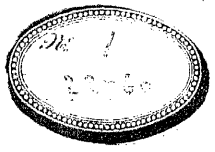

P-5468

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

Univ. of
ANAD-
A
S
194

7

2-5-77

180942112

C

Del Collegio della Compagnia de S. S. de Granada

D. DIONYSII CAR-
THYSIANI ERVDITAE AC PIAE
ENARRATIONES

In Librum IOB,

Tobiæ,

Iudith,

Hester,

Efdra,

Nehemiæ,

Machabæorum primum & II.

A mendis, quibus scaturerunt antehac, plurimis nunc summa cura vindicata.

Inferto eiusdem D. Dionysij tractatulo de causa diuersitatis euentuum hu-
manorum, ad instantiam reuerendiss. D. Card. Nicolai Cufani edito.

CVM INDICE NOVO COPIOSISS.

COLONIAE,

Ex officina IOANNIS QVENTEL, tametsi inter excudendum defuncti, 1752.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO IMPERIALE

Ad ricturæ istius spectatorem, Epigramma Bartholomæi Laurentis Nouimageti, commendatorium Agrippinensis Carthusiæ & D. Dionysij à Rickel Carthusiani.

Ne tibi sit mirum, Spectator imaginis huius,
 Hic depictorum quid sibi singula velint,
 Nec ridere queas non intellecta: parumper
 Expecta: brevis hic tibi sermo dabit.
 Qui geniculator humi, doctor Dionysius ille est,
 Carthusium amplexus nomine reus; statum:
 Doctor, ab ecclasiis, quas perculit ille frequenter,
 Haud præter meritum dictus & Ecclasticus.
 Hunc prope que cernis congesta volumina multa,
 Multa & magna eius sunt monumenta viri,
 Immenfis Cæci tanto præstantia gazis,
 Excedit quanto flaua moneta cuprum.
 Nam Virgo, cuius sinui tener insidet Infans,
 Qui librum oblatum captat vtraque manu,
 Notior atque magis clara est, Spectator acute,
 Quam tibi, qua fiet hæc, dicier vt sit opus.

Sed que virgo suis geniculantem amplectitur vlnis,
 A dextris & cui mystica turris adest,
 Queq; volumen, vti medians, obtendit ISV,
 Est Carthusiæ: magna patrona domus,
 Agrippinatim celebri notissime in vrbe:
 Cui nomini, modo quod Riclus in ora hominū
 Prodit, acceptum soli referatur oportet.
 Hæc nisi enim egisset, forte lateret adhuc.
 Fortè lateret adhuc: imò hæc certissima res est,
 Nunquam emeritum réve tuosve libros
 Ricle fuisse, Agrippinâs Carthusia ni illud
 Principio obnixè sustinuisset onus.
 Hoc igitur voluit præsentis imaginis author,
 Vt scires quorum sedulitate Virum
 Prodidisset clarus doctor Dionysius, vtrq;
 Ingratus ne tu Spector amice fores.

IN-

INDEX RERVM AC VERBORVM, NON QVI-

DEM OMNIVM, SED MAXIME FAMILIARIVM, IN SEQVENTIA D. DIONYSII
 CARTHYSIANI SVPER IOB, TOBIAM, IVDITH, HESTER &c. COMMENTA-
 RIA, RHAPSODO BARTHOLOMÆO LAVRENTE CONGESTVS, ET IV
 XTA LITERARVM SEV CASVVM ORDINEM SEDVLO DIGESTVS.

Meminerit lector, imaginado tripartitendas esse sibi columnas singulas, partiumq; illarum pri-
 mam, videlicet lineas xx. priores, indicari litera A numeris adiecta: secundam, id est, lineas xx. me-
 dias, litera b: tertiã vero, hoc est, lineas xx. postremas, litera c. Hoc animaduerso, & castigato du-
 arum aut trium columnarum numero, faciliè, quod Index quærendum indicat, inuenietur.

A bbreuiatio vite, qui sit & pcena pec- cati 177 b	Ager 265 b	angelorum & dæmonum affinitas quæ 11 a
abbreuiatoris quid sit 441 a	ager in fauilla & cinere pœnitentiã, quid 274 b	angelorum ruina vnde instauranda 42 c
ahel cuius virtutis exemplum 6 b	agiographa seu hagiographa 298 b	angelos causas nostras dei iudicio referre 10 c
abiectis & cõceptis qui faciliè deus opem ferat 109 c	Alethia quid 4 b	angelos ex seipsis esse mutabiles 49 a
abortiuum quid 32 c 36 b	alexander magnus cuius putatiuè, & cuius reuerã filius 397 b c	angelis singulos singulis hominibus subser- uire 23 c
abraderè crines, quid apud veteres præ se tulerit 16 a	alexander magnus quot tantum annis im- perãre 398 b	angelicæ potestates quid agant in creatis re- bus 82 c
abraam cuius virtutis exemplum 6 b	alexandri magni sublimatio & depressio 398 a b	angelicarum apparitionum tractatio 309 b
abram & abraham quid 225 a 390 c	alexandri monarchia quot in partes p ipsum diuisa 398 b	anguli quatuor quid 21 a
abscõdens scelera sua, qd meretur 390 a	allegoricus sensus quis 17 c	anhelitus per os & nares, differentia quan- ta 195 a
abscõdere deus qui se soleat 125 c	allegoricus sensus quis 17 c	anima 230 c
abscõdere in manib ⁹ lucæ, qd 246 & deis	alleuia 322 a	anima cur luto similis dicatur 97 a
abscõdita cur dicatur viri via 41 b	alternã non semper eadem, homini esse gra- ta 463 c	anima qñ ab actu suspendatur 68 a
abscõditum verbum, quid 46 c	aman quis aut cuius fuerit, & eius in Iuda- os facinus 372 c 373 a b 366 a b	anima quomodo à contemplatione præpe- diatur 149 a
abstinentia naturalis ab infusa quomodo differat 70 c	amanis suspensio: 357 b	anima vt attenuetur 147 a
abyllus 201 c 206 b	amator suæ uxoris ardentior, cur sit adul- ter 312 c	anima qui in puluerem reducatur 97 b
Accidentia, in deum non cadere 25 b c	amator suæ uxoris ardentior, cur sit adul- ter 312 c	anima qui se habeat ad corpus 49 a
accingere liberos 252 c	amari potius velle deũ quàm timeri 91 a	anima qui se habeat ad sancti spiritus influ- xus 97 a
accipiter 259 c 261 b	amaritudo bona & mala quæ 350 b	animæ ornamenta quæ sint 86 a
achior cuius figura 330 b	amen quid sonet 315 c	animam duplici morte mori 243 a
achior quomodo ab holoferne & bethuli- ensibus tractatus 330 c 331 a	amicum in rebus dubijs probari 60 b	animam portari in manibus, quid 119 a
achioris ammonitæ ad holofernem de Iu- daeis narratio 328 c & deis	amicorum Iob ex zelo indiscreto, cõtra eũ quo- modo commoti 613	animam seruare qui inbeatur satan 26 b
achioris pro veritate narrata præmiũ qua- le 330 b c	amicorum Iob de diuina gubernatione fen- tentia 73 b	animæ in purgatorio qui consolentur ab- angelis 101 c
acies mundi contra electos dei quod duplex 240 a	amicorum Iob argumentationes qui fuerint fallaces 109 b	animæ in purgatorio qui sibi ipsi graues sint 72 b
actio vt sit verè virtuosa, qd eò reqrat 90 b	amicorum Iob intentio tota in quibus sit versata 109 b	animæ in purgatorio quò petant 71 b
actus etiam boni quò sint timendi 90 b	amicorum Iob verba non omnia fuisse spi- ritu sancti 51 b	animæ in purgatorio qui se peccasse dolen- ant 99 b
actibus humanis non dñari factum 278 b	amicorum multa genera 60 b c	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
Adar 358 a 416 a	amicorum quid sit 17 a 159 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
adefse cur fatan, venire cur angeli dicantur 11 a b	amissio rerum qui æquius feratur 17 a	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
adoleſcentia spiritalis quid 212 a b	amor vestis nuptialis 91 a	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
adonai quid sonet 345 c	Ananias quid sonet 310 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
aduersa cur oia æquo aiso ferenda 281 c	andronicus, cur degradat ⁹ & occisus 444 c	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
aduersus obnoxij qui 173	angeli cur filij dei dicti 11 a	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
aduersitatis tempore quid agendum 53 b	angeli de loco ad locum qui moueant 10 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
aduersitates quam sint salutaris 54 b	angeli hoim custodiæ q ⁹ Secur deputet 10 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
aduersitatum temporalium vtilitas q ⁹ 12 285 a	angeli in loco qui sint 10 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
adulter mylicè quis 187 a	angeli quomodo vel ministrèt deo, vel affi- ciant 107 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
adulterij grauitas quanta 219 c 220 a	angeli sancti quomodo pro hoibus a pud deum testimonium ferant 83 c	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
Aer inferni, quantus sit 95 a	angelorum honorum proprietas que 319 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
aeris locus, quomodo maior aquæ æs 168 c	angelorum custodia cur aliqui castentur 290 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
æthiopia mysticè quid 207 b	angelorum à deo exitus, qui intelligèdus 10 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
æquitas quid sit 182 b	angelorum apparitum proprietas q ⁹ 319 b	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
Affectus quis cui præualitur 463 a	angelorum assistere & mitti, quomodo in- telligendum 10 c	animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
afflicti & contempti quò ad deum clemen- tissimum confugere debeant 109 c		animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
afflicti qui sint corripendi 140 a		animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
afflictorum potissima consolatio quæ 60 a		animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
afflicti qui magis affligant 143 c		animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a
afflictiones iustorum qui sint ira dei 99 a		animæ iustorum olim in limbo posita, quæ do beatificatae sint 129 a

IN COMMENTARIA DIONYSII CARTHUSIANI SVPER IOB, INDEX.

aequas in nubibus ligare, quid 192 c
 aquaticas helius esse maiores terrestribus 272 c
 aquila 259 c
 aquilae & leonis collatio 261 c
 aquilo 192 a b 251 c
 Arbitrium liberum cur homini collatum 71 c
 arbitrij liberi assertio 19 b c
 arbores vnde arefiant, itemq; reuiuiscant 28 a
 arca mosaica vbi tandem manserit 438
 arcturus quid 80 c 88 b 249 c 257 a
 arcus 210 c
 argentum 32 b c 36 b 180 a 197 a 204 b
 argumentum libri Iob, quid 4 b
 arietes 275 a
 aristobuli ex sacerdotibus Iudaicis primi facinus 440 a
 armilla 267 a
 arphaxat quis quum vrbem qui construxerit 324 b c
 arrogans proprii quid 228 b 234 b 241 b
 artaxerxes quis 325 a c 327 c 348 a 372 b
 artificij cuius, sua qui curanda 440 c
 artificialis dies quid 302 a
 Asinæ 19 a 20 b 23 c
 ascopa quid 338 c
 asphar quid maris sit 419 h
 aspis quid 167 c 171 a
 aspidi qui 415 b 460 c
 asserere deo, quid aut quale 10 a
 asseruer an per herese fidelis sit factus 359 b
 asseruer quis 325 a 347 c 348 a
 asserui conuicia qualia 349 a b
 asserui cum herese coniugium quale 352 b
 asyriorum fuga 344 a b
 asyriorum libido quanta 341 b
 asira qui deum laudent 253 c
 astramaturina quid 253 c
 astrorum vis quæ 287 c
 astutia bona quæ 7 a
 astyages qui à Cyro tractatus 324 b
 asylum 444 b
 Athenien libertas olim quæ 454 b
 atherata quid aut quis 369 c 388 c 392 b
 Auaritia quomodo sit detestabilis 140 a
 auaritia occasio qui sint proles 8 b
 audire deum iustus afflicto ad profectum, non semper ad vorum 81 a
 audiri per somnium, quid 230 a
 augusti Caesaris laus 2 a
 auiculæ qui fontes occultos prodant 332 a
 auis 56 b 205 b c
 aurora 32 a 36 a 40 c
 auroræ claritas qui secundum quid diuersificetur 254 c
 auris 32 b c 36 b 198 c 204 b 206 c 207 a
 aurum vbi potissimum generetur 251 b
 austeris quid & vbi 2 c
 australis ventus qualis 250 c
 author libri Iob, quis 3 c
 Azarias quid sonet 310 a
 azotidæ 396 a

basis quid 253 b
 batus 376 c
 beatorum cibus ac potus quis 319 c
 beatorum munera & gaudia innumera quæ 77 a
 beel quid sonet 372 a
 behemoth quid sonet 263 c
 bellandum fidelibus qui sit 453 c
 bellis exonerati apud Iudæos oli q 408 b c
 beluarum aliquot marinarum vastitas quæ 272 a b
 benedicere cur aliquando pro maledicere vsurpetur 23 b 457 c
 benedictio dei per antiphrasim quid 26 b
 benedictio dei quæ cur mala 9 c
 benedictio seu benedicere dei, quid 13 b
 beneficentia dei erga hominem quata 68 b
 bestia seu bestia 15 a 58 a 265 b c
 bestiarum nomina q quibus conueniat 45 c
 bethuliam qui achior perductus 330 c
 bethulicæ quæ & quomodo ab holoser ne arctati 331 c & de in
 Bibendum qui sit 349 c
 bibliotheca quid 374 b
 Bonitas dei quanta 304 a
 bonum facere qui non sufficiat 23 a
 bonum quoduplex 8 c
 bonorum vitam quot modis peruersi impetrant 44 c
 bona & mala, indifferenter bonis & malis conuenire 5 a b
 bona nostra quodupliciter satan insequatur 23 b
 bos seu boues 8 b 22 b 23 c
 boues mysticæ qui 18 c 20 b
 Branchia 311 a
 breuioris electorum vitæ ratio quæ 306 a
 Buccella quid 22 a
 butyro lauare pedes, quid 209 b
 buzites 2 c 225 a

Adere quibus aliquando expedit 25 a
 cæcitate natiua curare, quale 317 c
 cæcus 213 b c
 cæcorum quomodo quisq; debeat esse oculi 213 c
 cælum qui atteri dicatur 128 b
 cæli 88 a 193 c
 cæmentarij 370 b
 caij Caligule temeritas quanta 351 c
 calamitatis humanæ magnitudo vnde posita aduertit 62 b
 caligo 34 b 35 c
 caligo mortis quid sit 97 a
 callidi quid 242 c
 callidorum quid sit 33 b
 calumnia vis quanta 444 c
 cambysa quæ dies quibus sit dicta 347 a
 combytes & holoserne cuius figura 327 b
 combytes quis 325 327 c
 combytis finis qualis 347 b
 combyten tempore Iudith regnasse 325 b
 cameli 18 c 21 a 22 b
 camelorum vtilitas quæ 8 b
 canis cur robiam sequutus 31 a
 canis vsus quis 317 b
 canibus opponi indignum esse, quid 214 c
 canities laudanda quæ 225 c
 captiuitas quid mortis sit 326 c
 caput aspidum quid 167 c 171 a
 capitis motio quid significet 140 c

capitium quid 216 a
 cardo 178 b
 cardo duplex 74 c
 carmen in nocte, quid 240 b
 carnion seu Carnain, quid 458 a
 caro 311 a
 carnibus Iobis saturari, quomodo diuersè intel ligatur 223 a b
 carnalis peccati gradus qui seu quot 217 c
 carnalem actum coniugij posse quide abseq peccato, sed raro tamen, fieri 306 b
 cartilago quid sit 265 a
 casta quid 276 b
 castu 380 c 382 a 401 b
 cassiani narratiuncula lepida 284 a b
 cassile quid sit 314 a
 castigationes libenter ferendæ 150 c
 cauda 264 c
 cauendi peccata ratio potissima quæ 218 b
 cauma 217 b
 cause difficulter intelligendi librum Iob, quot & quæ 293 b 294
 cause tres, cur quispiam sic à deo affligatur 69 b
 cause tribulationum quomodo sint variæ 282 c
 causaris certus ordo quis 51 b
 Cedron 431 c
 cedrus 264 c
 celus 160 a
 centurio 408 b
 ceruarum parturientium industria quanta 258 c
 certus quomodo quis sit vel adesse vel abesse sibi deum 81 b
 certus occidi qui possit 272 c
 ceti carnes quid 271 a
 ceti odor & alius quis 270 c
 ceti os quale 269 b
 ceti portæ quid 269 b
 ceti vni lingua viginti quatuor mulos oneratos 270 b
 cetorum magnitudo quanta 266 c 267 c
 cetorum oculi quibus & quot quasi falsis munit 269 a
 Chalæi quid 212 a
 charra 317 a
 christus gratia infusione & præstat & subtrahit 87 c
 christus quomodo dire fuerit vulneratus 145 c
 christus quomodo & patris & sui ipsius appelletur seruus 20 a
 christus qui secundum diuinitatem & humanitatem diues sit 145 b
 christus qui statera fuerit 62 a
 christi figura qui fuerit Iob 17 c 18 a
 christianæ religionis summa, in quibus & quot consistat 308 a
 Cibos monumentis defunctorum non imponendos aut inferendos 308 c
 cinis 274 b
 cinyra quid 419 a
 circuitus diaboli, quid 12 b
 cithara 217 b
 ciuitas 212 c
 ciuitates quæ quomodo ab initio inchoatae 4 c
 ciuitates quæ quondam concubinis suis per reges donatæ 444 b
 Claudus 213 c
 clementia quos potissimum deceat 350 c
 clementiam Dei quid potissimum promerere 68 a
 arur 40 a

IN COMMENTARIA DIONYSII CARTHUSIANI SVPER IOB, INDEX.

Coagulatio mala & bona quæ 97 b c
 cocytus quid 176 c
 cogitare de virgine, quid 217 c
 cogitationes vitiosæ quomodo excæcent animum 151 c
 cogitationes aliquas vitari non posse 219 b
 cognati quomodo diligendi 300 c
 cognosci deum in hac vita dupliciter 107 b
 colloqui posse iugiter cum deo, quanta sit hominis dignitas 83 a
 collum ceti aut diaboli quid 271 a
 colores Indiarum tincti quid 206 c
 coluber tortuosus 194 a
 columba 7 b
 columna cali 193 b
 comedendum qui sit 37 a
 comedere animæ, quid 33 c
 comminationis prophetia quid 323 a
 commoueri qui dicatur deus 25 c
 complexionis bonæ laus & vtilitas 258 a
 concentus cali quid 257 c
 conceptio que præstat 39 c
 concilium generale quando & cur conuocandum 412 a
 concordia mala quæ 270 a
 concubina quid 351 b
 concubinis & olim magnas ciuitates donari solitas 444 b
 condemnatio quo affectu deprecanda 96 b
 condemnationem deprecari quando nihil meritorium, quando meritum, quando maxime perfectum sit 96 b
 condolendum afflictis seu mortuis qui sit 28 b c
 confessio peccatorum quomodo sit vtilis 70 c
 confessio qualis esse debeat 96 b
 confidendum semper deo 54 a
 confitendum qui sit 167 b
 coniugium quid sit 317 a
 conopeum 339 c
 conscientia his quotidiè examinanda, siue cor recolligendum 125 a
 conscientio coniugij qui futura 313 c
 consilium dei qui partim innotescat 133 b
 consilium mali consultori pessimum 53 b
 consilium quid, & an deo conueniat 306 b
 consilium qui competat deo 111 b
 consilij profunditas ex quibus possit aduertiri 112 a
 consolandi ordo quis 28 b
 consolatio electorum etiam in hac vita ineffabilis 78 b
 consolatione carnale in aduersis salubritatis contenti 71 b
 consules 36 b
 consumere deum homines tripliciter 84 a
 constellationis vis quæ 288 a
 contemplatio qui tristitiam auferat 67 c
 contemplatiua vita qui sepulchrum vocetur 58 b
 contemplatiui quid interim patiatur 138 b
 contentio quomodo sit fugienda 223 c
 contentio verborum quid 61 c
 conuiuia quales quibus vocandi 301 c
 conuiujs an peccata desint 9 b 15 c
 cor 233 b
 cor & princeps quis qui adiuuicem conserrantur 345 b
 cor pifca cuiusdam, quanta sit efficacia 164 a
 cor 311 b
 cordis confirmatio bona & mala quæ sit 108 a

cordib⁹ quibus seu qualibus inhabitet Christus 206 b
 cornu sibilij 276 b
 corpus animæ carcer qui sit 71 a
 corpus humanum quomodo luto assimilatur 92 c
 corpus quot contemplationi præstat impedi menta 96 a
 corporis bona habitudo quid habeat vtilitatis 91 a
 corporis exicatio vnde accidat 66 b
 corporis pax quænam 58 a
 corporum glorificatorum dotes 160 c
 corus quum sit vorax 258 b
 coruorum pulli quomodo ad Deum clamet & alantur 258 b
 corus 37 a
 Cras, quid in scripturis quandoque significet 69 b
 creatura omnes qui mutabiles sint 134 b
 credulitas periculosa quæ 353 b
 crocodilus 311 a
 crystallus vnde aut qui generetur 256 c
 crudelitas qui neo attribuitur 216 b
 Cruda omnis qui aliquo modo iniquitas sit 69 a
 culpa qui abseq; poena dimittatur 459 a
 culpa deberi poenam 277 c
 culpa malum à deo qui sit 279 c
 culpa præterita qui reminiscendum 33 a
 culpa reproborum causa quæ 286 c
 culpam non relinquamur 90 b
 culpas nostras agnosceret & fateri, non excusare, debemus 96 a b
 cur quidam bene agentes, tandem deficiant 284 c & de in

deus qui sit animæ patientia 153 a
 deus qui suos defendat contra impios 53 b
 deus quomodo cognoscibilis & qualis 182 c
 dei comparatione nihil bonum 85 a
 deum & citra condignum punire, & vltra condignum remunerare 304 a
 deum in dubijs inuocandum pro illuminatione 50 a
 deum non esse tentandum 333 a
 deum quadrupliciter ad diabolum loqui 12 a
 dextraliola 338 c
 Diabolus in nos quantum possit 13 c
 diabolus qui excæcet iudices iniquos 84 c
 diabolus quomodo armatus sit 552
 diabolus quomodo circuet & perambulet terram 12 b
 diabolus quos timeat 267 b
 diaboli calliditas quanta 267 c
 diaboli circuire & perambulare qui diffident 12 b c
 diaboli cum deo pactum quod 267 b
 diaboli & vitiosorum connexio quanta 269 c
 diaboli vis quanta 266 c 272 c
 diabolum tripliciter deo loqui 12 a
 diadema 210 a
 dicere dei, quid 12 a
 dies 31 b c 34 a b 35 a 37 c 302 a
 dies cuique suus, quid 19 a
 dies humane vitæ cur diebus mercenariorum comparatur 65 b
 dies quis quomodo artificialis aut naturalis dicatur 302 a
 dies quodupliciter sit clarus 40 a
 diei natali maledicere, quid 31 a
 difficultatum intelligendi librum Iob, causæ quot 293 b
 diligere, quid sit 296 c
 diluculo confingere 19 b 23 a
 diluculo homines deuotiores esse 68 b
 diluuium quanta hominum excæcatio subsecuta 5 a
 diogenes quomodo à patientia laudatus 2 a
 dioscorus mensis quis 456 b
 dioscori quid 456 b
 discus quid 433 b
 disputare cum Deo, quid sit 124 a
 distrahitioes ifone q displiceat bonis 151 c
 diuinitas olim præcipue quæ 8 b 209 b
 diuinitas spiritales quid 171 a
 diuinitis qui vrentium 222 b
 Docilitatem, prudentiæ partem esse 61 b
 dolere vndenam debeamus 98 c
 dolor de peccato quantus 144 a
 dolosus vitandus 64 b c
 dormire Deum quid sit 74 a 75 c
 dona Dei qui agnoscentia 97 c
 dona gratæ qui à deo dependant 97 c 98 a
 dona naturæ & fortunæ, qui bonis ac malis communia 78 a
 donorum Spiritus sancti septem, quomodo libere suo die conuiuui faciat 22 c
 dominus qui det & auferat 24 c
 dominus Asstueri qualis 349 b
 Drachma quid nummi sit 458 c
 Duces 217 b 360 a 212 c

Ecclē quæ quale sit regnum 44 b
 ecclesiæ quantus aliquando seruo, ac modò tepor 205 a
 Edilia 3

Ediffa	348 b	sanctus quid	35 b	gorgia fuga	409 c
edictio vulgata quae	367 b	Febri vbi potissimum sit	217 a	Graci qua re praesiterint romanis	416 c
Efectus diuinae potentiae quis verius & ple-		felicitatis martyris quata sit felicitas	452 a	grandinis genatio an coprehendi possit	235 c
nus explicat	88 b	fel piscis cuiusdam quo valeat	311 c	gratia homini collata qui aliquando mani-	
Egbatanis vcl egbatana q̄lis ciuitas	324 b	felle mystice quid signetur	318 a	festanda sit	123 c
egredi à facie dei, quid	14 b	Forum	168 c	gressus impij quomodo ardentur	156 c
egressum ex vtero, mox perire, quid	32 b	festi iudaeis praecipua quae & quot	333 a	Gurgustium quid	268 a
Eleazari ab elephato oppressi facin ²	414 a b	festi qui transigenda	389 c	gustus intellectualis quid agat	113 a
eleazari fenis laus ac fortitudo	448 b c	Fiducia	332 b	guttur qui elcas diiudicet	232 b
electi cur multipliciter hic tribuletur	299 a	fidutiam quid praestet	135 b	Gymnasium quid	399 a
electi cur subinde ciuis moriantur	306 a	filiae tres quid	22 a		
electi quomodo supra modum quandoque		filij cur praestent filiabus	8 a		
tentari dicantur	67 b	filij dei mystice qui	10 b		
electi quauis lapsi in peccata, qui emenda-		filij, filia v c mystice quid	18 c 21 a		
tionem proponant	70 b	filij septem quid	22 a		
electos multipliciter affligi	98 b	filiorum dictio quousque se extendat	12 c		
elemosyna vnde & qui danda	307 c 308 a	filiorum Iobis commendatio	8 c		
elemosyna vis quanta	308 a 318 c	filiorum nomine & filias intelligi	9 a		
elephas quid & quantum animalis sit	263 c	ficus	376 b		
Elephantis capiendi modus quis	266 b	Flagella quae quot modis pensanda	26 c		
elephantia ad pugnam quomodo incitentur	413 c	flagella dei quatenus deprecari, aut prauis	143 c		
		imprecati liceat	90 c		
elephanti quam sint bibaces	266 a	flamma mystice quid	154 a		
eliachim pontifex quis	337 c 328 a	flatus	234 b		
eliu quid seu qualis	3 b 224 c 225 a 229 c	flumina	206 a		
elul quid	387 c 430 b	fluuius	266 a		
Enoch cuius virtutis exemplum	6 b	Foedus cum oculis pangere, quid	217 c		
Ephesus	443 a	foenam comedere, quid	264 a		
epiphanes quid	398 c	fontes occulti quomodo per auiculas pro-			
epiphani de absconditione arcae moisaice te-		dantur	332 a		
stimonium	438	fornicationis mala quanta	218 c		
episcopus leuitarum quis	393 a b	fortitudo quae quibus necessaria	405 a		
episcopus quid sonet	393 b	fortuna quid sit	289 c		
ephi	376 c	fortitudo an aliquid dicendum	277 b		
Equus quid animalis sit	260 b c 312 a	fraus licita quis	340 a		
Eldras qualis scriba	366 c	frigoris quanta vis	256 b c		
esse quomodo solus deus dicatur	113 c	fructus terrae absque pecunia edere, quid	224 b		
Euilath	251 c	frustra fieri, quid	25 c		
eunuchus quid	351 a	frustra quid quomodo fiat	13 a		
eutrapelia quid	211 a	Fulgur meridianus mystice quid	105 b		
Exactor	33 a 36 c 41 a	fumus rerum quarundam quam habeat vim	311 b		
exaudire deum iustos varijs modis	83 a b	furtum mystice quid	46 c		
exaudiri quis non mereatur à deo	137 c				
excercatio Tobiae ex hirundinum stercore,					
qualis	302 b				
excipiens quid	32 b				
exenterare	311 a				
exenteratio piscis, mystice quid	313 a				
exempli sibi ab alijs non fumctes, eos alijs					
exemplo futuros	236 b				
exercitus robur vtrum in equitibus an pe-					
ditibus consistat	326 a				
exorare pro defunctis, quale quid	459 a				
exploratores	339 a				

GAbaa quid 327 b
 Gabeli erga Tobiam fides 315 c
 Gabelo quantum fidei habuerit Tobias 309 b
 Galilaea quotuplex 298 c
 galli intelligentia de horis quae 257 c
 galli qua re praesiterint romanis 416 c
 gaudium quid sit 16 c
 Gemmae 322 a
 gemmarum quarunda vis in demonis qua-
 lis 311 b c
 genesar aut genezareth quid 425 a
 gentiles ad quae legis mandata tantummo-
 do obligantur 331 b
 germani qua re praesiterint romanis 416 c
 Gigantes 191 c
 Glacies quotuplex 256 b
 glaciei causa quae 253 b
 gladius 20 c 161 a 196 c
 gladius qualis machabaeo in visione obla-
 tus 452 c
 gleba 209 b
 glebae qui & quotupliciter compingantur 258 a
 gloria 215 a
 gloria quid sit 263 a
 Gorgia de iudaeis victoria 412 c

hypocritae erga proximos malitia quan-	137 a	ioh quis cuiusue fuerit	216 c 3a	iurare qui sit bonum	194 c
hypocritae infamia quae	75 b	ioh quomodo Christi figura	5 b	iuris naturalis praecipua singularia quot &	308 b
hypocritae	77 c 124 b 125 b 260 b	ioh quid sonet	17 c 22 a 161 b	quaer	
		iohis dicta aliquot quam sint intellectu dif-		ficilia	30 c
		ficilia		iohis verba non vno intelligi modo pos-	78 c
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	304 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	48 c
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	33 a
		iohis verba non vno intelligi modo pos-		iohis verba non vno intelligi modo pos-	7 b
		iohis verba			

leges qui sint remittenda: 93 c
Liber Iob qui scriptus 94 b
Liber seu Bacchus quis 447 c
liberi quomodò diligendi 452 a
liberi quomodò educandi 300 b
libertas quam sit delectabilis 349 c
libidinis carnalis damna quanta 218 c
libidine pollui mentem etiam impotentis 217 c
libidinosis demonio obnoxij qui 311 c
lignum multa significare 312 a
lignum vitæ Christum esse 130 b
ligni vitæ (id est, Christi) folia quæ 136 a
lingua blasphemæ qui tractanda 463 b
lis quantoperè vitanda 223 c
litteralis sensus quis 43 b
liuor vulneris quid 230 b
Locimutatio leuis, quid præ se ferat 213 c
longæuorū aliquot non ita veterum assignatio 348 c
longimanus quis Perfarum rex ita cognominatus 437 b
loquacè nec iustus nec sapiens esse iob 106 a
loquacitas quam sit perniciofa 106 a
loqui Dei ad diabolum, vel diaboli ad Deum, quotuplex 12 a
loquuturi cum Deo, qui nos gerere debeamus 89 a
Lucrus quis quantus 346 c
lucifer quid sit illæ sit 257 a
ludi vocabulum qui sumatur 306 a
ludicra an & qui exercenda ibidem
lumbi 252 c
lunæ quanta sit in humana potestas 35 c
lunam qui cur colerent 222 c
lum en naturale peccato ex æ carum 156 b
luminaria cæli quomodò obscurari dicantur 80 a
lutum 228 a
luto comparari, quid 216 a
luteæ domus, quas habitant homines, quid sint 49 b
lux 33 a
lux impij qui extinguatur 156 b
lux quibus odiosa aut noxia 36 c
Lysia fuga 410 a 456 a

mali cur aliqui optimè moriantur 286 c
mali quomodò multipliciter à Deo excitate 338 c
tur ad bonum 78 a
malorum finem, esse bonorum consolationem 218 c
malorum pœnalium causa quæ 281 a & deus 281 b
malorum pœnalium diuisio 281 b
malis etiam bona in malum verti 357 b
malis qui Deus aduersum bonos manu sepe porrigat 78 a
malos cur Deus creauit 56 a
mancipia Iudaici sanguinis quot quantillia estimata 452 c
manichæi impietas qui confutetur 97 a
manichæica hæresis confutatio 265 a
manus Dei mysticè quæ 59 c 92 b
mardochæus quando captus, & quam longæuus fuerit 348 a b c
mardochæi exaltatio 356 b c
mardochæi irreuerentia contra Aman, qui excufetur 355 c
mardochæum, hæster patrui fuisse 351 a
mare 88 a 206 b
maria quanta cur passâ 282 c
martinum nunquã tristem visum 6 c
martyrij septè fratrum Machabæicorum cum ipsorum matre, tractatio 449 c & deus mater, & matris vterus quid 24 c
mathathias qui factus princeps 403 b
mathathie filij quomodò, à quibus sensim occisi 427 b
mathathie mors 405 b
matrimonium qui ineundum 312 b
matrimonium impura mente ineuntibus quid obtingat 311 c 312 a
matrimonij onera quanta 306 b
matrimonia quibus qui ineunda 312 c
matutini temporis vtilitas quæ 9 a
maxillâ cadere, mysticè quid sit 141 b
Media supernaturalia quibus pertingatur ad visionem Dei, quæ sint 97 c
medicinali curationi premium licere, miraculose non licere 318 b
mel 171 b
melodia: ad prælium vtilis quæ 463 a
membra vitalia cur pelle tegantur 93 b
medaciao an oi Iudith caruerit 339 b 340 b
menelaus qualè se digni exitu nacti 459 b
menelai nomen qui inter Iudæos inoleuerit 399 b
mens creata vnde perturbetur 87 a
merces 217 a
merces qui soluenda 308 b
mercedis detectio quantum sit peccati mercedem negantis & homicidæ collatio 221 a
mercedi & demerenti tempus quid duret 308 b
mercedi & demerenti tempus quid duret 323 a
Milites diaboli quinam sint 69 c
mille seu millenarius quid 19 a
millionarius numerus qui accipiatur 79 a
minima quæque nostra vel puniendâ, vel præmiandâ 219 a
mira & magna quot Deus quotidie operetur 56 b
miri quiddam 436 a b 442 b
miserabile quiddam 447 c
miserendum qui sit 167 c
miseria hominis in quibus & quot consistat 41 b
miseri cordia dei maxima quæ sit 121 c
miseri cordia: laus 298 a
miseri cordia: vis quanta 308 a

mithridatis quis 368 b
mitra 338 c
Mina (seu Mina) quid 430 a
Modi superne instructionis quot 230 a
mercentes quinam à Deo erigantur sospitate 33 a
molle 184 b
montes 265 b
montium translatio quotuplex 79 c
mori in vulus, quid 32 a
mors ad quid vtilis 36 c 38 c
mors animæ quid 157 a
mors corporis, cuius sit pœna peccati 93 a
mors hominibus quid 72 b
mors quò sit formis 40 c
mors quibus qui sit thesaurus 39 a
mors quæ quid 326 c
mors secunda qualis 168 a
mors optandæ ratio seu modus quæ 39 a
mortè per fenestras ascendere, quid 218 a
mortaliter quomodò inter se peccet & coniuges 312 c
mortificare se quid sit 101 b
mortui 191 c
mortuorum sepulchris non apponendos citos 308 c
bos 6 b
moses cuius virtutis exemplum 351 a
Muliebri mundus quid 303 b
mulieres irate quales 303 b
mulierum, ad vbera sua infantibus suspenfis, miseranda præcipitatio 447 c
multum quid 388 c
multiplicare dies sicut palma, quid 212 a
multitudo an constanti timenda 223 c
mundus quantum sit miraculum 52 a
muri 322 a
muri ecclesie qui 382 a
murmurandum de aduersis non esse 231 b
Myrmicoleo 46 a
myrtus quid arbutus sit 351 b
mysticus scripturæ sensus quotuplex 28 c

Nabon 299 a
Nabuchodonosor Holofernis, quis 325 a b
Nabuchodonosoris cuius superbia quantata 327 a 330 a
Nabuthæi seu Nabathæi, qui nanea quid 412 a 419 b
Narium anhelitus qualis 435 c
nathinæi 195 a
natura humanæ quita fragilitas & immunitas & mutabilitas 369 b
ditia & mutabilitas 49 c 70 a
natura quosdam ad virtutes aut vitia inclinari 221 a
naturalis dies quid 302 a
nazaræi qui cur sic dicti 408 a
Nebula 192 c
nehemias quis seu quid 380 b 381 c
nephth 233 b
nephthaim quid 298 c
nephtharum quid 437 c
nerui mysticè quid 100 b
nescire Dei, quid 11 c
nescire hominem, vtrum amore an odio degnus sit, qui accipiendum 81 b 84 a
Nicanor mortuus quomodò & cur ita tractatus 343 b 416 b 463 b
nicanois mors 416 b 463 b
nicanois superbia 462 b
nidulus spiritalis quid 213 c 214 a
nidulo in suo mori, quid 213 c
nigro-

nigromanticos Tabolum includere non posse 268 a
nihil impuniti aut irremuerati manere & b 230 a
ningere & in Iudæa 420 b
nimie quanta 305 b
nimie seu Ninie interitus à Tobia, quomodò prædictus 325 a
nisan 325 c 352 c 382 a
niuis generatio an compræhensibilis 355 c
Noctem conceptui, partui diem deberi 35 b
nocturni temporis vtilitas quæ 47 a
nocturno tempore boni quid agant 66 a
nodus cur sit in plantis vel calamis 74 c
noe cuius virtutis exemplum 6 b
nomen qui pro re fumatur 305 b c
nomen domini benedici, quid 17 b
non aut nihil comedere, qui aliquando sumatur 354 b
nosse DEVM aliter iustos, aliter impios 115 c
nouatiana hæresis quæ 231 c
nox 34 a 46 b 69 c
nox media quid 235 b
Nubes 208 b
nubes qui fiunt 254 a
nubium vtilitas quæ 350 a
nuditas mysticè quid 16 c
numerus quis quomodò alium non excludat aut includat 459 b

orandi qui, quæ, & pro quibus 72 b 307 a b
orandi ac penitendi modus 104 c
orans qui, vt exaudiat, facere debeat 76 c
orare aut orasse aliquos tres dies, qui intellegendum 305 b
orare pro defunctis quam sit vtile 72 c
orare pro mortuis, quale quid 453 c
oratio efficacissima quæ 305 c
oratio quid sit 318 c
orationis alæ quæ & quot 303 c 318 c
orationis cuius vis quanta 331 b
orationis publicæ vis quanta 331 b
orationes nostræ quomodò per angelos offerantur 307 a
orationum vtilitas quæ 318 c
orbem quinam portent 82 c
ordinis in bello seu prelio momentum quantum 414 a
organum 217 b
oriens seu orientalis quid 19 a
origenis grauis error 67 a
orion quid sit 80 c
oriones mysticè quid 88 b
oris anhelitus qualis 197 a
Or 211 a
os angustum 243 b
os Dei quid 183 c
osculari manum, quale quid offerat 47 c 100 c
ostia tenebrosa quid 255 b
ostia ventris 34 b
Ouis quid animalis sit 8 b
oues mysticè quid 18 c
Ozias (alibi Ozias) cur & quò à Iudith correptus 333 c

Pacem veram quid efficiat 87 a
pace vera quinam gaudeant, quæ, careant 87 a
palpebra 270 b
pan 202 c
panis 177 c 275 c 379 b
panem & vinum super sepulchrum iusti constitui debere, qui intelligendum 308 c
parabola 194 c 211 c
parentes & liberi quid sibi mutuo debeat 307 b c
parentes filijs qui honorandi ibidem
parentes quid liberi debeant 10 a 300 b
parentibus qua in re Iob maximè sequendâ 9 c
parentes nimium de proliis ditandis sollicitos reprehendi 132 b
parius lapis quis 349 b
pari Dei qui sint 218 a
passiones animæ qui noceant corpori 148 b
passiones animæ, rationis actum impediunt 86 b
passiones Christi & eius fidelium quomodò sibi coherant 285 a b
passiones quæ qui assumendæ 16 b
passionibus Christi an & qui aliquid desiderant, adhuc supplemdum 285 a b
passiones alie verius à Peripateticis, quam Stoicis, tractatas 39 b
passionati quid sit 44 c
passionem cur & immeritis patiendum esse 334 b c
patiens verè quis sit 114 c
patientia quos philosophos ac principes nobilitatis 16 c 2 a

patientia: laus 18 c 38 a 334 b
patientiam quid generet 107 b
patres suos quinam abscondant 139 a
pauor 47 c
pauperum ratio habenda quæ 221 b
pax qui habeatur cum Deo 79 c
pax vera creaturæ quæ sit 87 a
Peccantes non corripi, quam sit horrendum 54 b
peccari tripliciter 8 a
peccator quid agere debeat 76 c
peccator qui fallatur à creaturis, à seipso, & à peccato 155 a
peccatores qui noctes habeant laboriosas 70 a
peccatores quomodò ad conuersionem hortandi 320 c
peccato non consentiendum 307 c
peccatum ad mortem, quid 188 a
peccatum quam sit graue 138 c
peccatum quantoperè fugiendum 223 c
peccatum quid sit 7 c
peccatum quod cuius sit vel causa vel pœna peccati 236 a
peccatum qui agnoscat 103 a
peccatum qui Deo hominem reddat contrarium 69 a
peccatum qui efficiat hominem instabile 105 a
peccatum qui habeat adiunctam amaritudinem 70 a
peccatum qui sibi ipsi hominem reddat grauem 69 a
peccatū quot modis perpetretur 32 a
peccata nostra diuinitus indicari nobis qui orare debeamus 125 b
pecunia vnde dicta 209 b
pedes 212 b
pedica mysticè quid sit 154 c
pegia 434 c
pellem pro pelle, quid 26 a
pentecontarchus 408 b
perambulare Dei, quid 12 c
perambulare diaboli, quid ibidem
peregrinus domus reueris, quid primo agendum 317 a b
perfectorum virtuosus actibus multos defectus admiseri 85 c
perfectio nostra quæ sit 151 b
peripateticos de passionibus animæ rectius sensisse, quam Stoicos 39 b
peripatetici quo in dogmate Stoicis præferendi 16 b
perseuerantia: laus 9 c 23 b
persicorum aliquot regum catalogus & ordo 348 a 397 c 435 a
perishpolis 453 c
personarum acceptio quæ sit 118 a
pes 183 b
pes quorum quisque esse teneatur 213 c
phaeontis fabula quò faciat 34 a
phiale 368 b
philosophi qui Deum cognouerint 112 b
philon 251 c
phur quid sonet 352 c 359 a
pili capitis quid 21 b
pili carnis quid 48 a
piscis cuiusdam sel & iccur quò conductant 311 c
piscis Tobia vorare conari, mysticè quid 311 a
piscium seuitia 401 b
Placationes 401 b

tribulationem vitæ præsentis, esse vni d	70 a
ximis dei beneficijs	70 c
tribulationes quæ & quot Iobi denunciat	15 b
tribulationum temporalium vtilitas	1 a
tribulus	224 b
tribunus	408 b
tribus omnia mundana contineri	284 b
tributum	372 c
trichinium	351 b
trinarius seu ternarius quid	231 c
tristari quomodò & qua de relicat	16 b
tristitia bona malæ quæ	16 a b
tristitia cur tinea conferatur	1 b
tristitia qui mitigetur	39 b
tristitia noxa quanta	413 a
tristitia signa quæ	16 a
tropologicus sensus quis	22 a
tryphon quis aut qualis	424 b
tryphonis fuga & mors	431 c
tryphonis in Ionatham & Antiochum pro-	427 a
ditoria fraus	427 a
Tubarû apud Iudæos diuersitas quæ	370 c
tubianû qui vndè sic dicti	35 c
turbo	21 a
turmæ tres quid	344 c
Tympanum quid fit	356 b
tyrannus quid	135 b
tyrannus quis fit	135 b
V Acuum quid	192
vas	261 a
valuz vndè dicitur	383 b
vanitas quid fit	104 b
vasa hebræis quid	400 a 411 a 429 c
vasi pulchritudo quanta	349 c & deici
vasi reginæ laus & vituperium	350 a
Vedigal	370 c
venæ susurrj quid	46 b
veneris stella quæ	277 a b
venialia peccata etsi singula, tamen omnia	58 c
vitari non posse	34 c
venter	203 c 208 a
ventus aut venti	21 a
ventus vehemens quid	24 b
venti qui quando potissimum flent	250 a
venti quomodò fiunt	15 c
verbum	319 a 375 c
verba Christi qualia	62 c
verecundia quid, & quàm laudabilis	462 c
veredarj	358 a
vergilia	260 a
vermis inferni qualis	346 b
vermibus qui & quàm vexatus Iob	216 a
vesperus quid stellæ fit	257 a b
vestigium pedis diaboli, quid	12 b
vestigia dei quid	183 a
vestigia dei quæ sint	103 b
vestimenta	86 a 197 a
vestimenta scindere, quid	21 b 24 c 29 b
vestis ad quæ & quot conducatur	213 b
vestium Christi quanta asperitas	146 a
vestium longarum vsus vel abusus quis	364 b
Via ad beum post culpam redeundi prima	96 b
via dei quid	183 b
via iustorum quæ	453 a
viatoribus domum reuerfis quid ante oia	317 a b
primò agendum	188 b 213 a
vidua	335 a
viduarum instructio	335 a

viduis qui subueniendum	178 a
viduus quis deceat amictus	338 c
vineti	33 a
vinearum via quid	187 c
viperæ quid	167 c 171 a
virago	324 a
vires rerum quarundam, etsi ignotæ, qua-	311 c
les aut quantæ	311 c
vir quid debeat vxori	27 b
vir quotupliciter dicatur Iob	6 c
vir quidam perfecti quò sint idonei re-	82 a
spondere Deo	82 a
vir Saræ ab Asmodeo strangulati, qui qua-	305 a
lève fuerint	305 a
viros imperare mulieribus, non mulieres	350 b
viris	350 b
virginum appetibilitas quanta	217 c
virtus nostra omnis quantum pendeat ex	98 b
Deo	23 b
virtus quid fit	8 b
virtus regendæ domus, quotuplex	6 a
virtutis odorem, per tribulationes potissi-	148 c
mum fragrare	77 b
virtutes qui foueantur	23 b
virtutû viror qui in nobis cõseruetur	23 b
virtutibus an & quomodò quis malè vta-	262 b
tur	146 a
visionum quarum autoritas quæ	310 c
visus Christi qui p dolore defecerit	93 c
visus appellatio quæ fit communis	71 c
visitatio Dei quid fit	70 a
visitatio Dei qui in scripturis accipiat	65 a
bita bonorum cur tentatio vel militia vo-	82 a
ceatur	12 a b & 12 c
vitæ hæc cur iustus tædio fit	122 b
vitæ hominis qui brevis fit	78 c
& 127 a	96 a
vitæ humana vndè misera fit	96 a
vitæ præfens qui contemnenda	96 a
vitæ præfens cur meritò nobis esse tædio	65 a
debeat	219 c
vitæ præfentis finis qui rationabiliter pos-	264 c
strappeti	264 c
vitiorum omnium origo quæ	264 c
vitrum	386 c
vituli in scedere occidendi mos olim quis	232 a
viuere qui propriè dicantur	187 2 neq; 192 46 generabili 219 12 falsi-
viuorum orationes qui aut quatendùs de-	222 28 hic em 240 25 Spegau 255
fundis profine	39 folis ad terrâ, videlicet nostris ho 257 29
Vlcus Iobis, quid plagæ seu morbi fue-	nyfus ang 257 39 prophetas 274 7 nunc
rit	autè 277 29 iniquatum 288 4 irascitur. Et
Vmbilicus	311 33 quod di- 318 4 librû 335 1 orate, vt
umbra mortis	341 26 postquod 341 49 corâ me. Et 396
Vnus euadens, quis	57 fidelis ac 407 34 nostrarû & 409 33 &
Volucres caeli	memor 409 38 cõmittitis 457 49 ab Hli-
Voluntas Dei qualis	438 36 ciuitatis illa nõ fecit, nec 443 17 ele
Voluntas Dei qui nunquâ impediatur	azari 459 & 462 corrigatur numeri.
Voluntas qui fit peccandi radix	
Vota non soluere, quale	
Vouere	
Vox auræ lenis, quid	
Vr	
vræ maioris stellæ, quot	
Vtensilia quæ qui custodienda	
Vterus	
Vterus matris quid	
Vultur	
vultus quàm longè & acutè videat	
vultus	
vulnera animæ quatuor pro peccato ori-	
ginis in ista	

ERRATVLORVM
obiter & cursim (nam totum
Opus relegi ipsa tēporis
angustia nõ fuit) dum
INDEX colligitur,
animaduertorû,
CATALOGVS.

Is sic est intelligendus, vt priori numero insinuari noueris Columnam siue paginam, posteriori lineam seu versum, inde sequi aut breuissimè saltem innui lectionem veram. Quia in re si quibus curiositas mista videbitur, nouerit curiosus esse, non cordatis, corrasa esse, multo etiã curiosius corradenda propter indoctos ac nasutos, si tempus hac vice tulisset.

459 recessit à 1533 nõ armaret. 16 49 & nudus 20 11 te nõ ppter 21 34 meq; & 34 13 infirmitatē 40 59 eius affe- 43 43 quoniam iunior 81 60 multo, quàm 83 39 sua illimitata 9126 quietioris 15710 cõuersationis 167 32 feceris, ne 168 51 nõ fla 173 52 nõ sustinebit, sed ad sua 177 23 humanum 187 2 neq; 192 46 generabili 219 12 falsitatis, 222 28 hic em 240 25 Spegau 255 39 folis ad terrâ, videlicet nostris ho 257 29 nyfus ang 257 39 prophetas 274 7 nunc autè 277 29 iniquatum 288 4 irascitur. Et 311 33 quod di- 318 4 librû 335 1 orate, vt 341 26 postquod 341 49 corâ me. Et 396 57 fidelis ac 407 34 nostrarû & 409 33 & memor 409 38 cõmittitis 457 49 ab Hli- 438 36 ciuitatis illa nõ fecit, nec 443 17 ele azari 459 & 462 corrigatur numeri.

ORDO ALPHABETICVS VO
LVMINIS HVIVS.

A, a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, v, x, y, z, aa, bb, cc, dd, ee, ff, gg, hh, ii, kk, ll, mm, nn, oo, pp, qq. Singulaq; sunt trifolia, excepto vno, videlicet q q, bifolio.

D. DIONYSII CARTHVSIANI ENARRATIONVM LIBRI IOB, PROOEMIUM

Disciplinam Domini fili mi ne abicias, & ne deficias cum ab eo corripieris, quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Quoniam aduersitates, tribulationes & pœnæ præsentis vitæ medicinales sunt, & non tantum præteritarum curatiuæ culparum, sed à futuris insuper vitijs præseruatiuæ, dispositiuæ q̄q; ad gratiam, & introductiuæ ad gloriam, oim quocq; virtutum custoditiuæ, actiuæ, atq; caelestium ac æternalium deliciarum ineffabiliter accumulatiuæ, per quas etiam Christo crucifromiter conformamur, & in electoꝝ Dei sorte annumeramur, dummodo eas æquamiter toleremus, & tanq̄ munus paterni amoris de manu supleuissimæ ac supersapientissimi dñi Dei nři cū gratiarum actione, mentaliq; gaudio suscipiamus: qd vtilius, quidve salubrius conferre nobis poterit conditor adorandus in huius loco exilij, quàm aduersitates, tribulationes & pœnas, gratiamq; patientiæ in eisdem, quibus collatis, simul præstabit & ceteros earum fructus præstos? Hinc quippe loquitur Christus: Beati eritis cum maledixerint vobis hoies, & persequuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, metientes, propter me. gaudete & exultate, quoniã merces vestra copiosa est in caelis. Merito ergo hortatur nos in scripturis spissandus, ne in correptionibus, disciplinis ac tribulationibus, quæ vel Deo agente aut permittere nobis contingunt, tristemur, murmuremus vel deficiamus, nisi potius charitati pietatiq; Dei super bñficijs talibus gratias cū gaudio referamus, humiliter cõfidetes nos esse de numero filioꝝ ipsius, cū ad hæbræos dicit Apostolus: Quod si extra disciplinã estis, ergo adulteri, & nõ filij estis. Deniq; q̄ Deo chariores fuerint, grauiora perpessi noscuntur. & tantæ beatitudinis est, tribulationibus affici in præsentibus, vt nec vnigenito suo filio incarnato æternus pater pepererit, sed morte acerbissima atq; turpissima vnigerit occidi. Ideo scriptũ est in Iudith: Omnes q; placuerit Deo, per multas tribulationes transferuntur fideles. illi autem qui tentationes nõ susceperunt in timore dñi & in patientia sua, exterminati sunt. Aduersitates vero & tribulationes, inquantũ sunt quædã nocumẽta ac mala pœnalia, nõ sunt ita appetibiles atq; amabiles, nec delectatiõis & gratiarũ actiõis materia: sed vt sunt tam fructuosæ & vtilis, itemq; ex paterna Dei dispensatione ac misericordia provenientes. & secundũ huiuscemodi cõsideratione earũ, est circa eas patientia, appetibilis, gratiaq; actio & delectatiõisq; eas cõsiderare & acceptare, est patientia. Propter qd Salomon protestatur: Qui patiens est, multa gubernat prudẽtia: q̄ aut impatens est, exaltat stultitiã suã. Porro patientia est virtus moralis, quæ passionẽ tristitiæ moderatur & frenat, solet em̄ ex euentu aduersitatis & illatione tribulatiõis tristitia generari in animo, q̄ videlicet talia tanq̄ qdam documenta & spera cõspicit. sed dñ ratio talia tanquã vtilia cõtuerit, p patientiã passionẽ tristitiæ superat & euellit. Quo aut tristitia fugibilior est atq; nociuor, non animã tm̄ spiritaliq; vitæ, sed etiã corpori, eo patientia desiderabilior opportuniorq; cõsistit. Quàm fugiẽda vero ac nocua sit tristitia, docet Ecclesiasticus, dicens: Tristitiã lōge expelle à te, multos em̄ occidit tristitiã, & nõ est vtilitas in ea. In Prouerbij q̄q; habet: Sicut tinea vestimẽto, sic tristitiã nocet cordi viri. Rursusq; Salomon ait: Animus gaudens ætatem floridã facit, spūs tristis exicat ossa. Tristitiã nãq; est passio maxime afflictiua, corrosiua atq; læsiua naturæ, breuiatiuaq; vitæ. qd totũ de inordinata, carnali seu seculari tristitiã accipi debet, de qua dicit Apostolus: Tristitiã seculi mortẽ operatur. Hæc em̄ est dolor seu mœror de temporalium reꝝ amissione vel corporalium incommodi inductione, de iniuria, inhonoratione aut simili malo pœnali. Præterea laus patientiæ hinc p̄sertim cõstet, q̄ in euãgelio ait saluator: In patientiã v̄ra possidebitis animas vestras. Possessio namq; importat qd dñi, aia aut per patientiã seipsam possidet cū quiete in vera tranquillitate, ita q; vitiõis dominatui nõ subseruiat nec succumbit. Propter qd Iacobus in sua canonica dicit: Patientiã opus perfectũ habet, vt pote directe in tolerandis aduersis, & dispositiue in bonis agendis. Ex aduersitatibus em̄ primo procedit tristitiã, quã (vt dictũ est) refrenat patientiã, secundo ira, tertio odiũ, quarto nocumẽtu. Quæ omnia euitant, dum in principio patientiã adhibet. Vnde, secundũ Gregorium, patientiã oim est virtutũ radix & custos, non vtiq; illas directe cauendo, sed phibens remouẽdo, i. impedimẽta virtutũ tollendo. Hinc q̄q; in tota veteris nouiq; testamenti scriptura potissime cõmendat, docet, sepiusq; iubet patientiãq; caret, dum impetum passiois ratione per passionem fuscata profectur, stulto assimilatur, iuxta illud Prouerbiõũ: Im patientis operatur stultitiã. Postremo ip̄s q̄q; philosophi ac illustrissimi principes seculi, patientiã vtilissimè laudauerũt, didicerunt & impleuerũt, loquẽdo de patientiã naturali & acq̄sita. Cũ em̄ (vt in libro de virtutibus philosophoꝝ habetur) qdam Socratẽ interrogasset, cur vxorẽ suã litigiosam ac molestissimã secũ in domo ferret, r̄dit: Cum talem in domo sustineo, vt scio atq; exerceor alioꝝ foris petulantia iniuriãq; facilius ferre. Seneca quoque narrat, qd quũ Dioge-

Pro 9.
Tribulationi vitę p̄sentis vti litas.
I. Petri 4.
Rom. 8.
Acto 14.
Matth. 5.
Lucæ 6.
Iudith 5.
Hebr. 12.
Rom. 8.
Sap. 5.
Iudith 8.
Prou. 14.
Patientia quid.
Prou. 19.
Ecclesi. 30.
Prou. 25.
Prou. 17.
Ecclesi. 5.
2. Cor. 7.
Lucæ 21.
Iacob. 1.
Gregorius
Ecclesi. 2.
Iere. 29.
Prou. 4.
Patientia virtus cõmẽdat exẽplo gentiliũ philo-
sophorũ.
Seneca.

Diogenes nes cū qdā egeret causam, ille impatiētia ductus, saluā atrahēs pingue, inspuit in mediā frontem Diogenes, quā ille pro posse abstergēs, dixit factori Affirmabo oibus, falli eos q te negāt os habere. Insuper cū quidā potētissimo illi Augusto dixisset, O tyranne, patiēter ferēs respōdit Si essem, non dicerēs. De Julio etiā Cæsare legit, q cum caluitū grauer ferret, & de eius caluitio Aug. Cæf. ioculatoria carmina publice essent vulgata, ipse hoc patientissime tulit. Similiter cū quidā eius Jul. Cæf. paternam despicientes originem, eum panniticū nominarēt, cum mita patientia ac risu id pettu lit. Aeneas etiā destructa Troia, regno pulsus paterno, recedēs, suos consolando, dicebat

O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.

Aeneid. 1. Patiētia quippe in omni statu & gradu, tam superiori quā subditis, maxime necessaria est, & ad conuictum pacificum peropportuna, oportet enim æquanimiter in vita hac sustinere aduersa, dicente Apollō ad Hebrōs: Patiētia vobis necessaria est, vt voluntatē dei faciēs, reportetis promissionem. Scribitur etiā de Platone, q interrogatus, quis est homo meoq; bonoq; rēdit Qui æquanimiter sustinet hoies mox malox. Hac de patiētia introduxi, qā in beatissimo Iob, cuius nunc elucidandus est liber, quantum spiritus sanctus præserit, præclarissimum patientiæ documentum omnibus exhibetur, vt non sufficiat nobis scire, legere & audire, sed imitari condigne conemur, cū & Philosophus dicat in Ethicis: Quid est virtus scrutamur, non vt sciamus, sed vt boni efficiamur.

De persona, tēpore & origine sancti Iob, & q̄s sit author libri huius, Artic. I.

De persona & tēpore atq; origine S. Iob, quantum ad multa, non videt magna certitudo facilliter posse haberi, præsertim cum sancti catholiciq; doctores in de varijs modis inueniantur loquuti. Primo igitur perscrutandum, quis fuerit iste Iob, & de eius origine. Itaq;

Augustin. Augustinus, Ambrosius, Gregorius, & multi expositores sequentes doctores præcipuos, concorditer dicunt, q̄ fuit natione Idumæus, de femine Esau natus. Dicit em̄ Augustinus super Gregori. Genes. 36. Mortuus est autem Balach, & regnavit pro eo Iob filius Zaræ de Bozra. Quod aut per hunc Iobab S. Gregorius intelligat Iob, apertissime constat ex his, quæ primo Moralitū Gregori. sup Iob scribit statim post prologum. Ambrosius q̄q; super epistolam ad Romanos idem insinuat. Albertus etiā hic scribit, q̄ ante fuit ei nomen Iobab, eratq; fili⁹ cuiusdā Zaræ, qui fuit fili⁹ us filij Esau de qdā matre noie* Borra, natus, ita q̄ quintus fuit ab Esau, vel quartus secundum alium modū: sextus aut aut septimus ab Abrahā. & dicit rex fuisse terræ illius, & rex secundus, nā ante eum regnavit Balach, post eū regnavit Esau. Hucusq; Albertus. Porro de hac materia plen⁹ loquitur Augustinus XVIII. De ciuitate Dei, cap. XLVII. dicit: Nec ipsos Iudæos existimo aude- re cōtendere, i. cōtentiose asserere, neminem primum ad Deum p̄ter Israelitas, ex q̄s. ab eo tem- pore quo propago Israel, i. gnatio Iacob seu procreatio filioꝝ eius, esse cœpit. Populus em̄ reue- ra, q̄ proprie Dei populus dicere, nullus alius fuit, videlicet q̄ Israelita. hoies autem quosdā non terrena, sed cœlestis societate ad veros Israelitas supernæ ciues patriæ prinentes, etiā in alijs gen- tibus fuisse, negare nō possunt. qd si negent, facile conuincunt de sancto & mirabili viro Iob, q̄ nec indigena, i. inde natus, puta ex Iacob seu Israel, nec p̄elytus, i. aduena, populi Israel fuit, sed ex gente Idumææ genus ducens, ibi ortus, ibi mortuus est. Sed de hac re beatus Hieronymus aliter sentit libro De hebraicis quæstionibus sup Genesim, dicens q̄ Iob descendit de Nachor fratre Abrahæ. legit quippe in Genesi, q̄ Melcha genuit viro suo, videlicet Nachor, octo filios, q̄q; primus vocatus est Hus, secundus Buz. Dicit ergo Hieronymus, quod Iob ortus sit de Nachor p̄ primogenitum eius nomine Hus, a quo terra illa dicit Hus nominata, ita q̄ Hus est nomen vi- ri & terræ. vnde in principio huius voluminis scriptū est: Vir erat in terra Hus, nomine Iob. Præ- terea de secūdo filio Nachor, i. de ipso Buz, dicit Hieronym⁹ descendisse ipsum Elihu, de q̄ infra fit mētio, q̄ cognominat Buzites, tanq̄ de tribu Buz. Idem q̄q; dicunt Hebræi, quos Hieronymus in hac assertiōe sequutus est. Sed & in Scholastica historia idem asseritur, cuius conscriptor etiā aperte testat eos errare, q̄ dicit ipsum Iob de Esau descendisse. Vnde posterioribus quibusdam vi- det magis credendū motiūm, nā debile esset, sed potius arbitror motos eos ex trāslatione Se- ptuaginta interpretū tunc famosa, quæ habet: Vir fuit in terra Ausitidis, quæ terra fert fuisse in fi- nibus Idumææ atq; Arabiæ. Quod aut LXX. ita transfulerūt, testat qdā loco Hieronymus. Insuper in aliquibus Biblijs in fine libri Iob, vel in fine secūdi plōgi Hieronymi super Iob, additur: Fert aut Iob in terra habitasse Ausitidis, & erat ei ante nomē Iobab, & erat q̄rtus ab Esau &c. Sed istud non est in Hebræo secundum Hieronymum, nec sunt verba Hieronymi, sed alicui⁹ forsitan expositoria. Nunc inq̄rendum, q̄ tēpore fuerit sanctus Iob. circa qd scribit sanctus Augustinus deci mo octauo De ciui. Dei, cap. xlvij. Cuius (s. Iob) tēpora quauis nō inueniamus in Chroni- cis, colligimus tñ ex libro eius, quē p̄ sui merito Israelitæ in authoritatem canonicā receperunt, tertia gnatio posteriore fuisse q̄ Israel, i. Iacob patriarchæ fratrem Esau, ex q̄ videt q̄ secundū Augustin.

Augustin⁹
Ambrosi⁹
Gregori⁹
Genes. 36.
Gregori⁹
Ambrosi⁹
Albertus

Augustin⁹
Leuit. 16.
Num. 27.
Deut. 7.

Hierony.
Genes. 22.

Iob. 1.

Iob. 32.

Eusebius.

Hierony.

Iob quo
tempore
vixit.
Augustin⁹

Augustin⁹ Iob fuit tertius seu q̄rtus post Esau. Vnde alij dicunt q̄ fuit p̄nepos eius, asserentes q̄ fuit filius Balach, filij Beor, filij Esau, q̄bus obuiare videt, q̄ nec in Genesi, nec primo Paralipomenon, in q̄bus locis describit generatio Esau, nec alibi in scripturis legit Beor fuisse in medi- atus filius Esau, tñ primo Paralipomenon habet, q̄ Bale post quē regnavit Iobab, fuit filius Beor. Qui aut primo Paralipomenon Bale vocat, in Genesi dicit Balach, secundū expositores. Rur- sus p̄dictum est q̄ Iobab fuit filius Zaræ, præterea iuxta p̄dicta sequi videtur, q̄ Iob ante Mosen fuerit, qd & multi concedunt. Sed Gregorius quem Gloffa sequitur, contradicit, asserens sanctū Iob fuisse tēpore iudicium ppli Israel. Argumentum aut Gregorij est, qm̄ in Genesi inter Reges q̄ in Idumæa regnauerunt, anteq̄ filij Israel regem habuerunt, Iobab annueratur. Ex q̄ patet q̄ Gregorius præsupponit, per Iobab intelligi Iob, & per tēpus præcedens præfidentia Regū Isra- el, intelligi iudicium tēpus. Vult q̄q; Gregorius q̄ Moses spiritu p̄phético loquebatur de dñi Iobab posteroris Mose, secundum hanc positionem. Dicit em̄ Gregorius, qā in libro Geneleos Iobab de stirpe Esau descendisse, & Balach filio Beor in regnū successisse describit. Hunc beatū Iob longe ante Mosen tēpora extitisse crediderunt, morē p̄fecto sacri eloquij nesciētes, qā in su- perioribus suis partibus solet breuiter loq̄e post sequutura p̄stringere, cū studet ad alia subtilius enumerāda p̄perare. Vñ & illic Iobab, priusquā reges in Israel existerēt, fuisse describit. Nequaquā ergo extitisse ante legē cognoscit, q̄ Israeliticōꝝ iudicij tēpore fuisse memoratur. Veruntū argu- mentū istud non cogit, qdā em̄ (vt etiā in scholastica historia continet) dicunt Mosen non de- scribere reges Idumææ, nisi vsq; ad illū quē tēpore suo vltimū cognoscere potuit, per tēpus q̄q; p̄cedens reges Israel, quoz primus extitit Saul, nō est necesse p̄cise intelligere tēpus iudicium, sed intelligi potēt omē tēpus duodecim tribuū vsq; ad Saul. Deniq; ista determinatio tēporis Iob, p̄cedit secundū eos, q̄ dicunt eum de Esau descendisse secundū modū p̄fati. Sed qā positio S. Hieronymi p̄inducta, multis pbabili⁹ apparer, scrudandum q̄ tēpore S. Iob secundum hanc fuerit viā. Sicut aut Hieronymus & Scholastica historia cū Hebræis dicunt Iob descendisse de Nachor p̄ Hus, & Elihu Buziten de eodem p̄ Buz, sic dicit Elihu istum esse illum, q̄ in libro Numeroz Ba- laam nuncupat, quē Balach rex aduocauit, q̄ dato, sequetur, q̄ Iob & Moses contemporanei fue- rint. Elihu em̄ disputauit cū Iob, & idē Elihu seu Balaā circa finē vitæ Mosis fuit occisus a filijs Israel aī Mosis obitum, vt patet in Numeris. Constat etiā ex infra scriptis, q̄ Elihu qñ contra Iob disputauit, satis iuuenis fuit. Quot vero post hoc fluxerint anni ante interfectionē ipsius, nō cōstat, & si nō multi anni illi fuisse putentur, posset fortasse positio ista cū Gregorio aliquāliter cōcordari. Iob nāq; post disputationē curationemq; suam vixit annis centū & quadraginta, vt infra patet. Post mortē vero Mosis vsq; ad iudiciaria p̄fidentia Othoniel primi iudicis Israel, forte pauciores anni fuerunt, Othoniel em̄ tēpore Mosis fuit, & filia Caleph duxit vxorē statim post ingressum filioꝝ Israel in terrā p̄missionis, immo qā Iob ante suā percussionē p̄uēt⁹ fuit ætatis, potuit fieri vt & tēpore Mosis fuerit, & tēpore alicui⁹ iudicij Israel. Veruntū oib⁹ hinc inde, q̄q; multa omitto, diligētē p̄fatis, de hac re nil certū esse opinor, q̄ntum ad tēporis determi- nationē, vñ S. Thomas in p̄logo expositiōis suæ sup Iob, de præactis difficultatibus se expe diēs atq; p̄transiens, ait: Quo aut tempore fuit Iob, vel ex q̄bus gentibus duxit originē, & an ipse vel alius librū hunc scripserit, nō est p̄sentis intentionis discutere. Præterea vnū me mouet, qā si tem- pore Mosis fuit, mix apparet qd Deus de eo perhibuit q̄ non fuit ei similis in terra, p̄sertim cū in Numeris loquēs de Mose ad Aaron & Mariā: Si fuerit, inquit, inter vos p̄pheta, in visione ap- parebo ei, vel per somniū loquar ad eū. at non talis seruus meus Moses, q̄ in omni domo mea fi- delissimus est. Ore em̄ ad os loquor ei, & palām nō p̄ ænigmata & figuras videt Deum. Rursus Moses de seipso testat, q̄ mansuetus fuit præ cunctis habitatoribus terræ, videlicet tēporis sui. Et tñ de Iob Augustinus sic scribit xvij. de ciuitate Dei, De diuino sic laudat eloquio, vt quod ad iustitiam pietatemq; attinet, nullus est homo suoz temporum cœquetur, verum ad solutionem multa posent excogitari, quæ transeo, & veritatem de incertis, Deo sapientioribusq; cōmitto. Nunc inq̄rendū quis sit author & scriptor libri p̄sentis. Quocirca dicit Gregorius: Alij Mosen, alij vnum quemlibet ex prophetis scriptorem huius operis putant fuisse. Eos autem, qui dicunt Mosen ista descripsisse de Iob tanquam de seniore & præcedente tēpora Mosis, Gregorius af- firmat errasse, eo q̄ dicat Iob tempore iudicium extitisse, magisq; videtur Gregorio, q̄ ipsemet Iob hunc edidit librum: Arbitrari, inquit, verius possumus, q̄ idem beatus Iob, qui cerra mi- na spiritalis pugnæ sustinuit, etiā consummata suæ victoriæ gesta narrauit. Loquit autem de seipso quasi de alio iuxta consuetudinem scripturarū, quemadmodū & Ioannes frequenter de se q̄si de alio scribit. Discipulus quē diligebat Iesus. Albertus q̄q; hic ait: Secundū verissimā senten- tiā ipse Iob ista descripsit, q̄ rāto certius sciuit, q̄nto ea p̄ experimēta cognouit. Veruntū de hac re secundum Gregorium, non est immoderanti⁹ contendendū. Etem̄ ait: Quis hæc scripserit, valde superuacue quæritur, cum tamē author libri sp̄s sanctus fideliter teneat. Ipse igitur scri- psit, qui scribenda dictauit ac inspirauit, videlicet spiritus sanctus, qui per scribētis hominis vo- cem, imitanda sancti Iob facta nobis transmisit, si magni cuiusdam viri susceptis epistolis lege-

Genes. 36.

1. Para. 1.

Gregori⁹
Genes. 36.

Gregori⁹

Idem.
Genes. 36.

Eusebius.

1. Re. to. 11.

Hierony.
Eusebius.
Num. 22.

Io. 32. 33. 34
Num. 34
Iob. 32.

Iob. 42.
Iudic. 1.
Iosue 15.

Thomas

Iob. 1.

Num. 12.

Eodem.
Augustin⁹.

Gregori⁹

Librū Iob
q̄s confici
psit.

Ioan. 13.
18. 19.

Ioan. 20.
Albertus
Gregori⁹

remus verba, sed quo calamo scripta essent inquirere, ridiculum esset.

De materia & intentione libri huius, & an quod in libro isto narratur, fuit res gesta vel tantum parabola. Art. II.

In expositione sexti capituli libri huius, refert Albertus quatuor fuisse opiniones antiquorum de isto Iob. Quidam dixerunt quod fuit homo gentilis de Esau natus, sicut precedenti articulo patuit. Alij, quod fuit vnus de sapientibus Babylonis, vnusque ducum qui ab oriente venerunt, & in Babylone moratus sit post confusionem linguarum. Eos vero qui dixerunt Iob de Esau descendentem, Albertus diuisit in duo. Nam quidam eorum dixerunt quod Iob scripsit hunc codicem, alij quod Moyses diu post eum. Quarta fuit opinio quorundam, quod Iob non fuit homo nec aliquid in rerum natura: sed quod in libro isto habetur, parabolice scriptum est atque inuentum, ad ostendendum quod ordine iustitiae humanae non regit mundus per prouidentiam Dei, sed quod regimen prouidentiae diuinae penitus dissimile sit regimini & ordini iustitiae humanae. Hoc enim ostendit in Iob, quod simplex & rectus percussus describitur, potestatisque satanae traditus, quod ordini iustitiae humanae non conuenit. Horum autem intellectus verborum infra clarius patebit. Hinc & Thomas testatur. Fuerunt quidam, dicentes quod iste Iob non fuit aliquid in rerum natura, sed quod sit quaedam parabola ficta, ut esset quoddam thema ad prouidentiae disputationem, sicut homines frequenter constringunt aliqua ficta ad disputandum de eis. Lyra etiam refert fuisse quidam Iudaeos, dicentes quod istud sit tantum parabola, & quod Moyses scripsit librum hunc, & ad declarandum conditionem virtutis patientiae, retributionemque eius, finxit hominem nomine Iob, & ea quae in libro isto quasi res gestae narrantur, quem admodum author libelli quod incipit, Aethiopi terras, ad declarandum antiquitatem ac veritatem sacrae scripturae respectu poeticae confessionum, finxit virginem nomine Alethiam, quod graecum latine significat veritatem, & virum nomine Pseudis, id est falsus seu falsitas, ad inuicem disputantes de sanctae scripturae historijs poeticisque fabulis. Sed (ut Thomas ait) quis ad intentionem libri non multum refert, utrum sic vel sic dicat, refert tantum seu differat quantum ad veritatem. Haec namque opinio sacrae obuiare videtur scripturae, quae de Iob sicut de homine olim veraciter existente eloquitur, ut cum apud Ezechielem dominus protestatur Terra cum peccauerit, si fuerint tres viri iusti in ea, Noe, Daniel & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt aias suas, filium autem & filiam non liberabunt. Sicut ergo Noe & Daniel homines vere fuerunt, ita de Iob per certo tenendum est. Rursus apostolus Iacobus in epistola sua, Exemplum, inquit, accipite longanimitatis, laboris & patientiae prophetas, quod loquuti sunt in nomine domini. Ecce beatificamus eos quod sustinerunt. Sufferentia Iob auctoris, & finem domini vidistis. Porro materia libri huius, est sufferentia & patientia sancti Iob, secundum Albertum. Intentio autem & finis libri seu authoris est, ostendere qualiter actus humani prouidentiae diuinae subiaceant, & quomodo res humanae gubernentur a Deo. Dicit autem circa hoc Thomas: Tota intentio libri istius circa hoc versatur, ut per rationes probabiles ostendatur res humanae a diuina prouidentia regi. Sed istud dictum beatissimi Thomae cuiusdam non placet, eo quod totus hic liber procedat per modum disputationis inter Iob & eius amicos. Intentio autem contra alium disputantis, non est probare aut declarare id in quo cum eo concordat, sed illo per vero supposito, id in quo ab eo dissentit. Cum ergo omnes isti contra Iob disputantes, concesserint actus hominum diuina prouidentia regi, intentio Iob non est id declarare, sed aliquid in quo ab eis dissentit, videlicet quod non sic reguntur a Deo, ut illi putabant, verum obiectio ista procedit contra verba, non contra mentem Thomae, qui in principio expositionis primi capituli dicitur. Intentio tota libri huius ordinatur ad ostendendum qualiter res humanae prouidentia diuina reguntur. Ex quo clarissime constat, quod Thomas non voluit simpliciter dicere intentionem authoris seu libri huius esse, ostendere quod humanae regantur a Deo, sed qualiter gubernentur ab eo, vnde & forma verborum Thomae, quam aliter impugnat, facillime veraciterque saluatur: quoniam absolute loquendo, idem est ipsa res & veritas eius, loquendo de veritate naturae, sic enim ens & verum conuertuntur, nec verum ens reale quod suum per addit. Cum igitur Thomas dicit, Intentio libri est ostendere quod res humanae diuina prouidentia gubernantur, tantum est dicere, ac si dicitur. Intentio libri est, ostendere quod res humanae prouidentia diuina reguntur, secundum quod veritas ipsa se habet, non eo modo quo aliqui errando putabant. Praeterea si fiat in argumento suo aliquid ponit, quod inquisitionem requirit maiorem. si quidem ait, quod licet amici Iob dicerent actus hominum prouidentia regi diuina, tamen tenebant quod aduersa mundi non accidit homini nisi propter eius demerita seu mala praeterita, nec prospera nisi propter praecedentia opera bona, quod constat esse erroneum. An dicitur istud sit verum, videlicet an amici Iob ita senserunt, non est tam certum, ut aliqui arbitrantur. Albertus quoque vir subtilissimus, ex verbis amicorum Iob ostendit oppositum, prout infra clarebit. Ideo pro nunc inde pertranseo. Aduertendum autem pro intellectu dictorum, quod sicut beatissimus Augustinus in libris de ciuitate Dei, sapientissime docet, ab exordio generis humani ceperunt ciuitas Dei ciuitasque diaboli, id est congregatio hominum bonorum & electorum, & collectio impiorum & reproborum. Cain namque primogenitus protoplastorum parentum reprobus & iniustus, occidit innocentem Abel, quod factum, necessitate ad suos parentibus, moratusque est in parte terrae distante ab eis, iuxta illud Genesis. Egressus Cain a facie domini, habitauit profugus in terra ad orientalem partem Eden. Deinde Adam genuit

genuit Seth electum a Deo, in cuius posteritate cultus Dei diu remansit, cuius & posterum a primo parente in diuinis edocti sunt. Cain vero & posterum eius vitium intenderunt. Non tamen leguntur homines ad idololatriam ante diluuium declinasse, ex quo consequens est, quod vnus solum vnus summum Deum esse non uerit. Paulatim tamen sic obtenebrati ac uicti sunt vitijs, quod omnis caro humana viam suam corrumpit, nec Dei prouidentiam iudicijque pensauerunt. Quibus forte ea non negauerunt, sicut & multi sunt Christiani tam excitati & vitiose viuentes, qui nec prouidentiam Dei, nec futurum esse iudicium, quibus fide informi credant huiusmodi. Post diluuium vero ad idololatriam sunt prolapsi, & tandem in tantum excitati sunt multi, ut vel vnus vnus summum Deum esse non sciret nec crederet vel si hoc scirent aut crederent, tamen diuinam prouidentiam denegarent, nec vulgus duntaxat & indocti, sed & qui inquisitioni veritatis operam dederunt, puta philosophi quidam, tales fuerunt, oia casualiter fieri opinantes, sicut de Epicureis & antiquis Aristoteles narrat. Posteriores vero philosophi, profundius ordinarentur, cursum stellarum, mundi dispositionem ac statum scrutantes, inuenerunt vnum esse primum vniuersorum principium, quorum quidam dixerunt sola superiora atque caelestia eius prouidentiae subiaceant, ac regi ab eo, alij vero omnia naturalia. Sed de rebus actibusque humanis multiplex fuit inter eos error atque opinio, utrum & quomodo esset de eis prouidentia, dispositio ac iudicium Dei, praesertim quia difficile fuit eis videre quomodo infallibilitate praesentiae Dei & libertas arbitrij simul starent. Et quia videbant quod in vita praesenti boni opprimuntur a malis, & impij prosperantur, virtutis aduersitatis affligunt, ita quod in humanis euentibus nullus certo ordo apparet. (Non enim bonis semper eueniunt bona, nec malis semper mala: nec iterum bonis semper mala, nec malis semper accidunt bona, sed indifferenter bonis & malis bona & mala) hinc mota sunt corda multorum, quod actus humani non disponuntur per prouidentiam Dei, quorum error deuenit ad hoc, quod vel fortunae vel casui, vel fato eos attribuerunt, qui error nocentissimus fuit hominibus. Inde enim venit irrefrenata peccandi libertas, omnisque timor, amor & reuerentia Dei discessit. Ideo praecipua sanctorum patrum diligentia fuit istum extirpare errorem, & demonstrare omnia diuinitus gubernari, ita quod nullum malum permanet impunitum, nec aliquid bonum irremuneratum. Sed & aliqui praecariores philosophi hoc aliquid per sapientiam acquisitam docuisse leguntur. Hinc & sanctus Iob in libro suo id potissime docere intendit & docet, ac probat iuxta modum praetactum.

De quibusdam praebulibus documentis, ex verbis sancti Gregorij. Art. III.

Praemitte beatus Gregorius expositioni voluminis huius quaedam vtilia documenta ad rotius libri intelligentiam opportuna. Quaedam, inquit, historica expositione transcurramus, id est literaliter breuiter explanamus; & per allegoriam quaedam typica inuestigatioue scrutamur, illa videlicet quae figuratiter de Christo per allegoriam exponitur, in quibus Iob fuit Christi figura. Quaedam per solam moralitatem discutimus, nonnulla autem per cuncta haec solite exquirentes tripliciter indagamus, id est literaliter, allegorice, moraliterque exponimus. Nam primo fundamenta historiae ponimus, deinde per significationem typicam, figuralem seu allegoricam in arcem fidei fabricam mentis erigimus, animae contemplationem ad fidei mysteria contuenda leuamus. Allegoria enim instruit quod credendum, postremo per moralitatem spirituale expositionum istarum aedificium quasi superdueto pulchro colore vestimur, quos sensus ori lectoris interno tanquam sercula exhibemus, ut eius fastidia repellamus, qui dum sibi multa oblata considerat, quod elegantius discernit, assumat. Quid etenim sunt veritatis eloquia, nisi reficienda mentis edulia? Aliqua vero literaliter intelligi nequeunt, quoniam sic accepta, non adificationem, sed errorem legentibus generent, ut cum dicit, Sub quo (scilicet Deo) curuant qui portant orbem, & de tanto viro, puta beato Iob, quis nesciat quod nequaquam vanas portat fabulas sequit, ut mundi molem portari Giganteo suspicetur sudore? Et rursus persequutionibus pressus, ait: Elegit suspendium aia mea, & morte ossa mea, quasi vir tanta virtutis, voluerit propter aduersa suspendio vitam finire. Aliqua ipsa verba litera se impugnant, ne ad literam intelligantur. Ait namque: Percat dies in qua natus sum, & occupet eum caligo, quod dies iam euolutus, stare non poterat, quomodo ergo huc caligine inuolui optabat? Qui iterum dicit, Peccavi, quod faciam tibi o custos hominum? Et, consumere me vis peccatis adolecentiae meae, & tamen alia responsione subiungit: Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea, quae verba dum sic inuicem collata conuenire stareque nequeunt, aliud quid in se, quod queratur, ostendunt, aliquando quod sensum literalem omittit, propositum sibi lumen veritatis abscondit, ut cum de operibus misericordiae suae testatur: Si comedij buccellam meam solus &c. Diuinus etenim sermo sicut mysterijs prudentes exercet, sic plerumque superficiei simplices refouet. habet in publico vnde paruulos nutriat, seruat in secreto vnde mentes sublimium in admiratione suscipiat. Est quippe sacra scriptura ut fluius planus & altus siue profundus, in quo & agnus ambulat, & elephas natet. Insuper Gregorius de se ait: Fortasse diuinae prouidentiae consilijs fuit, ut percussus Iob percussus, videlicet crebris viscerum doloribus cruciatus, horis momentisque omnibus fracta stomachi virtute lassatus, lentis quoque & continuis febribus anhelans exponerem, & flagellati

Albertus
Augustin.
Ambrosij.
Gene. 11.

Iob. 7.
Iob. 2.
Thomas

Lyra.

Theodol.

Thomas

Ezech. 14.

Iaco. 5.

Albertus
Thomas

Intentio,
materia,
&
finis libri
Iob.

Res huma-
nas diuina
gubernati-
onem
prouidentia

Albertus
Augustin.
Gene. 4.
Ibidem.

Gene. 5.
Gene. 6.
Gen. 10. 11.
Democri-
Aristote.
Tullius.
Bona &
mala indif-
ferenter
bonis &
malis eue-
niunt.
Iob. 24.
Gregorij
Allegoria
quid.
Iob. 9.
Iob. 7.
Iob. 31
Iob. 7.
Ibidem
Iob. 27.
Iob. 31.
Fulgentius
Gregorij

Hoīs inobediencia et ga Deum.

mentem melius per flagella sentire. Præterea dicit Gregorius: Omnis homo eo ipso quo homo est, intelligere suum debet auctorem: conditi autem, Deū considerare negleximus, adhibita sunt præcepta, præceptis obtemperare nolimus, adiunguntur exempla, ipsa quoque exempla imitari declinavimus, quæ edidisse nobis patres sub lege positos cernimus. Unde ad confutandam impudentiam nostram, gentilis homo ad exemplum deducitur, ut quia obedire homo legi sub lege positus despicit, eius saltem comparatione euigilet, qui sine lege (scilicet scripta) legaliter vivit. Erranti igitur homini data est lex, erranti vero sub lege adducitur testimonium eorum quæ extra legem sunt, ut quia conditionis nostræ ordinem servare nolimus, præceptis admoneremur, quia præceptis obedire contempnimus, exemplis confunderemur. Itaque ex vita gentilium redarguitur vita sub lege etiam euangelica positorum, atque ex actione secularium confunditur vita religiosorum, promissa non observantium. Porro redemptor noster sicut ad redemptionem Iudæorum & gentilium venit, ita se prophetari Iudæorum & gentiliū vocibus voluit, ut per verbum populum prædiceretur, qui pro utroque populo aliquando pateretur. Sanctus autem Iob summis virtutibus fultus, sibi notus erat & Deo: qui si non flagellaretur, et nobis nullatenus perfecte cognosceretur. Virtus quippe eius etiam in quiete se exercitavit, sed virtutis opinio flagellis comota flagrauit. Sicut enim vnguenta late non redolent, nisi commotæ: & sicut aromata fragrantiam suam non, nisi incidantur, expandunt: ita sancti viri omne quod virtutibus redolent, in tribulationibus innotescunt. Hinc dicitur in Psalmo: In die mandavit dominus misericordiam suam, & nocte declaravit eam. Misericordia enim domini in die mandatur, quoniam in tranquillo tempore cognoscendo percipitur. In nocte vero declaratur, quia donū quod in tranquillitate sumitur, tribulationibus manifestatur. Sed subtilius perscrutandum, cur vir tantæ perfectionis tot flagella sustinuit. Et respondendū quod cum omnia virtutum mandata persiceret, vni ei deerat, ut scilicet flagellatus etiam gratias agere sciret. Notum erat quia servare Deo inter dona & prospera noverat, sed dignū fuit, ut districtio severitatis inquireret, an & inter flagella Deo devotus maneret. Poena namque interrogat ac demonstrat, si quietus quis Deum veraciter amat, fieri autem dominus benigne permisit, quod inique diabolus postulavit. Sed libet inter hæc mira divinitus dispensationis opera cernere, quomodo à principio generis humani Deus viros virtutibus variis decoratos, quasi stellas varia luce fulgentes, ad illuminandam noctem vitæ præsentis, ita hanc vitæ tenebrosam transiit, & mittit quousque in sine dominus tanquam verus lucifer oritur siue appareat. Ad ostendendam namque innocentiam venit Abel, ad docendam actionis munditiam venit Enoch, ad insinuandam longanimitatem spei & operis venit Noe, ad manifestandam obedientiam venit Abrahā, ad demonstrandam castimoniam venit Isaac, ad insinuandam laboris tolerantiam venit Iacob, ad retribuendum bonum pro malo venit Ioseph, ad ostendendam mansuetudinem venit Moses, ad informandam contra aduersa fiduciam venit Iosue, ad ostendendam inter flagella patientiam venit Iob. Sancti isti ceterisque electi, qui saluatorem præcesserunt, rebus & vocibus hunc prophetando promiserunt. Nullus etenim iustus huiusmodi fuit, qui non eius per figuram nunciatus exitit. Hinc beatus Iob, qui tanta Christi incarnationis mysteria protulit, eum quem voce dixit, conuersatione signavit, & per ea que pertulit, quæ ille passurus esset, ostendit. tantorumque verius passionis Christi sacramenta prædixit, quanto hæc non loquendo tantum, sed patiēdo etiam prophetauit.

Virtutis odor per tribulationes fragrat & odoratur. Psal. 41.

Iob. 1.

Gen. 4. Gen. 5. Gen. 7. Gen. 11. Gen. 21. Gen. 25. Gen. 30. Exod. 1. Exod. 33. Iob. 1. 2.

EXPOSITIO LITERALIS PRIMI CAPITVLI libri Iob, Vir erat in terra Hus, nomine Iob.

Articulus. III.

Vir erat in terra Hus nomine Iob. Primo historia quædam inducitur, quæ totius sequentis disputationis velut fundamentum & thema est, ad declarandum qualiter actus hominum providentia gubernetur diuina. Porro de persona, nomine, cognatione & terra Iob, dicta sunt plurima primo articulo. Unde ex dictis ibidem patet intelligentia huius particulæ textus. Fuit autem Iob vir triplici virilitatis perfectione, videlicet perfectione animi per virtutum constantiam, perfectione naturæ per virilem germinationem, perfectione sexus, sexus namque masculinus perfectior est, & ad sustinendam molestiam fortior. Ideo dicitur personam, in qua patientiæ exemplum præclarum fuerat demonstrandum, esse sexus virilis. Denique secundum Gregorium, perfectiōne animi vir vocatur, qui contra bifformes fortune insultus uniformi mentis constantia militat, qui scilicet nec prosperis vane extollit, nec aduersis mēte deiecit, sed regia via semper incedit. Hinc ad Eugenium Papam ait Bernardus Magnus: est cui dignitas seculi si arripit, non irrumpit nec minor est illo, qui incidit in aduersa, non excidit ad sapientiam. Quæ perfectione adæpta est sancta Anna, de qua primo Regum habetur: Vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati. Et beatissimus pater noster sanctus Martinus, de qua testatur Severus, quod nemo illi vnquam vidit tristitiam aut dissolutum. Itaque & nos conemur taliter viri esse, quod erit, si passiones fuerint reformatæ, omnesque animarum nostrarum affectiones in Deū stabiliter ordinatæ. Præterea secundum Gregorium, terra in qua Iob habitauit, exprimit, ut ex hoc perfectio suæ virtutis amplius cōmēdetur. Hus namque est tero

Iob triplicis exitus perfectiois.

Gen. 3. Gregori.

Bernardus 1. Reg. 1.

Seuerus.

Gregori.

ra gentiliū mundum dum scribit inter malos fuisse moratus, perfectior declarat. Itaque Gregorius: Neque enim valde laudabile est, bonū esse cum bonis, sed bonū esse cum malis. Quæ admodum aut grauioris est culpa, inter bonos bonū non esse, ita immensè præconiū est, etiā inter malos bonum consistere. Et erat vir ille simplex, triplici simplicitate, secundum Albertū, (per quæ in toto hoc opere intelligitur) Albertū Magnū ordinis prædicatorem, videlicet simplicitate intentionis, quoniam in omnibus quæ agebat, vni summū bonū intendebat, de qua simplicitate loquitur Christus: Si oculus tuus fuerit simplex, totū corpus tuū lucidū erit, cui simplicitati opponit duplicitas cordis volūtū Deo & mūdō placere, nūcque gaudere cū seculo, & postea regnare cū Christo, cū tū ipse testatus sit: Nemo potest duobus dominis seruire. Unde Ecclesiasticus quoque asserit: Væ peccatori ingrediētis terram duobus visis, Et itaque Ne accesseris ad Deum duplici corde, quātum hæc bona simplicitas placeat Deo, patet ex eo quod Salomon profitetur: Cum simplicibus semocinatio eius. Ad Philippenses quoque ait Apostolus: Sitis sine querela, simplices filij Dei. Secundū fuit simplex simplicitate virtutis in generali, quæ simplicitas consistit in hoc, quod virtus est ex vna sola toraque causa, secundū diuinum Dionysium atque Philosophum, vitium vero ex causa multiplici. Huic simplicitati opponit multiplicitas peccati, iuxta illud secundi Paralip. Peccati super numera arena maris, multiplicata sunt iniquitates malæ. Tertio simplicitate prudentiæ, quæ est sine plica astutiæ, dolositatis & tergiversationis ad malū. Itaque accipit hic simplicitas non ut opponit intellectus simplicitati, sed dolositati. Est namque & mala ac sinina simplicitas per debitæ cōsiderationis defectum, ad quam pertinere potest illud pueriorum: Simplex credit omni verbo, astutus cōsiderat gressus suos, potestque ibi astutia sumi in bono. Fuit autem et rectus, iustus affectu & opere, rectitudo equidem proprie ad iustitiam pertinet, quæ in æqualitate consistit, iuxta illud Esaiæ: Semita iusti recta est, quocirca de impijs Salomon ait: Relinquant iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas. Porro recta itinera sunt diuina præcepta, sine vitiō obliquitate ad beatitudinem veram ducentia, per quæ iusti pede ambulant inoffenso, prauī vero in eis labunt, iuxta illud Ecclesiæ: Rectæ viæ dñi, & iusti ambulabunt in eis, præuicacitiores autem corruent in eis. Denique Ambrosius ait: Rectus est qui suam voluntatem cōformat diuina, volens de omni re quod Deus vult eum velle, & ex eadem charitate qua Deus, vult quod vult. Anselmus quoque iustitia, inquit, est rectitudo sola mente perceptibilis, ex quo certum est, quod rectitudo ad iustitiam spectet. Itaque rectus est qui per lineas æquitatis in actibus suis procedit. Rectum namque est ut etiam à Platone asseritur, cuius medium non exit ab extremis, extrema vero operationis humanæ sunt prima principia in operabilibus, sicut est illud Saluatoris in Euangelio: Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, facite eis. Et illud Tobia: Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne aliquando alij facias. Et vitium finis, puta æterna felicitas. Iob ergo & omnis iustus dicitur rectus, quoniam in actibus suis processit à principijs operabilium absque declinatione ad culpam ad vitium finem. At vero secundum Gregorium, quidam ita sunt simplices, ut quid sit rectum, ignoret. Sed eo veræ simplicitatis innocentia deserunt, quo ad virtutem rectitudinis non assurgunt, propter quod Paulus ait: Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo. Et ipse metus Christus, estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. ut scilicet simplicitatem columbæ astutia serpentis instrueret, & serpentis astutiam columbæ simplicitas temperaret. Hinc spiritus sanctus non in specie columbæ tantum, sed & in igne apparuit, per columbam namque simplicitas, per ignem zelus exprimit. Qui autem repleti sunt Spiritu sancto, sic mansuetudini simplicitas deseruiunt, ut contra delinquentium culpas etiam zelo rectitudinis accendant. Hinc & Salomon duo ista coniungit, dicens: Qui recti sunt, habitabunt in terra, & simplices permanebunt in ea. [ac timens Deum] timore filiali, reuerentiali & casto, qui ex sincero Dei amore produci, vel timore illo, qui vnum de septē donis vocat, hic timor ad omne bonum sollicit, eū sit fuga malū culpæ seu abominatio offensæ Dei, quæ quoque serenus ardētiusque amant, eo ipsius in honorationē diligentius euitamus. Ideo in Prouerbis scriptum est: Timor dñi fons vitæ, ut declinet à ruina mortis. Et denuo Salomō ait: Qui timet Deū, nihil negligit. Ideo dicit Gregorius: Deū timere, est nulla que facienda sunt præterire. Quod autem sanctus Iob Deum timuerit, ipse infra fateretur: Semper, inquiens, quasi tumentes super me fluctus timui Deum. O quam beatus est cui datum est sic timere Deum, & recedens à malo, peccata vitando, peccatum enim est fugibilitatis in finem, cui sit auersio à bono immenso, in finemque maiestatis Dei offensio, ideo scriptum est: Quasi à facie colubri fuge peccata. Duæ autem sunt partes iustitiæ, quas tangit Psalmista, dicendo: Declina à malo, ad quod pertinet præcepta negatiua, quæ obligant semper & ad semper. Et fac bonum, ad quod pertinet præcepta affirmatiua, quæ obligant semper, sed non ad semper. Receditur autem à malo culpa per mēris dissensionem, interdū quoque & corpore recedendū à malo, ut à choreis atque spectaculis. Dicit hoc loco Gregorius: Neque bona opera Deo accepta sunt, quæ ante eius oculos malorum admixtiōne maculant. Hinc namque Salomon ait: Qui in vno offenderit, multa bona perdet. Et Iacobus: Quicumque toram legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnis reus. Paulus quoque: Modicū, inquit, fermentū totā massam corrūpit, veruntū totū hoc de admixtiōne mortalis peccati firmendū est. Alio quoque nōne, Esaiæ testat, quasi pānus mēstruatur sunt vniuersæ iustitiæ nostræ. Ex

Gen. 36. Gregori.

Albertus.

Math. 6.

Luc. 11.

Math. 6.

Luc. 16.

Ecc. 2.

Ecc. 11.

Prou. 3.

Philip. 2.

Dionysius.

Aristot.

2. Para. 2.

Prou. 4.

Esa. 26.

Prou. 2.

Osee 13.

Ambrosius.

Anselm.

Plato.

Mar. 7.

Tob. 4.

Gregori.

Roma. 16.

Mat. 10.

Mat. 3.

Marc. 1.

Luc. 3.

Ioan. 1.

Act. 2.

Prou. 2.

Esa. 11.

Prou. 14.

Ecc. 7.

Gregori.

Iob 31.

Ecc. 34.

Ecc. 11.

psal. 36.

Gregori.

Ecc. 9.

Iaco. 3.

1. Cor. 5.

Gala. 5.

Esa. 6.

phabitis patet, qd Iob bn habuerit se ad Deu, ad pximu & ad seipsum. Vt em Thomas hic scribit, tripliciter peccat homo, in Deu, in pximu, in seipsum. In pximu aut dupliciter, s. occulte p frau dulentiam, & aperte p violentia. Iob aut pximu dolo no circumuenit, nam dicit, Erat vir simplex, nec vi oppressit, nam subdit, Et rectus. Quod vero no peccauit in Deum, mstrat dum iungitur, ac timens Deum, nec in seipsum, nam sequit, & recedens a malo. Malum enim odio habuit propter se, vtpote quia malu, no solum ppter nocumtum hominis offensam qd Dei. Quo aut Iob dicat nec verbo nec facto peccasse, infra discutiem. hucusq ostensum est, qualis fuit Iob in bono monastico, qd est bonu psona, deide describit qlis fuit i bono economico, i. domestico. Nariq sunt ei septem filij, & tres filia. I Primo beati Iob pspertitas notificat, vt ex hoc magnitudo suae aduersitatis clarius insinuet, opposita em iuxta se posita, lucidius innotescit, simul eti ad ostendendum (vt Thomas affirmat) qd ex prima Dei intentione iustis semp bona praestant, no spiritua lia tantum, sed corporalia qd ac temporalia. Sed qd aliq iusti aduersitatibus affligunt, ob spe ciale aliquam accidit causam. Vnde & a principio sic institutus est homo, vt nullis subiaceret aduersitatibus, si in innocetia pmanisset. Principiu aut temporalis pspertitatis post bona ppris personae consistentiam, consistit in psonis cōiunctis, praesertim in sobole, proles em est quasi aliqd suoy paritum, scdm illud Ecclesiasticu: Mortuus est pater eius, & quasi no est mortuus, Reliquit eum simile sibi filiu. Ideo fecunditas prolis B. Iob explicat, idq ad pspertitatis augmetum pertinuit, qd filij plures erant q filia. Sexus naq masculinus pfectior est, & filij magis cōsueuerunt optari q filia. ppter qd dicit Augustinus super Ioannem, qd maius est gaudium dum nascit filius q puella. Filij qd efficaciores sunt ad domus aliarum q vx dispositione ac regimē. Nam corpore ratiōis qd vlu fortiores solent existere. Praeterea (sicut Gregorius ait) saepe ad auaritia corda paritum trahit fecunditas prolis. Nam tato plus ad cōgregandas diuitias infāmant, quo pluri bus haeredibus fecundant. Hoc ergo ad S. Iob spectat praecōniū, qd tot natis abundauit, nec ta men ab equitate p reporaliū amore supsum declinauit. Et fuit possessio eius possessio dicitur quasi pedu posita, qd ad nulum habet, & possidenti subijct, no dominat. [Septem millia ouium. Quis (scdm Albertu) est animal mansuetu, sim plex, valde q vile, simo, lacte, carne, cibo, pelle, calceamēto, lana, intestinis & vestimēto. & tria millia cameloy. Iqui viles sunt ad onera deferē da. [Quingenta quoq iuga bouum,] quae faciunt mille boues, qui ad terras colendas deferuūt, & multipliciter viles sunt. [& quingēta asinae, ac familia multa nimis] quae ad tot animaliu pa sium atq custodiam necessaria fuit. Ideo aut opulētia Iob p iumenta describit, qd possessio ani maliū preciosior antiquitas fuit q agroru, immo animalia fuerūt picipue antiquoy diuitia: agri em ppter hominū paucitatē plus abundabāt, & maxime in partibus orientis, in gbus vsq hodie sunt pauci habitatores pra latitudine regionis, vt scribit hic Thomas. Porro (secundum Philo sophum) quatuor virtutibus regit domus, quae prima est vxoraria, q est scia & virtus bene vtē di vxore secunda est fraterna, quae senatoria dicitur tertia chrimatistica seu thesauritiua: quarta despotica, quae est virtus bene vtēdi vxoris atq ancillis. hae nulla defuit Iob. Prima notat, cum dicit, nati sunt ei, videlicet ex vxore legitima, quae se habet in domo sicut regina in regno. Secū da notat ibi, Septē filij & c. Tertia ibi, Fuit possessio eius. Quarta aut, cū sequit, Ac familia multa nimis. Cōueniēter demū scribit Iob possēdisse tam multa, vt magnitudo patiētis pfectiōis qd sug clarus innotescat, dum omnia illa sine impatiētia amisse narrat. maiorem naq dolorem inferunt damna maiora. Et nunquam sine dolore amittitur, nisi quo d sine amore superfluo posside tur. Magnae ergo fuit virtutis, tot opes sine inordinato possidere affectu, nec p eas a mentis sta bilitate atq custodia impediri. Deniq triplex est bonū, scilicet bonum hominis, qd est bonum simpliciter: bonum domus, qd est melius: & bonum ciuitatis ac gētis seu patriae, qd primo Ethio corum optimū diuinissimum q vocat. Hinc subdit, qualis fuerit Iob in bono hoc tertio. [Erat q vir ille magnus] bonitate, sapientia, fama, honore & gloria. [inter omnes orientales,] qui praedi uites sunt, secundum Gregorium: & in hoc prosperitas eius terrena perficiebat, qd etiam fama inclutus fuit. Nam in Ecclesiaste scriptum est: Melius est nomen bonum q vnguentia preciosa. Et alibi: Curam habe de bono nomine, hoc enim magis proderit tibi q thesauri. [Et ibant filij eius] sex ad domum illā in qua fuerant comesturi, qui septimus fuit. [& faciebant conuiuia,] id est, pariter vescebantur. [per domos] id est, successiue in domo vnus cuiusque iporum. [Vnus quisque in die suo] ita q quolibet die simul edebant, primo die hebdomadae incipientes comē dere in domo primogeniti, vt apparet, & deinde secundum ordinem dierum hebdomadae & natiuitatis filiorum, comēdebant in domibus ceteris successiue, sicq completa hebdomada, com plebat conuēscencia in domibus singuloy. & sequentis hebdomadae prima die reincipiebat in domo fratris senioris. Ex quo sequit qd inter fratres istos fuit grādis stabilisq cōcordia, frugalit atq viscerum, quoq vtrūq ad laudem p̄inet patris eoy, qui eos taliter rexit, cum tū opulentiā am re q frequent sequatur discordia atq tenacitas. [Et mittentes vocabant tres sorores suas,] inuitādo eas p nuncium, [vt comederēt & biberēt cum eis,] in quo insinuat qd non instat quo runda p̄teruorum ac superboy fratru, sorores suas des̄perant ob sexus inferioritatē, immo hono

honorem eis tanq infirmiori vasculo impēdebant, prout a p̄e suo docti erant. Hinc dicit Gre gorius: Ināsimabilem paternae institutionis laudem, & pater diues dicit, & filij concordēs asse runt. & dum diuidenda inter eos substantia aderat, corda tamē omnium charitas in diuisa im plebat. [Cumq in orbem] i. circulum hebdomadae transissent dies conuiuii, [redundo ab ultimo ac minore ad primum,] vtpote die octaua secundum Gregorium, septem scilicet diebus hebdomadae euoluta. [traiebat ad eos Iob] nunciū quēdam vel sacerdotē, secundum Albertum. [Et sanctificabat illos] a maculis, quas cōiuantes incurrere solent, in frumēditate, quātum po tuit, expurgauit eos p interuenciū fuis epistolam, exhortādo ad diluenda mala praeritae, ac futu ra vitāda, vel forte per aliq ritum oblatiōis seu expiatiōis eos sanctificauit. Sacrificia namq & primitiae ac decimae oblatio, ante legē scriptā fuerunt, prout Hugo in lib. d. sacramentis ple Hugo, nius docet, [cōsurgensq diluculo,] implens illud Ecclesiasticu: Iustus cor suum tradet ad vigila dum diluculo ad dñm. Itemq illud Psalmistae, Mane adstabo tibi & videbo. Hac equidem hora sensibus sobrijs cōsistens, & mente exterioribus negocijs nodum inuoluta, apertus est ad deuotionem homo. Ideo dicit Saluator: Primo quaerite regnum Dei. Et Esaias Deum orsus a s̄ratu De mane, inq, vigilabo ad te. Tofferebat holocausta p singulos] i. pro quolibet obtulit speciale holocaustum, septē videlicet holocausta, secundū Albertum & Thomam. Ex quo videt qd p filia bus no obtulit, vel quia nouerat eas tam verēcūdas ac virtuosas, qd de eay excessu notabili no ti mebat, vel forte etiam p eis obtulit, quīs no exprimat, se d nomine filioy etiā filia intelligantur. quēadmodum infra in isto capitulo, domus cadens dicit oppressisse liberos, i. filios Iob, nec du bium quin filias quoq eius oppresserit, quāuis no exprimat. Porro holocaustū fuit solennius sa crificium, qm ad diuinā reuerentiā maiestatis totum cōburebat, nulla eius parte ad offerentium vsum manēte. [Dicebat em,] tanq de filioy salute sollicit, magis aut p Dei honoratiōe accēsus, [ne forte peccauerint filij mei.] Sobrie circūspecte q loquit, docēs temerarium iudiciū esse vitā da. Ideo de actibus absentiu atq incertis assertiue no loquit, quāuis pbabiliter nouerit eos in quotidianis cōuiujs no penitus caruisse peccatis, venialibus saltem. Coniuantes naq solent multipliciter excedere, scilicet in quāritate, in delectatiōe, in loquacitate, in risu, in cordis quo que inepta laetitia. Ideo homo timoratus debet cū magna cordis custodia sumere cibū ac potū, praesertim qm cū alijs vescit vel delicatioribus vit. [& bñdixerint Deo in cordib' suis.] i. cogitā do maledixerint Deo, sed cū maledicere Deo, sit grauissimū scelus, mirū q tū facit' suspicabat de filijs suis, qd tanta disciplina cōpescuit & ta p̄bos cognouit, immo dicit Greg. B. Iob filij tāta fuerant bonae institutionis disciplina accincti, vt neq p facta in cōuiujs, neq per verba delinque rent. p̄fectos q̄pe eos esse in opere & sermone docuerat. Ad qd respondēdū videt, qd no putauit eos in verba maledictiōis propisse, nec tērationi de maledicendo Deo plenarie cōsensisse, sed tenuit ne circa hoc habuerint aliquē primū motum vel cogitatiōne incautū. Qm em inter gēti les atq idololatrias habitabāt, poterāt aliq tentari de honoratiōe Dei p̄fata, vidēdo p̄spertitates feruētium idolis. Hinc dicit Gregori, qd Iob de sola cogitatiōe suis filijs metuebat, p̄legatum quoq verbū Gregori de p̄fectiōe filioy Iob, sumēdum est qd a mortalibus abstinere solebat ex cessibus: & si quid tale incurrāt, mox emēdare curabāt. Deniq in scripturis frequēter maledictio Dei, per eius benedictiōne per antiphrasim designat, sicut & infra statim patebit, eo qd tantus sit horror huius peccati, qd est bl: s̄phomare seu maledicere Deo, qd pia ora ipsum p̄prio nomine exprimere horrēt, sed p cōtrarium suum illud designāt. Veruntamē Thomas tāgit modū, qd bñdicio possit hic accipi sicut sonat, vt scilicet totum istud, ne forte peccauerint filij mei & bñdixerint Deo in cordibus suis, accipiat cōiunctim, eritq sensus, Ne forte peccauerint, & de ipsis acti bus vitiosis bñdixerint Deo quasi cōplaceat Deo peccata, sicut latrones atq p̄dones p̄dā fortiti, Deo saepe grās referūt, quīs aut bñdicere Deo, secundum se sit bonū, tū sic bñdicere Deo, est malū, significatq volūtate in vitijs quiescētē, vñ sic vituperat, dum apud Zachariā dicit cōtra quos dam pascētes pecora occidiōis, quae q posse derāt, occidebāt, & no dolebāt, dicentes: Bene dicitus dñs, diuites facti sumus. [Sic faciebat Iob cunctis diebus] i. quolibet die octauo secundum mo dum praehabitu, vtpote circulo cōiuiuiy per hebdomadā iam cōplero, sciebat em qd postea loquutus est Christus. Qui perseuerauerit vsq in finem, hic saluus erit. Multi em feruētē incipi unt, sed paulatim tepescunt, vel omnino omittunt, similes illis quibus ad Galatas ait Ap̄st: Sic stulti estis, vt quum spiritu cōperitis, nunc carne cōsummemini? Deniq opus Dei a quibusdā denote peragit, si sit rarum si vero sit frequens, minus attendit, aut in fastidium verētur, qd negli gentia est sine aecidia, dum quis de spiritali straxia labore. Talem vero no fuisse beatum Iob, inducta verba testantur. Nos ergo opus Dei tanto agamus vigilantius atq ardentius, quā ro frequentius. Maledictus enim qui facit opus Dei negligenter, sicq p̄seueramus in bono curā ctis diebus. Ad hoc enim incarnatus est, ventiq filius Dei, vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso om̄ibus diebus vitā nostrae. Ex praehabitis claret, quantam sollicitudinem habuit sanctus Iob pro filijs suis, ne Deum offēderēt, quae parētes imitari tenentur, filios ac filias instruēdo, a malis retrahēdo, ad bona inducēdo.

Thomas

Aristotel. Thomas.

Gen. 1.2.3.

acc 30. Augustin.

Gregori.

Auaritiae occasio p̄stat iterū dñi proles. Albertus.

Thomas. Aristote.

Domus qua drifariā gubernatur virtute.

Gregori. Ecces 7. Eccl 41.

1. Per. 3. Gregori.

Albertus

Hugo, Eccl 35. Psal. 5.

Mat. 6. L. 26. Albertus. Thomas

filioy no mine, filia quoq ex primū

Gregori.

idem,

maledictio Deo intro gata, cur p bñdicio nem exprimat.

Thomas. bñdicio falsa Deo offert in vitijs. Zacha. 2.

Mat. 10. 23

Gal. 3. Tediū in sp̄tibus detestabi le crimē. Hierc. 48. Luc. 1.

Parent

10
Parētes in
q̄b̄ obligat
tur filijs.
Epha. 6.

Parentes q̄ppe (vt etiā philosophus loquit) filijs tenent educationē, instructionē & disciplinam seu correctionē, vnde ad Ephesios dicit Ap̄tus: Pater, educate filios vestros in disciplina & correctione dñi. Insuper patet ex dictis, q̄ licet Iob filijs suis conuiuia ista admisit, ipse tñ in suo rigore, parcimonia & grauitate permansit, vitans cōuiuia, Iuniori enim ætati aliqua rationabili- ter permittitur, quæ seniores nō decent. Et forte filios suos ac filias maluit pariter conuiuari, q̄ alioq̄ comestationibus commiseri, sciens suorum probitatem, & ne alioq̄ vitijs inficerentur. Con- sequenter processus tentationis atq̄ aduersitas Iob recitatur. [Quadam autē die cum venissent filij Dei, vt assisterent coram dño, affuit inter eos etiam satan.] quāuis absolute loquendo, omnes angeli sancti Deo ministrant laude continua, atq̄ assistunt contemplatiōe perpetua, cum dicat Apostolus, Omnes sunt administratorij spūs. & Psalmista, Benedicite dño omnes virtutes eius, ministri eius, q̄ facitis voluntatem eius. Itemq̄ saluator, Angeli eorum in cælis semper vident faci- em patris mei: per appropriationem tamē ministrare dicuntur, q̄ ad explenda foris ministeria diuinitus emittuntur. Assistere vero, qui sic intima Dei visione fruuntur, quod foris nequaquā mit- tuntur, sicq̄ in Daniele legitur: Millia millium ministrabāt ei, & decies millies centena millia assistebāt ei. Sed iste modus assistendi Deo propriissimus appellatur, non nisi superioribus angelo- rum ordinibus cōpetens. Alio igitur modo assistere Deo extensus sumitur, vt sit idem q̄d vul- tui gloriæ eius intēdere, totaq̄ mēte ad omne beneplacitū eius promptū consistere, & sic vniuersis angelorum cōpetit choris. Vñ 3. Regū ait Micheas, p̄pheta: Vidi dñm sedētē sup soliuū suū, & oēm exercitū cæli assistētē ei à dextris & à sinistris. Tertio autē assistere Deo cōmississime sumit, vt sit idem q̄d diuina præsentia cognitū esse, sicut Ap̄tus ait: Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, sicq̄ oibus competit creaturis. Præterea aduertendū, q̄ angeli sancti deputant custodiæ hoim, sicut & dæmones ad tentandum & exercitandū hoibus deputant. Itaq̄ angeli sancti sæpe de cælis desti- nant ad viatores ad succursum eorum, rursusq̄ redeūt ad superna, & hoc fit certis tēporib̄, quibus motus & opatio angelorum nō mensurent tēpore, q̄d ponit species quātitatis, sic ergo nūc dicit: Quadā die cū venissent filij Dei, i. angeli sancti animarū custodes de ipsiis hoibus, circa quos opati fuerunt, quibus & realiter affuerūt. Sunt namq̄ angeli in loco diffinitiuē, & vbi operant, ibi esse dicuntur, expletoq̄ ministerio, propter quod descenderunt, mox ad cælestia reuertuntur. Hinc namq̄ Da- niel ait: Adhuc me loquente in oratione mea, ecce Gabriel celi volans tetigit me & docuit me. Dixitq̄ Gabriel: Nunc egressus sum vt docerem te & intelligeres, ego autem veni vt indicarem tibi. Sic & in Iudicium libro habetur: Angelus domini ascendit de Galgala ad locum flentium. Itemq̄: Cum ascenderet flamma altaris in cælum, angelus dñi pariter in flamma ascendit. Insuper Tobias Raphael angelus ait: Tempus est vt reuertar ad eum qui me misit. Et Zacharias pro- pheta attestatur: Ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit: Curte & loquere ad puerum istum. Ex quibus omnibus multisq̄ alijs scripturæ locis patet, q̄ angeli sancti mouentur de loco ad locum, veniuntq̄ de cælo ad homines, & reuertuntur ad cælos horis atq̄ tēporibus à Deo præordinatis. Vt assisterent coram domino. Si angeli indifferenter Deo assistunt, vt p̄pore quem incessabiliter cōtemplantur, & à quo ipsi in deficienter cernuntur, quo modo quadam die venerunt vt coram Deo assisterent? Et res- pondendum q̄ semper assistunt, quo ad hoc q̄ iugiter cernunt atq̄ cernunt: nec hoc modo ve- nerunt vt assisterent, sed angeli qui mittunt, non solum dicunt assistere modo prædicto, verum etiam quā specialē aliq̄d actum de nouo exhibēt coram Deo, propter quod dicit Albertus: Assi- stunt, cum intima cōtemplatiōe vultui Dei præsentēs sunt, & profectū ministerij sui ostēdunt, & quid a dñi sunt, p̄ illuminationē à Deo accipiunt. Et illud: Cum venissent filij Dei, quidā expo- nunt sic, ad præsentandum Deo merita hominum, prout in Tobia historia scribitur, q̄ preces Saræ & Tobia vno tempore in conspectu Dei sunt recitatae. Et rursus ibidem Raphael fatetur Tobias: Quum orabas cum lachrymis & sepeliebas mortuos, ego obtuli orationē tuam domi- no. Angeli equidē orationes & causas sibi commissorum ad diuinum referunt iudicium, suffra- giumq̄ impēdunt. Vnde Gabriel loquitur Danieli: Nunc reuertar vt præliet aduersus principē Perfarum, & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum. Sic ergo ve- nerunt vt assisterent coram domino, per modum recitæ ad speciale ad peragēdum actum præfatum. Præterea alius modus est, secundum quem angeli dicuntur à Deo exire, & ad ipsam venire atq̄ redire, vt ei assistant: non q̄ à Deo vbiq̄ præsentē vsquam elongētur, auertantur, aut eius beatifica visione priuentur, quem non corporaliter extra se, sed spiritaliter intra se inauer- tibiliter contuētur, sed quia egrediuntur de loco, & regrediuntur ad locum illum, in quo Deus incircūscriptibilis & immēsus specialiter esse habitare q̄ dicitur, qui locus est cælum empyreum, in quo Deus clarius se ostēdit, & magnificētius agit. Sicq̄ Raphael dixit: Tempus est vt reuertar ad eum qui me misit. Et nihilominus quādo hoc dixit, etiā ait: Ego sum Raphael vnus de septē qui adstantus ante Deū, ergo & tunc quādo loquebatur Tobias in domo eius, assistit corā Deo, habēdo em cōparationem ad Deū, secundū se, vbiq̄ ei præsentēs sunt, nec redeūt vt assistant: sed loquēdo de Deo p̄ cōparationē eius ad cælū empyreū, in quo ipse specialiter esse & habitare asse- ritur,

Dani. 7.

Heb. 1.
1. Mal. 10.2.
Mat. 18.

Dani. 7.

3. Reg. 22.

Heb. 4.

Dani. 7.

Judic. 2.
Judic. 13.
Tob. 12.
Zacha. 2.3.

Tob. 3.
Tob. 12.
Angelicau
sas n̄as re
ferūt diui
no iudi-
cio.
Dani. 10.

Angeli à
Deo excūt
& redeūt
vt ei assi-
stant.
Iob 12.

Angelorum
assistere &
mitti quō
intelligat.

ritur, reuertunt ad ipsum, vt ei illic assistāt. Hinc dicit Gregorius: Et mittunt igit, & assistunt, quia per hoc q̄ circūscripti sunt, exeūt & p̄ hoc q̄ intus p̄sentes sunt, nunq̄ recedunt, & faciem ergo- pris semp vident, & tñ ad nos veniunt, quia & ad nos spiritali p̄sencia foras exeunt, & tñ vnde re- cesserāt, ibi se per internā contemplatiōē seruat. Dicat ergo: Venerunt filij Dei, vt assisterēt cor- am dño: q̄ illic spūs cōuērtens redeunt, vnde nulla mentis auerfio discēdūt. Postremo angeli sancti dicunt filij Dei ob eminentem similitudinē, quā p̄ dona naturæ & græ ei p̄claris assimilant. Dicit quoq̄ Gregorius: Quia beati Iob tentatio ad victoriam venit, à die cepta phibet. Alber- tus quoq̄: Ideo, inq̄, scriptum est: Quadā die & c. q̄ in tātis doloribus & aduersis à rationis & græ luce non cecidit, & à tenebris ad lucem rediturus fuit, iuxta illud Micheæ: Ne lateris ini- mica mea super me q̄ cecidi, consurgam. Cum sedero in tenebris, domine lux mea est. Affuit inter eos etiā satan, i. diabolus, non q̄ cælum empyreū cum angelis sanctis ingrediat, & ibi Deo assistat, sed inter angelos affuisse describit multiplici ratiōe. Primo, quā angelis sanctis hominū merita Deo offerentibus, opemq̄ q̄rentibus ac impendētibz, diabolus de merita hoim allegare, accusare, & salutem eorum impedire conat, sicut sup Daniele scribit Hieronymus, sicq̄ inter eos est, intrōmittendo se de factis eorum. Secundo, p̄pter cōmunionē naturæ, p̄pter q̄d ait Gre- gorius: Recte inter eos fuisse describit, q̄ est beatitudinē p̄didit, naturā cum eis similem non amisisset: meritis prægrauat, cōditione tñ naturæ subtilis attollit. Tertio, quā sicut angelorum, ita & dæmonum natura ac operatio diuino patent conspectui, eiusq̄ adducunt examini. Ideo dicit Albertus: Affuit, q̄ diuino lumini abscondere se nequiuit. Quarto, secundum Thomā, dicitur affuisse, ad insinuādum q̄ mala nō sunt ex principali intentiōe, sed subueniunt bonis quasi p̄ ac- cidens. Quinto, q̄ eidem dño cui angeli assistunt, p̄sēs fuit & ipse. Insuper Thomas dicit: An- geli venisse dicunt, q̄ p̄prio motu & intentiōe omnia q̄ agunt, diuino subdunt iudicio, referūtq̄ in Deum. Mali vero angeli nō intendunt q̄ agunt referre in Deum, sed nolētibus eis hoc accidit, vt quicq̄ agant, diuino subdat iudicio. Ideo non dicit de satan, q̄ venit vt assisteret corā dño, sed solum q̄ affuit inter eos. Cui concordās Albertus, differuit: Nō dicit scriptura q̄ venit vel voca- tus fuit, sed affuit, quasi coactus. Quibus obuiare videt, q̄ dæmones expetunt hoies ad tentan- dum à Deo, & ex p̄posito sicut de Deo ad accusandum: eos q̄q̄ ad supplicia trahere neque- unt, nisi p̄uo iudicio Dei, sp̄te sequunt vel ducūt ad iudicē Chr̄m, secundum modū Deo cogni- tum quo id fit. Hinc doctores p̄fati loqui vident, quo ad hoc q̄ dæmones quæ agunt, in Deū non referunt, sicut ad finem, nec agunt q̄d ex p̄posito ad gloriā eius directæ: quæ quæ agunt, eis in- uentis, subdunt Dei iudicio, in quantum hoc redundat in augmētum p̄cænz eorum. Rursus ait Alber- tus: Dicit scriptura q̄ satan inter eos fuit, & non cū eis, vel ante eos, vel post eos. Cū eis nō fuit, q̄ voluntarij post eos non concordauerunt: ante eos nō fuit, q̄ p̄fectus eorum in bonis hoibus impedire nō potuit: post eos nō fuit, quonia confirmatis insidiari nō potuit: sed inter eos fuit, cum inter bo- na eorum mala seminauit, iuxta illud Matthij: Cum dormirent homines, venit inimicus & super- seminauit zizania in medio tritici. Id etiā aduertēdum, q̄ angeli sancti cum hominibus in ter- ra cōsistendo, preces eorum ac merita Deo possunt offerre ac opem impendere, atq̄ ibidē se sistere dño secundum modum p̄tactum, sicq̄ venire ad ipsum, cōuertendo se de actu circa hoim ex his bito, ad actum circa Deū versantem, q̄ est p̄sente merita hoim Deo, nō quasi Deus ea ignoret, sed vt optati ab ipso sortiant græ donū, sicq̄ inter eos satan a desset. [Cui dixit dñs:] allocutiōe non exteriori corporali sensibili, sed interiore ac intelligibili, cū ipsemet Deus sit simplicissim- us spūs, dæmon q̄q̄ spiritalis substantia est. [Vnde venis?] Quæredum cur angelis bonis Deus nō ait, vñ venitis: sed satanæ, vñ venis? Ad q̄d rīder Gregorius: Requirimus q̄ nescimus, nescire au- tem Dei, est reprobare, vñ quibsdā dicitur se perhibet, Nescio vos vñ sitis, sic verax homo dicit nescire mentiri, q̄ dari mēdaciū dē dignat. Quā ergo dñs satanæ vias reprobat, ait ad eum: Vñ- de venis? & est q̄tū nō ignoratis, sed arguentis, tanq̄ dicat, Vide de quātis obsecramentibus atq̄ malitijs venias, similiter dicit Adā, vbi est: Ivide in quāta miseria es. Loquutio q̄q̄ ista p̄fi- cione soluit, dicendū: Angeli boni nil faciunt, nisi ad q̄d diuina voluntate mouent, à qua ange- li mali discordāt, vnde q̄ agunt, à Deo aliena existunt, quātum ad intentionem eorum semper puer- sam. Nō autem solum interrogare de his q̄ ipsi nos faciunt, sed de his q̄ ab eis nobis fiunt. Ideo non dicitur q̄ dñs interrogauit ab angelis bonis, sed solum à satan. Potest insuper responderi q̄ ideo, quā angeli boni bene sibi conscij, ad hoc coram Deo assistunt, vt ei sua opera faterent ac præsentarent p̄ modum p̄dictum. Ideo non inq̄runt. Satan vero male sibi conscij, ita nō habuit ferimmo quātum in se est, suā mallet occultare neq̄tiā, in quātum est sua, hinc interrogat, que m- etiam dñs idcirco nō quasi ignorat interrogat, vt eius responsione cōueniēter pcedat ad q̄d in- tendebat, scilicet ad sancti Iob cōmendationem. Insuper iuxta Thomā, dñs non ait ad satan, quid facis, aut vbi es? sed, vnde venis? Quonia facta quæ per dæmones procurantur, interdum ex diuina voluntate procedunt, dum per eos vel mali puniuntur, vel boni exercantur: sed dæm- nis intentio semper est mala, atq̄ à dño aliena, iterum, secundum eundem doctorem, dicere du- dū à Deo,

Gregorius

Filij dei di
cūt angeli
ob excellē
tē similitu
dinem &c.
Micheæ 8.

Satan int
angelos
isse p̄p̄o
Danie. 10.
Hierony.
Gregorius.

Thomas.

Matth.

Gregorius
Mat. 25.
Luc. 13.

Genes:
Albertus.
Thomas.

Idem.
De moni
facta pro-
curatiter
dū à Deo,
p̄fic

diq; spargendo malum priuatiōis. in celo em̄ nō habet locum, q̄a ibi nō est gn̄atio neq; corruptio. q̄d aut̄ dñs ait, Nunq̄d cōsiderasti &c. & demō, Ex tēde &c. est q̄dam etiam incorruptibilia ad corruptionē pueritatē appetere, vt q̄d in fabula Phaetonis dicitur Ouidi^o, q̄ Phaeton male dirigēs cursum solis, cōbussit cælū & terrā, intelligēs hoc de exorbitatiōe planetarū, p̄ cōparationē ad mediū q̄d est terra, vel etiā de pueritate recti hoīs p̄ malitiā priuatiōis, vel de malitia pericōdi declinat̄is ad domū infauitā, cui dat licētia, q̄n̄ infauit̄is fausti p̄ualēt. & hoc colligit in tertia colatiōe Rabbi Mosi in libro q̄ dī, dux neutro^{rum}, ca. 24. quā opinione sequunt̄ Abraā, Isaac & Moses Aegyptius, ludæorū philosophi, eo q̄ dicāt angelos intelligētiās esse, q̄ sint ubiq; & semp, & nusq̄ mittant̄. angelos aut̄ q̄ mittunt̄, effect^{us} eorū esse in inferioribus, vel hoies q̄ corde p̄sago ita p̄nunciāt, siue ad bonū, siue ad malū. Prima aut̄ expositio secundū catholicā veritatē est, & alteri^o opinionis siue erroris fabulā nō curam^{us}. Hucusq; Albertus. Præterea De^{us} p̄fectionē iustorū vult oibus esse notā, ideo voluit etiā intentionē S. Iob, oibus iustā ostēdere per patientiā suā in aduersis, p̄pter q̄d p̄misit sibi sua auferri vt ei^{us} p̄fectio oibus fieret nota ad edificatiōē ipsorū, quēdā modū scriptū est in Tobia: Hāc aut̄ tērationē ideo p̄misit dñs euenire illi, i. Tobia, vt posteris da ret̄ exemplū patientiē ei^{us}, sicut & S. Iob, de q̄ pulchre scribit Gregori^{us} Scriptura sacra oculis mentis q̄si speculū q̄ddā opponit, vt interna nra facies in ipsa videat̄. Ibi etem̄ foeda, ibi pulchra nra cognoscimus. Ibi sentimus quantū p̄ficimus, ibi videmus ad p̄fectū q̄ iōge distamus. narrat gesta fortū, & ad imitationē corda puocat infirmorū, dumq; illos victoriosa facta cōmemorat, cōtra vitiorū filia nostrā debilitatē cōfirmat. sicutq; verbis illius, vt eo min^{us} mens inter certamina trepidet, q̄d an̄ se post tot viros fortū triūphos videt, nōnūq̄ etiā q̄rundā casus insinuat, vt David, quaten^{us} timere prudētē discamus. [Egressusq; est satan a facie dñi.] Quo potuit satan exire a facie eius q̄ ubiq; est, q̄ ait p̄ Hieremiā, Cylū & terrā ego impleo. Ad quē David psalmista. Quo ibo a spū tuo, & q̄ a facie tua fugiā; si ascēdero in cēlū, tu illic es; si descēdero in infernū, ades. Et respōdendū q̄ sicut ad Deū nō accedit passibus pedū spatūq; locorū, sed intentionē sanctā, affectiōe iustitūq; actū. ita ab eo recedit nō corporis gressu, sed p̄uerso affectu impiorūq; effectu, nō q̄ p̄ hanc desinat̄ intellectuā creatura esse in Dei p̄sētia, sed q̄a desinit esse coram eo, quō an̄ fuit vel quō esse debet. Egressus itaq; satan a facie dñi, i. p̄ impietatiē executionē ab ei^{us} sup̄sanctā volūtatē p̄ discordiā abiit; q̄a q̄d De^{us} bona intentionē fieri licētiauit, ille p̄uerso exequit^{ur} est sine. Vñ Albertus hic ait. Facies dñi hoc loco vocat̄ p̄sētia diuinā potestatis, iniquā diaboli volūtatē premētis, i. ab optatē malitiā actu ipediētis. sicutq; egressus est satan ab obligatiōe seu coarctatiōe potestatis illi, vt nō impedit^{ur} possit exercere suā malitiā volūtatē, iuxta quē sensum intelligi potest illud Hieremiā: Eijce illos a facie mea, & egrediant̄, videlicet a defensione meā potestatis ad licentiā fieri circumscriptā substantiā nusq; deest; sed q̄ diu satan pressus maiestatis p̄sētia, appetitū suā malitiā exercere nō valuit, q̄si ante facie dñi nō stetit; a facie dñi exiit, q̄a relaxat^{ur} diuinit^{us} ab inter-næ coarctatiōis angustia, ad sui effectū desiderij venit. Insup̄ Thomas signat̄ inq̄t. Dicit, egressus est a facie dñi. Satā em̄ secundu q̄d potestas nocēdi ei p̄mittit, corā facie dñi est, q̄a ex rōnabili volūtatē hoc accidit. sed dñs p̄missam sibi potestātē exequit^{ur}, a facie dñi exit, q̄n̄ ab intentionē p̄mittētis recessit. Circa hūc locū diuin^{us} & S. Gre. de infinitate Dei sublimis & bñdicti scribit pulcherrime, dicēs: De^{us} manet inter oīa, ipse extra oīa, ipse supra oīa, ipse infra oīa, & sup̄sanctus est p̄ potētiā, & inferior p̄ suscitatiōē, & exterior p̄ magnitudinē, & interior p̄ subtilitatē; sursum regēs, deorsum cōtinentē extra circūdās, interius penetrās. Nec alia ex parte superior, alia inferior; atq; ex alia parte exterior, & ex alia manet interior; sed vn̄ idemq; tot^{us}, ubiq; p̄sēdens sustinēs, sustinēdo p̄sēdens, circūdādo penetrās, penetrādo circūdās. vñ superius p̄sēdens, inde inferi^{us} sustinēs; & vñ exteri^{us} ambiēs, inde interi^{us} replēs; sine inq̄titudine sup̄ius regēs, sine labore inferi^{us} sustinēs; interius sine extenuatiōe penetrās, exteri^{us} sine extensiōe circūdās, inferior atq; sup̄ior sine loco, amp^l sine latitudine, subtilis sine extenuatiōe. Cū aut̄ quadā die filij & filia ei^{us} comederent & biberent vinū q̄d addidit, ad inuendū q̄ hilariter simul edebāt, vt ex hoc sequēs mēxor apparet grauior, q̄a opposita iuxta se posita, clari^{us} patent, & vicissim graui^{us} torquent. vñ in Ecclesiasticō habet: Vinū in iucūditate creatū est, nō in ebrietate. [In domo fratris sui primogeniti.] Vbi fortasse solēior cōiuuatio fuit. & q̄d ait, sui, nō refert ad ei^{us}, puta ad Iob, sed ad id q̄d p̄dixit Filij & filia ei^{us}, i. in domo fratris eorū, q̄ fuit S. Iob primogenit^{us}, vbi forte edebāt, statim post egressum satan a facie Dei. Satā em̄ inuidiosissim^{us}, nō diu distulit implere prauū cōceptū, p̄sertim cū secundū diuinū Dionysii, in demōnib^{us} sit phāntasia p̄terua, amēs furor, & irrationabilis cōcupiscētia, amēs aut̄ furor nō differt. [Nūci^{us} venit ad Iob q̄ dixerat] Boves arabāt, & asinæ pascēbant iuxta eos, & irruerūt Sabæi. q̄ noīant̄ in Iohel, quo habet, venūdā bñt eos Sabæi genti longinq; [Tulerūtq; oīa] p̄cora, vt nec victui nec agriculturę necessaria remaneret̄ ex illis. [Et p̄ ueros, i. pecorū custodes & seruos Iob, percusserūt] i. occiderūt. [Gladio] ex q̄ se q̄, q̄ non solū sobolem, sed & familiā Iob Deus tradiderit manū satanæ, quantū ad corporalem tribulationē. [Et euasit] ego solus, vt nūciare tibi] improuise ac subito ad maiorem sui afflictionem, q̄a iacula

minus ferunt, ideoq; satan vnū abire p̄misit ac fugere, vt per importunam ac turbulentam eius denunciationem, Iob amplius moueret & turbaret, qui etiam tanq̄ vir inuitus magis de puerorū occisione, q̄ pecorū ablatione dolebat. Iūd in die cōiuij accidit, quia secundum Gregorium, p̄nuncia tribulationis est letitia fatigatiōis. vnde & scriptū est: Rūs in dolore miscebūt, & extrema gaudij lūc^{us} occupat. sed & frequenter rota fortunæ quem ad summa eleuat prius, ad ima declinat, & vice versa. [Cumq; adhuc ille loqueret, venit alter,] vnus scilicet puerorū oues custodientium, vt videt, & dixit Ignis Dei, i. diuinitus p̄missus, vel secundum estimationem loquentis, a Deo pro plaga inductus & sup̄naturaliter p̄curatus. [Cecidit de celo] aereo, [Et tactas] oues puerorūq; consumpsit. i. repente dum tetigit oues tuas & eorū pastores, simul cuncta consumpsit. cum tanto impetu furorēq; venit. [Et effugi ego solus, vt nūciarem tibi.] Ideo satan p̄ticitauit, q̄ vnus ita effugeret ac subito ad Iob veniret, altero adhuc loquente, quatenus aduersitas aduersitati adiuncta, & sine intervallo p̄cepta, mentem sancti Iob magis obduerit, dum se per temporis interpolatiōem ad patientiam non arma armaret. Deniq; quod dicit, Ignis Dei, quidam exponunt, ignis Dei, id est, missus a Deo, quod non videt congrue dictum, quoniam ignē istū satā p̄duxit in aere, fecitq; descendere, Deus aut̄ nec per seipsum, nec per angelum bonum, sed per satan afflixit Iob, ita q̄ dēmon ignem hunc procurauit, quod naturali industria & virtute facili ter potuit, actiua atq; passiua materialia inuicem applicando. Vnde & in Apocalypsi legitur bestia, id est, Antichristus seu eius ceterua, fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in conspectu hominum, quod (secundum expōsitores ibidē) fiet operatione diaboli. Aliqui etiam dicunt, q̄ ignis iste cecidit de cælo per coruscationem & fulgur, sed magis opinor q̄ directe ex aere irruit, nec p̄ terrā gyrum, sed p̄ locum duntaxat, vbi oues & pastores fuerant, fundebat & extendebat, dicitur tamen ignis Dei, quia p̄missus a Deo vel ob aliam causam p̄factam. Hinc dicit Gregorius: Intuedum q̄ callide dicit ignis Dei, ac si diceret, illus iram sustinet, cui quotidie sic seruisti, totq; hostias obtulisti, vt Iob de exhibitōe Deo obsequio tristaretur, se q̄ ei frustra seruissē conquereret. [Sed & ill^{us} adhuc loquente, venit alius] puer, custosq; pecorū [Et dixit] Chaldæi de quorū maxima crudelitate in Hieremia, Iohel & Habacuc multa dicuntur. [Fecerunt tres turmas, cingentes quæ tua fuerunt, ne quicquam tuorū euaderet.] [Et inuasit] camelos, & tulerunt eos, & pueros percusserunt gladio, & effugi ego solus, vt nūciarem tibi, addendo dolorem dolori. Penlandum q̄ quatuor tribulationes denunciant beato Iob, quas satan sic ordinauit, q̄ dux ab hominibus inferrent, dux diuinitus crederent illata; & prima ab hominibus illata ipsi Iob nūciat, nūciare, secūda de sup̄ facta, deinde tertia ab hominibus inflicta, & vltimo quarta de sup̄ lapsa, quod hostis antiquus callidissime ad doloris p̄curatū augmenum. Mens nempe iustorū, ab hominibus sumpta iniuria, cōsolationem in Deo requirit, quem si mox viderit sibi aduersa exaggerare & plagas augere, magis affligit. [Adhuc loquebat ille, & ecce alius intravit, & dixit] Filij tuis & filia^{rum} vescebūt & bibētib^{us} vinū in domo fratris sui primogeniti, repēte ventus vehemēs irruit e regione deserti, & concussit quatuor angulos domus; quæ coruens, oppressit liberos tuos. nec dubium quin & filias, quæ ad fugiēdum fuerāt tardiores. [Et mortui sunt, & effugi ego solus, vt nūciarem tibi.] vnde videt q̄ omnes q̄ erant in domo, oppressi sunt, isto excepto, qui forte vento irruente fuit in ianua aut extra domū, estq; verisimile q̄ multi cum filijs & filiabus Iob fuerunt in domo, p̄sertim de ministrantibus ad mensam filijs ac filiabus tam inclyti principis, & forte si filij Iob vel saltem primogenitus eius habuit sobolem, simul extincta est. Hæc autem aduersitas præcedentibus tanto molestior fuit, quod filij plus diliguntur q̄ serui & facultates. & quia omnes filij & filia simul extincti sunt, ita q̄ spes posteritatis non mansit, & rursus, quia in tali opere in quo periculosum est mori, fuerunt cōsumpti, videlicet in cōiuiū, in quo peccata deesse non solent; itē tam improuise ac subito, ita q̄ se ad mortē per p̄nitentiā disponere aut non, aut vix valebant, ex quibus omnibus generabatur timorato patri sollicitudo & timor de aliquo forte periculo animæ eorū, præsertim quo ad venialia non minima. nam & ante tempore cōiuij misit ad eos, sanctificauitq; ipsos, i. mens q̄ Deum offenderint. Præterea inuēdum, q̄ hostiliter & astute dæmon inuasit Iob. primo enim induxit nocumēta minora, deinde maiora, vt vnūquodq; p̄ se grauius atq; distinctius sentiret. nam nocumēta ac damna minora post maiora statim illata, pag^{us} aut nil sentiuntur. Quēdam odium enī paruum lumē cum magno nō percipit, sed fuscus, sic minus tristabile, nō sentitur immediate post maius. Circa hæc scribit Thomas: Cum omnis aduersitas p̄dicit a p̄sente tan inducitur, necesse est confiteri q̄ Deo p̄mittēte dæmones possint acris p̄urbationes inducere, ventos cōcitare, ignem e cælo deicere; quos em̄ natura corporalis nō obediāt angelis bonis nec malis, quātum ad substantialium susceptiōē formæ, sed soli Deo, obedit tamē eis quo ad motū localem, cuius signum est q̄ in homine ex solo voluntatis imperio membra ad opus mouentur. Quæcumq; ergo Iob motu locali fieri possunt, hæc p̄ naturalem virtutē angeli boni ac mali facere possunt, nisi diuinitus phibeant. Venti aut̄ & pluuia & alia huiusmodi aeris p̄urbationes solo motu vaporū resolutorū ex terra & aqua fieri possunt, nec obuiat illud Hieremiā: Nunquid

Gregori^{us} Procl. 14.

Apoca. 18.

Hiero. 39. Iohel. 3. Habac. 6.

Hiero. 9.

sunt in sculpilibus gentium qui pluant; aliud em est naturali cursu plere, quod solius est Dei, qui causas naturales ad hoc ordinavit; aliud, causis naturalibus a Deo ad plendum ordinatis aliquando artificialiter vti ad pluviam vel ventum interdum quasi extraordinarie producendum. Insuper ait Gregorius: Notandum qd callide tot maloz pōdera & dimisa & subita nunciant, vt & repente & particulatim crescens in audientis corde, sese dolor ipse nō caperet; & tanto ardentius in blasphemiam accēderet, quanto subitis ac multiplicitibus nuncijs in se angustijs ætuaret. Postremo Gregorius sentit filios & filias sancti Iob virtuose vixisse, sobrie fecisse, salubriterq; obijisse. Absit, inquit, ne tanti viri filios per conuiuioꝝ studia ingurgitando ventri suspicemur vacasse. Tunc videlicet morte totius sobolis suæ audita, surrexit Iob, nō pusillanimitate delectus, sed in Deum mente erectus, & scidit vestimenta sua, & tonso capite, corruens in terram, adoravit. Apud antiquos signum tristitię fuit utrunq; istoz, videlicet scindere vestes, atque abraderē crines, nec mirum si Iob tot filijs ac filiabus amissis hæc fecerit, cum in Genesi scriptum sit, quædamodū patri archa Iacob putās Ioseph à bestia deuoratum, scissis vestibus, indutus sit cilicio, lugens filium tempore multo. Deniq; ex hoc qd Iob primo surrexit, deinde vestes scidit, & caput rōdidit, atq; deinceps in terram corruit, Deumq; adoravit, ostēdit qd nō ex mentis immoderato mœrore, sed ex vera deuotiōe solutus se prostrauit. Sed cum Salomon dicat, Non cōtristabit iustū quicquid ei acciderit, quō Iob signifer aequitatis, in aduersis tristatus est, præsertim cum pfectæ patientiæ sit, etiā cum delectatiōe sustinere aduersa. Et respōdendum qd verbū Salomonis de inordinata seculari & irrefrenata tristitia accipi debet, quæ animū obruit, ratiōem excæcat, & iuxta Ap̄m efficit mortē, de qua in Ecclesiastico dicit: Tristitia nō des animæ tuæ, & nō affligas teipsum in cōsilio tuo, Moderata vero tristitia nō est abiicienda, de qua in Ecclesiaste fertur Cor sapiētum vbi tristitia, Cor aultoz vbi lætitia, Sed & de Christo Euāgelista testat qd dixit, Tristis est anima mea vsq; ad mortē, immo qd Salomon ait, Non cōtristabit iustū quicquid ei acciderit, de malo culpæ intelligi nequit, nisi quo ad immoderātiā quādam tristitiæ, præsertim cum de Christo in Marco scriptum sit: Cōtristatus est super cæcitate cordis eorum. Porro quōd timor & tristitia ac cæteræ passiones cadant in virum cōstantem, seu virtuosū sint assumenda; beatus August. in libris de ciuitate Dei copiose præctat, recitat, diuersas de hoc philosophoz opiniones, Stoici enim dicebant, qd nullo modo cadant in virum cōstantem & sapientē. Peripatetici vero dicebāt, qd passiones de se nō sunt virtuosæ aut vitiosæ, sed naturales quædam affectiōes & motus, ideo secundum ratiōis dictamen possunt sine culpa inesse atq; assumi cum moderamine, ita qd ratiōem nō obruant, hancq; sententiā falsus est Augustinus sacræ scēpturæ cōsonantiorē esse ac veram. Idem quoq; hoc loco affirmat Gregorius. Augustinus insuper sup illud Apostoli ad Thesalonicenses, Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt nota cōtristemini sicut & cæteri qui spem nō habent, dicit in quodam sermone Non phibet Apostolus de morte charoz ac p̄pinq; tristari, sed phibet sic tristari sicut infideles tristat, spe resurrexionis carentes, sicq; dolentes quasi defuncti omnino esse deserunt. Et iter: auti Non possumus charis ac propinquis defunctis penitus nō tristari. Præterea Stoici asserēbant, bona exteriora nullo modo esse hominis bona, ideo de eoz amissione nullo modo esse dōledum, cuius opinio nis fuit & Craton philosophus, anteq; à Ioanne ap̄to cōuerteretur, prout in beatissimi Ioannis cōtinet legēda. Peripatetici vero dicebant bona exteriora esse hominis bona minus principalia ac instrumentalia ad virtutes, sicut & corpus ordinat ad animam, ideo de eoz amissione moderanter posse tristari, quādo videlicet homo sic eis priuat, qd iuxta sui exigentiam status non retinet competentiam, sicq; Iob in cōtristando se habuit, quem etiā arbitror Deum adorando orasse pro suis defunctis, & ne laberet ipse in aliquam culpam. & qm̄, sicut paulopost subditur, gratias egit Deo, constat quod secundum ratiōis suæ supremum, aliquo modo gauisus sit in præfatis aduersis, cōsiderando ea vt secundum Dei beneplacitum sibi inflicta, & vt materia magni meriti extiterunt, gaudium nempe est diffusio animi in conceptu boni. Et dixit Nudus egressus sum de vtero matris meæ, qd de ppriæ genitricis vtero accipi possit, nisi mox adderet, & nullus nudus reuertar illuc. Ita q; per vterum matris suæ intellexit vterum terræ, qd oim mortalium cōmunis est mater, cuius vterus est aliquod receptaculum eius, in quod redit homo per sepulchrum ac corporis resolutionem, iuxta qd dictum est Adæ: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, & in puluerem reuerteris. Sed cum defunctorum corpora soleant aliquo operimento tecta sepeliri, quō Iob reddijt nudus in terram, quem cōstat cum maxima solennitate & forte preciosis opertum in monumento locatum: Et respōdendum qd per nuditatem signat carentia opum ac rerum, quantum ad possessionem, ceruicem est aut, qd corpus exanimē nihil possideat. Porro qd terra mater hominum appelleretur, patet ex Ecclesiastico in quo habet: Occupatio magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super omnes filios Adam, à die exitus de ventre matris eoz, vsq; in diem sepulchraz in matrem omnium. Præhabito quoq; Iob verbo cōsonat illud Ap̄i ad Timotheum: Nihil inuulimus in hunc mūdum, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Veruntū videtur verbum

bum inductum, de ventre matris carnalis posse exponi, & qd ait, nudus reuertar illuc, intelligēdum erit nō de ventre huiusmodi matris, sed de aliquo ei p̄portionabili aut simili, puta de inonumēto in quo corpus post egressum de mundo later atq; quiescit, sicut ante ingressum in mundū in vtero quiescit & quieuit, qbus verbis S. Iob ex cōsideratiōe conditiōis suæ mortalis naturæ rationabiliter demonstrat, qd de rez amissioe nō debuit tristitia absorberi, vinci aut deijci, cū rez possessio accidentalit, nō substantialit sit homini. Itaq; magna in rez amissioe est cōsolatio, sapienter pensare qd aliquādo nihil earum habuimus, & tandem nihil de eis habebimus, Cōsequenter idem demonstrat ex parte Dei, qui omnia dedit, & cuius beneplacito homo cōformare se debet. Dominus dedit, qui omnium est honorum origo, creator, collator, qui (vt Iacobus ait) dat omnibus affluenter, & nō improperat. Ioannes quoq; Baptista p̄testat: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cælo, Per hoc autem qd ait, dñs dedit, factus est Iob, prosperitatem mundanam opulentiamq; terrenam non casualiter, neque ex fato, nec ex solo humano studio, sed ex dispensatiōe diuina; hominibus pueniret similiter aduersitates vitæ præsentis insinuans ex diuinae prouidentie fonte contingere, subdit: Dominus abstulit, id est, auferri pmisit. Quāuis autem Iob audiuit sibi opes ablatas à Sabæis atq; Chaldeis hominibus praus, id tamen Deo ascriptit, sine cuius permittu & ordinatiōe sciuit nec ista nec aliqua fieri. Rursus, quoniam res à Deo cōcessas nullus tenet, nisi cōseruante eo qui dedit, ablatio rez quāuis sit à maligno directe & effectiue, Deo tamen ascribit iuxta cōsuetudinē scripturæ, quæ hominum indurationem, errorem, auersionem Deo attribuit, eo qd nemo nisi per misericordiam Dei ad pœnitentiam salubriter emollit, iuste cōuerlet, ad dñm cōuertat. Hinc in Exodo dominus ait frequēter: Indurabo cor Pharaonis. Et Psalmista ad Deum, Declinasti, inquit, semitas nostras à via tua. Et Elias: Quare nos errare fecisti de vijs tuis, indurasti corda nostra ne timeamus te? Itaq; quoniam Deus temporalia gratis dedit, potest ea ad placitum irreprehensibiliter tollere, eius enim sunt omnia, ppter qd de earum perditioe nec murmurare, nec conqueri, nec immoderanter debet homo tristari. Sicut domino placuit, ita factum est. Ideo debeo cōtentiari, & eius voluntati me cōformare. Amicorū nanq; est eadem velle & nolle, idcirco diligens Deum, de eius dispoſitiōe secundum rationem cōtentus est. Sed quō iniusta spoliatio opum atque crudelis occisio filioꝝ Iob, placuit Deo, cui nil impium placet? Et respōdendum qd ista Deo placuerit eo modo & sine, qd ipse ea pmisit, videlicet in quātū erant ad pfectū Iob, atq; ob utilitatem multiplicem, nō in quātū pcesserit ex impia voluntate dæmonis & hominū qd induxit ad vitia. Dicit aut Gregorius: Dum quæ nolumus patimur, necesse est vt ad Deum gemitū nil vult, nostrā voluntate veritatem, magna qppe est cōsolatio in eo qd duplacet, qd Deo ordinante circa nos agit, cui nō nisi iustū placet. Sit nomē dñi nominatum benedictū. Ipse oim dñs, nomine nominare designatus, ab omnibus benedicat, & in seipso sanctus, bonus, oimq; bona dictione & appellatiōe cōdignus esse noceat, sic ergo finaliter S. Iob verba sua in Dei laude & gratiæ actione finit, in aduersis lætatur secundum quāsdā sapiētiāles cōsiderationes, videlicet vt erat ex beneplacito Dei, & p̄ ḡgē in crementō, quō in seipso contristabilia ægens, quædamodum æger de pœnali medicina secundū rationē gaudet, vt est effectiua sanitatis, & longæ pœnalitatis ablatiua, quāuis sensus ex obiecto sibi improporionato tristat & affligat, quædamodū Greg. scribit S. Iob ac riora valde vulnera ipsi fatā inflixit, qd ab eo sustinuit. Et enī voces patiētie i laude Dei percussus reddi dit, qd tot iacula in aduersarij pectus intorsit. Nos q; contra tētorē iacula mittimus, si tribulationibus contossi, humilia rīdemus. In oibus his ei tribulationib; & aduersis, non peccauit Iob labijs suis inordinate, impatiēter, murmurose loquēdotū qd patet eius pfectio, qd vt dicit Iacobus, Si qd in verbo non offendit, hic pfectus est vir. neq; stultū qd contra Deū locut' est, i. nihil qd verē sapiētia, qd est cognitio diuinitū, contraria, expressit, sicut aliq; impedit & passionati, qd eū aliqd videt aut sustinet, qd eis multū irrationabile & iniustū videt, de puidiā Dei incipiūt dubitare ac indecētia verba effari. Non aut ignorauit B. Iob Deū esse tam bonū ac sapientē, qd neq; qd fineret fieri mala, nisi sciret, vellet & posset ex eis elicere bona.

¶ Elucidatio allegorica eiusdem primi capituli. Arti. 5.

Expositores, qd legi, paz aut nihil de mytica, i. allegorica & tropologica expositioe libri huius scripserūt, forte qd B. Grego. mysteria eius discrete ac luculēter exposuit. Verū qd Gregorius tractādo diffusius atq; plius est, nec oibus est facultas eius p̄legatissima scripta ad manū habere, nec sic mytica p̄catus est sensum, qd sup benignissimo ac supmunificētissimo spū sancto p̄stare queat & alia dici ac aliq; addi, dicta q; ab eo clarius exprimit aliqua de spiritali ac mytica huius voluminis intellectu, quātū paraclētus spūs veritatis donauerit, scribere opto. Itaq; à principio inchoādum videt. Vt erat in terra Hus, noie Iob. Allegoria qd credēdum sit, docet, tuncq; potissime intellet' allegoric' est, dum qd literaliter de antiqs dictū est p̄bus Ch̄m p̄figurābus, de Ch̄o exponit. Porro vt tactū est, Iob verbis, tribulatiōibus, virtutibus, p̄sona & nominis interpretatiōe Ch̄m præfigurauit, sicut & Hieremias ac alij multi, Iob q; interpretatur dolens, Hus sapiētia, Itaq; vir, i. Ch̄s, Deus & nō in vna p̄sona, qd ab unitati suæ incarnationis

Gregori.

Genes. 37.

Prou. 12.

2. Cor. 7. Eccl. 30. Eccl. 7.

Matth. 26. Prou. 12. Marc. 3.

Augustin.

Idem. Idem.

1. Theff. 6.

Augustin.

Genes. 3.

Eccl. 40.

2. Timo. 6.

Iaco. 1. Ioan. 3.

Ex. 4. 7. 10. Ex. 11. 14. Mal. 43. Esa. 63.

Gregori.

Idem.

Iaco. 3.

Gregori.

Phil. 1. Iob. Chm q secundū naturā assumptā seruus Dei p̄ris, sed & totius supadorādā Trinitatis, im-
Esai. 42. mo & suip̄si, scdm qd De⁹ est, appellat. Exinanit em̄ semetipsum, formā serui accipiens, iuxta
 Ap̄m, de q̄ p̄ Esaiā loquitur De⁹ pateris ece seruus meus, suscipiā eusectus me⁹, cōplacuit sibi in
 illo aīa mea. Quo autē De⁹ interroget satan, an electos suos in terra degētes cōsiderauit, p̄cedēti ar-
 ticulo patuit. Greg. q̄q̄ hic dicitur: Deī ad satā dicere, Nunq̄ cōsiderasti seruū meū, hūc Iob f. Chri-
 stum, est vnigenitū filiū cōtra satan in forma serui admirabilē demōstrare. eo em̄ q̄ illū tāta vir-
 tūm in carne ostēdit, supbienti aduersario, qd dolēs cōsiderare, indicauit. [q̄ non sit similis ei in
 terra] similitudine z̄lilitatis. Ch̄s em̄ Deus & homo, in q̄ntū De⁹, infinite cit̄is est altior: sed vt
 homo, habuit gr̄am, virtutes & dona, secundū plenitudinē tantā, q̄ntū capere potest natura mē-
Gregori⁹ tis creat̄e. ita q̄ tota capacitas fuit in eo impleta. [Homo simplex & c.] sicut expositū est. [Cui
 r̄ndit satā: Nunq̄ frustra timet Iob.] Ch̄s vt homo, [Deū] timet te p̄pter te ex puro tui amo-
 re, sed p̄pter dona ā te sibi donata, & ne illis priuet, satan, q̄ Ch̄m tētauit, in r̄dū suspicabat q̄
Matth. 4. Deī filius esset homo ille, quē tāta sanctitatis p̄pendit, vñ tentādo dicebati. Si filius Dei es, posse
 aliter sentiri, timere tñ & colere Deū, illū nō denegauit. [Nōne tu vallaſti eū,] ita q̄ nec Herodes
 potuit eū infantē occidere, nec tētor vnq̄ ad culpā inſectere, nec Iudai aīa tempus fixū p̄me-
 re: & domū eius. cōsciēt̄iā suā cōſistoriū, quā tētatio penetrare nequit. [Vniuersam q̄ substan-
 tiam eius.] totū corp⁹ & aīam vel spiritalē ipsius opes, gr̄as & virtutes, q̄s ei nullus tollere valu-
 it. [Operibus manuū eius.] actionibus suarū virtutū ac viriū actiuarū. [h̄ndixisti,] ita q̄ in oibus
 p̄pere & sine difficultate agit p̄optissime cuncta q̄ cupit. [Et possessio eius.] spiritualiū bonorū
Psalm. 20. exuberantia, [creuit in terra,] ita q̄ p̄uenisti eū in h̄ndictiōibus dulcedinis copiosq̄. Præterea sub-
 stantia Ch̄i intelligi potest electorū collectio, quā, Deo vallante, satan nō potest deijcere, prout
Ioan. 10. loquitur Ch̄s: Oves meæ vocē meā audiūt, & nō p̄bunt in eternū, & non rapiunt eas q̄quā de manu
 mea, & nemo potest rapere de manu patris mei. [Sed extēde paululū manū tuā, & tāge cuncta q̄
 possidet.] i. populos p̄tinētes ad ipsam, qui animalū nominibus exprimentur, vt dicitur est: [Nisi
 in facie h̄ndixerit tibi.] dñs Iesum satan putauit nō esse filiū Dei seu Ch̄m in lege promissum, so-
 la Deī custodiū gr̄a æstimauit, & posse peccare putauit, ideo petijt licētā h̄nc tēdā. ac si aperte
 p̄uicet, p̄latus afflictionib⁹, homo & peccator agnoscit, q̄ in miraculis Dei filius credit. [Dixit
 ergo dñs ad satan: Ecce vniuersa q̄ habet, in manu tua sunt.] i. tētatiōis tuæ exercitiū cōcedunt.
 vniuersa ista q̄ habuit Ch̄s, agmina fuerunt ppli olim electi, videlicet Iudæorū, p̄sertim adhæ-
 rentiū Ch̄so, quos tñ satan tentauit, p̄lurimosq̄ eorū ā Ch̄so auerit, vt euangelistā testant. [Tm̄
 in eū ne extēdas manū tuā.] refrenauit q̄ppe dñs malignitatē satan ac Iudæorū rebellū ā Ch̄i oc-
 cisione, q̄sq̄ ipsem̄ Ch̄s sciēs tēpus diuinitus p̄stitūtū adesse, p̄tote obrulit se ad mortē, quē-
Ioan. 10. admōdū fallus est. Nemo tollit aīam meā ā me, sed ego pono eā. [Cū autē q̄dā dicit filij & filiz eius
 comederēt & biberēt vinum in domo fratris sui primogeniti,] i. cū apostoli Ch̄i & ceteri in-
 feri op̄ sibi adhærentiū cōgregationes adhuc ante Ch̄m passionē spiritaliter reficerent p̄dicā-
Matth. 10. do soli p̄p̄o Iudæorū, dicente ad eos Christus: In viam gentiū ne abieritis, q̄ Iudæos p̄p̄s reſpe-
 ctu populi gētilis postea cōuerſi, q̄si prior, maior ac primogenitus fuit. [Nuncius venit ad Iob, q̄
 diceret, Boves arābāt, & asinæ pascebant iuxta eos. Ip̄ boues (vt dictum est) doctores & p̄dicato-
 res signant. habuerūt autē Iudæi, doctores, scribas & Phariseos, corda audientiū seu simplices, qui
 p̄ asinas intelligunt, verbis legis ac p̄phetarū serētes, iuxta q̄s simplices q̄q̄ verbo Dei vtēq̄
 reficiebant. [Et iruerūt Sabæi.] i. demones tentatores. Sabæi em̄, captiuantes interpretant. demo-
a. Tim. 2. nes vero, aīarum captores sunt, dicēte ad Timotheū Apostolo: Respiceat, scilicet hoies malī, ā la-
 queis diaboli, ā quo captiui tenent ad ipsius voluntatē. [Tuleruntq̄ oīa.] p̄dictos Iudæos
 animas tenebris infidelitatis ceperunt & inuoluerunt, ita q̄ Ch̄m negabant. [Et pueros p̄cusserunt
 gladio,] eos videlicet, qui iuueniles affectiones, mores & sensus p̄ sapientiā & virtutes non tran-
ibidē. scenderūt. vnde ad Timotheū dicit Apostolus: Iuuenilia desideria fuge, sectare autē iustitiā, chari-
 tatē & pacē. Per gladiū vero acuta signat tētatio seu fraudulenta persuasio, de cuiusmodi gladio
 scribitur Gladius in labijs eorū. [Et euasi ego solus, vt nunciare tibi.] q̄ nō absolute oēs scribæ &
Psalm. 38. pharisei ac auditores eorū ā Ch̄so se auerterūt, sed qdā eorū quib⁹ pauci, sibi hæserūt, hi p̄ vnū eua-
Joan. 10. gēte, ob paucitatē, norant. Hinc p̄ Ieremiā De⁹ p̄dixit: Saluabo vos vnū de ciuitate, & duos de po-
 pulo, inſinuās paucitatē Iudæorū credentiū Ch̄so, cōparatione eorū qui credere cōtēpererūt. Nun-
Marc. 6. ciabat autē qd Ch̄so, nō q̄si ignorāti, nā & de Ioannis Baptizæ discipulis scriptū est, q̄ de collato
Gregori⁹ Ioāne venerūt & nūciauerūt Iesu. Greg. autē p̄ vnū euadentē, intelligit sermonē p̄pheticū, q̄ per-
 euntibus Iudæis, sicut p̄dixit, ostēditur verax. [Cūq̄ ille adhuc loqueret, venit alter & dixit: Ignis
 Dei descēdit de cælo, & tactas oues puerosq̄ consumpsit.] Ignis iste de cælo ruēs, est flāma inui-
 diæ, indignitatis & iræ, de sup̄iori parte populi Iudæorū, puta de sacerdotū principib⁹ ac magi-
 stratibus, q̄ cælesti dignitate atq̄ officio videbant fulgere, ad simplices innocentesq̄ cadēs, q̄ p̄
 superiores præfatos decepti atq̄ succensī sunt contra Christum. quidam tamen pauci illorū fal-
 sicitas euaserunt, qui p̄ vnū euadentem signantur. vel ignis iste est ignis tentationis aeriarum
 potestatum, quæ Iudæos contra Christum concitauerūt. [Sed & adhuc illo loquente, venit alius

&c.

& dixit: Chaldei fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos.] Chaldei interpretantur feroces
 seu dirigētes, quibus signant atrocissimi atq̄ scitissimi illi p̄secutionis Ch̄i auctores, eiusq̄ ter-
 ratores, q̄ alios dirigētes in bono videri volebāt, cū fuerint directores ad malū, isti fecerūt tres
 turmas, dū Pharisæi & Saducei ac Herodiani inter se diuisi, Ch̄m tētare aggressi sunt, & ca me-
 los, i. nō solū Iudæos vitis tortos, sed & multos gentiliū, q̄ ad diem festū cōfluxerāt, Ch̄m q̄ vi-
 dere cupierant, atq̄ ad fidei susceptionē se disponebant, prout in Ioanne plenus fereur, auerter-
 runt ā Ch̄so, & traxerūt eisdem post se, præsertim in die Parasceues, omnibus perſuadentes q̄
 sus esset seductor. quanq̄ nonnulli illoꝝ diuinitus p̄seruati, euaserint, q̄ per vnū q̄ euasit, vnū
 figurati. Nec dubium quin more humano quidam adhærentium Ch̄so, sæpe uenerunt ad eum,
 nunciantes sibi quæ perceperūt aut cōspexerunt de concernentibus ipsū. [Adhuc loquebatur,
 & alius dixit: Filij tuis & filijabus.] Apostolis & collectionibus credentium eis subiectis, [vescen-
 tibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti.] in habitatione Iudaicæ plebis, san-
 ctæ prædicatiōis delictis amorose ventibus, [repente vehemens ventus.] grandis & impetuosa
 tentatio, [irruit ā regione deserti.] de infidelitū cordibus seu dæmonū ā Deo relictos suggestio-
 nibus prodijt contra fideles. [Et cōcussit quatuor angulos domus.] i. synagoga ad infidelitātē cō-
 mouit, quæ synagoga seu domus quatuor angulis stabat, i. in sacerdotibus & scribis, pharisæis
 q̄q̄ & senioribus populi seu iudicibus ordinarijs sustentabatur. [Quæ corruens, oppressit liberos
 tuos, & mortui sunt.] Iga Iudæis taliter vitis & prostratis ā dæmonum tentamenti, ipsi aposto-
 li, cum Ch̄s ā Iudæis cōp̄ræhenderetur, carnali timore fugerunt, vitamq̄ fidei perdidērūt, vnus
 tamen *animus de numero credentium stetit inuictus, quoniā virgo beata nunq̄ in fide nauit.
 [Tunc surrexit Iob.] his factis & cognitis, Ch̄s iusto iudicio vtens, cōtra reprobos mentē ere-
 xit. Hic dicit Greg. Surgit, dum cōtra reprobos iudiciū iustitiæ exerit. [Et scidit vestimēta sua]
 & p̄p̄os Iudæorū, qui dñi vestis aliq̄ adhæserunt, in duo diuisi, discernens reprobos ab electis,
 & p̄scitos vsq̄ in finem relinquens, electos vero ex synagoga gratiosius sibi nectens. Vñ per Iere-
 miam dñs protestat. Sicut adhæret lumbare ad lumbos tui, sic agglutinauit mihi oēm domum
 Israel. Et sicut nunc electus vestis est Christi, ita tunc vestis Dei fuerat synagoga, sicut per Esaiā
 p̄dictum est. His oibus q̄ vestimēto ornaberis. [Et tonso capite, corruēs in terram, adorauit.]
 per pilos capitis, cogitationes affectionesq̄ cordis solent signari. qm̄ ergo saluator relictis iuste
 reprobis illis Iudæis, pro illoꝝ saluatione cogitationes & affectiones assumptas abiicit, aliquo
 em̄ mō ante p̄ eis orauit, iuxta illud in psalmo: Pro eo vt me diligerēt, detrahebāt mihi, ego autē
 orabam. Quasi caput rotōndit, corruītq̄ in terrā, q̄ & pereuntibus naturali cōdolebar affectū,
 & vsq̄ ad infimā me humiliāuit. Patrē q̄q̄ adorauit, secundū qd homo, & p̄ gētilitate rogauit, atq̄
 p̄ electis Iudæis apud Iouā loquēs: Nō p̄ his, puta ap̄lis & electis Iudæis, rogo tñ, sed & p̄ eis q̄
 credituri sunt p̄ verbis eorū: i. me, vt oēs sint vnū. [Et dixit: Nud⁹ egressus sum de vtero matris meæ,
 nud⁹ reuertar illuc.] cōpassionē dolorē, q̄ de peuntibus Iudæis Ch̄s naturali amore affigebat,
 ipse sapiētissimē tēperauit, cōformās dispositioni eternæ naturalē humanitatis affectū, & p̄sans
 q̄ ipse secundū qd homo, nihil habuit ex seipso, & nisi ea q̄ Deus sibi dedit ex tēpore, ita q̄ cor-
 pore natus est nudus, paup̄q̄ rebus vixit in seculo, ideo de illoꝝ saluatione debuit cōtentiari q̄s De-
 us p̄destinauit saluādos p̄ ipsum, nec de reprobatiōe, ablatiōe ue imoderatē affligi. Ideo subdit:
 [Dominus] pater seu trinitas, [dedit] eos q̄ saluarent s. p̄destinatos, de quibus ait Ch̄s: Omne qd
 dat mihi pater, ad me uenit, eo em̄ sua pietate & merito Ch̄i gratiose cōuerit ad ipsam, quē-
 admōdū ait: Nemo potest venire ad me, nisi pater me⁹ traxerit eum. [Dñs abstulit.] i. reprobos iu-
 ste reliq̄, & ab electis discernit. [Sicut dño placuit, ita factū est.] oīa em̄ q̄cunq̄ voluit dñs, fecit
 in cælo & in terra, de q̄ ad Ephesios ait Apostolus: Omnia operat secundū p̄positum volūtatis suę,
 Dei q̄ppe volūtās, est prima entitū causa, q̄ nec irrationabilis esse potest, neq̄ iniusta, cū essentia-
 liter sit ipsa diuinæ mētis sapiētia atq̄ iusticia, sic & in Matthæo loquit Ch̄s: Confiteor tibi pa-
 ter, dñe cæli & terræ, q̄ abscondisti hæc ā sapiētibus & prudētibus, & reuelasti ea paruulis, ita pa-
 ter, q̄ sic placitū fuit ante te. [Sit nomen dñi h̄ndictum.] Ch̄s secundū naturā assumptā gratias
 egit Deo de om̄i dono eius ac dispensatione mysterioꝝ ipsius. Propter qd̄ ait: Ego nō q̄ro glo-
 riam meā, & claritatē ab hominibus nō accipio. Rufusq̄ scriptum est: Iesus eleuatis sursum oculo-
 lis, dixit: Pater, gr̄as ago tibi qm̄ audisti me. [In oibus his non peccauit Iob & c.] Ch̄s nanq̄ vt
 Deus, im̄ peccabilitatē habuit p̄ naturā, sed secundū humanitatē assumptā habuit eā p̄ gr̄am cō-
 sumptā & plenā, q̄ ab incarnatiōis instāti fuit cōfirmatus in bono sublimius, q̄ beati in patriā,
 p̄sertim cū fuerit cōp̄ræhensor, q̄ntum ad vires suæ animæ superiores, vñ & per beatificā diuini-
 tatis fruitionē fuit immobilitatus in Deo, ideo dixit Iudæis: Quis ex vobis arguet me de p̄ctō? Et
 Esaias ait: Iniquitatem nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, porro dolus in ore q̄nto apud
 homines prudentius dicit, tāto apud Deum stultius desipit. [Neq̄ stultum qd̄ contra Deum lo-
 quutus est,] quauis dixerit infideles Iudæi, blasphemauit. Cum em̄ in forma Dei esset, non rap-
 pinam arbitratus est esse se æqualem Deo, secundum Apostolum ad Philippen.

Ioan. 12.

Matth. 26.

Gregori⁹

Iere. 13.

Esai. 49.

Psalm. 108.

Ioan. 17.

Ioan. 6.

Ioan. 6.

Psalm. 134.

Ephes. 1.

Matth. 11.

Luc. 10.

Ioan. 5.

Ioan. 12.

Esai. 53.

Thomas

Matth. 26.

Ioan. 10.

Phil. 2.

Expōsitiō tropologica seu moralis eiusdem capituli primi. Art. VI.

Moralitas

Moralitas seu tropologia instruit quod agendum, estque tropologicus sacra sensus scriptura, dum ea quae de Christo aut sanctis scribuntur, ad ipsam informationem moralis aptantur, trahuntur seu ponuntur. Porro, ut dictum est, Iob interpretatur dolens; Hus, consolator vel sapientia. Itaque Vir erat in terra Hus nomine Iob, pro quo virum moraliter designat quicumque fidelis, salubriter dolens sua vel proximorum peccata deplacet, caelestis desiderio patriae incolatus huius exilii deflens, pro gratia sciendum cum lachrymis orans, Christo propter se passio cordialiter condolens; quod ob virtuosius est istius, ex pura & feruida ad Deum affectioe & copulencia eius & ex congratulatioe suae beatitudinis profusus immensae pius lachrymas fundit, ac intime dolens quod Deus a suis creaturis sic inhonoratur. Qui talis est, homo consolator est, & in terra sapientiae, i.e. ecclesia militate veraciter habitat tanquam viuendum Christi membrum. Sed ut ait Gregorius, sunt quidam qui vitam suam negligunt, dumque transitoria appetunt, & aeterna vel non intelligunt, vel intellecta parumpedunt, salubre dolore non sentiunt, nec sanam habere consilium curant, & esse se in bonis miserius putant. Simplex & rectus. Itaque cum in statu salutis est, charitatem suam & gratiam gratum facientem habens, simplex est intentioe, & rectus in opere. Tac timens Deum, humiliter vel saltem initiali timore, quod timores realiter idem dicunt, si timor habitum noiet, non enim differunt, nisi secundum maius & minus perfectum. Qui autem solum ferule habet timorem, non est in charitate & gratia. Enimvero sunt ei septem filii. Septem dona spiritus sancti, secundum Gregorium. Tres virtutes theologicas, secundum eundem, sed cum dona & virtutes theologicas non habeant nisi per creationem & infusionem a spiritu sancto, non videtur conuenienter dici filii & filiae hominis virtuosius, filii namque & filiae oriuntur ab eo, cuius sunt filii ac filiae. Ad quod dicitur videtur, quod virtutes & dona frequenter sumuntur ut noiant actum, actus autem eorum a nobis causant, quod spiritualiter huius & filiae appellantur. Rursus, virtutes & dona ut noiant habitum, aliquid modo filii vocantur & filiae, in quantum homo dispositiue cooperat ad infusionem eorum. [Et sunt possessio eius septem millia ouium. Itaque oues intelligunt cogitationes & affectioes piarum, innocentes & simplices, quibus anima locupletatur super aurum & topazionem, quae sic cogitat atque afficit, Deum habet se alloquente, iuxta illud, pueribus. Cum simplicibus sermo cinatio eius.] Et tria millia camelorum. Itaque camelos dantur intelligi cogitationes & affectioes compassiuarum, quibus non inuicem charitatieu cogitatioem, impletur illud apostoli, Alter alteri onera portate. Itaque camelos intelligi possunt cogitationes rudes atque distortae, quae possidemus cum per rationis censuram eas ad spirituales subtilitates in meditandis, ad ad iustitiam a quietatem in appetendo ac operando conuertimus. Quingenta quoque iuga bouum. Itaque boues exprimentur consideratioes iudiciales ac sapientiales, quibus per rationem nosmetipsos, cordisque duritiam confirmantes, cordis agrum sanctis operibus secundamus, quod totum quod agendum est per charitatis impium & rationis iudicium, boues per paria explicantur. Et quingentae asinae. Itaque quae cura & occupatioes circa corporis necessitudines deuant, quae talaris viderentur, Cur autem oues septem millia, camelis tria millia, boues mille & asinae quingentae esse dicantur, ex precedenti est trahendum articulo, ubi de hominis mysterio numerorum praedictum est. [Ac familia multa nimis.] Cogitationes affectioesque nostrae sine numero multiplicantur, quae dum per rationem sub diuinae legis obedientia coarctantur, multa valde familia possidemus. Qui inter peccatis bonis ditatus est, magnus est plane inter omnes orientales, hoc est, inter omnes qui diuini gratiae profunduntur splendore, ac radio sapientiae illustrantur. [Et ibi filii eius & filiae, & faciebant conuiuia per domos, vniuersaque in die suo.] Filii & filiae eius, id est, dona & virtutes praefatae in actus suos praedictas faciunt, conuiuia in cubilibus mentis, dum bona operatione mentem delectant, reficiunt & corroborant, operatio eadem virtuosius, cibis est autem & delectatio operationi bonae annexa, refectiua est portio. Quae libet autem virtus & quilibet donum propria habet delectationem actui suo coniunctam, & quam virtutes se inuicem fulciunt, iuuant & roborant, immo & sibi inuicem cedunt, quae nunc huius, nunc illius virtutis in suis actibus, pur causa, locus, tempus seu alia exigunt, vna virtus & donum vni alij facit conuiuium, & quilibet die suo. Denique secundum Gregorium, donum sapientiae in die suo conuiuia facit, quoniam mentem de aeternorum spe & certitudine reficit. Intellectus in die suo conuiuia parat, quae audita & creditur penetrando cor reficit, & tenebras eius illustrat. Consilium die suo conuiuia exhibet, quae dum esse precipit phibet, variis animam replet. Fortitudo in suo, quae dum aduersa non trepidat, trepidat in metum confidit cibos apponit. Scientia in suo, quae in ventre mentis ignorantiarum icuniam superat. Pietas in suo, quae cordis viscera misericordiae operibus implet. Timor in suo, quae dum premit mentem de presentibus sapientiarum, de futuris est spei cibo confortat. De hac autem septem donorum spiritualium conuiuio, pleni dixi in tractatu de donis spiritus sancti, ubi & verba haec clarius fuerunt exposita. [Et mittentes vocabat tres sorores suas, ut comederet & biberet cum eis. Septem dona theologicas tres virtutes ad epulandum se cum inuitat, quae eiusdem conuicia sunt, nec sine eis operari aliquid meritorie possunt. Cum enim sit charitas animae vitae spiritualis, certum est, nulla actioe sine charitate coram Deo viuam aut meritoriam esse, ideo omnis operatio meritoria ex charitate praedit impatiue, operet autem in actibus meritorijs debuit ac vltimum finem intendit, quae fides mentis ostendit, ideo scriptum est, Iustus ex fide viuunt, & sine fide impossibile est placere Deo. Itaque in cunctis quae meritorie agimus, aeternae felicitatis expectationem vel spem habere docemur, aeternaeque beatitudinem ad quam fides nostram dirigit intentionem, spes facit esse possibile ac reputari nobis possibile, quae admodum autem theologicas istae virtutes dona adiuuant, dirigunt atque perficiunt, sic & perficiuntur ab eis, dona quippe ad agendum expeditas reddunt ipsas virtutes & perficiunt eas, sicut vir tutes perficiunt animae vires ad operandum. Cumque in orbem transissent dies conuiuii, cum virtutes & dona

Gregori⁹

Idem.

Prou. 3.

Galat. 6.

Gregori⁹

Abac. 2. Hebr. 11.

multas operationes laudabiles, delectationesque mundas & confortationes produxissent in thalamo cordis, emittentur ad eos Iob, vir virtuosus salubriter dolens, rationis intuitu destinatur ad considerandum actus praefatos, ac essent vere virtuosus, non solum ex genere, sed & ad substantiam actus, sed & proprie, & quantum ad circumstantias ad actus veraciter virtuosos exactas. Non enim sufficit facere bonum, nisi fiat & bene, propter quod dicit apostolus, Rationabile obsequium vestrum. Et Christi habere, inquit, in vobis, separando praefatum a vili, verum a falso, bonum a malo. Neque ob imperfectiones, defectuositates & culpas, quae bonis actibus nostris iugiter admiscuntur, loquitur Esaias, Facti sumus ut immundi omnes nos, quoniam panis nostrum mensurae vniuersae iustitiae nostrae. Quicquid enim boni est, Deo cum gratiarum actioe attribuitur, quicquid imperfectionis & culpae miscetur, non nocemus, & poenitendo purgemus. [Consurgenque diluculo.] Mane alacriter luce copunctiois profusus, & spiritalis die mentis a poenitentia inchoans. Iustorum enim semita quasi lux splendens praedit, & crescit usque ad perfectam diem. Diluculo quippe praefatae noctis debemus culpas abluere, atque ad fructuosos deducendum diem instare, nosmetipsos spiritualibus armis accingere, sicut de fero elapsae diei debemus peccata corrigere, & ad noctem virtuosae expendenda cor nostrum disponere. Non nolentes autem & acediosis Salomon clamatur, Vigila piger dormies, quoniam consurges de somno tuo. [Offerebat holocausta.] orationes seruantes, [singulosque.] per remissione culpae, cuiuslibet virtutis ac doni actibus commixtas. Itaque super custodia nostram sumus, nec de bonis quod agimus, inaniter gloriamur, aut stultissime tumescamus, neque vana securitate laxemur aut ignauiter torpescamus, sed de eo quod bonum est, Deo humiliter re gratie murde eo autem quod nostra fragilitate ac caecitate mali admixtum est, cordialiter doleamus, timorati que simus, ne Deo reddamus ingrati, atque quotidie digne praefatae ac coram Deo solliciti ambulare nitamur. [Dicebat enim in corde suo.] Quae tatis zelator ac super salutis solliciti operatores. [Ne forte peccauerint filii mei, & benedixerint mihi.] maledixerint Deo & c. [Isecundum Aug. Virtus est boni habitus animi, quae bene viuunt, quae nullus male vitium. Quod igitur timet vir iustus, ne virtutes & dona egerint mala? Et respondendum quod donis & virtutibus nullus male vitium dicitur ac immediate, sed indirecte & occasionaliter. Actus namque a virtute elicitus, semper est virtuosus, sed virtus & donum fieri possunt occasio delinquendi non ex se, sed ex ratione & voluntatis imperfectione, utpote ratione erronee subsumente, & eo quod bonum est occasionaliter male vitium, quod admodum aliquid dicitur de ex charitatis seruire ac nimia deuotione destruere, quod non vere dicitur & elicitur venit ex charitatis seruire & deuotione, sed ratione indiscretionis atque errore. Itaque merendum est iusto, ne virtutes & dona sibi concessa peccauerint occasionaliter, id est, mala habeant sibi adiuncta, & vel magis vel minus quod debuit factum sit, maledicunt insuper Deo, dum erigunt hominem in spirituali superbia, vanitate, iactantia, dumque operans suis viribus tribuit aut meritis, quod ex Dei pura pietate sortitus est. Praeterea hostis antiqui bona nostra tribus modis insequitur. Interdum enim in principio maculat intentionem, interdum cum illa polluere nequit, inficit actionem per admixtionem passionum & negligentiarum nostrarum, quod cum facere nequit, insidiat operi iam completo, ut inde aliquid propter commodum, fauoris aut laudis insipienter queramus. [Sic faciebat Iob cunctis diebus.] Ideo monet apostolus, Beneficiae autem lite deficere, tempore enim suo metem non deficientes. Sola namque pseuerantia dicitur coronari, quae videlicet sine ea nulla virtus fideliter permat. Itaque non solum in bono pseueremus, sed & opere Dei quotidie diligentius, perfectius atque ardentius exequamur. & quod illud extat frequentius, eo purius, vigilantiusque soluat, alioquin torpore & dano mentis multiplici peccatiemur. [Quada autem die cum venissent filii Dei ut assisterent coram domino, affuit inter eos & sata.] Certum omnino est, singulorum iustorum in hoc mundo recte dolentium per Iob significatos, angelos singulos certis vicibus de caelo ad terras descendere, hincque illuc redire, vota, spes & merita sibi committunt. Deo offerre, opere impendere, damones quoque non cessant pariter in contrarium nituntur, culpas obijcere, ad accusandum astare, tentandi licentiam postulare, & sic Deus quoniam electos suos, ipsi facta laudauerit, aduersari ille non metuit bona ipsorum interpretari ad malum, atque psuadere, quod si ad poenitentiam laudatum retare, cito desiciet cum aduersis, quod Deum in pspectu colere videbat. De autem vallat electos in seculo isto varijs bonis, donis naturae & gratiae ac fortunae, generalibus ac specialibus beneficijs multis ac meritis copiosis, quae damno mouit auferre, ac per hoc retatum ad impatiencia mormurationemque contra Deum succedere. De insuper electos suos permittit varijs modis retari, paulatimque grauiter infestari, nunquam permittit eos finaliter vincit aut profus perire. Itaque iuxta hunc modum pfacile est, textum sequente ad quicumque iustum per sanctum Iob designatum tropologicis, applicare, pro portione nobiliter secundum expositioes phabitas. Quae ergo ex praedictis clarissime patet, transili, ac nimia plixitas tardum gignat. [Cum autem quidam die filij eius & filiae comederent & biberent vinum in domo patris sui primogeniti.] cum autem donorum atque virtutum in thalamo sapientiae, quae in apice intellectus consistit, ipso visu ac delectatione sapientiae roborarent, ac pfunderent luce contemplationis ipsi, sapientia quippe est primum atque dignissimum septem donorum ordine perfectio. [Istius] venit ad Iob, quod dicitur, boues arabum. Considerationes iudiciales atque sapientiales quibus ratio regit hominem, cordisque duritiam ad poenitentiam frangendo emollit, mentem ad condignos poenitentiae fructus parabant. [Et asinae.] id est, occupationes & curae circa necessitudines corporales. Praefabatur iuxta eos id est, per rationem ordinabantur se secundum exigentiam spiritualis profectus, ita quod superflua

Rom. 12. Marci 9.

Esai. 64.

Prou. 4.

Prou. 6.

Abac. 1.

Augustin⁹

Galat. 6. Math. 10.

Marci. 13.

Cap. 1.

D. DIONYSII CARTHUSIANI

1. Tim. 6.
Luc. 8.

superflua non fuerit, sed implebatur illud Apostoli Habetes videtur & qbus tegamur, his cōtēti firmus. & irruerit Sabai. J. demones aiarum latrocinatores. Tulerūt q omnia. J. suis tentationib' animam p̄fatis bonis cogitationibus spoliauerūt, vel eis vana ac frivola miscuerūt, quemadmodum dicit saluator in euangelio. Semen est verbum Dei, & volucres caeli, demones auferunt illud. Et pueros percusserūt gladio. J. imperfectas em boni cōceptiones & affectiōes gladio suae suggestiōnis de facili p̄mittit. J. Pueros q̄q̄. J. circumspectores & q̄si custodes cogitatio nō bonae multoties obrūt, & quasi ego solus, vt nūciarē tibi. J. iste q̄ solus euadit, & homini damni q̄q̄ passus est indicat, eōs consideratū ratiōis discursus, q̄ naturalis est ratiōi, quē nec p̄cā, nec tentatio totaliter auferunt, per quē homo tentatū & victus pristina denotiōe ac opibus animae de deprahēdit priuatū. J. Ignis dei descendit de caelo. J. tentatio asus carnalis, ira, indignationis seu impatientiae ad Deo p̄missa, ab aeris potestatiōe est immissa, de qbus ait Apostolus, q̄ colluctatio nobis est contra spiritalia nequiae in caelis. J. & tadas oues. J. cogitationes affectiōesq̄ pias innocētes ac simplices. J. Pueros q̄q̄. J. circumspectores illarū custodes J. consumpsit. J. vnum em contrariorum, aliud corruptit ac tollit. J. Et quasi ego solus, J. quia per consideratiuum ratiōis discursum istud homini innotescit. J. Adhuc illo loquente J. frequenter enim, procurante diabolo, tentatio super tentationem aduenit homini, vt dum deliberationis non interuenit mora, subitis ac inundantibus frangatur aduersis. J. Venit alius & dixit Chaldai. J. demones ferocissimi, ad omne vitium dirigentes, fecerunt tres turmas, quia per seip̄s, per mūdum & carnem impugnat electos, sed & quidam illorum inducunt ad diuersa peccata, & qdam eorū occulte impugnant, quidam aperte tentant, quidā apertissime etiā sensibilibus apparendo interdū vsq̄ ad verbera seu terrores prohibent, & inuaserūt camelos. J. cogitatus atq̄ affectus cōpassionis ac motus olim rudes ac toros, nunc reformatos suis tentationib' abstulerunt. J. Filij tuis & filiabus ve centibus & bibētibus vinū in domo fratris sui primogeniti. J. qd modo expositū est. J. Ventus vehemens. J. impetuosa & grandis tentatio, J. circuit a regione deserti. J. a demonū diuinitus derelictorū collegio. J. Et cōcussit quatuor angulos dom' J. virtutes cardinales, q̄ quatuor sunt, qbus interior fabrica animi virtuosa stabilitur ac sustentat. J. Quae corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt. J. dona sp̄s sancti extinxit, virtutes nāq̄ & dona cōnexa sunt, potissime quantū ad esse formati, & q̄cunq̄ p̄cō moralia tollunt. Istud aut p̄cipue victus discursu ratiōis sibi id nunciare, & facit qd subdit. J. Tunc surrexit Iob. J. iustus sit tentatiōe dei cūctus, casum suū intelligēs, de ruina peccati, q̄ fuit iaculatus p̄stratus, caducis, vanis ac infimis inheredo, per penitentia cōsurrexit, cōtra hostes suū salutis mentem erexit, ad recuperandū deperditā se armauit. J. & scidit vestimēta sua. J. carnes suas seu corporis membra, qbus q̄ vestitur ac tegitur aia, flagellis atruit & grauiter castigauit. Exbeam' nō pe dei iniuria in nobis scriptis vlcisci, corporeq̄ icenijis, disciplinis atq̄ laborib' virtuosis vsq̄ ad laqueo dē remouabiliter exercere. Per vestimēta q̄q̄ possunt intelligi opera, iuxta qd in Apoc. p̄f. loquitur Chri. Qui nō inquinauerūt vestimēta sua, ambulabūt meū in albis, qd dignū sunt. Vestimēta haec penitēs scindit, qd opera qbus deliquit, de struit & abhorret. J. Et tonio capite. J. cogitatio d' cordis, qbus inaniter gloriab' ē, s'q̄ ornari putabat, auulsi, sentire incipit humiliter de se ipso, ideo subdit. J. Corruit in terrā. J. Deo humilime se p̄ternē, puluerē q̄q̄ & cinerem se esse cognoscēs, iuxta id Psal. Humiliata est in pulvere aia nostra, cōglutinatus est in terra vter noster. J. Et adorauit Deū pro venia flagitū, maiestati Dei & vilitati sui perpēdens. Multis em ad recognitiōē ad ac reuolūē indefinēter p̄p̄ria insufficiētia, defectuositatē & vilitatē, atq̄ ad omne vitij pronitatē, aliq̄ occasionaliter expedit tentationib' vinci, vt cautiore resurgat, ac decetero custoditus viuāt. Ideo dicit Gregorius. Mira nobiscū dispētatōe agit, vt mens nostra culpa nōnunq̄ pulsatiōe feriat, nā esse se magnay viriū homo crederet, si nullū vnq̄ carundē viriū defectum intra mentis arcana sentiret, sed dū tentatione irrūte quatit, & quasi vltimū q̄ sufficit fatigat, ei cōtra hostis sui insidias munimē ostēdit, & vnde se timet enormiter cadere, iō de accipit stare. J. & dixit. Nud' egressus sum de vtero matris meae, & nud' reuertar illuc. J. Ad vitādū absorbentē superfluūq̄ merore sue de exteriorib', suae de interioribus dānis, atq̄ ad refocillandā sp̄, p̄cā & debet cūq̄q̄ fidelis p Iob significat' graniterq̄ tētatur, & aia vel tēporaliū reū vel sp̄ialiū passus bonorū, verba hęc dicere, se cōtēti sentum qd literā exposita sunt de Iob articulo terro. Sp̄alius aut loquēdo, p̄mrem intelligit Ecclesiay vterq̄ matris, baptisim', in q̄ iustus renascitur, & de q̄ nudi egredimur, nō q̄ntum ad habitus gra & virtutū q̄q̄ donorū, q̄ p̄p̄cū hęc in baptisimato infundant, sed q̄ntū ad actus eorū ac propria merita. Vnde infantes baptizati ante discretiōē decedētes, nō suo, sed merito Chri saluant. Deniq̄ propria infirmitate penferunt, fatemur q̄ nud' reuertar illuc, i. sine p̄p̄ris meritis decedem', vel q̄ p̄p̄ris viriū nō habebimus ea, vel quia si habuerimus, nō nobis ea, sed diuinae ascribemus clementiae. Dns dedit queq̄ boni in nobis extiterit, cū & merita nra eius sint dona, dicit Apostolus. Quid habes qd nō accēpisti? Et Iacob. Ome, i. q̄, donū optimū & omne datū perfectū, desiderium est descendens. J. Dns. A. h. i. dona gra & virtū. Deus nō aufert nisi qd nra demeruit, vt p̄p̄te permissiōe ex reuolūta vero q̄q̄ aufert & esse dicit. J. Sicut dno placuit, ita factū est. nō q̄ nra ruina, & tētatiōi succumbere

Eph. 6.

Apoc. 3.
Gene. 3.
Psal. 43.
Gregori'.

Malach. 3.
Albertus.
Thom. Albertus
Philosop.
Rabbī Moses.

1. Cor. 4.
Iacob. 1.

quibus dicitur: Sicut dno placuit, ita factum est. non quod nostra ruina, et tentationi succumbere

sumbere directe placeat Deo, sed quod tētabamur, eius venit licētia ac p̄missa. Itē q̄ in q̄ntū ele cōtis vicissim expedit cadere, aliq̄ nō placet Deo eorū ruina, nō vt est culpa, sed vt est ad maiore cautela, humilitione ac feruore proficua. J. sit nomen dñi hūdicū. J. quicquid em mali acciderit morbis, Deo gratias referre debem', nō de ipso malo culpa scdm se, sed de iusto Dei iudicio, q̄ sic reling ac labi meruimus; maxi me q̄q̄ de hoc, q̄ post culpā nos ex sua infinita misericordia ad p̄cā nitentiā illustrauit, q̄ peccātes nos nō statim occidit, ad inferosq̄ proiecit, sed pro malo reddidit bonū. J. In oib' his nō peccat Iob labijs suis. Iga vir bonus q̄cqd ei cōtingat, q̄lter cōq̄ tenet ac supetur, Deo nequa q̄ debet culpā imponere, nec causam suā ruini in ipsum impie retorquere, sicut de impijs scribit. Qm declinauerūt in te mala. J. Nec stultū qd cōtra Deū loquit' est. J. sed totā suā p̄uertā volūtati culpā sapiēter imposuit. Postremo q̄ de donis grā gratā faciētis exposita sunt, q̄ ad viros fideles p Iob designatos, p̄nt exponi & de donis grā gratā dātū, vt sunt sermo sapiētiae, sermo sciētiae, grā sanitati, linguay ac p̄phetiae & c. q̄ hoibus q̄q̄ dispētatōe vtiliterq̄ tollunt, siue ad tēpus, siue iugiter, sed & de exteriorib' bonis, q̄ ad alijs opulētis, quidam em in euangelica lege tentati sunt, & p̄p̄ssit singulariter similiter S. Iob, p̄zertim B. Eustachius, secundum quod Chri ei in sua conuersione p̄dixit, vt in eius Legenda habetur.

Expōsitio literalis II. Capituli, Factum est aut cum qdam die venissent filij Dei, & starent coram domino. Art. VII.

Paulatim ad declarandū patiētia atq̄ cōstantiam S. Iob, tētatio eius succrescit & grauior fit, cōtingit nepe saepe viz cōstantē tēporaliū opū ablationē aq̄nimitē ferre, tñ prolix suā orationē dolorosius, q̄ oportet, deslere, Alij aut cōstantiore, cōtingit vtrūq̄ istorū patienter p̄ferre, q̄ nihilomin' p̄pter propriū corporis amarissimā afflictionē ad impatientia cōcitat. Vt ergo B. Iob p̄fecte cōstans ac patiens cōprobeat, inducit p̄sens capitulū, recitat quō p̄p̄ria p̄sona tribulationē dirissimā tulerit patiēter. Vñ & Stoic' asserēbāt, q̄ in sapientē nō cadit p̄urbatio mētis, vt p̄pter q̄cunq̄ p̄urbans in euentu rerū vel filioꝝ aut p̄p̄ria p̄sona quippiā indecēs medietur, dicat aut faciat. Hinc decuit Iob probari in periculis, p̄p̄ria p̄sona suāq̄ famā atq̄ honoris, nā & fama p̄ponenda est opib', diffamiatq̄ vitāda, in q̄ntū est alioꝝ scādalizatiua & Dei inhonoratiua. J. Factū est aut cū qdā die venissent filij Dei, & staret corā dno, venissetq̄ satā inter eos, & staret in cōspectu ei', vt diceret dñs ad satā. J. Verba haec p̄cedētī capitulo scripta sunt, trib' q̄ p̄inductis articulis diffuse exposita, nec facilib' & p̄p̄p̄ssit arbitror immorandū. Vñ venisset, J. hoc qd dñs ait nūc ad satā. Vñ venis, implicite supbia eius p̄sumptionēq̄ p̄cutit, sedm Gregorij, q̄si dñs dicat, Ecce nūc ab vno mortali hoie vinceris, qui te contra creatorē tuū erigere nitēris. Qui rident, ait Circuui terrā & pambulaui eam. Et dixit dñs ad satā. Nunq̄ cōsiderasti seruū meum Iob, q̄ nō sit ei similis in terra, vir simplex & rectus, ac timēs Deū, & recedens a malo? totum vt supra, vsq̄ ibi, & adhuc retinēs innocētia, cordis a culpa immunitatē, ita q̄ peccando nec sibi nec alteri intulit nocumētū siue iniuriā, etiā inter tot flagella, & post tantā tribulationē, nā & aliq̄ aduersa, dū inferunt, aq̄nimitē tolerat, sed eis finitis, ex sola eorū re cordatiōe ad impatientia inflāmat, qd ex supbia solet accidere. Talis aut nō fuit Iob. Vñ nūc vtra p̄fatis eius virtutes de innocētia q̄q̄ cōfīati cōmendat, quā vtiq̄ in p̄p̄ris gloriose seruauit, gloriofus aut in aduersis. Tu aut cōmouisti me aduersus eū. J. Aeternus & inuariabilis Deus, aternaliter vno mō se habēs, in cū idem sunt, esse, posse & agere, seu essentia, potētia, actio, nihil de nono cōcipit aut vult, nec p̄ quēq̄ ad aliq̄ agendū puocat, accendit aut mouet, sed ipse ex sua pietate loquit in scripturis more humano, nūc cōdescēdens capacitati, vt melius capiam' diuina. Sicut ergo fert irasci aut penitere, dū p̄ modū irati aut penitētis se habet, ita nūc dicit cōmoueri, qm̄ instar cōmoti se habuit, dū ad instantiā satanē virū iustū tradidit impio tribulandū. Vñ scdm Albertū, cū dicit, Cōmouisti me, anthropolopathos est, vt sit sensus, Mouisti, vt tua est tētatiōi expositus, hoies q̄p̄te ab aliquo cōmoueri dicunt, dū p̄pter illum q̄p̄p̄ia agūt. Inuariabilisq̄ autē suā De' fateat, dicit Ego dñs, & nō mutor, vt affligerē J. a te affligi p̄mitterē, tēi frustra J. scdm Albertū & Thomā, qd ait, Frustra, nō ad Deū, sed satanē intētiōē referēt, nam & Philosophus dicit, Deus & natura nil faciūt frustra. Deus etem p̄missit Iob tentari ad suā patientiae demonstratiōem, grā incrementū, meriti cumulū, atq̄ ad nram adificationē, qd totum sic accidit, sicut De' intēdit. satā vero tētauit, vt viz sanctū ad murmuratiōem blasphemiarūq̄ induceret, qd fortius nō est, immo oppositū accidit. Ideo ei' intētiō est frustrata, i. sine intento priuata, qd vt dicit secdo Philosopho, Frustra sit, qd sine intētiōe nō obtinet, quēdam odū medicina ad quā nō se q̄tur sanitas. Et in hoc differt a vano, qm̄ vanū nec est ad finē, nec finē cōsequit, vt mor' dicit, q̄ p̄pter nihil sine aduerētia mouet. Porro opera hois, p̄pter aliquid sūt quinq̄ modis, vt dicit Rabbī Moses in tertio Colario, ducis multorū. Aut em sūt p̄pter bonū honestū, aut p̄pter bonum delectabile, aut p̄pter vtile, aut p̄pter iudū, & tunc consequit finem. Aut sūt p̄pter aliquid, & nō cōsequit illud, & tūc sūt frustra, vt quis vadit ad forū vt sumat pecuniā, quā si nō accepit, frustra iuit. Vana vero sūt, in quib' nihil intēdit, in operib' autē Dei est honestum & delectabile ac vtile, iustissimum nihiliqua iustissimus est mollis, vt dicit septimo Ethicorū. Frustra nō est,

Philosop.
Frou. 8.
Gregori⁹

ga oia refert ad seipsum: nihilq; vauit, ga in oib⁹ intendit seipsum. Verba haec sunt partim intricata & resolutionis egētia, cū & in puerbis increata sapiētia vngem⁹ piis dicat: Dele et abar p singulos dies, iudēs corā eo oī tēpore, ledēs in orbe terrarū. Veruū Greg. tangit, quō qd dicit, Frustra, posuit refert ad Deū, vt dicat afflixisse sēm Iob frustra, ga sine eius demerito, s. sine culpa, q̄ solet esse cois causa pccationis humanae. [Cui rēdit fatan & ait:] Improb⁹ & impudens calūniator semel repulsi ac victus, nō cessat insidiari, volēs adhuc pbare q̄ Iob patiētia nō seruauit ex Dei amore, sed amore privato, tū mēs sibi metip̄si, ne s. si muturaret cōtra Deū, cōtingeret sibi sicut cōtingit filijs suis, sicq; nō ppter Dei honorē, sed ob corporis sui vitā ac sanitate seruadū, fecit q̄ bona apparuerūt, ita q̄ intentio ei⁹ fuit semp obliq; & ad cōmodū corporale. Ideo fatā ait: Pellē p pelle, i. pellē seu corporis partē duriorē, exponit homo piculo p pelle seu corporis sui parte teneriori ac chariori, vt manū p oculi defensione. Vel sicut Pellē p pelle, i. corpus alterius pmittere homo aq̄nimitē pcuti, vt p̄prium corpus possit a eadē erucere, p hoc insauans, q̄ Iob filioꝝ suorum mortē patienter tulit, ne p̄pria sua caro diuinitus plagaret. [Et cuncta q̄ habet homo,] oēs videlicet opes, [dabit pro aia suā], p vita sua tuēdā & cōseruandā, libentius etē m exteriora amittit, q̄ p̄prium vitā, cū illa ordinēt ad corporalis vitā sustentationē. Quis qdā ex pertinacia malit occidit, q̄ sua alicui dare, dū p violentiā impetunt, & sciūt se non posse resistere. [qd̄ scdm Thomā] est vitium, qm̄ min⁹ bonū p cōseruationē maioris boni eū exponendū. [Alioq;] i. si vt di co, non est, nec credit mihi, [mittē manū tuā], potestate m exerce. [Et tangē] i. a me tangi define, [os ei⁹ & carnē] i. non solū circa sup̄ficiē corporis sui, sed vsq; ad interiora corporis distēperet & torqueat, [et tūc videbis] in ipso effectu, qd̄ nunc vides in teipso. De⁹ em̄ quia a rebus notitiā usq; accipiat, sed oia in suā aeternā sapientia cōspiciat luce, sic et cognoscit res in seipso, vt nihilominus cognoscat eas in suis naturis atq; effectibus, i. in seipso cognoscit, qn̄ & quō res sunt in p̄prie existētijs ac naturis, & qn̄ ita nō sunt, vel, videbis, i. alios scire videreq; facies, iuxta illud Dei ad Abrāā, Nunc cognoui q̄ timeas Deū, & non peperis filio tuo. [Et in faciem bñdicat tibi] i. palā maledicet, de istis, ga iā añ plixē exposita sunt, transeo, q̄ autē in scripturis bñdictio Dei hoc mō p suo accipiat contrariū, constat ex eo qd̄ s. Regū Izabel imp̄pissima scripsit ciuib⁹ Naboth, vt pducere contra eū testes, dicētes: Bñdixit Naboth Deo & regi. [Dixit ergo dñs ad satan:] vt eius falsitatem oheret, & [sū] Iob declararet virtutes, p̄mūq; augeret. [Ecce in manu tua est] i. potestati tuā eum tradō tentādū & affligendū in corpore infra mortē. Non em̄ seruos suos dñs oīno tradit satanā voluntati ac potestati tentādōs, sed scdm mēsurā decēt ac cōplacentē sibi. [Veruū] aiā illius seruā] i. aiālem seu corporalē ipsius vitā nō s̄sumas extinguerē, qd̄ vniq; vifa patientia Iob, fatan fecisset, si pmissus fuisset. Rabbi Moses autē, qd̄ dicit, Aiā illius seruā, exponit de eo qd̄ maner post mortem, sed q̄ id immortificabile est, prior expositio aptior iudicat, nisi forte intelligat de morte peccati, vt sit sensus: Aiā illius seruā, i. ad peccatū eū non induces, vt Greg. ait: Seruare fatan dicit, irrumperē non audere, sicut em̄ Deus inducere nos in tērationē dicit, si nos induci ab aduersario patiētiē fatan seruare aiā dicit, cū hanc tentādō supare phibetur. Itaq; loci De⁹ asserit reprobos inducere & excruciate, non q̄ induratiōis directē sit causa, sed q̄ nō remouet eā, faciēdo eius oppositū: sic fatan aiā a morte peccati seruare nunc fert, nō q̄ cōseruationē in bono efficiat, sed q̄ ei⁹ oppositum inferre negbit. sicq; expositio Rabbi Moūs ent fabtilis, intelligēdo p aiā vsum rationis, vt f. dñs ianuat a afflictione non esse tātā debere, q̄ rationis tolleret vsum. Sic q̄ vt recitat Lyra, rabbi Salomon interpretat, [Egressus ergo fatan a facie dñi,] qd̄ supra expositū est: [pccussit Iob vlcere pessimo] i. p̄nalissimo & (vt qdā dicunt) incurabili qd̄ non apparet, si paulo añ p aiā vitā corporalis ac aiālis intelligatur, sic em̄ hoc vlcer mortē naturaliter intulisset, qd̄ dñs phibuit fatan, nisi q̄ dicat q̄ dñs phibuit ne eū sub i. o vel in breui necaret, aliqui em̄ incurabilem argēbi fatis diu stant simul cum vita. [A planta pedis vsq; ad verticē ei⁹.] I. ca pitis, ita q̄ toto fuit corpore vlcerosus, potuit dici de Iob illud Esaiā, A plāta pedis vsq; ad verticē capitis, non est in eo sanitas, vlcerus & liuor & plaga tumēs, vñ hoc loco singulare ponit pro plurali, s. vlcerus p innumerabilibus pene vlceribus, sicut in Pla. Dixit, & venit locusta: pro q̄ in Exodo scribit, Venit locusta grauissima. Dicit autē Albertus: Vlcerus calū do interiori & humidō putrescēte, in fontes mēbroꝝ ebullitēs, lepra est, vt dicit Galenus, qd̄ pessimum dicit, ga ex corruptione oim generat humores, p̄mo m̄, inquit, q̄ fuit herpestioma⁹. Ille nāq; corrodit carnē & ossa, scdm Galenum. Gregorius q̄q; ait: Duobus modis flagella pensanda sunt, q̄ q̄ta sūt & q̄nta, i. q̄ multa & q̄ graua, sepe em̄ s̄ multa sunt, leuigātā, si non sint graua & rursus leuigātā, si cū sint graua, non sint multa. Ad insinuatū ergo acerbitatē sancti Iob afflictionē, dicitur pccussus vlcere pessimo, qd̄ ad q̄titate m̄: & a calcaneo vsq; ad verticē, qd̄ ad q̄titate m̄, ita q̄ flagella ei⁹ fuerūt multitudo & magnitudine pacerba. [Qui tēstā] i. fragmēto s̄ctilis vasis, [saniē radebat], i. scitantes ex vulnerib⁹ humores dare deposuit, ita q̄ magis abratū q̄ ter sit. [sedens in sterquilino], solent aegrotantibus remedia leuitina exterius adhiberi, molliāq; stramēta supponi, & loca amena ac suaves odores his prouideri, q̄ n̄ nullo, sed eoz contrarijs vñs est Iob, s̄ctēta & foetido loco, qd̄ scdm Thomā & alios dupliciter cōtingere potuit. Vel q̄ Iob fuit

Gene. 12.

3 Reg. 21.

Rabbi Moses.

Gregori⁹

Exod. 4.

Esai. 1.

Psal. 104.

Exod. 10.

Albertus

Galenus.

Gregori⁹

fuit oīno depauperatus, cūctis suis exterioribus bonis ei ablati. Ila em̄ dñs dedit fatanā potestati. Vel q̄ Iob spōte auxit sibi dolorē, sicq; vltra necessitatē humiliavit ad patientiē demonstratiōnē, & vt misericordiā Dei citius impetraret, sicut & Dauid fugiens Absolonē, nudis pedib⁹ stens incescit, & maledictiōes atq; iniurias Semei patiētissime tulit, vt scdo Regū lib. leg. Et apparet q̄būdā q̄ primū istoz sit fatā pbabile, potius autē reor scdm verius esse, tū qm̄ scriptū non est q̄ vtenilia dom⁹ Iob fuerūt ablata, aut domus eius cōbusta, nec potuit tāta ei esse paup̄tas, qn̄ aliū locū facilius inuenisset, q̄ sterquilinosum aptius q̄q; instrumentū mūdādū, q̄ tēstā, nec verisim. I. q̄ in vltima bonitatis fuerit a suis cognatis ac vicinis, in q̄ medio habitauit, ita cōceptus, q̄ a ei in mutuatōe lecti & similiū necessarioz libeter succurrissent. Ex maxia ergo sui p̄p̄i humiliatiōe, cōtēptu, patiētia, deuotiōe hęc fecit. & scdm Albertū, manū pcutiētis adiuvit, ne molli⁹ vñs, leuius ferret, & sub manu disciplināris sedit immobilis in loco foetido & immūdo. Hinc dicit Gregori⁹: Hoc facto patēter oñdit, corp⁹ suū quō sibi sanū Iob subdidit, qd̄ & pccussum sic despiciens curauit, quā ille mollitiē suā sanā carnī cōcessit, q̄ nō vestē, nō digitos, sed tēstā etiā vulnerib⁹ admouit: [tes] ait: Intueri libet qd̄ est q̄ oipotēs Deus, q̄s sibi tā charos in aeternū cōspicit, tā vehemētē q̄t despiciens affligit. Ecce dū beati Iob vulnera cruciatuz cōsidero, repete mentis oculos ad Ioānem baptistā reducor: & nō sine grauissima admiratiōe pp̄edo, q̄ ille in vtero matris sp̄i rufancto impletus, sp̄ōs amicus, q̄ inter natos muliez maior nemo surrexit, p̄pheta & plus q̄ p̄pheta, ab iniq; in carcere mittit, & p quellā saltatu capite trācat, ac tāte virutis vir p rifu turpium morit, & p temulētū verbis in p̄mū saltatiōis occidit. Quid est q̄ oipotens De⁹ sic vehemētē in hoc seculo despicit, q̄s sic sublimiter añ secula elegit, nisi hoc qd̄ pietati fidelīū patet, qm̄ sic eos premit in infimis, q̄ videt quō remuneret in summis: & foras vsq; despiciat dēscit, ga intus vsq; ad incōphēnsibilia pducit: Quid ergo illic passuri sunt q̄s reprobat, si hic sic cruciat q̄s amat? [Dixit autē illi vxor sua,] quā fatan vitā reliquit, vt p eam scdm vix tentaret, sciens quō viri soleant vxorib⁹ decipi, nō em̄ videt q̄ licentiā habuit auferēdi vxorē, quem admodū filios. [Adhuc pmanes in simplicitate tua?] q̄t dicit, m̄y est q̄ tor aduersitatib⁹ pressus, non dū intelligis q̄ simplicitas tua fuit inanis, & q̄ infructuosum fuit tibi simpliciter viuere. Mulier ista fuit de numero hoim impetoz, q̄ cū cernūt bonis in seculo isto euenire aduersa, malisq; p̄spera, scāndalizant & putāt inutile esse seruire Deo, q̄t in p̄senti vita esset retributiō vlcimata. cōtra q̄s dñs ait p Malachiā: Inualuerūt sup me verba vsā, & dixistis: Vnus est q̄ seruit dño, & qd̄ emolūmē tū q̄ custodiūm⁹ pcepta ei⁹, & ambulauim⁹ tristes corā dño: ergo nūc beatos dicim⁹ arrogantes, sigdem adificati sunt. [Bñdic Deo, & morere,] nō cōsultens, sed deridēdo hoc dicit, q̄t p̄nunciet, si ampli⁹ bñdixeris & grās egeris Deo post istā aduersitatē, sicut iā añ bñdixisti ei post filioꝝ tuoz mortē, nil restat nisi vt tua augeat afflictio, & discedas, q̄t diceret, si p̄ p̄p̄ositiū malediceres Deo, viueres: & hñ tibi succederet, sicut & alijs fraudulētis, vel ex impatiētia dicit hoc, vt sit sensus, ga bñdicent te Deo, tor tibi cōtingerūt aduersa, maledic ei, & moreret ga in tanta miseria melior tibi est mors q̄ vita, sicq; ad desperationē ac blasphemā puocauit. [Qui ait ad illā] infructiue, qm̄ vir tenet vxori correctionē & instructionē. [Quasi vna de stultis mulierib⁹] loquuta es, [ga cōtra verā sapientiā sunt q̄ dicis, & Quasi,] dicit hic veritatē, nō similitudinē em̄. nec ait absolute, q̄t vna de mulierib⁹, ne vitiū sexui imputet. Nec etiā dicit, q̄t vna de malis mulierib⁹, sed q̄t vna de stultis, vt iniq̄tas ei⁹ p stultitiā qd̄ ammodo alleuiet, nā & mulier hęc ex subita tentatiōe, animi instabilitate, scēminea cōmotiōe ac rōnis debilitate magis q̄ ex malicia videt peccasse. Et qm̄ vxor hęc nō tā viro, q̄ diuina pudentiē derogauit, s. Iob Dei iniuriā dissimulare nō quit, nec debuit qm̄ teste Chrysolomo, quis piū sit p̄p̄riā iniuriā aq̄nimitē ferre, tñ Dei iniuriā imp̄iū eā sustinere, deinde cōtra stultitiā instruit eā. [Si] p q̄ bona susceperis de manu dñi, i. opulentiā reg., plus fecunditatē, corporis sanitatem, & qcq; habemus ac sumus, & p̄sertim dona grā in exhibitioe, donāq; gloriā in p̄missione. [mala] p̄cenalia, i. aduersa, [quare] nō sustineamus? i. cur ea patienter ferre nō debem⁹ tanq̄ dicit, Immo debem⁹ ea cū patiētia tolerare, eo q̄ oia nra bona sint Dei dona, q̄ sicut spōte ac misericorditer dedit, sic libere ac iuste tollere sua potest: nec nrm est murmurare, sed in oib⁹ regia via incidere, vt nec p̄p̄eris inaniter erigamur, neq; aduersis enuerit deprimamur, q̄ admodū ad Ephesios scribit Apl̄s: Scio humiliati, scio & abūdare, p̄pter qd̄ dicit Greg. Magna consolatiō tribulatiōis est, si cū aduersa patimur, Dei dona ad memoriā reuocem⁹. Hinc nāq; in Ecclesiastico scriptū est: In die bonoz ne in memor q̄s maloz, & in die maloz ne in memor q̄s bonoz. [In oibus his nō peccat Iob labijs suis] quia nec loquenda tacuit, nec tacenda expressit, nos autē duobus modis labijs nris peccam⁹, videlicet vel iniusta dicendo, aut iusta tacendo. Patet itaq; ex inductis, q̄ vniq; tribulatio Iob angel. nā ḡris atq; afflictis solent verba cōsolaria p releuamine dici, p q̄ ipsi Iob verba derisoria, inuectiua & increpatoria sunt plata, nō solū a cōiuge, sed a trib⁹ q̄ p̄cipuis suis amicis, & deinceps a q̄ro, per q̄s fatan tentat eum per derogationem honoris, imponchant etē m̄ sancto Iob multiplicē culpā, sicut patet. [Igit audientes tres amici Iob omē malū] p̄cepit qd̄ accidisset ei, i. a tā nāq; tāti viri aduersitas, tā inaudita atq; insolita velociter vniq; vulgabaf. [venerūt] singuli de lo

2. Reg. 15.

2. Reg. 16.

Gregori⁹

Luca 1.

Ioan. 3.

Marth. 11.

Luca 7.

marci. 6.

Malach. 3.

Eph. 6.

Gregori⁹

Ecc. 11.

eo suo. Imultos autē habuit Iob amicos, sed isti ampliori, immo & specialissima amicitia fuerat ei cōiuncti, sicut ex factō ostēsum est, Eliphaz Themanites, & Baldath Suites, & Sophar Naamathites. Isti tres viri, reges vocat in lib. Tobie, q̄ legitur. Sicut beato Iob insulabat reges, ita Tobie patres & cognati eius. Ambrosius q̄q̄ in lib. de officijs, noiat eos reges. illis q̄ppe tēporib⁹ reges quidē nō erat tot vrbib⁹, locis seu villis s̄cōdētes, vt mō cōmuniter, prout ex libro Iobis constat. Sigdē filij Israēl in terra Chanaan occiderūt triginta vnā reges, vñ & viri hi tres a suis vrbib⁹ seu terris cognominata forsiunt. [Cōdixerāt em] sibi [vt pariter veniētes, visitaret eū & cōsolarent.] & puto q̄ nō sine magna & cōdecēti familia aduenerūt. In hoc autē cōdicō & visitatiōe hac ostēderūt se veros amicos, q̄ amicu suū in necessitate, afflictōe, inopia nō reliquerūt, vñ & simul venerūt, vt grauissime afflictū abūdātius pariter cōsolarent. Hinc in Ecclesiastico habet: Si possides amicū, in tēratione posside eū, & ne facile credas ei teipsum, est em amicus, & nō pmanet in die tribulatiōis. Et alibi in tristitia viri amicus agnit⁹ est. Deniq̄ amici p̄sentia & aspectus, consolatoriū sunt, & amicos cōpassio cōsolatiua est: q̄ p hāc aduersitas, q̄ est velut onus graue, leuius ferit. & qm̄ delectabilissimū est sumere experimētū de amicitia alicui⁹, qd̄ potissime accipit ex cōpassiōe in aduersis, idcirco cōpassio inq̄tū de cōsolatiōe adducit, tm̄ de afflictōe dirimit. tristitia nāq̄ ex admixtione delectatiōis aueriat, ppter qd̄ Ecclesiast. ait: Amicus fidelis, p̄fectio fortis, q̄ inuenit illū, inuenit thesaurū. Amicus fidelis, medicamētū vitæ & immortalitatis. Cūq̄ eleuasset oculos p̄culi. à tāta distātia, q̄ homo potest determinate p̄ vultum cognosci, nō cognouerūt eū. p̄ vultum, p̄pter maximā sui corporis ac vestitus & pristinā dispositionis imutationem. verūt̄ aliunde, s. ex relatu, ciuerūt q̄ ipse esset q̄ ita sedebat, aliter nō fecissent, qd̄ subdit: [Et exclamātes] s̄ cōpassionis vehemētia, plorauerūt, scissisq̄ vestib⁹ ad mœroris indicium, & vt nudato cōgruerēt, [parferūt puluerē sup caput suū in casū], puluerē in aerē p̄ieciēbāt, & capitibus supponebant, ad Deū cœli cōlationē p̄ferētes, & suū affectū atq̄ effectū affectū effudit: vñ amici afflictū fideliter conformātes, cū humiliato & deiecto se humiliātes ac deiciētes, & malū ipsi⁹ q̄ p̄ priū s̄timātes, vt amicitia vera requirit: q̄ hoc p̄sertim lenit afflictū dolorē, dicēte Gregorio: Ordo consolatiōis est, vt cū volum⁹ quēpiā afflictū à mœrore suspēdere, suā deam⁹ prius mœrendo ei⁹ luctū cōcordare, dolētē nāq̄ non potest cōsolari, q̄ non concordat dolori, q̄ eo ipso q̄ à mœrore dolore discrepat, minus ab illo recipit, à q̄ mētis q̄litate separat. Neq̄ em̄ ferrū ferro conuigitur, si non vtrūq̄ exustione ignis liqueat. [Et sederunt cū eo in terra], qd̄ magna extitit humilitas, [septem diebus & septē noctibus]. qd̄ magna fuit lōganimitas, p̄ quo Gregorius relinquit sub dubio, an toto tēpore hoc continue manserint secum, an frequenter visitauerint eum infra hos dies. Thomas vero alijq̄ cōmuniter dicūt, q̄ non continue ibi secum fuerunt, sed congruentibus horis. Verunt̄ cōsiderata magnitudine dilectionis eorū ad Iob, & quō in alijs conformauerunt se ei, pot⁹ arbitror cū Greg. dubitandū, q̄ incaute qd̄ p̄ferendū. [Et nemo ex illis loquebatur infra hoc tēpus] verbū qd̄ dicitur, cū tñ amicis aspera passus foleat ab amicis eorū blāda & consolatoria dici p̄ releuamine p̄cne suæ. [Videbat em̄ dolorē esse vehemētē.] vñ putabat q̄ Iob tristitia victus esset & aduersitatibus sic deiectus, q̄ eorū consolatiōe nō attēderet nec curaret. vehemētes eodē passionē rationē absorbere cōluerunt. Vñ qd̄ de morte suorū sic contristatur, q̄ consolatiōe nullā admittit, sicut de Iacob in Gene. scribit. Idcirco dixit Poeta: Quis matre, nisi mētis inops, in funere nati flere vetat: verūt̄ in Iob ita nō fuit, cui⁹ p̄fectionē amici p̄fati non plene nouerūt. Itaq̄ viri isti manserunt sancto Iob in principio veri amici, hocq̄ (vt tactū est) vnū extat remedium desolatiōis & p̄cne afflictorum, dum vident sibi mansisse amicos fideles, qui inter exteriora hominis bona computantur maiora, iuxta illud Ecclesiasticū: Non est digna ponderatio auri vel argenti contra bonitatem fidei amici fidelis.

De spiritali seu mystico eiusdē Capituli secundi intellectu. Arr. VIII.

Mysticus seu spiritalis sacræ sensus scripturæ, triplex cōsistit, videlicet allegoricus tropologicus, anagogic⁹. Allegorice autē interpretādo p̄sens capitulū, hoc est, de Ch̄so, expositio est p̄cedētis capituli allegorica expositiōe, p̄ maxima parte depēdet ac paret. Quē admodū em̄ satan nō tētauit Iob sine Dei licētia ac p̄missu, ita nec Ch̄m in carne mortali. & sicut expetijt Iob tētandū in ppria p̄sona, cū alijs reꝝ sublatiōe patienter tulisset, ita cū Ch̄m nec in tēratione in deserto incepta, nec postea, vincere potuisset, nec eū esse Dei filiū ac Messia p̄ certat nouisset, tandē sanctissimā ac fructuosissimā ei⁹ in hoc seculo conuersationē non ferās expetijt, vt eū in pprio corpore suo p̄ iniq̄s hoīes vulnerare ac p̄sequi sineret, qd̄ & concessum est. Nam euāgelista ait q̄ diabolus misit in cor Iudæ Scharionis, vt traderet eū. Ch̄s q̄q̄ passione instante, Venit, inq̄t, ad me princeps mūdi, & in me nō habet qd̄q̄, sed & iteꝝ ait Iudæis: Vos ex parte diaboli estis, & desideria p̄ris vñ vultis p̄ficere me occidendo. Rursusq̄ trina Christi tēratione, descripta, in deserto inchoata, Lucas adiecit: Cōsummata omni tentatione, diabolus recessit ab eo vsq̄ ad tempus. quo inuinit q̄ postea redijt, non vtiq̄ sine licentiā permissioneq̄ Dei. Ex his magna ex parte patet, quō p̄ns capitulū cōp̄erant Ch̄so, aliq̄ tñ difficiliora tangēda sunt, ait itaq̄ Deus ad satan: Cōmouisti me aduersus eū. Scdm̄ Gregoriū, p̄ hoc satan cōmouit patrē aduers⁹

Tobi. 2. Ambrosi⁹.
Iosue. 12.
Ecc. 6.
Ecc. 12.
Ecc. 6.
Gregori⁹.
Idem.
Thomas.
Gregori⁹.
Gene. 37.
Ecc. 6.
Marth. 4.
Ioan. 13.
Ioan. 14.
Ioan. 8.
Luc. 4.
Gregori⁹

aduersus Ch̄m q̄ satan in paradiso induxit primū hoīem ad p̄ctm̄, p̄ cui⁹ expiatiōe De⁹ pater Ch̄m filiū suū tētari atq̄ occidi p̄misit. Verūt̄ sicut p̄cedētī capitulo istud expositū est de Iob, ita de Ch̄so p̄t exponi, vt p̄ loquēs more humano dicat se à satan cōmouit ad affligēdū Ch̄m, inq̄m hoc ex rōnabili cā p̄misit ad expeditiōē satan, & qd̄ ait, aduersus eum, non denotat discordiā aliq̄ iter p̄rem & filiū, sicut nec iter Deū & Iob, sed q̄ p̄missio ista fuit afflictū sua ipsi⁹ Ch̄si, inq̄m p̄ eā diabol⁹ incitauit Iudæos ad Ch̄si p̄sequitiōē. [Vt affligerēt]. à Iudæis mēbris atq̄ satellitib⁹ suis o satan affligi p̄mitteret. [eū gratis]. sine ipsi⁹ culpa, q̄ p̄ctū nō fecit, vt frustra, qd̄ ad tuā intentionē, q̄ p̄sequēdo in eo nil p̄fecisti, sed pot⁹ defecisti, sicut expositū est plen⁹ p̄cedenti articulo. Ad istud allegat Greg. qd̄ in lib. Sapientia d̄ Deo: Cum sis iustus, iuste oīa disponis. eum q̄q̄ nō debet puniri, condēnas. Ch̄s em̄ puniri p̄ seipso nō debuit. P̄ ergo cū sit iust⁹, oīa iuste disponit: p̄ hoc cūctā iustificat, q̄ eū q̄ sine p̄ctō est, p̄ p̄ctōrib⁹ mortī tradidit. [R̄ndic fatā: Pelle p̄ pelle &c.] His verbis iuxta interpretationē p̄habita, satan vult dicere, q̄ licet Ch̄s de alioꝝ deiectione atq̄ piculo p̄ impatiētiā victus nō sit, vinceret tñ p̄ eū, si in pprio corpore vsq̄ ad ossa puteret, x̄stimās q̄ pur⁹ fuisse hō & p̄phetā duntaxat, nō etiā d̄ns p̄phetā: oīm q̄ saluator. [Alioq̄ mitte manum tuā & tange os ei⁹ & carnem]. flagellari eum p̄mitte vsq̄ ad interiora. Hæc satan cū se fieri petijt, desiderās dixit p̄ mēbra sua hæc, i. p̄ Iudæos incredulos verbis ac desiderijs intulit, sicq̄ p̄missiōē p̄sequendi Ch̄m vsq̄ ad crucis p̄sulubū postulat. [Dixit autē d̄ns ad satan: Ecce in manu tua est]. p̄mitto vt tua suggestiōe p̄ tua mēbra eum affligas, flagelles, occidas. Proprio em̄ filio suo non pepit De⁹, sed p̄ nobis oībus tradidit illum, vt dicit Ap̄l. ideo in Esaiā ait: Propter scelus pp̄li mei p̄cussi eum. [Verunt̄ aiā illi⁹ serua]. aiā ei⁹ nequāq̄ nocebis, nec p̄ passionis acerbitatē rōnis in ea iudiciū obrues, iuxta illud in psal. Nihil p̄ficiet inimic⁹ in eo, & filij iniquitatis nō apponet nocere ei, vñ qd̄ ait, aiā illi⁹ serua, intelligendū est pot⁹ p̄nunciatiōē q̄ phibitū: q̄ est p̄ tunc non phibisset, nō tñ satan Ch̄si aiā ad culpā vnq̄ inducere valuisset. [Egressus igit̄ satā à facie d̄ni, p̄cussit Iob vicere p̄ssimōi]. Ch̄m grauisime vulnerari ac p̄cuti p̄curauit in die Parasceues p̄ totū corp⁹ ipsi⁹ sanctissimum, ita vt dicat p̄cussus: O vos oēs q̄ trāstis p̄ viā, attēdite & videte li est dolor similis sicut dolor me⁹. Dixerūt em̄ itaq̄. Morte turpissima condēnem⁹ eum. [Qui testa sanie radebat, qm̄ tēpore passionis seꝝ p̄prio digito igne passionis instat teste int⁹ siccatō atq̄ duratō, sputa & sanguinē defluentē ex oculis suis detersit. Porro scdm̄ Greg. testa sanie radebat, i. p̄ctm̄ ḡnis humani carnis suæ deleuit, q̄ caro in passione vult testa induruit, q̄ sedens in sterquilio. In loco caluarie fordido, ante q̄ cruci affigeret. Dixit autē illi vxor sua. J. synagoga, aliq̄ Dei sponsa, sed tunc facta adultera, diabolo contentiens & cōmixta. [Adhuc p̄manes in simplicitate]. soliditate. [put simplicitas p̄piacitatis intellect⁹] opponit, putabat eqdē p̄da synagoga, q̄ Iesus ex insipientia fatere se Ch̄m Dei q̄ filij. [B̄ndic Deo, Inegādo te filium ei⁹. q. d. iniuriā Deo fecisti, te ei⁹ filium phibēdo. nunc ergo da gloriā ei, & abnega qd̄ dixisti. [Et morere,] ne alios deinceps decipias, i. penitus pereas. [Qui ait ad illā: Quasi vna de stultis mulierib⁹ loquuta es.] sic Ch̄s increpauit synagogā, dicens: Si dixero q̄ nō noui Deum, ero vobis similis mēdax. & itē cum caperet, Tanq̄ ad latronē existis cū gladijs & fustib⁹ cōphendere me, q̄tūdie apud vos erā in tēplo docens, & nō me tenuistis, sed hæc est hora v̄sa & potestas tenebrarū. [Si bona suscepim⁹ de manu d̄ni, mala q̄re nō sustinēamus:] Hoc Ch̄s loq̄t ex parte naturę assumptæ, quā De⁹ oī creaturæ p̄fecit, quemadmodū in loano scriptū est: Sciens Iesus q̄ oīa dedit ei p̄ in man⁹. & alibi: Oīa mihi tradita sunt à p̄e meo. Vult itaq̄ dicere, cum p̄ mihi oīa subiecerit, meāq̄ hūanitatē verbo q̄terno vnierit, cut p̄ hoīb⁹ mori nō debeā, p̄ q̄: salute recuperanda, p̄ tar bona mihi scdm̄ assumptā humanitatē donauit: nō ergo p̄pter p̄cne acerbitatē a bona simplicitate mea recedere debeo, vt Ch̄m Dei q̄ filium esse me negō in insipienti synagoga. [Igit̄ audientes tres amici Iob om̄e malum qd̄ accidisset ei.] qd̄ p̄ istos Iob sc̄ti amicos intelligendos putāt hereticos. qd̄ licet in sequentib⁹ stet, tñ hoc loco nō multum apparet, p̄sertim cū heretici non sint Ch̄si amici, nec ei vere cōdolet, neq̄ se passū ipsi⁹ vere conformet. Ap̄t⁹ itaq̄ teor. p̄ istos amicos hoc loco, in q̄ bona egisse scribunt, intel ligi Ch̄ianos, q̄ ex euāgelica historia seu p̄dicatione ecclesiæ audientes vnuerſa q̄ p̄ ipsos Ch̄s p̄ulerit, pariter statuūt & cōdicūt, vt ad loca sacra vbi d̄nica passiōis cōmemoratiō agit, veniāt, & Ch̄si passiōē q̄s p̄sentialiter fiat, oculis suæ mētis p̄ponāt, cōsolentq̄ Ch̄m, cōstendo ei⁹ innocentia & suas malitiasq̄ item nō p̄ suis, sed p̄ eorū ista patiā p̄ctis, ei⁹ grās agāt, & cōpassionem exhibeāt cordialē. A longe q̄q̄ videntes imaginem ei⁹ in cruce erectā, q̄s ipsū in cruce vidēte eleuāt, vestimenta sua mox scindāt, i. pristina opa vitiosa, q̄ se impie operuerūt, p̄sus abiciāt, p̄cne dōq̄ destruat, & p̄ cōpassione exclamēt ac plorēt. sed & sup capita sua puluerem spargāt, i. cogitationes, affectiōes & act⁹ hūilitatis ac p̄nitentię, cruciformisq̄ conuersationis suis supiciāt cordib⁹. Insup sedeāt secū, de seipsis humilia sentiēdo, a mīdi inq̄tudinib⁹ recedendo, meditatiōib⁹ insistendo. [Septē dieb⁹ ac noctib⁹]. p̄ oīm tēp⁹ vitę suæ in seculo isto, nō videlicet die & nocte & cōgruētib⁹ horis, septenario nempe vnuerſitas designat. Nemo q̄q̄ loq̄t ei verbū de nō patiendo seu passiōe & morte vitāda, ne audiat qd̄ Ch̄s Petro passiōis visitationem p̄sudenti loquit⁹ est: Vade retro me satana, nō sapis q̄ Dei sunt, sed q̄ hoīm. P̄terea a

Idem: Sapi. 12.
Rom. 8. Esaiæ 53. psalm. 88.
Ioan. 18. Thron. 1.
Sapi. 2.
Ioan. 8. Marth. 26.
Ioan. 13. Marth. 11. Lucæ 4. Lucæ 10.
Marth. 16.

q̄ de tropologia hui⁹ capituli intellectu dici possent, videt̄ mihi ex dictis patere, cōgruit q̄ bre-
 vitati studere. Cuilibet eq̄dē iusto quē De⁹ aliqñ p̄misit tētari, nec desit suffragari, sed vincere fe-
 cit, possunt p̄dicta sc̄dm̄ sensum de Iob positū applicari. Videt̄ enim satan aliqñ diuiti ap̄ suay
 ac oim̄ ad se p̄tinentiū ablationē forti patietia ferre, atq̄ in Dei reuerentiā p̄manere, petit ā dño vt
 p̄mittat talē in p̄pria p̄sona infirmitatib⁹ ac dolorib⁹ intime affici, p̄sumes q̄ talia sine ip̄arictia
 & murmuratiōe nō patiet, cōcedit q̄ dñs sic fieri. Porro vir iustus & timoratus sciēs Deū dixisse,
 Ego q̄ amo, arguo & castigo, & q̄ multa grauiora pati meruerit vno p̄ctō mortali, q̄ sint cūcta
 mūdi hui⁹ supplicia, patientiā grata mēte cōseruat, manūq̄ iuuat cēdētis, & p̄ virib⁹ actib⁹ p̄nāe
 se exercet, simul & illud Apl̄i p̄fens: Quia si cōpatimur, & cōregnabim⁹. Et q̄ nō sunt cōdignā
 passiōes huius tēporis ad futurā gloriā patiētibus dādā. Itaq̄ testā sanie radit, Ji. p̄nāi rigore ac
 iusta dīstrīctiōe vitiōy suoy putredinē delet, sedēs in sterquilino. Jūm p̄prie vilitatis vel imū-
 dā vitā prioris carnalis p̄funda cōsideratiōe gescens, nō in alto elatiōis ac vanitatis se ponēs, sed
 cogitās, Quid sup̄bit terra & cinis? cur cōtra Deū insanit p̄ctōr? cur vermis tā fragilis sibi q̄cūq̄
 nisi defectuōsitatem oēm adscribit? Cui frequēter loq̄ vxor sua, i. carnalis cognatio aut secularis
 prudētia seu passio appetitiūq̄ potentia sensitua: Adhuc p̄manēs in simplicitate tuā, carnalis
 nāq̄ & seculares passionatūq̄ animi mot⁹, nō intelligēs q̄ Dei sunt, dū iusto ac p̄nitenti vident
 aut sentiūt aduersa cōtingere, putāt sup̄uacū esse virtutib⁹ insudare, & cōcupiscētis eligūt con-
 sentire, vanitatib⁹ q̄ vacare. Hāc sensualitatē carnalēq̄ sensum & falsam prudētiā nō increpet
 atq̄ erudiat, dicēs: Quasi vna de stultis mulierib⁹ locuta es. Stulti q̄ppe nō nisi p̄sentia ac apparen-
 tia solēt attendere, sapientiū vero ē, oculos cordis ad futura dirigere, ad interiora cōuertere, æternis
 insigere. Tū bona suscepim⁹ de manu Ji. liberalitate oipotētia dñi, mala q̄re nō sustineam⁹. Postremo
 tres amici istū afflicti, q̄ audietes q̄ passus sit, cōdicūt sibi vt pariter veniētis, cōsolēt & vi-
 sitēt eū, intelligi possunt triplex hoim̄ stat⁹, vel triplex sapia, vt pote intellectū seu actualis intelle-
 ctio legis triptiq̄, videlicet legis naturalis & scripte ac euāgelicę: q̄q̄ libet p̄ponit remedia ad-
 ueritatū cōsolatiua, potissime intellectū euāgelicę legis, in q̄ q̄q̄ tāto p̄dicat beator, q̄to p̄pter
 Deū patiētē afflictiōr. Isti amici exclamāt, plorāt, vestesq̄ scindūt, & puierē capiti supponūt,
 qm̄ vires aīe sic agerē faciūt iuxta sensus p̄fectos. Postremo isti amici intelligi queūt in intellectu,
 affectū, memoria. Intellectū cōsolat p̄ sapiām, futurūq̄ p̄m̄ cōsideratiōē, & intūdō q̄us in a q̄ni
 mi aduersitatū tolerātia cōsistat p̄fectū. Affectū seu ip̄ie intellectuū appetitus, q̄ volūtas vocat, cō-
 solat p̄ charitatē, iubēs oīa patiētissime ferri ex puro Dei amore, qm̄ ei sic placet, & qm̄ sepe offen-
 dim⁹ eū, atq̄ vt Ch̄ro aliq̄liter cōformemur, in grā q̄q̄ nūc & tādē in gloria cōdescam⁹. Memoria
 seu vigor memoratiū cōsolat, ad mētē reducēs q̄ta passus sit Ch̄s & oēs electi, q̄ frequēter q̄
 suo creatori chariores fuerūt, eo duriora p̄pelli sunt. Isti sunt interiores nri amici, in q̄s dolor aīe
 nostrā redundat, residēt q̄ consistēt cū ea vestes suas scindentes, in actiones sibi añ delectabiles pe-
 nitus abhorretes ac abieciātes, sed & puierē sibi p̄m̄ supponūt, q̄ recordationib⁹, cogitatib⁹,
 affectib⁹q̄ ad humiliā & abiectā spectātib⁹ simul intendūt, q̄ consolationem q̄q̄ interdum ad
 tempus suspendunt, horam congruam p̄solantes, q̄sq̄ consolationis mens fiat capax. Hęc
 de mysticis intellectib⁹ subretigisse potius q̄ determinasse sufficiat. Gregorius autem mysteria sp̄i-
 ritualis intelligentiā p̄sequitur copiose, alios ponens sensus q̄ istos quos tetigi.

Apoc. 3.

Rom. 8. Ibidem.

Ecc. 10.

Gregori⁹

Idem.

Thomas Albertus

Gregori⁹

Idem.

Idem.

Expositio cap. 111. Post hæc aperuit Iob os suū, & maledixit diei suo. Art. IX.
Luci dandū mō capitulū, difficultatib⁹ plenū est, circa cuius expositionē doctores Ch̄i & ma-
 gni atq̄ catholici satis diuersimode scrip̄sisse atq̄ sensisse mōstrāt, q̄ in primis positioēs cō-
 pendiosius q̄ potero, referre intēdo. B. ergo Greg. q̄ librū istū asserit añ se iudicissum fuisse, eūq̄
 p̄clare exponit s̄aliter, q̄tū fieri posse existimat, alegorice q̄q̄ & tropologicę, p̄testat multa in li-
 bro hoc cōtineri, p̄fert in isto capso, q̄ ad s̄am exponi nequeūt. Porro S. Thomas & q̄ā eū se-
 quentes, exponi posse hæc dicūt ad s̄am, s̄aliterq̄ exponūt. Alberti autē Magni expositio videt̄
 hinc inde obscura, sicut patet. Videt̄ demū sentire s̄aliter posse ista exponi, quīs expositionem
 hñdī nō admōdū lucide p̄fēt. Primo igit̄ ponēda sunt motiua Greg. eiusq̄ interpretatio indu-
 cēda. Itaq̄ ait i p̄logo primi voluminis sup̄ Iob Aliqñ, ne intelligi iuxta s̄ā debeāt, ip̄a se s̄e ver-
 ba ip̄gnāt, ait nanq̄, P̄reat dies in q̄ nat⁹ sum & c. q̄ dies iā euolūt, stare non poterat quō ergo
 hūc p̄ire & inuolui caligine optat? In exordio autē 4. libri moralū vbi verba hæc exponere in-
 cepit, ait: Ecce q̄ B. Iob diei suo maledixisse describit, si sup̄ficiet⁹ attēdit, qd̄ his verbis resp̄hēsi-
 bi⁹ inuenit. Hinc refert q̄ inūd nullo mō de die sensibili dicit, q̄ & multa sc̄dm̄ s̄am impossibilia
 expectet lucem & c. Multa q̄q̄ sc̄dm̄ Greg. impossibilitatem s̄aliter continēt & irrationabili-
 ter sonant, immo vident̄ verba hoīs non solū impatientis, sed insup̄ desperātis, sicut eū ait: Qua-
 re non in vulua mortu⁹ sum? & c. Hinc infert Gregorius: Quia igit̄ verba hæc in sup̄ficie ac ratio-
 ne discordant, ipsa iam litera indicat, q̄ in eis sanctus vir iuxta literam nihil dicit, ponēda ergo
 nūc est expositio s̄ā Gregori⁹. Post hæc aperuit Iob os suū, & maledixit diei suo, & dixit
 P̄reat dies in q̄ nat⁹ sum, & nox in q̄ dictū est, conceptus est hō, Solerter intūdō est qd̄ d̄r, Post
 hæc, vt virtus rei q̄ agit, veraciter ex tpe sentiat. pri⁹ nāq̄ reŷ ablatio, filioy extinctio, corporis
 igno, p̄uasio cōiugis, amicoy aduēt⁹, & qd̄ egerūt, atq̄ q̄ ibidē septē dieb⁹ sederūt, describit̄ deo

inde subiūgit. Post hæc aperuit Iob os & c. vt ipso narratiōis ordine p̄p̄dat, q̄ maledictū nequa q̄
 p̄ impatientiā pulit, si em̄ ira mot⁹ malediceret, auditis & illatis p̄dictis in cōmōis maledixisset, in
 q̄bus tñ grā egit, cōiugē increpauit, atq̄ ad patientiā erudiuit. mēte ergo q̄ta hæc dixit, q̄ Iob
 Dei laudes etiā p̄cussus p̄nāciat. Sc̄d̄ū vero q̄ sc̄d̄ū scripturā maledictio duob⁹ fit modis, s̄.
 bñ, qñ p̄fert zelo seu iudicio iustitię & male, qñ p̄fert inuere viciet̄. Primo modo dñs ait in Ge-
 nesi Maledicta terra in ope tuo. Et dñs loquit̄ Abrahā, Maledicta maledicētib⁹ tibi. Hac specie mā-
 ledicēdi viri sancti vtunt̄, vt cū Petrus ait Simoni Magoy Pecunia tua tecū sit in p̄ditionē. Atq̄
 Elias q̄rto Regū quinquagenari⁹ dixit: Si hō Dei sum, descēdat ignis de celo, & cōsumat vos. Ta-
 lis est etiā maledictio S. Iob, nec est ira cōmōi, sed doctrina trāquilli, vidit̄ q̄ppe amicos flere, &
 cetera q̄ scripta sunt, facere, & is p̄xit q̄ hi q̄ tēporalia exquirebāt, ex comparatiōe suā mētis se
 tēporali aduersitate fractū crediderat. P̄sp̄xit q̄ se trāitoria afflictioē p̄cussum desperare nō
 ferēt, nisi mētem ā spe incolumitatis internā subtraherēt: sic q̄ dum erūp̄t in vocē doioris, offē-
 dit virtutē medicaminis, dicēs: P̄reat dies in qua nat⁹ sum. qd̄ em̄ p̄ diem, nisi om̄e hoc tem-
 pus n̄rā mortalitatis exprimit⁹ quod q̄diu nos in hac mortalitate tenet, æternitatis nobis in cōm-
 mutabilitatis nō apparet: quā qui desiderat, ægre diem suę immortalitatis sustinet. Quid ergo est
 diei natuitatis maledictio, nisi aperte dicere, dies mutabilitatis p̄reat, & lumē æternitatis erunt-
 pat⁹. Sed q̄ perire dupliciter d̄r, primo, vt qd̄ perit, om̄ino nō sit: secundo, vt male sit hoc, qd̄ de
 die hoc subdit. Obscuret eum caligo, & inuoluat amaritudine, clare offēdit, q̄ dies perire opta-
 rō nō vt nō sit, sed vt male sit, inuolui em̄ amaritudine nequit, qd̄ om̄ino nō est. tēpus aut̄ tādem
 om̄ino nō erit, sic q̄ peribit, vt profus nō sit, sicut in Apocalyp̄si angelus ait: Quia tēpus ultra
 nō erit. Quō ergo vir sanct⁹ noie diei exprimere voluit, nisi apostatā sp̄m̄, q̄ in vitali essentia etiā
 am moriēdo morte dānatōis & culpā sublitit, q̄ optat vt p̄reat, quaten⁹ dignis retrusū suppli-
 cū, etiā tentādī licētiā p̄dat, q̄ antiquus hostis, dies est p̄ naturā bene cōditus, & p̄p̄erā p̄mit-
 tendo, atq̄ in angelū lucis se trāfigurādō, sed nox est p̄ demerita ad tenebras lapsus, & ad aduer-
 sa p̄ducendo ac animas obscurādō. Iob ergo in dolore p̄prio causam totius hūani gñis defens,
 & nil speciale in speciali suo vulnere cogitās, reducat ad animū culpā originale, & dicat: P̄reat
 dies in q̄ nat⁹ sum, & nox in q̄ dictū est, cōceptus est homo. ac si apte dicat, P̄reat spes ab aposta-
 ta angelo illata, q̄ dixit, Eritis sicut dii, q̄ ex p̄missioē diuinitatis diem se simulās, noctem se exhi-
 buit, lucē nobis n̄rā mortalitatis obscurās, q. d. P̄reat antiquus hostis, q̄ falsam lucē p̄missiois
 offēdit, & peccati tenebras cōtulit. [Dies illa vertat̄ i tenebras] i. ab eis q̄ eā vere diē putabāt aut pu-
 tāt, q̄lis sit, vt pote tenebrosa & ip̄ia, cognoscat. cū em̄ dāmonē se in angelū lucis trāfigurāntem,
 angelū existimamus, & ea q̄ sub specie boni p̄ponit, bona putamus, satan & eius tentatiō q̄si dies
 est nobis, cū vero cælit̄ illustrati recte discernim⁹, & praua ac h̄cā q̄lia sint intuemur, dies in te-
 nebras vertit. [Nō regrat eū De⁹ desup̄] i. apostatā sp̄m̄ ad p̄nitentiā ac salutē nō reuocet nec re-
 ducat. Cū em̄ De⁹ oipotēs duas ad cognoscendū se creaturas fecisset, angelicā & hūanā, & vtraq̄
 per sup̄biā corruisset, redemit humanā qm̄ carnem hñs in p̄petratiōe culpæ, aliq̄ de carnis ha-
 bit infirmirate, & q̄ nō sua sed aliena malitia, s̄. dāmonis machinatiōe, peccauit, qm̄ nullū iā
 apostata angelo fuit, idēo B⁹ eū ad salutē nō requirit, & nō illustrat lumine] grā gratā facientis
 aut glorię, nec vnq̄ lumen pristini stat⁹ recipiat, q̄ hoc etiā nō suauis amisit. [Obscuret̄ eū tene-
 brę] cęcitat̄ & obstinatiōis. [& vmbra mortis] i. eterne obliuioni tradat. p̄ vmbra em̄ mortis de-
 signat obliuio, qm̄ sicut mors iterim vitā, ita obliuio extinguit memoriā. [Occupet eū caligo] i.
 erroris, & inuoluat amaritudine] supplicij gehennalis. [Noctem illā] i. amōstātā hūc vere teter-
 rimū [tenebrosus turbo possidet] i. ignis cōflagrationis & tēpestas, q̄ in die iudicij erit. p̄trahā,
 ad infernū. scriptū est em̄ ignis in conspectu ei⁹, i. Ch̄i iudicis, exardescet, & in circuitu ei⁹ tem-
 pestas valida. [Non cōp̄terit in dieb⁹ anni] i. inter mentes, q̄bus sup̄nā grā p̄dicatiōē exhibet, in-
 telligendo p̄ diem, mentem cui lux grā cōmunicat̄ p̄ annū, sup̄nā grā p̄dicatiōē, sicut p̄ Esaiam
 loq̄ Ch̄s: Sp̄s dñi sup̄ me, vt p̄dicarem annū placibilem dño. [Nec numeret in mensib⁹] i. inter
 particulares electoy ecclesiās, q̄ catholicā vnā constituit. sicut em̄ ex dieb⁹ fit mensis, sic ex plu-
 ribus Ch̄i fidelib⁹ resultat ecclesia. [Sit nox illa solitaria] i. societate hoīs, quem tenet aut, atq̄ an-
 gelico priuēt confortio. [Nec laude digna] immo om̄i vituperio digna consistit, q̄ cū ceciderit,
 non adijct vt refurgat, & inconuertibiliter ā Deo auersa est. [Maledicēt ei] i. zel⁹ iustitię seu ra-
 tionis iudicio, [q̄ maledicēt diei] i. angeli sancti, q̄ dāmonē diem se simulātī maledixerūt, q̄ in
 celo peccauit, & cecidit, nūc q̄ maledicēt eidem. [Qui parati sunt suscitare leuiathā.] Leuiathā
 interpretat additamentū eoy, q̄ noie satanas designat, q̄ hoīb⁹ culpīs priorib⁹ alias augere nō
 cessat, quem angeli nūc frenāt ac comprimūt. circa diem aut̄ iudicij hūc relaxabit, sic q̄ eū susci-
 tare dicunt. [Obscurent̄ stellę caligine ei⁹] q̄ q̄q̄ p̄ stellās virtuosas, æqtate vera splendentes, inter-
 dum hypocritas, q̄ ante hoīm̄ oculos velut magnis opibus lucent, notant̄, hī ergo hypocritę ca-
 liginē satanę obscurantur, dum in suis erroribus confunduntur, & tales foras hominibus inno-
 tescent, quales intus coram Deo consistunt, videlicet ficti & vani. [Expectet lucem, & non videat.] hoc ad mysticum diaboli corpus refertur, eos videlicet, qui fide, non opere Christiani sunt

Gene. 3. Gene. 13. A Geo. 8. 4. Reg. 19.

Apoc. 19. 2. Cor. 11.

Gene. 3.

Psal. 49.

Esa. 66.

Psal. 39.

for. oibus

Ioan. 8. & Chm, q aiñ Ego sum lux müdi, expectat, quē in die iudicij hilariter nō videbit, neq̄ secūdi di uinitatē ipsi. Nec ortū surgētis aurorā. i. splēdorē ecclesiā electōrū, quē in die iudicij fortiet, p quē cōsurget ad lucē æternā beatificē intuendā. Aurora q̄pe est ecclesiā, q̄ pristina prauitatis te nebras dericit, seq̄ in noui luminis fulgorē vertit, cui claritas exordij & gloriā reprobū nō videbit, cū cōperint in infernū demergi. [quia nō conclusit] i. q̄ aperuit nec clausa relict, ostia ventris q̄ portauit me. i. iannā paradisi, ex q̄ humanū pdij genū, vbi & cōceptio nra coaliuit, hō minūq̄ origo, primus homo habitauit, hāc ianuā diabolus clausit, dū hoīem primū induxit ad culpā, ppter qd̄ fuit eiectus. [Nec abstrulit] i. auferri mihi nō pmisit, sed irrogauit. [Mala] culpa p̄, & ex cōsequenti mala p̄nā. [oculis meis] interiorib, seu mihi metip̄. Inuidia nāq̄ diabolus mors intrauit in orbē terrarū. [Quare nō in vulua mortuus sum?] egressus ex vtero non statim perij, cur excepti genibus? cur lactatus vberibus? abisti nos credere q̄ B. Iob tāta sciētia p̄ditus, abortiuum se optet interisse, sed intus p̄fanda sunt p̄dēra suā locutiōis. Quatuor etē m̄ modis peccatū p̄petrat in corde, & quatuor modis in ope. In corde, videlicet suggestiōe, delectatione, consensu & defensionis audacia. Fit nāq̄ suggestiō p̄ aduersariū, delectatio p̄ carnē, consensus p̄ sp̄m, defensionis audacia p̄ elationē. Quatuor etiā modis peccatū in ope consummat. Primo em̄ peccat latenter, deinde aperte sine rubore, tertio p̄ consuetudinē, quarto dū culpa vel nimia presumptione de diuina clemētia vel desperatiōe nutrit. Iob ergo humani ḡnis lapsus adspiciat, & quibus p̄cipitijs mersum sit in fouea iniquitatis, p̄pendat, dicēs: Quare nō in vulua mortuus sum? id est, cur nō solum peccatū primo modo peccādi, siue in corde, siue in ope, ita q̄ alij vitiōrū modis spiritaliter nō obissem, sicq̄ in vulua, i. in prima suggestiōe tantummodo mortuus essem? Egressus ex vtero nō statim perij, i. cur ad secundū genus peccati perductus sum, vel cur in illo non poti⁹ dūtaxat spiritaliter perij, q̄ ad tertij malum deuēni? Cur exceptus genibus? i. prauis cōsuetudinibus in vitijs sustentatus, seu tertio modo peccādi adiūctus. Cur lactatus vberibus? i. audacia defendēdi peccatū, seu p̄sumptiōe immoderata de misericordia Dei aut desperatiōe nutrit me in peccatis, atq̄ ad quartū modū peccādi delapsus sum. hęc in p̄sona ḡnis hūani dicunt, sicut qd̄ subdit. [Nūc em̄ dormiēs] dormitiōe getis beata. [silerē] ab iugerudinib⁹ vitā p̄sentis, eis carēdo, & somno meo, q̄ est felix obdormitio mētis in Deo, regeferē cum regib⁹ & cōsilib⁹ terrā. i. cū angelis sanctis, p̄ q̄ ecclesiā militās regit, optimisq̄ cōsilijs p̄ internos instinet⁹ docet & admonet. Si em̄ hō p̄fata nō vidisset peccata, nō sustineret mala p̄nalia, q̄ in illoz vitiōe cōstat ista. sigd̄ originale peccatū, toti⁹ nr̄æ afflictiōis fuit origo. [Qui edificat sibi solitudines] i. in illo vno qd̄ solū necessariū est, mētis māsiones desigūt, nec q̄q̄ distrabētia patiunt, q̄ est circa plura versant, cūctā tñ ad vñ sine euagatiōe animi ordināt, sicq̄ in solitudinib⁹ mētis sibi, i. in hērrimis abstractiōib⁹ ab em̄ impedimēto pluralitatis, cōtēplatiōē beatificā ipediētis. Oēs autē q̄ vel illicita appetūt, vel in hoc mūdo videri aliqd̄ volūt, dēus cogitationū tumultib⁹ in corde premunt. At cōtrā sancti viri qm̄ nihil hui⁹ seculi appetūt, nullis in corde tumultib⁹ cōprimunt. oēs q̄pe iordinatos desiderioz mor⁹, a cubili cordis manu sanctę cōsideratiōis eijciūt, & q̄ trāstoria cūctā despiciūt, ex his nascētes isolētas cogitationū nō patiūt, solā nāq̄ eternā patriā appetūt, & quā nulla hui⁹ mūdi diligūt, magna mētis tranquillitate fruūt. Aut cū p̄cipib⁹ q̄ possidēt aux, & replēt domos suas argēto. P̄cipies isti sunt efficaces rectores ecclesiāz, q̄ domos consciētiarū suarū p̄ aux, i. sapiētiā ditāt, easq̄ argēto, i. sacris scripturaz. Iplēt eloquijs. q̄ em̄ p̄ aux sapiētia denotetur, Salomō testat, dicēdo: Theaur⁹ desiderabilis in ore sapiētis. Ioānes q̄q̄ i Apoc. Suadeo tibi emere aux. pbatū igniū. qd̄ p̄ obediētiā emitt, put in Eccō scriptū est: Fili cōcupiscēs sapiētiā, serua mādata, & De⁹ p̄bebit illā tibi. Quōd vero sacra eloga p̄ argētū signētur, Psalmista docet, concinēs: Eloga dñi eloga casta, argētum igne p̄batū. Aut sicut abortiuū absconditū nō subsisterem. I p̄ abortiuū intelligit electos, q̄ a p̄cipio mūdi an Chri aduentū fuerūt, & tñ scriptam legē non habētes, p̄ legē naturalē Deū timere, & mundo ac voluptatib⁹ se mortuos exhibere curauerūt, q̄ & absconditū referūt, q̄ cū multi valde extiterūt, paucosq̄ ad nos deuēnit notitia. cū his, si non interuenisset trāsgressiō, quisset vir sanct⁹, nec in vitā huius subsistēt tātis miseris. [vel q̄ concepti non viderūt lucē,] p̄ q̄s intelligit p̄res vereris testamēti, q̄ p̄ legē scriptā spiritaliter Deo concepti, siue ad Chm dispositi, lucē tñ q̄ est Chri, i. carne assūpta corporaliter non viderūt, de qb⁹ ip̄emet i euāgelio ait discipulis: Multi iusti & p̄phetæ voluerūt videre q̄ viderūt, & non viderūt. [Ibi] videlicet i luce se Chro, ip̄m. i. gētilēs paplicā p̄dicationē conuersi, ccessauerūt ad tumultū vitiōrū: pristina gētilitatis, de qb⁹ in libro Sapiāz legit: Neq̄ vitā neq̄ nuptias mūdas custodiunt, sed ali⁹ aliū p̄ inuidiā occidit, aut adulerās contristat, & oīa commixta sunt, sanguis, homicidiū, furtū, fūctiō, corruptiō, inidelitas, turbatio, p̄urium, tumult⁹, honoz dñi in memoria, aiāz inguatio. [Et ibi requeuerūt] i. i onere Chri leui & iugo eius [suau] i. fessū robore. i. a propria fortitudine deficientes, & in solo Dei auxilio confidentes, ḡbus clamāt Chri lux vera: Venite ad me oēs, q̄ laboratis & onerati estis, & ego reficiā vos, & inuenietis regem aiabus v̄ris. Hi ergo diuinis obediēdo p̄ceptis, in virtutum actib⁹, in expectatiōe & cōtēplatiōe caelestium, in sup̄nā visitatiōis cōsolatiōe & grā dulciter conq̄sūt, a seipsis deficientes, atq̄ in Deo cōualecētēs.

[Et

[Et quondā vincit] i. q̄ alij vitiōrū vinculis stringebant, Salomone dicēte: Iniquitates suā capiēt impiū, & finibus peccatorū suoz cōstringet. [pariter] ibi requeuerūt [sine molestia] qd̄ sit, dō carne mortali q̄ aggrauat aiām, & dep̄mit sensum multa cogitātē, relicta, ad lucē beatificę v̄sionis p̄tingūt, vbi iā nulla esse potest molestia. [Nō exaudierūt vocē exactoris] i. suggestiōni nō cōfēserūt dāmonis tētoris, q̄ hūano generi in paradiso semel s. nūmū deceptiōis cōtulit, & ab hoc quotidie expetere mortis debitiū nō desistit. [Magn⁹ & paruus] ibi sunt, q̄ in rege beatorū lucēq̄ Chri sup̄iores & inferiores, p̄fectiores & minus p̄fecti cōstitūt, q̄ ibi differūt gradib⁹ p̄miorib⁹, sicut hic differēbāt gradib⁹ meritorū. p̄pter qd̄ ait Saluator: In domo p̄ris mei māstiones multæ sunt. [Et seruus liber a dño suo.] i. q̄ in hac vitā q̄q̄ seruauit peccato, & subdit⁹ fuit iniquo, conuersusq̄ p̄cēntiā egit cōdignā. [Ibi liber est] ab hoc infelici dominio, nihilomin⁹ manet in eo memoria culpæ aliqñ habitæ & commissæ. Si em̄ nulla ibi homo peccati sui memoria tangit, vnde erept⁹ se latat⁹, aut quō gr̄as egit Deo de venia sibi cōcessa? sed sciendū q̄ sicut nunc sēpe tristitū læti reminiscimur, videlicet pristina infirmitatis tēpore sanitatis, ita tūc trāstia neq̄ia sine lætitiē beatitudinis recordabimur. [Quare data est misero] i. homini q̄ se in seculo isto miser exulem q̄ p̄pendit, & ad patriā sicut ac p̄perat. [lux] i. tēporalis p̄speritas honorisve claritas, [et vitā] i. seculo & hoibus viuere, dñari, p̄esse, gloriāq̄ hūanā habere, chis q̄ in amaritudine aiā sunt. [I. q̄ bonis dolorib⁹] seip̄os afficiūt, peccata lugēdo, suū exiliū & p̄fice carentiā deplorādo. talib⁹ em̄ molestissimū est viuere mūdo, p̄esse ac honorari, inquantū p̄ hoc a cōtēplatiōis quiete p̄pediunt, ac diuersimodo distrabunt. Electi q̄q̄ Deū & sup̄nā p̄missa toto corde quærētibus, suspecta & grauis tēporalis p̄speritas, magisq̄ metuūt p̄pera q̄ aduersa. Cū em̄ valde occultæ sint Dei iudicia, dum in hac vitā q̄q̄ bonis male est, & malis bene, tunc tñ sunt occulti ora, cū & bonis bene est, & malis male. Cū em̄ bonis male est, hoc cōtingit vt hic a peccatis suis purgen, vel grā ampliori dissentiat simili rōne & malis hic hñ est, vt p̄ bonis q̄ forte egerūt, nūc remunerētur. At cū bonis hic bene est, & malis male, incertū valde sit, vtrū boni idcirco bona accipiāt, vt puocati ad aliqd̄ melius crescat, an iusto latentiq̄ iudicio hic suoz ope: remunerationē accipiāt, vt a sequētis vitæ p̄m̄is inanescat, & vtrū malos idcirco aduersa feriat, vt ab æternis supplicijs corrigētia eos defendāt, an hic eoz p̄nā incipiat, vt q̄q̄ cōp̄lenda, eos ad vltima gehennę tormēta pducat. Quia igit inter diuina iudicia graui incertitudinis sūe caligine humana mēs premit, sancti viri cū sibi sup̄petere p̄pera huius mūdi conspiciūt, pauida suspiciōe turbantur. [Qui expectat mortem] i. q̄ die huius seculo cupiūt funditus mortificari, oīaq̄ tēporali gloriæ mori. [et nō venit.] q̄ interdū occulto Dei iudicio p̄esse vel in cūctis occupari honoribus compellūt, qd̄ tñ ex Dei timore tolerat & inuiti. [Quasi effoditēs thesaurū] i. cū magno feruore mortificationē hāc cupiūt, tātoq̄ fortius, quāto vidēt suo se sibi plus p̄pinquare, quādamodū effodientes thesaurū, quo p̄fundius foderint, eo ad laborem instātius exardescunt. [Gaudēt q̄ vehementer cū inuenierint sepulchrū] i. cōtēplatiōis absconditū & getis secretū, q̄ aia absconditū mūdo, sicut corp⁹ sepulchro. de talib⁹ scribit Ap̄stus: Mortui em̄ estis, & vitā vā abscondita est cū Chro in Deo. Et Psal. Abscondēs eos in abscondito vult⁹ tui aediorbariōe hoīm. Ita q̄ cur data est misero lux? vtpore [Viro cui] abscondita est via] i. q̄ nescit qliter vitā suā q̄ via est, q̄ itur ad aliud seculū, terminabit, q̄ etiā nescit qlis cras erit, q̄ etiā nescit an q̄ recte agere credit, corā Deo sint verē testā ac placita. Sapi⁹ em̄ opus n̄m causa est nr̄æ dānatiōis, qd̄ putam⁹ esse p̄cētū virtutis [ap̄cē] Deus ad irā instigat, vñ placari sperat, Salomone dicente: Est via q̄ videt hoī bona, & nouissima ei⁹ ducūt ad mortem. [Et circū dedit eū De⁹] tenebris p̄dicitā ignoratiē & incertitudinis, q̄ licet celesti desiderio ferueat, qd̄ tñ de eo apud Deū dispositū sit, ignorat. Itaq̄ cur tali hoī lux tēporalis p̄speritas arridet, q̄ sub q̄ estimatiōe sit iudicis, nescit. [An q̄ comedā] [suspiro.] comedere nāq̄ aiā, est, sup̄nē lucis cōtēplatiōib⁹ p̄feci. Suspirat ergo an q̄ comedat, q̄ p̄ gemitu tribulatiōis afficit, & postmodū cōtēplatiōis reflectiōe satiat, nisi em̄ suspirer, nō comedit. Quia q̄ se in hoc exilio p̄ desiderioz caelestiuū lamēta nō hūiliat, æternā p̄ficē gaudia nō degustat, & a veritatis pabulo se iūni sunt, q̄ in hac pegrinatiōis inopia lætant. [Et q̄ inundatis aq̄] sic rugit⁹ me⁹. Ii. vox doloris & lamentatiōis meæ, quā ex interiori mœroris emisit, magna & vehemēs est, quādamodū aq̄ inundantes cū ip̄etu veniūt & tumescūt. Electi q̄pe, dñi mētis suæ oculis iudicia diuina p̄ponūt, & de occulta sup̄ se sūmi iudicis sentētia rep̄dāt, dñi se ad Deū puenire posse cōfidūt, & tñ ne nō pueniāt metuūt, dñi peccata sua p̄terita resoluūt q̄ deplorāt, & q̄ sibi adhuc futura sūt nesciūt, q̄si qd̄ voluerunt, i. abdātē cogitationū, curaz & affectiōnū istar aq̄ nascūt, q̄ in mœroris rugit⁹ q̄si i subiectiora littora desiliūt. [Quia timor quē timebā] i. formidat⁹ effect⁹, [uenit mihi] & qd̄ verebar, accidit⁹ mihi. Iust⁹ nil ampli⁹ q̄ displicere Deo aut relinq̄ ab eo formidat, vñ i ipsi flagellis iusti timore turbāt, ne forte malū q̄ patiūt, nō pia disciplinā correctiō sit, sed ad aduersa iusta viderē. Ideo dicit Psal. Quis nouit patrē ire tuę? &c. Qualis vero S. Iob fuit i patrē, subiūgit: Nōne distulauit⁹ i. i patrē & autoritatē me ipsi nō extuli, nec iracundiā locū dedi, sed distulauit⁹ iniuriā, parit⁹ sui. [Nōne sili] i. a verbis inordinatis, sup̄bis, irrefrenatis, in q̄sd̄ dētes labi cōsueuerūt. [Nonne qui] i. ab opere malo? quāuis autē vbiq̄ peccemus cogitādo, loquēdo, agēdo, magis tamen

Prou. 5.

Sap̄ia 9.

Ioan. 14.

Coloss. 3.

Psal. 30.

Prou. 14.

Psal. 89.

tñ cū mūdi p̄sp̄ritate leuamur. Nā cum se aliās perire potestate animus cōspicit, alta de se elate cogitās sentit & cū auctoritati vocis à nullo resistit, lingua licet p̄ abrupta accipia differnat. Cūq; quodlibet facere licet, iuste sibi oīa licere q̄ libet, exiūmāt. Talis vero Iob nō fuisse describit. nihilomin⁹ subdit: Et venit sup me indignatio. i. dira hęc flagellatio. Hęc ex verbis B. Gregorij bre uiter sumpta sunt, de cui⁹ expositiōe qd iudicare, paruitatis meæ non est. Præterea qdā hui⁹ capli verba moraliter interpretat, dicēdo: Pererat dies. i. mūdāna p̄sp̄ritas p̄ peccati delectatio. Cū q̄ nat⁹ sum, i. nō Deo, sed mūdo ac dæmoni, inficiēdo esse naturā p̄ mala culpæ, p̄ q̄ carni, ac dæmoni viuūt. [Et non in q̄ dictū est, cōcept⁹ est homo.] Nox ista est cæcitas mētis, ex q̄ culpa ori ginat⁹, idcirco in nocte dī homo cōcept⁹ & nat⁹ in die, q̄a nequaq̄ ad peccati delectationē rapere tur, nisi prius p̄ voluntarias mētis tenebras firmaret. Deniq; sacra scriptura de hoīe tripliciter lo quit. Primo, q̄tū ad id qd est p̄ naturā, sicut cū dī faciam⁹ hoīem ad imaginē & similitudinē no strā. Secūdo, qd ad id qd est p̄ culpā, vt cū loquit Paul⁹. Cū sit inter vos zelus & cōtentio, nōne car nales estis, & secundum hoīem ambulatis; Tertio, q̄tū ad id qd est p̄ infirmitatē, vt cū ait p̄phetas: Maledictus q̄ spem suam ponit in hoīe, i. in infirmitate. Dies illa verat in tenebras. I. q̄ dies falsē putat, vitiosa noscat⁹ qd delectatiōe mala patrat⁹ est, dolore p̄nitentiæ emēdet. [Nō reg rat eā De⁹ desup] ad vindicādū, i. det nobis grām p̄nitentiæ & satisfaciēdi p̄ ea. tñc em̄ De⁹ eā nō vindicabit, dicēte Ap̄stoli: Si nosmetipsos dī iudicauerim⁹, nō vtiq; dī iudicaremur. [Et nō illustret lumine.] I. De⁹ lumine suā iustitiā eā nō manifestat in hora iudicij, sed iterim ignoscendo tegat & delectat eā. Beati em̄ q̄tū remissē sunt iniquitates, & q̄tū tētia sunt peccata. [Obcurēt eū tenebrę]. I. p̄nitentiā lamētā, ne ampli⁹ pateat. [Et vmbra mortis]. I. obliuio De⁹ eam q̄tū nō recordādo ab̄neciat. [Occupet eū caligo.] I. dolor p̄nitentiā interior, q̄ bñ cōtēstat, cōfundit & turbat, est em̄ cō fusio adducēs grām & gloriā. [Et inuoluat amaritudine.] vt q̄ maior fuit delectatio in peccādo, eo maior sit afflictio in satisfaciēdo. [Noctē illā tenebrosus turbo possideat.] i. meror mentē vir tuose obnubilās, vt instar tēpestatis tota cōcutiat vehemētī horrore, qm̄ Deū offendit. [Nō com putet in dieb⁹ anni.] i. inter virtutes anni grā seu gloriā, p̄ q̄s f. aīa clarificat, & ad duratiōē glo riosam priā beatōrū p̄ducit. Virt⁹ em̄ est q̄tū spiritalis aīa dies. [Nec numeret in mētib⁹.] menses sunt, multiplicata facta virtutū. [Sit nox illa solitaria.] i. cōtati ipietatiq; nō aliā ad̄nciam⁹, gloriādo in malis, vel excusando, aut defendēdo peccata. [Nec laude digna] imo cōstēamur q̄ omī exprobratiōe, cōfusiōe & p̄cna digna sit nra culpa. [Maledicāt ei q̄ maledicūt diei.] i. p̄pe ritate mūdāna inani, q̄ lux & dies ab ip̄s estimat. q̄ em̄ illa despiciat, merito nocti peccati m ale dicere p̄t, q̄a veraciter eā abhorret atq; vituperat. [Qui parati sūt fuscicare Leuiathā.] i. contra se, p̄uocare diaboli. Nēpe p̄ hoc, q̄ ea q̄ mūdi ac dæmonis sunt, aspiciant, atq; in Deo inflāmant, diaboli ad sui ignationē mox cōcūctiq; cōtra electos tāto pl⁹ furit, quāto ad Deū se forti⁹ eri gūt. [Obscurent stellæ caligine ei⁹.] nō optādo, sed p̄ficiendo id dī, qm̄ stellæ, i. sublimiter vir tuosi, grā, vita, exemplo, fama lucentes, aliqd culpæ incurrit, q̄ eorū puritas obscurat seu minus clara efficit. [Expectet lucem, & non videat.] i. cæcitas nra mētis, quantūlibet lumen gloriæ præfiolet seu Deū, q̄ æterna lux est, hęc tñ in p̄ntiā clare & scuti est, videre non poterit. [Nec ortum surgentis auroræ.] i. resuscitationem ecclesie in die iudicij, q̄ & corpore glorificabunt ele cti, quorū gloria tāta erit, q̄ nūc cōphendi non valet. [Quia non cōclūsi] sed aperuit ostia ven tris q̄ portauit me.] i. carnalia desideria, quæ ostia sunt, quæ itur ad mortem culpæ exterioris atq; gehennæ. istaq; ostia aperit intima mētis infectio. Venter autē est obliqua seu infecta nra voluntas, in qua ad peccandū concipimur, dum ruina nra origo efficitur. [Nec abstulit] sed ie rogauit seu intulit [mala] p̄cna & culpæ. [oculis meis.] ita q̄ ea exterior, p̄ experientiamq; in teor. ista ex Gregorio sumpta sunt, secundū propriā mentem nil asserendo, sed eius expositio nem fideliter ac breuiter recitādo, vt scripturæ huius capli difficilimū veritas, ex his atq; sequenti bus euidētius eluceat: & lector, qd rationabilis sibi visum fuerit, eligat.

De verbis Alberti Magni circa expositionem præsentis capituli. Arti. X.

Disputatio huius libri, q̄ est inter qnq; videlicet inter Iob & tres ei⁹ amicos & Elihu, secun dum Albertū, tota est de p̄uidencia seu cura, q̄ creator res regit humanas & oēs cōueniūt in hoc, q̄ apud Deū creatorē & gubernatorē, p̄fecta notitia est oīm humanorū. Item, q̄ in cura & gubernatione res a Deo nulla est iniquitas. Rursus in hoc, q̄ actus humanos magis intus inspicit Deus, q̄ homo q̄ agit, & ideo defectū in eis aliqñ dephendit, q̄ etiam ipsūm hoīem later. Differūt autē in hoc, q̄ Iob primo conquerit, q̄ actus sui secundū seu ad hñāā rationē & p̄uidē tiam, i. secundū p̄cessum vel modū seu ordinem humanæ iustitiæ non iudicant. vn de dicit in fra. Si iudicā⁹ fuerō, iust⁹ inueniar. & illud, Vtinā appenderent peccata mea q̄bus iram merui, & calamitas quā patior, in scatera & c. p̄pter qd sermones suos ostendēdo & p̄sequendo, in oībus iustitias suas conclusit, & seq̄tur, q̄ tres viri disputationes suas amiserūt, eo q̄ sibi iustus videtur. Quod em̄ p̄fato modo, s. secundū ordinē humanæ iustitiæ gubernari & iudicari debet, vi detur: q̄a iustitia gubernatiōis humanæ, exēplata & deriuata est ab ordinē iustitiæ diuinæ, ex q̄ videtur, q̄ cū illa cōcordari debet, & q̄ nihil esset in vna, p̄uta in ista exemplata, qd non esset in

alia

alia, s. iustitia exēplari diuina. Sed qm̄ postea ex determinatiōe Dei cognouit Iob, q̄ ordo iustitiæ diuinæ penit⁹ dissimilis est iustitiæ humanæ, hō em̄ ex luto factus, vilior est, quā q̄ Deus respiciat eum secundū ordinē humanæ iustitiæ, ideo ad verum rediens intellectū, dicit in fine: Auditu auris audiui te, q̄tū p̄dicatum ex humana iustitia, q̄ s. secūdū illā p̄cederes in iudicādo. Nūc autē oculus meus videt te, q̄tū dī cat. Ex tua determinatiōe rediens ad intellectū, cognouit gubernationē tuā dissimilē esse humanæ, idcirco ipse me reprehēdo, & ago p̄nitentiā. & de quo agat p̄nitentiā, aperit dicens: Vnū lo cutus sum, qd vtinā nō dixissem: innocētē & impiū ipse condēmat. qd inuistū effert, si sua gubernatio ordine iustitiæ humanæ p̄cederet. Ita q̄ in hoc caplo vt materiā det disputatiōi, ipse Iob querelā p̄ponit de die, q̄ principij vitæ est, quā fatan in su am accepit potestātē cōuertendi eam in tristitiā, in facultatibus, prole, p̄sona, cōiuge & amicis, his p̄missis, Albert⁹ textū hoc modo exponit: [Post hęc aperuit Iob os suū,] vt locū daret dispu tatiōi, & aperte loqueret, ideo dicit, aperuit os suū, in hoc em̄ notat, q̄ patens fuerit locutus, & q̄ de rebus magnis fuerat locuturus. [Maledixit diei suo] iudicio iustitiæ, non liore vindictę, & hoc secūdum omnem expositionē rā literalem q̄ mysticā. [Et dixit: Pererat dies] vt q̄ natus sum. I. Dies naturaliter est principij vitæ nascens ex vtero ad lucē. & hęc dies secundū totā periodū, in quā fatan accepit potestātē, vt malitiā suā voluntatis in ea exerceat, in rebus & liberis, p̄sona atq; amicis, q̄s in aduersariis vertit, nō potest optari, nisi vt pereat. si em̄ peribit, tristitias & infe licitates nō ingeret, si autē p̄cedet de mane in meridie, & de meridie in vespere, multis afflictio nibus vitā cōsumet, & ideo optādum nō est, nisi vt pereat. Nec maledicūt dies, in quā tum est singu laris, sed inquantū principij est tot⁹ vitę decursus in afflictio nibus fatan. [Et nox in q̄ dictum est, cōceptus est homo.] sicut dies exterior, vt est principij exterioris vitæ, in luce hac optat perire ita nox quæ p̄ conceptū principij est cōceptiōis talis hoīs, in quē potestātē fatan atq; in oīa eius secundū totā vitæ periodū, nō potest optari, nisi vt pereat. nō em̄ aliud facit, nisi q̄ vitā in amaritudine vertit, & dicit: [Dies] natalitatis, & [nox] cōceptus: q̄a non frigiditate subrepē te, poros corporis claudit, vt sp̄s & calore ad interi⁹ redundātib⁹, semina cōcepta intrinsec⁹ magis coalescāt: redeunte autē luce diei, calore p̄fusa corpora, laxant in poris & spongiositate corpo ris, & disponunt ad emittēdū qd conceptū est. ideo dies partu, nox cōceptui debet, secundūm cōgruentiā. His verbis iungit Albertus Expositio Gregorij ab hac nō differt, nisi q̄ ille p̄cessum dicit in peccatis, nos autē in afflictio nibus fatanæ. Insuper ait: [Dies illa] data in potestātē fatan in hac vita, [vertat in tenebras,] vt effectus fatanæ nusq̄ videat, nusq̄ appareat. hęc em̄ de qua dī, Ab altitudine diei teneborū: q̄ alti⁹ afficēderit, plures calamitates ingeret, & q̄bus homo abscō ditur, si corā hoībus infausta, i. infelix dies nō oriat. Fauus, secūdū Britonem, est idem qd felix, inde infaustus, i. infelix, & cui fortuna nō fauet. [Non regrat eam Deus desup.] Deus p̄ sublimia inferiora gubernās, mēsuras & terminos ponit vitæ humanæ, numerumq; dies, et si deest dies, a Deo ordina: tore vitæ requit, petit ergo q̄ dies potestatis fatanæ non regrat ad numer⁹ dierum suorū. [Et non sit in recordatiōe] viuentis, si em̄ nos est in recordatiōe, tunc nūc q̄ fuit in p̄terita vita. Recordatiō em̄ mali, male & ad tristitiā afficit aīam, iuxta illud in Esaiā: Recogitabo om̄es annos meos in amaritudine aīæ meæ. [Nec illustret lumine] ad hoc s. vt abundantiori lumine infausta, i. infortunata seu infelicia vitæ monstrantur, cum magis sit vitale talia occumbere, q̄ illa strari. [Obscurent eum tenebrę.] tenebræ ab inferioribus oriunt⁹, & significant dispositiōes quibus priuatiā lumen infaustum tam in corpore q̄ in anima, & talia priuatiā lumen infaustum, diuina tur tenebræ per effectum. [Et vmbra mortis.] vmbra mortis dī recordatiō mētis, vel auctoriā lucis infaustæ hęc perimētes. [Occupet eum caligo] i. fortissima & inspissata ad cōtrariū dispo sitio. Caligo em̄ est, caliginoso vapore inspissata tenebra, lucē impediens, & significat spissam dispositiōē sapientis, vel meritum boni cōtra lucem fatanæ. Dispositio autē sapientis, vt dicit Phi lo, vel p̄nitentiā, vt dicit Gregorius, non dī caligo, ita q̄ oēm lucem priuēt, sed tantum propter hoc, q̄ obstat illi in faustæ, s. luci fatanæ, sicut in Exodo legit⁹: Moses ingressus in caliginem, vt s. omnia quæ lux mundi huius illustret, et occumberent, & ipse solus in lumine Dei mirabilis esset. [Et inuoluat amaritudine] dispositiōis cōtrariæ vel in corpore, vel in aīa, vel pariter in verōq; sic inuoluat lux ista infausta, vt p̄ se diffundere vitā nō possit, & subdit de nocte cōceptus, q̄ in istū fuit formatiōis vitæ, q̄ data est in potestate fatanæ. [Noctē illam] in qua semina formati infaus tam vitā cōseruit, [tenebrosus turbo possideat] Turbo ventus est, inuolutum habes flammam, & si gnicat dispositiōes cordis & corporis ex multis cōpositas, effectum fatanæ corrupētis & reprimētes. [Nec cōpntet in diebus anni] i. circuli vitæ, ita q̄ in tota vita desit ad computum, q̄ vitæ mala inducit. [Nec numeret in mētib⁹.] luna poterit viciniatē in hñāis, maiorē habet potestātē, & singulis mētib⁹ facit ver, q̄statē, autumnū & hyemē, qd in anno facit sol. Petit ergo q̄ effectus fatanæ in particularib⁹ immutatiōib⁹ se nō possit diffundere. [Sit nox illa solitaria, nec laude digna.] q̄a em̄ laude digna non est, petēdum est vt sit solitaria, nec multiplicitate p̄nā dif fundat. Et qd diuinus dixit de die & nocte, dicit coniunctim: [Maledicant ei] i. maledicūt nocti, [qui maledicunt diei.] i. maledicere sciunt & consueuerūt tali diei, q̄ infecta est neq; ip̄ fatanæ.

[Qui

Gene. 1.
1. Cor. 3.
Hier. 17.

1. Cor. 11.

Psal. 31.

Ecc. 4.

Albertus.

Albertus.

Psal. 55.

Esai. 38.

Gregorij: Exod. 20.

[Qui parati sunt suscitare Leviathā,] secundū Abraam ludæū philosophū & R. Mosen, diabolus (secundū qd à principio diei vitæ, p oēs dies, mēses & annos venenū diffundēs, malū malo addit, & totā rotā natiuitatis n̄æ sic inficit.) Leviathā est, sic em vt serpēs serpit, & vt veōis rigide nobis obstitit. vñ de lingua hui⁹ serpētis sic venenū immitteris, dicit Iacob⁹: Lingua maculat & inflāmat totā rotā natiuitatis n̄æ, inflāmata à gehēna. Qui autē in cōrariū nitunt, serpētē obstitit, & ideo suscitāt eū, vt omēs vires suas examinet, sicut & dñs dixit in Genesis: Inimicitias ponā inter te & mulierē, ipsa cōteret caput tuū, & tu insidiaberis calcaneo eius. [Obtenebrent stellæ caligine eius.] Stellæ vocat, nouas ad infauitā scintillatiōes, quas petit obscurari caligine dispositionis cōtrariæ. [Expectet] ipse satan [lucem] i. infauitā suæ lucis ortū, [et nō videat] eam, quam peto in ortu suo occumbere, ne diē humanæ natiuitatis illustret. [Nec ortū surgētis auroræ,] sup ple videat. Aurora est, qñ radij solis immiscēt se tenēbris noctis, & sic aurora infauitā lucis est, qñ primū immiscet se diebus vitæ humanæ, quā postulat nō oriri. Et subdit causā tātæ maledictiōnis. [Quia nō cōclūsit ostia vētris,] vt s. clausis ostijs intra vētrē mortuus essem, ne ad hāc infauitā lucē peperisset me mater, iuxta illud: Beatæ steriles quæ nō pepererūt. [Nec abstulit mala ab oculis meis] i. à sensu experiētiae q̄ mala satan in totā rotā natiuitatis infudit. Idē in Hieremia: Maledictus q̄ me nō interfecit ab vtero &c. [Quare nō in vulua mortuus sum?] vt mala satan nec vidissem, nec sensissem, sed in principio ortus, subtractus fuisset venenis eius, secundū illud in Mattheo: Mell' illi erat si natus nō fuisset. [Egressus ex vtero, nō statim perij.] i. quare nō statim tūc perij, q̄ est tūc satanæ mala sensissem, in p rōnem nō discreuissem, [Cur exceptus genibus?] i. à mris genib⁹, ab obstetricē & ploratu pdidit mala satanæ, [Cur lacrimas vberibus] i. cur me aluit ad mala satanæ experiēda? sic em nutrire paruulū, crudele est. [Nūc em] i. in diē infauitæ lucis nō pgressus, [dormiens] p mortē ligat⁹ sensibus, [silerem] i. querulas voces de malo satanæ nō emitterē. [Cū regibus,] reges vocat, q̄ secundū pfectiōnē iustitiæ hoies regēbāt. [et cōsulibus terræ.] Cōsules vocant, q̄ prudētia agendorū suo cōsilio in dubijs valēt dirigere. [qui adificanti sibi solitudines] Ad literā, in solitudine adificāt, vt studio sapientiæ veritatis q̄ dediti, inquietudini satanæ quā in mūdo cōcitāt, se subducāt, sicut libro de cōtemplatione dicit Philo, qd fecerūt Bragmani philosophi & primi monachi in Aegypto, facile p̄sentia cōtemnentes, ne inquietudini hui⁹ satanæ rotarent. [aut cū principibus,] principibus s̄nter illos, [qui possidēt aurum] i. multū auz habuerūt & cōtempserūt, ne in getudine satanæ bona pderēt animā. In idem redit qd sequitur & replent domos suas argēto, [nisi q̄ auz,] thesaurū cōtentum in preciosissimis signis cargentū, in minus preciosis, vt bona animæ adipiscerent, sicut Plato dicit, picuisse aurum de sinu, dicit: Melius est p̄dere aurum q̄ animū, & vult dicere, Quā cūq; lucra sapiētes contempserūt, ne molestias satanæ rotarent, vellem me nō habuisse, q̄ tūc me rota satanæ nō calcaret. [Aut sicut abortiuū abscōditū nō subsisterē] sensus est, aut nō subsisterē sicut abortiuū nō subsistit, qd bona & mala hui⁹ seculi nō gustauit. Abortiuū est, qd à primo ortu & cōceptu feminū, corruptū est anteq̄ formaret in partum p aīz adēptionē & vitæ. [Vel q̄ cōcepti] formati in partum, morte puenti, [nō viderūt lucē] infauitā vitæ p̄sentis, anteq̄ em oculos aperirēt ad eā, mortui sunt. qbus meli⁹ erat sic rō esse, q̄ malis satanæ rotari. [Ibi impj] inquiete viuentes, se & alios inquietātes, [p̄cessauerunt à tumultu] q̄ se & alios in getauerunt. Mortuus em nec tumultū facit, nec sentit vt prius. [Et ibi regeuerunt fessi robore] Robore dicit, p̄pter hoc q̄ viribus suis cōfidentes, alios opprēsserūt: quo robore mortui, fessi cessauerunt. [Et quondā vincit] i. capti & afflicti à roburū & tumultuosus, [pariter] cum illis regeuerūt. [sine molestia,] ita q̄ molestiā vitra nō sentierunt. In hoc ergo mors vtilis est, q̄ liberat à sensu maloz, & in hoc affectū dixit David, Hec mihi q̄ incolatus meus plongatus est. Et dñs: O generatio incredula, q̄ diu vos patiat? q̄ diu apud vos ero? Quare autē vincit sint, subdit, & suppletur Quia nō exaudierūt vocē exactoris] i. tyrāni opprimētis. & differētias sic quiescentiū subdit, [Paruus & magnus ibi sunt,] supple & quales & pariter quiescētēs. [et seruus & liber à dño suo] i. q̄ dñm nō habet, & ideo mors desiderabilis est, q̄ à tātis malis liberat. [Quare] ostēdit hic lucē vitæ datā in potestātē satanæ, inutilē esse misero. [Quare] i. qua vtilitate, [misero] infelicitatibus satanæ subiecto, [data est lux?] ex luce em nihil habet, nisi q̄ videt miserā suā & plus dolet. ideo lux sibi nocet, & vitā in exteriori luce quare data est? [his q̄ in amaritudine animæ sunt] i. in amaritudine ptingentē vsq; ad animā & animæ subuersionē. [Qui expectāt mortē,] q̄ sit finis miseræ, & non venit, [vt amplius miser sint.] [Quasi effodientes thesaurū,] qm mortē thesaurū & lucrū reputāt, inquietū est finis miseræ, In Ecclesiastico em dicit: O mors, bonū est iudiciū tuum homini indigētī, & q̄ minorat viribus defecto atate, & cui cura est de oibus. Sic & Tobias dixit ad dñm: Fac mecū misericordiā, & p̄cepit in pace recipi spm̄ meū. expedit em mihi mori magis q̄ viuere. Sic Elias petiuit animæ suæ vt morerē, & ait: Sufficit mihi dñe, tolle animā meā. Et hoc exaggerās, subdit: [viro cuius abscōdita est via.] Nescit em homo vtrum bonū vel malum exitū habeat. Sunt iusti atq; sapientes, & opera eoz in manu Dei sunt, & tñ nescit homo, vtrū amore dignus sit vel odio. Et circūdedit eū Deus tenebris, q̄ scilicet ignorat finē suū, & finis q̄litate & tēpus, deindit ostēdit hoc taliter euenisse

nisse in ser [Anteq̄ comedam,] nō ad delicias, sed ad refectiōnem, [suspiro] ad pondus miseræ premētis, in hoc multi reprehendunt, q̄ ante suspiriū cibū accipiunt. [et q̄si inundatis aqua,] q̄ sonat, [sic rugit] meus] in plāctum, secundū illud Esaiæ: Rugiemus q̄si vrsi oēs, & q̄si columbæ meditantēs gememus. [Quia timor] i. causa timoris, [quæ timebā, euenit mihi] in bonis & liberis ac p̄sona. [et qd verebar] in amicis & vxore. [accidit.] Et subdit de innocentiā: [Nōne diffimulau] mala mihi illata, patientia volens vincere, iuxta illud ad Romanos: Noli vinci à malo, sed vince in bono malū. [Nōne quieui?] nulli inquietudinē faciens? [Nōne silui] in tumultu & contradictione peccator, secundū illud in Psalmo: Obmutui & humiliatus sum & silui à bonis. [Et] supple tñ [venit sup me indignatio] i. plaga ex indignatione, put dicit in Threnis: Effudit quasi ignē indignationē suā, factus est dñs velut inimicus. Hæc dicit Iob, vt materia daret disputationibus. Hucusq; verba Alberti, circa quæ multa occurrunt, q̄ dubitationē & difficultatem inducunt. vident em p magna parte stare non posse, vt sonant. Vnde quæ menti vel circa vel contra ea occurrunt, breuiter tangam, non vt tanto Doctōri in aliquo irreuerentialitē cōtradicam, sed vt p inquisitionem scholasticā veritas sacræ scripturæ clarius innotescat.

¶ Introductio dubiorum & difficultatum circa præscripta verba Alberti Magni. Articulus XI.

Primo p̄terea oritur difficultas circa verbū Alberti, quo ait q̄ Iob conquerit de hoc, q̄ actus sui non iudicant à Deo secundū formā, modum seu ordinē humanæ iustitiæ. Querimonia em videt impatientia esse. Iob autē de patientia specialissime cōmendat, nec ab ea cecidisse asseritur, sicut iam patuit. Vex aliqs dicere potest, q̄ etiam sit qdam pia quærela ex charitate & humilitate pcedens, vt cum qs fratrem peccatē, de eius excessibus conquerēdo spiritali patri, charitatiū accusat, vel humilis de humili conquerit, q̄ oia ad humilitatē p̄fectiā opa sibi patriat, nec se aliq̄ talium agere sinat. Sed p̄pter p̄enas à Deo directē vel pmissiue inflictas, conqueri, reprehensibile esse videt, & potissime de diuino iudicio conqueri. Insup oritur difficultas circa verbū Alberti, quo ait, q̄ Iob postea, scilicet sanitate adepta vel circiter, rediens ad vex, intelledū, Deo docere cognouit, q̄ ordo diuine iustitiæ penit⁹ dissilis est ordini iustitiæ hūanæ, & ideo homo nō debeat iudicari à Deo secundū humanæ æquitatis p̄cessum, cuius oppositū in principio suæ plagatiōis putauit Iob, vt ex verbis inductis Alberti consequit. Idud nō videt firmiter dictum, q̄ scilicet vir tātæ p̄fectiōnis ac sapiētiae anteq̄ p̄fato modo affligeret, nescierit ordinem, p̄cessum & modū diuine iustitiæ dissilisse esse modo & ordini iustitiæ humanæ, atq; humanā iustitiā in infinitū deficere à diuina. Præterea p̄cessus & ordo humanæ iustitiæ est, vt nulli infligatur p̄na nisi p culpa, si ergo Iob primo putauit se iudicari debere à Deo secundū humanā iustitiā, fuisset eiudē opinionionis, immo erroris, cui⁹ & sui amici id æstimātes, secundū Thomā, vel saltem cui⁹ & Eliphaz, id æstimās, secundū Albertū hūc ipsum. Hoc em vel oēs tres, vel Eliphaz sensit, q̄ hoies iudicant à Deo secundū p̄cessum humanæ iustitiæ, ita videlicet, q̄ De⁹ nulli infligeret p̄cā nisi p culpa, qd erroris fuit, sicut Iob illius fuit erroris, sicut patet ex his q̄ in expositione primi cap̄i dicta sunt circa v̄ba Iob. Ampli⁹ orit difficultas circa verbū Alberti, dicitis, q̄ in fine seipsum reprehēdit atq; p̄nituit, eo q̄ taliter sensit, & qm̄ dixit, innocentiē & ipiū ipse f. Deus cōdemnat, ex q̄ sequi videt q̄ Iob loquēdo q̄ isto scribunt libro, peccauit, cui⁹ oppositū S. Gregori⁹ in principio i. libri Moralīū multipliciter pbat & asserit, inter cætera dicit: Quā dā verba responsiōni ipsius Iob, imperitis lectorib⁹ aspera resonāt, q̄ sanctorū dicta pie intelligere, sicut dicunt, ignorat. Et qm̄ animū dolētis & iusti in senetipis assumere nesciūt, ideo doloris verba h̄c interpretari nō possunt. Credūt ergo B. Iob in suis sermonib⁹ deliquisse, min⁹ intruētēs, q̄ si B. Iob responsa redarguūt, falsam de eo & Dei sententiā fuisse testant. Diabolo nāq; à dño dñ: Cōsiderasti seruū meū Iob, q̄ nō sit ei similis sup terrā &c. Cui mox à diabolo r̄ndet, Nūqd Iob gratis timer Deū? nec me manū tuā &c. Hostis itaq; i B. Iob vires suas exercuit, sed certamē cōtra Deū assūpsit. Inter Deū itaq; & diabolu, Iob in medio, materia certaminis fuit. Quisq; ergo sanctū virū inter flagella positū, dicitis suis peccasse asserit, qd aliud q̄ Deū q̄ p illo p̄posuerat, pdidisse reprehēdit. Idē pbat Grego⁹, p hoc, q̄ in fine tēratiōis oia ipsi Iob in duplo sunt restituta: & q̄ p intercessiōnē ipsi⁹, De⁹ amicis ei⁹ ignouit. Verūtū istā difficultatē specialiter dissero, & ifra cōgruis locis tan gendā soluedam q̄ cōfido, Rufus orit difficultas, cū ait Albertus, S. Iob verba hui⁹ dixisse cap̄i, vt amicis suis disputādi p̄beret materiā. Cū em fuerit in tot ac tātis afflictioib⁹ cōstitū⁹, videt q̄ occasione disputādi nō exsisterit, nec disputare optauerit, cū talis actus debilib⁹ & infirmis in maximis dolorib⁹ positus sit onerosus, nisi forte qs dicat, q̄ voluit sibi tribulationē augere, & tñ infra reprehēdit amicos, q̄ disputādo ipsum afflixerint: Cōsolatores, ingens, onerosi vos oēs. Et ite cum decies cōfunditis me, & nō erubescitis me affligētēs sermonib⁹. Adhuc autē orit difficultas, cū ait Albertus: Dies naturaliter est principiū vitæ nascētis ex vtero, & hæc dies secundū totā periodū, in quā satan accepit potestātē, vt malitiā suā voluntatis in ea exerceret, in reb⁹ & liberis, p̄sona & amicis, nō potest optari nisi vt pereat, q̄ em peribit, tristitias & infelicitates nō ingereat: autē p̄cedit de mane in meridiē, & de meridiē in vesp̄rā, multis afflictioib⁹ vitā cōsumet.

Iaco. 3.
Gene. 3.
Lucæ 23.
Hier. 20.
Mat. 16.
Esal. 119.
Luc. 11.
Eccel. 47.
Iob. 3.
3. Reg. 19.
Eccel. 9.

Esaie 59.
Roma. 12.
Psal. 38.
Thren. 29.
Albertus.
Thomas.
Albertus.
Gregori⁹.
Iob 1.
Gregori⁹.
Iob 16.
Iob 19.

Et ideo optanda non est, nisi ut pereat. Ex quibus Alberti verba sequi videtur, quod tempus & vita hæc temporalis quod sine illo esse non potest in seculo isto corporeque mortali, sunt optanda non esse propter mala poenalia quod occurrunt quod stare non posse censet quia hoc impatiencia, non paciencia atque contentione seu fortitudine animi, esset. Paciencia prope perfecta perferimus, omnem aduersitatem, poenam & persecutionem fortiter sustinet, nec ob talia succubimus, cupimus mortem secundum se, vel solam ut ei finis aduersitatis, sed bene est in aua felicitatis, itaque dies cuiuscumque tribulationis potest optari, non ut pereat, sed ut maneat, inquit in ipso die maxime pro paciencia proceremur, alij exemplum pacienciae quodificationemque impediunt. Christus propter nos passio conformamur, gratia atque virtutibus crescimus, futura tormeta presentibus poenis breui oribus minoribusque redimimus. Sic quod martyres sancti fecerunt. Denique teste Aplos, pro Christo pati, donum est Dei. Et Christus testatur: Beati eritis cum maledixerit vobis homines, & persecuti vos fuerit. Gaudete in illa hora, quoniam merces vestra copiosa est in caelo. Sic & Iacobus: Omne inquit, gaudium existimate fratres, cum in diuersas tentationes inciditis. Absolute ergo & secundum rectam rationem loquedo, dies non est optanda perire, nec vita optanda statim finiri seu nunquam fuisse, propter mala poenalia, imo quod illa sunt grauiora, pacienciusque ex Dei amore ferunt, eo dies huiusmodi beatorum prohibet. Item ex verbis his sequitur, quod Albertus ista exponit de die exteriori vere temporali, consueto, sensibili. talis autem dies dudum perierit, quoniam Iob verba hæc protulit, sicut impossibile fuit, die illam reperire, esse, perire, obscurari, & cetera pati seu suscipere, quod ei in isto capitulo imprecatur. Vnde Gregorius probat, quod de illo die ista exponi non queat, secundum quod verba iacet & sonat. Vnde & Thomas quod de huiusmodi die ista exponit, aliter mutat ac ordinat verba, & aliquid interponit ac addit, quod non facit Albertus. Ex quo id quod elicit, quod expositio inducitur Alberti, non solum differat ab expositione Gregorii, in hoc quod Gregorius presens dicit in peccatis, Albertus in poenis seu afflictionibus facta, quibus Albertus quod neficio sensu hoc dicit. Immo in alijs valde multis ab iniucis differunt, quoad modum inueniuntur in bonis prescriptas expositiones patefecit. Immo & expositio Gregorii in hoc puncto rationabilior rite ostendit, quoniam tempus & vita presens magis optanda essent non esse nec fuisse ac perire, propter mala culpa, quam propter mala poena. Et tamen Gregorius non exponit hæc de exteriori, sensibili, temporali ac solito die, nec de persona B. Iob, sed nec propter mala culpa quam fecerunt, debemus poenitentiam velle nunquam fuisse aut esse, quod ad veniam licet venire, & in culpa remissionem diuina misericordia declarat, Deusque proclare laudat. sed & malis culpa non totaliter perimit bonum naturam, iuxta hunc modum possent & multa sensu obijci verbis Alberti, sicut ait: Dies satanae, in qua fatan affixit Iob, non requirit ad numerum dierum B. Iob, ita quod Iob orat, pro hoc, certum est autem quod dies illa perierit non potuit non punire ad dies vite Iob. Rursus, cum ait, Recordatio mali, male & ad tristitia afficit animam. Certum est autem quod recordatio tamen mali poenalis, quam mali culpabilis, frequenter bene ac delectabiliter afficit animam, ut cum alijs gaudet se propter Deum tulisse aduersa, vel de pristina infirmitatis curatio letat, vel poenitentia de suis peccatis salubriter pro poenitentia recordat, vel quod Deus sibi peccat, atque ad emendationem peruenit. Hinc nepe ait Psalmista: Letari sumus pro diebus quibus quibus nos humiliauit, annis quibus vidimus mala, itaque, quoniam ait, vtilis est talis infirmitas, infelicitas seu aduersa occidere, quam illustrari, & non apparere quam manifestari. Certum est autem, quod frequenter vtilis est, talia manifestari ad Dei honorem & fidei confirmationem, hominumque adificationem, ut patet de sanctorum martyrum: Immo & ipsum Iob voluit se propter Deum sic flagellari, ut per hoc eius perfectio ac paciencia nobis ad nostram instructionem pateret, ut ex verbis Gregorii patuit, Ite, cum ait & subdit Iob causam tamen maledictionis: Quia non conclusit dies hæc ostia ventris qui portauit me, ut scilicet clausis ostijs, intra ventrem mortuus essem, ne ad hæc infanta lucem peperisset me in me. Ex isto sequitur videtur, quod propter poenalia sua mala Iob optauit se natum non fuisse, aut in membris veteribus obisse, quod, sicut ex phabibus claret, irrationabile existisset, put etiam tagit Gregorius. Simili argumento sequentia verborum Iob, expositio huius doctoris impugnat. Denique subdit, Nunc enim dormiens sicut cum regibus terream. I quod secundum iustitiam perfectionem homines regebatur, sed ut tagit Gregorius, si intra membris alium obisset, nullam habuisset remedium contra originale peccatum, idcirco in silentio & quiete iustorum non fuisset cum huiusmodi regibus iustis, quoniam Christi passionem in sinu Abraham quererit, in ascensione vero ad caelos de duobus noscitur. Postea addit Albertus: In hoc ergo mors vtilis est, quod liberat a sensu malorum, & in hoc affectu dixit David: Heu mihi quia icolar meus plagarum est. Et Christus, O gnatio incredula, quod diu apud vos erit: Contra istud obijciunt, quoniam licet mors in hoc vtilis afferat, quod liberat a sensu malorum, id poenali preceptio seu sensatio poenae, in quantum sunt quod mala, non tamen in quantum sunt materia pacienciae, & magni perfectus beatitudinis occasio, ideo propter mala poenalia, absolute loquedo, mors non est simpliciter appetenda, in quantum est mors seu terminus vite seu etiam poenae presentis. Nec in tali affectu dixit Psalmista, Heu mihi, sed desideris vite beatæ seu melioris getis ex charitate, secundum Augustinum aliosque expositores concorditer, sicut & Paulus profert: In felix ego homo, quod me liberabit de corpore mortis huius: Christus quod inducitur protulit verba potius propter mala culpa, ut pote incredulitate quod unda, ut patet in Marco & Mattheo, quod tadio malorum poenali, itaque desiderio redeundi ad patrem, & glorificationis suae in corpore, deinde subdit Albertus: Quare dicit est misero lux? Ex luce enim nihil habet, nisi quod videt miseriam suam, & ita lux nocet ei. Istud rursus infanta patitur, afflicti sunt enim, iace sensibili ad multa comoda adiuuat, ut si ppat ad consolatorum, & ad Christi imaginem & crucem adspi-

Philip. 1. Mar. 5. Lucae 6. Iaco. 1.

Gregorius. Thomas.

Albertus.

Psalm. 89.

Psalm. 119. Lucae 11.

Roma. 7. Marci 9. Matth. 17. Albertus.

aspiciat, ac quod aspectu, memor sit passionis dicitur, discat atque proficiat. Porro super illud quod subditur: Expectat mortem quasi effodietes thesaurum, & lucem reputat, inquit est in his miseria, iuxta illud Ecclesiasticum: O mors, bonum est iudicium tuum homini indigentibus & c. sicut est allegatum, sicut Tobias dixit ad dominum: Fac mecum misericordiam, & prope in pace recipi spiritum meum. Atque Elias, Tolle animam meam, ex his potissime expositio Alberti fulciri videtur, quod scilicet, propter vitam aduersitates poenales optanda sit mors, & ut pereat dies. Ad quod respondendum, quod auctoritas illa Ecclesiastica nil amplius obtinet, nisi quod mors tolerabilior est egenis, infirmis, senibus, atque sollicitis, in quantum poenales sunt pleniore defectibus, & in quantum mors illis sine imponenda, est in aua ad vitam meliorem sequentem, sicut excacatus Tobias, & persecutionem ferens Elias, locuti sunt verba salutaria, quibus nonnulli dicunt Tobias in verbis illis, presertim cum dixit, Expedit mihi mori magis quam viuere, ex humana infirmitate locuti, venialiterque peccasse, vel forsitan dixit hoc, timens, ex abundantia aduersitatum sibi occurrentium ad culpam corruiere, sicut & Moses in libro Obsecro ait ad dominum: Obsecro ut in reuerentiam me, ne tatis malis afficiar. Vnde omnes hi sancti, videlicet Moses, Elias, Tobias, verba hæc locuti credunt magis ad vitam dum mala culpa, & ne cererent talia que videre eis grauissimum fuit, ex amore Dei & zelo iustitiae, itemque desiderio getis sequentis, quam ad vitam mala poenae simpliciter. Afflictio tamen poenosa, potest absque culpa esse alicui occasio cupiendi mortem, secundum quod mors est quidam ingressus ad vitam meliorem sequentem, in qua non peccat ut hæc, & supposita diuina circa hoc voluntate. Hec autem desiderio veritatis meliorisque informationis, saluo pro oia honore Magni Alberti, sunt ingratiae, non reprobativae aut pernaciter, dicta. Forte enim verba Alberti possunt saluari, quibus pro magna parte eorum non videam quomodo faciliter possint saluari. Cui itaque placet tam studiosum doctorem defendere, verba ipsius elucidat ac resoluat, & quae obiecta sunt soluat.

Ecclesiasticus 47. Tobias 3. Regum 19.

Tobias 3.

Nume. 14.

Gregorius. Thomas. Albertus.

Matt. 24. Boethius.

Gene. 9. Iosue 7. Roma. 14.

De expositione S. Thomae circa idem capitulum. Artic. XII. Quonia expositio S. Gregorii in isto capitulo videtur ad spiritualitatem non modice tendere, Thomas conatur esse presens capitulum literaliter explanare, cuius expositio in hac parte planior est & resolutior quam Alberti. Itaque ait: Sicut dictum est, circa passionem animae duplex fuit antiquorum opinio. Stoici enim dixerunt tristitia in sapientem non cadere. Peripatetici vero dixerunt sapientem tristari moderate secundum rationem, quod veritati concordat, ratio enim conditione naturae auferre non potest, est autem ratione sensitiue naturae, convenientibus delectari, & de nociuis dolere atque tristari, quod ratio nequit auferre, sed moderat ita, quod ratio pro tristitia a sua rectitudine non diuertat. Concordatque hæc opinio sacre scripturae, quod tristitia ponit in Christo, in quo est omnis virtutis ac sapientiae plenitudo. Sic ergo Iob ex pnatratis aduersitatibus tristitia sensitiuas paciencia in eo locum non habuisset, sed propter tristitia rationis eius ad rectitudinem non recessit, ad quod ostendendum, dicit Post hæc, I. post septem dies taciturnitatis profertur. Vnde constat quod ex ratione, non ex turbate tristitia sit locutus, alijs ante protulisset hæc verba, quando tristitia vehementior fuit. Tristitia namque temporis longitudine mitigat, & in principio magis sentit, ideo tamen diu tacuisse videtur, ne ex turbata mente loqui iudicaret. Solent autem sapientes ex ratione exprimere motus passionum quos sentiunt, moderat, sicut & Christus dixit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Et Boethius primo de consolatione tristitia sua aperuit, ut ostenderet quomodo eam ratione mitigaret. I. maledicere, multipliciter sumit. Cum enim maledicere nihil aliud sit quam mala dicere, tot modis maledicit, quod modis malum dicit. Itaque tripliciter maledicit. Primo, maledictione causante malum, quoad modum dicere Dei, est causa eorum quae dicitur & sententia iudicis, causa est poenae eius quae daturatur in Genesi dicit, Maledictus Chanaan. Et Iosue maledixit Achan. Secundo fit istud, imprecatio vel optatio malum alicui, & sic Apollus prohibet maledicere, dicens ad Romanos: Benedicite, & nolite maledicere, non autem primo modo. Tertio fit hoc malum simpliciter enunciatum pro modum presentis, presentis vel futuri, sic Iob maledixit diei suo, eum malum esse dicens in sua sententia, quo tempus dicitur bonum suum malum propter ea quae sunt in tempore. Denique, licet esse & viuere sit secundum se appetibile, tamen esse & viuere in miseria est fugiendum, secundum quod huiusmodi: quibus interdum esse in miseria, aliqui libenter ferat ob aliquem finem, Hinc misera vita quae non ordinat ad aliquem finem bonum, nullo modo est eligenda, put Christus ait de Iuda: Melius ei erat si natus non esset. Bonum autem quod ex miseria expectat, non apprehendit vis sensitiua, sed ratio tantum, sicut amaritudinem medicinae percipit gustus, solaque ratio in fine sanitatis delectat. Si quis ergo secundum passionem sui gustus iudicaret de medicina amara, diceret eam malam, ratio tamen diceret bonam propter finem intentum, similiter miseria quam Iob pariebat, rationi vtilis videbat, sed inferior pars animae eam reprobabat. Vnde & viuere sub tali miseria, secundum quod tale, fuerat odiosum, & etiam ea pro qua exuberabat ad illud. Ideo Iob secundum inferiorem animae partem, cuius passionem & dispositionem exprimi intendebat, odio habuit naturam suam & diem suae natiuitatis, conceptionemque & noctem quae fuit conceptus, & hoc est quod dicit: Pereat dies in qua natus sum, & si diceret, vitina nunquam natus fuisset. I. & nox in qua dicitur est, I. vere dici potuit, & conceptus est homo, I. vitina nunquam conceptus fuisset. Cognoscit autem natiuitatem adscribit diei, & conceptionem nocti quia secundum astrologos, conceptio diuina est melior, principali fidere scilicet sole, existente super terram, & conceptio autem nocturna frequentior. Deinde Iob ad maledicendum diei suae

ca inducit, quæ dies sit odiosa, dignitas vero diei, est claritas, qua à nocte discernit, quæ excludit, dicitur. Dies illa verat in tenebras. Jac si dicat, dies natiuitatis meæ debuisset esse tenebrosus, vt congrueret tenebris miseriarum eius patior. Quædã em̄ p̄ modũ optandi dicunt, ad exprimẽdum iudicium qd̄ de aliqua re habet, & nisi sic intelligeret verbũ istud atq; sequentia, frustra viderentur: quoniam dies & nox, de quibus loquebat, p̄terierunt, nec poterat immutari. Præterea dies multipliciter clarus est, primo ex sanctificatione Dei, quæ eum celebrẽ fecit, quæ claritate remouens, subditis [Non regrad est Deus desuper] i. non exigat vt ab hoibus celebrẽt, dies quæpe aliqui exigebant à Deo per hoies celebrari, p̄pter aliqua insignia beneficia in eis collata hoibus, sicut sabbatũ in veri rege p̄pter beneficium creatiois. Vt ergo Iob insinuare, quod sua natiuitas non sit cõputanda inter insignia beneficia Dei, cum ad miseriam magis q̄ ad lætitiã natus videat. Secundo dies est clarus ex hoim̄ recordatiõne, secundum qd̄ hoies dies aliquos celebres ducunt, in quibus eis aliqua magna & læta acciderunt, quæadmodũ Pharaõ & Herodes diem sui cel. brabatũ natalis, hanc claritatem remouet, dicens: Non sit in recordatiõne hoim̄. Tertio dies est clarus ex lumine corporali, quæ claritas quãdoq; auferit per subtractionem radiorum solis, ideo subditur: Non illustretur lumine. Quãdoq; autem aufertur per interpositionem nubium seu aliorũ occultantium radiorum solis, & quãtum ad hoc, dicitur: Obscuret eum tenebræ. Quãdoq; ex defectu visus, vt dum quis moritur vel excæcat, tunc claritas diei, quãtum ad eum, aufertur & quo ad hoc, ait: & vna bra mortis, occupet eum caligo. Tunc dies caligine occupat, dum ei primo splendentis, subit atq; ex insperato tenebræ inducuntur, sicut B. Iob inducuntur tenebræ aduersitatis, & inuoluatur amaritudine tristitia. Per quæ omnia aliud nihil intendit, quàm quod dies suæ natiuitatis non debeat indicari dies gaudij, sed in æroris. Cõsequenter maledicit nocti suæ conceptiois, primo ei attribuens vnde nox horribilior reddit. Cũ em̄ sit nox horribilior p̄pter tenebras, q̄ fuerit tenebrosior, eo sit horribilior, qd̄ sit magna tempestate oriente in nocte, & quo ad hoc, subditur: Noctem illam tenebrosus turbo possideat. Quasi dicat, cõgruisset nocte illa tenebroso turbine possideri, vt vitæ meæ cõgrueret, q̄ tanto turbine aduersitatis inuoluuit. [Non cõputet in diebus anni, nec numeret in mensibus.] tanq̄ diceret, nox illa nõ est memoria digna, cũ nihil insigne, qd̄ ad me, in ea acciderit, sed potius aliqd̄ dolorosum. Porro inter noctes quædã sunt celebres, quibus hoies ad festa agẽda concurrunt, qd̄ ab ea remouet, dicens: Sit nox illa solitaria nec laude digna. Nox nãq; laude sit digna, p̄pter aliquod magnũ factũ in ea cõtingens, qd̄ in ista nõ accidit. [Maledicant ei q̄ maledicunt diei.] & q̄ illi sunt, subditur: Qui parati sunt suscitare leuiathã, i. piscatores grandẽ piscem, q̄ secundum vnam acceptionẽ vocat leuiathã, in noctis tenebris mouens ac capere cupientes, q̄ apparente die tristantur, maledicuntq; ei, in quãtum per lucem diei opus eorum impedit. Vel q̄ parati sunt suscitare leuiathan, i. hoies vidios, q̄ diaboli dicitur leuiathã suscitãt, ei voluntate impledo, per hoc em̄ suscitãt eum ad dominãdum eis, & ad puniẽdum eos in postea, tales maledicunt diei, dum in eo peccare vetant, ideo d̄ apud Ioannem. Omnis qui male agit, odit lucem, Diabolus aut̄ vocat leuiathan in Esaiã, quo scribit: Visitabit dñs super leuiathã serpẽtem tortuosum &c. Deinde excludit à nocte hac pertinẽtia ad bonum eius, quorũ vnum est, quod decoratur aspectu & luce stellarũ, vñ subdit: Obscurentur stellæ caligine eius, vt h. nõ apparent. Aliud est, quod nox decorat spe diei, qd̄ remouens, addit: Expectet lucẽ, & non videat, nec ortum surgentis auroræ, quatenus tenebræ eius nec finiãtur per diem, nec minuant per auroram, qd̄ intelligẽdum est, sicut de die prædictum est. [Quia nõ cõclusit ostia ventris qui portauit me.] i. quia in ea nõ sunt ostia ista cõclusa, qd̄ dicit, ad innuẽdum quod desiderauerit suum conceptum, non venisse ad partum, neq; ad pueritiã, quæ intelligit per auroram: neq; ad iuuetutem, quæ per plenam lucẽ signatur. [Nec abstulit malum ab oculis meis.] quasi dicat, ipsam vitam nõ propter seipsam abhorreo, sed ob mala pœnalia quibus affligor, vnde omnia quæ supra figuratiue loquutus est, hac clausula exposuisse videt. [Quare nõ in vulua mortuus sum?] hoc dicit quantum ad statum vitæ, quo cõcepti primo viuunt in vtero; quãtum vero ad statũ vitæ, quo viuunt post natiuitatem ex vtero, subdit: Egressus ex vtero nõ statim perij. Et quia cum aliquis dicit, quare hoc factum est, dat intelligere saltẽ aliq̄ inuutiliter factum sit, hinc ostendit inuile, immo & nocium sibi esse, quod conseruatus est in vita. [Nũc em̄ dormiens silerem.] mortem nominat somnũ, p̄pter spem reuerentiõis. Per silentium vero intelligit quietẽ ab aduersitatibus quas patiebatur, quasi diceret, si statim post ortum mortuus fuisset, his aduersis non inquietarer. [Es somno meo] i. morte, requiescerem ab inquietatiõibus vitæ istius, cum regibus & consulis terræ, qui vel delicijs vel diuitijs vacãt, ideo subdit: Qui ædificãt sibi solitudinẽ, i. causa venarioris & aliarũ voluptatũ, solitarij esse volentes. [Aut cum principibus q̄ possidẽt aurũ,] quasi dicat, si statim mortuus essem, nihil nunc minus haberẽ q̄ habet illi, q̄ hic in multis p̄perabantur. Ex his verbis dat intelligere, hoimẽ secundũ aiam post mortẽ subsistere. Porro si obiciat, quod huiusmodi reges & principes non quiescunt, sed in inferno torquentur, & quod vile fuit B. Iob cõseruari in vita ob meritũ acgrendũ, dicendũ quod loquitur ista ex parte sensualis partis, exprimens eius effectũ, qd̄ nõ respicit nisi ad corporalia atq; p̄sentia bona vel mala. [Aut sicut abortiuũ abscõditum non

Gene. 41. Marc. 6.

Ioan. 5. Esai. 24.

non subsisterem.] hoc dicit, qd̄ ad eos q̄ moriuntur ante infusioẽ aĩæ rationalis, à sceribus quæpe abortiuus aĩ rationalis aĩ infusioẽ moriẽtib⁹, nil manet p̄teritũ. [Aut q̄ cõcepti nõ viderunt lucem,] q̄ moriuntur in vtero post aĩæ rationalis infusioẽ. [Ibi] s. in statu quẽ habet q̄ cõcepti non viderunt lucẽ, [impj cessauerũt à tumultu,] quẽ alijs inferebant, quos affixeruntq; in statu illo nondũ facere possunt, nec in simili facere possunt, & [ibi] videlicet in statu mortuorũ, [reguerunt fessi robore,] i. q̄ pugnãdo aut laborãdo sunt fatigati, non aut loquit nisi de quiete à malis vitæ p̄sentis. [Et] illi qui fuerunt [quodam pariter vincũ], erunt [ibi] sine molestia] i. prius angustia, cũ eis q̄ illud eos tenebat, & [ibi] hoies oppressi angarijs, [nõ exaudierunt vocẽ exactoris] secundũ vinctus Esaiæ, Quõ cessauit exactor, quieuit tributũ, [Paruus & magnus ibi est], qui hic differebant per inæqualitatem p̄p̄ritatis terrenæ, sunt pariter ibi nec paruitas & magnitudo, quo ad terrenã, pensata, facit ibi distãtiam, veruntñ differentia magnitudinis & paruitatis, secundũ spũalia bona, remanet ibi, sed de his modo nõ loqr̄. [Et] [ibi] [seruus] erit [liber] à domino suo,] ideo nõ habebit ibi locũ exactio aut aliqd̄ tale. Postq̄ detestatus est Iob p̄p̄riã vitam, nunc detestat totius gñis humani vitã, tam quo ad eos qui p̄sp̄ratur, q̄ quo ad eos q̄ aduersitati bus exercet, à quibus iam incipit. [Quare] i. qua vtilitate, [data est miser] i. pœnis subiecto, [lux] cognitionis, cum p̄ eam cõsideret mala quibus affligitur, & vitã his q̄ in amaritudine animæ sunt, q̄ a amaritudine vitæ admixta, ipsum viuere tãdiosum efficit. [Qui expectat mortem, & non venit] tam cito vt cupiunt, [quasi effodientes thesaurũ] i. q̄ cũ grãdi desiderio q̄ritur, & q̄m desiderij dum cõplet, gaudiũ parit, subiungit: Gaudetq; vehementer cũ inuenerint sepulchrũ] i. cum viderint sup̄uenire mortẽ, p̄ quã inueniãt monumentũ. Et q̄m dici possit quod vitã detur vtiliter his qui p̄sp̄ratur, hoc remouens, dicit: [Viro cuius abscõdita est via] i. cur tali data est vita & lux? Hic aut̄ via viri abscõdita, quæ nescitur quò p̄sentis p̄p̄ritatis status pueniat, iuxta illud Proverbiõrũ: Risus dolore miscbit̄, & extrema gaudij luctus occupat. Et in Hieremia, Nõ est in homine via eius. In Ecclesiaste etiã: Quid necesse est homini maiora se querere, cũ ignoret quid cõducat ei in vita sua? Quõ aut̄ via abscõdita sit, subdit: [Et circũdedit eũ De⁹ tenebris] ignorãtiã, quæ reẽ oim̄ cognitionẽ ei nõ tribuit, deinde ista aduersa sibi adaptat: [Anteq̄ comedã, suspiror,] Suspiriũ, est signũ moderatæ tristitiæ: rugitus vero, signũ est tristitiæ vehementis, ideo subdit, [Et quasi inundantis aquæ sic rugit] meus, i. aqua em̄ defacili mouet, & murmuris efficit sonum, sic homo in magna posit⁹ afflictioẽ, ex leui suæ calamitatis memoria ad rugitũ mox prouocatur, additq; [Inundãtis aquæ,] vt amaritudinis suæ cõtinuitatẽ ostẽdat. Aqua nãq; inundãtis mouetur cõtinuẽ & sonũ pducit. Porro miseria hominis ad amaritudinẽ puocat, in duob⁹ cõsistit, videlicet, in dānis reẽ vel psonæ & in dehonoriãtõne. Quãtum ad primũ, ait: Quia timor quem timebã, euenit mihi] i. q̄ timebã, mihi iam acciderunt, quo em̄ psona extat prudentior, tãto tãpore p̄p̄ritatis magis p̄cogitat, q̄ tẽpore aduersitatis sibi accidere quẽt, iuxta illud Ecclesiãsticũ: In die bonorũ ue immemor sis malorũ. Quo ad secundũ, subiungit: [Et qd̄ verebat, accidit,] est em̄ verecundia (secundũ philosophũ) timor inhonoratiõis, p̄ quod ostẽdit quod post gloriã magnam opprobria & dehonoriãtiões sustinuit, & quod hoc nõ meruit, subdit: [Nõne dissimulaui] in iuriam mihi illatã? Deniq; pœnã mereri q̄ potest dupliciter. Primo, dum ex illatis iniurijs vltra modũ prouocat ad vltionẽ, qd̄ remouet, dicens: Nõne dissimulaui? Alio modo, dum primitus aliũ ipse offendit aut verbis, qd̄ remouet, dicens: [Nonne silui] à verbis cõtumeliosis & impijs aut factis, quod à se remouens, subdit: [Nonne quieui] ab opere malo? quod mali non implet, cum in Esaiã scriptum sit: Cor impj quasi mare feruens, quod quiescere non potest. [Et] [Quãuis innocens fui, tamen] [venit super me indignatio.] id est, pœna à Deo, in quo ita non ponit comortio animi, fed punitio.

Esai. 14.

Prou. 14. Ibi dem. Hiero. 10.

Ecces 7.

Ecces 11.

Esaiẽ 57.

Quid de intellectu huius cap. rationabilius dictum videatur. Artic. XIII. Quãtum capere queo, inter Gregorium asserentem p̄sens capitulum non posse ad literã exponi & Thomam asserentem ac facientẽ oppositũ, nõ est tanta dissonãtia in re, sicut in verbis apparet. Gregorius nanq; intendit p̄bare, quod capitulũ hoc non possit literaliter exponi, secundũ qd̄ verba iacent & sonant, & vt sumantur dictã à sancto Iob secundũ rationem deliberatã, sic nempe (vt arguit) impossibilitatẽ & irrationabilitatẽ, maximãq; impatiẽtiam continerent. Nec Thomas sic caplm̄ istud exponit, quemadmodũ considerãti verba eius, p̄cedenti articulo introductã, euidentissime cõstat. Expositio quoq; Alberti satis facilliter videt posse ad expositionẽ Thomæ reduci, & cõcordari cũ ea, paucis hinc inde verbis subintellectis, quæ subintelligit Thomas & p̄misso notabili, qd̄ Thomas p̄mixtit. Porro Lyrã, quibus expositionem Thomæ dicat subtilẽ & gratiosã, obijcit tñ sobrie cõtra eã, quod secundũ dictũ Thomæ, qd̄ asserit B. Iob loqui verba huius capli ad insinuãdũ dispositionẽ ac passionẽ sensitiuæ partis suæ, miserias quas parietat abhorrentis, quibus ipse secundũ rationẽ p̄ patientiã eas acceptaret intuitu Dei ac p̄mij eius, itaq; cõtra istud sic arguit Amici Iob cũ fuerint sapiẽtes ac literati, nõ contra dixissent ipsi Iob hoc modo loquẽti, sciẽtes passioẽs esse tristabiles secundũ sensitiuã aĩæ partem. Et ideo secundũ hoc dictũ, tota disputatio eorũ cõtra Iob procederet æquoque, cũ nitant ostendere,

Gregori⁹. Thomas. Gregori⁹.

Thomas. Albertus. Lyranus.

S. Iob ex impatientia factū maledictū ac blasphemū, tanq̄ ex erronea rōne loquētē, q̄ tñ disputatio p̄trahit vsq̄ III. cap. Nec videt̄ q̄ Iob tam diu tenuisset eos in verbis & quocis, ad p̄positum nō spectātibus, q̄n aperuisset eis intentionē suā. Ob hāc rōnem videt̄ huius expositio aliter esse dicendū, videlicet q̄ disputatio cōtra aliquē, frequētē dicit vel arguit, p̄cedendo ex concessione ab eo, ad cōcludendū aliquid cōtra eū, quē admodū Ap̄l̄s ad Corint. ex errore negatiū resurrectionē sic arguit: Si resurrectio mortuorū nō est, ergo nec Ch̄s resurrexit. Si autē Ch̄s nō resurrexit, ianis est p̄dicatio n̄ra, ianis est & fides v̄ra. Amici autē Iob, licet cōuenientē eū eo in hoc, q̄ actus humani regunt diuina p̄udentia, tñ dissentiebāt ab eo in hoc, q̄ punitionē peccatorū & remunerationē bonorū in futura vita negabāt. Ad q̄d dicit̄ eorū sequit̄, q̄ vita hoīs in magna miseria existētis, a qua nō apparet liberatio via humana possibilis, sit ei onerosa atq̄ odibilis, si n. nulla est remūera tio in futuro seu alia vita: & p̄ consequens, ea p̄ quā venit ad tantā miserā, s. cōceptio, natiuitas, educatio, sint ei odiosa. In tali autē statu erat Iob, & ideo ex sententia amicorū suorū erronea, quā agnouit, cōclusit vitā suā sibi odibilem, & ea p̄ quā venit ad eam, ducēdo eos ad incōueniēs, quā itū ud p̄ incōuenienti habeat. Et secundū hunc modū Iob nō potest de impietate vel blasphemā rephendi. Nam ea quā in isto cap̄o & similia quā in sequētibus ait, non p̄fert ex sua sententia, sed magis tanq̄ ex errore amicorū deducta. Præterea quātum intelligo, si textus huius cap̄i li teraliter debeat explanari, videt̄ expositio S. Thomæ cōueniēs, nec facta obiectio q̄cquā cōcedit. Concedendū est eodē q̄ amici Iob prima facie putauerūt eū verba huius cap̄i ex impietate & turbata atq̄ erronea rōne locuti, quē admodū ex verbis Baldar̄ clarissime liquet. Et hoc ipsum secundū q̄d tangit Gregorius, fuit in eis culpabile: q̄a ex pristina cōuersatione B. Iob, quā nouerunt, debuērūt auertere q̄ nō ex impietate loqueret̄, sed mystica rōne talia p̄meret. Deinde ad dēdū q̄ disputatio inter Iob & ei⁹ amicos, in æquocis nō laborat, nec Iob in æquocis eos tenet, qm̄ statim in prima respōsiōe, qua respōdet primę obiectiōi de Eliphaz, q̄ respōsiō incipit. 6. ca. orsus est insinuare ac demōstrare, q̄ nō impatiētē aut vitiose hęc ptulit, sed ad exprimēdū gra uisimū corporalis naturæ sensitivæq̄ partis dolorē, quē ptulit, & quātū ad huiusmodi afflictiōē, vita sua esset sibi odibilis ac molesta, secundū interiōrē aīa paritē, nō aut q̄ ratio passio ni succūberet vel vinceret dolore. Hinc nēp̄ infra ait: Respōdet, obsecro, absq̄ cōtentiōe, & lo quentes id q̄d iustū est iudicare, & nō inuenietis in lingua mea iniquitatē, nec in faucibus meis stultitia p̄sonabit. statimq̄ sequētē cap. subdit, Militia est vita hoīs sup̄ terrā: q̄ verbo ostēdit, q̄ homini habēdū sit bellū cōtinuū cōtra passioēs & vitia. Quōd vero p̄fata verba atq̄ similia secundū sensualem afflictiōē ptulerit, p̄dit, dicit̄: Sicur cōsumit nubes & p̄trāsit, sic q̄ descenderit in infernū, nō ascēdet nec reuertet̄. Quapropter & ego nō parca ori meo loqr̄ i tribulatiōe spūs mei, cōfabulabor cū amaritudine animæ meæ. Insup̄ adiciēdum, q̄ tota disputatio amicorū contra eum, nō est ad ostendendū eum factū maledictū & blasphemū propter hęc ver barimmo de hoc diu nō disputat: sed principale intēū eorū est, disputare de p̄uidētia Dei, q̄liter scilicet res humanæ gubernat̄ a Deo, secundū Albertū & Thomā cōcorditer. Et q̄a timebāt hō minē non puniri, nisi p̄ præuia eius culpa, consequētē conati sunt demōstrare, q̄ Iob pro suis peccatis puniri⁹ sit, quōd q̄ occulte iniustus atq̄ hypocrita fuit, nō q̄d ob verba hęc, ante quorū p̄lationē fuit plagatus, sed aliunde. contra q̄s Iob zelo iustitiæ veritatē tuet, suāq̄ in oibus æq̄ta tem concludit, quē admodū in p̄cessu lucebit. Præterea apparentiā habere non reor, q̄ omnia verba huius cap̄i atq̄ similia, dixerit, non quasi ex sua sententia, sed tanq̄ ex errore amicorū deducta. Non enim consuevit quis taliter disputare aut fari, videlicet ex errore aliorum incōueniens deducēdo, nisi de tali errore mentio aliqua ipsam disputationem statim p̄ceiserit, quem admodum præallegato loco quo Ap̄l̄s sic arguit, errorē eorū, cōtra q̄s argumētāt, cōmēmorat, moxq̄ impugnat. Cōstat autē q̄ ante verba hęc S. Iob, nulla præcesserit mentio de errore amico rum eius præactō. Postremo q̄ amici Iob illius fuerint opiniois atq̄ erroris, immo perfidiaz, q̄ nulla sit remuneratio actuum humanorū post vitam hanc, vtpote q̄ anima rationalis sit morta lis, pereatq̄ cum corpore, nequaquā videt̄, neq̄ probabile arbitror, quanquā etiam sanctus Tho mas hoc dicat, immo ex verbis amicorū Iob ostendet̄, q̄ posuerunt animam hominis immortalē. Nam & Eliphaz statim inter cætera de impijs loquitur: De mane vsq̄ ad vesperam succiden tur, & quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Infra quoq̄ Sophar testatur: Luct quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. iuxta multitudinem adinuetionum suarū sic & sustinebit. re vel abunt cæli iniquitatē eius, & terra aduersus eū consurget. Hęc est pars hominis impij a Deo. Multa quoq̄ similia infra, spiritu veritatis præstāte, tāgent. Deniq̄ qui nouerunt casum angelo rum, communiter cognouerunt illorum ruinā per homines insinuatādam, sicq̄ senserunt animam rationalem non esse mortalē, sed ad angelicam & cælestem beatitudinē perducen dā. Vñ Saducei dicentes animā hoīs esse mortalē, dixerunt angelos nō esse nec spm̄, vt legitur in Actis. Amici autem Iob nouerunt quosdam ex angelis corruisse. Eliphaz em̄ dicit: Ecce q̄ seruiunt ei, nō sunt stabiles, & in angelis suis repperit prauitatem. At vero cū viri isti fuerint B. Iob tam familiāres atq̄ charissimi diu ante hanc disputationem, probabile non apparet, q̄ tanto tempore

reliquisset eos in tanta incredulitate atq̄ insania, & nō nisi in hac disputatione probasset eis animā immortalitē, sed contra hoc alqs dicere posset, q̄ pari ratione debuit eos iam dudū instrū xisse de mō p̄uidētiaz Dei, ne circa illum errarent. Et rōndendum q̄ ille eorū error, quo puta bāt nullā a Deo puniri, nisi pro culpa, nō fuit sic p̄iculosus ac perfidus aut impeditiuus saluti, vt ita perfidia de animæ mortalitate. Gregorius etiā & Albertus ita exponunt verba amicorū Iob, q̄ posuerunt vitam post hanc vitam, & animā immortalē, nec sequitur, si dixerunt, hominem non puniri a Deo, nisi pro sua culpa, iustisq̄ contingere prospera, q̄ senserūt animā esse mortalē. Nā illis tēporibus cōmunit̄ ita fiebat, q̄ virtuosus hoīb̄s etiā tēporalis euenit p̄sp̄ritas, quē ad modū in veteri testamēto De⁹ ip̄s̄ q̄q̄ ludais tēporaliū p̄sp̄ritatē sp̄p̄dit, si diuini obtēperarēt p̄ceptis. Præterea, q̄d B. Hieron. circa hęc sentiat, mihi nō cōstat, nisi q̄tū ex eius expositione sup̄ Ieremiā elicio. exponēs etē illud Ieremiā, Maledicta dies in q̄ natus sum, Maledict⁹ vir q̄ annūciāuit p̄i meo, dicit̄: Natus est tibi puer masculus, Maledict⁹ vir q̄ nō interfecit me a viua & c. circa hęc scribit Hieronym⁹: verba Iob huic Ieremię testimonio cōaptam⁹, q̄ s. sit melius nō esse q̄ viuere in supplicijs, iuxta illud q̄d scriptū est: Quare data est misero lux: & in euangelio, Melius illi fuerat, si natus nō esset hō ille. Vñ & Iacob, eo q̄ vixerat in labore dies suos, paruos & malos asseruit, quō autē intelligēda sint verba Ieremię, ibidē plen⁹ scriptis, vtiq̄ ibidē sensi, sentio adhuc, q̄ sit verba Iob q̄ Ieremię, intelligi possunt p̄ modum hypbolice locutiōis, q̄ aliquid sine mēdacio d̄ p̄ excessum, nō q̄ loquens sic asserat vel intēdat, sicut verba ei⁹ prima facta sonāt, sed qm̄ magnitudinē rei vel suæ affectiōis, aliter neq̄ tā cōuenienter exprimere, tales q̄ppe locutiōes in scriptura sacra frequētē sunt, sicut in Gēsi Pharaō loqr̄ Ioseph: Absq̄ tibi oris impio nullus in vniuersa terra Aegypti mouebit manū aut pedē. Et in lib. Iudicū filij Beniamin dicunt sic ad certū iectis lapidē funda, vt capillū tāgere possent. Ioānes q̄q̄ ait: Multa alia fecit Iesus, q̄ si scribant p̄ singula, nec ipsum mundū arbitror capere posse eos, q̄ scribēdū sunt, libros. Præterea a circa p̄habita pōt moneri, quō Greg. dicat istud capitulū nō posse exponi ad s̄ram, cū in om̄i lo co scripturæ ille dicat sensus s̄ralis, q̄ primo principaliterq̄ intentus est ab auctore scripturæ. Et respondendū q̄ doctores circa hoc duplicē habuerūt modū loquēdi. Aliq̄ em̄ dicit q̄ ille sit sensus s̄ralis, q̄ primo p̄ verba s̄ra significat, & ita multa sunt loca scripturæ, q̄ ad s̄ram capi nō possunt, potissimē in p̄phetis, sicq̄ Ap̄l̄s p̄testat̄. Littera occidit, spūs autē viuificat. Interdū vero asserunt q̄ ille sit sensus s̄ralis, q̄ primo ac principaliter est intent⁹ ab auctore scripturæ, sicq̄ oīs lo cus sacre scripturæ d̄ sensum s̄ralem habere, q̄ tñ non est semp̄ ille q̄ p̄ verba s̄ra primo significatur, sed sæpe q̄ designat p̄ res, significatas ipsius s̄rae verbis, vt cū in lib. Iudicū scribit̄, Ierūt signa vt vngerēt sup̄ se regē: Et 4. Regum, Carduus Libani misit ad cedrum q̄ est in Libano, sensus s̄ralis non est in istis de arboribus, sed de hominibus per arbores istas nominibus designatas significatis. Hęc de huius capituli difficultatibus dicta sint.

Gregori⁹
Albertus
Hierony⁹
Iere. 20.
Iob. 3.
Matt. 26.
Gen. 47.
Iere. 20.
Gene. 47.
Iudic. 103.
Ioan. 21.
1. Cor. 34.
Iudic. 9.
4. Reg. 14.

Expōsitiō Capituli III. Respondens autē Eliphaz Themanites, dixit. Art. XIII.
Amici Iob, q̄ infra septē dies bus cū ip̄so in terra sederūt, nec eū affati sunt, p̄pter vehementem suā afflictionē, auditis verbis B. Iob, sumperūt loquēdi fidutiā: immo ad loquēdū p̄uocati sunt valde, moti nō pax & admirati p̄pter verba Iob, q̄ videbant eis diuino derogare honori, & desperationē, p̄sumptionē, impatiētiazq̄ sonare. Hinc zelo Dei ad loquēdū moti videntur, sed non scdm̄ scientiā, qm̄ indiscreti & q̄ ad consolandū venerūt, ad redargutionē, increpationem, atq̄ acerrimā disputationē cōuersi sunt, sed q̄ prudētēs fuerūt, sibi iniucē deferebāt, or dinate loquēdo, & principaliter iter eos loq̄ exordiētē, venit autē & Elihu cū eis, vt infra insinuat: sed qm̄ inior fuit, tacuit, q̄sq̄ hi tres disputationes suas cū Iob terminauerūt. Itaq̄ d̄, [Respondens autē Eliphaz] Cū Iob fuerit p̄ponens atq̄ respōdens, & alij fuerint obijcētes, quō Eliphaz nūc respondens asserit, p̄sertim cū Iob nihil ab eo quērit, nec ad ipsum direxerit verbū. Et rōndendum q̄ in scripturis rōndere dicit, non solum ad interrogata seu proposita loqui, & vicem solutiōnem reddere sed & p̄portionabiliter seu congrue verbū p̄ferre ad dicitū vel factū alterius. vñ (scdm̄ Albertū) respōsiō vocat̄ hic, in cōtrariū disputatio. [Themanites,] q̄a de Themā fuit, suā itq̄ Themā (vt d̄r̄ terra iuxta Idumēā, vigit q̄q̄ studiū s̄rae ac sapiētiaz in Themā, iuxta id Baruch: Sapiētia nō est inuenta in terra Chanāā, neq̄ visa in Themā. q̄d de vera & spiritali sapiētia d̄, q̄ verbo innuit in Themā q̄dā sapiētia viguisse. [dixit: Si cōperim⁹] loq̄ tibi, forte mo leste⁹ feres. [vel] p̄pter acerbitatē tui doloris, (grauiter nāq̄ afflicti⁹ molestū est, multa audire & loqui. Hinc q̄ppe tot diebus conticuerunt) vel p̄pter impatiētiam tuam, quā nunc in tuis verbis perpendimus. Impatiētis autē & irati consuetudo est, non posse audire loquentem vsq̄ ad cōu gruum finem: sed mox in ip̄so verborum exordio prouocatus, interrumpit verba loquentis, q̄d q̄ vituperabile sit, in prouerbis ostenditur, quo habetur: Qui prius respondet q̄ audiat, stultum se esse demōstrat & confusione dignum, vel propter inordinatum propriū sensum amorē. Nempe qui talis est, suā impugnationem sententię ægre fert. Nam & Aristoteles in Ethicis ait, q̄ etiam poetæ sua poemata amant vt proprios filios, & de illorum impugnatione grauānt, dicit̄ q̄, etiam forte, ne de interiorib⁹ alterius videat̄ temerarie iudicare, & vt sobrie loq̄ cernat. [Sed cōceptū

Iob. 21
Iob. 32
Albertus
Baruch. 3
accipies
Prou. 18
philosoph

44 Cap. 4.

D. DIONYSII CARTHUSIANI

fermonē. i. intus ad pferendū dispositū p verba mentalia, [tenere] i. frenare & à patione vocali reprimere [q]s poterit. Iq. d. nemo aut pauci. qd si gnaliter intelligat, sonat in vitium. Passionati et em cordis est leuiscy animi, esse in verbis scipitē, nō restringere linguā, non cōpescere inclinatio- nem atq; ppositū non salubre, iuxta illud in Ecclesiastico. Sagitta infixā femori canis, sic verbū in corde iulsi. Eliphaz vero videt hęc dicere de his, q zelo ægtatis & veritatis amore ad loquē- dū interi⁹ instigant, q̄s hmōi amor & zelus, & potissime feruida Dei dilectio, ad sandū q̄si cōpel- lūt, atq; ad veritatis defensionē impellūt, etiā si alter quis amic⁹ inde grauet, quemadmodum in ecclesiastico scriptū est. Pro iustitia agonizare, & vsq; ad mortē certā, p iustitia, & De⁹ expugna- bit p te. Itēq; Ne reuerearis pximū in casu suo, nec cōtineas verbū in tēpore salutis. Deniq; testē Philosopho primo Ethicorū, duob⁹ existentib⁹ amicis, sc̄m est p honorare veritatē. Chryso- stomus q̄q; dicit, q̄ licet sit piū ppiā æq̄nimitē ferrē iniuriā, impiū tū est dissimulare iniuriā Dei. Verba aut lob p̄ducta, videbant amicis lob ad diuinā p̄tinere iniuriā. Hinc ait & Thomas; lu- si interdū ex zelo diuino ea q̄ ad Dei honorē dicēda concipiūt, tacere nō possunt, sc̄m illud re- miaz; Dixi, nō recordabor ei⁹, puta sermonis Dei, neq; loqr̄ vltra in noie illius. Et factus est ser- mo dñi in corde meo q̄si ignis exarsit, claususq; in ossib⁹ meis. & defeci, ferre nō sustinens. Por- ro secundū Greg. triplex est genus hoim. qdā em mala loq; concipiunt, & nulla silentij grauitate frenant. Alij q̄si in te concipiāt, fortiter tñ se vincūt, & magno silētij vigore restringūt. Alij tan- tē pfectionis celsitudinē sunt adepti, q; nec ad loquendū puerfa cōcipiunt. Boni itaq; viri freno consilij retinēt p̄cipitationē verbi, & caute considerāt, ne loquendo incaute, audientū mentē læ- dant. Contra primos dicit Ecclesiastic⁹; Audisti verbū aduersus pximum tuum, cōmoriat in te, sciens q; te non disrumpt. Deinde Eliphaz nitit demonstrare sc̄m lob esse turpiter impatientem. Cum em Salomon dicat, Doctrina viri per patientiā noscīt, turpe est doctori patientiā, ad impatientiā labi. inhonestumq; est, quenq; alios edocere qd ipse nō facit, imo cui⁹ contrariū agit, ideo subdit; Ecce qd hic ponit p signo cōfusionis, [docuisti plurimos] ipsas virtutes, & quō in aduersis patientiā conseruaret. [& man⁹ lassas roborasti] i. hoies, q̄s; vis operatiua fuit in bonia opibus fatigata atq; deficiēs, tua ad bñ agendū confirmasti doctrina, sicut Ap̄s fecit, dicēdo; Fra- tres, bñ facientes nolite deficere. tēpore em suo metem⁹ nō deficientes, [vacillātes] i. hoies in bo- no nutantes & in rōnis iudicio debiles, vel de diuina pudentia hāsistantes, [cōfirmauerūt] sermo- nes sui; qbus induxisti eos ad animi firmitatē, ad veritatis certitudinē, ad boni cōstantiā, quem- admodū Paulus ad Corinth. Stabiles, ingens, estote, & immobiles, abidentes in ope dñi semp, sicut enter q; labor vs non est inanis in dño, [& genua tremēt] i. eos q; in via iustitiz claudicabāt, aut tribulationū magnitudine premebant, q̄si graue onus portātes, atq; sub illo deficientes, quēadmo- dum hoī magnū pond⁹ ferenti genua tremūt. [cōfortasti] hortādo ad patientiā in concussam. in geniculog; aut tremore ad dissolutionē primo apparet debilitas. Docuit ergo lob sub lege nature, qd postea docuit Esaias sub lege scripta, & Paul⁹ sub lege euāgelica, scriptū est em in Esaiā, Con- fortate man⁹ dissolutas, & genua debilia roborate, pusillanimes confortamini, & nolite timere. Et ad Hebr. dñ; Remissas manus & genua debilia erigite, & gressus rectos facite pedib⁹ vris. Præ- terea, sc̄m Greg. dum Eliphaz sc̄m lob vituperare intendit, ipsū nō p̄se cōmendat. Pense- mus, ait Greg. cui⁹ celsitudinis iste vir fuit, q; inter curā dom⁹, inter multipliciū rē; custodiā, in- ter affectus pignoz; inter studia torlaboz; erudiendis se ceteris ita impendit. Cōsequenter Eli- phaz innuit, q; lob p̄pria dogmata non impleuit. [Nunc aut venit sup te plaga, i. p̄cussio ista & filioz; ac opū ablatio, [& defecisti] a fortitudine ac patientia animi virtuosi. [et egit te] plaga hęc vsq; ad intima, [cōturbat] es i. mente cōfusos, ingeratus, & inordinat⁹, a medio virtutis ruendo, cū tñ virtuosus ac sapientis sit, a mētis trāq̄litate in aduersis nō labi. Porro p̄uersi duob⁹ modis bo- noz; impetit vitā, q; aut praua eos dicere asserūt, aut nō seruare recta q; docent, q̄s; vtrunq; ami- ci lob ei imponūt. Hinc verbis sequētib⁹ Eliphaz innuit lob nō fuisse veraciter virtuosum, nec egisse q; docuit. Cū em virtuosus pfectus iudiciū, patientia vere dicat, iuxta qd scriptū est in Eccle- siastico, Vasa figuli pbat fornax, & hoies iustos tentatio tribulationis. Itēq; In igne pbat argen- tum & aurū, hoies vero receptibiles in camino tribulatiōis. Ideo nō videt vere fuisse virtuosus, in p̄p̄eris, q; cōfessim aut grauitē p patientiā labit in aduersis, vñ ad ostendēdū q; lob sit virtuosus, vacuatus, exprobratorie Eliphaz subdit; [Vbi est timor tu⁹] i. timor q; te añ Deū vereri mōstrasti, vel poti⁹ simulasti; qd nūc apparet q; Deū nō timeas, nec añ sincere timueris, cū tā repēte atq; enormiter pecces p verba maledictoria, q; dixisti. Scriptū ē nāq; Timor dñi expellit p̄c̄m. Hinc & infra ait hic Eliphaz, q̄si in te est, euacuasti timorē. Quemadmodū aut timor feruili expellit p̄c̄m formidine poenæ, sic timor filialis amore iustitiæ, seu detestatiōe offensæ maiestatis pater- næ. Fortitudo cōstāter se habet, & ardua vigorose aggredit; Pōt q; exponi de fortitudine vt e st donū, q; sit mens bñ promptēq; mobilis a sp̄sctō, ad suscipiēdū & p̄sequēdū eius insinctū in sus- tinendis aduersis, q; p fidei & veritatis seu ægtatis defensionibus inferunt. & vbi est [patientia tua] quam p̄cipue videbaris habere? [Et pfectio viaz; tuaz;] i. eminentia virtutū seu actuum virtu- osorum

forū, quā sc̄m cōmunē famā putabaris habere. Virtutes aut & opera virtuosa, via iustoz; dicuntur, q; eas ad vltimum suū finem, q; est beatitudo aeterna seu De⁹ gloriosus & sanctus, ptingūt. q. d. Nunc p̄ius imperfectus fuisse & esse p effectū ostēderis. Et recte ordinat Eliphaz quatuor ista, qm̄ per primū eos; venit ad sc̄m, p secundum ad tertij, p tertij ad quartum. Timor em, cum sit fuga mali, retrahit à peccatis, qbus depulsis, sit mens secura & fortis in Deo, p fortitudinē q; patientia roborat, patientia aut opus perfectū habet. Insuper quoniā in fine p̄cedentis capi- tuli lob factus est esse se innocētē, nec aduersa hęc meruisse, Eliphaz nititur hęc improbare, ætū- mā q; nemo flagelletur à Deo nisi p suo peccato. [Recordare] p̄terita; rē; historiaz; memora- re; reuoluendo. q; obsecros, q; vsq; innocens perijt; p̄ presentis vitæ supplicia & aduersa fibi ali- unde illata, quasi dicat, allegare non poteris q; vnq; id accidit, qd tibi asseris accidisse, qd q; quis si- ne suo demerito sit Deo agente aut p̄mittēte p̄cussus seu interfectus, [aut q; recti deleti sunt] i. dicit potes, q; iusti de hac vita p violentā sublati sunt mortē. His verbis Eliphaz suis p̄p̄eris erro- rem ignorantiamq; demonstrat, q; & Abel iustus à Cain occisus est, & in Esaiā scribitur; Iustus perit, & non est q; recogitet in corde suo, & viri misericordiæ tolluntur, & non est q; intelligat. Per Ezechielē q; dominus ad Hierusalem ait; Multos gladiū meū de vagina sua, & occidā in te iustū & impiū. Deniq; in diluuiō certū est multos infantes & innocētes perisse, sed rursus videt verbū Eliphaz confirmari, eo q; Abrahā in Genesi loquit Deo; Absit à te q; iudicās oēm terrā, vt facias hanc rem, & occidas iustū cū impio, fiatq; iustus sicut impius. Sed & itē; in Genesi dicit Deo; Num gentē iustam & innocētē interficiēs? Et r̄ndendū q; sepe tēpore legis nature ac scri- ptæ iusti in tēporalib⁹ p̄p̄erabant, non aut oēs, nec semp; q; & Hieremias ceteriq; p̄phetę dura valde p̄p̄eris sunt à p̄uersis, sicut & fratres septē cū m̄e sua ab Antiocho rege. Inducti aut autho- ritates ex Genesi atq; consimiles, intelligunt pro tēpore illo sc̄m cursum cōmunē, & q; iusti in hac vita non paterent aduersa seu occisionē à Deo inferente aut p̄mittente, nisi p beatitudine sua maiori, qd Eliphaz nō p̄p̄endit, sed Salomon hoc p̄saut, in Ecclesiaste affirmans; Sunt iusti q; mala pueniūt, q; opa egerint impioz;. Quin potius vidi ioculis mētis & corporis, expime- toq; didicite eos q; opant inq̄tatē, p̄ccādō manifeste mortaliter, & apti⁹ ait, Qui opant, q; nō dice- ret, opati sunt, vt inuauit se loq; de his q; p̄manēt in p̄c̄is, nō de p̄nitentib⁹. [& seminā dolores] i. ea p q; alij dolorē & afflictionē incurrūt, qd faciūt susurratiōib⁹, deractiōib⁹, doliis, insidiōsis machinatiōib⁹ imp̄isq; cōsilijs, q; p Ezechielē dñs loquit; Mœrere fecistis cor iusti, quem ego nō cōtristauī, [& meitē eos] i. lucrū seu cōmodū tēporale de eoz; affectū acq̄uit, sicut q; nata iku- mēta ex iactis in terrā feminib⁹ metūt atq; in horreū cōgregāt, in q; p̄cō sc̄m Albertū sunt iudi- ces, q; ex industria in cōmissiōe causaz; cauillosas dāt ias, vt causa cū messioe viri lucro ad eos de- nuo reuertat, [c̄stati] i. iudiciū cū velocitate ac ipetu faciētē, Deo p̄isse, & sp̄i; volūtate vel vento seu impetu rē; i. iustā vindictæ; esse cōsumptos, ita q; in vita hac p suis excessib⁹ sunt plagati diuini⁹ & pempti. Seruat aut inchoatō de feminatiōe & messioe parabolā, diuinū iudiciū ad vin- dictā p̄cedēs statū vēti appellās, ipsamq; vindictā nōlans sp̄m seu ventum itz; iudicis Dei, segetes q; p̄te vētē siccarī solēt atq; cōsumi, p̄pter qd p Malachiā dñs p̄mittit iudicium in crepabo p vobis ventū deuorantē & crudelētem fructum terræ v̄rę. Itaq; humana similitudine loquitur. Nos em cū flamus, aerem intra nos trahim⁹, impetuq; pulmonis ac diaphragmatis eū expelim⁹. Pariformiter Eliphaz innuit q; De⁹ facta hoim intra se p̄sando cōsiderat, & q;si effūdō qd intus decreuit, sententiā p̄fert, iuxta quē modū etiā in Esaiā legit; Exiccātū est sc̄m, & cecidit flos, q; sp̄s dñi sufflavit in eoz; rursusq;. Sp̄s dñi sicut torrēs sulfuris succēdens eā, Præterea cū hō irascit, ex accēsiōe cordis & euaporatiōe, sp̄s aialis multiplicat, ad faciēq; dirigit. Idcirco in irascētib⁹ vultus turget ac rubet, labia dilatant, nares ap̄iunt, & tūc p̄fert vltionē. Deniq; sicut Greg. t̄git, verbū istud sc̄m intentionē Eliphaz vniuersaliter stare nō pōt, q;si bñ intelligi & sic vniuersa- liter valeat verificati. Cōstat em q; impij sepe in seculo isto vsq; ad vltimā senectutē subsistunt, & magis q; iusti in tēporalib⁹ p̄p̄erāt. Veruntū, q; q̄si ad aiam p̄eunt in aeternū, vniuersaliter verē est, q; impij Deo statē disp̄at, sicut & Esaias fatet, dicēdo; Et qdē m neq; satius nec radicatus in terra truncus eoz; repente flauit in eos, & pierunt. Et Psalmista, Tanq; fœnum velociter arefcēt, & sicut olera herbaz; cito decident. Itemq; Deiecisti eos dum alleuarent. quō facti sunt in desola- tiōe; subito defecerūt, pierunt, p̄pter indiq̄tatē suā. Quātūlibet etē diu viuāt ac p̄sperēt in se- culo isto, tñ cōparatiōe sequēris duratiōis atq; futurę aeternę dānatiōis, velut momentaneē defici- unt ac subito p̄eunt. Vñ in lib. Sapitię sero p̄nitētes fatenti Trāserūt oia illa tāq; vmbra p̄teri- ens. Circa p̄dicta ait Greg. qm̄ scriptū est; Dñs patiens redditor ē, sepe diu tolerat, q; in aeternū da- mnabit. Aliq; oipotens Deus diu p̄ualere iniquos patitur, vt iustoz; mundi⁹ vita purgeret. Ali- q; vero iniustus celeriter pimit, eoz;q; interitū innocentū corda cōfirmat, pusillanimes robo- rat, humana se curare ostēdit, & q; p̄c̄ta vlcisat, demonstrat. [Rugum leonem, & den- tes catuloz; leonum cōtriti sunt.] Certum est, hoies nominib⁹ bestiaz; illaz; signari, q̄m p̄p̄ri- etates & act⁹ ampl⁹ imitat, itaq; verbis his innuit Eliphaz, cur lob cū p̄nitentib⁹ ad se sit plaga- tus, p leonē designās lob ob crudelitātē, quā ei imponit, ægtatem em, quā vicissim exhibuit ian- tu

Ecc. 19.

Ecc. 4. Ibidem. Philosoph. Chryso.

Iere. 20.

Gregori⁹

Ecc. 19.

Prou. 19.

Galat. 6.

1. Cor. 16.

Esaiā 35. Hebr. 12.

Gregori⁹

Ecc. 27. Ecc. 22.

Ecc. 1. Job. 15.

Gene. 41. Esaiā 57. Ezech. 26. Gene. 7. Gene. 18.

Gene. 21.

Iere. 37. 38. 1. Mac. 7. 11.

Ecc. 8.

Ezech. 13.

Albertus

Malach. 3.

Esaiā 40. Esaiā 30.

Gregori⁹

Esaiā 40. Psalm. 72.

Sapi. 5. Gregori⁹

Etus Iob, iste nōc crudelitātē fuisse interpretat. Itaq̄ ait, rugit⁹ leonis, i. aiosa & sua locutio Iob, inftar leonis feraliter p̄sidentis, iuxta illud Prouerbiorū. I. eo rugies & vsus furis, princeps impius sup̄ p̄p̄m pauperem, & vox leonū, i. sua locutio cōiugis Iob, q̄ viro suo in atrocitate consensit, vt Eliphaz aserit. Et dentes caruloꝝ leonū, i. filij Iob epulantes, Contriiti sunt, i. repressi vel oīno extincti, ita q̄ tyrānides Iob eiusq̄ cōiugis, humiliata est iuste, eorumq̄ filij sunt occisi. [Tigris perijt, eo q̄ non haberet p̄dam. I. sc̄dm̄ Gregorium & Albertum, ipsum Iob quē vocauit leonem, appellat nunc tigridem, p̄pter velocitatem suā ad mala. Tigris nanq̄ est animal seuū & velox ad prādā, estq̄ varietatē aliquam habens, sic q̄q̄ Eliphaz notat Iob de simulatione hypocritis, quē dicit perisse, i. aīo desitūtū, eo q̄ non habet prādā, i. qm̄ alioꝝ bona rape magis non valet, nec laudes humanas acqrere, qm̄ eius hypocritis cōiciis iam patet. Et caruli leonū dissipati sunt. I. p̄ q̄s filios Iob, vt dicitū est, exprimit vel ministros atq̄ domesticos ei⁹ officiatos ad p̄dā tollendā. Porro (vt ait Greg.) in trāslatione LXX. interpretū nō dicit tigris, sed myrmicoleo. Myrmicoleo q̄ppe parū valde est aīal, formicis insidiās, qd̄ sub puluere se abscondit, & formicas frumenta gestātes interficit, interfecit oīosq̄ cōsumit. Myrmicoleo aut̄ latine dī formicac; leo, vel certe expressus formica & leo, qm̄ alijs aīalibus ob suā paruitatē formica est, formicis aut̄ est leo, eas nāq̄ deuorat, atq̄ ab alijs deuorat, Itaq̄ sc̄dm̄ hāc translationē, Eliphaz resp̄hēdit Iob de audacia & timore, ita q̄ cōtra maiores fuerit pauidus, cōtra subditos audax, Qm̄ ergo phare item dicit sc̄dm̄ Iob cū sobole sua p̄ eoz̄ p̄ctis eē plagatos, qd̄ prima facie apparētia nō habebat in Iob, q̄ vita & fama celebris fuit, idcirco ex diuina reuelatiōe sibi (vt aserit) facta, format ac elicit argumentū. Ratio q̄ppe hūana in spiritalib⁹ & diuinis, in occultisq̄ hoīm actib⁹ & variabilissimā dispositiōis eoz̄, discussione debilis esse solet atq̄ incertax; q̄ aliq̄ fuerit altiora, eo sunt hūano sensu imperceptibilia, a. authoritas vero diuina nō fallit, ideo oī subditū est, Porro ad me dicitū est vt bñ absconditū, sermo alijs nō audit⁹ aut cognit⁹, & alta sententiā cōtentiuus, & in eo qd̄ ait, dicitū est, notat q̄ p̄ oraculū ista accepit, q̄ reuelatio certior ē, q̄ q̄ sit in somno, vt aseruit⁹ Martialis sup̄ somniū Scipidiis, [Thā furtiue] i. p̄ modū furti seu raptim & secreta, i. suscepit auris mea venas tuas furti eius. I. sc̄dm̄ Thomā, reuelatio ista facta insinuat in plena vigilia, apertis videlicet exterioribus sensib⁹, vt statim tangit, sicq̄ p̄ aurē exteriores aures possent intelligi, exteriorib⁹ etēn oculis vidit vultum sibi incognitū, vt Thomā exponit. Albertus tñ de interiorib⁹ auribus oculisq̄ exponit, allegans Basilium sup̄ primū Prouerbiorū dicentē intellectus p̄ signum accipiens, dicit auris, quemadmodū ipse intellectus p̄ speciem accipiens, dicit visus; & intellectus immediatus contingens, dicitur tactus; intellectus autem interiora intelligibilis p̄ exteriora accipiens, q̄si p̄ quēdam vaporē, dicit olfactus; intellectus vero interiora intelligibilis immediata suscipiens, dicit gustus. Porro susurrū dicit, q̄a secreta de ore in aurem percipiū & aīo audiente, aliq̄ ad sunt, illud nō auditū. Venas q̄q̄ susurrū noīat vias ac modos reuelationum sc̄dm̄ Greg. & Albertum, q̄ aduehunt seu deducūt veritatē ad intellectus refectiōnē, sicut venę corporē aduehunt sanguinem ad nutrimentū membrorū, vñ in lib. Prouerbiorū legit, Vena vitę os iusti. Itaq̄ in eo qd̄ ait, suscepit auris mea venas susurrū ei⁹, insinuat q̄ modū, viā seu mediū huius secreta & reuelationis, simul cū ipsa allocutione secreta, quā susurrū vocat, p̄cepit ac intellexit ipsa q̄ oris apertio, plati verbi ad aures deductio, loquēdi maneris, venę qd̄am sunt reuelatiōis, instructiōnis seu allocutionis. Eliphaz itaq̄ innuit se ista audisse non p̄ modum clare seu altifonę vocis, sed p̄ modum susurrū, forte eodem & aliq̄ qd̄am tunc secum fuerunt, vel cū cōiugē fuit in lecto, solusq̄ ipse ista audiuit. In sup̄ verbum diuina reuelatione p̄ceptū, vocat absconditum, qm̄ communiatū hoīm, sensum & imaginationem sequentium, est occultum; qd̄ q̄si furtiue auditur, dñi veritas eius clara mente aspicitur, sicq̄ iuxta Albertū, furtum appellat, puri ac simplicis intellectus abstractio a strepitu sensuum & iudificationibus phātax, qd̄ bonum est furtum. Præterea sc̄dm̄ Thomā, triplex modus occultationis in reuelationibus solet cōtingere. Primo, cū veritas intelligibilis p̄ visionē imaginariā demonstrat. Secūdo, cum in imaginaria visione seu alia figuratiuā locutiones p̄feruntur, vt in Esaiā: Egrediet virga de radice Iesse &c. Tertio, cū q̄s reuelatiōnē diuinā habet non frequentem ac diurnā, sed subitā & trāstorā. Spiritualiter demū iuxta Greg. verbum absconditum, allocutio intīmā aspiratiōis pōt intelligi, de q̄ ait Ioānes: Vñ cōi ei⁹ docet vos de oīb⁹. Venas aut̄ sup̄ni susurrū auris cordis suscipit, q̄a subtilitatē locutiōis intīmę mēa desup̄ afflata & raptim & occulte cognoscit. Nisi em̄ ab exteriorib⁹ desiderijs se abscondat, interna nō penetrat. Venę vero susurrū dicunt causę originē, q̄b⁹ diuina aspiratiō ad mentē deducit; nobis aperit De⁹, dñi latēter insinuat, q̄bus modis ad nr̄a intelligentiā aurē venit, aliq̄ em̄ nō amore, interdū terrore cōpūgit, Itē, q̄ susurrū, occulte loq̄, & vocē apte nō exprimit, nos aut̄ q̄sq̄ carne corruptibili premimur, nullo mō claritatē maiestatis diuinę, sicut in seipsa in cōmutabilis manet, videm⁹ qm̄ acies infirmitatis nr̄e nō sustinet hoc, q̄ de ei⁹ eternitatis radiō sup̄ nos intolerabiliter fulget. Cū ergo nobis cōtemplatiōis se in dicit, nequaq̄ nobis loq̄, sed susurrat; q̄a etiā plene nō intimat, aliq̄ th̄ de se menti hu manę offendit. Tunc aut̄ nequaquam susurrat, sed loquit, cū eius nobis certa species reuelat. Hinc in Euangēlio

gelio veritas dicit; Palā de p̄re annunciabo vobis, Et Ioānes: Videbimus eū sicuti est. Hęc Gregorius. Consequētē de tēpore reuelatiōis subijgit; in horrore visionis nocturnę. I. in visione horribili, q̄ tēpore noctis mōstrat, [vel in horrore] i. tēpore noctis tenebroso, q̄ hoīes citi⁹ timēt, & reuelatiōes frequētius fieri solēt. Tēpus nāq̄ nocturnū ob suā getē ad percipiēdū reuelatiōes, magis est cōgruū, qm̄ & exterioris sensus a suis occupationibus cessant, ipsaq̄ vis imaginatiua extat quietior, atq̄ ob id ad informationem desuper suscipiendam habilior, ideoq̄ intellectus ad cōtemplationē est suum magis dispositus. Itaq̄ in eo qd̄ ait, In horrore, insinuat magnitudinem reuelationis, horror etenim est de aliquo magno ac admirando, qd̄ aut vix, aut non suffert natura humana, in eo autem quod ait, Visionis, innuit certitudinem veritatis, quoniam qd̄ videmus, certū habemus, addens vero, Nocturnę, designat exterioris atq̄ sensibilis luminis occultationē, dñi strepitus sensuū, nō impedit intellectū, Equū sopor solet occupare hoīes, i. qn̄ solēt dormire, sicut in hymno ait Ambrosius: De⁹ creator, ventū diē decoro lumine, noctē soporis gra. q̄b⁹ verbis sc̄dm̄ Thomā, Eliphaz innuit se tūc nō dormisse, dicitq̄ hoc loco Albert⁹ Sopor ē p̄ fund⁹ somnus, ligās sensus & imaginatiōes, sed ad intellectū nō pueniēs; q̄a intellectus nō est virt⁹ in corpore, p̄pter qd̄ in sopore magis opat⁹; q̄a nec opatione sensuū, nec imaginatiōe euocat vel impedit. Sōsus aut̄ cōmune est ligamentū sensuū, nō phātax nec imaginatiōis, vñ dicit Aristoteles primo de somno & vigilia, q̄ phātax in vigilia mouet & magis in somno, hui⁹ signū est, qd̄ dicit in Genesi, q̄a cum dñs veller reuelare intellectuā reuelatione, q̄lter de latere Chri fabricanda esset ecclesia, immisit soporem in Adam, vt scilicet non impedito intellectu, lymptide perciperet reuelationem. Hinc scriptum est in Canticis: Ego dormio, & cor meū vigilat. In Numerorum quoq̄ libro, vbi commendat visio Balaā, & dicitur q̄ visiones oīpotentis intuitus est, p̄mittit: Dixit homo cui⁹ obturatus est oculus, q̄ cadit, & sic apertū oculi eius. Et intēdit q̄ q̄nto obturatus est oculus exterior, tanto lympidius vider interiori & q̄nto cadit exterior profundiori destitutus sopore, tātō aptiores habet oculos interiores ad veritatis cōtemplationē. Hęc verba Alberti difficilia sunt, nec admodū resoluta, nec asserēdo, sed referēdo ea cōmemoro, q̄p̄ discussione & explanatio multis indiget verbis, p̄sertim cū solet dicit, q̄ p̄ somnū seu sensuū ligamētum, vsus rōnis ac liberi arbitrii impediāt. Propter qd̄ qd̄ q̄ sitū in somno, excusant a culpa, q̄ alias est sent. p̄p̄s illicita. Verba q̄q̄ Balaā ad Israh, aliā habet interpretatiōnē cōueniētiōrē; nec ipse Balaā sopore aut somno fuit oppressus, qm̄ visōes illas duas accepit, p̄pter q̄s allegata p̄tulit verba, quēdam modū intuitū textū libri Numerorū reor patere. Itaq̄ p̄pter p̄lixitatē vitādā p̄rāse, nec em̄ verba excusatiōis, sed textus, exponēda suscepi. Circa hunc passum ait Greg. Horror nocturnus visōis, est pauor internę cōtēplatiōis, hūana etēn mēs q̄ altius eleuata, q̄ sunt æterna, cōsiderat, eo de factis suis teporalib⁹ grauius tremefacta formidat; q̄a tātō se reā verius cernit, q̄nto se ab illo lumine discrepasse, qd̄ sup̄ se intermicat, cōspicit. Sed qn̄ ad infirmos mētis nr̄e oculos illud incōmutabile lumē, sicut est, nō erūpit, adhuc Deū q̄si in nocturna visōe aspiciunt, in cui⁹ magnitudinis cōtēplatiōis mēs horrescit qm̄ ipsi cōtēplatiōis ei⁹ vestigijs se imparē sentit, atq̄ ad se relapsa, eū arctius diligit, cuius mirā dulcedinē ferre non valens, vix hanc sub incōpleta visione gūtauit. Deniq̄, q̄sq̄q̄ internā quærens quietem, mūdi strepitū fugit, q̄si obdormit. Somn⁹ aut̄ in scripturis tripliciter sumit, Primo pro morte carnis, dicente Apōl: Nolimus vos ignorare de dormitib⁹. Secūdo p̄ torpore negligentię, iuxta illud: Tēpus est nos de somno surgere. Tertio p̄ q̄te vitę æternę, vt voce sp̄s in Canticis dicit: Ego dormio, & cor meū vigilat. [Pauor tenuit me & tremor] i. formido aīę & corporis trepidatiō inuaserunt & occupauerūt me, ex huiuscemodi nāq̄ sup̄nis atq̄ insolitis auditis & visis, p̄sertim tēpore noctis, naturale est homini, magno app̄hēdi timore. Vñ cū homini sūt reuelatiōes insolitę, in principio timore cōcutit, patitq̄ tremorē. Porro sc̄dm̄ Albertū, pauor motus est cordis sc̄dm̄ systolen, tremor est trepidatio corporis, estq̄ magno aliq̄ apparētē, fuga cordis intra seipsum. Dñi em̄ intra se fugiēs, intra se claudit sp̄m, calorē & sanguinē, exteriora mēbra his trib⁹ destituta, mox tremūt, virt⁹ nāq̄ mēbro affixa & debilis, mouet ad vnū sitū, destitutiō aut̄ calorē & sp̄s, faciūt decidere ad sitū oppositū, sicq̄ causat tremor inter duos situs oppositos. [Et oīa ossa mea perrita sunt] i. tremore cōcussa seu alterata, ita q̄ timor cordis tā ingēs ac vehemēs fuit, q̄ in totū corp⁹ intīme atq̄ fortissime redūdauit. Sic & Esaias de seipso testat⁹: Corruī, cū audirē: cōturbat⁹ sum, cū viderē remar. cuit cor meū. Similiter Daniel ait in libro visionū suarū: Dñe, in visione tua dissolutę sunt cōpāges meę, & nihil in me remāsit viriū, sed & hālicus me⁹ intercludit. Spiritualiter sc̄dm̄ Gregoriū, ossa sunt opa virtuosā ac fortia; quę q̄ agunt, alicuius aliq̄ momenti ea existimant; q̄ sit subtile iudicium diuinę districtionis, ignorant, sed cū p̄ cōtemplationē rapti sup̄erna cōspiciūt, a suę securitatis p̄sumptione liquefiunt; & tanto magis in diuino conspectu trepidāt, q̄nto nec bona sua digā aduēs examine quē cōspiciūt, p̄sant. [Et cū spūs me p̄sente trāsiret] i. me accederet, sc̄q̄ mihi adueniēs p̄senteret, intelligēdo p̄ sp̄m, angelū in forma visibili apparentē, vt Thomā innuit, & Lya aptius dicit, Albertus tñ p̄ sp̄m, intelligit sup̄iorē aīę portionē, in q̄ ponit intellectus, qui transiit, i. in transitu raptim intellectum visionis accepit, coram me, inquit, id est,

Ioan. 16. 1. Ioan. 3.
Ambrosi⁹. Albertus
Philosop. Gene. 1.
Cant. 4. Num. 24.
Gregori⁹
i. Thef. 4. Rom. 13.
Cant. 4.
Albertus
Esaię 21. Dan. 10. Gregori⁹
Thomā Albertus
ante

an meū cōspēctū, sed expositio prior est aptior. in horruerunt. i. horripilationē passi sunt, seu p̄
 horrore in altū surrexerūt. [pili carnis mez.] Calore nāq; & spū ad interiora retracta, frig^o obre
 pit in pelle: q̄ cōtracta, erigunt capilli, q̄d horripilatio nūcupat. Nec mir^o, si ad p̄sentia angelicā
 ac cælestis p̄p̄tētis virtutis, virt^o humana inferi or fragilis, taliter alteret ac variet. p̄sertim in no
 cte, q̄n res apparēs seu audita, visu discerni nō valet. p̄pter q̄d parua cōmōtio tūc turbationē for
 midinēq; inducit, opinātib^o mai^o qd esse q̄ est. Mystice, iuxta Greg, nobis p̄sentib^o spūs trāsit,
 q̄n inuisibilia noscim^o. & tñ hęc nō solide, sed raptim videm^o. neq; em in dulcedine cōtēplatiōis
 intima dñi mēs figit: qd ad semetipsam immēsitare luminis reuerberata, reuocat: & cū ire sup se
 nitit, confestim ad infirmitatis suæ tenebras fracta, relabit. Pili vero carnis, designat viæ veteris
 cogitatiōes, q̄ trāseunte spū prim^o elcūt, qm̄ vi cōpunctiōis & diuine illustratiōis grā fugiūt. [Stetit
 qdā cui^o nō agnoscebā vultū.] spūs angelic^o in specie vultus hūani, cui^o determinata notitiā nō
 habebā, sicut nec Gedeon, nec Manue, clara die angelos intuētēs, primo nouerūt q̄ essent. & forte
 Eliphaz antea simile visionē nō habuit, forsitrāq; in principio dubitauit an esset spūs fallax. di
 cendo aut, Stetit qdā, stabilitatē visionis ondit, scdm Thomā, q̄ tñ paulo an dixerit reuelationē
 istā subitā trāstoriatq; fuisse, qd forte sic cōcordat, qd opatione visionū q̄s habuit Moyses, de q̄ ibi
 loquit^o Thomas, subita & trāstoria fuit, q̄uis absolute loquendo satis fixa existerit. [imago corā
 oculis meis:] circa qd ait Albert^o. Ne p̄ter fuisse sensualis visio, dñi imago, qd nō veritas alicui^o
 fuit, sed imaginaria visio imago representata corā oculis meis imaginariā visiois. Thomas vero
 aliter sentit, & dicit, qd in somno spūales reuelatiōes min^o discerni p̄nt ad somnijs cōluctis ac friv
 lis: ideo vt ondat hęc reuelationē nō dormientis, sed vigilāti factā, subiungit: Imago corā oculis
 meis, p̄ qd significat se vidisse oculis p̄ vigiliā aptis. Quē Lyrā sequēs, expōit Imago & c. qd an
 gelus fuit in specie visibili mihi vigilāti apparēs. q̄ visio excellentior est, q̄ q̄ in somnijs habet. Ve
 runtū Albert^o nō negat eā in vigilia factā, immo hoc innuit, si qdē aliq̄ vigilātes rapiunt in men
 tis excessum, & alienant a sensib^o. res q̄q; q̄ foris p̄sentari apparet, nō nisi p̄ similitudinē int^o ima
 ginarie demonstrat videt. Deniq; q̄ Thomā assequit^o qd ait, Imago, ita exponat, vt angelus vere ap
 paruisse oculis exteriorib^o referat, q̄ nihilomin^o imago vocat, qd in humana appareret effigie.
 sicq; qd oculis obijciebat, imago (similitudo) fuit hoīs, nō res seu veritas p̄sonę humanę. [& vo
 cem q̄i aure lenis audiui.] gratiose, molliter atq; suauiter locut^o est mihi, quē admodū lenis aura
 dulciter molliterq; diffunditur. Aura em̄ lenis, sibilis tenui & murmure leui mouet aures sine tu
 multu sic spūs bon^o aures eorū, in qb^o nec mund^o tumultuat, nec caro inūdat, nec dæmon ingere
 dinem parit. Hinc Ill. Regū de apparitiōe facta Eliā habet. Post ignē sibilis auræ tenuis, sibi dñs.
 Sibilus nāq; designat fururū spūs cū Deo, vel Dei seu angeli cū hoīe. Præterea iuxta Thomā, ap
 paritiōes aliq̄ sunt a spū bono, aliq̄ a spū malo: & vtrobicq; timorē patif homo in principio
 p̄pter visionem insolitā, sed bono spū apparente, timor in cōsolationem finit, vt pater in angelo
 cōfortatē Daniele, & Gabriele cōfortatē Zachariā virginemq; beatā, spūs aut malign^o hoīem
 p̄trahit relinquit. Vñ & nunc p̄ vocem q̄i auræ lenis, cōsolatio p̄cedetē sedans paurem, nota
 tum & visio a bono spū fuisse mōstrat. Nihilomin^o in visionib^o a spū bono exhibitis, aliq̄ voces
 horribiles & magnæ sūt cōmōtiōes, quemadmodū in Exodo factū fert in legis datione, in Eze
 chiele q̄q; & Apocalyp. qd fiebat ad incutiendā hoīb^o reuerentiā maiestatis diuinę, vel ad decla
 rationē potentię ei^o aut angeli, vel ob cōminatiōes q̄ p̄figurabant. Postremo scdm Greg. p̄ vocē
 auræ lenis, cognitio sc̄tī spūs designat, q̄ tenuiter n̄x menti infundit. Deinde ponit Eliphaz qd
 sibi in visioe platū est. Nunqd homo Dei cōparatione iustificabit^o? qd. nō vtiq; qd q̄ntumli
 bet magna sit hoīs iustitia, a diuinę tñ p̄fectione iustitię deficit infanti. ideo cōparatione illius,
 est nullus momenti, & iniustitia poti^o q̄ iustitia, sicut cōparatione Dei nemo bon^o aut sapiēs, p̄
 pter qd loquit^o Esaias: Quasi pann^o mensurata, vniuersa iustitię n̄x. Et Psal. Non iustificabit in
 conspectu tuo oīs viuens. Ecclesiastic^o q̄q;: Non te iustificēs an Deū, [aut factore suo purior erit
 vir^o]. Impossibile prius est, vt homo qcūq; creatore suo sit mūdior, sanctior sue p̄stantior, im
 mo immense distat a puritate, simplicitate & sanctitate mentis diuinę. Et qcqd puritatis aut ho
 nitatis fortit, a suo adept^o est creatore. Hinc Esaias asserit: Facti sum^o vt immundi oēs nos, & nūc
 dñe pater n̄ es, nos vero lutū. Ex qbus Eliphaz pbare intendit, qd Iob non sine sua culpa a Deo
 punitus sit, alioq; Deus esset iniustus, cum op^o iustitia sit reddere vnicuiq; qd meret. Pœnā autē
 nemo meretur sine sua culpa. Aliqui q̄q; hoīs tantę sunt egatis, q̄ nullū volunt plagare, nisi p̄
 sua iniquitate. Si ergo Deus quem punit absq; suo demerito, sequitur, vix aliquem Deo cōsistere pu
 riorē seu æquiorē. Hęc aut argumentatio cōtra Iob nō concludit, qm̄ apud Deum op^o iusti
 tię nō solū est, reddere pœnā p̄ culpa, seu p̄m̄ium pro merito, sed etiā electos innocentes aduer
 sis exponere, vt gloriosius coronentur, amplius mereantur, tentamentis p̄bentur. Qui em̄ nō est
 tentatus, qd scit, alijs q̄q; in exemplum proponantur, aut suis afflictionibus opem alijs p̄beant,
 sicut & Ch̄s sua passiōe mundū redemit. Alius demū est processus diuinę iustitię, q̄ humanę, vt
 patuit. Vel ideo dicit Eliphaz verba hęc, vt demonstrat qd licet Iob scdm se humano mō iust^o fu
 isset, cōparatus tñ ad Deū, defectu nō caruit culpæ, quā Deus in eo poterat iuste punire, & si se di
 cit

cit sine culpa punitū, Deū affirmat iniustū. Ac si Eliphaz dicat, q̄squis de p̄cussioe murmurat, qd
 aliud q̄ iustitiam ferientis accusat? Purior ergo vir factore suo se estimat, si cōtra flagellū que
 relam parat, eumq; sibi postponit, cuius iudiciū de sua afflictione redarguit. Consequēter ostendit
 id hoīem sine p̄cō non esse, cōparatione naturę angelicę. [Ecce q̄ seruit ei, non sunt stabiles]
 id est, ciues superni, q̄ inaccessibiliter creatori laudib^o puris deseruiūt, nō sunt penit^o immutabiles
 & impeccabiles p̄ naturā, sed veritabiles atq; peccabiles, qm̄ sibi ipsi relinquunt, grā destituti, p̄pter
 qd astruit Damascen^o, qd om̄e creatū sit veribile. Et iuxta diuinū Dionysū, oīs creatura incessan
 ter conseruat a Deo, a q̄ si penit^o relinqueret, in nihilū laberet. Veruntū angeli sancti p̄ grām in
 Deo sunt cōfirmati, & ab om̄i culpa p̄seruati. Idcirco ex his nō sequit error Origenis, dicētis in
 celo esse ruina. [Et in angelis suis] q̄bus dā reperit prauitatē superbię, anteq̄ cōfirmarent in bo
 no, fruerētur ve Deo, quē q̄ semel in patria p̄ specie beatifice viderit, nunq̄ ab eo auertit aut rue
 re pōt. De casu autē primi angeli scriptū est Isaiā & Ezechiele, vbi dñs ait: Tu Cherub extensus &
 p̄tegens, & posui te in monte sc̄to Dei, repleta sunt interiora tua iniquitate, & eieci te de monte san
 cto Dei, & p̄didisti te. eleuātū est cor tuū in decore tuo. Ch̄s insup ait: Videbā satanā sicut fulgur
 de celo cadentē. Et Petrus in secūda sua Canonica: Deus angelis peccātib^o nō pepercit. [quanto
 magis hi q̄ habitāt domos luteas, id est, hoīs, q̄rum terrena sunt corpora, iuxta illud Gene. For
 mauit Deus hoīem de limo terrę. Et Isaias dicit Deo: Fictor noster es tu, nō vero lutū. Et ter
 renū habet fundamentū, id est, carnē mortale animę rationali substratā, q̄ caro in gnatiōe hoīs
 prima est, quē admodū fundamentū in cōstitutione domus. Anima autē, inquantū est forma cor
 poris, habet se ad illud sicut fundatū ad fundamentū. in eo nāq; fundat ad cōsistendū, & illud subij
 cit ei. inquantū vero est corporis motor, habet se ad illud, vt habitator ad domū, & nauta ad na
 uē, iuxta quē modū ait Apostolus: Habem^o thesaurū istū in vasis fictilib^o. Et itē, Scim^o qd si terre
 stris domus n̄ra huius habitatiōnis dissoluat, qd ædificationē ex Deo habemus, domū non manu
 factā in cælis, dicit q̄q; homo habitare in huiusmodi lutea domo, ratione partis sue principalio
 ris, videlicet animę corpus inhabitātis. [cōsumēt velut a tinea:] qd licet de corporali morte ac
 cipi possit, q̄ homo cōsumit sicut vestis a tinea, tñ intētio Eliphaz est de cōsumptione spiritali p̄
 culpā, vt cōtat ex dictis, ideo sensus est, cōsumēt, id est, spiritalē vitā charitatis & grę p̄cādo
 amittet, velut a tinea cōsumit tunica, nā sicut ex tunica orit, eaq; corrodit, ita ex carne est fomes
 p̄c̄ti, & sensualitas ipsa infecta, ratio cæca, volūtas ad vitia p̄nascitq; homo ex his q̄ in ipso sunt,
 & oriunt ex ipso, p̄ culpā cōsumit, habet em̄ ex se inclinationē & p̄nitatē ad mala, qd angeli non
 habebāt. Ideo scriptū est in lib. Sap. Corp^o qd corrūpit, aggrauat aiām, & deprimit terrena in
 habitatio sensum multa cogitantē. In Gen. q̄q; Sēsus & cogitatio cordis humani p̄ni sunt in ma
 lū ab adolefētia sua. [De mane vsq; ad vesperā succident] id est, p̄ totū diē p̄cēs frequēter pec
 cādo, a spiritali vitā virtutū tollent. Quod itē de cōtinua cōsumptione seu abbreviatiōe natura
 lis vitę accipi pōt. in deficienter em̄ qd deperit de vitā n̄ra qlibet hora, se cū illud in Isaiā: De ma
 ne vsq; ad vesperā vitis mea. [Et q̄ nullus intelligit, nullus videlicet cōparatiue, id est, p̄paci, qd
 sint & q̄ fragiles, & q̄ vitis subditū, iuxta qd scriptū est: Delicta q̄s intelligit.] In Isaiā q̄q; P opu
 lus nō intelligēs vapulabit. Et Apostol^o ait: Qui ignorat, ignorabit. [in æternū peribūt] q̄ ista non
 p̄sant, cū sint mortaliter vitiosi, qbus pœna debet æterna. ex q̄ certū est, qd Eliphaz ex reuelatiōe
 hac, nouit aiā immortalitē infernaliū q̄ pœnā: p̄petuitatē. [Qui aut reliq; fuerint] id est, q̄
 p̄ter illos non intelligētēs iā dictos extiterint, s̄ boni atq; electi, q̄ Dei, sunt intelligētēs, [causeren
 tur ex eis] id est, de illoz reproboz confortio secerent, nec peribūt cū eis. [Morient^o morte na
 turali & corporali, q̄ bonis & malis cōmunis est. [et non in sapiētia] id est, quantū ad sapiētiam
 quā habet a Deo, non morient, ita qd sapiētia p̄ mortē non tollet ab eis. Vel sicq; aut reliq; fuerit,
 id est, posteri p̄uentiū vitia parētū sequētēs, seu aliq; a Deo non statim dānati, sed p̄pter pœniten
 tiā agēdā dilati, nec tñ pœnitentiā opati, auferent de vitā hac post patrū discēssū. Porro qd addit,
 Ex eis, secūdū Lyrā non est in Hebræo neq; de textu. Morient^o, & non in sapiētia vera ac spirita
 li, id est, sine ea decedēt, qd nec eā habuerūt sed in stultitia p̄pria seu carnali & seculari prudētia
 pierūt, iuxta illud Baruch: Quia non habuerūt sapiētia, interierūt, p̄pter suā insipiētia. Itaq; Eli
 phaz p̄ oīa ista incēdit tā fragilē atq; immūdā esse naturā humanā, qd sine p̄cō esse non possit. &
 qd dices se purū, cū p̄niat a Deo, dicit Deū esse impurū sine iniustū, & p̄fert se ei, sicq; credēdum
 sit, qd Iob & filij ei^o ob sua p̄c̄ta p̄cussi sint. Quare, an Eliphaz habuit reuelationē p̄scriptā a Deo,
 vel eā cōfinxerit. Hoc Thomas reliq; sub dubio. Lyrā aut videt, qd finxit hęc, qd in fine libri dñs
 ait ad Eliphaz: Non estis locuti rectū corā me. Rurū, qd inducit & applicat eā ad falsam intel
 lectū. Pot^o tñ reor qd eā non finxit, qd & Gregori^o sentire videt, nec Iob ita sensit de Eliphaz, vt
 apparer, qd finxerit ista, non em̄ aliqd imponit sibi de hoc, nec argumēta cōcludit. Non em̄ du
 biū est qd Eliphaz in p̄c̄sa disputatiōis suę multa vera ptulerit nihilomin^o ipse & ei^o amici
 dicunt non rectā locuti, qd ad falsā conclusionē seu finē p̄uersum hęc retulerūt, videlicet ad p̄
 bandū Iob p̄ suis excessibus esse plagatū, atq; ad confirmandū positiones suas erroneas circa mo
 dum prouidentię Dei, vt dictum est suprā. Præterea reuelatio iam p̄scripta, in se vera atq; subli
 mis

Gregori^o

Judic. 6.
Judic. 13.

Thomas

Albertus

Idem.

Thomas

3. Reg. 19.
Thomas

Dani. 10.
Zach. 23.

Exod. 19.
Ezech. 1.
Apoc. 1.

Gregori^o

Esaiā 61.
Psal. 142.
Ecci. 7.
Esaiā 64.

Ecci. 34.

Damascē.
Diony.
Error
Origenis.

Esa. 14.
Eze. 28.
Luc. 10.
1. Pet. 2.

Gen. 1.
Esa. 64.

2. Cor. 4.
1. Cor. 5.

Sap. 9.
Gen. 8.

Esa. 38.

Psal. 18.
Esa. 3.
1. Cor. 14.

Baruch. 3.

Thomas
Iob. 42.

Gregori.

100. mis est, sicq; a Deo manavit, Eliphaz tamen abusus est ea, male applicans eam ad Iob, sicut frequenter ratio sub veris principijs male subsumit, quod passio maxime facit.

Expositio literalis capituli quarti, Voca ergo si est qui tibi respondet. Art. XV.

R excitata revelatio sibi desuper facta, Eliphaz irrisorie ac inuicitive loquitur contra Iob: Voca ergo, qm mihi hac reuelata sunt, tu qqq q te ta innocentē ac iustū psumis, inuoca Deū, q iustos magis q peccatores exaudit. [si est q tibi rñdeat] i. precib' tuis effectū impendat, & tibi q dixi reuelat. & ad aliquē sanctorū conuerrere, Iorādo aliquē eiūē regni cælestis, vt orer p te, si de tuis meritis non cōfidis. Istud fuit & est sanū cōsiliū, si recta intentionē & ex charitate fuerit ppositū: qd & nos in dubijs & ignotis Deū p illūminationē inuocare debem', iuxta id Iacob: Si q's vrm iudicij sapiā, postulet a Deo, & dabit ei. Postulet autē in fide nihil hāsitas. Et Psal. Accedite ad eū, & illūminami. Deniq; cōsiderātes impfectū nrm, pctā & scelera nra, ppter q indigni sum' p nos ipsos immediate accedere ad thronū græ Dei, ad aliquē vel aliq's scōrō nos cōuertam', ad q's specialē affectionē fiduciāq; habem', pseruim ad virginē gloriōsam, vt iercedat p nobis. Cōsequenter insinuat S. Iob iracundū inuidiūq; fuisse, quis in gnali loquat, cui' etiā verba in gnali sunt exponenda, sic nepe pfunda, sunt vera atq; subtilia. [Vixi sultū,] q; vera ac spiritali sapiā careat. Stultitia qpe dono sapiæ directē opponit. Stult' q; vocat, q discretionē non habet eligendō: ac vltādō: talē [interficat iracūdiā] formaliter, qm ira cū sit pctm mortale ex gñe, aīz mors est, sicq; spiritaliter interimit hōiem: interficat etiā eū, qm morte dānationis æternæ & interdū etiā morte corporali eū efficit dignū. Immo quonq; peccat mortaliter, meret diuina cōseruatione in esse priuari, ptinusq; a Deo corporaliter q; occidi. Nec mis, q; mereat & mortē gehennæ æternæ. Qm vero sapiā factū hōiem in oib' ordinatū, & prudentia reddidit discretū, q sapiā atq; prudentia caret, cōfessim superat ab ira, ipsaq; ira facit hōiem stulto cōsimilē, rōnis lumē vehemēter obtenebrādō, ita q homo instar canis impetū seq; passionis. Ideo dicit Iacob: Ira viri, iustitiā Dei non operat. Ecce q; q; Ne sis velox ad irascendū, ira em̄ in sinu stulti regescit. Præterea cū scriptū sit, Tu dñator dñe cū tranquillitate iudicas, ira facit hōiem in iudicādō specialiter Deo difformē, dū homo cū turbulētia iudicat, qd maxime indecēs est. Vñ ad irā specialissimē deuitandā admōnet Chrs: Discite a me, qm mitis sum & humilis. Per irā etiā socialis vita cōfundit, cōcordia diffi pat, societas aggrauat, iuxta illud Prouerb. Spm̄ ad irascendū facit q; poterit sustinere: Et, Impetū spūs cōcitati q; sustinebit: Item q; Noli assidius esse cū hōie iracūdo, ne dicas semitas eius, & sumas scandalū aīz tuæ. Deniq; scdm Thomā, non est aliq; cōditio hōim, cui non ad sit aliq; punitas ad pctm̄. Sūt autē duæ hōim cōditiones. qdā sunt magni elatiq; animi, q facile puocant ad irā, qm ira est appetit' vindictæ ex pcedenti offensa pueniens. qto aut q; fuerit animi magni elatitas, rōnis ex leuiori causa se putat offensum. Talē vero noiat sultū, q; p superbiā hōim picipue mas rōnis excedit, & humilitas viā sapiæ parat. Stultitia q; q; iracūdiæ cōpetit, qm in vltionē modū rōnis trāsgredit. Quidā aut sunt pusillanimes, & hi ad inuidiā pni sunt, de qbus statim dicef. Po stre mo aduertēda sunt, q; hic scribit Gregor. de ira p zelū. Solerter, inq; sciendū est, q; alia est ira quā impatiētia excitat, alia quā zelus formatiua ex vitio, hæc virtute gñat, si em̄ nulla ira ex virtute surgeret, diuina aduertētionis impetū Phinees p gladiū non placasset, hæc ira q; Eli non habuit, motū cōtra se implacabiliter supnæ vltiōis excitauit, sed cū p zelū anim' mouet, curandum summopere est, ne ira q; p instrumētō virtutis assumit, mēti dñetur, ne q's dñā feat, sed velut ancilla ad obsequium parata, a rōnis tergo nunq; recedat. Tūc em̄ robusti' cōtra vitia erigit, cū subdita rōni famulaf. & parulū, Iem videlicet, q; se ex pperitate & bonis alioq; reputat minorari, & occidit inuidia, q; est tristitia de bono alteri', in q̄tum apprehendit vt pprñ boni minoratiū, sicq; inuidēs, p suā sibi inuidiā testis est q; paruulus sit, q; ex alioq; magnificatiōe se existimat paruificari. Ideo dicit Gregor. Inuidere non possum', nisi eis q's nobis in aliq; meliores putamus. Paruulus ergo est, q; luore occidit: qm ipse sibi testimoniū phibet, q; eo minor sit cui' torquet inuidia. Porro cū charitas sit directē spiritalis vita aīz, princeps & forma virtutū, inuidia q; ei directē opponit, est pessimū vitii, occisio mentis, & corporali q; vitæ multū nociua, Salomone dicētes Vita carniū, fanitas cordis; putredo ossiū, inuidia. Inuidi insup specialiter imitat diabolū, iuxta quod Sapiēs asserit: Inuidia diaboli mors introiit in orbem terræ, imitatur aut illum, q; sunt ex parte eius. Cū itaq; vnusq; nrm ex naturalis dispositione seu affuefactiōe ad aliq; speciale vitii inclinet & pnus sit, debet cōtra illud specialissimā pugnā assumere, Deū iugiter p triumphandi grā implorādo, aptiora remedia inq;rendo, seq; ad virtutē oppositā cordialissime applicādo. Vñ q; singulariter ad superbiā seu irā, pcliuis est, cōtra vitia hęc specialissime plicetur, & ad humilitatē māuetudinēq; se disponat & det tāto exuberātius, q; oppositis vitijs magis tabescit. Ego vidi sultū, i. vitiofum, supbum, & tpalia spiritalib' pferentē, qd summa infanā est, firma radice, in terrenis pperitatib' firmiter radicātū, instar arboris firmā in terra radicē habētis, ita q; forti fundamētō tanq; radici videbat inniti ac stabili, in tpalib' abundādō, & maledixi, ita q; punciāui vctura, atq; a Deo maledicendū pdixi, q; pulchritudini eius, i. terrenæ pperitari, floridioni, ornatūq; ipsi', sapiētes em̄ ppedūt impioq; pperitate celeriter finiendā, & ad miserā deducendā. Immo q; tāto sunt infeliciores, qto plus pperant in seculo isto. Ideo de viro iusto ait Psal. Ad nihilū deductus est in cōspectu eius malign'. Et Sap. Adulterinq; plātationes non dabūt radices altas, nec stabile fundamentū collocabūt. Sic q; in Eccō scriptū est: Ois potētat' brevis vita, sic rex hodie ē, & cras moriet'. Taliter venerabilis Marathias maledixit pulchritudini impij, pferim Antiochia: a verbis pctōris ne timueritis, q; gloria eius steruus & vermis, hodie extollit, & cras non inueniet'. Hmōi aut maledictio orit ex affectu iustitiæ, vel est pñciatio futuri magis, q; imprecatio mali. Adiecit aut Eliphaz statim: Ad insinuādū, q; ex zelo ægritatis non distulit, vel q; impioq; pperitas mox cessabit, Talē ergo pulchritudinē vanā ac pperitatē fallacē despiciēt virtuosus, q; metuendū Dei pferat iudiciū, puidetq; infernale suppliciiū, qd agēs Psal. edocuit: Noli æmulari in malignatib', neq; zelaueris faciētes iniquitatē: Qm tanq; scenū velociter arefcēt, & q; olera herbarū cito decidēt. [Lōge siet filij ei' a salute]. q; nō solū scdm carnis ppaginē, sed p impietatis q; sequelā, filij eius sunt, vera btitudine priuabunt: & vicissim in seculo isto picula inci dūt, puniunt & peunt, iuxta quē modū scriptū est: Ex iniqs oēs q; nascunt filij, testes sunt neqtiæ aduersus pātes suos in interrogatiōe sua. [& cōterent in porta] i. p publicā iustitiā in loco iudicij morti adiciēt. Olim em̄ iudices sedebāt in vrbiū portis, vbi & impij accusati atq; cōuicti, cō dēnabant ad mortes. Vñ in Deuter. scribitur: Iudices & magistrat' cōstitues in oib' portis tuis. [Et non erit q; eruat eos de morte, pferit em̄ normitatē em̄ suoq; excessuū, aliqñ liberari nō quefit, vel q; prauitatis' suis facti sunt oibus odiosū seu detestandi, non est q; velit eos eruerē. Nullus q; de potestate diuini iudicij se eripiet. Hinc & in Exodo habet. Maleficos non patieris viuere. [Cuius mensem], blada & opes, [samelicus comedet], i. sdo depopulator, seu depauperat', vel paup; necessitate cōpulsus, auide deuorabit. [& ipsum rapiet armat'], i. a viro bellicoso armato ducetur captiuus, aut spoliatioē sustinebit rex: suaz, [& bibet sitietea diuitias eius], potādō cōsumet. Ista frequētē ad literā ita sunt, sed q; non semp, certissimū est, cū cernamus impijssimos pātes ac filios vsq; decrepitā senectutē impune peccare, mirabiliter pperari, a nemine molestari. Interdū vero vitiosi pātes eoq; filij prauj, hæc patiunt in vita pñti, sicut & filijs Israhel multoties cōtigisse in lib. Regū ac Iudicij legit. Vñ, qm multa eoq; q; amici Iob dicūt gñaliter, nō implent eo modo q; dicūt verbaq; sonāt, B. Gregor. nō immerito talia spiritaliter interpretat, sed q; amici Iob erroneæ opinionōi fuerūt, & ea q; dicūt, ad suoq; cōfirmationē erroq; inducūt, non mis: si aliqñ vniuersaliter vera non sint q; pponūt, Ideo talia caute ac sapiētē sunt exponēda & capiēda. Nec em̄ verba eoz in oibus verba sunt spūs sancti, quē ad modū verba Iobimū multa dicūt non vera, vt in pcessu patebit. [Nihil in terra fit sine causa,] Hoc scdm vñū intellectū clarissimum atq; certissimū est, si em̄ fit, seqtur q; sit effectus seu qd causatū, q; dato, seqtur q; habeat causam, eo q; causa & effectus correlatiue se habeat, Itaq; ad minus habet causam efficientē, determinatā vel indeterminatā, p se vel p accidēs. Sic & Plato loquitur in Timæo: Nihil fit, cuius ortū causa legitima non pcessit. Nam & philosoph' ait: Causa est, ad cui' esse seqtur aliud, haud dubiū qn esse eius. Nec obstat q; sunt qdam effectus casuales atq; fortuiti, nam & hi habēt causam p accidēs, & quis sint tales p cōparationē ad causas secūdas & pximas, tñ respectu primæ causæ seu puidentiæ Dei, nihil casuale fortuitiq; consistit, sed certus est ordo causarū. Porro si verbū inducūtū intel ligat de causa determinatā & ppria, & de causa p se, veritatē nō habet, vt in casualib' patet esse ctib'. Rursus, si accipiat scdm Eliphaz intentionē, veritate carebit. Nepe Eliphaz verbo hoc voluit dicta Iob falsificare, q; se dixit sine suo demerito ita plagari. q; si Eliphaz diceret, Sicut in naturalibus nihil fit sine determinatā & legitima causa, ita in rebus humanis nil fit sine causa meritoria pcedenti. Tua ergo o Iob aduersitas, non nisi propter pcedentia tua demerita seu peccata, inflicta est tibi a Deo. Istud argumentum non valet, tum quia in naturalibus non semp effectum pcedit causa determinatā per se, tum quoniam in humanis causa pœnæ inflictæ non solū est pua culpa, sed & aliq; causæ diuersæ, vt dictū est & dicef. Deus q; ex sua sapiā, pperate & prāte flagellat aliqñ & iustū, non ob pua culpā, sed ob ampliorē eius pfectum, alioq; q; ædificationē, ac diaboli cōfusionē, vel ob diuinā opotentē declarationē, btitudinisq; futuræ augmētū. Deus etiā in hōibus nihil facit, nec fieri sinit, nisi ob causam qdam finalē, vt vel sua iustitia in reprobis manifestet, vel sua clemētia in electis reluceat. & de humo non egrediet dolor. Hoc scdm Thomā metaphorica extat locutio. Quæ dā etiā herbæ sine iactō in terrā semine pducuntur, quæ de terra sponte nasci dicuntur. Sicq; metaphorice quicquid sine causa propria fit, diceretur de humo sine semine nasci. Itaque de humo non oriatur dolor, id est, aduersitas sine propria causa, scilicet præuia culpa, nulli continget, desuperq; præstabitur, quæ argumentatio, vt tactum est, non est fortis. Non enim culpa est duntaxat causa pœnæ inflictæ. At vero secundum Albertū, de humo, i. terra humida & cōmixta in naturā corporis humani, puta de carne mortali, nō egrediet dolor, i. causa doloris, videlicet scdm qd caro est, & qd ad id qd habet a creatore. Sic em̄ nō est origo peccati, qd scdm Eliphaz est causa doloris seu pœnæ. Immo scdm Dionysiu & Augustinū, volūtās, vt ex seipsa defectiuosa ac labilis, est radix peccandi, & p eam infecta est caro, vñ Albert' allegat illud Fulgētij: De' nō est vltor cui' est actor. Porro q; nihil fiat sine causa in terra, q; exemplificādo in rōnali irrōnalitq; creatura, subiungit

ducendā. Immo q; tāto sunt infeliciores, qto plus pperant in seculo isto. Ideo de viro iusto ait Psal. Ad nihilū deductus est in cōspectu eius malign'. Et Sap. Adulterinq; plātationes non dabūt radices altas, nec stabile fundamentū collocabūt. Sic q; in Eccō scriptū est: Ois potētat' brevis vita, sic rex hodie ē, & cras moriet'. Taliter venerabilis Marathias maledixit pulchritudini impij, pferim Antiochia: a verbis pctōris ne timueritis, q; gloria eius steruus & vermis, hodie extollit, & cras non inueniet'. Hmōi aut maledictio orit ex affectu iustitiæ, vel est pñciatio futuri magis, q; imprecatio mali. Adiecit aut Eliphaz statim: Ad insinuādū, q; ex zelo ægritatis non distulit, vel q; impioq; pperitas mox cessabit, Talē ergo pulchritudinē vanā ac pperitatē fallacē despiciēt virtuosus, q; metuendū Dei pferat iudiciū, puidetq; infernale suppliciiū, qd agēs Psal. edocuit: Noli æmulari in malignatib', neq; zelaueris faciētes iniquitatē: Qm tanq; scenū velociter arefcēt, & q; olera herbarū cito decidēt. [Lōge siet filij ei' a salute]. q; nō solū scdm carnis ppaginē, sed p impietatis q; sequelā, filij eius sunt, vera btitudine priuabunt: & vicissim in seculo isto picula inci dūt, puniunt & peunt, iuxta quē modū scriptū est: Ex iniqs oēs q; nascunt filij, testes sunt neqtiæ aduersus pātes suos in interrogatiōe sua. [& cōterent in porta] i. p publicā iustitiā in loco iudicij morti adiciēt. Olim em̄ iudices sedebāt in vrbiū portis, vbi & impij accusati atq; cōuicti, cō dēnabant ad mortes. Vñ in Deuter. scribitur: Iudices & magistrat' cōstitues in oib' portis tuis. [Et non erit q; eruat eos de morte, pferit em̄ normitatē em̄ suoq; excessuū, aliqñ liberari nō quefit, vel q; prauitatis' suis facti sunt oibus odiosū seu detestandi, non est q; velit eos eruerē. Nullus q; de potestate diuini iudicij se eripiet. Hinc & in Exodo habet. Maleficos non patieris viuere. [Cuius mensem], blada & opes, [samelicus comedet], i. sdo depopulator, seu depauperat', vel paup; necessitate cōpulsus, auide deuorabit. [& ipsum rapiet armat'], i. a viro bellicoso armato ducetur captiuus, aut spoliatioē sustinebit rex: suaz, [& bibet sitietea diuitias eius], potādō cōsumet. Ista frequētē ad literā ita sunt, sed q; non semp, certissimū est, cū cernamus impijssimos pātes ac filios vsq; decrepitā senectutē impune peccare, mirabiliter pperari, a nemine molestari. Interdū vero vitiosi pātes eoq; filij prauj, hæc patiunt in vita pñti, sicut & filijs Israhel multoties cōtigisse in lib. Regū ac Iudicij legit. Vñ, qm multa eoq; q; amici Iob dicūt gñaliter, nō implent eo modo q; dicūt verbaq; sonāt, B. Gregor. nō immerito talia spiritaliter interpretat, sed q; amici Iob erroneæ opinioi fuerūt, & ea q; dicūt, ad suoq; cōfirmationē erroq; inducūt, non mis: si aliqñ vniuersaliter vera non sint q; pponūt, Ideo talia caute ac sapiētē sunt exponēda & capiēda. Nec em̄ verba eoz in oibus verba sunt spūs sancti, quē ad modū verba Iobimū multa dicūt non vera, vt in pcessu patebit. [Nihil in terra fit sine causa,] Hoc scdm vñū intellectū clarissimum atq; certissimū est, si em̄ fit, seqtur q; sit effectus seu qd causatū, q; dato, seqtur q; habeat causam, eo q; causa & effectus correlatiue se habeat, Itaq; ad minus habet causam efficientē, determinatā vel indeterminatā, p se vel p accidēs. Sic & Plato loquitur in Timæo: Nihil fit, cuius ortū causa legitima non pcessit. Nam & philosoph' ait: Causa est, ad cui' esse seqtur aliud, haud dubiū qn esse eius. Nec obstat q; sunt qdam effectus casuales atq; fortuiti, nam & hi habēt causam p accidēs, & quis sint tales p cōparationē ad causas secūdas & pximas, tñ respectu primæ causæ seu puidentiæ Dei, nihil casuale fortuitiq; consistit, sed certus est ordo causarū. Porro si verbū inducūtū intel ligat de causa determinatā & ppria, & de causa p se, veritatē nō habet, vt in casualib' patet esse ctib'. Rursus, si accipiat scdm Eliphaz intentionē, veritate carebit. Nepe Eliphaz verbo hoc voluit dicta Iob falsificare, q; se dixit sine suo demerito ita plagari. q; si Eliphaz diceret, Sicut in naturalibus nihil fit sine determinatā & legitima causa, ita in rebus humanis nil fit sine causa meritoria pcedenti. Tua ergo o Iob aduersitas, non nisi propter pcedentia tua demerita seu peccata, inflicta est tibi a Deo. Istud argumentum non valet, tum quia in naturalibus non semp effectum pcedit causa determinatā per se, tum quoniam in humanis causa pœnæ inflictæ non solū est pua culpa, sed & aliq; causæ diuersæ, vt dictū est & dicef. Deus q; ex sua sapiā, pperate & prāte flagellat aliqñ & iustū, non ob pua culpā, sed ob ampliorē eius pfectum, alioq; q; ædificationē, ac diaboli cōfusionē, vel ob diuinā opotentē declarationē, btitudinisq; futuræ augmētū. Deus etiā in hōibus nihil facit, nec fieri sinit, nisi ob causam qdam finalē, vt vel sua iustitia in reprobis manifestet, vel sua clemētia in electis reluceat. & de humo non egrediet dolor. Hoc scdm Thomā metaphorica extat locutio. Quæ dā etiā herbæ sine iactō in terrā semine pducuntur, quæ de terra sponte nasci dicuntur. Sicq; metaphorice quicquid sine causa propria fit, diceretur de humo sine semine nasci. Itaque de humo non oriatur dolor, id est, aduersitas sine propria causa, scilicet præuia culpa, nulli continget, desuperq; præstabitur, quæ argumentatio, vt tactum est, non est fortis. Non enim culpa est duntaxat causa pœnæ inflictæ. At vero secundum Albertū, de humo, i. terra humida & cōmixta in naturā corporis humani, puta de carne mortali, nō egrediet dolor, i. causa doloris, videlicet scdm qd caro est, & qd ad id qd habet a creatore. Sic em̄ nō est origo peccati, qd scdm Eliphaz est causa doloris seu pœnæ. Immo scdm Dionysiu & Augustinū, volūtās, vt ex seipsa defectiuosa ac labilis, est radix peccandi, & p eam infecta est caro, vñ Albert' allegat illud Fulgētij: De' nō est vltor cui' est actor. Porro q; nihil fiat sine causa in terra, q; exemplificādo in rōnali irrōnalitq; creatura, subiungit

Psal. 14. Sap. 4. ecci 10. i. Mach. 2. Pgal. 36. Sap. 4. Deut. 16. Exo. 22. Gregori'. Plato. Philosoph. Plato. Albertus. Dionys'. Augustin.

volandū

(Homo ad labore nascit, & aus ad volatū. De creator nec hoīem nec auē frustra, sed rōnabili cā instituit, vt hō p labore sibi de necessarijs victui, habitatiōi, vestitiūq; pvideat: & aus p volatū, q̄ suz cōueniēt naturz, exerceat, nidificādo, victū q̄rendo, victū fugiedo, vñ & auib⁹ p vestimētis & armis natura cōtulit plumas & rostra ac vngues, hoīem vero nudū nasci instituit, vt laborādo, vestimentū habitaculūq; si desint, cōgrat, vult itaq; dicere, q̄ res nascitur vt actus suos exerceat, non vt Deus cā sine causa affligat. Nam & naturalia esse dicuntur ppter suas opationes, ppter qd in necessarijs natura non deficit. Omnia nāq; habēt dispositiōē opationi ppriā cōgruā, q̄ cōstat, q̄ naturales rez dispositiōes non sunt sine causa, sed ppter determinatū & congruū finem. Præterea verba hæc altius quēt exponi, sicut p̄stāte Deo sequenti tāgetur articulo. Omnia hæc Eliphaz ponit, ad concludendū q̄ omnia puidentiā diuinā subiaceāt, eo q̄ singula ad pprios actus ac fines sint ordinata. Quod (scdm Albertū) inducit ad confutandā errorē philosophoz q̄rundā, dicentū q̄ gubernatio hoīs esset ex infaustis vel faustis scintillationib⁹ piodi: qm̄ quis creator Deus res faciat, factas tñ mutabiles gubernādas cōmittit periodo, & casuali mutabilitati naturę mortalī, quā opinione dicit Rabbi Moses Aegypti⁹, i tertia collatiōe ducis neutroz, fuisse Aristotelis & q̄rundā peripateticoz. Veruntū ista non fuit oīm philosophoz opinio, q̄ nonnulli eoz ex p̄tate Eliphaz cōsideratiōē, testati sunt, puidentiā Dei excelsi & gloriosi vsq; ad inferiora & ima ptingere, scdm qd 10. de ciuit. Dei Augusti, dicens: Plotinus Platonica de puidentiā disputās, eā a summo Deo (cuius est * intelligibilis atq; ineffabilis pulchritudo) vsq; ad hæc terrena & ima ptingere, flosculoz ac folioz pulchritudine cōprobat, q̄ oīa q̄n abiecta & velocissimē puentia, decensissimos formaz suaz numeros habere nō posse cōfirmat, nisi inde formēt, vbi forma * intelligibilis & incōmutabilis simul exēplariter habēs oīa, p̄uerat. Hoc & dñs Iesus oñdit in Euāg. Cōsiderat, ingens, lilia agri quō crescūt, dico aut vobis, q̄ nec Salomon in oīm gloria sua cooptus est sicut vnū ex illis. Cū ergo diuinā puidentiā oīa subluat, Eliphaz subdit: Quāobrē ego deprecabor dñm, vt te cōuertat & me dirigat, quē orare esset inane, nisi rez cognitiōē puidentiāq; haberet, quā q̄a habet, exorādus est semp. t & ad Deū ponā i. dirigatelo quā meū, ipsū orādo atq; laudādo, & scdm voluntatē ipsi⁹ loquendo. Scriptū est em̄ in lib. Sap. 11. Sap. Auris celi audit oīa. Propter hoc, q̄ loq̄tur in q̄, nō pōt latere. t̄q̄ facit magna in opibus naturz, t̄ & inscrutabilia in mysterijs ḡḡ, t̄ & mirabilia in supnaturalib⁹ donis glorię, cabiq; numero. In nobis noto, q̄uis non absq; numero absolute, cū scriptū sit, oīa in mēsurā & nūero & pondere cōstitui sūt. Deniq; qd ait, absq; numero, referendū est ad tria p̄dicta, quō etiā tria p̄fata p̄q̄ndā coaptatiōē ad opa naturz & gr̄e ac glorię sint relata. Nilominus tā in opib⁹ naturz q̄ gr̄e & glorię, efficit Deus magna q̄titate & virtute: & inscrutabilia, q̄tū ad oīa q̄ in rebus creatis cōstitūt, q̄z oēs ac singulas rōnes, pprietates, vires & actus nemo nrm pōt discutere, scrutari & inuenire: & mirabilia, q̄ cōsideratiū mentes in admirationē cōuertūt ob eminentiā suā, q̄ia maxime sunt supnaturalia opa Dei, & q̄ pprie miracula appellātur, de q̄bus fert Psal. Bādictus dñs Deus Israel, q̄ facit mirabilia solus. Hinc rursus cātat Psal. Non est similis tui in dijs dñe, & non est secundū opa tua. Quēadmodū em̄ incōparabilis sapię atq; potentię actor est Deus, sic decet opa eius p̄clarissima esse, cuius incōparabile opus est tot⁹ hic mūdus, de q̄ in lib. de Ciuitate Dei asserit Augustin. Oīm miraculo qd exhiberi pōt in mūdo, maius miraculū est ipse mūdus. Prædicta igit facit opotens absq; numero, scdm modū expositū. Itē, cū sit p̄tatis penitus infinita, nō pōt in tot & tāta p̄ effectū pcedere, qn possit in plura atq; maiora infinities vsq; Præterea, in minimis rebus, sicut in arboris folio atq; similib⁹, excellentiā Dei satis mirari non possumus, neq; in particulari assignare oēs rōnes formationis, dispositiōis ac virtutis huiusmodi rez. Hinc V. de ciuit. loq̄tur August. Deus nec exigui & cōtēptibilis animātis viscera, nec aus pennulā, nec herbæ flosculū, nec arboris foliū sine suaz cōuenientia partitū & q̄dā veluti pace reliq̄. Vñ & Hugo in lib. de trib⁹ dieb⁹, ait: Est rez & euidentis diuinę sapię argumentū, q̄ oīe genus sibi simile p̄creat, & in tā multis similitudo vna, ppagata, primæ originis formā non variat. vñ qd q̄ suā speciem habet, & vñ qd q̄ ḡnis sui similitudinē seruat. Vide foliū quō ferratis dentib⁹ p̄ ḡys distinguunt, quō intrinsecus p̄ductis costulis huc illucq; intextū, numera vñ, numera aliud, oīe qd vni⁹ est ḡnis, vni⁹ inuenies similitudinē. Qui dat pluuiā sup faciē, i. supficiē terrę, diuina erēmā ordinatione p̄ folia calorē vapores eleuātur in aere, & condensant ibi in nubes, ac resoluunt in aq̄ pluuias, guttatim seu riuulatim in terrā ruentes, vt eē scēdant, atq; cōcepta in ea germina nutriāt, iuxta illud Isaia: Descendit imber de celo, inebriat terrā, & germinat eā facit. Qd q̄a Deo est ppriū, loq̄tur Ierem. Nunq̄ sunt in dijs gentiū q̄ pluuię? Et Psal. Qui operit celū nubib⁹, & parat terrę pluuiā. Qd & Ch̄s docet in Euāgelio, loquēs de p̄te, dicens: Qui pluit sup bonos & malos, Hinc legit in Amos: Qui vocat aq̄s, & effudit eas sup faciē terrę, dñs nōmē ei⁹. t̄ irrigat aq̄s vniuersā terrę nascētia, seu loca terrę q̄bus aq̄ est necessaria, qd facit tpe sibi placente atq; p̄fixo. t̄pe autē ob hoīm vitia subtrahit bñficiū istud. Ait aut Thomas hoc loco: Res naturales cōtēperatę esse vident ad vitā hoīm aliq; aīalium cōseruādā. vñ licet naturalis ordo elementoz aliud requere videat, (si q̄ em̄ in elemētis grauitatē & leuitatē cōsideret, manifestū est naturalitē terrā in elemētis aq̄ subiaccere, & aeri aquā, aeri vero igni) inueniē tñ aliq̄ pars terrę discōp̄ta

Rabbi Mo fec.

Augustin. for. minim. telligibilis

Matt. 6.

Sap. 11.

Sap. 11.

Psal. 71. Psal. 87.

Augustin.

Augustin.

Esa. 55. Hier. 14. Psal. 146.

Matt. 5.

Amos 5.

ab aq̄s, immediate acri subiacere. Aliter nāq; aīalia respirātia viuere in terra non possent. Consequēter Eliphaz actū diuinę puidentię mōstrat in dispositiōib⁹ hoīm. Qui ponit humiles in sublimiatis, qd Deus multipliciter facit, & aliq̄ modo non facit, Cōtingit q̄ppe interdū, vt deiectos, humiliatos, cōtemp̄tos a suis, eripiat aduersitatis⁹ in p̄senti, & ad dignitates, potestates vel p̄sp̄eritates pmoueāt, iuxta illud Eccl̄i. Sedes ducū superboz destruxit Deus, & sedere fecit miles p̄ eis. Et virgo beata: Deposuit, inq̄t, potētes de sede, & exaltauit humiles. Frequēter q̄q; cōtingit op̄positū, ita q̄ qdā electi vel etiā reprobī vsq; ad vltimū vitę opprimātur ab impijs, vt patet in multitudine martiribus. Vnde Iacobus ait in sua epistola primitiuz eccl̄ie filijs: Nonne diuites per potētiā opprimūt vos? Porro veraciter humiles, Deo in sc̄tā humilitate subiectos, erigit De⁹ sem p̄ in vitā p̄senti ad altitudinē gr̄e, in futuro q̄q; ad sublimitatē glorię, dūmodo in virtutib⁹ p̄seuerēt. Interdūq; ponit tales in sublimitate p̄sentię spiritualis aut secularis, dādo fidelib⁹ principes aut filios idoneos & cōdignos, & mōrētes erigit sospitate. eos q̄ bono ac virtuoso afficiunt dolore, sua vel pximoz p̄cā deffēdo, Ch̄i passiōib⁹ cōdolendo, Dei iniuriā, eccl̄ie ruinā, cælestis beatitudinis dilatiōē ex charitatis feruore plāgendō: tales Deus a sua mēstitia trāsferat ad cōsolatiōē, ad animi sanitatē, ad mētis vigorē, sicut & Ch̄s p̄mittit Beati q̄ lugēt, qm̄ ipsi cōsolabunt, ideo ad Corinth. ait Ap̄l̄: Bādict⁹ Deus q̄ cōsolat nos in oīm tribulatiōē n̄ra. Et rursus, Sicut abundat passiōes Ch̄i in nobis, ita p̄ Ch̄m abundat cōsolatiō n̄ra. Item q̄ Psal. Scdm multitudinē dolor; meoz; in corde meo, cōsolationes tuę lacerauerūt aiām meā. Itaq; tpe aduersitatis & afflictiōis simus cōstātes, Dei miām fiducialiter implorātes, ac lōganimēter p̄tolantes, illud Tobij intuetes: Nō delectaris dñe in p̄ditionib⁹ n̄ris, q̄a post tēp̄tate trāquillū facis, & post fletū exultationē infundis. Qui dissipat, ab ope ac sine inietō multoties impedit cogitationes malignoz, q̄bus cōtra iustos infidiose cogitauerūt, t̄ne possint implere manus eoz; i. potētię opatię, vel etiā corporales manus, q̄ sunt instrumēta intellect⁹ p̄fici, sicut lingua instrumētū est intellectus speculatiui. t̄q̄ ceperat, vel p̄ cordis affectū, vel p̄ opis inchoationē. De⁹ q̄ pe suos; defensor est, & insidias impioz; frequēter cōuertit i caput eoz; quēadmodū in lib. Reg. Paralip. ac Iudic. p̄ multa exēpla describit, Pugnāte Deo p̄ Israel, put etiā in Esdra habēt Dissipauit Deus cōsilia eoz; videlicet Samaritanoz. Ideo cātat Psal. Dñs dissipat cōsilia gentiū, reprobat aut cogitatiōes populoz. Et in Isaia impijs dñi Inite cōsiliū, & dissipabit, accingite vos, & in cinimi. Qui apprehendit, concludit, capit, vincit & impedit sapientes scdm carnē & seculū, i. astutos & callidos; in astutia eoz; cōuertendo fraudulentā eoz; verfutū in inocentū & dānatiōem ipsoz; innocētēs q̄q; iustos & simplices eruēdo ab illis, quēadmodū in Abaloue, Achitophel, & Amā legit factū. Ideo dicit Psal. de fraudulento: Lacū aperuit & effodit, & incidit in foueam quā fecit. In Esāia q̄q; legitur: Sapia tua & sciētia decepit te. Veniet sup te malū, & nescies ortū eius. Hinc in Prouer. ait scripturā: Abominatio est dño oīs illusor, & illusores ipse deludet. cum simplicib⁹ aut sermocinatio ei⁹. Syncero ergo, vero ac simplici corde corā dño ambulem⁹, oīm simulatiōē, duplicitatē, dolositatē vitātes, Cū em̄ similitudo sit causa amoris, ipseq; Deus gloriōsus ac adorandus, sit supereremissima, simplicissima atq; rectissima mens, cōstat q̄ astutos & fraudulentos vehemētē abhorreat, synceros vero, rectos & simplices sc̄cipue amet. Deniq; vt in Prouerb. habēt, Non est sapia, non est sciētia, nō est cōsiliū cōtra dñm. Hinc frequēter cōtingit, q̄ q̄to qdā astuti atq; dolosi acutius cōtra iustitiā cogitāt, & q̄ recta sunt Deoq; placita, callidius impedit re cōnatū, eo plus oppositū accidit, quēadmodū tyrāni q̄ grauiora martyrib⁹ intulerūt supplicia, vt Ch̄s iā fidē, penitus abolerent, eo amplius p̄ beatissimoz; martyz cōstantiā, merita atq; miracula, creuit religio Ch̄iana, ppter qd fert in Psal. Narrauerūt vt abscederent laqueos, dixerunt, q̄s videbit eos; scrutati sunt iniq̄tates, defecerūt scrutates scrutinia. Vñ mox subdit: & cōsilia prauoz; dissipat. cōtraria cōsiliatis inducēdo, vel saltē vana cōsilia ab effectu impediendo, iuxta illud Eccl̄i: Faciēt neglissimū consiliū sup ipsum deuoluēt, & non cognoscat vñ illi adueniat illusio. Sic legit Deus dissipasse cōsilia Achitophel, sicut & David orauit Infatua q̄o dñe cōsiliū Achitophel. hinc in Isaia fert de Deo: Dat scrutatores secretoz; q̄i non sint. Præterea cōtemplandū, q̄ Deus sublimis & bñdictus frequēter iusto atq; occulto iudicio p̄mittit filios huius seculi, reprobos, dolosos & ambitiosos, cogitationes suas astutas & inq̄ cōsilia ad effectū p̄ducere cōcupiti, & mirabiliter p̄sp̄erari in adinuentiōib⁹ suis, ad grauiorē eoz; dānationē. Finaliter tñ apprehēdet eos in suis astutijs, q̄ reuelabit abscondita tenebrāz, & manifestabit cōsilia cordiū. Tūc em̄ iuxta exigētiā impietatis ac fraudulentie suę, cōfusiones fortient & p̄enas, iuxta qd in Prouerb. p̄dicit: Comēdet igit fructus vię suę, suisq; cōsilijs saturabunt. Per diē dñi, dñs p̄sp̄erari & luce sapię suę non vñ vident, incurrēt tenebras aduersitatis & ignoratię, ita q̄ in cōsiliādo circūsp̄cti non erūt. t̄ q̄i in noctē sic palpabūt in meridie, i. eatenus excæcābunt in mēte, q̄ in his q̄ tā rare vera ac iusta sunt, sicut merides, nutabūt, dubitabūt, errabūt, sicut in his q̄ magna sunt difficultatis & obscuritatis. Rursus, dum in maxima vident suę p̄sp̄eritatis ac secularis p̄sudentie claritate cōsistere, graui⁹ obtenebrant in corde, q̄bus cōsonat illud Isaia: Palpauim⁹ sic ut cæci parietē, & q̄i absq; oculis cōtrectauimus, impēgimus meridiē q̄i in tenebris, ad qd sp̄iti

Eccl̄i. 10

Iac. 2.

Matt. 5. 2. Cor. 1. Ibdem. Psal. 93.

Tob. 3.

2. Esd. 4. Psal. 32. Esa. 8. 1. Cor. 3.

2. re. 15. 16. 1. Iher. 8. Psal. 7. Esa. 47. Pro. 3.

Pro. 11.

Psal. 63.

Eccl̄i. 27. 2. Reg. 17. 2. Reg. 16. Esa. 40.

Pro. 3.

Esa. 59. Hier. 15.

Augustin.

ligetia premit, vt eo plus mereat, q magis studedo laborat. Deniq, iudicia Dei sunt. Prus rona bilissima & sapientissima, quis occulta. Ideo sine causa nil efficit nec pmittit. Propter qd XL. de ci uitate Dei asserit Aug. Deus nullu aut hoim aut angeloz que malu futurz puidit, creasset, nisi no uisset qbus eos bonoz vrbz comodaret, atq; ita ordinē seculoz tanq carnē pulcherrimū hone staret. Præterea, quis malu culpæ scdm qd tale, nō sit pulchrz, nec ad pulchritudinē cōferens, nō igitū p sapientiā creatoris oia cōueniētissime ordinātis, ex ipso elicit bonū, atq; ex ei iusta punitiōe diuina egrot cōmēdat, bona qcp sibi opposita cōpatiōe euidētē innotescunt, & pulchriora appa rēt. Sic malu culpæ cōfert ad pulchritudinē vniuersi. Sic nāq; electoz beatitudo & gloria ex repa bonz miseria & tormēto ampli decorat, augef, iposq; electos ad pleniorē dei amorē & grāz actio nē inflāmar, dū mala culpæ & pœnē dānatis aspiciūt, q ipsi diuiz miserationis auxilio euaserūt, vñ rurſ⁹ i Enchi. loq̄ Aug. vniuersa simul sūt valde bona, qā ex oibz cōstitit vniuersitatis admirabilis pulchritudo: in qd qd malu dīr, bñ ordinatū & suoloco positū emineti cōmēdat bona, vt magis cōplaceāt, laudabilioraq; sint. Et de humo nō egrediet dolor. Ip humū seu humidā terrā, p̄cōr aliq; cōcupiscētia & fluxu carnaliū desiderioz p̄rāsens, apte signat, de q dolor p̄nā nō pcedit, imo lætat cū male fecerit, & exultat i rebz pessimis, sicut & ois induratus in vitis. Qui esū nōnūq; diuinit⁹ flagellet, nō tñ de suis veraciter dolet excessibz, de quibz scriptū ē in Ieremiat Percussisti eos dñe, & nō doluerūt, reuenerunt accipere disciplinā. indurauerūt facies suas supra petrā, & no luertū reuertī. Quod etiā in Iudeis obhātiis videm⁹ potissime adimpletū. Nā vsq; in p̄sens q̄tūlibet premāt aduerſis, nolūt aduertere q; ppter Chri occisionē hęc patiāt, nec de ei occisiōe atq; bla sp̄hemia dolēt, iuxta illud in Plal. Obscuref oculi eoz, ne videat. Homo ad laborē nascit, vñ & Ad qd dñs dixit: In sudore vult⁹ tui vesceris pane tuo. sūt aut qdā labores boni, virtuosū, laudabiles, ad q̄s nascit hō, s. p studiū & labores sciētis atq; virtutibz decorat, diuinis p̄ceptis obtēperet, p p̄cis suis p labores p̄nāles satisfaciāt, omī custodia cor suū custodiat, q nihil laborosū inuenit. Itaq; vā eis q in his hoim laboribz nō sunt, nec cū hoibus flagellātur, q ociositatibz ac vanitatibz vacāt, & t̄p̄a sibi cōcessū nō instructū ose dūtaxat, sed & vitiose expēdit. & aus ad volatū. P̄t per autē mēs cōreplatiua intelligi, q ad cōreplatiōis eleuationē pducit, vt carnalibus ac terrenis cōtē ptis, ad Dei amorē totā se erigat, ad cōtuedā pulchritudinē eius superscīssimā torā se acuat, pē nas oratiōis ac deuotiōis passum edo, virtutūq; plumis se vestitudo. de talibz loq̄ Esa. Scī q p̄e rat in dño, assumēt pēnas vt aglā volabūt, & nō deficiēt. Sicq; volare optauit q dixit: Quis dabit mihi pēnas sicut colubz, & volabo, & creq̄scā: Itaq; ip̄alia vana & vilia trāscēdamus, & q corpore aīa extat nobilior, eo plus delicias atq; diuitias aīa q corporis exq̄ram: qd vt implere possimus, dicam⁹ singulū qd adiecit: Quāobrē ego deprecābor dñm, & ad Deū ponā eloquiū meū. Nō em sine affectu osus, q̄tū dīanis, imo & incessabilibz precibz grām adimplēdi hoc formemur. Qui facit magna & inscrutabilia & mirabilia absq; nūero. Nā Aug. testāte, maius opus ē Dei, iustificatio impij, q creatio mūdi. Quā magna vero & inscrutabilia in mirabilia sine nūero facit Deus oipo tens & excelsus q̄tidie in sacramēto altaris, in creatiōe rōnabiliū aīaz, in baptismo ac ceteris sa cramentis, in immutatiōe volūtatiū mētūq; n̄az. Verū in regno beatitudinis sempiternā in ma gno illo supmundano suo palatio, in triūphātū ecclesīa, vere p̄maxima, inscrutabilissima & mirabilissima facit. Hic vnigenit⁹ p̄ris æterni ait: Pater meus vsq; mō operat, & ego opor. Præterea, nōne mirabilissimū Dei opus fuit, cōuersio mūdi ad tā incōphēbilē ac arduissimā euageliū fidē ac legē, qd sine innumerabilibus miraculis factū nō est: Sed & q̄tidiana ac naturalia Dei opera, nōne tanto maiora, inscrutabiliora & mirabiliora pbantur, q diligētius considerātur, quis assi duitate non aduertāt? Quōd foetus, qui mox natus, per breuissimū tēpus sine aeris attractione seu respiratiōe viuere neq; tot diebus in vtero matris sine illa viuere valet: Si vnus suscitetur de fundus, oēs accurrūt, mirātur, stupescūt, cū q̄tidie tot hoies nasci nō admirētur: quis vtiq; plus fit, qd non erat, create, q qd cecidit & diuisum est, reparare & denuo adunare. Postremo, sicut Ec cle. scribit, Multa sunt abscondita, maiora his, pauca em vidimus operū eius. Nihilominus ex his paucis q nouimus, supergloriosi creatoris maiestātē iugiter reuereri dicamus, & omē opus sui obsequij cū diligētia & affectu soluam⁹. Qui dat pluiā sup faciē terræ. Pluiā hæc, ē p̄dicatio cælestis doctrinæ, pcedēs de nubibz, s. p̄dicatoribz atq; doctoribz virtuosis, de qbus loq̄tur Esa. Qui sunt isti q vt nubes volāt: Facies autē terrę, ē intellect⁹ viatoz in terra peregrinātū, q docet, de q pluiā ait Psal. Pluiā voluntariā segregabis Deus hereditati tuæ. Et irrigat aquis. J. grāz fluminibz, donis & cōsolationibz, vniuersa fidelū corda, de qbus Chrs pdixit: Oia trahā ad me ipsum, & alibi, Prædicate euageliū omī creaturæ. De hac irrigatione insolita tēpore grāz facta, p̄dicatū fuit ab Esaia: Repleta ē terra sciētia dñi, sicut aquæ maris operientes. Vñ Saluator te stat: Qui biberit ex aqua quā ego dabo ei, nō sitiet in æternū, sed aq; quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salētis in vitā æternā. Qui ponit hūiles in sublimi. Cōsonat huic Chri sentētia, asserētis: Ois q se exaltat, humiliabit. vñ & Petrus in prima sua epistola nos hortatū: Hūiliamini sub potētī manu Dei, vt vos exaltet in die visitatiōis. Vā ergo supbis, vā ambitiois atq; inanih⁹, q cū indi gni sunt pane quo vescūtur, vel q a terra portātur, nihilomin⁹ ex cæcissimā mēte inflātur. Ideo cōsiderem⁹ nos p cōparatiōe ad mala q fecimus, ad bona debita q omisim⁹, ad nihil ex q con diti sumus, ad p̄nā fragilitatē & corporis vilitatē, ac aīa in omē vitū p̄nitatē, ad periculū qbus

Augustin.

Prove. 2.

Jerem. 5.

Psal. 68.

Gen. 3.

Prove. 4.

Psal. 74.

Esa. 40.

Psal. 54.

Augustin.

Ioan. 5.

Ecci. 43.

Esa. 61.

Psal. 67.

Ioan. 11.

Marc. 16.

Esa. 11.

Ioan. 4.

Luc. 14.

1. Pet. 5.

expositi sumus, ad Deū a cuius p̄fectiōe, sc̄itate & gloria īfinite defecim⁹. sicq; nobis ip̄s ītime vi lesamur, nos ip̄os spernamus, nihil de nris viribz plūmamus, diuina pietati omē bonū nrm syn ceriter ascribamus, & Deo supexaltato pfundissime subternamur, ei i oibz cū debita, amarosa atq; humilima obediētia subditi, q cūctis fere in īfinitū honorabilior demōstrā, & īmensa reu erētia dign⁹ existit. Isti sunt actus vere hūilitatis, in qbus q̄nto nos ampli actiuam, tāto plus eri gemur i p̄senti p grām, atq; in futuro p gloriā in die iudicij iudicabūt cū Chro, q nūc iuxta ei cōsilia mundū relinquit, & sub obediētia sc̄ā militāt Deo, dicere Apost. Nescitis q angelos iudicabimus: Per die īcurrēt in t̄bras, sic Iuda: i in die Chri & t̄p̄e p̄dicacionis ac grā mira culoz q; eius, qn in terra visus & cū hoibz cōuersatus ē, īcurrerūt t̄bras errorz, vitioz atq; p̄i dia, cōtradicedo, p̄sequēdo & tandē occidēdo Deū filiū lesum Chrm, quē admodū Esa. pdixit: Excacatū ē cor populi hui⁹. Et q̄si in nocte sic palpabūt i. mēte nutabūt, & dabiōse īgrēt de Chro. in meridie i. in euidētissima suā veritatis declaratiōe, qn p miracula soli Deo possibilia p̄ testimonij p̄hibuit Chro, quē admodū ait: Opa q dedit mihi p̄ q facio, te testimonij p̄hibēt de me. Et itē ait Ioa. Cū tāta fecisset corā eis, nō crediderūt. imo qū palpado sc̄ificabat, di ce tes ad Chrm: Quousq; aīam tollis: si tu es Chrs, dic nobis palā. Vñ ob īexcusabilē eoz cē citatē dixit Saluator passioi iā pximus: Si opera nō fecissem in eis, q nullus al⁹ fecit, peccatū nō haberēt. Deniq; in meridie seu claro die q̄si in nocte etiā corporaliter p Chro inueniēdo palpa bāt, q̄ q̄bāt eū p̄cipitare, lapidare, cōphēdere, & exiuit de manibz eoz, ita q̄ subito fecit se īnui sibile eis, & elapsus ē manus eoz, nō percipiētibz eis quō. Porro saluū faciet egenū de gladio oris eoz. Chrm em ppter nostā pauperē factū, vt diceret, Fili⁹ hois nō habet vbi caput reclinet, de q scriptū ē, Ipse pauper & ascēdēs sup asinā, saluū fecit p̄ de gladio oris Iudæoz clamātū, Tolle tolle, crucifige eū, die suscitādo eū a mortuis, imo in p̄cōto suę mortis eū ab omī dei cept passio bilitate ac passioe eripēs, sicut ait Apost. Chrs resurgēs a mortuis, iā nō morit, imo ip̄emēt Chrs mortē denicū, vt i Osee p̄fētio Ieremoz tua o mors, mortus tuus ero īferne. Et erit ego i. pau pi Chri spes i. certa expectatio resurrectiōis, ascēsiōis & glorificatiōis i corpore seu p̄mij acci dētalis, nā & t̄p̄e passiois cōstātē aduersarij dixit: A mō videbitis filii hois sedētē ad dextris virtu tis dei, & veniētē i nubibz celi. Sp̄ vero q̄ ē theologia virt⁹, non habuit, qm̄ aīa ei⁹ a primo suę creatiōis īstātū vidit deū clare p sp̄em, sicq; estētiale p̄mij nō expectauit. P̄t etiā p egenū intelligi paup ille popul⁹ discipuloz Chri, q ei passioe sp̄e pdidit, quā p̄ resurrectiōe ip̄i resūpsit. Im qtas aut cōrahet os suū, q p Chri ascēsiōe misto desup ip̄sū, atq; apostolis i Ierusalē Chrm publice p̄dicatū. & i nocte ei⁹ miracula magna agētibz, rep̄sa & cōbula ē loq̄ctus Iudæoz, quē ad modū recitat Luc. q; p̄cipēs sacerdotū & seniores, auditis verbis Petri apost. & viso natō clau do quē curauit, nil cōtradicerē potuēt. & postea scribit, q̄liter Iudæi disputātes cū Stephano, nō potuēt resistere sapij & sp̄i q loquebat, hoc eqdē Chrs i euāg. aī. pmisit: Dabo, in genes, vobis os & sapiam, cui nō potēt resistere & cōtradicerē oēs aduersarij v̄ri. p̄terea, sicut iā dictū ē, Iudæos p diē iurissē i t̄bras, sic q̄liter vitiōs ac iuidi die incurrēt caliginē, dū alioz opa bona puertere studēt, de alioz p̄fectū tristitū, bonos diffamāt, & idifferētia seu dubia interpretāt i pei⁹. imo s̄ape q̄ ap̄tissime bona sunt, offuscare nitit, asserēdo q; ex vanitate aut singularitate pcedāt, & ob gloriā p̄p̄riā pagāt. Inuidia nāq; mētē p̄r⁹ excēcat, & q̄ is q odit, virtuosū opat, clar⁹ q; famat ac ampli⁹ honorat, eo q odit eū, p̄ i seipso torquet, & acutiores nocēdi modos excogitare conat. sed Deus pauperē sp̄i, i. virtuosū seu hūilē saluat de gladio oris eoz, oñdēs q̄vera virtutū luce ornat⁹ fit, & iniquū ac iuidū mōstrabit mēda cē. In tribulatiōibz liberabit te, & i septia nō t̄get te malū. Septēario vniuersitas de signat, nā 7. dieb⁹ oē t̄ps hoc voluit, & i Apoc. p 7. sp̄s q i cōsp̄ctu throni dei sūt, oēs angeli denotāt. Itaq; sc̄sus ē, q oēm electū i vita hac tribulat⁹ deo: cito salē i morte & aliqñ i vita a cūctis suis aduersitatibz ac gr̄nis eripiet, iuxta id Psal. Multę tribul. iustoz, & de oibz h̄ liberabit eos dñs. In fame i audiet v̄bū dei & acgrēdi iustitiā, eruet te de morte i aīg, qd ē p̄m̄ mortale. ita q; sp̄ Iopia verbi dei nō incurres p̄m̄ūmo actibz iustis reficieris, & verbo dei erudieris, & deū itra audies te asserēt iac i formātē. Et in bello aīa cōtra 3. hoies ip̄i, vñ cōtra de monē, mūdū & carnē, eruet te de manu gladij. acuta atq; pestiferz suggestiōis diaboli, & de p̄e na quā ip̄e suis feruitoribz p̄m̄io reddit. De hmo bello scribit Apost. q; colluctati nobis ē ad uerſus p̄cipēs & p̄tates, cōtra sp̄alia neq̄tie i cælestibz. & in Psal. Obubrasti sup caput meū in die belli. Et flagello liguā abscondēris iuxta p̄cedētis Artic. expōnē. Porro cū hō cōperit eē p̄fectus, eradico priuato amore, irrisiōis, detractiōis, vituperatiōis cū gaudio patiet⁹ & male loq̄ētibus cōdoles, p ip̄s p̄cabit. Et nō timebis calāritatē cū venerit i. penuriā imo p̄fectoz thesaurus pau ptas ē, in q sicut in oibz diuitiis gloriāt, sc̄m illud Apost. Altissima paup̄tas eoz abūdauit in di uitiis simplicitatis eoz. in vāitate & fame ridebis i. in die iudicij, qn r̄ppi cōsumata vāstata te p̄mēt, oīq; refectiōe lætitiā priuabit, toto corde gaudebis, iuxta illud: R̄debit i die nouissimoz, & p Malach. dñs ait electis: Egrediemini & salietis sicut vituli de armēto, & calcabitis impioz iū die q ego facio, s. die iudicij, de q loq̄t̄ ibi. Quod aut in inferno sit infelicissima fames, īfīnuat in Ecclō, q̄ habet: Au obitū tuū opere iustitiā, qm̄ nō est apud inferos inuenire cibos. Et bestias terræ, i demones ferocissimos impiorum in terra hominū deceptores ac voratores, de quibus

1. Cor. 6.

Esa. 6.

Ioan. 5.

Ioan. 6.

Ioan. 15.

Luc. 4.

Ioan. 10.

Matt. 8.

Zach. 9.

Ioan. 19.

Rom. 6.

Osee 13.

Matt. 26.

Actū 4.

Actū 5.

Actū 6.

Luc. 21.

Apoc. 1.

Psal. 33.

Ephē. 6.

Psal. 139.

2. Cor. 8.

Matt. 15.

Prove. 31.

Malc. 3.

Ecclō. 15.

ferur

expo.

feri in Pfal. Ne tradas bestiis animam constitutam tibi. nō formidabis. pfecta etem charitas excludit fer-
 nis timore, q̄ diaboli & inferni timet. i morte q̄q̄ & i diuino iudicio virtuosi. Deo subueniēte, a ti-
 more demōn eruit. q̄s ad patriā pueniētes i gērnū securi cōtemnūt, sed cū lapidib' regionū pa-
 cū tuū erit. I lapides regionū, sunt electi fideles particulariū ecclesiarū, quē ad modū p̄ Esa. dñs pol-
 licet ecclesie. Ecce ego sternā pordinē lapides tuos. Et Petr' fidelib' dicit. Ad quē (puta ad Chr̄m)
 accedētes & vos tanq̄ lapides viui, sup̄ edificamini dom' sp̄sali. Cū his est cuiusq̄ iusto fōd' d' oc-
 lectiois & pacis. & bestia terrā erūt pacificā. i. pacē cū Deo facietes, tibi nō ex intētiōe, sed occa-
 sionaliter. Dgms nāq̄ q̄ (vt dicit' est) p̄ bestias exprimit, q̄ electos plus psequit, eo resistētib' sūt
 occasio meriti amplioris & incrementi pacis ac charitatis. Pnt q̄q̄ p̄ bestias, mot' carnales ac
 bestiales itelligi, q̄s viri virtutū hnt rōni subiectos. Vñ nec eos verent, sed facile vincūt, grā ma-
 gnitudine id agēte. [Et scies q̄a pacē] i. q̄etē i Deo seu subiectionē trāglā sub rōne habeat taber-
 naculū tuū. i. domus cōscientiā tuā, animiq̄ cubile vel corpus, de q̄ loq̄ Petr' i. Scio q̄a velox est
 depositio tabernaculi mei. Porro pax corporis, est ei' trāglā directio, siue subiectio ei' sub rōni
 impio. [Et visitās spēm tuā] i. pulchritudinē & ornatū tibi a Deo cōcedum in naturalib' atq̄ gra-
 tuitis cōsiderās, nō peccabis. i. p̄ vanā gloriā aliq̄ tibi attri buēdo, aut i teipso inaniter gloriā-
 do, q̄si nō accepis omne bonū a Deo, sed illi omne bonū ascribes, grās cordialiter ages, iatōq̄ amo-
 rosi' obrēpabis, & hūili' ac formidolosius subdit' eris, q̄ plura tibi bona largit' est, & q̄ ad red-
 dendā rōnē obligatorē te pēfas, metuēs ne tā pñssimo bñfactori fias ingrāt'. Cui em plus datum
 est, plus vtiq̄ requiritur ab eo. imo & inde nobis cordialiter est dolendum, q̄ id ipsum bonitatis,
 lucis & sapiē, qd ex diuina pietate nobis gratiose collatū est, nra prauitate, cecitate & negligētia
 tm̄ & totius offensam. Deiq̄ dona p̄nclyta & Deū i suis donis inhonoram', dū ea nō satis reue-
 rēter atq̄ solite custodimus, imo & nra p̄ctā eis miscem'. ppter qd valde plāgēdū est nobis, sp̄s
 hūiliādū ē cor corā iudice Deo. [Et scies qm̄ multiplex erit semē tuū]. verbo doctrinā & bonis
 opib' a Deo ditaberis, q̄a p̄ virtuosā virtutū moralū exercitiā, s̄ p̄ passionū reformationē, atq̄ p̄
 viā purgatiuā, ad sup̄nā illūinationē pūgit. vnaq̄ actio vtuosa disponit ad aliā. ppter qd ait Sal-
 uator. Hnti dabit, & abundabit. & Eccūs asserit. Fili, cōcupiscēs sapiam, cōserua iuuitiā, & De' p̄be-
 bit illā tibi. [Et p̄genies tua] i. filij tui spirituales, vcs opes tuos imitatores, vel tuq̄ dōctri' p̄fecto-
 res, erūt sicut herba terre. p̄ gram refores, & bonis opib' se ac alios fecundantes, vt sint arbores
 fructuosas, nō steriles. [Ingredieris i abūdātia sepulch' i. plen' virtutib' morieris, sicut de iustis
 ait scriptura, q̄ mortui sūt i senectute bona, pleni dieb'. Itē, i. ingredieris i abūdātia p̄cedētū meri-
 torū vitē actiue seu virtutū moralū. sepulch' solitudis, i. locū secretū ofonis, meditatiois & potis
 siue secretū cōtēplatiōis, vita etem cōtēplatiua, sepulch' vocat', q̄ a mūdi actib' nos abscondit,
 hūicq̄ seculo mortuos exhibet, put scribit Apost. Mortui n. estis, & vita vsq̄ abscondita ē cū Chr̄o
 i deo. De cōtēplatiuis q̄q̄ Pfal. loq̄ deo: Abscondes eos i abscondito facie tuā ad cōurbatiōe hoim.
 Qui aut i actib' virtutū moralū se rite exercitauit, & aim habet purgatū, simplicitatū, scā cha-
 ritate seruētē, ad cōtēplatiōis diuitias apt' ē, iat'q̄ vitri terti, pūq̄ & politū disposuit, vt i mēte ip̄si
 splēdeat, seruet ac moret sol sapiē, lux aeterna, De' altissim'. [Et ecce hoc vt iuestigauim' i p̄tūdiū
 scripturaz, & cōsiderationē actiū hūanorū, ita ē qd auditū mēte p̄tracta. Qui aliū ex charitate
 iūruit, corrigat seu hortat, nō p̄tūdiū q̄rit lucrū aut cōmodū iordinatū, sed audietis correctionē, il-
 lūinationē siue p̄fectū totaq̄ mēte poprat, ne alter ad suē dānatiōis ieremētū, audita sp̄nat aut ne-
 gligat. ideo de veritate dictōz reddit eū secus, dicēdo: Ecce qd ē feriostratis idicū] hoc vt iuesti-
 gauim', ita est. Deñ horat ad vigilatē auditoz, memoriā ac opis exhibitionē, subdēdo: Qd au-
 ditū mēte p̄tracta. ¶ Explanatio literalis cap. VI. Respōdes aut Iob, dixit. Arti. XVII.
 V Eritatis zelo S. Iob se falsitati opponit, veritatē defēdit, ad singula sibi obiecta rñdet, nō ad
 sui iactāriā, sed ad diuiz iustitię ac modi puidētię ei' declaratiōē, atq̄ ne aliq̄ ex sua p̄cuf-
 sioe scādalizaret. Rñdēs aut Iob, dixit: Vtinā appēderēt p̄ctā qb' irā] i. plagā poenāe, vt tu Eli-
 phaz asseris, i. meritiā Deo, & calāritas. i. miseria tribulatiōis. quā patior] i. aia & corpe, filijs q̄q̄ &
 reb' sublati, i. im ppio cōiugis, i. cōiucis amicorū. [i. statera] i. i libratiōe iustitię, hęc ad iuicē cō-
 pararent, q̄si arena maris, i. inuerabiliter sicut arena maris inuerabilis ē. [hęc] i. calāritas meagra
 vior apperet. i. maior q̄ mea p̄ctā req̄rat. Sed nōne verba hęc p̄sumptuosā & falsa vidēt' Iob nāq̄
 q̄tidianis venialib' q̄ p̄ctis nō caruit, p̄fertū cū scriptū sit, Septies in die cadit iust' & resurgit. Et
 Iaco. cōtestatū in multis offēdim' oēs. si aut grauitas p̄cti venialis p̄fert p̄ relationē ad infinitā ma-
 iestātē diuinā, q̄ p̄ ipm aliq̄ mō inhonorat, appet q̄ scdm̄ rigorē iustitię q̄cūq̄ ipalis afflictio vix
 aut nō sufficiat, p̄ satisfactiōe illi'. & potissime, q̄ calamitas Iob nō sufficit, p̄ vniuersis venialib' q̄
 p̄ tot vitē sue icurreret annos. mix' q̄ oīno vidēt, q̄ ait poenā sibi iustā, i. cōparabiliter eē grauiorē
 vniuersis p̄ctis suis. Et rñdēt dū q̄ S. Iob loq̄ cōtra errorē Eliphaz, affirmātis nō i sibi poenā a deo,
 nisi p̄ p̄ria puia culpa afflictis, ita q̄ p̄ culpa maiori maior iustit' p̄tūtiō. Cōtra hoc loquēs Iob
 astruit multo maiore sibi calāritatē iustā, q̄ p̄ctā sua exegerit: q̄a de grauib' sibi excessib' nō exiit
 cōsci', sed de mētis dūtaxat. cū ergo fuerit sibi iustā grauiissima poenā, patet q̄ poenā vehementer
 excesserit culpā. Rur', Deus grauitatē p̄cti venialis nō solū attēdit vt ē lux maiet. thon oratio aliq̄,
 sed etiā scdm̄ qd p̄cedit ex fragilitate hūana, q̄ tāta ē, q̄ licet hō possit singula, nō tñ oīa venia-

lia vitare p̄ctā. Ideo De' leuissimā iter venalia, q̄ ex mera & maxie excusante fragilitate & bre-
 pteione hūana pueniunt, q̄lia fuerūt venalia B. Iob ac ceteroz sanctoz, facillime donat. Nec so-
 let ea in vita hac grauit' vindicare. sicq̄ loquit Iob de venialib' suis p̄ctis, videlicet non solū vt
 grauitatē aliquā habuerūt p̄ cōparatiōē ad Deū, sed etiā vt excusatiōē habuerūt ex parte ip̄ius.
 imo qm̄ viri p̄fecti p̄ suis venialib' q̄tidie satisfacere solēt per multa remedia cōtra illa, p̄fertim
 per frequentē atq̄ seruētē affectiōē suā mētis ad Deū, p̄ctā ipsius Iob per ei' sc̄ssimā conuer-
 sationem, q̄ ad poenā & culpā, deleta vel oīno vel pro maxima parte fuerūt, idcirco pro eis tāta
 aduersa nō meruit, sed ista sua calamitas p̄ctis suis sic cōsideratis, q̄si incomparabiliter grauior
 fuit. Quod nō per hyperbolē dicitū intelligi pōt, scdm̄ qd hoies ex magna affectiōe loquētes, hy-
 perbolice vti solent sermonib'. [vnde et verba mea] quib' dixi, peccat dies in qua natus sum, &
 q̄ nunc p̄faro, [et dolori sunt plena] i. ex vehemēti dolore pueniunt, & eundē significāt. Ideo nō
 impatienter, sed dolore sunt ascribēda, prout in expositione II. cap. plenius dicit' est, [q̄a sagit-
 tae dñi] i. im p̄uis atq̄ acutissimae afflictioēs mihi, Deo p̄mittētē, inflictā, [in me sunt] i. vsq̄ ad
 intima viscera mea puenērūt. q̄uaz indignatiō] i. p̄ssuraz bibibit sp̄m meū] i. aīam seu vitā aīalē
 q̄si cōsumit & de corpore extrahit, anhelitū impedit, me respirare nō sinēs. Sp̄m q̄q̄ corporale,
 q̄ est vector virtutis & viarū, q̄si deglūtuit. Sed cū p̄cussio S. Iob non venierit extra, indignatiōe
 Dei cōtra eū, cur poenā suā appellat indignatiōē Dei, videlicet inquitū fuit signū indignatiō-
 nis. Et rñdendum q̄ loquit ita propter apparentiā exteriorē & similitudinē cū flagellis, q̄ ex
 indignatiōe Dei cōtra p̄ctā p̄ctōribus infligant, & ppter acerbiteratē poenāz suaz in se. sic em̄
 & Chr̄s ait ad patrē: Super me cōfirmatus est furor tuus. Vel etiā ideo ait, indignatiō &c. q̄a for-
 te pro aliquib' suis venialib' partim percussus est, non q̄ illa fuerunt percussiois suā causa
 talis aut principalis, sed cōcausa forsit an aliq̄lis. [et terrores dñi] i. horribiles aduersitates ab ip̄o
 mihi inflictā, vel terrores dñi, i. formidines, q̄bus vereor mihi a Deo grauiora iustit', vel ista diu
 continuari. Sapiēs em̄ in oībus metuūt. Et qm̄ S. Iob sibi de culpa, ob quā hac pateret, nō fuerat
 cōscius, metuebat ne rursus ex causa secreta occulto Dei iudicio plagaret. Ideo subdit: militans
 contra me, i. impugnādō me & opprimēdo. His verbis Iob consonat qd in psalmo loq̄ Chr̄s ad
 p̄fem. In me transierunt ira tuā, & terrores tui conturbauerūt me. Nā & Chr̄s naturali timore
 expauit poenas insātes, quē timorē sp̄te assumpsit, & potestatiue deposuit. Deñ pbat ista i simi-
 li, ostēdens p̄positū in oppositiōē: Nunq̄ mugiet onager cū habuerit herbā? i. asin' i. yluētris vocē
 doloris nō p̄fert, dū victui necessaria habet, sed dū talib' caret ex terrā sterilitate, iuxta id Ierē-
 mia: Onager steterunt, traxerūt ventū q̄si dracones, defecerunt oculi eius, q̄a nō erat herba. [aut
 mugiet bos, cū ah spēpe plerūq̄ steterit? non vtiq̄ tūc vocē m̄coris emittit, nisi forte aliūde sit
 causa mugitus, vt iāguor aut aliq̄ tale. Ita q̄ sicut bruta non in p̄sentia, sed i absentia delectabi-
 lis & in p̄sentia contristabilis dolent, dolorē exp̄mūt, sic naturale est hoī, q̄ntū ad partem sen-
 sitiuā, tpe magnā aduersitatis & poenę dolere, dolorosaq̄ verba p̄ferre, p̄fertim cū hō calamitatē
 suā p̄fert & poderet, qd bruta facere nequeūt. Bos itaq̄ mugit necessarijs carēs, iuxta illud Iob
 Mugierūt greges armētū, q̄a nō est pascua eis. Deñ idē in rōnali natura declarat: aut poterit
 medi insulsum qd nō est late cōditū? i. null' libēter māducat efcā inspidā, nec sale tēperate p̄mi-
 xta, nisi forte necessitate cogat, aut corruptū habeat gustū, Iob aut loq̄ scdm̄ cōem cursū ac natu-
 ralē p̄cessum. Nā & subiūgit: aut gustate aliq̄s pōt, qd gustatū, affert mortē? i. null' scdm̄ natura-
 lē sensitiuūq̄ appetitū edere vult cibū mortifex, vñ pbat, q̄ naturalis appetit' hoīs, aduersa atq̄
 poenalia detestat, sed detestatio hęc p̄ rōnē virtuosē moderat'. [Atq̄ n. efuriēt] i. hoī magnā famē
 patiēti. Ponit nāq̄ partē p̄ toto. Terā amara dulcia vidēt' i. iuditate & indigētia alimētū, & qm̄ ta-
 lia poenā famis aliq̄litter minuūt. Ex q̄ etiā innotescit, q̄ntū appetit' naturalis ex absentia obie-
 cti delectabilis doleat. Hic i Prou. scribit' Aīa saturata calcabit fauū, aīa esuriēs etiā amara, p̄ dulci su-
 met. Qd aut tā ingēs fuerit sua afflictio, subdit: Que prius tāgere nolebat aīa mea. i. p̄ gustū cōti-
 gere, sed q̄si iustā abhorruit. [imō p̄ angustia] i. p̄sura tribulatiōis atq̄ topicē meq̄, [sibi mei sunt]
 mihi accepti, quē ad modū diuites depaupati edūt, q̄ tpe opulētiz abhorrebāt. Deinceps ostidit se
 mortē appetere, ppter rōnabile causam, videlicet ne aduersitatis magnitudine pdurate, ad impa-
 tiētā ruat, & vt ad vitā getiorē pducāt i limbo patrū. Quō aut q̄s mortē ppter p̄ctis vitā miserias
 rōnabiliter queat appetere, dicit' est i elucidatiōe II. cap. [Quis mihi det] i. vtinā mihi det vt
 nō petio meā] i. ope cōpleat, [et qd expecto, tribuat mihi De' &] i. p̄ i. [q̄ cepit me] cōterere,
 s. De' p̄ sathā, ipse De' tme cōterat' p̄ mortē [soluat manū suā] i. ptatē suā magis i opus extēdat,
 q̄ manus q̄si ligata videt, dū opari aliq̄ cessat. Tūc em̄ q̄ntū adaliquē, fert ligata, quīs i cōstabiliter
 operet'. [et succidat me] i. de vita hac tollat. [Et hęc mihi sit cōsolatio, vt affligens me dolore,
 nō parcat] i. affligere nō desinat donec itereā. sicq̄ de inualecētia poenā cōsoler, inq̄ntū est acce-
 leratio mortis & abbreviatio vitā odibilis. Porro q̄ ista nō ex impatiētia oret, p̄dit subiūgens
 nec cōtradict' sermonib' [sū] i. verbis Dei per essentiā sc̄i, quib' licētiat me taliter flagellari,
 cōtra eū murmurādo, aut per impatiētā corruēdo. hoc est, oro vt def mihi grā nō cōtradict'
 di Deo in vniuersis q̄ patior. atq̄ idcirco mortē efflagito, ne forte in doloribus diu viuēs, tandē
 per

Math. 25. Eccle. 1.

Gene. 25.

Col. 3.

Psal. 30.

Proue. 24. Iacob 3.

Psal. 87.

Psal. 87.

Ieremi. 14.

Iob. 1.

An

Proue. 27.

per impatiētiam ferar. Quæ est enim fortitudo mea vt sustineam. p naturalē & ppriā animi fortitudinē ista diu ferre nō potero, sicut fortitudo est virtus naturalis & acq̄sita, per grām nō adiuta. Vel dicit hoc de fortitudine, vt est virtus infusa seu donū, q̄ tāta nō fuit in eo, qn poterat superari, qm ipse nō dū cōfirmat fuit i bono, ideo caute expauit periculū, nō pusillanimiter despauit Dei subidiū. [aut q̄s finis me?]. i. terminat tribulationū istarū, vt patietur agat. Ii q̄a tēpus mortis me ignoro, eā cito venire desidero. Qui em̄ in tribulationib⁹ sunt, ex hoc potissime cōsolant, q̄ norūt determinate q̄s sint liberādi, & tūc intuitu finis illi⁹ patietur se habēt, lob vero finē istū determinate nō p̄noscebat. Ideo ne tēdio obrueret patietia ei⁹, mortē expetijt. Hic etiā pater, sic miter dicit nō esse istū qd̄ hic scribit, dicens q̄ verbū istud, sicut q̄s finis me, lob expresse dicat cōtra errorē Eliphaz, negātis aduersa vitæ p̄sentis ordinari ad finē vitæ beatæ in futuro, q̄si lob verbū hoc dixerit nō scdm̄ ppriā mentē, sed scdm̄ Eliphaz errorēā positionē. Q. d. Cū iuxta tuā opinionē o Eliphaz nō sit mihi finis beatificus in futuro expectandus, nō est ratio cur debeā patiēter hęc ferre. Imo verba ista, vt iā pauit, aliter ratiōabiliter exponunt, neq̄ ex hoc verbo pōt p̄bari, q̄ Eliphaz negauit beatitudinē vitæ futurę. Nec fortitudo lapidū, fortitudo mea. Ii. nō est tā insuperabilis & sine sensu, vt lapidū fortitudo, qd̄ de corporali fortitudo clarius verificatur, & de spiritali fortitudo accipi pōt, p̄pter fragilitatē subiecti fortitudinis talis. Aīa nāq̄ fragilis est atq̄ instabilis. nec caro mea, ænea est: sed mollis, tenera ac multū passibilis. Ideo grauissimā sentit pœnā, ob cui⁹ vehemētiā timo de periculo patietia me. Insuper grauitatē tribulationis suę demōstrat ex carētia auxiliij atq̄ solatiij cōtra aduersa sibi inflicta. [Ecce nō est auxiliū mihi i me]. i. me ipsū iuuare nō valeo, nec dāna mihi illata recupare, cū tā grauiter læsus sim corpe, cunctisq̄ facultatibus ac filijs spoliatus. & necessarij q̄q̄ mei. i. familiares atq̄ domestici & amici [recesserūt i me] tpe necessitatis afflictionisq̄ meæ, dū eis magis indigeo. Et forte aliq̄ eorū corporaliter obierūt, alij spiritaliter nō impēdēdo opa charitatis, imo charitati cōtraria irrogantes, sicut hi tres q̄ ad cōsolādū venerūt, ad cōtumelias pruperunt. [Qui tollit ab amico suo]. i. eo quē se dilige dixisse afferit, seu dilexit tpe p̄speritatis. [i. misericordiā]. cōpassionē & pietatis affectū seu subuētionē tpe necessitatis & afflictionis. [timorē dñi dereliquit]. cōtra filialē Dei timorē agit qm̄ cōtra charitatē, & cōtra diuinū agit p̄ceptū, sicq̄ peccādo mortaliter, charitatē & timorē carnis ex ea p̄deuntē amittit. In quo verbo B. lob notat Eliphaz, q̄ ipsemet incidit culpā, quā su perius dixerat incidisse lob, loquēs ad eū: Vbi est timor tuus? Itaq̄ tpe aduersitatis cōpbat amic⁹. propter qd̄ scriptū est in Ecclesiasticis: Si possides amicum, in tentatione posside eū. Est em̄ amicus scdm̄ tēpus suū, & nō p̄manet in die tribulationis. Hinc q̄q̄ Ioānes ait in prima sua canonica: Nō diligam⁹ verbo neq̄ lingua, sed ope & veritate. [Frater mei]. nō amici duntaxat, sed & cognati ac pximi, p̄terierunt me. i. in afflictionib⁹ positū reliquerunt, ad sua cōmoda festinātes. Est autē cōfuetudo scripturę, vt oēs consanguinei alicuius, fratres eius vocent, sicut in Genesi Abraā ait ad Lothi fratres sumus. Et scdo Regū Ioab ait ad Amasram suū nepotē: Salue mi frater. Ioānes q̄q̄ euāgelista in euāgelio suo testat, q̄ fratres Chrii quē peperit virgo, nō crediderunt in eū. Vtrum vero lob fratres carnales pprie dictos habuerit, & an illi in tribulatione sua p̄terierit eū, q̄s nouit. [Sicut torres q̄ raptim tranfit in cōuallib⁹]. i. improouisē, impetuosē, ac subito me reliquerunt, quā admodū torres fluit in imis cū impetu. Torres autē scdm̄ Albertū, dī aq̄ liquefacta torrore solis in montib⁹, ex nubibus & glacie dissoluta p̄cipitanter decurrunt in ima. [Qui timet pruina, irruet super eos nix]. i. q̄ ita ab amico discedūt, atq̄ a me taliter discesserūt, impuniti nō erūt, nisi pœnitēantiā dū amico subuenire omittunt, timore dāni minoris, qd̄ exprimit p̄ pruina, maius incōmodū patient, qd̄ p̄ niuē notat. Dicit em̄ philosoph⁹ i libro meteororū, q̄ pruina est nix parua, & nix pruina magna seu multa. Tēpore q̄ fuerint dissipati. per magna aduersa destructi, diuisi, depauperati, peribūt. i. spiritaliter morient p̄ impatiētij culpā, vel cū fuerint dissipati p̄ mortem, peribūt dānationē ęterna, & vt incaluerint. i. igne tribulationis, seu ira diuinę punitiois fuerint tacti, soluent de loco suo. i. de terra tollent, atq̄ in tartarū projicient, quem admodū pruina seu nix solis calore atacta, dissoluit statim ac defluit. [Inuoluta sunt semitę gressuū eorū]. Quod inuoluit, in seipso replicat, & qd̄dam tortuositate in seipsum reuertit. Hinc inuolutū vocam⁹, cui⁹ fines occulti sunt. Itaq̄ semitę gressuū eorū, i. media q̄bus falli amici accedit, & iuuare se mōstrat amicū afflictū seu aliū, inuoluta sunt fraudulentij atq̄ astutij, & ad propriū cōmodū reflectūt, dū amicitia añ odendū, hęc amicitia sub velamēte hypocrisis elā uoluit, iuxta illud Ecclī: Est amic⁹ q̄ conuertit ad inimicitia, & est amicus q̄ rixā ac odiū denudabit. Itēq̄: Est amicus socius mensæ, & nō p̄manet in tpe necessitatis. [Ambulabūt in uacui]. i. infructuose uiuent, nec finem fortient beatū. [q̄ peribūt]. q̄a nō solū beatitudine priuabūt, sed & pœnā incurret ęterna, iuxta illud Iaco bī: Iudiciū sine misericōdia fiet ei, q̄ nō fecerit misericōrdiā. Esaias q̄q̄: Vā impio i malū, retributio n. manū ei⁹ fiet ei. Salomō q̄q̄: fateri: Vir versut⁹ odiosus est. [Cōsiderate semitas Themā]. p̄cessum, verba & gesta Eliphaz venientis de terra Themā. [i. itinera Sabagi]. alioq̄ qui de illa terra uenerūt. Aliqui tñ per Saba intelligunt apertos aduersarios sc̄ti lob, puta Sabæos, de quib⁹ supra dicitur, q̄ bona eius diripuerunt, sicq̄ intēdit q̄ Eliphaz cōformatus est illis, q̄ ad impropria

Eccle. 6. 1. Ioan. 3.

Gene. 15. 2. Reg. 20. Ioan. 7.

Albertus

Philoso.

Eccle 6. Ibidem

Iaco. 2. Esai. 3. Prou. 14.

1. b. 1.

Iob prupit, ita q̄ sicut illi p̄secuti sunt ip̄m Iob factis, sic Eliphaz verbis, qd̄ de alijs duob⁹ amicis q̄s dixit lob hęc, nōdū innotuit. [& expectate paulisp̄, ip̄solado sine disputatiōis atq̄ negocij hui⁹.] cōfusi sunt. i. nūc ex verbis meis confusionē incurrerūt, erubescētes vel ex hoc, q̄ maledixi tēpori natiuitatis meæ, amicus q̄ppe erubescit, dū audit amicum suū corā alijs multum irrationabiliter loqui. Hi autē tres amici lob, putauerūt eū irrationabilissime esse loquūtū. Vel ex respōsione ipsius Iob, qui eos reprobauit atq̄ cōfudit. [q̄a sperauit]. i. iudicialiter & audēter locutus sum ex testimonio bono consciētiæ meæ, q̄ asserui & assero me absq̄ culpa mea p̄cissum, & esse me iustum. Porro Thomas exponit sic: Confusi sunt venire ad me, q̄ sperauit, i. qm̄ tēpus erat in quo auxiliū ab eis sperare debebāt. Hoies em̄ qui auxiliari nolunt, cōfundunt uisitare illos, q̄s putāt a se auxiliū petituros. Ista expositio incerta videt. Dicitur em̄ primo cap. q̄ amici Iob uenerunt vt cōsolarent eum. Ideo nōn apparet q̄ non uoluerint ei ferre auxiliū, vel q̄ ideo venire cōfusi sunt, q̄ noluerunt succurrere. Imo vt in expositione primi cap. cōsum est, bona intentiōe & ex amicitia uera uenerunt. Postea uero ex verbis Iob, q̄ non satis intellexerunt, p̄mittente Deo & instigante diabolo, ex zelo ueritatis indiscreto ad uerba ignominiosa dilapsi sunt. Deniq̄ Alb. exponit sic: Cōfusi sunt, i. in pximo cōfundēt, quia sperauit, i. ip̄m de iustitia iudicis habui. [Venerunt q̄q̄ vq̄q̄ ad me] grā cōsolationis impendēdæ, & pudore coopti sunt. i. totaliter circumfusi, uehementissime erubescētes de tam insolita ac iniusta mea deiectione. q̄niam em̄ uere amabāt Iob, qm̄ primo eum in tāta calamitate intuiti sunt, nō dubium qn erubuerint & p̄sertim, q̄a putabāt eum suis p̄ctis id meruisse, Deū alloquit eos: [Nunc uenistis, & modo uidētes plagam meam timetis] ne & uobis tale qd̄ accidat, vel ne petā a uobis subidiū. [Nūquid dixi, afferre mihi] aliquid de bonis vris mihi adducite, [& de substantia vra]. facultatibus [donate mihi] pro reuēntine inopiæ meæ, q. d. Nō timeatis q̄ grauabo uos vīa petēdo, que huic usq̄ nō petijt. [vel liberate me de manu hostis, & de manu robuorū eruite me]. auxiliū non postulaui a uobis cōtra aduersarios meos, q̄ mea nunc abstulerunt, Chaldæos & Sabæos, aut si mōstulauit. [Docete me, & ego tacebo]. i. si aliq̄ uera atq̄ salubria documēta cōueniēter p̄posueritis mihi, cum reuerētia atq̄ silentio audiā ea & acceptabo. [& si qd̄ forte ignorauit] eorū q̄ uos scitis, & q̄ scire me decet, de illis etēū loquit, nō absolute de q̄buscunq̄, cū certum fuerit sibi, q̄ multa nesciuit. [Inseruite me]. i. Sapiētia quidem est, libētē informari & docilē esse. Nā & docilitas pars est prudētiæ. In Prouerb. q̄q̄ habetū. Docet iustum, & festinabit accipere. Da sapiētia occasionē, & addet ei sapiētia. Alibi q̄q̄: Audiens sapiens sapiētior erit. Veruntū qd̄ ait, docete me & accipite potest vt superiorib⁹ cōdepēdens, nō q̄si sentētia per se dicta, vt sit sensus: Nunq̄ dixi, docete me. i. doctrinam a uobis non postulaui, non q̄ ex elatione omiserim hoc, sed q̄niam tanta sapiētia uos nō moui. [Quare deraxistis sermonib⁹ ueritatis]. ueris uerbis, q̄bus me innocentem ac iustum afferui, ceterisq̄ eloquijs meis, q̄ in deplorationē mea seu lamentationē depropij ueritatis amore, dicētes q̄ ex impatiētia sim locut⁹. [cū ex uobis nullus sit q̄ me possit arguere]. q̄ nec autoritate, nec uita, nec sapiētia me ita excellitis, vt me ratiōabiliter reprehendere ualeatis, qd̄ zelo iustitiæ dī. [Ad increpandū tñ], nō ad uilitatē, [elo q̄a concinnatis]. i. disputationis curiose cōponitis [& in uetum uerba p̄teritis]. i. infructuose & iactāter loquimini. [Sup pupillum irruitis]. i. me omni humano auxilio destitutū uerbis inuaditis, [& iactāter loquimini]. [Sup pupillū irruitis]. i. me omni humano auxilio destitutū uerbis inuaditis, [& subuerrere]. i. a re cōta sentētia retrahere, & ad uos errores inducere, seu impium cōprobare [nitimini] me [amicū vrm] Amicus est, q̄ in eadē disputatione cōcordat ad ueritatis inquisitionē. [Cōtra secundū philosophum in Top. Prou. est focī], q̄ impedit cōmune opus in inquisitione ueritatis. [Veruntū qd̄ cōceptū implete]. i. cōceptā disputationē p̄sequimini, q̄tenus ex collatione disputatorijs ueritatem ampliū declaret. Hoc addit, ne putet se territi, q̄si eis respōdere nō possit. [Præbete autē]. i. dociles estote, & patiēter audite, [& uidete]. i. cōsiderate q̄n metiar. Rūdetis, obsecro, absq̄ cōtētiōe. [Contētiō em̄ rationis impedit actū, & p̄ consequēs ueritatis inquisitionē disputatiōisq̄ fructum, propter qd̄ ait Apost. Noli uerbis cōtendere, ad nihil em̄ uile est, nisi ad subuersionē audientū]. Contētiō q̄ppe, teste Ambro. est impugnatō ueritatis cū confidentia clamoris. Ideo litigiosi seu contētiōsi in disputatiōib⁹ p̄ualere q̄runt iniurijs clamorib⁹ magis, q̄ ratiōabilib⁹ argumētis. [& loquētes in disputatiōne] qd̄ iustum est iudicate. i. recte discernite seu iudicādo p̄sequimini, qd̄ est iustum, vt si q̄ uera uident, cōcedatis, & q̄ falsa, negetis qd̄ si feceritis, [& inuentis i lingua mea iniquitatē]. nō audietis uerba iniquitatis de ore meo p̄cedere, [nec i faucib⁹ meis stultitia p̄sonabit]. i. sermo ueræ sapię contrari⁹ non p̄feret a me, qd̄ non iactāter p̄sumptuose dixit, suis uirib⁹ inuicē, sed ex magnanimitate & spe ac securitate q̄ose ad iusticiā Dei, sic nepe & Salomon ait: Veritatē meditat guttur meū, & labia mea detestabunt impiū. Sic ergo lob profert, q̄ locutio sua nec ueritatē nec aq̄tati contrariabit, nec in Deū, neq̄ in proximi p̄secrabit.

Thomas

Albertus

Prou. 9.

Prou. 1.

ad uobis

Philoso. respicte

2. Tim. 2.

Ambrosi⁹

Prou. 8.

Sanctus Greg. in exordio 7. Mora. sentire uidet, q̄ p̄ns capitulū, potissime principij ei⁹, ad h. Gregorius Steram exponi nō debeat, forsitan p̄pter ratiōes in p̄cedētis articuli initio tactas. Vñ ad allego f 818

rias ac tropologias cōuertit. Vex. Alb. & Tho. exponit istud ad literā, q̄s p̄cedenti articulo sum secutus. Et puto q̄ dictum eoz. verbis Gregorij aut non, aut p̄r. repugnet. Varias nēpe confidatationes circa verba hęc habuerūt, & iuxta eos diuersa praeiudicia. Verūtamē quicquid inde dicat, cōstat q̄ mystica hoz. declaratio fructuosior, subtilior, delectabiliorq̄ cōstat q̄ literalis. Itaq̄ Iob (ui hūanū; gñis voce loquēs; Vtinā), inq̄, [appēderent p̄tā mea quib⁹ irā merui, & calamitas quā patior, in statera. q̄si arena maris hęc grauior appareret.] Per staterā expri mis Ch̄s, qui ad ponderandū ac metiendū n̄rā vitę meritū venit, secūq̄ misericordiā atq̄ iustitiā detulit, qui q̄si statera miri libraminis fact⁹, hinc in se calamitatē n̄rā, & illinc peccata suspēditā cui⁹ aduentū genus hūanū p̄enas, q̄s pro originali peccato ac alijs suis vitijs patiebat, videlicet mētis excecationē, dēmonū dhātione, ingū iniquitatis, multiplicē corporis corruptionē atq̄ naturę infectionē, p̄h̄sq̄ exiliū, ignorauit. Iob ergo i ei⁹ loquēs p̄sona, optauit Ch̄si aduentū, vt in ipso suspēderent n̄ra peccata, ita q̄ ipse p̄ eis satisfaciēdo ac moriēdo, ea q̄si super se cape ret. Vñ & in Esa. scribit: Dñs posuit in eo iniquitatē oim̄ n̄m. Et Petrus in l. sua ep̄lā: P̄sā, inq̄, n̄ra pertulit in corpore suo sup̄ lignū. Calamitas q̄q̄, quā p̄ peccata meruim⁹, Ch̄so inducta est, s. mors amara, quę admodū ait in Psal. Quę nō rapui, tūc exoluebā. Et Esa. Vere lāguores n̄ros ipse tulit, & dolores n̄ros ipse portauit. Ioānesq̄: Ecce agnus Dei, ecce q̄ tollit p̄tā mūdi. Ex q̄ appensione peccatorū & calamitatis in Ch̄so, innotuit q̄ grauis fuit calamitas exilij & p̄enarū; gñis hūani. Ex hoc em̄ q̄ ob eā tollēdā vnigenit⁹ Dei filij⁹ passus est, cōstat q̄ vitij⁹ fuit grauis sima. ideo ait Quasi arena maris grauior appareret, i. grauior appareret tūc, & postea cū p̄ apo stolicā p̄dicationē mūdo innotuit, q̄ añ apparuit. Quasi arena maris, i. quę admodū arena ad litt⁹ maris sita, multū grauis est simul collecta. Deinde Iob in p̄sona cuiuslibet iusti, vitę hui⁹ exiliū deplorātis, subiecit: vñ & verba mea dolore sunt plena; p̄pter calamitates quib⁹ premis genus humanū, & maxime homo iustus, cuius vita tribulatiōib⁹ plena est, ad patriāq̄ gemēs suspirat. Porro filij⁹ seculi hui⁹, exiliū p̄ patria diligētes, atq̄ futuris ac cęlestib⁹ p̄sentia & terrena p̄ferentes, in suis exultāt miserijs, & aiage suarū vulnera ac dolores non sentiūt; tātoq̄ infeliciores sunt, q̄ minus infelices se esse p̄pendunt. [Quia sagittę dñi in me sunt], i. varię tribulationes ac p̄enę p̄ peccatis inflicte. Quatuor nāq̄ sunt vulnera animę p̄ originali peccato inflicta, videlicet cōcupiscētia, infirmitas, ignorātia atq̄ malitias quib⁹ velut sagittis transigit homo, [quarū indig natio ebibit sp̄m meū]. Ex his quippe vehemētē affligit iustus, sentiens aliquā legē in mēbris ac sensualitate, repugnantē iugiter legi mētis, propter q̄d cōtinuū fuit cōtra vitijū p̄liū, abstinētiā a carnalib⁹ desiderijs, q̄ militāt aduersus animā, impletq̄ illud Apostoli: Sp̄s ambulate, & deside ria carnis non p̄ficiētis. Caro em̄ cōcupiscit aduersus sp̄m, & sp̄s aduersus carnē. Hęc em̄ sibi inuicē aduersant, vt non q̄cunq̄ vultis, illa faciatis. Pręterea, quid molestius q̄ cōtra priā ignorantiā ratiōis, cōtra p̄nitentē volūtatis ad culpā, contra infirmitatē appetit⁹ irascibilis ad resistē dum cōtrarijs verę salutis, cōtra cōcupiscētiā appetit⁹ cōcupiscibilis quidē, imo om̄i hora, debite cōteratē? Et q̄ ex hac p̄liatione, p̄sura & p̄ena pro peccato inducta, humiliat homo se ipsum, miserā suā experitēs, p̄t hoc loco p̄ sp̄m aīofitas seu sp̄s elatiōis intelligi. [Et terrores dñi militāt cōtra me.] Iustus nāq̄ & sapiēs nō tm̄ deslet p̄ntes r̄tinas p̄enę & culpę, sed & futura pericula magis vere, ne rursus Deū offēdat, ne in manus incidat Dei viuētis, ne a vultu glorię supergloriosissimi Dei pellat, & p̄enas irruat sempiternas. De hoc felici terrore in Prouer. habet: Beatus hō q̄ semp est pauidus. Itēq̄, Timor dñi fons vitę, vt declinet ā ruina mortis. Pręterea, qm̄ Iob fuit euidentē Ch̄si figura, p̄nt hęc verba de Ch̄so exponi. Quę admodū em̄ amici Iob imputabāt ei q̄ pro suis affligeret p̄tīs, sic Iudæi Ch̄m pro suis dixerūt excessib⁹ cōphēsum, tentū & tortū, corā Pilato clamātes: Si nō esset malefactor hic, nō tibi eū tradidissēmus. Ee rursus: Hūc inuenim⁹ subuertēte gentē n̄rā, & phibentē tributa dari Cęsari, & dicētē se Ch̄m regē esse, quib⁹ Ch̄s poterat r̄dere verba p̄habitat; Vtinā appēderent p̄tā mea, Inon q̄ cōmisi, sed q̄ imponitis mihi, [quib⁹ irā merui]. i. p̄enā mortis, secundū v̄sam censurā, q̄ de me dixistis, Reus est mortis, [& calamitas] a cerbissimā passiois; quā patior, in statera, [scdm̄ sensum] expo sitū. [q̄si arena maris]. i. in cōparabiliter [hęc] calamitas; grauior appareret, [q̄ p̄tā p̄fata]; quia in veritate nulli peccato obnoxius fui. [vñ]. i. ob amaritudinē passiois, mihi p̄ alioz excessu instans, verba mea dolore sunt plena. dolorosa plane fuerūt verba Ch̄si, qm̄ passioe iā imminente, cū clamore valido & lachrymis preces fudit ad patrem, secundū Apostolū. Terq̄ rogauit, vt si fieri posset, tranfiret ab eo calix. Similiter verba q̄ dixit in cruce: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me, ac cętera ibi prolata, nōne dolore fuere plenissima? [Quia sagittę domini]. i. amara rissimā mortis puncturę; p̄fertim tēpore distētionis in cruce, [in me sunt]. i. q̄s, Deo patre dispo nente atq̄ volente, sustinui, quę admodū pater ait de Ch̄so per Esaiam: Propter scelus populi mei percussit eum. Et rursus ibidem: Dominus voluit cōterere eum in infirmitate. [quarum indig natio], inquantū fuerunt velut in vltionē, castigationem seu cōrrectionē peccatorū generis humani, iuxta illud Esaię: Disciplina pacis n̄rę super eum, [ebibit spiritū meū]. i. q̄a per p̄enę illius acerbitatē vere mortuus fuit Ch̄s, per separationē animę eius ā corpore, quib⁹ vtrūq̄ m̄a serit

ferit verbo vnitū. Insuper verba inducta possent exponi de q̄cunq̄ innocēte ac iusto, grauisime afflicto non vitę suę demerito, sed p̄pter probationem ipsius & patientię demonstratiōnem, ad alioz edificationē, atq̄ ob incrementū sui profectus ac felicitatis, q̄d i multis electissimis factū cōstat martyribus. Sed q̄ ex p̄ductū clarissime inotescit, quō ad hoc valeat litera applicari, p̄tertranso, ad difficilioraq̄ p̄pero. Nunq̄d rugiet onager cū habuerit herbā? Per onagerū desi gnat plebs gētilis indomita, voluptatiq̄ dedita, cuius nō parua pars expectauit Ch̄m venturę, sicut & Iob & p̄iarchę gentiliū cū subditis ac discipulis suis. Qui populus q̄ Ch̄si aduentū magis optauit, eo ipsius dilationē dolorosus tulit. Cū vero per apōstolicā p̄dicationem euangelicā le gem forritus est, Ch̄so vnitus, & gr̄a ac sacramētoz eius particeps factus nō rugit, sed lætus esse cū est. Habens herbā, i. incarnatiōi dhicę gr̄am & virtutē seu Ch̄m dulcissimū, q̄ testat. Caro mea vere est cibus, [aut mugiet bos]. i. populus Iudęoz, iugo legis assuetus ac subditus, ad lu daismū p̄felyos colligēs, sicq̄ per corda eoz vomerē legis trahēs, [cū añ p̄tepe plenū steterit]. i. Ch̄m corporaliter p̄ntem agnouerit sibi i lege diu p̄missum, iāq̄ in ea positū ac oblatū. Quod de electis Iudęoz reliquijs accipi cōgruit, qui Ch̄si aduentū cordialiter optauerūt, eūq̄ p̄ntē viderūt, aut venisse crediderūt cū ingenti lætitia. Idcirco non mugierunt tristites, sed p̄allebāt gaudētes. Deniq̄ de discipulis suis dixit Ch̄s Iudęis incredulis: Nunq̄d lugere possunt filij sp̄s, q̄ diu cū illis est sp̄s? Itaq̄ p̄tepe fuit scriptura veteris testamētī, seu lex q̄ sine Ch̄so vacua fuit, & ipso incarnato repleta. [Aut cōdēsi], mēte sumi ac masticari poterit insulsum? i. vetus testa mētū, seu lex & scriptura ipsius ad l̄ram intellecta, nō spiritaliter sumpta. Nō vtrūq̄, sic em̄ nō resi cit, sed occidit, dicētē Apost. L̄ra occidit, sp̄s aut viuificat. Sal ergo l̄ra legis, est intelligētia spi ritualis: qua si fuerit scriptura illa cōdita, erit salubriter resectiua, [Aut gustare qs p̄t, q̄d gustatū, assert morēt]. Hoc plane rōnabiliter & sciētē non fit p̄prio motu gustāris, quāvis aliq̄ martyre venena p̄ fide posauerit. Mysticus igit sensus est, q̄ sanctorū prophetarū vaticiniū secundū literę superficiē sumptū, frequenter mortifex esset, ideo taliter gustari nō debet. Deinde Iob tanq̄ viuū mēbrum ecclesię voce eius subiūgit: [Quę prius], ante Ch̄si aduentū, r̄gere e nolebat aīa mea, i. videlicet veteris testamētī cibū seu documentū, [nūc] post Ch̄si passionē per apōstolicā p̄dicationem, [p̄ angustia] p̄nitentię & amoris, [cibi mei] sunt. i. mētis meę resectiois. Hoc ecclesię ex gētib⁹ collectę est cōpetens. Potest nihilominus de cōuersa electāq̄ synagoga exponi, q̄ vnigenito Dei nondū incarnato ac passo, contēpserit gentiles, nolens eis cōmunicare aut iūgi, quę admodū loquit Petrus gentilib⁹: Vos scitis quō abominatū sit viro Iudęo accedere ad cōiun gē ad alienigenā. vñ & post quidā cōuersi Iudęi, locuti sunt Petros: Quare introisti ad viros sp̄u riu h̄ntes, & māducasti cū eis? Postea aut missō sp̄s sancto, orsi sunt s̄ti apostoli p̄dicare gentilib⁹ p̄ angustia estuātis amoris, icorporauerūtq̄ eos sibi, & de eoz cōuersione atq̄ salute mēte resecti sunt nō medioeriter deliciose. [qs mihi] det vt veniat petitiō mea, & q̄d expecto, tribuat mihi Deus; & qui cōcepit, ipse me cōterat & c. Iuxta sensum, q̄ p̄cedenti articulo verbū hoc de S. Iob extrat expositū, intelligi p̄t de q̄cunq̄ iusto in grauisimis tribulatiōibus cōstituto, qui timore offendēdi Deū & tadio malis culpę seculi hui⁹, desiderioq̄ visiois beatificę summī Dei, cupit dissolui, & tribulatiōe sibi infllicā cōtinuari ac ingrauescere, q̄usq̄ auferat de vita p̄ntē. Sic nēpe dixit Apost. Infelix ego hō, q̄s me liberabit de corpore mortis huius? Et Psal. Heu mihi q̄a incolatus meus plōgatus est. Itēq̄ accipi p̄t de cōtritiōe bona & succidiōe salubri, q̄ Deus per gr̄am & virtutes cōterit i nobis, q̄d a nobis ipsis habem⁹ & sumus, vcs peccata n̄ra, passioes & vitia, sicq̄ sp̄aliter atq̄ vitaliter mortificemur, & nos ipos relinq̄mus ac abnegemus, vt ab alto elatiōis succis, ad p̄prię puritatis hūilia descendamus ipsa q̄q̄ flagella p̄nę castigatiōis Dei li benter feramus, inq̄ntū sunt eriminū sanatiua. Iñō i vita hac corrigi poptemus, ne æternaliter cruciemur. Hinc ait Grego. S̄ti viri cū de occulta erga se dispositione Dei suspecti sunt, p̄spera pertimescūt, tentari appetūt, flagellari desiderāt, q̄tenus incautā mentē metus & dolor erudiat, ne in hac peregrinatiōe hoste ex insidijs erupente, sua eā securitas deterius steruat. Hinc ait Psal. Proba me dh̄e, & tenta me. Itēq̄, Qm̄ ego in flagella paratus. Ideo subdit: Et hęc mihi sit cōso latio, vt affligens me dolore, nō parcat. Electi q̄ppe cū peccasse se norūt, nec tū ob hoc aduersa p̄fectos se meminērūt, pauore tabescūt & estuāt, ne eos in æternū deseruerit gr̄a, q̄s in p̄nti non custodit culpę suę punitiō aliquid t̄mēt ne vltio q̄ differt, grauior i fine seruet. Ideo n̄c p̄na castigatione feriri desiderāt. [Nec cōtradica sermonib⁹ s̄ti] Dei me corripētis, impatiētē ferēdo, murmurādū aut male loquēdo, sed gr̄as referā in aduersis, vñ in Thre, legitur: Quid murmurauit homo viuens vir pro p̄ctis suis? Scrutemur vias n̄ras, & q̄ramus, & reuertamur ad dñm. nos in iū egimus, & ad iracundiā puocauimus dñm. Rursusq̄ scriptū est, Sapiēs non murmurabit corre ptus. [Quis] ē em̄ fortitudo mea, vt sustineā tormēta vitę futurę? Ideo in p̄nti cupio emēdari, [Aut q̄ finis meus vt patiēter agā?]. i. nulla est ratio habēdi patientiā plenā i p̄enis inferni, cū non sit spes euadēdi, nec expectatio alicuius finis beati, cuius intuitu solet in aduersis patientia cōseruari. [Nec fortitudo lapidum] fortitudo mea, nec caro mea ænea est. Multi iā dignos p̄e nitentię fructus agere renuūt, religionē intrare verent, dicentes se pati dura nō posse teunia, vi-

Esa. 53.
1. Pet. 2.
Psal. 68.
Esa. 53.
Ioan. 1.

Galat. 5.

Prou. 28.
Prou. 14.

Ioan. 18.
Luc. 23.

Matt. 26.

Thren. 3.
1. Thim. 3.
Luc. 23.

Esa. 53.

1. Thim. 3.
Esa. 53.

Ioan. 6.
Marc. 9.
Marc. 2.
z. Cor. 4.
Act. 10.
Act. 11.
Rom. 7.
Psal. 119.
Gregorius
Psal. 25.
Psal. 37.
Thren. 3.
Ecc. 10.

gillas, disciplinae, caeteraque similia abhorretes, quatinus passibilitate ac teneritudine sua prudenter intuerent, pro comparatione ad futura pravorum supplicia, Sicque pesantes quae ineffabiliter grauiora sine illa praesentibus poenis, viriliter aggredierent arcuata via salutis, omnique exercitium piale ac virtuosum. [Ecce non est auxiliu mihi in me], propria virtute seu naturali fortitudine, aut pro sola & nuda donata natura saluari non valeo, a peccatis purgari, meritorie operari, demonibus reluctari sine iugnatoriali Dei subuentione & dono gratuito non queo. Itaque nullus de se presumat, nemo sibi bonum quod agit aut habet, ascribat, sed tota suam fiduciam ponat in Deo, quae ait pro Osee. Perditi tuas ex te, in me tamen modo auxiliu tuu. Et Christus loquitur. Sine me nihil potestis facere. Denique Apostolus: Fiduciam, inquit, talem habemus ad Deum, non quod sufficiens simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Ieremias quoque loquitur. Scio deus quia non est homo visus ei, nec viri est ut ambulet & dirigat gressus suos. [Necessarium quod mei recesserunt a me]. Hoc dicere potest is, a quo amici eius ipse necessitatis auxilium adigerit avertit, manu adiutricem non porrigentes, siue in spiritualibus, siue in corporalibus bonis. Sic neque ait Psal. Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquerunt & steterunt. Atque Apostolus. In prima mea defensione oes me dereliquerunt. Qui tollit ab amico suo misericordiam, timore domini derelinquit. Hoc de omni proximo intelligi potest, oem etenim proximum tanquam amicum & fratrem, imo sicut nos ipsos amare tenemur, eius auxiliari quae ratio dicitur, dum scilicet locus, tempus & causa requirunt, quod qui committit, preceptum charitatis transgreditur, non faciens alteri sicut vellet fieri sibi. Fratres mei praeterierunt me, non consolando aut succurrendo. [Tempus quod fuerint dissipati], peccato corrupti, corde deuotum, ab integritate virtutum collapsi, peribunt perpetuo, iuxta id Osee: Diuisum est cor eorum, nunc in retribuent. Et ut incaluerint in seruire passionum, vix ira, impatientibus, indignationis seu concupiscentiae, solent de loco suo. Impetu passionis sequent, nec stabiles erunt in ratione, in qua non debet quasi in loco quiescere. vnde scriptum est in Esa. Impetum quasi mare feruens, quod quiescere non potest, inuolutae sunt semitae gressuum eorum. Hoc omnibus verusitatis & calliditas, duplicibus, adulatoribus ac simulatoribus copetitur, qui dum aliud mente intendunt, aliud verbis acibus ostendunt, inuolutis gressibus graduntur, & seipos a vero virtutum profectu impediunt. imo istar caeri retrogrediunt, in tartarusque labunt, propter quod subdit: Ambulabunt in vacuo, & peribunt. De talibus Ieremias inducit Sagitta vulneras, lingua eorum in ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Recte ergo & plani sunt gressus nri, quoniam scriptum est: Deus proteget gradientes simpliciter. Considerate semitas Theman, itinera Saba, & expectate paulisper. Per Theman, quod interpretatur auster, qui dissoluit afflata teporibus membra, animi remissio designat. Itaque consideranda sunt semitae Theman, iactus remissive viuentium, qui Deo negligenter seruiunt cum tepore, vt agniti eorum dispenses atque periculis, domino feruide obsequimur, pensantes quod loquitur Deus: Scio opera tua, quia nec calidus es, nec frigidus; & nunc quia tepidus es, incepta te uomere ex ore meo. Porro per Saba quod interpretatur rete, significatur dolosi, qui alijs deceptiuos modos extendunt & moliant insidias, capitiuque in rete suae verusitatis innocentes ac simplices. Contra quos Esaia, asserit: Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermone medacii. Et in Psal. Vix sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Tales docet Salomon esse vitiosos: Fili, inquires, si te laetauerint peccatores, ne acquiescas eis, si dixerint, veni inuisitumur sanguini, abscondamur tediculas contra infontem frustra, ne ambules cum eis. Hominum donationem videmus, si paululum prosteremur. Confusi sunt, quae speravi, dum reprobi & peruersi bonos turbare, a via virtutum retrahere, ab animi constantia impedire nituntur, exhilarantur, si quod moliantur, ad effectum perducunt, iuxta id Psal. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero. Dum vero quae tota mente in Deo consistit, nec ab animi tranquillitate deijcitur, confundunt tanquam spe sua frustrati, venerunt quodque visum ad me, & pudore cooperiti sunt. Hoc in persona cuiuslibet iusti profertur, quem iniqui aggrediuntur subvertere nequiverunt, ideo erubescunt. Nunc venistis, & modo videntes plagam meam timetis. vitiosi, qui Deum non amant, neque in prosperis eius verent, frequenter quodam seruilium concutiuntur timore, dum aliquem praesentium suorum propinquos seu amicorum iustorum, viderint horribiliter plagatum, molestatum aut caelum, quos iustus vir tribulatus redarguit, quod non in prosperis quodque Deum formidant, nec eum ex timore filialiter timent. Nunquid dixi, asserite mihi, & de substantia vestra donate mihi substantiam impiorum, mundana atque carnalis prudentia dicit, quam iustus, ab eis non petit, sed aspernat, nec per ea consolari dignatur, vel liberate me de manu hostis, & de manu robustorum eruite me, virtuosus ab inuisibilibus ac visibilibus hostibus impugnatur. Scientes vero reproba vitam pravorum, non querunt eorum suffragio ab inuisibilis hostis tentatione saluari. Et quoniam eos non timent qui corpus occidunt, dum fides vel iustitia exigit, parati sunt a visibilibus inimicis occidi, nec querunt de eorum tyrannide erui. Docete me, & ego tacebo. Multoties carnales pigri ac passionati putant & iactant se melius scire & sanius sapere, quam virtuosus ac feruidus. vnde presumunt eos arguere ac docere, quibus iustus vere quam sapiens ironice zelo acquiratis respondet, docete me, quod dicit. Aut vere me informate, aut ab insipienti instructione cessate. Quare detraxi istis sermonibus veritatis. Tales equidem verba virtuosorum irrationabilia, vanaque arbitrantur, cum dicat Apostolus: Animalis homo non percipit quod sunt spiritus Dei. Ideo detrahit verbis verissimis, asserens ea aut non vera, aut non recta intentione prola-

Osee 13.
Ioan. 15.
2. Cor. 3.
Ieremi. 10.
Psal. 37.
2. Tim. 4.
Osee 11.
Esaia. 57.
Ieremi. 9.
Prou. 2.
Apoc. 3.
Esaia. 32.
Psal. 5.
Prou. 1.
Psal. 11.
2. Cor. 2.

prolata. Et dum videt se ratione iustum superare non posse, ad increpationes & exprobrationes conuertitur, inaniterque verba multiplicat. Ideo sequitur: Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis. Caeterum quomodo sequentia textus verba ad moralitatem valeant applicari, ex praecedenti articulo facillime consideratur.

Elucidatio literalis capituli septimi, Militia est vita hominis super terram. Arti. XIX.
Osee B. Iob in huiusmodi capituli exordio, vitam praesentem ordinari ad aliam magis perfectam, & anxietatibus esse plenam, atque ob id rationabiliter appeti posse terminum eius, aliquid vero opinati sunt, ipsum Iob principium praesentis capituli inducere ad reprobandum errorem Eliphaz, asserentis vltimam hominis felicitatem esse in vita hac, animam quoque rationalem esse mortalem. vnde vt clare iam ante probatum est, & demum probabitur amplius, illa non fuit opinio Eliphaz, imo in verbis quarti cap. quod sibi perhibet de super reuelata, euidenter innuitur aia immortalitatem, atque futuram impiorum perpetuam calamitatem, inter caetera loquens: Et quia nullus intelligit, in aeternum peribit. Itaque verba huius capituli Iob inducit ad suae declarationem sententiae, qua intendit defendere, quod iustus in vita hac multa contingant aduersa sine eorum praesentia culpa, quod item ad aliam & ipsam vere felicem vitam aspiraret. Ait ergo: Militia est vita hominis super terram. Vbi Hieronymus transitulit, Militia, 70. transitulit, tetatio. Sed vt docet S. Gregorius, sensus reddidit in idem. Tetatio namque est pugna contra hostes spiritusque malignos, militia vero exercitium contra aduersarios appellat. Itaque vita bonorum, militia tetatioque vocatur quoniam contra desideria carnis passionesque animarum, contra mundi vanitates, contra demonum suggestiones, oem quoque impietatem indefinenter ac fortiter praestatur. vnde ob grauitatem ac multitudinem tentationum hominis in hac vita, vita eius non tentationem habere, sed tentatio dicitur, quoniam non nunquam sine actuali tentatione viuamus, & mente tranquilla Deo sine lucta vacemus, sed in hoc parua est mora, nisi fortasse vitis peractis ex gratia singulari, qui reuelata facie gloriae domini specularet, in deformem transformant imaginem a claritate in claritate. Circa hoc verbum, sicut & circa caetera S. Iob verba, scribit multa pulchra illuminatus Greg. quae vitandae plicitatis causa omitto, & quoniam scripta eius (vt decet) vbi que habent. Praeterea verbum inducitur, ipsi Iob tato literaliter copetitur, quoniam passus est duriora, fortiorumque habuit contra inuisibilem hostem luctam. Et sicut dies mercenarii dies eius. Hoc primo ita exponitur: Quoniam vita hominis est militia super terram, propter continuu atque durissimum contra passiones ac vitia praesentium, ideo dies eius comparatur diebus mercenariorum, quos dies sunt laboribus interdumque tedium pleni. Ita & dies hominis viatoris graues & anxii sunt, praesentium tempora electorum, quoniam multae tribulationes iustorum, nisi laboriosus extat quae mentem in vera puritate cordis, Deo semper seruire, Deum in nullo inhonorare, vanas cogitationes, inordinatas affectiones, viles occupationes, omissiones & commissiones iniuste vitare, abijcere, detestari. Secundo exponitur sic: Quae admodum mercenarius sine diebus sui laboris desiderat, vt praemium assequatur, sic homo viator huius operatur sine exilij ac laboris, vt ad aeternam beatitudinem perducatur, prout ait Apostolus: Cupio dissolui & esse cum Christo, & Psalmita: Convertere anima mea in requiem tuam. Tertio sic: Quae admodum mercenarius in alienis rebus seu aliorum bonis laborat, & sibi mercedem adipisci conatur, ita electi nunc in rebus occupantur diuinis ac Christi negocijs, & tamen sibi ipsi praemium adipiscuntur. Denique, quoniam duo homini in vita ista incumbunt, videlicet impedimentis suae salutis resistere, & sibi beatitudinis accommoda operari, ideo quantum ad primum, comparat vitam humanam militiae, cuius est hostibus pacis occurrere, quantum vero ad secundum, diebus mercenarii, cuius est vitia suae mercedis peragere. Insuper ex his declaratur vita humana prudentiae subesse diuinam, quia & milites sub duce exercitus militat, eiusque directione agitur: mercenarii quoque a domino operis inducuntur, ac praemium praestolantur. Rursus ex his error Eliphaz reprobat, dicens tribulationes & poenas non nisi pro peccatis infligi, nec aduersitates maiores nisi pro grauioribus culpis. Dux namque exercitus frequenter melioribus magisque strenuis militibus grauiora luctamina atque pericula sapienter iniungit, secundum quod pro communi expedit bono, vt expleto labore, eos amplius veneretur. Similiter paterfamilias interdum melioribus operarijs grauiores committit labores: quibus opere consummato, praemia largitur maiora. Itaque super altissimus omnium princeps Deus, sanctus ac sapiens, suos pugnatore electos ac milites meliores, frequenter aduersitatibus exponit maioribus, efficacioribusque operarijs fortioribus laboribus applicat, vt in fine, adepto triumpho ac Dei obsequio consummato, sublimius honorentur, abundantiusque munerentur in caelo. Deinde B. Iob adducit similitudines ad praedicta. Exempla enim in moralibus quo particulariora ac planiora extiterint, eo plus instruant. Moralia quippe circa particularia versantur, cum agere & pati sint suppositos, secundum philosophum. Sicut ceruus quod afflictus desiderat vmbra, locum refrigeratiuum, quo post laborem & cursum quiescat, sicut & ceruus a venantibus agitur, festinat ad aquam fluentem, secundum illud psalmita: Quae admodum desiderat ceruus ad fontes aquarum. Et sicut mercenarius praestolatur finem operis sui, i. moram qua suum obsequium compleat, vt fortiaur mercedem, sic & ego habui menses vacuorum, menses annorum quibus vixi, sine consecutione operatae felicitatis expendi, & affectuose semper ad veram felicitatem futuram, tanquam ad praemium

Iob 4.
Hierony. Gregori.
2. Cor. 3. Gregori.
Philip. 1. Psal. 114.
Philoso. feruus Psal. 41.

confummatū mētaliter acceleravi. [et noctes laborioſas enumeravi mihi]. noctes vitæ meæ reputavi, & quaſi diu durates computavi laboribus plenâ. Virtuofū em̄ in noctibus ſolēt meditationibus infundare, futura penſare, pœnitentiæ lamētis inſiſtere, iuxta quod ſcriptū eſt: Anticipaverunt vigilias oculi mei, turbatus ſum, & nō ſum loquutus, cogitavi dies antiq̄s, & annos æternos in mēte habui. & meditatū ſum nocte cū corde meo. Et iteꝝ. Laboravi in gemitu meo, la uabo per ſingulas noctes lectum meū. Itemq̄. Coſurge, lauda in nocte, in principio vigiliæ, & effunde ſicut aquā cor tuum ante conſpectum dñi Dei tui. Conſtat quoq̄ q̄ homines frequēter numerēt tēpus, q̄d eis diu durare videtur atq̄ moleſtum eſt. Itēq̄, noctes huiusmodi laborioſe dicitur, propter optati boni dilationis difficultatem. Laborioſum etenim eſſe ſoler, diu expectare bonum vehemētē cupitū, iuxta illud Prouerb. Spes quæ differtur, affligit animā. lignum vitæ, deſiderium veniē. Si dormiero, me ad dormiendū poſuero, aut paꝝ quie uero, [dicam] expeꝛgefactus ſeu pra dolore ac tædio dormire nō valens: [quādo conſurgam] i. diei aduētum optabo. Qui em̄ in triftitia atq̄ dolorib⁹ eſt, ad futuꝝ tēpus anhelat, in quo ſe melius habiturum cōfidit. [et rurſum expectabo veſperā]. orto iam die, noctem fieri preſtolabor & cupiam. Dolor nāq̄ ea quæ aſſunt, non permittit placere, optaturq̄ tēpus afflictionis finire. [et replebor dolorib⁹] vſq̄ ad tenebras noctis, i. tota die pœnis afficiat, cuius cauſam adiecit [Induta eſt caro mea putredine & ſordibus pulueris]. materia & fanie vlceroſa, immidititq̄ loci quo ſedeo, ſ. ſterquiliniq̄, corpus meum circūdatur, impletur ac tegit, ſicut quis veſte operitur. Vel ſordibus pulueris, i. puluerulētis. fanies enim indurata, ſcabie facit: quæ arefacta, in puluere recidit. [Curtis mea aruit & cōtracta eſt] i. rugoſa effecta ex ſiccitate. Naturali quippe humore conſumpto, & virtute naturali deſiciente, caro inſus cōſumitur, forisq̄ ſiccatur atq̄ rugat, qui defectus contingit ex ſenectute aut inſirmitate vel ſame. vnde in Threnis de cōſeſis eſurie ſcribitur: Adhaeſit cutis eorū offibus eorum, facta eſt quaſi lignum. [Dies mei velocius trāſierunt, q̄ ad textē tela ſucciditur]. i. tēpora quibus vixi, celerrime deſluerunt. Nil em̄ tam cito decurrit vt tēpus, in quo nulla eſt mora, quies aut fixio, ſed deſluxus cōtinuus. Sic & Iezechias pſatur: Præciſa eſt veſtula tēte vita mea. Et Pſalmiſta: Dies mei ſicut vmbra deſclinauerūt, & ego ſicut ſcenum arui. Quāuis autē tēpus dum preſens eſt, longū appareat ppter aduerſa quib⁹ homo afficitur, nihilominus cū fuerit euoluū, ratio intuet q̄ breue extiterit. [et cōſumpti ſunt abſq̄ villa ſpe] recuperādū tēpus præteritū q̄d cum fuerit lapſum, idē nequaquā reuertitur. Vel abſq̄ ſpe, redeſidū ad priſtinos dies, ſeu vitā in terra agendā poſt mortē. Fuit autē Platonis opinio, q̄ poſt certa tēpora, corrupta in inferioribus iſtis eodē numero reuenterent, quem errorē S. Iob plurib⁹ reprobat locis. Deinde Deum alloquit: Memēto quæ vctus eſt vita mea. i. duratio tēporis q̄ hic viuo, cōformis eſt vento ob nimia vtriuſq̄ fluxibilitatē ac labilitatē & breuitatē. Itemq̄. Qm̄ ſicut vctus idem nō redit, ita vita hoīs poſt mortem ad iſtū nō reuertit ſtatim. Hinc ſcriptū eſt: Quæ eſt vita vſa? Vapor eſt ad modicū parens, deinceps extermīnabitur. Et, Omnes morimur, & q̄ſi aquæ dilabimur in terrā, quæ nō reuertitur. Orat autē vt Deus hoꝝ ſit memor, non q̄ in Deo cadat obliuio aut recens memoratio, ſed q̄m̄ inſtar obliuifcentis ſe habet, dum quē iuſte relinquit, aut in æternū cōdemnat, aut peccatis ignoſcit. Dum vero aliquē miſericorditer iuuat, gratiā tribuit, beatitudinē largit, p̄ modū recordātis ſe habet. Sicq̄ oramus, vt Deus nſꝝ fragilitatis ac labilitatis meminerit, i. illas intueōdo, p̄nus ſit ad parcendū ac ſuccurrendū, quæ admodū ait Pſalmographus: Recordatus eſt qm̄ puluis ſum⁹, homo ſicut ſcenū dies ei⁹, tanq̄ ſes agri ſic efflorebit. [et nō reuertet oculus meus vt videat]. ad videnda hui⁹ vitæ bona nō redibit poſt mortē. [nec aſpiciet me viſus hoīs]. ab alijs in hoc ſtatu, loco ac ſeculo amplius nō videbor, quia poſt mortē huc ampli⁹ nō reuertar, quibus cōſonat illud in Eſa. Nō aſpiciā hoīem vltra & habitatorē cetis, q̄ ſunt verba Ezechie. Sed cū Iob poſt plagā hanc ſit ad ſanitatē, lōgāq̄ & pſperā vitā reducētis, quōd prulit verba hęc abſq̄ mendacio? Et rīdendum q̄ naturaliter ſanctus nō fuit, vel p̄tinus moriturus q̄ aſſimauit, vel verba ſua retulit ad tēpus poſt mortē ſuā futuꝝ, ſicut expoſitum eſt. [Oculi tui in me]. ab oculis ſapientiæ & ſcientiæ tuæ o Deus nuſquā nec viuis nec deſunctis abſcōdar, iuxta illud Prouerb. Reſpicit dñs viā hoīs, & omēs grefſus illius conſiderat. Aliibi q̄q̄ ait ſcripturas: In omni loco oculi dñi contēplant bonos & malos. [et nō ſubſiſtā] diu in vita p̄nti. vel nō ſubſiſtā, quæ vita p̄ſens iſtabilis eſt. Itēq̄ nō ſubſiſtā, i. corā tua iuſtitia ſtare nō potero, ſi ſecundū rigore eius ſine admixtione clemētiae examinat⁹ iudicaturus fuero. [ſicut conſumit nubes & tranſiit] Nubes em̄ ad altiora ſuſpēdit. deſata autē impellit vento ad diſcurrēdū, & ſolis calore diſſoluitur ac diſſipatur, ita q̄ euaneſcit, nec eadem numero vltra reuertitur. [ſic qui deſcendit ad inferos], deſunctus, quo ad animā, ad aliquem locū inferni deſcendens, ad quē ante Chri paſſionē oēs deſcēderūt, vꝝ put inferi noie etiā limb⁹ patru⁹ & puerorū, ac purgatoriu intel ligunt: q̄ntū vero ad corp⁹, ad loca ſepulchrorū ſub terra. [et ad vitā ſeculi huius & ad ſtātū mortālē] nō reuertit naturaliter vtiq̄, quīs miraculoſe fieri poſſit, ſepēq̄ factū ſit. [Nec reuertet vitā i domū ſuā]. ad priſtinas opes ac māiōes, [neq̄ cognofcet eū] ampli⁹ locus ei⁹. i. in priorā vitā hui⁹ loco nō erit nec cognofcet ibidē, nec cōſpiciet. Df autē loc⁹ cognofcere, vel quæ cōfert ad

Pſalm. 71.

Pſalm. 6. Thren. 3.

Prouer. 13.

Thren. 4.

Eſai. 38. Pſalm. 101.

Plato.

Iaco. 4. 2. Reg. 17.

Pſalm. 102.

Eſai. 38.

Prou. 5. Prou. 15.

habedā rei cognitionē: vel eo modo, q̄ tēpus dicit ea facere q̄ ſunt in tēpore. His verbis excludit Iob errorē potentū circulationē gñationum in inferioribus. Quæ admodū em̄ in lib. de Trinitate & ciuitate Dei recitat Auguſt. Platonis opinio fuit, q̄ poſt certa annorū curricula oīa iſta inferiora ad priſtinū ſtātū redirent, ita q̄ idē Plato in eadē vrbe Athenieſi eidē diſcipulis eſſet lecturus, q̄ olim ibi legerat eis, q̄m̄ ratio vna fuit, q̄m̄ inferiora diſponunt ſecundū celeſtū cor porū motū. Vnde eadē cōſtellationē & influētia poſt plurima tēpora redeūte, ponebāt, eandē rem numero reparari atq̄ ad priſtinū ſtātū reuerti. Ad q̄d etiā qdā hæretici, errorē illū partim ſequentes, vt Orig. q̄ circa hoc grauiffime inuenit erraſſe in lib. Periarchon & alibi, put. S. Hiero. in ſuis ep̄iſ preſtat, allegabat illud Ecceſ: Quid ē q̄d fuit? ipſum q̄d futuꝝ eſt. qd eſt qd factū eſt? ipſum qd faciendū eſt. Nihil ſub ſole nouū, nec valet aliq̄s dicere, ecce hoc recēs ē. Iā em̄ p̄ceſſit in ſeculis q̄ fuerit añ nos. vꝝ vt Auguſt. exponit, verba hęc Salomonis intelligēda ſunt nō de eidē numero, ſed ſpecie. Hoc q̄q̄ Ariſtoteles II. de gñatiōe docet & pbat, ſ. in circulatione celeſtū corporū idē numero redit, videlicet idē ſol, q̄ in illis p̄ motū nō corrūpit, ſed q̄ ad ſitū ſolū varia ſubſtātia. In motu autē & circulatione inferiorū ſeu gñabiliū & corrūptibiliū, nō redit idē numero poſt occaſum, ſed ſpecie, quæ res ipſa corrūpit, ſicq̄ ſentētia S. Iob cōſonat fidei Chriſtiane & Peripateticoꝝ philoſophiæ. Quapropterq̄, quæ veritas ita ſe habet circa vitā hūanā, vt dixi. & ego nō parcam ori meo, i. a labore ſeu aſtu loquēdi ipſum nō ſupportabo. Et cōſuſ de ipſa veritatis firmitate, nō cōtracto ore loq̄r vera q̄ reſtat. bona nāq̄ cōſcientia & vera ſentētia p̄ſtat ſidutiā. deo s. Eſdra lib. habet. Sup oīa vincit veritas. Et rurſus: Veritas inualeſcit in æternū, & viuūt & manet in ſecula ſeculorū. [Loq̄r in tribulatione ſpūs mei,] ita q̄ ipſa tribulatio inſtigabit me ad loquēdū, atq̄ ex ea ſumā loquēdi materiā. [et cōſabulabor cū amaritudine aīæ meæ]. cauſam ipſi⁹ inq̄rā, & ſicut eſt moris amariſſimū p̄ modū querelæ de ea tractabo. Ipſamq̄ in ſecreto aſſabor, cōſiderādo q̄ſitatē ipſi⁹. Deū alloq̄r Deū. [Nungd mare ego ſum aut cetus, quæ circūdeſtiſti me] carcerē? Hoc multipliciter explanat. primo ſic, Nungd tāc ſum fortitudinis ſicut oceanus & cetus, q̄ eſt maximus piſcis, quæ impleſti me maxima afflictione, ita vt inſtar incarceratorū nō habeā cōſolationē aut exuandī facultatē? Qd. Supra vires & modū grauiffimū me, eo modo q̄ ait Ap̄tus, ſupra modū grauati ſumus. non q̄ electos p̄mittat Deus tērari abſolute ſupra qd ferre poſſunt, ſed quæ ſupra cōem modū aliq̄ p̄munt, & amplius q̄ p̄p̄rijs virib⁹ poſſint. Eſt q̄ in talib⁹ verbis qdāmodo hyperbolicus ſermo, ad exp̄rimēdū lucidius magnitudinē rei. Secūdo exponit ab Alber. ſic: Duo imponebāt B. Iob. primo, q̄ inq̄tudinē auaritiæ ſuos ſemp terminos dilataret, quæ ad modū mare, qd effluens operit alia, & refluēs attrahit multa, de hoc excuſat ſe, dicens: Nungd mare ego ſum? Qd. non. Secūdo, q̄ ſubiectos deuoraret atq̄ opprimeret, qd excuſans, adiecit: Aut cetus. Nihilominus ſum p̄cuſſus, quæ circūdeſtiſti me carcere. Tertio Thomas exponit, dicens: Circa creaturas irrationales, quibus nō cōpetit meritū aut demeritū, opatur diuina pudentia, ſecundū qd cōpetit bono vniuerſi, hinc mare coerceat, ne totā terrā operiat, vt animalib⁹ & terræ naſcentibus remaneat locus. ſimiliter cetū intra oceanū mare coerceat, ne ſi in alia maria deduceretur, noceret hoīb⁹. Ideo inq̄r Iob, an ſimili cauſa afflictus ſit, vt pote non ob ſuum demeritum, ſed ob aliquā vtilitatē ex ſua p̄cuſſione alijs puenientem, vel, vt ne alijs eſſet nociuus, ſi non eſſet plagatus, & conſtat q̄ non ideo ſi p̄cuſſus, ne ſi p̄ſperaretur, alijs aduerſaretur, quæ nec in priſtina p̄ſperitate hoc fecit. vna vero ſuæ p̄cuſſionis cauſa fuit, cōmunis vtilitas inde pueniens, hoc eſt, edificatio oīm noſtrum, ad patientiam iugiter conſeruandam. Inſuper oſtendit ſe circūdatum carcere, id eſt, omni priuarum ſolatio. [Si dixerō, conſolabitur me lectulus meus]. ſomnus qui ſolet eſſe in lecto. ſomnus enim, quæ admodum balneum ac alia quædam, eſt releuatiuus triftitiæ, quæ admodum Auguſtinus aſſerit ſe expertum. Somnus quippe & balneum corporalem naturam triftitia deordinatam, ad naturalem ſtātum reformant, ad conuenientem quoq̄ proceſſum vitalis motus cordis reducunt. [et releuabor loquens tecum in ſtratu meo]. i. ſi dixerō me habiturum triftitiæ meæ aliquod releuamē ex meditatione ſeu ſecreta ad meipſum locutione in lecto hora quietis, quando anima ad meditandum eſt aprior, exteriorib⁹ ſenſibus ab actibus ſuis vacantibus, quietatq̄ exteriori tumultu atq̄ obſtaculo contemplationis. Ipſa equidem meditatio ſpecularia ſeu contemplatio, vel ſagax ad ſeipſum locutio, triftitiam maxime auert, quia naturaliter delectabilis eſt veritatis cognitio. [terrebis me] vel aſſeſtue, vel p̄miſſiue, p̄per ſomnia, quæ dormienti apparent. [et per viſiones] quæ vigilantibus exterioribus ſenſibus alienato apparere ſolent, [et horrore concuties]. Somnia em̄ ſimilia eſſe ſolent p̄cedentibus cogitationibus in vigilia habitis. Qm̄ ergo Iob in vigilia, q̄ mortis & triftitiæ ſunt cogitabat, ſimilib⁹ phantaſmatib⁹ inquierabat in ſomno. Satan q̄q̄ ad Deo p̄miſſus, mouebat (vt creditur) phantaſiā B. Iob, immittens ei terribilia afflictiuāq̄ ſomnia, ſed & inſirmitas corporalis cooperat ad hoc, vt perturbata phantaſmata dormienti apparent. Circa quod dicit Albertus: Inſirmitas cuius cauſa iurus eſt, non ſinit ſomnia re terribilia, ſicut in medicina dicitur, q̄ in quo collectio apoſtematis calidi gñatur, ſomniat ſe flammis ſuccendū, & in q̄ colligitur hydrops frigidus, ſomniat ſe glacie congelari. [Quamobrem] qm̄ tot pœnis afficior, omniq̄

Auguſtin.

Error Ori genis gra uis. Hieron. Ecceſ. 1. Auguſtin. Philoſo.

3. Eſd. 3. 3. Eſd. 4.

2. Cor. 1.

Albertus

Thomas.

Auguſtin.

Albertus.

quapropter

cōsolatione desituit, relegit suspendiū anima mea. suspēsiōne influxionis, q̄ corpori influit vi
 tam, ab actu nancq̄ & officio suspendit aia, dum corpori vitā non influit, secundū Albertū. Ita q̄
 anima eius desiderauit a corpore separari. Thomas exponit de corporali suspēsiōe, ita q̄ deside
 rauit mortē q̄rum cunq̄ abieciā & vilē, q̄ vitā tā p̄nosam miseram q̄ finiret. q̄ etiā secūdu deli
 beratā rōnem se optasse designās, adiecit q̄ mortē, & corpore, elegerit ossa mea. q̄ robustiora
 ra in me sunt, vt sunt actus intellectus ac volūtatis, robustiora q̄ p̄ ossa significant. Quō aut
 istud licuerit, dictū est supra, Sancti em̄ aliq̄n mortē optauerūt vt terminū tribulatiōis p̄sentis, &
 vt ingressum vitæ melioris sequētis, non penitus absolute, sed q̄tum in ipsi fuit, & dūmodo Deo
 placeret, a q̄ etiā petierūt tolli a vita hac, de hoc dictū est planius atq̄ cōpletius. [Desperauit] nō
 de misericordia Dei & aia meā salute, sed desperauit, i. ex causis naturalib⁹ spem cōualecēdi non
 habeo, ideo subdit: Nequaq̄ ultra iam viuā. diu in vita hac naturaliter nō durabo, vel non viuā
 ultra, i. ad vitā istā mortale ac aiale post mortē nequaq̄ redibo. Porro q̄ nō simpliciter desperauit
 tit, innuit addēs: Parce mihi vel corpus meū sanādo, vel ab eo meā aiam separando, sic & Tobī
 as orauit: Face meū misericordiā, & p̄cipe in pace recipi sp̄m meū. Et q̄ ad p̄meritā Dei cle
 mētiā cōfite potissimē humilis p̄rie vilitatis ac paruitatis cognitio, subdit: Nihil em̄ sunt dies
 mei, i. nihilo cōparatū, p̄sertim respectu æternitatis sequētis, cui cōparatiōe om̄e t̄ps est q̄si mo
 mētū, & nulla est cōparatiō finiti ad infinitū, vñ 1. Paral. habet: Dies n̄i q̄si vmbra supra terrā, &
 nulla est mora. Specialiter aut̄ Iob dicit hoc de seipso, q̄a putauit se p̄tinus moriturus, & q̄m dies
 vitæ suæ p̄ magna iā parte fluxerūt, ac si dicat, Tēpus est vt corp⁹ sepulturæ tradat, & aia mea ad
 limbū p̄m trāferat. Quid est homo q̄a magnificas eū. i. tā vilis ac fragilis creatura est homo,
 potissime q̄tum ad corp⁹ & originalē infectionē, seu vitii corruptionē, p̄ q̄tor vulnera ex origi
 nali p̄ctō secuta, vt mis; appareat, q̄p̄ tua bñficia etiā supnaturalia, intm magnificas eum, caut
 qd̄ apponis erga eum cor tuū. i. mētis tuæ sapiām, q̄ eum & oia eius cōsideras, specialiq̄ p̄uide
 nia eum gubernas. Q. d. In hoc admirāda est bonitas tua, nam homo indignus videt scdm̄ modū
 p̄dictū, potissimē p̄ cōparatiōē ad infinitā excellentiā creatoris, & q̄ ad supnaturalē beatitudinē,
 ad quā Deus hoīem ordinauit ac dirigit. Tali vtiq̄, p̄uisiōe ac directiōe Dei indign⁹ est homo,
 q̄tum ad naturalia sua, q̄ vilis est, vtpote materia lūi, cōditione seruus, fortuna instabilis, actū
 prauus, cōceptu immūdis, ad vitā p̄nus, morte dolorib⁹ plenus. Simili admiratione diuinā cle
 mētiā, non reprobatiōe diuinā p̄uidētiā, loquitur Deo Psal. Quid est homo q̄ memor es eius?
 aut fili⁹ hoīs qm̄ visitas eum? Et rursus: Dñe, qd̄ est homo q̄a innotuisti eis? aut fili⁹ hoīs qm̄ repu
 ras eum? homo vanitatis similis factus est. [Visitas eum] i. tuis bñficijs eum adornas, & p̄ angelū
 dirigit. [diluculo] i. a natiuitatis & vitæ ac lucis suæ exordio. Item q̄ diluculo, i. spiritali mane,
 q̄a grā tuæ illustratiōe incipis cordis humani tenebras, vitia & errores expelleres, internūq̄ diē
 in mēte p̄ducere, lucē infusā sapiē ilico diffundendo, quēdam modū in Prouer. inducisti iustos; se
 mita q̄si lux splendens, p̄cedit vsq̄ ad p̄fectā diem. Hoc diluculo oriū illucēcentē parum
 bonitate Dei sup̄ hoīem. Ad literā q̄q̄, hoīs solēt diluculo esse ad deuotiōē plus dediti, q̄n̄ sen
 sus adhuc sobriū manēt, nec cor negocijs occupat. Vñ 1. cap. de S. Iob dicitur: Confurgēs diluculo
 offerbat holocausta p̄ singulos. Et Isaias alloq̄ Deū: De mane vigilabo ad te. Similiter Eccūs
 de sapiēte iustoq̄ dicit: Cor suū tradet ad vigilandū diluculo, ad dñm q̄ fecit illū. Ideo dicit
 Deus hoīem diluculo p̄ inspiratiōē & motiōē sancti sp̄s visitare. [subito] i. statim post hoc, [p
 bas illum] i. tentari p̄mittis, & p̄ aduersa exeres ac p̄bas, nō vt tu eum agnoscas, sed vt homo
 cognoscat seipsum, & alijs q̄lis sit ostēdatur, per tribulatiōes q̄q̄ p̄batus ac virtuosus reddatur.
 sic em̄ orat Psal. Proba me dñe, & tenta me. Hinc scriptū est in lib. Sapie: Tanq̄ auz in fornace p̄
 bavit electos dñs, & q̄si holocausti hostiā accepit eos. In Eccō q̄q̄: Vasa figuli, p̄bat fornax, & ho
 mines iustos tenatiō tribulatiōis. [vsque] non parcis mihi. i. cur tam diu differs mihi succur
 rere, vel miserā vitā hāc terminādo, aut ad sanitatē me reducendo? nec dimittis me vt gloriā
 saluā meā. i. nec ad modicū das mihi a doloribus repausatiōē, sed ita desiccāt sum corpore,
 exhaustusq̄ virib⁹, vt saluā aut non, aut vix naturali cōuenientiē modo quēā glutire. Et est par
 tim hyperbolica locutio, ad exprimendū magnitudinē suæ pressuræ, q̄ circa scribit Albertus: Hu
 midū saluale secundū naturā est, q̄ om̄is sapor neruis gustatiuis p̄ linguā dispersis infundit, & q̄
 ad incorporatiōē glutif. & est sensus: Dimitte me vt aliqd̄ rapidum vitā gustem vel glutia. [Pec
 caui] infra sape, sed & supra innuit se non peccasse, quō ergo nunc ait, peccauit? Nam infra testa
 tur, neq̄ em̄ reprehendit me cor meum in omni vita mea. Et rñdendum q̄ innuit se non pec
 casset peccato graui & tantā afflictionis meritorio, non aut̄ a q̄tidianis ac venialibus se excusat,
 cum & Salomon protestetur: Non est homo super terram, qui faciat bonum, & non peccet. Ioan
 nes quoq̄ in prima sua ep̄stola: Si dixerimus quia peccatū non habemus, nos ipsos seducimus,
 & veritas in nobis non est. [Quid faciam tibi] i. ad tuam gloriā & honorem? o custos hoīm. i.
 Deus hoīm gerēs curam atq̄ custodiam, iuxta illud in Psal. Custodiēs paruulos dñs, & Nisi dñs
 custodierit ciuitatē. Q. d. O De⁹, nil cōdignā satisfactiōis p̄prij virib⁹ facere valeo, nec sine gra
 tia tua veniam consequi, aut aliquid p̄mereri sufficio. [Quare posuisti id est, poni & esse seu fieri
 per

Thomas.

Iob. 3.

Tob. 3.

1. Par. 19.

Psal. 143.

Pro. 4.

Iob. 1. Efa. 26. Ecc. 39.

Psal. 25. Sap. 3. Ecc. 17.

Albertus.

Iob. 27.

Ecc. 7. 3. Reg. 8. 1. Ioan. 1. Psal. 114. Psal. 126.

pmisitirme contrariū tibi. i. tuæ volūtatē ac legi p̄ culpā. In om̄i em̄ p̄ctō sed qd̄ recessus a re
 situdine volūtatē diuinā atq̄ ab ordine sapientiæ Dei, & a diē amine seu doctrina legis natu
 ralis aut scriptę vel euāgelicę. Porro q̄ peccat, ponit & facit seipsum Deo contrarium, dissentien
 tem seu displicentē, itaq̄ eo modo ponit Deus hoīem sibi contrariū, quō dicit hoīem indura
 re, videlicet qm̄ grām non largit. Pōt & ita exponi: Quare posuisti me cōtrariū tibi. i. me q̄si ad
 uersariū habuisti & ostēdisti, dum me tā grauit̄ percussisti. Vñ & infra Iob loquitur Deo: Sto, & non
 respicis me. mutatus es mihi in crudelē, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi. [& factus sum
 mihi meip̄s grauis] p̄ p̄nas q̄s patior, atq̄ p̄ culpā ex q̄ dolor & remorsus cōscientiæ oriuntur,
 ipsūq̄ p̄ctm̄ q̄si pōdus est aggrauās aiam. Deniq̄ ex p̄ctō oriū in virib⁹ aia p̄nitas ad peccan
 dum, & difficultas in rōne ad refrenādū passiones & vitia sensualitatis, sicq̄ fit homo sibi met gra
 uis, ita q̄ difficulter recedit a malo, & laboriose efficit bonū. Hinc ad Hebræos monet Ap̄s: De
 ponentes om̄e pōdus & circūstās nos p̄ctm̄, p̄ patientiā curramus ad p̄p̄ctū nobis certamen.
 De aggrauatiōe vero p̄ p̄nā ait ad Corinth. Supra modū grauati sumus supra virtutē, ita vt
 tædaret nos viuere. Cur non tollis p̄ctm̄ meū in p̄ximū, si qd̄ est illud, p̄ p̄nā hāc dimittēdo,
 vel ex tua clementia ignoscendo? [& q̄re non auferis iniquitatē meā] cōmūm in te? Om̄is aut̄ cul
 pa est aliq̄ modo iniquitas, q̄a ad p̄fectā aq̄tate defectus. Et hoīs virtuosi etiā parua p̄ctā desunt ac
 reputat q̄si magna, sicq̄ loquitur Iob. Præterea cōtendū, q̄ tā audent ac fiducialiter loq̄i Deo,
 nō ex elatiōe, p̄sumptiōe, p̄p̄ctiā aut temeraria diuinorū iudiciorū inq̄sitiōe aut rephēsiōe, sed
 poti⁹ ex q̄dā pia querela & humili admiratione, immo ex affectiōis magnitudine virtuosa, q̄. d.
 Vtinā non posuisses me tibi p̄ p̄ctā contrariū, & vitia oēm culpā meā auferres. [Ecce nūc in pul
 uere dormiā] i. statim moriar, & in sepulchro q̄scā, in puluereq̄ resoluar, immo tā cito mori
 turus me reor, secundū naturalē causā, p̄sum, q̄t & si mane diei sequētis inq̄sitiōis in hac
 vita, non subsistā in ea. Loq̄t aut̄ Iob affectu & more grauit̄ atq̄ lætaliter infirmatū & mor
 tem optatū, q̄ sic p̄loq̄ solent, Ego mox moriar. qd̄ & ideo agit, vt innuat se incertū de vitæ suæ
 duratione vsq̄ ad alterā diē. Rursus, quēdam modū in scripturis p̄craftinū diē non semp̄ intelligit
 dies p̄xime sequēs, sed interdū t̄ps cito futurus, vt dū in Genesi ait Iacob: Cras rñdebit mihi iustū
 tia mea, & in lib. Iosue, Cras dicet filij v̄i filijs n̄is, talisq̄ modus loquēdi frequēs est, maxime in
 Deuter. ita & nūc p̄ mane nō necessariū intelligit mane diei p̄xime imminētis, sed alicuius diei
 nō lōge distātis. Postremo, ex dictis eliciunt tres causę, cur alijs nūc affligat a Deo. Prima, q̄ten⁹
 correat eius malitia, ne alijs sit nociua sc̄da, ad hoīs p̄bationē, vt virtus eius manifestet̄ terra, in
 p̄nā peccati.

Iob. 30.

Heb. 11.

1. Cor. 3.

Gen. 30. Ios. 12.

De intellectu tropologico eiusdem capituli. Art. XX.

Generalē hoīs cōditionē, p̄p̄rietatē ac statū insinuās S. Iob: Militia, inq̄, est vita hoīs sup̄ ter
 rā. Quicunq̄ ergo veraciter Dei seruus est, etiā miles est eius, & cōtra aduersarios ipsi⁹ iugi
 ter p̄liatur, videlicet cōtra actū vitiosū, cōtra insidias tēramētaq̄ dæmonū: immo aduersus oīa
 q̄ Dei sunt offensua, & verā salutis impeditiua. Qm̄ ergo vita n̄ra militia est, debem⁹ indefinen
 ter spiritualib⁹ armis esse armati, virtutib⁹ roborati, oēm torporē abh̄ere, stultā securitatē expel
 lere, ad plā Dei sem̄ parati cōsistere, totā in rege n̄ro Deo alitissimo spem firmare, eius auxiliū
 fideliter implorare, eius adiutorio vbicq̄ inniti, hostib⁹ eius nullatenus cōformari. Sed hec non si
 ne grādi labore implent, vsq̄ (teste Ap̄o) non coronat, nisi legitime certās, immo frequēter con
 tingit, vt tūc plura p̄ficiendū obstacula nobis occurrāt, plura turbātia obuiēt tā a dæmonibus,
 q̄ ab hoīb⁹ improbis, dum firmius vitā emendare decreuimus aut cepimus, sed nō vincamur,
 qn̄ potius tāto affectuosi⁹ recurramus ad Deū, q̄ sentim⁹ nos importuni⁹ impediri ac impugna
 ri. [Et sicut dies mercenarij dies eius.] Circa hoc p̄cedenti articulo satis dictū videt, Præterea, vā
 eis q̄ viā hāc p̄sensq̄ exiliū p̄ patria diligūt: q̄ æternis atq̄ diuinis p̄ferit carnalia ista vanissima
 q̄ vanis ac frivolis rebus immūdisimissiq̄ delectationib⁹ magis, q̄ superdignissimo Deo infinito
 & incōmutabili bono, inharētq̄ in labore hoīm non sunt, nec cum hoīb⁹ flagellaturiq̄ vitijs
 non solū non relucēt, sed & ad explendas cōcupiscentias suas conātur, ad satisfaciēdū p̄prij
 voluptatib⁹ operā largiunt: ad obtinendos mundi honores, diuitias, deliciasq̄ intenti sunt. Ibi
 sunt milites diaboli, hostesq̄ Dei, q̄ pepigerūt pactū cum morte, & cum inferno foedus inierunt,
 diabolo in obus concordātes, ideo tenent eos superbia, p̄ditq̄ q̄si ex adipe iniquas orę, q̄s dies
 non diebus mercenariorū, sed ociosorū, infructuosorū atq̄ ludentiū cōparāt. [Sicut ceruus desi
 derat vmbra] & c. [sic & ego habui menses vacuos] Hoc peccator penitens dicere potest, q̄ tem
 pus suū infructuose expendit, sicq̄ menses habuit a bonis operibus vacuos, vanitate & vitijs (quæ
 nihil sunt) plenos. Ideo ait Ambrosius: Plenitudinem vitā iusti habet, inanes aut̄ sunt dies impio
 rum. Porro quod ait, sicut ceruus desiderat vmbra, de homine virtuoso potest exponi, qui p̄
 p̄ter agilitatem deuotiōis iam ad vniuersa q̄ Dei sunt, ceruus vocatur: vmbra q̄ desiderat, q̄m̄
 post tētionis seruorē, operisq̄ sudorē, æternę felicitatis refrigeriū q̄rit, cū Psal. p̄clama: Quē
 ad modū desiderat ceruus ad fontes aq̄rum, ita desiderat aia mea ad te Deus. [Et noctēs laborio
 sas enumeravi mihi, p̄ noctē intelligit actiō vitiosa, tenebrā erroris immixta, iuxta illud Prou.
 Via

Iob. 30.

Heb. 11.

1. Cor. 3.

Gen. 30. Ios. 12.

1. Tim. 2.

Psal. 71.

Efa. 18. Psal. 72.

Ambros.

Psal. 47.

quasi vita tribulationibus plena est. [Vique non parcis mihi? heu quia diu me punis & differas a gloria. Gloriae quippe dilatio, aia? i purgatorio poenalisissima est atque grauissima. Immo grauior omni poena sensibili vitae praesentis, putat Thomas super 4. sententiarum pulchre declarat. Sicut enim huiusmodi aia? vehementer affectuosae, atque in charitate & circa spiritualia tamen interitus, in magno quodque tormento. Hic breue tempus eis videtur longissimum. Ideo verba haec querulosa praesertim vocat. Nec dimittis me] ad supplicium euolare aut recreari, tunc glutia salua mea? i. charitate aut sapientia donis, quibus ornata sum, ad beatificam fructuosis saporibus deducam. Quaedam modum enim salua corporum humectat & sapida efficit cibum, sic charitas & sapientia ceteras virtutes saporositas efficiunt, atque gratioso fluunt in magna quodque glutinosa, dum ad intimam mentis saporis in praesentia admittunt; interim vero quasi aridae sunt & absque sapore. Vel istud est parabolica locutio, ad insinuandum vehementiam purgatoriae poenae. [Peccavi? ideo iuste haec patior, imo & circa condignum affligor. Hic ista non loquitur quasi tuae derogas egrotati. [Quid faciam tibi o custos hominum? i. i. a. p. me satisfacere nequeo, mereri nil valeo, p. iniuria quam tibi exhibui, recedere ne possim. Itaque alios audi p. me, & qui potentior ego sum, eo pietas tua ad parcendum sit prior. [Quare posuisti me corruisti tibi? i. doleo quod me te offendere permisi, nec in hoc te, sed me ipsum accuso, quoniam iuste me taliter reliquisti. Verbum istud, sicut & cetera in praecedenti articulo plenius habet exposita, & factum sum mihi mecum grauis.] Spiritus qui in purgatorio puniunt, eo sibi ipsi sunt grauiores, quia interiori poena sumunt. dolet quod de peccatis praeteritis & Dei offensas, quae in charitate praesertim sunt. hoc tamen dolore nihil praemertit, cum non sint in statu merendi, quod terminat in morte, sicut & via pegrinationis istius? Hic (secundum Damascenum) quod angelis fuit ruina, hoc hominibus est mors. [Cur non tollis peccatum meum?] quoniam tamen ad poenam, quod ante recessum a corpore abstulisti, quod tamen ad culpam seu maculam vel obligationem ad poenam aeternam. sic enim per contritionem deletum est, sed plene satisfactum non est. Ista sunt verba vehementer dolerosi & amorosi simul & querulosi affectus, quae magis profunda sunt secundum intentionem mentalem, quam iuxta sonum verborum. [Ecce nunc in puluere dormiam] i. in venialibus meis, quod tamen ad debitam poenam manebam donec me liberet, vel in puluere, id est, loco poenali terreno. Vel in puluere, id est, me ipsius humilitate ac supplicii veniae affectione. [Et si mane me quaesieris] id est, si cito vel quocumque tempore matutino me ad iudicandum requisieris, seu tibi offerri praeciperis, mecum secundum rigorem iustitiae iudicare volueris, non adiecto dulcore clementiae. [non subistam] coram te stare & tuae discretiois potius ferre nequeo, ideo ad tuam pietatem confugio. Postremo, dum ista per defectum praesertim, affectuose atque intere agere id debemus, praesertim in ineffabile poenae, eorum acerbitate, vehementissimumque affectum, qui sibi cupit subueniri impotentia quae ipsorum, quoniam sibi ipsi non valent succurrere, itaque multipliciter, quae inde consequitur, fructum. cum enim ex charitate per eis quod agimus, non dubium quod vitam remur aeternam & charitatis ac gratiae incrementum, aut certe ad tale incrementum aliquid modo disponimus. Defunctus autem fuit aia? eorum nihil horum possum praemertiri, cum non sint in statu proficendi in charitate sua gratia, sed solum meremur eis poenae minoracione seu abbreviacione, & ex consequenti gloriae acceleratione. Idcirco nobis ipsis per talia meremur vitam aeternam & charitatis ac gratiae incrementum. Verumtamen quod ex puriori Dei & proximi charitate egerimus ista atque similia, vix potest non ad proprium commodum, sed ad Dei honorem ac gloriam, proximorumque salutem respicientes, eo amplius praemertiri etiam nobis ipsis ac crescimus. id est, eadem opera ex charitate praecedens, est meritorium & satisfactorium meritorium, quae ex charitate satisfactorium, propter laboris adiunctum, sicut praedictum defunctis per applicationem ad eos, quibus etiam tanto plus praedictum, quod intentio atque dilectio amplius dirigunt ad ipsos. nec dubium quod aia? tales cum ad felicitatem peruenierint, orant fideliter pro oratoribus suis. Merito quod lectioes officii per defunctis, ex libro Iob sumptae sunt, quod de generali resurrectione praeter ceteris prophetis euidenter vaticinatur censet.

101. Dam.

Gregor. Thomas

Albert. Iob. 3.

Expositio capituli VIII. Respondens autem Baldath Sathites, dixit. Art. XXI. Xpositores coiter dicunt, Gregor. quod & Thomas id sentiunt, quod isti amici Iob, concorditer sentiebant quod Deus in vita praesentis nulli homini infligat poenam, nisi per illius culpam. Hoc & ego aliquo sensu, quod si concordabatur in hoc, atque ob id putabatur Baldath diuinae derogare iustitiam, quae se dixit absque suo peccato plagatum, imo innocentem se esse ac iustum, & nihilominus flagellatum. Vnde contra hoc tota eorum disputatio principaliter occupari videtur, verumtamen cum expositione Alberti tibi vidisset, incidit circa hoc dubitationem. Ait namque Albertus in principio expositionis cap. III. Eliphaz ponit quod gubernatio diuina in rebus humanis est secundum merita, & quod bonis bona, & malis mala eveniat. sed quod aliquando lateat hominem, mala esse opera sua, & quod propter vilitatem naturae homo sine peccato esse non possit, propter quod dicitur: Nihil in terra fit sine causa, & in angelis suis repperit prauitatem. quod magis quod terrenum habet fundamentum, consumunt velut a tineas? Porro Baldath ponit quod gubernatio non fit secundum merita, sed secundum ordinem optimae felicitatis humanae. & ideo si Deus aliquando bonis mala poenae infligit, hoc in fine bonis multiplicibus recompensati & si malis bona concedit, hoc fit, ut iusti or sit eorum danatio, id est, sonat in vobis suis, nam dicitur Deus non periciet simpliciter, nec porriget manum malignis, donec impleat risu os tuum. Praeterea Sophar ponit quod gubernatio Dei fit secundum solam eius voluntatem, & illa querenda non est, quae ab homine non potest cognosci. ideo dicitur Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad praesentem omnipotentem repies. & si subuerterit oia vel in vno coarctauerit, quod contra dicitur: Post haec inducitur positio Elihu, quod cum tribus praedictis concordat, & maxime cum positione Sophar

phar. Ideo dicitur quod Deus creter muros & innuerabiles, & illius causa querenda non est, & non addit ad haec intentionem, nisi quod per mediatorum vel per seipsum aliquando instruit, quod alter humana diuinitas debet concordare. & ideo dicitur si fuerit angelus loquens per eum vnum de millibus, & quod per noctem erudit corda viros & instruit disciplina. Gloriae tamen de sapientia sua, quod hoc inuenit post alios, & illam laudat in nubibus & fulgure. Haec scribit Albertus loco iam notato, quibus quum ad ea quod narrat de positione Sophar, obuiare videtur quod in principio expositionis 8. capituli introducit, dicens: Baldath conuenit cum Eliphaz, quod mundus regit secundum ordinem iustitiae, quod est retributio pro meritis, sed addit duo, scilicet peccatis per poenitentiam resurgere potest & iudicium Dei effugere. item quod si Deus aliquando ponit in danis vel rebus, dummodo poenitentem patienter agat, multipliciter Deus recusat in remuneratione poenitentis. Ecce hoc loco subdit Albertus, quod secundum Baldath mundus regitur secundum ordinem iustitiae, quod est retributio pro meritis, superius vero asseruit, quod secundum Baldath gubernatio non fit secundum merita. Denique quod hic ait ipsum Baldath duo ad idem positioni Eliphaz, scilicet peccatis, per poenitentiam resurgere, iudiciumque Dei effugere potest, non videtur posse defendi quia & ipse Eliphaz hoc ipsum apertissime falsus est, dicens: Bonus homo quod corripit a domino. In crepatione ergo domini non reprobatur quia ipse vulnerat, & medietate totumque residuum illius cap. pertinet ad hoc. Secundum quod quod dicitur Albertus affirmat ipsum Baldath supradere positioni Eliphaz, ipse Eliphaz tangit, dicens: Scies quod pacem habeat tabernaculum tuum, & progenies tua quasi herba terrae. ingredieris in abundantiam sepulchrum, sicut infert aceruus tritici in tempore suo. Non intentione reprobandi Albertum Magni haec scribo, sed ut veritas elucescat. & is cui placet tenere Albertum, & eius resoluat, quod mihi irrefoluta videtur. Itaque cum B. Gregorio scribitur Thoma id sentio, quod amici Iob concorditer tenuerunt poenam per sola culpa infligi. Vnde vnanimitate arguit contra Iob, oppositum affirmantem. Diuersis tamen argumentis vult, quibus ad eandem tendat conclusionem. vnde non sequitur quod diuersae inter se fuerint opinionibus ob id, quod varias habet assertiones ac multiplicia media seu multiformes praemissas, hoc quippe quod in disputationibus ita se habet, & in praesentis capituli atque sequenti clare patebit, amicos 8. Iob vna esse opinionem circa praesentem Dei ac regimem vniuersi. Postremo aliquo expones suas literales, per magna parte fundat in hoc, quod amici Iob non posuerunt vitam post hanc vitam, sed aiam rationalem esse mortalem. quod dicitur, superius euidenter ex verbis amicorum Iob probatur reconditor, cui detinuitque pellet, nec aliquando (quod capio) apparitionem habet. Nihilominus textus sicut hucusque exposuit est, ita deinceps praesentem spiritus veritatis, literaliter exponet. Itaque Baldath post Eliphaz principalem, audita assertionem B. Iob, & obiectionem Eliphaz, rationem quod Iob ad verba Eliphaz, reputas obiectionem Eliphaz concludentem, rationemque Iob insufficientem, imo insipientem & inconuenientem non parum augentem, nunc obiectionem contra Iob, volens dicitur Eliphaz confirmare. Itaque dicitur: [Rudens autem] id est, proportionate (ut sibi apparuit) loquens ad verba Iob [Baldath Sathites, dixit] Vique loquens talia praesentem praesentem, ad tuam iustificationem, diuini quod agratis derogationem praesentem, utpote quod sine tuo demerito sus pensus a Deo, & diei natiuitatis tuae maledixisti. Quid periculose & perniciter verba multiplicas. [Et spiritus multiplex sermonis oris tui] Spiritus quod per ira seu indignationem accipit, quod per aiam. Dupliciter ergo hoc verbum exponit. primo sicut spiritus sermonis oris tui, i. ira seu indignatio vel impatiencia passio, ex qua tu praedictum locutio, est multiplex, magna, praesentem & varias & nunc de isto, nunc de illo turbaris, ex turbatione quod loqueris. Ita secundum Glossam accipit spiritus in Genesi, vbi dicitur loquens: Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est. Potest tamen ibidem spiritus aliter sumi. Secundum sicut spiritus sermonis oris tui, i. mens seu aia tua, quod prupit in verba praesentem, est multipliciter praesentem onata, diuina, distracta, non in Deo simpliciter ac recollecta. Ideo triuola praesentem & inordinata, non codepedetia. His verbis consonat, quod infra ait contra Iob Eliphaz: Docuit iniquitas tua os tuum, & imitari lingua blasphemantem. [nunquid Deus supplantat] i. praesentem aut opprimit iudicium] i. sententiae praesentem seu agratis esse praesentem iudicatio non recte. [aut omnipotens subuertit quod iustum est] Quid neque quod tamen ex verbis tuis o Iob hoc infert, quoniam dicitur te sine tua culpa percussum. Iustum autem est vnicuique reddere quod meret. Si ergo iustus & innocens es plagatus, contra iustitiam fecit Deus. Ex hoc elicitur, quod Baldath concordat cum Eliphaz, opinando quod Deus non nisi pro culpa infligeret poenam, & etiam quod non intellexit praesentem verborum Iob, quibus praecedentibus 2. capitulis, praesentem in principio cap. 7. oppositum docuit. Ideo argumentum Baldath non praedictum. Quis enim iustum sit pro culpa poenam infligi, non tamen semper est contra iustitiam, infligere poenam pro alia causa, quod pro culpa, videlicet pro gratiae incremento, pro gloria cumulo, pro bono communi, quod est proximo, praesentem adificatio. Nec ratio iusti consistit solum in hoc, ut retribuatur pro meritis, sed & in alijs multis salutarum rationum iustis. Nam & Deus tam bonus & pius est, ut iustum sit cum praesentem misereri. Ipse quod tam sapiens est, ut iustum sit, eum iustos aduersitatibus exercere ad maiorem eorum praesentem, & pro bono communi fidelium. Vnde hoc modo oia argumenta amicorum Iob carent vera syllogistica forma, estque in eis fallacia aliqua, sed apud minus peritos prima facie quaedam apparentia fortium. & non nunquam superficialiter sumpta, rationabiliora apparent quod verba Iob. sed secundum intentionem loquentium sumpta, longe aliter inueniuntur. [Etiam si] i. quis, & quia (secundum mentem huius Baldath) [si] huius peccauerint ei] id est, contra Deum, & dimisit eos in manu] id est, in vigore & actu iniqui

Albertus.

Iob. 3. Ibid.

Gregor. Thomas.

Iob. 3. Iob. 4. & 5. Iob. 6. et 7.

Glossa Gen. 6.

Iob. 15.

Eccle. 5.

Psal. 43. Ioan. 9. habita- culum

vt fi

Deut. 32. Ecl. 38.

Eccle. 8.

Sap. 2.

Eccle. 21.

tatis eoꝝ. p̄mittens eos vsqꝫ ad horā mortis peccare, atqꝫ in actu & intēto affectu impietatis dephēdi ac obrui, qñ vcz erāt pariter epulātes. [tu tñ si diluculo]. cito tñ tēpestiuet confurrexeris ad Deū. i. a terrenis, imis ac vitiōsis affectibꝫ mentem tuā ad Deū leuaueris per verā cōtritiōnem, iuxta id Eccl. i. Ne tardes cōueri ad dñm, & ne differas de die in diē. subito em̄ veniet ira illius. [& omnipotentē fueris deprecatus] pro remissione tuoz excessuū. [si mundus] mente a cogitationibus vanis & affectionibꝫ passionū inordinatis. [& rectus]. i. iustus in cōuersatione [in cōfessis]. per viā huius peregrinatiōis ad futurā beatitudinē ambulaueris, nō declinādo ad dexterā aut sinistrā. [statim euigilabit ad te]. cito exaudiet te, scēqꝫ tibi grōsum s̄bebit per modū vigiliantis, q tibi in tuis aduersis quasi dormiens fuit, solita bñficia sua subrahens tibi, iuxta id psal. Exurge, quare obdormis dñe? Hinc in Ioāne habet: Si quis cultor est Dei, & voluntatem eius facit, hūc exaudiet. [& pacatū reddet] tabernaculum iustitiā tuā. domū & familiā tuā, tuā iustitiā merito tibi donandā, ita q pax erit tibi & cunctis tuis opibꝫ atqꝫ domesticis, [intantū] vt priora tua. i. diuitiā & familiā, q̄s aliqñ habuisti. [fuerint parua] cōparatione sequentiū bonoz tibi dādoꝝ. [& nouissima tua]. bona tibi in vltima tua etate p̄stada[m] multiplicent nimisi. valde abundent. Quāuis autē ista Baldath promissio in ipso Iob fuit impleta, quantū ad hoc q post maximā aduersitatē ad maximā reductus ē in hoc seculo. p̄spiratē, vniuersaliter tñ vobis q ē, nec i his qui pro suis plagan̄ peccatis, neqꝫ in his q sine suo suo demerito affligunt. nam de vtroqꝫ gñe percussioꝝ istoz multi vsqꝫ ad mortē permanēt in aduersis. Insuper Baldath dictū suū niti cōfirmare cōmuni testimonio senioꝝ, & per scripta ipsoꝝ. [Interroga em̄ gnationem p̄stina[m]]. i. antiquā atqꝫ p̄teritā, non illos q diu defuncti sunt alloquēdo, sed dicta & scripta seu gesta eoz legēdo. [& diligēter inuestiga parū memoriā]. memorabilia facta, vel ea q eoz recordationibꝫ continent, q̄rendo ab his qd eoz occurat memoriā circa hęc, sicqꝫ de p̄ribus adhuc videntibꝫ loquit Baldath. Iuniores autē a senioribꝫ eruditōne sumere debent, quēadmodū in Deut. habet. Interroga p̄rem tuū, & annūciabit tibi maiores tuos, & dicēt tibi. & Ezechias loquitur Deo: Pater filijs notā faciet veritatē tuā. Vnde Eccl. docet: Ne te p̄treat narratio seniorū, & ipsi em̄ dīdicent tibi a patribꝫ suis, qñ ab ipsis discēs intellectū, & in tēpore necessitatis dabis respōsum. [Hesterni quippe sumus]. heri nati, intelligēdo per heri, tēpus nō diu p̄teritū: sicut per cras, sequēter exprimit tēpus post pauca futura. & loq̄tur sic, ad insinuandū breuitatē vitæ p̄sentis. [& igno ramus]. q diu elapsa sunt, quia pauca cōspeximus: & ea q scimus, minima sunt cōparatione eoz quæ ignoramus, p̄sentisqꝫ breuitas vitæ nō sinit nos oīa discere. Vnde sacerdotes Aegypti gentiles dixerunt Soloni adhuc minus decrepito: Nō est in vobis. [i. Græcis] vlla cana sciētia, vt habet primo Timēi. Hincqꝫ subiungit: qñ sicut vmbra dies n̄i sunt super terram, i. instabiles, ce lerime transeūtes, iuxta illud Sap. 1. Transiet vita n̄ra tanqꝫ vestigiū nubis, & sicut nebula dissoluetur. Vmbra em̄ trāsitus, est tēpus n̄i. [Ipsi docebit te]. verbo scripto aut memorabili facto, loquent tibi p̄ se, vel per scripta q reliquerūt. [& de corde suo profert eloquia]. non fictē aut false, sed ex corde pandēt qd vobis ē, vt pote q dicta a me in isto capitulo, vera sint. Porro sapiētes de corde loquuntur, videlicet ex p̄meditatione sagaci, & circūspēctō. Stulti autē de ore, iuxta qd Eccl. inducit: In ore fatuoz cor illoꝝ, & in corde sapientiu os illoꝝ. Verba autem hęc Baldath, quibꝫ asserit p̄stinos & antiqꝫ suæ assertioni consentientia, vera nō sunt, si de vere sapiētibus intelligantur, quāuis illis tēporibus & ante multi fuerunt opinionis eiusdē cū amicis Iob, s. Deū non insigere p̄cā nisi pro culpa, q̄ p̄cānitēs rediret in vita hac ad prosperitatē terranā. Consequēter Baldath dicta sua cōfirmat per similitudinē in naturalibus rebus cōpertam. [Nusquid viuere] vita vegetatiua, i. crescere, florere, durare, [potest scirpus]. i. iuncus sabsqꝫ humore. [indiget em̄ indefinēter humore saltē sub terra latere]. Circa qd scribit Albert: Quoniā scirpus absqꝫ oīni nodo est, nihil habet in q̄ ster nutrimentū ipsius. Idcirco nō viret, nisi cōtinue trahat humorē. Nodus em̄ in calamo vel planta ad hoc ē, ad qd est stomachus vel intestinū, qd dicitur inuolutū in hoīe vel aīali, vt tibi ster & inde dirigitur nutrimentū ad mēbra, nec cogatur cōtinuo sollicitari pro nutrimentō. Intenditqꝫ dicere, q Iob fuit sicut scirpus extra virens, & intus vanus, continue fumens humorem seu nutrimentū per auaritiā. [aut carectum crescere absqꝫ aqua]. quasi dicat, nō nisi in aqua crescit: quia loca aquosa requirit. Carectū vero p̄prie dicitur locus, q̄ crescit herba, noīe carex, sed hic p̄ ipsa herba accipit, q̄ acuta atqꝫ durissima fertur. Vnde Albertus: Carectum (inqt) gladiolus ē, qui etiā nodū nō habet in folijs, & viret extra, intusqꝫ vanū est, & per eandē causam, q̄ scirpus, esse nequit sine cōtinuo tractu humoris & aquæ, dilataē q̄q in folijs, qd scirpus nō facit. [Cum adhuc sit in flore]. i. vigore atqꝫ virore scirpus siue carectū, [nec carpatur manu]. violēter non extrahat de terra, [ante omnes herbas arefcit]. i. citius alijs p̄ subtractionē vel defectū humoris aut aquæ. Præterea, secundum Albertum, scirpus vobis non habet florem, sed loco floris in summitate sui emittit virgulas paruas & breues. Carectum q̄q est duplex, videlicet maius & minus: maius, in extremis virgulā planam & lenē est: minus autem denatum & asperum, valdeqꝫ incisuum, vt falx metentis: & hoc carpitur manu, quia secaret manū carpentis seu capientis. Et intenditqꝫ Iob ita odiuit correptionē, q̄ tangi manu corripientis

pietis non potuit, ad tactū em̄ cōturbatur, qui correptionem non sustinet. [Sic via]. operatiōes & studia, omnium qui obliuiscuntur Deum, vel eius non reminiscēdo, vel eius mandata non obseruando. Aliqui em̄ frequenter legunt, loquuntur, audiuntqꝫ de Deo, & tamen ei nō obe diunt, nec habent eius memoria[m] amorosam, formatam & efficacē. Ideo dicuntur eum obliuī, quemadmodū Deum non cognoscere asserunt, qui mandatis ipsius non obsequunt. [& spes hy pocrita]. qui aliud intus abscondit, aliud forinsecus exhibet, [peribit]. optato bono frustabit, aut certe cito priuabitur, q̄ sicut sine humore nō potest subsistere scirpus siue carectus: sic im pia cōuersatio, vanaqꝫ spes damnabuntur, & non valent diu florere, eo q̄ careant rore gratiæ cælestis, & aqua sapientiæ salutaris, fecundatione & irrigatiōe donoz sp̄s sancti. Ideo dicit Psal mista: Iter impioꝝ peribit. Et iter: Conuertantur peccatores in infernū, oēs gentes quæ obli uiscuntur Deum. In Ecclesiaste quoqꝫ habetur: Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eiꝫ, sed quasi vmbra transeant, qui nō timent faciem dñi. Et Sapiens: Spes impij tanquā lanugo est, quæ a vento tollitur & quasi spuma, & tanquā memoria hospitis vnus diei prætereuntes. [Nō ei placebit vecordia sua]. Deo non placebit, imo & maxime displicebit vecordia, i. infania seu insipientia hypocritæ, cuius hæc infania est, q̄ in operibus ex genere bonis magis quarit homi nibus placere q̄ Deo, laudem humanam q̄ diuinam, cōmodum temporale q̄ fructum æternum. Ideo in Proverbij scriptum est: Qui vanus & vecors est, patebit contēptū, Vel, non placebit ei, i. hypocritæ, sua vecordia: quia dum viderit se optatis bonis fraudari, & ob suam vanitatē dam nari, displicebit sibi insipientia sua, inquam est meritoria p̄cæ quam horret. Hinc in li bro Sapiētiæ impj dicitur: Quid nobis profuit superbia? aut quid diuitiā: iactantia contulit nobis? transferunt omnia illa tanquā vmbra. [& sicut tela aranearū]. i. quæ debilis est & paruo motu destruitur, [fiducia eius]. quia [vt dictum est] spes eius petibit, & vanis rebus innititur, atqꝫ æter nis supplicijs punietur. Hinc loquitur psalmus Deo: Propter iniquitatem corripuisti hominē, & tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Et Esaias: Opus eoz opus inutile, telas aranearū re xerunt. [Innitetur super domū suam]. i. in diuitijs, sobole, familia, ceterisqꝫ ad se pertinetibus temporalibus rebus, spem suā cōstituet. quo contra scriptum est: Quis ambulat in tenebris? spe ret in nomine domini, & innitatur super Deum suum. [& non stabit]. i. spes talis eum non figet in bono, sed corruet ipse cum sua fiducia, quia non innititur stabili fundamento, videlicet sum mo & incōmutabili bono, sed rebus caducis. Propterea scriptū est in Hieremias: Maledictus ho mo q̄ confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & a domino recedit cor eius: erit em̄ quasi myrica in deserto. [Fulciet eum]. i. domū suam muniet cōtra aduersa. [& nō consurget]. nec ipse, nec domus eius ad veram ac stabilem prosperitatē perueniet. [Humectus videtur]. (sup ple scirpus) i. humore aqueo irrigatus, [ante quā veniat sol]. humorem exiccans, viriditatēqꝫ auferens, [& in ortu suo]. statim in ortu scirpi, [germē eius]. i. fructus eius nulli vsui aptus, [regre ditur]. quia celeriter crescit & fructificare videt. vel in ortu suo, i. sole oriente germen eius egre ditur, i. perit solis calore loca paludis siccantes: quidem humidum aqueum insipidum, facilliter epotabile atqꝫ siccabile est a sole. Per hæc intendit, q̄ simili modo impius seu hypocrita p̄pe ratur & floret, ante quā superueniat ei æstus aduersitatis, seu feruor diuini iudicij, qui per solē no tatur, quo veniēt, falsa perit prosperitas, & latens aperitur impietas. [Super acerrum petrarum radices eius desubabitur]. i. radices scirporum in locis petrosis ac humidis multiplacabuntur, ita q̄ plurimi scirpi ibi concresecēt. [& inter lapides cōmorabitur]. i. scirpus manebit in huiusmodi locis lapidosus ad tempus. [Si abforbuerit eum de loco suo]. i. si quis extraxerit scirpus de loco quo stat, vt eum alibi plāret, [negabit eum, & dicet]. Non noui te. i. scirpus negabit extrahentem, & dicit ei, non noui te, i. alibi non crescam sicut intēdis, nec tibi cōsentiam. Itaqꝫ negat & dicit hæc non verbo, sed factō, non formaliter, sed materialiter, quemadmodū in scripturis inani matis actus ascribuntur vitales, vt ibi: Valles abundabūt frumento, clamabunt, et em̄ hymnum dicentisqꝫ Deum laudare dicuntur. Vel sic, negabit eum, i. scirpus negabit locus eiꝫ, & dicit, non noui te, i. mihi amplius nō poteris implantari. [Hæc est em̄ lætitia vitæ eius]. i. lætitia natu ralis processus seu proprietatis scirpi, vt rursus de terra aliq̄ germinētur. i. vt ipso extracto, nō idem ipse rursus nascatur, sed aliq̄ similes specie sibi succedant. Sicqꝫ lætitia metaphoricè ascri bitur scirpo, secundum quod vniciqꝫ rei corruptibili appetibile est perpetuari in simili sibi se cundum speciem, vt ait philosophus. Per ista intendit q̄ impius per mortem sublatus, non re uertetur ad vitam hanc, sed obliuioni tradetur, & aliq̄ in loco eius succedēt, ex quibus principa liter intenta conclusit. [Deus nō projiciet simplicē]. i. veraciter virtuosum, & mente in Deo sim plicatum, qui in omnibus intētiōnem suam figit in Deo, talem vtiqꝫ Deus nō spernit nec de serit. [nec porriget manum]. i. auxilium [malignis] quod intantū verum est, o Iob, q̄ experieris hoc in te ipso, si p̄nitentiam egeris. Ideo subdit: donec impleatur risu ostium, & labia tua iu bilo. i. tantam p̄cipitatem susceperis, q̄ tanta erit tibi inde incūditas cordis, q̄ redundabit in corpus. Sicqꝫ ridebis, & ineffabili quodam gaudio perfunderis, ita q̄ mentis lætitiā exprime re labijs non valebis. Iubilis autem essentialiter inest menti, sed per redundantiā in corpore

Psal. 9. Eccle. 8. Sap. 5.

Prou. 12. Sap. 5.

Psal. 38. Ecl. 59.

Ecl. 50.

Ieremi. 17.

*egrediet

Psal. 64.

ponitur. Denique, quis vera sint verba hæc secundum sanum piuumque sensum, non tamè secundum loquentis intentionem. Baldath quippe inducit hæc cõtra Iob, ad insinuandum quod Deus non definit virtuosum aduersitatibus exercere, sed a talibus est tuctur, & quod impijs nõ det in vita hæc prosperitatem saltè notabilem, seu magnam & longam, cuius oppositum cõstat ab initio sapiens cõtingisse. Verum est tamen, quod Deus non projicit simplicem, quantum ad spiritualia gratiæ bona, nec quantum ad talia, porrigit manum malignis in malitia sua manentibus, iuxta illud Prouerbiorum Longe est dominus ab impijs. Qui oderunt te, induentur cõfusione, & tabernaculum tuum, i. opulentia seu prosperitas, & quicquid ad bona domus pertinet, impiorum non subsistet. Instabiliter, sed auferetur eis ac disperibit, secundum opinionem amicorum Iob, quanquã secundum veritatem frequentè contingat, impios vsque ad mortem, in omni terrena prosperitate florere, immo vsque ad ultimam senectutem. Ideo quod Baldath de hypocrita mentionem induxit, quoniam propter plagam quã vidit in Iob, putauit eum non virtuosum fuisse ac simplicem, sed duplicem animo atque hypocritam, quod & alij duo, immo & Helihu putauerunt, tamen ante hanc plagam tenuerunt eum pro viro eximie virtuosum.

Mythica elucidatio eiusdem capituli. Arti. XXII.

Sicut præhabitu est, per Iob, quilibet veraciter iustus & tribulationibus plenus, signatur per amicos autè ipsius, sicte virtuosus & sapientes in oculis proprijs exprimuntur. Talis ergo quicumque, ait ad Iob, i. hominè virtuosum afflictum, nec aliquo modo à via iustitiæ recedentem, sed veritatem in omnibus docentem & defendentem. Vsq; quo loqueris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui. In iustis enim graui esse solent verba iustorum; & dum corrigi nolunt, recte prolata criminantur. Insuper cum se increpanti considerant, increpantem non ex rationis iudicio, sed impetu passionis, varijsque inordinatis affectionibus loqui testatur, quod item mensuram loquendi aut non perpèdat, aut nesciat, immo seipsum sapietiores ac meliores illo esse aut aperte profant, aut implicite innuunt, sed & verba loquentis interrumpere solent. Ideo Sapiens ait: Sapientior sibi piger videt septem viris loquentibus sententias. Nunquid Deus supplantat iudiciũ? Prædicti sicte virtuosus & inuis vani, vt amplius reputetur & pualere putentur, aliqua vera & pulchra atque ad Dei excellentiam, laudemque spectantia, tamen ad propositum secundum veritatem non pertinentia, iactanter solent proferre, quasi talibus verbis dicta aut facta iustorum à quibus reprehenduntur, repugnent, sicut & Baldath egisse hic legitur. Porro cum Deus essentialiter verus, iustus ac sapiens sit, nequaquam supplantat, sed conseruat, diligentius iudiciũ, dicente Psalmista: Quia dominus amat iudicium. Et Esaias: Deus iudicij dominus, sed quoniam incomprehensibilia sunt iudicia Dei, interdum videtur hominibus humanũ sensum sequentibus, non desuper vinctis, esse supplantatio iudicij, quod Deus æquissimo agit aut pmitit iudicio. Etiam si filij tui, discipuli aut subditi seu imitatores, peccauerunt tui, & dimisit eos? Deus in manu iniquitatis eorum, i. ita quod in mortali peccato defuncti sunt, æternaliterque damnati sunt, tu tamè si diluculo cõsurrexeris ad Deũ, statim euigilabit ad te. Peruersi dum charitativè arguuntur, passionate redarguunt, & vitia sibi vere obiecta aut similia in arguentem false retorquent, nec tamen ex passionis ardore loqui cernantur, quasi amorose ad emendationem hortantur, veniamque promittunt, sed hoc proorsu vitandũ est, imo si quispiam etiam non vere reprehendatur, debet patienter audire, & ceteros suos defecius atque excessus aduertere, nec reprehendentem proscindere aut durius alloqui. Præterea verba hæc Baldath, quis beato Iob non recte fuerint applicata, nihilominus secundum se sumpta, venustate ac veritate ornant. Pater enim non porrabit iniquitatem filij, nec e contra, vt Ezechiel asserit. Et quantumcumque alij perierint, quidiu aliquis manet in vita hac, poenitere potest ac veniam adipisci. Primo itaque debet peccator diluculo ad Deum cõsurgere, i. cito mentaliter poenitere, & de bonis creatis, caducis & vanis, ad creatorem suum se vertere per eius cognitionem & amorè: deinde ad orationes se dare, pro malis delictis & bonis spualibus adipiscendis. Oratio quoque est scipua pars satisfactiois. Tertio debet operationibus virtuosis cõstanter insistere, hoc est, munde & recte incedere, Deoque in sanctitate & iustitia deservire, quæ cum impleuerit homo, Deus statim euigilabit ad eum, dando quod petit salubriter & cõstanter ac etiam pro seipso, iuxta illud Esaiæ: Miserrans miserabit tui, ad vocem clamoris tui statim, vt audierit, respondit. Postremo, secundum diuersas considerationes, dicit Deus super eundem dormire & vigilare. Super impium enim dormit, in quantum eum relinquit, nec per gratiam visitat: super quem etiã vigilat, in quantum sibi poenã pro culpa infligit. Propter quod ait per Hieremiam: Sicut vigilauit super eos vt euelleret, sic vigilabo super eos vt ædificem & plantem. Qui ergo cupit diuinitus exaudiri, studeat diuinæ voluntati pro obedientiam conformari, irrefrensibiliter cõuersari, verbisque opa concordare. Alioquin aduertat quod scriptũ est: Qui declinat aurem suã ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Quo equidem diuinæ voluntati quis conformiorem se ipsum pberit, ardētiusque Deũ dilexerit, & irrefrensibilis ei seruiet, eo erit charior, intimior & familiarior Deo, & eũ tanquam amicũ charissimũ Deus copiose etiã in magnis exaudiet, immo affectum eius anteq̃ in verba perumpat, aut incepta cõpleat, aspiciet & implebit, sicut per Esaiã testat de talibus: Antequã clamet, exau-

exaudia eos: adhuc illis vociferantibus, dicã, ecce assum. Et pacatũ reddet habitaculũ iustitiæ tue: i. corpũ tuũ (in quã aia tua degit) faciet ronis iudicio cũ tranquillitate subiectũ, ne decetero more solito milititer cõtra aiam atque recalcitret, in tũ vt priora tua fuerit parua, i. pristina spiritalia gratiæ charismata, modica fuerint respectu sequentis tue pfectionis. Quia vt ait faluator: Abundatũ dabitur, vt plus abundet, & profectus parit profectũ, vnaque actio virtuosã disponit ad aiam. Ideo monet Apostolus: Aemulamini charismata meliora. Et iterum: Abundates in ope domini semper. Et nouissima tua si, dona gloriæ tibi in patria conferenda, multiplicent nimis. Deus enim sicut cõtra cõdignũ reprobos punit, sic supra cõdignũ electos remunerat. Et quãuis sint quatuor dotes corporis gloriificati, & tres animæ quãtũ ad principales ptinet dotes illorum, tamè in particulari innumerabilia nobis sunt munera ac gaudia beatorum. Nã & innumerabiles eis sunt materiæ gaudiorum. Interroga enim gnationem pristinã i. testimonio patriarcharum ac prophetarum antiquis hoc discere potes. Ideo subditi ipsi docebunt te. Prædicta enim verbis illorum probant. Nã & de abundantia proficiendi in gra ferit in psalmo: Ibi de virtute i virtutem. De exuberantia vero donorum gloriæ, rursus ait Psalmista: Inebriabunt ab vberitate domus tue, & torrére voluptatis tue potabis eos. Et Esaiã habet: Oculi nõ vidit Deũ abscit te, quæ sparsit expectantibus te. His verbis sunt quatuor dotes cõdunt, quã maioribus aut senioribus suis seu doctoribus discere aspernant. Qui autè veraciter sapiens est, semper discere cupit, vt probat Cyrillus. Propter quod scriptum est: Sapientiam omnium antiquorum exquirat sapiens, et in prophetis vacabit. Nunquid viuere potest scirpus absque humore, aut carectũ crescere sine aqua? De his herbis & quid designet per eas, dictum est præcedenti articulo, quibus etiam verbis consonat in Euãgelio Chri, dicens arborem aruisse, quia humorem non habuit, & de homine virtuosum loquitur Hieremias: Erit tanquam lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus, id est, feruor aduersitatis & ignis tentationis. Erit enim Deus fiducia eius. De quo in Prouerbis asseritur: Turris fortissima nomẽ dñi, ad ipsum currit iustus, & exaltabit. Itaque ad manendum in virore virtutum, gratiarumque flore, indefinenter egemus pluuiã spiritali ac humore cõlesti, vbi inundatione internæ motionis, directionis, tactusque spiritus sancti, cuius actuali motione egemus in omni meritorio actu, dicente Apstolus: Deus est qui operatur in vobis velle & perficere. Ad quẽ loquitur Esaias: Dñe, dabis pacem nobis. Oia enim opa nra opat es in nobis. Nõ placebit ei: puta inuiso atque hypocrita, [recordia sua] In veritate nihil inanius, nihilque stultius cogitari potest aut vilius, quã Deo non obedire ac subditi, quam creatorem non diligere, filialiterque timere ac iugiter venerari, quã caduca & vana ista terrena atque carnalia Deo immensè bonitatis sperare, quã humanis laudibus agere prompte, quã pro Dei laude & gloria tãdet implere, quã diabolo assentire cõuersando inique, quã pro his palibus, breuibus, carnalibusque delicijs æternã perdere felicitatẽ. Postremo, quã taliter viuere, qualiter mori eẽ dãnabile, & tñ sic agunt omnes iniqui. Idcirco proorsu vecordes sunt, tãto vtiq; stultiores, quãto his que sũc salutis sunt neglectis, circa secularia prudētius occupant, & corporis opes, decorẽ & delectationes magis quã aia querunt. sed veniet hora, in qua sero displicebit eis eorum vecordia, quãdo & dicent illud: Nos inensati vitã iustorum æstimabamus insaniam, & finã sine honore. Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligētiã nõ est ortus nobis. [sicut tela aranearum fiducia eius] i. iniusti atque hypocrita. Quod enim incertissimum fundamētum innitit, facillime labitur. Qui ergo in terrenis vanitatibus subiectis spem figunt, ruunt atque peribunt, nec in illis vnquam quiete inuenient. Propter quod Augustinus loquitur Deo: Creasti nos propter te, & inquetus est cor nrm, donec pueniat ad te. Et Psalmista: Mihi, inquit, adhaerere Deo bonũ est, ponere in domino Deo spem meam. Innitetur super domum suã, & nõ stabit. Sic multi in sua progenie, opulencia, mansione confidunt, sed in illis non fortient salutem, immo pro impiã spem poenã merent æternã. [sup acerruũ petrarum radices eius] i. hypocrita: per scirpũ signati, [denfabunt, & inter lapides cõmorabitur.] Per petra seu lapidẽ hõ frequenter exprimit. Itaque hypocrite & iniusti radices, i. occulte & intime cogitationes seu affectiões, ex quibus prodeunt opa, quãdammodũ ex radice virgulta, defabunt super acerruũ petrarum, labundanter fundant super hoim fauorẽ ac laudẽ seu dona, quã ad hæc illorum intetio fert, & inter hæc cõmorant, nõ creatori, sed creatorum placere querentes: non Deo, sed hoibus cor suum principaliter ingentes, quod est cæcitas detestanda. Nepe quod Deus bñdictus omnibus melior, digniorque consistit, eo plus in omnibus mentẽ dirigere, affectum firmare, sineque in ipso locare debemus, alia vana & friuola intuitu Dei in infinitum spernentes. Hæc est enim lætitia viarum, cõuersationis, [eius] puta hypocrite seu iniusti, [vt rursus de terra alij germinant] i. vt eo per mortem sublato, alij sibi similes ei succedant. Carnales enim & seculares præsentia maxime diligentes, cognatos & charos cupiunt in hoc seculo promouere, ditare, & superstites sibi in mundana prosperitate relinquere, idque solatio sum est eis, quod suos tales relinquant, quãsi arbitantes se in suis manere. [Deus nõ projicit simplicem, nec porrigit manum malignis.] Hoc in die iudicij tam particularis quam vniuersalis, præsertim implebitur. In die enim gnalis iudicij omne malũ poenã & culpã auferetur electis, omnisque consolatio tollitur reprobis, nec quicquam diuini consequuntur auxilij, nisi quod citra con-

Prou. 15.

Prou. 26.

Psal. 98. Esai. 30. Rom. 11.

Ezec. 18.

Esa. 30.

Ieremi. 31.

Prou. 28.

Matt. 25.

1. Co. 12. 1. Co. 15.

Psal. 83. Psal. 35.

Esaia. 64.

Ecc. 39.

Lucæ. 8.

Hiere. 17.

Prou. 18.

Philip. 3. Esa. 26.

Sap. 5.

August. Psal. 32.

dignū torquent. Interim vero in seculo isto dona naturæ & bona fortunæ, aliâq; diuersa bñficia græ gratis datæ, dant à Deo cõter simplicib⁹ & malignis. Deus nanq; in sua bonitate immensa iniquū cõseruat in esse, & pluit sup bonos ac malos, solem faciēs oriri sup iustos atq; iniustos, imò interdū malignis & pessimis de p̄fatis bonis plura diuinitus conferunt, q̄ electis & virtuosis, dum illos Deus prosperari p̄mittit, istos aut̄ instāter castigat. Præterea, qm̄ Deus in vita p̄senti flagellare & purgare solet electos p̄ reprobos, vt electi, purgati saluent, reprobi aut̄ flagellantes iuste damnent; ideo Deus frequēter porrexit malignis manum, i. auxilium & triumphū aduersus electos, vt patet in lib. Iudicum, Regum & Machabæorum, sed q̄tum ad cõsecutionē felicitatis æternæ, non porrigit manum malignis ac reprobis, quos relinqt, quanq; varijs modis eos q̄tum in se est, ad emendationē moueat & horretur, per inspiratiōem secretam, per angelorum custodiam, per deuotorum p̄dicationem, per miracula & scripturas, per impressionem synderesis, ac per naturalis iudicium rationis, sed & malignis qui prædestinati sunt, porrigit manum tempore æternaliter præordinato, ita q; in charitate & gratia moriunt. Sed & malis reprobis, interdum ex misericordie diuina conferit gratia veræ cõtritionis, sed finaliter in ea non pmanēt. Vnde malignis reprobis non p̄statur finale auxilium cõsequendi salutem. [donec impleatur risu ostium, & labia tua iubilio.] Quod item in iudicio plene cõplebitur in vnoquoq; electo iam afflicto, p̄ S. Iob designato, qui tunc p̄nitibus reprobis in mente & corpore, omni gaudio p̄fundetur, quemadmodum ait saluator: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Et iterum: Beati qui lugēt, qm̄ ipsi consolabunt. Hinc per Malach. dñs ait electis: Egrediemini & salietis quasi vituli de armento, & calcabitis impios. Hic est risus ex sp̄iali lætitia nascens, de quo in Prouerb. legitur: Ridebit in die nouissimo. Est aut̄ & risus dissolutionis atq; lasciuie, de quo asserit Christus: Væ vobis qui ride tis, quia plorabitis & flebitis. De quo scriptum est in Iacobus: Risus vester in luctum cõuertatur, & gaudium in mcerorem. Porro quod ait, donec impleatur, &c. non est intelligendū, q; ore sanctorum risu impleto, Deus postea porrigit manum malignis. Vnde per, donec, excluditur tempus vsq; ad illud, non aut̄ duratio sequens, sicut in Psal. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, &c. Item q; Deus, ne derelinquat me, donec annunciet brachium tuum. Postremo, etiam sepe in vita p̄senti post grauem tentationē seu q̄libet diuinam tribulationem, electi q̄dam ineffabili cõsolatione ex occulta sancti sp̄s visitatione p̄ssima recreant, magis plane q̄ verbis queēt exprimeri. Propter quod Paulus fatetur Corinthijs: Sicut abundat passioes Christi in nobis, ita per Christi abundat cõsolatio nostra. Et Psalmista deuotissime loquitur Deo: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ dñe, quam abscondisti timētibus te. Et rursus: Secundū multitudinem dolorum meorum in corde meo, cõsolationes tuæ lætificauerūt animā meam. Dicit aut̄ Gregorius: In æterna patria cum iustorum mens in exultatione rapit, lingua in laudis canticū eleuat, qui qm̄ tm̄ vident, q̄tum exprimeri nequeūt, in risu iubilant, ex q̄ sentire videt Gregorius, q; in patria erit laus vocalis. [Et tabernaculū i. edificatio terrenæ p̄speritatis impiorū nō subsistet.] Dum em̄ molē diuitiarū, turrim honoris, consistoriū deliciarū, contra paupertatē, tristitiā & de pressionē vitæ p̄senti sibi cõstruere moliant, simul cum suis vanitatib⁹ ruunt atq; damnant, iuxta id Psal. Deiecisti eos dum alleuarent, quō facti sunt in desolationē; Subito defecerūt, pierūt p̄pter iniquitatē suā. Quod si interdū diu videant florere, hæc tm̄ diuturnitas respectu duratiōis vitæ sequētis, minor & breuior est, q̄ iust⁹ oculi ad innumerabilia & inexplicabilia millia annorū. Nō ergo vitā hæc alicui⁹ reputem⁹ momētī, sed ad æternitatis cõsiderationē mēs nra semp̄ ferat.

Declaratio cap. 9. Et respondens Iob, ait: Vere scio q; ita sit. Art. XXIII.

ET respondens Iob, ait: Vere scio q; ita sit, sicut tu o Baldath dixisti p̄cedenti cap. s. q; Deum non supplantat iudicium, nec peruerit quod iustum est, & q; non iustificet homo compositus. Comparatus Deo, hoc est, homo quantumlibet iustus, comparatione infinitæ iustitiæ Dei, iustus non est, quia in infinitum à diuina iustitia deficit & occumbit. Ideo sicut respectu diuini esse, diuinæq; lucis & sapientiæ Dei, esse creatum est tanq; non esse, & lux creata non lucet, sed quasi caligo censetur, sapientia quoq; humana velut stultitia reputatur; ita comparatione diuinæ iustitiæ, humana iustitia est tanquam iniustitia quedam. Maius equidem obfuscat quod minus est. Rursus, iustitiæ nostræ in vita p̄senti multæ iniustitiæ, id est, veniales culpe miscetur, in tantū vt asserat Esaias: Tanq; pannus menstruata, vniuersæ iustitiæ nostræ. Idcirco ad creatam supermundissimam atq; immensam Dei iustitiam, quid est nisi iniustitia quedam? Præterea, cum Deus ob suam superinfinitam dignitatem ac sanctitatem dignus sit reuerentia infinita, palam q; omnis cultus & honor quem ei impendimus, & amor quo eum diligimus, distet in infinitum ab honore atq; amore, quibus ipse incomprehensibiliter dignus est. Idcirco iustitia qua colimus eum, immo & qua beati colunt eum in patria, distat immense à plenitudine iustitiæ, qua Deus dignus est coli, quantum est ex parte ipsius. Hinc omnis mentis creatæ iustitia per comparationem ad Deum, prorsus in infinitum occumbit. Ideo merito orat Psalmista, & cum illo semper orare debemus: Non intres in iudicium cum seruo tuo domine, vt pote secundum rigorem meræ iustitiæ iudicando, non enim oramus nullatenus iudicari à Deo, cum hoc derogat

ret diuinæ iustitiæ, sed vt misericorditer iudicet nos, q; non iustificabitur in cõspectu tuo ois vi uens. Porro qd ait Iob, non iustificet homo cõpositus Deo, Eliphaz q; dixit: Ideo Iob illud con cedit, q; superius ad hoc nihil r̄ndit. [Si voluerit] homo [cõtendere cum eo] i. ex æq; litigare aut disceptare cum Deo, hoc est, si voluerit p̄bare iustū se esse, absolute loquēdo, vel q̄tum ad Deum, [nō poterit ei r̄ndere vnū p̄ mille] i. nec in vno seu minimo poterit se excusare ex mille defectu ositatib⁹ seu peccatis saltē venialib⁹, q; Deus potest ei obijcere. Et ponit hic numerus determinatus p̄ indeterminato, loquēdo de hoc scdm̄ cõmunem eius conditionē & statū. Idcirco istis non obstat, q; virgo beata ex singulari grā nulli fuit pctō obnoxia. In sup̄ Thomas exponit hæc sic, Non poterit ei r̄ndere vnū p̄ mille, i. nulla determinata numeri specie seu mēsurā metiri aut exprimi potest, q̄tum diuina iustitia excedit humanā. Millenarius nāq; cū sit maximus numerus, q; apud nos, p̄prium nomē habet; ceteri em̄ numeri maiores p̄ replicationē minorū numerorū, p̄ munt, vt duo millia, decē millia, mille millia; ideo p̄ q̄tumcunq; magno numero sumit, quædmodū & in Psal. Memor fuit testamētī sui, verbi qd̄ mādauit in mille ḡnationes. Itēq; i Apocal. Regnabit cum Christo mille annis. Itaq; humiliemur sub op̄tētī manu sup̄iūssimi Dei, & im p̄fectum nrm̄ videat oculi nri, & impleamus qd̄ in Eccō scriptū est: Nō te iustifices ante Deum. Hinc ait Ap̄stus: Qui se putat aliqd̄ esse, cū nihil sit, ipse se seducit. Et itēq;: Horrendū est incidere in manus Dei viuētis. Metuamus ergo districtiōne diuini iudicij, Etem̄ beat⁹ homo q; semp̄ est pauidus. [Sapiēs corde est, s̄mo mens Dei nō solū sapiēs veraciter appellat, sed ipsa essentialiter est sapia independēs, æterna, idealis, exēplaris, immēnsa cui⁹ p̄fectiōe, splēdore ac puritate ois cre ata mens deficit infinite. Propter qd̄ ad Romān. ait Ap̄stus: Soli sapiētī Deo honor & gloria. Et fortis robore.] Est nanq; omnipotens & prima ac infinita potestas, de quo dicitur in Hester: Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita. Deniq; ad p̄fectiōnem iustitiæ requiritur sapientia dirigens & potentia exequens. Duplex quoq; est contentio, vna verbalis in disputa tione, quæ per sapientiam maxime agitur. Alia realis in pugnando, quæ per fortitudinē fit. Ad insinuandum ergo q; iustitia Dei est vnde quaq; p̄fecta, & q; nec disputando neque pugnando possit quis cum Deo contendere, perhibet q; Deus sit sapiens atq; robustus. [Quis resistit ei?] tam sapiētī, iusto ac omnipotenti, [et habuit pacem?] quasi dicat, nullus, sed videtur contrarium. Omnes enim vitiose viuentes, Deo rebelles sunt, & iuxta Apostolum: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. & tamen videmus huiusmodi temporaliter prosperari, & carnalem pacem habere, de quibus cantamus: Zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. Et respondēdum q; dupliciter dicitur aliquis Deo resistere. Primo, ei dissentiendo, sicq; iniqui, quorum affectio nes & operationes sapientiæ ac iustitiæ Dei difformes sunt atq; contrariæ, Deo rebelles seu resis stentes dicuntur. Secundo, diuinæ voluntati seu Deo volenti renitendo, ita q; eam ab effectu impediāt. Sicq; nulla creatura potest Deo resistere. Diuina enim voluntas, vt in Deo accipitur pro ipsa eius volitione vt aliquid fiat, nullatenus impeditur, sed semper infallibiliterq; impletur, quemadmodum in Esaiā Deus testatur: Consilium meū stabit, & omnis voluntas mea fiet. Hinc scriptum est alibi: Non est qui possit tuæ resistere voluntati. Et in Hieremias: Quis similis meic⁹ & quis sustinebit me? dicit dominus, & quis est iste pastor qui resistat vultui meo? Deus nempe in infinitum fortior est cunctis creatis. Ideo eius voluntati hoc modo acceptæ, nullus valet resistere, sed conatē resistere Deus mox impedit & superat, sicq; turbatur de desiderio suo frustratus, qui resistere nitēbatur, vt patuit in Herode volente Christum occidere. Ideo talis pacem nō habet. Hinc Salomon loquitur: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra do minum. Qui vero secundum primum modum Deo resistentes dicuntur, vera, interna, spiritaliq; pace priuantur, cum pax talis sit tranquillitas ordinis, & quies mentis in Deo. Ideo in Esaiā fer tur: Non est pax impijs, dicit dominus. Insuper contingit hominem acquirere pacem, impoten tiori vel æquipotenti resistendo, sed à potentiori non solet quis pacem obtinere resistendo, sed ei cedendo, seq; illi humiliter subiuciendo. Vnde cum Deo omnipotente ac super sapiente nō valet quis pacem habere, nisi se ei subiiciat. Deinde potentiam Dei per eius effectus declarat. [Qui transiit montes] i. deiecit, destruxit, vel ad alia loca transposuit, [et nescierunt hi quos subuer tit in furore suo] i. tam repente id fecit, q; prouideri non potuit ab his, qui circa vel supra mon tes morabantur, atq; per montium translationem extincti sunt in rigore diuinæ iustitiæ, quæ p̄ montium translationem eorum peccata sic vtra est. Præterea, iuxta Thomam, montium transla tio dupliciter fit, i. miraculose ad fidei confirmationem, prout ait saluator in Evangelio: Si ha bueritis fidē sicut granum sinapis, dicetis monti: Tolle & iacta te in mare, & obediet vobis. Secundo fit naturaliter. Omne em̄ quod naturaliter ḡnatur, tempore determinato corrumpt. Cum ergo ḡnatio montiū sit naturalis, q̄nq; naturaliter destrunt, q̄rum destructio fertur trāslatio, q; cum q̄dam translatione partium ipsorum fit montiū, & de hac naturali translatione videt Tho mas S. Iob loqui, potius tm̄ reor, q; de miraculosa translatione loquatur, quia in illa euidentius diuina potestas ostendit, & qm̄ addit, q; subuertit in furore suo. Miraculosa nanq; translatio mon tium, ad peccatorum vindictam magis ordinatur & fit, q̄ naturalis. Naturalis quoq; translatio

Iob. 4.

Rom. 10. Apoca. 22.

Ecc. 7. Gal. 6. Heb. 10. Pro. 28.

Rom. 15. Hebr. 13.

Rom. 13.

Psal. 72.

Esa. 46. Hebr. 13. Hierc. 49.

Matth. 2. Pro. 21.

Esa. 57.

Matth. 19.

Luc. 6. Mart. 5. Mal. 3. Pro. 31. Luc. 6. Iaco. 4.

Psal. 109. Psal. 71.

2. Cor. 1. Psal. 30. Psal. 93.

Gregor.

Psal. 72.

Esa. 64.

Psal. 142.

for. ad-
monetur

Pfal. 103.
Eccl. 1.6.

Iosu. 10.

Pfal. 146.

Esa. 13.

Iohel. 2.

Eze. 32.

Exo. 10.

Act. 27.

Marc. 4.

Pfal. 103.
Esa. 40.

Pfal. 88.
Mich. 1.

Amos. 5.

Hieron.
Gregor.

montiū, non videt tam subitanea, vt nulla pcedat indicia, qbus hoies admoueat ad fugā. Gñatio qppe & corruptio sunt cum dispositionib⁹ suis. [Qui comouet terrā de loco suo, qga in terre motu tā naturali q̄ miraculoso, terra scdm aliq̄s sui partes de loco suo mouet, iuxta id Psalmiti Qui respicit terrā, & facit eam tremere. Terra aut scdm de totā, de loco suo nunq̄ mouet, sed manet immobilis, vel tanq̄ centrū mūdi, quēadmodū ab Ecclesiaste inducit: Gñatio p̄erit, & gñatio aduenit, terra vero in eternū stat, & colūna eius cōcutient,] qd accipi pōt de motibus, q̄ sunt velut colūne sup̄ terrā fundatę, vel de inferiorib⁹ terrę partib⁹, qbus superiores vident inniti, sicut colūnis structura innitit. His cōsonat illud Eccl. Ecce cælū & cæli caelo, abyssus & vniuersa terra, & oīa q̄ in eis sunt, in cōspectu Dei comouebunt, mōtes simul & colles & fundamēta terre, & cum cōspexerit illa Deus, tremore cōcutient. Naturalis aut terrę motus, causat ex vaporibus terrę inclusis, egressum petentib⁹. Deus vero interdū specialiter ex causā supernaturaliter mouet terram, sicut in Chri passiōe ac resurrectione. [Qui p̄cipit soli, & non oritur, p̄ circūlū suū nō mouet, quēadmodū tpe Iosue factū est, qn̄ sol stetit in medio cæli, spatio vnus diei. Luna q̄q; tunc tāto tpe stetit immota. Ita exponit Albertus, Thomas exponit sic: Non oritur, i. claritas solis hoibus non apparet, interposito aere nebuloso. [& stellæ claudunt,] i. visui hoīm occultat, [q̄si sub signaculo] aliquā rem tegere. Sic em̄ p̄ interpositionē nubū stellæ claudunt, cui cōcordat illud in Psal. Qui operit cælū nubibus. Est q̄q; cōsuetudo, p̄sertim in libris p̄pheticis, vt luminaria cæli obcurari, & non oriri seu operiri dicant, non p̄pter mutationē in eis effectā, sed dum hoies in aliqua p̄cipuā labunt tristitiā, ita q̄ hoibus ad consolationē non lucēt. Sic qppe in Esaia scribitur: Stellæ cæli & splendor earum non expandent lumen suum, obsecuratus est sol in ortu suo, & luna non splendet in lumine suo, qd totum ilico dicitur propter Babylonis destructionem, de qua ibi ad litteram sermo est. Simili modo scriptum est in Iohel: Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum, quod dicitur ibi propter vastitatem Hierusalem & Chaldaeas. In Ezechie quoque dominus loquitur regi Aegypti: Operiam, cum extinctus fueris, cælos, & nigrescere faciam stellæ eius, solem nube tegam, & luna non dabit lumen suum. Omnia luminaria cæli mœrere faciam super te. Deniq; in Exodo scriptum est, qualiter tribus diebus fuerūt tenebrę horribiles atq; palpabiles in terra Aegypti, ita q̄ tunc sol non oriebatur Aegyptiis. In Actis quoq; fertur, quēadmodum nec sol nec sidera apparuerunt multis diebus his, qui cum Paulo erāt in naui. Postremo, Deus omni creaturæ etiam inanimatæ & irrationali p̄cipere dicitur, & illa obedit: quia potentia quædam obediētia ei innata asseritur, qua creatori obedit. Hinc Christus mari & ventis p̄cepit, loquens ad mare: Tace & obmutescere, vt legitur in Marco. [Qui extendit cælos solus,] i. sine cuiusquam adiutorio seu cooperatione dedit cælestibus orbibus magnitudinem, certamq; quantitatis mensuram seu spherācam quam habent figuram, secundum sapientia suæ inscrutabile, profundissimumq; decretum. Vnde ait p̄sident Extendens cælos sicut pellem. Et Esaia scribit: Qui extendit velut nihilum cælos, & expandit illos sicut tabernaculum ad inhabitandum. Ex quibus quorundam philosophorum ac hereticorum, dicentium omnia corporalia ab aliqua mente creatā esse producta, non immediate à Deo, error cōfunditur. Nam & Ariani dixerunt Christum puram esse creaturam, & nihilominus vniuersa creasse, cuius oppositum hoc loco & infra clarissime edocetur. [& graditur super fluctus maris,] i. instar gradientis atq; calcantis subijcit eos suæ sapientia dispositioni, suæq; voluntatis imperio, ne terminos sibi p̄fixos egrediantur quēadmodū enim ambulans sup̄ aliqd, pedibus illud suis subternit, sic Deus sua virtute fluctus maris ad libitum suum reprimat, mitigat & compescit, dicente Psal. Tu dñaris potestati maris, motum aut fluctuum eius tu mitigas. Simili modo scriptū est in Mich. Dñs calcabit super excelcā terrę. [Qui facit arcūrum & oriona & hyadas] Per arcūrum, Albertus intellegit polum arcūcum ad principium frigoris. Thomas vero ait, q̄ arcūrus sit qdam constellatio in cælo, quæ dicitur vrsa maior, & habet septem stellæ claras, quæ nobis nunq̄ occidūt, sed semper circueunt polum septentrionalem seu arcūcum. Idem asserit Glossa sup̄ illud Amos: Facient arcūrum & orionem. In Mammotractu q̄q; Biblię fertur: Arcūrus est signum septem stellis in axe lucēs, & semp̄ versatur, nunquamq; mergitur, qd seculares curram appellat. Itaq; horum aggregatio siderum, vocatur arcūrus. Orion vero seu oriona, dicit constellatio qdam nota ac euident ob magnitudinem suam & claritatem, partim existēs in tauro, & partim in geminis. Quidam vero affirmant, q̄ sit signum ante tauri vestigia fulgēs. Porro Hieronymus sup̄ Amos dicit, q̄ orion hyme orit, suoq; ortu tēpēstates signat & excitat, cui cōcordat Gregor. Oriones, inq; in ipso pōdere tēporis hymealis oriunt, & ortu suo tēpēstates excitāt, maria terrasq; perturbāt. Vnde (secundū quidam) orion dicit quasi vrion, ab vrina, i. ab inundatiōe aquarū. Ex qbus patet, cur in lib. Meteororū dicat philosophus, q̄ orion sit indicētus atq; difficilis. Postremo, Albertus scribit hoc loco: Orion constellatio est versus meridiē, lucēs sub sagittario, & sole existēte in sagittario ortu cosmico siue mūdano, estq; principū hymealis tēpēstatis, dū frigidū mouet ad elementorū cōmixtionē, vt insipient elemēta ad gñationē. Verba hæc intricata, & à fidei partim discrepantia mihi vident. Præterea, secundū Thomā, hyades stellæ qdā sunt, in pectore tauri con-

constitentes, suntq; multum notabiles visu. Huic dicto saltē partim concordat, qd alij dicunt, hæc esse constellatiōe in fronte tauri, vernali tēpore orientē. Gregor. q̄q; testatur: Iuuenescēte verno, hyades ad cæli faciem p̄deunt, atq; illius signi inhærent in itis, qd sapientes seculi taurum appellant. Græco aut noies hyados pluuia dicitur, & hyades à pluuis nomen acceperunt, qm̄ ortu, p̄culdubio imbres ferūt. Hinc ait Albertus: Hyades dicunt à Græco hydor qd est aqua, & sunt stellæ quæ dicuntur caput tauri, oriunturq; ortu cosmico in Maio, q̄ etiam Maius, qm̄ madidus, dicitur, & mouent humidum gñationis ad natiuitatem & germen. [& interiora austrij.] abscondita & secreta, quæ sunt circa partem cæli australem seu meridionalem, vt; stellæ quæ ibi sunt circa polum antarcticum, q̄ simul cum astris sibi p̄pinq̄uis manet nobis (in parte septentrionali locatis) semp̄ inuisibilis & occultus, interior & depressus. Circa quod scribit Thomas: Illis qui ad æquinoctiali habitant, s̄ tñ aliq̄ ibi habitant, vt; q̄q; p̄solus cōspicius est, cum horizon eorum ad rectos angulos æquinoctialem fecerit, sicq; oportet vt transeat p̄ vruncq; polum æquinoctialem. Recedentibus aut ab æquinoctiali, & accedentib⁹ versus polum septentrionalem, eleuatur sup̄ horizon tem polum septentrionalis, & deprimitur, & deprimitur ad æquinoctialem ab æquinoctiali. Hinc nobis non potest esse cōspicius, nec stellæ ei vicinæ. Albertus q̄q; hic ait: Interiora austris dicunt, quia sub axe spheræ in polo antarctico nobis in quarta æquilonaria terræ habitantib⁹ deprimitur. Vnde Lucanus: Hic vertex nobis semp̄ sublimis, at illum Occultū Styx atra tegit, & stellæ ibi positæ, principium sunt caloris, propter quod infra habetur: Nonne vestimenta tua calida sunt, cum p̄flata fuerint austro? [Qui facit magna & inscrutabilia & mirabilia, qm̄ non est numerus.] Hoc ipsum supra loquutus est Eliphaz, quod ibidem diffuse expositum est, idcirco p̄transendū. [Si venerit ad me, nō videbo eū; si abierit, nō intelligā.] Hoc aliq; sic exponit: Si venerit ad me p̄ suā grām, seu grā infusionē, nō videbo eū, hūc aduentū p̄cipiendū abierit, grām subtrahēdo, nō intelligā huiusmodi subtractionē, quā nescit homo an amore vel odio dignus sit, vt in Eccl. habet. Sed circa hæc expositionē, cui scdm vnā interpretationē concordat qd ait Saluator: Spūs vbi vult spirat, & vocē eius audis, & nescis vnde veniat, aut q̄ vadat, dubitatio occurrit. Frequēter etem̄ homo scit se peccare mortaliter, & tūc vtq; cert⁹ eē pōt, q̄ Deus ab ipso recedat, & grām subtrahat. Rursum: Dū adult⁹ baptizatus recta intētiōe, scit se gratiā adipisci, & Deū p̄ grā infusionē ad se venire. Deniq; aliq; sic rapiunt ad Deū, sicq; inflāmant in eo, & ad mysticā theologiam sic eleuant, q̄ certissimi sunt se diuinitus visitari, supernaturali dulcedine affici, in Deū syncerissimè absorberi, quēadmodū sanctissimi viri sibi sapiēti cōtigit humiliter gratiaq; mēte suis in scripturis fatent, Ap̄tus q̄q; affirmat: Nō sp̄m̄ hui⁹ mūdi accipimus, sed sp̄m̄ q̄ ex Deo est, vt sciamus q̄ à Deo donata sunt nobis. Itēq; ipse spūs testimoniū phibet spūi nō, q̄ filij Dei sumus. Ad ista atq; similia arbitror rēndendū, q̄ verba inducta, vnō modo quæne scdm modū p̄tactum exponi, ita vt verbis cōsonent Salomonis. Sed tūc vniuersaliter ita exponi non valēt, sicut nec verba Salomonis inducta. Multis qppe infusa est grā cum certitudine absoluta, vt ipsi Ap̄li sp̄m̄ sc̄m̄ ac eius charismata, multiq; aliq; de qbus in Actib⁹ Ap̄toz narrat, cum clarissima certitudine susceperūt. Sic & ipsi ac aliq; innumerabiles viri p̄fecti, in vita hac certū se esse in charitate & grā, seu digno amore. Vñ etiā sine hæsitatione cupiebāt dissolui, & esse cū Chro. Et Paulus de se, cæterisq; ait Ap̄lisi: Nō ipso primitias spūs habētes. Præterea, vitiosis publicis intēti sceleribus, sciūt dignos se odio. Itaq; verba Iob ac Salomonis intelligēda sunt scdm cōmunem legem, cursum atq; p̄cessum, secundū quem nescit homo certitudinaliter an dignus sit amore. Veruntū ex singulari munere pietatis diuinæ, interdum simul cum visitatione Dei & gratiā infusionē, datur à Deo certitudo de gratiā Dei p̄sentia, seu pio eius aduentu, siue p̄ exteriora qdam indicia, vel angelicā apparitionē, vel inspirationē internam, seu reuelationē occultam. Itaq; qd ait, Si venerit ad me &c. non est sic intelligendū, q̄si semp̄ sic sit, sed q̄ frequenter sic accidit tā S. Iob, q̄ cæteris viris p̄fectis. Aliqbus tñ imp̄fectis semp̄ sic potest accedere, atq; q̄ plurimis in terra sua vita ita contingit. Hinc etiam Thomas istud particulariter exponit, dicens: Ad rectorem rerum humanarū p̄tinēt tria. Primo, suis subiectis p̄cepta iustitiæ, ac alia beneficia dispensare. Secundo, actus eorū examinare. Tertio, culpabiles p̄cenis subijcere. In his tribus ostendit Iob diuinę sapientia profunditatem. Primo, q̄ tam profunde atq; subtiliter subditis suis beneficia prouidet, q̄ etiam recipientibus ea incompræhensibile est, & hoc est qd ait: Si venerit ad me, non videbo eum. Deus namq; ad hoīem venire asseritur, cum ei beneficia sua largitur, & recedere ab eo, cum beneficia aut p̄fectionem subtrahit ei. Interdum aut contingit q̄ Deus tribulationes aliosve spūales defectus electis pronenire permittit ad p̄curandum eorum salutem, sicq; venit ad eos, & tñ ipsi eum non vident, qm̄ beneficium eius non percipiunt, nec attendunt. Quibusdam vero quædam beneficia manifesta non subtrahit, quæ tñ in eorum perniciem verguat, sicq; recedit ab eis, ita q̄ eum non intelligunt ab eumtem. Ista expositio Thomæ, fundatur in verbis Gregorij hic scribentis: Homo sæpe iram putat, quod gratiæ donum est, & sæpe quod diuinæ distriktionis ira est, gratiam æstimat. Et cōsequenter Gregorius horum declarationē p̄sequitur clarius multum, q̄ Thomas, Albertus insup̄ ita exponit: Si venerit ad me, in aliq; effectu grā-

Gregorius

Iob. 37.

in cōp̄prehensibilis. Iob. 5.

Eccles. 9. Iob. 3.

1. Cor. 2.

Phil. 3. Rom. 8.

Gregorius

grā-

gratiae vel naturae apparens, non videbo eum, supple perfectae, quoniam Deus effectum infinite excedit. Si aberit, effectum subducendo, non intelligam ubi sit. Deinde ostendit puritatem sapientiae Dei examinatione actuum humanorum. [Si repente interrogetur, vitam ostendit discutiendo, rationem totius conversationis suae ab eo requat. Quis respondebit ei? Si nullus poterit sufficere, responde de seipso presumens, aut suae aegritati innitens, praesertim si secundum solum rigoris iustitiam iudicetur, signatimque addit, repente: quia si respondere spatium datur, potest homo poenitendo peccata delere. Veruntamen quam in hac vita sunt viri heroiici seu perfecti, qui etiam dum moriuntur, mox evolant, qui et si repente ad Dei iudicium deducantur, respondere idonei sunt, quia et pro venialibus factis fecerunt. Propter quod in Sapientiae libro habetur: Iustus si morte preoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Unde quod ait, Quis respondebit ei, intelligi potest esse dictum ad infinuandum quod pauci sint tales. Vel generaliter intelligendum est iuxta sensum praedictum, quia et iusti misericorditer iudicantur ac coronantur. [Aut quis dicere ei potest?] Rationabiliter et impune. [Cur ira facis?] Iopa Dei diiudicando aut reprobando vel presumptuose scrutando? Nullus omnino, cum Deus sit iudex altissimus, ad quem appellare, nec licet, neque possibile est, solum virtutum, mensura veritatis, et regula aegritatis. Ideo dicit Apostolus: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Scriptumque est in Esaiam: Vae qui contradicit factori suo. Nunquid dicit lutum figulo suo, quod facias? [Deus cuius irae resistere nemo potest.] Si irae Dei nemo resistere potest, quod in Exodo dominus loquitur Moysi: Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos. Et postea legitur Deus precibus Moysi esse placatus. In Ezechiele quoque dominus praefatur: Quasi virum qui interponeret sepe, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam. Denique in Nume. dominus loquitur Moysi: Phinees filius Eleazari auertit iram meam a filiis Israel, ut non ipse delerem filios Israel in zelo meo, cui consonat illud in psal. Et stetit Phinees, et placavit, et cessavit irae. Multaque talia possent commemorari, et respondendum, quod ira Dei designat vel divinae aequitatis rigorem, videlicet ipsam Dei rigorosam iustitiam, quam Paulus apostolus severitatem absque trepidatione appellat, vel Dei vindictam. Ira igitur Dei primo modo accepta, inflexibilis est, cum sit ipsemet iustus et invariabilis Deus, de quo primo Reg. fertur: Porro triumphator in Israel non parcat, et poenitudine non flebitur. Et in Nume. lib. Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur. Sic igitur ira Dei in seipsa et secundum se, nullus valet resistere, quin quicquid decrevit et vult, faciat, est enim omnipotens. Propter quod ait psal. Quo ibo a spiritu tuo? &c. Vel certe ira Dei designat divinae iustitiae distinctam volutionem, cui etiam nemo valet resistere propria potestate: et nisi quantum Deus voluerit atque praefiterit auxilio aut gratiae Dei possumus Deum placare, eiusque iram extinguere, peccata diluere, et omnem iustam vindictam per eius clementiam et poenitentiam nostram evadere. Ex quo innotescit cōcordantia et intelligentia omnium autoritatum istarum, et verbi B. Iob nunc introducti. Postremo, cum iuxta sensum moralis ac probi sit maxime ponderanda, et deinde a deo itanda, quae tamen aliqui irrationabilis esse potest atque iniusta: quanto magis ira super virtuosissimi opposita Dei, quae nec iniusta nec irrationabilis esse valet, est metuenda, vitanda, placanda. Ideo orat vir sanctus Dominus, nec in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. [Sub quo curvantur?] Sub cuius maiestate humiliantur, [qui portant orbem?] angelicae potestates, per quas ecclesiastica hierarchia nunc gubernatur, secundum Dionysium, totaque corporalis creatura administratur, secundum Augustinum tertio de Trinitate, quae sapientia providentiali, et virtute deiformi, atque regiminis sui cura orbem portant, sustentant, et suo in cursu seu profectu conservant hunc mundum et homines. De horum spirituum incurvatione scriptum est in Apocal. Omnes angeli stabant in circuitu in conspectu throni, et ceciderunt in facies suas, et adoraverunt Deum. In caelestium etiam curia plenissime adimpletur, quod ait scriptura: Quanto maior es, humiliata te in oibus. Quo namque superni civis ac spiritus altioris sunt ordinis, eo reverentius atque profundius se Deo subiiciunt, prosternunt, parent, humiliant, praesertim quia quo altioris sunt chori, eo divinae maiestatis incircumscriptibilem dignitatem ac lucem clarus intuent, hincque profundius se ei inclinant. Denique, orbem portantes, intelligi possunt principes et praelati, in seculo isto alii praesidentes, quorum est alios paternaliter ferre, imbecillitates eorum portare, et ipsos in oibus providentialiter sustentare, propter quod tales vocantur aliorum columnae, qui curvantur sub Deo, quem admodum scriptum est: Adorabunt eum omnes reges. Hinc princeps Graeco nomine basilis appellatur, id est basis, quod est fundamentum, et laos, quod interpretatum est populus, quasi basis populi sibi subiecti. Potest et ita exponi: Sub quo curvantur, id est dei et a propria altitudine fracti humiliantur, qui portant orbem, id est superiores, superbe erigentes, qui alios in sua habent potestate ac manu, et ferunt eos quo volunt, qui primo deficient, iuxta id Sapientiae iudicium durissimum in his qui praesunt, fiet. Et Potentes poterunt tormenta patienter. In Ecclesiastico quoque Sapientia ait: Superborum et sublimium colla propria virtute calcavit. [Quantus ergo sum ego ut respondeam ei?] Cum tales ac tanti se Deo sic subdant, et ab eius excellentia tam immense deficient, ego nequaquam sufficio ei in distincto examine respondere, nec ad omnia rationem proferre secundum rigorem iustitiae. Sic enim universae iustitiae nostrae essent multipliciter, immo et ineffabiliter defectuosae, ut panis utque venustat. [Et loquar verbis meis.] ex proprio sensu formati, [cum eorum] quasi ex aequo et contentiose, seu eius iudicia

cia nimis audacter scrutando. Veruntamen affectuosae precibus, devotisque laudibus, possumus et debemus iugiter aliquid Deum, et in hoc distributa est nobis a Deo dignitas mandanda, quod indefinenter licium nobis est cum Deo adorando habere colloquium, in quo et divinae maiestatis infinita monstratur dignatio. [Qui etiam si habuerit quod iustus.] Quis fuero iustus, non ridebo. [ad respondendum] secundum rigoris iustitiae me exhibere non audeo Deo, sed misericordiam peto, quia et mea iustitia comparatione iustitiae Dei, nulli momenti potest censer. Hinc dicit Gregor. Omnis humana iustitia, iniustitia esse convincitur, si distincte iudicet. Ideo subdit: [sed meum iudicem deprecabor] dicens: Non intrea in iudicium meo seruo tuo dñe. Et: Ab occultis meis munda me, quia in tua clemetia potius quam in mea speo iustitia, iuxta id Daniel. Neque in iustificationibus nostris praesertim precibus ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. [Et cum inuocantem me exaudierit, non credo quod exaudierit vocem meam.] Loquitur S. Iob in persona suspensus, aliorumque iustorum grauitate afflictorum, qui frequenter tempore suae angustiae preces fundunt ad Deum, ut releuent seu alia conquant, qui quibus eorum saluti vel non proficiunt, vel minus proficiunt. Unde in talibus Deus tanquam piissimus pater ac sapientissimus medicus audit eos aliquando ad praesentem, non autem ad votum. Id eodem dat, quod scit eis finaliter magis prodesse, quam ipsi ita non parent. Sicque salubrius ac principalis audit eos quam ipsi desiderant, nec tamen exauditos se credunt, quia votum suum non consequuntur. Itaque saepe contingit hoc virtuosus, ut post altam caelestium contemplationem, ferventem in Deo affectionem, precipuam sanctae devotionis alacritatem, subito retationibus agitent, vanis et frivolis cogitationibus impleant, vitiosis passionum motibus impugnent inuicem, ut ipsi vehementer mirentur, quod post tantam in Deo serenitatem tantis repente caliginibus involuant. Hinc ergo eorum mens ex ipsa sua alternatione et mutabilitate fit trepidata, atque per hoc quod nolens patitur, repulsam se suspicatur, suaeque preces abiectas quibus in praehabita serenitate stabili, immo et profici exoravit. Insuper Deus seruos suos frequenter ignorans his eis exaudit, et gratiam concupitam insensibiliter ipsis infundit, multotiesque largitur, quod vix credebant se fortissimos, quoniam ipse supergeloriosus Deus, infinite ac naturaliter bonus, abundantia pietatis suae merita supplicium excedit et vorat. Nihilominus Deus frequenter ita suos exaudit, quod non solum credunt et sciunt, immo et magnifice experiunt, se exauditos, dicens, gratias referendo cum psal. Benedictus dominus, qui exaudiuit vocem deprecationis meae. Et item: Benedictus dominus qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me. Deinde aperit causam, cur dixit, non credo quod exaudierit vocem meam. [In turbine enim.] aduersitatum in quietudine angustiarumque tenebris, [cōteret me.] dire affliget, et quasi consumet, cum tamen orauerim releuari. [Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.] sine culpa mea, vel sine causa mihi nota, non tamen penitus absque causa. Hoc ait B. Iob, quia semel sibi sic accidit et ignoravit, an adhuc sibi tale quod esset futurum, magisque dixit hoc, quia sic fieri potuit, sine derogatione divinae iustitiae, quae ita evenit. Nec enim legit Iob post hanc plagam duram aut iterato percussus. [Non concedit quiescere spiritum meum.] hoc ait, quia haec sua dolorosa percussio cito sanata non est, sed diu duravit, ita quod anima eius a doloribus multis diebus non quiescit. [Et implet me amaritudine.] poenis animae et corporis, dum et causam percussiois meae ignoro, et de releuamine spem certam non habeo, immo et de grauioribus plagis formido. Haec eadem dixit Iob supra, quibus sunt pleni explanata. [Si fortitudo quirit, robustissimus est.] immo in infinitum vniuersis et singulis fortior, tanquam oipotens, cuius incircumscripita essentia est sua illuminata potentia, idcirco iudici Deo contradicere non sumo, nec me ei opponere audeo. [Si aegritas iudicij in iudice quiritur, nemo pro me audeat testimonium dicere.] tunc Deus tam iustus mox inuenit, quod ipso me accusante, nullus audeat me excusare, cum certum sit, Deum oibus esse veriorē ac iustiorē, quod etiam solus cordium nouit secreta, nec alii ea agnoscunt, nisi in quantum ipse eis reuelat. Veruntamen angeli sancti per aiaibus virtuosus seu bonis hominibus testimonium phibent coram Deo, tam in vita eorum quam in iudicio: sed hoc contra demones accusantes seu aduersantes, non contra Deum diiudicantem. [Si iustificare me voluero, os meum cōdemnabit me.] Nonne sicut et ante praedictum est, S. Iob in omni hac disputatione contra suos amicos iustum se esse affirmat, defendit, et probat: unde et infra habet: Omiserunt autem viri isti respondere Iob, eo quod sibi iustus videret, quod ergo nunc ait: Si iustificare et cetera. Et respondendum quod verbum istud tripliciter potest exponi. Primo, si iustificare me voluero, id est iustum affirmare, Deo iudicem oppositum. Ita exponit Albertus et Thomas. Secundo, si iustificare me voluero, id est ab omni peccato praesens immunem me dixerō. Tertio, si iustificare me voluero coram Deo, seu comparatione ipsius, os meum cōdemnabit me, id est verba oris mei iniqua me cōdemnabilem facient tanquam mēdaces. Os enim quod mentis, occidit animam, ut dicit Sapientia. Et alibi scriptum est: Ex verbis tuis iustificaberis, et ex verbis tuis cōdemnaberis. Quod autem Iob non fuit a venialibus praesens immunis, saepe iam paruit, cum de talibus praesertim Iacob protefetur: In multis offendimus oēs. Et Ioannes: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. [Si innocentem ostendero.] si probauero, quod nulli nocuerim vel malo exemplo, vel damni illatione, [prauium me cōprobabit.] praesumptuosum et mentientem, quod intelligi potest tripliciter, put in expositione praecedens particula claruit. [Etiam si simplex fuero.] simplicitate virtutis, et exclusionē duplicitationis ac dolositatis, sicut diffuse elucidatum est in pertractatione primi capituli, [hoc ipsum ignorabit anima mea.]

Gregorius, Psal. 142, Psal. 18, Dan. 9.

Psal. 27, Psal. 65.

Iob. 6.7.

Sap. 7, Mat. 12.

Iac. 3, 1. Ioan. 1.

Iob. 3.

¶ Hic

Hic rursus dubitatio oritur, quod vix sit hoc, cum iam supra tam frequenter constanterque dixerit se sine sua culpa percussum. Et respondendum, quod varias causas, sicut in ob insubilitate & varietate motuum affectionumque animae, nescit homo an amore an odio dignus sit, iuxta sensum phibitum, nisi in quantum Deo reuelate certitudinaliter nouerit amore se dignum. Talis autem reuelatio seu certificatio non semper actualiter adest viris sanctis. Idcirco prope quod talis assecratio eius non datur, absolute certitudinem non habet de hoc, quod sint digni amore, quibus hoc coniecturaliter ac probabiliter sciatur, & ita nunc loquitur Iobus: & tacebit me vita mea: partim ex hac ignorancia, quae inter causas, quibus sit iustus vita haec terribiosa, ita quod ad aliam aspirat, vna haec est, quod quis virtutibus studet, atque quidam contra vitia laboriose copugnans, nihilominus manet incerti an amore Dei sint digni, nisi (vt dictum est) desuper certificent. Vn vita haec anxietatibus plena est. Quod autem liceat tedium habere de vita hac, in expositione capituli 3, patuit. [Vn] scilicet dicitur quod dicitur locutus sum supra disputando contra Eliphaz, & quod sit illud, subiungitur: & innocentem & impium ipse consumit: quod tripliciter accipi potest. Primo, quia tam iustus quam impius communiter mortem patiuntur, quod a Deo est, habere imperium seu potestatem vitae & mortis, pur in Sapia scriptum, quod in Deuteronomio testatur: Ego occidam, & ego viuere faciam. Mors autem est, viuens quodammodo consumit. Secundo, quia tam iustus quam prauus deus in vita haec aduersitatibus, poenis, & tribulationibus attenuat & fatigat, ita vt & corpore per maciem consumant, sicut sancto Iob contigit. Tertio, quoniam Deus immensitate suae iustitiae non vitiosos duxat, sed & virtuosos superat infinite, ita vt coparatione Dei etiam innocentes inueniant defectuosos, nec diuine aequitatis possunt ferre rigorem, nisi misceat effectus clementiae, prout clarius dictum est. Vn in Exodo Moses loquitur Deo: Nullus per se apud te innocens est. Ex quibus Iob reprobatur opinio amicos suos: pro sola culpa poenam a Deo infligi dicentibus, cuius oppositum asserit se dixisse, & adhuc firmiter sustinere. [Si flagellatus] quia Deus per quotidianas tribulationes iustos incessanter in hac vita exercet, ita vt fateantur, quoniam propter te mortificamur tota die, occidat semel iustus breuem imponat aduersitatis finem, & non tam diuturna eos morte afficiat. Hoc etiam (vt superius expositum est) iusti aliquando licite orant desiderio futurae quietis, & ex timore, ne pondere aduersitatis ad impatientiam ruant, aut aliquo modo Deum offendat. Necessario est autem ad intelligendum verba B. Iob, considerare proprietatem hominis in maximis constituti doloribus, quod cordis sui patitur affectum, tamen sub regula rationis, & sub conditione implicita, dummodo sibi Deo sic placeat, quoniam afflictus, quoniam in se est, ita cupit, & non de poenis innocentium rideat, pro modo ridetis se habeat, permittendo eos diu sine eorum culpa affligi, ac si Deus ipsa eorum afflictione secundum se coplacetiam quandam haberet, quod tamen benignissimum Deo non copetit, sed tyrannis saeuissimis. Deo prope innocentium poenas placent, non secundum se, sed propter fructum ex eis sequentem, & sine a super sapiente Deo intentum, quod diligentibus se electis oia facit cooperari in bonum. Veruntamen quoniam Deus de innocentium poenis non rideat, nihilominus orat Iob, vt nec per modum ridentis se habeat, i. vt eis sine cito imponat, quod intelligendum est iuxta expositionem cap. 3. Interdum nempe hoc licite postulat, sicut & Moses dixit: Obscuro vt interficias me, ne tamen malis afficiar. Cur autem haec dixerit, subditur: Terra data est in manus impij. Hic habitates in terra, tradunt diabolo ad tentandum, & impij eius diffinitioni subdunt, quae admodum ad Timotheum, scribit Apostolus: Resipiscat a laqueis diaboli, a quo captiuus tenentur ad ipsius voluntatem. Vnde diabolus Christus principem mundi appellat. Apostolus quoque spiritus malignos vocat mundi rectores, i. hominum mundanos, qui diabolicas suggestiones sequuntur, & non spiritus Dei, sed spiritus infernali agunt. Hinc in Apocalypsi scribitur: Vae terrae & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam. Atque non sic data est terra in manus impij, vt liceat diabolo pro libitu suo homines infestare, sed tantummodo quantum a Deo permittitur. [vultum] i. intellectum, qui est vultus interior hominis, iudicium eius. eorum quoque iudicium habitates in terra, cooperit. I. impius iste diabolus excacat, ita quod iudicium indistincte & vitiose se habent. Excacat prope eos tam per seipsum, suis vitiis tentantis eos a veritate & a quietate multipliciter abducendo, phantasia perturbans, & varias deceptionis causas ministrans. Insuper eos excacat per homines malos, quos instigat ad hoc, vt adulatione, cominatione, donis, dolis aut alijs modis iudicium merces corrumpat. Talibus iudicium dicitur in Sapia: Audite & discite iudices terrae, quoniam data est vobis a Deo potestas, quod interrogabit opera vestra & cogitationes vestras scrutabitur, cum sedetis ministri regni illius, non recte iudicatis, neque custodistis legem iustitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende & cito apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum in his qui sunt, fiet. Postremo, in his verbis S. Iob suos notat amicos, quos iudices esse hominum sibi subiectorum, veritatem tamen a se prolatam atque probatam, deum cooperante, non susceperunt, sed reprobauerunt, in suis erroribus pertinaces. [Quod si ille non est, quis ergo est?] hoc dupliciter valet intelligi, secundum quod dictum haec, ille, duplicem potest facere demonstrationem seu relationem. Si enim referat ad impium, cuius manus data est terra, iste est sensus: Si ille, pura diabolus, non est causa peccatorum malorum in iudicibus terrae, quis ergo est causa illorum malorum? quasi dicat, nullus. Non quia homines, deum secluso, errare non possent neque peccarent, sed quia ad tantam impietatem non deuenirent, vt asserit Origenes. Si vero quod ait, ille, referat ad Deum, de quo principalis sermo praecessit, quod & terra diabolo secundum sensum inducitur donauit, ite est sensus: Si ille, Deus, non est gubernator vitae humanae & dator terrae in manus inimici, quis ergo est qui innocenter

rem & impium sic consumit? quasi dicat, oportet primam horum causam ad Deum reducere, ita quod demon iustum neque affligere, nisi Deo sinente. S. Thomas, libri huius expositor inclutus & subtilis, quum ad literalem pertinet sensum, verba nunc introducit ad sensum alium, isto (ni fallor) difficiliorem trahit & applicat, eo quod dicat amicos Iob non potuisse vitam post hanc vitam: quod quia non reor, ab expositione ipsius in multis declinare copellor, quam multa scholastica valde vitiosa scribit ad praecedendum suum intentum, videlicet ad declarandum quod liber iste sic literaliter possit exponi, vt amici Iob dicant non potuisse vitam post hanc vitam. Mihi tamen apparet, quod verius certiusque elucidari queat ad licentiam, dato quod posuerunt vitam futuram seu aiam rationalem consistere immortalē. Porro Lyra in expositione libri huius intrinsecus sequitur Thomam, vt expositio eius videatur quasi quoddam excerptum ex Thoma. Cosequenter tangit causam quendam tedium huius vitae, eiusque labilitatem, & quod in ea non consistat felicitas. [Dies mei velociores fuerunt cursore] i. celerius praeterierunt, quam cursor possit percurrere. Dies namque sine interpolatione praeterseunt, cursor autem in cursu pedem figendo, quietis cursum seu motum intercipit, quoniam inter duos motus semper mediat quies, vt probat philosophus, [fugerunt] i. continuo defecerunt, quia in tempore sicut in caeteris successibus, idem est esse & fieri, & non videntur visionem praefectam & fruiuiam, [bonum] i. id quod vere & per essentiam bonum est, f. Deum, cuius coparatione nil aliud bonum, quemadmodum veritas autem. Nemo bonus nisi Deus. Vel non videntur bonum fixum & stabile in hac vita, in quo fuerit mihi vera felicitas. Porro tempori ascribitur, quod fit in eo, vel accidit his quae in tempore sunt, sicut nunc autem non videntur bonum, i. ego in eis existendo bonum non vidi, de quo visione loquitur Deus ad Moysen: Non videbit me homo, & viuere. Et alibi scriptum est: Deum nemo vidit vnquam. [Pertransierunt] quasi naues poma portantes, i. multum velociter, quoniam naus poma deferens, cum festinantia ducitur, ne & poma laedant sine purefiant, & sicut huiusmodi naus bono odore ac fructibus plena est, sic vitiosus Iob fructuosus fuerunt, vt sanctae famae odore respergi. Sic in Sapia inducitur: Transierunt oia illa tanquam naus quae praeter transit fluctuantem aquam, cuius cum praeterierit, non est vestigium inuenire, neque semitam carinae illius in fluctibus. [Sicut aquila volans ad escam] Quae cito prouolat ad cadaver dum fame urgetur, cui consonat illud Sapientis: Aut tanquam avis quae tranuolat in aere, nullum inuenit argumentum itineris illius. Et Christus testatur: Vbi fuerit corpus, congregabunt aquilae. [Cum dixerit, nequaquam] ita loquar, i. cum ex aliquibus causis motus, proposituro non taliter loquor de mea calamitate, praesentibus vitae molestia, [commuto faciem meam] i. nouam quendam dispositionem vultus incurrere, quae ex varijs animae considerationibus, affectionibus, atque propositis facies diuersimode colorat, disponitur, seu muratur, nunc pallens, nunc rubens, nuncque albescens, quod in afflictis, contristatis, & plura cogitantibus solet accidere. [et dolore torqueor] i. quae ex hoc quod dolor interior per verba & signa aut gestus non exprimitur, nec erumpit, plus aggravatur, quoniam quasi intra se clausus violenter tenetur dum vero praesentis modis foris ostendit, quasi per quendam evaporationem minoratur. Nec immerito torqueor. Nam [verbar oia opera mea] i. in oibus timorate me habui, & actus meos cum formidine feci, ne in eiste Deum offenderem vt poenam incurrerem, [sciens quod non parceres delinquenti] i. peccanti peccato omissionis sine commisionis, quae culpam non relinquit inultam, nec ignoscit peccati nisi poeniteat. Pro omni autem peccato quodam poena infligitur, quae & ipsa poenitentia est dolor de peccatis interior, & pro peccato fit satisfactio. Hinc 2. Paral. scriptum est: Sit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Et alibi: Beatus homo quod semper est pauidus. Et Sapiens in oibus metuit, quod de filiali ac casto timore potissime verum est. Christus quoque in euangelio cominatur: Nisi poenitentiam egeritis, oes simul peribitis. Et in Iosue libro habetur: Deus sanctus & fortis, & mulator est, nec ignoscet sceleribus vestris. [Si autem sic impius sum] i. tanta impietatis, vt vos amici mei mihi imponitis, ita quod enormitate vitorum meorum tantam plagam meruerim. [quod frustra laborauit] i. infructuose atque inaniter, tam solite peccare vitauit, ad piscendum quoque virtutibus studui, quod dici non potest, quae quocumque debita diligentia adhibet, faciens quod in se est, vt peccata deuinet, gratiam suscipiat, talis iuuat a Deo, & virtuosus efficitur, & quod perit a Deo, si praesuerer in bono incepto, sortitur. Propter quod 2. lib. Paral. fertur: Non dissoluant manus vestrae, erit enim merces operi vestro. Et in lib. Sapientiae: Bonorum laborum gloriosus est fructus. Sed ne ista iactantia & presumptuose dicere videatur, seque coram Deo nimium iustificare, proinde subdit, alloquens Deum: [Si lotus fuero quasi aquis niuis] i. quis valde diligenter me a peccatis meis per contritionem, confessionem, satisfactionem, & lamenta poenitentiae purgauero, sicut linteum, aqua niuea clarius emundat, cum aqua niuis sint subtiles magis penetrantia, & bis abluta dicunt, [et fulserint velut mundissimae manus meae] i. actiones meae prope decore virtutum apparuerint splendidae & ornatae, ita vt in suo genere sint praefectae, tamen sordibus intinges me. i. maculatum ostendes & multis imperfectioibus ostuscatum, coparatione tuae claritatis & aequitatis immensa, ad quam comparata nostra iustitia, velut iniustitia reputatur, vt sapiens dictum est. Vnde per Esaiam dominus ait: Ego contaminaui principes sanctos. Vnialibus quoque culpis viri praefecti quidam aliquantulum inquinantur, & ipsis eorum actibus virtuosos multae imperfectiones atque defectus miscentur. Denique, quantumcumque dilectionis aut cultus Deo impenderint, infinite minus est

Eccij.

Iob 3.

Sap. 16. Deut. 32.

Exo. 34.

Psal. 43.

Iob 1.

Iob 3. Num. 11.

2. Tim. 2. Io. 12. 14. Ephe. 6. Apoc. 12.

Sap. 6.

Origenes

Mar. 16.

Exo. 3. Ioan. 1.

Sap. 15.

Ibid. Math. 24.

2. Para. 19. Pro. 28. Ecc. 18. Luc. 13. Iosue. 24.

2. Para. 15. Sap. 3.

Esa. 43.

h dile

dilectione, veneratione & cultu, quibus Deus est dignus. Ideo iudicium misericordiae temperatum, eius est necessarium, & abominabuntur, abominabile reddet & demonstrabit me vestimenta mea. i. opera, quae licet hominibus videantur pura, sublimia, & perfecta, tamen coram Deo imperfecta & contempnibilia comprobant, si secundum immensitatem diuinam iustitiam iudicentur, ut ex phibitis innotescit. Praeterea opera hominis, vestimenta eius dicuntur, quoniam ornamenta sunt aeternae operae virtuosa, & instar vestimentorum circumdant & muniunt contra aduersarias potestates. Vnde in Cant. dicitur: Exui tunicam meam, quod induam illam? Et in Apoc. loquitur Christus: Qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis. Sic & Iudas in sua scribit Canonica: Odientes eam quae carnalis est, maculam latam tunicam. Sed & Saluator: Veniunt (inquit) ad vos in vestimentis ouium. Thomas pro vestimentis intelligit opera exteriora, quae hominem abominantur, quae exteriora opera virtuosa apparent, & tamen interiori puritati non correspondent, dum scilicet cor intus impurum est. Exteriora eadem opera virtutum, sunt velut signa interioris virtutis. Idcirco si mens intus pura non est, exteriora opera quae iustitiam praetendunt, ei non competunt. [Nec enim viro qui similis mei est, respondebo.] Idcirco coram Deo me iustum asserere non possum, quia mihi de mortali non sum conscius culpa, quia in diuino iudicio habeo respondere non homini mortali, mihi in natura, statu & culpa simili, sed Deo immortalis & omnipotentis. Hinc ipse me sordibus intingente, non audeo reclamare, quia contra homines arguere, iustum me asseram. [Nec quae mecum in iudicio ex aequo possit audiri.] non tali habeo respondere, qui simul mecum coram iudice terrore altiore, illum & me iudicante, possit assistere, sed Deo, quae iudicare nullus valet, quia nec auctoritate, nec sapientia altior illo quis est. Cum ergo ad iudicium Dei appellare non queam, restat ut me ei prius subiiciam. Ideo sequitur: Non est quod vtriusque valeat arguere. [Deum & me: quia licet ego argui possim, Deum tamen nullus potest arguere, quum ipse sit sapientior infinitate.] & ponere manum suam in potestate, [in ambobus,] puta in Deo & me: quia nullus tantae potentiae est, ut Deum compescere possit aut vincere seu impedit ad prosecutionem suae sententiae. [Auferat a me virgam suam.] plagam istam penosam, [et pauper eius de futura percussio, vel timor reuerentialis conceptus ex consideratione maiestatis diuinae,] non me terreat terrore desiciente. [Loquar] fideliter veritatem positionis meae tuendo, [et non timebo eum.] timore seculari seu immoderato actum rationis impediendo, sed confidenter quod verum est defenso, nec Deum quasi aduersantem se in crepante formidabo, imo ut praesens amabo. Denique vehemens dolor corporis seu animae, excessiuusque timor, actum rationis impediunt, sicut & caeterae passiones intus. Etiam etiam inquietat ac turbat. Ad actus autem rationis interiores, quies & pax potissimum pertinent, sed & vehemens occupatio mentis circa vnum aliquem actum siue obiectum, impedit atque dimittit eam circa alios actus. Hic Iob petit ut Deus auferat a se plagam inducendam, & terrorem qui timuit Deum, temperare dignetur, quatenus libera & tranquilla mente veritatis inquisitioni contemplationique vacet. Propterea subdit: neque enim possum metuens respondere. [I. excessiue timido ego ipsum timorem, praesertim ut est passio appetitus sensitui, a consideratione, & prosequens a rationabili loquutione impeditur, ita ut nec Deo nec homini respondere valeam expedite atque sagaciter. Nam & timor tremorem facit in corpore, quod cito monstrat in loquutione: immo tremor ex timore, est primo in corde, post cor est quod corporale, quod dicitur primus viues in aial & vltimum moriens. Deinde hic tremor maxime apparet in voce, propter vicinitatem cordis ac vocalis arteriae. At vero corporalis transmutatio, quae est in passione timoris, est contractiua spirituum & caloris, & retractiua eorum ad interiora. Vnde in timentibus propter frigiditatem naturae ipsi spiritus ingrossant, calor quoque propter phantasiam debilitatis a corde dissipatur. Ob haec timentes tremere solent: & si loquuntur, non fortiter, sed cum tremore loquuntur. Similiter est de his, qui in maximis sunt constituti doloribus, quibus multa loqui solet esse molestum. Verum tamen moderatus timor ad actum rationis dispositus, & bene consiliatiuum facit, secundum philosophum quoniam parit diligentiam, & animum facit intentum, fluctam quoque auferit securitatem & dissolutionem infrenem.]

De moralitate & mysterijs eiusdem cap. Art. XXIII.

Bonae ac docilis mentis est, veritati audire mox consentire. Peruersi autem dum aliquid suis verbis contrarium audiunt, aut contra aliquem disputare exorsus sunt, reluctari non cessant, & sine verum sit siue rectum quod eis obijciatur, illud reprobare nituntur, quia non ipsam quantum ad diligunt veritatem & aequitatem, sed propriam potius voluntatem: & dum persona eis contraria per contrarietatem displicet, vera quae dicitur, non accipit. Talis ergo S. Iob non fuit, nec sapientes & iusti per ipsum expressi, tales constituit. Ideo in illorum persona sic ait aduersario vera dicitur: Vere scio quod ita sit, & quod non iustificatur homo compositus Deo. Ita ergo ad humiliandum nos ipsos plenissime, consideremus immensitatem sanctitatis, perfectionis atque iustitiae Dei nostri: & cernentes quod infinitis deficiamus ab eo, pro nihilo reputemus quae agimus, nec magni simus in oculis nostris. [Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.] Audiant & formident verba haec audaces sibi placentes, sed excusare quae accusare paratores. Aduertant quod innumerabilia habent peccata occulta, quae nec ipsi determinate valent agnoscere, quae autem contra praedictos suos contendit, cum contra Dei contendit, vi carios, sciat se contra Deum contendere. Ideo Deus tempore suo contendet cum eo, quem admodum Hierem. ait per Hierem. Ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, non peccavi. Vnde restat, ut ppendat

Hier. 2.

quod non valeamus vnum respondere pro mille, reconciliari quamuis, misericordiam posulemus, nosque in oibus reos, & plus quam comprehendere aut exprimere possumus, reos humilime fateamur, dicentest. **Q**ui iniquitatem meam ego cognosco. Et iterum: Peccavi super numquam arenam maris. Ideo orat vir iustus: Non declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis. [Sapienter corde est,] Idcirco cordium nostrorum occulta clarissime inspicit, & fortis robore, Ideo cognita mala valenter vlciscitur, nec eius potestati resistitur. Si ergo in nobis est vera atque infusa sapientia, debet ex ea in nobis oriri castus pudor, qui erubescamus in praesentia mentis diuinae oia lucidissime intuentur, irreuerenter & vilitate conuersari. eius quae omnipotentia sapienter formidare debemus, quoniam eius vindictam euadere nunquam valebimus in futuro, nisi iam ei nos humiliter subiiciamus, obediendo omni diuino precepto. [Quis resistit ei, & habuit pacem?] Iam quod nullus. Etenim eo ipso quod mens creata suo se creatori opponit, eiusque dispositioni renititur, eius voluntati dissentit, & contra diuinam precepta erigitur, in seipsa confundit, in ordinationi peccati subiicit, omnique vera pace priuat, videlicet pace peccatoris & pace aeternitatis, quibus interdum pacem carnalem aut temporalem mundanam forsiatur, per quam ad aeternam confusionem perducitur. Vera eadem pax creaturae, est tranquillitas ordinis consistens in debita habitudine inferioris sub superiori, praesertim sub Deo, quam pacem efficit charitas Dei, iuxta quod scriptum est: Pax multa diligentibus legem tuam. Qui ergo a Deo auersus est, pace caret interna. Porro qui Deo in cunctis obedit, omnem suam affectionem, intentionem, actum & delectationem in ipso constabit, pacem veraciter possidet, de qua ait Apostolus: Pax Christi exultet semper in cordibus vestris. Et rursus: In pace vocauit nos Deus. Itemque: Solliciti seruire vnitatem spiritus in vinculo pacis. Sic ergo Deo subdamur, in ipso simplicemur & quietemur, & quicquid occurrerit, acie mentis in ipso figamus. [Qui transiit montes,] superbi namque & seculi huius magnates Deus de vita hac transiit ad internum, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo. I. montes hi diuinam iustitiam non attenderunt, nec suam praesiderunt ruinam, quoniam in rigore diuinae aequitatis subuersi sunt pro mortem & damnationem perpetuam. Insuper, nescierunt, i. causam suae punitionis, videlicet propriam culpam, non aduerterunt. Multi enim pro suis a Deo plangunt excessibus, quoniam tamen in ipsa sua percussione sua vitia recognoscunt, sicut per Esaiam de populo Iudaeorum praedictum est: Facti sunt in ruinam, non est quod eruat, quod dedit Israel vastantibus eum: nonne dominus qui peccauerunt? Ipse contulit eum in circuitu, & non cognouit succedit eum, & non intellexit. De talibus quae scriptum est in Hierem. Percussisti eos domine, & non doluerunt. Tales autem sunt omnes qui murmurant in aduersis, & qui nec in extremis veraciter poenitent. [Qui commouet terram de loco suo.] habitatores terrae, praedictorum montium subditos seu ministros, tollit de vita huius mansionis terrene, quae maiorum suorum negligentia peunt, quorum mores sequendo danantur. Impia namque conuersatio praetorum, maxima causa est damnationis inferiorum, quemadmodum in Hierem. fertur: Quia sultet egerunt pastores, & dominus non exheredit, propterea omnes grex eorum dissipatus est. Et in Osee: Attendite hoc sacerdotes, quoniam laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expasum super montem Thabor. [Et columna eius.] praetati & principes reprobi praetati plebis subiectae ac peuntes, quae colligunt merito essent, quis non sint. [concutient] admiratione & poena grauissima. Cum enim viderint in inferno, quoniam innumerabiles sunt multi suo vitiolo exemplo perierint, aut sua negligentia peunt in hoc mundo, admirabunt de damnatione tantorum pro sua ignorantia, atque pro singulis patientibus supplicia, quemadmodum modum Ezechielis dominus contestatur sanguinem eius. [I. peuntes] de manu tua regram. [Qui percipis soli, & non oritur.] Sol intelligentiae atque iustitiae, Christus est, cui pater, tota superbeatissima trinitas percipit, secundum quod homo est, secundum quod etiam in prima sua canonica ait de Christo Ioannes: Aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum, quae (Paulo testante) interpellat pro nobis, Christus autem secundum humanitatem assumptam habet in se gratiam capitis, per quam insuit membris suis, puta fidelibus, charismata gratiarum: quia (ut Ioannes ait) de plenitudine eius accepimus omnes. Hanc autem gratiam infusionem Christus, ut homo, secundum superbenedictam Trinitatis praedestinationem aeternam praestat & subtrahit. Vnde nonnumquam exigentibus hominum culpas, ad Dei preceptum Christus, ut homo, iniustus ac intimatoris non oritur, i. gratiae dona eis non impartitur, quam electis largitur, iuxta id Malac. Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae, dicit dominus. Hinc Christus disseruit: Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. [et stellas claudit quasi sub signaculo.] I. siderum & beatorum suffragia suspendit ab impijs propter eorum excessus, sanctis in spirans aut iubens, ne orient pro pessimis, quemadmodum etiam loquitur Hierem. Ne assumes laudem & orationem pro eis, quod & beatis in patria interdum inspirat. De quibus in Daniele legitur: Fulgebunt quasi stellae in perpetuas aeternitates. Praeterea nomine solis, donum sapientiae per stellas, caetera sex dona inferiora & minus lucentia intelligi possunt. Soli ergo percipit dominus, & non oritur: quae & hi quod non sapientiae decorant, quantum ad habitum doni, aliquoties actu huiusmodi doni Deo dispensante destituunt, ita ut non ad diuinorum contemplationem atque saporem leuent, sed distractionibus inuoluant. Habitus quoque virtutum & donorum, ad eliciendum actus meritorios non sufficient, nisi per actualem motionem spiritus sancti, quae aliquando pio moderamine etiam electis subtrahitur, & tunc donum sapientiae eis non oritur, i. habitus huius doni in actum suum percipiunt atque splendidi non

Psal. 56.

1. Pet. 5.

Psal. 118.

Col. 3. 1. Cor. 7. Eph. 4.

Esa. 61.

Hier. 5.

Hier. 10. Ose. 5.

Eze. 3.

1. Ioan. 2. Rom. 8.

Ioan. 1.

Mal. 3.

Ioan. 14.

Hier. 7. 11.

Dan. 12.

h ij pro-

procedit. Similiter fit de stellis, i. inferioribus donis, quæ velut sub signeto claudunt, dum actuum suorum fulgoribus aiam non illustrat. [Qui extēdit cælos solus]. hoīes spūales ac califormes, quum conuersatio est in cælis, extendit mentaliter vsq; ad summū cælorū, vt amēt altissimū, sicut thesaurus eorum in cælis, atq; p oīa climata terræ, vt diligant oēs habitātes in orbe terrarū. Charitate nempe qd latius, q̄ & amicos & inimicos complectit, p quam fit ista extensio; immo hæc ipsa extensio qd est nisi actualis dilectio; quam extensioe non efficit nisi Deus, q̄ habitum charitatis creādo infundit, & ad actus eius elicitos voluntatē creatam mouet, incendit & excitat. Nam & solus Deus dicitur immediate in ipsam agere voluntatē, illam ad nutū immutādo & afficiendo. Sic q̄q; extendit ad se & ad viatores ipsos cælestes ciues, q̄ incessanter tenet extensos & charitate succensos in se & ad oēs electos, etiam viatores. Porro ob hæc charitatiuā extensioe cantat Psal. Et ambulabā in latitudine, & statuisi in loco spatiofo pedes meos. [Et graditur super fluctus maris.] Per mare, corda inq̄ra vitis amaricata signant, iuxta illud Esaiæ: Impiū q̄si mare feruens, qd gescere non potest, quum fluctus sunt perstrepentes cogitationes carnales, instabiles & turbulentæ affectioes, opa q̄q; pomposa, sup q̄s fluctus graditur Deus dupliciter. Primo, p suam infinitā clementiā eos reformando, sedando, tollendo, dum s. gratiose mentē vitiōsam reformat, cōuertens mare amara: ac turbidum in aquam getam ac dulcem, quemadmodū scriptū est: Dixit dñs ex Bāsan, conuertā te in pfundum maris. Secundo p suam iustitiam impiorum importunitatem, inq̄tudinē & tumorem frenādo, puniēdo, dānando, de q̄bus scriptum est: Hi sunt in epulis suis cōiuuātes, sine timore, arbores infructuosæ, bis mortuæ, fluctus feri maris, despumantes suas cōfusions, q̄bus pcella tenebræ cōseruata est in æternum. [Qui facit arcūrum & orionas & hyadas.] Per arcūrum septem stellis fulgentē, ecclesia septenariū spūsancti radiosa, exprimitur, q̄ instar arcūri semp̄ circa polum mouetur, nec mergitur; q̄m indefinēter circa Deum immobilē occupat, ad ipsum q̄ gradit, & tribulationib⁹ agit, nec tñ deficiēdo occūbit, sed vsq; in finē seculi pseuerat. Porro p orionas hyeme apparet, designati sunt martyres, q̄ bulliēte p̄fidiorum tyrannide, ad fidei cōstantissimā p̄dicationē q̄si sub frigore aduersitatis splēdide surrexerūt; quum cōstantia signū fuit, q̄ tyrānoꝝ p̄secutiua tēpēstas cōtra Ch̄sianos mox grauior defauiret. In sup, p hyadas verni seu Maij tpe oriētes, & imbrē secū ferētes, intelligunt cōfessores atq; doctores, q̄ pacis redeūte gete & tēpēstate p̄sequentū mitigata, pluuia diuinā p̄dicationis fuderūt; ac tāto liberis atq; sapiæ salutaris corda rigabāt fidelū. q̄ aduersarioꝝ infantia magis fuit excūsa. Facit etiā Deus & interiora austrū i. sc̄tos occultos foris non apparentes ac solitarios, q̄ austro, i. spūsancti seruore, clariorib⁹ luce p̄fusi sunt, & in abscondito dñi commorant, in locis secretis, solitarijs & getis, de q̄bus ait Psal. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ: ac cōturbatione hoīm, p̄teges eos in tabernaculo tuo ac cōturbatione linguæ, q̄ Deo experimēta liter grata affectuosaq; mēte, p̄clamāt: Quām magna multitudo dulcedinis tuæ dñe. Hos vn̄uerfos facit De⁹ in esse naturæ, in esse græ, q̄s in patria facit in esse gloriæ. Circa hūc locū scribit Gregorius: Nequa q̄ scriptura vanas Heliōdi & Arati atq; Callimachi fabulas sequit, vt arcūꝝ nominās, extrēmā septē stellarū caudā vr̄ge suspicet, & q̄si Orion gladiū teneat amator infantum. Hæc q̄ppe astroꝝ noīa, a cultorib⁹ sapiē carnalis inuēta sunt; q̄bus scriptura vti, vt res q̄s insinuare appetit, v̄sitatis appellationibus exprimat. [Qui facit magna & inscrutabilia & mirabilia, quum non est numerus.] Diuinæ potētis effectus tūc verius atq; cōpletius explicamus, dum nos hos non posse plene exprimere p̄temur. Ideo ait Psal. Laudate eum secundū multitudinē magnitudinis eius. Ille q̄ppe Deū secundū multitudinē magnitudinis suæ laudat, q̄ se succūbere in eius laudis expletione cōsiderat, vt hic dicit Gregor. sed in cōsideratione rerum cur longe extra nos ducimur, q̄ hoc ipsum qd circa nos & itra nos agit, sepi⁹ ignoram⁹? Nā subdit: [Si venerit ad me, non video eū: si abierit, nō intelligā.] De q̄bus verbis p̄cedenti articulo satis dictū opinor, q̄ tñ verbis salubriter admonemur, ne vn̄q; inaniter p̄sumamus, ne insensata securitate laxemur, ne pusillanimitate desperemus. Multi em̄ ad tēpus in gr̄arum eminētia fulgēt, & paulo post dānabili us ruūt, q̄a incustoditi fuerūt, q̄bus cōtingit illud Prouer. Prosperitas stultorū p̄det illos. Alij ad tēps tentationū duritia deprimitur, & cito post hoc cautiore exurgunt, iuxta illud Ecclj: Qui nō est tētatus, qd scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa; q̄ non est expertus, pauca recognoscit. [Si repēte interroget.] inopinatos ac improvisos nos ad sui iudicij districtiōē vocet. [q̄s r̄ndebit eis.] i. ad singula rōnem reddere poterit. Deniq; Deus interrogat hoīem, dū eū ad suæ cōficiētis cōsideratiōē reducit, vel interiori illustrando, vel exteriori p̄ flagella aut beneficiā puocando, iuxta id psal. Dñs interrogat iustū & impiū. Tūc vero Deo sufficienter r̄ndet homo, dum in eo nil inuenit, qd iuste diuinitus repræhendat, qd nemini accidit, secundū illud Prouer. Quis dicere pōt, mūdū est cor meū, purus sum a peccato? Itaq; Deus interrogat, dū duris nos p̄cussionib⁹ pulsā, vt dū mēs nra magna de se in tranquillitate æstimat, seip̄s q̄lis sit veraciter in aduersitatib⁹ ac p̄turbationibus depræhendat. Vel q̄sjet dicere potest, Cur ita facis? Ideo opa creatoris inconsulte discutere non debemus, sed humiliter admirari, certi q̄ iniusta esse non possunt, nec mentis humanæ acies imbecillis, penetrare aut capere valet secreta diuinitatis. Hinc ait Gregorius: Ra-

Psal. 118.

Esa. 17.

Psal. 97.

Iud. 1.

Psal. 30.

Ibid.

Gregor.

Psal. 150.

Pro. 1.

Ecclj. 34.

Psal. 150.

Pro. 30.

Gregor.

Rationem de occulto Dei iudicio querere nihil est aliud, q̄ contra eius consiliū superbiere. Vnde in Prouerb. habet: Sicut q̄ mel comedit multum, non est ei bonū sic q̄ p̄curator est maiestatis, opprimet a gloria. [Deus cuius ira resistere nemo potest.] Quo maior est diuina iustitia, & post vitā hāc inflexibilior eius iracūdia; q̄ itē grauiorē ac diuturniorē infligit vindictā, eo vtiq; amplius formidare debemus Deū sublimē & b̄dictum, quāq; ob suā purā bonitatē, immēsam amabilitatē, atq; paternā ad nos charitatē, potissime sit timēdus filiali timore, ne a nobis in aliq̄ offēda datur. [Sub quo curuant q̄ portat orbem.] Si rectores mundi, oēs q̄ angelici spūs diuinæ se maiestati inclināt, quāto magis nos subditi & pusilli, dño maiestatis immensæ cum profunda humilitatione subdi debemus? Quātus ergo sum ego vt respondeā ei, & loquar verbis meis cum eo? [Si S. Iob homo tantæ p̄fectionis hoc dixit, restat vt vnusq; nostrum tāto hoc humiliter dicat, quāto se reputat sancto illo inferiorē: & q̄ peccādo viliores sumus effecti, eo ad alloquendū Deum indigniores nos iugiter arbitre mur; nec sine timore & reuerentia, attentione ac diligentia, Deo loq̄ orando siue p̄fallendo vltatenē p̄sumamus, sed in huiusmodi loquutione simul p̄femus eminentiā maiestatis diuinæ ac vilitatē fragilitatis cōuersationisq; ppriæ. Imō q̄ maior est defectuositas nostra & grauior culpa, eo timoratius cum Deo loquamur, quē admodū publicanus q̄ non audebat oculos leuare ad cælū. Hinc Abraham ait: Loquar ad dñm meū, cū sim pulvis & cinis. [Qui etiā si habuero q̄ppiam iusti, non r̄ndebo.] q̄si mea æqtate absq; diuina clemētia q̄rens saluari. [sed] vt meū iudicē deprecabor, [ad solā ip̄s] cōfugiēs pietatē. Nō ergo de proprijs meritis p̄sumamus. Hinc em̄ ait saluator: Cū feceritis oīa q̄ p̄cepta sunt vobis, dicitur: Serui inuitiles sumus, qd debuius facere, fecimus. Et in Psal. cātamus: Sacrificate sacrificiū iustitiæ, & sperate in dño. In dño (inquit) sperate, non in opere vestræ iustitiæ, in q̄ etiā spes aliq̄ modo habenda sit, principaliter tñ in Deo ponenda est, quemadmodū Olee scribit: Misericordiā & iudiciū custodi, & spera in Deo tuo semp̄. In turbine em̄ Ji, in tēpēstate mortis seu extremi iudicij, iuxta illud: Ignis in cōspectu eius exardescet, & in circuitu eius tēpēstas valida. Et dñs, in tēpēstate & turbine vr̄ge eius. [cōteret me.] damnabit, nisi iam eum vt iudicē fuero deprecatus. [Et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.] P̄fesset hoc ex p̄sona generis humani p̄ferri, inquantū, p̄ originali peccato animæ infantū q̄tuor vulneribus vulneratū sunt, cōcupiscentia in vi cōcupiscentiā, infirmitas in irascibilitate, ignorantia in ratione, malitia (i. pronitas ad malū) in voluntate. Gregorius vero exponit hoc ex p̄sona infantū non baptizatorū, ante vsum ratiōis morientū, de q̄b⁹ ait: Vnū vulnus eis est, corruptibiles nasci aliud, carnaliter mortis sed q̄a post mortem æterna q̄q; mors sequit, oculo eis iustorū iudicio etiā sine causa vulnera multiplicat. Perpetua q̄ppe tormenta p̄cipiant & q̄ nihil ex ppria voluntate peccauerūt. Si autē Gregorius intelligit hoc, q̄ p̄ce nam sensus sustinet, cōsonat Augustino. Verius tñ, probabilius, atq; cōmunius dicit doctores, q̄ non habēt nisi p̄nā damni, videlicet p̄ originali peccato, cui in eis non debet nisi diuinæ visionis carētia. Præterea multiplicat Deus q̄tidie vulnera electorū sine causa, i. absq; eorū culpa, dū eos tētari, tribulari, fatigari, ifirmari p̄mittit seu facit, vt magis p̄ficiāt, in gr̄a crescāt, in felicitate abūdēt, aliosq; sua patiētia ac virtute ædificet. Vñ & Paulo respōsum est: Sufficit tibi gr̄a mea. Nā virtus in infirmitate p̄ficatur. [Non concedit gescere sp̄m meum.] Quānis em̄ interdum iustorū mens aliquantulū cōquiescat, cōsolatur, cōsolatur & delectet in Deo, cito tñ occurrent ei variæ causæ virtuosū doloris, nec a labore diuini cultus diu quiescere permittitur, virtutum quoq; p̄fectui q̄tidie digne studere debemus. [Si iustificare me voluero, os meum cōdemnabit me: si innocentiē me ostendero, prauum me comprobabit.] Timeant hæc vani & excæcati, q̄ putant se aliq̄ esse cum nihil sint, q̄ accusati seu increpati, p̄tinaciter se excusant: disciplinati aut, iniuriā sibi cōque runt illatā. O q̄ paḡ illuminata, imō q̄ multū obtenebrata est anima hoꝝ, q̄ modicæ attendit suæ q̄tidianos defectus & culpas, amissiones & cōmissiones culpabiles in cogitatioe, affectioe, verbo & opere, tēporisq; p̄ditione ac negligētia agendorū. Deniq; q̄s nostrū valeat numerare distractiones, imp̄fectionesq; suas tpe diuinorū. Hinc ergo diligētissime ista p̄temus, & adhuc imp̄fecti ac passionati existētes, agamus qd scriptū est de viro p̄fecto: Iustus in principio accusator est sui. Nam & Paulus indicibili humilitate fatus: Venit Iesus Ch̄s p̄ctores saluos facere, quum p̄sumus ego sum. [Etiā si simplex fuero.] i. virtuosus, hoc ipsum ignorabit anima mea. Idonec certificet a Deo. Certitudinaliter em̄ scire non possumus, an sumus in charitate & gr̄a, nisi reuelatione diuina. Veruntū pbabiliter seu cōiecturaliter id scire valemus p̄ aliq̄ signa, videlicet si verbū Dei libenter audimus; q̄ em̄ ex Deo est, verba Dei auditis p̄ctā rōne suæ turpitudinis, & q̄a offensua sunt Dei, nō solū timore p̄næ, odimus atq; vitamus: si ad ea q̄ diuini sunt cultus, paratos & alacres nos sentimus; quē admodū em̄ vita nature agnoscit operatione & motu, sic vita charitatis & gr̄e, p̄ceptorū obedientioe, bonorūq; exequutioe. Postremo, si experimur in nobis augeri mūdū cōtēptū, extirpationē passionū, & cordialē affectū ad Deū, ac zelū honorādi eū in oibus, trahēdiq; alios ad eius amorē occultū. [Si flagellat, occidat semel.] p̄ flagella ppriam voluntatē & passioes & vitia in nobis mortificet, & nō de p̄nīs innocentiū rideat. I. virtuosos nō desinat sine ip̄s q̄ p̄fectu affligi, ne p̄ modū ridētis videat in eorū afflictioe sc̄dm se cōplacentiam quādam habere.

Pro. 25.

Luc. 18.

Gene. 18.

Luc. 18.

Psal. 4.

Ose. 12.

Psal. 49.

Naum. 1.

Gregor.

1. Cor. 12.

Pro. 18.

1. Tim. 1.

1.

1. Tim.

[Terra data est in operis impij.] Videm⁹ impios in bonis te, reus ampli⁹ abundare q̄ iustos. [Vult tum iudicij eius operis impij, puta diabolus, sicut expositus est. Porro iudices terræ, amore & odio iudicij eius operis impij, inter dum vero timore seu cōminatione potentior, seu adulatione aut donis iniustorū. Sed q̄ aliorū est iudex, debet esse tanq̄ lex viua, & q̄si aīa iustitia, vt nequaq̄ ab æq̄tate & veritate declinet, sed vniformis & cōstans, regia semp̄ via incedat. Hinc in Deuter. Moses ait] Date ex vobis viros sapiētes & gnaros, q̄rum cōuersatio sit pbata in tribub⁹ vris, & ponam eos vobis principes. Iethro etiā loquit⁹ Mosi: Pronide de om̄i plebe viros potētes & timētes Deū, in q̄bus sit veritas, & q̄ oderint auaritiā, & cōstitue ex eis q̄ iudicēti populo. Sed hie tam nimis implet, q̄d Elaias asseruit: Oēs diligēt munera, sequant⁹ retributionē. [Dies mei velocius fuerūt cursore.] Secundū Thomā, tēdentib⁹ ad aliquē finē tria sunt necessaria. Primo, vt in nullo alio cor suum q̄ retardari possint a fine, sed in ipsum finē festinēt. Secūdo, vt ea ac grant, p̄ q̄ possint ad finē p̄tingere, quē admodū volēs sanari, necesse est vt q̄rat remedia q̄bus sanet. Similiter q̄ vult ad Deū venire, oportet vt adipiscat virtutes, q̄bus summu⁹ bonū cōsequi queat. Tertium restat, videlicet consequutio finis. Porro de vanitate, labilitate ac breuitate vitæ p̄sentis, dicta sunt plurima in expositione cap. 7. Verebar oīa opa mea, sciens q̄ non parceres delinquenti. Verbum hoc exhortationē magis q̄ explanationē regit. Si ergo B. Iob opera sua tam virtuosa, quę in volumine hoc scribuntur, sic verebatur, ne s. minus deuote ac reuerenter, minus amorose ac perseuerāter ea exequeret, qd agendū est nobis, q̄ tam infirmi sumus in bonis, tam proni ad mala. Nonne tāto plus formidandū est nobis, quo imperfectiores atq̄ ad casum p̄cliuiores & p̄pinq̄ores nos esse cognoscimus? Deniq̄ ad hoc q̄ actio sit veraciter virtuosa, Deo q̄ placita ac meritoria, non sufficit facere bonū, sed vt bene fiat exigit, puta cū debitis virtutū circūstantiis, hoc est, debito loco, tūc q̄ tpe, recta intētiōe, cū debita reuerētia, ex diuino amore. Maledictus em̄ q̄ facit opus Dei negligēt. Et q̄ q̄runt, p̄prium cōmodum seu humanū p̄coniū, suā receperūt mercedē. Itaq̄ timeamus actus nostros etiā bonos, ne forte ex nra imperfectiōe cōtemnant⁹ ad Deo, ne sine debita alacritate, puritate ac diligētia fiat. Hinc ḡppe in Eccō scriptū est: Timor dñi corona iustitiæ, q̄ vtiq̄ corona seu filialis timor om̄i actui nro supponēda est semp̄, & q̄d aliq̄s Deū syncerius atq̄ ardētius diligit, eo in suis actib⁹ eū inhonorare seu offendere plus veret. Propter q̄d scriptū est: Time deū om̄s sancti ei⁹, qm̄ nihil deest timētib⁹ eū. Hoc est qd in Prouerb. docet: Om̄i custodia custodi cor tuū. Et in Micheal Indicabo tibi d̄ homo qd fit dñs regrat⁹ a te, vtiq̄ facere iudiciū, & diligere misericordiā, & sollicitū ambulare cū Deo tuo. Delinquenti autē Deus non parcat, sed p̄cēnitenti ac metuētinec culpa relinquit impunita, q̄ aut homo p̄cēnitēs hęc in se punit, aut hęc Deus cū hoīe seu alio vindicāte vindicās punit. Hinc David post cōfessionē audire mox meruit Dñs trāstulit p̄c̄m tuū. & tñ multis postea cruciatib⁹ afflictus ac fugiēs, reuertit⁹ culpa quā p̄petrauit, exiuit. Nā & Deus piissimus ab electis suis maculas vitiorū tēporali solet afflictione detergere. Vnde p̄ Malach. ait: Parcā timētibus me, sicut vir parcat filio suo seruienti sibi. [Si autē & sic impi⁹ sum, q̄re frustra laboraui? Jfrequēter pueri rācore aut alia passiōe vel im pietate cōmoti, iustos calūniant, accusant, diffamāt, & q̄rum valer, ad desperationē seu boni cessationē ac animi frāctionē inducere moliant. grauiā eis crimina obijciendo, quē admodū in Prouerb. legit⁹ Ambulās recto itinere & timēs Deū, de p̄c̄it ab eo q̄ infami gradū via. Tūc ergo vir iustus cōsolari & cōfortare in dño pōt seipsum, vitæ suæ iustitias ad memoriā reducēdo, ad gloriā Dei & ad repulsionē peccati, vt dicat: Si autē sic impi⁹ sum vt mihi imponit, q̄re frustra laboraui, custodiēdo q̄ Deo sunt placita cū labore, ambulās p̄c̄tā viā q̄ ducit ad vitā, & in actib⁹ p̄cēnitentiæ me exerceō, ita vt Deo dicere possim, Propter verba labiorū tuorū ego custodiui vias duras. Sic q̄ loquit⁹ iustus, nō q̄ se frustra æstimet laborasse, sed q̄ ex verbis calūniantū eū hoc sequitur: qd q̄a dici nō valer, seq̄ illos errare, q̄a ex vero nō nisi verē cōcludit. [Neq̄ em̄ viro q̄ similis mei est, rñ deo. Qm̄ ergo Deo oīpotenti & sup̄sapienti sumus in iudicio rñsuri, quē admodū ait Ap̄l⁹: Oēs nos ante Christi tribunal oportet astare: qd nobis incūbit, nisi vt ad reddendum rationē de oībus nos q̄ridie p̄paremus, vitā & mores incessabiliter emēdemus, ad Dei clementiā cōfugiāmus, apostolicū illud p̄santes: Horrendū est incidere in manus Dei viuētis. Ritus ergo & leuitas, torpor, p̄sumptio atq̄ securitas immoderata, penitus abscondant, & impleam⁹ qd scri ptum est: In timore dñi esto tota die, q̄a habebis spem in nouissimo. [Auferat a me virgā suam] i. rigorē æquitatis in dulcorē pietatis conuertat, & disciplinā quā p̄ p̄c̄tis aut alia causa sustinēo, in me mitigare dignet, ne sub onere ruam. Hoc in afflictionib⁹ perere aliq̄n possumus, p̄flectim dū eū aut grauius fuimus tribulati, ipsaq̄ poenā seu aduersitatis magnitudine a virtutū actib⁹ impediunt. Nam ceteris paribus, aptior est homo ad Dei obsequiū ac p̄fectum tēpore sanitatis & roboris, q̄ infirmitatis. Veruntñ in hoc expectanda est manus dñi longanimitē, patienter & cōfidenter. [Et p̄p̄ter timor eius non me terreat.] Moderatus timor diligentia parit, immoderatus vero anxietatem & scrupulosum excessiuum, inquietudinē & plurima p̄ficiendi obstaculā. Talē ergo pauorem tollat a nobis Deus, ne s. inimum insistamus cōsiderationi diuinæ iustitiæ ac p̄p̄ter infirmitatis, sicq̄ pusillanimes efficiamur, sed ad cōsiderandū inf. nitā Dei bonitatē & pietatem

mentē fideliter erigamus, charitatēq̄ eius ad nos, & q̄ta p̄ nobis vnigenit⁹ Dei assumptic, fecit ac p̄tulit: ex q̄ cōsideratione cōcipiamus ad Deū filialē fidutiā, charitatēq̄ affectū, fortitudinēq̄ cōstantē. Nā & Deus poti⁹ vult a nobis vt clemētissim⁹ pater amari, q̄ vt rigorosus iudex ac dñs formidari. Idq̄ p̄sertim cōplacet sibi, vt in ipso filialiter cōfidamus, dicētes: Dñs illuminatio mea & salus mea, quē timebor. Dñs p̄tector vitę meę, q̄ trepidabor. Et itē: Ego autē medicus sū & paup̄. Dñs solici⁹ est mei. Hinc aliq̄ vituperabiliter scrupulosi, a vero p̄fectu nō pax retardāt seip̄os, nec syncerā in Deo fortiunt getem cōtemplatiōisve grām. [Loqr ad eū] cōfidenter & amorose, iuxta id Psal. Sperate in eo oīs cōgregatio populi, effundite corā illo corda v̄ra, De⁹ adiutor noster in æternū. [Et non timebo eū] seruili timore, de q̄ ait Ioānes: Timor non est in charitate, sed p̄fecta charitas foras mittit timorē. Qui autē timet, non est p̄fectus in charitate. Hinc scriptū est: Sine timore de manu inimicorū nostrorū liberati, seruiam⁹ illi in sanctitate & iustitia corā ipso. Et Ap̄l⁹ ait: Non accepistis sp̄m seruitutis itē in timore, sed accepistis sp̄m filiorū, in q̄ clamamus, Abba pater. Neq̄ em̄ possum metuēs respondere. J. habendo seruilem timorem, Deo reddere rationem non valeo, nec eius beneficijs vicem rependere, aut pietati & charitati ipsius per omnia respondere condigni. Qui enim solum seruiliter timet, charitatem non habet: nec aliq̄d meritorium agit, sed displicet Deo atq̄ dānatur, si taliter moriatur. Qm̄ ergo Deus prior dilexit nos, cum reamare tenemur: nec aliter respondere valebimus in diuino iudicio, cum amor Dei sit vestis nuptialis, quam non habens, obmutuit⁹ & eiectus, in tenebras corrui infernales.

[Lucidatio literalis cap. 10. Tēdet animam meam vitæ meæ. Arr. XXV.] Circa p̄cedentis cap. finem aliqua dixit Iob, ex q̄bus insinuauit causas q̄sdam, ex q̄bus inclinabatur ad loquendū de suis doloribus. Nunc ergo sumpta ex diuina pietate loquendū fidutiā, prosequit inchoatum de suo dolore sermonē, & dispositiōem suam internam, angustiamq̄ declarat. [Tēdet animā meam vitæ meæ] in seculo isto & corruptibili corpore meo, i. tēdet me viuere in hoc mundo. Non autē optauit anima S. Iob prorsus non esse, nec alicubi viuere: q̄a hoc impatientiā & desperationi non fuisset, sed ob p̄cēnitentiā suarū & aduersitatum grauitatem ac multiplicitatē, itemq̄ desiderio getionis vitæ in limbo patrum, & ne ex magnitudine tribulationis tandē a patientia caderet ac Deum offenderet, desiderauit separari a corpore & esse in limbo p̄fatio, in expectatiōe certa aduentus Christi beatitudinisq̄ supernæ. Sic namq̄ tedium habere de vita p̄senti, est licitum & aliquando laudabile. Nam & de Christo scriptum est: Ccepit Iesus pauere & tēdere, q̄ alio loco differuit: O generatio incredula, q̄diu apud vos ero? q̄diu pati ar vos? Apostolus quoq̄: Supra modum (inquit) grauari sumus, ita vt etiam tēderet nos viuere, sed & ipsi intra nos responsum mortis habuimus. Si quis autē m propter aduersā sic tristaretur, q̄ absolute & solum ex tristitia desideraret etiam secundum rationem non viuere, hoc impatientiā esset, cum patientiā sit, passiōem tristitiæ moderari, ne limites exeat rationis vel hoīem vincat. Absolute quippe loquendū, melius & desiderabilius est esse & viuere in tribulationibus vitæ p̄santis, secundum quod æquanimiter tolerantur intuitu Dei propter felicitatem futuram, q̄ prorsus non esse nec viuere, immo & q̄ esse in purgatorio, saltem eo modo quo aliqui ibi sunt, quorum poenā omnem vitæ huius poenam transcendit, nec dubium quin melius q̄ in inferno. De hac re dictū est plenus in expositione cap. 3. [dimittam aduersum me eloquium meū] i. verba effundam quæ sunt vitæ meæ contraria, quoniam dico me mortem (quæ vitæ contraria est) desiderare. [Loquar in amaritudine animæ meæ,] id est, in amaritudine mea durante, & existēs in ea, loquar vt loqui solent afflicti. Loquar quoq̄ in amaritudine animæ meę, id est, secundum quod amaritudo hęc me ad loquendum inclinat, dicamq̄ verba meæ amaritudinis offensiuā, non tamen passiōem irrefrenate sequendo, sed sub rationis directione manendo. Hoc est quod septimo dixit cap. Loquar in tribulatione sp̄s mei, confabulabor cū amaritudine animæ meæ. Sic & i. Regum sancta Anna dicebat: Ex multitudine doloris & meroris mei loquuta sum vsq̄ in p̄sēs. [dicam Deo] sup̄pliciter exorando, [noli me condemnare,] ne de poenis his temporalibus deducar ad poenas grauiores æternas. Consequenter causam suā punitionis inquiri, & loquens Deum, [Indica mihi], per reuelationem internam seu exteriorem, seu alio modo tibi placente fac me cognoscere, [cur me ita iudices?]. i. tuo iudicio tantis poenis addicas aut infestari permittas, hoc est, causam huius poenæ cupio scire, an s̄pro culpa purganda, an pro virtute probanda, aut alijs ostendenda percussus sim. Deinde fatetur q̄ non ita querit hęc causam, quasi putet q̄ Deus iniuste hęc egerit. [Nunquid bonum tibi] naturaliter bono ac sapienti, in quo nec malum, nec error esse potest, [videtur vt calumneris] per astutiam siue malitiam, & opprimas] p̄ potentā aut violentiā] me opus manuū tuarū. i. creaturā sciētiae tuæ practicæ, potestatisq̄ oīm p̄ductiuæ, cum causa intellectualis naturaliter diligat suum effectū, cōseruet & p̄regat, in quantum est suus effectus, qd etiā in irrationalibus cernit, & nunq̄d bonum tibi videt, vt & cōsiliū impiorū adiuues, i. cōoperādo talib⁹ in oppressiōe iniuriatiōeq̄ innocentiū & p̄ impios intelli gi possūt tam inuisibiles, q̄ visibiles iustorū p̄sequutores. Itaq̄ hęc atq̄ sequētia sic q̄rit, vt neget. Vnde cōsequenter fatetur, q̄ non sit taliter iudicatus, seu absq̄ culpa percussus ex ignoratiā Dei.

Deut. 4.

Exo. 18.

Esa. 1.

for. here. at, quo

Iob. 7.

Hiere. 48.

Ecc. 1.

psal. 33. pro. 4. Mich. 6.

1. Reg. 12.

Mal. 3.

Pro. 14.

Matt. 7.

psal. 16.

Rom. 14. 2. Cor. 5.

Heb. 10.

Pro. 23.

psal. 26.

psal. 39.

psal. 61.

1. Ioan. 4. Luc. 1.

Rom. 8.

Iob. 9.

Marc. 14. Matt. 17. 2. Cor. 1.

Iob. 3.

Iob. 7.

1. Reg. 1.

a. Videbit

[Nunquid oculi carni tibi sunt?]. Non utiq; oculos habes carnales secundum diuinitatis naturam, [aut sicut videt homo, & tu vides?]. I. non ita cognoscit & inspicit cuncta quae sunt, ut homo, qui cum sensibus utat corporeis, interiora & secretissima intellectus & voluitatis non intuetur. Ideo iudex homo ex defectu cognitionis veritatis aliquando innocentem condemnat, aut per tormenta veritatem ab eo extorquet, quae Deo simplicissimo nequaquam conueniunt, cum ipse sit simplicissimus mens, in qua vniuersos rationes, ideas & species certitudinalissime eternaliterque relictur. Propter quod omnia quantumcumque secreta, in seipso superclarissime intuetur. Propter quod primo Regum ait: Non iuxta intuitum hominis ego iudico. Homo enim videt quae pariter, deus autem intuetur cor. Homo quoque per visum carnalem non bene discernit vel percipere nequit, quae plurimum distant, aut in tenebris sita sunt, sed talia Deo certissime innotescunt, secundum quod per Hieremiam loquens Nuncius Deus e vicino ego sum, & non Deus de longe: si occultabit viri absconditis, & ego non videbo eum. Nunquid sicut dies hominis dies tui? In quo utique, cum dies hominis, in quibus homo subsistit, vivit, cognoscit, sunt successiuus, temporales & breues, sed dies Dei sunt aeternales, imo vnus dies aeternus & ipsa aeternitas, in qua nulla vicissitudo, nulla successio, sed vnum nunc, aeternum, fixum, non fluens, & omnia ista sunt vnum, scilicet ipse Deus aeternus, cuius mensura ponit ipsa aeternitas, secundum nostram considerationem, cum in re Deus benedictus sit omni mensura, effecienter mensurans, non mensuratus. Et anni tui sicut humana sunt tempora? I. anni tui non assimilantur humanis temporibus ratione praedicta. Ponitur autem in Deo dies & annus seu anni & dies, non quod in ipso consistat pluralitas, prius, posterius, maius aut minus, sed quia aeternitas omnem diem omnemque tempus complectitur, comprehendit seu continet. Hinc ait Psalmus: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Quoniam autem dies & anni hominum sunt successiuus, homines quoque successiuus in eis ad cognoscendum veritatem proficiunt, quod immutabili ac perfecto Deo non congruit, ideo subdit: [ut quaras iniquitatem meam] in Deum commissam, per flagella seu testes, [et per os meum] in proximum [scruteris] per discursum & inquisitionem, quasi non omnia vno simplicissimo videres intuitu. Et scias per huiusmodi vias, quia nihil impium fecerim, ista enorme atque mortale, quo tamen graue plagam meruerim, facias quod ista libera quadam tyrannide, [et sic fit nemo quod de manu tua possit erueri]. Quod me de tua potestate queat eripere, cum sis omnipotens & potestas immensa. Quod dicat, hoc tibi non cooperit, nec sic in innocentium supplicium delectaris, praesertim cum sint opera tua Deo naturaliter dilecta, prout in Sapientia scriptum est: Diligis omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti. Si quidem quantum ad id quod habet a deo, amant ab eo. Hinc subdit: [Manus tuae] i. sapientia & potentia tua, quae licet sint idem in re atque in te, tamen pluraliter dicuntur, quoniam ratione distinguuntur, & propter diuersitatem effectuum vocantur manus, quoniam sunt principia operationis ad extra: Sapientia, tanquam dirigens potentia tanquam exequens, propter quod scriptum est: Omnia in sapientia fecisti. Et in Hieremiam: Domine Deus, ecce tu fecisti caelum & terram in fortitudine tua magna. [dne fecerit me, quia anima mea creauerunt, imo & corpus meum, quod ad primordialis materiae eius productionem]. Prima namque materia non nisi per creationem producta est. [et plasmauerunt me totum in circuitu]. I. in diuina corporis gyro seu superficie formauerunt membra aptando, corpus organizando, & vique ad debita incrementa ac lineamenta produciendo, quemadmodum enim res differunt formis specificis, ita & suis figuris, ut asserit commentator, ideo utriusque Deo ascribitur. Hanc tamen formationem facit Deus per causas secundas naturales & medias, propter quod ait philosophus: Homo generatur a homine & sol. Corpora namque caelestia materia ad formam receptionem suis influentiis motibusque disponuntur, quod tamen (ut tractum est) Deo tanquam primo causali principio principaliter debet ascribi, sic secundo Mach. lib. legi tur venerabilis illa septem fratrum mater, filijs suis dixisset: Nescio quomodo in vtero meo apparuisti, neque enim ego spiritum & animam donavi vobis & vitam, & singulorum membra non ego concepi, sed est mundi creator, qui formauit hominem, quod omnino inuenit originem, Denique bona dispositio corporis, donum est Dei, & magna comparatio ad virtutes: quae (ut ait Albertus, sequens in hoc Auerroem) commensuratio apta membrorum, indicat habilitatem ad iustitiam, bona complexio habilitatem ad temperantiam, robur corporis habilitatem ad fortitudinem, spiritus vigor & claritas sensuum habilitatem ad prudentiam. [et sic repetere precipitas me?] hoc admirandum profat, tanquam dicat, cum tam sapienter ac diligenter effeceris me secundum corpus & animam, mixtumque tam improuise & subito a vigore, sanitate, & prosperitate, quibus profulsisti, & per penas ita columis. Unde infra ait: Ego ille quondam opulens, repetere coarctatus sum. Denique ista atque sequentia profert se humiliando, ut Dei ad se clementiam puocet. [Memento quomodo dicitur, quod prope nunquam obliuisceris, neque de nouo reminisceris, sed per modum reminisceris precor te habere, fragili creaturam misericorditer succurredo, cui? quoniam oblitus videris, cum ea tam dire flagellas, quod sicut lutum feceris me.]. Lutum enim fit ex terra humore temperata, dum scilicet terra miscetur sic corpori humanum ex elementis terrae & aquae consistit, & sua mollitie, immuditia, humiditate non parum luto assimilatur. Rursus, quemadmodum lutum res extat fragilissima, sic & caro humana. Idcirco Apostolus corpora nostra vocat vasa fictilia, quae sunt valde fragilia. Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus. His insuper verbis S. Iob tangit primam hominis conditionem, alludens quod scriptum est in Genesi. Formauit Deus hominem de limo terrae. Hinc quoque Esaias ait: Et nunc dicit pater non feceris tu, nos vero lutum: & sicut non feceris tu, & opera manuum tuarum omnes

1. Reg. 16.

Hiere. 23.

Psalm. 101.

Sap. 11.

Psalm. 103.

Hiere. 32.

a. Mach. 7.

Iob. 16.

2. Cor. 4.

Gene. 1.

Esa. 64.

omnes nos. Sed & in Hieremia deus loquitur: Sicut lutum in manu figuli, ita & vos in manu mea. Itaque carnis fragilitatem diuinam obicit pietati, dicens: Memento, & c. tanquam dicat, Carnis infirmitatem considera, & sic culpam dimitte, poenitentiam relaxa. [et in puluere reduces me]. corpus exanimatum per resolutionem conuertes in puluere. In ea enim sit resolutio, ex quibus est compositio. Ideo corpus sumptum ex terra, in minutissimas terrae partes naturaliter resolubile extat, quod tamen Deo ascribitur tanquam primae causae & institutori totius naturae, praesertim cum in hominibus mors corporalis & resolutio eius sint poenae originalis peccati, dicente Apostolo: Sicut in Adae omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Et alibi: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors. Unde primo parenti post transgressionem dominus dixit: Puluis es, & in puluere reuerteris. Consequenter tangit ordinem in naturali hominis generatione. [Nonne sicut lac nullum me?] In hominis enim generatione, primo est resolutio feminis, quod est supfluum alimenti, sicut & lac, estque album instar lactis: circa quod scribit Albertus: Semine cum sit supfluum quartae digestionis, primo est sicut lac, & mulgetur per vim generatiuae potentiae de omnibus membris. Itaque operatione naturae, videlicet generatiuae virtutis, attribuit Deo, quem admodum actio instrummenti ascribitur principali agenti: & quantum ad corporis propagationem in seminis destitute, dicit quod Deus miserit equum videlicet ordinatioe diuina hoc fit, quod natura quasi mulgendo eliciat semen ex suis latibus. [et sicut caseum me coagulasti]. In hominis namque generatione non occurrit secundo ipsa compactio massae corporeae, quasi non ita se habet semen viri ad materiam quam mulier administrat in generatione hominis aliorumque animalium, sicut se habet coagulum ad lac in formatioe casei. In femine autem viri ponit vis actiua seu formatiua. Hinc ait Albertus: Gutta viri coniuncta guttae femine, vaporabiliter ingreditur eam sicut spiritus in corpus, & virtute formatiua comprehendit eam atque coagulat, sicut coagulum vaporabiliter ingreditur in lac, & coagulat ipsum, prout 16. de animalibus ait philosophus. Unde in Threnis, vbi nostra tractatio habet, Nitidiores lacte, Septuaginta translulerunt, sicut lac coagulati sunt. Sic ergo quod ad corporis formationem, meo Deo per naturae operationem quasi caseum coagulasti, i. quasi lac viri coegisti. Coagulum quippe ad cogendo nomen sortit, quoniam cogit lac coadunari seu coagulari. [Pelle & carnis vestisti me]. In hominis generatione tertio occurrit membrorum distinctio, quorum robur & consistentia ex neruis ossibusque dependet. Membra autem vitalia interiora, ut epar, cor, stomachus, pelle & carnis velut vestibus operiunt, ne effluant aut eorum appareat foeditas, imo & caro ob hanc causam tegit pelle, secundum Hieronimum, super Ezechiel. Propterea dicit Albertus: Tertium opus feminis viri in guttae feminis, est pelle circumducere, ne spiritus euaporet, sed lustrans vniuerso per circuitum opator spiritus pulsat ad vitam. In carne autem quartum opus est, quod vis formatiua circumducit, ut sensus diffundat in ea. Porro de his in quibus robur corporis est, & per quae caetera sibi coherent, subiungit ossibus & neruis concepisti me. I. membra mea pariter coniunxisti, ossa enim carnem sustentant, ne per suam mollitiam decidant. Nerui vero per totum corpus expansi sunt. [Vita] i. formam vitalem, vicem animam rationalem vitam meam coniunctam formale principium, [et misericordiam] i. supernaturalia munera gratiarum seu varia beneficia gratiae gratis & misericorditer data. [tribuisti mihi], quoniam corpore sufficienter disposito, Deus animam rationalem creauit infundit, Thomas & alij quidam per misericordiam loco hoc intelligunt naturale seminarium virtutum & scientiarum nobis innatum, de quo in regula sua scribit Basilus: Innatus enim est aetate habitus principiorum: tam speculabilium quam operabilium, & ex seminario tali quidam naturaliter dispositi sunt ad hanc virtutem, quidam ad illam. Iob vero ad pietatem emittenter dispositus fuit, prout infra testatur: Ab infantia creuit mecum miseratio, & de vtero egressa est mecum. [et visitatio tua] i. beneficiorum tuorum largitio, gratiae influxio, clemens conseruatio. [custodiuit spiritum meum] i. animam meam conseruauit in vita hucusque & necessaria victui tribuit, me quoque ad peccatis retraxit, & in gratia conseruauit. Quod etiam Deus partim per angelos facit custodiam. Quae admodum autem in scripturis dicit Deus a quibusdam recedere, quoniam gram abstrahit eis, sic fert visitare atque accedere dona sua praestando. Omnia haec S. Iob introduxit, ad insinuandum quod omnia quae in homine sunt, Deo sint nota, & ad impetrandum misericordiam eius ex propria fragilitatis & imperfectiois confessione. Itaque, ad inueniendum quod homo tam fragile vas, sustinere non valet regulam indeclinabilem iustitiae, sed ut quanto Eth. docet philosophus, hominem recte esse vti regulam aedificatiois Lesbiae, quae est terra, in qua nullus lapis dolabilis est ad regulam rectam. Incolae vero illi, ne careat aedificatio, faciunt plumbeam regulam, ut vbi lapis non dolat ad regulam, regula curuet ad lapidem: & vbi non fuerit enormis curuitas, sustineat. Sic inter homines oportet leges regiminis remitti ad infirmitatem humanam, & quod enormiter distoritur non est, tolerare. Deinde facit in Deo obliuionem proprie dictam non esse. [Licet haec caelestis in corde tuo] i. notitia hominis quae iam commemorauit, quae intra te abscondas, dum ea verbis non pandis, nec per opera monstras, sed ita me affligi permittis, quasi creatura tua non essem, aut quasi dire peccassem, vel quasi ita fragilitatis naturaliter non consistere. [et scio] quia vniuersorum memineris. I. omnium actus aliam notitiam habes, nec peritiorum immemor visquam efficeris. [Si peccauit], quod ait vel ad insinuandum quod enormiter non peccauit, vel ad fatendum quod venialibus non caruit, quoniam tertio Reg. Salomon loquens: Non est homo super terram, qui faciat bonum & non peccet, [et ad horam peccasti mihi] i. non statim

Ierem. 18.

1. Cor. 15.

Rom. 7. Gene. 3.

Thren. 4.

Iob 31.

3. Reg. 8. 8888

cū peccassem, me puniisti, sed paternaliter distulisti donec correxisti, cur ab iniquitate mea solim commissa, cuius dilata fuerat poena, [mūdū me eē nō pateris;] i. cur me nūc tanq̄ iustū non desinis impunitū, sed p̄cā q̄ ego desuei & emēdauī, mihi mō ipōnis, & me q̄si maculosum p̄ tantā plagam ostēdis. Per hoc pbat, q̄ p suis p̄cīs non sit ita p̄cussus, qd etiā pbat deinceps, q̄ iustis atq̄ iniustis cōmunit aduersa vitā p̄sentis eueniunt. [Et si impius fuero, v̄e mihi ē. Iga tūc dānatiōnē promeror, & iuste hęc patior,] & si iustus fuero, [nō leuabo caput]. aduersitatis iustis non subleuor, & (vt apparet) nō releuabor, nisi forte in morte. Vel, nō leuabo caput, i. me cōtra tuam æquitatē & dispositionē nō erigā, me iustificādo in tuo cōspēctū, teq̄ reprehēdendo. [Saturatus afflictione & miseria,] p̄cānis & calamitate repletus multiplici, q̄a despectus ab oībus, & rebus nudatus ac fohole. [Et propter superbiam] meā, si me opposuero tuo iudicio, [quasi] leānam capies me. [Retia] aculis suppliciorū me vndiq̄ angustabis atq̄ circūdabis, quēadmodū leāna in foueam lapsa, p̄ industrias capitiq̄a (vt narrat Grego.) in eius via fit fouea, in qua pecus ponit̄ qd videns leāna, desiderio eius se in foueam projicit. Fouea autē facta est profunda & angusta, vt in eam leāna cadere queat, sed exilire nō valeat. Sicq̄ venatoribus eā desup̄ iētibus lācēnis circūpōsitam ac ligatā, cogit fugere & seip̄am cōprimere, q̄a resistere neq̄, sicq̄ cōclusa, cū vectib⁹ eleuatur & capit. [reuerfusq̄ non per tuā] mutationē, sed per poenā; meā; in nouationē, [mirabiliter me crucias] dolorib⁹ aīx & corporis, & in somno atq̄ vigilia, diu qd cōtinuandū meos afflictiones. [In] sauras, renouas & cōfortas [reflex] tuos cōtra me. i. amicos meos, q̄ vident & eē se iactāt testes tuę veritatis, qm̄ cōtra me tuā defendunt iustitiā velut cōtra blasphemū, & p̄ poenās meas videris testimonium verbis eorū conferre, eosq̄ in suo contra me exercitio confirmare. [Et] multiplicas iram tuā. i. punitionē q̄ esse videtur ira tua, seu ex rigore tuę iustitię emanare. Hęc em̄ multiplicem facis in me. [Et] poenā militat in me. i. poenā iustā te permittēte mihi inflictā, me impugnat & vulnerat, sicut milites hostes inuadūt. hoc plenus elucidatū recordeo in expositione sexti capli, vbi lob ait: Sagittę dñi in me sunt, quā; indignatio ebibit spiritū meū, & terrores dñi militat cōtra me. In hoc equidē libro, quia rhetoricę scriptus est, & disputatiue p̄cedit, eadem sententię frequētē alijs verbis reperitur, sicut in disputationibus rhetoricis q̄ fieri solet codicibus, & p̄sertim in sermonib⁹ dolorosis & affectuosis, in quib⁹ amor & dolor renouāt spiritū ad resumendū quę dicta sunt. Tales autē sunt sermones B. lob, quod etiā ex passu immediate sequēti sit euidēs. Nā subditur: Quare de vulua eduxisti me, q̄ vtinā consumptus essem, ne oculus me videret. [Hoc em̄ est qd supra ait: Quare nō in vulua mortuus sum?] egressus ex vtero nō statim perit; sic q̄q̄ quod subditū fuissem, quasi nō essem, de vtero translatus ad tumulum. Ibi dem̄ alijs verbis ita exprimitur: Sicut abortiuum absconditū nō subsisterem, vel qui conceptū nō viderit lucē. Qm̄ ergo verba hęc tertio caplo diffuse atq̄ proluxe exposita sunt & p̄facta, nūc huius capituli verba ad intelligēdū plenarie difficilissima sunt, nec paucis verbis ibi p̄habita, hic repeti possunt. Idcirco proximitatē deuotans, ad expositionē tertij capituli legentē remitto. Nam & Gregorius ita facit. Verunt̄ verbum istud, fuissem q̄si nō essem, nō tam clare patet ex eo, qd tertio capitulo dicit, Sicut abortiuū absconditū nō subsisterē, sicut qd ait hic, Quare de vulua &c. ex eo qd scribitur ibi, q̄re nō in vulua mortuus sum? Idcirco particula ista iam exponēda est breuiter, fuissem q̄si nō essem, i. si in vtero matris obissem, nec viuus inde fuissem educus, fuissem q̄si nō essem, i. esse meū tā breue & occultū, fuisset p̄ nihilo repositatū, nec mala hęc sustinerē, imo imunis essem ad vitā hui⁹ miserij, q̄si nunq̄ fuissem, seu q̄si prorsus nō essem. Sed quō hęc licite ac rationabiliter dici possint, in expositione 3. cap. reqr̄at. [Nunq̄ nō paucitas dierū meorū finiet breui?]. vtiq̄ dies mei restātes, q̄ pauci sunt, p̄sertim cōparatione p̄p̄uitatis sequētis, cito finē habebunt, p̄teribunt seu defluent. Vnde 7. cap. dixit: Parce mihi dñe, nihil em̄ sunt dies mei. Et iterū: Dies mei velocius trāseūt, q̄ a texete tela succidit, & cōsumpti sunt absq̄ spe. Ad literam q̄q̄ hoc dixit, qm̄ ppter acerbitatē dolorū suorū putauit se protinus moriturū, nec naturaliter lōga sibi vita in seculo isto restabat. [Dimitte ergo me]. i. paulisper me respirare cōcede, & ab afflictionis huius magnitudine modicū cessa, eāve tēpera. [vt] plāgā paululū dolorē meū iaduersitates & poenās q̄ mihi euenierūt & insunt, aliquantū seu moderatē deplorē, cū & stetus sit alleviat⁹ interni doloris, vt sępe expositū est, q. d. Tāta est plagay meę acerbitas, vt p̄ poenā; vehementia lachrymas fundere nequeā. Hinc ait Greg. Sicut moderata afflictio lachrymas exprimit, ita imoderata subducit, q̄ mentē afflictio absorbet, sic eius cōsiderationē impedit, vt sēdo æstimare nō possit qd ferat, mentē nāq̄ q̄si insensibilē reddit ac induratā. [anteq̄ vadam]. p̄ mortem de seculo & corpore isto, & non reuertar. ad statum vitā p̄sentis corruptibilem ac mortalem, scdm̄ quod 7. dixit cap. Non reuertē oculus meus vt videat bona, nec aspiciet me visus hominis. Et infra: Semitā (inq̄) per quā nō reuertar, ambulabo ad terrā t̄nbrofam & optā mortis caliginē. i. infernū ad quē ante Chrī passionē oēs etiā iusti descenderūt, scdm̄ qd infernus late accipit, p̄te comprehendit limbū p̄m, in q̄ iusti in tenebris, nō t̄n in sensibili⁹ poenīs, fuerunt. Vnde & Iacob ait in Genesi: Descendā ad filijū meū lugens in infernū. Et infra B. Iob: In pfundissimum inferni descen-

multipli-
casti

Iob 6.

Iob 3.

Gregori⁹.

Iob 7.

Gregorius

Iob 7.

Gene. 37.
Iob 17.

descendent oīa mea. Porro infernus dicit̄ terra tenebrosa ex vtriusq̄ lucis carentia, c̄sp̄ialis & corporalis, secundū Albertū, vel ex carētia claritatis visionis beatificę ac diuinę. Dicit̄ demum operta mortis caligine, i. ipsa caliginosa morte, puta eterna damnatione, quę in Apocalypsi dicitur mors secunda. Estq̄ contraria vitę glorię, imo & vitę gratię, quis non vitam perimat natura. Vel mortis caligo est teterima illa obscuritas, mortē corporalē secuta, videlicet meror, desolatio, seu desperatio sempiterna. Thomas autē per caliginem mortis intelligit originalē peccatum, mortem inducens, quod in damnatis manet, quo ad hoc quod damnū patiuntur illius peccati. [Terram] miserię p̄ abundantiam, q̄a in ea est plenitudo totius calamitatis, & sensibilibus poenā; acerbitas perhorrenda, [et] tenebrarū horribiliorū ac palpabiliorū q̄ fuerunt tenebrę Aegypti, de quib⁹ scriptum est in Exodus: Factę sunt tenebrę horribiles atq̄ palpabiles in terra Aegypti. Deniq̄ aer q̄ in inferno est, spissus, teter, inconuenientissimūq̄ consistit, & ignis infernalis (secundū Gregorium) calorem habet & concremat, lucem nō habet nec radiat. Nam de reprobo p̄cipit Chrust Projicite eum in tenebras exteriores. Verunt̄ aliq̄ satis probabiliter dicunt, & Thomas super 4. Sententię hoc tenet, q̄ ignis inferni modicū luminis habet, lucēs tantundē, vt in miserij existentēs possint se mutuo videre, corporaliter resumtis corporibus, qd non ad poenę releuamen, sed ad ingens calamitatis spectat grauamen, q̄a & corpora reproborū horribilissimi, turpissimi, atq̄ mœstissimi erunt aspectus, nihilominus in aliquib⁹ locis inferni p̄t̄ esse mera obscuritas. Insuper, infernus terra tenebrę vocatur, ppter actualia peccata quibus inuoluuntur damnati. [Vbi] vmbra mortis i. mœstissima habitudo multiformisq̄ vitę, quę similitudo est mortis, quoniam sic affligunt, ac si iugiter morentur, propter qd mortem exoptant, & Deum vitę fontem blasphemant. Vel vmbra mortis, secundū Albertum, designat imagnēs timidis occurrentēs in poenīs, iuxta id Sapiētis: Personę tristes illis appāretēs, pauorem illis p̄beant, & nullus ordo iuratum, sed cōturbatio cōsciētę & cōfusio vitiorū. Nam om̄e bonum honestū detestantur ac odiunt, suntq̄ prorsus auersi a Deo ordinis auctore fontano, atq̄ totius honestatis fontem supermundissimū indicibiliter odiunt, & e⁹ beatitudinē inextimabiliter inuident. Idcirco inter eos nullus ē ordo laudabilis, sed inordinatio cōsummata. Verunt̄ obijci potest, qm̄ (teste Apostolo) quę a Deo sunt, ordinata sunt. Dānatorum autem supplicia a Deo infliguntur. Deniq̄ qd inordinatū est per culpā, ordinat Deus per poenam, & dedecus iniustitię ordinat & reformat decore suę iustitię, & iuxta mensurā peccati em̄ mēsurā supplicij, iuxta qd scriptū est in libro Sapię: Fortioribus fortior instat cruciatus. Et in Apocalypsi: Quantū glorificauit se & in delicijs fuit, tantū date illi tormentū & lucrū. Quāto egdem volūtas creata plus sibij p̄ cōtra diuinā voluntatē indulsit & satisfecit, tāto plus sustinere cōpellit cōtra propriam afflictionē. Sed iam ad ista est secunda responsio. Non em̄ idcirco in inferno est nullus ordo, q̄a tormētā eorū ordinata non sint secundū dictamē sapiētę, exigentięq̄ iustitię Dei excellesi, sed qm̄ mētibus damnatorū summa inest prauitas, cōfusio, vitiosa auerisio, inordinatissima ac turbulentissima vita. Propter quod diuinus Dionysius scribit, q̄ in dēmonibus sit amens furor, irrationalis cōcupiscētia & phantasia proterua. Hinc ait Greg. Ipsa supplicia p̄ Dei iustitiā ordinata, in mētibus dānatorū ordinata nō sunt. Dum em̄ dānatus q̄q̄ foris igne succendit, in ordinaris cęcitatis igne vorat, & in dolore positus, interius exteriusq̄ confunditur, vt sua cōfusione deterius cruciet, sed sempiternus horror inhabitat. [qm̄] poenās quas sciūt se in æternum passuros, dolorose sentiūt vt p̄ites, & pœnaliter horrent vt futuras, sed & seipsos abhorret, & corpus suoy deformitatē, turpitudinēq̄ cernentes, resurrectionē peractā, vehemētē stupebūt atq̄ horrebūt, turpiora siquidē corpora illa erunt, q̄ fuerunt q̄ pro media parte a vermibus erāt corrofa. Prę tera dēmonum aspectus horribilissimus erit dānatis, & vnus alteri corpus erit ad intuentum. Hinc super Apocalypsim ait Albertus: Dānati non tm̄ affligent in corpore ab igne inferni, quantū eorū mens affliget ex hoc, q̄ dānatiōnē illā mœstissimā perpēdet eternaliter duraturā. Gregorius q̄q̄ hic ait: In hoc seculo flāma q̄ succēdit, illuminat. In inferno autē ignis q̄ cruciat, obscurat. Hic metus amittit, cū tolerari cęperit qd timebat. Illic vero dolor dilaniat, & pauor angustat. Horredo igit̄ modo erit tūc reprobis dolor cū formidine, flāma cū obscuritate. Quāuis autē Gregori⁹ supra iā dixerit ignē infernalē nequāq̄ lucere, iam t̄n post verba indulta subijgit & verba p̄habita quasi exponit: Illic ignis & ad cōsolationē nō lucet, & tamē vt magis torqueat, ad aliqd lucet. Nam sequens secū in tormētis reprobi, flāma illustrāre, visuri sunt, vt amplius torqueantur. Postremo, cordibus imprimēda & vehemētē timēda sunt ista, sc̄q̄ viuēdū est nō bis, ne ad tantā miseriam pertrahamur, ne ad tristissimā illā mansiōnem perpetuo deputemur, ne intolerabilissimā illa tormētā eternaliter tolerare cogamur. Vnde ad euadendum illa supplicia, patiamur libenter qc̄ quid molestia, quicq̄ aduersitatis in isto seculo occurrit sive infligit. Pensemus q̄ male sit eis, q̄ ibi iam derinentur, & Deo p̄cordialissime regratiemur, q̄ toties atq̄ tam diu nobis p̄cepit, nec dudum in tartarū nos proiecit, eū iam multos dānauerit, qui minus q̄ nos peccauerunt. Idcirco quicq̄ potest manus nostra, instanter ac feruide openur.

Apoc. 11.

Exo. 10.
Gregori⁹.

Matt. 22.

Sap. 17.

Rom. 13.

Sap. 6.
Apoc. 18.

Dionysius
Gregorius

Gregorius

De mystico eiusdem capituli intellectu. Arti. XXVI.

Duo

DVm mēti nr̄a diuinā dulcedinis sapor gr̄atiosus infundit, ipsaq; mēs summa, purē, ac immensā bonitatis amore ignit, omne mox desiderium vitæ p̄sentis extinguit, delectatio carnalis in tēdiū vertit. Vir itaq; afflictus & iustus, cupiens dissolui & esse cū Christo, dicat: Tædet aīam meā vitæ meæ: In hac corruptibili carne, ubi à diuinā lucis beato ac desideratissimo aspectu impediōr. Corpus em̄ qd̄ corrūpitur, aggrauat aīam, qm̄ cetera millia contēplationis obstacula ingerit. Hinc clamauit Apostolus: Infelix ego homo, q̄s me liberabit de corpore mortis huius? Et Psalmista: Educ de custodia aīam meā ad cōsuetudinem nomini tuo. Tor̄ q̄q; defessus culpabilis om̄i die illabimur, qbus Deū aliq̄nter inhonoram, vt nō immerito de vita hac tanto plus attēdiemur, quāto plus in diuinitatis sc̄to amore feruemus. Et qd̄ mirū, si esse in vita & exilio attēdiemur, atq; ad patriæ accēdamur ingressum, si tñ veraciter viatores cōsistimus? Deniq; dum gr̄a operāte cōperit ita p̄sens vita vilescere, creatorisq; amor mēti dulcescere, restat vt quicqd̄ in se rēphensibile p̄p̄dere poterit, fortiter arguat & accuset ac corrigat. Ideo sequit̄: Dimittā aduersum me eloquium meū, in oibus rēphendā me ipsum. In multis em̄ offendimus oēs. Et iustus in principio accuator ē sui. Scriptū est: Dixi, cōfitebor aduersum me in iustitiā meā dño. Et autē qui culpā suā excusat, dñs ait per Hieremiam: Iudicio contēdam tecū, eo q̄ dixeris, nō peccauit. Prima etenim via post culpā redeūdi ad Deū, est propriā iniquitatē cognoscere, quā in cōfessione debemus p̄cipue aduersum nos manifestare, nō sine pudore peccati, & cū interno dolore q̄ inhonorauimus Deū. Ideo addit̄: Loquar in amaritudine aīæ meæ. In p̄cniāli dolore & ex vera cōtritione p̄ctā mea fatebor, nō nudis verbis me accusando, vt illi q̄ ex cōsuetudine t̄qdā mēte arida confitent̄, & lugēda q̄si letares aut fabulā recitantes, p̄nūciāt. Quo autē cōsistens maiorē habet de suis p̄ctis pudorē & cordialiorē dolorē, eo plus dimittit̄ ei, etiā de p̄cniis peccati, plusq; fortit̄ de gr̄a ad vitandū deinceps p̄ctā, & p̄sequendū opera bona. [Dic̄ Deo] supplicii mēte, [noli me cōdēnare:] sed peccatis ignosce, gr̄am tribue, cōfer salutē. Si autē q̄s oret nō condēnari ex priuato amore, q̄ sicut amat delicias, sic fugit tristitias, seu solo seruilī timore p̄cniās, non est magnū, imo nec meritorū, cū radix merendi sit charitas Dei infusa, supernaturalis, gratuita, ita q̄ nullus actus ē meritorius, nisi imperetur à charitate, q̄ vita est aīæ. Si autē q̄s postulet nō dānari desiderio felicitatis æternæ, meritorū quidē est, si ex charitate procedat, ita q̄ plus q̄ratur ac intēdatur Dei honor & gloria, q̄ propriū p̄mīū, sed nō est p̄fectū, q̄a mens rēflectit ad seipsum, p̄pter qd̄ non ē ibi purus & nō reciprocus amor, sed partim reflexus. Porro si quis postulat non condēnari, solo sincero amore existēdi cū Deo, & laudādi eū filiali timore, separandi ab ipso, maxime meritorū est atq; p̄fectū. Tali ergo affectu hoc depreceatur, aliās magnū nō esset. Si qdē nullus tam vitiosus ē, qui non cupiat nō dānari. [Indica mihi] reuela mihi (o Deus) oīm iudex iustissime, [Cur me ita iudicēs?] in hac vita, i. q̄re me nūc tot aduersitatibus imple, tribulationibusq; circundas, an s. hoc fiat ad meū p̄fectum, & vt per p̄sentis vitæ flagella euadam futura supplicia, an forte idcirco meū occulto sic agis iudicio, q̄tenus hæc mea tribulatio sit futura damnationis inchoatio. Nempe (vt ait Gregorius) duobus modis iudicat Deus hominem in hac vita: quia aut per mala p̄sentia irrogare iam tormenta sequentia incipit, aut tormenta sequentia p̄sentibus flagellis extinguit. Rursus, quibusdam iustis contingit, vt exemplo B. Iob, omni se diligentia corā Deo custodiant, & de mortalibus sibi cōsc̄i non sint, nihilominus grauitur tribulentur. Illi ergo verba hæc dicere queunt eo sensu, quo p̄cedenti articulo de S. Iob literaliter fuerit exposita. Itē: Si quis iustus dire afflictus, quis aliq̄si se peccasse tēstet, nesciat tñ pro q̄ excessu specialiter puniat, Deū p̄or orare vt sibi indicare dignetur, Cur seu pro qua causa culpabili taliter visitetur. Præterea, si quis nimis pusillanimitate tēstet, aut immoderata scrupulositate laboret, aut desperatōe t̄gatur, quasi peritus sit, etiā si fecerit qd̄ in se ē, & debita sua impleverit, aut q̄ p̄destinatus nō sit, ideo saluari nō valeat, talis conforter seipsum, & animet̄ in Deo, fiducialiterq; loquatur ad ipsum. [Nunquid bonū tibi videt̄, si calumniæ & opprimas me opus manū tuarū?] q̄si dicat, nō vtiq;. Immo spero in tua pietate, o dñe, q̄ cū sim opus tuū, & ad tuā imaginē similitudinēq; creatus, q̄ quantum in te ē, nō velis nec permittas me perire, sed speranti, timētī & inuocanti paternaliter subuenire digneris. Sic & Esaias orat: Ecce respice opera manū tuarū, & populus tuus oēs nos. [Et cōsiliū impiorū adiues?] si, non vtiq; bonū tibi videtur, vt aduersarios meos saluis, qui sunt p̄sertim inuisibiles hostes, adiuues ad perdendum me sed gr̄am tribues resistēdi, per angelū meum mihi succurres, per meritū passionis Ch̄si, per preces sanctorū, nec vitra vires me tentari permittes. Inuisibiliū autē hostiū incessabile cōsiliū, studii, exercitiū est, animarū impedire salutē, & nos suæ dānationis confortes peragere, q̄bus tanto feruētius ac robustius reniti debemus, q̄ noscimus eos contra nos malignos, inuidiosos, incessabilibusq; conari. Hæc vero resistētia qd̄ est, nisi Deū iugiter inuocare, seipsum in oibus penitus humiliare, & q̄ Deus requirit, obediēcialiter obseruare? Præterea, si post grādē in sp̄sualibus profectibus prosperitate, post p̄cipuam aliquā deuotionē aut analogicā contēplationem, seruētissimāve affectionē in Deo, contigerit nos subito gr̄a dispētatū suspensionē incurrere, grauem tentationē incidere, magnā animi ariditate pati, aut forte (quod ab̄st) p̄ cui

Philip. 1.

Sap. 9.

Rom. 7.

Psalm. 141.

Iaco. 3.

Prouer. 18.

Psalm. 31.

Ierem. 2.

Gregorius

Esai. 64.

pam

pam grauitur labi, redeūdo ad cor, dicamus creatori, quasi pie cōquerēdo, fiducialit̄ blandiēdo, humiliter exorādo, pristinā gr̄am implorādo, qd̄ sequit̄: Manus tuæ dñe fecerūt me, & plasmauerūt me totū in circuitu. Quicquid sum & habeo in corpore eiusq; mēbris, in aīa eiusq; viribus, tu mihi dedisti: & it̄ sic rep̄te p̄cipias me. Ab alto contēplationis ac sp̄sualis p̄fectionis in ima uanæ imaginatiōis, internc̄ sterilitatis, diabolicæ tētationis, aut labi p̄mittis in vitia p̄p̄riæ fragilitatis, q̄si factura tua non essem, & q̄si tibi non esset cura de tuis effectibus. Q̄si dicat: Istud mirum videt̄, non tñ iniustus cenet. Sic & Psal. 101. affirmat: Poculū meū cū fletu miscebat̄ a facie iræ indignatiōis tuæ, q̄a eleuās altit̄i me. Istud etiā dici posset ab eo, q̄ in magnā corporis infirmitate rem rēp̄t dāna, & à statu sublimi ad inopiā deueniret. Ex literalī aut̄ sensu istorū, imp̄p̄si ima impuri Manichæi cōfutant̄ figmēta, dicētis: Hæc inferiora operāq; naturę in corpore p̄ductione ac formatione, nequa q̄ esse à bono Deo, quē nōiat Deū lucis, sed à principio tenebrarū, puta diabolo. Deinde videndū quō quæ sequunt̄, de interiori hoīe (sc̄aīa) possint exponi. Memēto q̄so. J. paternaliter ignoscēdo, celeriter succurrēdo, ostēde te memorē seu immutabiliter cognoscēte, [q̄sicut lutū feceris me]. aīam meā lutō assimilasti, gr̄a tuæ fluētā in eam fundēdo, vt sp̄sualiter irrigata fructificet, sicut in terrā fundit̄ imber de celo vt germinet. Anima q̄q; ad sancti sp̄s influxi onem se habet, quemadmodū terra ad pluuię p̄fusionem. Propter qd̄ ait Psalmograp. Aīa mea sicut terra sine aqua tibi. Nā sicut terra sine aqua seu pluuia sicca extat & infructuosa, sic anima sine influentiā sp̄sualit̄. Insuper sicut lutū à Deo facta est aīa, qm̄ intellectūalitas non est pura in ea, sed terrenæ sensualitati p̄mixta, quemadmodū flāma cādēlę superi⁹ clara est, inferius aut̄ fumosa. Rursus anima, ob eius ad carnalia cōcupiscentias ac vitia carnis, non immerito similis fertur lutō. [Et in puluere reduces me]. In puluere reducit̄ anima, nō q̄ substācialiter corrūpat̄, aut vitam naturæ amittat, sed q̄a nonnūq; post diuinorū charismatū irrigationē, propriæ infirmitati relinquit̄ & siccat̄, vt peccādo sp̄sualiter moritur vitā gr̄a amittēdo. Hoc ergo vir iustus loquit̄, non simpliciter asserēdo, sed caute timēdo: q̄a dum homo in donis gr̄a p̄perat, timere debet de casu, quemadmodū ait Ap̄tus: Qui stat, videat ne cadat. Ecce q̄q; 11. dicit: In die bonorū ne immemor sis malorū, & in die malorū ne immemor sis bonorū. Nōne sicut lac mulsisti me? sicut extrahitur lac de corpore brui, sic aīam meā eduxisti de vanis mundi affectib⁹? ad nouā conuersationē teneritudinis sp̄sualis, vt sp̄i mētis renouata, vetera vitia deserat, atq; in donis p̄sualit̄ cū q̄ die recenter crescat ac floreat, iuxta illud 2. ad Corinth. 4. Licet is q̄ foris est nosster homo, corrūpaturū is q̄ intus est, renouat̄ de die in diem. Hinc Petrus hortat̄ in prima sua Canonica Deponētēs oēm malitiā & oēm dolū & simulationes & inuidias & detractiones, sicut modo geniti infantes rationabiles, lac cōcupiscite, vt in eo crescatis in salutē. [Et sicut caseum me coagulasti]. charitatis coagulo mēti meæ infuso, aīam meam sp̄sualiter adunasti, cōstrinxisti, firmasti vt casei, ne per multa uagetur, & peccādo pessuat, sed tibi summo bono, qd̄ solū necessariū est, simplicitate firmiter semp̄ inhæreat, in te suos affecti⁹ oēsq; actūs reducat & figat. Hoc facit Deus electis, q̄ gr̄a mente ei decantat̄: Tenuisti manū dexterā meam, & in uoluntate tua deduxisti me. Hinc anima amorosa fatetur Cantic. 2. Ordinauit in me charitatē. Nam & hæc diuinę pietatis munera gr̄atiosa iustus sibi narrat à Deo collata, humiliter, nō iactāter, vt gr̄as referat, custodius cōsistat, seq̄ beneficiorū Dei memorē esse declarat. Hoc q̄ppe ad p̄fectionem requirit̄, vt homo dona sibi p̄stita recognoscat, dicēte Apostolo: Non sp̄m huius mūdi accepimus, sed sp̄m qui ex Deo est, vt sciamus q̄ à Deo donata sunt nobis. Postremo est & coagulatio mala, q̄ est induratio in peccato, quemadmodū ait scriptura de impijs: Coagulātū est sicut lac cor eorū. [Pelle & carnis uestitū me]. Inq̄m anima ad cælestia ac diuina suspirans, corruptibili corpore eiusq; necessitudinibus ac motibus circunuallat̄, ossibusq; virtutū firmitatibus & neruisq; virtutū & donorū cōnexionibus [cōpegisti me]. aīam meam cōfortasti, & tibi iunxisti, ac mystico Ch̄si corpori coherere fecisti. Virtutes nanq; & dona sp̄sualit̄ sunt cōcatenata, ac aīam in Deo firmantia, incorporatiā q̄q; corpori electorū. [Vitam] gr̄a [et misericordiā] i. supernaturalia uaria dona [tribuisti mihi] in baptismo & post lapsum in p̄cniētētia, immo quiescunt post p̄ctm̄ mortale cōuersus sum. Qm̄ em̄ ad supernaturalē finē (q̄ est uisio Dei p̄ specię) creatus est homo, indiget supernaturalibus medijs, qbus finē hūc fortiat̄, cū necesse sit fini media p̄portionari. Hæc autē supernaturalia media, sunt gr̄a gratū facies, virtutes infusę ac dona, q̄ rite misericordię appellant̄, qm̄ ex sup̄munificētissima Dei pietate penitus gratis ac misericordissime dant̄, quæ admodū ad Tit. 2. ait Ap̄tus: Non ex operib⁹ iustitię q̄ fecimus nos, sed secundū suā misericordiā saluos nos fecit. & ad E. p̄hes. 2. Gratia saluati estis p̄ fidē, & hoc nō ex opibus. Dei em̄ donū est, nō ex opibus, nō ex glorię. [Et uisitatio tua custodiuit sp̄m meū]. Non solū indigemus gr̄a p̄ueniente, sed etiā sublequente & cōsummate. A Deo nanq; est oīs boni inchoatio, cōseruatio & cōsummatio. Vitā uisitatiōem ipse in nobis incipit, p̄fectur, terminat. Itaq; uisitatio tua, i. tuipse clemēt̄er me uisitās, seu pietatis tuę subsidium, custodiuit sp̄m meum: q̄a q̄ diu mansit in esse vitæq; gratiæ, hoc fuit, te eam custodiente, tuāq; dona in ea cōseruante ac p̄ficiēte. Non em̄ minus, sed plus dependent oīa gratiæ dona, sp̄sualit̄q; charismata à Deo, q̄ dñs à sole, seu splendor à luce: & tñ si ad moment

Psalm. 141.

Psalm. 141.

1. Cor. 10.

1. Pet. 2.

Psalm. 72.

1. Cor. 2.

Psalm. 118.

6

ENARR

tum sol cessaret diem, aut lux suam claritatē cōseruare, nonne dies & claritas talis subito esse de-
 fuerēt; sic si p̄ momentū Deus cōseruationē seu custodiā suam abstraheret, quicquid sp̄ialia fue-
 rit p̄fectionis, subito disperiret. Hinc orat P̄salm. Custodi me dñe vt pupillā oculi. Et: Vistra nos
 in salutari tuo. Rursusq; asserit: Nisi dñs custodierit ciuitatē, frustra vigilat q̄ custodit eam. Ex q̄
 clarissime innotescit, q̄tum nos humiliare, q̄tum Deo regratari, q̄tum inanē & fatuā in nobis ipsi
 gloriatiōē asperrari debemus, p̄sertim cum ipsemet beatus Hierem. 10. testatur: Scio dñe quia
 non est hoīs via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Licet hęc cæles in corde tuo,
 tñ scio q̄ vniuerfos memineris. Cum Deum p̄ aliq̄ gr̄a speciali deposcimus, & diuersa q̄ eum
 ad miserendū ac audiendū inclinēt, orando cōmemoramus, videlicet q̄ ad ppriam p̄tinent fragi-
 litatem, p̄cedentia q̄q; beneficia pietatis diuinæ, nec tñ ad libitum exaudimur, immo diu differi-
 mur, tunc Deus q̄si celat in corde suo q̄ dicimus, qm̄ inſtar non aduertētis se habet; sed tunc ne-
 quaq; frangamur aut diffidamus, sed p̄seueranter precemur, dicētes qd̄ subditur: Scio q̄ vniuerfos
 memineris, q̄lter s̄ sperantibus & constantibus p̄missisti Petite, & dabitur vobis. Itaq;
 cūcta aduertis, nec minima affectio aut verbi platio tua effugit memoriā, ideo fiducialiter vsq;
 in finem te inuocabo, p̄sertim cum in euāgelio Ch̄s locut⁹ sit: Si vos cum sitis mali, nostis bona
 data dare filiis v̄s, q̄nto magis pater vester de cælo dabit sp̄m̄ bonū petētibus? Deniq; ipse iu-
 bet se exorari, & hoc q̄re, nisi q̄ paratus est exaudire? [Si] pro quāt peccauit tibi, ad tuā sanctita-
 tis iniuriā, ad tuā maiestatis inhonoratiōē, & cōtra tuam voluntatē, sigdem tibi soli peccauit,
 & malum corā te fecit: qd̄ vtiq; nō sine cordiali dolore fateri & fari debemus, eo q̄ tam immen-
 sæ celsitudinis dñm, tam superclemētissimū patrē, tam incōparabilem bñfactorem, toties & tam
 dixit offendimus. Et ad horam pepercisti mihi, non statim te vlcisendo, iuxta illud Iohel. 2. Be-
 nignus & misericors est dñs, & p̄stabilis sup̄ malitia. Et in P̄salm. 102. Non secundū p̄ciā nostrā fe-
 cit nobis, neq; secundū iniquitates nostras retribuit nobis. Cur ab iniquitate mea mundū me
 esse non pateris? Ji. cur p̄mittis me nunc recidiuare? Cur gr̄am abstinēdi ad culpās non tribuis?
 Cur me p̄teriorum vitiorū impuris memorijs aut delectationib⁹ definis ingnari? qd̄ totum non
 diuinam pietatem repræhendendo, sed ppriam calamitatē defendendo, p̄fertur, & eo q̄ Deus p̄mit-
 tit nos ad dæmonib⁹ impugnari ac superari. Pati tñ Deo improprie seu metaphorice constat ad-
 scribi. In tñ q̄q; puritas nostra, oīs q̄ virtus ac meritū dependēt a Deo, vt cum vitijs sordidamur,
 nec poenitemus, dicamur a Deo indurari, & ipsum non pati, vt puri simus, dicamus. Sic nemp̄
 Esaias scribit: Tu dñe, q̄re nos errare fecisti de vijs tuis, indurasti corda nostra, ne timeremus te.
 Et si impius fuero, v̄z mihi est Ji, æterna damnatio imminet, nisi poenitentia egero, secundū illud
 Esa. 5. V̄z impio in malum, retributio erū fiet ei, & si iustus fuero, non leuabo caput Ji. mentē su-
 perbiendo, p̄sumendo, inaniter gloriando, non erigam, sed tibi tanto subiectior ero, q̄ gratiosius
 egeris mecum, & tibi gratus esse conabor, Apostolicū illud attendēs: Gratia Dei sum id qd̄ sum.
 Et denuo: Quid habes qd̄ nō accepisti? Ideo ait P̄salmista: Vanum est vobis ante gloriam surgere.
 Et Baruch 2. Anima q̄ traxit est sup̄ magnitudinem mali, & incedit curua, dat gloria dño. Vel non
 leuabo caput, qm̄ iusti varijs aduersitatibus in hac vita p̄muntur, dicētes Ap̄tōs: Oēs q̄ volūt pie vi-
 uere in Ch̄so, p̄secutionem patiunt. Hinc Thren. 3. scriptum est: Inundauerunt aquæ sup̄ caput
 meum. Et in P̄salm. 68. Veni in altitudinem maris, & tēpestas de meritis meis. Sciēs egdem Deus q̄ su
 ctuosum sit ferre aduersa, tribulationibus exerceri, donat hæc suis electis in vita p̄senti. Ideo sub-
 ditur: Saturatus afflictione) i. dolore interno de pprijs ac proximorū peccatis, de existentib⁹ in
 purgatorio p̄cenis, de imperfectione animæ meæ, de gloriæ dilatione. Item q̄: Saturatus afflictio-
 ne, i. aduersitatum angustijs, de q̄ saturatione fertur in P̄salm. 42. Fuerunt mihi lachrymę meæ pa-
 nes die ac nocte. Et iterum: Cibabis nos pane lachrymarū. Item q̄: Reg. 22. Sustentat Micheam
 pane tribulationis & aqua angustia. Et miseria) qua plena est vita ista. Miseria tñ magis pprie
 competit malis culpæ, q̄bus plena est vita impiorum, q̄ malis p̄cenis, q̄bus plena vita est bonorū,
 quemadmodū in Threnis phibetur: Sedebit solitarius & tacebit, quia leuabit se super se. Dabit
 p̄cutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs. Reuersusq; ad me per gratiæ confortatiōē, per
 charitatis inflammatiōem, per mentis meæ illuminatiōē, [mirabiliter me crucias] desiderio te
 videndi clare, sicuti es in teipso, qui in propria lucis puritate pulchritudinis es immanis, & fere-
 nitatis supergratissimæ, dulcedinisq; prorsus interminatæ. Ideo quanto te nunc ardētius amo,
 clariusq; cōtemplor, eo plus puocor, æstuo, suspiro te videre per speciem, ita vt amore iam lāgue-
 am, qui languor cruciatum habet mirabilem, & inexpertis frigidisq; ignorum. Insuper, q̄ Deum
 syncerius cōtemplamus, & eius amore plus inflammamur, eo de nostris peccatis, i. de Dei offen-
 sa, p̄cordialius mirabilisq; torquemur, qui dolor oēm pro tēporalibus damnis ortum excedit
 dolorem. Et mirum q̄ cor nostrū non rumpit p̄æ dolore, q̄ Deum creatorē nostrū vnq̄ offē-
 dimus, immo & quoridie heu toties miserimi inhonoramus. Potissime autē cruciari debemus (si
 tñ vera charitate ardemus) de malo statu, casu, diuisione ecclesie, de p̄latorum eius impia cōuer-
 satione, de multorum religiosorum, sacerdotum & clericorum detestabili vita scandalis plena,
 Deumq; iugiter, affectuosissime ac deuotissime implorare, pro p̄ssima reformatione in oibus

P̄salm. 106.

Mat. 7. Luc. 11.

P̄salm. 50.

Esa. 63.

2. Co. 15. 1. Co. 4.

P̄salm. 116.

2. Tim. 3.

P̄salm. 79.

Thre. 3.

ad

ad gloriā Saluatoris. Adhuc mirabiliter cruciant electi, Christo mentaliter cōpatiēdo, eius ve-
 stigia cruciformiter imitando, in actibus se poenitiæ exercendo, in ieiunijs, disciplinis, vigilijs.
 Inſtaurus testes tuos cōtra me) Quauis testes Dei sint angeli sancti, & p̄dicatores electi, doctō-
 resq; virtuosī, & oēs qui fide & opere p̄ Deo, pro fide & æquitate loquunt, quēadmodū p̄ Esaiam
 dñs ait: Vere vos testes mei, & in Actib⁹ Ch̄s Ap̄tōs loquēs: Eritis (ingr) mihi testes vsq; ad vlti-
 mum terrarū hoc loco testes intelligi possunt sp̄s maligni, qui contra iniquos testimonij phi-
 bent veritati, & aliqñ ad accusandum electos iustitiam Dei allegāt. Hos testes Deus cōtra bonos
 instaurat, dans eis licentiā impugnandi electos, in qua pugna dum vel in toto vel partim trium-
 phant, ad accusandum bonos instaurant. Immo q̄tum Deus nos peccare permittit, tñ illi cōtra
 nos instaurant. Et multiplicas iram tuam) Irām tuam multis iusto iudicio subrahēdo, propter
 qd̄ intime doleo, secundū quod subditur: Et p̄cniæ militant in me, Ji. inualeſcunt. Quo em̄ ani-
 ma corpore dignior est, eo de eius piculo ampli⁹ q̄ de corporis q̄libet infirmitate cōtritari debe-
 mus. Præterea qm̄ multæ tribulationes inſtorū, multiplicatio iræ & militatio p̄cniæ: in hōie v̄s
 tuos, intelligi possunt varia ei⁹ afflictio, quanq̄ talis afflictio in electis nō pprie ira Dei dicatur,
 sed opus clemētis eius: aliq̄lter tñ ira est, inquātū est in vltionē peccati, & qm̄ p̄pter p̄cniæ acer-
 bitatem ira videtur. Vnde & Christus ait in P̄salm. ad patrem: In me transferunt irā tuā. Deniq;
 principium huius cap. qdam in persona animæ in purgatorio existentis exponit, p̄sertim cum
 lectiones officij defunctorum ex hoc loco partim sumantur. Veruntū litera ad hoc proprie ap-
 plicari non valet, saltem pro magna parte, nec oportet ideo ista de anima tali exponi, quia pro
 eis legunt, sicut & P̄salmi qui pro defunctis legunt, in illorum persona nō proprie exponunt, &
 pro maxima parte exponi non possunt. Nihilominus lectiones & psalmi huiusmodi pro defun-
 ctis legunt, qm̄ specialiter tractant de animabus, & his quæ earum causam necessitant q̄ respic-
 iunt, & de fragilitate cōditionis humanæ, quæ cōmemoratur ad impetrandā Dei pietatem ac
 veniam. Aliqua quoq; cōtinentur in eis, q̄ in defunctorū persona seu animæ in purgatorio pote-
 state, congrue exponunt ac p̄feruntur. Præterea, quod in cap. huius exordio scribitur, Tēdet ani-
 mam meam vitæ meæ, anima in purgatorio nō proprie loquitur de seipsa, nisi forte loqui dicatur
 in persona defuncti, cuius anima fuit ipsa. Sæpe em̄ totum p̄ parte, & ecōtrario ponitur: vt cum
 dicimus, Petrus ap̄tōs est in cælo: vel, sancte Petre ora pro nobis. Breviter ergo tangā huiusmodi
 expositiōem, qm̄ q̄dam delectat, quæ tñ ex præhabitis elucescit. Tēdet animam meam vitæ meæ, i.
 i. animam quæ ego sum, seu me quæ anima sum, tædet in his viuere p̄cenis, propter eorum acerbita-
 tem, & desiderio gloriæ, à qua nihil retardat me nisi reatus culpæ, i. obligatio ad tormenta pro-
 pter peccata, quia nondū condignas sustinui p̄cenas. [dimittam aduersum me eloquiū meum] Ji.
 ea intellectualiter dicam seu cogitabo, quæ me ipsam contristat, affligunt, culpabilem q̄ demon-
 strant, me quoq; accusabo atq; deſebo. Poenitet em̄ in purgatorio existentes, q̄ peccauerunt, qm̄
 inauertibiliter manent in Charitate. [loquar in amaritudine animæ meæ] Ji. in propria hac mea
 afflictione me ad loquendū intellectualis locutione mouente. Dolor em̄ incitat ad loquendū, q̄
 per verba euaporando seu erūpendo, qdam modo minoratur, & tanto minus aīa percipit vnum,
 quo plus intendit ad aliud. [Dicam Deo, noli me cōdemnare.] Hoc videtur animab⁹ in purgato-
 rio non conuenire, cum sint certæ de gloria, qdam tñ (vt dicitur) sunt incertæ de hoc, quia sic p̄c-
 nis addictæ sunt, vt nesciant an finaliter sint saluandæ an cōdemnandæ, quæ vtiq; oprāt non con-
 demnari, idq; precant secundū quod oratio est interpres desiderij. Proprie tñ orare eis non com-
 petit, prout oratio est meritoria seu impetratiua, cum non sint in statu merendi, sed viam finiue-
 runt, nec valent iuuare seipsas. Verum quod ait, Noli me cōdemnare, potest sic improprie expla-
 nari, i. noli me in p̄cenis his tam dire punire, quasi essem damnata. Indica mihi, cur me ita iudi-
 ces Ji, tam grauiter punias. Dicunt aliqui, q̄ animæ purgatorio deputatæ, interdum ex magnitu-
 dine suæ p̄cniæ arbitrant se vltra cōdignū & sine admixtione misericordiæ cruciari, qm̄ plus at-
 tendūt acerbitatem p̄cniæ quam sentiunt, q̄ peccati sui enormitatem seu q̄ntitatem, ideo petunt
 sibi indicari diuinitus, pro qua culpa sic torqueātur. Sed nō videtur q̄ æstiment Deum esse iniu-
 stem, vel eius iudicium esse peruersum: quod sequeretur, si putarent eum punire vltra cōdignū.
 Veruntū esse potest, q̄ magnitudo p̄cniæ impediāt aliquatiter in eis rationis iudicium, & sciēti-
 vium diligentiēq; considerantē, ita vt eis appareat q̄ Deus nimis seu plurimū rigorose punit
 eas, sic q̄ admiratiue dicant verba inducā, q̄rendo sibi causam apertius inſinuam. tanq̄ dicāt, mi-
 rum videtur o dñe, q̄ tam horribiliter nos affligis. [Nunqđ bonum tibi videtur, si calumnieris
 & opprimas me opus manuum tuarum] &c. Quidā exponūt hoc per modū q̄stionis & affirma-
 tionis, quæ si anima in purgatorio sita, ad tñ per p̄cenas deuoluatur errorē, vt putet Deum sui
 esse calumniatorē & oppressorē, quod nequaq; putandū est. Ideo sciscitatur hæc atq; sequentiā, ita
 vt neget sic esse sicut expositum est. Itaq; dicit hæc ad puocandum misericordiā Dei, iuxta expo-
 sitionē inducā. Deniq; subdit, [et consiliū impiorū adiuues] Ji. nunqđ tibi bonū videt, vt dæmo-
 num coopereris cōsilio, q̄ me ad hoc tētauerūt, q̄tenus me ad p̄cenas istas pducerēt, imo & ad in-
 fernales, si potuissent & p̄miffes: Veruntū istud aliquo modo affirmatiue potest exponi. In hoc

Esa. 44. Act. 1.

P̄salm. 33.

P̄salm. 87.

for. + purgatorio possitæ, cōgrue

em Deum cōsentit illis tortoribus, vt peccatrix anima puniatur, sed non eo modo cōsentit id fieri, quo dæmones illud exoptant. Ipsi em crudeliter peruerfos sine hoc exequunt seu cupiūt, qd Deus iuste & sine laudabili p̄cipit fieri. Nunqd oculi tibi sunt? Istud vsq ad id, cum sic nemo qui de manu tua possit erueri? interrogat ac denegat anima, vt fateatur Deum perfectæ infallibilis scientiæ, nec posse in iudicando errare, secundū intellectū expositū. Insuper ait, Manus tuæ dñe fecerunt me, & plasmaverūt me totum in circuitu. Nam literalis & mystica expositio lectionis istius p̄habita est, quō aut animæ in purgatorij p̄cenis detentæ ista conueniant, ex p̄ductis expositionib⁹ satis reor patere, sed p̄currendo, modicum addam. Itaq; anima seu spūs rationalis, cum sit simplex & incorporeus, non est aliquod totum integrale, nec corporale habet circuitum, sed est quid totum essentiale in suo ordine, & totum potestatiūm q̄tum ad naturales vires, seu potentias quas habet in se p̄manentes, sicq; se totum dicit creatum à Deo, & in circuitu spūali formatum, quia eius essentia est finita, atq; à Deo determinata seu limitata, qui in numero, pondere & mensura constituit vniuersa. [& sic repente p̄cipit anima?] i. per mortem corporealem à terra in locum purgatorij p̄ncipis, & igni alligat ad torquendū, varijsq; vilitatibus p̄cernalibus subicit, quem ad tuam imaginem cōdidisti, tanq̄ dicat, Hoc miserabile est, mirabile, miserabile est, dignum. Memento quoq; q̄ sicut lutum feceris me. Quō totum residuum huius lectionis de anima exponitur, q̄tum ad dona gratiæ sibi collata, iam patuit, in qua expositione B. Gregorius pro magna parte secutus sum. Potest quoq; totum exponi in persona spūs seu animæ rationalis in purgatorio constitutæ, q̄tum ad dona naturæ sibi collata. Itaq; anima talis ad puocandum Dei clementiæ, propriā allegat decliuitatem & fragilitatem, ex qua inerat sibi magna procliuas ad peccandū, magna demum infirmitas ad resistendū, ex q̄bus alleviatur culpa & excusatur, et si non in toto, tñ à tanto. Memento quoq; q̄ sicut lutum feceris me, i. similē vili materiæ, vt em philosophi dicūt, p̄sertim Averrois, sicut le habet materia prima in ordine entium, ita intellectus animæ rationalis in ordine intellectualiū substantiæ. Vnde quemadmodū materia prima secundū se est infimū entium & pura potentia, atq; principiū trāsmutatiōis & motus, sic anima rationalis in ordine intellectualiū substantiæ est infima, & in principio sui est sicut tabula rasa, in qua nihil est scriptum. Estq; naturaliter multū instabilis, vaga & labilis. Propter qd Deus p̄missimus magnā cum ea paciētiā habet in vita ista, atq; in purgatorio misericorditer agit cum ea, tam per seipsum q̄ per cōp̄rehensores ac viatores multipliciter ei subueniens. [& in puluerem reduces me?] i. per p̄cenas has ad nihilum rediges, non vt essentialiter non sim, sed vt p̄cenis oppressa luxta quem modum me reputem, meq; p̄funde humiliē ac tibi p̄sternam in locis istis terrenis p̄cennialibus. Iuxta quem modum pro parte ait Psal. Humiliata est in puluere anima mea. Et rursum Ego ad nihilum redactus sum, & nescini. Præterea, quasi in puluerem reducitur anima talis, q̄ post consolationē & altam considerationē, quas habet interdū ex visitatione angelica aut sanctoꝝ, vt pie putatur, mox visitatione tali cessante, ad cogitationes affectiōesq; variis quasi ad puluerem rapitur, non tñ ab vltimo sine vnq̄ suum auertit affectum, sed cogitatio prorsus instabilis est, & varia cupit remedia. [Nonne sicut lac mulsisti me?] i. ad esse nouum ac tenerū q̄siq; lac teum, eduxisti de vtero simul cum corpore, cui me per creationem infudisti, in quo sub infan-tilibus annis tam imperfectæ, q̄ ob corporis indispōsitiōē, fluxibilitatē, mollitiem, ratione vt non potui. [& sicut caseum me coagulasti?] i. tēpore puertitæ, dando mihi tunc ali-
quēlem rationis & virtutum corroboratiōē, cum ceppi inter bonum & malum, inter verum & falsum discernere, sicq; instar casei à pristina instabilitate ad coherentiā boni ac veri attingere. [pel-
le & carnibus vestiisti me.] i. ita q̄ sui forma, motor, ac habitator infectæ ac fragilis carnis, ex qua ad multa illicita inclinabar, à spūalibus sapius impediabar. [ossibus & nervis cōpegisti me.] i. ista ista, intelligi possunt fortiores animæ vires, in q̄bus sup̄benedictæ Trinitatis imago relucet, videlicet intellectus, volūtas, memoriā; nerui autē, vires organice, q̄ manēt in anima separata tanq̄ in ra dice. Istis cōpingitur anima, i. cōiungit, in quantum est totum potestatiūm, continēs in se vires has, tanq̄ q̄dam partes. [Vitam intellectuāle, non vegetatiuā aut sensitiuā dūtaxat & misericordiam tribuisti mihi?] i. cetera q̄bus in naturali vita indigui, de q̄bus mihi in corpore miserico-
diter p̄uidisti, in purgatorio q̄ hoc, q̄ affligor, mihi clemēter multoties subuenisti. Et visitatio tua, i. assistentiā gratiosa, [cui tōdiuisti spm̄ meū?] i. sup̄iorem animæ portione, i. intellectu & volun-
tate, p̄sertim in hora mortis, q̄ grauior piculiosiorq; tētatio solet accidere, q̄ anima p̄p̄rijs vi-
rib⁹ mini me valet resistere, etiā ob corporale illū dolorē grauissimū, ratiois iudiciū debilitatē
nō patz, nisi grā assist auxiliū. Vñ tūc ampli⁹ indiget diuinit⁹ adiuari, ne tētationib⁹ superet, &
in mortali culpa decedat, sed in grā tūc p̄sistat ac separet. Hæc autē custodia summe necessariā est,
& maxime fructuosa, q̄ in ea dispoſitiōe seu affectiōe, q̄ p̄ mortē animā recedit à corpore, p̄ma-
net in æternū. Hinc si in charitate & grā separet, manet inauertibiliter cōuersa ad Deū; vero in
mortali culpa q̄s moriat, manet anima eius incōuertibiliter à Deo auersa. Propter qd asserit Da-
maſcenus: Quod angelus est ruina, hoc hoibus est mors. Angeli nāq; æternaliter manēt in eo affe-
ctu, in q̄ vel ceciderūt, vel Deo in principio adhæserūt, qd in Eccle Salomon inuēns: Si cecideris

(inquit) lignum ad austrū, aut ad aqilonem, in q̄cunq; loco ceciderit, ibi erit. Quotidie igitur De-
um deuotissime deprecemur, q̄tenus in illa hora visitatio eius paterna atq; p̄missima, spm̄ nostrū
custodiat, ne succumbat tēpore mortis. [Quare de vulua eduxisti me?] i. q̄ vtiā cōsumptus essem,
ne oculus me videret. [Lectio ista minus p̄p̄rie, q̄ p̄cedentes, videtur de anima purgatorio adiu-
dicata, posse exponi. Animę em q̄ ibi sunt, cum sint in certa beatitudinis expectatiōe, quam in-
dicibiliter cupiunt, non optāt nō esse, nec eis competit de vtero ferri ad tumulū, sicut mox sub-
ditur: Fuissem q̄si non essem, de vtero translatus ad tumulum.] Sed & dies vitæ earum perpetui
sunt, vt dicere eis non cōgruat, quæ post pauca sequunt: [Nunqd non paucitas dierum meoꝝ si-
nietur breui?] Deniq; ceteræ sunt, q̄ ad infernū nunq̄ deueniēt, sicq; eis non competit qd postre-
mo adijctur: Dimitte ergo me, vt plangā paululū dolorem meum anteq̄ vadam, & nō reuertar
ad terram tenebrosam & c. [V eruntū auxiliante spū sancto, q̄tum ipse donauerit, exponenda sunt
de huiuscemodi anima. Itaq; spūs rationalis in purgatorio cōstitutus, querula voce ad insinua-
dum p̄cenas suaz acerbitatē, loquitur creatori: Quare de vulua eduxisti me?] qd ait, non q̄si ani-
ma sit educta de potētia materiæ, vt dixit Alexander periparecticus, vel q̄si sit ex traduce, vt finxit
Apollinaris hæreticus; sed q̄m corpori infra maternū vterū clauso p̄ creationē infundit, & simul
cum eo inde educitur. Itaq; ait: Quare de vulua eduxisti me? tanq̄ dicat, meli⁹ mihi esset non esse,
q̄ in p̄cenis his æternaliter p̄manere. An vero animæ in grauiorib⁹ purgatorij p̄cenis detēta, ali-
q̄ tormentoꝝ suoz vehemētia sic opprimant, vincant, obtenebrent, vt q̄tum in ipsis est, potius
velint prorsus non esse, æternamq; beatitudinē nunq̄ acquirere, q̄ taliter diu seu absq; scitu finis sui
supplicij cruciari, affirmare non audeo. idcirco sequētia textus verba ad hūc sensum non appli-
cabo. [Qui vtiā cōsumpt⁹ essem,] i. nō amittēdo esse & viuere naturale, aut vitā charitatis & græ,
in q̄ sum, sed amittēdo qd p̄ culpā effect⁹ sum, vt f. cōsumat & peat in me id, q̄ à gloria differor, qd
est reatus seu obligatio ad p̄cna. Sic nanq; dicit aliq; abnegare, relinquere, mortificare seipsum,
nō extinguēdo in se esse naturæ, sed malū culpæ, quemadmodū etiā Chrs iubet manū, pedē, oculū,
scandalizantē, eruenū & p̄ncipiendū. Atq; Ap̄stus: Mortificate (ingr) mēbra vestra q̄ sunt sup̄ ter-
ram. Sic in Euangelio ait Saluator: Qui pdiderit aiām suam, p̄pter me, saluū faciet illā, Salomō
q̄q;: Verte impios, & non erunt. Præterea Ap̄stus sic cōsumptus Vino, ait, iam non ego, viuūt vero
in me Christus. [ne oculus me videret?] i. ne quis me in tantis supplicijs cerneret, [fuissem q̄si non
essem?] i. si malum culpæ seu debitum sustinēdi purgatorij p̄cenas, fuisset ante mortem cōsum-
ptum in me, ita q̄ à culpa & p̄cena absolutus fuisset ac liber, tunc vtiq; fuisset in gloria statim
post egressum à corpore. [quasi non essem?] i. sic q̄ nō essem in p̄cenis, vt quasi, dicat veritatem,
non similitudinē tñ: qd seq̄tur, [de vtero translatus ad tumulū?] non separatiū, sed cōiunctim
legat cum clausula p̄cedente, q̄ dicit, fuisset, vt sit sensus, fuisset in gloria, sic q̄ non essem trāsla-
tus de vtero, i. de terra, scdm qd supra ait Iob 2. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus
reuertar illuc. Sicq; Eccūs 40. dicit: Graue iugū sup̄ oēs filios Adam, à die exitus de ventre matris
eoꝝ, vsq; in diem sepulturæ in matrē oim. [ad tumulū?] i. ad subterraneū seu bassum ac tetrum pur-
gatorij latibulū, q̄ abscondor, detineor & affligor. Sic ḡp̄ Saluator asserit diuītē in inferno sepul-
tum. Et Ezechiel, 32. Reprobōꝝ sepulchra in inferno posita referunt, cum dicit: Loquent⁹ poten-
tissimi robustoꝝ de medio inferni, ibi Assur & oīs multitudo eius, in circuitu illius sepulchra ei-
us, cum his q̄ descenderūt in lacū. [Nunqd non paucitas dieꝝ meoꝝ finiet breui?] i. Hoc anima lo-
q̄tur sciscitādo ac desiderādo, vt dies q̄bus in purgatorio erit, q̄ respectu æternitatis in patria
breues sunt, celeriter finiant, q̄tenus concupitā beatitudinē fortiat. [Dimitte ergo me?] i. releua
men aliqd mihi p̄cenz huius concede. Aliquoties em animæ in purgatorio existētes, aliq̄ con-
solationem suscipiūt ex visione angelica, & p̄ suffragia eis exhibita, seu alio modo. [vt plangam?]
spūali ploratu paululum dolorem meum, quem habeo, nō solum ex p̄cena sensus sua crucior,
sed & ex p̄cena damni qua à gloria diuidor. Porro, vt ratiūm est, ex vehemētia acerbatis p̄c-
enz purgatorij, animæ cōstitentes in eo, frequenter à libero vsu rationis seu diligenti p̄p̄rii status
cōsideratiōe impediti credunt ex q̄ sit, vt ex immoderato dolore, plangūt (vt patuit) impediēte,
seipsas expēdit ac ordinatē nequātē deplorare, magnitudine tormentoꝝ quasi absorptæ. Hinc
cupiunt, vt p̄cenis quas patiunt, clemēter per interuallum aliqd releuatis, desistere p̄p̄riam que-
ant calamitatē. Vnde ob defectum vsus ratiois in cōdemnatis Salomō in Eccle hortat: Quod-
cunq; potest manus tua, instanter opareq; nec opes, nec ratio, nec sapiā, erūt apud infe-
ros q̄ tu p̄peras. Huiuscemodi tñ ratiois defect⁹, lōge minor est in purgatorio q̄ inferno. Sigdem
in purgatorio politæ animæ, iugiter manēt in charitate & p̄ cōsequēs habēt septē dona spūsan-
cti, oēsq; virtutes charitatē connexas. Quicunq; em habet charitatē, habet & dona spūsancti, sal-
tem secundū aliq̄ gradū, quem admodū Thomas & Bonauentura ceteriq; doctores cōcordi-
ter scribūt. Propterea in purgatorio sitæ, per donū sapiæ in aliquale diuinōꝝ cōsideratiōē, & p̄
donū sciæ in p̄p̄rii status attentionē possunt vturq; p̄cenis eoz moderatis, p̄cedere. [Anteq̄ va-
dam, & non reuertar, ad terrā tenebrosam & c.] Hoc aīa in purgatorio collocata p̄creat, non q̄
post sicut p̄fatum sit vnq̄ in infernū lapsura, sed q̄m certū est, q̄ post huiusmodi plangūtū nunq̄ in

Gregori

Psal. 43.
Psal. 72.

Damas.
Ecces. 11.

Mat. 5.
Col. 3.
Ioa. 12.

Pro. 12.
Gal. 2.

Luc. 16.

Ecces. 9.

102

Mat. I.

Psal. 109.

Mat. 5.

Mat. 13. 22.

Pro. 29.

Pro. 10.

Pro. 29.

Iob. 6.

Iob. 6.

Gregori

Iob. 7.

Iob. 9.

Iob. 6.

Iob. 9.

Iob. 31.

Iob. 37.

Psal. 24.

Psal. 93.

1. Ioan. 2.

2. 1. im. 2.

tartarum ructificat ut Matthæo narratur, q̄ Ioseph non cognouit beatissimam Chřiferam q̄ Mariam, donec peperit filium suum primogenitum. In Psal. q̄q̄ pater loquitur Chřo Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Postremo, verba hæc q̄bus infernalis locus describitur, diligentissime sunt pensanda ac intime formidanda. Itaq̄ oculis mentis p̄ponamus retentim illa tartari loca, horridum chaos inferni, profundissimas foueas gehēnales, desperationis illius ineffabile amaritudinem p̄pendamus, sempiterna tormenta, inextinguibile, ætius antissimū ignem, imaginemur q̄ intolerabile nobis esset, per vnum diem in ardenti fornace iacere: quod ergo poterimus gehennale incendiū eternallyter tolerare? Væ infelicissimis amatorib⁹ seculi huius. Beati vero q̄ in hoc mundo lugent seip̄os. De his infernalis pœnis scriptū est in Apocal. 14. Cruciabitur iniquus igne & sulfure, & fumus tormentorū eius ascendet in secula seculorū. Et (vt loquitur Esai. 66.) ignis dānatorū nō extinguet, & vermis eorū nō moriet. Ibi, vt ait Saluator, erit fletus & stridor dentium. Taliter ergo viuamus, ac si p̄ diē iam in inferno aduissemus, pœnasq̄ illas experti essemus: imo sic eas frequēter imaginemur, q̄si eas p̄sentialiter intueremur.

¶ Euclidatio literalis cap. II. Rūdens autē Sophar Naamathites, dixit. Art. XXVII.

Forti pugili & victorioso athletæ, contra quē successiue plures congregiunt, eo q̄ priores deiecerit, S. Iob comparat. Vnde nunc cum duos contra disputando pugnasset, tertius contra eum procedit, atq̄ ab intrepatione & contumelia exorditur. Rūdens autē Sophar Naamathites, dixit: Nunq̄ qui multa loquitur, non audiet? J. i. decet vt multiloquus verbis suis superfluis finē imponens, curet audire & informari, East vir verbosus iustificabitur? J. i. non decet loquacē reputari iustum, imo nec iustus, nec sapiens est, cum scriptum sit: Vidisti aliquem velocē ad loquēdum? Stultitia magis speranda est, q̄ illius correctio. Et iterum Salomon ait: In multiloquio nō decet peccatum. Item q̄ Totum spm suum profert stultus, sapiens differt & reseruat in posterū. Deniq̄ his verbis quasi in communi prolatis, Sophar norat & pungit B. Iob, inueniens q̄ in disputatione hac multiloquus fuerit & verbosus. Tibi soli tacebunt hoies: quasi dicat, non es tantæ auctoritatis, vt tibi nullus contradicat, aut erroribus tuis resistat, & cum cæteros irriseris? J. i. cum derisu seu aspernatione redargueris, quasi virtuosior ac sapientior eius disputationis autem rhetoricæ, cuiusmodi istæ sunt, cum irrisione aduersarij sunt, secundum Albertum. [a nullo confutaberis?] tanquam dicat, nequaquam hoc decet, cum non sis tantæ sapientiæ & virtutis, quin possis confundi, reprobari & vinci, & ego te confutabo. Sophar autem duos amicos & socios suos reputauit derisos à Iob, quoniam dixit ante: Considerate femiras Theman, itinera Saba, & expectate paulisper, confusi sunt, quia speraui, quare detraxistis sermonibus veritatis, cum ex vobis nullus sit qui possit arguere me? Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, & in ventum verba p̄fertis. Sed talia atq̄ similia dixit non ex elatione aut cum culpabili derisione, sed ex charitate, & loq̄ veritatis, vel cum iusta etiam ironia. Subinde equidem licet errantem ac pertinacē deridere, vt corrigatur, nec cæteri decipiantur, cum rationabiliter informari ac corrigi designatur. Consequenter proponit, cur debeat cōfutari. [Dixisti enim: Purus est sermo meus? J. i. a falsitate & iniquitate alienus & mundus, quauis Iob formaliter hoc non dixit, æquiuallenter tamen aliquid tale afferuit supra: Non inuenietis, inquiens, in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit, & mundus sum in conspectu tuo? J. i. immaculatus coram te Deus. Hoc (secundum Gregorium) Sophar false imponit beato Iob, imo Iob dixit oppositum. Nam ait in superiori bus: Peccauit, quid faciam tibi o custos hominum? Et si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Veruntamen aliqua prouoluit Iob, ex quibus Sophar interpretabatur eum dixisse verbum rextus in ductum æquiuallenter. Superius namq̄ (sicut iam dictum est) dixit: Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum nullus ex vobis sit qui possit arguere me? Et alibi: Verebar, ait, oia opera mea, sciens q̄ non parceres delinquenti, sed videtur Iob ita sensisse, vt Sophar sibi imponit. Nam in fra affirmat: Si in manibus meis adhæsit macula, & capitur ibi, si, pro non. Et denuo: Neq̄ reprehendit me cor meum in omni vita mea. Et rūdendum q̄ Iob non se dixit venialibus culpis prorsus immunem, imo in illis se falsus esse culpabilem, sed à talibus se excusar peccatis, q̄lia sibi amici sui imposuerūt, putantes eū tam grauitur excessisse, q̄ tantā meruerit aduersitatem & plagam. Deinceps Sophar ostēdit se ista loqui non ex rancore, sed amore cum desiderio correctionis ipsius Iob, ex zelo q̄q̄ diuini honoris. Atq̄ vtiā Deus loqueret tecum? J. i. te in tus instrueret, inxta illud: Audiam quid loquat in me dñs Deus. Et rursum: Beatus homo quem tu erudieris dñe, & de lege tua docueris eū, & aperiret labia sua tibi? J. i. p̄ seipsum tibi aperte & clare p̄deret veritatē, sicut in prima sua epistola scribit Ioānes: Vnctio ei⁹ docet vos de oibus. Ap̄s q̄q̄ ad Timat. Dabit tibi dñs de oibus intellectum. Labia autē Deo metaphorice ascribunt, sicut lingua & os, quæ in Deo sp̄ualiter sunt sumenda, & indiuisiue siue identice, suntq̄ intellectus diuinus seu sapientia eius. Vel labia Dei sunt opera eius, in quibus diuina reuelat se fecit, sicq̄ peccata reuelant diuina hoibus, vt ostenderet tibi secreta sapientiæ suæ? J. i. veritates seu notitias sapientiales, quæ naturali ratione inuestigari & sciri non queūt ab hoie. Inuisibilia enim Dei naturaliter cognoscere non valemus nisi per creaturas, quæ cum in infinitum deficient ab excellentia creatoris, certum q̄ plurima nobis incognita manēt, quæ in Dei sapientiā continent, & circa Deum

consideranda occurrunt, & ita dicunt secreta sapiētiae Dei, quæ quibusdam ad hoc desup electis supnaturaliter reuelant. Vnde & David Deo humiliter, gratoq̄ animo confitetur: Incerita & oculta sapiētiae manifestasti mihi. Amos quoq̄ 3. ait: Non faciet dñs verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos p̄phetas. & q̄ multiplex * sit lex eius. Lex Dei dupliciter consideratur. Primo ex p̄lariter, prout in Deo accipit ratio sapiētialis, qua disponit, regit & regulat cuncta creata, & hæc lex quāuis sit prima, vniuersalis & simplicissima, scilicet omnium comprehensua & ordinata, nihilominus multiplex, distincta & p̄pria appellat quoniā vsq̄ ad omnia etiam infima ac minima se extendit, vniuersa ordinans & complectēs. Vnde quicq̄ inordinate sit & cū culpa quantumlibet paruum, à diuina lege sic sumpta recedit, dissentit, seu aliquo modo contrariatur, quāuis homo sapiens non attendat. Secundo accipitur lex Dei pro lege diuinitus impressa & data, videlicet pro lege naturali & scripta seu Euangelicæ quæ & ipsa multiplex dicitur, quantum ad particularia precepta sub ea contenta, & quoniā virtualiter continet multa. Omne quoq̄ peccatum, quātumcūq̄ paruum, phibet vel dissuadet & punit. Hæc em̄ lex primo & maxime est de charitate Dei & proximi, in qua vtiq̄ charitate oēs virtutes virtualiter ac radicaliter continent. Cum itaq̄ peccatū sit trāsgressio legis diuine, non potest plene cognosci, nisi agnoscatur lex Dei quā qui cognoscit, scit q̄ difficile & q̄ impossibile sit purum esse à culpa, cum omne peccatum quātumlibet modicū, sit recessus à lege Dei, quæ omnē inutilem cogitationē, inordinatam affectionē, otiosam loquutionē, illicitā opationē, omnemq̄ omissionē culpabilē reprehendit, cum difficilissimū sit in nullo horum deficere seu peccare. Quoniā ergo Iob dixit sermone suū purum & vitā innocētē, conclusit Sophar, q̄ p̄prietates legis diuinae nō nosceret. Ideo optando differuit: Vtiā Deus loqueret tecū, vt ostēderet tibi q̄ multiplex sit lex eius, tanquā dicat, Tunc o Iob cautius loquereris, & non ita te coram Deo iustificare p̄sumeres. Sicq̄ verba Sophar sunt valde subtilia, profunda & vera, quo ad hoc q̄ legē Dei dicit multiplicē, sed male hoc applicat ad Iob. Hinc & p̄ Osee dñs ait: Scribā eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ cōputatæ sunt. & intelligeres? J. i. ex allocutiōe instructiōeq̄ Dei, & ex intelligentia multiplicis legis eius cognosceres, & p̄ multo minorā supplicia pati iexigaris * à Deo, q̄ meret iniquitas tua? J. i. citra condignum à Deo plagatus es, & minora tibi induxit aduersa quā meruisti, & in hoc Sophar apertissime cōtradicit verbis Iob, q̄bus ante iam dixit: Vtiā appēderent peccata mea, q̄bus iram merui, & calamitas quā patior, in frater: quasi arena maris hæc grauior appareret. Frequēter quoq̄ se dixit sine suis peccatis demeritis. Insuper, q̄ Iob secreta sapiētiae Dei p̄scrutari nequiuert, Sophar deducit, [Forstian vestigia Dei comprehendēs. J. i. deridēdo atq̄ negādo hoc dicit. Quæ admodum aut vestigia appellamus signa euntis p̄ viam, ex quibus transitus transeuntis & species eius noscunt sic vestigia Dei sunt quedam p̄prietates vel signa, seu naturæ in creaturis inuentæ, ad creatoris notitiam deducētēs, iuxta illud Sapiētis: Vani sunt omnes homines, quibus non subest sciētia Dei, & de eis quæ vident bonæ, non potuerunt intelligere eum qui est: A magnitudine enim speciei creaturæ poterit creator cognoscibiliter videri. Propter quod ad Romanos 1. ait Apostolus: Inuisibilia Dei p̄ ea quæ facta sunt, conspiciunt, sempiternæq̄ virtus eius & diuinitas. Nempe effectus suam causam ostēdit, cum sit participata similitudo p̄prie causæ, eo q̄ agēs simile sibi producat. Prædicta autē Dei vestigia homo in vita hac comprehendere omnia plene non valet, imo nec de vilissimis rebus potest perfectam habere notitiam, vt cur arboris folium sit taliter figuratum, tantæ quantitatis, talis distinctionis, formationis, virtutis, Ideo scriptum est in Ecclesiaste: Cuncta res difficile, non potest eas homo explicare sermone. Et in Sapiētis libro: Difficile inuenimus quæ in terra sunt, & quæ in p̄spectu sunt, inuenimus eū labores quæ aut in celo sunt, quis inuestigabit? Sed & Ecclesiastici 18. habetur: Quis sufficet enarrare opa Dei? non est minuere neq̄ adicere, nec est inuenire magnalia Dei. & vsq̄ ad p̄fectum omnipotētēm reperiēs? J. i. ad plenam & comprehēsuam Dei cognitionē persecutandō deuenies, quæ si dicat: Impossibile hoc est, quia si etiam cuncta creata perfecte cognosceres, adhuc à plena creatoris notitia infinite distares. Creaturæ enim intantum ad Dē 1 perducunt notitiam, quantum de diuina perfectione in eis resplendet. Cum ergo à perfecta perfectione diuinae immensæ representatione deficient infinite, certum q̄ ad plenam Dei contemplationem non ducant. Nec Deus in vita hac reperibilis aut cognoscibilis est, quo ad quid est, seu comprehēsuus & per essentiam. Propter quod ait ad Mosens: Faciem meam videre non poteris: non enim videbit me homo, & viuet. Deniq̄, illud p̄fecte cognoscit, quod tantū cognoscit, quātum est cognoscibile. Cum ergo Deus incomparabilis, sup̄sentialis, immensus, sit purus & incircūscriptibilis actus, ipsaq̄ veritas illimitata, & ipsum esse plenum, perfectum, interminatum, constat q̄ sit infinita cognoscibilitatis: ideo non nisi ab intellectu infinite capacitate, perspicacitate seu intellectu diuinitatis, potest perfecte ac comprehēsiue cognosci secundum hūc modū. [Excelsior celo est. Et qd facies] contra eam, cum cœperit te (nisi pœnitueris) condemnare: [Profundior inferno, & vnde cognoscēs?] J. i. ex qua creatura eum perfecte reperiēs. [Longior terra mensura eius, & latior maris.] J. i. his verbis immensuram maiestatis diuinae & incōprehensibilitatē Dei metaphoricè sub cor

Psal. 50.

effect

Osee 8.

ab eo

Iob 6.

Sap. 13.

Eccles 1.

Sap. 9.

Exo. 33.

poralium rerum nominibus innuit & fatet. Idcirco ista intelligenda non sunt, quasi in Deo sit aliqua corporalis dimensio aut quantitatiua extensio, vel materialis mensura, cum Deus supergloriosus & sanctus sit simplicissimus spiritus, mundissima mensura, primus & simplicissimus esset deus per se dicta insinuat, quod Deo conveniat incomparabilis celsitudo, omnipotens virtus, spiritalisque magnitudo sine limitante mensura. Propter quod ab homine perfecte cognosci non potest, sed cunctis infinite praeeminet, nec mundi huius circumscribitur aut finitur limitibus. Possent autem per caelum, infernum, terram & mare, contenta in eis intelligi. De infinitate vero Dei & intelligentia verborum istorum, multa superius dicta sunt. [Si subverterit omnia] i. ad nihilum redegetur, sicut ex nihilo ea fecit, quod utique posset se cum absolute suam potentiam, per solam suam considerationem subtractionem. Omnia enim incessanter & maxime ab ipso dependet. Propter quod a Sapiente dicitur: Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur? Unde i. Timothei Plato inducit, summum Deum, quem patrem opificemque appellat, loquentem: O dii deorum, natura quidem corruptibiles, mea autem voluntate incorruptibiles. Aristoteles quoque: Ab hoc, inquit, ente dependet caelum & terra, & tota natura universa, [vel in unum coarctaverit] i. ad confusum seu inordinatum chaos ea reduxerit, put aliqui exponunt principium Genesis de mundi creatione, quod primo omnia corporalia fuerunt indeterminata, postea per intervalla diebus distincta. [quod contradi] cet est? i. nullus efficaciter contradicere poterit, quia & contradicere Deo in instanti annihilare posset. Hinc Sapientia dicit Deo: Quis tibi imputabit, si perierint nationes quas tu fecisti? [vel quod dicere ei potest, Cur ita facis?] i. nullus reprehendere potest operis ipsius. Cum enim Deus sit omnipotens, nullus ei valet resistere, cum sit essentialiter ipsa sapientia, errare non potest, nec emendari, increpari seu corrigi, cum sit substantiatur virtus & sanctitas. Ipse est principium & mensura omnis virtutis & sanctitatis. Ideo et ipso quo ipse quod facit, sequitur quod illud sit bene & irreprehensibiliter factum.

Unde Esaias asserit: Vae qui contradicunt factori suo. [Ipse enim novit hominum vanitatem] i. facta inania, per quae a vero ac ultimo beatifico fine impediunt. Vanitas quoque interdum accipitur non pro culpa, sed per quae da generali conditione, concomitante creaturae seu esse creati, inquam ex nihilo est. Sic enim ex se competit ei quodam defectus a vero stabili & immutabili esse, qui vanitas dicitur. Unde in Ecclesiaste habetur: Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum & omnia vanitas. Et Psalmista: Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens. Porro de vanitate culpabili, quae est inordinatus recessus ab aequitate & veritate, dicitur autem per Hieremiam: Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia ambulaverunt post vanitatem, & vani facti sunt? [et videt iniquitatem, nonne considerat] eam ad iudicandum & viciscendum? quasi dicitur utique, quia sapientia & iustitia Dei id exigunt. Ideo per Sophoniam testatur: Disperda eos qui auertunt de post tergum dñi, & qui non exquirent dñm. [Vir vanus] i. mente avertens a summo vero & invariabili bono, caducus in hunc, virtutibus carens, viris deditus, qui omnino luto & stercore vilior est, [in superbiam erigit] i. mente extollit se ipsum ultra proprium gradum atque mensuram, quasi creatori suo subditi obligatus non esset, oblitusque propriam infirmitatis, & pericula quibus expositus est, non pendens. Cum enim a Deo auerteret, vitiorum caligine obtenebratur: & ea quae habet & quod est, sic aspiciat, quasi ea a Deo non essent, menteque caecus, sua & se plus reputat quam sit verum: qui si adverteret, quantum per solam suam superbiam vilificet, sciret & fateretur se indignum a terra portari aut inter homines conuersari. [et quasi pulli onagri]. i. sicut sylvestris asini, qui in deserto, sylva seu campo genitus, libere discurret, nec servare compellitur, nec loco compescitur. [se liberum natum putat] i. non obligatum subijci Deo, loco disciplinae frenari, iugo legis divinae constringi, sed in propria voluntate libere vult vagari, vivere & peccare: qui et si verbis dicat se Deo subditi debere, aut per scientiam id agnoscat, operibus tamen negat: quia sic conuersatur, ac si se in artem pulli onagri liberum arbitret. De talibus dominus loquitur in Hieremia: A seculo confregisti iugum, rupisti vincula, & dixisti, non serviam. His verbis notat, pungit & reprobatur sanctam Iob, quia supra iam diximus: Auferat a me Deus virgam suam: loquar, & non timebo eum, quod Sophar sic sumpsit, quasi Iob de pari vellet cum Deo contendere. Ideo subdit: Tu autem firmasti i. indurasti [cor tuum] in malitia, quoniam pertinaciter manes in tua praesumptione, propter quod erroris defensionem, [et expandisti ad eum manus tuas] in oratione, quasi innocens esses, quasi dicat: Talis expansio sine oratione extat inutilis, prout per Esaiam dominus ait: Cum extederitis manus vestras, auertam oculos meos, manus enim vestrae, sanguine plene sunt. Qui ergo vult exaudiri a Deo, studeat opera verbis conformare, docilis esse, divinae voluntati se subdere. Hinc Sophar subiungit congruum modum orandi, penitentiam & redeundi ad Deum. [Si iniquitatem, quae est in manu] i. operatione [tua] vel in potestate tua, quantum ad hoc quod libere potes eam dimittere, [tabuleris a te] penitendo atque cessando a malo praeterito seu praesenti, & bonum habendo, propositum emendandi in posterum. [et non manserit in taberna tuo] i. bona iniurie acquisita restitueris. Non enim dimittit peccatum, nisi restituat ablatum, vel per tabernaculum designat familia, quae patris familias debet in aequitate servare. Nam & per domesticorum delictis dominus domus quandoque diuinitus flagellat, quoniam negligens est in correctione suorum. [tunc leuare poteris faciem tuam] corporalem ad calum in prece, faciem quoque spirituale, videlicet intellectum ad Deum, [absque]

Sep. 11.

Sap. 12.

Esa. 45.

Eccles. 1.

Psal. 38.

Hierc. 2.

Sophon. 1.

Hierc. 2.

Iob 9.

Esa. 1.

Augustin.

[absque] macula] culpa, quae diuidit inter Deum & hominem, & precem facit inexcusabilem, iuxta illud Threnorum 5. Nos inique egimus, & te ad iracundiam provocauimus, idcirco tu inexorabilis es. [et eris stabilis] mente Deo fortiter adherendo, nec a medio virtutis tam cito recedes, sed in oratione gratiam te intrus corroboratem suscipies, sicut ait Apollonius ad Hebraeos 13. Optimus est gratia stabilis cor. Peccatum autem menti instabilitatem inducit, & ad illicita pronam facit. Ideo scriptum est: Peccatum peccatum Hierusalē, propterea instabilis facta est. Sophar tamen (ut estimatur) intellexit istud etiam de stabilitate in bonis terrenis, quae non purauit cuiquam auferri nisi per culpam. [et non timebis] aduersarios: incurtus. Vel, non timebis Deum timore seruili, in die quoque iudicis eris securus, secundum illud Sophoniae 3. Dominus in medio tui est, non timebis malum ultra. [Misericordia] i. prioris calamitatis & plagae, quae usque nunc sustines, [obliuisceris] praeter abundantiam prosperitatis, quae ad modum Ioseph testatur: Obluisceris me fecit Deus omnium laborum meorum & domus patris mei. Et haec obliuio dupliciter intelligi potest. Primo, quod prioris aduersitatis non erit memoria in grauam, sed magis in gaudium, quia iucundum est patientibus sustinuisse aduersa, dicitur Psalmista: Laxati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. Secundo, quod memoria talis absorbebitur, ac cessabit per occupationem in abundantiam prosperitatis, sicut videtur Sophar iam loqui. Nam subditur: [et quasi aquae] quae steruerunt, non recordaberis] i. memor non eris prioris aduersitatis, sicut homo facillime obliuiscitur pluuiae quae cecidit, vel fluuij quod cursum transfluxit. Iuxta hunc modum loquendi ait Christus: Mulier cum parit, tristitia habet, quia venit hora eius: cum autem pepererit parum, iam non meminit pressurae propter gaudium. [et quasi meridianus fulgor] confurget tibi ad vesperam. Claritas solis in meridie fortissima est, totumque implet hemisphaerium. Per hunc ergo fulgoris notatur status floridus, praecipue prosperitatis in bonis animae & corporis, quem Sophar differuit Iob praefata agere, in vespera (i. in senectute) sua donandum quod confecerat quasi exponit: [Et cum te consumptum putaueris] i. per infirmitatem & aduersitatem iam defecisse, & penitus moriturum, [toreris ut lucifer] i. grandi decore temporalium fulcietis, & spiritaliter renouaberis, & quasi de nouo splendescere surges ac reflorescis, iuxta illud Proverborum 4. Iustus semita quasi lux splendens, procedit & crescit usque ad perfectam diem. [et habebis fiduciam] i. cordis certitudinem, certamque confidentiam de futuro bono seu premio post mortem. [proposita tibi spes] huiusmodi boni spe pietatis ac liberalitatis diuinae, prout ad Hebraeos 4. dicit Apostolus: Firmissimum habemus solatiu, qui confugimus ad tenendam propositam nobis spem. Deinceps subiungit de mercede aequitatis post mortem: [et defossus] i. sepultus, [securus] ad hostium afflictione [dominies] requie sanctorum in limbo patrum, donec per Christum ad patriam beatorum deuenias. [Requiesces] in spe, donec fruaris & re, & in bonis Dei tandem aeternaliter requiesces. [et non erit qui te exterreat] quia beatis & glorificatis nulla potest poena accidere, suntque perpetuo a securitate sua felicitate. [Et deprecabuntur faciem tuam plurimi] i. multi tuum patrocinium inuocabunt, & te ut intercessorem rogabunt, secundum quod viatores soliti sunt sanctorum implorare auxilium. Unde & supra Eliphaz dixit ad Iob: Ad aliquem sanctorum conuertere. [Oculi autem impiorum deficiunt] i. oculo 5. si eorum interiores, bonum optatum post mortem non obtinebunt, quia non pure & vere illud intendebant, sed praesentia praeposuerunt futuris. [et effugium peribit ab eis] i. damnatione non valebit euadere, quae admodum loquitur Esaias: Quid facietis in die calamitatis de longe uenientis? ad cuius fugietis auxilium? Et 2. Machabaeorum 2. libro ait vir timoratus: Manum omnipotentis neque vius, neque defunctus effugiam. [et spes illorum] vana & falsa, quae sperauerunt non in Deo, sed in re creata, & bonum caducum finaliter quaesierunt. Haec spes non est theoria virtus, immo nec virtus, sed fallax fiducia, de qua dicitur in Sapientiae libro: Spes impij tanquam lanugo est, quae a vento tollitur, & tanquam spuma. Haec itaque spes illorum, est [abominatio animae] i. abominabile Deo atque damnablem efficit animam, estque omni animae bonae abominanda. Potest quoque exponi de spe, quae est virtus theologica, loquendo de spe informi, secundum quod impij sperant saluari, cum tamen viuam in iuste. Diffinitio autem spei, qua dicitur, Spes est certa expectatio futurae beatitudinis, ex gratia Dei & bonis operibus seu meritis pueniens, datur de spe formata. Postremo, ex praedictis eloquijs Sophar clarissime patet, quod post vitam post hanc vitam. Et enim qui nec corpore nec anima uiuit, non competit secure dormire, nec ei permittitur non terreri, nec competit ei ut alij eum exoret, nec Sophar dixisset ad Iob, quod post mortem suam plurimi faciem eius essent deprecaturi, nisi sensisset animam post corpus subsistere, vivere, coronari. Illi quoque afferunt, amicos Iob non posse vitam futuram, exponunt hanc literam non parum (ut reor) extorte, quae admodum poside intueti scripta eorum constabit. Porro sanctus Gregorius & Albertus Magnus vir ingeniosus, exponunt ista, ita quod Sophar posuit animam immortalem.

Thren.

Gene. 46.

Psal. 89.

Ioañ. 16.

Iob 5.

Esa. 10.

Sap. 5.

Esaie 5.

Roma. 10.

Paul.

De spiritali huius capituli intelligentia. Arti. XXVIII.

Respondens Sophar Naamathites, dixit: Nunquid qui multa loquitur, non audiet, aut vir verborum iustificabitur? Per Sophar signantur sapientes in oculis suis, zelumque Dei habentes, sed non secundum scientiam; qui verba increpatoria, instructoria, & dictis suis obuiantia aequanimiter audire non valent, sed pauca verba iustorum; quibus ipsi redarguuntur, quasi

multa atq; supflua criminantur & platores verborum talium reputant vitiosos, atq; vt eos iuste reprehendere videant, verba authentica contra eos proponunt. Vnde & verba hæc Sophar, in seipsis vera, notabilia atq; moralia sunt, sed indebite applicant aduersus moralem ac sapientem. Itaq; vir verborum non iustificat. Psalmista dicente: Vir linguosus non dirigit in terra: quia dum quisq; per verba desinit, pedit grauitate silentij, custodiam metris amittit, secundum Gregorium. Hinc scriptum est in Prover. Qui custodit os suum & linguam suam, custodit ab angustijs animam suam. Et alibi Salomon ait: Qui inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. Et denuo: Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est. In Ecclesiastico quoq; scriptum est: Odibilis est, q; pro-cax est ad loquendum: & qui multis vtit verbis, lædit animam suam. Deniq; sicut vas carens operculo, immunditij deturpat: sic anima quæ ori suo virtutem silentij non supponit, nec illud tempore congruo clausum tenet, vitij inquinat. Porro religiosus & maxime solitarij antededa sunt ista, cum Iacobus dicat: Si quis putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Et Esaias ait: Erit cultus iustitiæ, silentium. Præterea verbo Sophar quo ait: Nunquid qui mala loquit, non audiet, consonat illud Iacobi: Sit ois hō velox ad audiendum, tardus autē ad loquendum. Deniq; impatiētes, vitiosi & scioli, eos à qbus reprehendunt, su perbos & sui iri-fiores frequenter existimant. Idcirco in psona cuiuslibet talis, reprehensorij suum impie redarguetis, subiungit: Tibi soli tacebunt homines: & cum cæteris iriferis, à nullo confutaberis: quasi dicat: Non es talis aut tantus, vt deceat me tacere. Vbi Gregorius ait: Cum vera vox iustorū prauorum se auribus admonet, memoriā culpam mordet, & in redargutione vitiorum, quo inuis cognitione mens tangit, foris ad contradiccionis studium puocatur: ferre vocem non valet, quia tacta in vulnere sui reatus dolet: & per hoc quod generaliter contra pueros phar ait ad Iob: Dixisti, purus est sermo meus, & mundus sum in cōspectu tuo. quod Iob non dixit eo modo quo sibi obijcitur. Insuper, vitiosi sicutq; boni, ne ex passione loqui putent, bona verbotenus suo correptori aliquando imprecant, sicut & Sophar ait ad Iob: Vtinam Deus loqueret te cum, & aperiret labia tua tibi. Hoc vtiq; nos ex vera charitate optare, orare & dicere his debemus, quos à veritate & æquitate deuiare, nobisq; improperare videmus. Optare namq; debemus, vt eorum corda Deus gratiose illuminet, sanet & saluet. Deniq; Deus superflapientis & excelsus, frequenter secretissime & interne loquit his, qui sinceriter & ardēter diligunt eum, qui toto affectu ei intenti sunt, & eius amore penitus aspernant, quicquid à Deo impedit mentem: quos purificata ac stabilita est mens, quos voluntas in serenum bonitatis affectum conuerfa est: tota; quibus viluit mundanū est: qui in dono sapiētiae fulgēt, diuinæq; lucis radijs pfunduntur, atq; ad mysticam theologiam deueniunt, in qua Deus ostēdit se mētē simplicatē in ipso, secundū capacitatem illius ad supernaturalem diuinitatis cōtemplationem erigēs, eam in qua indicibiliter Deo vnitur & fruitor, gustans veraciter quādam dulcis sit Deus. Hinc subdit: Vt ostēderet tibi secreta sapiētiae. Secreta sapiētiae, intelligi possunt vel occulti vel imperscrutabiles effectus sapiētiae Dei, vel ipsa Dei sapiētia infinita, incompræhensibilis, supersecretissima, quo ad quid est nobis ignota: quæ licet sit simplex & vna, tamē pluraliter designat, cum dicit, secreta sapiētiae, i. sapiētia in qua oim secretorū secretissime ac sapiētissime rationes idealiter atq; fontaliter continentur, sicutq; ob diuersitatē scitorum seu obiectorū creatoris, pluraliter nominat, sicut in Deo dicunt plures idē. Itaq; secreta sapiētiae suæ Deus nobis reuelat dupliciter. Primo, ad suæ sapiētiae cōtemplationē nos eleuando. Secundo, occultorū suorū effectuum secretas rationes in ipso originaliter consistētes, nostrę menti aperiendo, quæadmodum varias rationes incarnationis Christi & cæterorū mysteriorū eius, sanctis patribus reuelauit. Hinc ait Grego. Secreta sapiētiae supnæ sunt opera, cum Deus quos creauit, deserit cum bona quæ pueniēdo cæperat, nequaquā profequēdo consummatum claritate nos suæ illustrationis illustrat, & tamē permisissis carnis tentationibus, cæcitatibus tenebris pulsatum dona quæ cōtulit, nō custodit: cū & mētē nostræ ad se desideria excitat, & tamē occulto iudicio difficultate nos nostræ imbecillitatis angustiat: q; secreta sapiētie eius pauci valent inquirere, sed nullus inuenire: q; qd sup nos à nobis ab immortalis sapiētia non iniuste disponit, iustū pfecto est, vt à nobis adhuc mortalibus ignoretur. Hinc Paulus exclamat: O altitudo diuitiarū sapiētiae & sciētiae Dei, quā incompræhensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius: Et in Sapiētia habetur: Sensum tuum dñs quis sciet, nisi tu dederis sapiētiam, & miseris spiritum tuum de cælis: Hieremias quoq; ait: Quis as-fuit in consilio dñi, & vidit & audiuit sermonē eius? Et q; multiplex sit lex eius. Præter expostitionē verbi huius præcedēti articulo positam, potest hoc ipsum exponi de legis diuisione in vari as leges. Est enim lex æterna, lex naturalis, lex humana, lex diuina seu supernaturalis, quæ diuiditur in legē Euangelicam atq; Mosaicam. Lex quippe æterna, est ratio gubernationis rerum in diuina mente consistens. Hæc etenim lex est ratio diuinæ sapiētiae, inquam est directiua actuum ac motuū omnium creaturarū. Vnde in libro Sapiētiae scriptū est: Cum sis iustus o dñe, omnia iuste disponis. Porro lex naturalis est quædam participatio legis æternæ, naturis rebus creaturæ natu-

raliter indita, p quam vnaquæq; tendit in proprium finē naturalem, sibi à diuina sapiētia præstitutum. Sed quoniā rationalis creatura ad supernaturalem felicitatem creata est, indigemus lege supernaturali, p quam de vera & supernaturali beatitudine instruamur, atq; de præceptis & actibus perueniendi ad eam, illuminemur. Hæc ergo lex supernaturalis, dicitur lex diuina, quæ est mensura & regula actuum humanorū in ordine ad beatitudinē supernaturalem æternam, de qua lege diuina ait Psalmista: Lex domini immaculata, cōuertēs animas. Lex autē humana est quoddam rationis dictamē, quo dirigunt actus humani in ordine ad finē boni communis. Et hæc lex ex naturali lege progredit, eiq; qd determinatio & explicatio legis naturalis, circa particulares hominum status atq; negocia, casus & opa. Quemadmodum enim ratio speculatiua ex primis & indemonstrabilibus principijs p se notis elicit varias diuersarū sciētiarum conclusiones, sic ratio practica ex primis principijs operatiuis, quæ ad ins seu legē naturalem respiciunt, dedit ad particulariora, inquirēdo ac discutiēdo quid in certis negocijs sic agendum. Hæc vero particulares dispositiones per rationē inueniunt, vocant leges humanas. Deniq; contingit hominē contra quamlibet harum legum peccare, propter quod fragilitati humanæ difficile est omnē culpam vitare. De hac materia loquit Thomas pulcherrime in prima secundæ, secundum quē præfata distinctio est inducta. Et intelligeres ex cōsideratione multiplicis legis Dei, q; multo minora exigaris ad Eo, q; merē iniquitas tua. Hoc vtiq; verificat in nobis. Quo enim legē naturalem, humanam ac Euangelicā clarius consideramus atq; cognoscimus, eo nos culpabiliores damnabilioresq; inuenimus. Vnde agnoscimus & fatemur, q; minus flagellamur seu quibuslibet aduersitatibus exerce-mur, q; peccando meruimus. Hoc ergo semp penitemus, & in omni tribulatione quātumlibet graui, constāter & humiliter fateamur, pferim cum vno peccato mortali æternā meruerimus pœnā inferni, sicutq; nō murmurabimus in aduersis, pefantes illud Iudith: Non vlificamur nos p his quæ patimur, sed reputātes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse, flagella domini (quasi serui qui correpti) ad emendationē, & non ad pditionē nostram, euenisse credamus. Hinc infra dicit, q; quilibet nostrū ex corde iugiter dicere habet, pferim dum corripit aut platur: Peccauit, & vere deliquit, & vt erā dignus nō recepi. Foritan vestigia Dei cōphēdes. Per vestigia Dei, Gregorius intelligit visitationes Dei benignas, qbus ad supno; cōtemplationē atq; an orē erigimur, quas cōphēdere nō valemus: q; ubi & quō veniant, ignoramus. De hoc dicta sunt plura supra illud: Si uenit ad me, nō uidebo eum &c. Vnde & Salomon ait: Quis hominū potest intelligere viam suam? & vtiq; ad pfectum, omnipotētem reperies. Secundū beatissimū Dionysiu, quibusdā mysticæ theologię capitulis & in alijs pluribus locis dupliciter Deū in hac vita cognoscimus, videlicet p positionē, & p ablationē. Modus autē cognoscēdi Deum per positionē est, quicquid pfectiōnis in creaturis consistit, Deo ascribere tanq; totius pfectiōnis primo principio. Modus vero cognoscēdi p ablationē, est quicquid in creaturis inuenit, negare de Deo, tanquam ab ente omnia in infinitum excedēte, & superposito vniuersis p eminētiam infinitam, cui cū creatoris nihil vniuoce cōpetit. Idcirco secundū Dionysiu, iste cognoscēdi modus in diuinis, est prior primo, ita q; melius veriusq; cognoscimus, qd Deus non est, quā quid estrimmo, quid est, penitus ignoramus. Vnde in mysticæ theologię theoretica uisione, quæ est altissima Dei cognitio in hac vita possibilis, mens coniungit Deo tanquā omnino incompræhensibili & ignoto, ita q; Deum tanto pfectius cognoscimus, quāto clarius ceruimus q; ipse sit penitus inuisibilis, incompræhensibilis & ignotus. Hoc quoq; elegātiores nouerunt philosophi, scilicet Plato, prout in libris de ciuitate Dei recitat Augustinus, Proclus etiam Platonicus in Elemētatione sua theologica subtiliter pbat hoc. Sed & author libri de Causis, affirmat hoc ipsum. Ideo omnipotētem pfecte inuenire non possumus, sed aliquoliter tantum. Vnde in primo Timæi Genitorē opificemq; vniuersi tam difficile inuenire, inuentum autē impossibile digæ profari. Et author libri de Causis: Causa prima est super omne nomē quo nominat, & non pertinet ei diminutio neq; complementum. Ea quippe quæ Deo ascribimus, cōueniunt ei per modum infinite excellentiorē, quā capere seu compræhendere in vita hac possumus. Excelso celo est, quia incircūscriptus, & angelicus spiribus incompræhensibilis compræhensione perfecta. Profundior inferno, q; hunc tubuchit, & malignorū spirituum uerfus lōge subtilius, q; ipsi putauerant, iudicatis, damnatis. Iōgiōr terra mēsurā eius, quæ est ipsa æternitas, quæ iōgiōr est spiritaliter, q; terra materialiter: & iōganimitatē habitantiū in terra, patiētia suæ iōganimitatis exuperat. [Et latior mari,] qm tēporaliū rerum fluctus sua potestate coerct, circūdat, & cunctis limitibus claudit. [Si subuerterit oia.] Interdū p omnē creaturā, seu p omnia, solus homo seu genus humanū exprimit, quæadmodū Christus ait: Prædicate Euangelii omni creaturæ. Et: Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Itaq; sensus est, Si subuerterit omnia, i. hoies vniuersos in terra grā priuauerit, ita q; spiritaliter moriant, & nihil sint, quātum ad esse meritōriū, eosq; perire seu dānari pmiserit. [vel in vnū coarctauerit] i. simul collectos, & in vnā cōgerit ad unatos, simul in infernū proiecerit, sicut in die iudicij pfectiōni sunt reprobi. [q; cōtradicit ei] id est, nullus reprehendere posset, q; Deus per suā iustitiā nos omnes posset relinquere. [Ips enim nouit]

Psalm. 139. Gregori. Prou. 21. Prou. 17.

Ecclesi. 10.

Iaco. 1. Esai. 32.

Iaco. 1.

Gregori.

Iob 6.

Gregori.

Roma. 11.

Sap. 9. Hiero. 23.

Sap. 11.

Psalm. 8.

Iudith. 8.

Iob 33.

Iob. 9. Prou. 28.

Marcio. Ioan. 32.

nouit hoim vanitatē] i. procliuatē ad malū, atq; multiplicē defectū uositarē & impietatē. ppter qd ait P salmista: Filij hoim vsq; quo graui corde, vt qd diligitis vanitatē, & quāuis mendaciū: Itemq; Veruntā vani filij hoim. [Tu autē firmasti cor tuū] in malitia. Hæc est cōfirmatio praua & falsa, quia iniquas nō est firmatas, sed defectus atq; debilitas. Virtus vero est animi fortitudo. Ideo vera cordis cōfirmatio, est virtutū possessio, cōstātiaq; mētis in Deo, sicut ait Apłus: Opti mū est, qra stabili cor. Et ad Ephesios 6. Cōfortamini (inquit) in dño & in potentia virtutis eius. Hinc ait scriptura: Nō roborat homo ex inq; tate. Et Anselmus dixerunt: Qui hoc potest qd sibi nō expedit, quāto plus hoc potest, tāto infirmior est. Deniq; quicūq; peccat ex deliberatōe, ex certa sciētia, ex habitu vitioso, cōfirmat cor suū in malo, & preces ipsius Deo indignæ sunt, quæ admodū scriptū est in Proverbis: Qui declinat aurē suā ne audiat legē, oſo eius erit execrabilis. [Si iniquitatē abstuleris a te] vere pōnitēdo, dignosq; pccatū fructus agēdo, [et nō māserit in tabernaculo tuo] i. cordis cubiculo, cōsciētia domo, vel in corpore tuo, qd quasi tabernaculū ani mæ est, [iniustitia] i. si ab omni inqnamēto carnis & spūs te purgaueris, [tunc leuare poteris fa ciem tuā absq; macula] i. Deo mēte pura, decora ac spediēdā te p̄sentabis, & eris acceptus. Deus nāq; requirit animā sine peccato, qd solū inimicitia parit inter creatorē & creaturā. [et eris stabili s] in iudicio rōnis, q̄ vitijs excæcat, nutat & ruit. Passiōes nāq; & vitia mentē efficiūt vagā. Et is quoq; stabilis in bonitatis affectu in ofone, meditatioe, cōtemplatioe in qbus oibus tāto stabi liores efficiuntur, q̄ amplius (vitijs eradicator) in charitate & qra crescimus, [et nō timebis] timore inordinato, carnali, seculari, seruilis, secundum illud Proverb. 28. Insuper est leo cōfidēs, absq; ti more erit. & tñ eodē cap. scribit: Beatus homo q̄ semp est pauidus: sed hoc de timore ordinato, p̄sertim casto & filiali, asserit. Qui em̄ Deū pure pleneq; metuit, nil nisi ipsius offensam & separa tiōnē ab ipso veret, quis naturali timore affici possit. Hinc scriptū est Eccl̄ 34. Qui timet Deū, ni hil trepidabit. [Miseria q̄q; obliuisceris] i. priores animi tui inquietudines, p̄turbariōes, vitiōs itates tradēs obliuioni, ita q̄ eas per cōplacētiam animo nō reuolues, nec ita licet an admittes, Deniq; sancti in p̄tia dicunt malorū vitæ p̄sentis obliuisci, nō q̄ eorū prorsus immemores sint, sed quia nō complacēt neq; molestāt. Vnde Esa. 65. loquit: Obliuioni datæ sunt angustia priores. [Et q̄si meridian] i. doni sapiētia splēdor ceteris donis cādidiōr, sicut sol ceteris astris atq; planetis p̄fulget, [cōsurget tibi ad vesp̄] i. hora aduersitatis, tribulatiōis seu tētationis: qm̄ his malis occurrētibus, p̄ donū sapiētia te cōtra ea armabis & p̄ualebis. Per sapiētiam nep̄e, qua homo sapit q̄ dulcis est Deus, ac diuina degustat, spiritalis vitæ suauitatē experiēs, repellit pecca ta, paruipēdit aduersa, & cōstās manet in omnibus, ideo Sapiētia 9. in dicitur: Per sapiētiam sana ti sunt, quicūq; placuerūt tibi dñe ab initio. Et Eccl̄ 27. Homo (inquit) sanctus in sapiētia manet sicut sol. nā stultus mutat vt luna. [Et tū te cōsumptū putaueris] i. p̄ multitudinē tētationū & an gustia: animi tui, te quasi iam victū & qra euacuātū cōseruis, vt pote a pusillanimitate spūs & tē p̄flata iam pene deiectus, torieris vt lucifer] i. inqētū diuinæ cōfortationis p̄sunderis fulgore, & tangere te inuis spūs sancto, virtutū indueris decore, ita q̄ maior tibi erit mētis ornatus, morum venustas, adificatiōis exemplaritas post tribulationē & tētationē, q̄ ante, faciente Deo cum tētatione puentum, & post tēp̄statē faciente trāquillum. Hinc Esaia 58. promittit iusto: Re quiē dabit tibi dñs, & implebit sp̄endoribus animā tuā. [Et habebis fidutiā] nō solū retributiōis gteræ, beatitudinisq; sup̄næ, sed & in om̄i euentu, in om̄i aduersitate & prece cor tuū fidutiā ad Deū cōfugiet, cōstātus stabit, & tutius erit, innitēdo pietati diuinæ, & de puideria dispositionis eius sperādo. [Proposita tibi spe] huiusmodi boni à teipso vel ab alio, ita q̄ nō corrues à spe, quo em̄ q̄ virtuosus vixerit, & pro iustitia duriora ptulerit, tāto fit ei maior fidutiā ac solidior spes de Deo: q̄ & bona cōscientia parit fidutiā, spemq; robustā, sicut & mala cōscientia est grauida. Propterea Sapiētis 16. legit: Ingrati spes tanq̄ hybernalis glacies tabescet, & disperiet tanquam aqua sup̄uacua. Et sequēt̄ ibi cap. 17. Cū sit timida neq̄tia, dat testimoniuū cōdēnata. In Prover bis quoq; Fugit impius nemine p̄sequēte, iustus vt leo cōfidit. Hinc Aristoteles ait, q̄ melioris sunt spei q̄ bene se habēt in diuinis. Et Hieremias fatet: Benedictus q̄ cōfidit in dño, & erit dñs fi dutiā eius. [Et de fossus se cure dormies] ob dormitōe mētis in Deo p̄ fruitiōe beatificā ei. Hæc dormitio est p̄fecta & gloriosa mētis in Deo p̄satio, cōtētatio, quietatio. [Requiesces] quie te beata in p̄tia, quātum ad animā, corpus vero interim req̄scet in monumēto, quæadmodum breuiter & dulciter tāgit P salmista: In pace in idipsum dormiā & requiescā. Hic S. Cassian⁹ a bea tissimo Germano ep̄o ad ipsius sepulchrū p̄gresso interrogatus, qd agis o frater Cassiane, respō dit: Dulci somno p̄fruo, & aduētum saluatoris securus expecto. Et de prece cabunt faciē tuā pluri mi. Viatores em̄ cōmuniter beatorū subsidia flagitāt saltē in generali, q̄ & vna est generalis san ctōrū festiuitas. Neiatim vero nō inuocamus defunctos, nisi quos canonizauit ecclesia, nisi forte Deo reuelatē, aliudē cōstet esse beatos & in p̄tia coronatos. Oculi autē ipsorū deficiēt ab inuitiōe ne gloriæ Dei, quædam odū scriptū est: Tollat impius ne videat gloriā Dei. Deficiēt q̄q; oculi illo rū interiores, qm̄ tenebris erroris erūt repleti, ita vt Deū in æternū blasphemēt, iniustiq; reputēt. Deficiēt etiā iustitia iugiter intūdo, videlicet d̄mōnes in inferno. Oculi autē eorū exteriores, mæ

Pfal. 4.

Hebr̄. 13.

Prou. 12.

Hierc. 17.

Pfal. 4.

Prou. 18.

Hierc. 17.

Pfal. 4.

Esaia 26.

stissima habebūt obiecta ineffabiliter afflictiua, immo p̄prij corporis turpitudine erit eis horren da. Hinc Esaia fatet: Dñe, exaltet manus tua vt nō videat. Ad qd Deus respōdet sanctis, zelo iusti tate illud perētibus: Videat & cōfundat zelantes populi. Vnde Daniel dicit de iniustis: Euigila bunt in opprobrium, vt videant semper, haud dubium quin suas miserias.

Esaia 26. Dani. 11.

Declaratio Cap. 12. Respondens autē Iob, dixit: Arti. 29.

Respondēs autē Iob, dixit: Ergo vos soli estis homines? Iob sciēs tres suos amicos contra se cōcordare, rñdendo in huius cap. principio ipsi Sophar, oēs tres pariter atq; æqualiter re probat, dicens: Ergo vos soli estis hoies, ita sapiētes estis in oculis vris, tamq̄ iactātes logmi ni, quasi ceteri homines cōparatione vestri bruta cōsisterēt, vobisq; tm̄ veritas esset nota, [et vo biscum moriet sapiētia] q̄ si vos soli estis hoies, sequit q̄ moriētibus vobis, nō p̄manebit sapiē tia in hoc mūdo. Vñ hoc verbo Iob nō intēdit asserere, q̄ hoie moriēte, eius sapiētia moriat, sed manet in aia immortalī, quīs forte in dñatū diu nō maneat, nec obstat illud Apłi. Siue sciētia destruet. Non em̄ intelligit hoc de destructiōe habitus sciēntialis, aut cuiuslibet actus eius, sed de modo sciēdi. Aliqui textus habent, Morat vel moret sapiētia, & tūc interrogatiue exponit, vt sit sensus: An vobiscū manet hoc sapiētia, quæ est diuinorū cognitio? & intēdit q̄ non. Vnde infra testat. Absit vt sapiēs vos reputem, qd intelligēdum videt de sapiētia erroribus nō permixta. Quāuis em̄ amici Iob fuerint viri plurimū eruditi, & in Dei notitia quadā instrūcti, nihilominus in aliquibus errauerunt circa diuinā, & circa prouidētiam atq; iustitiā Dei, videlicet q̄ Deus nō puniret quempiā, nisi pro sua culpa, & q̄ iustus in vita hæc tēporalis prosperitas sem per diuinitus donaret. Ea quoq; si in cōmuni vere & sine errore cognouerāt, ad sanctum Iob erronee applicabāt. Porro secundū Thomā, sicut ex verbis amicorū Iob p̄pendit, tota eorū inten tio circa tria versat. Primo em̄ studebāt sublimia loqui de Deo, extollendo eius sapiētiam, poten tiam, æquitatē, vt p̄ hoc eorū causa rēctior videret. Secundo talia dogmata ad quadā fallā appli cabant, quod s. propter iustitiā homines tēporaliter prosperarent, & propter peccata hic tribu larent. Tertio ex his redarguebāt Iob quasi iniquū, eo q̄ fuit tā dire p̄cussus. [Et mihi est cor] i. intellectus [sicut vobis] ideo vos soli nō estis homines, sed etiā ego. [Nec inferior vestri sum] in diuinorū notitia, in virtute & vita. Non p̄sumptuose hoc ait, sed zelo veritatis ex charitate, vt amicorū extirpet errorē, reprimatq; iactantiā. Virtuosi em̄ sua interdum bona cōmemorant ad gloriā Dei, vtilitatemq; proximi. Sic & Paulus ait: Non arbitror me aliquid minus fecisse à ma gnis Apostolis. Itemq; Plus oibus laboraui. David q̄q; absq; sup̄bia dixit ad dñm: Fecisti me spe stabilem p̄ cunctis hominibus sup̄ terrā. Immo Iob verba hæc cū magna proculit discretiōe, excidēte Gregorio: Quis nesciat quātum B. Iob vita atq; sciētia, amicorū eius vitā sciēntiamq; ex cedat? Sed vt eorū superbia corrigat, inferiorē esse se negat, & ne humilitatis suæ limiē trāteat, superiorē esse se tacet. [Quis em̄ hæc quæ nosis, gaorat] Nonne multa alta ac difficilia sciue runt & protulerunt amici Iob, quæ cōmunis homo ignorat? Iob nō intēdit asserere q̄ om̄ia amicis suis cognita essent & alijs omnibus nota, sed principalia ista, quæ iam de excellētia Dei & alijs q̄busdā similitudinibus & p̄prietatib⁹ naturaliu fuerūt locuti. Idcirco al tiffimus. Vel Iob loquit nō de omnibus absolute, sed de oibus disputationi huic p̄sentibus. [Qui deridet ab amico suo, sicut ego] a vobis tribus meis amicis derideor, quasi ista ignorē quæ om̄i bus patēt, & q̄si diuine iustitiæ derogem. [Inuocabit Deū,] vt sibi clemētē assistat, & ne p̄ impa tientia cadat. Qui em̄ se cōspicit despici, q̄si impellit vt ad Deū cōfugiat, q̄ m̄corū & aistitiōe ac paup̄e est misericordissimus patrocinator, quæadmodū scriptū est Psal. 9. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Et q̄ ait, inuocabit Deū, nō loquit asserēdo, q̄si om̄es derisive faciāt, cū multi tales p̄ impatientia indigenti & irascant. Sed dicit hoc exhortatōe seu cōsulēdo, vt sic faciāt. Quo em̄ vide mōs nobis plura aut fortiora peccādi incitamenta occurrere, eo seriosius ad Deū debemus recurrere, ipsum deposcere, in eius p̄tētiōe quiescere. [et exaudiet eum] q̄ tanta est misericordia sup̄benignissimi Dei, vt quo orator fuerit despectior, infirmior, indigen tor, eo plus inclinēt fassus exaudire. Propterea dicit in Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, eruat te & honorificabis me. Rursus, quo Deus vidit hominē plus contemni, irrideri, opprimi, iniurias pati, eo promior est ei succurrere, secundū quod ait: Cum ipso sum in tribulatione, eri piam eum & glorificabo eum. Ideo dicit Gregorius: Hos elegit Deus, quos despicit mundus. Im mo ipse Apostolus fassus est: Quæ stulta sunt (inquit) mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes, & infirma mundi & cōtemptibilia elegit Deus. Deniq; vbi deest auxiliū hominū, potissimē soler adeste diuinū, p̄sertim si fideliter & cōstātē quærat, dicēte P salmista: Quomā pater meus & pater mea dereliquerunt me, dñs autē assumpsit me. Amici autē qui vere amici sunt & virtuosī, amī cum suū non deridēt, sed errātū condolent & si valent, succurrunt: Hoc em̄ exigit charitas, & sa pientia docet hoc, cum dicat Apostolus: Qui stat, videat ne cadat. Et denuo: Debemus nos hie

1. Cor. 13.

2. Cor. 11.

1. Cor. 15.

1. Par. 17.

Gregori⁹.

Pfal. 90.

1. Cor. 8.

Pfal. 26.

1. Cor. 10.

Ex Roma. 15.

1. Cor. 10.

cliter

estiter queng deridet. [Deridet em iusti simplicitas] i. simplex & innocens conuerfatio ad callidis & dolous, pientia & terrena aternis & futuris bonis pferetibus. Quem admodum em sapientia seculi, stultitia a Deo & eius electis fidelibus reputatur: sic vera sapientia electoꝝ & Dei, ab amatoribus huius mundi in sapientia iudicat. Hinc religioꝝ ad carnalibus contemunt, & qui mudo reuinciant, religionemq intrat, vel humili vestitu inter hoies gradiunt, mundanis cordibus delirare vident. Vnde 4. Reg. 9. principes Israel, viso filio prophetaꝝ, ab Heliſſo ad Iehu directo, dixisse legunt ad Iehu: Quid venit inſanus iste ad te? Idcirco in Proverbioꝝ libro scribitur Ambulans recto itinere, & timens Deum, despiciet ab eo qui inſani gradit via. Sed aliud est iudiciu Dei, aliud hominu, prout in Proverbij tangit: Abominatio est dno omnis illuſor, & cum simplicitate fermocinatio eius. Postremo, sicut iustoꝝ simplicitas a dolous & callidis deridet, sic cetera virtutes ab his qui cotraria habet vitia, irrident, vt a lubricis castitas, a cupidis liberalitas. Vnde in Ecclesiastico fert: Abominatio supbo humilitas, & execratio diuiti pauper. Hinc subditur: Lampas contempta apud cogitationes diuitum] i. simplicitas iusti, quae lampas vocat per claritatem suae virtutis, & quonia alia lucet praebedo exempli, ardet quoq per charitatem accensam, sicut lampas oleo infusa, quae tam apud cogitationes diuitu spernit, quia ab his qui in teporalibus finem sibi constituunt, tanq stulta inutilisq contemnit. Tales em non reputat ea, nisi ad quae ipsi potissime afficiunt: eos vero qui talia spernit, abominant vt inſenſatos. Vnde in Euangelio scriptu est, q scribae & pharisaei, pdicant contra auaritia Chſo, deridebat eum, dicentes: Inſani, qd eum auditis? [parata ad tepus statutu] i. disposita reuelari & coronari a Deo in die iudicij particularis seu vniuersalis diuinitus pordinato, quoadmodu ait Apostolus: Nolite ante tepus iudicare, quoad usq veniat dñs, qui illuminabit abscondita tenebrar, & manifestabit conſilia cordiu, & tunc laus erit vnicuiq a Deo. Hinc in Sapientia libro scriptu est: In tepore erit respectus illoꝝ, puta iustoꝝ. Nunc em est tepus meritor, & demeritor, postea erit tepus pmeritorum. [Abundant tabernacula pdonum,] quonia domos suas spolijs implent & opibus, [& audacter puocant Deum] i. sine timore & remorsu Deu offendunt, alios opprimedo ac spoliado. Tales em cum in profundu venerint peccatoꝝ, contemunt & indurant, sicq consuetudine peccadi seu vitiosis habitibus excacant, vt malum iudicet bonu, & bonum reputet malu. Ideo audacter puocant Deu, quia sine conscientiae suae remorsu pperrant mala. Iam potissime sunt, a qbus deridetur iusti simplicitas, qbus dicit Esaias: Vae q dicitis bonu malum, & malu bonum. Ad quos itide dñs increpatorie loquitur: Quare atteritis populu meu, & facies pauperu comolitis? [cum ipse deridet omnia in * manibus eoz.] Hoc ideo dicit, qa tam potestas qua pstantur, quam opulencia feruens, sunt a Deo. Potestas quippe nocedi no est nisi a Deo, sed mala voluntas & potestas abusus sunt a seipso. Propter quod dixit Saluator Pilatus: Non haberes potestatem aduersus me vlam, nisi tibi esset datum desuper. Vel ideo dicit Deus omnia dedisse in manus pdonum, quia frequenter Deus per tales vlciſcit peccata praedatoꝝ, ita q tradit eos & bona eoz praedonibus: sed praedones nihilominus peccant, qm impio sine & ex cupiditate crudeliter agunt. Praeterea verbia his Iob aperte reprobat errorē amicoꝝ suoꝝ, dicitum opes dari merito iustitiae, cu sceleratissimi abundet diuitijs. Consequenter ostendit no esse difficulta, quae amici p magno iactabant se scire de Deo, & specialiter alloquit ipsam Sophar, qui pcedenti capitulo arguit contra Iob. [Nimirum interroga] i. diligenter considera, [tiumeta, & docebunt te] i. materia sciendi: tibi praebunt, materialiter inducdo te ad veritatem agnoscendam de creatore, iuxta quem modu irrationabilia & inanimata dicunt Deu benedicere atq laudare. Interroga quoq [& volatilia caeli] aerei, in quo volant, [& indicabunt tibi] materialiter tibi veritatem monstrado, vt dictu est de iumeta. Proprie aut iumeta vocant domestica bruta, hoim necessitati seruetia. Iumeta quippe quasi iuuenta dicunt. [loquere terra,] eam considerando & de ea disputado. [& respodet tibi,] sicut de alijs dictum est. [& narrabunt pisces maris:] immo & ipsum mare, omnisq creatura, si fuerit considerata, testabit q ipsa sit ens per participatione. Ideoq necesse sit ponere ens per essentia, a quo fluxerint vniuersa, quod Deu vocamus. Propter quod subdit: [Quis ignorat] si ordine vniuerserumq naturas ac proprietates, modu, specie, ordine seu numero, pondus & mensura consideret, [q haec omnia manus dñi] i. omnipotentia Dei, [fecerit:] Omnia nepe coherent, padunt, respodent se facta, atq coherenter clamant: Ipse fecit nos, & no ipsi nos. Quid em est qualibet creatura, nisi radius creatoris, in qua tanq in effectu causa & artifex Deus relucet? Propter quod Esaias dicit: Leuate in excelsum oculos vestros, & videte qs creauit haec. Et in Ecclesiastico: Gloria dñi plenu est opus eius. [In cuius manu] i. potestate est [anima omnis viuens] sub hoie. Deus em omnia in esse coferuat, omnibus puidet: & dum voluerit, mori seu deficere quous pmittit. Ideo catat Psalmita: Avertete te faciem tuam, turbabuntur: auferes spm eoz, deficiet, & in puluerem suum reuertetur. [& sps vniuersae carnis hoies] i. omnis anima ronalis in manu est Dei, quatum ad esse naturae grae & gloriae. Vnde Daniel impio dicit: Deum q habet statu tuu in manu sua, non glorificauit, & Dani. 2. Daniel rursus dixit de Deo: Iuxta voluntate sua facit ta in virtutibus caeli, in habitatoribus terrae. Deinde ostendit, q ex sensibiliu cognitione, & per experientiam quadam hoies ad Dei cognitio-

nem deueniat. [Nonne auris verba dijudicat?] i. aures p vim auditiu in eis plantata verba audiendo, ea discernunt, voces & sonos distinctim picipiendo. Nam & delectant in sono coueniēti ac dulci, & affligunt in obiecto discoueniēti. Hinc ait Gregorius: Quinq sensus corporis in omne quod sentiunt & discernunt, virtute discretiois & sensus a cerebro trahunt. Basilius quoq: Concaua, inq, est auris, vt pfunde recipiat: sordibus cholericis infecta viscosis, vt teneat: tympano arido pfecta, vt facile sentiat: quieto aere plena, vt nullus tumultus impediatur, [& fauces comedentis] in qbus est sensus gustus, [sapore] dijudicat. Cibum em contritu & vndiq tactum, quatum ad sapore, discernunt. Facit aut mentionem de auditu & gustu, qa auditus est sensus disciplicinae, secundu Philosophu. Per auditu em plura discunt, q per alium sensum. Gustus vero est pceptiuus alimentoz, quae ad vitae conseruatione necessaria sunt. Hoc idem Elihu infra dicit: Auris verba dijudicat. [In antiquis est sapientia:] quod potissime veru est de sapientia acquisita p studiu & labore. Antiqui em plura audierunt, legerunt, considerauerunt: nec ad sapientiam naturalem & philosophicam addiscendam aptus est homo, nisi prius addiscat scientias naturales inferiores. Sapientia aut ad cotemplatione, prudentia vero ad practica pertinet. Hinc subdit: [& in multo tepore] i. in his q longe vixerunt, [est prudentia] quae est recta ratio agibiliu, & per experientia longa addifcit. Vnde & iuuenes cu sint passionu sectatores, ad prudentia minus sunt apti: qa no bene iudicat de agendis, passione ratione obnubilata. Hinc in Ecclesiastico habet: Quam speciosa veteranis sapientia & consiliu: corona senum multa peritia. Et alibi: Qui no est expertus, pauca recognoscit. Hinc quoq insipientia in senibus maxime vituperabilis, indecensq consistit, sicut practico Ecclesiastico caplo fertur: Tres species odiuit anima mea, pauper superbu, diuit mendacem, & senē fatuum & inſenſatu. Porro secundum Albertu, Iob tacet de scientia: quia scientia est de rebus necessarijs ac demonstrabilibus, ad quas vnus est mediu, & hoc iuuenes facilius vident q senes. Inſup tangit Iob qd hoies ex sensatis atq expertis de Deo addiscant. [Apud ipsum est sapientia & fortitudo] i. in Deo est sapientia, qua seipsum & cuncta cognoscit, cetera q disponit ac ordinat, & ipse est sapientia sua. Ipse quoq est sua potestas, qua cuncta creauit, & quocq placet, exequit, [& ipse habet consiliu.] Secundum Damascenu, consiliu est ignorantis naturae: quia consiliu pprie sumptum, includit alicuius no sciti inquisitione, sicq no competit Deoz: sed cum ei ascribit, secludit a ratione consilij, quocquid est imperfectionis & quod pfectionis in eo est, Deo superexcellenter ascribit. Consiliu ergo competit Deo, in quantum nil agit praecipitater & sine idonea ratione, sed cuncta agit cum puida dispositione. Vnde secundum Gregoriu, consiliu Dei est immobilis distinctio de agendis, & sic in scripturis frequenter ascribit Deo, sicut in Psalmo: Consiliu aut dñi in aeternu manet. Et in Esaias Deus testat: Consiliu meu stabit. In Actis qq Petrus affirmat, Chm consilio & pscientia patris traditu. [& intelligentiam] i. purum simplice mpy intuitu vniuersoz. Vel intelligentiam, i. cognitione eoz: quae no fuerunt, nec sunt, nec vnqua erunt. Theologi em ponit in Deo duplicē notitia, vtpote notitia simplicis visionis, qua noscit ea quae fuerunt, sunt, vel erunt: & notitia simplicis intelligentiae, qua inspicit infinita quae facere posset, nec tamē vnqua fecit, facit aut faciet. [Si destruxerit,] i. iussero ab hoie esse naturae vel grae, aut regna seu alia quaelibet dissipado. [nemo est qui aedificet] i. nullus destructa poterit reparare, Deo nolente aut no cooperante, seu virtute, seu virtute no dante. [Si incluserit homine] i. carcere captiuitatis, seu cuiuslibet molestia aduersitatis. Vnde superius Iob dixit ad dñm: Circūdedisti me carcere, [nemo est] q aperiat] contra Dei voluntatem. [Si continuerit aquas] pluuiales aut fluuiales, ne terram humefcent, [omnia siccabunt,] i. terrae spatia in supicie sicca fient, & fructus areſcent. Aliqua autē terrae rigant aqua pluuiali, aliqua aqua fluuiali. Propter quod in Deuteronomio Moſes ait ad Israelem: Terra qua ingrederis, non est sicut terra Aegypti, vbi iacto semine aque duccuntur irriguae, sed montuosa est & campestris, de caelo expectans pluuiam. [Si emiserit eas] sup terram cum impetu & abundantia nimijs, vt in diluuio, [subuertet terram] habitatores ei? intermedio, terrae aſectia corrumpedo, & glebas plurimas consumedo, vel etiam aedificia p dirimedo. Itaq guttatim quali p riuulos facit aquae moderater descendere, in qbus omnibus sapientia & potestas Dei monstrant. Hinc infra habet: Qui ligat aquas in nubib, vt no erumpat pariter deorsum. [Apud ipsum est fortitudo & sapientia.] Hoc sequit atq concludit ad posteriori ex memoratis effectibus. Hinc Daniel: Sit nomē dñi benedictu a seculo & vsq in seculu, quia sapientia & fortitudo ei? sunt. [Ipse nouit decipiente,] & omnē eius astutiā, prauitate atq pcessum, [& eum q decipitur,] qua simplicitate vel ignorantia decipiatur. Aliter em iudex hoim iustus & pfectus no esset, nisi inter virtuosos ac vitiosos discernere. Hoc (vt apparet) Iob interferit, qm vidit amicos suos partim ad damonem, partim a seipsis deceptos, intm vt sic argueret cotra eu. [Adducit consiliarios in stultu finem.] dupliciter facit hoc. Primo, qa nonnunq acutos cosules iusto iudicio priuat industria consiliandi, ita vt fini ab eis intēto cotraria veniat, sicq Esaias dicit: Sapientes consiliarij Pharaonis derūt consiliu insipientis. Dauid quoq 2. Reg. 15. precatus est: Obſecro dñe, inſatua consiliu Achito phel. Secundo exponitur de consiliarij impijs & obtusis, qui suis vitijs diuina directioe priuantur, vt 3. Re. 12. legitur accidisse filio Salomonis, qui inextor: iuueniu sequens consiliu, sine for-

Gregor. Basilius.

Ecclesi. 2. Ecclesi. 4. Ibidē.

Damascē.

Gregor. Psal. 32. Esai. 46. Acto. 2.

Iob 7.

Deu. 12.

Iob 16.

Dani. 2.

Esa. 19.

Prou. 14.

Prou. 3.

Ecclesi. 13.

Ioan. 10.

1. Cor. 4.

Sap. 3.

Esa. 5.

Esaie 3.

manus

Ioan. 19.

Psal. 59.

Esa. 40.

Ecclesi. 42.

Psal. 103.

Dani. 5.

Dani. 2.

titus est stultum. [Et iudices in stupore,] ita ut quod agere debeant, non advertant nec ingreere valeant. Deus enim variis modis consideratione rationis in eis impedire iuste sapienterque potest, ita ut ipsi de sua hebetudine obstupescant, & in stupore versi, ad iudicia pferenda inepti sint. Hinc Esaias dicit: **Dat scrutatores fecerit, quasi non sint, iudices terrarum velut inane facit.** Circa hæc Thomas scholasticus scribit, quod sicut Deus scit principia speculatiuam, scientiarum, & conclusiones ordinemque eorum adinuicem, non tamē ex principijs cognitionē conclusionis accepit, sed omnia puro ac simplici intellectu cognoscit, ita in operatiuam scit finē, & ea quæ sunt ad finē, & quæ viæ ad diuersos fines obtinēdos expediāt, non tamē vias seu media ex finibus exquirat, sicut nos dum cōsiliamur. Quemadmodū ergo in Deo dicit esse ratio, inquitūm cognoscit ordinē principiorum, ad sequētia, non tamē ei conuenit inuestigare per modū rationis, ut in nobis ratio facit, ita apud Deum dicitur esse consiliū, non per modum inquisitionis, sed per modū absolute ac simplici cognitionis. Denique, profunditas consilij ex duobus pendit. Primo, dum quis subtilitate sui consilij aduersarios suos consiliarios ad hoc deducit, ut ad inconueniētiā finē deueniant; & quātum ad hoc, ait de Deo: Adducit consiliarios in stultum finē. Secundo, dum quis subtilitate sui consilij aduersarios suos ducit ad hoc, ut ignorent quid agere debeant, sicut efficax disputator respondētē ducit ad hoc, sicque conuincit, ut contradicere seu respondere nil queat. & quo ad hoc, ait de Deo: **Es iudices in stupore, quod consequēter quasi exemplariter manifestat.** [Balteum regum dissoluit] i. reges expugnari facit, ita quod regali balteo spoliāt, [et præcingit fune renes eorum:] quia aduersarij qui eos vicerunt, illi cingulo eos pcingunt virtute diuina, sicut in Esaiā Deus Cyro pmissit: **Ego, inquit, ante te ibo, & gloriosos terrarum humiliabo.** [Ducit sacerdotes in gloriosos.] i. solita gloria quam habere solent a populo, eos priuat, dum & ipsi simul cum regibus seu alijs, voluntati hostium exponunt, quemadmodū scripsit Oseas: **Attendite hoc sacerdotes, quia vobiscum iudiciū est, & ruent in iniquitatibus suis.** Sic & Amos in libro suo loquitur Amalix sacerdoti: **Tu in terra polluta morieris.** Hieremias quoque: **Propheta, inquit, & sacerdos abierūt in terram quam ignorauerunt, quando videlicet in Chaldæam captiui abducti sunt, & quod irreuerēter Chaldæi tractauerunt sacerdotes Iudæorum, Hieremias in Threnis deplorat.** [et optimates] i. superiores in plebe, melioresque consules, [supplantat] ita quod inutilia promunt consilia, & vincuntur, prout Amos de Deo asserit: **Qui deridet vastitatem super robur, & depopulationē super potentē asfert.** Itemque: **Optimates capita populorum, nunc migrabunt in capite transmigrantium.** [Commotans labium veracium] i. linguam eorum mutans a veritate ad loquēdum mendacia, quod Deus non facit directe & effectiue, sed pmissiue, dum eos falli permittit, vel lumen naturale in eis propter eorum culpam obtenebrat, vel gratiam tollit, quæ ad modum de philosophis ait Apostolus ad Romanos, quod Deus illis reuelauit, videlicet lumē naturalis rationis pstando, per quod ad Dei notitiam ex creaturis ducti sunt, & postea addit, quod dicitēs se sapiētes esse, stulti facti sunt, quia videlicet propter eorum elationem, vanamque gloriam, naturale lumen in eis Deus ofuscari permisit, ita quod innaturalissima docuerunt atque fecerunt, sicut ibidem Apostolus scribit. Denique in Regum libro ait Micheas propheta, quod spiritus dixit: **Egre diar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius, scilicet regis Israel.** Illi tamē non reputant fuisse veraces, luxta hunc modum loquēs dñs in Ezechiel: **Propheta (inquit) cum errauerit, ego dñs decepi Prophetam illum.** [et doctrinam senum auferēs,] dum senes propter eorum demerita vera sapiētia priuat, sicut & cor Salomonis tempore senectutis legit infatuatū, aliquādo etiam propter subditorum peccata, tollit ab eis doctrinā senum, iuxta quod ait Ezechiel: **Linguā tuam adherere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia dñs exasperans est.** [Effundit despectionē super principes] i. contemptos efficit eos, & honore p̄sidiarum priuat sæpe propter eorum excessus, prout in Nabuchodonosor factum legit. Et in Esaiā ferrum ecce dñator dñs auferet ab Hierusalē iudicē & principē. In libro Numerorum quoque dñs ait ad Moysen: **Suspēde cunctos principes tribuum Israel in patibulis.** Et Ecclesiasticus ait: **Sedes ducū superborum destruxit Deus, & sedere fecit imites per eis, & eos qui oppressi fuerant per violentiā a potētiōribus, [releuās] a sua angustia, iuxta illud Nahum 2. Bonus dñs & confortans in die tribulationis.** Item in Psalmis: **Dñs soluit compeditos, dñs erigit elisos.** Quandoque enim Deus hoc facit corporaliter & ante mortē, quæ ad modum 2. Paralipomenon 33. legitur. Manassen regē de carcere liberauit. Interdū agit hoc spiritaliter, dando patiētiam in aduersis, ut cum gaudio patiantur, sicut Ap̄l̄i ibant gaudentes a conspectu cōcilij, quia digni habiti sunt per nomen Iesu contumeliā pati. Nonnunquā vero permittit electos usque ad mortē aduersitatibus opprimi, ut in martyribus constat: sed tanto hos gloriosius releuat & coronat in patria, quo durius pmissit flagellari in via, iuxta illud libri Sapientij: **In paucis vexati, in multis bene disponunt.** [Qui reuelat profunda de tenebris] i. occulta & mystica per reuelationem clare facit cognosci, quæ manifestantur de tenebris, i. occulto quo latent. Hinc scriptum est in Daniele: **Ipsē reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta.** Et alibi legitur: **Est Deus in celo reuelās mysteria.** Sic docuit Salomonē. [et pducit in lucē vmbra mortis] quia dispositos ad interitum, adducit ad sanitatem; & quæ ita sunt clausa ut mortis vmbra, Deo illustrante fiunt clara & certa.

Vn-

Vnde & Chrysostomus ait Apostolus: **Vobis datū est nosse mysteria regni Dei, cæteris autē in parabolis.** Et rursum: **Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine.** Hoc etiā efficit Deus, dum radiatē gratia eius, peccata diu abscondita in cōfessione lucide aperit, seu infideles ad fidei claritatē ac gratiā conuertunt, quæ ad modum per Esaiā pater loquit Chrysostomus: **Dedi te in lucē gētium, ut aperires oculos eorum, & educeres de cōclusionē vinculū, de domo carceris sedētes in tenebris.** Vnde & Thomas dicit: **Vmbra mortis, ignoratiā vel stultitiā esse videt, cum per cognitionē viuētia a nō viuētibz maxime distinguant.** Producit ergo vmbra mortis in lucē, dum ignoratibus sapiētiam tribuit vel sapiētes, quos sapiētia fuit ignora, sapiētes esse ostēdit. [Qui multiplicat gētes] per naturitatem quod dicit, iuxta illud in Psalmo: **Secundum altitudinē tuam multiplicasti filios hominū.** Multiplicatque gētes per diuersitates nationū, terrarum, linguarum, quæ ad modū post diluuiū in cōstructionē turris Babel, confudit labium vniuersæ carnis, put in Genesi legit: **Descendit dñs ut videret ciuitatē & turrim quæ ædificauerunt filij Adam, & dixit: Ecce vnus est populus & labium vnum omnibus.** Venite ergo, & confundamus ibi linguā eorum, & diuisit eos dñs ex illo loco in vniuersas terras, [et perdit eas] per diuersa genera mortis, puta per pestilētiā, famē, gladium, & per bestias terrarum, seu aliam speciem mortis. De quibus ait in Ezechiele frequēter, quod si miser in eos quatuor iudicia mea per sima, id est, quatuor pœnas has iudiciales & malas malitiæ pœnarum, non culpæ, immo & pessimas, quia valde acerbas, [et subuerfas in integrū] restituēt. I. ad priorē statum numerumque reduceret, non eisdē numero, sed specie. Propter quod ait in Deuteronomio: **Ego occidam, & ego viuere faciam.** Et in Baruch scriptum est: **Exterminati sunt, & alij in loco eorum surrexerunt.** [Qui immutat cor principum populi terrarum] i. intellectum & voluntatē dñorum & principum ad libitum suum mouet, alterat, afficit & disponit, vertēdo & inclinādo corda illorum ad omne complacitum sibi, ita ut cogitēt & velint quæ Deus inspirat, quicquid ante aliter disposuerint atque decreuerint, iuxta illud Proverbiarum 21. **Cor regis in manu Dei est: quocūque voluerit, vertet illud.** Ex quo innotescit, sapiētiā Dei intima cordium intueri, Vnde 1. Re. 10. de Saule scribitur: **Immutauit ei Deus cor aliud.** [et decipit eos], falli permittit, illuminationē suam iuste subtrahēdo, sicut in Ezechiele scriptum iam retuli. [ut frustra incedant] i. inaniter tendant ad finē intētū, quod inuiniū i. per falsitatis & impietatis opa atque consilia, per quæ ad finē non pducunt operatū, sicut per Hieremiam dicitur: **Sedechia regis Seduxerūt te, & pualuerūt aduersus te omnes viri pacifici tui.** [Palpabūt] i. periculose, timide & oubiose incedēt, quasi certū ac sanū consiliū nō habētēs, [quasi in tenebris] ignorantia, in quibus vere sunt, [et non in luce] veritatis atque iustitię. Vel, si in tenebris, i. sicut ambulātes in tenebris solent palpāre, ne se lædant aut pedē offendant. Hoc dicit quātum ad eos, qui ex ignorantia errant & peccant: quātum vero ad eos, qui errāt seu peccant ex passiōe iudicium rationis ligātē & cōtenebrātē circa particularia agēda vel omissēda, ne cognitionē vniuersalem quam habebāt vel habent, ad talia applicēt, sed mala iudicent bona, iuxta illud Proverbiarum 21. **Omnis via viri reeta sibi videt: quātum (inquā) ad hos, subditur [et errare eos facit] a luce veritatis & rectitudine æquitatis, [quasi ebrios] in quibus ratio per ebrietatē & passionē eam sequētes, maxime impedit.** Hoc autē facit Deus, quia permittit, vel loquit Esaias: **Quare nos errare fecisti de vjjs tuis? Itemque Psalmographus: Turbati sunt & moti sunt sicut ebrios, & omnis sapiētia eorum deuorata est.** Vnde in Proverbijs inducit: **Via impiorum tenebrosa: mesciunt vbi corruunt.** Ex omnibus istis effectibus probat profunditas sapiētiæ atque subtilitas consilij Dei, qua omnia quæ in rebus humanis reputantur excellēta, pducunt in stultum finē siue stuporē, quod ex libris historialibus sacræ scripturæ, præsertim ex libris Iudicum, Regum & Paralipomenon, clarissime potest pensari ex his, quæ ibi de regibus ac principibus, eorumque prælijs recitantur, quæ, nisi quis prouidentiam Dei attenderet, incredibilia viderentur.

De Tropologica eiusdem capituli intelligentia. Art. XXX.

Respondēs autē Iob, dixit: **Ergo vos soli homines estis?** Iob contra veritatis a se prolata aduersarios disputās, figurat quemlibet iustum ac sapientē, vera ac iusta disputādo, seu alio modo tuentē & culpabiles increpātē: qui si viderit aliquos nimis de suo ingenio cōsidentes, de sua sciētia p̄sumentes, & ceteros velut indoctos supbe seu aspernāter affantes, zelo Dei in re patorie dicere potest eis: **Ergo vos soli homines estis?** quod etiā quilibet deuotus abbas, prior, decanus, dicere potest, si in suo conuētū viderit aliquos proprio sensui nimium innitētes, tanquā dicat: **Nolite tantū p̄sumere de vestra industria, ratione, sciētia.** Nam ut ait Gregorius: **Quisquis præire se ratione omnes existimat, s. omnes de suo cōfortio, vel omnes simpliciter, quid aliud quod solum se esse hominem putat? Per rationē quippe homo a brutis scernit.** Hinc vere sapiētes & humiles, alieno magis quod proprio credere solēt iudicio, & p̄sertim superiorum suorum iudicio contradicere p̄terrent. Vñ Rom. monet Ap̄l̄i: **Nolite prudētēs esse apud vosmetipsos.** Itaque dociles ac dirigibiles simus, propriæ mētis imbecillitatē p̄semus: & quæ modica sunt quæ scimus, respectu eorum quæ ignoramus, sagaciter ponderemus. Alioquin formidandū, ne verificet in nobis illud Esai. 47. **Sapientia tua & scientia tua decepit te.** Insuper talibus sciolis subannatorie dici potest ex charitate, ut corrigantur cōsiliū: **Et vobiscum morietur sapia?** hoc est, nolite ita de vobis sentire, nolite putare quod vos solos

Mat. 13.
Marc. 4.
Lucæ 8.
Mat. 10.
Esa. 42.
Psal. 117.
Gen. 11.
Ezec. 14.
restituit Deut. 32. Baruch 3.
Hier. 13.
Esa. 63.
Psal. 106.
Prouer. 4.
Iudic. 6. 16.
4. Reg. 19.
2. Para. 19.

Esa. 40.

Esaie 45.

Osee 5.

Amos 2.

Hier. 14.

Thre. 4.

Amos 5.

Amos 6.

Roma. 1.

Ibidem.

3. Reg. 22.

Ezech. 9.

3. Reg. 11.

Ezech. 3.

Dani. 4.

Esa. 3.

Nūc. 25.

Ecci. 10.

Psal. 145.

Acto. 7.

Sap. 3.

Dani. 1.

Dani. 2.

Gregor.

Roma. 12.

Gregor.

De-

De-

Deus illuminet, q̄ intra vos tantum loquat, q̄ sol sapiētia alibi quoq; non splendet, præferim cum dicat Apostolus Quis scit qd agatur in homine, nisi spūs hominis? Et de uero: Per humilitatem superioris inuicē arbitramini. Postremo, etiā quis doctior sit alijs eruditione humana, nihilominus pie credat, q̄ alij plus eo abundāt sapiētia atq; sciētia, inquam sunt dona Spiritus sancti quæ tanto plus abundant in vnoquoq; quanto perfectior extat in charitate & humilitate. [Et mihi est cor sicut vobis] Hoc præferim superior dicere potest inferiori superbiētī de sua scientia. [nec inferior vestri sum.] Immo superior tanquā Christi vicarius, idcirco mihi credere, & deferre tenemini ppter eius, cuius circa vos gero vices, reuerētiam & psonam. Contra rebelles equidē potest & debet status suo tēpore autoritatē prætere, vt refrenet eorum elatio, & for mident. [Qui deridet ab amico suo sicut ego, inuocabit eum, & exaudiet eum.] Huius verbi recordemur, si contigerit nos à confratre & proximo, pferim ab aliquo specialiter charo, deride ri. Tunc itaq; non irascamur, non indignemur, non reddamus malum pro malo sed indulgeamus ex animo, & erranti cōdoleamus; q̄ si culpabiles fuerimus, emēdemus. Itaq; Deum tunc inuocemus, orādo pro irrisore & p nobis, vt simul in vera charitate crescamus. Deniq; alium deri dere non est leue peccatum, cum scriptū sit in libro Prouerbiōrum: Illudores Deus deludet. [Deri detur iusti simplicitas.] Quo aliquē virtuosiorē & Christo in omni paupertate, psecutione, pa tientia, abiectione, humilitate & sancta simplicitate conformiorē aspiciamus, eo hunc cordialiter plus amemus, reputemus ac veneremur, tanquā Dei electum, & sancti spiritus tēpium nec eos qui seculo sunt abiecti, vili pēdamus, immo potius eos qui in mundo hoc prosperant, deliciant, & impie conuersant, scēdum quod tales sunt, iusto zelo spernamus psonā tamē amemus, & pro ipsa affectuose precemur, pensantes nos quoq; tales dudum potuisse fuisse, nisi Dei nos puenisset clemētia: qua abstracta, adhuc tales efficieremur. Hoc plane spectat ad virū iustū, scēdum id Psal. Ad nihilū deductus est in cōspectu eius malignus, timētes autē dñm glorificat. [Lāpas contēpta] recte iust⁹ seu eius simplicitas lāpas vocat, ppter virtutū splēdorē. Nam & Ap̄s loquit Christus Vos estis lux mūdi. Et ad Philippētes scribit Ap̄s: In medio natiōis purp̄æ lucetis, sicut lumina mūdi. De Ch̄so quoq; Esaias inducit: Egrediat̄ vt splēdor iustus eius, & saluator eius vt lāpas accēdat. Sic Ch̄si iusti iustorū simplicitas à ludæis deridebat, dicētibz: Homo vorax, potator vini, amic⁹ peccatorū, quē & Herodes illudēs, induit veste alba, milites purpura. Sed hi iustorū contēptores, in die iudicij dicituri sunt illud lib. Sap̄is: Nos insensati, vitā illoꝝ æstimabamus infantiā & finē sine honore: quō ergo cōputati sunt inter filios Dei? Abidat̄ tabernacula p̄donū, & audacter puocat̄ Deū. Prædo intelligi potest omnis peccator, pferim supbus, q̄ gloria & honore soli Deo debita ac solūda, appetit & vsurpat. Omnis q̄q; peccator debitū Deo subtrahit cultū: & q̄ Dei sunt, in sui redigit vsum ac commodū, q̄si à Deo creati, sibiq; data ab illo nō essent. Nā vt ait S. Hilarius: Sicut à Deo est q̄q; habemus & sumus, ita in Dei honore & cultū expēdere omne illud debemus. Qui ergo p libitū pprio vitā mēbris suis & sensibus, viribus, rebus & opibus, magnā cōmittit fraudē, grāde furtū, vitiosam rapinā. Verantū tales tēporalibus sæpe abundant, sed vitij magis exuberāt, & audacter puocat̄ Deū, sicut & oēs intimatori & vitiosi, diuini iudicij rigore non ppendētēs, quoq; contenebrata est mens, vt immēsa pericula, q̄bus circumdati sunt, non aduertant, nec caueant, neq; formident. De quibus dicit Ecclesiastes: Quia non cito pferitur contra malos iudicium, absq; vllō timore filij hominum pperant mala, de quorum quoli ber fert Psalmista: Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius. Hi sunt q̄ cum Deū offenderint, & cōcupiscētia damnadā satisfecerint, p eo q̄ poenitere & erubescere mox debent, gaudēt, iactant, ppalant talia se fecisse, quod est peccatū grauissimū, de quibus scribit in Prouerbijs: Lætant cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Esaias quoq; Peccatū suū quasi Sodoma p̄dicauerūt, nec abscondērūt. Hæc ergo faciūt, nō obstatē q̄ ipse] Deus [dederit oia] q̄ habet & sunt in manibus eorū, i. in eorū libertate ac potestate, vt de his creato ri suo sponte seruirēt, ppter quod eum merito amarēt & honorarēt in omnibus, sed ingrati & excaecati sunt prorsus, quod etiā in diuitibus magis cōtingit, q̄a supbiōres esse cōsueuerūt, & sensualitatē fouētēs, Deū ac sp̄alia nō aduertunt, scēdum illud Deuteronomij: In crastinus est dilectus, & recalcitrauit, dereliquit Deum factore suum. [Interroga iumētā] i. ingenio tardiores, [et docebūt te:] & volatilia celi] i. contēplatiuos, doctos, ingeniosos. [loquere terrā,] i. carnalibus terrena sapiētibus, [et respōdebit tibi, & narrabunt pisces maris] i. animo vagi, curiosi, instabiles. Oēs hi cōcorditer sciunt, dicunt, respōdent quod subditur: [Quis ignorat q̄ hæc omnia manus dñi fecerit?] Quod em̄ vnū sit oim rex causale principij, oēs iam boni & mali, literati & simplices, norūt. [Nōne auris verba dñi iudicat?] Hoc de interioribus auribus accipi potest, q̄ verba vocalia, mediātē sensu exteriori & sensu cōmuni ac imaginatiōe, percipiūt, noscūt & iudicat. Verba autē metalia, quæ intellectus intra se profert, immediate aduertunt atq; discernunt. Verba vero interna, quæ Deus p seipsum vel p angelos loquit animæ, p illuminationē supnā audiūt, noscūt, diiudicat, iuxta illud Zach. 2. Angelus loquebat̄ in me: Et in Psal. 84. Audiam quid loquat̄ in me dñs Deus. Sed prohdolor multi sunt, q̄ internā Dei & angeli alloquutionē aduertere nolunt, q̄ di

1. Cor. 2. Philip. 2.

Prou. 3.

Matth. 5. Philip. 2. Efa. 61. Matt. 11. Luc. 23. Sap. 7.

Hilarius.

Eccē 8.

Psal. 35.

Pro. 2. Efa. 3.

Deu. 32.

uinā inspiratiōni resistunt, qui bonis inclinationib⁹ ac admonitiōib⁹ renitunt, diabolicis ve ro suggestiōibus p̄bent consensum. [et fauces comedentia saporem.] Fauces, sunt angustæ fistule gutturis, per quas iam gustus signatur. Est autē & gust⁹ interior, qui est ipsemet intellectus, cui oim exteriorū sensuum noia ascribunt, scēdum diuersas ratiōes, vt ex verbis Basilij patuit articulo. Hic ergo gustus intellectualis sapit, discernit & masticat sp̄ialem sapore veritatis atq; virtutis, gustat & experitur q̄ dulcis est dñs, scēdum qd veritas prima ac bonitas summa se ei ostēdit, infundit, cōiungit magis aut minus, ad quam degustationem ac gustus iudicatiō nem hortatur, qui ait: Gustate & videte, qm̄ suauis est dñs. Cum vero hic gustus sic sapit & iudicat, experimētaliter sciens, q̄tum sp̄ialis dulcedo oēm carnalem trāscendat, tunc intellectus reficitur, cuius cibus est veritas, virtus, oisq; sp̄ialis perfectio, de qua comestiōe & refectiōe ait sponsus caelitus: Comedi fauum meum cum melle meo. Et rursus: Comedite amici mei & bibite, & inebriamini charissimi. [In antiquis est sapientia.] Sapientia vero sp̄ialis interna, & quæ donum est sp̄iū sancti, dicitur in antiquis q̄ eo ipso quo habent hanc cum eminentia seu abundantia q̄dam, ita vt per eam vitam suam & mores in oibus ordinent & cōponant, senes rite vocātur, etiā si tēpore iuuenes sint, senes inquam probitate atq; valore, iuxta illud lib. Sap̄is 4. Senect⁹ venerabilis est, non diuturna, neq; annoꝝ numero computata. Cani autē sunt sensus hoīs, & ætas senectutis vita immaculata. Vnde de S. Agnetē scribit Ambrosius: Infantia cōputabatur in antiq; sed erat senectus mentis immēsa. Apud ipsum est sapiētia & fortitudo. Nam apud patrem est verbū & vnigenitus filius eius, de quo loquit Paulus: Prædicamus Ch̄m Dei virtutem & Dei sapiētia, de q̄ ait Ioan. 1. In principio erat verbū, & verbū erat apud Deum. [Ipse habet consiliū] q̄ disponit sua, [et intelligit] q̄a inspicit nostra. [Si destruxerit, nemo est q̄ ædificet.] Destruit Deus intellectualem creaturam, sp̄italiter quidē, nō essentialiter, dum vel gratia non infundit, aut infans non conseruat, sed perdit per meritū, sicut de impijs & dolosis ait Psal. 27. Destruēs illos, & non ædificabunt eos. Qui autē ita destructus est, reparari non potest, nisi à Deo, qui solus gratiæ est collator atq; creator. [Si incluserit hoim] i. infra cæcitatē, impietatisq; suæ caliginē angustari permiserit, vel peccati ac dēmonum captiuitati tradiderit, seu intra conscientia suæ re morum ac carcerem cōp̄tāhensum tenuerit, ita vt vitia sua abscondat, & confitendo non ceat, [nullus est qui aperiat] infelicissimam hæc clausuram, i. qui mentē de captiuitate ista educat ad libertatem virtutum, ad gratiæ lucem, ad latitudinem charitatis, ad patriam felicitatis. Hæc enim non efficit nisi Deus. Vnde in Apocal. 3. legitur: Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauē Dauid: qui claudit, & nemo aperit; aperit, & nemo claudit. Postremo, si incluserit quempiā in inferno, nunq̄ poterit saluandus educi. [Si continuerit aquas] i. gratiæ charismata, doctrinā fluētā, prædicationisq; verba, de quibus loquitur Esai. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Salomon quoq; Torrens inundans, sens sapiētia. Item q̄: Aqua profunda, verba ex ore viri. [omnia succubunt] i. omnium corda sp̄italiter ardent, in secundaq; erunt. Si em̄ Deus ista abstractauerit, omnis decoret, & fructus mentis humanæ depereunt. Propter quod ait vit sanctus Xerxes: Anima mea ficit terra sine aqua tibi. [si emiserit eas] i. si dona hæc gratiarum infuderit mentibus, [subuertent terram] i. corda terrena vincēt & quantum ad esse impietatis, destruent, peccata expellēt. Hæc est subuersio bona & annihilatio desiderada, vt homo desinat esse sui, & incipiat esse Dei, extirpato amore priuato, atq; diuino amore sibi infuso. Vnde ait Saluator: Qui perdidit animam suam propter me, in vitam æternam custodiet illam. Vel sicut si emisit eas, id est, cum magna abundantia dona ista infuderit, subuertent terram, id est, facient hominem à seipso deficere, viribus suis destitui, vt patet in raptu & eccl̄a si. Propter quod ait Psalm. Defecit caro mea & cor meum. Et Hierem. 20. Factus est sermo dñi in corde meo, quasi ignis exarsmans, & defeci ferre non sustinens. Interdum quoq; contingit, vt quis ex nimia copia gratiæ sibi clementer infusa sp̄ialiter intumescat, præsumat, incautus reddatur, & alios aspernet sicq; terra subuertitur, quia homo in terra degēs, ex subita gr̄arum abundanti infusione occasionaliter labitur. Ideo Deus non semp dat statim qd petitur, sciens qd nobis magis expediat vultq; vt paulatim crescamus, de postea grauius corruamus. Ipse nouit & decipiente, & eum q̄ decipitur. Inuifos atq; electos Deus noscitur notitia approbationis, q̄s noscitur notitia intuitionis, prout talibus probos vero & prauos noscitur notitia approbationis, q̄s noscitur notitia intuitionis. Rea p̄sios ait Saluator: Nescio vos. Discedite à me operari iniquitatis, Præterea inuisibile hostē nos q̄ die de cipientē Deus agnoscit, attendēs eius fortitudinē, calliditatē, experiētia, crudelissimā intentionem, infatigabile importunitatē, & q̄ vidēs nos, à nobis videri non possit. Noscit autē & nos, q̄ ab illo decipi mur, p̄sians q̄ fragiles, infirmi, ignariq; sumus, ideo non pmittit nos vltra vitæ tēatū. Paratus est suffragari, deceptis pnus est misereri, calamū conuassatū non cōterit, linūq; fumigās non extinguit. Si ergo tētatiōe deiecit fuerimus, non pusillanimes efficiamur, nō desperemus, sed ad Dei clemētia p̄tinus cum omni humilitate atq; fiducia pperemus, inspectum nostrū p̄sentantes, & in sola Dei clemētia iugiter cōfidentes. [Adducit consiliarios in stultū finem.] Inuisibiles hostes multiformiter inter se consulunt, quō hominem, præcipue qualiter iustū quēq; decio

Basilius for. 429.

Psal. 33.

Cant. 5. Ibid.

Ambrosio

1. Cor. 1.

Pro. 8.

Psal. 142.

Ioā. 12.

Psal. 83.

Mat. 29. Luc. 13.

plantarum consilia Deus adducit ad stultum finem, quia siue sualeant, siue succumbant, totum operat eis in maiorem miseriam. Et frequenter per studia quibus conant iustum ad damnationem pertrahere, occasio sunt peioris peccati in eo, beatitudinisque maioris. Diligentibus eodem Deum ceteris oia cooperant in bonum. Insuper consiliarij intelligi possunt predicatores atque doctores, salutaris consilia proponentes: qui dum exigentibus suis culpis, in tantum diuinitus relinquunt, ut proprijs peccatis ceterisque peccatis, spiritualia, diuina, aeterna predicent, doceantque propter terrena temporalia & caduca, in finem utique stultum ducunt, media fini, uilia optimis preferentes, & iudices in superbia. Hoc fit, dum Deo iuste finente, principes & praetati alios iudicant, non ratione, sed passione sequuntur, vel gra discernerdi inter bonum & malum priuant, aut alio modo a rectitudine iustitiae obliquant, sicut Micheas dicit de quibusdam: Principes eius, puta Hierusalem seu Israel, in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant. [Balteum regum dissoluit.] Reges spiritualiter oes sunt, qui rationis agunt imperio, & carnem cum sensualitate rationis in cunctis subdunt iudicio, quum balteus est castitas seu continentia. De castitate enim loquitur Christus: Sint lumbi uestri praecincti. Et de Christo uaticinas Esaias: Erit inquit iustitia cingulum lumbos eius. Dum ergo continent, seu iusti propter inanem suam gloriam, aut spiritalem superbiam uel aliam causam, a continentia ad uitia carnis uel consensum ad ea, delectationem uel de eis in cogitatione conceptam labunt, uel ad iustitiam ad iniustitiam deiciunt, balteus regum dissoluitur. Denique per spiritalem superbiam inanemque gloriam, meretur homo potissimum a castitate ad immunditiam carnis, & ab aequitate ad iniquitatem corrumpi. Hinc humilitas castis praecipue necessaria est atque seruanda, dicente Ambrosio: Necessaria est ut quanto castior uirgo, tanto humilior sit. [Et praecingit] permissiue [sunt] uili carnis delectatione ac festido iniquo opere, [tenes eorum] i. corporis membra, ita ut interior & occulta ipsorum impuritas, foris per facta obsecra oibus innotescat, ad quod illud Esaias spiritualiter pertinet: Exit pro zona funiculus. Et de impio Salomon ait in Proverb. Funiculus praecingitur suorum constringitur. Porro S. Thomas de Aquino, in adolescentia sua angelj sancti locuti sunt: Praecingimus te cingulo castitatis. [Ducit sacerdotes inglorios.] Huiusmodi dolorose & copiose hoc modo impletur, dum multi sacerdotes & clerici propter uitiolissimam suam ac lubricam uitam ab oibus contemnunt, diffamant, & debita bonis sacerdotibus, immo & ordini sacerdotum gloria priuantur ac inhonorant. Denique gloria sacerdotum est, spiritualis peccatus subditorum suorum, quemadmodum discipulis suis Thesalonicensibus scribit Apostolus: Quae est spes nostra & gaudium aut corona gloriae? Nonne uos in aduentu eius? Dum igitur sacerdotes subditos suos uerbo & opere non informant, nec ad salutem gentium in eis est, pertrahunt, inglorij sunt, & detestabiles Deo, nec faciem eius feliciter intuebunt, quemadmodum Ioseph in persona Christi locutus est fratribus suis patriarchis, pastorum personam gerentibus. Non uidebitis faciem meam, nisi adduxeritis fratrem uestrum minimum uobiscum. O quam deprecissimi tales coram summo iudice apparebunt. Praeterea, bonis sacerdotibus ac praetatis potissima gloria est, subditorum uita salubris, sicut in tertia sua Canonica scribit Ioannes: Maiorem horum gratiam non habeo, quam ut audiam filios meos in ueritate ambulantes. Veruntamen qui ueraciter sapiens est, praesertim si de subditorum aut laicorum seu inferiorum sit numero, sacerdotibus honorem & gloriam sacerdotio debitam debet impendere intuitu Dei, & pro reuerentia sacramentali, iuxta illud Ecclesi. 17. In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. Nam & Paulus ad Romanos, ait: Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit. Et Petrus admonet etiam dyscolos dominis obedire. Postremum, Paulo testante, qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni sunt, & optimates supplent, dum iusto iudicio desinit eos de primatu seu praesentia inaniter gloriarj, uoluptatibus subijci, uitijs superari, atque ob haec aeterna eos deputat poena, iuxta illud Sapient. 6. Iudicium durissimum in his qui praesunt, fiet. Exiguo enim concedit misericordia. Potentes autem poterit patient tormenta. Et Hierem. 25. aita Aspergete uos cinere optimates gregis, quia completi sunt dies uestri ut interficiamini, & cadetis quasi uasa preciosa. [Effundit despectionem super principes] & eos qui oppressi fuerant, releuat. Hoc specialiter exponi potest de populo Iudaeorum atque gentilibus. Iudaei enim ante Christi aduentum praecunctis populis praecariores & principales fuerunt, gentiles uero innumerabilibus uitijs, erroribusque oppressi. Unde 2. Reg. David loquitur Deo: Quae est gens in terra ut populus tuus Israel? Et Moses ait ad plebem Israel: Te elegit dominus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. Super hunc populum, quum Christum negauit & crucifixit, effudit Deus despectionem, auferendo eis spiritualia gratiae bona, ita quae permanent excepta usque in finem mundi, dicente Apostolo: Peruenit super eos ira Dei usque in finem, quod & David pronuncians Furor, inquit, irae tuae comprehendat eos. Insuper abstulit eis corporalia bona, uidelicet propriam terram, regnum & maximam partem eorum interimens per Romanos, secundum illud Danielis: Non erig eius [uidelicet Christi] populus, qui cum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarij dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uastitas, & usque in finem perseverabit desolatio. Gentiles autem DEVS per euangelicam praedicationem a suis erroribus releuauit, gratia decorauit, & Christo incorporauit, quemadmodum in Esaias pater ait de CHRISTO: Ecce testem pon-

pulis dedi eum, ducem ac praecceptorem gentibus. Talibus namque scribit Apostolus, loquens Ephes. 2. Vos qui aliqui longe fuistis a Deo, nunc prope facti estis in sanguine Christi. Praeterea oppressos aduersitate, merore, angustia, Deus communiter releuat, per internae consolationis infusionem, per angelicam inspirationem, per pioque hominum allocutionem, per tribulationis terminationem, seu alio modo, sicut in Tob. 3. dicitur: Et post seruum consolationem infundis. Et in Psal. 33. Luxa est dominus his qui tribulatio suae corde. [Qui reuelat profunda de tenebris.] Occulta namque & difficilima legis ac prophetarum oraacula, Christus pro se & per apostolica documeta nobis lucide patefecit, tenebras [i. uarias ueritatum circueo lutiones] detegens & illustrans, ad quod designandum tempore passionis scissum est uellus templi a summo usque deorsum. [Et] producit in lucem umbram mortis] i. rigorem legis, mortem corporalem pro peccato insiggi iubentis, in lucem miserationis & mansuetudinis serenitatem conuertit. In lege enim sapissime scribitur: Qui fecerit hoc uel hoc, moriatur seu lapidetur. Christus autem peccatoribus confessionem praecipit, contentibus remissionem, gratiamque promittit. [Qui multiplicat gētes] augendo ecclesiam seu plures conuertendo ad fidem uel uitam uirtuosam, quod in primitiua ecclesia maxime implebatur, iuxta illud Act. 2. Dominus augebat quotidie qui salui fierent in idipsum. Unde & Christus ait in Psal. 39. Annunciaui, & loquutus sum, multiplicati sunt super numerum. [Et] perdidit eas, [quod dupliciter accipi potest. Primo] de optima perditione, qua electos suos uarijs permisit necari supplicijs, de qua perditione in Esaias legitur iustus perit, & non est qui recogitet: & uiri misericordiae tolluntur, & non est qui intelligat. Secundo] de perditione mala, qua oculo & iusto iudicio permisit credentes uarijs uitijs atque erroribus deperire. [Et] subuersas in integrum restituit] quia uel eos qui corruerunt per culpam, reduxit ad gratiam & uitae integritatem: uel loco perentium posuit alios, quos per suam saluauit clementiam, & reparauit ac reformauit ecclesiam. [Qui immutat cor principum populi terrae] uel effectiue inclinando illud a malo ad bonum, secundum illud Apostolus: Deus operatur in uobis & uelle & perficere. Tertio] quod Reg. Salomon oratur Inclinet corda nostra post se, ut ambulemus in oibus uisjs eius. Uel promissiuè facit hoc Deus, dum cor subuerti permittit atque corrumpere a bono in malum, uel a malo in peius, quod etiam in ceteris hominibus inferioribus efficit Deus, secundum sapientiae suae inscrutabilem profunditatem, unum pie conuertens, alterum iuste relinquens. Cetera patent ex praecedenti articulo.

[Elucidatio cap. 12. Ecce omnia uidit oculus meus, & audiuit auris mea. Art. XXXI.]
 [Vnec particularius S. Iob descendit ad reprehensionem & informationem amicorum suorum.]
 [Ecce oia haec uidit oculus meus, & audiuit auris mea.] i. praedictos in praecedenti cap. diuinae sapientiae ac omnipotentis effectus circa homines corporalibus oculis uidi in se, uel in aliquo signo, uel per uisum exteriorum ac eorum cognitionem deueni, auribus quoque ea ex aliquorum relatu, fama uel instructione percepi. [Et intellexi singula] per diligentem mentis considerationem, immo potius per diuinam illuminationem. [Secundum scientiam uestram & ego noui, nec inferior uestri sum] hoc est quod circa praedictos cap. principium ait: Et mihi est cor sicut uobis, nec inferior uestri sum, quod qualiter non sperberet aut praesumptuose, sed humiliter ac discretè sit dictum, ibi expositum est. [Sed tamen ad omnipotentem loquar, ipsum laudando, orando, causamque meam ei ut iudici proponendo, & cor meum coram eo cum debita modestia effundendo, iuxta illud Thren. 3. Effundes sicut aquam cor tuum ante conspectum domini Dei tui. Sic & Abraham differuit: Loquar ad dominum meum, cum sim puluis & cinis.] & disputare cum Deo cupio; non eius gesta seu iudicia temerarie diiudicando, sed ueritatem humiliter inquirendo, & percussionis meae causam plenius inuestigando, de modo quoque uidentiae eius, & processu regiminis uiae humanae loquedo. Sic quippe discipulus disputat cum magistro, non ut reprehendat, sed ut informetur & rationes se mouentes proponit, ut a magistro soluantur. Sic etiam Hierem. ait 12. Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum. [Prius uos offendens fabricatores] i. artificiosos compositores [medicij] i. falsi sermonis, quoniam iam multa mihi crimina imposuistis, ut uestras defendatis erroneas opiniones circa prouidentiam Dei, putantes nullum puniri a Deo, nisi pro sua culpa. Sic & in Hieremia dicitur de quibusdam: Docuerunt linguam suam loqui mendaciam, ut inique agerent, laborauerunt. [Et cultores] i. amatores, tractatores, seu ueneratores [peruersorum dogmatum] quibus assertis non insiggi poenam, nisi pro culpa, & iustis temporalem prosperitatem in uita hac tribui, impijs autem aduersa, cuius oppositum saepe contingit, & supra partim probatum est, infra uero a beato Iob clarius efficaciusque probatur. [Atque uinam taceretis] cessando a defensione errorum uestrorum, in qua magis loquimini, eo insipientiam maiorem ostenditis. Ideo subditur: [ut putaremini esse sapientes.] Sapientis enim est, docilem, taciturnum, corrigibilem esse, non loquacem aut in sensu proprio pertinacem. Ideo si taceretis, uideremini sapientes, sapienti orationes effertis quam nunc: & tamen non effectis simpliciter sapientes, propter uestras erroneas opiniones. Hinc in Proverbis legitur: Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est. Stultus si tacuerit, sapiens reputabitur. [Audite ergo correptiones meas.] Quia ex charitate uos arguo de excessu uerborum, de fallitate intellectus, de prauiditate affectus. Sic & Sapientia ait in Proverbis: Conuertimini ad correptionem meam, en proferam uobis spiritum meum. [Et iudicium labiorum meorum] id est,

Rom. 8.

Mich. 3.

Luc. 12. Esa. 11.

Ambrosio

Esa. 3. Pro. 5.

1. Thes. 2.

Gen. 42.

3. Ioan. 8.

1. Pet. 2. 1. Tim. 5.

2. Reg. 7. Deut. 7.

1. Thes. 2. 1. Sal. 68. Dan. 9.

Esa. 55.

Mat. 17.

Esa. 17.

Phil. 3. 3. Reg. 8.

Iob. 12.

Gen. 18.

Hierem. 9.

Pro. 17.

Pro. 1.

117

iudicium reprobationis, quo per veram prudentiam errare vos iudico, id est per verba mea denuncio. attendite, non statim ex indignatione verba meo more impatienter auerfando, sed ea sapienter pensando. Porro secundum Gregorium, bene primo ponit correptionem, deinde iudicium quia nisi per correptiones primus stulti tumor deprimatur, nequaquam per intelligentiam iudicii iustitiam cognoscitur. Nunquam Deus indiget vestro mendaciorum ad defensionem suae iustitiae non ei necesse est ut vos proferatis mendosa, asserendo nullum a Deo flagellari, nisi pro propria culpa, ex quo vltra proceditis ad falsam innocentium atque iustorum accusationem, cum tales aspiciatis affligi. tunc per illo loquamini dolose, veritas ac fraudulenta propositiones ad colorandum vestra mendacia. Denique, veritas non eget mendacio, sicut nec virtus peccatione: et quod probari non valet nisi per falsas promissas, verum non est. Cum vero quis aliquam falsitatem probare & defendere conatur, fraudulentis uti medijs solet, ita amici Iob ut suam assertionem defenderent, ipsumque Iob coprobarent iniustum, cautelose egerunt, extollendo divinam perfectionem, & ostendendo humanam defectuositatem, ex quibus concluderunt B. Iob impietatem, quasi Deus per gratiam perseverare hominem non posset a ruina per culpam. Nunquam faciem eius accipitis. In iudicio isto, quod inter Deum & me iudicatis, illum laudando, me condemnando, faciem Dei seu Deum ubique presentem & oia intuitu approbantis & iustificantis per inordinationem in iudicio deuitanda, quae vocatur personarum acceptio, & fit, dum quis manifestam alicuius iustitiam negat seu despicit, intuitu magnitudinis alterius partis. Cum ergo amici Iob manifestam eius iustitiam negarint, eumque damnarint solo intuitu divinae iustitiae, quam secundum dogmata sua videre non poterant, quod salva divina iustitia, ipse Iob iuste a Deo flagellaretur nisi culpa suae demerito, videbant faciem seu personam Dei accipere. Nam & pinguetia magnifica de maiestate, & sapientia Dei quasi bladiendo, propter hoc disterebant, ne Deus videretur iniustus innocentes plagando. Hinc subditur: Et pro Deo iudicare nitimini. Iudicando conamini Deum iustificare per quocumque media & falsa, quod Deo non placet, quam falsitas displicet ei iugiter propter seipsam, cum sit obliquatio atque recessus a veritate. Porro Gregorius exponit haec aliter, dicens: Faciem Dei accipere, est auctoritatem ipsius in iudicando assumere, hoc est, quasi divina auctoritate seu in persona Dei per modum quod iudicat Deus, ferre iudicium. Deus enim sic iudicat, quod ipse nihil reprehensibile in se habet, quod ab aliquo iudicetur, sicut secundum Gregorium amici Iob, eius opera reprehenderunt, ac si ipsi reprehensibile nihil haberent. Insuper Deo iudicare, est alterius defectum sine compassione discutere & damnare, quod amici Iob videntur fecisse, quia dure & inuicem locuti sunt contra eum. Dicit autem Gregorius: Illius solius est praesentia hominum sine compassione discutere, quae ex naturae suae omnipotentia nescit peccare; homines vero iusti cum pravitate facta redarguit, suae semp infirmitatis conscii, eos & sui exterioris sciendo, tamen interioris compassione redarguit. tunc placebit vester inordinatus processus in iudicando, tunc quem celare nihil potest. Deo oia infallibiliter cognoscenti. Interdum enim alicui placet causa suae defensionis, quis sit iniustus, vel quis fiat per media inordinata, quam nescit causam suam esse iniustam, aut media illa quibus defendit, esse distorta, quod in Deo oia conueniente loci neque habere. tunc decipietur ut homo vestris fraudulentis. i. callidis contra me processibus, ut paret, vos ordinate suam causam contra me defendere, sicut interdum aliquis simplex putat suam causam esse iniustam, ideoque non cupit eam defendi, sed ab aduocatis persuadet ei, quod causa sua sit iusta, sicut petit ut defendat. sed Deus cuius sapienter non est finis aut numerus, sic falli non potest. Ipse vos arguet de vestra inordinata disputatione aduersum me, sicut & infra vlt. cap. patet. Qui enim Deum per falsa commendat, non solum ei non placet, sed insuper displicet, poenam meretur & Deo quae veritas est, aduersat, quae ad modum ad Corinth. scribit Apulus: Inueni mur (inquit) & falsi testes Dei, videlicet si resurrectio mortuorum non est, quam testimonium diximus aduersus Deum, quod suscitauit Christum quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Neque quicquid veritati contrariatur, diuinitus reprobat, quoniam in abscondito. i. cordis occulto facie eius accipietis, secundum sensum phabitu, ita quod vobis conscius estis, vel saltem essetis, si aduertere veritatem velletis, quod iudicando inter Deum & me accipitis faciem eius: quia iustitia mea vobis & oibus nota fuit, sicut per falsam mei accusationem defenditis Dei iustitiam. Statim ut se commouerit non per suam naturam aliqua variatione, sed per potestatis suae processum in actum exterioris, i. mox cum exerceat coeperit vltionem. Iuxta hunc modum loquendi, Plato dixit primum motorem moueri. Et Aristoteles Platonem super hoc arguit, verba eius, non mentem, impugnat. Nam & beatus Dionysius ait primo de diuinis nominibus capitulo: Oes patre moto illuminationes descendunt. Vel humano modo loquitur Iob de Deo, quoniam homo vindicaturus, ira seu aliqua affectione intra se mouetur, & sic in vltionem progreditur. turbabit vos per poenam infligendam, ita quod pacem & tranquillitatem, in qua nunc esse & contra me disputare videmini, ex leui etiam percussione perditis: qui reprehenditis me, quod propter plagam hanc maximam sum turbatus. & terror eius. i. timor quem ex consideratione Dei & suae vindictae concipietis, vel terribilis eius maiestas irruet super vos. i. corda vestra deprimet ita, quod alia seu grauiora tormenta timebitis & hoc dicitur, nisi poenitentiam, sicut sequentia. Memoria vestra comparabitur cineri. cito cessabit & auferetur, quem admodum cinis facilius tollitur, cessat & perit. Sed quod verum est hoc, cum vltique in praesens per totum mundum tam com-

munis sit viros istorum memoria, praesertim cum liber hic legitur: Et videndum quod loquitur eis tanquam errantibus, sicut eos memoria cito deperit, non quasi oino non manserit, sed quia non mansit ad bonum seu ad laudem eorum, quod iustorum memoria dicitur permanere, iuxta illud Prouerb. 10. Memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrefcet. Et in Psal. 111. In memoria aeterna erit iustus. Et de impijs: Perit (inquit) memoria eorum cum sonitu. & redigetur in lutum. vlt. m. Psal. 19. Memoria vestra comparabitur cineri, quia corpora vestra putrefcent & incinerabuntur. Consequenter Iob contra amicos disputaturus, & eorum falsa dogmata destruciturus, audientiam petit. Tacete paulisper, quia diu tacere, impatientiae vestrae esset molestissimo quod non inordinate praeterita verba. tunc loquitur quodcumque mihi mens suggererit. quod ratio dictauerit esse dicendum, non ad quod inclinauerit passio, & ita succinctus ero in verbis. Quare lacerabo carnes meas demib' meis. i. cur corpus meum dire affligo instar eorum qui pro fame carnem suam manducant, ut enim phabitu est in expositione secundi cap. poenam plagae sibi infligat Iob auxit, saniam te- sta radendo, quod fuit quodam corporis laceratio, atque in sterquilino residendo. Iuxta hunc modum David cocinit: Dum appropriat super me nocentes, ut edat carnes meas. Et in Mich. 3. dicit de impijs: Qui comedit carnem populi mei. & aiam meam porto in manibus meis. i. morti expono me ipsum & aiam meam separationi a corpore, quae ad modum quod ferit in manibus, exponi videt rapto- ribus. Iob autem (ut sapius paruit) morte optauit. Porro pro hoc quod anima alicuius dicit esse seu por- tari in manibus, designat scriptura aliquid magni seu manifestum mortis piculum, seu ppingtatem aut dispositionem ad necem. Vnde lepre reuerius de bello: Posui, inquit, aiam meam in manibus meis. Iudic. 11. De David quod in 1. Reg. 19. Ionathas dixit: Posuit aiam suam in manibus suis, & percussit Philistaeum. Ad hanc questionem respondet: Etiam si occiderit me, corporaliter vsque ad mortem vexando, in ipso sperabo, quod miserabitur animam meam, & praesentes tribulationes a futuris aeternis eripiat, quod saluificet, ac si dicat, pinguetia verba de carni laceratione non dixi, nec me ita afflixit, mortemque peti ex desperatione, ut mihi imponitis, cum propter nullam aduersitatem quum libet grauem & magna, sum desperaturus. Nam ut ait Apulus, spes non confundit. Et Psal. loquitur Deo: Speret in te. quod nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti querentes te. dicit. Vel, si occiderit me, i. spiritaliter occidi permiserit me, quod sit, dum Deus finit hominem mortali obrui culpar in ipso sperabo, quod poenitentem indulgeat, quamque faciat abundare, ubi abundauit iniquitas: nec ex presumptione hoc dico, vel sine meritis me vere atque salubriter sperare existimo, ideo subditur: Verumtamen meas. i. cogitationes, affectiones, loquutiones & opera, quibus quasi per medium iter tendo ad vltimum finem ac patriam. in conspectu eius arguam. coram Deo examinabo ac reprehendam, detestando ac emendando quicquid in eis reprehensione dignum conspexero. immo etiam sine praesentibus fuerint viae hae, tamen comparatione sanctitatis ac maiestatis diuinae, nullius momenti sunt, nihilque satis rectum est, secundum Albertum. Huius felicitatis reprehensionis fructum subiungit & ipse erit saluator meus. i. dator verae salutis, quam non tollit nisi praesentem, propter quod ait Esa. 2. Iste ois fructus, ut auferat praesentem. Qui enim cordialiter se accusat, poenitet, & emendare poenitet: remissionem culpae, in infusione gratiae, adeptionem gloriae promeretur. Hinc ait Psal. 31. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remissionem impietatem peccati mei. Apulus quoque: Si nos ipsos ad iudicemus, non utique iudicemur. Hoc itaque vere. i. Cor. 11. re, non hinc, agam. Non enim veniet in conspectu eius. Deo per complacentiam non apparebit, non ei placebit, neque ab eo consequetur salutem, veniendo ad clarum Dei conspectum, quod ois hypocrita, quod aliud intus est, utpote impius aliud foris ostendit, quia virtuosum se simulat, in nullis talis in conspectu Dei sic veniet, nisi poenitet. Vnde Christus tam saepe ait in Euangelio: Vae vobis hypocritae. Item quoque: Nolite fieri sicut hypocritae. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Et in hoc verbo notat Iob suos amicos, qui foris iustitiam videbantur defendere ac zelari, cum intus pleni essent erroribus. Audite Iauribus mentis & corporis sermonem meum, & aenigmata. i. obscuritates seu difficultates in meis latentibus sermonibus, percipite auribus vestris, quod diligentissimam considerationem requirunt, vel aenigmata, i. figuratiua loquutiones vel similitudines, quibus proboque dico. Hoc etiam speciat ad sapientem, secundum illud Prouerb. 1. Animaduertet parabola & interpretationem, verba sapientium & aenigmata eorum. Si fuero iudicatus. Deo vel quocumque iudice iusto, scio quod iustus inueniar. Hoc (secundum Thomam & quosdam) non dicit Iob de iustitia vitae, quia iam dixit, Vias meas in conspectu eius arguam, sed de veritate doctrinae, de qua iudicialiter contendebatur. Deus autem infra vltimo cap. dat sententiam pro Iob, ipsum laudando quod recta & recte loquutus sit coram Deo. Verumtamen intelligi potest de iustitia vitae, praesertim cum tantae iustitiae in conuersatione fuerit Iob, ut Deo teste non fuerit ei similis in terra, homo simplex & rectus. Ad hoc autem quod homo iustificetur a Deo, non oportet quod nunquam peccatum mortale incurrerit, aut nullum habeat veniale, cum & Paulus tam dire peccauerit & spiritu sancto recepto poenitentiam, non pro- sus ab omni veniali fuit immunis, sicut nec ceteri apostoli, nec Ioannes Bapt. propter quod dixit ad Christum. Ego a te debeo baptizari, sed sufficit quod sine mortali peccato sit, & de venialibus saltem in communi doluerit. Talis autem fuit beatus Iob. Vnde & nunc dicit se certum, quod iustus inuenietur, praesertim ab his peccatis, quae sibi ab amicis suis imponebantur. Sed quomodo

Gregori⁹

Gregori⁹

Gregori⁹

Gregori⁹

1. Cor. 11.

Psal. 19.

Iob. 2.

Psal. 26.

Iudic. 11.

Rom. 5.

Psal. 9.

1. Cor. 11.

Luc. 6.

Mat. 23.

Mat. 6.

Iob. 2.

Luc. 3.

Ioan. 1.

80

do potuit certus esse de isto, cum superius iam dixerit, Si iustificare me volueris, os meum conde-
 mnabit meretiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea; sed huius solutio ex dictis
 ibidem est euident. Deo enim reuelat scire hoc potuit, & variis modis dicit alijs iustus seu iustifi-
 cari, vt patet ex dictis. Deniq; iniustus poenitendo fit iustus. [Quis est qui iudicetur mecum? Ji.
 cōtra me disputas, iudicatur à Deo an ipse veram iustamq; teneat partem, an ego.] Venit Ji. me
 accessit. Sic & in Esaia dicitur: Quis est aduersari⁹ meus? accessit ad me. q; cōtradictio mihi: ste-
 mus simul. [Quare tacēs?] falsitati non cōtradicēdo, [cōsumor.] Ji. grauitur intus affligor, & mor-
 tuū p̄pinq̄uo. Iusto eadem zelo contra amicor; errores atq; mēdacia incitabat; atq; ad defenden-
 dum veritatē accendebat, ita q; dolor intus manēs inclusus, amplius augebat: p̄ verba autē q̄si eua-
 porās, alleuiabat. sic ait & Esa. 6. Vā mihi q̄a tacui. Tēpus em̄ loquendi, & tēpus tacendi, vt Salo-
 mon p̄testatur. Defendenda autē est veritas atq; iustitia, iuxta illud Eccī 4. Pro anima tua nō cōn-
 fundaris dicere ver; p̄ iustitia agonizare p̄ anima tua, & vsq; ad mortē certa p̄ iustitia. [Duo tm̄
 ne facias mihi Ji. duo mala poenalia & disputationis ac respōsionis impeditiua, non mihi o De-
 us infligas. & tūc à facie tua non abscondar Ji. à collatione tecum disputatiua non me abscon-
 dam, nec absrahā, sed tecū fiducialiter disputabo. Porro qd̄ ait, Non abscondar, non ita intelligit,
 q̄si aliq; (absolute loquendo) possit se à Deo abscondere, q; aternaliter, inuariabiliter & superla-
 tissime oia intuetur; sed qm̄ homo, q̄ntum in se est, se conar abscondere Deo, dum ei apparere
 seu loq; refugit & formidat. Vnde & Adam loq;ur Deo: Vocē tuā audiui, & timui, & abscondi
 me. Ionas q; surrexit vt fugeret à facie dñi in Tharsis. [Manū tuā lōge fac à me.] potestatis tua
 hāc quā patior plagā seu poenā aufer à me. [& formido tua Ji.] timor de te cōceptus, timor in quā
 de futuris supplicis, [nō me terreat. Ji.] qd̄ duo hęc, s. dolor vehemēs de malo p̄senti, & formi-
 do intēsa de malo poenali futuro, actum impediūt rationis. Hoc est qd̄ supra dixit Iob: Auferat
 à me virgā suā, & p̄cor eius non me terreat, neq; cōm possum metuēs rēdere. Pręterea qd̄ ait, à fa-
 cie tua non abscondar, cōsonat ei quod Ioan. 3. scriptū est: Qui facit veritatē, venit ad lucē, vt ma-
 nifestent opa eius, q̄a in Deo sunt facta. Si qd̄m veritas nō q̄rit angulū, sed falsitas & p̄cā. Hinc
 q; bonæ cōscientiæ securitate aut cōfidentia est armatus, non se subrahāt aut abscondit à Deo ac
 luce virtutis; sed quem cōscientia sua remordet, secundū illud Ioan. 3. Omnis q; male agit, odit lu-
 cem; & non venit ad lucem, vt non arguant opa eius. [Consequēter ostēdit se paratum in dispu-
 tatione cum Deo habenda ad actū opponētis, & insup ad actū ridentis, q̄si indifferēs ad vtrūq;
 & Deo q̄si dans optionem, non q; velit obijcere ad reprahēdendū, sed ad veritatis notitiā adi-
 piscendā, vt dictum est plenius. Vnde ista sunt verba bonæ fidutiæ & familiaritatis cū Deo, non
 ex superbia aut p̄sumptione, q̄si velit de pari cum Deo cōterre. [Vocē me Ji.] iube me appare-
 re ad ridentem, [& ego rīdebo tibi] p̄ posse, rationē p̄ veritate reddēdo, & vera q; dixi defen-
 dendor; [aut certe loquar] p̄ponēdo & ingrendo q; mouēt me, [& tu respōde mihi.] me instru-
 endo ac certificādo de dubijs. [Respōde mihi, q̄ntas habeo iniqtates & peccata, scelerata mea atq;
 delicta ostēde mihi.] Hic s. Iob in disputatione, quam cum Deo aggreditur, vt instruat ab eo,
 assumit p̄sonam p̄ponentis seu opponētis. Pręterea, qm̄ amici eius sibi à principio imposuerunt
 q; p̄ suis peccatis esset p̄cussus, immo p̄ grauib⁹ excessib⁹ esset tam grauitur cāsus, ideo Deū pri-
 mo deposcit, vt eum de hac re plenius doceat. [Respōde mihi Ji.] mihi te o Deus sciscitātī ostēde
 per inspirationē occultā seu angelicā reuelationē, [q̄ntas Ji.] q̄ntas i. q̄ntas in seruo habeo
 iniqtates, vt amici mei calumniant. q̄si dicat: Si, vt illi affirmāt, poena non infligitur nisi p̄ cul-
 pa, ita q; ista supplicia p̄ meis peccatis sustineo, tūc vsq; valde graues habeo iniqtates; q; p̄ ma-
 iori culpa infligitur maior poena, ego autē grauisime sum plagatus. Hęc ergo humiliter sciscita-
 tur, ad excusandū falsam suā flagellationis causam, quam amici eius asserchāt esse ipsi⁹ iniqta-
 tem; & etiam, vt clarior desup illustraretur, [& p̄cā.] Quēdā p̄cā sūt in p̄ximū, q; hic designant p̄
 iniqtates q̄dam in seipsum, vt vitia gustus & tactus, q; ipsi⁹ peccātis p̄ionē & corpori maxime nō
 cēt, q̄iam p̄ peccata notant q̄dam sūt directe in Deum, q; sunt cōtra tria p̄cepta primæ tabulæ,
 vt sunt infidelitas, blasphemia, sacrilegiū, odiū Dei, & ista vocant scelerata q̄si accutiōe dignissi-
 ma. [Rursus p̄cepta diuina duplicia sunt, s. affirmatiua, & cōtra hęc sunt peccata omissionis, q;
 hic dicunt delicta, q̄si delicta; q; in eis homo omittit & negligit, qd̄ Deus fieri iubet. Alia sunt
 p̄cepta negatiua, cōtra q; sunt p̄cā cōmissionis, in qbus homo agit, q; fieri Deus phibuit, vt cum
 ait, Non occides. Perit ita q; Iob, vt si huiusmodi mala habuerit, vel de eis (si q; habuit) non p̄ce-
 nituerit, sibi à Deo p̄dat. Deinde ex charitatis fidutiā querulose interrogat: Cur faciē tuam abs-
 condis? i. pietatis tuæ respectum, consolationē, releuamēq; subrahis, q̄ntum ad hoc q; p̄mit-
 tis me grauisimis aīa corporieq; dolorib⁹ affici, nec me p̄ releuamine deprecantē exaudis. Hinc
 infra etiam ait: Deo, & non respicis me: clamo ad te, & non exaudis me: mutatus es mihi in cru-
 delēm, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi. Hinc subdit: & arbitraris me inimicā tuam? Iob
 13. ita affligis me, q̄si impius essem, & p̄ consequēs inimicus tuus, q; odisti oēs q; operant iniqtatē,
 iuxta illud Sap̄ia 14. Odio sunt Deo impius & impietas eius. Hoc est qd̄ supra iam dixit: Quare po-
 10b. 7. tuisti me contrariū tibi? Veruntū absolute loquendo, Deus tēpore afflictionis huius non abscon-
 dit

dit faciem suam à Iob, nec eum sibi aduersarium arbitrabatur, immo gratiosissime eum
 aspexit ac conseruauit in anima, paternaliter castigauit in corpore, illuminauit & spira-
 tu propheticō decorauit in mēte. Sic loquit more afflictioy, qui verba doloris sui expressi-
 ua solent effari. Deinceps ad puocandum clementiam Dei, hoc est, ad impertrandum eius au-
 xilium, inducit verba humanam fragilitatē infirmitatēq; signatiua. [Contra folium quod
 vento rapitur Ji. in me & ad meam afflictionē, qui folio quod vento impellit, similis sum; q;
 res sum labilis atq; infirma, & vt foliū vento mouet, sic ego varijs cogitationibus, affectio-
 nibus, tentationibusq; impellor & feror seu moueor, iuxta id Esaia 64. Cecidimus quasi foli-
 um vniuersi, iniquitates nostræ quasi ventus abfulerunt nos. [ostēdis potētiam tuam] qua
 me facilius deieicisti atq; viciisti, quasi dicat: Potestas tua cum sit immēsa, importabilis mi-
 hi est: nec decēs videtur, vt eam in tam infirma ac fragili creatura ostēdas. Ita sunt verba
 misericordiæ puocatiua, nō reprobatiua operatiōis seu dispositionis diuinæ. [& stipulā sic-
 cam p̄queris] i. me veterandū inſtar stipulæ p̄ atatē & infirmitatē siccati, grauitur impetus &
 inuadit, cōtinuādō plagas tuas in me. Deniq; homo in iuuetute assimilatur herbe virenti, in
 senectute autē stipulæ sicca. Quēadmodū vero Iob, ita & alij viri virtutib⁹, p̄sertim in tribula-
 tiōibus cōstituti, infimis ac viliis rebus se cōparant, prout 1. Re. 24. David ait ad Saul: Quē
 persequeris rex Israel? quem p̄queris? carnē mortuum p̄queris & pulicē vnum. Sic quoq;
 2. lib. Reg. 9. Miphiboseth loquit David regi: Quis ego sum feruus tuus, qm̄ respexisti super
 canē mortuū simlē meis? Certū est autē, q; hoies tribulati ea libētē allegant, quæ aliquo mo-
 do possint eis p̄ releuamine cooperari. Ita & Iob diuinam potētiam atq; humanā imbecilli-
 tatem cōmōrat, vt quasi ratio cinādō cōcludat, q; deceat Deū homini misereri, sicut si ro-
 bustissimū pugil aut gigas picisset puerulū in terrā sub pedibus suis, deceret vt eum pie eri-
 geret. [Scribis em̄] i. memoror inter tenes, sicut quod scriptū est, firmiter manet. [cōtra me] i. ad
 me grauisē amaritudines. i. culpās diu p̄teritas, quæ ad amaritudinē vltionis pducunt, &
 suo remorsu quē pariunt, mentē affligunt. Nam & animus inordinatus sibi ipsi solet esse p̄ce-
 nalis. Vel amaritudines, i. poenās amaras, quas mihi (sicut p̄ordinasti) infixisti, quas in me
 quoq; efficit p̄durare, quēadmodū durat verbū scriptū, nō dicitū. Vnde & infra loquit Deo
 Signasti q̄si in sacco delicta mea. Et dixit supra: Sagittæ dñi in me sunt, quæ indignatio
 ebibit sp̄m meū. Præterea aduertēdū, q; Iob loquit affectu dolētis, q; vocabulis sępe impro-
 prie vtitur, magisq; loquit secundū id quod ratione doloris aut foris apparet, q̄ secundū id
 quod in occulto veritas habet. Vnde flagellatio Iob, à Deo pie p̄ illius p̄fectū pmissa, nō fuit
 p̄prie p̄secutio, sed exercitatio atq; p̄batio, purgatio, ḡarūq; auctio. Similiter Deus nō scri-
 psit contra eū ipsius peccata, de qbus poenituit; qn̄ quo ad culpā ea poenitit statim indulgit,
 sed poenā interdū referat in poenę sicq; (vt an̄ aliq̄lter tacitū est) vna causā; p̄cussio Iob,
 fuit, vt à p̄siniis culpis, etiā Iob ad poenā, eriperet in seculo isto. Illa tñ causa nō fuit princi-
 palis, neq; p̄cipua; q; ipse Iob satisse cisse ante p̄cussionē suā credēdus est, quis forte nō pe-
 nituit p̄cussus, p̄pter quod subdit: [& cōsumere me vis peccatis adolescentiæ meæ] i. p̄ infirmi-
 tatem hęc meam vis me (vt videt) vsq; ad mortē affligere, p̄pter peccata mea in adolescentiā
 mea cōmissa, tanto tēpore mihi poenā referans: quod nimis rigorosum apparet, eo q; ado-
 leſcētia fluxibilis sit, instabilis ac lasciuia, p̄ter quod in Ecclesiaste habet: Adolescentiæ & vo-
 luptas vana sunt. Hinc peccatis illius atavis facilius indulgēdū cēset. [Posuisti in seruo pedes
 meū] i. spirituales pedes meos, videlicet cordis affectū & intentionē, operumq; p̄cussum, tua
 lege frenasti, & sub iugo disciplinæ ligasti, ne hic illucq; libere ac iniuste vagaret & p̄arica-
 rer, sicut pedes in carceratoy ligant in seruo atq; cōpedibus. Hęc est maxime misericordia
 Dei, qua suos electos à prauis itineribus retrahit, à peccatis refrenat, & p̄ semitas tibi placē-
 tes deducit, iuxta illud Sap̄ientis: Iustus deduxit dñs p̄ vias rectas. Et in Psal. 77. Tenuisti ma-
 nū dexterā meā, & in volūstate tua deduxisti me. O q; beati sunt, q; hoc ex sentētia dicere ha-
 bēt, horumq; verbor; gustāt virtutēq; vsq; omē bonū quod habēt, Deo deuotissime grati-
 fimeq; ascribūt, dicitēs id Psalms Deduxit me sup semitas iustitiæ p̄pter nōm suū, Iob sui-
 ipsius p̄pria benignissimāq; bonitatē. Veruntū verbū hoc aliter potest intelligi, eritq; sensus,
 Posuisti & c. i. plaga tua gressus meos velut quodā seruo seu cippo arctasti, ita q; p̄ infirmi-
 tate p̄grederi nequeo. Vnde superius dixit: Circūdedisti me carcere. [& obseruasti] i. diligen-
 ter considerasti ad iudicandū ac p̄miandū, [oēs semitas meas] i. interiores actus animæ meæ
 in cogitādō, appetēdo, atq; similibus. [& vestigia] i. exteriora opa seu p̄cessus [pedū meor;]
 tam corporaliū q; sp̄ialiū, s. affectioy & intentionū seu cōsilioy, ex qbus opa proficiūt,
 [considerasti] Cū em̄ semitæ dicant strictiora itinera, recte p̄ ea actus interiores signant, qui
 subtiliores sunt, efficaciusq; atq; directius ducunt à Deo, q; opa exteriora, in qbus non est
 ratio meriti neq; demeriti, nisi ex interioribus actū & habitu. Hinc de Deo an̄ Psalms. 32. Quā
 intelligit omnia opa eor;. Er rursus: Serutās corda & renes Deus. In Proverbis quoq; habet:
 Respicit dñs viam hois, & omnes gressus illius cōsiderat. Immo tam distincte atq; plenissime
 Deus

Iob 14 Iob 9.

Ecces 11.

Sap. 10.

Psal. 12.

Iob 7.

Psal. 7.

Prover. 9.

Deus

Deus uenire hos hominum actus ppendit, iudicat, munerat, ut & corporaliū pedū, ceterorūq; mē-
broꝝ uisum, pgressum, cunctaq; gesta obseruet, inquātū ex deliberata ratioe pcedunt, sic em̄
sunt uel meritoria, uel demeritoria, p̄sertim cū secundū pbabilem positionē, quā & Thomas
defendit, in actibus humanis nō sit indifferēs, ita q; oēs actus hois, qui ex rationis delibera-
tione pcedunt, qui pprie actus humani uocant, sunt uel meritorij uel demeritorij; sicq; sin-
guli (sub puidētia cadunt diuina. Propterea Hieremias inducit: Fortissime, magnus consilio
& incomphēbilis cogitatu, cuius oculi aperti sunt sup oēs filios Adam. Grandis ergo & ma-
xima nobis ratio est bene uiuēdi, cum ante oculos stricctissimi iudicis cuncta cernētis, nilq;
impræmiatū relinquētis, cuncta agamus, & quæ agēda sunt omittamus. Ideo ait Psalmista
Seruani mādata tua & testimonia tua, q; oēs uix meæ in conspectu tuo. [Qui quasi putredo
consumēdus sum] i. inftar putredinis redigendus in vermes & in cineres, quātū ad corpus
meū, secundū illud Ecclesiastici 10. Cū morit homo, hæreditabit serpēs & bestias & vermes.
[& quasi uesimentū quod comedit à tineā] quēadmodū em̄ tineæ de uesimēto nascunt, &
illud corrodunt, sic corpus ante mortē cōsumit à naturali calore uelut à tineā; post mortē ue-
ro de ipso corpore vermes gignunt, à quibus corrodit, iuxta quod in Esaia legit: Subter te stec-
netur tineæ, & operimentū tuū erunt vermes. His uerbis de uo suā fragilitatē facit, ut tanto
firer Deus elemētior, quātū ipse se fragiliorē ueraciter cognoscit, quasi dicat, pene mitrum
uidet, q; creaturā tam fragilē sic indefinēter obseruas, tā districte iudicas ac grauiter punis.
Qui autē à iudice est p̄cussus, appetitq; ab eo curari, omnia illa libētē cōmemerat & ei pponit,
ex quibus aliqua uidet posse p̄uasio elici aut ratio sumi, ad obrinēdā iudicis p̄piciationē atq;
oparatā salutē aut sanitatē. Deniq; iuxta industriā hanc subiungit, pandēdo hois fragilitatē,
defectuositatē, miserabilitatē in eius ingressu, p̄gressu, egressu, ingressu in quā in mundū hūc
per natiuitatē, p̄gressu, p̄ uitā extensionē seu cōtinuationē, egressu de mundo p̄ mortē. Itaq;
quod de se singulariter dixit, de hoie cōmuniter seu ipso gñe humano p̄sequit atq; ostēdit,
subdēdo: [Homo] quicūq; sit ille [natus de muliere], in firmo & fragili uasculo. Mulier em̄ à
mollitiōe quasi mollis aer dicit, & quod de hoie nato asserit, de foeminis quoq; non de uiris
tantū, accipit, quis adiectiua sequētia masculina, uideant ad masculos hoies determinare.
Deniq; ois homo de muliere est natus, demptis primis parētibus. Nam & de Christo ait Apo-
stolus ad Galatas: Misit Deus filium suū, factū sub lege, natum ex muliere. Cui & Christus dixit in
passiōe: Mulier, ecce filius tuus, in quibus sermonibus mulier sexum, nō connubiū, notat. Cum
ergo homo de muliere nascat, mollis & tener est, ad bona uirtutū debilis ex se ipso, fortis ad ea
ex Deo; cuius electi, quātū ad esse naturā, nati sunt ex muliere, non autē quātū ad esse grā.
Propter quod à Ioāne de eis inductū est: Qui nō ex sanguinib; neq; ex uolūtate carnis, neq;
ex uolūtate uiri, sed ex Deo nati sunt. [breui uiuēs tēpore.] Nā & naturalis periodus uitę hu-
manę est breuis, sicut in Psal. 89. habet: Dies annoꝝ n̄oꝝ, in ipsis septuaginta anni. Multoꝝ
autē irrationaliū animalū naturalis uiuēdi periodus, duratio seu mēsurā, multo diuturnior
est periodo uitę humane. Porro q; aliqui ante diluuiū uel etiā postea tam diu uixerūt, mira-
culo magis ascribit q; naturā. Quidā uero hoies breuissimę uitę sunt, q; uel in infantia, uel in
adolecētia aut in pueritia moriunt. Postremo, quātūlibet uitę huius duratio, p̄ndat,
nihilominus cōparatiōe eternitatis quæ restat, momētanea cōprobaf. De breuitate quoq; uitę
p̄sentis tot dicta & allegata sunt, ut ea repetere uel plura adijcere, sup̄fluum iudicet. Crepletur
multis miserijs] i. malis p̄cēnā & culpā, defectuositatibus naturalibus, aduersitatibus, mor-
bis, angustijs. Maxime autē misera reputāda est uita hæc p̄pter peccata, quæ omni die abundā-
ter innumerabiliterq; incidimus, iuxta illud Prouer. 14. Miser os facit populos peccatū. Hinc
& Christus testat in Psal. 87. Quia repleta est malis (i. p̄cēnalibus) anima mea. Et Eccl. 40. legisti
Iugū graue sup oēs filios Adā à die exitus de uētre matris eoz, usq; in diem sepulture; in ma-
trem oim. Cogitationes eoz, & rimores cordis, adinuationes expectatiōis, & dies finitionis à
p̄hēdēte sup sedē gloriōsam, usq; ad humiliatū in terrā & cinerē; ab eo q; uisū hyacintho & por-
tar corona, usq; ad eū qui cooperit lino crudo. Furor, zelus, tumultus, fluctuatio, timor mor-
tis, famēs, flagella & mors. Sic & Salomoni: Vidi, inquit, cūcta quę sūt sub sole, & ecce uinuerſa
vanitas & afflictio spūs. [Qui q̄s flos egredit & cōterit] i. quēadmodū flos exit de terra, & pri-
mo uiret, deinde cito marcescit; sic homo in infantia de uētre parētis p̄gredit, & in flore zeta-
tis apparē ad modicū, deinde statim deficit & decreſcit, siccā, areſcit, sicut in Psalmo canta-
mus: Homo sicut scēnū dies, & tanq; flos agri sic effloret. Hinc Esa. 40. ferti: O m̄is caro scē-
nū, & ois gloria eius tanq; flos agri, [& fugit uelut umbra] i. indefinēter tendit, p̄pinq; im-
mo & currit ad mortē. Propter quod 1. Paral. 29. loquit Dāuid: Dies nostri sicut umbra super
terrā, & nulla est mora. Itemq; in Psal. 43. Homo uanitati similitis factus est, dies eius sicut um-
bra p̄tercunt. Vnde in Sap̄ia lib. etiam imp̄ij hoc testant: Umbra trāſitus est tēpus nostrū. [&
nanq; in eodē statu p̄manet] i. in vna dispositiōe fixus nō manet p̄ tēpus notabile, & forte nec
per momētū om̄ifarit. Licet em̄ secundū mentē ad tēpus stabiliter Deo inhæreat & inten-

Hier. 32.

Psal. 118.

Esa. 14.

Gen. 1. 2.

Galat. 4.

Ioan. 19.

Ioan. 1.

Eccles. 1.

Psal. 102.

1. p. 2.

dar per contēplationē interiorē; actus uirtutū theologicas; ac donoz; & latræ uis p̄nitē-
tiæ, in corpore tñ cōtinuo alteratio, variatio seu motio esse cognoscit. Sed & mēs dñi sic Deo
fixe & amorose intēta est, in pristino statu nō manet, sed creſcit & p̄ficit, & in actu huiusmo-
di diu nō figit, sed ad ppriā defectuositatē cito relabit. Cumq; debitā diligētia nō adhibuerit
ad uitandū Deū offēnsiā, ad cōplendū eius uoluntatē, ad p̄fectū uirtutū, mox à pristino ſta-
tu cadēs, decreſcit. Ideo dicit Bernardus: In uia Dei non p̄ficere, est deficere; non p̄gredi, est
regredi; nō creſcere, est decreſcere. Vnde uerissimum est illud Ecclesiastici 27. Si nō in ti-
more dñi tenueris te inſitāre, cito ſubuertet domus tua, i. cōſciā tua laedet, mēs q; tua à ſum-
mo cadet ad inſima. Hinc iuxta Michæā p̄phetā, oportet cū Deo ſollicitū ambulare, & iuxta
Salomonē, om̄i custodiā cor custodire, q̄circa Gregori⁹ pulchre ſcribit: Hoc ipſum, ingens
nō in uiuere, q̄d die à uita trāſire est. Nā postq; hō deliquit, in q̄dā se tēporalitatis lubricō poſiuit
quā mobilitatē etiā interi⁹ patit, dū ad opa ſurgere meliora conat. Mens etē mutabilitatis
ſuæ ponderē ad alia ſemp̄ impellit, & niſi in ſtatu ſuo arcta diſciplina cuſtodiat teneat, ſemp̄
ad deteriora dilabit. Deniq; affectiōes aīa; n̄a; ſunt ualde mutabiles; iam em̄ letamur, iam
cōtristamur, iam ira nos pulſat, iā mitas afficit, iā tranquillitate ſungimur, iam ingrudine
agitamur, nūc timor, nūc ſecuritas; nūc dolor, nūc ſoſpitas; iā deuotio, iā diſtractiō; om̄i mē-
tis uertitas, nūc cordis ſterilitas. Ex q̄ oibus patet, q̄ſi immēſa imp̄fectiō n̄ra atq; diſtātia
ad primo, ſummo, p̄fecto & in cōmūrabili ente in q̄ nō est trāſmutatio, nec uiciſſitudinis obum-
bratio. Itaq; cōſiderata Dei altitudine & hois uilitate, S. Iob mirat diligētia p̄uidētia; Dei
ad hoiem, q̄ſq; altissim⁹ tātā de re fragili habet curā. Ideo ſubdit: Et dignū ducis ſup huius-
cemodij creaturā tā imp̄fectā [aperire oculos tuos] i. curā ei⁹ h̄re, ei de neceſſarijs pudere,
oia ei⁹ cōſiderare, legē ac p̄cepta p̄bere, eiusq; iugiter memorē eſſe, iuxta id Psal. 38. De celo
reſpexit dñs, uidit oēs filios hoim; De p̄parato habitaculo ſuo reſpexit ſup oēs q; habitāt ter-
rā. Deniq; in isto apparet immēſa dignatio Dei, uelut ſi potētiſſimus rex, inſimos ſubditoz;
ſuoz tam p̄uide curet ac dirigat. Quo em̄ maior eſt Dei ceſtudo & dignitas, & maior im-
p̄fectiō n̄ra, eo maior in iſtis oñdit Dei dignatio. [& adducere eū recū in iudiciū] i. eū ad iudi-
candū tibi aſſiſtere, & de uniuerſis iudicare ac p̄miare. Hoc utiq; exigit ſapientia atq; iuſtitia
Dei. Nō em̄ ſuſtra cōcūlit homini rōnē, ſed ob debitū ſinē, ut ſ. ea utat, & Deo fideliter obſe-
quat. Vnde q; ita fe habet, laudē & gloriā p̄mere; q; aliter, p̄cēnam. Prop̄terea Ecclesiastici 12.
dicit: Cūcta q̄ ſunt, adducet Deus in iudiciū pro om̄i errato, ſue bonū ſit, ſue malū. Per Hie-
remiā quoq;: Ego ſum, inquit, iudex & teſtis. Atq; in Psal. 9. Iudicabit orbē terrę in æq̄tate, iu-
dicabit p̄plos in iuſtitia. Deinde oñdit q̄ uirtute hō ſaluē in Dei iudicio. [Quis poteſt face-
re mundū de immūdo cōceptū ſemine?] i. q; poteſt hoiem ex immūdo, infectoq; ſemine piis
cōceptū, à peccatis purgare, uirtutib; decorare. [Nōne tu] q; per eſſentiā mūdus, ſanctus, uir-
tuofuſq; es, q; ſolus peccata dimittis, grām creas, uirtutes inſundis, immo ſecūdū Auguſtinū,
maius miraculū eſt iuſtificatio imp̄ij, q; creatio mundi, eū in iuſtificatiōe tali ſit aliq; q̄ſi reſi-
ſtēs, ſ. mala uolūtās, in creatiōe aut nihil reſiſtit. Et quīs ſacta & hoies dicant aliq; purgare,
grātis adornare, p̄ficere & ſaluare, hoc tñ propria poteſtate, nec authoritatē ac principa-
liter agit, ſed uirtute diuinitis data, & diſpoſitiue ac inſtrumentaliter. Porro ſemē (ſecūdū Au-
guſtinū) immūdū uocat p̄pter annexā libidinē, q; fomes & nutrimentū eſt improbæ uolūtatis
ad culpā; q; libido in ſemine an̄ animę inſuſione, d̄r eſſe q̄ſi in radice. [q; ſol⁹ eſt] i. ſolus om̄i-
formiter ac quōlibet p̄fectum eſſe habes, in q̄ nihil eſt de nō eſſe, nihil de imp̄fecto eſſe, ſed
tu es ipſum ſup̄ſimpliciſſimū eſſe, plenū, p̄fectū, immēſum in q̄ eſt ois beatitudo, p̄fectio, ſan-
ctitas, gloria, pulchritudo, uoluptas cū plenitudine penitē; inſinita, ſine om̄i limite & mēſura.
Itaq; d̄r Deus ſolus eſſe, qm̄ cōparatiōe ſui eſſe, creatū eſſe, eſt magis nō eſſe, q̄ eſſe, ſi uolupte ab
illo deficiēs inſinite, ſicut cōparatiōe Dei nemo bonus, nullus ſapies, nullus ſanctus. Hinc, eſſe
ponit nomē Dei, ipſomet Deo ſublimi & benedictio ſupeſſentiali & ſuperglorioſo, dicēte ad
Moſen: Ego ſum q; ſum. Hæc dices filijs Iſrael: Qui eſt, miſit me ad uos. Hinc ait Hilarius: Eſſe
non eſt accidēs Deo, ſed ſubſiſtēs ueritas, manēs cauſa, & naturalis uel rei gñis pprietas.

Mich. 6.

Prou. 4.

Gregori.

Iaco. 2.

Hier. 29.

Exo. 2.

De Tropologia eiusdem capituli. Art. 32.

Aliquoties ratio exigit, ut cōtra ueritatē proteruitiis, garrientis ac diſputātis pompam
ſac p̄p̄tationē ſagaciter retundamus, ne ueritas patiat iacturā, nō ſuperbe aut impatiē-
ter loquamur; ſed B. Iob ſequamur modēſtiā, qui cū ualde ſapientior eſſet diſputātibus ſecū,
non paſſionate ſe exulit, nec p̄ſumptuoſe loquutus eſt. Plus ſcio q̄ uos ſed modēſte eſſatur,
[Secundū ſcētiam ueſtrā & ego noui.] Etē m̄ qui minus dicit, maius nō negat, ſicut & nu-
merus minor nō excludit maiorē. Aliquādo autē neceſſe ſeu uile eſt, ut homo grātia ſibi con-
ceſſam aperiat ad Dei honorē, ad ueritatis atq; iuſtitie defenſionē, ad ſpei cōfortationē, ad
tentationis repulſionē, ad alioꝝ ædificationē, cum dicat Saluator: Luceat lux ueſtra corā ho-
minibus, ut uideat bona facta ueſtra, & glorificet patrē ueſtrū q; in caelis eſt. [Sed tñ ad om̄i-
potentē loquar] Non ſic ppriæ uilitatis, uicioſitatis & cōtempnibilitatis intuitu deſciamur,

pu fillanimes reddamur, vt ad omnipotentē loqui nō audeamus: immo cōsideratiōe sup̄nisi nitæ bonitatis, charitatis & misericordiæ eius, cōsolemur, cōfidam⁹, inflāmemur & inuale scamus, atq; cū omnipotentē loquamur, cū filiali timore, grādū reuerentiæ, seruētī amore, ipsum laudādo, orādo, iugiter q; circa ipsum nos mētaliter occupādo. Præterea, secundū philosophos actio dignificat, noīat, sp̄mēq; fortit ab obiecto seu termino ad quē. Cū ergo Deus sup̄bea tiffimus, sit proflus in infinitū vnīuersis & singulis melior atq; p̄stātor, nōne dignitatis p̄cla rē est circa ipsum sic occupari, in ipsum tēdere & moueri, in ipso actū finire ac mentē delige re? Itaq; deliciofus valde sit nobis, omnipotentē affari, cū Ch̄so miscere colloq; in dño occu pari, q; cū hoībus fabulari, & tēpus infideliter pdere. [Et cū Deo disputare cupio.] Nō diuinæ sapiētīæ pfunditatē p̄sumptuose scrutādo, vel diuinæ iustitiæ iudiciā reprobadō, sed in com p̄rhēnsibili op̄e eius aliquālē rationē quærēdo: & q; ad p̄merēdā misericordiā Dei face re potest, diligētius p̄ponēdo. Sic disputauit cū Deo Hieremias, dicēdo: Quare q̄si colonus vēturus es in terra, & q̄si viator declinās ad manēdum? Abacuc q; p̄pheta: Mundi sunt, in quiēs, oculi tui dñe, ne videas malū, & respicere ad iniquitatē nō potes. Quare nō respicis super inique agētes, & taces deuorāte impio iustiorē se? [Prius vos oñdens fabricators mēdaciōe, & cultores puerioꝝ dogmatū.] Hoc cōtra hareticos, q; de cordibus suis vanissima sibi idola fingūt, mēdaciā artificiose cōponūt, & p̄pria documēta tanq; simulacra venerant, dicere nos oportet. Itemq; contra boni cōmunis hostes, cōtra religiosōꝝ aduersarios, cōtra voluntarie & ex industria mentiētes, dicēda sunt hęc ab eo, cui incumbit rōne officij seu debito charita tis. Qui etiā loquacibus, quoz; ad se spectat correctio, dum ad loquendū sunt immoderati, dicere potest: Atq; vtinā taceretis, vt putaremīni esse sapiētes. Sermo em̄ est cordis osten sor. Et qualis vir, talis ofo, i. loquutio, vt Seneca ait. Ideo immoderātia fandi, latentē cordis p̄dit stultitiā, cū dicat saluator: Ex abundātia cordis os loquit. Et Prouerbioꝝ 15. habetur Os fatuoꝝ ebullit stultitiā. Cum em̄ refrenatio linguę sit signū sapiētīæ, iuxta illud Prouer bioꝝ 10. Qui moderat labia sua, prudētissimus est: taciturnitas p̄tendit prudētiā, facitq; ho minē reputari prudentē. Loquacitas vero, insipiētis extat indicij, quē admodū Salomon cō tēstāti otum sp̄m suū profert stultus, sapiēs differt in postq;. Ecclesiastico q; aiti: Homo sapiēs tacebit vsq; ad tēpus, lasciuus & imprudēs non seruabit tēpus. [Audite er go correctiōes meas.] Hoc singuli impleam⁹, dum ā superioribus nostris, vel ā quocūq; cha ritatiue corripimur. Hoc em̄ est boni ac docilis viri, & sapiētis ac humilitatis indicij. Sup̄ bi e qdē correcti, mox indignant, parū p̄dī nolētes. Vnde Prouerbioꝝ 20. scribit: Qui odit increpatiōes, insipiēs est. Et alibi: Vir sapiēs nō murmurabit correptus. Itemq; Qui acq̄scit arguētī, glorificabit. [Namq; Deus indiget v̄fo mēdacio, vt p̄ illo loquamini dolos.] Hoc testimonio cōtra eos vtamur, q; hypocriti pleni sunt, cōtra simulatores & callidos, cōtra falsi tatis magistros, q; seipfos iustificare & alios rēphensibiles oñdere cupiētes, vt veraces & iusti putēt, sublimia dicūt de Deo intētiōe dolosa, & falsa vera esse p̄bare conant p̄veritatē assum ptiones, seu scripturaz; allegationes, iuxta illud Apostoli ad Romanos 1. Qui commutave runt veritatē Dei in mendaciū, de quibus Esaiā 28. habet: Posuimus mendaciū spem nostrā, & mendaciō proteclti sumus. Porro, qui verax & iustus est, non in sui defensionē & opem as sumit mēdaciū, nec veritas cū sit res firmissima, sicut in Apocryphis Esdræ habet, q; super omnia veritas vincit, eget mēdacio, qd infirmissimū iudicatur. Vnde in 2. ad Corinthios epi stola dicit Ap̄stolus: Non possumus aliquid aduersus veritatē, sed pro veritate. [Etiā si occide rit me, in ipso sperabo.] Ex hoc verbo discamus immobiliter, firmissime, filialiterq; semp ita Deo sperare, in omni euētū, aduersitate, infirmitate, etiā qñ nō exaudimur ab eo ad libitum, certi q; ipse sit bonitatis atq; clemētīæ infinitæ, charitatis ac veritatis immēse. Idcirco ipossi bile est, vt in se cōfidentē relinquat. Immo sperātī in se omnia cōuertit in melius, & firma in ipso spes maxime placet ei. Estq; meritoria valde. Deus quoq; sperantibus in se auxilium su um in scripturis vberime pollicet. Et em̄ aiti: Quoniā in me sperauit, liberabo eum, p̄tegama eum, quoniā iam cognouit nomē meum. Ad Hieremiam quoq; Eruens libera bo te, & erit tibi anima tua in salutē, quia in me habuisti fidutiā. Hinc Ecclesiasticus monet: Respiciētes fili j nationes hominū, & scitote quia nullus sperauit in dño, & confusus est. In Prouerbijs quoq; Habe fidutiā in dño ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Merito ergo ait Psalmā sta: Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te. Hinc iugiter propriam fragilitatem, infirmitatem, insufficiētiam, atq; ad omne malum deplorandissimam proclinitatem pensan tes, & Dei benedicti immensam potētiam, infinitamq; pietatē considerantes, non in nobis, sed in Deo speremus, gloriemur & quiescamus. Sicq; veraciter erimus fortes, secundū illud 1. Machabæ 6. 2. Omnes qui sperant in dño, nō infirmant. Et Psalmista: In dño sperans non vere est paties, qui cū aduersis atterit, nec tamē ā spei suæ rectitudine incuruat. De reprobo etem̄ scriptū est: Confitebit tibi cū benefeceris ei. In hoc itaq; mens iusta ab iniusta discernit,

Hier. 14. Abacuc 1.

Matt. 12. Luc. 6.

Prou. 29. Ecc. 20.

Ecc. 10. Prou. 13.

3. Esd. 3. 4.

2. Cor. 3.

Psal. 90. Hier. 39. Ecc. 1.

Prou. 3. Psal. 83.

Psal. 27. Gregorius.

Psal. 48.

q; omnipotentis Dei laudem & inter aduersa confiteatur, q; aduersa non frangitur. Postre mo, si sapienter p̄ndimus, quānia sit bonitas, charitas, clementia Dei in semetipso, quan tam insuper nobis charitatē clementiamq; ostendit, p̄sertim in verbi incarnatione, passio ne & sancti spiritus missione, diffidere non valeamus. Immo si occiderit nos, in ipso sperabi mus, Nā & Deus tanq; benignissimus p̄r, potentissimus dñs, fidelissimus quoq; adiutor, sci pit & requirit, vt in ipso iugiter cōfidamus: quod cur facit, si desperatio sibi summe nō displi cet? Sperantē vero in dño misericordia circundat. [Veruntamē vias meas in conspectū eius arguam] i, non sic in Deo sperabo, vt nuda informiq; spe me arbiiter posse saluari, sed p̄cēnitentiæ actibus adharebo, coram Deo me in omnibus accusabo, peccata mea pure mala fa tebor. Si boni quid egero, imp̄fectiōes adiunctas mihi ascribam: quicq; autē virtutis exti terit, Deo attribuam. Præterea decet & expedit, quemlibet Christianū, potissime religiosum, quotidie bis ad minus, scilicet mane & sero, cor suū intra se reuocare, colligere, atq; ad Deū erigere, vt de mane cōmement, Deoq; fateat, ac defleat, quicquid culpæ in nocte incurrerit. Similiter sero faciat p̄ culpis tota die habitis seu cōmissis, & post talē sui rēphēsiōē fatagat detestata peccata corrigere, ac vitare, humiliter de se sentire, omnē elationis motū abijcere. [Et ipse erit Saluator meus.] Ideo de sperantibus dicit Psalmographus: Adiuuabit eos dñs, & liberabit eos, & saluabit eos, q; sperauerunt in eo. Itemq; Voluntatē timentium se faciet, & deprecationē eoz; exaudiet, & saluos faciet eos. Nepe eo ipso quo nra piacula rēphēdimus, cōfitemur, deflemus, ipse tanq; misericordissimus mox indulget, grām q; refundit & gloriā p̄parat. [Nō em̄ venit in cōspectū eius omnis hypocrita.] Hypocritæ virtuosos se simulant, vel aliud rēphētār q; sunt. Hypocritæ nepe dicunt fictores, simulatores, rēphētores aliaz; p̄sonaz;. Isti corā Deo vias suas nō arguunt, nec cōscientiā suā examināt, nō mentē simplifi cāt, nec animā purgāt, sed duplices sunt & sophistæ, simplicissimo Deo scipue diffomes ac displicētēs. Vnde Ecclesiasticus scribit: Qui sophistice loquit, odibilis est. Non est illi data ā dño sapiētia. In talibus p̄sertim implet illud Prouerbioꝝ 14. Stultus illudit peccatū, dum em̄ alios fallere querunt, seipfos grauius infeliciusq; decipiūt. Ideo fugiamus, detestemur, odia mus hypocritam, & mētē pura ac simplici Deū semp & vbiq; in cunctis q̄ramus. [Si iudicatus fuero, scio q; iustus inueniari.] Hoc dicere possunt, qui ex speciali reuelatione sciunt se esse in charitate. In quoz; p̄sona ait Ap̄stolus: Quis nos separabit ā charitate Dei? [Manū tuā longe fac ā me, & formido tua nō me terreat.] Hoc iuxta expositionē p̄habitatē orare possumus, quā do grauior valde affligimur, optare nanq; debemus mentē trāquillam, securā, imp̄turbatā. [Responde mihi, quantas habeo iniquitates & peccata, scelera mea atq; delicta oñde mihi.] Quia in multis offendimus omnes, intrā, vt pene vel proflus innumerabilia sint peccata nra tam omissionis q; cōmissionis, quæ latent nosipfos, nec vnīuersa & singula ad memoriā re uocare valeamus sine illuminatione diuinā: hinc necessario orare habemus, vt Deus sua vni cione pijsima, illuminatione angelica, p̄latoz; instructiōe paterna, lectiōe aut alijs modis dignet nobis rōdentes siue oñdere, quāta habeam⁹ peccata immo q; quanta & qualia, vt enor mitatē eoz; noscentes, qualibet vt oportet p̄cēnitētaliter emēdemus. Hinc etiā confessurus p̄meditari diligētissime debet, in qbus aut quō Deū offendit pro illuminationē quoq; comp unctiōnisq; gratia exorare, attendentes illud in Psal. 18. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Deniq; dū ab aliquo, potissime ā superiori, ar guimur, in dño gratelemur, grās ei agētes, quia respōdet nobis quantas habeamus iniquita tes & peccata, q; si in illis q; nobis obijciunt, nobis cōscij nō fuerim⁹, nihilomin⁹ patiēter fera mus, attēdētes q; innumerabilia sint peccata, qbus latēter obnoxij sumus. [Cur faciē tuā absco dis?] Quo quis iustus erit, Deumq; ardētius diligit, eo cordialius illi cupit vniri. A tali autē suo amatore Deus interdū in vita hac consuētā cōtēplationis gratiā, solitā cōsolationis suauitatē, pristinā gratiositatē experientialē p̄sentia, ad tēpus dispensatiue suspendit pro pter varias ratiōes. Verū deuotus amator sup̄dilectissimi Dei occultationē p̄peti æquanimi ter nequies ex amoris sancti ardore, conquerit amorosa querela, dicēdo: Cur faciē tuā absco dis? id est, nolī eā diutius mihi abscondere, iuxta illud Cāticoꝝ 2. Oñde mihi faciē tuam, so ner vox tua in auribus meis, quæ licet sint sp̄s ad sp̄s, tñ ibidē post pauca p̄sona æquiuale nter eidē loquit sp̄s: Reuertere, inquit, dilectē mi, similis esto capræ hinnuloq; ceruo rum sup̄ mōtes Bethel. [Et arbitraris me inimicū tuum?] Non tam asserēdo, q; blandiēdo, hoc dicit in viri iusti p̄sona, quasi dicat, Ita te ā me te desiderāte, & sup̄ omnia diligēte, absco dis, quasi tibi displicēs & inobediēs essem. Veruntū hęc in p̄sona peccatoris, sed p̄cēnitētis ac incipētis, possunt exponi: dum ad libitū non exaudit, nec p̄fici, videt ei q; Deus suum ab eo vultū abscondat, & se velut aduersariū habeat, sed in his nō cessamus Dei gratiosam implo rare p̄sentia, splendidā cōtēplationē, stabili in habitationē pensantes illud Psalmista: Læ tetur cor quærentiū dñm, quērite dñm & cōfirmamini, q̄rite faciē eius semp. Itemq; Tibi dixit cor meū, exquirit te facies mea, faciē tuā dñe requirit. Insup, quō quæ sequunt, in persona cuius-

Psal. 31.

Psal. 36. Psal. 144.

Ecc. 17.

Roma. 8.

Iaco. 3.

Psal. 104. Psal. 16.

cuiuslibet iusti afflicti, poenitentis, aut aliunde virtuose dolētis, p̄ sanctū lib figurati, queant exponi, nullā habēt difficultatē, si p̄cedētis articuli expositio rite penset, sed in oibus quibz hic scribunt, nostrā defectuositate, fragilitate, vilitate debemus p̄pendere, humilimi esse, atq; ad Deū in cunctis affectuose semp̄ cōfugere. Deniq; qm̄ in officio defunctoz; ex cap. isto quēdā lectiōnes sumuat, breuiter reor tangendū, quō lectiōes h̄c in p̄sona animæ defuncti possunt interpretari. Itaq; anima in Purgatorio sita, supplicioꝝ suoz; sinē scire & experiri desiderās, (talis em̄ p̄scentia finis poenay, magna est cōsolatio afflictioꝝ) loquit̄ Deoz; [Respōde mihi, quātas habeo iniq̄tates & peccata,] vt ex cōsideratiōe culpaz; meaz; p̄pendat meaz; duratiōne poenay. [Cur faciē tuā abscondis] i. a cōspectu gloriæ tuæ, & beatificæ visiōe sapiētiz atq; essentiz tuæ me differis, & te q̄si iratū mihi nūc exhibes. ideo subdit, [et arbitraris me] spiritū defuncti [inimicū tuū] i. q̄si hostis essem, me punis, cū tū in charitate sim tua. q̄si dicat, Noli te mihi abscondere, noli me vt hostē habere, sed clemēter indulge, succurre & redime. Tali animæ cū fuerit liberata, dicit Deus illud Esaiæ 54. In momēto indignatiōis meæ abscondi paumper faciē meā à te, & in misericordia sempiterna miserum tuū. [Cōtra foliū quod vēto rapit, ostēdis potentā tuam, & stipulā sicā p̄sequeris] i. cōtra me impetecā atq; instabili, poenis exuā, ostēdis quāta sit iustitiz tuæ potestas, quā p̄ poenas me istas infestas. tanq̄ dicat, decet o dñe vt ignoscas. Præterea Ch̄s sapia p̄ris, lignū vitæ est, de qua Salomon ait Proverbz. 13. Lignū vitæ est oibus apphēdētibus eā. Ch̄s em̄ saluberrimos fructus p̄ducit, q̄bus mētēs felicitate reficiunt. Huius aut arboris velut folia sunt animæ Ch̄sianæ, in Ch̄so p̄ charitatē manētēs. Vnde & ipse ait discipulis: Ego sum vitis, vos palmites. Quē admodū vero p̄ ventū folium ab arbore abiecit, sic anima à Ch̄so vēto supbia, tētationis, vanitatis & passiōis impulsiua separatur: ideo vocat se foliū vento raptū, ob quā à Ch̄so separatiōe punit: quā est de mortali poenituit, non tū plenarie in vita hac satisfecit. Præterea Ch̄s cōparat se grano frumenti, dicit̄: Nisi granū frumētī cadēs in terrā, mortuū fuerit, ipsum solū manet. Ipse etenim (secūdm̄ Augustinū) exiit granū mortificandū perfidia ludæoz; & viuificandū fide credētium. Vnde homo seu anima cōsistēs in charitate & gr̄a, est velut culmus seu calamus huius grani, trahēs ab eo spiritalis alimētī humorē & gr̄a rorē, quē peccādo amittit, & velut stipula sicca efficit: qm̄ stipula, dicit herba à trūco abscisa atq; siccata: & iuxta hūc sensum, possunt hęc verba de hoīe viatore ac peccatore exponi. Postremo, q̄ hō seu aīa naturaliter imperfectior est intellectualitatis, eo naturaliter instabilior est atq; mobilior, & min⁹ de sapiētia habēs dulci ac refectiuo humore: ideo rite folio ac stipulę cōparat. [Scribis em̄] i. tenaciter isers & retines [cōtra me] i. ad meā desolatiōnē, [amaritudines] i. p̄ poenas q̄s patior p̄maras, [et cōsumere me vis peccatis adolēscētis me] i. p̄pter peccata mea i illa etate cōmissa, tā acerbe me crucias, q̄si velles me p̄ris cōsumere. Cōsistit aut in magnis doloribz, solēt cū quadā excedētē loq; ad insinuādū magnitudinē sui affect⁹ atq; doloris. [Posuisti i neruo pedē meū] i. in loco isto poenali me arctasti & arctas, vt quo cupio, ire nō queam, nec manū tuā euadere. Deniq; omnē animā electā seu eius pedē, i. affectū, Deus ponit in neruo, i. in legis sug custodiā, charitatisq; vinculo, anteq̄ separet à corpore, ita q; charitatis p̄ceptū adimplet, se ad Deū conuertens, atq; in eius amore suā voluntatē figēdo. [et obseruasti oēs semitas meas, & vestigia pedū meorum cōsiderasti] Anima quę in vita hac negligētē se habet, nec Dei p̄sentiā prouidētiamq; p̄pendit vt decet, in Purgatorio experitur, q̄ distinctissimē ac diligentissimē Deus oīa eius in via ista p̄sauerit, qm̄ ibi p̄ minimis cruciat. [qui] spūs defuncti [quali] putredo cōsumendus sum] nō cōsumptioe essentiz, sed eo modo, quo dictū est, cōsumere me vis peccatis adolēscētiz meæ. [Homo natus de muliere, breui viuēs tēpore] &c. Verba lectiōis huius, in p̄sona animæ existētis in Purgatorio, cōgrue exponi non valēt: nec anima talis de se ea p̄nuntiat, sed à viatore legunt̄ p̄ huiuscemodi animā, quæ etiā ea de hoīe, cuius ipsa forma & spūs fuit, p̄ se testē ferre, profitēdo humanæ conditiōis fragilitatē atq; multiplicē defectuositatē. Diuina insuper prouidētia, quatenus Deus ad propiciādum & redimēdum velocius inclinatur, i. promptum se p̄beat. Sic & mendici diuitibus suas ostendunt penurias, vulnera & defectus, vt diuites ad subueniendū mox moueantur. Quo enim quis imperfectum suum Deo humiliter confiteretur, eo Deus copiosius miseretur.

¶ Elucidatio literalis capituli 14. Breues dies hominis sunt &c. Art. 33.

Inchoatam humanæ conditiōis descriptionē, quantū ad eius calamitatē, vanitatē & vilitatē multiplicē, capto isto lob sanctus profequit̄. [Breues dies hoīs sunt] Hoc, quātum ad sensum, sæpe phabitus est. Iste equidē liber rhetoricus, instar rhetorice scriptoz; voluminū, eādē sententiā sub alijs verbis frequētē cōtinet repetitā. Vnde quod nunc ait, paulo ante sic protulit: Homo natus de muliere, breui viuēs tēpore. Deniq; quo aliquis magis à spiritus sancto illuminat, & in dono sapiētiz atq; sciētiz abundat, eo nō solū certius & clarius, sed insuper saporosius inuēit & noscit, q̄ breue, immo q̄ momentaneū sit omne tēpus vitæ nostræ in seculo isto. Hinc viri sancti, vitæ huius tēpus pro nihilo reputauerunt. Siquidē per donum sapien-

sapientia, rectum & saporosum sortitur homo iudicium de diuinis, hoc est, de Deo eiusq; æternitate ac cæteris attributis seu proprietatibus eius. Porro, per donum scientiæ, recte saporosēq; iudicat de creatis, puta de tempore ac cæteris creaturis, quō in eis non sit finis vltimus constituendus. Qui ergo tam de æternitate q̄ de tēpore taliter iudicat, & vtunq; ad inuicem comparat, clarissimē conspicit q̄ breue sit hoīs tempus. Aliquibus tñ dies q̄bus viuūt, multi ac longi vident, q̄a vcz exercitijs laboriosis intenti sunt, vel doloribus afficiunt, seu delectationibus in his quæ agunt, non releuant. Alij cūcta cum delectatione promptē & alacriter pagunt, ideo tēpus eis breue videtur. Vnde (secundū Albertum in libro de quatuor coæquauis) voluptuosus, itemq; diuinis hoibus tempus est breue. Illi em̄ carnalibus, isti spūalibus abundat delicijs. [Numerus mēsiū eius apud te est] i. tibi certitudinaliter cognitus est, quoz; f. mēsiū viuēt, quanq̄ aliqui primo suæ natiuitatis mense decedant. [Constituisti terminos eius] i. vltimum diem suæ vitæ, & vltimam horam, imo vltimum minutum, vltimumq; momentū, q̄ vnusquisq; viuūt in mundo, tu (o Deus) in tua sapia p̄uidisti, p̄ordinasti, & p̄fixisti, quemadmodū in Actis loquit̄ Paulus: Deus fecit ex vno hoīe omne humanum genus, inhabitare super vnuerfam faciem terræ, definiens statuta tēpora & terminos habitatiōis eoz; & p̄teriri non poterunt. i. variari, minorari, seu plongari, secundū qd cadunt sub immobili & infallibili p̄uidentiā Dei, cuius respectu seu comparatione oīa q̄tumcunq; mutabilia, succēssiuā, incerta, inuariabiliter & infallibiliter cognoscunt, immo & certē pueniunt. Diuina nempe p̄uidentiā complectit̄ vnuerfa, estq; certus ordo causarum per cōparatiōnē ad eam. Nihilominus res aliqua p̄ comparatiōnē ad pprias, naturales & immediatas causas, contingentes variablesq; consistūt & prorsus incertæ. Diuina namq; p̄uidentiā nō tollit à rebus, qd eis naturaliter competit, sed secundū suæ diuinæ eminentiæ infinitatē modum ac p̄fectionem cognoscit, p̄uidet ac disponit res modo sublimiori, q̄ illæ in seipsis sint, Vnde etiā (secūdm̄ Boethium) cognitio sit secundū modū cognoscētis, non cogniti. Hinc etiā periodus seu duratio vitæ hoīs, si comparet ad causas naturales ac pprias, vcz ad cōplexiōnem, potest q̄dem varijs modis abbreviari, q̄uis non plonge, absolute loquēdo. Aliq̄ tñ modo plonge, occurrendo cause suæ abbreviatiōis. Sed & supnaturaliter certū est eam posse ad Dei bh̄p̄acitum plongari. Recede ergo paululū &c. Hoc dupliciter explanat. Primo, secundū Gregoriū & Albertum, [Recede] potētiz tuæ flagellatiōnē amoue, [paululū ab eo] i. ab hoīe tribulato, [vt quiescat] i. a doloribus suæ aduersitatis, ne supra vires grauet, vel p̄ impatientiā ruat. Vnde non orat vt totaliter sic recedat, sed paululumq̄ moderata aduersitas siue afflictio, p̄tilis est, & à multis malis p̄seruas. Propter qd Hierē. 10. dicit̄: Corripe me dñe, verū tñ in iudicio, & nō in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. In Apoc. quoq; dñs p̄saturus Ego quos amo, arguo & castigo. Hinc supra habetur: Beatus qui corripitur à dño. Secūdo, exponitur iuxta Thomam, [Recede paululum ab eo] i. vitæ conuersationem abstrahe ei, & mori eum permitte, [vt quiescat] i. per mortem obdormiat, & à vitæ huius doloribus liber sit. Sicut enim sol est causa diei, sic Deus est author vitæ. Ideo sicut sole recedente dies finitur, sic Deo conuersationis influentiā abstracta, vitæ hominis terminatur. Sicq; lob mortem precatur hominī à Deo inferri eo modo, quo supra frequenter orauit se à vita hac tolli, vcz desiderio maioris quietis, & ne in vita ista Deum amplius inhonoret, aut peccati pericula incidat, atque ob id vt à presentibus tribulationibus eripiat, secundum modum quo id licite affectatur, qui modus sæpe iam tactus est. [donec oprata veniat, sicut mercenarij dies eius] i. donec adueniat dies suæ retributionis à te, quam diem optauit, cupiens p̄m̄ium felicitatis æternæ, quæ dies est merit̄ dies mercenarij, qui pro mercede laborat, cupitq; diem in quo se nouit accēpturum mercede. Sic homo iustus desiderat diem glorificationis suæ à Deo. Porro ante Christi aduentum, iusti optabant aliquando quietem in limbo patrum, sicut & Simeon ait: Nunc dimittis seruum tuum dñe secundum verbum tuum in pace. Veruntñ illam quietem imperfectam, reuelaret finaliter ad p̄fectam patriæ cælestis quietem, cuius consolatiōis respectu, quies in limbo patrum, quasi desolatio fuit. Propter quod à Zacharia dicit̄ Christus: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Vbi p̄ lacum, intelligitur limbus patrum; aquam, consolatio seu beata refectio. Deinde ostēdit q̄ homo post mortem ad statum huius vitæ non redeat, & q̄tum ad hoc, sit etiā in infimis rebus vilioris pprietatis. [Lignum habet spem] i. arbor naturalem habet aptitudinem seu expectationem vt reuiuiscat, si p̄cidatur aut vetustate deficiat. Itaq; lignum habet spem materialiter siue casualiter, q̄a in se habet vnde spem homo concipiat de ligni renouatione. Hinc subdit̄: Si p̄cisum fuerit, rursus virescit, & rami eius pullulāt. Hoc videm⁹ ad oculū, q̄a si arbor vsq; ad terram p̄cidatur, noua exurgūt virgulta. Ramusculi q̄q; abscisi, alibi rite p̄latati, crescūt & germināt. Hoc itaq; dicit̄ de ligno, q̄tum ad ei⁹ defectū, q̄ p̄ violētā sibi inferit, sicut & homo interdū violētā deficit mortē: q̄tum vero ad ligni naturalē defectū, quem incurrit ex hoc, q̄ ex defectu naturalis suæ virtutis vegetatiuæ non valet atrahere alimētum, sub-

Ad. 17.

Gregori⁹

Apoc. 3.

Iob. 5.

Luc. 2.

Zac. 9.

iungitur. Si fenuerit in terra radix eius, si senectute confecta per pororum obstructiōnem auerit, & in puluere mortuus fuerit truncus illius, vegetatiuam vitam p̄dendo, deficientem te radice, ad odorem aquæ germinabit, humore aquæ sibi infuso, vim pristinam recuperabit, & fructificabit, iuxta illud Hier. 17. Lignum ad humorem mittit radices suas. & faciet comam. congeriē ramorū & florum seu frondium ad similitudinem capillorū, quasi cum primum plantatum est. sicut in prima sua egit plantatione. Si quidem in putrefacta ligni materia, manet vis seminatiua seu ratio seminalis, per quam reparatio ista in infuso fomēto peragitur. Deniq; secundū Albertum, tangit hic opus rusticānū, qđ Aristoteles qđ in lib. de plantis, atq; Palladius in lib. de agricultura tangunt, videlicet qđ in arbore uerusta, in cuius radice cortex induratus, & in poris suis obstructus, humorē ad intima mittere neq; ppter qđ arbor aret & infructuosa efficit. Si autē maiores radices nudent ac securi findāt, lapidē in fissura ponatur, ne rursus valeat claudi, & stercora circūponant, terra qđ cooperiat, in fissuris incipit humorē attrahere, & redit ad ipsam iuuetus, comat, folijs ornatur, & fructibus fecundatur. Simile

Luc. 13. qđ loquit Christus, dicens: Ecce tres anni sunt, ex qđ uenio qrens fructum in ficulnea hac, & nō inuenio. Succide ergo illā. Dixit autē cultor vinearū: Dñe, dimitte eam & hoc anno, vsq; dum foediā circa illā, & mittā stercora. Homo uero cum mortuus fuerit, & nudatus tegumētis, qbus corpus exanime solet obuolui ac sepeliri, q̄ sub terra putreficit. atq; cōsumptus, p corporis resolutionē, ubi qđo est, si ad oculū seu sensibilibus nihil ipsi manet. Nā anima insensibiliter egredit ac recedit, nec homo, quō lignū, habet spem redeūdi ad pristinā iuuentutē in statu seculi huius, qđ cōsequenter p simile aperit. Quō si recedat aqua de mari, iita ut alueus prorsus siccat, & fluuius vacuefactus areseat, idē totaliter deficit, sicut in fabula Phaetontis p diluuiū ignis factū asserit Plato. sic homo cū dormierit, de qđ dormitōe in scripturis toties dicitur Dormiuit cum patribus suis. non resurget, iita ut reuertat ad statū uitæ p̄sentis, ut qđam philosophi x̄stimabāt, naturali qđq; potētia nunq; resurget a morte. Donec atterat cælum, non euigilabit nec cōsurget de fomno suo. Hoc dupliciter exponit. Primo, ut superiori cōsonet uerbo, eritq; sensus: Donec atterat & c. i. quemadmodū cælū qđ incorruptibile est, nunq; atteritur seu destruitur substantialiter, sic homo mortuus p̄fato modo nunq; resurget, nec de fomno mortis taliter euigilabit. Secūdo exponitur sic, donec atterat & c. i. tunc, puta in fine mundi, per supernaturalem resurget potētiā, qđ cælestia corpora atterent, q̄tum ad modū essendi accidentalemq; dispositionem, & qđ ad officium qđ modo exercēt, ad generationem & corruptionē mouendo, ga tunc stabūt. Hinc ait Saluator: Cælum & terra transibunt. Et Psal. 101. Opera manuum tuarum sunt cæli, ipsi peribunt. In Apoca. qđq; ait Ioannes

Apoc. 21. Vidi cælum nouum & terrā nouam, primū em̄ cælum & prima terra abijt. Tūc ergo homo mortuus euigilabit, resuscitatus ad uitam animalē & rationālē, ut uiuat non super terram, ac de nouo moriatur, sed in loco sibi debito aternaliter colloctur, uiuat & maneat, prout de

Ioan. 5. seipso vnigenitus Dei patris fatetur: Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem eius. Porro, uigilia (secundum Albertum) est expansio sp̄s caloris & uirtutis ad organa sensuum. Consequēter B. Iob clarissime protestatur, quid ipse de animarum immortalitate & corporum sentiat resuscitatione. Quis mihi tribuatur, uehementer cupio mihi donari, ut in inferno in limbo patrum, qui aliquādo infernus uocatur, sicut in Genesi Iacobi

Gen. 37. Descendam, inquit, ad filium meum lugēs in infernum. [protegas me] ad locis p̄cennialibus damnatorum atq; molestia dæmonum, qui mihi in uita hac tam infestū inueniunt, ut abscondas me] a malis uitæ p̄sentis, ne videam ea ac patiar. Sic enim 4. Regum legitur Deus promississe Iosafā sanctissimorū iam colligam te ad patres tuos, ut non uideat oculi tui mala Hierusalem, s. p̄cenas eius. [donec pertranseat furor tuus] i. tempus tuæ districte ultionis, quo, ppter primi parentis peccatum, omnes electi impediēbantur a gloria, & genus humanum innumerabilibus miserijs, uitijs atq; erroribus plenum fuit, & quotidia plurimū perierunt. Hoc autē tempus durauit vsq; ad Christi aduentum ac passionē, qđ ira Dei in misericordiam uersa est, & rigor iustitiæ in dulcorē clementiæ, iuxta illud ad Ephē. 2. Christus per crucem dissoluit inimicitias in semetipso. Hinc ad Roman. 5. inducitur: Cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. & constituas mihi tempus in quo recorderis mei] i. tempus glorificatiōis seu liberationis mihi p̄stigas, q̄per Christum me de limbo educas atq; glorifices. Hoc nempe nouit Iob sanctus futurum, ut oēs electi in limbo patrum de-

Zac. 9. senti, per Christum educerentur. De quo & Zacharia fuit p̄dictum: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Vnde in Ofec Christus p̄dixit De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne. De hoc Ap̄tus uerba Psalmistæ allegans, sic ait de Christo: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem. Christus quoq; de seipso: Ego si exaltatus fuero a terra, oīa traham ad meipsum. Quidam autē per tempus, de qđ loquitur Iob, intelligūt tēpus resurrectionis futuræ, sed prior expositio aptior est. Non enim Iob perijt in inferno abscondi vsq; ad illud

Luc. 13. qđ loquit Christus, dicens: Ecce tres anni sunt, ex qđ uenio qrens fructum in ficulnea hac, & nō inuenio. Succide ergo illā. Dixit autē cultor vinearū: Dñe, dimitte eam & hoc anno, vsq; dum foediā circa illā, & mittā stercora. Homo uero cum mortuus fuerit, & nudatus tegumētis, qbus corpus exanime solet obuolui ac sepeliri, q̄ sub terra putreficit. atq; cōsumptus, p corporis resolutionē, ubi qđo est, si ad oculū seu sensibilibus nihil ipsi manet. Nā anima insensibiliter egredit ac recedit, nec homo, quō lignū, habet spem redeūdi ad pristinā iuuentutē in statu seculi huius, qđ cōsequenter p simile aperit. Quō si recedat aqua de mari, iita ut alueus prorsus siccat, & fluuius vacuefactus areseat, idē totaliter deficit, sicut in fabula Phaetontis p diluuiū ignis factū asserit Plato. sic homo cū dormierit, de qđ dormitōe in scripturis toties dicitur Dormiuit cum patribus suis. non resurget, iita ut reuertat ad statū uitæ p̄sentis, ut qđam philosophi x̄stimabāt, naturali qđq; potētia nunq; resurget a morte. Donec atterat cælum, non euigilabit nec cōsurget de fomno suo. Hoc dupliciter exponit. Primo, ut superiori cōsonet uerbo, eritq; sensus: Donec atterat & c. i. quemadmodū cælū qđ incorruptibile est, nunq; atteritur seu destruitur substantialiter, sic homo mortuus p̄fato modo nunq; resurget, nec de fomno mortis taliter euigilabit. Secūdo exponitur sic, donec atterat & c. i. tunc, puta in fine mundi, per supernaturalem resurget potētiā, qđ cælestia corpora atterent, q̄tum ad modū essendi accidentalemq; dispositionem, & qđ ad officium qđ modo exercēt, ad generationem & corruptionē mouendo, ga tunc stabūt. Hinc ait Saluator: Cælum & terra transibunt. Et Psal. 101. Opera manuum tuarum sunt cæli, ipsi peribunt. In Apoca. qđq; ait Ioannes

tempus, nec tam diu Deus electos in limbo olim existentium oblitus uisus est: sed tunc ostendit se memorem horū, qđ p̄ Chr̄m p̄fato modo educti sunt, immo eodem momētō qđ anima Christi uenit ad eos in limbum, beatificati sunt, & Deum p̄ speciem beatificā uiderē cōperūt, secundū doctores. Ch̄s namq; in sua morte p̄ originali peccato, ob cuius reatum illi a gloria differebant, plenissime satisfecit. Idcirco causa non fuit dilationis a gloria lōgioris. Putas ne mortuus homo rursus uiuat? per resuscitationē in die nouissimo? Quasi dicat: Hoc tu o Deus possibile cēses. Et hoc futurū esse, tenēdū est. Ideo subdit: Cunctis diebus qbus tūc milito] i. omni tēpore qđ in terra uiuo, & contra aduersarios meos salutis pugno. Vnde superius dictum est: Militia est uita hoīs super terrā, [expecto donec ueniat immutatio mea] i. Iob. mortalitatē, i. resuscitatio ad uitam corporalē meliorē, qđ sit uita hęc p̄sens. Immutatio quippe, mutationem dicit in melius. Hinc ad Corinth. scribit Ap̄tus: Oēs qdem resurgemus, sed non oēs immutabimur, quia uidelicet electi immutabuntur, non reprobi, dicēte Ap̄to: Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Deniq; quod ait: Expecto & c. non est intellegendum, qđ tam diu insinuauerit se uicturum in corpore, & expectatur in eo, quousq; immutatio illa ueniret, sed quia expectatio sua in corpore hic incepit, & vsq; ad mortem durauit. Postea uero māsit & manet in anima, donec adueniat. Veruntū per immutationē forte intelligi posset translatio S. Iob seu animæ eius de seculo isto ad limbum patrum, in quo melius habuit qđ dum uerba hęc p̄tulit. Vocabis meli. resuscitari iubebis ac resurgere facies corpus, ex cineribus reparando famulatur angelico, & animam meam corpori reuendi. Hinc ait (qđ nunc cōmemorauit) saluator: Qui in monumentis sunt, audient uocem eius, & qđ audierint, uiuent. Paulus qđq; Canet em̄ tuba, & mortui resurgent. [et ego r̄spondebo tibi] i. imperio tuo obediam, ad tuum placitum resurgendo. [operi manuum tuarū] i. mihi tuę creaturæ, ceteris qđq; hoīb; operibus manuum tuarū, i. tuę sciencię p̄cticę & opatię potētię [porriges dexteram] i. auxilium & uirtutem resurgendi, quia non naturali, sed diuina uirtute resuscitatio fiet. Tu qdem gressus] i. oēs actus meos] interiores & exteriores qđ gradior uel ad miseriam, uel ad beatitudinem, [dinumerasti] i. diligenter attendisti, ut pro q̄libet actu dignam rependas mercedem. Dinumeramus autē, q̄tum diligentiam quandam habemus. Hinc paulo ante differuit: Obseruasti oēs semitas meas, & uestigia pedum meorū considerasti. [Sed parce peccatis meis] sine q̄rum pia indulgentia, nemo nostrum ad gaudia pergit aeterna. Vnde patet qđ Iob non intendit se omni a culpa excusare, sed a talibus uitijs, qualia sibi imposuerunt sui amici, puta enormibus, non autē a uenialibus. Propterea addit: Signasti quasi in sacco delicta mea] i. in abscondito sapientiæ tuę diligenter notasti, sicut quæ curantur, in sacco clauduntur ne amittantur. Hinc Deutero. 32. dñs ait: Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis? [Sed curasti iniquitatem meam] i. a vulneribus animæ meæ quibus læsa fuit peccatis, me per gratiam pie sanasti, & per pœnitentiam reformasti. Sic orat & Hieremias: Sana me dñe, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero. Et Psal. 6. Sana me dñe, quoniam conturbata sunt ossa mea. Quauis ergo Deus peccata nostra diligenter obseruet, nihilominus ad ignoscendum, durate hac uia, est pronus. Per flagella quoq; & pœnas curat cælestis medicus culpas. Deinde uitæ humanæ quotidianum monstrat defectum per quædam similia. [Mons cadens defluit] i. cadendo paulatim deficit. Omne enim generabile, corruptibile est. Ideo montes quauis sint magni, tamen per causam naturalem & uolentiam possunt deficere. [et saxum transfertur de loco suo] i. lapides quauis sint duri, tamen exciduntur, & ad alia loca portantur. [Lapides excauant aquæ] i. frequenti em̄ incipientia fillicidiorum perforantur, iuxta illud:

Gutta cauat lapidem, non ui, sed sæpe cadendo. Ad quam cauatiōnem p̄cedentes guttæ disponunt, & q̄ndam p̄forationem inducunt, secundum philosophū. [et alluione] i. inundatione aquarū & cōsumptione riparū ex aquis, paulatim terra cōsumitur. Inuicem elementū agit in aliud & ipsum corrumpit, quia cōtrarias habent inter se q̄litates. [et hoies ergo similiter perdes] i. a uita hac abstrahes, & cōsumptione humidi radicalis, a calido naturali deficere facies, cum homo naturaliter sit res mollior saxo, minorq; montibus, & instabilior lapide, habens in se qualitates cōtrarias, in se inuicem agentes, atq; ab inuicem patientes. [R oborasti eum paululum] i. dedisti ei uirtutem subsistemdi in uita hac ad modicum tempus, sicut iam dictum est: Breues dies hoīs sunt. Complexio etem̄ hoīs, exigit breuem esse p̄iodum uitæ humanæ. [ut in perpetuum pertransiret] i. sic de uita ista per mortem abiret, qđ nunquā ad huius uitæ statum reuertitur. Sicq; ut, tenetur hic cōsecutiuē, non casualiter. Vnde superius dixit: Semitam per quam non reuertat, ambulo. Præterea S. Thomas exponit hæc aliter, asserens B. Iob per hæc futurā resurrectionem p̄bare ex comparatione hoīs ad inferiora, quæ totaliter consumuntur absq; spe reparatiōis, ut montes & lapides. Sicq; qđ ait, hoies ergo similiter perdes, interrogando & negado legendum est, quasi dicat: Non deceat rationale creaturam sic corrumpi absq; spe reparatiōis

Iob. 1. Cor. 15. Ibid.

Ioan. 5. 1. Cor. 15.

Iob. 13.

Hiere. 17.

seu resurrectionis, vt illa infima corrumpunt. Sic dicitur exponit qd ait: Roborasti eum paululum, vt in ppetuum transiret, i. non decet, vt ita ad modicū tēpus cōfirmaueris eum in tāta excellētia donog: natura, vt moriendo oīno desinat esse, nec vnq̄ resuscitet. [Immutabitur faciem eius] i. in morte eam atteret & marcescere facies, in vita dēq̄ varijs modis alteratur atq̄ disponitur, secundū varietates affectionū atq̄ euentū animæ, iuxta illud Prouc. 15. Cor gau dens exhilarat faciē. Et itēq̄ ait scriptura: Cor hoīs immutat faciē eius, & de sermone bono legitur. [Et emittes eum] i. de terra tolles p mortē, quē admodū Hieremia dixit ad Ananiam. Ecce dñs emittet te à facie terræ. [Siue nobiles fuerint filij eius] nobilitate seculari atq̄ carnali, [siue ignobiles, nō intelliget] pater eorū post mortē. In q̄ etiā imperfectio hoīs declaratur, q̄ post mortē nescit qd agant, aut quō se habeant filij eius, nisi q̄tum fuerit ei reuelatū, vel p speciem in anima remanētes, seu ex pua cognitione in cōmuni scire seu cōiicere poterit. Quocirca scribit Gregorius: Sicut viuentes ignorāt q̄ loco mortuorū animæ habeant, ita mortui vitā in carne viuētū nō sciūt, quō disponat qd tñ de aīabus sanctīs sentiendū nō est, quā qm̄ intus oīpotentis Dei claritatem cōspiciunt, nil foris existēs ignorant. [Deniq̄ verbo Iob consonat illud Esaiæ: Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos, quod de Abraham & Iacob accipitur pro tempore quo erant in limbo, & de naturalī eorum notitia. Anima vero mortuorum quæ in purgatorio sunt, per angelicam reuelatiōem & item per animas de seculo hoc illuc aduenientes aliqua noscunt. De hac re plenius scripsi super Esaiam, & alibi. [Et tamen caro eius dum uiuit, dolebit] i. q̄ diu animata est, varijs subiacet corporalibus pœnis, spūales quoq̄ dolores animæ in corpus redundant, & anima eius super semetipsam iugebit, i. propriam calamitatem, angustiam, imperfectiōem & culpam in vita hac deplorabit, si tamen sensata sit. Ex quibus omnibus miseria hominis innotescit, q̄q̄ beatus do ipsius, vera & consummata non sit, nisi in Deo post vitam hanc.

De moralitate eiusdem capituli. Art. XXXIII.

Lignum habet spem] Teste Gregorio, In scripturis noīe ligni, aliqñ crux designatur, vt cum in Hieremia impj dicunt de Christo: Mittamus lignum in panem eius. Interdum per lignum homo iustus siue iniustus exprimitur, vt cum per Ezechielem dñs loquitur: Hu miliaui lignum sublime, & exaltaui lignum humile: qm̄ per lignum, incarnata patris sapientia figuratur, Salomone de ea dicens: Lignum vitæ est oībus apprahendentibus eam. Itaq̄ hoc loco dum lignū hominī p̄fertur, noīe ligni, homo iustus significatur. Per hoīem autē homo carnalis notatur eo modo, q̄ ait Ap̄tus: Cum sit inter vos zelus & cōtentio, nonne hoīes estis? Itaq̄ lignū, i. vir iustus habet spem retributiōis eternæ felicitatis. [Si p̄cisum fuerit] i. p̄ fide seu iustitia occidit, rursum virefcit in patria, luce gloriæ immarcescibiliter hilaritēq̄ p̄fusus, & rami eius] i. imitatores ei⁹ ex ipso spūaliter p̄deuntes [pullulāt] i. virtuosus insitūt operibus, eius exemplo accensī, iuxta Ap̄tm̄: In omni opere bono fructificantes. [Si senuerit in terra radix eius] i. virtus qua alios spūaliter generare confuevit, in huius peregrinationis exilio aliqñ (Deo p̄mittente) peccati vetustate incurrit, & in puluere] i. terrenis infimisq̄ affectibus [emortuus] morte peccati fuerit truncus] i. corpus illius] quod sit, quando membra exhibēt arma iniquitatis peccato, peccatorum autē carnalium est corpus p̄cipue in strumētum atq̄ subiectum, saltem quo ad materiale huiusmodi vitiorum, [ad odorem aque germinabit] i. per irrigationem & infusionem donorum spūsancti, viuificabitur vita gratiæ & virtutum, & æquitati fructuosæ deseruiet, & faciet comam, i. ornamentum bonarum cogitationum sanctarumq̄ affectionum in capite animæ, puta in mente. De huiusmodi coma loquitur sp̄sa, sponsum describens: Comæ eius sicut elatæ palmarum, [quasi cum prium plantatum est] i. sicut in prima sua conversione ad Deum. Iustus enim electus, vt ait Psal. 36. Cum ceciderit, non collidetur, quia dñs supponit manum suam. Immo talis frequenter post casum cautior surgit, atq̄ humiliter uiuit, propriam infirmitatem expertus & magis perpendens, alijs quoq̄ magis compatiens. [Homo vero] carnalis, arbore inftructuosa, aridum lignum, [cum mortuus fuerit] per peccatum mortale, de qua morte loquitur Christus: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. [& nudatus] vesti mētis innocentiæ ac virtutum, de quibus ait in Apocalypsi Ioannes: Beatus qui uigilat, & custodit uerba sua, ne ambulet nudus. [atq̄ consumptus] p̄penalitatibus culpam sequentibus, omniq̄ esse gratiæ gratum facientis priuatus, sicq̄ spūaliter annihilatus, ita vt de eo dicat Ap̄tus: Qui se putat aliquid esse cum nihil sit. Si quidem peccatum nihil est, & nihil sit homo peccando. [Vbi q̄to est?] Quasi dicat: Infeliciter fluctuat, miserabiliter euagatur, quia in creatore suo nō quietatur, & ab eo q̄ vere est, auertus, in regione dissimilitudinis sub iugo peccati & dhātū diaboli, hinc inde iactatur, de iniquitate ad iniquitatem ruendo. Hinc Adē post culpam diuinitus dictum est: Adam, ubi es? [Quō si recedat] aquæ de mari, sic homo cum dormierit fomno peccati. De q̄ loquitur Paulus: Surge q̄ dormis, & exurge à mortuis. Itemq̄: Tempus est nos iam de somno surgere. Hæc est dormitio vitiosa, cui per uigil mentis custodia, & actuale virtutum exercitiū cōtra-

riantur. Quemadmodū enī somnus natura, est ligatio sensuum & suspensio eorū ab aīibus suis: sic somnus culpæ, est virtuosæ actionis cessatio in cōmissione illiciti, vel omissione peccati. [non resurget] p̄ pœnitentiā à peccato, quod de reprobo induratoq̄ hoīe dicitur. De q̄ Eccūs ait: Peccator ad iudiciū discretiōis accipitur, quo homo inter bonum malūq̄ iudicans, in iudicio: quod de iudicio discretiōis accipitur, quo homo inter bonum malūq̄ iudicans, & preciosum à vili discernens, detestatur culpam quam incidit, per pœnitentiāq̄ resurgit. De qua resurrectione ad Coloss. 3. scriptum est: Si consurrexistis cum Christo, & sursum sint quærite, [donec atteratur cælum, non euigilabit] ad virtutum uigiliam. Cum enī homo in mortali decesserit, nunq̄ ad grām redcet, sicut & cælum nunq̄ substantialiter destruetur. Quis mihi tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me donec p̄transeat furor tuus, & con stituas mihi tēpus in q̄ recorderis mei? Istud cū uerbis sequētib⁹ in officio legit de iudicio, qd prima facie non facilliter uidet posse exponi in p̄sona animæ in Purgatorio constitutæ. Quidā enī hæc uerba ita intelligit, q̄ tantus erit rigor & terror Ch̄si in die iudicij, q̄ animæ defunctæ orū mallet, durante iudicio, in inferno abscondi, q̄ irati uultū iudicij intueri. Sed non uidet hoc gñaliter stare posse. Animæ enī in Purgatorio cōsistētes, sciunt se in die iudicij nequaq̄ dānandas, immo interim vel saltem ante plationem sententiæ oīno purgandas. Ch̄sus autē in die iudicij electis non apparebit terribilis, maxime his qui de sua saluatione incertum seu tunc certi sunt. Veruntā pro reprobis iudex tam metuendus parebit, q̄ p̄cena inferni eis pro tunc tolerabilior uideret. Nihilominus ista de anima in Purgatorio sic quærit intelligi. Infernus q̄ p̄p̄e q̄tuor modis accipitur, s. pro loco damnatorū, de quo ait Saluator, q̄ dicitis epulo sepultus est in inferno. Et Psal. 87. Eruiisti animā meam ex inferno inferiori. Secundo, pro limbo patrum, sicq̄ Christus ad infernum dicitur descendisse. Tertio, pro Purgatorio, unde in Missa cantat: Dñe Iesu Ch̄ste, libera animas fidelīū defunctorū de pœnis inferni. Quarto, pro limbo puerorū. Tanta autē est acerbitas suppliciorū Purgatorij, q̄ animæ ibi detēta, mal lent esse in inferno, secundū quod sumitur p̄ limbo patrum & puerorū, ubi p̄cena sensus non fuit nec est, q̄ in Purgatorij sensibili⁹ pœnis. Immo in inferno damnatorū mallet esse, & ab eius sensibilibus pœnis diuinitus p̄regi, atq̄ ibidem à Purgatorij oīnīa pœnis abscondi, donec p̄transeat furor Dei, i. tēpus diuini ultionis, quo in purgatorio affligunt, seu affligēda sunt, finiretur, & tunc Deus recorderet eorum, p̄ducendo ipsas ad patriā. Itaq̄ iuxta hanc sensum loquitur anima Purgatorio deputata: Quis mihi tribuat, i. uitam mihi (o Deus) donec, vt in inferno p̄tegas me, secundū sensum p̄actum. Deniq̄ etiam de inferno, i. Purgatorio potest exponi, vt sit sensus, In inferno protegas me, i. in Purgatorio isto quo crucior, mihi clementer obumbras, supplicia releues, à tam intensis dolorib⁹ me defendas, & abscondas me ita sub tua miseratione à tam districta punitione, donec p̄transeat furor tuus, i. quocūq̄ mihi prorsus ignoscas, & à pœnali loco ad felicitatem deducas, & constituas mihi tēpus in quo recorderis mei, i. horam miserendi, redimendi, beatificandiq̄ me, mihi ostendas, p̄stigas, acceleras, quia hoc releuam esse pœnæ, p̄cognitio termini eius. [Pœnæ ne mortuus homo rursus uiuat?] Hoc anima loquit, insinuans se optare sui corporis resuscitationem & resumptionem, vt simul cum illo glorificetur, quasi dicat: Tu (o Deus) nosti q̄ defuncti resurgunt. Ergo ad beatam resurrectionem celeriter opto pertingere. Hinc subdit: Cunctis diebus quibus nunc milito, i. cōtra pœnas quibus affligor, quodam modo pugno, qm̄ natura li appetitu eas abhorreo atq̄ refugio, quis ratio dicit, q̄ ad satisfaciendū diuini iustitiæ sint patienter ferendæ. [expecto donec ueniat immutatio mea] i. translatio à miseria ista pœnali ad gloriā, resurrectio q̄q̄ futura, quam uehemēter affecto, inquantū erit p̄ felicitatis aug mento. [Vocabis me] tēpore à te p̄ordinato à purgatorij pœna ad thronū cælestem, & in fine seculi me corpori reuniri iubebis. [& ego respondebo tibi,] tuæ uolūtatī obediendo, [ope ri manuum tuarū] porriges dexterā. Iga tua oīpotente uirtute hæc fieri, & nūc in Purgatorio mihi (vt spero) manū porriges adiutricem, citra condignū puniēdo, & p̄ aliorū suffragia succurrendo, tēpus & uehemētia punitionis meæ misericorditer minorando. [Tu quē gressus meos dinumerasti] qd nūc experimētaliter scio, dum p̄ omni actū illicito q̄tumlibet modico, non satisfactorie emendato, pœnā sustineo, [sed parce peccatis meis] pœnā nūc mitigando. Nam q̄tum ad culpā, in uita ista dimissa sunt eorū p̄ctā, q̄ in Purgatorio statuunt, q̄ etiā orāe p̄ uenia, secundū qd oratio est desiderij nūcius & interpres, nō prout est meritoria impetra tiōq̄ indulgentiæ, cum seipso iurare non queat. Non enī sunt in statu merēdi aut demerēdi, qm̄ status ille finitur in termino uix p̄sentisq̄ uitæ, puta in morte. [Signasti quasi in sacculo delicta mea] Pensandum hoc nobis est, q̄ s. Deus omnia nostra peccata tam diligenter conseruat, signat, atq̄ commemorat, vt tempore suo nobis ea obijciat, nisi iam pœnitentiā ueram egerimus. Hinc ait in Psal. 49. Existimasti inique q̄ ero tui simili⁹? arguam te, & statuam contra faciem tuam. Porro, pœnitentib⁹ pie indulget. Propter qd addit: sed curasti iniquitatē meam. Varia nanq̄ sunt remedia contra peccata & medicamēta

Eccl. 3.

Luc. 16.

na, quibus curant, quia & sacramenta nouæ legis (secundū Hugonē) sunt vasa medicinalia græ cōtentia, vitiorūq; curatina. Insuper, per opa satisfactionis, p̄ aduersa & lachrymas, vel potius per paciētīā in aduersis & internū dolorem de Dei offensa, curant, p̄sertim peccata. Mons cadens defluit, &c. [& homines ergō similiter perdes?] Quasi dicat: Quauis o Deus, homo (quantum ad corpus corruptibile) inanimatis rebus sit similis, quantum ad corruptibilitatem, non tñ decet vt eum perire permittas per culpam, quam ad tuam imaginem similitudinemq; creasti, sicut inanimata desruuntur seu pereunt per naturam. ¶ Porro, secundū Gregorium, Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo] dum hominem iustum, qui est per sapientiam altus, & virtutibus firmus ac solidus, repentina & improuisa tentatio inuadit & concutit & prostermit, ita vt non nisi post ruinam, tentationem suam perpendat. [Lapides] uero excauant aqua, & alluione terra paulatim confumitur. Dum iustus paulatim tētatione inficitur, & leuib' motib' successiue deicitur, non tam nimietate, q̄ assiduitate tētationis, qua impugatur. Exemplū primi in adulterio Dauid cum Bethabece. Exemplum secundi in Salomone, quo ad incōtinentiam eius. [Roborasti eum paululum,] donis gratiæ in p̄senti, vt in p̄petuum p̄transiret, de vita hac ad p̄petuam cælestis paradisi mansionem, atq; ad dona gloriæ æternaliter perueniret. Parua aut sunt oīa vitæ p̄sentis, comparatione beatitudinis sempiternæ, siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelligit. Ratio valet ad increpationem & informationem parentum carnalium, qui superflue pro filiorum nobilitatione, prosperitate, promotione sollicitantur & occupant; quia cum venerint ad tormenta, nil sciunt de statu vitæ p̄sentis & consistentia filiorum suorum, nisi per modum p̄cedenti articulo scriptum: immo frequenter mortuorum parentum augentur superplacia ex vita carnali filiorum, quam adiutorio parentum suorum adepti sunt.

¶ Declaratio literalis cap. 15. Respondens aut̄ Eliphaz Themanites, dixit. Art. 35.

Hic iam inchoatur secundus circulus disputationis inter amicos Iob & ipsum beatum Iob. Et ista eorum disputatio est replicatio quedam contra responsiones, quibus Iob respondit primis illorum instantijs. In principio ergo huius capituli, Eliphaz inuectiue p̄fatur aduersum Iob, quasi superbe, p̄sumptuose, iactanter, & iracunde seu impatiēter locutus sit. P̄terea, secundū quosdam, amici Iob, non potuerunt homini vitam aliam quam p̄sentem, ita q̄ animam rationalem dixerunt mortalem, & secundum eos Iob disputat cōtra hoc. Sed vt sapius iam ostendi, illa non fuit opinio virorum illorum, quod etiam conijci potest ex hoc, q̄ nullus eorum arguit contra verba Iob, quibus asserit animæ immortalitatem & resurrectionem futuram: quod tamen (ni fallor) diligenter fecissent, si talis fuisset eorum opinio. ¶ Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit: Nunquid sapiens respondebit, quasi in ventum loquens? Quasi dicat, ad sapientē non pertinet inaniter loqui, & iactanter atq; inutiliter respondere aut fari non ad veritatem & rem, sed solum ad aerem, loquacitati superflue insistendo, ne victus aut indoctus putetur: immo sapientis est, verba sententiosa humiliter & modesto p̄ferre, ordinateq; loqui, & responderi succinctē, multiloquia deuirando. Hinc scriptum est in Eccō: Verba sapientum, statera ponderabuntur. Et rursus: In ore sanctorum, cor illorum: & in corde sapientum, os illorum. Fatui enim q̄quid corde conceperint, mox proferunt ore. Sapientes vero os suum aperiant secundum rectē rationis censuram. Hinc quoque Proverb. 16. dicitur: Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est. [Et implebit ardore.] seruire & impetu ire, indignationis seu impatiētiae [stomachum suum.] animam suam vel mentem, quæ metaphoricè stomachus appellatur. Nam sicut in stomacho cibaria digeruntur, sic meditationes quibus anima pascitur, in mente tractantur. Rursus sicut ex stomacho ardore impleto foetidus fumus eructatur, ita ex animo passionum ardore succenso, verba prodeunt vitiosa. Veruntū ardore iræ, seu ira quæ seruo q̄dam est, subiectiue est in appetitu sensitivo, non in superiori animæ portione, nisi per consensum & affectum, in quantum mens passioni consentit, & ea obruitur. Ira aut̄ per zelum, est in ratione seu mente, etiam per causam, qm̄ ratio illam sponte assumit. Vult itaq; dicere, q̄ sapientis non est, ira aut impatiētia inflammari, cum scriptum sit: Ira in sinu stulti requiescit. Et spm̄ ad irascendum facilem quis poterit sustinere? Mansuetudo nempe & paciētia sunt signa sapientiae, iuxta illud Iacōb. 3. Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostēdat operationem suam in mansuetudine sapientiae. In Prouer. q̄q; scribitur: Qui patiens est, multa gubernat prudentia. Qui aut̄ impatiēti' est, exaltet stultitiam suam. Et alibi Salomon ait: Doctrina viri p̄ paciētiam noscitur, & gloria eius est iniqua p̄tergredi. Sapiæ q̄ppe est, ordinare & irrationabiles motus compescere. His vero verbis Eliphaz arguit S. Iob de elatione, inaniq; gloria & iracundia, qm̄ aliqua dixit ad suam laudem & perfectionem p̄ferantia, amicos quoq; suos dure corripuit. ¶ Arguit verbis eum, qui non est æqualis tibi, i. verbis tuis p̄sumptuosius derogas Deo, eiusq; iudicium repræhendis, asserendo te absq; tua culpa à Deo plagatum, qui maior est te infirmo. Hoc Eliphaz ait, Quia Iob superius dixit, Si iudicatus fuero, scio q̄ iustus

inueniar. Et multa similia dixit, sed Eliphaz non recte intellexit sermones Iob, nec originē vnde p̄cesserunt, attendit. Sicut cum Iob asseruit, disputare cum Deo cupio, Eliphaz intellexit q̄ vellet quasi discutiedo opera eius & cōtentiose disputare cum ipso, quasi ambigeret, an iusta essent Dei iudicia. [& loqueris quod tibi non expedit.] Immo dicit, & magis infēdit. tanq̄ dicat: Verba tuæ salutis contraria profers. [Quarum in te est, euacuasti timorem.] à timore Dei reuerentiali ostendis te alienū ac nudum. Immo ostendis quantum in te est, Deum à nullo esse curandū, aut formidandum, cum tam irreuerenter alloqueris eum, & fars de eo. Hinc superius Eliphaz loquitur ipsi Iob: Vbi est timor tuus? [& tulisti.] i. abstulisti p̄ces coram Deo, i. per impietates tuas fecisti te indignū exaudiri ab eo, secundū illud Proverb. 28. Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. [Docuit em̄ iniquitas tua os tuum.] i. ex impia cōuersatione & interioris malitiæ abundantia didicisti tam impie loqui de Deo, prout asserit Christus: Malus homo ex malo thesauro cordis sui profert mala. Itemq; Ex abundantia cordis os loquitur. [& imitatis linguas blasphemantium.] i. verba blasphemiam includētia p̄fers, affirmas q̄ sine tuo demerito te Deus plagauerit. Hoc em̄ Eliphaz reputauit derogare diuinæ iustitiæ, & ex cōsequenti blasphemiam cōtinere, p̄sertim q̄ Iob dixit de Deo: Si flagellat, occidat semel, & non de p̄cenis innocenti rideat. Quod Eliphaz sic accepit, quasi Iob insinuaret Deum esse crudelē, atq; in punitione iustorum ac p̄ditione hominū ignorantē. [Condēnabit te os tuum] i. tam vitiosa & impia tua sunt verba, vt ipsa te reproba tione dānationeq; dignū monstrēt ac statuāt, nec opus est vt ego vel alter te cōdemnet. [& labia tua rīdebunt tibi.] i. verba labiorū tuorū per modum causæ meritoriae, vicissitudine tibi reddēt, hoc est, causa erunt, q̄ tanto verborū excessu adhuc debite punieris. Sicq; dñs ait Iohel. 3. Cito velociter reddam vicissitudinem super caput vestrum. Vellabia tua rīdebunt tibi, i. materiam tibi respondendū p̄stabit, iuxta illud: Ex ore tuo te iudico serue nequā. Vell rīdebunt tibi, i. causam eius quod quæris, videlicet causam tuæ flagellationis tibi ostendent, eo q̄ sua prauitate pandant te esse nimis culpabilem, ideoq; p̄cissum. Consequēter per multa ostendit excellentiam Dei super Iob, ad probandum q̄ non decuit ipsum Iob tam audenter alloqui Deum, aut fari de eo, ita vt diceret: Disputare cum Deo cupio. [Nūquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus? Nunquid cōsiliū Dei audisti, aut inferior te erit eius sapientia?] Tanq̄ dicat, tam superbe profaris, quasi primus & eminentissimus hominū esses, sicq; competeret tibi pro toto genere humano disputare cum Deo, & quasi Dei consilio interfuisses, hoc est, in sapientia esses æqualis, cum tñ non sis hominū primus, nec Dei consilio interfuisti, sed eius sapia inferior es infinite. Vnde Hierem. 23. dicit: Quis affuit in cōsilio dñi, & vidit & audiuit sermonem eius? Deniq; consiliū Dei, prout in ipso Deo est, nullus p̄fecte scire aut cōprehendere valet, nihilominus partim & aliquid hoībus innotescit dupliciter: Primo, per suos effectus, vt cum in te ipsa cōpletum est, quod Deus suo decreuit se facturum consilio. Sicq; per Hieremiam populo Iudæorū testat: In nouissimis dieb' intelligetis consilium meum. Secundo, q̄ reuelationē, q̄ diuinitus reuelatū est sanctis q̄busdam hoībus & p̄ illos ceteris. Sic em̄ Chrs secundū formā assumptā vocat magni cōsiliū angelus, i. nūcius, q̄ diuinę sapiæ secreta ac dispositionem circa hominū saluationē, nūciauit hoībus, sicut ait Ap̄st̄: Quæcūq; audiui à patre meo, nota feci vobis. Paulus q̄q; loquens discipulis: Non subterfugi, inquit, q̄ minus annunciarē vobis orbe consiliū Dei. Hoc etiā modo B. Iob aliq̄ diuini cōsiliū mysteria p̄ reuelationē interiori auditu audiuit magis, q̄ Eliphaz estimauit. Quō aut̄ cōsiliū Deo conueniat, supra expositum est. Porro quod ait, Nunquid primus homo tu natus es, diligenter oportet aduertere. Si em̄ de prioritate tēporis sermo sit, primus homo non est proprie natus, sed Deo agēte formatus. Si vero de prioritate dignitatis sit sermo, iste est sensus: Nunquid primus, i. excellentissimus homo tu natus es, vt sic te p̄feras ceteris? [Quid nostri quod ignoremus? Quid intelligis quod nesciamus?] In hoc patet superbia Eliphaz, Iob em̄ amicis suis illuminator ac sapiensior fuit, & rectius sensit de prouidentia Dei, q̄ illi. Deniq; quod ait, Quid nostri, accipi potest de notitia humanorū, vel de notitia ex instructione aliorum, vel de notitia fidei. Quod vero subiungit, Quid intelligis: de sciētia diuinorū, vel ex cōsideratiōe pp̄ria cognitorū, vel eorum q̄ per naturalem rationē noscunt. [Et senes] morum p̄bitate seu mentis canicie. [& antiqui,] tēporū lōgitudine seu experimentorū acceptiōe, [sunt in nobis] à quibus instructi, vel etiam pp̄pagati sumus, [multo vetustiores q̄ patres tui.] à quibus doctus & genitus es. Ideo plura q̄ tu scire valeamus. Vnde superius dictum est: In antiquis est sapia, & in multo tpe prudētia. Talib' ergo cedendū, credendū, attendendūq; est, iuxta illud Ecc̄i. Non te p̄tereat narratio seniorum, & ipsi em̄ didicerūt à patribus suis, qm̄ ab ipsis discēs intellectum. Et alibi: In medio presbyterorū sapientiū sta, & ex corde coniungere sapientiā illorum. [Nunquid grāde est,] i. magnum atq; insolitum aut arduum Deo est, [vt consoletur te Deus] in tanta pena ac desolatione? Quasi dicat: Non vtiq; cum Deo velut consuetudinariam facillimumq; consistat, afflictiorum angustiam releuare, desolatorum

Gregori

2. Reg. 11.

3. Reg. 11.

Ecc̄i. 31.

Ecc̄i. 7.

Pro. 18.

Pro. 14.

Pro. 19.

Iob. 15.

Iob. 1.

Mat. 12.

Luc. 6.

Luc. 19.

Hiere. 23.

Esa. 9.

Ioan. 15.

Ag. 21.

Iob. 11.

Ecc̄i. 6.

te decipiat Deus tuus, quia non poterit te liberare de manu hac. Deniq; Daniel loquitur Ba-
 sar regi: Aduersus diatorem celi eleuatus es, & Deum qui habet statum tuum in manu sua,
 non glorificasti. Sed & Machabæorum fertur: Nicanor extendens manum ad templum,
 iurauit: Nisi ludam vincitum mihi tradideritis, istud Dei phanum in planitiem deducâ. Et se-
 quenti ibi capitulo interrogauit: Si est potens in celo, qui iussit agi diem sabbatorum? & re-
 spondentibus iudæis: Est, ille ait: Et ego potens sum super terram, q; impero sumi arma. Ecce
 quod mentem excæcat superbia. Operuit. vitiosa caligine textit faciem eius i. oculum
 mentis seu intellectualem notitiam. [pinguedo] icarnalitas & opulencia rerum, quæ consi-
 derationem mentis obnubilant, & diuinam illuminationem impediunt, iuxta illud Esa. 28.
 Quem docebit dñs scienciam? & quem intelligere faciet auditum? ablatos à lacte, auulsos
 ab vberibus, & à lateribus eius aruina dependet. i. collateralibus eius similis carnalitas ex ipso
 adhæret. Frequenter etiam corporaliter sic contingit, q; facies principis superbi taliter im-
 pinguetur, & latera eius aruina abundant, quemadmodum Iudic. 4. legitur: Erat aut; Eglon
 rex Moab crassus nimis. Et Agag rex Amalech, fertur fuisse pinguis. Consequenter tan-
 git aduersa, quæ crudeli superbo & opulento solent accidere. interdum em; de loco suo expel-
 litur, vnde adiungit: habitauit postq; factus est fugitiuus, in ciuitatib; desolatis & in domi-
 bus desertis, quæ pro parte in tumulos. i. aceros sunt redactæ. Tali enim latibula secreta
 collapsa consueverunt querere fugiui, expulsis, inueniri timentes. [Non ditabitur] quia ali-
 orum bona amplius tollere non audebit, nec poterit, nec perseverabit substãtia eius, i. opes
 suæ ab eo tollentur, vt sicut alios spoliavit, spoliatur & ipse, iuxta illud Esa. 10. Mittet dñs in
 pinguib; tenuitatem. [nec mittet in terram radicem suam] decetero fecundus & fructu-
 osus non erit, nec ad pristinam prosperitatem redibit, quod arbor extracta & iterum implan-
 tata, si in terram miserit radicem, de nouo cõualescit, quod si non fecerit, proflus arefcit. Hinc
 Sapientia 4. habetur: Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. Atq; in Psalmo dicitur
 impiorum: Deus destruet te in finem, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radi-
 cem tuam de terra vniuentium. [Non recedet de tenebris] aduersitatis & prauitatis, sed in mi-
 serijs erit culpæ & poenæ. [Ramos eius] i. sobolem, [carefaciet flamma] i. grauis aduersitas, seu
 rigorosum & consumens iudicium Dei. [et auferetur] de vita, [spû oris sui] ab eo, i. per ablati-
 onem spûs sui à corpore, iuxta illud Psal. 145. Exhibit spûs eius, & reuertetur in terram suam.
 Vel spû oris sui, i. propter animositatem sui cordis, q; in verbis ore prolatis ostenditur. [Non
 credat frustra] i. inaniter [errore] i. vanæ spei [deceptus] ab aliquo precio redimendus sit, i. ali-
 cuius subsidio de manu summi iudicis eruendus, vel à præsentis miseria subleuadus, sed tanq;
 prauissimus & à suis spernetur. sic ait Psal. 48. Frater non redimit, redimet homo, non dabit
 Deo placationem suam, & precium redemptionis animæ suæ. In lib. quoq; Paralipomenon
 dicitur: Non est apud dñm Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec acceptio
 munerû. [Anteq; impleantur dies eius, peribit] i. anteq; naturalis periodus suæ ætatis com-
 pleatur, decedet se morietur. [et manus eius arefcient] i. vis operatiua & opera eius cessabit.
 Sic & Prouerbio. 10. legitur: Quasi tempestas transiens impius non erit. Eccês quoq; 8. Non
 sit, inquit, bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi vmbra transeat, qui non ti-
 ment faciem dñi. Et in Psal. 54. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. [Lædetur
 quasi vinea in primo flore suo] i. sicut vinea læditur in primo suo flore, quando leui prui-
 na excoquitur, & paruo ardore incenditur, ita lædetur [botrus eius] i. fructus seu opus iniqui,
 ita q; opera viuæ vitæ gratiæ non habebit, nec diu subsistet. [et quasi oliua proiciens flores
 suum] i. cuius flos decidit, & in oleastrum degenerat, infructuosusq; fit, ita & iste perit ac de-
 fluit. [Congregatio enim hypocritæ sterilis] i. res ab hypocrita collecta, sit infructuosa, quia
 habenti nociua, & aliquando ei auferitur. Ipsi quoq; hypocrita pariter congregati, à bonis
 sunt actibus steriles, & infructuosis arboribus similes, nec apud Deum sortiuntur mercedem,
 qui humanam cupiunt laudem, & simulatione se palliant. [et ignis deuorabit tabernacula
 eorum, qui munera libenter accipiunt] i. auarorum qui amore donorum peruertunt iudici-
 um. Aliquando namq; constringit, vt iniuste adepta, per graues aduersitatum molestias aufe-
 rantur, & talium domus incendantur. Sed nec istud, nec alia iam prædicta, vniuersaliter acci-
 dunt secundum superficiem literalem, cum impij sæpe vsq; ad vltimam pertingant ætatem,
 & vsq; ad mortem prosperitatibus iugiter potiantur, neq; ab homine aliquo deuasentur.
 Vnde in istis spiritalis expositio subtilior, verior, generaliorq; consistit. Veruntamen loqui-
 tur ista quasi ad literam, quia in omnibus notat & pungit Iob, quod s. ob suam auaritiam
 substantia eius igne consumpta sit, & ipse adhuc satis recens vsq; ad mortem ob suam impi-
 etatem percussus sit, nec putes se aliquo precio redimendum. [Concepit dolorem] i. tristitiam
 de aliquorum prosperitate, & præcogitauit qualiter alijs noceat, doloremq; inferat. [et pe-
 perit iniquitatem] i. impiam conceptione opere adimpleuit. [et vterus eius] i. mens sua quæ
 in scripturis sæpe venter vocatur, vt cum ait Saluator: Rinnina de ventre eius fluent aquæ

viuæ. Et in Psal. 109. Ex vtero ante luciferum genui te. Quemadmodum enim corporales con-
 ceptus sunt in vtero, sic spuales in mète. [præparat dolos] i. artes fallendi excogitat atq; infer-
 re disponit, quod de hypocrita dicitur. Hypocritæ nempe est, non aperte, sed latèter ac frau-
 dulenter alijs nocumentum inferre. Similiter ait Psal. 7. Ecce parturii iustitiam, conce-
 pit dolorem, & peperit iniquitatem: lacum aperuit, & effodit eum. Et Hier. 9. Habitatio tua
 in medio doli. In dolo renouerunt me scire, dicit dominus. [Postremo] (secundum Grego-
 rium) tanto semper maiore malitiam querit, quod quàm impium sit, Esaias sic aperit: Fraudulenti
 præ alijs videri innocentior querit, quod quàm impium sit, Esaias sic aperit: Fraudulenti
 vasa pessima sunt, ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermone men-
 dacij. Itemq; in Psal. 5. Linguis suis dolose agebant, vbi mox subditur, Iudica illos Deus. De-
 cidant à cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quo-
 niam iritauerunt te domine. Hæc autem de hypocrita Eliphaz introduxit, ad insinuadum
 q; Iob hypocrita fuisse, quæ congregata ab eo, perierunt, & ipse plagatus hinc fuerit.

De moralitate eiusdem cap. Art. 36.
 Respondens autem Eliphaz, dixit: Nunquid sapiens respondebit quasi in ventu loquens,
 & implebit ardore stomachum suum? Per Eliphaz designatur quispiam errans, pro-
 prio iudicio sapiens, sed à veraciter sapiente diligenter correptus, & charitatie infructus.
 per Iob autem intelligitur quicumq; vir iustus & sapiens, erroribus impioꝝ resistens, veraq;
 docens. Quemadmodum ergo Eliphaz à Iob digne correptus, reprobatus, infructus, non
 granter accepit, nec acquieuit, sed inuectiue loquutus est, & duriora respondit: ita animo-
 si & scioli, audaces & sibi placentes, à superioribus, melioribus aut sapientioribus amoro-
 se correpti, intumescunt, indignantur atq; redarguunt, & correptoribus grauiora imponunt
 & quod ex charitate, æquitate, sapientia vel ira per zelum prolatum est, ex auersione, psum-
 ptione, ira seu impatientia dicti causantur indeq; deteriorantur, vnde debuerunt emendari.
 Tantam ergo abusionem, pueritatem, ingratitudeq; vitemus, & correpti ac informa-
 ti cum patientia & gratiæ actione acquiescamus. Deniq; verba amicorum Iob, quibus ab eis ad
 malum fine, videlicet ad frequentationem accusationemq; Iob ordinent, & ei impie appli-
 centur, nihilominus in se frequenter sententiosa & profunda sunt. Sic q; ea secundum se con-
 siderare debemus, & ex eis proficere. Vnde & nunc ex verbis Eliphaz discamus non loq;
 in ventum & aerem, nec iracundæ aut turbulenti. Scriptum est enim: Sapiens in verbis seipsum
 amabilem facit. Et rursum: Responso mollis frangit iram, sermo durus suscitatur furorem.
 Itemq; Eccês 8. Sapientia hois luceat in vultu eius. Idcirco non decet sapientem cum turbu-
 lencia loq;. Propter quod Esaias de Christo prædixit: Non erit tristis neq; turbulentus. Ita q;
 verba vêtosa & garula deuitemus, cum Eccî 19. dicat: Qui odit loquacitatem, extinguit ma-
 litiam. [Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi.] Hoc obijciendum est his, qui superiores
 suos irreuerenter corripiunt, cum & seniores, quibus non præsim, reuerenter alloquendi sint,
 dicente Aplos: Seniores ne increpaueris, sed obsecra vt patrem. [et loqueris quod tibi non
 expedit] Quicumq; alteri verba iniuriosa, inordinata aut vindicatoria loquitur, sibi ipsi ma-
 gis q; alteri nocet directè immo se grauius lædit, & alter nisi propria impatientia aut simili
 culpa vincatur, nullum inde sustinet detrimentum, sed magis sortitur profectum. Deniq; ad hoc
 vt homo non loquatur quod sibi non expedit, p̄cipua indiget gratia. Propter qd; orat Psal.
 Pone dñe custodiam ori meo, & osium circumstantiæ labijs meis. Eccês quoq; 22. sic habet:
 Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, vt nō cadam ab ipsis,
 & lingua mea me perdat? [Quantum in te est, euacuasti timorē.] Quicumq; audacter & absq;
 timore libere peccat, & alios scandalizare non metuit, seipsum à diuino vacuum facit timo-
 re, alios quoq; quantum in ipso est, præbens eis peccandi audaciam, quod vehementer eno-
 me est atq; damnable. [et tulisti preces coram Deo.] Quicumq; Deum verbis precatur, & im-
 pijs actibus eum offendere non veretur, indignū se facit exauditione diuina. Qui ergo appe-
 tit exaudiri, studeat obedire, vitamq; verbis cõformare conetur, vt ei Deus per gratia suffra-
 getur. Maxime aut; auferat preces coram Deo, seq; in exaudibile reddat, q; alicui odium tenet,
 seu alteri non ignoscit. Propter qd; ait Saluator: Cum stabitis ad orandū, dimittite si qd; ha-
 betis aduersus aliquem: q; si non dimiseritis, nec pater vester q; in celis est, dimittet vobis pec-
 cata vestra. In Eccô q; consone scriptum est: Relinque pximo tuo nocenti te, & tunc depre-
 cati tibi peccata soluent. Homo homini seruat iram, & à Deo querit medelam, quibus exora-
 bit pro delictis illius: [Docuit enim iniquitas tua os tuum.] Hoc competit his, qui ex indu-
 stria & cum proposito mētūtur, aut ex vitiosa vita absq; formidine peruersa loquunt, quem-
 admodum de quibusdam asseritur: Auerunt linguam suam sicut serpentes. [et imitatis lin-
 guas blasphemantium] Qui falsa sine sacrilega aut derogatoria manifeste de Deo pfatur, eui-
 denter blasphematur: qui vero talia profert, que implicite tale quid continent seu includunt,
 imitatur blasphemantium linguas. [Condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua non re-
 sponsa]

136

137

spendebunt tibi. Hoc dicendum est his, qui multum excessiue loquuntur, quia & scriptura
 Marc. 12. ait: Ex verbis tuis damnaberis. Et Esa. 59. inducit Peccata nostra responderunt nobis quae
 peccando meremur, ut detur nobis à diuina iustitia reale responsum, per hoc qd pro culpa
 infligitur pportionata ac ppolutoria pena. Insuper, si audierimus aliquem nimis psumptu
 ose loquentem, & de sua sapientia inanissime psumentē, cum iusta ironia ei dicere possumus
 quae sequuntur: Nunquid primus homo tu natus es, & ante colles formatus? Nunquid con
 silium Dei audisti? Nunquid grande est ut consolet te Deus? sed verba tua praua hoc phibēt.
 Itaq; si in aduersis diuinitis cōsolari optamus, omne illicitum verbum penitus deuitemus,
 non aut murmuramus, sed Deo gratias referamus, ab ipso cōsolari petamus, quod si fiducialiter
 atq; cōtāter egerimus, abundāter exaudiemur, iuxta qd legitur in Esa. 59. Ecce nō est abbre
 uiata manus oīi, ut saluare nequeat neq; aggrauata est auris eius, ut non exaudiat. Sed iniq;
 tates vestrae diuiserunt inter Deum & vos, & peccata vestra absconderūt faciem eius à vobis.
 [Quid te eleuat cor tuum?]. ad quid & cur superbis o homo, res fragilis utiq; ad tuipsum p
 ditionem? Et qm̄ propriam imperfectionem, periculositatem, culpā, innumerasq; ærumnas
 non pensasq; oīa si rite perpenderes, te vilissimum & humana cōmuniōe ceteris indi
 gnū. Ideo clamat scriptura: Quid superbit terra & cinis? & quasi magna cogitans, attonā
 eos habes oculos? Quidam tam superbi & vani sunt, ut si forte egerint quid boni, illud pan
 dant, iactent, sciriq; cupiant, immo saepe virtutes quibus non decorantur, sibi attribuit, aut
 opant attribui vel simulant. Insuper, ut contemplatiui aut magnis intenti putent, visum con
 tingunt attonitum, qualem habent supernis intenti, quorum vultus & visus interdum sic va
 riantur, ut à talium inexpertis, insensati siue amentes dicantur. Nam & Christus altissimā s
 dicans, à suis discipulis furere putabatur, iuxta illud Marc. 3. Exierunt sui tenere eum. Dice
 bant enim, qm̄ in furorem versus est. Circa hæc scribit Gregorius: Sape iustorum mēta ita ad
 altiora cōtemplanda suspenditur, ut exterius eorum facies obstupuisse videatur. Sed qd con
 tēplationis vim in occulto agere prauī ignorant, hoc à iustis & sapientibus fieri magis p hy
 pocritis, q̄ per veritatem, existimant quia quod ipsi habere nequeunt, inesse veraciter alijs
 non suspiciant. [Quid timent contra Deum spūs tuus?]. Superbe stultissime, cum Deus sit te
 in infinitum sublimior, perfectior atq; potentior, à quo, quisquid habes & es, suscipisti qui
 te cum corpore & anima potest proijcere in infernum, qui tanta tibi bona impendit, cui p
 fundissime subijci & vigilanter parere teneris; Itaq; respice & imple illud principis Aplo
 rum: Humiliamini sub potēti manu Dei, alioquin implebitur in te illud Esa. 2. Incuruabitur
 sublimitas hoīm, & humiliabitur altitudo virorum. [Quid est homo ut immaculatus sit &
 iustus appareat natus de muliere?]. Multis modis dicitur homo immaculatus in diuini scē
 pturis. Vno modo, qd nulli vnq; peccato subiacuit, nec mortali, nec veniali, nec acūali, nec
 originali, quod competit homini Christo. Secundo, qm̄ nunq; peccauit, nec venialiter, neq;
 mortaliter, etiam habendo tempora discretionis, quod competit virgini gloriose. Tertio,
 quoniam ab omni peccato purgatus est, quod tribuitur in baptismo. Quarto, quoniam sine
 mortali peccato est, & de venialibus quotidie se custodit, penitet & emendat, quales esse de
 bent potissime religiosi. Sicq; ait Psal. 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege do
 mini. Proportionabiliter dicitur homo varijs modis iustus: sed verba ista prædant, qd ho
 mo purus, secundum cōmunem legem, non viuat sine peccato, nec penitus iustus sit, sed q̄
 die in multis deficiat ex infectione & fragilitate naturæ, & propter occupationes suas mul
 tiplices circa diuersa, ita ut nec ipse vniuersas & singulas suas culpas queat determinare ad
 uertere. [Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cæli non sunt mœdi in cōspectu eius.].
 Si angelicæ mentes & cælestes substantiæ immutabiles non sunt, nec mundæ comparatione
 puritatis ac inuariabilitatis diuinæ naturæ: nos qui sumus, qui reputemus nos mūdōs ac sta
 biles coram Deo? Præterea solus Deus incomparabilis & immensus, sic mūdus & sanctus est,
 ut nec priuatiue, nec contrarie, nec cōtradictorie aliquid habeat non sanctitatis aut immen
 ditatis. Cætera oīa aliquo vel aliquibus horum modorum quippiam non sanctitatis seu im
 mūditatis habent admixtum. [Abominabilis homo]. Ratione peccati sit creatura intellegi
 bilis (ad Dei imaginem nobiliter condita) penitit abominabilis & dānanda. Etm̄ qd maior
 est melior Deus est, eo p̄m̄ qd est recessus à Deo, detestabilis vilisq; cōsistit. Idcirco p ipsum
 sit creatura creatori suo odibilis, nec aliq; in hac vita pfecte capere valet, q̄ sit peccati enor
 mitas, sed ex eius effectu id sciimus, p̄sando qd vno mortali p̄tō intellectus creatura (nec
 naturaliter Deo amabilis) iusto ei^o iudicio æternaliter relinquit, oditur, damnat, punit, puniti
 one vtiq; ineffabiliter dira. Merito ergo deberemus amore superpræstantissimi Dei oēm cul
 pam cum omni diligentia abhorreere, vitare, desistere potiusq; oēm perpeti penam, q̄ super
 gloriosissimum Deum per minimam inhonorare atq; offendere culpam. [Sapientes confite
 rentur]. Si sapientes sapientiam suam & veritatem fatentur, cur Prouer. 10. scribitur: Sapien
 tes abscondit sapientiā? Et r̄ndendum quia (ut Salomon ait) tēpus loquēdi, & tēpus tacēdi.

di. Congruo ergo tēpore eam abscondunt, & apta eam hora aperiunt: abscondūt ex hūmi
 litate, ne se iactēt aut p̄pālēt inaniter: confitent ex charitate, ut loquant salubriter. Tunc aut
 scientiā occultare, quādo esset cōmunicāda, vituperat. Ideo Prouer. 12. legitur: Homo versutus
 celat scientiā. Hinc Ecclesiastici c. 20. scriptū est: Homo sapiēs tacebit vsq; ad tēpus, lafcius
 autem & imprudens non seruat tēpus. [& non abscondunt patres suos]. Quidam adeo
 vani sunt, ut in suis discipulis aut scriptis maiores suos ideo nō allegent, quāuis ex eis didicerint
 quæ dicunt aut scribunt, quatenus quasi ex proprio talia scisse putentur, & ipsi tanquam
 principes doctores in admiratione habeātur, allegētur, laudētur. Isti patres suos abscon
 dunt: quod & illi magis vituperabiliusq; facere iudicantur, qui catholicos & magnos do
 ctos: cōtra irreuerēt, facilliter, aut irrationabiliter negāt. Nos ergo patres nostros tamē
 & veneremur, amemus atq; sectemur. In opinabilibus vero cum modestia ne gemus & ap
 probemus. Hinc equidem scriptum in Ecclesiastico: Laudemus viros gloriosos & patres no
 stros in generatione sua. [Non credit qd reuertī possit de tenebris, circumspectans vndiq; gla
 dium.]. quemadmodum in Prouerbis asseritur: Impius cum in profundum peccatorum
 venerit, contemnit. Impius ergo & induratus de Dei pietate diffidēs, atq; in hoc Deum na
 turaliter bonum, pium & dulcē maxime inhonorans, cum peccata sua attendit, non credit
 qd per penitētiā possit de tenebris impietatum, ad lucem diuinæ misericordie redire atq;
 ad querēdum panē] id est, ad aliqua bona agēda se veritē, quorum actione mens pascitur.
 [nōuit qd paratus sit in manu eius tenebrarum dies] id est, tēpus damnationis. Talis enim
 homo interdum incipit aliquid penitētiæ exercere. Sed frequēter contingit eum deficere,
 quia dum peccatorum suorum multitudinē magnitudinēq; pendit, & Deum immen
 sē iustitiæ pensat, ad desperationem relabitur, reputans damnationem sibi paratam. [Ter
 rebat eum tribulatio.]. quia æternas metuit penas, dum eas mente reuoluit & nihilominus
 pondus impietatum suarum, quibus pena illa augetur, quotidie aggrauat, quemadmodum
 scriptum est: Peccator adiciet ad peccādum. [& angustia vallabit eum] quia remorijs cōsa
 scientiæ eum aliquando angit, & tempore mortis, deinde in diuino iudicio, ac postremo
 in loco damnationis æternæ vallatur angustia, iuxta illud Hieremiæ 23. Ecce turbo domini
 cæ indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet. [Te
 dit enim aduersus Deum manum suam, & cōtra omnipotentē roboratus est.]. Non opponā
 mus nos Deo, cui & ille se opponit, qui superioribus suis inobediēs exat: & iuxta Aposto
 lum ad Romā. 15. Qui potēstati resistit, Dei ordinationi resistit. Similiter qui se inordinate
 intronitit de his, quorum dispositio committenda est Deo, tendit manum suam aduersus
 eum, sicut qui alios per vias iniquas ad officia promouere nituntur, aut certe impedire im
 probe moluntur, aut seipso ingerunt vel intrudunt, cum iuxta Apostolum ad Hebræos 5.
 Nemo assumit sibi honorē, nisi qui vocatur à Deo tanquā Aaron. [Habuit in ciuitatibus
 desolatis] id est, inter ciues spiritualibus gratijs atq; virtutibus destitutos. Nā qualis ipse, ta
 les & eius subiecti atq; ministri. Ideo additur: [& in domibus desertis] id est, in familijs ob
 sua peccata à Deo relictis. [quæ in tumulos] id est, vitiorum subuersiones & lapsus [sunt re
 dactæ.]. Hinc Ecclesiastici 10. legitur: Secundum iudicē populi, sic & ministri eius: & qualis
 est rex or ciuitatis, tales & habitantes in ea. In Prouerbis q̄q; Regnantibus impijs ruit ho
 minum. Rursus quoq; Salomon ait: Rex impius omnes ministros habet iniquos. [Non di
 gabitur] charismatibus gratiarum, quæ sunt veræ diuitiæ animarum. [nec perseverabit
 substantia eius] quia exteriora ei celeriter auferētur saltem in morte, & si ad tēpus aliq; spi
 ritualis opulentiæ in donis gratiæ ac virtutum habuerit, non perseverat vsq; in finem, sed pec
 cando illa amittit. [nec mitet in terrā radicē suam.]. id est, intentionē & cordis sui affectum
 stabili fundamento non infiget, nec ad terrā viuentium, regionem beatorum hanc diriget,
 sed rebus caducis atq; inanibus inhaerebit, omniq; vento vitiorum & impetu passionum im
 pelleret, flectetur, & ruet. [Ramos eius] id est, familiares domesticos, sobolem, imitatores,
 quibus stipatur, ornatur & cingitur sicut arbor proprijs ramis. [care faciet flamma] id est, ar
 dor vitiorum in præsentī ab humore gratiæ, deinde ignis inferni ab exuberantia gloriæ, dum
 scilicet dominum suum in vitijs assequuntur. Iuxta hunc modū dñs loquitur, per Ezechie
 lem de rege Assyriorum: Ecce Assur quasi cedrus in Libano, frondibus nemorosus quoni
 am speciosus feci eum multis condensisq; frondibus. Et sequēti ibi capitulo scribitur, quē
 admodum Assur & Pharaō regesq; ceteri descenderint cum suis satellitibus in infernum.
 [Lædet quasi vinea in primo flore] Hoc sit, dum peccator penitere exorsus est, sed tētatō
 ne eū inuadēte, à diuino amore frigidescit, & peccati torpore confringit, atq; ad p̄sūctas va
 nitates reuertit. [Ignis deuorabit tabernacula eorū: qui munera libenter accipiūt.]. Si taber
 nacula cupidōr, domus conscientiæ & mentis cubile appellentur, illa nunc astu auaritiæ
 spiritualiter consumuntur: postea autē auari cum corporibus, quæ animarum velut taberna

Ecc. 44.

Prou. 28.
Prou. 29.

Ezec. 37.
Ezec. 38.

cula sunt, in ignem tartareum pñcientur. Graue ergo est auaritia vitium, munerumq; accipio, ad subuertendum iustitiam. Hinc Ecclesiastici 5. fertur: Vindicta carnis impij, ignis & vermis, ludich quoq; 16. ait: Dominus omnipotes vindicabit in eis. Dabit ignem & vermes in carnem eorum, vt irantur & sentiant vsq; in sempiternum. De impetate autē cupiditatis scriptum est Ecclesiastici 10. Nihil iniquius quā amare pecuniam. Hic enim animam suam habet venalem, Apostolus vero auaritiam, seruitutem nominat idolorum. Postremo, Exodi 23. scriptum est: Non accipies munera, quæ excæcant etiam prudentes, & subuertunt verba iustorum.

¶ Expositio literalis capituli 16. Respondens autem Iob, dixit.

Articulus trigessimus primus.

Sanctus Iob tanquam insuperabilis pugil, non cessat veritatē iustitiæq; defendere vsq; ad mortem, sed & durissime reprobatus & increpatus, non terret, nec iustis atq; acerrimas inuersiones cōtra veritatis aduersarios inducere mente veretur. Insuper, quāuis Salomone testante, duo fualet contra vnum, ipse tamen fualet contra tres, & nunc secundo refellit instantias Eliphaz. [Respondens autē Iob, dixit: Audiui frequenter talia] scilicet verba iniuriosa, reprehensua & pungitiua, qualia contra me profertis. In disputatiōibus quoq; theoricis, qualia extitit ista, solent conuictiosa verba intermisceri. Consolatores onerosi omnes vos estis] videlicet vos tres amici mei, & qui vobis consentiunt siue applaudunt. Multi namq; (vt habitum est) disputationi huic interfuerunt, quorum vnus Elihu fuit. Dicunt autem consolatores onerosi, quia ad consolādum venerunt: sed loqui exorsis, ad increpationes acutissimas versi sunt, & onus tribulationis B. Iob non parum auerunt, eum coram multis durissimē increpando, cum tamē afflictio non sit addenda afflictio: quod si necesse fuerit afflictum corripere, blande & molliter fiat hoc, nisi forte ex speciali causa ratio dicat quid rigoris addendū. [Nunc quid finem habebunt verba ventosa?] garrulus supfluitq; sermonibus tu Eliphaz & tui amici tam proluxe insisitit cōtra me, quasi nunquā velletis terminare sermones huiusmodi. Eadem quoq; sepe repetitis, quantū ad sensum, sicut aliquid tibi molestum est, si loquaris] i. tibi o Eliphaz cum sis sanus & prosperitate vallatus, adiutoresq; habēs, non est molestum plura pferre, pferit quia ex hoc quod loqueris contra me, nulli tibi intertetur à me molestia aut vindicta, quia patienter sustineo, nec pro conuicio conuicium reddo. [Posterā & ego similia vestri loqui] i. talia & ea vitia, quæ mihi false imponitis, scilicet iram, impatientiam, diuinorum ignorantiam &c. possem vobis vere imponere, & verbis vos punire, sicut me pungitis, nisi disciplina frenaret, aduersitatibusq; grauaret, & si spes profectus esset ex hoc. [Atq; vti nam esset anima vestra pro anima mea] id est, vti nam talia pateretis, qualia mea patit anima: quod non ex ira vel odio, sed ex charitate & zelo iustitiæ ait, vt per tēporalē afflictionē inducerent ad veritatis cognitionē, qui in prosperitate nolebant informari & corrigi, quatenus iuxta Esaia, Vexatio eis tribueret intellectum. [Consolater & vos ego sermonibus.] nō eo modo vt vos me, sed verba bona, verba consolatoria vobis vere pponerē. Hoc em̄ ad vestre charitatum sapiētēq; ptinet, cuius est ordinatū & amorosum pferre sermonē, qui sermo medicamē est animæ desolatae, quæ admodū in Prouerbis legitur: Fauus mellis verba cōposita, Et iterū Salomon prestat: Lingua placabilis lignū vitæ. In Ecclesiastico quoq; habetur: Nonne ardorem refrigerabit vos? sic & verbum nullius q̄ datum. [& mouere me caput meum super vos] ex compassione. Deniq; motio capitis designat mentis inflexionem ad aliquam conceptionem, atq; interdum derisionem significat. sic in Psalmo ait Saluator: Omnes videntes me, deriserunt me, loquuti sunt labijs, & mouerunt caput. In Threnis quoq; loquit Hieremias: Sibilauerunt & mouerunt capita sua super filiam Hierusalem, interdum vero denotat admirationem vel congratulationem seu exultationē, sicut in Esaia de rege Assyriorum narratur: Caput mouit super te filia Hierusalem: quia videlicet certissime æstimauit se eam victurum. Infrā etiam capitulo vltimo dicitur, qd fratres & sorores Iob venerunt ad eum, & caput super eum mouerunt. Aliquando autem compassionē importat, sicut hoc loco. [Roborare vos ore meo] i. bonis oris mei sermonibus corda vestra ad patientiæ robur, ad constantiam & animi fortitudinem exhortaret, quæ admodū 2. Machabæo: 14. de Iuda legitur Machabæo: Singulos armavit non hastis & clypeo, sed sermonibus optimis & exhortationibus. Deniq; virtus & sapientia ita confortant pñcientq; habentem, vt de plenitudine sua alios quoq; valeat confortare. Hinc scriptum est Prouerbio: 14. Vir sapiens fortis est, & vir doctus robustus & validus. Ecclesiastes quoq; 7. ait: Sapientia confortauit sapientem super decem principes ciuitatis. Deniq; ad amicum, immo ad quemlibet proximum pertinet, afflictis compassionē & consolationem impendere, iuxta illud Ecclesiastici 7. Non desis plorantibus in consolatione. [quasi parces vobis] i. non tam districte vos corripiēs, sicut culpa vestra meretur, sed reprehēdenda in vobis moderate redarguens, doloresq; vestros minuere satagēs. [Sed quid agam?] id est, ita negocia mea se habēt,

vt non faciliter videam quid potius agere debeam. Nam quicquid egero, non per hoc dolorem effugio. Hinc subditur: [Si locutus fuero] contra vestros disputando errores, [non quiescit dolor meus] Immo interior dolor meus ex vñs culpis atq; erroribus magis auget. [& si tacero] vobis & falsitati cēdēdo, [nō recedit à me. Nūc autē oppressit me dolor meus] id est, ab omni tēporali prosperitate, & corporis sanitate ac firmitate deiecit vltim quoq; rationis seu considerationem & locutionem aliquatē impediuit. Cum em̄ dolor est vehementis, intentio euocatur seu impeditur ab intellectualium considerationē. [& in nihilum redacti] i. pro magna parte consumpti [sunt omnes artus mei,] ita vt quod remanet in me de corpulentia & forma membrorum, pro nihilo reputet. Est autem consuetudo afflictis per excessum seu hyperbolice loqui, ad clarius exprimēdum magnitudinem rei ac proprii cordis dispositionem. Sic & Psalmista faterur: Ego ad nihilum redactus sum. [Rugæ meæ] i. pellis seu cutis meæ: contractiones vel plicationes [testimonium dicunt contra me.] i. amicis meis contra me disputantibus præbent materiam, faciuntq; apparentiam reprehēdendi me de culpa: Ex quo em̄ tam grauior casus sum, apparentiam habet qd merui pœnam hanc. Porro ex interiori huiusmodi consumptiōe corpus corrugat, sicut in senibus & grauior infirmantibus. [& suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam] i. Eliphaz mendaciter me accusans, ex inspectu rugarum mearum prouocatur ad contradicendum mihi aperte. Potest quoque de diabolo accipi, qui amicos Iob incitauit aduersus eum, [contradicens mihi,] dicenti me absq; meo percussum demerito. [Collegit furorem suum in me, & comminans mihi, infremuit contra me dētibus suis, hostis meus terribilibus oculis me intuitus est.] Totum hoc quodam exponunt de demone, qui principalis fuit beati Iob tribulator, furoremq; suū contra Iob collegit, tanto vehemētius cupiens eum deuincere, quo amplius se hoc factus præsumpsit, & quo Iob iustior fuit. Vt autē diuinus Dionysius docet, in demōnibus est amor furor, phantasia præterea, & irrationabilis concupiscētia. Satan insuper comminabatur ipsi Iob per eius amicos, qui affererunt sancto Iob vsq; ad mortem mala instare. Forte etiam diabolus per seipsum cōminabatur ipsi Iob de futuris aduersis in somno, seu aliis apparendo, seu inde tentādo. Vnde superius Iob dixit ad Deum: Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties. Loquitur autem de aduersario suo per modum feræ, quæ dētibus comminatur, illos parans ad lacerandum. Sic & Petrus in prima sua ait Epistola: Diabolus itaq; leo rugiens circuit, querens quē deuoret. Constat præterea, qd amici Iob erant contra eum maxime inflammati, quia videbatur eis loqui sicut sacrilegus & blasphemus. Vnde & contra eum quasi furebāt, & terribiliter aspexerunt ardentibus oculis furorem pectoris demonstrantes. Satan vero videns patientiam atq; constantiam sancti Iob, furiosissimis ac terribilissimis eum interioribus oculis intuebatur. Porro (secundum Thomam) placidis oculis hominē intuetur, qui facta eius in melius interpretatur: terribilibus, qui in peius, & sic fuit de amicis Iob. [Aperuerunt super me ora sua exprobrantes] i. conuicia mihi dicētes, quod amici Iob multipliciter pegerunt. [percusserūt maxillam meam.] hoc Thomas exponit sic: Ille aliquem in maxillam percutit, qui ei improprium in faciem dicit, amici autē Iob multa contra eum impropria sunt loquuti, quocirca dicit Albertus: Non legitur, qd ad literam alapas dederint sancto Iob, sed quia maxilla est ad cōtinendum ea quæ sub dētibus masti-cantur, & quodam spiritali modo masti-cantur, quæ frequenti mentis iteratione discernuntur vtum vera vel falsa sint, memoria talia continens, vt bene per mentē discernant, maxilla vocatur: quæ cæditur, dum bene meditatis per contradictionē obuiatur. [satiati] id est, mēte resecti, atq; lætati [sunt pœnis meis.] Hoc de amicis Iob intatū accipi potest. Nam quāuis ei in principio condoluerunt, audiendo tamen verba ipsius, cœperunt pessime sentire de ipso, & arbitrari qd iustissime pro suis affligeretur excessibus. Idcirco diuinæ iustitiæ quasi congruando, de eius punitione gaudebant ac replebantur, dum ad eorum libitum torquebatur. Vnde & Elihu infra ait: Pater mi, probet Iob vsq; in finem, ne desinas ab homine iniquitatis, qui addit vltra peccata sua blasphemiam. Inter nos interim constingatur, & tunc ad iudicium prouocet sermonibus suis Deum. [Conclufit me Deus apud iniquum] i. potestati & voluntati fatanæ me subiecit, quantum ad hoc, qd Deo permittente ille me corporaliter sic affixit. Nam & superius Iob loquitur Deo: Circundedisti me carcere. Et rursus Posuisti in nervo pedē meum. [& manibus impiorum me tradidit] id est, Chaldeorum & Sabæorum, qui mea mihi abstulerunt. Itemq; amicorum reprobationi & subannationi me subdidit permissiue, qui impij appellantur, inquantū veritati & æquitati resistērāt. [Ego ille quondam opulentus] dicendo ille, notat suæ famæ claritatem, quia fama & opibus inclytus fuit, [repente contritus sum] id est, subito, id est, à maxima prosperitate ad grauissimam calamitatem deiectus, prout superius recitatur, in quibus verbis grauamen miseræ sancti Iob multipliciter denotatur. Primo, quia tam improuise ac subito est deiectus, quod grauius fuit, quā si paulatim fuisset deiectus. Secundo, quia post maximam opulentiam deuenit ad sum-

Epheſi. 5. Col. 3.

Pfal. 72.

Iob 1. 4.

Iob 7.

1. Petr. 5.

Esa. 18.

Prou. 16.

Prou. 15.

Ecci. 18.

Pfal. 21.

Thre. 2.

Iob 2.

Iob 3. 4.

Iob 7.

Iob 10.

Iob 2. & 3.

mam penuriam. Tertio, quia inopia atq; calamitas illum magis affligunt, qui in delicijs & abundantia vivere consuevit. Nam & opposita iuxta se posita, magis percipiuntur. Teste quoque Boethio, extremum infelicitatis genus est, aliquando fuisse felicem, sicut & Machab. 6. quidam testis in quâdam tribulatione deueni, & in quos fluxus iustitiae, qui iucundus eram & dilectus in potestate mea. Tenuit ceruicem meam. Istud atq; sequentia ascribuntur Deo permissiue, diabolo effectiue, qui tenuit, id est, strinxit ceruicem Iob, quod & literaliter & inuisibiliter foras fecit dum eum percussit. Vel sensus est, q; sicut quis robustissimus alicuius debilioris apprehendit ceruicem, vt durissime eum impingat, aut quasi immobilē reddat, sic factan inuasit & impulit S. Iob. Deniq; secundum Albertum, à posteriori parte capitis, nerui in totum corpus descendunt iuxta ceruicem, cuius signum est, quia si aliquis fortiter in collo stringat posterius, mox redditur corpore toto immobilis. Vnde intendit q; factan sic strinxerat eum pœnis, q; se mouere nequirit. [Cōstegit me] i. corpus hulceribus lacerauit. & posuit me sibi [q; in signū] i. sic varia mihi infixit supplicia, quæ admodum multæ sagittæ diriguntur in signū. Hinc dixit ipse Iob supra Sagittæ dñi in me sunt. Similiter fertur in Threnis: Misit in renibus meis filias pharetræ suæ. [Circūdedit me lanceis suis] i. penetratiuis doloribus. Vel referit hoc ad impugnationē hostilē eorū, qui beato Iob suam abstulerunt substantiam, eiusq; pueros occiderunt. [Conuulnerauit lumbos meos] quia à capite vsq; ad calcaneū me repleuit hulceribus pessimis. [Non pepercit, Idēmon em̄ atrocissimus est afflictor. & effudit in terram viscera mea] i. oēm sobolē meā, vt ppria viscera mihi dilectā, proiecit in mortē. Vel de seipso hoc ait hyperbolica locutione, ad designandū, q; pœna sua pertingebat vsq; ad intima, quæ admodum Threnorū 2. habet: Effudit in terram icur meum. Insuper ad literam fieri potuit, vt carne Iob vndiq; lacerata ac sanie defluente, aliquid viscerum seu vitalium eius efflueret. [Concidit me vulnere super vulnus] i. multiplicibus hulcerum vulneribus corpus meum dilaniauit. [Fruuit in me quasi gigas] i. cum impetu forti. Diabolus etiam naturali potestate tam fortis est, vt de eo infra dicatur: Nō est potestas super terrā quæ comparetur ei. Sacrum consui super curam meam] i. tali veste me texit, & eam cuti meæ parauit in signum humilitationis, & vt misericordiam impetrarem. Item q; vt manum percutionis inuarem, asperitati asperitatē iungendo. [Operui cinere carnē meā] i. cinerē sup me sparsi in signum doloris & humilitatis, in memoriam quoq; meæ mortalitatis. Consiueuerunt autem homines sacco, cinere, puluere atq; cilicio taliter vt, sicut & in Iona fertur: Rex Niniuæ indutus est sacco, & sedit in cinere, & clamauit: Hōies & iumēta operiantur facies. In Threnis quoq; 2. Sederunt in terra, conticuerunt fenēs filiarū Sion, conspexerunt cinere capita sua, sicut & Hierusalem accincta fuit cilicijs. Item q; in Psalmorū: Quā humiliata est in puluere anima nostra. His verbis repellit Iob falsam accusationem, quæ præcedēti capitulo cum Eliphaz de superbia multipliciter accusauit: Quis, inquit, tūmet contra Deum spūs tuus? cur te eleuat cor tuum? [Facies mea intumuit à fetu] i. tam abundanter plorauit, q; facies mea inflata est. Ascendēte quippe copiosa lachrymæ materia ad caput, facies fluctans intumescit, sed & in magno planctu multa humiditas resoluitur, à cerebro descēdēs ad valvū & oculos. Ideo facit ibi inflationē. Sic & Threnorū 2. habetur: Defecerunt oculi mei p̄r lachrymas. Primi quoq; Regum 29. David & viri eius fluerunt, donec deficerent in eis lachrymæ. [Et palpebræ meæ caligauerunt.] Ex ingenti etenim decursu & fluxu humorum, visus debilitatur, & ponitur hic continens pro contento, videlicet palpebræ pro visu sub eis contento. Dicit namq; Basilus, q; nigredine palpebrarum circumponitur visus, vt radius visualis dirigat ad certum. [Hæc passus sum absq; iniquitate manus meæ] i. tam grauem afflictionē non merui, & quomodo verum sit hoc, diffuse expositum est atq; tractatum in expositione superiorum. Per manum autem, operationem seu conuersationem intelligit. [Cum haberem mundas ad Deum preces] i. puris orationibus Deum exorarem & colerem. [Terra, ne operias sanguinem meum, neq; inueniat locum in te latendi clamor meus.] Verbum hoc aqualiter intricatum videtur, & à diuersis diuersimode explanatur. Sed apparet q; vere ac plane sic possit exponi: Terra, ne operias sanguinē meum, i. pœna quam passus sum in sanguinis mei per hulcera effluentis effusione, non abscondatur, nec occultetur in terra, hoc est, absconsa & iniudicata non perseueret, sed ad iudicium Dei perueniat, & omnibus declaretur quare & qualiter passus sum, vt veritas innotescat, nec ppter inanes amicos meos argumentationes æstimer pro culpa mea plagatus. Sicq; sanguis meus terra operiatur, i. causa mea suppeditetur, & afflictio quam patior, retributione gloriæ digna non reputeretur. Simili sensu subiungit, neq; inueniat locum in te latendi clamor meus, i. in uerba verba quæ loquor, & pia querela, quæ me absq; culpa mea casum iam conqueror, ad lucem perueniant, & iudicentur à Deo ad eius honorem & hominum ædificationem. Porro Albertus per terram intelligit phantasiam terrenam, id est, falsam opinionē amicorum Iob circa providentiā Dei, quæ Iob petis sanguinē suū nō operiri, quin attestet veræ sententiæ de puidētia Dei. Similiter petis me cla-

mor

mor suus in terra lateat, quin testetur pro veritate. Thomas per terram intelligit terrenam fragilitatem, ob quam Eliphaz cōcludit Iob sine peccatis non esse, & pro eis esse percussam. Petit ergo Iob, ne ob hanc communem fragilitatem afflictio sua operiatur, id est, pro culpis suis sibi inflicta puretur, aut clamor suus in terra sit latens, ita q; sua conquestio videatur iniuria. Insuper, per terram intelligi possent habitantes in terra, à quibus postulat sanguinem suum non operiri, id est, sanguinis sui præfatam effluxionem pro suis peccatis inflicta non æstimari, nec clamorem suum in hominibus terræ latere, vt iniustus putetur. Sed quia sententia Iob quæ est tantæ innocentie dixit, & absq; sua culpa casum perhibuit, multis incredibilis apparebat, & res mira atq; insolita fuit, consequenter testem sibi adhibet infallibilem iudicem Deum verum. [Ecce enim in cælo testis meus] id est, Deus incircūscriptibilis & immensus, qui licet secundum se sit penitus illocalis, tamen in cælo specialiter esse asseritur, in quantum ibi euidentius ac magnificentius videtur & operatur. Ipse est testis eorum quæ dico, q; vera sint. Sic & Apostolus ait, Deus mihi est, atq; Psalmista, Testis in cælo fidelis. [Et conficius meus] id est, secretorum conscientie meæ cognitor [in excelsis est] puta in cælo empyreo & ciuibus eius, de quo quotidie dicimus: Pater noster qui es in cælis. Er iterum, Gloria in excelsis Deo. [Verboſi amici mei] scilicet Eliphaz, Baldarh & Sophar, id est, verba insipienter multiplicantes, iuxta quod in Ecclesiaste legitur: Stultus verba multiplicat. Inſipientium vero est, quando incipiunt à veritate deſicere, in multitudine verboſi confidere. Propter quod mente egeni sunt deſtitutione ſapientiæ, quæ est opulentiæ animæ. Hinc in Proverbijs dicitur: Vbi plurima sunt verba, ibi frequēter egenitas in opere est. [ad Deum stillat] id est, lachrymose dirigitur [oculus meus] interior, consolationem & beatitudinem desuper præſtolando. Ex ardenti namq; ad Deum affectu oculus etiam corporeales cum lachrymis eleuauit ad cælos, dirigendo mentalem oculum ad regē cælorum, iuxta illud Psalmi 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. Et denuo: Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. [Atq; vtinam sic iudicaretur vir cum Deo] id est, quis det vt hominē tam euidenter iudicetur modo à Deo. [quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo] id est, coram suo confocio & ab eo. Hoc Iob dicit de seipso & in persona perfectiorum, qui nunc humano iudicio reprobant, sed à Deo iustum proferri optant iudicium, ne veritas patitur dispendium, & vt ipsi saluent. Vel sic vtinā sic &c. id est, cupio vt vir iustus sic iudicetur coram Deo & ab eo, sicut homo coram suo collega, vt scilicet iustus secundum merita sua à Deo recipiat etiam in præſenti, quemadmodum homo iudicat hominem secundum opera sua. [Ecce enim breues anni tranſeunt] id est, anni vitæ humanæ in seculo isto perpauci, velociter fluunt ac ſiuntur. Idcirco non temporalem, sed æternam à Deo quero mercedem, & diuinum opto præſtororū iudicium. [Et ſemitam] id est, vitæ huius curriculum seu peregrinationis atque exilij præſentis viam, [per quam non reuertar] post mortem, [ambulo] id est, ad futuram vitam progredior. Hoc dicit, ad inſinuandum q; post mortem non sit reditus ad statum vitæ præſentis, cuius oppositum quidam philoſophi putauerūt, & de hoc ſuperius multa dixit, vt cum ait: Non reuertetur oculus meus, vt videat bona, nec adſpiciet me viſus hominis.

De mystica eiusdem capituli intelligentia. Art. 58.

Respondens autem Iob, dixit: Audiui frequenter talia. Vir iustus verborum iniurijs impetitus, non per impatientiam vincitur, nec improborum imperita verba multum ponderat, eisue læditur: immo vt leuia æquamiter patitur, & tanquā aduersis affuetus, respōdet: Audiui frequēter talia, scilicet iniuriosa imperitaq; verba nec de mea iniuria, sed de vestra culpa, læsione, ruina contristor. Deniq; quidam, quorum sermo sale conditus non est, & quibus dominus linguam eruditam non dedit, alios gratia consolationis impendendæ accedunt: sed incaute loquendo, afflictos magis affligunt, eis inania promittendo, inutilia recitando, increpatoria absq; discretionē loquendo, aut alijs detrahendo. quibus afflictus dicere potest: [Consolatoreſ oneroſi omnes vos eſtis. Nunquid habebunt ſinē verba venoſa? Aut aliquid tibi moleſtū eſt,] o inordinate locutor ac iusti iniuriator, [ſi loquaris?] id est, facile tibi est multa profari, quoniam tibi non reſiſto me vlcendo. Denique teste Gregorio, Cum mali malis conuicia dicunt, tanto citius tacent, quo de se mox talia audiunt qualia dicūt. Cum aut iuſtos criminant, eo liberius fabulant, quo minus redarguunt: q; iuſti conuicia non reddūt, etiā dum audiūt quod nō ſunt. Hinc iuſtus iniuſtis talib' dicere valet: [Poteram & ego ſimilia veſtri loqui.] Præſertim vero, dum quis charitatiue arguitur, redarguere non debet, ne ex impatientia loqui putetur. Et que vtinam eſſet anima veſtra pro anima mea, conſolarer vos ſermonibus.] Interdum prauis hominibus, quia humana informatiōe & increpatione corrigi aſpernant, diuina flagella optanda ſunt, quod diſcretē charitatiueq; agitur, quia errantis non pœna, ſed emendatio deſideratur. Nam & Apoſtolus fornicatorem ſatanæ tradidit in interitū carnis, vt ſpiritus eius fieret ſaluſ, ſicut Corinthijs ſcribit,

[Sed

Boethi.

Iob 1 & 2. Albertus.

Iob 6. Thre. 3.

Iob 41.

Ionz 3.

Psal. 43.

Basilus.

Iob 5.

Philip. 1. Psal. 88.

Matt. 6.

Eccles. 10.

Prou. 14.

Psal. 41.

Iob 7.

Gregorius.

1. Cor. 5.

[Sed quid agam? si loquutus fuero, non quiescit dolor meus; & si tacuero, non recedit.] Hoc dicere habet prelatus, seu alius, qui subiectum seu proximum incorrigibilem cernit, quem siue increpauerit, siue irreprensibilem reliquerit, de eius peruersitate tristatur. Vnde in Prou. 29. uerbis inducitur: Vir sapiens si cum stulto contendit, siue irascatur, siue rideat, non inuenit requiem sibi. Veritatem quia interdum secundum veram discretionem censuram tali loquendum est, & interdum silentium; Si enim ex taciturnitate communitas laederetur, non esset silentium; ideo in Prouerbis sapientissimus Salomon scribit: Ne respondeas stulto secundum stultitiam suam, ne efficiaris ei similis responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. In quibus verbis tangitur vna causa loquendi, & vna tacendi. [Nunc autem oppressit me dolor meus.] Dolor de peccato proprio & confratu, omni dolore vitæ huius quodammodo maior est, secundum quod malum culpæ, peius est omni malo pœnæ. Quo dolore homo tanto magis afficitur, quanto in vera Dei ac proximi charitate perfectior fuerit. quo enim Deum plus diligit, eo de ipsius inhonoratione atq; offensa cordialis contristatur. [Et in nihilum redacti sunt omnes artus mei.] Quemadmodum homo peccando nihil fieri dicitur, sic membra ipsius in nihilum rediguntur, dum arma iniquitatis, peccato exhibentur, id est, instrumenta sunt peccati. Hinc Christus membra scandalizantia docet abscondenda & abijcienda, non utiq; quantum ad eorum substantiam, sed quo ad vsum illicitum. Quæ ergo frequenter omnia aut pene omnia membra nostra fecimus instrumenta peccandi, per quæ Deo tanquam creatori seruire debuimus, dicamus hæc verba cum mentali dolore & emendandi integrali proposito: [Rugæ meæ testimonium dicunt contra me.] Rugæ nostræ, sunt actionum nostrarum obliquitates, culparum contractiones, ex defectu fluentorum gratiæ orientes, quibus opera nostra bona miscentur & inquinantur, ita vt panis non mensuratur, & feminæ comparentur. Nempe vt Ecclesiasticus 7. legitur, Non est homo super terram qui faciat bonum, & non peccet. Hæc itaq; rugæ in iudicio Dei contra nos testimonium perhibet, quo defuncti & pauperes, omni miseri cordia sumus iugiter indigentes. Interdum quoq; dum alios corripere inchoamus, testimonium perhibet contra nos, quod in idonei vel minus idonei sumus corripere proximos, obijciuntq; nobis, & dicitur: Medice, cura te ipsum. Porro sequentia, quanuis moraliter de quolibet iusto per Iob figurato queant exponi, tamen de Christo, cuius Iob apertissima fuit figura in lege nature, placet nunc ea exponere, ex qua etiam expositione, & ea quæ præcedenti articulo habita est, facillime innotescit, quomodo de ceteris iustis, Christi quoq; membris possint intelligi, quam densam expositionem beatus Gregorius plene persecutus est, sed ea de Christo non explanauit, nisi paululum circa finem. Itaq; vniuersus Dei, rex Messias, omnium seculorum saluator, testatur: [Suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam, contradicens mihi.] videlicet populus Iudæorum, qui coram Pilato clamauit, illo dicente, Regem vestrum crucifigat; Non habemus regem nisi Cæsarem. Et rursus: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Hinc Hieremias 5. habetur: Præuicatione præuicacata est in me domus Israel, & domus Iuda. Nega uerunt dominum, & dixerunt, Non est ipse. De quibus Danielis 9. prædictum est: Non erit eius populus, qui eum negaturus est. quibus illud Osee 7. cõpetitur: Præuicati sunt in me, & ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacia. [Collegit furorem suum in me.] Populus enim Iudæorum cum omni impetu iræ, rancoris & impatientiæ Christum inuasit, cepit, ligauit, multipliciterq; afflixit, atq; interfici procurauit, dicens illud Sapientiæ 2. Contumeliosus & tormento interrogemus eum, grauis est nobis etiam ad videndum, morte turpissima condemnemus eum, promittit enim scientiam Dei se habere, & filium Dei se nominat. Hinc in die sancto Parasceues furentes clamabant ad præsidem: Tolle tolle, crucifige eum. [Et comminans mihi, infremuit contra me dentibus suis.] Cum enim Christus à pontifice adiuratus, dixisset se esse Christum filium Dei, omnes dixerunt: Reus est mortis. Tunc itaq; mortem ei minati sunt, & tanquam atrocissimè feræ eum nocte illa tractabant, secundum illud Luca 22. Viri qui tenebant illum, illudebant ei cædentes, & velauerunt eum, & percusserunt faciem eius. [Et hostis meus terribilibus oculis inruitus est me.] quod licet de toto populo Christum in die Parasceues persequente accipi possit, de Caipha tamen qui principalis fuit in hoc, potissime sumitur, qui (vt Matthæus refert) indignatione repletus, surrexit de throno, dixitq; Christo: Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei benedicti. Insuper in Ioanne legitur: Exiit Iesus portans spineam coronam & purpureum vestimentum, & dixit Pilatus Iudæis, Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontificis & ministri, clamabant: Tolle tolle, crucifige eum, tunc ergo eum horribiliter inspexerunt. [Aperuerunt super me ora sua] exprobrantes, quia vt in Luca legitur, cum Iesum vinculum præsentassent Pilato, ceperunt accusare illum, dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. propter quod ait Saluator in Psalmo 21. Circudederunt me vituli multi, tauri pingues obfoderunt

me, aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Deniq; Christo in cruce pendente, prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reedificas, salua te metipsum. Si filius Dei es, descende de cruce. Similiter & principes sacerdotum illudentes eum scribis & senioribus, dixerunt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Si rex Israel est, descendat de cruce: confidit in Deo, liberet eum nunc, si vult, dixit enim quia filius Dei sum. [Percusserunt maxillam meam.] de hoc Marc. 14. scribit: Ceperunt quidam conspuere eum & velare faciem eius, & colaphis eum cedere, & ministri alapis eum cædebant. Ioan. quoq; 18. Vnus ministrorum dedit ei alapam, dicens: Sic respondes pontifici? Insuper ministri Pilati hoc ipsum crudelissime peregerunt, quemadmodum Ioan. 19. recitat: Milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & vestem purpuream circudederunt ei, & veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas. De hoc & Sibylla prædixit: Dabunt domino alapas manibus incestis, cuius versus ac vaticinia Augustin⁹ in lib. de ciuitate Dei prosequitur. [Satiati sunt poenis meis] quia tam crudelissimam mortem Christo intulerunt, sicut optauerunt & exco gitare quierunt. Videntesq; eum in supplicijs positum, tanto plus gloriabantur, quo eum plus oderant. [Conclussit me Deus apud iniquum.] i. a scelerato Iudæorum Pilatiq; populo capi ac ligari permisit, iuxta illud Ioan. 18. Cohors ergo & tribunus & ministri Iudæorum comprehendunt Iesum & ligauerunt. Vnde Thren. 4. habetur: Spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris. [Et manibus impiorum me tradidit.] Proprio enim filio non pepercit pater, sed pro nobis omnibus tradidit illum, iuxta Apst. & passione iam imminente Christus dixit apostolis illud: Ecce appropinquet hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum. De quibus ait Psal. 21. Circudederunt me canes multi, concilium malignatum obfedit me. Et Petrus ait Iudæis: Iesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis virtutibus & prodigijs & signis, quæ fecit per illum Deus in medio vestri: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum per manus iniquorum interemistis. [Ego ille quondam opulentus, repente contritus sum] Christus secundum suam diuinitatem diues est in seipso diuitijs infinitis, quæ sunt simplicissima omnis boni omnisq; pulchri superflua simpliciterq; perfecta possessio. Porro secundum assumptam humanitatem diuitior est toto vtiq; vniuerso, immo omni creaturæ prælatus ac dominans. Fuitq; plenus in anima omni virtute, nullam imperfectionem includente, omni sanctitate, gratia, sapientia, perfectione & gloria ab incarnationis exordio, quantum creatura capere quinit. Sed & gratijs gratis datus fuit repletus, & de plenitudine eius omnes accipimus. Verumtamen quantum ad corporalium diuitiarum substantiam, pauperissimus fuit, quemadmodum profetatur: Filius hominis non habet vbi caput reclinet. De quo Zachar. 9. asseritur: Ipse pauper & ascendens super asinam. Ipse autem repente contritus est, quia post maximum honorem sibi in die palmæ & ante aliquoties exhibitum à plebe Iudæorum atq; gentilium, iuxta illud Luca 19. Cum appropinquaret Iesus ad descensum montis oliueti, ceperunt omnes turbæ descendentes gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus, voce magna dicentes: Benedictus qui venit in nomine dñi Pax in caelo & gloria in excelsis. Post hunc, inquam, honorè repente in die parasceues oēs ab eo auersi sunt, ita vt simul oēs clamarent: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Deinde acerbissima morte hunc contriuerunt, secundum illud Esa. 53. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Itemq; dominus voluit eum conterere in infirmitate. [Tenuit ceruicem meam.] hoc plebs Christum capiens, ligans atq; in collo percutiens, corporaliter & amaritudinaliter fecit, eum furibunde impellens. [Confregit me, & totum corpus flagellis dilacerando, violentissime distendendo, ita vt corporis dissolueretur compago, rumpebantq; venæ, quemadmodum ait Christus in Psal. 21. Dispersa sunt oia ossa mea. Et rursus: Dinumerauerunt oia ossa mea.] & posuit me sibi quasi in signum] quia ad Christi vulnerationem oēs concorditer intenderunt sicut sagittarum ad signi contactum. Ideo ait in Psal. 87. Circudederunt me sicut aqua tota die, circudederunt me simul. [Circudedit me lanceis suis,] quia vt euangelistæ testantur, plebs illa iniqua venit cum armis, facibus, gladijs, & fustibus comprehendere Iesum. Propter quod dixit eis illud Matth. 26. Tanq; ad latronem existis cum gladijs & fustibus comprehendere me. Quod & circa crucem fuisse creduntur, quia (vt alibi fertur) vnus militum lancea Iesus aperuit. [Conuulserunt lumbos meos.] à capite namq; vsq; ad pedes eum vulnerauerunt flagellis, & sicut beatus Brigitta in reuelationibus suis conscribit, vsq; ad costas carnem eius tenerimam lacerauerunt, sicq; sanguis eius preciosissimus vndiq; copiosissime emanauit, iuxta id Psal. 21. Sicut aqua effusus sum. [non pepercit, immo atrocissime detrauit, & effudit in terram viscera mea.] hoc de Christo exponitur hyperbolice, sicut præcedenti articulo de Iob fuit expositum. [Concidit me vulnere super vulnus.] Vulnerauerunt enim Christum primo flagellis, deinde spinis, tertio clauis, sicut in Psal. 21. fateatur: Foderunt manus

Prou. 29.

Prou. 25.

Roma. 6. Math. 5.

Luc. 4.

Gregor.

Ioan. 19. Ibidem.

Ioan. 19.

Matt. 26.

Matt. 26.

Ioan. 19.

Luc. 22.

Mat. 27. Mar. 15.

Augustin⁹

Rom. 8. Mat. 26.

Act. 2.

Mat. 8.

Ioan. 21. Mar. 26. Mat. 27.

Esa. 53.

Ioan. 19.

Psal. 21.

Marc. 14. Mat. 26.

Ioan. 19.

meas & pedes meos. Et rursus; Super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Propter quod ab Esaiâ de Christo prædictum est; Non est ei species neque decor, & reputauimus eum quasi leprosum. Irruit in me quasi gigas; quando & funibus me ligabant. Hinc loquitur Christus ad patrem; Super me confirmatus est furor tuus, & oēs fluctus tuos induxisti super me. [Sac cum cōsui super curam meam.] Per hoc intelligitur asperitas & paupertas vestium Christi. Propter quod ait in Psal. 68. Posui vestimentū meum cilicium. Et denuo; Ego autem quum mihi molesti essent, induebar cilicio. Sic & Esa. 10. dominus dixit; Tolle saccum qui est super lumbos tuos. [& operui cinere carnem meam] i. vsq; ad terram p̄stratus sum, & sedi in puluere eius. Nam & in monte caluarie mortuorum cineribus non carente, Christus sedisse sic creditur, quousq; cruce parata eam ascenderet. [Facies mea intumuit à fletu.] Certum q̄ Christus tempore passionis, præ corporali dolore & matris suæ compassionem, metali quoq; mœrore de ludæorum excaecatione, & innumerabilium hominum ingratitude ac perditione, vberime fleuit. Propterea ait in Psal. 87. Oculi mei languerunt p̄ inopia. Et iterum; Quasi lugens & contristatus sic humiliabar. Aplus etiam ad Hebr. 5. testatur, q̄ cum lachrymis preces fudit ad patrem passione instante, & palpebræ meæ caligauerunt. [Paulatim q̄pe corporalis visus Christi in cruce defecit, quousq; p̄ doloris angustia eueris sunt oculi eius clarissimi, sed & guttis sanguinis benedicti à capite in oculos Christi fluētibus, p̄fertim cum spiritus coronaretur, visus eius caligare incepit.] Hæc passus sum absq; iniquitate man' meæ. [quia vt in Esa. 53. legitur, Ipse iniquitatem non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, & dñs posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Vere languores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit, qui ait in Psal. 28. Quæ non rapui, tunc exolebam. Vnde in prima sua Canonica loquitur Petrus; Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. [quum haberet ad Deum mundas preces.] i. Deo acceptissimas atq; gratissimas, nulla vel minima culpa permixtas, quibus etiam pro inimicis orauit p̄cipue tempore passionis, dicendo illud Luc. 23. Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt, quod ab Esaiâ erat ita prædictum; Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressorib' rogauit. Præterea de hac precum suarum gratissimâ Deo mūditiā ait Saluatori; Gratiās ago tibi pater, quoniam audisti me, ego autem sciebam quoniam semper me audis. [Terra, ne operias sanguinem meum, neq; inueniat in se locum latendi clamor meus.] Sicut expositum est hoc præinducto articulo de Iob, quo ad eos qui ipsum pro sua culpa putabunt percussus; similiter profus exponi potest de Christo, quantum ad infideles, qui ipsum pro suis peccatis afferebant occisum, contra quos Christus precatur sanguinis sui effusione non occultari, sed desuper indicari, & oibus publicari, quare & quomodo passus sit. Similiter clamorem suum, quo voce magna clamauit in cruce ad patrem; Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? petiit oibus manifestari, vt sciant cur pater Christum sic pati reliquit. Insuper secundum Gregorium, terra Christi sanguine non abscondit, qm̄ peccatores eius sanguine se redemptos fatentur, & laudat. Ecclesia quoq; militans redemptoris sui passionem, cæteraq; mysteria publice prædicat, eius quoq; clamorem & verba omnibus enāgelizat, quod in suis epistolis Paulus potissime facit. [Ecce enim in celo testis meus.] Deus pater, de quo loquitur Christus in euangelio; Et qui misit me pater, testimonium perhibet de me. Hinc in 1. Ioan. epistola dicitur; Qui non credit in filium, mendacem facit Deum, quoniam nō credit in testimonium, quod testificatus est Deus de filio suo. Deniq; sp̄ssandus perhibuit testimonium Christo secundum quod ait Ioan. 15. Quum autē venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre sp̄m̄ veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Tale enim testimonium perhibuit per apostolos sp̄ssandus de Christo in die pentecostes ac postea, q̄ Iudæi qui Christum pauloante vt seductorem crucifixerunt, pro parte magna conueterentur ad ipsum, sicut in Actibus apostolorum docetur. [& conficius meus in excelsis] Tres enim superbenedictæ & superessentiales personæ, sibi inuicem perfecte & compræhensue sunt cognitæ. Immo trium est vna scientia, sicut & vna essentia. Ideo Matth. 11. fertur; Nemo nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius. Porro [iuxta Apostolum] quæ sunt Dei, nemo nouit nisi sp̄s eius, & sp̄s est q̄ seruat̄ur etiam p̄funda Dei. [Verbosi amici mei] multi fe asserūt veraciter Christianos & Christi amicos, cum tamen ei per impiam vitam rebelles sint atq; contrarij, animarumq; corruptores, pro quarum salute ille sanguinem fudit, quibus ait; Verbosi amici mei. Et ita; Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris. Præterea apostoli veri saluatoris amici, tempore cœnæ multipliciter asserbant fe Christum nocte illa non relicuros; nihilominus paulo post oēs ab ipso fugerūt, & primus eorum ter ipsum negauit; q̄tum ergo ad hoc, verbum istud eis vticq; competeret. [Ad Deum stillat oculus meus] interiori mœris oculo Christus vt homo, seu anima eius Deū patrem, immo totam superadorandam trinitatem indefinēter aspexit, & tempore passionis lachrymātib; oculis corporis, se sursum erexit. [Atq; vtinam sic iudicaret vir cum Deo.] i. à Deo,

v &

vt secundum merita sua à Deo susciperet, [quō iudicatur filius hoīs cum collega suo] in hu mano iudicio, quod non est nisi secundum opera iudicari. Hoc de seipso Christus dicere potuit, æquiualentemq; dixit, in quantum naturali timore mortem crucis abhorruit, deprecans patrem; Mi pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Si enim pater Christum hominem secundum sua merita iudicasset, penam ei non permisisset inferri, nec voluntatem ei inspi rasset spontaneè patiendi, cum ipse Christus omni profus caruerit culpa.

[Expositio literalis cap. 17. Spiritus meus attenuabitur.

Art. 39.

Circa finem præcedentis capituli dixit Iob, Vtinam sic iudicaretur vir cum Deo &c. In quibus verbis insinuauit, q̄ desiderabile sibi fuisset iudicari à Deo secundum ppria me rita, sicut homo ab homine iudicatur. Sed quoniam nouerat alia esse iudicia Dei, alia homi num; ideo in præsentī capitulo prosequitur, qd sibi immineat pœnæ absq; suæ demerito cul pæ. [Spiritus meus attenuabitur.] Hoc dupliciter accipi potest; Primo de anima, quæ est sp̄s simplex, quæ attenuatur, i. spiritaliter subtiliatur, propriam imperfectionem, vilitatem, modum & dispositionem ac statum industriose considerando, Dei quoq; maiestatem, perfecti onem & excellentiam sagaciter contemplando; quod senibus potissime competet, & sic sp̄s Iob, quando hæc dixit, fuit attenuandus quia post pauca fuit magnifice illustratus, & in p̄di ctorum consideratione exercitatus. Secundo accipitur de sp̄i, qui est quid corporeum, puta de sp̄i vitali, qui à corde egreditur, & ad cuncta mēbra diffunditur; quo durante, viuūt cor pus. Cum vero virt' calor naturalis incipit debilitari in corde, sp̄s vitalis attenuatur, i. mi noratur & debilitatur, vt iam vector virtutis & vitæ per corpus diu esse non possit. Hoc ergo Iob sibi futurum de proximo suspicabatur. Deniq; de sp̄i primo modo accepto, Eccēs 12. scribitur; Reuertatur puluis in terram suam, & sp̄s redeat ad Deum q̄ dedit illum. De sp̄i tu autem secundo modo sumpto, Sapient. 2. habetur; Spiritus diffundetur tanquam mol lis aer. [Dies mei breuiabūtur] quia incessanter tendunt ad mortem & finem, & quo sp̄s vi talis plus deficit, dies vitæ humanæ amplius breuiant. [& solum mihi fupereit sepulchrum] i. de proximo moriturus sum, nec in hac vita habeo prospera p̄stolari; quia (vt tacitū iam sæpe ait) tantis fuit repletus vulneribus, languoribus atq; doloribus, q̄ putauit fe p̄tinus obi turum, & naturaliter diu victurus non erat, sed Deus supernaturaliter prolongauit vitam ipsi us. [Non peccauit] Superius dixit, Peccauit, & Parce peccatis meis, multa q̄ talia; quomodo er go nunc ait, Non peccauit, præsertim cum Ioannes in sua prima scribit canonica; Si dixerim us quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus? Sed huius solutio frequenter indu cta est. Non enim fe negat quotidianis venialibus subiacuisse peccatis, præsertim cum de veni alibus suis quotidie penitentiam dignam peregerit. Quod qualiter intelligi habeat, in ex positione 6. cap. clarius dictum est. [Et in amaritudine] i. varijs amarisq; pœnis, r̄moratur oculus meus] exterior, de cuius fletu præcedenti cap. dictum est; Facies mea intumuit à fletu. Et iterum, Palpebræ meæ caligauerunt. Vel oculus interior, in quo est spiritalis mœstitia ex consideratione incommoedorum & ex inconuenienti obiecto, sicq; Iob considerando ocu lo interiori vniuersa quæ sibi acciderant, corde dolebat, sed moderatē in quo dolore, qd di ururnus fuit, suus oculus morabatur. Itaq; ait, Non peccauit, &c. quasi dicat, quannus peccan do pœnam istam non merui, nihilominus in ea permaneo, quo testatur q̄ pœna non semp pro culpa infligitur, immo boni interdum puniūtur à Deo effectiue seu permissiue propter probationem, aut propter exemplum, vel propter gloriam Dei manifestandam, vel vt nūc crescant in gratia, deinceps in gloria; vel vt mali cernentes bonos puniri, perpendant qui bus pœnis ipsi sunt digni nisi peniteant. [libera me] ab impugnationibus inuisibilium & vi sibilium aduersariorum meorum, & à corporis mei doloribus, saltem tam vehementer in tensis. [& pone me iuxta te] i. in participatione aliquali tuæ felicitatis & iucunditatis, vt in te cor meum refleret, mens mea tibi per cōtemplationem & dilectionem propinquet, tan dem ad cælestem beatitudinem perducat, & interim in limbo patrum cōstituat. [& cuius uisus manus] i. potestas seu actio; pugnet contra me; quia te me protegente, nullus mihi poterit præualere; & si in tuæ felicitatis participatione me posueris atq; seruaueris, nullus me ad miseria retrahet. Sic & Psal. 26. decantat; Dominus protector vitæ meæ; à quo trepidabo? Apostolus quoq; ad Roman. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? [Cor eorū] i. intellectum amicum meorum contra me disputantium; longe fecisti à disciplina; à veritatis notitia quam quis discit à doctiore, præsertim à te; quia amici Iob caruerunt, errado circa providen tiam Dei, quam Deus longe fecit ab eis, quomodo dicitur aliquem indurare, videlicet indire re, in quantum corda illorum propter eorum peccata non illustrauit. Sicq; Esa. 6. loquitur; Excæca cor populi huius, [propterea non exaltabuntur] ad veram contemplationem diu inorum, ad charitatem a gratiarum, ad patriam beatorum, nisi penitentiam egerint, conuersi sicq; fuerint. Cui consonat illud Esa. 26. Non est populus sapiens, propterea non miserabitur

Matth. 26.

s. Ioan. 1.

Iob. 16. Ibid.

eius qui fecit illum. In Prouerb. quoq; i. habetur: Non inuenient me, dicit dñs, eo qd exofam habuerint disciplinam. Sed & Apul. pteftatur: Si quis ignorat, ignorabitur. Prædam pollicetur focijs, Ji, Eliphaz alijs duobus secum contra me disputatibus, promittit certam de me victoriam; & qd me in suam redigant voluntatē, sicut redigitur spoliū in potestatem pñdam. [& oculi filiorum eius; qd eius sequunt errorem.] [deficiet; Ji. interiores illorum oculi a veritatis noticia, veræq; beatitudinis adeptione deficient; qd ut ait Saluator, Cæcus si cæco ducatur pbeat, ambo in foueam cadunt.] [Posuit me quasi in puerbium vulgi, & exemplū sum coram eis.] Ji, Eliphaz asserendo qd tēporales aduersitates non infligunt nisi p culpa, nec maximæ nisi p maxima culpa, & ex cōsequēti qd ego qd maximis aduersitatibus plenus sum, grauiissimis peccatis subiaceo. Hæc inquam asserendo, posuit me in puerbū vulgi, ita vt vulgares ex me formēt puerbium, dicendo: sicut Iob fecit, ita recepit, vel aliqd simile. Sicq; factus sum exemplū & forma maledicendi alicui, ita vt dicāt: Accidat tibi sicut accidit Iob. Sic autē iustū ponere in puerbū & exemplū, est grāde pñm, nec fieri debet nisi pctoribus maximis. Vnde p Hierem. dñs comminat frequenter obstinatis Iudejs: Dabo eos in maledictionem & in puerbium, & in exemplū & in stuporē oibus regnis terræ. [Caligauit ad indignationem oculus meus; Ji. ex poena mihi inflicta, quæ quasi indignatio Dei cōtra me reparatur, oculus meus sic fleuit qd caligauit. Hoc est quod præcedenti dixit cap. Palpebræ meæ caligauerunt. sic quoq; superius ait Iob; Sagittæ dñi in me sunt, quarum indignatio ebibit spm meum.] [& membra mea quasi in nihilum redacta sunt.] Hoc est quod præcedenti cap. dixit, In nihilum redacti sunt oēs artus mei. Quod ibi satis reor exposiit. Thomas exponit hæc aliter, dicens: Ad zelum iustorum pertinet, contra falsitatem & iniustitiam indignari. Ideo Iob contra ex rores amicorum suorum indignans, differuit: Caligauit, i. turbatus est ad indignationē pñtam, oculus meus interior, i. ratio videns veritatem suppeditans. Ira quippe per vitium, rationem excæcat; sed ira per zelum, hanc turbat, lumen rationis aliquoties obnubilando, ita qd quasi caligat, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt. Vehementes enī animæ passi ones, vt ira & indignatio, valde redundāt in corpus, & si corpus sit debile, illud quasi deficere faciunt. Vnde i. Maçhab. 6. describitur, qd Matathias corpens Iudæum idolis sacrificantē, doluit, & contremuerunt renes eius. [stupebunt iusti super hoc.] Ji. vehementer admirabuntur de supplantatione veritatis & æquitatis, & amicorum meorum erroribus. [& innocens] i. simplex & purus veri & æqui amator, [contra hypocritam succitabit;] Ji. animo inflammabitur contra hominem fictum & fraudulentum, qui sub specie veritatis atq; iustitiæ ita veritatem & æquitatem subuerit. Ideo dicit Psalm. 24. Innocentes & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te. Sic 3. Reg. 22. Micheas propheta contra pseudo successus, dicit ad Achab: Dominus dedit spm mendacij in ore omnium prophetarum tuorum. Similitudo enim & amor, complacentiā gignunt; dissimilitudo vero & odium displicentiam introducunt. Ideo co purus veritatis & æquitatis amator, contra hypocritam eiusq; falsitatis displicentiam cōcipit, & resistit. [Et tenebit iustus viam suam.] Ji. a rectitudine ætatis & veritatis defensione iustasq; conuersatione non declinabit amore aut odio vel simili passione, in quantum iustus, quæ ex humana fragilitate possit deficere, iustitiamq; amittere, & se veritati opponere. Iusti nāq; est regia via incidere, bono tenaciter adherere, & neq; ad dexteram neq; ad sinistram diuertere, quia de ratione iustitiæ est rectitudo. Propterea Esa. 26. inducit Semita iusti recta est, reclusus callis iusti ad ambulandum. De qua via loquitur alibi: Hæc via, ambulante in ea, & neq; ad dexteram neq; ad sinistram. Iustitia ergo figit mentem in bono. Ideoq; in Prouerb. 10. dicitur: Iustus quasi fundamentum æternum. [& mundis manibus addet fortitudinem.] Ji. quod ait, mundis manibus, sit datiuus casus, sensus est, qd iustus auget fortitudinem eorum, qd mundarum sunt manuum, i. conuersationis synceræ. Tales etenim diligit & confortat assistendo pro viribus, iuxta illud Eccl. 23. Omnis homo simili sibi sociabitur, similitudo quippe causat amorem, & amor communionem ac vnionem. Porro si quod ait, mundis manibus, sit ablatiuus casus, sensus est, qd iustus sibi ipsi addet fortitudinem, in virtute iustitiæ proficiendo, mundis manibus, i. virtuosus operibus. Virtutes nāq; per exercitium actuum suorum cōferuntur, fouentur & perficiuntur, sicut communiter habitus per opera. Vnde in Apoc. 22. habetur: Iustus iustificetur adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc. In hoc itaq; consistit noster pñctus, vt a quotidianis impuritatibus nostris quotidie emundemur, atq; in bonis quæ agimus perficiamur, eadem quotidie perfectius exhibendo, & bonis operibus bona addendo. Hinc ait Saluator: Omnem qui fert fructum, purgabit eum pater, vt fructum plus afferat. [Igitur vos omnes] tres amici mei, qui hic estis, & præsentis qui vobis consentiunt. [conuertimini] a falsitate ad veritatem, ab iniustitia ad virtutem. [& venite] mentali accessu, i. diligenter attendite. De quo aduentu ait Psalm. 33. Venite filij, audite me. [& non inueniam in vobis vllum sapientem.] Superius Eliphaz dixit ad Iob 15. Quid nosci quod ignoremus? cuius psumptio hinc verbis exprimitur. Sed cum sapientia sit diuinorum cognitio, quomodo amici Iob sapi-

entes non erant, qui iam tot vera & alta de Deo loquuti sunt? Et respondendum, qd aliquo modo sapientes fuerunt, sicut & magni philosophi sed quia eorum sapientia periculosa ex rores circa prouidentiam Dei & alia quædam fuerunt permixti, hoc loco sapientes esse negantur. Diuersi enim sunt gradus sapientiæ, & varijs modis sapiens quis vocatur. Consequenter documenta attentione digna proponit, ad quorum aduertentiam illos iam excitauit. [Dies mei transierunt] Ji. pro magna parte elapsi sunt, immo omnes dies quibus vixi vsq; in præsens, esse iam deserunt, cum in successiuis idem sit esse & fieri. [cogitationes meæ dissipatæ sunt] Ji. ab vnione earum in Deum fractæ, & in diuersa partitæ, hinc inde vagantes, meq; a stabili diuinorum contemplatione impediētes, ex sollicitudinibus, dolorib; atq; angustijs quibus premor, quæ mentis getem & libertatem in Deo impediunt. Nam pluribus intent; minor est ad singula sensus. Vnde quo anima circa plura distrahitur, eo ad contemplandū debilior redditur. Propter quod Christus loquitur Marthæ: Martha Martha, sollicita es & turbaris erga plurima. [torquentes cor meum] Tales enim cogitationes disperitæ, anxietas atq; sollicitas, mentem affligunt; per eas nāq; apprehenduntur nocua, aduersa, amara, quorum apprehensio est pœnalis. Vnde & Christus diuitias nominat spinas, propter sollicitudines eis adiunctas. [Noctem verterunt in diem] i. solitam noctis quietem, videlicet dormitionem, mihi abstulerunt, eamq; mihi in laborem diei & inquietudinem vigiliarum verterunt. Tales enim cogitationes fecerūt ipsum Iob infomnes ducere noctes, quæ sibi laboriosæ seu molestæ fuerunt. Hinc ait supras: Noctes laboriosas enumeravi mihi. Si dormiero, dicam: quanto confurgam, & rursus expectabo vesperam; Vnde subiungitur: [& rursus post tenebras spero lucem] Ji. quoniam tempus noctis mihi molestum est non valenti dormire, spero & cupio cito fieri diem, in quo cor releuatur ex lucis aspectu, corporis motu & hominum societate ac varia occupatione. Ji. sustinuerō Ji. quauis hæc omnia patienter pertulerō, nihilominus infernus domus mea est. Ji. ad limbum parum descendam, quātum ad animam. Quod autem limb; appelleret infernus, dictū est sæpe, de quo in Genesi Iacob patriarcha: Descendam, inquit, ad filium meum lugens in infernum. Siquidem precio redemptionis hanc non dum soluto, & ianua regni necdum aperta, patres descēderunt in limbum. [In tenebris] i. magnis aduersitatibus atq; supplicijs, [stravi lectulum meum] Ji. locum quo ad dormiendum me pono. Vel istud referunt ad limbum patrum, in quo lectulus fuit, i. quies a poena sensus, certaq; spes felicitatis æternæ. Erant tamen tenebræ ibi, i. carentia lucis beatæ. Iob ergo adhuc viuens in limbo, lectulum suum strauit, i. bene viuendo mansionem sibi ibi promeruit. [Putredini] Ji. in mundo, infecto, putrescenti; semini, [dixi] per recognitionem mentalem: [pater meus es] quia ex tali sum semine natus. Deniq; in generatione semen patris se habet per modum agētis, cum in ipso vis formatina ponatur, propter quod a Platone dicitur: parvus pater. Vnde superius ait Iob: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? [Mater mea] Ji. putredinem etiam dixi matrem meam. Mater enim ministrat semen, quod est generationis materia, & per modum passiuū se habet: quod item insit [seminis patris impurum atq; infectum est, putredinem habens, secundū Albert. iuxta illud Sap. 7. Coagularus sum in sanguine ex semine hois, & delectamēto somni cōuenieris.] [& foror mea vermicibus] Ji. vermes vocaui forores; qd de eadem putredine mecum nati aut nascituri sunt, quæ admodum Eccl. 20. legitur: Cum moritur homo, hæreditabit serpentes & bestias & vermes. Insuper Thomas istud exponens, sic ait: Sicut homo a patribus originem trahit, ex q; cum eis affinitatem habet, ita in sepulchro in putredinem & vermes resoluitur, quæ ex eius corpore gñantur, propter qd affinitatem & ppinguitatem habet ad eos. Veruntū expositio ista non exprimit, cur distinde platam est, pater, mater, foror. Ex hoc enī qd vermes oriūtur ex corpore hois, eius pater & mater non appellant. [Vbi est ergo nūc pñctio mea?] Ji. bonum quod finaliter spero seu pñctio. tanq; dicat, cum tāta sit vilitas mei corporis & breuitas mei tēporis, bonum a me finaliter desideratum, non est tēporale aut corporale, sed spūale & æternale, vç; Deus sublimis & bñdictus, [& patientiā meam] quia tanta aduersa æquanimiter tolero, [quis considerat?] q. d. nullus amicorum meorum, vel cum eis pñctium, eam perpendit, nec eius præmium pensat, sed Deus omnia bene disponit. Ideo subditur: [in profundissimum infernum] Ji. in locum inferni valde pfundum respectu habitationis presentis, puta in limbum, qui etiam pfundissimus appellatur non absolute, sed respectiue. Nam respectu cæli terra profunda est, sepulchrum profundius, limbus autē profundissimus: sic tñ, vt superlatiuus iste non denotet excessum comparationis in locis inferni, vt se dicat ad locum damnatorum iterum. [descendēt oia mea] Ji. anima cum vniuersis meritis suis ac viribus, qd in anima separata etiam inferiores potētias radicaliter ac virtualiter manent. Quidam per pfundissimum infernum, intelligunt sepulchrum, quod ineptum videtur, qd & expositio illa ex inepto cernitur fundamento prodire. [Putas ne saltem ibi erit requies mihi?] quasi dicat, immo vtiq; ibi a vitæ huius doloribus aduersitatibusq; quiescam, & in certa spe repauro. Veruntū ait, pu-

tas ne sobrie loquens quia secundum communem legem, de felicitate nemo viator securus est, nisi ex reuelatione diuina seu certificatione superna vel inspiratione occulta.

De moralitate eiusdem capituli.

Art. 40.

Spiritus meus attenuabitur. Hoc cuilibet homini viatori iusto ac sapienti, tribulationibus exposito, competit, qui quanto se morti amplius appropinquare perpendit, eo se ipsum subtilius discutit, a grossis & terrenis affectibus se magis extenuat, gloriam beatorum profundius speculari, & superalissimi Dei proprietates syncerius contemplari conatur. [dies mei breuiabuntur] Quo quis futuram vitam aeternitatem sapientialius pensat, eo tempus quo viuit hic, breuius arbitrat. Nunq̄ ergo in Dei obsequio atque adiemur, nec quasi de temporis longiturnitate grauemur, sed & eo minus afficiamur ad ea quae mundi sunt, quo maiorem temporis nostri partem fluxisse cōspicimus, quod si vniuersa ista caduca atque carnalia Dei amore ut stercore aspernamur, nosq̄ de proximo morituros sagaciter opinamur, nihil nobis in seculo isto superesse dicemus, quod tumulum, sicut subiungit, & solum mihi superest sepulchrum. Deniq̄ si quis Deo reuelante aut aliquo modo cognouerit se non pro suis affligi peccatis, sed aut pro sua exercitatione, aut aliorum edificatione, vel ut in gratia plus abundet & gloriosius coronetur, dicere potest. Non peccavi tam grauiter, ut tantam afflictionem meruerim, eo modo quo hoc de B. Iob fuit expositum. [Et in amaritudinibus morat oculus meus] Multae enim tribulationes iustorum, quae & quotidianos suos veniales defectus velut magna peccata amaritudinaliter plangunt seu dolent tanto plus, quod creatoris suum ardentiori ac puriori cōplectunt amore, quod item copiosius desuper illustrant. Si quidem quod mens radiosus illuminat a spiritu sancto, eo grauitate peccati profundius cōspicit, & cordialius desinet. Praeterea quodam est amaritudo vitiosa, quae est passio animi immoderata, virtuosae dulcedini mētis contraria, de qua Ecclesiast. 1. habetur. Non est sensus ubi abundat amaritudo. Et Paulus ad Eph. 4. Omnia amaritudo, ira, & indignatio & clamor tollat a vobis. Nunc autem de bono & poenitentiali amaritudine est mētio, & de omni dolore virtuosae assumpto, quod quae charitativae affligit de sua alioquin culpa, de malis ecclesiae, dilatione gloriae, quibus amaritudinibus electi quotidie afficiuntur. De huiusmodi amaritudine cui diuina cōsolatio praeparat, Salomon loquitur. Cor quod nouit animae suae amaritudinem, in gaudio eius non miscebit extraneus. [Libera me] Hoc oramus indefinenter, in oratione diuina deprecando. Libera nos a malo vobis & a malo culpa & poenae, ab omni impugnatione atque piculo. [Et pone me iuxta te.] Iuxta Deum immensum, ubique vere praesentem, omnia penetrantem, qui solus rex essentis illi labii, omnique homini propinquus est, quod essentialia eius principia, tanto plus ponimur, quod eius caritate amore magis accendimur, & dono sapientiae clarius ad ipsum cōtemplandum profundimur. Etenim incremens gratia ac virtutis Deo incircūscriptibili propinquamus. Sed quoniam duritate vitae huius curiculo, peregrinamur a deo, proinde non pro specie gradientes, ideo in hac vita non profectus ponimur apud Deum, sed in patria. Idcirco precamur, ut ibi iuxta eum loquemur, id est pro specie eius super sanctam essentiam cōtemplamur. Nihilominus boni nunc apud Deum ponamur modo facti. Vnde de Numer. 16. Moses ait. Mane notum faciet dominus quod ad se pertineat, & sanctos applicabit sibi de quos elegerit, appropinquabunt ei. Item quod Psal. 15. Providebat dominus in cōspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commoueat. [Et cuiusuis manus pugnet contra me.] Te mihi assistente & auxiliante per omnia, nullum timebo, nullam curabo, cum Psal. 53. decernans Super inimicos meos despexit oculus meus. Hoc est quod Hierem. 20. ait. Dominus mecum est quasi bellator fortis. Propterea quae me persequuntur, cadent & infirmi erunt. [Cor eorum longe fecisti a disciplina.] Omnium superborum & in propriis oculis sapientium, omnium incorrigibilium, rebellium atque carnalium corda Deus permittit longe fecit a disciplina, ab instructione diuina, de qua ait I. Ioan. 2. Vinctio eius docet vos de oibus. Item quod a sapientia & scientia, secundum quod dona sunt spiritus sancti, quae a nullo habentur, nisi in quo habitat spiritus sanctus per charitatem & gratiam gratificatorem. Insuper a disciplina, i. correctione & morum compositione. Hoc est, a patienti susceptione informativae correctionis, ac satisfactoriae & iustae punitionis. Tales enim correptioni seu debite castigati, indignantur, remurmurant, deteriorioresque fiunt, iuxta illud Prouer. 15. Non amat pestilentem eum qui se corripit, quibus pensandum ac formidandum est, quod ait scriptura. Reges & ignominia ei qui deserit disciplinam, qui autem acquiescit argumenti, glorificabitur. Itaque disciplinam verborum, immo & verberum seu cuiuscunq̄ debita correctionis, patienter atque hilariter suscipiamus, quia per hoc ad omnem Dei illuminationem & gratiam potissime disponemur. Ideo Ecclesiast. 20. dicitur. Quam boni est correptum manifestare poenitentiam misericordiam effugiet poenitentiam. Qui vero praefatam abiecit disciplinam, coram Deo vilis & ignobilis erit, peccatis oppressus, demonibus subditus, proprii sensus puerilitate seductus. Ideo subditur. Propterea non exaltabuntur ad caelestia atque aeterna a carnalibus & caducis, sed paulo post in ima erudentur inferni. Ideo scriptum est Sapientiam & disciplinam qui abiecit, infelix est. Denique reprobos longe facit Deus a disciplina, dum eos in praesenti seculo non flagellat, sed impugnat ac libere permittit peccare, quod summe paenedum est, & maxima Dei ira. Electos

9 sal. 33

pro. 14. Marc. 6.

pro. 13.

veo

vero in vita hac disciplinat, ut super hoc Deo gratias referant, atque in futura beatitudinis spe firmant. Vnde Sapientia 12. legisti disciplinam nobis das, ut bonitatem tuam cogitemus, & speremus misericordiam tuam. Qui ergo capite veraciter exaltari, proficere, profici, docilis disciplinabilis consistat. [Pradam pollicet se capere] omnino iniquus, qui alios cohortat ad mala, ad proximo deua statione, ad impugnationem quorundam, socijs suis praestat sualendi fiduciam, sedam eis permittens quod & superiores demones tentatores socijs suis demonibus faciant, dum eos ad hominum impugnationem hortant & dirigunt, illud Esaias dicitur. Cito pedare, velociter spolia detrahe. [Posuit me quasi in puerili vulgi.] Impius enim infelix irridet, diffamat, & quasi alioquin ludum ac fabulam facit. Propter quod dominus ait Ezechielis 33. Factus es eis quasi carum muscum, quod suauis dulcissimus sono canis. Hinc Christus ait Psalmo 68. In me psallebant qui bibebant vinum. In Threnis quoque dicit. Factus sum in derisum omni populo, caticum eorum tora die ego sum psalmus eorum. [Caligauit ad indignationem oculus meus] Hoc fecerunt Gregorius fit, dum vtriusque illuminati se a prauis diutius sperni ac indignationi haberi cōspiciunt, atque ex hoc de occultis iudicij Dei admiratione turbant, & secretum Dei nequeunt penetrare, cur praeualere pueri contra bonorum innocentiā permittunt. Quis enim non obstupescat, cum Herodias adultera apud temulentum regem saltatorum petulantis filij obtinet caput Ioannis amice sponsi, propter haec & plures prophetae, amputari, & ante coniuuantium ora in disco deferri. Hinc subditur. [Stupebunt iusti super hoc.] Illud in Apocalypsi scriptum exclamantes Magna & mirabilia sunt opera & iudicia tua domine Deus omnipotens, iusta & vera sunt viae tuae rex sanctorum, quos non timebit te, & magnificabit nomen tuum. [Et tenebit iustus viam suam.] Viti autem atque peccati desuper copiose sapientialiter luce perfusi, eo tenacius cohaerent iustitiae, mundana contentumneri, ad caelestia inflammant, quo impios in hoc mundo amplius prosperari, laetari & pomoueri cōsiderant, intuentes occultum Dei iudicium, quo puerfos dimittit secundum desideria cordis eorum, sicque praesentes, quae contemnda sunt ea quae reprobis pessimisq̄ ita praesentur, quae item periculosum sit temporaliter prosperari, carnaliter delectari, nec tamē diuinitus castigari. Ex his enim certissime atque clarissime constat, quod in vita praesenti non sit finalis remuneratio operum humanorum. Propterea Ecclesiastis 8. habetur. Peccator ex eo quod centies facit malum, & tamē per patientiam sustentat, ego cognoui, quod erit bonum timere Deum, qui quarant faciem eius. [Dies mei transferant.] Quilibet nostrum propter quod in fructuose tempus suum expenderit, atque proponens se fortiter emendare, & perditam recuperare, dicere debet verbum inducendum. Insuper pensans quanta sit suae instabilitas mētis, quae vagus sit ipse in cogitando, quae dispersus in appetendo quae circa multa occupatus, distractus, diuinitus, querulosa dolorosaque voce loquatur, [Cogitationes meae dissipatae sunt.] cum tamē perfectio nostra sit, Deo stabili mēte infigi, cogitationes in ipso colligere, affectiones in ipso adunare, sicque mente collecta ac integra eum laudare, amare & honorare in omnibus, quae admodum scriptum est. Confitebor tibi domine in toto corde meo, videlicet intellectu atque effectu, ad quod Deus piissimus nos clementer hortari dignat per Ioelē. Cōuertimini ad me in toto corde vestro. Sed quoniam hoc implere, non est volentis neque currentis, nisi assistat gratia Dei misericordiae, ipsum fideliter iugiterque precemur, ut de gratia adimplendi quod monet, sed & fatagamus ad hoc cooperando gratia Dei, & potissimum tempore orationis diuinitus cultus, mēte collecti ac stabiles simus, illud Ecclesiastis 18. seruantes. Non impediatis semper orare, & ante orationem spera animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum. [torquetur cor meum] Homini enim vere deuoto tales distractiones tanto plus displicent, poenalioreque sunt, quāto ex puro Dei amore plus appetit Deo intendere, opus eius reuerenter psolvere, in eius charitate & gratia semper proficere, sed & animus inordinatus sibipso poenalis est, sicut ordinata tranquillitas mēte nil dulcius. Porro vitiosus & vani in cogitationibus suis praesertentibus, fluctuanti bus quoque desiderijs vilissime gloriantur, quod si boni interdum ex infirmitate aut inaduertentia in aliquo tali culpabiles fuerint, mox ve distractionem & vanitatem suam aduertent, corde tristant, poenitent & emendant, quemadmodum Prouerbijs 24. asseritur. Septies cadit iustus, & resurgit. Vnde Ecclesiastis 21. docet Fili peccatis ne adicias iterum, sed de praeteritis deprecare, ut tibi dimittant, & quasi a facie colubri fuge peccata. [Non est enim verterunt in diem] quia frequenter per vitiosos & vagas cogitationes anima sic caecatur, ut vitiosus caliginem iudicet esse lucem virtutis, dum mala sub specie boni sibi proposita approbat & acceptat. Talibus dicit Amos 6. Conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iustitiae in absinthium. Et Esaias. Vae qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Denique tales ambulantes per viam fallacem, de qua Prouerbijs 14. legitur. Est via quae videtur homini iusta, & mouissima eius deducunt ad mortem. Non ergo securum est proprio stare iudicio, sed superiorum obtemperare sententijs, nec cordis secreta eis abscondere, quod discretione ornantur. [Et rursum post tenebras spero lucem.] cum errasse atque peccasse, sicque tenebras erroris & peccati incidisse me video, permittere propterea, lucem gratiae recurrere confido, & post aduentum ac tristitia cōsolationem beatitudinemque expecto, orans illud

Esa. 33

Thre. 3

Matt. 6

Apoca. 19

Psal. 110. Ioelis 2. Roma. 9.

8 4

8 6

Ecclesiastici 36. Misere nobis Deus omnium, & respice nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum. Hinc scriptum est Threnorum 5. Non repellat in semper in domum deum, quia si abiicit, & miserere secundum multitudinem miserationum suarum. [Si sustinuerit] i. a peccatis me vinci permiserit, si loci diabolo dederit, nisi culpis resistit, infernus domus mea est. In inferno locabor. Et ita quod sustinetia vitiosa, qua quis patitur prevalere peccatum. Vnde angelo, i. episcopo Ephesi Ecclesiae scribit Ioannes. Non potes sustinere malos. In tenebris stravi lectulum meum. Lectulus noster, est contemplatio diuina, seu pax mentis in Deo, sed & penitentia est lectus doloris. Hinc Cantico 1. dicitur. Lectulus noster floridus, & in lectulo meo per noctes quiescui que diligit anima mea. Hic lectulus nunc in tenebris sternitur ac paratur: quia contemplatio vitæ huius, & enigmatica est atque obscura, multis quoque aduersitatibus ac defensionibus mixta, dicente Apostolo. Videmus nunc per speculum in enigmate. [Putredini] i. carnali concupiscentia [dixi], Pater meus es, mater mea. Concupiscentia enim paritum, conceptioni non stræ non defuit, quia per bona sacramenti commixtio coniugalis honestet, atque a culpa aliquid preseruetur. [Et foror mea vermicibus] i. peccatis carnalibus, immundis ac putridis, quæ ex concupiscentia oriuntur. Insuper in secundum præcedentis articuli expositione quilibet nostrum dicere potest & debet, humiliando seipsum ex consideratione propriæ originis ac finitionis. Si enim pensamus ex quo immunda materia in vtero matris sumus concepti, formati, nutriti, & demum in qualis putredine, vermiumque congerie resoluemur, habemus maximam causam humiliandi ac vilispendendi nos ipsos, spernitque spernendi carnem nostram, ne ea aut alterius carnaliter diligamus. [Vbi est ergo nunc fistulatio mea?] i. non aliud summe aut finaliter fistolor, nisi te, o Deus summum & incommutabile bonum. Quid enim mihi est in cælo, & te quod volui super terram, nisi tuipse & te ipsum o Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. De quo ait seruus amatorum. Pars mea dñs, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Itemque Psal. 38. Et non quæ est expectatio mea? nonne dñs? [Et patientia mea] quæ considerat? O si attenderemus, quæ plenissima Deus omnia bona nostra considerat, quæ libenter patientes nos videt, quæ paratus est nostram patientiam æternaliter coronare, vigilatius insistemus virtutibus, & patientiores essemus. [In profundissimum infernum] descendet anima mea, Insuper quod die anima nra cum omnibus suis superioribus viribus & actibus in infernum descendat, per considerationem, detestationem, & frequentem memoriam infernalium tormentorum, ne postea cum corpore & anima omnibusque nostris peccatis corruamus in eum. Postremo ex verbis huius capituli sumpta est lectio pro defunctis, quæ incipit: Spiritus meus attenuabit. Itaque anima in Purgatorio constituta fatetur: [Spiritus meus] i. intellectus seu mens [attenuabitur] subtili? considerando diuina, cum fuero a poenis istis erepta, seu aliquo eorum relevamine mihi concessio. Magnitudo quippe poenarum, considerationis & contemplationis impedit subtilitatem. [Dies mei] quibus hic puniar, [breuiabuntur]. Certa est enim quod tandem eripiet a poenis atque saluabitur. [Et solum mihi superest sepulchrum,] i. interim non alium habeo locum sine latibulum, nisi hoc poenale receptaculum quo affligor, nec aliquid rerum terrenarum possideo. Quomodo autem tali loco Purgatorij & inferni, conueniat nomen ratioque sepulchri, dicitur est supra. Nam & diues epulo fertur sepultus in inferno. [Non peccaui] i. in peccato finaliter non permansi, immo poenitui, iuxta quem sensum accipi potest illud prima Ioannis tertio capite: Qui natus est ex Deo, non peccat. [Et in amaritudinibus] Purgatoriarum poenarum [moram] oculus meus interior, quousque pro vniuersis & singulis meis peccatis seu debitis fuerit satisfactum. [Libera me] de poenis his, [et pone me iuxta te] in regno iucunditatis ac securitatis æternæ, quod anima talis vehementissime cupit, vt sapiens factum est. [Et cuiusuis manus pugnet contra me] id est, tunc nullius impugnationem non timebo. Non enim hoc dicit quasi beati impugnetur ab aliquo, qui omnino impassibiles atque securi sunt, sed quia lædi nullatenus possunt. Veruntamen inter angelos bonos & malos ponitur pugna in Apocalypsi ac Daniele, quæ tamen angelis sanctis nullam vnquam molestiam inferunt. [Dies mei transierunt] id est, tempus quo potui me iuuare ac promereri, finitum est. Ideo aliorum precor suffragia. [Cogitationes meæ dissipatæ sunt] Licet enim anima in Purgatorio maneat Deo habitualiter incessanter vnita per charitatem quam nunquam amittit, nihilominus impellente poenarum acerbitate, cogitationes habet multiformiter discurrentes. [Torquentes cor meum] id est, voluntatē, quæ ex talibus cogitationibus & apprehensionibus per eas non parum affligitur. [Noctem vertent in diem,] quia iuxta sensum factum, cogitationes illæ propter amaritudines sibi annexas animam sæpe sic obruunt & quasi obscurant, veritatis contemplationem impediendo, vt ipsa anima inter noctem & diem, id est, inter verum & falsum, seu bonum & malum, vix queat discernere, immo vnam horum iudicet verum annos, [Et rursum post tenebras,] i. poenas Purgatorij, in quo est carceria lucis gloriæ seu etiam luminis exterioris, quantum ad consolationem & copiam, caligo quoque in iudicando & cognoscendo, præsertim respectu cognitionis in patria, [spero lucem] gloriæ seu visionis beatæ, immo Deum lucem æternam, immensam, fontalem, in cuius certissima expectatione & spe anima est talis.

[Si]

[Si sustinuerit] poenas has, quas me ferre oportet, i. quauis eas ptulero, tamē infernus domus mea est] i. purgatorij interim manet habitaculum meum, quousque plene fuero emundata. Quod autem infernus quousque purgatorio accipiat, præhabitu est. Nam & in Misera oramus, Libera animas fidelium defunctorum de poenis inferni, i. Purgatorij. In tenebris stravi lectulum meum] i. in mudo & corpore viuens, peccando speravi mihi hunc locum doloris, in quo velut in lectulo teneor & pœnose quiesco. [Putredini dixi, pater meus es, mater mea, & foror mea vermicibus.] Hoc anima in hoc defuncti seu ex parte compositi dicere potest, iuxta expositiones inductas. Vel ideo dicit hoc, quia in vili & putrido loco sic coarctatur, vt quasi affinitatem cum eo contrahere videat. Vermes quoque, remorsus conscientia intelligi possunt, iuxta illud Esa. 66. Vermis eorum non morietur. [Vbi est ergo nunc fistulatio mea?] vti quæ in cælo empyreo. Lectio autem sic terminat, & patientia mea, tu es dñe Deus meus. Deus nēpe patientia animæ est, quæ patientia dator & causa est, finis ac ratio. Vel patientia, i. bonum propter quod oia leganimiter sustinet, seu præmiū obiectiue, patienter expectatū. Vnde ait Psal. 70. Quia tu es patientia mea dñe, dñe spes mea. Et alibi: Deo subiecta esto anima mea, quia ab ipso patientia mea. Patientia autem propriè virtus est, iracundiam moderans, ne inordinata seu excessiua consistat.

Elucidatio Cap. 18. Respondens autem Baldath Suhites, dixit. Art. 41.

Respondet mendaciter. Hinc Baldath secundo obijciens, primoque replicans contra Iob, cum de multis redarguit. Respondens autem Baldath Suhites, dixit. [Vbi est quod quæ sine verba iactabis?] i. quadiu vana & frivola iactanter atque procaciter loqueris, quousque sermonem inutilem & pomposum non finis? Hoc est quod in Actis Epicurei & Stoici philosophi dixisse leguntur ad Paulum. Quid vult seminuerbis? hic dicitur: id quod supra prulit Baldath, dicitur: Vbi est quod loqueris talia? & spūs multiplex oris tuus? [intellige prius] i. proprioque verborum insuperque nostrorum sensum attēde, [et sic loquar] cōferēdo & disputādo ad Iob de inuicē, in quod notat B. Iob de magna insipientia, & quod tū passionate loquat, quod nec seipsum nec cōdisputātes intelligat, sicut de quibusdā philosophis Aristoteles scribit, quod propria voce non intelligebat. [Quare reputati sumus vt iumenta] i. cur reputas & contēdis nos, ac si bruta essemus, quia dixisti præcedenti Capite, non inueniam in vobis vllum sapiētem? [et forduimus corā te?] i. viles nos estimas tanquam insipientes atque iniustos. Per sapiētiam enim & virtutem homo præcipue nobilitat, ornatur, atque a brutis distinguitur. Propter quod de non intelligēte beneficia Dei fertur Psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus. [Quid perdis animam tuam in furore tuo?] insipienter periculoseque agis, quod animam tuam a dānationi exponis, ex furore passionū falsa atque sacrilega cōtra Deū & nos pferendo. Nam supra dixisti. Non parca erim meo. Et rursus: Caligauit ad indignationem oculi meus. Porro in verbis his Baldath respicit B. Iob in quibus circa verba quæ dixit. Primo, quod valde fuerit promptulus ad loquendum, contra quod Prouerb. 29. dicitur: Vidisti aliquem velocē ad loquendum? Stultitia magis speranda est, quam illius correctio. Et Iaco. 1. Sit ois homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Secundo, quod prius raderit quod complete colloquēte audiret, contra quod ait scriptura: Qui prius videt quod audiat, stultus est esse demonstrat & cōfusiōe dignū. Tertio, quod colloquente sperna & exprobrat, iuxta illud Ecclesiastes 1. In multa sapientia multa indignatio. Nam qui sapientes se reputat, cōtradictionibus indignatur, & dura profatur, secundum illud Prouerb. 11. Vbi fuerit supbia, ibi erit & contumelia. Quarto, quod ex impetu passionis locutus sit, quod insipientia est, put Prouerb. 12. scribitur: Facius statim indicat irā suā. Quinto, quod verba sua inefficacia sint ad persuadēdū intentū, ideoque infructuose verba iactet seu spargat, quæadmodum Ecclesiastes 10. dicitur: Stultus verba multiplicat, quo contra Salomon testatur: Preciosus spiritus, vir eruditus, videlicet eruditi viri est, sententiosa verba, pferre, quod auro preciosiora cōsent. Præterea quod dicit, Vbi est quod sine verba iactabis, de duplici potest sine exponi, secundum Albertum. Primo, de sine duratiōis. Sicque sensus est, quod sine mēsurā estundit loquēdā, quæadmodum scriptū est: Stultus in loquēdo non potest cohibere spiritum suum. Secundo, de sine intētionis, eritque sensus, quod infructuose loquat, eo quod per verba sua nihil cōcludat aut cōsequat. Iactatur equidē sapientiam quam non habet, vsurpat seu monstrat. [Nungquid propter te derelinquet terra, & trāseretur rupes de loco suo?] Hoc ad literā sic exponendū opinor: Tam supbe & magnifice loqueris, ita te erigis & alios depimis, ac si te pereuntē aut redarguto, tota terra & habitātes in ea, essent mox perituri, rupes quoque trāserent, dā essent de propriis locis, iuxta hunc modum solemus dicere his, quos ad vitā hortamur claustralem, quod dicunt: Nungquid oēs possunt fieri religiosi seu monachi? quis negotia mūdi tractaret? quod de necessariis pvideret? quæ generationē cōtinuaret? horum in quibus cuiuslibet dicimus, Nungquid propter te mūdus peribit, aut gēnatio desinet? Ita ait iā Baldath: Nungquid propter te & c. Hoc est, nimis extollis reputasque te ipsum, quæadmodum Nume. 16. Moses ait quibusdā: Nimis erigitis min i filij Leui. Porro Thomas & Albertus per terrā & rupes, intelligūt certas, firmas ac solidas veritates sine sententiis, quæ de Baldath: Nungquid o Iob, ob te & vigore disputatiōis tuæ, derelinquen-

Apoca. 2.

1. Cor. 13.

Psal. 72. Thre. 5.

Luce. 16.

Apoc. 12. Dani. 10.

Psal. 61.

Acto. 17.

Iob 8.

Prou. 18.

Prou. 17.

Albertus. Prou. 25.

Thomas. Albertus.

D. DIONYSII CARTHUSIANI

queni à suis tentoribus solidae antiquoꝝ sententiæ de puidencia Dei, q̄ nullus affligit poena à Deo, nisi pro ppria culpa: quod cōsequenter p viribus pbat. [nōne lux] i. prosperitas seu opulencia atq; iucunditas, [imp̄j extinguet] i. peribit, nec splendet flamma ignis eius. Per ignē amor exprimit, cuius flamma est desiderii r̄stans. Ignis vero prauoꝝ, est improbus amor sui, qui est amor priuatus ad se reflexus, omnium vitiōꝝ origo, eiusq; flāma est intensa affectio pprii boni, delectabilis, vtilis aut honesti vere vel apparat̄. Baldath ergo vult dicere, q̄ impioꝝ, quibus debet aduersitas, cito trāsb̄it p̄speritas, desiderii iū quoq; non splendet siue florebit fortitudo effectū, sed euancescet: q̄ quāuis sit ver̄, referēdo hoc ad ce- lerem finē vitæ p̄sentis, in quo cito peribit omnis vitiōꝝ p̄speritas, tamē secundū intentio- nem ipsius Baldath, nō semp̄ verificat̄, cū videamus impios in vita hac p̄sperari, deliciar̄, & aliquādo diutius vivere iustis, quibus & multa cōtingunt aduersa. Interdū in accidit, sicut Bal- dath intēdit. Hinc Prouerb. 15. dicit̄: Lux iustōꝝ l̄rificat, lucerna aut̄ impioꝝ extinguet. Al- bertus quoq; hic ait: Flāma (secundū Aristotele) est fumus succesus, & significat̄ p̄speritatem, quæ ex auaritia & libidine cōgregat̄. [lux obtenebretur in tabernaculo eius] i. p̄speritas do- mesticoꝝ & habitaculi sui, simul cū ipso deficiet, & in aduersitate mutabit̄. [et lucerna quæ sup eum est] i. claritas suæ famæ [extinguet] i. ita q̄ vilis & miser dicit̄, qui pauloante erat famosus & inclutus, iuxta quē sensum Salomon Prouer. 10. loquit̄: Memoria iusti cū laude, nomē impioꝝ putrescet. Et Dauid regi p̄miserat Deum, q̄ daret ei lucernā in Hierusalē, sicut in lib. Reg. frequēter habet̄. E contra demū de forti muliere Prouer. 31. dicit̄: Nō extinguetur in nocte lucerna eius, [Arctabunt gressus virtutis eius] i. p̄cessus & opa suæ parentis restrin- gentur p̄ aduersitatē, infirmitatē, obstacula. Hoc dicit̄ cōtra Iob, quia superius dixit Deo: Po- suisti in neruo pedem meum. Sic Deus arctauit gressus Pharaonis, filios Israel persequentis. [et p̄cipitabit eum consiliū suum] i. erranti consilio credet, falleret, & à fine impediatur intento. Deus em̄ frequēter infaturat consilia impioꝝ, sicut ip̄sus Achitophel, & de iniustis Prouerb. 1. inducit̄: Comedet̄ fructus vitæ suæ, suisq; cōsilijs saturabunt̄. Talibus loquit̄ Deus per Esaiam: Væ filijs desultores, vt faceretis consiliū, & non ex me: vt adderetis peccatū super peccatum, & os meū non interrogastis. Istud superius dictum pleniusq; expostum est, vbi habet̄: Deus apprehendit sapientes in astutia eorū, & cōsiliū prauoꝝ dissipat. [Immisit enim in rete] id est, capturam diaboli, scilicet in peccatum, [pedes suos] i. affectus & vitæ p̄cessus implicando se vitijs. Propter quod ad veram prosperitatem tendere impeditur, secundum illud Prouerb. 5. Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccatoꝝ suoz̄ constringetur. Sic de diuitibus & auaris ait Apostolus: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa vana & inutilia, & q̄ mergūt hominē in interitū & perdi- tionem. Sed tale rete non incidunt oculari, veraciter sapientes, qui norunt astutias satanæ, iugiterq; ad Deum confugiunt. Vnde Prouerb. 1. aseritur: Frustra iacitur rete ante oculos pennatoꝝ. [et in maculis eius] id est, peccati immunditijs [ambulat] p̄seuerando in malis, & de vno peccato in aliud corruendo, quemadmodū Timotheo scribit Apostolus: Mali ho- mines proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes. Nam & vnum peccatum nisi pex pœnitentiam deleatur, pondere suo mox trahit ad aliud, iuxta illud Ecclesiast. 5. Peccator adijciat ad peccādum. De talibus dominus per Sophoniam testatur: Visitabo sup viros de- fixos in facibus suis. [Tenebitur planta illius laqueo] Per plantam quæ est infimū pedis, in- telligitur terrenus affectus, quo homo infimis carnalibus adheret, qui laqueo tenet̄ id est, fraude diaboli retrahit mentem à Deo, & figit in vitio. Laqueus quoq; consuetudo peccan- di, tentatio inimici, & qcq; à Deo mentem directe elongat, de quo habetur in Psal. 125. Ani- ma nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Et: Ipse liberabit me de laqueo venan- tium. Deniq; secundum Augustinū, in medio laqueoz̄ ambulamus, quibus si plāta seu actio nostra innectat̄, à progressu ad beatitudinē detinet̄ seu impedit. [et exardescet cōtra eū] i. cōtra ipsius salutē feruebit in eo [sitis] i. ardens peccadi affectus. Quāto em̄ quis diutius pec- catis se ingerit, tanto plus delectat eum peccare, quantum in se est. Propter quod Abacuc de impio ait: Dilatā quasi infernus animam suam, & non implebitur. [Abcondita est in ter- ra pedica eius.] Pedica est instrumentum capiendī per pedes animalia sub terra abscondita. Dicit̄ quoq; catena seu vinculum pedum. Itaq; in terra abscondita est pedica eius, i. in terrea- nis & rebus carnalibus latet causa seu laqueus decipiēs impium, dum bono in rebus caducis inuento afficitur & latet, atq; à Deo auertit. Hi sunt quos auaritia decipit, & libido siue ela- cio. Vnde subiungitur: [et decipula illius super semitā.] Decipula est instrumentum decipiē- di vel capiēdi, p̄ quam causa alliciens ad peccatum exprimit̄, quæ sup semitam absconditur, i. in rebus quibus homo quoridie vitur, & p̄ quas velut per semitam graditur, occultatur. In rebus enim creatis aliquid bonitatis, desiderabilitatis, delectositatisq; est, sed virtuosī talibus bene vitantur, referēdo hæc ad gloriam creatoris, vtendo eis secundum voluntatem ipsius tanq̄ mēijs ad finem. Vitiōsi vero talibus quasi vltimo fini inharēt, & plus afficiuntur ac dele- ctantur.

Albertus. Aristotel.

2. Pa. 22.

1. Reg. 17.

Esai. 30. Iob 5.

1. Tim. 6.

2. Tim. 3.

Sopho. 1.

Psal. 90.

Abac. 2.

stantur in eis, q̄ in vero, p̄fecto, immēso, supessentialiq; bonosideo decipiunt. Hoc est q̄ Sa- piētia 14. scribit̄: Creaturæ Dei in odiū factæ sunt, & in r̄tationē hominū, & in muscipulam pedibus insipietium. De talibus conquerit dñs Hiere. 2. Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitas, quia elongauerūt à me, & ambulauerūt post vanitatē, & vni facti sunt. Item q̄s Duo, ingt, mala fecit populus meus; Me dereliquerūt fontē aquæ viuæ, & foderūt sibi cister- nas dissipatas, quæ cōtinere nō valēt aq̄s. Creaturæ itaq; fallūt peccatē obiectaliter, materialiter, seu occasionaliter, mouēdo ipsius rationē seu appetitū. Peccās vero fallit seipsum, quasi efficiēt, dum ratio eius cōsentit illicito. Peccatū aut̄ decipit eū, formaliter mentē cōcādō, iux- ta illud Prou. 14. Stultis illudit peccatū. [vndiq; terrebit eū formidines] q̄a timebit sibi acci- dere quod meruit, & quod alijs intulit, sibi inferri pauidus suspicat̄. Hoc supra iam dictū est Iob 35. plenius atq; expostitū, vbi habet̄: Sonitus terroris semp̄ in auribus imp̄j, & cū pax sit, ille infi- dias suspicat̄, cōtra quod Prouerb. 5. dicit̄: Ne paucos repētino terrore. Hinc habitati in adiu- torio altissimi fert̄ in Psal. 90. Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die &c. [et inuoluet̄ pedes eius] Num em̄ quis plurimū metuit, nō audet ad quælibet loca accedere atq; ab actib; diuersis retrahit̄, suspicās sibi vndiq; imminere periculū, sicq; tam corporales q̄ spirituales ipsius pedes formidinibus inuoluunt̄, quia à liberis progressibus impediuntur, quemadmodū in lib. Iudic. filij Beniamin fesside legunt̄ in petra Remmon. Deniq; passio ti- moris, si sit modū intensa, impedit hominē à cursu & motu, & nonnunq; quasi imobilem reddit. [Attenuet̄ fame robur eius] i. fortitudo imp̄j per esuriam debilitet̄, [et inedia inua- dat costas illius] i. paupertas eum sic maceret, q̄ costę eius appareāt. [Deuoret pulchritudinem cutis eius] i. ad deformitatē eum p̄ducit. Fames em̄ pallorē maciemq; inducit, [et consumat̄ brachia eius primogenita mors] i. in tēpestiua siue anticipans, qua quis ante naturalem ter- minum morit̄. Vel primogenita mors vocat̄, quæ ex peccato sequuta est, iuxta illud Sap̄ia 1. Deus mortē non fecit, iniustitia aut̄ acquisitio mortis est. Imp̄j vero manibus & verbis ac- cerserunt illam. [Auellat̄ de tabernaculo suo fiducia eius] i. spes quā habuit in rebus atq; do- mesticis, pereat. Similiter spes domesticoz̄ eius. In omnibus his tangit beatum Iob, cui ista pro magna parte iam acciderunt. [et calcet sup eum quasi rex interitus] i. languor & mors eum omnino potēt opprimāt siue deiciant, sicut rex pauperem calcet. [Habitent in taber- naculo eius socij illius qui non est] i. socij eius qui obijt, occupēt domū eius, eo iam mortuo. [adspersat̄ in tabernaculo eius sulfure] i. foetidus odor, qui in domibus mortuoz̄ spargi so- lebat in signum m̄ceroris, vt dicit̄. & hæc duo ad aduersitatē pertinet̄, in quantum cōsequen- tur ad mortē & priuationes sunt bonoz̄, quæ aliquando habebat qui obijt. Vnde quidam expositionē Thomæ hic reprobās, deficit. [deorsum radices eius siccantur] i. quæ plantauit, radicibus arefcant. Quidam tamē per radices filios & nepotes intelligunt. [Iursum aut̄ atera- tur messis eius] i. fructus, qui iam ad maturitatē venerunt. Talia filijs Israel p̄pter eoz̄ con- tigisse peccata, in Ioele, Aggæo, & alibi legitur. [Memoria illi p̄reat de terra] i. nec in hominū recordatione p̄manet, saltē quo ad præconiū aliquod. [et non celebret nomen eius in plateis] id est, fama eius non sit in hominū communitate solennis. Cum em̄ in plateis homi- nes confluant, addidit, in plateis. Quocirca scribit Albertus: Platea dicitur à Græco platon, quod latine dī latū. Vnde vult dicere, q̄ in latitudinibus populi memoriale imp̄j non cele- bret, sicut in gestis Romanoz̄ describit̄, q̄ cum Domitianus Imp. à senatu occideret, præcep- tum est, vt nomen infamum e lignis atq; lapidibus eraderetur. Huic consonat illud Pro- uerbioꝝ 10. quod allegatum interdum est: Memoria iusti cum laudibus, nomē impiorum putrescet, videlicet quo ad famæ claritatē alioquin sicut optimi, ita & pessimi manent in memorijs hominum. [Expellet eum] Deus [de luce] vitæ ac prosperitatis, [et ad tenebras] aduersitatis ac mortis & damnationis, secundū illud in Euangelio: Seruum inutilem projici- cite in tenebras exteriores. [et de orbe transferet eum] id est, de seculo isto tollet eum, omnio- no projiciens ipsum in tristissimū orbē inferni, iuxta quod Esaias dicit̄: Impio in infernum detraheris ad fundamenta laci. Hinc Isaac Ludgus philosophus, in libro diffinitionum secun- dum Stoicos loquens: Impius, inquit, deprimet̄ sub orbe tristi, & ardebit̄ ibi in igne magno. [non erit semen eius, neq; progenies in populo suo] i. filij & posterij eius peribunt. [nec vllæ reliquæ in regionibus eius] i. nulli de eius semine superstites p̄manebunt. Hoc interdū cor- poraliter ita fit, sicut & in libris Regum legunt̄ quidā decē tribuum reges cū tota sua proge- nie, quantū ad eos qui masculini fuerant sexus, ob sua peccata Deo iubete occisi. Spiritualiter autem verius est, q̄ omnes qui eius sequunt̄ malitiam, spiritaliter pereunt & damnant̄. Sic & in Psal. 1. habetur: Semen impiorum peribit. Item in Esaias: Non cōsurgēt in æternum semen pestioꝝ. [in die eius] i. die suæ punitionis à Deo, [strepabant nouissimi] inferiores siue vul- gares, de tāta imp̄j plagatione mirātes: [et primos] i. superiores [inua det̄ horroz] q̄a time- bunt ne simile qd accidat eis: & qm̄ naturale est homini, visis seu cognit̄is rebus magnis, miris atq; insolitis, expauescere. Postremo Baldath q̄s epilogās, subdit: [Hæc sunt ergo taberna- cula

Iob 35.

Iudic. 26.

Joelis 1. 2. Aggæi 2.

3. in Matt. 25.

Esai. 13.

3. Reg. 16. 4. Reg. 10.

Esai. 14.

cula iniqui] i. ita contingit iniustus, ut dixi, & tabernacula p̄fato modo pereuntia p̄tinet ad iniquos, [& iste locus eius] i. ad p̄dictum locū terminumq; p̄nalē ac miserum ducit, [qui ignorat Deum] ignoratia opposita sciētia Dei formatā ac practicā, qua quis noscit Deum non nuda notitia aut fide informi, sed cognitiōe ornata per actus bonos & charitatē, de qua notitia scriptum est: In hoc scimus qm̄ cognouimus Deum, si mādata eius obseruamus; q; dicit se nosse Deum, & mādata eius nō seruat, mēdax est. Hinc om̄is malus dicitur ignorā, i. hac practica ac formatā sciētia carēs, & etiā qm̄ p̄cedo iudicat falsē. Elucescit autē ex p̄inductis, q; argumētatio Baldath sit prorsus inualida ad probādum p̄positum, ut pote q; aduersitates nō accidit homini, nisi p̄pter eius peccata cum p̄fata aduersitates non iniustus duntaxat, sed & iustus frequenter eueniāt. Immo martyres sancti in vita & morte durissime passi sunt, & corpora quorundam prohibebantur sepeliri ac honorari.

¶ De topologico eiusdem capituli intellectu, Art. 42.

PER amicos B. Iob, fallaciter iustus atq; in proprijs oculis sapiētes intelligi, dictum est: sape qui cum spiritali supbia pleni sunt, increpationes iustas & charitativas non sustinent; sed increpati, duriora respondēt, calumniant, increpātēq; criminant, dicētes ad illū, qd Baldath dixit ad Iob: [Vsq; ad quē finē verba iactabis?] Cū em̄ rane sibip̄s in seipsis cōplaceāt, tanquā sapientes & iusti, quicquid contra eos profertur, inane, ventosum, iactatorium ac frivolum opinantur, eloquentē quoque, inconsiderate & ruditer loquentem affirmant, iuxta quod subditur: [Intellige prius] verba mea & mē dignitatem personā, [& sic loquamur.] Nempe cum suo ingenio nimis confidant, contradictores suos, eorum quā dicuntur, intelligētiam non habere testant. Præterea quidam sunt garruli, qui ipsa loquacitate pascuntur & conferentes seu disputantes cum aliquo, ita suis intenti sunt verbis & phantasijs, q; colloquentis non aduertunt intelliguntq; sermones, sed semper ad verba propria reflectunt, quibus dicendum est: Intelligite prius, & sic loquamur, nisi enim colloquentes se mutuo intelligant, inutiliter confabulantur. Hinc Ecclesiastici 32. habetur: Vbi non est auditus, non effundas sermonem, Et item: Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi gratia bona. Insuper tales, quoniā apud se magni sunt, ab alijs quoq; sapiētes & magni cupiunt reputari, q; si quia humiliaverit eos, conquerunt se despici, dicentes quod sequitur: [Quare reputati sumus ut iumenta, & sordidimus coram te?] Porro qui vere est humilis, qui in suo latet defectu, quantumlibet deprimat, maiori humilitione dignum se arbitrat, si propter illata aduersa non indignat. Præterea magni in p̄prio corde, dum corrigiunt, corrigentiē ex impetu impatientiæ, non ex charitatis seruire loqui existimant, dicentes subiuncta: [Quid perdis animam tuam in furore tuo?] Itaq; furor hominis, perditio est ipsius. Ideo mansuete agamus, iuxta illud Ecclesiastici 3. Fili, in mansuetudine opera tua p̄fice, & super hominum gloriā diliges. Furor quoq; reddit hominem alijs intolerabilem & inclementē, secum dum quod Proverbia 27. fertur: Ira non habet misericordiam, nec erumpēs furor; & impetum concitati spiritus ferre quis poterit? [Nonne lux impij extinguetur?] Naturalis enim lumen rationis per peccatum excæcatur, quāvis non prorsus tollatur. Teste siquidem beatissimo ac divino Dionysio, peccatum naturalia non aufert, sed inficit. Potissime autem in inferno lux ista obruit, cum Ecclesiastes dicat: Nec ratio nec sapiētia nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Deniq; lux impij extinguet, id est, omnis honor, fama, prosperitas, gloria eius peribit, sicut in Psalmo 36. de impijs scriptum est: Tanquā scenum velociter arefcens, & tanquā olera herbarum cito decident. [Nec splendebit flamma ignis eius.] Flamma ignis impij, i. servor sui carnalis ac vitiosi amoris, coram Deo nō solum nō splendet, sed terra ac fœtida est atq; damnanda, Propter quod ad Timotheum ait Apostolus: In nouissimis temporibus instabunt tempora periculosa, & erunt homines seip̄os amantes, cupiditate elati, voluptatum amatores magis quā Dei. Hanc igitur p̄ aquam patientiæ salutaris penitus extinguamus: quod, agente Spiritu sancto, completur, iuxta quod Esaiā 4. inducitur: Protectio erit in vmbra culum diei ab æstu, & in absconsionem a turbine & a pluuia. [Lux obtebescet in tabernaculo illius; quia quanto plus peccat, tanto lux animæ eius, in suo corpore infelicitus offuscatur.] Arcēbuntur gressus virtutis eius. [Quantum via salutis sit arcēta, id est, ardua siue difficilis, charitas tamen spiritaliter extat latissima; quoniam ad omnes & vsq; inimicos protenditur, omnesq; complectitur. Hinc quanto quis in charitate & gratia amplius crescit, eo gressus animæ eius plus extenditur. Propter quod scriptum est Psalmo 118. Ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisiui. Itemq; Statuisti in loco spatiose pedes meos. Et Latum mandatum tuum nimis. Impius ergo, quoniam expertus est charitatis infusa, nec querit quæ Christi sunt, sed seipsum, hinc gressus eius arcēbantur, dum ad ipsum iugiter reflectuntur. Postremo, in inferno claudetur, & gressus eius p̄nalissime arcēbuntur, ita ut nunquam egredi queat. Immisit enim in rete pedes suos. Non impli cecurus nos laqueo inimici, vinculo peccati, fagenæ diaboli, ut agunt iniqui, de quibus ad Timotheum

1. Ioan. 2.

Eccēs. 9.

2. Tim. 3.

Psal. 30. Psal. 118.

Timotheo

Timotheum scribit Apostolus: Resipiscant a laqueis diaboli, a quo captiui tenent ad ipsius voluntatem. [Attenuet fame robur eius.] Ista atq; sequētia non imprecādo malum seu maledicēdo, sed predicēdo seu zelo iustitiæ, non luore vindictæ, promunt. Robur autē hominis, est ratio eius, quæ fame attenuat, dum spiritaliter non cibatur pane vitæ & intellectu, actione virtutum, diuinoq; infusione charismatum, [& inedia] i. gratiæ carētia, quæ est spiritalis & maxima vitæ huius paupertas, [inuadat costas illius] i. interiores sensus ipsius, dū spiritaliter nō fouent nec roborant. Quemadmodum autem costas viscera constringunt, ut earum soliditate muniant, quæ intrinsecus latent; sic sensus interni interius latentes, contegunt cogitatus: qui nisi p̄ gratiā gubernent, p̄fata consumunt inedia, quia deficient. [Deo ret] inedia ista [pulchritudinē cutis eius] i. exterioris cōuersatiōis decorē, quæ quis exēplaris efficit: qui si gratiā perdat, in exemplaris iam reddit. [& consumat brachia] i. opera [illius, primogenita mors] i. supbia oim̄ vitiorū origo. Vñ verissime dū Sola supbia destruit oīa, si comitet. In ipsa em̄ initium sumpsit omnis p̄ditio. Idcirco opa hominis ipsa consumit, i. coram Deo mortua seu immeritoria facit. Præterea cum peccatum, animæ mors vocetur, rite primogenita mors, supbia appellat, quæ in celo sumpsit exordium ante aliud omne peccatum, [calcet super eum, quasi rex intectus] i. diabolus seu consuetudo iniqua, cui vitiosus prorsus subicit: quia (ut ait in 2. sua Epistola Petrus) iniqui, serui sunt corruptiōis. A quo em̄ quis victus est, huius & seruus est. [habitet in tabernaculo eius] i. in domo consciētia suæ, [focij eius qui non est] i. spiritus maligni, spiritus elationis, spiritus cupiditatis, spiritus carnalitatatis, qui sunt focij principis tenebrarū, qui spiritaliter nō est, atq; a Christo ad nihilum redactus asseritur, quia conuictus & perditus est, & a summo esse, summe auersus est. Hinc Christus in Euangelio ait: Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inæquosa, & non inueniēs requiē, dicit: Reuertar ad locum vnde exiui, tunc vadit, & assumit septē alios sp̄s nequiores se, & ingressi habitāt ibi. [Adspersat in tabernaculo] i. corpore eius sulfur] i. fœtor carnalium vitiorū, quibus subiiciunt & inquinant reprobi atq; pueri. [deorsum radices eius siccant] i. cogitaciōes affectiōesq; eius in fundo suæ mentis humore careant gratiæ, infructuosasq; fiant. [sursum autē atterat mētis eius] i. congeries operū, ita ut inuulilis Deoq; in accepta sit vita ipsius. Cætera patent.

2. Tim. 2.

Tob. 4.

2. Pet. 2.

Luc. 11.

¶ Explanatio literalis cap. 19. Respondens autem Iob, dixit. Art. 43.

Respondēs autē Iob, dixit, nō ipsi Baldath duntaxat, qui capit, loquebat iam habito, sed omnibus tribus, qui in impugnatione sua fuerūt cōcordes. [Vique quo affligitis animam meam] mēdacia p̄ferēdo, errores vestros p̄tinaciter defendēdo, inordinate loquēdo, mihi blasphemias & maxima crimina imponēdo; Quo autē quis veritatis & æquitatis purior ardētiorq; amator extiterit, eo grauius sibi est videre iniusta, audire mēdosa, p̄fertim quæ fidei derogant, & Deo directe repugnant. Hinc Christus intūs incredulorū errorē, dicebat: O generatio incredula, quādiu apud vos ero? quādiu patiar vos? Hinc subdit: [& a territis] i. molestis [me sermonibus] i. vitiosis atq; sup̄fluis, ita ut illud Psal. 139. vobis conueniat: Accurrunt linguā suā sicut serpentes. Sapiens autē inutilium verborū multitudinē atterat, sciens quod scriptū est: In multis verbis inuenit stultitia. [En decies confunditis me.] nam quis quies respondistis mihi indignāter & confusue, & verba a me quinquipartita distinctione prolata negastis ac irristsis. Iob em̄ ante hęc responsionē quinquies est locutus, i. choando a loco quo ait: Pereat dies in quo natus sum, ut intuenti patefuit. Eliphaz vero iam bis arguit cōtra Iob, similiter Baldath, Sophar autē semel. Aliqui tñ putāt hic numerū determinatū pro indeterminate poni, cū ait: En decies, sicut in Psal. 104. Memor fuit in seculū iramētū sui, verbi quod mādauit in mille generationes. [& nō erubescitis opprimētes me] nō rōne, sed multitudinē & importunitate verborū aut iniuriarū, cū tñ verecūdum in honestumq; sit, tres simul cōtra vnū afflictiū, vulneratū & semimortuū, ita cōfligere. Sed impatiētia ac cæterarū passionum mentē excæcāt, ut erubescēda nō erubescat. [Nempe] i. certe [si ignorauit] i. ita: igno rantia sum, ut mihi importitis, [mecum erit ignorātia mea] i. ego eā portabo, nec vobis nocēbit vel meū erit, i. eam humiliter cōsiderabo atq; fatebor, nec me sapientiē iactabo ut vos. [At vos cōtra me erigimini,] i. cōtra me extollitis vos, & p̄pōse loquimini mihi. [& arguitis me opprobrijs meis,] i. verbis opprobriosis aduersum me a vobis prolatis: vel opprobrijs meis, i. opprobria quæ passus sum a sarana, & a Chalæis atq; Sabcis, mihi subsannatiue obijcitis, quasi p̄pter meos excessus ea p̄pessus sim. [Salte nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit.] Verbū hoc prima facie fatis horribiliter sonare videt, p̄fertim cum teste B. Augustino, iudicia Dei esse nō possint iniusta, quāvis sint frequenter occulta. Sed meritē beati Iob pensare debemus, non solum formā sup̄ficiēmq; verborū iudiciū etēni Dei, dupliciter æquum dicitur seu iustum. Primo ex parte Dei, & sic semper est æquum & iustū, quia secundū ordinē sapiētia eius p̄cedit, nec ratione caret legitima, etiam si innocens flagellatus quia & iustum est corā Deo, ut quis pro inexcusatoq; augmentoq; gloria

Matt. 19. Marci 9.

Ecc. 5.

Iob 3.

Psal. 104.

gloriae affligati immo misericors iudiciū Dei, iustū est hoc modō q̄ tam bonus est Deus, v̄ iustū sic, ipsum misericorditer iudicare, gratiā dare, clemēter saluare. Secūdo iudiciū Dei dū cū iustū ex parte iudicati, dū quis iudicat, recipitq̄ a Deo secūdu quod meruit, s. secūdu opa sua: & sic asserit S. Iob se iudicatū a Deo non a quo iudicio, non tamē iniquo quia iudiciū istud vno modo fuit æquū, alio modo non æquū. Iniquū vero vtrāq̄ æquitatē excludit. Iob ergo cōsideratq̄ virtuosē & irreprensibiliter vixit, fidētaliter nouit, q̄ vita sua tam dira non merebat aduersa, nec meruit taliter cingi, i. vndiq̄ impleri flagellis, vt superius ait: Si iudicatus fuero, scio q̄ iustus inueniar. [Ecce clamabo vim patiens, i. s. pro ope & liberatione clamauero ego violentiā passus ab hostibus, & nemo exaudiet] i. nullus homo auxiliabit mihi. [voci ferabor] pro adeptiōe iudiciū, quo quis recipit secūdu merita sua. & nō est qui iudicet me hoc modo iam, sed tribulari p̄mittere mea demerita. Nihilominus sciuit, se tēpore mortis a Deo iustissime iudicādum secūdu opa sua. [Semitam nō possum, i. id est, libere p̄gredi seu euadere nequeo, & in calle meo] i. operationum p̄cessu [tenebras] tribulationum [posuit.] Ista, quātum ad sensum, frequenter p̄habita sunt. Idcirco p̄transeo, quia & difficilima restant. [spoliavit me gloria mea] i. in clyta fama, honore & p̄tina reuerentia, qua tanquā iustus & sapiens ab hominibus honorabar. [& abstulit coronam de capite meo] i. iudiciale potestātē ac dignitatē, vnde infra 29. p̄fate Cū federē quasi rex circūstante exercitu. [destruxit me vndiq̄] i. toto corpore vulnerari p̄misit, & omnē substantiam quam habui, p̄misit mihi auferri. [& pereō] i. morti iam proximū sio, & destruo corpore, quod secūdu inferiorū & naturalū consideratiōē causā: sic fuit, quemadmodū Ezechia dominus dixit per Esaiam: Dispone domui tuā, quia morieris tu, & non viues. Hinc subdit [Et quasi auulserit arbori amputatā] i. non reliquit mihi fidētalē recuperādī sanitatē & cetera mihi ablata, quē admodū arbori amputatā nō remanet spes, via seu possibilitas re floritionis ac fructificationis: sup̄naturaliter tamē Iob omnia recuperavit. [Iratu est contra me furor eius] i. rigor diuinū iustitiā mihi iratus videt, quātum ad exteriorē apparentiam tam dure plagādo me. [& sic me habuit quasi hostē suum] i. taliter me tractauit, habendo respectū ad p̄nas quibus affligor secūdu seipsas, sicut impios solet tractare. Hinc dixit superius: Cur faciem tuā abscondis, & arbitraris me inimicū tuum? Et alibi Mirabiliter me crucias, & multiplicas iram tuā aduersum me. Verūtā tamē secūdu veritatem nō fuit in his ira aut furor Dei aduersum Iob, sed dilectio & gratia magna, vt dictum est plenius. [Simul venerūt latrones eius] i. Chaldæi & Sabæi, qui dicunt latrones Dei, quia ab eo creati, & potestātē fortitū ac venite p̄missi. Demones q̄ latrones fuerūt in p̄cussione B. Iob, & eorū qui pertinebant ad ipsum: quia & Chaldæi & Sabæi a dæmonibus fuerant incitati. [& fecerunt sibi viam per me] i. me ipsum & mea ad libitū conculcauerūt. [obfuderūt in gyro tabernaculum meū] i. domos meos & bona domus meæ, seu habitaculū ipsum, in quo filij & filia opprimebantur illō ruente. [fratres meos] i. cognatos, vel fratres, p̄rie dictos, si habuit eos. [longe fecit a me] p̄missiue, seu conomitātē: quia p̄ hoc q̄ Deus ita p̄misit Iob p̄cui, factus est ipse Iob adominabilis suis. [& noti mei] scilicet familiares & chari, [quasi alieni recesserunt a me] i. nō succurrēdo, cōdolēdo, astādo. [dereliquerūt me] p̄p̄inqui mei, & qui me nō uerunt] tēpore prosperitatis, [obliti sunt mei] tēpore aduersitatis, nō impendēdo subsidium neq̄ solatiū. Ista quoq̄ superius dixit: Inquilini domus meæ] i. aduenā in meis aedibus incales, [& ancillæ meæ] sicut alienū habuerūt me, [nō curātes de me, vel ut nihil autoritatis sup̄ eas haberē.] Ideo addit: [& quasi peregrinus fui in oculis eorū.] i. ita q̄ obliuioni me dabant, vel quasi p̄transeūdo aspiciēbāt. [Seruū meū vocaui, & nō respōditū] ore p̄prio deprecabar illum. [Puto hic singulare positū pro plurali, ita q̄ a pluribus famulis suis se dicat contemptū: quia nec iubēt, nec orātū acquieverūt tēpore aduersitatis istius: [Halitū meū exhorruit vxor mea.] quia corruptus & foetidus fuit ex interiorū maxima difcretia. [& orabam filios vteri mei] i. de semine meo p̄genitos, vt mihi qd̄ deseruērūt, q̄bus tamē de lege naturali & scripta potui p̄cipere. Huic autē verbo videt obuiare quod superius scriptū est, filios eius & filias simul oppressas in domo per eius ruinā. Ad quod Thomas respōdet: Dicit potest q̄ vel aliqui paruuli remāserunt, q̄ non interfuerūt illi cōiuuior: vel aliqui filij eorū, qui mortē priorū parentū impūtātes peccatis Iob, ipsum spernebant, & hoc secūdu probabiliū reor. Primo em̄ cap. dixit est, q̄ nati sunt ei septē filij & tres filia, vbi proles eius taxari vident. In- fra quoq̄ legitur, q̄ dñs reddidit S. Iob om̄ia duplicia, scilicet post huius plage sanationem, & tamē tunc nō sunt ei nati nisi septē filij & tres filia. Porro q̄ nō solum filij immediati dicunt filij vteri lumborumve patris, constat ex eo qd̄ dicit Ezechia: De filiis tuis qui egrediemtur ex te, quos generabis, erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. certum q̄ est, Ezechiam nō nisi Manassen immediate genuisse. [Stulti quoq̄ despiciēbāt me.] Stulti quippe cum nō nisi p̄sentia & terrena aspiciāt, in miseris positos adspiciant. Per stultos autē nō intelligitue

Iob 13.

Esa. 38.

Iob 13.

Iob 10.

Iob 1.

Iob 1.

Iob 42.

4. Reg. 20.

duntaxat, qui v̄su rationis profusus priuantur: sed & omnes iniqui, qui dono sapientiæ destituti, stoliditate dono illi cōtraria sunt repleti, qui instar puerorū poma & pira auro & gemmis p̄ferentium, carnalia & caduca spiritalibus p̄ferunt & æternis. De quibus Salomō ait: Stultorū infinitus est numerus. Specialiter tamen stulti hoc loco vocant, qui vanitatibus se omnino exponunt, vel partim in v̄su rationis deficiunt, quāuis sint iusti & sapientes. Hinc Salomō p̄testatur: Stultus omnes æstimat stultos. Rursusq̄ loquitur: Expedit magis occurrere v̄sæ rapis fœtibus, q̄ fatuo confidēti sibi in stultitia sua. [& cum ab eis recessissem, detrahebant mihi,] i. dicentes in secreto, quod dicere verebantur in publico, & implentes quod Proverbia 15. legitur: Os stultorū ebullit stultitiā. Et Ecclesiasticus ait: Temerarius in verbo suo odibilis erit. [Abominati sunt me quondam consiliarij mei] qui aliquando consiliarij mei tanquam viri prudentes fuerunt, [& quem maxime diligebam, auersatus est me.] i. se mihi opposuit. Hoc secūdu Thomam, forsitan dicit propter aliquem eorū qui tunc aderant, qui ei grauius aduersabant. Albertus vero per hunc maxime dilectum, intelligit Eliphaz Themaniten. [Pelli meæ] videlicet cuti sicca & arida, [consumptis carnibus] meis in magnitudine infirmitatis, [adhæsit os meum] i. ossa mea pelli adhæserunt, carnibus quæ inter pellem & os mediant, consumptis. Hinc sup̄ dixit Induta est caro mea putredine & sordibus pulueris, cutis mea aruit & contracta est. [& derelicta sunt tantummodo labia] nihil pinquedinis habentia, [quasi dentes meos,] iuxta illud Threnorū 4. Adhæsit cutis eorū ossibus eorum, & facta est quasi lignum. Per quod, secūdu Thomam, insinuare videtur, q̄ ceteris membrīs suo officio destitutis, solum loquendi officium sibi remanserit. Et quia miseræ debetur seu necessaria est misericordia, cum ingeminatiōe vocis ex magnitudine desiderij miseratiōem implorat: Misere cordi mei, misere mihi mei, saltem vos amici mei. cum amicorum sit, sua sibi inuicem communicare, & onera inuicem supportare, immo dilecti calamitatem quasi propriam reputare, atq̄ pro viribus releuare. Est enim velle, eadem velle & nolle, secūdu Thomam Philosophum. Vnde Ecclesiasticus inducit: Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis. Itaque cum alijs sim relictus, ab hostibusq̄ vastatus, saltem vos amici mei misere mihi mei, quia a fortissimo, cui nemo valet resistere, sum percussus. [quia manus domini tetigit me,] i. potestas Dei me sic lædi permisit. Nam & sup̄ fatan loquitur Deus: Mitte manum tuam, & tange os eius & carnem. [Quare p̄sequimini me sicut Deus?] non solum non condoletes neq̄ succurritis, sed afflicto afflictionem adiicitis, tribulādo me dure, sicut & Deus dure afflixit me. Vel sic: Quare me p̄sequimini sicut Deus? id est, ita me pro meis increpatis excessibus, quos mihi imponitis, ac si vos ipsi fragiles & ad peccata labiles non essetis, quemadmodum Deus sic increpat, q̄ ipse peccare non valet. Cum homo hominem punit, cum arguit, compassiue & pie debet hoc agere, pensans q̄ infirmus & defectuosus sit ipse, secūdu illud Apostoli ad Galatas 6. Fratres, etsi p̄occupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerātes teipsum, ne & tu teneris. Vel sic: Quare p̄sequimini me sicut Deus? id est, non est vestrū me p̄sequi, sicut me Deus p̄sequitur. Deus quippe p̄sequitur innocentem, vt probee vel ad gloriæ suæ manifestationē, aut propter meritoꝝ beatitudinisq̄ augmentum. Vos autem talem causam p̄sequendi me innocentem non habetis. Circa hæc scribit Gregorius: Si sint qui aspera correptione indigeant, tunc eis dura a nobis correptio admouenda est, cum Dei manus cessat a verberet: quū vero sup̄na insunt flagella, a nobis nō iam correptio, sed cōsolatio debet: ne, dum dolori increpationē iungimus, p̄cussionem p̄cussioni sociemus. [& carnibus meis saturamini,] id est, corporis mei doloribus delectamini, & quasi reficimini: quia putantes me pro peccatis meis percussum, nec tamen p̄nitentem sed induratum atque blasphemum, gaudetis de meis p̄nis, velut diuina congratulantes iustitiā. Insuper, iuxta Gregorium, qui proximorū p̄nas esuriunt, aut alienæ vitæ detractioe pascuntur, alienis p̄culi duntaxat carnes meas. De talibus dominus ait in Michea: Carnem populi mei comedēt, & pellem de super excoriauerunt. Thomas quoque affirmat, q̄ detractores carnibus humanis proprie vesci dicuntur. Atq̄ Albertus: Qui p̄nam, inquit, auget afflicto, saturat ac reficitur p̄nis eius. Itaq̄ compassiui simus & ignoscentes, nec aliorū afflictionem optemus, seu approbemus vt p̄na est, sed inquantum est effectus iustitiæ, remedium culpæ, occasio gratiæ, cumulus gloriæ. Præterea, quia beatus Iob mox vtilissima, alta, totiq̄ mundo saluberrime innotescenda fuit diciturus, adiecit: [Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei] quos dicam ad aliorum instructionē, vt futuris generationibus innotescant: [Quis mihi det, vt exarētur] i. scribantur [in libro?] Verba autem sequentia a diuersis diuersimode habentur, punctuātur & exponunt. Quidā em̄ (vt Albertus & Thomas) sic punctuant, In libro stylo ferreo sed non videt id aptum, cum ferreus stylus aptus non sit ad scribendū in libro. Ad quod soluendum

Eccii.

Eccii 10. Prou. 17.

Eccii 9.

Iob 7.

Eccii 6.

Iob 1.

Psal. 26. Mich. 3. Thomas. Albertus.

Albertus sic ait, in libro, i. in dura materia sicut in libro. Aliqui aut sic punctuantur Quis mihi det, vt exarent in libro, deinde de subiungunt, stylo ferreo & plumbi lamina, i. si parum fuerit scribi eos in libro, cupio vt scribant ferreo stylo in lamina plumbi. Talis etem plūbea maffa apices sibi inscriptos diu conseruat. Aliqui legunt & punctuāt sicut Quis mihi det vt exarentur in libro stylo ferreo aut plumbi lamina, quod rursus dupliciter explanat. Primo, exarent in libro stylo ferreo aut plūbi lamina, i. vel in tali materia. Secundo, aut plūbi lamina, i. scribant in libro cū ferreo stylo, aut cū plūbea lamina, [vel certe sculptant in silice,] sicut exā sicut difficillime recipit inscriptionē, ita diutissime tenet eam. Aliqui legunt, vel certe sculptantur, asseritq; Alber. q; celte sit nomen indeclinabile, designans instrumentū camentarij, quo lapides sculptuntur durissimi. Porro in Mammorectū Bibliæ legitur, q; celte sit ablatiuus, & declinet celtis, celtis, celti, significetq; ferreum instrumentū conueniens ad sculptendum. Iuxta hunc modū præcipit dominus Abacuc prophetæ: Scribe visum, & explana eum sup tabulam, vt percurrat qui legerit eum, vt scribitur Abacuc 2. Esaiæ quoque 3. iubetur Sume tibi librum grandem, & scribe in eo. Deinde exprimit hos sermones notabilissimos, æterna memoria dignos. [Scio enim q; redemptor meus viuuit.] In scripturis, scire, frequenter pro credere sumitur, vt quum Hieremiæ 10. legitur: Scio dominus scire, non est hominis via eius. Hoc nempe est articulus fidei, hominem sine gratia nil posse meritorie agere. Apostolus quoq; 2. ad Timotheum 3. Scito q; in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa. Et Salomon Ecclesiast. 11. Scito q; in omnibus his adducet te Deus in iudicio. Sic & modo scire accipitur. Vnde ad insinuandum immobile fidei suæ robur ac certitudinem: Scio, inquit, videlicet reuelatione diuina & fide, q; redemptor meus viuuit, i. vnigenitus filius Dei, qui secundum diuinitatem suam æternaliter & inuariabiliter viuuit vita actualissima, delicio sissima & perfecta: immo ipse est viuens & vita, superessentiale & superbeatissimum viuere, vnaq; vita cum patre. Propter quod ait: Sicut habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Præterea iuxta Thomam, nouerat Iob, Deus reuelante, q; propter protoplasti parentis peccatum, damnationi obnoxium esset genus humanum, à qua per vnigeniti filij Dei incarnationē ac passionē disposito tempore redimeret. Sed quoniam redemptorē nouerat verum Deum sempiternē viuētē, non ait: Credo q; redemptor meus viuuit, sed, sicut & Christus ait Iudæis: Antequā Abraham fieret, ego sum. De q; ad Hebræos 13. ait Apostolus: Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. Christus quippe, secundum doctores, supponit hypostasim increatā æternam. Propter quod Iudas ait in sua Canonica Iesus populum saluans ex Aegypto. [& in nouissimo die] status ludæi seculi, videlicet in fine mundi, quando generatio cessabit, [de terra surrecturus sum,] i. corpus eum ex cineribus suis reparabit, & anima mea illi reuinetur: sicq; qui p mortē cecidit, per resuscitationem de terra surgat. Resurrectio enim est eius quod cecidit, secundum Damascē. Ex hoc elucet, q; iuxta sententiā S. Iob, mūdus finiet, quātū ad gnationē & corruptionē, ac tēporis cursum: & q; generalis resurrectio fiet in termino mundi, non ante, nec postea, neq; multoties. Ex q; bus confundit error quorundam Platonicoꝝ & hæreticoꝝ, dicitū, Post certa tēpora interualla, redeuntibus ad eōsdē situs sideribus, corrupta reparari, mortuosq; ad hanc vitam reuertī. Ad quod etiam quidam allegabant illud Ecclesiast. 1. Quid est quod fuit: ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est: ipsum quod faciendum est. Nihil sub sole nouū, nec ualet quicquam dicere, ecce hoc recēs estiam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos. Sed (vt beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei exponit) hoc Salomon loquit non de eisdē numero, sed specie. Deniq; verbo inducto CHRIS TVS conformiter loquitur: Ego, inquit, resuscitabo eum in nouissimo die. Et Martha ait de fratre suo: Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. [& rursus circundabor pelle mea,] istam cum carnibus & ossibus recipiēdo. quo verbo damnantur hæretici, asserētes q; corpora suscitanda, erunt aurea siue celestia. [& in carne mea] eadē videlicet qua nunc tegitur anima mea, [uideo Deum saluatore meo] diuinitatē eius vidēdo clare per speciem oculo interiori, humanitatē uero ipsius oculo corporali: nec dubium quin & oculi interiores illam intellectualiter sint uisuri, sicut & angeli eam adspiciunt. Corpora autē suscitata, quatuor dotibus erunt ornata & glorificata, videlicet impassibilitate, agilitate, claritate & subtilitate: idcirco contemplationē, libertatem, & beatitudinē animæ nequaquam impediēt, sed augebunt, præsertim cum anima naturaliter forma sit corporis: ideoq; naturaliter inclināt ad informationē ipsius. [quē uisurus sum ego ipse] uidelicet in eadē carne & in eadē aia, ex quibus modo subsisto. [& oculi mei conspecturi sunt] per modum iam tactum, [& non alius] loco mei, quanuis alij multi mecum simul sint illum uisuri. Vnusquisq; enim ppriam mercedē recipiet. Sacileges impiusq; Porphyrius arguit Christianos maximæ stultitiæ, eo q; dicant mundum finiendum, & corpora suscitanda, eo q; corpus contemplationē impediatis, sed ex beatissimo Iob eius infania aperissimè reprobatur. [Reposita est hæc spes mea] de futura glorificatione corporis mei & animæ

Ioan. 5.

Ioan. 8.

Ioan. 5.

Ioan. 11.

meæ, [in sinu meo.] i. in secreto & intimo cordis mei, tanq; preciosissimus atq; charissimus mētis meæ thesaurus sic sumit finus apud Ioannē, ubi legit: Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrat. Præterea de hac resurrectione Daniel scribit: Multi de his qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium. Et Esaiæ 26. Mortui tui uiuēt, interfectiq; mei resurgent. [Quare ergo nunc dicitis] vos cōtra me disputantes, [persequamur eum] id est, affligamus hunc Iob, eum reprobando tanquā erroneum. [& radicem uerbi] i. uerbum fundamentale ac firmum, [inueniamus contra eum,] dicta eius totaliter destruendo. [Fugite ergo à facie gladij] id est, diuinæ iustitiæ sententiam contra vos timete, & pœnitēdo salubriter declinate. De quo gladio Apocalypsis 1. habet: De ore eius gladius ex utraq; parte acutus exibat. Et Deuteronomij 32. dominus præstat: Si acue ro vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis. Ideo subditur: [quoniam vltor iniquitatum gladius est.] i. diuinæ iustitiæ sententia peccata faciet vindicari, seu iuste puniri, de quo gladio dicitur Christo in Psalmo 44. Accingere gladio tuo sup femur tuum potentissime. De hac vltione dñs ait per Malachiam: Ecce dies veni succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi & omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniēs, quæ non derelinquet eis radicem. Vnde dicit & Iudas: Ecce venit dominus in sanctis millibus suis facere iudicium, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum. [& scitote esse iudicium] Dei, tam particulare, quo iudicat vnumquemq; dum moritur, quā vniversale, quo in die nouissimo iudicaturus est omnes, iuxta illud Ecclesiast. 12. Cuncta quæ fiēt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum sit, siue malum. Apostolus quoq; Omnes, inquit, nos manifestari oportet ante tribunal Christi. Ex istis, beatus Iob amicis suis ostendit, q; non desperauit, nec circa proidentiam Dei errauit vt ipsi, ideo consultit eis pœnitentiam salutarem.

Ioan. 1.

Daniel

Malach. 3.

2. Cor. 9.

De mysterijs eiusdem capituli. Art. 44.

Sanctum Iob fuisse euidētissimam Christi figuram, frequēter inductum est. Hinc præstans capitulū pro maxima sui parte de CHRISTO potest exponi, quod breuiter tangendum opinor. [Respondēs Iob dixit: Viquequo affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus?] Anima iusti, ipsa falsitate affligit, præsertim dum impios audit ætuitati resistere, & contradicere veritati. Iob ergo qui interpretat dolēs, i. Christus ppter nos passus, qui ait in Psalmo 68. Ego sum pauper & dolēs, de quo loquit Esaias 53. Dolores nostros ipse portauit, dixit seribis & pharisæis æquiuallenter verba stacta cum ait ad eos: Quid me tentatis hypocritæ? Marcus quoq; ait, q; Iesus circumspicies pharisæos cum ira, contristatus est sup cæcitate cordis eorū, qui inierunt contra eum consiliū, eo q; sabbato curasset infirmū. Multa insup blasphemij plena contra Christum loquuti sunt, dicēdo: Dæmonium habet; Insanit, quid eum auditis? seducit turbas, homo vorax, potator vini, amicus peccatorum & publicanorū. In principe dæmoniorū eijcit dæmonia, hic blasphematur, reus est mortis. Hinc afflicus est Christus non ex impatiētia, sed zelo iustitiæ: immo ex charitate errantibus condolens naturalis siue etiam charitatis affectu, & ppter inhonorationē patris æterni. Quoniam ergo tam sæpe consulsiue allocuti sunt Christum, seu loquuti sunt de eo, rite adiungit [En decies confunditis me,] quantum in vobis est: sicq; ponit numerus determinatus pro indeterminato, sicut Apocalypsis 22. cum dicit: Regnabit cum Christo mille annis. [& non erubescitis opprimētes me] innocentē, iustum & pauperē, quod vitiōssimū turpissimumq; consistit. In passione autē Christum corporaliter opprēsserunt, quāuis virtutes & patiētiam animæ eius opprimere non valerēt. Hinc Sapiēs dixisse eos scribit: Opprimamus iustum, quoniam contrarius est opibus nostris, & filium Dei se nominat. Deniq; quidā malignantis sunt animi & mētis crudelis, qui si viderint quēpiam à multis vexari, sæpiusq; confundi, nō con dolent nec succurrunt, sed potius iniuriantibus se iungēdo, afflictionē augēdo afflicti, in quibus nulla est verecundia, nulla pietas aut honestas, sed inhumani atq; brutales sunt tales, instar canum mordētes corrosus. Nos ergo etiam si à quo grauius læsi fuerimus, tunc ei potissime ignoscamus, compatiamur, suffragemur, dum eum aliunde videmus aut scimus affligi. [Nēpe si ignorauit, mecū erit ignorantia mea.] Ignorantiā esse in Christo multiplicē arbitrabant Iudæi, & quæ inter se occulte cōtra eū tractabāt, ipsum putabāt nescire, & experiētēs demū sapiētia eius, mirantes scicitabant: Vnde hic scit literas, cū non didicerit: immo quasi errantē, & turbas fallentē, dicebāt se psequi eū, quibus verbum præscriptū Christus potuit fari, velut si diceret: Tot, tāta, & talia ac taliter corā vobis miracula facio, q; de veritate doctrinæ meæ rationabiliter dubitare nequāq; valetis, quā Deus testimoniū falsitatis nō pberet q; signo xō sciēda, ignorantia mea redundabit in me. [At vos cōtra me erigimini.] Sic sacerdos, scribæ & pharisæi cōtra Christum se erexerūt, dicētes illud Ioan. 9. Nos scimus quā hic homo peccator est, & nescimus vnde sit. Insup verbis & factis supbissime opposuerūt se Christo, iuxta illud Psal. 108. Persecuti sunt homines in opē & medicū, & cōpunctū cor dicit, mortificare, quē psalmū de

Matt. 23.

Marci 3.

Ioan. 10.

Ioan. 7.

Mat. 11. 12.

Marci 2.

Ioan. 18.

Sap. 20.

Ioan. 9.

Christo literaliter scriptum, princeps Apostolorum insinuat Acto. 1. Præterea plures sunt, qui pro eo qd erigere se contra se tanq cõtra passionatos, vitiosos, ac imprudentes deberent, negligunt se, & cõtra alios, etiam aduersum meliores se erigunt, eis culpam & insipiẽtiam imponendo, non pensantes quod Proverb. 18. habet insultus prior accusator est sui, quos molestiam ferens iulius, dicere potest illud Threnoy. 1. Vide dñe afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus. & arguitis me opprobrijs meis. Ii, mihi à vobis falsè obiectis. iam em inductum est, qd opprobriosa verba locuti sint Christo, Ideo ait ad patrẽ in Psalmo 68. Quoniam propter te sustinui opprobrium. Item qd Ego factus opprobrium illis. Viderunt me, & mouerunt capita sua. Hinc Petrus ait Iudæis Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificans. Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit. Iudæi increduli Christum ob sua peccata iuste damnatum dixerunt, quibus Christus in cruce pendens, cum tot mirabilia fierent, dicere potuit verbum hoc, quasi diceret Ex his mirabilibus ppendite, qd Deus pater seu Trinitas nõ æquo iudicio me affligi permisit, & quietate qua reddis cuiquam quod meruit. Hoc est, pensate qd non pro peccatis meis hæc patior, sed p mundi offensis, quemadmodum Esaiæ 53. pater testat. Propter peccata populi mei percussit eum. Hoc Christus post Spiritus sancti missionem per os Apostolorum publice prædicauit, & p miracula declarauit. Vnde Acto. 3. Petrus loquens Iudæis, inquit, patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum, quem tradidistis & negastis ante faciem Pilati. Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet. Hoc est qd Chrs ait in Psal. 28. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad insipiẽtiam mihi. Nec obstat quod ait Apostolus Quia exauditus est Christus pro sua reuerentia. Ipse quoq Saluator Pater, ego sciebam, quoniam semper me audis. Verum est enim, qd quicqd Christus ex deliberata ratione & voluntate petiuit, sortitus est. Aliqua autem orauit secundum naturalem & sensitiuam suam humanitatis appetitum, in quibus ferunt non exauditus, sicut cum dixit Aufer à me calicem istum. Sed tales orationes non fuerunt pprie orationes absolute dictæ, & simpliciter factæ. Itaq; quod ait, Nemo audiet, secundum hæc exponit, nullus exaudiet. Potest autem & ita exponi Clamabo vim patiens, quia in cruce violentissimam sustinens mortem, clamauit Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? & nemo audiet, i. nullus homo succurret. Hinc ait in Psalmo 68. Sustinui qui simul contristare, & non fuit; & qui consolaret, & non inueni. [Vociferabor] quia cum clamore valido & lachrymis obtulit Christus preces patri in nocte qua tradebat, secundum Apostolum. [et non est qui iudicaret.] quia tunc non fuit qui iudicaret Christum secundum innocentiam suam, secundum quam ab omni pena fuisset mox præseruandus, sed iudicatus fuit à præside Pilato iniuste. Præterea Deus frequenter electorum petitiones differt audire, & voces eorum se aduertere quasi dissimulat, vt interier expurgentur, & diu clamando, copiosius præfixo tempore exaudiant, qui hanc diuinæ pietatis dispensationem non intuentes, conuerunt se quasi relictos, seu non attentos à Deo; sed in tali dilatione habenda est patientia, certa fiducia, indefessa instantia. [Semitam meam circumspexit.] Processus enim conuersationis Christi in seculo isto, aduersitatibus fuit repletus. Præterea ait in Psalmo 87. Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. & transire non possum] Christus etiam à Iudæis comprehensus, ligatus & crucifixus, quantum secundum exteriorem apparentiam, seu naturalem humanam potentiam transire hinc inde non potuit, pppter quod verba ista hoc modo ei conueniunt, nihilominus absolute loquendo, seipsum eripere, excutere, transireq; potuit per suam diuinam potentiam, immo & p creatam suam supernaturalem potentiam. Attamen quasi secure inter Iudæos transire non valens, persecutionem illorum ad horam declinans, subtraxit se, iuxta illud Iohannis 11. Ab illo die cogitauerunt vt interficerent eum. Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Effrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. [et in calle meo tenebras persecutionum posuit. Spoliauit me gloria mea.] Christus enim ad tempus in clytæ exitit famæ apud vulgares, præcipue quando (vt Euangeliæ testantur) in eis populus gaudebat in omnibus quæ magnifice fiebant per illum, atq; dicebat: Quia nunquã sic apparuit in Israel. Et: Propheta magnus surrexit in nobis. In die quoq; Palmæ honor & gloria ei à populo eminentissime impèdebant, sed in die Parasceus pater spoliauit pmissis Chrm hac gloria, intantum, vt vniuersus populus eum negaret ac diceret: Sanguis eius sup nos, & sup filios nostros. Petiuitq; latronem potius qm Christum dimitti. [et abstulit coronam de capite meo.] quia videlicet pater misit filium in maxima paupertate, ita qd temporaliter non regnauit, nec in primo aduentu iudicium retributionis exercuit; qd; abstulit ei pater coronam ad tempus, qua dignus iugiter fuit. Nam & cum Iudæi venturi erant, vt raperent eum, & regẽ facerent, patre volente mox fugit in montẽ. [destruxit me vndiq; toto corpore vulneribus lacerari pmissit, & per oia corporaliter morior, seruatum illud Esai. 57. Iustus perit, & non est qui recogitet. [et qsi auulq; arbori abstulit spem meam.]

Psal. 108. Acto. 4.

Hebr. 5. Ioan. 11.

Matt. 26.

Matt. 27. Psal. 21.

Hebr. 5.

Matt. 26. Ioan. 18.

Euangeliæ. Luc. 22.

Matt. 27.

Ioan. 8.

Pro

Pro Iudæorum conuersione Christus multipliciter laborauit, & spem quandã seu expectationem de eorum conuersione tunc habuit, quæ quãtum ad maiorem populillius partem, ablata est ei, qd populus ille in perfidia sua obstinatus effectus est. Hinc Esai. 49. loquitur Christus: Ego dixi in vacuum laboraui, sine causa & vane consumpsi fortitudinem meam. [Iratu est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostem suum.] Hoc competit Christo secundum expositionem præcedentis articuli. Ipse equidem fatetur in Psal. 87. Super me con firmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me: Vnde Esai. 55. scribit: Nos putauimus eum quos leprosum & percussum à Deo. Christus aut in scripturis aliqñ aliquid loquitur, non secundum quod fuit, sed sicut apparuit, vt est illud: Congregata sunt sup me flagella, & ignorauit. [Simul venerunt latrones eius] de quibus Ioan. 8. ait: Cohors, & tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum. [et fecerunt sibi viam per me] i. totum corpus meum in ictibus atq; vulneribus pertransierunt. [Obsederunt in gyro tabernaculum] i. corpus meum. Vnde & Petrus in 2. sua scribit epist. Scio qd velox est depositio tabernaculi mei. Hinc Christus ait in Psal. 21. Circumderunt me canes multi, conciliium malignantiũ obfedit me. Et sicut fecerunt corpori Christi vero, ita & corpori eius mystico, puta ecclesiæ primitiæ. Latrones quoq; sunt inuisibiles hostes animarum, fraudulentissimi iugulares, qui contra Christi famulos veniunt, ecclesiam obsident, atq; in cordibus plurimorum quos tentant, pferunt quos vincunt, sibi efficiunt viam, quia in mentibus succumbentium quasi libere ambulant, dum eos de vitio ad vitium ducunt. [Fratres meos longe fecit à me] Tempore enim passionis fugerunt à Christo apostoli, de quibus post passionem dixit Mariæ Magdalena: Vade, dic fratribus meis. Et ad patrem in Psal. 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis, [et noti mei quasi alieni recesserunt à me.] ceteri s. discipuli. [inglino domus meæ] per quos recte intelliguntur quidam ex gentilibus Christo credentes, sicq; ad eius domum, i. congregationem & familiam pertinentes. [et ancilla meæ] sicut alienum habuerit me [et tempore passionis, qd & multæ sceminarum, quæ aliqñ Christo crediderant, suggestionibus virorum ab ipso auersæ fuisse creduntur, quæ oes mulieres Hebrææ Christi ancilla posuerunt intelligi, quantum vnus veri Dei cultrices erant, vel esse se affirmabãt. [et quasi peregrinus fui in oculis eorum] non curantium nec attendentium me. [seruum meum vocaui] i. populum Iudæorum, feruli timore potius qm filiali amore Deo obsequentem, ad fidem & gratiam inuitaui & docui. [et non respondit] per obedientiam, quæ comparatiue pauci crediderunt. Vnde apost. allegat Esaiam, in Christi persona dicentem: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. [ore proprio deprecabar illum.] Christus em nunc blandis, nunc promissorij sermonibus hortabatur hunc populum ad salutem, & qui ante per pphe tas & alios hoc peregit, tandem in propria persona homo factus hoc fecit, sicut & Esai. 30. p. dixit: Erunt oculi tui videntes pceptorem tuum, & aures tuæ audient vocem post tergum mentis. Præterea Christus nunc conqueri potest hæc de impijs Christianis, qui fide & nomine, non charitate & actu, inquilini & ancilla sunt domus, i. ecclesiæ Christi, atq; peccado ab ipso recedunt, & quasi alienum & peregrinum Christi hic habent, eius doctrinam non intuentendo, eius præcepta paripendendo, mentem ab ipso viliter auertendo, sed & seruum suum, s. populum Christianum, Christus proprio ore vocauit, vocat ac deprecatur, vt conuertatur atq; obediat. Vocat aut nunc per scripturas, per angelicam directionem, per occultam inspirationem, per platorum ac prædicatorum atq; doctorum admonitionem. [halitum meum exhorruit vxor mea] i. synagoga olim spõsa vxorq; mea, me incarnatũ ac pntem ita conuertens, qd mihi nequaquã voluit appropinquare immo grauis ei exiti ad videndũ, nec voluit me audire. Talis aut auersio solet per halitus exhorrentiã designari. Vnde in Exodo filij Isra el legunt dixisse Moysi & Aaroni: Fecit odor nostrũ corã Pharaone. Fuit aut synagoga olim sponsa & vxor Christi, sicut modo ecclesia, de qua fertur in Apoc. 19. Venit in nuptiã agni, & vxor eius præparauit se. Synagoga vero per suam incredulitatem facta est adultera meretricisq; diaboli, ac repudiata à Deo, put Esai. 50. ait: Quis est hic liber repudiã matris vestræ quo dimisi eam? [et orabam filios vreri mei] i. Iudæos, quos practice intelligendo creauit, & sapientia mentis meę instruxi. Vterus quippe (vt dictum est) pro intellectu seu mente frequenter accipit, vbi interior animæ proles, quæ est verbũ ipsius, concipitur. Vnde in Pro uerb. Salomon loquit: Fili accipe doctrinam meã, quæ tibi pulchra erit cum acceperis eam in ventre tuo. De his filijs Esai. 1. restatur: Filios enutrimi & exaltaui, ipsi aut spreuerunt me. Iudæos aut (vt dictum est) Christus etiam deprecatorie ad salutem commonuit. [Stulti qd; despiciabant me] i. quod de Herodianis & ministris Pilati, ceterisq; gẽtilibus Christum persequentes opere vel consensu, specialiter accipi potest vel de vulgo Iudæorum indocto, de quo loquitur Hier. 5. Et dixit: Forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam domini & iudicium Dei sui. [Et cum ab eis recessissem, deerahebant mihi.] Iuxta illud Ioan. 7. Murmur multus erat de eo in turba, quidam enim dicebant, quia bonus est ille autem dicebant,

Psal. 34.

Matt. 28. Psal. 21.

Rom. 10. Esai. 65.

Exo. 19.

non, sed seducit turbas; nemo tamen palam loquebatur de illo. Detractio aut mortale peccatum est, valde graue, & grauius furto. Ideo Eccēs 10. dixit: Quomodo si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Iusto aut detractore, proflus enorme est. Rabominari me sunt quondam consiliarij mei; videlicet sacerdotes, scribæ & pharisæi, q consiliarij Dei seu Christi fuerunt, quasi ad ipsum pertinentes, non quasi ei consiliū impendentes, sed populo eius, quem admodum in Genesi filij Hebr loquuntur ad Abrahamam Princeps Dei es apud nos, vbi alia translatio habet Rex Dei es apud nos. Et quem maxime diligebat, auerfatus est me. Post hoc exponi de Iuda proditore, quem Christi maxime, i. valde multum dilexit, quantum ad amicitia signa, & beneficia gratia gratis datz. Nam fecit eum Apostolum suum, procuratoremq, & forte ad temp⁹ fuit in charitate & gratia. Deniq princeps apostolorum oretenus cum anathematizatione ac iuramento Christum negauit. Insuper ordo pōtificialis præ cæteris à Deo electus, Christum specialiter noscitur psecutus. [Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum.] Tempore passionis sanguine Christi exhausto, & corpore vulneribus dilacerato, violentissimeq disento, caro eius magna ex parte attenuata est, ita vt ossa viderentur pelli hæere, quia dilapsa dispersaq fuit caro eius terribilissima. [Et derelicta sunt tñmodo labia circa dētes meos]. cæteris membris meis suo officio qdammodo destitutis, solius mihi linguæ vsus remansit tēpore crucifixionis. Nā & Christus voce magna exclamans, tradidit spm quod supernaturale fuisse considerans ipse centurio: Vere, inquit, hic homo filij Dei fuit. [Miseremini mei, miseremini mei saltē vos amici mei.] Christus sibi cōdolere suos optauit, quem admodū naturale censet afflictio. Propter qd ait Psal. 68. Sustinui q simul contristare, & non fuit q consolaret, & non inueni. Præterea per amicos eius, intelligi possunt oēs qui affuerunt Iudæi, q licet p maiori parte fuerint eius inimici, tñ amici vocant, qm Christus eos amauit, & qm qdam eorum pdefinatū fuerunt: sicq amici tunc erant, non secundū pferentem iustitiam, sed secundū pdefinationem æternam, q postea sunt conuersi, qbus passione instante p dixit: Quom exaltaueris filium hoīs, tunc cognosceas quia ego sum. Iudæis quoq Christus multa specialia beneficia erogauit, ideo præ cæteris eius dicebatur amicus, vnde eorum ingratitude, perfidia, & psecutio sibi molestior fuit. Itaq ait: Miseremini mei, &c. tanq dicat: Gentilibus me tam dire cædētibus, saltem vos Iudæi populus ppter quē veni, condolete. Nihilominus p amicos intelligi possunt Iudæi tunc qdam modo increduli, puta discipuli, qui siue absentes, siue pferentes, Christo intime cōpatiebant. [quia manus dñi terigit me.] Deo em pmittente occisus est Christus, immo Deus se id fecisse testatur p Esa. 53. Propter scelus, inquit, populi mei percussit eum. In Actis qq loquit Petrus Deus qui prædixit per os oim pphetarum pati Christum suum, impleuit sic. Crudelibus vero incredulisq Iudæis loquit consequēter: [Quare psequimini me sicut Deus?] Hoc secundum pcedentis articuli elucidationē comperit Christo, qui etiā ait Deum se persequi pmissi: & quia per filij sui vnigeniti psecutionem & mortem, pordinauit genus saluare humanum, hinc filius loquit patri in Psal. 68. Quem tu percussisti, persecuti sunt. Et carnibus meis saturamini: Hoc rursum secundum phabitam expositionem maxime competit Christo, de cuius amarissimis pœnis crudelissimi persecutores vehementissime gēstiebant. [Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei?] Christus utiq verba sua tam in cruce & tēpore passionis & ante, plata sciens saluberrima esse, optauit ea ad mundi instructionem scribi tam in libris, q in hoīm cordibus, quod etiam sciendum certissime nouerat. ideo subditur: [Quis mihi det, vt exarent in libro.] corde Iudæorum, ob qrum instructionē Christi specialiter missum se perhibet, [stylo ferreo.] profunda & forti inscriptio, p dicatione, seu illuminatione, per quam verba diuina menti imprimunt humanæ. [vel in plumbi lamina] p quam intelligitur cor grauium personar, quæ religiosiores videntur: quod Christus adiunxit, quia à comuni populo Iudæorum nouerat sua verba spernenda, ideo cupiebat vt saltem ab eis recipere retur, qui maioris probitatis æstimabantur: quod & partim completum est, quia vt Acta habent, Multa turba sacerdotum obediebat fidei. Sed qm maior pars plebis huiusmodi māsit incredula, optauit saluator vt conuerteretur gentilitas. Propter quod subditur: [vel certe sculpanitur in silice.] duro gentiliū corde, de quibus dixit saluator: Alias oues habeo quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere. Deniq de spiritali hac inscriptione, quæ euangelica lex in cordibus scripta est electorum, allegat Apostolus ad Hebr. 8. testimonium Hieremias. Deum inducens dicentem: Dabo leges meas in mentes eorum, & in corde eorū: scripsi perferbam eas. Sequentia aut verba non proprie congruūt Christo, qui non in nouissimo die resurrexit, sed die tertio resurrexit. Insuper ex præinductis falsiter reor patere, qualiter verba huius cap. de quocunq grauiissime afflictio ac iusto, per Iob figurato, & Christi imitatore, queant exponi, quod causa vitandæ prolixitatis non prosequor, sed circa pleniorē tractationem verborum huius cap. quæ pro lectione dicuntur in officio defunctorum, paululum immorabor: Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum, &c.] Si quis tantam in-

eiderit infirmitatem, aut tantam fecerit abstinentiam, vt caro eius pro magna parte cernatur consumpta, ita vt dicere valeat cum Psal. 101. Ossa mea sicut cremium auertit, percussus sum vt scœnum. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ, i. pelli, secundum Hieron. talis verba hæc Iob dicere potest, qui amicorum petit suffragium: Miseremini mei, misere mini mei saltem vos amici mei. Tempore etenim aduersitatis & necessitatis, præcipue amicitia est monstranda, ideo dicitur Ecclē 6. Si possides amicum, in tentatione posside eum, & ne facile credas ei teipsum. Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanet in die tribulationis. Itemq: Non te pigeat visitare infirmum. Ex his enim in dilectione firmaberis. Et alibi scriptum est: Frater in angustijs comprobatur. Talibus ergo miseremur interiori compassione, & subueniamus pro posse, orando, consolando, ministrando, de necessarijs prouidendo. [quia manus domini tetigit me,] paternaliter in hac vita castigando, quæ admodum legitur: Castigans castigauit me dñs. Interdum aut manus dñi tangit nos in spū custodia indigemus, & aliorum spūale subsidium implorare debemus, ne in mente grauius vulneremur, sed statim curemur seu reparemur. [Quare psequimini me sicut Deus, & carnibus meis saturamini?] Hoc iuxta expositionem præhabitam, duris incompassionib⁹ dicitur, de quibus Prouer. 12. fertur: Viscera impiorum crudelia. Tales aut, iniqui sunt vitiosiq valde. Vnde Prouer. 11. legitur: Qui despicit amicum suum, indigens corde est: benefacit animæ suæ vir misericors, qui aut crudelis est, & propinquos abiicit. Tales attendant & pauent illud Iaco. 2. Iudicium sine misericordia illi, qui nō fecerit misericordiam. [Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei?] &c. qui ex gratia sibi collata profert sententia atq vilia, merito ex charitate cupit ea ad aliorum profectum commendari memoriæ & scripturæ, præsertim cum Ecclē 20. scriptum sit: Sapientia absconsa & thesaurus inuisus, q utilitas in vixorib⁹. [Scio enim q redemptor meus viuit.] quem admodum ad Roman. 6. dicit Ap⁹l⁹ Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, qui secundum diuinitatem æternaliter & incommutabiliter est viuens & vita. Hunc redemptorem tāto amplius diligere debemus, quo in seipso est melior, & quo à pœna maiori nos liberauit, ad maiora qq bona perduxit: quo item hoc amorosius, preciosius ac laboriosius fecit. Cum igitur ab æterna nos damnatione, pœna & morte redemerit, gratiam & gloriā nobis meruerit, & propriū sanguinis effusione cum amarissima passione hoc egerit, constat q eum toto corde in oibus & super oia semper amare, timere, honorare incomparabiliter obligemur: quæ nisi fecerimus, ingratiissimi atq vilissimi canes probabimur. [et in nouissimo die de terra surrecturus sum &c.] Verba hæc satis exposita sunt. Omnes quoq in die iudicij videbūt Christum Deum & iudicē in forma humanæ. Beati vero eius tunc diuinitatem etiam intuebuntur. Præterea verba hæc vigilantissime ponderare ac penetrare debemus, felicemq resurrectionem cordialissime desiderare, & pro ea efficaciter laborare. Sed & metuendissimum Dei iudicium tota mente vereri, & quæ tunc futura sunt, tanq pferentia oculis fidei quidie intueri. Postremo tangendū, quō lectio ista conueniat animæ in purgatorio constitutæ. Talis siquidem anima si languore graui & longo separata fuit à corpore, dicere potest de corpore quod habebat: Pelli meæ &c. quod ait ad puocanda Dei clementiam, dum propriam commemorat calamitatem. Insuper anima talis grauiissime dolēs, nec tñ iuuare se valens, amicorum precatur suffragia. [Miseremini mei, miseremini mei] Repetitio verbi, iudicium est intēsi affectus, grauiissimiq doloris. [Saltem vos amici mei] i. v. c. ppinici, familiares, amatores, & quibus aliqu benefeci, aut bona q habui, possidetis atq consumitis. Vnde specialis vobis ratio miserendi est mihi, charitate & iustitia exigētib⁹ istud. Itaq miseremini mei p me orando, elemosynas tribuendo, ieiunando, celebrando, aut cætera virtutū opa p me satisfactoria exercēdo. Sed heu in hoc multi viuentium negligētes sunt vehemēter, dum nec filij parētibus, nec bñficiati bñficatoribus, nec ppiniqu cognatis, nec amici amicis, nec in fiducia habiti cōmēdatis, defunctis (vt dignū est) pferatis modis iam miserentissimo patē attendūt, in quantis illi sint pœnis, q affectuosē sibi pferant subueniri, qm etiam teneantur illis succurrere. Nouerint hi quia sic fiet sibi, quō faciunt alijs. [quia manus dñi terigit me.] pœnis istis affligit. [Quare psequimini me sicut Deus?] Hoc anima dicit aduersus eos, qui occasio sunt q pœna sua in purgatorij loco augetur, qui sanimæ culpas sequuntur, aut mala eius incaute commemorant, quod secundum Gregorij, vicissim vergit in pœnarum animæ incrementum. [Et carnibus meis] i. carnalibus opibus seu operibus saturamini, vtendo meis: nec tamen digne mihi subuenientes, in quo & sacerdotes & canonici religiosiq cæteri inueniuntur maxime ac damnabiliter defeciuosi, non orando ac satisfaciendo pro his, quorum elemosynis vtuntur aut sustentantur, sicut charitas quitasq requirunt. Contra quos sanctus Bernardus terribiliter scribit, quia sacrilegi sunt, bonis ecclesie abutendo, & de elemosynis pauperum delicate se nutriendo, preciose, curiose atque superbe vestiendo, ac scelestissime superbiendo. Itaque pro

Gen. 13.

Marc. 15.

Ioan. 7.

A. G. 4.

Ioan. 10.

Hiere. 31.

Eccō. 7. Pro. 17.

Psal. 117.

Gregorij

Bernardij

be

hñfaciorib⁹ nostris uiuis ac mortuis iugiter efficaciterq; oremus, grati simus & ita uiuamus, ut pro nobis ipsis ac alijs idonei deprecatores inueniamur. [Quis mihi tribuat ut scribatur sermones mei] &c. Verba equidem animæ talis, tam dolorosa sunt, ipsa q; anima taliter angustiat, q; uerba sua cupit scribi & auxiliari ualentibus intimari, ut & ceteri hæc scientes, pœnas has caueant, ac pro ipsa exorent. [Scio enim q; redemptor meus uiuit] i. ideo cupio mihi subueniri, qm̄ scio me redimendam, certissime præsolans resurrectionem beatam, sciensq; Christum saluatorem meum in cælis regnâtem. [Et in nouissimo die de terra surrecturus sum] ego spūs rationalis, qñ corpus intrabo, informabo, uiuificabo ac erigam. Sicq; cum illo de terra ad iudicij locum confurgam, sicut per Iohelē Deus prædixit: Confurgant & ascendant gentes in uallem Iosaphat, quia ibi sedebo ut iudicem oēs gentes in circuitu. Cæterorum uerborum lectiōnis huius expositio non variatur, sed ex præcedenti patet articulo. Quod uero in fine cap. legitur, [Quare ergo nunc dicitis, persequamur eum, & radicem uerbi inueniamus contra eum?] potest esse uerbum Christi contra Iudæos, qui se ad eius persecutionem mutuo hortabantur, multipliciterq; inter se contulerunt, qualē aduersus eum accusationem proponerent. Potest demum esse uerbum cuiuslibet iusti contra impios persecutores. Cætera patent.

[Declaratio literalis cap. 20. Respondens autē Sophar Naamathites, dixit.

Articulus 45.

Respondens autem Sophar Naamathites, dixit: Idcirco propter ea quæ dixisti o Iob, [Cognitiones meæ variæ succedunt sibi] i. diuersa considero, nunc pensando rationes p̄ tuæ positionis defensione ualentes, nunc eas quæ ad contrarium uidentur conferre, & meam positionem firmare; & mens in diuersa rapitur, i. intellectus meus in diuersa ppendenda ac discutienda defigitur, ut moris est disputantibus, qñ nutare incipiunt & dubitare quid uerius sit. [doctrinam qua me arguis] i. reprehendis tanq̄ male sentientem de prouidentia Dei, dum dico hominem non flagellari à Deo nisi p̄ suis peccatis. [audiam] non mox eam cum asp̄natione abijciendo, sed qd̄ uerū in ea sit, diligentius inuestigat. [Et spūs intelligētis meæ] i. spūs per quem intelligo, sanima ut intellectiua, [respondēbit mihi] i. intus mihi ostendet, ac indicabit in consistorio mētis meæ quod uerum est, quia per intellectus inuestigationem ueritas inuenitur. [Hoc scio] quod subdo, uerū q; à principio temporis ex quo positus est homo super terram, i. ab exordio cōstitutionis generis humani, [q; laus impiorum breuis sit] i. celebris fama eorum cito pertransit, & paulo post diffamantur, cum non uera, sed apparētia bonitas uirtutis in eis sit, cuius falsitas cito consideratur atq; patefcit, [Et gaudium hypocrisæ ad instar puncti] i. nullius est reputationis siue durationis, præsertim respectu ueri spiritus, qñ gaudij, & quo ad futuri seculi æternitatem: nō enim uero ac stabili innititur fundamentum, sed caduco, uano atq; fallaci. Vnde Prouer. 12. scriptum est: Iter impiorum decipiet eos. In Esaiâ quoq; dicitur impio: Veniet super te malum atq; calamitas, & nescies ortum eorū, ueniet super te miseria repēte. [Si ascenderit usq; ad cælum superbia eius] i. q̄tumlibet in uita hac prosperetur ac eleuetur, etiam si cælestibus ac diuinis se reputer parem, ut hi q; in uita ista se adorari fecerunt. [Et caput eius nubes tetigerit] i. ambitiosa mens eius præ alijs sublimiter ualde se erigat: sanctisq; qui nubes uocantur, se præsumptuose æqualem existimet. [qñ flexu iniqui in fine perdetur] i. in morte subito deprimetur, atq; ut uilissimum cadauer à Deo spernetur, æternaliterq; damnabitur. Sic & Psal. 36. decētat: Vidi impium super exaltatum & eleuatum sicut cedros Libani, & transiit, & ecce non erat: & quæsiui eum, & non est inuētus locus eius. Hinc 1. Mach. 2. inducitur: Gloria peccatoris sterces & uermis, Hodie extollitur, & cras non inuenitur, quia cōuersus est in terram suam, & cogitatio eius perijt. In uisione q; Abdia dñs cōminat superbo: Si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde detrahā te, dicit dñs. [Et qui eum uiderant] in prosperitate, sublimitate & gloria, dicit, cognita repentina eius deiectione, [ubi est?] quasi dicant mirando, o quō cito deficiet & perijt ipse cum omni apparentia sua. [Velut somnium auolans] i. à mēte per obliuionem cito recedens, [non inuenietur] in pristina uita & gloria, [transiet sicut uisio nocturna] quæ momentanea esse solet. Sic ipse de uita tolletur & disperibit, quasi hic nunq̄ fuisset. Sic & Psal. 72. cantatur: Deieciisti eos dum alleuarentur, quō facti sunt in desolationem? Subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. Velut somnium surgentium dñe in ciuitate tua, imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Vnde in lib. Sap̄tæ uitiōsi fatentur: Quid nobis profuit superbia? aut qd̄ diuitiarum iactantia contulit nobis? transierūt oīa illa tanq̄ umbra, & tanq̄ nuncijs p̄currēns. [Oculus qui eum uiderat] in temporalī p̄peritate & pompa, [nō uidebit eum amplius in hac uita] q; post mortem non reditur ad statū seculi huius. [neq; ultra inuebit eum locus eius] i. in pristino loco non cōspiciet. Locus autē dicitur inuēri materialiter, inquantū p̄bet id qd̄ continet ad uidentū, sicut inanimata dicunt creatorē suū laudare. Hinc ait propheta: Quoniā spūs pertransiit in illo, & non subsistet, & non cognoscat ampli

us locum suum. [Filijs eius atterentur egestate] i. opibus sui patris priuabūt, & in opia affligēt, quod non semper corporaliter agitur: ideo spiritaliter uerius adimpietur, q; hi q; eius sectantur hypocritam, & spiritalis refectionis carentia mente arefcunt, & ueris uirtutum priuantur diuitijs, de qua inopia ait Psal. 35. Diuites egerunt & esurierunt. [Et manus] i. operatiōes illius reddēt illi dolorem suum. i. pœnam quam meruit, qm̄ propter opera sua iniqua damnatur, iuxta quod Esa. 3. scriptum est: Vt impio in malum, retributio enim manū peccata in adulescentia habita in carne & ossibus affligetur. In quo uidetur punire S. Iob, q; propter peccata diu præterita taliter puniatur usq; ad intima. Vel sic: ossa eius, i. interiora & animæ fortiores potentia implebuntur uitijs adulescentiæ eius: quia perseuerabit in solitis culpis, quemadmodum Prouer. 21. habetur: Adulescens iuxta uiam suam, etiam cum inuenit, non recedit ab ea. Vnde Daniel dicit tali: Inueterate dierum malorum, nunc aduenit peccata tua. In Ezech. quoq; de impijs legitur: Iniquitates eorum in ossib⁹ eorum. Quidam per ossa hypocritæ, intelligunt ministros ac corroboratores eius in malo, qui uitijs eius impleunt ea sequendo, secundum quod Eccūs 10. ait: Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. [Et cum eo in puluere dormient] i. in terra quiescent, deinde post resurrectionem cōmune in inferno pariter punientur, cuius causam adiecit: Cum em̄ dulce fuerit in ore eius malum] i. iniquitas sua ei suauis ac placita fuerit, & de ea delectabiliter loqui inceperit, quales sunt illi præsertim, qui peccant ex habitu uitiōso seu deliberatione & certa malitia, non ex ignorantia, infirmitate, solave passione, de quibus Prouer. 1. asseritur: Legant cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Atq; in Psal. 72. Prodiit quasi ex adipē iniquitas eorum. Cum enim habet⁹ sit uelut altera natura, secundū Philosophos, sicut delectabile est operari secundum naturalem inclinationē, ita delectat operantē operari secundū habitum q; implet. Ideo Prouer. 21. dicitur: Gaudium iusto facere iustitiam. Et alibi legitur: Stulticia gaudiū stulto. [abscondit illud sub lingua sua] i. impietatem suam occultat, excusat & palliat. q; contra orat uir sanctus: Non declines cor meū in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis. Et Prouer. 28. ait scriptura: Qui abscondit scelera sua, non dirigitur. Vel abscondit illud sub lingua sua, i. in uitiō perseuerat, quemadmodū comedens dulce quid, tenet illud sub lingua, ut diutius delectetur eius sapore. [Parcet illi] i. p̄ctm̄ suum penitendo non corrigit, neq; uleiscitur. [Et non relinquit illud] i. cessando à culpa, [Et celabit in gutture suo] i. aperte non confitebit. Quo contra scriptum est: Fili mi, da gloriam dño Deo, & confitere atq; in die ca quid fecerit, ne abscondas. Et Iaco. 5. ait: Cōfitemini alterutrum peccata uestra. Itaq; tempore sanitatis amore iustitiæ & odio culpæ confiteamur, iuxta illud Ecc. 17. Ante mortem confitere, à mortuo quasi nihil perit confessio, confiteberis uiuens & sanus. Deniq; in his Sophar tãgit B. Iob, q; ita deliciosum fuerit sibi peccare, q; nolit sua uitia confiteri, sed ea excusare ac neget, seq; iustificet. Verum istud est mollium, nil triste & durum in penitentiis pati uolentium. [Panis eius in uero illius, uertetur in fel aspidū] i. in refectione, refectione, qua se laute & de illicitis male uale acquisitis paut, erit ei causa amarissimæ pœnæ ac damnationis, uel in humores uenenosos atq; moriferos, iusto Dei iudicio cibus suus sibi in suo uero conuertetur, iuxta illud Prouer. 20. Suauis est homini panis mendaci, & postea implebitur os eius calculo. [diuitias quas deuorauit] i. iniuste rapuit & consumpsit, teuomet] i. turpiter perdet uel in tempestiue ac dolorose amittet, [Et de ventre illius extrahet eas Deus] i. districte ab eo regret, torquendoq; exiget quicquid impie habuit, egit, expendit. [Caput aspidū surget] i. impiū atq; hypocritam inuadet ut mordeat, intelligendo p̄ caput aspidum, principē sæuim siue diabolum. Sic S. Thomas exponit, quæ expositio cuidam inepta uidetur, asserit quod in Hebræo ac libris correctis habeat, surget. Veruntū B. Gregorius diligentissimus libri huius inspector, secundū uerāq; translationē, uerū 70. interpretum atq; Hieronymi, legit & exponit, surget, non surget. Hinc uerius reor sic in Hebræo haberi, sicut Hieronymus transtulit, q; ubiq; asserit se Hebræicam ueritatē secutum, nec quicquid de ea mutasse. Insuper arbitror q; uerbum Hebræicum sit forte equocum ad surget, & surget. Atq; aliq; libri continēt, surget. Nam & Albertus exponit, dicens: Asp̄s, serpens est incantatorē non audiens, p̄necabile habens uenētū, i. ualde infectiuum, quia mordendo interficit, iuxta Thomam, designatq; dæmones prædictos obstinatis, doctores & predicatores non audientibus, cuius aspidis caput fugit, qui cum dectariōe suggestiones eius acceptat, quod sub aliqua metaphora Esaias sic dicit: Oua aspidum ruperunt, & telas aranæ texerunt, q; comederit de ouis eorum, morietur: & quod cōfotum est, erumpit in regulum. Itaq; expositio Thomæ cōueniens est, & occidet eum lingua uiperæ. Viperæ gen⁹ serpentis est, lingua sua diffundētis uenena, p̄ quam detractor seu accusator uel dæmon impietatis peruasor exprimitur: à quo detractore, accusatore seu dæmone hypocrita & iniquus corporaliter spiritaliter uenatur, ne videat per experimentū, i. non fortiaetur. triuolos luminis torrentis] i. abundantiam temporalis prosperitatis aut opulentiæ ac

Iohel. 3.

Esa. 47.

Abd. 1.

Sap. 3.

psal. 102.

Dan. 11. Eze. 31.

Pro. 15. psal. 140.

Ios. 7.

Thomas Gregor. Hieron.

Albertus

Thomas

Esa. 59.

currentis, vt flumen: vel adhaerentis & stantis, vt torrens. [mellis & butyri] abundantiam dulcium ac delectabilem rerum non habeat. [Luet quae fecit omnibus] pro vniuersis & singulis suis vitis punitur, quemadmodum in Ezech. dñs ait: Numquenq; iuxta vias suas iudicabo, Deus enim nullum malum deserit impunitum, sicut nec aliqd in toto inordinatum relinquit; quod enim inordinatum est per culpam, ordinat ipse per poenam. nec tamē consumetur. i. esse non desinet. Anima enim permanet immortalis, corpora quoq; damnatorum refuscitata, non consumuntur ab igne inferni. Mors quippe illius miseriq; quae in Apocalypsi dicitur mors secunda, non tollit esse & vitam naturae, nec destruit corpora, sed eternaliter inest ac punit, nec ibi verificatur illud Philos. Nullum violenti perpetuum, sed (quod in Apocal. legitur) cruciabitur iniquus igne & sulfure, & fumus tormentorum eius ascendet in secula seculorum. [Iuxta multitudinem adinventionum suarum] i. excogitarum malitiarum recentiumq; culparum. [sic & sustinebit] tormenta inferni, quia poena correspondet culpae. Quo enim grauius & multiplicitus quis peccauit, eo poenalius affligetur, secundum illud Apocal. 18. Quantum glorificauit se & in delicijs fuit, tantum date illi tormētum & luctum. Et Sapient. 6. Fortioribus fortior instat cruciatus, [quoniam confringens] i. violenter frangens nudauit pauperis domum in opem spoliando. [rapuit] que in pauperis domo inuenit. [et non edificauit eam] i. ablata non restituit, nec destructa reparauit. Talibus dominus loquitur per Esa. 5. Rapina pauperis in domo vestra est. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis; [nec est satiat] venter eius. i. pauperis, quoniam rebus suis sibi ablatis, sufficientiam non habeat. Vel non est satiat venter eius, i. cor praefati iniqui opibus non est impletum, sed plura appetit, iuxta illud Proverb. 11. Venter impiorum insatiabilis. Et Eccles. 5. Auarus non impletur pecunia. [Et cum habuerit] quae concupierat, possidere nō poterit. [Ite] diu, quia vel morte praenietur, sicut diuiti cuiusdam dicitur Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te: quae autem parasti, cuius erant? Vel illa ab eo tollentur, vt Salomon ait: Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Rursusq; Diuitiarum congregat in malum domini sui, pereunt in afflictione pessima. [Non remansit] de cibo eius, i. totum in suum vsum conuertit, nihil pauperibus tribuit, prout Ezech. 16. fertur: Hae fuerunt iniquitates Sodoma, superbia, saturitas panis, abundantia, ocium, & quia manum egeno & pauperi non porrigebat, cuius congrua poena subiungitur: propterea nihil remanebit de bonis eius; i. omnia sua ei tollentur, saltem in morte, iuxta id Psalm. 75. Dormierunt somnum suum, & nihil inueniunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. [Cum satiat] fuerit, i. ditatus, [satiabitur] sollicitudine. Deniq; satiat, nimia ventris repletionem ardeat intra vteri sui pellem, quae ultra extendi non valet, sicq; torsiones & dolores patit ventris, [causabit] anxietate perdendi quae habet. Diuitiarum enim cum timore possidentur. [et omnis dolor] i. perfecta seu multiplex poena irruet super eum] partim in seculo isto, deinde in futuro. Ex immoderata etenim potus & cibi, varijs dolores oriuntur in corpore. Hinc scriptum est Eccl. 31. Quam sufficiens homini eruditio viam exiguum? & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem, vigilia & cholera & tortura homini infrunito, i. immoderato. Deinde Sophar quasi zelo iustitiae addit: Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris sui. i. ad hoc temporaliter sic abundet, vt Deus districto eum condēnet iudicio, sicut de impijs ait per Sophoniam: Effundam super eos indignationem meam & omnem iram furoris mei. [et pluat] super illum bellum suum. i. desuper copiose ingerat ei poenam totaliter exterminatam ac superante, non paternaliter castigantem, secundum illud Psalm. 10. Pluit super peccatores laqueos. [Fugiet] arma ferrea, & irruet in arcum aereum. i. minora vitabit aduersa, videlicet flagella, labores & poenas vitae praesentis, incidetq; supplicium infernale, quod omnium aduersorum est maximum: quia enim in seculo isto non vult pro peccatis suis dolere, satisfacere & puniri, meretur aeternaliter cruciari. Itaq; iuxta Albertum, per ferrum quod caetera domat metalla, vt dicitur in Daniele, exprimitur praesens poena, qua Deus quasi armat ad mandos corrigendosq; impios, prout Sapient. 5. fertur: Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Hanc poenam inuisi, poenitentiam vitantes, refugiant, dicente Psalm. 72. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Porro arcum nominat aereum, prout et dicitur commixtionem cupri vel stagni cum plumbo: quia et, quia impuribile est, aeternam poenam significat. Diciturq; arcum, quoniam profunde ac de longe ferit. [Qui] i. arcus aereus [eductus] manu sagittantis, [et egrediens] de vagina sua, i. corio quo sagittarum ferunt arcum, [et fulgur] in amaritudine sua, i. i. poena quam imprimat. Per arcum istum, vt patuit, intelligitur infernalis cruciatus, cuius velut vagina est occultum Dei iudicium seu praesentia eius, quae tempore praesentis poenam hanc in aperto infligit cum fulguratione, i. terrore, impetu & splendore iustitiae, sicut fulgur ruit de caelo repente ac violenter & clare. [Vadent] & venient super eum horribiles, i. demones eum ad libitum conuocabunt, & liberam super eum potestatem habebunt, ad puniendum, secundum

Eze. 18.
Apo. 22.
LIT. OR. ANI.
NOTELIS.
Apo. 14.

LUC. 12.
ECCLES. 5.
IBID.

SOPHO. 3.

DAN. 2.

dum quod meruit. [Omnes tenebrae absconditae] sunt in occultis eius. i. interiores & exteriores tenebrae inueniunt in secretis inferni latibulis, quo ipse deuenit, in secretisq; conscientiae suae seu intellectus ac voluntatis latet omnium tenebrae vitioq;. Hinc dicit: Projicite eum in tenebras exteriores. De interioribus quoq; tenebris ait Psalmista: Nescierunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulat. Vnde superius de inferno inductum est: Anteq; vadam ad terram tenebrosam & operam mortis caligine. [De] uorabit eum ignis qui non succendit; scilicet ignis infernalis, qui ab hoīe non nutrit noua materia, neq; succendit; sed semel a Deo succensus, manet in perpetuo in suo vigore, iuxta illud Esa. 30. Preparata est heri propheta, i. gehena a rege preparata, profunda & dilatata. Flatus dñi sicut torrens sulfuris succendēs eam. Dicitur autē ignis inferni damnatos deuorare, non auferendo ab eis esse & viuere, sed omne bene esse, & absorbendo seu totaliter occupando eos suo praedoloroso impetu & vigore. Hinc fertur in Psalm. 20. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui, dñs in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Itēq; Cadēt sup eos carbones, in ignē deiciēs eos, in miserijs non subsistent. Hinc Christus se dicitur praenunciare: Ite maledicti in ignē eternum. [affligetur] relictus in tabernaculo suo. i. infernali ergastulo, vnde nunquā eruetur seu redimet. Insuper post diem iudicij punit relictus in tabernaculo, i. corpore proprio, sibi tunc vniendo, vt puniatur pariter in vitroq; scilicet anima & corpore, sicut per vtrumq; & in vitroq; peccauit, & impie delectatus est. [Reuelabunt] caeli iniquitates eius, i. ciues caelestes seu angeli sancti contra eū in die iudicij testimonium pferēt, & diuina virtute peccata eius in omnibus innotescēt. [et terra] aduersus eū confurget. i. homines virtuosi qui in terra mox ante iudicium erunt, morientur ac suscitabunt, contra eum zelo iustitiae mouebunt. Vel terra, i. elementum terrae aduersus eum confurget, i. diuinae vltionis instrumentum ac adiutorium erit in impio, ipsumq; damnabilem demonstrabit, eoq; creatorem suum offenderit. Vnde Sapient. quidam asserit: Pugnat eum Deo orbis terrarū contra insensatos. Quod in eodem libro quasi exponitur, quom dicitur: Creatura enim tibi creatori deseruiens, excandescet in tormentum aduersus iniustos. Hinc fertur in Psalmo 49. Deus manifeste veniet. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. Aduocabit caelum desursum & terram deseruiere populum suum. Insuper in die iudicij terra confurget aduersus iniustum, quia vnus iniquus ac reprobus alium tunc damnabit comparatiue quia videlicet peccatum vnus, comparatione alterius, grauius apparebit; damnatio quoq; vnus, comparatione alterius iustior ostendetur. Hinc Christus in Euangelio: Regina, inquit, Ausuri surget in iudicio eum generatione ista, utpote Iudaeorum, & dānabit eam. Idemq; ait de Nininitis. [Apertum] erit germen domus illius; i. operatio vitiosa, quae nunc in domo conscientiae suae celatur, tunc erit omnibus manifesta: germen quoq; domus suae, i. proles & familia sua, ipse sequens peccata, erit tunc aperta, quantum ad vitia in quibus interim latet. Hinc ait Apostolus: Veniet dominus, & reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Christus etiam praestatur: Non est occultum quod non reuelet. Vnde vt hanc confusionem non incurramus, Ecclesiasticus nobis dicit: Fili, non semines in sulcis iniustitiae, & non metes ea in septuplum. [de]trahetur] germen praefatum [in die furoris domini] i. in die metuendae vltionis Dei ac sui iudicij in infernum. Opera enim illoq; sequuntur illos, iuxta quae modū Petrus de apostatis angelis scribit: Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarus tradidit in iudicium cruciandos referuari. Sic in Apocalypsi de reprobis scriptum est: Hic bibet de vino irae furoris Dei omnipotentis. Postremo epilogans, subdit: Hae damnatio [est] pars hominis impij a Deo, i. merces & res quam suis peccatis meruit sibi a Deo retribuī, [et] haec reditas verborum eius; i. infelix poenae aeternae possessio, quam & excessu verborum suorum promeruit [a domino] sibi infligi, quemadmodum in Apocalypsi de reprobis legitur: Pars illorum erit in stagno ardenti igni & sulfure, quod est mors secunda. Cū enim in hac vita praetulerit caduca, vana & foetida superdignissimi creatori, nec eum praecunctis elegit atq; dilexit vt dicere posset Dominus pars hereditatis meae, iustissimū est, vt hanc infelicissimam partē pro premio fortioris, nec delectetur in Deo altissimo, sed torquetur ad rebus vilissimis in infimo loco. Omnia haec Sophar de hypocrita ita induxit, vt per ea beatum Iob notaret. Quem enim vidit a Deo percussum, non credidit bona quae egit, corde simplici operatum. Praeterea constat ex his, q̄ euidentissime Sophar posuit vitam post hanc vitam, & animam immortalem, diuinum iudicium & infernum. Similiter de alijs duobus amicis Iob est sentiendum. Sed & Thomas hoc loco faterur sic esse, dicens qd Sophar, audita sententia sancti Iob de veritatis resurrectione, acquieuit: idcirco dixit, doctrinam qua me arguis, audiam. Sed hoc verisimile nō videtur. Si enim acquieuisset iam primo de animae immortalitate, hoc fuisset, qd rationes Iob eum compulissent ad consentiendum. Sed nondum per argumenta Iob inductus fuit ad credendum qd homo in hoc seculo affligatur a Deo nisi pro suo peccato. Propter quod toto capitulo isto loquutus est contra hypocritam, ad innuendum qd

Matt. 25.
Psal. 81.

Psal. 159.
Mat. 25.

Sap. 5.

Sap. 16.
Psal. 49.

Math. 12.
Luc. 12.
Ibidem.

1. Cor. 4.
Matt. 10.
1. Cor. 7.

Apo. 14.

1. Pet. 2.
Apo. 14.

Apo. 12.

Psal. 15.

Iob fuit hypocrisis. Insuper dato q̄ iam acquiescisset beato Iob de vita futura, non tamen (vt apparet) tot & tanta prosequutus esset de ea in isto capitulo: in quo multa quasi ex proprio sensu differuit de retributione futura, iudicioq̄ diuino, quæ ante in hac disputatione à sancto Iob non audiuit.

De intelligentia morali eiusdem capituli. Art. 46.

Gregorius.

Circa exordium expositionis p̄sentis capituli, dicit beatus Gregorius, q̄ amici Iob pueri non erant. Ex quo elicitur, q̄ peccatum eorū, quod contra Iob disputando incurrerūt, non ex malitia prodijt, sed ex ignorantia magis & quodam errore circa p̄uidentiam Dei, vt sapius tactum est: immo ex zelo Dei se motos putabant ad contradicendum beato Iob, quia videbatur eis predominantia derogare diuinæ, & plane ex zelo quodam Dei incitabantur, sed ex zelo non ordinato, quem & Iudæos habuisse incredulostestatur Apostolus: Testimonium, inquit, perhibeo illis quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, i. discretionem. Ita q̄, quoniam in fine p̄cedentis capituli Iob de resurrectione & iudicio futuris in die nouissimo apertissime p̄phetauit, Respondēs Sophar, dixit Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, i. quoniam credo me sicut & te resurrecturum, atq̄ diuinitus iudicandum, ob id diuersis considerationibus angor, & ex corde sollicitor propriam sciens fragilitatem, culpabilitatem & infusibilitatem, diuinæq̄ mentis sanctitatem, perfectionem & æquitate, ac iudiciorum eius præhorrendum rigorem, reprobatorum etiam calamitatem æternam. [& mens in diuersa rapitur,] considerando diuersa, & præmeditando qualiter respondeat coram Deo, ne à dæmonibus conuincatur, ne ab angelis confundatur, ne perdat æternalia cælestis gaudia paradisi, ne deputetur sempiternis tormētis inferni. Sic ergo & nos in corde nostro describamus ac imagine mur ordinem, terrorem & modum extremi iudicij: quomodo vniuersi resurgent, & ad iudicij locum conuenient, quomodo terra tota tunc stabit in horribili conflagratione ignis permaximi. Desuper apparebit omnipotens, iustus, infalibilis iudex, cum innumerabilibus angelorū sanctorumq̄ millibus, aderunt & crudelissimi dæmones aduersantes. Deorsum patens chaos gehennæ, inestimabilis numerus damnandæ tristissimæ reprobæ turbæ, quod erit damnationis æternæ præsolari sententiam. Si hæc omnia & cætera iudicium illud concernentia p̄pendamus, experiemur quid sit quod Sophar fatetur, dicendo: Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapit. [Doctrinam qua me arguis, audiam] ita & nos verba informatoria seu increpatoria modestè & longanimiter audiamus, non impetuose interrumpamus tanquam brutales, pensantes illud Ecclésiastici 5. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei. Illud quoq̄ Prouerborum 18. Qui prius respondet quàm audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignū. [& Spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi.] potest hoc de Spiritu sancto exponi, qui dicitur spiritus intelligentiæ nostræ, id est, spiritus à quo causatur & profluit omnis cognitio nostra, de quo loquitur Christus: Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vnde & infra asseritur: Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam: qui nobis respondet, id est, scientiam respondendi infundit, de dubijs quoq̄ certificat, qui nunc per seipsum, nunc per angelum sanctum, nunc per flatum seu proximum, nunc p̄ scripturam nobis respondet, nos docet, dicente Apostolo: Dabit tibi dominus de omnibus intellectum. Hinc scriptum est: Si qui vestrum indiget sapientia, postulet à D E O, & dabitur ei, postulet autem in fide nil hæsitans. Itaq̄ ad Spiritu sancti illuminationem semper confugiamus, eum pro sapietia suppliciter exoremus, eius directioni in omnibus iugiter atque humiliter innitiamur. [Laus impiorum breuis est.] Nonne frequenter prauissimi vsq̄ ad finem vitæ suæ à multis laudant, quemadmodum fertur in Psalmo 9. Quoniam laudat peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicit. Item q̄ Prouerborum 8. Qui derelinquunt legem, laudant impium. Deniq̄, nonne vsq̄ in præsens lupiter, Neptunus, Venus, Diana, ac cæteri dii ac dæ gentilium, olim homines vitiosi, laudant à suis cultoribus Tartaris siue similibus, sicut & Machometus à Sarracenis: quomodo ergo laus impiorum breuis est? sed vitæ breuis est, comparatione æternæ vituperationis, quam in futuro seculo habent aut habebunt à Deo, atq̄ ab vniuersis sensatis ac iustis. Præterea breuis est, quia eis diu non prodest: immo veraciter nunquam prodest, & cito aliquibus sapientibus illorum vituperabilitas innotescit. Laudatores quoq̄ eorum celeriter moriunt ac pereunt. Ideo in Prouerbijs Salomon scribit: Memoria iusti cum laudibus, nomen autem impiorum putrescet. [Et gaudium hypocritæ ad instar puncti.] Omnis delectatio reproborum, carnalium & superborum in seculo isto, velut imperceptibile punctum, celerrimumq̄ momentum est respectu infernalium æternalium acerbissimorum suppliciorum, q̄ miserimi possidebunt. Ideo dici solet: Momentaneum quod delectat in mundo, æternum quod cruciat in inferno. Non ergo acquiescamus in vitâ hac stulte ac vilitate delectari, ne æternaliter, in consolabiliter, amarissime cito post hæc affligamur. [Panis eius in vtero illius vertet in sel aspidum.] Panis hypocritæ, est laus

Roma. 10.

Ioan. 16.

1. Tim. 2. Iaco. 1.

Prou. 10.

humana

humana, qua pascitur fauor emolumentumq̄ hominum, quod sortitur: sed hic panis in vtero, i. mente ipsius, vertitur ei in sel aspidum, quia fit ei causa amaritudinis infernalis. [Diuitias quas deuorauit, euomet.] Diuitiæ spirituales sunt scripturæ diuinæ, quas hypocritæ sibi nonnunquã incorporant non plane, vt rectè & humiliter viuant, sed vt docti appareant, laudem & commodum proprium fortiant. Has ergo diuitias euomunt, i. vitiose effundunt, iactant, ostentant. [& de ventre illius extrahet eas Deus] i. de memoria eius requirit, cur secūdum ea quæ sciuit & dixit, non vixit. Melius em̄ est, non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionem retrorsum reuertit, vt dicit Petrus, Et Iacobus ait: Scienti bonum, & non faciendi, peccatum est illi. [Caput aspidum surget, & occidet eum lingua viperæ.] Circa hoc scribit Gregorius: Aspides est paruus serpens, viperæ autem est longior. Aspides quoq̄ generant oua, ex quibus eorum filij procreantur. Viperæ vero cum conceperit, filij eaz̄ in ventre matrum deficiunt: & ruptis matrum lateribus, generantur. Hinc viperæ dicitur, quia vi parit, cuius proles cum matris extinctione producit. Per aspides ergo, latentes dæmonum suggestiones signantur: per linguam viperæ, violenta tentatio significat diaboli. Caput itaque aspidum contra hypocritam surgit, quoniam primo latenti ac parua suggestione inficitur. Deinde lingua viperæ eum occidit, quia paulopost forti & impetuosa tēratione profermitur. paulatim siquidem deicit nos tentator in primis. Deiectos vero frequenter ad natum, ad grauissimam trahit facinorâ. [Non videat] id est, non fortiat nec experiat [riuulos fluminis.] id est, charismata Spiritu sancti, de quibus Ioannis 7. adstruit Christus: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, vbi mox subditur: Hoc autem dicebat de sp̄i, quæ accepturi erant credentes in eum. [torrentis] id est, inundationis donorū: Spiritu sancti. Vnde in Psalmo 35. habetur: Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Primo quippe donis Spiritu sancti perfundimur, quibus si grati bene vtamur, in eisdem crescimus ac replemur, ita vt inundemus, illudq̄ Hieremiæ humiliter fateamur: Factus sum quasi vir ebrius, & quasi homo madidus vino à facie domini, & à facie verborum sanctorum eius. [Mellis] id est, dulcedinis, quæ in actibus diuinarum seu theologiarum consistit virtutum. [& butyri] id est, delectationis, quæ in moralibus habetur virtutibus. Mel etenim desuper & ex ciribus venit. Idcirco per ipsum suauitas virtutum, quæ circa Deum versantur, exprimitur. Butyrum autem ex animalium lacte suscipitur. Idcirco per ipsum delectatio virtutum, circa passionum ordinationem versantium, explicatur. Omnibus igitur istis diuinis donis ac dulcedinibus seu consolationibus sanctis atq̄ cælestibus hypocritæ & iniustus priuatur, qui in seipso & carnalibus impie delectatur, nec Deo rite infigitur. [Quoniam confringens nudauit pauperis domum.] Domus pauperis, est congregatio prælati boni ac humilis, seu corpus vel conscientia eius, quam frangendo impius seu hypocrita nudat, dum eam ad vitia prauo exēplo, verbis peruersis, terrore seu adulatione inducit, sicut de reprobis scribit Apostolus: qui proficiunt in peius, errantes & in errorem mittentes. [rapuit] id est, spiritualibus bonis eam præfatis modis priuauit. [& non ædificauit eam] bonis exēmplis, iuxta illud Roma. 15. Vnusquisq̄ proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. In Ecclésiastico quoq̄, cap. 17. scriptum est: Vnicuiq̄ mandauit Deus de proximo suo, vt scilicet eum ædificet loco & tempore opportunis. [& non est satiatus venter eius] id est, peccandi affectus, quo enim quis grauius atq̄ diutius peccat, ac plures scandalizât, iâto plus eum peccare delectat, nisi adspirante Spiritu sancto penitentialiter conuertatur. Quemadmodum enim vna actio virtuosa disponit & trahit ad aliam, sic vnum peccatum, nisi penitentia deleatur, suo mox pondere inducit ad aliud. Hoc tamen specialiter aptatur auaro: qui quanto plura acquirit, tanto amplius inflammatur ad ampliora. Hinc Abacuc 2. dicit: Vique quo aggrauat contra se lutum densum? Et Ecclésiastici 31. scriptum est: Qui diligit aurum, non iustificabitur. [æstuabit, & omnis dolor irruet super eum] Impius atq̄ hypocrita æstuat, non infelici seruire iræ, concupiscentiæ, priuati amoris, tabescentis rancoris, curis quoq̄ vitæ præsentis, & timore ne alius eum præcedat, excedat, conuincat. Sicq̄ partim in vitâ hac omnis dolor irruit super eum, quoniam (Augustino testante) animus inordinatus sibi ipsi pœnalis est. Nil autè suauius, nil quietius, delectabiliusq̄ in seculo occurrit, quàm vniuersis caducis & vanis contemptis, supergloriosissimo Deo pura mente intendere, simplici corde vacare & inharere. Hinc dicit Gregor. Mira suauitas cordis, aliena non querere, sed vniuscuiusq̄ diei cōtentum manere: ex qua securitate perennis requies nascitur, quoniam à bona & tranquilla cogitatione ad gaudia æterna transitur. Propterea quoq̄ Ecclésiasticus 2. habetur: Homini bono dedit Deus sapientiam & scientiam, peccatori autem afflictionem & curam superfluam. [Fugiet arma ferrea, & irruet in arcum æreum.] hoc præcedenti articulo satis expositum est. Porro quod subditur, [Eductus & egredietur de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua,] ibi exponebatur de arcu arcu. Gregorius vero exponit, & bene, de impio siue hypocrita, de quo immediate sermo præcessit sub eisdem casu

1. Pet. 2. Iaco. 4. Gregorius.

Hier. 13.

1. Tim. 3.

Augustinus.

Gregorius.

p 2 & nu

& numero. Impius ergo dum mala, mente tractat, & nondum profecquitur, quasi in vagina sua persistit, qua educitur, dum daemone suggerente mala, forniculcus operatur, egreditur vero, quoniam sponte consentit & efficit quod daemone suggerit. [fulgurans,] id est, alijs terribiliter minans, aut subito vano temporali honore clarescit. [in amaritudine sua] qua contra alios vitiose ac dure afficitur, per quam & ad infernalem acerbiteriam perducitur. [Vadent & venient super eum horribiles] id est, diaboli in hac vita vadent super eum vitia suggerendo, postea venient super eum supplicia inferendo; immo in hoc vitae curriculo vadunt & veniunt super eum, quia ad libitum eum in peccatis conculcant, spiritaliter vincunt, & suae dominationi subiungunt. Diabolus enim pater & rex impiorum vocatur, de quo loquitur Christus: Venit ad me princeps mundi huius. Quid est, mundi huius, nisi hominum mundanorum? Quo contra de electis testatur, loquens ad patrem: De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo, id est, de societate & numero secularium hominum, ea quae mundi sunt, praeserentium Deo. Rursus, daemones super impium vadunt & redeunt, quia ad culpam eum inducunt, sed ad tempus poenitendo eos expulerit, cito ad pristina reuertitur vitia: eorumque suggestionibus acquiescens, locum dat eis, quo contra ait apostolus Paulus: Nolite locum dare diabolo. Et lac, quartus: Resistite, inquit, diabolo, & fugiet a vobis. Cetera patent.

Ioan. 14.

Ioan. 17.

Eph. 4.

¶ Declaratio literalis capituli 21. Respondens autem Iob, dixit. Articulus quadragesimus septimus.

Respondens autem Iob, dixit: Sapiens est ad proposita respondere, errantes ac ignorantes instruere, veritatem defendere, arroganter contradicentes ratione compellere. Ita Iob agit. [Audite quae sermone meos] in eo quod ait, quae, humilitatem ostendit. [Et agitis poenitentiam] de vestro errore circa providentiam Dei, & quia tam iniuriose mihi locuti estis. [Sustinete me, ut & ego loquar] id est, me patienter audite. [Et post me, si videbitur, verba ridete.] id est, si digna fuerint verba mea derisu, zelo veritatis ea contemnite, sicut in libro de Trinitate asserit Augustinus, ridendam esse argumentationem Eunomij. Et in Esaia habetur: Opera eorum inutilia & risu digna. sic & Deus Pronerborum. I. loquitur impijs: Ego in interitu vestro ridebo. Simon quoque & Iudas Apostoli deriserunt verba deorum, vel potius daemnoniorum per idola loquentium. [Nunquid contra hominem disputatio mea est?] quasi dicat, disputatio mea non est principaliter de aliquo facto mihi ab homine illato, nec conqueror me ab hominibus absque demeritis meis percussum, sed a Deo ita quod disputatio mea principaliter versat circa hoc, quod salua iustitia Dei, ego vir iustus & innocens tam dite percussus sum. Hinc subditur: [ut merito non debeam contritari] id est, quoniam disputatio mea est non de aduersitate mihi ab homine, sed a Deo illata, ideo merito tristior quoniam causam percussiois meae nondum plene intelligo, timereque habeo ne forte qui tam poenose plagatus sum, Deo aliquo modo displiceam. Porro si ab homine tantum esset mea afflictio, tristitia esset pellenda: quia nec timere habeo ne hominibus displiceam, nisi in quantum hoc esset contra Deum atque iustitiam, quoniam scriptum est: Qui timet hominem, cito corruet & qui timet Deum, nihil trepidabit. [Attendite me] verba mea diligentissime aduertendo, & vitam meam pensando, quod item haec patior qui taliter vixi. [Et obstupescite] id est, vehementer admiramini, de imperscrutabili profunditate iudiciorum altissimi, de futuro quoque eius iudicio de quo loquor. [Et superponite digitum ori vestro] id est, cum silentio me audite, prout decet sapientem audiri. Vnde in libro Sapientiae vir sapiens sapientiam inter cetera sic commendat: Audient me reges horrendi, & sermone cinante me plura, digitum ori superponent. [Et ego quando recordatus fuero] diuinorum iudiciorum, [pertimesco] filiali timore: quia altitudinem sapientiae atque iustitiae Dei, quam penetrare non valeo, nec plus quam decet, scrutari presumo, vercor & honoro. [Et concutit carne mea tremor] i. tatus est animus meus timore, quod redundat vehementer in corpus, iuxta illud Psalm. 54. Timor & tremor venerit super me. Sic & Abacuc 3. ait: Dne, audiui auditu tuum, & timui, confite deravi opa tua, & expaui. Sic habet translatio septuaginta interpretum. Hoc affectu dixit apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei, quae incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Preterea iam in isto capitulo sanctus Iob contra amicos suos euidentius & efficacius disputat, quae fecit hucusque, & errorem eorum clarissime reprobat. Concorditer enim dicebant, virtuosus hominibus in vita hac prospera euenire, & vitiosus aduersa: quod item aduersitates non nisi pro peccatis infligerentur a Deo, contra quod ait beatus Iob: [Quare ergo impij viuunt?] vita naturae, cum morte sint digni: Idcirco si diuina iustitia non permittit prospera inesse indignis, iniusti mox morentur. Constat itaque quod Deus longanimitate tolerat malos. [sableuati] sunt dignitatibus, honore, fama & gloria. [confortati] diuitijs] ita quod diu & frequenter vix deceptam senectute manent in prosperitatibus istis, cuius contrarium sequebatur ex verbis amicorum Iob. [semen eorum permanet coram eis] id est, in

Augustinus Esa. 56.

Prou. 19.

Sap. 8.

Roma. 11.

eorum conspectu diu subsistunt ac viuunt nati filiaque ipsorum, iuxta illud Psalm. 43. Quorum filij sicut nouellae plantationes in iuuentute sua. Filij eorum compositae, circoscornatae ut similitudo tepli. Hinc Hieremias scribit: Quare via impiorum prosperatur, & bene est omnibus qui suaricant & inique agunt: Plantaui eos dne, & radicem miserunt proficiunt, & faciunt fructum. [Propinquorum turba & nepotum in conspectu eorum] i. consanguinei eorum multitudine gaudent. [Domus eorum securae sunt & pacatae] i. familiae, habitacula, opes eorum ad nemine impugnantur aut destruntur sed & pace temporali fruuntur. Ex quibus ostenditur, quod praesentis vitae aduersa non solis iniustis enemiatur, immo frequenter iustis contingunt, iuxta illud Ecclesiastici 8. Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorum: & sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. [Et non est virga] i. correctio [Dei super illos] quia in vita hac pro suis peccatis diuinitus non puniuntur, nec aduersitatibus exercentur quidam eorum, de quibus Deus in Psalmo testatur: Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis. Vnde per Ezechielem ad reprobam populum loquitur: Zelus meus recessit a te, non irascar tibi amplius, quo contra ait electus: Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Hinc dicit Gregorius: Virga eos supernae disciplinae non percutit: & tanto amplius in culpa proficiunt, quo minus pro ea feriuntur. [Bos eorum concepit] Secundum Gregorium, consuetudo vulgaris loquutionis est, ut bouem, maculum uel vaccam, foeminam nominemus. Sed literatura bovem communis generis vocat, hic ergo pro vacca accipitur. Boves quoque apud antiquos acceptissimae erant propter agriculturam, [Et non abortiuit] i. ante tempus aptum non peperit patiendo abortum. [Vacca peperit.] eiusdem eborum est concipere & parere. [Et non est priuata foetu suo.] Per bovem autem & vaccam, multitudo animalium horum exprimit. [Egrediuntur quasi greges paruuli eorum] i. in multitudine copiosa procedunt ad spatium, sicut greges egrediuntur ad pascuam. [Et infantes eorum exultant iustibus.] ut moris est puerorum, pariter ludendo laetari. [Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi.] Quod intelligi potest tam de parentibus, quam de filijs, quod his musicis instrumentis pro solatio utebantur. Dicitur Thomas, quod apud antiquos liberi primo instruebantur in musicis. [Ducunt in bonis dies suos:] id est, tempus suum sibi ad bene agendum poenitentialiterque viuendum concessum, expendunt delicate viuendo, & in bonis delectabilibus falsis & apparentibus conuersando, non bonis, honestis, ueris ac salutaribus inherendo. Vnde in Sapientia libro dixisse scribitur: Venite, fruamur bonis quae sunt, & utamur creatura tanquam in iuuentute celeriter, vino precioso & unguento nos impleamus, ubique relinquamus signa laetitiae. [Et in puncto] id est, repete hora mortis. [ad inferna descendunt] id est, ad lacum damnationis aeternae: quoniam non est possibile nunc gaudere cum mundo, & post regnare cum Deo. Hinc fertur in Psalmo 9. Conuertantur peccatores in infernum, omnes genes quae obliuiscuntur Deum. Rursusque: Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt, perierunt propter iniquitates suas. Esaie quoque 24. Congregabuntur, inquit, congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere. Ecce quae vana, fallax, falsa, breuis & impia est mundus prosperitatis ac voluptuositatis quantum ducit mororem, ad quam aeternum dolorem. Hanc ergo cordialiter aspernemur, poenitentialiter conuersemur, ne delectatione breuissima, nunquam finienda incidamus tormenta, sed per breui dolore, virtuoso labore, puro amore gaudia fortiamur non terminanda. [Qui dixerunt Deo,] si non verbis, tamen proposito mentis aut factis & reprobis moribus: [recede a nobis] i. ad relinquendum peccata & nobis placencia non nos horteris. [scientiam viarum tuarum] i. preceptorum, consiliorum, testimoniorum, iudiciorum, [nolumus.] quod pertinet ad ignorantiam affectatam, quae non excusat, sed contemptum includit. Tales sunt omnes, qui a uiris deuotis nolunt reprehendi & instrui: qui non ac quiescunt diuino instinctui, angelicae inspirationi, fraternae admonitioni. De quibus Esaie 10. aptissime scribitur: Populus ad iracundiam prouocans est, filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei, qui dicunt videtibus, nolite videre: & aspicientibus, nolite aspiceret nobis ea quae reuera sunt. Loquimini nobis placencia, videte nobis errores, auferre a me viam, declinate a me semitae: cesserat a facie mea sanctus Israel. De talibus 2. Tim. 4. inducitur: Erit tempus cum sanam doctrinam non ad iustitiam, sed sua desideria coaceruabunt sibi magistris prurientes auribus, & a veritate quidem auditum auerterent, ad fabulas autem conuertentur. Praeterea, teste Gregorio, quidam eo quod Christus dicit, Seruus qui non cognouit voluntatem domini sui, & facit digna plagis, vapulabit paucis: scies autem voluntatem domini sui, & non facies, vapulabit multis: nolunt scire quid agant, quasi propter ignorantiam minus torquendi sint. Sed aliud est nescire, aliud scire noluisse. Nescit namque, quod apprehendere vult, nec valet, qui autem nesciat, a uoce veritatis auertit, iste non nesciens, sed contemptor addicitur. [Quis est omnipotens ut seruiamus ei?] Et quid nobis prodest, si orauerimus eum? Hoc dicere, videtur proprie esse eorum, qui arbitrantur Deum prouidentiam non habere actuum humanorum

Hiere. 124

Psal. 80.

Ezec. 16.

Psal. 224

Sap. 21

Psal. 72.

Luc. 12.

Exo. 5. 4. Reg. 18. norum, vel vnus summi Dei non habent notitiam, prout Pharaon ait Quis est dominus, ut dimittam Israel; nescio dominum, & Israel nō dimittam. Et Sennacherib rex Assyriorum: Quis est dominus ut eruat Hierusalem de manu mea? De dubitantibus vero circa pudentiam Dei, simile huic scriptum est Malachia 5. Inualuerunt sup me verba vestra, dicit dominus, & dixistis: Vanus est qui seruit domino, & quod emolumentum quia custodiimus precepta eius, & ga ambulauimus iustes coram domino? ergo nunc beatos dicimus arrogantes. Si quidem edificari sunt facientes impietate. Denique, quidam ita carnales sunt, sicque extra se ad sola sensibilia fusi, ut velut inutile reputent adorare & colere Deum, a quo, ut eis apparet, exteriora non fortiuntur vel quantum ad ea quae appetunt, non exaudiuntur. Veruntamen omnes iniqui Deo non obediētes, equiualeuter dicunt verba inducta, videlicet Quis est omnipotens &c. Teste enim Apostolo, quāuis fateantur se nosse Deum, factis tamē negantibus & ita se habent, quasi Deus non esset, aut frustra inuocaretur. De talibus tam peruersis in Sapientia conscriptum est: Ignorauerunt sacramenta Dei, nec sperauerūt mercedem iustitiae, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum. [Veruntamen quia non sunt in manu eorum bona sua] i. bona temporalia & terrena, quae impij maxime diligunt, non sunt in potestate eorum; quoniam per violentiam possunt eis auferri, & in morte tolluntur, nec eos sequuntur. Bona autem spiritualia, ut opera virtuosa, quorum homo est dominus, per liberum arbitrium gratia Dei adiutum, sunt in hominis potestate, & morientem non deserunt, nec per violentiam queunt auferri. Hinc Ecclesiasticus 5. habetur: Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam & honorem, & nihil deest animae eius ex omnibus quae desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Ita quod, quā bona ista caduca carnalia, non sunt in potestate prauorum, [consilium eorum,] quo temporalem prosperitatem, carnalem delectationem, humanum honorem Deo praeponunt, finaliter quaerunt, potissime amant, & alijs quaerenda amandaque consulunt. [longe sit a me] per dispendentiam, quia consilium illud iniquum & fallax est, ipsique impij bonis suis cito priuati, expetentur se deceptos, cum in infernum senserint se proiectos. Itaque & nos tale carnalium hominum, sola quae mundi & carnis sunt, sapientium, penitus contemnendum consilium, quoniam scriptum est: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. Potiusque sequamur sapientissimum atque saluificum Saluatoris consilium, exhortantis ad omnium terrenorum contemptum, ad purissimam mentis in Deo fiduciam, ad perfectionis apprehensionem. Deinceps ostendit quod impijs quoque frequenter occurrat aduersa. [Quoties lucerna impiorum] id est, prosperitas & omne quod instar illuminationis laetificat eos, [extinguitur.] quasi dicat, saepe hoc accidit, ut cum prole aut contortali, opibus, honoribus aut delicijs desituant, [et superueniet eis inundatio] i. gradus aduersitatis copia seu tempestas, iuxta illud Esaiæ 28. Flagellum inuadans cum transierit, eritis ei in conculationem. Threnorum quoque 3. Inundauerunt aquae super caput meum. Dixi, perij, [et dolores diuidet furoris sui.] i. Deus impijs partim in seculo isto, partim in futuro infligit dolores seu afflictiones a rigore suae iustitiae pcedentes, dum poena eorum inchoat, & ibi perpetuat. Multa siquidem flagella peccatoris, [Erunt sicut paleae ante faciem venti] i. impulsu diuini iudicij & impetu summæ iustitiae, celerime atque facillime in damnationem, mortem seu quamlibet aduersitatem a sua prosperitate deiciunt, iuxta illud Psalmi 32. Deus meus, pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem vēti, sicut ignis qui comburit sylvam, & sicut flamma comburēs mōtes, [et sicut fauilla quam turbo dispergit] i. impotētes, leues & arefacti erunt coram Deo eos deiciētes, quibus Esaias praedicit: Erit fortitudo vestra vt fauilla stuppae, & opus vestrum quasi scintillae, & succedet utrunque simul. Hinc demum Hieremiae 23. dicitur: Ecce turbo dominicae indignationis egredietur, & tempestas erumpēs sup caput impiorum: veniet, non reuertetur furor dñi vsq; dum faciat, & vsq; dum compleat cogitationes cordis sui. Praeterea impij etiam prosperitatibus sulti, paleis & fauillis rite assimilantur; quia instabiles animo, leues corde, qui omni tentationis impulsu, omni statu fauoris humani, omni impetu passionum mox prosternuntur atque vincunt. Idcirco de eis in primo Psalmo inducitur: Impij tāquam puluis quem projicit vēsus a facie terrae. Agamus ergo quod Ecclesiasticus docet: Non vēriles te in oēm vētum. Est o firmus in via domini, & in veritate sensus tui. [Deus seruabit filijs illius dolorē patris.] Dum filij paternae fuerint imitatores malitiae, poena debita patri, eis quoque infligitur. Interdū etiam filij innocētes patrum luunt peccata, quāntum ad aliqua corporalia nocumēta, la sua sua tristitia; non autem quāntum ad spiritualia bona, videlicet dona gratiae ac virtutum, quibus ppter parētum peccata non destituuntur. Nam quāntum ad corpus, a parētibus sunt; quāntum vero ad animam, immediate a Deo. Nam & secundum leges civiles, pro crimine laesa maiestatis, commissio a patre, filij eius puniuntur. Pleniorē vero huius determinationē psequeretur, nisi sup Hieremiam, Ezechielem & alibi hoc fecissem. Porro scripturae dicētes filium non puniri p patris peccato, potissime intelleguntur de spirituali punitione. Praeinductio autē verbo Iob consonat, quod in Exodo scribitur

Ego sum dñs Deus, fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Rursusque Moses loquitur: Dñs dñe, qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus in tertiam & quartam generationem, quod & Hier. 32. habetur. Circa hęc scribit Gregorius: In carne nonnunquam filij etiam ex patris peccato puniuntur. quid enim est quod parvuli filij plerumque a dæmonibus arripiuntur, nisi quod caro filij ex patris culpa mulctatur? In semetipso enim percutitur pater iniquus, & percussiois vim sentire contemnit; plerumque percutitur in filiis, ut acrius irascatur, & cum reddiderit. Ii. cum Deus dolorem patris iniqui infligerit filiis eius vel ei, tunc sciet, tunc pater per dolorem ita inflictum filiis suis vel sibi, se peccasse aduerter, quemadmodum loquitur Esa. 28. Sola vexatio dabit intellectum auditui. Si quidem culpa meritis oculum claudit, quem poena post aperit, sicut Antiochus locatiter vulneratus, reuertens ad cor: Iustum, inquit, est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Vnde in prophetis, praesertim in Ezechiele, dñs iniquorum punitione praedicta, multoties subdit: Et sciet quia ego dominus. Itemque Psal. 82. Rubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur, & pereant, & cognoscant quia nomen tibi dominus. [Videbunt oculi eius intersectionem suam] i. filiorum suorum, quidam exponunt, quemadmodum quarto Regum leguntur filij Sedechiae interfecti in oculis eius. Aptius autem videtur sic exponendum, iuxta Gregorium: Videbūt oculi eius intersectionem suam, id est, propriam deiectionem, poenam & mortem, pro culpa sua sibi inferendam, experietur. Vel intersectionem suam, id est, causam suae percussiois seu damnationis cognoscet in poenis, prout in libro Sapientiae impij dicitur: Errauimus a via veritatis, & iustitiae lumen non luxit nobis. [et de furore omnipo tentis bibet] i. poenis diuinae iustitiae vel potu abundanter implebitur, sicut quibusdam Hierem. 25. ait: Bibite & cadite, & nolite confurgere. [Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se?] Hoc dupliciter elucidatur, primo sicut: Quid enim &c. id est, tantum in vitijs delectatur, & tanto ad peccandum impetu fertur, quod non curat neque perpendit quicquid aduersitatis domus, id est, proles, familia, possessio sua ex suo peccato incurrat, dummodo ipse quod concepit & appetit, opere prosequatur: immo vicissim desiderio delectationis vel optati esse eius, se ipsum exponit periculis mortis, ut patet in pugnantibus & immundis. Secundo sicut: Quid enim &c. id est, ideo filij patris impij, eo viuente & vidente, puniuntur modo praefato, quia si post mortem eius hoc fieret, nil pertineret ad eum; quia non inde affligeretur, maxime cum peccator post mortem id nesciat, iuxta quod supra iam dictum est: Siue nobiles siue ignobiles fuerint filij eius, non intelliget, sic Thomas exponit: Insuper quid pertinet ad eum, [Et si numerus mensū eius dimidiatur] i. tanta sibi inest peccandi libido, quod nec amore vitae longioris, nec timore damnorum periculorumque mortis omittit peccare, secundum illud Psal. 35. Dixit iniustus vt delinqueret in semetipso. Vel sensus est, quod non spectat ad eum, si vita eius pro medietate breuietur: quā inde ante non dolet, cum nescierit hoc futurum, ideo & in alijs a Deo punitur. Nihilominus abbreviatio vitae multis pro poena peccati infligitur, sed non est conditis sufficiens culpa seu poena. Praeterea, quod ista diuersitas euentuum humanorum, diuinae sapientiae non repugnet, pandit subdendo: [nunquid Deum quispiam docebit scientiam?] Non utique, cum ipse sit substantialiter sapientia & scientia infallibilis & immensa, oim optime dispositiua ac iudicatiua, ideo in Esa. 40. legitur: Cum quo inest consilium, & instruxit eum, & docuit eum semitam iustitiae, & erudiuit eum scientia, & viam prudentij ostendit illi; [et excelsos iudicat] vt pote iudices aliorum, vt principes terrae, filios ecclesiarum, sed & angelicos ipsos, quum in principio partem grandem damnauit, & alios beatificauit. Cōsequenter subdit de hominū diuersa patientium seu recipientium diuersitate, ad cōprobandū quod aduersitates vitae praesentis non sint generaliter punitiones culpae, nec prosperitates praesentia sint virtutum in vita hac. [Iste moris robustus & sanus, diues & felix,] i. vnus iniquus vsq; ad tēpus mortis suae vicinum, viuit & pmanet in robore sanitateque corporis, in diuitijs quoque & felicitate mūdāna, secundū opinionem humanam erroneam taliter appellatur: quia aliquis dicitur felix, quia ad nutum sibi in terrenis carnalibusque succedit, [viscera eius plena sunt adipis] qui ex abundantia alimentis producit, quo nomine abundantia opulentiae designatur. [et mellis ossa illius irrigantur.] ita quod lautissimis abundat cibarijs, intusque pinguedine, quemadmodum Hier. 48. habetur: Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in facibus suis, [Alius vero moritur in amaritudine animae suae absque vllis opibus] ita quod etiam totam vitam suam quasi expendit in afflictione atque inopia. Horum exemplum in Euangelio legitur de paupere Lazaro & diuite epulone, tamē quod ait, alius vero moritur, potest exponi de alio impio. Vnus etenim impius rota sua vita abundat & prosperatur, alio impio iugiter cadente hic viuens, aduersitates & penurias ac postremo diram mortem ferente. [et tñ simul in puluere dormient] i. pariformiter in sepulchro quantum ad corpus quiescent, [et vermes operient eos] id est, corpora eorum cum coeperint putrefieri & resolui, iuxta illud Esa. 14. Operimentum suum erunt vermes. Nascuntur enim ex putrescente cadauere, ideo Ecclesi. 10. ait: Cum moritur

Exo. 34.
2. Mac. 9.
Eze. 16.
4. Reg. 25.
Sap. 5.
Luce. 16.
Ego

homo hareditabit serpentes & vermes. Vnde supra iam dixit Iob: Putredini dixi: Pater meus es, mater mea, & soror mea vermibus. Exprehabitus B. Iob contra amicos suos iniuncta loquitur inuectione: [Certe noui cogitationes vestras] quibus me in cordibus vestris cõtemnitis & damnatis, vt ex vestris elicio verbis, [& sententias contra me iniquas], erroneas opiniones, quibus contradicenti mihi, [Dicitis enim, vbi est domus principis, & vbi tabernacula impiorum?] quasi dicatis, Deus principes iniquos non diu regnare pmittit, & impiorum mansionem, prolem, familiam, opes subuertit: per hoc insinuant, q̄ ego cum sobole atq; familia mea, fruor peccata mea & eorum, sumus percussi, Hoc enim amici Iob iam sape locuti sunt, ad astruendum q̄ bonis proueniant prospera, & vitiosis aduersa, cuius dicti falsitatem ostendit ex concordia generaliq; omnium sapietium testimonio. [Interrogate quemlibet de viatoribus] qui diuersa pambulant, audiendo, videndo, in multis experti & docti sunt, multa q; pensant, prout Eccl̄i 34. asserit: Vir in multis expertus, cogitabit multa. Vel de viatoribus, i. virtuosos hominibus, qui hoc mundo velut exilio, & hac vita quasi via vtuntur ad patriam, qui peregrini in seculo isto sunt, sicut ad Hebr̄eos de sanctis veteris test. scribit Ap̄stus: Consistentes quia peregrini & aduenæ sunt super terram. Atque Pal. 38. Ne sileas, quoniam aduena ego sum apud te & peregrinus sicut omnes patres mei. Primo quoq; Paralipomenon libro David loquitur Deo: Peregrini sumus apud te & aduenæ, sicut omnes patres nostri. [& hæc eadem] quæ cõtra te dixi, [& dicam, eum intelligere cognosce] vt ipse q; in hoc seculo non fiat finalis retributio pro meritis atq; demeritis, quodq; aduersitates nõ impis tantum, sed iustis quoq; contingant, eo q̄ finalis & plena præmiatio fiet in posterum, sicut subiungitur: quia in diem perditionis seruat malus i. propterea modo non statim à Deo punitur, sed durate vitæ huius curriculo, suæ libertati dimittitur, ne se iuste valeat excusare, sed profus inexcusabilis fiat, q̄ tam clementer & longanimitè à Deo portatus, vitam non corrigit. Idcirco differunt eius plenum & finale iudicium vsq; ad diem nouissimum, qui erit perditionis totalis omnium reproborum. Hinc Proue. 16. scribitur: Vniuersa propter seipsum operatus est dominus, impium quoq; ad diem malum. Præui q̄p̄e & reprobi vasa sunt iræ, vt in eis diuina ostendatur reluctance iustitia, vt ad Romanos plenius docet Apostolus. Verum tamen culpa & damnatio reproborum, Deo nequeunt imputari, quoniam voluntate antecedente vult omnes saluari, nec quempiam, quantum in se est, permittit perire: sed & prima ac directæ intentione cõdidit intellectualem creaturam quamcumq; vt saluaretur. Sed quoniam reproborum peruersitatem præuidit, de malo illorũ bonum elicere sibi complacuit, vt scilicet in eis suam demonstraret iustitiam, ordinando in eis per pœnam, quod inordinatum exiat in ipsis per culpam. [& ad diem furoris ducetur] i. ad extremi iudicij discussioem & retributionẽ. Vnde 2. Mach. 6. habetur: In nationibus dominus patienter expectat, vt eas, cum dies iudicij aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat. Hinc Christus prædixit, qualiter in die iudicij omnes gentes congregabuntur ante eum. Tantus vero erit illius rigor iudicij, vt furor dicatur. [Quis arguet coram eo viam eius? & quæ fecit, quis reddet illi?] Hoc dupliciter explanatur. Primo de impio, quasi dicat: Tanx̄a inodocilitatis, impietatisq; fuit, q̄ nullus viam, i. opera eius potuit coram eo arguere, idcirco omnipotentis iudicis incidit manum, iuxta illud Eccl̄i 2. Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei, & non in manus hominum. Secundo de Deo exponitur, eritq; sensus: Quis arguet & c. id est, nullus poterit coram Deo reprehendere iudicium eius, aut ei aliquid pro eo quod iudicauit & fecit, rependere, iuxta illud Apostoli ad Roma. 9. O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Sap. quoq; 12. Quis dicet tibi, quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? [Ipse] impius [ad sepulchra ducetur] quia corp⁹ in terra, anima in inferis sepelitur. [& in cõgerie] i. congregatione mortuorum vigilabit, quia in die nouissimo inter eos atq; cum eis est suscitatus ad a morte. Anima q̄q; impij iugiter vigilat post mortem vita naturæ, & vt sentiat pœnam inferni. [Dulcis fuit] impius, i. amicabile, similis & acceptus, [glare] i. lapillis, puta peruersis hominibus per lapillos signatis. [Cocytj] i. fluij infernalis, videlicet gehennalis supplicij. Quemadmodum autem Apostolus nonnunquam inducit verba poetarum, sicut in epistola Tit. ad Titum dicendi: Dixit quidam proprius eorum (i. Cretensum) propheta, Cretenfes semper mendaces, mala bestia, ventres pigri. Atq; in Actibus apostolorum: In ipso viuimus, moueamur & sumus: ita & Iob hic verba poetarum inducit, eisq; ad pium vtitur intellectum. Cocytus itaq; à poetis fluius infernalis ponebatur, interpretaturq; luctus, qui impiorum animas sibi attraheret ad tormentũ, sicut alij fluij attrahunt lapides. Ideo p glareas, quæ dicuntur lapides parui, animæ vitiosæ signant, quibus peccator consentit in vitijs. Hincq; sociat eis in infernalibus pœnis. [& post se omnem hominem trahit] i. pœna infernalis de omni homine statu, gradu & genere, plurimos acquirit atq; inuoluiturimmo tam multos, vt alij comparatione sint pauci, & illi, præ multitudine oēs dicantur, sicut Ap̄stus loquitur: Omnes quæ sua sunt, [& c.] quærunt. Itemq; Deus in præteritis generationibus dimisit omnes gentes in grege vias suas.

[& ante se innumerabiles] i. impetu suo plures quasi ante se impellit instar fortissimi fluminis, quædam suo impetu rapientis. Infernus quoq; id est, dæmones infernales, seruire concupiscitarius & impetu passionum innumerabiles vincunt, & ante se quasi impellunt, sicut visor victos ante se minat. [Quomodo ergo consolamini me frustra,] temporalis prosperitatem, si pœnituero, promittendo, [cum responsio vestra] qua mihi respondistis, vobis contradicenti, [repugnare ostensa sit veritati] qua iam euidenter probauit, q̄ temporalis prosperitas, non sit merces iustorum finalis aut plena, nec omnibus iustis conceditur: nec omnis pœna (vt erronee affirmatis) est præcedẽtis culpæ purgatio seu vindicta, sed interdum est meriti incrementum & proficiendi augmentum.

[Elucidatio literalis cap. 22. Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit.

Articulus 48.

Nunc tertio arguit, secundoq; replicat Eliphaz contra Iob, sicut docet scriptura. [Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit: Nunquid Deo comparari potest homo, etiam cum perfectæ fuerit scientiæ?] Hoc ait in reprehensionem B. Iob. quasi dicat, tam presumptuose loqueris, dicendo te velle disputare cum Deo: & rursus, Nunquid contra hominem disputatio mea est & c. quasi in scientia esses Deo æqualis. Qui em̄ audet disputare cum alio, putat se comparabilem illi. Palam est autem, q̄ omnis mens creata, distet in infinitum à scientia Dei, cuius illuminata essentia, est sua infinita scientia. Deniq; sumendo perfectum absolute, pro eo scui nil deest perfectionis, solus Deus est perfectæ scientiæ. Homo autem vel angelus dicitur perfectæ scientiæ, secundum certum gradum, modum seu ordinem. Albertus quoq; hic ait, q̄ aliquis dicitur perfectæ scientiæ in diuinis vno modo perfectione scientiæ, alio modo perfectione scibilis. Primo modo dicitur homo perfectæ scientiæ in diuinis, quando secundum modum humanum perfecte sapit, prout ait Saluator: Non est discipulus super magistrum. Perfectus autem omnis erit, si sit scietio magister eius. Perfectione vero scibilis non est perfectæ scientiæ in diuinis, nisi Deus qui solus comprehensue & plene simpliciterq; perfecte cognoscit seipsum. Immo à tali eius cognitione omnis creatura deficit infinite. [Quid prodest Deo, si iustus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit vita tua?] i. ex tuis virtuosis operibus nil perfectionis Deo accrescere potest, qui in seipso infinite quomodolibet perfectus est. Ideo ait Pal. 15. Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Hoc & Elihu infra sic inducit: Si peccaueris, quid ei nocebis? Porro si iuste egeris, quid donabis ei? Homini qui similis est tui, nocebit iniquitas tua, & filium hominis adiuuabit iustitia tua. Et hoc ambo hi dicunt aduersus Iob, tanquã dicant: Tanti te æstimas & ita te erigis, quasi Deus te indigeret. [Nunquid timens te arguet] i. non vtique iudicabit te, timendo te aut aliquem iudicem alium. Ideo nõ deberes tam audacter loqui de Deo, sed eius omnipotentiam reuereri, excellentiam quoq; eius immensam vereri. [& veniet tecum ad iudicium], non veniet tecum ad iudicium alicuius iudicis superioris & tertij, qui iudicat an Deus te iuste iudicauerit atq; arguerit. [& non propter], immo propter, [malitiam tuam plurimam & infinitas iniquitates tuas] te arguet, quasi dicat: Nil habes iustæ quere læ contra Deum, sed ipse innumerabilia contra te habet, in quibus redargui meruisti. Malitiæ autem proprie dicuntur peccata, quæ nõ sunt ex ignorantia vel infirmitate, sed ex certa industria vel deliberatione. Dicit Thomas, q̄ malitiã potest referri ad peccata, quibus alio lae sit iniquitas vero ad peccata, quibus iusta opera prætermisit, vnde malitiã dicit plurimam, sed iniquitates infinitas, quia in pluribus peccat homo omitendo, q̄ committendo. Hoc vltimum verbum B. Thomæ, mixtionem pariter & timorem generat mihi. Deinde peccata quæ imponit B. Iob, in speciali prosequitur: [Abstulisti em̄ pignus fratrum], proximorum, [& tuorum sine causa iusta & opportuna. Pignus ab eis irrationabiliter accipiendo, vt agunt tyrãni, exactiones pauperib⁹ imponetes, & pignora accipientes, non obstant qd dñs in Exodo effat: Si pignus à proximo tuo acceperit, vestimentũ ante solis occasum reddes ei. ipsum enim solũ est quo oporitur, nec habet aliud in quo dormiat. Amos q̄q; 2. de filiis Israhel increpatorie dicit: Super vestimenta pignoratis accubuerunt. [Nudos spoliasti vestibus] vel eos qui parum erant vestiti, vestib⁹ suis priuando, quod crudelissimum esset, vel his q̄ nudi sunt, auferendo vestimenta eorum cum essent satis vestiti, cum tñ per Esaiam dñs dicat: Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Et Ioan. Bap. ait: Qui habet duas tunicas, det non habenti. Deniq; teste Ambrosio, non solum spoliant nudos sed pauperes, qui eis auferunt vestes quas habent, sed & qui cum abundant, illis necessaria non ministrant seu tribuunt. [Aquam lassõ] i. fatigato ex itinere vel labore, non dedisti, & esurienti subtraxisti panem] vel non dando carenti, vel tollendo habenti: quorum vtrunq; inclementissimũ esset, & directe contra charitatem Dei ac proximi, cum in 1. Ioan. epist. scriptum sit: Qui habuerit quõ charitas Dei manet in eo: Nominẽ aut panis, omnis cibus, & nomine aquæ, omnis potus

Luc. 6.

Iob. 35.

Exod. 22.

Esai. 58. Luc. 3.

1. Ioan. 3.

in scripturis exprimit. Hinc & Baptista hortat: Qui habet escas, similiter faciat, scilicet, ut dictum fuit de dando vnam tunicam indigenti, cum duas haberent. [In fortitudine brachij tui] i. per potestatem & violentiam [possidebas terram] i. opes, agros, dominium, [et potentissimus obtinebas eam] i. per eminentiam tuam potestatis tyrannice eam inuasisti & acquisisti, dicens illud Sapientiae 2. Sit autem fortitudo nostra lex iustitiae. [Viduas dimisisti vacuas] easque causam non prosequendo, eis non succurrendo, nec postulata donando, secundum illud Esaiam 1. Causa viduae non ingreditur ad eos, [et lacertos] i. brachia [pupillorum comminuit] eos non solum non roborando, sed & debilitando, contra quod dñs ait in Psalmo 81. Iudicate egeno & pupillo. Quo autem istae personae magis humano deservunt solatio, eo maior misericordia impendenda est eis: magis quod inhumanum & impiū est, ipsis non misereri. Iniuriam vero eis inferre, prorsus sauum censet: & tale peccatum Deus specialiter vlcis affert, prout in Deuteronomio fertur: Dñs facit iudicium populo & viduae, amatque peregrinum. Hinc subdit [Propterea] ob tanta peccata circūdatus es laqueis] i. aduersitatibus vndiq; adimpleris, [et conturbat te formido subita] i. timor improbitatis superuenit tibi, quia maior culpa maior debetur atque infligitur poena. Vnde Threnorum 3. dicit: Formido & laqueus factus est nobis. [Aut putabas te tenebras] aduersitatum ac dubiosarum fluctuationum mentis, in quibus nunc es, ita ut quid agere debeas, nescias. [non visurum] i. non expertumque passurum, sicut in Psalmo 15. Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. & de iusto Simeone dicit Lucas: Responsum accepit a Spiritu sancto non visurum se mortem. [et impetu aquarum inundantium] i. copiosarum tribulationum, non oppressum iri] i. opprimendum non esse, ita quod non suspicabaris talia super te transuram. Impiū enim mēte cæcatis, imminētia sibi pericula non vident, nec caecitatem penitentiamque autem putat se impune peccare, videt de diuina providentia dubitare. Ideo Eliphaz inuehit contra Iob: An cogitas quod Deus excelsior caelo sit, & super stellis verticē sublimetur? i. an illos perfidiam incidis & erroris, qui dixerunt Deū sic terrenis & inferioribus praeminere, seu ita ab humanis distare, quod inferioribus & actuum humanorum providentiam determinatam non habeat, nec distinctam, certamque scientiam? Hoc quippe quidam Philosophi opinabantur, dicentes sola caelestia diuinæ providentiae ordine gubernari. [Et dicit] ut apparet, [quid enim nouit Deus] de inferioribus actibus humanis? Et quasi per caliginem indicat, non nisi consilium seu indistinctam habet istorum notitiam, cognoscendo ea in generali, sciendo videlicet genera & species, seu ordinem vniuersi & vniuersalia entia vniuersalesque causas. An etiam dicitur quae sequuntur, videlicet, [Nubes latibulum eius] i. sub nubibus nihil videt, nec providentia eius infra nubes extenditur: sed usque ad eas exclusiue, ita quod nubes sunt quasi quid occultans Deo inferiorum notitiam, [nec nostrae] opera considerat, & circa cardines caeli perambulat] i. circa extrema caeli versatur, operatur, seu est, providendo & gubernando superiora, quae vno modo se habent. Car do autem quandoque pro extremitate accipitur, interdum pro eo in quo voluitur osium. Denique, secundum Albertum, de humanis per caliginem iudicare, est ad voluntaria & casualia atque fortuita non immediata consideratione se habere, sed ea quae sunt frequenter, per necessaria vtiuntur quod pendere, & per necessaria ac frequentia aliquid de voluntariis & casualibus vtiuntur iudicare. Secundum eundem, fuit quorundam opinio, quod providentia ultra motum caelorum non extendere, nec ad inferiora pertingere, nisi per aliquid atque per accidentia per aliud, ut per partes perdit, per accidens quoque, quia per impressiones accidentales in inferioribus factas, & videtur in hunc errorem consentire Alexander & Auerrois, & alij quidam Peripatetici. Præterea non gentiles quidam duntaxat, sed & Iudaeorum plurimi in veteri testamento de providentia Dei praefato modo senserunt, de quibus Ezechiel 8. habetur: Dicunt, non videt dominus nos, dereliquit dominus terram. Et Sophonias ait: Dicunt, non faciet dominus bene, & non faciet male, quorum stultitiam Esaias aperit quum scribit: Quasi si lutum contra figulum cogitet, & dicat opus factori suo, Non fecisti me: & figmentum dicat fictori suo, Non intelligis, sic omnes quorum sunt in tenebris opera, & dicunt: Quis videt nos? & quis nouit nos? Item in Psalmo 93. Dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob, quibus mox dicit: Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite, qui planarunt aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? qui corripit gentes, non arguet? aut qui docet hominem scientiam? [Nunquid semitā seculorum custodire cupis] i. latam perditionis viam incedere & seruare, per quam seculares homines gradiuntur, de qua Christus in euangelio ait: Lata est via quae ducit ad mortem, & multi ambulantes per eam. Qui autem diuinam providentiam negant, se cure ac libere peccant, omni freno rationis relicto, [quae caueuerunt viri iniqui] passiones sensualitatis & propriam voluntatem in cunctis sequentes, quorum via est conuersio vitiosa, quae est iter ad damnationem aeternam, de quibus Esaias 59. dicit: Semitae eorum incuruatae sunt, omnis qui calcatur in eis, ignorat pacem. Hinc ait scriptura: Ne deleteris in semitis impiorum. Et rursus: Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruunt, de tam impijs Sapientia 15. legitur: Aestimauerunt lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitam ad

Deut. 10.

Luc. 2.

Soph. 1.

Esa. 29.

Matt. 7.

Prou. 4.

Ibidem.

lucra compositam, & oportere vndeque acquirere. [quae sublata sunt ante tempus suum] i. iudicio Dei ob haec sua peccata per mortem deleti sunt, nondum impleto naturali spatio vitae suae, secundum illud Ecclesiasticus 8. Non sit bonum impio, nec prolongentur dies eius, sed quasi umbra praetereant, qui non timent faciem domini. Et illud Sapientiae 16. Effugere manum tuam domine impossibile est. negates enim te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt. [et fluius] i. abundantia ac impetus tribulationum seu diuinæ vltionis, [subuertit fundamentum eorum] i. funditus eos deiecit, corpus eorum occidit, fiduciam frigit, potestatem & opes his abstulit, prout dicit Saluator: Venerunt flumina, flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & facta est ruina eius magna. [Qui dicebant Deo, recede a nobis.] Hoc praecedenti articulo in verbis Iob dictum atque expositum est. [et quasi nihil posset facere omnipotens, aestimabant eum] hoc quoque est quod Iob dixit ibidem, quod est omnipotens ut seruiamus ei: Tales quippe Deum penitus inhonorant, & velut iudex non sit hominum, parvipendunt, vel quasi in inferioribus immediate agere nihil queat. [cum ille impleisset domos eorum bonis.] Nam quicquid habent, a Deo sortiti sunt in ingratitude eorum circa Deum monstratur, qui ex infinita sua bonitate ac munificentia etiam ingratis & pessimis beneficentia multa largitur, prout vniuersus Dei filius protestatur: Solem suum, in quibus, facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. [Quorum sententia longe sit a me.] hoc praecedenti capitulo protulit Iob, dicendo: Quorum consilium longe sit a me. Falsitas enim & peccatum sunt infinitae fugibilitatis, cum sint recessus, auersio & offensae quibus mens a prima veritate summamque bonitate, quae infinita est dignitatis, aueritur. [Videbunt iustitiam] deiectionem & poenam prauorum, [et letabuntur] de illo: debita plaga, non ex inuidia, sed zelo iustitiae congratulantes aequitari diuinam. [et innocēs] subsannabit eos] Hoc est quod fertur in Psalmo: Laetabit iustus cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Itemque, Videbunt recti & laetabunt, & omnis iniquitas opprobriabit os suum. In Esaiam quoque iustitiam Deum affatur simili zelo: Dñe, exaltet manus tua, ut non videant impij, & ignis hostes tuos deuoret. Rursusque dicit de electis: Egredientur & videbunt cadauera viros, qui prauaricati sunt in me, & erunt usque ad saturationem vitionis omni. [Nonne succisa est erectio eorum] i. impiorum elatio, prosperitas, sublimatio a Deo deiecta est, sicut succiditur arbor erecta in mensura, iuxta illud Psalmo 72. Deiecit eos domus alleuarent. [et reliquias] i. posteros [eorum] prauitatem paternam sequentes [deuorabit ignis] i. grauis aduersitas vitae praesentis, vel ardor supplicij infernalis, dicente Psalmo: Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis, fructum eorum de terra perdes, & semē eorum a filijs hominum. Hinc dicit Iacobus: Exortus est sol eum ardore, & arefecit foenum, & flos eius decidit. Sic diues in itineribus suis marcescet. Consequenter inuitat ipsum Iob ad poenitentiam & salutem: Acquiesce igitur ei] i. voluntati diuinam tuam conforma, & eius dispositioni circa te consenti, dicendo: Fiat voluntas tua. [et habeto pacem] peccatoris, quae est tranquillitas mentis in Deo, oriturque ex hoc, quod homo conformat voluntatem suam diuinam, seruando diuina praeccepta, secundum quod dicitur: Pax multa diligentibus legem tuam. [et per hoc] quod Deo sic acquiescis, [habebis fructus optimos] i. praclarissimas incrementa virtutum, charismata gratiarum, consolationes internas: quae etiam per quantum aduersitatum tolerantiam disciplinamque Dei gignunt, dicente Apostolo ad Hebraeos: Omnis disciplina in praesenti videtur non gaudij esse, sed meroris postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit iustitiam. Hi sunt fructus spiritus, de quibus ad Galatas 5. habetur: Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas &c. [suscipe ex ore illius legem] i. legem ab intellectu diuino procedentem amplectere, praecceptis diuinæ legis obtemperando, seu quamlibet iussionem Dei implendo, quam ipse sine per internam inspirationem, sine per alium modum proponit, vnde ait Psalmographus: Dulcis & rectus dñs, propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Lex autem pro praeccepto accipi solet. [et pone sermones eius in corde tuo] i. verba Dei memoriter retine, efficaciter imple, frequenter considera, ut vitas peccata, iuxta quod scriptum est Psalmo 118. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Prouer. quoque 7. dicitur: Serua mandata & legem quasi pupillam oculi tui, liga eam in digitis tuis, & in tabulis cordis tui scribe eam. de iusto quoque dicitur in Psalmo 1. In lege dñi voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. [Si reuersus fueris ad omnipotentem] per conuersionem mentalem, poenitentiamque salubrem & humilem confessionem, de qua reuersione hortat nos Deus, ubique pens & omnia penetras, per Iosel: Conuertimini ad me in toto corde vestro. [edificaberis] i. in spiritualibus ac temporalibus bonis stabilieris, patet per Zachariam dñs ait: Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. [et longe facies iniquitatem] a tabernaculo tuo] i. a teipso atque domesticis tuis, de praeteritis poenitendo, & futura cauendo, ad similia quoque tuos hortando. Qui enim ad Deum vere conuertitur, ita se habet. Nam & poenitere est praeterita mala deplangere, & deplangenda iterum non committere. Vnde & iustus praefatus: Non habitabit in medio domus meae quae facit superbiam. Pertinet ergo ad virtuosum, immo ad

Matt. 7.

Iob 21.

Matt. 5.

Iob 21.

Psal. 57.

Psal. 106.

Esa. 26.

Iaco. 2.

Psal. 118.

Psal. 24.

Ioh. 2.

Zacha. 2.

Psal. 100.

patremfamilias quemlibet, seipsum exemplarem præbere, suosq; domesticos à vitijis refrenare, hortando, corripiendo, disciplinando. [Dabit pro terra silicem] i. pro vilibus dabit tibi preciosa, quemadmodum silix præualeat glebæ. [Et pro silice torrentes aureos] i. pro preciosis tribuet quæcunq; meliora, secundum quod aurum præponitur silici. In spûalibus quoq; adijciēt charismata meliora, vt vbi abundauit peccatum, abundet & gratia. tribuetq; pro terra, i. p actione incipientium, silicem, i. exercitium proficiētium; & pro silice, i. tali exercitio, torrentes aureos, i. adus perfectorum, cōtemplationes atq; feruores hereticorum. Multi equidem post casum cautiōres resurgunt, & firmitus stant, salubriusq; concrescunt, & hæc est superinfinita misericordia Dei naturaliter boni, qui ita vitiorum nostrorum obliuisci dignatur, & pro malis bona largitur. [Eritq; omnipotens contra hostes tuos] i. ab impugnatione visibilium ac inuisibilium hostium te defendet, quia protector est omnium sperantium in se, iuxta illud Psal. 25. In domino sperans non infirmabor. Et Prouerb. 18. habetur: Turris fortissima nomen domini, ad ipsum currit iustus & exaltabitur. Apostolus quoq; ad Roma. 16. ait: Deus conteret satanam sub pedibus vestris velociter. Vnde protestatur Psal. 53. Super inimicos meos despexit oculus meus. [Et argētum] i. temporales diuitiæ [conceruabitur] i. congregabitur tibi. Spirituualiter vero nomine argenti, sacræ scripturæ designatur scientia, dicente Psal. 118. Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. Hac autem illustratur scientia, cuius vita est virtuosa, dicente Apostolo secundum Timoth. 2. Dabit tibi dominus de oibus intellectum. Et in prima S. Ioan. canonica legitur: Non necesse habetis vt aliquis doceat vos, sed vnctio eius (i. Dei) docet vos de omnibus. Ideo Eccl. 1. scribitur: Fili concupiscens sapientiam, serua iustitiam, & Deus præbebit illam tibi. Cum enim Deus sit sol sapientię, mentem à vitijis mundam radiose perlustrat. [Tunc super oipotentem delicijs affluens] i. in contemplatione Dei gaudebis, eius cōsolationes internas experieris, ipsius amore dulciter accenderis, eius immensa beatitudini, opulentię, perfectiōni toto congratulaberis corde, ita vt ex sententia dicere possis: Memor fui Dei, & delectatus sum. Item q; Quam magna multitudo dulcedinis tuę dñe! Et rursus, Secundū multitudinem dolorum meorum in corde meo cōsolationes tuę iustificauerunt animam meam. His puris mētālibusq; delicijs tanto plus affluere promeremur, quo ex puro Dei amore oēm carnalem delectationem, vilem cōsolationem, secularem lætitiā plenius aspernamur, iuxta illud Psal. 76. Renuit cōsolari anima mea. Deniq; delectatio ex vnione potentię cum obiecto conuenienti procedit. Cum ergo Deus sublimis, incomparabilis & immensus, sit prorsus illimitata perfectiōnis, amenitatis, pulchritudinisq; obiectum, constat q; in vnione mētis cum illo sit summa delectatio: si tñ mens capax effecta sit, si Dei inardescat amore, si sapientię dono perfusa sit, si virtutibus stabilita sit, à priuato illo pernicioso amore purgata. Vnde de spōsa in Canticis admiratiue inquiritur: Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum; [Et dirigabis ad Deum faciem tuam] i. intellectualem, e. mentem, vel etiam corporalem vultum dirigendo ad cælum, in quo Deus specialiter esse & habitare asseritur, inquam tum ibidem eminentius operatur, clariusq; videtur. Itaq; ad Deum faciem eleuabis, tanq; ad bonum finaliter desideratum, ad ens summe dilectum, ad vnicum tuum refugium atq; iolatum. Etenim vbi amor, ibi & oculus; & vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Hinc Thren. 3. admonetur: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum in cælum. Tobij q; 5. dicitur: Ad te dñe faciem meam conuerto, ad te oculos meos erigo. Postremo quilibet libenter respicit suę dilectiōnis & delectationis obiectum; ideo qui in oipotente solitus est amādo feruere, & cōtemplando gaudere, quid mirum si faciem mentis frequenter leuet ad eum in omni loco, occupatione & tempore? [Rogabis eum] cum grandi fiducia atq; frequentia, q; & in oratione est eleuatio mentis ad eum. Vnus quoq; orationis effectus, est qđam mētālis suauitas, quam deuotus experitur orando. Idcirco amator cōtemplatorq; Dei, & dulcedinis eius gustator, tanto fiducialius & frequentius, tanto libentius ac delectabilius eum precatur, quo ardentiori ipsum intra se amore complectit, talemq; Deus tanq; filium & amicū paterne exaudiat. ideo subdit: [Et exaudiet te.] In talibus qppe potissime verum est qđ ait Saluator: Omnis q; petit, accipit. Vnde Ioann. 9. habetur: Si quis cultor est Dei, & voluntatem eius facit, hunc Deus exaudiat. Bona em̄ & irreprensibilis vita, exauditionem à Deo meret, iuxta illud 1. Ioan. 3. Charissimi, si cor nostrū non reprehenderit nos, fidutiā habemus ad Deū, & qcquid petierimus accipiemus; qđ totum intelligendū est, si p̄seueranter salubriterq; oremus. [Et vota tua reddes] i. pmissa implēbis, iuxta illud Psal. 65. Reddā tibi vota mea qđ distinxerunt labia mea. Porro vouere qđ Deo, actus est lætię, qđ est dignissima virtus moralis. Ideo sicut vota p̄soluere, excellētē virtuosum meritorumq; cōsistit; sic vota non soluere, vehēmētē vitiosum cit atq; dānabile. Propterea Eccl. 5. p̄cipit: Si qđ vouisti Deo, ne moreris reddere. Disphcet em̄ ei stulta & infidelis pmissio. Et Deutero. 23. fertur: Quod semel egressum est de labijs tuis, obseruabis & facies sicut p̄missisti dño Deo tuo. Vnde & Augustinus: Vouere, inq;

Rom. 5.

Psalm. 17.

1. Ioan. 2.

Sap. 2.

Psalm. 76.
Psalm. 30.
Psalm. 93.

Cant. 8.

Mat. 6.

Luc. 11.

volūtatis est reddere, necessitatis. [decernes rem] i. propones, iudicabis seu ordinabis aliqđ factum, & q̄liter negocium tuum eueniat. [Et ueniet tibi] i. prospere habebit successum, Deo dispositioni tuę cooperatē & effectum p̄stante, secundū qđ Prouer. 16. legitur: Cui non hōis dispo nit viam suam, sed Dei est dirigere gressus eius. [Et in vñs tuis] i. vitę tuę p̄cessibus seu operibus, [splendebit lumen] i. gressus & virtutum, p̄peritatisq; fulgor, i. Deus te intus illustrabit & diriget, virtuosęq; ages, ac lucide viues, atq; in sapia ambulabis, iuxta illud Esa. 58. Erum pet qđsi mane lumen tuum, & anteibit faciem tuam iustitia tua. In Prouer. q; 4. Iustor; semita qđsi lux splendēs p̄cedit, & crescit vsq; ad p̄fectam diem. [Qui em̄ humiliat] i. seipsum humiliter cōdemnando, p̄cēntialiter affligendo, aduersa patienter ferendo, alios sibi cordialiter p̄ferendo, [erit in gloria] i. à Deo sublimabitur in p̄senti p̄ grām, & in futuro p̄ felicitatem cōpletam, sicut ait Saluator: Qui se humiliauerit, exaltabit; & q; se exaltat, humiliabit. Ideo Petrus iubet: Humiliamini sub potēti manu Dei, vt vos exaltet in tēpore visitatiōis. In Matthæo q; determinat iudex: Qui cunq; humiliauerit se sicut paruulus iste, hic maior erit in regno cælō. [Et q; inclinauerit oculos suos] i. interiores ad p̄prie defectus, fragilitatis, vel impietatis considerationē condignā, ipse saluabit. Hinc dicit Baruch 2. Oculi deficiēt ante gloria tibi dño. Et Eccl. 7. Humilia valde spū tuum. Non ergo extollamus nos ipsos, non magnos & sapientes aut perfectos nos æstimemus; sed innumerabiles nostras pensemus ærumnas, & q; nihil boni à nobis ipsis habemus, q; item celeriter euacuaremur ac periremus, nisi indefinēter pietate & gratia spūsancti in omni via hac custodierimur. Hinc scriptum est: Oculi sublimis hōis humiliati sunt, Et Sapiens ait: Cñatio cuius erecti sunt oculi, & palpebrę eius in altum surrectę. [Saluabitur innocēs] qm̄ Deus reddet vnicuiq; qđ meretur. Innocens autē q; alteri non nocuit, meruit sibi nocentū non ingeri; & qm̄ in Dei charitate & gratia vixit, meruit beatificari. ideo subditur: [saluabitur autē] i. beatitudinē sortietur; munda ditiā manuum virarum, i. puritate seu merito vitę suę, non vitę sine auxilio gratię, cum p̄ prijs nemo vitibus iustus aut innocens sit, prout Moses protestatur: Dñator dñe, clemens, verus, & patiens, nullus per se apud te innocens est. Postremo istud cap. alia ex illorum expositione non eger, quemadmodum nec p̄cedens.

Luc. 14. 18.

1. Pet. 3.
Mat. 8.

Esa. 2.
Pro. 30.

Exo. 34.

Declaratio literalis cap. 23. Respondens autem Iob, ait.

Articulus 49.

Respondens autē Iob, ait. [Sapientis em̄ & intelligentis est, arguendo, inquitendo, & respondendo veritatem iuri ac demonstrare; qui vero in docus est, non se ad respondendum ingerere debet, iuxta illud Eccl. 5. Si est tibi intellectus, responde proximo tuosin aut, sit manus tua super os tuum. Quo vitę verbo redarguunt p̄sumptuosi, vani & sciloli, paritōres docere qđ discere, qbus conuenit illud Ap̄t: Non intelligentes neq; quę dicunt, neq; de qbus affirmant. Itaq; illud Iacobi obseruemus, Sit autē oīs homo velox ad audiendū, tardus autē ad loquendū. [Nunc quoq; in amaritudine est sermo meus] i. cum magna afflictione p̄fertur, q; ab amicis meis dolor meus augetur magis q; releuat. [Et manus plagę meę] i. fortitudo p̄cussionis, seu potestas aduersitatis meę, [aggrauata est super gemitum meum,] quem habui ante, ita q; recens afflictio priori gemitui meo est addita. Nam vulneribus Iob à satana ei illatis, amici sui adiecerunt cōtumelias, impropria, irrisiones, accusatiōesq; falsas, ex qbus Iob contristabatur atq; dolebat; non ex defectu patientię, sed zelo iustitię, immo ex charitate, quia amici condolebant errantibus, & de pximorum scandalo vrebatur, p̄sertim eo q; huic intererat disceptationi, sicq; Iob fuit Christi figura, in Psalmo dicentis ad patrem: Qm̄ quem tu percussisti, p̄secuti sunt, & sup dolorem vulnerū meorum addiderit. Præterea, q; amici Iob imposuerunt ei, q; pro suis esset cæsus excessibus, p̄sertim q; p̄cedenti cap. dixerat Eliphaz, q; propter malitiam suam plurimam, & iniquitates suas infinitas Deus arguerit eum, ideo S. Iob nunc ostendit huius oppositum, ad diuinum se iudicium conferens, qm̄ bonę conscientię fuit, ipseq; spū testimonium perhibuit cōscientię suę, q; filius Dei esset. [Quis mihi tribuat] i. vehemēter cupio mihi conferri, [vt cognoscā, & inueniam illud] i. Deum perfectiori modo cognoscā, & inueniam qualiter diuersimode disponit homines & gubernat; & diuersis de causis eos flagellat. Itaq; inueniam illum, i. id de quo agnosca, quod de ipsius quæ o notitia, vt enim frequenter p̄habitu est, Iob clarius concupuit suę percussione causas agnoscere. Deniq; ipse sicut & quilibet electorum, desiderauit de cognitione vię per fidem, ad cognitionem patrię p̄speciem peruenire; immo hoc sanctorum finis est desiderium, dicente Apostolo: Sequor autem si quo modo & c. Et Psal. 79. Oñē faciem tuam, & veniam vsq; ad solium eius; i. ad thronum diuini iudicij, vt secundum meritū meū iudicet, & diuinorum iudiciorum rationem & modos plenius discam. Vnde superius dixit: Si iudicatus fuero, scio quia iustus inueniar. Et item: Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas quam patior, in statera. Itaq; ad tribunal Dei optauit deducere

1. Tim. 1.

Iac. 1.

Psal. 68.

Phil. 3.

Iob. 13.

Iob. 6.

ci, nō vt corpore mox eleuaretur in caelos, sed ad Dei iudicium erigeretur. Thronus autem Dei, vno modo vocat iudiciaria eius potestas, eminentia siue autoritas, q̄ vbiq̄ est facta & Deus, cum sit ipsemet incircumscribitibilis Deus iudex. [Ponam coram eo iudicium] id est, bona conficiam iustū iudiciū merita exigam, vt donet mihi factū promerui. Sic & Dauid dixit ad Saul iudicet dñs inter me & te. Vnde in Psalm. 25. inducitur iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Et iterum iudica me domine, quoniam in innocentia mea ingressus sum. In Threnis quoque: Vidisti domine iniquitatem illorum aduersum me, iudica iudiciū meū, & os meum replebo increpationibus] id est, reprehensionibus contradicentium veritativel increpationibus, i. pñs querelis, cur ego iustus & innocens tam grauiter caesus sum, quatenus ex diuina respōsione veritatē clarius noscam, non vt Deum redarguam, aut iniuste iudicasse prætedam. Sic Thomas exponit. Vñ vt Lira affirmat, in Hebræo habet: Os meū replebo argumētationibus, vt pote sicut discipulus coram magistro interdum multiplicat argumēta, non ad contētionē, sed ad veritatē inquisitionē, quam a magistro audire desiderat, Potius autē reor nomē Hebræum ad vtrunq̄ istorum esse æquocum. Porro Albertus exponit sic: Os meum replebo increpationibus, increpando me, in quibus accusabilis inueniri, iuxta illud Prouer. 18. Iustus prior accusator est sui. Iustus em̄ est, vt homo increper se in quibus Deus eum accusat, secundū quod dicit Hieremias: Posuisti ostēdit mihi, percussisti me & confusus sum, & erubui, qm̄ sustinui opprobriū adolescentiæ meæ. Sed expositio ista videt non tam literalis, q̄ mystica. Iob quippe hæc loquit ad insinuandū suam aequitatē, non culpam, sicut verba clarius pandit sequētia. [vt sciam verba quæ mihi respōdeat] ad quæstionē qua causam meam percussiois inquirō, seu ad querelam qua me cōqueror sine meo plagatū demerito. [& intelligam quid loquar mihi] causam meam determinando. Primo em̄ audiēda & cognoscēda sunt verba, deinde intelligēda & intuentia. [Nolo multa fortitudine contēdat mecum] i. non sic peto iudiciū Dei, vt velim cum procedere mecum secundum omnipotētiam suam, aut secundū iustitiam suam fortissimam, qua in seipso iustus est infinite, vt scilicet secundū iustitiæ suæ rigorē me iudicet, non habēdo pium respectum ad humanam fragilitatē. Sic enim omnis humana iustitia insufficientis est, & compensatione diuinæ iustitiæ, iniustitia quædam, Esaia dicente: Quasi pannus mēstruat vniuersæ iustitiæ nostræ. Propter quod ait vir sanctus: Non intres in iudicium cum seruo tuo domine. Et supra dictum est: Non iustificabitur homo compositus Deo, & si voluerit eum eo contendere, non poterit respondere vnum pro mille. [nec magnitudinis suæ mole premat,] i. maiestatis suæ immensitate, atq̄ iustitiæ suæ excellentia non mihi præualeat, qm̄ cōparatiōe ipsius scio me infinite deficere, nec aliquid habere condignū. [proponat æquitatem contra me] i. iustitiam pietati admixtam, non solū ad suā pfectionē, sed ad meam quæq̄ fragilitatē naturalē ac incurabilem impfectionē respiciēdo in iudicando me secundū opera mea quæ licet respectu diuinæ pfectionis iusta non sint, tamē habēdo respectū ad meam naturę conditionem, modum, gradum & ordinē, in suo genere iusta sunt. Vnde Albertus hic ait: Aequitas, secundū Chryostomū, est iustitia dulcore misericordię temperata, vt sit sensus. Proponat æquitatē contra me, i. ad æquū infirmitatis humanę me iudicet. [& pueniet ad victoriam iudiciū meū,] i. iudiciū quod Deus proferet de me, ostēdet me iustū & amicū meorū victorē, veritatisq̄ defensorē. Quomodo autē his verbis non obuiet, quod 9. cap. ait Iob, si iustificare me voluero, os meū condemnat me, etiam simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, pater ex dictis ibidem, [Si ad orientem iero, non appareti & si ad occidentē, non intelligam eum] i. siue orientalē cæli partē, siue occidentalē considerē seu accedam, & omnia quæ ibidem gerunt & sunt, Deū tamē omnium horum conditorē perfecte, plene, & sicut in seipso est, cognoscere ex illis non queo. Intantū equidē creator ex creaturis cognoscit, in quātum eius pfectio in illis relucet, Creatura autē omnis deficit infinite à plena representatione perfectionis pñri creatoris. [& si ad sinistram] i. aquilonē transfero, [quid agam?] ad quod responderē [non apprehendam eū] cognitione prædicta. [si me vertam] per considerationē internam, seu corporis gressum, aut vultus directionē [ad dexteram,] i. plagam meridianam, [non videbo illum] per speciem ex creatis quę ibi sunt, de qua visione dñs loquit Moysi: Non videbit me homo & viuet. Vnde & Ioannis 1. habet: Deū nemo vidit vnquā. In Prouer. quoq̄: Quod nomē eius, & quod nomē filij eius, si nosci? Hinc Philosophi tam Peripatetici q̄ Platonici facti sunt, qd Deus sit penitus innominabilis, insensibilis, inimaginabilis, inopinabilis, inenarrabilis, incomprehensibilis, substantialis, ignotus & infinitus. Veruntamen ex creaturis aliquo modo cognoscit, prout causa suptranscendē, ex suo valet effectu cognosci. Propter quod ad Romanos 1. ait Apostolus: Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, à creatura munc, i. homine intellecta conspicunt, sempiterna quoq̄ virtus eius & diuinitas. Sapientia de nō 15. scriptum est: A magnitudine speciei creaturæ poterit cognoscibiliter creator horum videri. Ista inducit Iob ad declarandum q̄ rationabiliter dixit mihi tribuat, vt cognoscā & in-

Esa. 64. Mal. 142. Iob 9.

Exo. 33. Prou. 30.

ueniam illum, quasi dicat: Ad plenam Dei seu claram visionem non proprijs viribus naturalive lumine valeo peruenire, ideo gratiæ opem & supernaturalē illuminationē deoposco. Item ad innuendum qd Deus omnipotens & superexcelsus sit penitus incomparabilis, incircumscribitibilis, illocalis, immensus. [Ipse vero scit viam meam] i. omnem vitam meam consistentiam & pfectionem. Vnde supra locutus est Deus: Obseruaui oēs semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti. Item qd: Tu quidem gressus meos dinumerasti, [& probauit me sicut aurum quod per ignem transiit. tribulationibus] me exercitauit, atq̄ aduersis pbatum hoc virtuosum ostendit, quem admodum per ignem probatur aurum an verum sit aurum. Hoc em̄ innoteicit, si ignem valeat sustinere. In quibus verbis, diuinitus illustratus, vnam suam percussiois aperit causam, vt scilicet ad aliorum adificationem sua perfectio per tot aduersa pateret hominibus, ac toti innotesceret mūdo, de qua causa superius dictum est plenus, Vnde Sapi. 5. scribitur: Tanq̄ aurum in fornace probauit electos dñs. Ecce quoq̄ 2. In igne pbatum argentum & aurum, homines vero receptibiles in camino humiliatiōis. Hinc orat Psal. 25. Proba me dñe, & tenta me. [Vestigia eius secutus est pes meus.] Vestigia Dei, hoc loco intelligi possunt processus & modi seu varij incessus Dei in suis effectibus, præsertim in suis operibus circa homines, in quibus diuersimode operatur, oibus tñ multiplicem in hoc seculo exhibet pietatem, & cuncta sapienter dispensat ac regit, recteq̄ iudicat. Itaq̄ Dei vestigia sequi, est eius perfectionem & opera agendūq̄ modum iuxta modulum creature agentis imitari, indigentibus succurrendo, offendentibus ignoscendo, ignorantes docendo, sapienter ac ordinate in oibus se habendo, iuste, pie & sancte viuendo, ad quod hortatur nos Christus: Diligite [inquiens] inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro psequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cælis est, q̄ solem suum oriri facit sup bonos & malos. Pro quo Luc. 6. habet: Et eritis filij altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Rursusq̄ ait: Estote ergo & vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Hinc ad Ephes. 5. monet Apłus: Estote imitatores Dei sicut filij charissimi. Leuit. 19. dñs loquit: Nolite contaminare animas vestras. Ego em̄ sum dñs Deus vestri: sancti estote, qm̄ ego sanctus sum. Cum enim rationalis creatura sit ad Dei imaginē similitudinemq̄ producta, debet suo creatori sicut in natura & viribus, ita in vita & actiōib' assimilari. Postremo, per pedem intelligi potest affectus vel quilibet vis actiua, per quam homo in opus p̄greditur. De huiusmodi pede oramus in Psal. 59. Non veniat mihi pes superbie. Et Cāt. 5. habetur: Laui pedes meos, i. affectus & vires operatiuas à peccatis purgaui. Albertus ait hoc loco: Vestigia hic dicuntur signa voluntatis diuinæ, quæ quinque ponunt, vtz pceptum, prohibitio, permissio, consilium, opera, q̄ secutus est pes Iob: quia quod Deus præcepit eis, fecerunt eis, pro exemplo habuit. [Viam eius] i. legem ab eo datam, diuinam seu naturalem [scuto diuini] in memoria & effectu, sicut ait Psal. 118. Custodiam legem tuam semp. Deniq̄ via Dei, sunt eius testimonia & præcepta atq̄ consilia, per quæ velut per iter lucis ad beatificum tendimus finem, de quibus Propher. 3. fertur: Via eius via pulchra, & oēs semite eius pacificæ. Via q̄q̄ Dei est eius doctrina, iuxta illud Act. 19. Facta est illa die turbatio nō modica de via dñi, t̄c̄ non declinaui ex ea, sed p̄seuerans fui in bonis, nec ad aliqd vitiosum extramē diuertii, imo regia via incessi, iuxta illud Esa. 50. Hęc est via, ambulate in ea, & non declinetis neq̄ ad dexteram, neq̄ ad sinistram. [A mandatis labiorum eius non recessi] p̄ mēris auersionem seu rebellionem, de quo recessu scriptum est Malach. 2. Vos autē recessistis de via, & scādalisastis plurimos in lege. Præsertim in simplicissimo Deo corporalia membra spiritaliter sunt sumenda. In Deo ergo os & labia sunt intellectus diuinus, proferēs verbum, & instrūēs hoies, loquensq̄ eis. Vnde Esa. 50. dñs ait: Os meum non interrogastis. Quo rursus inducitur Labia eius repleta sunt indignatione. Labia q̄q̄ & os Dei, intelligi possunt scripturæ ac reuelationes diuinæ, p̄ q̄s Deus loquit nobis. Insuper os & labia Dei, intelligunt hoies sancti, p̄ quorum os & labia loquit Deus. Propter qd Hier. 15. dicit: Si separaueris preciosum à vili, quasi os meum eris. Mandata autē decalogi, sunt de dictamine rationis & iuris seu legis naturalis, vltra quæ fuerunt ipsi Noë & quibsdā alijs patriarchis ac sanctis tempore legis naturalis, q̄dam pcepta diuinitus data de cultu Dei, vt patet de Noe in Genesi. Talibus q̄q̄ Deū colētib' eiusq̄ illuminationem q̄rentibus, reuelabant inspiratione diuina, seu per angelos, aut p̄ q̄sdā p̄cipuos hoies sanctos nec cessaria ad salutem, vt patet de Iob, cui q̄ eminentis & præclara facta fuerit reuelatio de futura resurrectione & iudicio Dei, ac dispositiōe inferni, superius patuit. [& in sinu meo,] i. cordis arcano seu fundo, iuxta illud Ioā. 1. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. [abscondi] i. inuisibiliter ac diligēter repositū, [verba oris eius,] vt in xta illa me habeam, sicut ait Psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Cōsequenter causam assignat, cur tam timorate atq̄ perfecte seruiert Deo. [Ipse em̄ solus est,] i. si d. operi māduū.

Iob. 13.

Mat. 5.

Mat. 5.

Albertus

Non abscondi, quia si d. operi māduū.

bilis dignitatis, interminabilis perfectionis ac sanctitatis, unde cum summa diligentia est co-
 sedus. Quod autem solus Deus dicit esse, & qualiter esse, sit proprium nomen eius, supra diffusa in-
 Job. 24. duxi super illud, Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui
 solus es? [Et nemo auertere] i. impedire potest] seu immutare [cogitationes] i. propositum, de-
 cretum seu consilium eius. Deus enim est immutabilis, & ipse est cogitatio sua, & cogitatio
 sua est oipotens sua, cui nulla valet resistere creatura. Ideo fertur in Psal. 32. Consilium dñi
 in æternum manet, cogitationes cordis eius in generatione & generatione. Per E. fa. 46.
 protestatur: Consilium meum stabit, & ois voluntas mea fiet. Ita exponunt Gregorius & Al-
 bertus. Thomas autem & qdam alij legunt sic: [Nemo auertere] i. comprehendere potest, aut cer-
 titudinaliter cognoscere [cogitationes eius] i. dispositiones iudiciorum ipsius, iuxta illud Ap[osto-]
 Rom. 11. Quam in comprehensibilia sunt iudicia eius? Et Sap. 9. habet: Quis homin poterit sci-
 re consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Hæc itaq; nequeunt sciri à nobis,
 Psal. 50. nisi inq̃tum Deus ostenderit, cum David testetur: Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mi-
 hi. Et Sap. 9. inducit: Sensum tuum dñe quis sciet, nisi tu dederis sapiam, & miseris sp̃m tuum de
 cælis? [Et anima eius q̃d cunq; voluit, hoc fecit.] Anima in Deo, est eius voluntas seu mēs,
 Sap. 12. quæ cum oipotens sit, facit quicquid voluerit, cui (ut Sapiens dicit) subest cum voluerit, posse.
 Vnde & Psal. 134. de cantat: Omnia q̃cunq; voluit dñs, fecit in cælo & in terra. Præterea in scri-
 Hier. 11. pturis anima Deo frequenter adscribitur, ut cum ait Hier. 5. Nunq̃d super his non visitabo,
 & in gère tali non vlciscetur anima mea? Rursusq; in eodem propheta: Non est anima mea
 ad populū istum. Et Amos 6. Iuravit dñs in anima sua, detestor ego superbiā Iacob, [Cumq;]
 expleuerit in me voluntatem suam] me pro suo libito pcutiendo, seu aliter quouis modo tra-
 ctando. [Et alia multa similia.] q̃bus me possit ferire, ad libitumq; tractare, [præsto] i. in pfer-
 tia sunt ei] i. in potestate sua, q̃ cum oipotens in finipotentis consistat, non potest in tot aut
 tanta, quin possit in infinitis plura atq; maiora, q̃tum in se est. [Et idcirco à facie eius] i. confi-
 deratione suæ maiestatis ubiq; præsentis, & oia intuetis. Vel à facie eius, i. præfente hac pla-
 ga mihi ab eo illata. [Turbatus sum] turbatione ordinata, videlicet reuerentiæ seu timoris, ex-
 pauescendo ac admirando immensitatem excellentiæ Dei. [Et considerans eum] q̃ terribilis
 sit in consilijs suis super filios homin, q̃ admiranda eius iudicia, q̃ horrenda eius contra iniq̃s
 sententia, [timore sollicitor.] ne eum in aliq̃ in honorem, ne rursus aut grauius ab eo pcutiar,
 ne ab eo vllatenus separer. [Deus molliuit cor meum] i. suo amore seu bono timore liquefecit,
 Dan. 4. & quasi resolut, compunctionem infudit, atq; ad omne bonum promptam capacitatem
 Mar. 26. donauit, quæ & cito in lachrymas piæ resoluorific quoq; p aduersa & inspirationem clemen-
 tem molliuit cor Nabuchodonosor regis, ut Daniel describit: itemq; cor Petri apost. cuna
 Christus negasset. Omnium q̃q; peccatorum quos ad pœnitentiā veram conuertit, cor mol-
 lit, q̃bus p Ezech. 36. locutus est: Auferā cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor car-
 neum. Molle etem dicimus, q̃d facile cedit tangenti, neq; resistit, sed mox recipit impressio-
 nem. Talia aut sunt corda bonorū, quæ à sp̃u sancto dirigibilia sunt atq; docilia, & facile acq̃-
 2. Reg. 23. escunt in bonis. Vnde 2. Reg. habetur, q̃ sedens in cathedra, s. David rex, fuit quasi tenerimus
 ligni vermiculus. [Et oipotens conturbauit me] i. valde alterauit, mouit, & terruit me, sicut
 iam dictum est. [Non enim petij] i. non ita deiectus & cæsus sum] propter imminentes tene-
 bras] i. propter peccata inexistencia mihi, vel ad quæ procliuus sim. Vel sic: Non perij ppter
 imminentes tenebras, i. propter tribulationes mihi illatas & imminentes, non cecidi à sta-
 tu mentis, vitæq; gratiæ per desperationem aut aliam culpam mortalem. [nec faciem meam]
 i. aciem rationis, seu mentem, quæ est facies intellectualis, [operuit caligo] i. peccatum impa-
 tientia aut simile vitij non obtenebrauit, sed manet in lumine gratiæ fixa, iuxta illud Mich.
 7. Cum sedero in tenebris, dñs lux mea est. Atq; in Psal. 22. Si ambulauero in medio vmbrae
 Psal. 26. mortis, nõ timebo mala, qm̃ tu mecum es. Itemq; Dominus illuminatio mea, & salus mea,
 quem timebo. Postremo hic aliam moralitatem non necesse est introducere, sed sequi cure-
 mus virtutes B. Iob, & vestigia Dei sequatur pes noster, à testimonijs & præceptis legis diu-
 nae nullatenus declinemus, verba eius memoriter teneamus, consideremus omnipotentiā,
 sapientiam, iustitiam Dei penitus infinitam, & filiali impleamur timore, sancta solitudine
 concutiamur, cor durum atq; impœnitens recedat prorsus à nobis, & ad omne bonum mol-
 lificetur cor nostrum, nec tamen à firmitate recedat iustitiæ.

¶ Elucidatio literalis, partimq; mystica cap. 24. Ab omnipotente non sunt.
 Articulus 50.

Q Via 22. cap. Eliphaz dixit ad Iob, an pudentiam Dei putaret ad inferiora & ad actus
 homin non extendi, hinc Iob præfenti cap. ostendit se sane sentire de prouidentia Dei
 [Ab omnipotente non sunt abscondita tempora] i. omne tempus & quicquid temporis subia-
 cet, à Deo cognoscitur, æternaliter vtiq; & inuariabiliter, distincte atq; clarissime. Ipse enim
 vnicuiq; rei inferiori, corruptibili, mixtæ, certam præfixit periodum. Vnde superius dixit: Nu-

merus mensum eius (videlicet hominis) apud te est, constituisi terminos eius. [qui aut no-
 uerit eum, ignorant dies illius.] Dies Dei, sunt eius æternitas, quæ interdum singulariter dies
 vocatur, ob suam simplicissimam & immultiplicabilem vnitatem, sicut in Psal. 109. Tuum
 principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum. Interdum pluraliter dies seu anni
 exprimitur, qm̃ omne tempus includit, continet, comprehendit, vt Mich. 5. legitur: Egres-
 sus illius (Christi) ab initio, à diebus æternitatis. Atq; in Psal. 101. Tu autem idem ipse es, & anni
 tui non deficient. Cum ergo Deus æternus, omnipotens, adorandus, sit sua æternitas, quod
 qui cum nouerit, dies ipsius ignorat: Et respondendū, q̃ noscentes Deum clare per sp̃i-
 em, æternitatem quoq; ipsius proportionaliter sciunt, quis nec Deum, nec æternitatē aliqua
 pura creatura plene comprehendere possit. Porro viatores quis Deum q̃dammodo noscāt,
 quo ad quia est, & per naturalem rationem ac fidem, seu per sapientiæ contemplationem si-
 dei innitentem, non tamen comprehendunt, nec clare (sicut beati) cognoscunt æternitatem
 Dei sublimis, aliquid tamen eam cognoscunt, sicut Boethius in de consolatione philo-
 sophiæ, de ea tractat subtiliter. Consequenter inducit varia homin scelera, ex q̃rum iusta vlti-
 ois demonstrat diuina prouidentia ad omnia etiam humana pertingere. [Alij terminos
 transulerunt] i. possessionum suarum confinia extenderunt: sicq; alienas possessiones vsurpa-
 uerunt, secundum illud Ose. 5. Facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminos. Talibus
 dñs comminatur per Esa. 5. Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copula-
 tis vsq; ad terminum loci. Nunc autem de violenta & furtiua huiusmodi translatione potissime
 sermo est. Hinc quoque Prouerb. 22. habetur: Ne transgrediaris terminos antiquos, quos
 posuerunt patres tui. Ad quod etiam pertinet illud Deut. 19. Non transferes terminos, quos
 fixerunt priores in possessione tua. [diripuerunt greges, & pauerunt eos] i. aliorum animalia
 rapuerunt, & ad proprium ea vsum nutrierunt, sicut Sabæi atq; Chaldæi i. huius lib. cap. fe-
 cisse leguntur B. Iob. Spiritualiter terminos transferunt, qui leges iustitiæ & regulas seu statuta
 vitæ monasticæ sibi à patribus sanctis præfixas transgrediuntur, paruipendunt, & negligunt,
 remissius conuersantes, & sine causa idonea dispensatione vtentes, quod impium est vehe-
 menter, præsertim si contra substantialia religioni quid fiat, videlicet contra castitatem, pau-
 peritatem, aut obedientiam: hoc namq; esset directe contra professionem, quæ est solennissi-
 mum votum talisq; voti fractio, magis censetur peccatum, q̃ fractio iuramenti, secundū po-
 sitionem magnorum doctorum, asserentium votum plus obligare q̃ iuramentum. Insuper gre-
 ges diripiunt, qui Christifideles verbis aut prauis exemplis ad vitia trahūt, demoniq; incor-
 porant. Vnde secundum Ap[osto]m luxuriantes, vel alios ad luxuriam inducentes, tollunt mem-
 bra Christi, & membra efficiunt meretricis. Isti sunt animarum strangulatores, & scandali-
 zatores, precium sanguinis Christi q̃tum in ipsis est, euacuantes, quibus timendum est quod
 ait Saluator: Qui scandalizauerit vnum ex his pusillis, expedit ei vt suspendatur mola asina
 in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ homini illi per quem scandalum
 venit. Tales demum greges à se direptos pascunt, i. vanis documentis informant, vitijs imbu-
 unt, in malis confortant. Tales sunt negligentes, carnales, & vitiosi pastores, doctores, & præ-
 dicatores. Vnde Hierem. 10. legitur: Quia stulte egerunt pastores, & dñm non exquisierunt,
 propterea omnis grex eorum dissipatus est. [Asinum pupilloꝝ abegerunt] i. à via diuertere
 fecerūt, vt eum commodius rapere. [Et abstulerunt pro pignore bouem viduæ] i. pauperis,
 in quo eorum patet crudelitas, q̃ personis istis miserabilib; non pepererunt, contra q̃d dñs
 Deuter. 24. ait: Cum reperis à proximo tuo rem aliquam, non ingredieris domū eius vt pi-
 gnus auferas sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit: si autem paup̃ est, non pernocta-
 bit apud te pignus. [Subuerterunt pauperum viam] i. opera eorum ab expedito & prospero
 impediuerunt successu, ita q̃ necessaria procurare vix poterant: quod q̃ impium sit, cõstat ex
 eo q̃d legitur Eccl. 34. Panis egentium, pauperum vita est: qui defraudat illum, homo san-
 guinis est. [Et oppresserunt pariter mansuetos terræ] quibus tanto plus esset parcendum, quo
 ipsi alij minus molesti, & magis suauis sunt. Deniq; (secundū Augustinum) mansuetus est, q̃
 aliam iniuria sua nõ prouocat, nec prouocat ab aliena. Talium iniuriam Deus specialiter
 vlciscetur, quemadmodum Esaias ait de Christo: Arguet in æquitate p mansuetos terræ. Spi-
 ritualiter pauperum viam subuerunt, qui eorum qui nondū in virtutibus roborati sunt, aut
 gratiæ donis ditati, vt incipientes, conuersationem inficiunt, aut pauperes sp̃i (humiles) p
 laudes aut alio modo ad inanem prahunt gloriam suæ superbiam. [Alij quasi onagri in de-
 sero] i. sicut asini syluestres, indomiti, in desertis vagantes, [egrediunt ad opus suū] i. sine fre-
 no rationis ac legis, cum crudeli audacia ad nefaria exeūt ppetranda. [vigilantesq; ad p̃dam] i.
 i. intenti quod spoliēt occurrētes. [Pparant panem liberis] i. filijs suis ex p̃dis pcurant cibaria,
 q̃d spiritaliter potissime faciunt schismatici atq; hæretici, conantes ecclesiasticos & catho-
 licos ad suas impieras allicere, sicq; alios sibi consentientes ac subditos in suis errorib; con-
 fouere. In horum violētorum ac p̃dantium persona Prouerb. 1. habet: Infridimur sanguini,

Iob. 14.

1. Cor. 6.

Mat. 18.

Augustin.

Esa. 13.

abscōn.

abcondamus tendiculas contra infantes frustra, oem substantiam preciosam reperiemus, implebimus domos nostras spolijs. [Agrum non suum demetur]. valde merent, nihil de terra nascuntur alioz relinquens in agro, in quo violentos istorum avaritia ferociaq; monstrant. [Et vineam eius quem vi oppreserunt, vindemiat] prout Achab & Lezabel fecisse legunt Naboth Izraelita. Istud quoq; spiritaliter agunt, q; congregaciones devotas sibi no commissas introeunt, & corrumpunt, spiritali earum patre oppresso. [Nudus dimittit hoies, indu menta tollentes, iuxta illud Mich. 2. Desup tunicam pallium sustulisti. q; bus non est operimentu in frigore.] Quod spiritaliter implent, q; alios virtutibus (quaz animaz vestes sunt) priuant, dum eos ad mortale trahunt peccatum, qbus ita nudatis non est operimentu in frigore seculi huius, vbi charitate Dei refrigerante, corpor & ignavia, vitioz constructio atq; duritia, animas ledunt virtutum vestib' spoliatas. Quo contra in Prover. de sapiente & forti dicit mulier: Non timebit domui suaz a frigoribus nivis oes em domestici eius vestiti duplicitibus. [quos imbres montiu rigant.] Ita sic spoliati, ad motana confugiunt loca sine latibula, quasi ad tutiora, vbi ob aeris frigiditatem frequentiores & grauiiores sunt pluuiz, quibus tunc pfunduntur. [et non habentes velamen]. aliqd nuditatis ac vere cundiaz operimentum, [amplexantur lapides, si. sub lapidibus seu locis petrosis vel cavernis abcondunt se.] Spiritaliter imbres montium, sunt doctrina virtuosorum, qbus spoliati virtutibus mente rigatur, vt reuiuiscant atq; fructificent qui non habentes velamen, i. animaz ornamentum, contra vitiorum foeditatem, amplexantur lapides, i. ad pfectorum festinant suffragia, vt orent pro se. De qbus viris pfectis loquitur in 1. sua Canonica Petr' 1. vos tanq; lapides viui superedificamini. [vim fecerunt depradantes pupillos] i. violenter depradati sunt eos. [et vulgum pauperum expolauerunt.] cum tamen pupillis & pauperibus amplius sit parcendum. [Nudis ioino seu parum vestitis, et incendibus absq; vestitu] ita q; pze inopia etiam inter hoies nudi ambulauerunt. [et esurientibus spicas tulerunt, si. abfulerunt, quas esurientes laboriose collegerunt] itaq; spoliatio ineffabiliter impia est atq; crudelis, pferim cum dñs iubeat, vt nec dñs agri decedentes aut remanentes colligat spicas, sed pauperibus relinquat legendas. Spiritaliter nudus est, meritis & virtutibus destitutus, etiam si mali nil actualiter operetur. Porro q; agit inique, nudus incedit contingit aut q; talis se cupiat emendare, esuriatq; refectione virtutum, & colligat spicas, i. pfectorum virtutes incipiat aliquatiter sibi haurire ac sequi qd videntes animarum corruptores, tristantur, & satagunt eum pristinis vanitatib' implicare, collectasq; spicas ei subtrahere, vt anima eius nullo reficiat spiritali edulio, qbus ait Ap[osto]lus Sic aut peccantes in fratres, & pccientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Vnde Mich. 7. scriptum est Vir fratrem suum venatur ad mortem, quod is periculo sissime agit, qui aliquem bonaz voluntatis, aut religionem intrare volente m retrahere nitit. [Inter aceruos eorum] i. inter manipulos frugum pauperum esurientium, [meridiat] sunt, i. meridie quierunt seu pransi sunt, de illoz paupertula delicias. Naturale est aut, secundum Albertum, in meridie prandere, dum sol ad summum accedens alimentum pcedens come stionis a loco digestionis euocavit ad mebra. [qui] pauperes [calcatis corcularibus sitiunt,] i. vis calcatis tam parum habet de vino, vt non aut vix necessitati sufficiat. [De ciuitatibus fecerunt viros gemere] i. ciues vrbium ad gemitum atq; tristitiam induxerunt, bona eorum in agris vastando, vel conciuēs captiēdo siue ledendo, quod spiritaliter faciunt, qui catholi cos viros contristant, quosdam fidelium decipiēdo, damnationisq; exponendo, quod virtuosos charitate feruentibus grauissimum est videre. Vnde per Ezechie, dñs impijs ait: Mœrere fecistis cor iusti, quem ego non contristavi, [et animaz vulneratorum clamabunt,] pze dolore vulnerum corporis sui. Vulnerati quoq; in anima, cum ad cor per penitentiā conuertuntur, clamant ad Deum in prece & pœnitidine planctibusq; propter peccata. Aliquando etiam clamāt zelo iustitiaz pro vindicta ad dñm, sicut in euangelio loquitur Christus: Deus non faciet vindictam seruatorum suorum clamantium ad se die ac nocte. Apocal. quoq; 6. habet Animz interfectorum clamabant voce magna Viquequo dñe sanctus & verus, non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? [et Deus inultum abire non patitur] i. peccata hæc non permittit inulta, qui Deut. 32. restatur: Reddam ultionem hostibus meis, & his qui oderunt me, retribuam. Hoc enim sapientia Dei dicit agendum, & iustitia eius illud exigit, quia & inordinatio culpaz, ordinanda est per ordinem pœnz. [Ipsi fuerunt rebelles lumi ni, si. inobedientes primaz iacreataq; luci, cuius transgrediuntur pzecepta, angelicaz quoq; lucidaz inspirationi non consentientes, nec naturali rationi obtemperantes, neq; scripturaz & hominum virtuosorum seu pzelatorum verbis claris ac sanctis accedentes.] Hinc Ioan. 3. dixit: Lux venit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis q; lucem. Talib' Moses ait Numer. 20. Audite rebelles & increduli, nescierunt vias eius. i. mandata iustitiaz atq; notitiam veritatis, vel ea penitus nesciendo, vel p approbationem non agnoscendo, quod ois ma lus est ignorans, & via stulti recta in oculis eius, [nec reuerſi sunt] p semitas illius, ab iniquita

te & falsitate non sunt ad lucis itinera per penitentiā & satisfactionem correctionemq; morum conuersi, iuxta illud Psal. 81. Nescierunt, neq; intellexerunt, in tenebris ambulat. De quibus Baruch ait: Quia non habuerunt sapientiam, interierunt ppter suam insipientiā. Baruch 3. Ibidem. Hiero. 3. Et rursus: Viam disciplinaz ignorauerunt, neq; intellexerunt semitam eius. Tales sunt omnes impenitentes & indurati, quibus dicit a Ieremia: Quare auersus est populus iste auersio ne cōtentiosus? Et alibi dñs ait de talibus: Non dabunt cor suum, vt reuertatur ad me. [Mane primo] i. valde mane, dum semitenefrosus est tempus; consurgit homicida, interfectio ege num & pauperem [qm inopes mane consurgunt ad panē suum lucrādum seu procurādū, & illa hora eos homicida obseruat. tper noctem vero erit quasi fur] i. alioz bona furtiue tollit, sicq; quasi, denotat veritatē, non similitudinem tatum. [Oculus] i. mens [adulteri ob seruat caliginem] i. tempus nocturnū, [dicens: Non me videbit oculus,] tunc est tanto audacius se ingerit ad peccandū, quanto plus putat se non adspiciendum, [et operiet vultum suum] ne agnoscat, etiam si quis deprahēderit eum. De isto peccato & allegationibus scri pturaz ad verba hæc penitentium, dictum est supra. [Spiritaliter adulter est,] spiritus ratio nalis a Deo auertens se, & scripturis abutens ad pprrium questum & gloriam vanā, qui si iuste se gubernaret, sponsam haberet sapientiā, iuxta quod dicit Sapientiā 8. Hanc amauit & ex quisiuit a iuuentute mea, & obserui sponsam eam mihi assumere, cuius adultera est vanitas & insipientia diabolica, qui quaerit caliginem, quoniā querit latere quātm ad suam puer sitatē, cupiens bonus & sapiens re putari. Ois em q; male agit, odit lucē, sicut Ioan. 3. legit. Operit quoq; vultum suum, quia & mentē propria excecat malitia, & foris virtuosum se simulat, sicut de hypocritis ait Saluator, quia exterminat facies suas, vt appareat hominibus ieiunan tes. [perforat in tenebris domos] i. adulter si aliunde ingressum aptum aptum habere nequi uerit, pfodiendo aliquā partem, parat sibi ingressum, [sicut in die condixerat sibi] adulter & adultera. [Si subito apparuerit aurora, arbitrant vmbra mortis] i. lucem habent odiosam, inquam ea apparet metuunt deprahēdi, compelluntq; diuidi, & a voluptatibus seque stratis spiritaliter adulterates, & demonū impietatibus atq; erroribus se miscētes, odiunt lucē veritatis & æqtatis, suāq; prauitatē aperiri verent, [et sic in tenebris] i. in luce ambulāt] id est, sicut boni tendunt ad bona in die, sic ipsi vadunt ad praua in nocte. In vitiosis quoq; operibus ita versantur & delectantur, vt iusti in actibus virtuosissis & ita se exhibēt, quasi nil impium pperassent, quemadmodū Proverbia 3. de adultera Salomon loquit, q; tergēs os suū, dicit, Non peccavi. Ecclesiast. quoq; 8. asserit: Sunt impij qui ita securi sunt, quasi iusto rū facta habeāt, & ignorauerit lucē, i. splendorem virtutis, & veraz sapientiā claritatē a seculi non sunt, sed cōtempserit. [Leuis est] adulter, i. mēte vagus, leuis, instabilis, [sup facie aquaz] id est, magis q; supficies aquaz, quaz modico vento mouet. Mens namq; adulteri varijs concu piscētis agit, omni tentatione concutitur, innumerabilibus passionibus vitijsq; mouet, ac vincit. Passiones quippe & vitia hanc mentis pariunt instabilitatē, debilitatē & leuitatem, sicut superius de hoc multa inducta sunt. [Maledicta sit pars eius] i. portio seu hereditas ter rena, videlicet bonū temporale & vanū, in quo sibi finem cōstituit, quā partē habet in terra] quaz a Deo maledicti, dum possident in perniciem veritatis, maledictionisq; causa materia lis seu occasio ei efficit, aut sterilis sit, iuxta illud Gene. 3. Maledicta terra in opere tuo. Quo modo autem liceat alteri maledicere, in expositione Cap. 3. patuit. [nec ambulet per viam vinearum] i. itinera refrigeratiua ac læta non habeat. Vinea quippe amicitatem ac refrige rium parit, & fructu suo exhilarat, bonazq; spei efficit hominem. Ideoq; in iudicium libro vitis dixisse inducitur: Nunquid possid deſerere vinum meum, quod iustificat Deum & ho mines? Itaq; metaphoricè via vinearum, est via gaudiorum. Denique vinea locum tem peratum requirit, siquidem in locis valde frigidis destruitur glacie, in locis nimis calidis de struitur excessiuo calore. Impius ergo per viam vinearum non graditur, quoniam rebus mundi huius moderate non vitur, sed nunc ad vnum vitiosum extremum, nunc ad aliud se diuertit. [Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.] Hoc communiter de pœna in fernali exponitur, q; ibi sit vicissitudo commutatioq; pœnz de maximo frigore ad sum mum calorem ad afflictionem maiorem. Vnde Albertus: Ad nimium calorem æstuantia ge hennaz propter feruorē libidinis transeat successione pœnarum ab aquis nivium, quibus in funditur, gelu mortificante, eo q; per cupiditatem terrenorum refriguit in eo ignis charita tis. Estq; miserabile, quia in hac via non transitur de frigidissimo in calidissimum, nisi per medium quod est temperatum. In inferno autē de excellentia frigoris mortificantis, trāstur ad æstum ignis vrentis, ita q; nunquam erunt in medio: quia in hac vita per vitia tranſierunt a frigore cupiditatis ad æstum libidinis, non attingendo medium virtutis. Propter has duas pœnas dicitur Matthæi 8. 13, 24, 25. Ibi (scilicet in inferno) erit fletus & stridor dentium: fletus propter ignem, stridor dentium propter gelidum. Itaq; pæcogitanda, metuenda atq; cauēda est pœna hæc. An vero p omnipotētiā Dei sit in inferno aqua frigidissima ad

Baruch 3. Ibidem. Hiero. 3.

Matth. 6.

Iob 3.

Iudic. 9.

Albertus.

reprobatorum supplicium, vel aliquid pportionale, quod aqua iniuis vocatur, quia hæc aqua frigida est, quis nisi Deo reuelante poterit certitudinaliter scire? & vsq; ad inferos peccatum illius. In infernum culpa eius ipsum sequetur ac ducet. Sic & Ioannes in prima sua scribit epistola: Est peccatum ad mortem, non dico vt pro illo quis orat. Peccatum quippe ad mortem, secundum Gregorium, est peccatum vsq; ad mortem petratum: quia peccatum quod hic non corrigit, eius venia frustra postulatur. Hinc Esaiæ 5, inducitur: Væ qui trahitis iniuriam in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrum peccatum. Obliviscatur eius misericordia] i. Deus eum à pœnis per suam misericordiam nunquam eripiat, quo verbo confunditur hæresis confingentium pœnas inferni aliquando terminandas. Vbi Gregorius ait: Omnipotentis Dei misericordia obliviscatur eius, qui obliuis fuerit iustitiam Dei. Nam qui DEVM nunc iustum non timet, post inuenire eum misericordem non valet. Veruntamen hæc ita intelligenda non sunt, quasi nihil misericordiam DEVS impendat damnatis, cum in omni eius effectu circa intellectuales creaturas misericordia atq; iustitia sint commixta: sed ideo hæc dicuntur, quoniam in inferno iustitia magis relucet, & misericordia vel non, vel minus seu parum apparet: tamen circa condignum corquætur, iuxta quem modum loquendi Iacobus ait: Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam. Damnatorum quoq; obliviscatur misericordia suffragiorum, quia eis non profunt. [Dulcedo illius vermis] i. delectatio sua puerfa, quam habuit in hac vita, vertatur ei in vermem, i. pœnam amarâ, conscientia quoq; remorsum. Vel dulcedo illius per antiphrasim, i. amaritudo sit vermis conscientia corrodenis, de quo Esaiæ 66, dicitur: Vermis eorum non morietur. [Non sit in recordatione] i. obliuioni tradat à Deo, ita q; per misericordiam suam non ostendat se memorem eius. Vbi rursus damnationis interminabilis aperitur. E contrario de electo fertur in Psalmo 111. In memoria æterna erit iustus. Et Salomon Prouerbijs 10: Memoria (inquit) iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet. [sed conteratur quasi lignum infructuosum] i. varijs pœnis teratur, in ignem mittatur: & quantum ad esse gratia ac virtutum, in nihilum redigatur, sicut comburitur sterile lignum, iuxta illud Matthæi 3. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Et Ioan. 15, loquitur Christus: Si quis in me nõ manserit, mittetur foras sicut palmas, & ardet, & colligit eis, & in ignem mittent. [Pauit enim sterilem & quæ non parit] i. bona sua infructuose consumpsit, insar illius qui infœcundam fœminam inutiliter nutrit. Vel quia de adultero loquitur, pœna sterilem designat adulteram, quæ nõ parit heredem ex proprio viro, nec ei cum quo misceatur. Vel pauit sterilem, i. infructuosam animam suam, vel carnem immudam, fructum virtutum non parientem. [et vidua non benefecit] quæ, cum caret viri solatio, magis eget subsidio. Sicq; iniquus est ei, cum loco & tempore opportunus, non subuenire. Vel vidua dicitur pproia eius cõiunx, quæ à toro repellit atq; infestat. [detraxit fortis] quibus præua lere potuit, [in fortitudine sua] abutens potestate sibi concessa ad aliorum oppressionem, vel fortes, i. virtuosos vere fortes in Deo per gratiam, persecutus est, iuxta illud Iacobi 3, Nonne diuites per potentiam opprimunt vos? Talibus violentis dicitur Amos 6. Væ qui dicitis, Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? & cum steterit in sanitate, prosperitate ac robore, non credit vitæ suæ] i. de alioq; contra se machinatione erit suspensus, nec erit securus, sed pauidus. De hoc & causa huius, dicta sunt plurima supra, vbi inter cætera dicitur: Sonitus terroris semper in auribus impij, & cum pax sit, ille insidias suspicatur, & angustia vallabit impium. [Dedit ei Deus locum poenitentia] i. post peccatum eius non statim eum damnauit, sed misericorditer disulit, dans locum, tempus, & opportunitatem poenitendi. Ideo equidem Deus differt vindictam, vt peccator se corrigat. Propter quod Ecclesiastici 15, legitur: Nemini dedit Deus spatium peccandi. Et Sapiētis 11, Misereris omnium domine, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata hominum ppter poenitentiam. [et ille abutitur eo in superbiam] i. loco & tempore poenitendi abutitur, augendo contemptum in Deum, hincq; securius peccans, quia diu portatur, secundum illud Ecclesiastici 8: Et in quia non cito pferitur contra malos iudicium, absq; vilo timore filij hominū pperrant mala. Hinc ad Rom. 2, ait Apostolus: An diuitias bonitatis Dei & patientia & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit: secundum duritiam autem tuam & impoenitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iusti iudicij Dei. Itaq; indulta poenitentia tempora non perdamus, nullam horulam inutiliter expendamus, diuinæ pietati non sumus ingrati. Pensemus q; sicut incomprehensibilis est misericordia Dei sup peccatores in vita p̄senti, sic incomprehensibilis est sup eos ipsius iustitia in vita futura. [Oculi enim eius sunt in vijs illius.] Hoc dupliciter explanat. Primo, oculi eius (scilicet Dei) sunt in vijs illius, i. in opibus peccatoris, ad iudicandum q; ea, quemadmodum Prouerb. 15, legitur: In omni loco oculi domini cõtēplatur bonos & malos, atq; in Psal. 33, Vultus aut domini sup facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Secundo sic: Oculi eius (i. peccatoris)

1. Ioan. 5.

Iaco. 2.

nequa loco

Iob 16.

sunt in vijs illius, i. in proprijs suis operibus inteti sunt oculi eius interiores per approbationem mali, & complacentiam culpæ, considerando quoq; qualiter propositū exequatur ac prosperetur, sicut de filijs huius seculi per Hieremiã asseritur: Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt. Secūdg quoq; Petri epistolę 2, Audaces, sibi placentes, quibus caligo tenebrarum referuatur. Tales modo sunt multi, qui gloriantur in vijs, astutiaq; implendi quod impie cupiunt, machinantur, sequentes prauitatem illorum, qui ante diluuium fuerant. De quibus legitur Genesis 6. Videns Deus quia multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis humani inuenta esset ad malum omni tempore. Quo contra vir iustus testatur: Iniquitatem si adspexi in corde meo, i. peccatum per consensum & complacentiam non sum mente intuius. [Elevati sunt ad modicum] i. impij ad breue tempus prosperati, sunt prelati & intumuerunt. [et non subsistent] i. diu non perdurabunt in statu huiusmodi, iuxta illud Psal. 72. Deiecisti eos dum alleuarerur, quomodo facti sunt in desolationem: subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. De hoc dicta sunt multa supra, idcirco pertranso. Gregorius quoq; hic ait: Iniquorum gloria cum plerunq; in annorum multitudinem tenditur, ab infirmorum mentibus esse quasi longa & stabilis estimatur: sed cum repentinus hanc finis intercipit, breuem fuisse ostendit. [et humiliabuntur] i. per diuinam iustitiam deprimuntur, sicut & Christus fatetur: Qui se exaltat, humiliabitur, sicut omnia ista corruptibilia & terrena, quibus præfixus est certus terminus durationis, vt dictum est plenius super illud: Constituisi terminos eius. [et auferetur] de vita hac & de consortio electorum, iuxta quod scriptum est: Tollatur impius ne videat gloriam Dei. [et sicut summatas spicarum] puta aristas [conterentur], i. cito atq; facilliter tempore diuinitus præordinato peribunt, cum mensuram prauitatis suæ impleverint, sicut fruges cum ad maturitatem deuenerint, mox tolluntur, vt grana excutiantur. Vñ in Genesi dominus loquitur: Nondum completæ sunt iniquitates Gomorrhæorum. [Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum?] Verbum hoc intricatum videtur, quid enim est quod ait, quod si non est ita, nisi si quæ dixi, falsa sunt, quis me potest arguere esse mentitum? Si enim protulit falsa, nonne fuerat tanquam mentiens arguendus? Gregorius itaq; & Albertus exponunt hanc literam, prout verba prima facie sonant, ita q; Iob mystica ratione sic loquitur ad reprimendam amicorum suorum superbiam. q. d. etiam si mentitus sum, tamen indigni estis me reprobare, quia errori & vitijs subditi estis, quæ mihi falso imponitis. Hinc ait Albertus: Istud in disputationibus rhetoricis verum est, q; coram iudice sunt, vbi aduersarius rite repellitur, quia in simili culpa est. Propter quod ait Saluator: Hypocrita, ecce primo trabem de oculo tuo, & tunc videbis vt eicias festucam de oculo fratris tui. Veruntamen istud aliter potest exponi: quod si non est ita, quod interrogatiue negatiueq; profert, q. d. immo sic est, sicut in isto affirmatiui Cap. de culpa & pœna malorum: quis me potest arguere esse mentitum? Nullus vitq; [et ponere ante Deum verba mea] i. Deo iudici ea proponere iudicanda, tanquam reprehensibiliter dicta.

Hier. 4.

Psal. 65.

Iob 20.

Luc. 14. 18.

Esai. 26.

Gen. 6. 13.

Matt. 6.

¶ Explanatio cap. 25. Respondens autem Baldath Suhites, dixit: Articulus quinquagesimus primus.

Respondens autem Baldath Suhites, dixit: Amici Iob, contra veritatem verborum Iob disputando, paulatim lentescunt. Nam post tertiam argumentationem ipsius Eliphaz, ipse Baldath tertio arguens, admodum breuis est, Sophar autem tertio non argumentatur. Et quanuis præcedenti capitulo multa locutus sit Iob, tamen de hoc solo Baldath contra eum obicit, q; adhuc affirmat se iustum & sine demeritis suis percussum, ad quod improbandum proponit excellentiam Dei in seipso ac suis effectibus, cuius comparatione homo non iustificatur. Vnde quæ in isto capitulo Baldath ait, frequenter præhabita sunt, demptis per paucis. [Potestas & terror apud eum est] id est, omnipotentia est in Deo & terribilitas vel tremenda maiestas, quæ sunt ipsemet Deus, & ita apud eum esse dicuntur, sicut misericordia, iuxta illud Psal. 129. Quia apud dominum misericordia. Terror quoq; est apud Deum, i. in his qui Deo conuicti sunt, est timor reuerentialis ad Deum, p̄sertim prout timor est donum, sic enim inest beatis, & manet in patria, quantum ad habitum & aliquem suum actum, potissime illum, qui est reuereri & Deo reuererter subserui. [qui facit concordiam in sublimibus suis] i. in celestibus corporibus, in quibus nulla est contrarietas, resistetia naturæ nociua, aut corruptio aliqua. In angelicis quoq; spiritibus summam & indissolubilem facit concordiam, implendo eos tanta suæ beatitudinis communiõne, q; nec à Deo, nec à se inuicem discordare vllatenus queunt, sed omnes ciues celestis Hierusalem, diuinæ voluntati inauertibiliter conformant. Nec obstat quod in Daniele quædam legunt de angelorum prælijs inter se, quæ qualiter intelligi debeat, Gregorius hic exponit, & ego psequer, nisi hoc sup Daniele scripsissem. Itaq; confundantur, qui in celesti beatorum palatio dissensiones & filia vitiosa esse metiti sunt. In sup Deus facit cõcordiam in sublimib' suis, i. cõsiderates sublimia Dei, videlicet

Dani. 10.

omnia

1. Cor. 11.

omnipotentiam, sapientiam, beatitudinem eius, facit in considerando & sentiendo concordans, sicut ait Apostolus: Idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Nunquid est numerus militum eius? Innumerabilis nobis est multitudo angelorum sanctorum qui milites Dei vocant, quoniam ei ad nuntium deseruiunt, eiusque aduersariis reluctanti ac preualenti, de quibus fertur in Psal. 102. Benedicite domino angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius. Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius, quorum numerus Deo est certus, iuxta illud Esa. 40. Qui eduxit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat pro multitudo fortitudinis eius. De quorum innumerabili nobis multitudine Daniel 7. ait: Millia millium ministrabant ei, & decies millies cetera millia assistebant ei. Vbi numerus determinatus pro indeterminato ponitur, sicut Apocalypsis 7. legitur: Et erat numerus eorum millia millium. Ad Hebræos quoque 12. Accessistis ad Hierusalem caelestem & multorum millium angelorum frequentiam. Et super quem non surgit lumen illius, id est, numerus horum militum, super quem lumen Dei non splendet, certus non est modo praefato. Beati enim in patria omnes, immediate fortiuntur a Deo lumen gloriae, beatificamque diuinam essentiam clarissimam visionem & illuminationem ad ea nocenda, quae ad beatitudinem directe ac proprie pertinent, ut est cognitio ordinis vniuersi, omniumque civium supernorum. Illuminationes vero Dei, quantum ad ea nocenda, quorum notitia ad beatitudinem accidentaliter se habet, ut sunt quidam effectus diuinae virtutis, primo deueniunt a Deo ad angelos superiores: & per illos ad angelos inferiores, iuxta documenta principis Theologorum in libro de angelica hierarchia. Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo? Hoc supra Iob ait: Non iustificatur homo composus Deo. Quod ibi & alij locis in hoc opere satis reor expositum. Aut apparere mundus natus de muliere? Hoc est quod supra Eliphaz dixit: Quid est homo ut immaculatus sit, & iustus appareat natus de muliere? Vnde ex dictis ibidem huius verbi intelligentia patet. Patet quoque in his error Baldath. Non enim beatus Iob ita se iustum perhibuit, ut comparatione Dei se iustum assereret, aut nullam vnquam incurrisse maculam ex carnis propagine, fragilitate & infirmitate: sed qualiter se iustum esse testatus sit, frequenter iam dictum est. Ad verbum tamen Baldath applicari potest illud Genesis 8. Sensus & cogitatio cordis humani prona sunt in malum ab adolescentia sua. Nihilominus Deus per gratiam supplet potest naturae defectum. Ecce etiam luna non splendet, & stellae non sunt mundae in conspectu eius. I. tanta est claritas atque munditia Dei, quae comparatione ipsius luce non splendet, nec sidera munda sunt quoniam omnis creatura a diuinitatis sanctitate, luce ac puritate distat, ocumbit ac deficit infinite. Ideo sicut quod modice pulchrum est, comparatione eius quod multum pulchrum est, non dicitur pulchrum: sic luna & stellae, quo ad Deum, non fulgent, nec facit mentionem de sole, sicut de luna & stellis quoniam non videmus solem maiori lumine offuscari, quemadmodum luna & stellae luce solis fulcantur. Denique, istud est quod Eliphaz supra ait: Caeli non sunt mundi in conspectu eius, Mystice per lunam ecclesia, per stellae viri virtuosus, praesertim aliquorum doctores idonei designantur qui respectu sapientiae sanctitatisque Dei non fulgent, nec alicuius momenti sunt. Propterea subditur: quanto magis homo putredo, i. homo qui vocatur putredo, quia ex materia putredini proxima, & fordidibus, immunditijs, fetoribusque repleta consistit. & filius hominis vermis, i. filius hominis, qui dicitur vermis quoniam sicut vermis ex putredine nascitur, sic filius hominis ex homine paulo post putrescente immundoque semine, supplet, mundus, iustus ac fulgens coram Deo seu comparatione ipsius esse non valet. Argumentatio ista multoties tacta est atque soluta, ideo immorari non debet.

¶ Expositio cap. 26. Respondens autem Iob, dixit.

Articulus 52.

Iob. 25.

Albertus circa principium expositionis huius cap. ait: Deficientibus aduersariis, Iob hic suam confirmat sententiam: & quia in duobus consistit, videlicet, quod gubernatio Dei distimilis sit humano regimini, tanquam ea quae est secundum excellentiam & scientiam Dei, & quod non sit secundum ordinem humanae iustitiae: ideo pars ista usque ad verba Eliphaz, diuiditur in duo. In prima excellentiam Dei ostendit, in secunda seipsum in exemplum proponens, confirmat quod ordine iustitiae humanae Deus humana non regit. Respondens autem Iob, dixit ad Baldath: Cuius adiutor es? I. quem laude extollis, quasi in meam reprobarionem ac tuam positionis confirmationem. Si quidem praecedenti capitulo Baldath conatus est reprobare beatum Iob, ex consideratione infinitae excellentiae Dei super hominem, in potestate, sanctitate ac sapientia. Sicque videbatur partem Dei fouere aduersus Iob, cooperarique Deo, in defensione veritatis & aequitatis diuinae, cui (ut huic Baldath apparuit) Iob blasphematorie derogauit quemadmodum aliquis astans dum iudicem laudat, cui iudicem derogare videtur. Nunquid imbecillus i. infirmus, quasi diceret, non, Deus enim quem Baldath sic com-

men

mendauit, omnipotens est, nec humano eget auxilio. Loquitur autem Iob contra Baldath ironice zelo iustitiae, eo quod Baldath laudibus extulit Deum ad sui confirmationem erroris, atque ad reprobarionem veritatis prolatae a Iob. Qui autem contra aliquem condemnari non ratione viuunt, sed iudicis sapientiam potentiamque allegant, in iudicis fauorem facere hoc videntur. [& sustentas brachium eius qui non est fortis?] Interrogatiue & negatiue legendum est, q. d. Nunquid Deus cuius brachium, i. virtutem seu operationem fulcire & roborare velle videris, quasi cooperans sibi in veritatis & aequitatis defensione, infirmus est, ut tua sustentatione indigeat? Loquitur autem de Deo more humano, hoc est, quasi de homine, cuius brachia praesalitudine & impotentia indigent sustentari, si eleuari, aut eleuata debeant diu teneri, quemadmodum Exodi 17. legitur: Cum eleuaret Moyses manus, vincebat Israel: Si autem paululum remisisset, vincebat Amalech. Manus autem Moyses erat graues. Sumetes ergo lapidem, posuerunt subter eum. Aaron autem & Hur sustentabant manus eius. Praetera aduertendum quod humiles & electi vicissim Deum iuuare dicunt, non quasi illum roborantes aut velut insufficienti seu indigenti subuenientes: sed quoniam eius voluntati ac dispositioni, quantum ad effectuum diuinorum executionem cooperantur, & hoc ipsum est ineffabilis dignatio Dei, quod seruos suos sibi efficit cooperatores: qui etiam quicquid boni habent aut exhibent, a Deo sortiti sunt. Vnde Paulus Dei, inquit, adiutores sumus, quod postea quasi exponens legit, ait, plantauit, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. Sed neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, quia videlicet propria virtute non operantur. Cui dedisti consilium? Forstian illi qui non habet sapientiam. Non est autem putandum, quod Baldath tam asininae fuerit simplicitatis, quod aestimauerit Deum impotentem aut insipientem, vel quod intenderit eum firmare aut informare. Iob tamē sic increpat eum, quasi hoc ipsum fecisset, quia taliter loquebatur huic Baldath, & ita se habuit, quasi hoc intendisset, sicut iam declaratum est. Ita quod cum Deus sit sapiens & sapientia superessentialis ac infinita, non eget alicuius consilio. [& prudentiam tuam ostendisti plurimum.] id est, verba alta loquendo de Deo, mentistrasti te magna esse scientiae, quod & ostentationis culpa videtur. Nam & Apostolus ad Romanos 12. ait: Non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem. Denique, sicut qui comedit mel maritum, non est ei bonum, sic scrutator maiestatis opprimitur a gloria. Propterea quoque in principio Almagesti differunt: Qui scientiam suam extendit ultra industriam, quae in ipso est, est sicut pastor debilis cum ouibus multis. Quem docere voluit, nonne eum qui fecit spiramentum? id est, Deum qui condidit animam rationalem, sapientiae receptaculum, spirationisque causam, iuxta illud Genesis 1. Formauit Deus hominem de limo terrae, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitae. Eo autem modo intelligendum est, quod Baldath voluit Deum docere, quomodo iam dictum est, quod voluit ei consulere. Moraliter autem verba ista dicenda sunt iusta derisione, charitatiuaque increpatione, vanis, praesumptuosis & sciolis: qui sapientiores se instruere, expertioribus consulere verbis aut scriptis praesumunt, qui alijs sapientiores repulari desiderant, qui dum sobrie habere se nesciunt, frequenter stulta loquuntur aut scribunt, suamque fatuitatem ac vanitatem demonstrant. Consequenter beatus Iob Deum per suos effectus diffusus laudat, quod Baldath superius fecit, ne diuina videretur excellentiae derogare, & Ecce gigantes gaudent sub aquis, & qui habitant cum eis. Hoc Thomas & alij quidam referunt ad gigantes, qui (ut Genesis 6. habetur) tempore Noe erant in terra, & diluuium perierunt cum habitatoribus suis, qui tam loco quam vitis cohabitauerunt eis, qui omnes simul nunc gemunt in poenis inferni, qui sub aquis est, quia in medio terra. Alij (ut Gregorius & Albertus) per gigantes intelligunt superbos, Deo rebelles, in suis viribus confidentes, qui in proprijs oculis velut in giganteam magnitudinem excreuerunt: quales praecipue esse solent principes & potentes ac diuites seculi huius, sed & praesati nonnulli, inde superbiētes, vnde se maxime humiliare ac formidare debent, de quibus omnibus illud Esaia 26. accipi potest: Mortui non viuent, gigantes non resurgent. Vbi per mortuos intelligunt iniqui merite culpae perempti in anima, qui dum in durantur in vitis, non viuunt per gratiam. Gigantes quoque praesati, quia non poenitent, ad vitam gratiae non resurgent. Hi ergo cum cohabitatoribus, id est, imitatoribus suis vel commanforibus, sibi in peccato similibus. Nam & frequenter quales ipsi, tales & cohabitatores eorum, iuxta illud Ecclesiastici 10. Qualis est rector civitatis, tales habitantes in ea. Itaque hi simul gemunt sub aquis, i. abundantia tribulationum ac onere iniquitatum diuini castigationis suae. Varij enim sunt tumultus & curae, timores, terrores, rancores, irae & impatientiae talium, quorum inordinatus vitiosusque animus sibi ipsi poenalis est. Frequenter quoque iusto Dei iudicio grauissimae aduersitates & infirmitates eis occurrunt, ita quod gemunt sub aqua tribulationum, in quo diuina declaratur potentia. De quibus aquis fertur in Psalmo 68. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquae usque ad animam meam. In Threnis quoque Ieremias undauerunt aquae super caput meum. Vnde 2. libro Machabaeorum 9. Antiochus in quos, inque tristitia fluctus deuenit. Nudus est inferus coram illo. I. infernus & omnia quae in eo sunt, Deo

1. Cor. 3.

Prou. 25.

Thre.

Hier. 23.

Deo conspicua sunt atq; clarissime nota, [& nullum est operimētum perditioni] i. filio perditionis seu reprobi, quo abscondant conspectui Dei, sed certissime cognoscunt ab ipso, iuxta illud Apostoli ad Hebræ. 4. Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Omnia autē nuda & aperta sunt oculis eius. Per Hieremiam quoq; dominus loquitur: Si occultabitur vir in absconditis suis, & ego non videbo eum? [Qui extendit aquilonem super vacuum.] Per aquilonem Thomas intelligit hemisphærium superius, quantum ad nos, in quo est polus aquilonaris, qui super nostrum horizontem iugiter elevat. Polus vero australis nobis deprimit. Hoc ergo hemisphærium super vacuum fertur expansum, quia inter ipsum & terram nihil sensibile nobis apparet & medium quod ibi est, quantum sit igni elementari & aere plenum, tamē à vulgo reputat vt vacuum, sicut lagena dicitur vacua, quāuis aere sit repleta. Loquit autē Iob secundum vulgarium estimationem, vt consuetudinis est sacre scripturæ. Huicq; expositioni videt consonare Albertus, dicens: Qui extendit aquilonē, i. cælum ab aquilone. Dicit enim Aristoteles in secundo de cælo & mundo, qd longitudine cali est ab aquilone in meridiem, & si imaginaremur hominē dextera cælum voluentē ab oriente in occidentē, caput eius esset in aquilone, & pedes in meridiē, sicut finxerunt poetæ esse Atlantem, de quo in libro de Civitate Dei recitat Augustinus, qd fuit maximus temporis sui astronomus. Ideo ferebatur cælum movere & sustentare. Porro per vacuum intelligit Albertus capacitatem mundi, in qua adhuc nil fuerat factum in rerum exordio, super quod tunc cælum extendebatur, & appendit terram super nihilum. Ii. super inane seu vacuum. Quod ideo dicitur, quia nil solidum est sub terra eam sustentans, sed Deo sic ordinante, manet in medio vniuersi tanquam centrum, quibus verbis docetur, ipsas naturales proprietates seu virtutes, quibus corpora in proprijs locis cōtinent, ex virtute processisse diuina. Quidam præterea dicunt: Terra videtur fulcimentum aquæ, & aqua aeris, sub terra vero nihil est, cum sit infima pars mundi. Hoc sanum exigit intellectum, elementa enim se mutuo orbiculariter ambiunt, quia superius ambit quod sub ipso est, vt ignis aerem, aer aquam, aqua terram, nisi quod Deo sic disponente, vna pars terræ discooperata est aquis, propter hominum & animalium congruam in terra habitationem, sed & cælum omnia ista ambit, claudit & continet. Vnde tanta pars cæli est sub terra, quanta & super eam. Insuper reor idcirco aquilonem super vacuum dici extensum, & terram super inane & nihilum, quoniam licet realiter aliquid sit infra cælum & terram, aliquid quoque sub terra modo iam dicto, illa tamen nil conferunt ad cæli terræq; sustentationem. Mystice per aquilonem designatur diabolus, qui in Esaia loquitur: Sedebo in monte testamēti, in lateribus aquilonis, qui sup vacuum extenditur, quia illorum possidet corda, qui spiritaliter nihil & mortui sunt, i. esse gratiæ carent. Terram vero, i. Ecclesiam præcipue primitiuam, virtutibus solidam appendit sup nihilum, i. super gentilitatem adduxit, vt eam gratia prædicationis impleat, atq; ad esse virtutum deduceret, dicente Christo Apostolis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas. De quibus ab Esaia 40. capite fuit prædictum: Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram illo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei. [Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpat pariter deorsum.] Diuina enim virtute aqua vaporabiliter eleuata à terra, in aere suspensit, atq; in nubes conuertit seu densat, in quibus aquæ quasi ligatæ tenent, priusquam descēdant, nec pariter cadunt, sed paulatim p guttas, ne simul impetuose descēdendo terram subuertant. Hinc ait Albertus: Aquas in nubibus ligare, est eas vaporabiliter in nubes conuertere, & virtute cali continere, donec cælestes induant virtutes, p aquas terram fecundēt ad germinandum. Guttatim etenim resolutæ, pportionaliter terram infundunt, quæ pariter erumpentes, terram subuerterēt, & vim tollerēt germinatiuam. Qualitates quippe elementares ad species generatoꝝ seu formas generalium nō mouerēt, nisi virtutes cælestes induerēt. Calidum namq; ignis cōsumeret, & frigidum inferiorū elemētōꝝ motum absconderet & mortificaret. Humidum vero diffuere faceret, & siccū nō cōtinuaret ad quantitatem atq; figuram. Vnde non p se, sed virtutibus cali mouēt ad species generatoꝝ & hoc declarat, subiungēs: [Qui tenet vultum solij sui] Solium Dei, cælum est, in quo velut in throno sedet, iuxta illud Esa. 66. Cælum mihi sedes. Vultus autē solij huius, est superficies cali ad inferius versa. Estq; superficiei stellata. Per virtutem namq; stellarum, influit elementis omnem persistentem generationis & corruptionis. Hancq; superficiē, vultum seu faciem eius tenet, qd diu virtutes generatiuas corruptiuasq; influit, hoc est, quandiu stat mundus. [& expandit sup illud nebulam suam] i. nebulā sua virtute generatā ponit inter cælum & visum nostrū, ita qd secundū apparentiā cælum nebula operit, & illa sup illud seu sup faciem eius conuersam ad nos quasi expanditur, iuxta illud Psal. 146. Qui operit cælum nubibus. Et itaq; Nebulā sicut cinerē spargit. Porro dum nubes resoluunt in pluuiam, remanēt quidā vapores, ex quibus nebula generatur, nostro aspectui regēs cæli. Albertus demū hic ait: Nebulā vapor est, quia cū virtus cali inferioribus infundit, necesse est, vt inferiora ad receptionem speriant ac eleuent, quod sic per

Esa. 14.

Mat. 28.

Psal. 147.

per euaporationem faciem cæli nobis tegentem. Mystice Deus aquas sapientiæ salutaris in nubibus, i. apostolis ac prædicatoribus sanctis ligauit, i. in corde eorū firmiter statuit, ac mox deranter ab effusione & communicatione continuit, vt non erumperent pariter deorsum, i. ne in tanta plenitudine ac sublimitate ad prædicatoribus sanctis præfatis sapientia proponeretur audientium cordibus, sicut illis fuit infusa, quia capacitatem auditorū transcenderet. Paulatim vero effundenda communicandaq; fuit, iuxta audientium capacitatem, profectum & ordinem, quemadmodum ait Corin. Paulus: Non potui vobis loqui quasi spūalibus, sed quasi carnalibus, qui denuo profectur: Sapientiam loquimur inter perfectos. [Qui tenet vultum solij sui.] Per vultum cognitio designatur. Vultum itaq; solij sui, i. cōtemplationem cælestis patriæ Deus tenet, i. viatoribus non impendit, sed detinet: nec qualis & quanta sit visio illa beata, clare in hac via scire valeamus, dicente Aplo: Per fidem ambulamus, non per speciem. ideo additur: Et expādit super illud nebulam suam, i. inter cæleste regnum & nos posuit obscuritatem, videlicet, corruptibile corpus nostrum & animæ defectuositatem, peregrinationisq; statum. Propter quod videmus nunc per speculum in ænigmate, quale sit regnū cæleste: quoniam corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio quæ multa cogitantem. Idcirco dicit Aplos: Quia dum sumus in corpore, peregrinamur à dño. [Terminum circūdedit aquis,] i. infra certos terminos aquas conclusit, congregas eas intra receptacula apta, sicut in infra ripas oceani, ne totā terrā cooperirēt, iuxta illud Gene. 1. Dixit Deus, congregentur aquæ quæ sub cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida. Dicit hoc loco Thomas: Aquæ, secundum naturalem ordinem elementorum, vndiq; terram operire deberent, sed aliqua pars terræ manet discooperata ab aquis, factum est diuina virtute, quæ vsq; ad certum terminum fecit terram ab aquis cooperiri, vsq; dum finitur lux & tenebræ, tam diu hoc ita manebit, quousq; successio diei & noctis, videlicet status huius seculi, finitur. Lux nempe, i. dies nobis finitur, dum sol occumbit: tuncq; tenebræ oriuntur nocturnæ, tursusq; dies succedit, & vicissitudo vsq; ad finem mūdi durabit. Non tñ hæc ita dicitur, quasi in fine seculi aqua opertura sit totā terram, quia & postea pars terræ erit nudata & sicca. Spiritualiter Deus terminum circūdedit aquis, i. populis, qui frequenter aquarū noīe exprimiunt, sicut in Apoc. 17. Aquæ multæ, populi multi sunt. Et Eccl. 11. Miette panem tuum sup trāfuentem aquas. Populis ergo circūdedit terminum, i. modū & gradum seu mensurā cognoscendi pfixit in vita hac, in qua ad patriæ visionem nō erigunt, vsq; dum finitur lux & tenebræ, i. dies & noctes peregrinationis eorū in vita p̄senti. Vel lux, i. profectus in gratia, & tenebræ ignorantia, vitæ huius terminum fortiant. Durante namq; hac vita, durat status merendi ac demerendi, seu pficiendi & decrescendi. [Columnæ cæli contremiscūt & pauent ad nutum eius] Columnæ dicunt qdam firmiora aliorum sustentatiua seu pfectiua. Itaq; columnæ cæli intelligi possunt vel superiores angelici spūs, q inferiores purgant, illustrant, pficiunt. Vel angelici spūs illi, qui cælestium orbium sunt motores, cælosq; q̄tum ad suam influentiā in hunc mundū actuant, & quasi fulcire dicunt. Hi ad nutum, i. bñplacitum vel ad signum volūtatis Dei contremiscūt timore non pœnali, sed timore admiratiōis, p a uoreq; reuerentiæ filialis ac humilis, Deo promptissime seruientes, iuxta hūc modū Eccl. 16. fertur: Ecce cælum & cæli cælorum in conspectu Dei commouebunt, & cum conspexerit illa Deus, tremore concutient. Insup columnæ cali, i. militatis ecclesiæ, quam Christus vber tim in Euang. regnum cælorum appellat, cuius columnæ sunt sapientiores & fortiores, q aliorum ignorantia edocete imbecillitatemq; æquanimiter ferre nouerūt, quemadmodū Paulus Petrum, Ioannem & Iacobum vocat columnas. Vnde in Apoc. dñs asserit: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo meo, pauent ad nutum Dei. [In fortitudine illius] i. oīpōtente Dei virtute, repente maria cōgregata sunt, i. aquæ marinæ ad certa loca redactæ, atq; pluraliter maria, propter particularia maria, vel ppter magnitudinem aquarū abyssi oceani. Hinc fertur Psal. 134. Congregans sicut in vtre aquas maris, ponens in thesauris abyssos, Spiritualiter quoq; maria, i. corda secularia, multa & tumida, instar maris ingeta, turbulenta, amara, iuxta illud Esa. 57. Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest. Per oīpōtentiā Dei repente congregata, i. in Christo collecta sunt per fidem & charitatem, p̄dicantib⁹ vbiq; aplis atq; eorum discipulis. [& prudentia eius percussit supbum] i. primum illum apostatam angelū, qui dixit: Similis ero altissimo, deiecit & cōdemnauit, secundū illud Psal. 88. Tu humiliasti sicut vulneratum supbum. Et Esa. 52. Nunqd non tu percussisti supbum, vulnerasti draconem? Hoc tñ de omī superbo impoenitēte accipi potest. De⁹ enim superbus resistit, & qui se exaltat, humiliabitur. [Spūs eius ornavit cælos] Per spm Dei, intelligi potest spūsanctus, persona à patre filioq; distincta, vel mens seu voluntas Dei, qui cælos, i. angelos sanctos ornavit quia uentibus apostatis, ipsi donis gloriæ confirmabantur, tuncq; ceperunt Deum videre per speciem. Insuper cælos, id est, orbis cælestes, stellas, planetas, virtutibus, luce, causasitate ornavit, iuxta illud Eccl. 43. Species cæli gloria stellarum, mundum illuminans in ex-

1. Cor. 3.
1. Cor. 2.

2. Cor. 5.

Sap. 9.
2. Cor. 5.

Mat. 13.
Gal. 2.

Apoc. 3.

Iac. 4.
Luc. 14.

Ecel.

cellis dñs. Rursus spūs eius ornauit cælos, i. beatos aplos, præsertim in die Pentecostes, qñ tot gratiarum charismatibus sunt repletis quia (vt Paulus Roman. 8. testatur) primitias spūs acceperrunt. De quibus ait Psal. 18. Cæli enarrant gloriam Dei, sed & oēs qui in terra calcifromiter conuersantur, & dicere possunt. Nostra conuersatio in cælis est, vnde hoc habent, nisi à spūs sancto per orationem gratia ac virtutum, quæ illis largitur, & obstricticantur, per modum obstricticantur leuiter educuntur [manu], potētia & sapientia, [eius]. Deis ductus est coluber tortuosus, i. diabolus à societate stantium angelorum, & ex corde credētium est eiectus, quemadmodum ait saluatori. Nunc princeps huius mundi eicietur foras. Item q; Videbam fatanam quasi fulgur de cælo cadentē. Deniq; diabolus coluber dicitur, propter malitiæ suæ venena pestiferator tortuosus quoq; ob suam obliquitatem & calliditatem. De quo Esa. 27. loquitur. Visitabit dñs super Leviathan serpentem tortuosum, quemadmodum etiam obstricticantur leuiter educit de matris utero sortem periclitantem seu mortuum, ne mater lædatur sic Deus eduxit diabolum de societate stantium angelorum cordibus; credētium, ne quid læsionis aut indecentiæ ex eo ipsis adesset. [Ecce hæc ex parte]. Imperfecte seu partim, dicta sunt viarum eius, i. de operibus Dei, quæ sunt viæ seu media, quibus in hac vita perducimur ad creatoris noticiam, quasi dicat, Ea quæ dixi, licet magna videantur & multa, modica tñ sunt comparatiōe diuinorum effectuum, quos non dixi, & qui hoibus sunt ignoti, ideo addit, & cum vix paruam stillam sermonum eius audierimus, i. cum ea quæ protuli, vel ab alijs sunt prolata de magnalibus Dei, tam modica sint respectu operum atq; magnalium eius, q̄ ignorantur, neq; audita sunt, neq; ab homine pronuntiata cum nesciatur, vt vix stillam paruam, id est, minimum quid audierimus inde, [quis poterit tonitruum] i. grandem & excellentem sermonē [magnitudinis eius], de diuina maiestate, prout in seipsa est, [intueri], cognoscere siue cōcipere. Sic enim de Deo loqui non possumus, quia nec sic eum cognoscere in hac vita valeamus. Ideo dicit Albertus; Tonitruum sine concussionem capitis non auditur, significatq; excellentiam sermonis de Deo in seipso, q̄ tam eminens est, q̄ oēm euerit cogitatum, & concutit intellectum ac superat mentem. Vnde Apłus, qui in raptu Deum per effluentiā vidit, asserit se arcana verba audisse, quæ non licet homini loqui. Deniq; verbis his cōsonat illud Eccl̄ 4. Quis vidit eum & enarrabit; & quis magnificabit eum sicuti est à principijs multa enim sunt abscōta maiora his, Paucæ enim vidimus opere eius. Hinc etiam scriptū est Sap. 9. Difficile inuenimus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenim⁹ cum labore; quæ autem in cælo sunt, quis inuestigabit; Itaque quæ scimus, minima & pene nulla sunt respectu eorū quæ ignoramus. Quis enim nouit ordinem vniuersi, genera & species piscium, auium & brutorum, herbarum, gemmarum atque similibus proprietates, virtutes, conditiones & actus omnium horum; Quod si ista nescimus, quanta nobis ignorantia est de his, quæ ad cælestia pertinent corpora, angelorumq; agmina, & supermundani illius beatorum palatij consistentiam, proprietatem, naturam; Nemo ergo se iactet, nullus inaniter glorietur, nullus præsumat se imperfectum nostrum videant oculi nostri, quia pauperissimi sumus.

¶ Expositio cap. 27. Addidit quoq; Iob, assumens parabolam suam, & dixit.

Articulus 53.

Addidit quoq; Iob, assumens parabolam suam, & dixit; Cum respondisset B. Iob præcedenti cap. ipsi Baldath, expectauit paulisper, si forte tertius amicum suorum, videret licet Sophar, more solito replicaret; quo silente, Iob plura adiecit, & sententiam suam plenius declarauit. Sed cum in sequētibus de seipso plane literaliterq; loqueretur, cur dicitur assumpsisse parabolam suam; Et respondendum, q̄ utiq; in sequētibus, sicut & supra, quædam p similitudines profert & interdum obscure ac mystice loquitur, in ista parabolâ inducentium, quemadmodum in Num. lib. de Balaam legitur; Assumpta Balaam parabola sua, irruente in se spūs Dei, ait; Dixit homo cuius obruratus est oculus. Parabola autē pro similitudine sumitur. [Vniuit Deus, assertionem suam iuramento confirmat. Iurare em̄ pro rationabili causa, actus est latitæ, iuxta illud Deut. 6. Dñm Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Sic & Psal. 118. profat; Iuravi & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Deniq; hæc forma iurandi; Vniuit dñs, in veteri test. solita fuit, prout sapius legit David ita iurasse; Vniuit dñs. Et Hieron. iuravit dñs, ante cuius vultū sto, i. p vitam Dei iuro. Vel tam verum est qd dico, q̄ veraciter Deus viuut. [q̄ abstulit iudicium meum]. i. iudicium q̄ quis iudicat secundum meritum sua, abstulit à me. Nam contra formam talis iudicij me innocentem ac iustum dirisime flagellauit. Vnde superius dixit; Vitam sic iudicaret vir cum Deo, sicut iudicat filius hois cum collega suo. Vel abstulit iudicium meum, i. ita plagando me innocentē, dedit hoibus occasionem iudicandi de me non vere, vt pote q̄ peccator sim & hypocrita fuerim, q̄ tā grauiter celsus sum. Sic & Christo Esa. 53. loquit; In humilitate iudicium eius sublatū est. Hinc superius dixit; Ruge mea testimonium dicunt cōtra me, [q̄ oipotens q̄ ad amaritudinem] i. acerbissimam poenam; adduxit aiam meam, i. cētiando fatanā ad affligendū me ita, [quia donec superest] ha-

Phil. 1.

Ioan. 12. Luc. 10.

2. Cor. 12.

Hier. 9.

Num. 24

3. Re. 17. 18.

Iob. 16

Iob. 16

halitus] i. q̄ diu manet status [in me, & spūs Dei], respiratio data à Deo manet [in naribus meis]. Hoc est, q̄ diu viuo & respirare valero. Addit autē, in naribus meis quia [vt ait Albertus] naturalis anhelitus est per nares, & per os fetidus de stomacho procedens. Vnde Sapient. 2. habet; Fumus afflatus est in naribus nostris. Thomas quoq; allegat philosophum, libro de historijs animalium asserentem; Respiratio quæ fit per os, non est tam cōgrua vt quæ fit per nares, [non loquētur labia mea iniquitatem] i. verba iniqua iniquitate peccati mortalis. [Nec lingua mea meditabitur mendacium.] Meditari est mētis, non linguæ corporalis. Idcirco quod ait, nec lingua mea meditabitur mendacium, intelligendum est de interiori spiritaliq; linguæ; qua verbum fertur mentale, nec aliud est q̄ intellectus. Vel quod ait, meditabitur, exponendum est, ex meditatione effabitur, iuxta illud Psal. 34. Lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam. Sed nonne istud erat periculosum iuramentum, quo iurauit se in tota vita sua nunq; loquendo peccatum aut falsā diciturum, nisi forte cognouit se confirmatū in charitate & gratia, ita q̄ mortaliter labi non posset; Et respondendum, quia [vt Thomas exponit] quod ait, non loquentur labia mea iniquitatem, specialiter referitur ad deuitationem erroneorum verborum amicorum ipsius Iob. q. d. Non loquar verba iniqua vestri erroris, nec vestra meditabor mendacia per consensum. Superius quoq; sæpe præhabuit est, q̄ Iob in hac positus plaga, putauit se protinus moriturum, inter cætera dicens; Desperavi, nequaquā ultra iam viuam. Hinc cōfidentius obligauit se ad vitandum verba impia ac mendosa. Vel ex instinctu occulto spūs sancti & speciali deuotione ac cōfidentia gratiæ Dei, cuius innitebatur auxilio, ita iurauit, sicut & aliqui uolunt casitatem aut simile aliquid. Albertus quoq; hic ait; Notandum q̄ ait, meditabitur, ex meditatione enim non potuit falsum, licet forte ex surreptione aliqui dixit. Gregorius etiam scribit hic, q̄ merces benignitatis obstricticum Hebræarum, quæ eis in æterna vita potuit dari, propter admixtam culpam mendacij, in terrenam est recompensationem cōuersa. Hoc tñ cōmunitur non tenetur, quia nec mendacium illud obstricticum fuit perniciosum vel mortale peccatum, sed veniale, secundum doctores. [Abst̄ à me vt iustos vos esse iudicem.] Gregorius aliquoties asserit, q̄ S. Iob iniustos amicos non habuit; & q̄ viri isti sibi tam familiares, iniusti non erant. qd ergo nunc ait Iob, intelligendum est, q̄ q̄tum ad hoc iniusti fuerunt, q̄ circa prudentiam Dei sic errauerunt, ipsūq; Iob tot repræhensionibus condemnationibusq; iniusti ac falsi sic molestauerunt, & veris eius contradixerunt sententijs. Deniq; qui iniquitatem & falsitatem odit in se ipso, nō approbat eos in alijs. Aliqui autē adulatorie etiam aliorum mala commendant, quibus Ezechie. 13. dñs loquitur; Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manuum, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ etatis. Et Proverb. 17. Salomon contestatur; Qui iustificat impium, & qui cōdemnat iustum, vterq; abominabilis est ante Deum. [donec deficiam] i. moriar; [non recedam ab innocentia mea] nec postea in æternum. Qui enim in gratia hinc emigrat, hanc postea nunq; amittit. [Iustificationem meam] i. iustificationem mihi per Dei gratiam condonata, s. iustam conuersationem mādatorumq; obseruationem, equam ceppi tenere; [ab adolescentia mea, immo à prima hora qua orsus sum rationis] vt iudicio, [non deferam] quam defererem, nisi vestris peccatis erroribusq; resisterem. [Nec em̄ repræhēdit me cor meum in omni vita mea.] Ideo cōfidenter spero me non recessurum ab innocentia atq; iustitia, tanq̄ habituatus in eis, veraciter etiam dico, q̄ iustificationē meam non deferam, eo q̄ hæcenus iustus fui. O q̄ sublime verbum est hoc, & quanta monstrat fuisse perfectio S. Iob ex hoc verbo. Sed nonne superius dixit, Peccauit Er, Parce peccatis meis; Item q̄ si iustificare me voluero, os meum condemnabit me; Verum hoc ex præinductis frequenter solutum est. Non em̄ denegat se in venialibus fuisse culpabilem, sed de mortalibus veraciter se excusat. Deniq; viri virtutum interdum ad gloriam Dei, ædificationemq; proximi, & ne veritas patiatu iacturam, aut bono cōmuni derogetur, laudant se ipsos, quemadmodum Hieron. in lib. suo. Huic autē testimonio Iob de seipso conforme est, quod in Tobia perhibet Sara de femer ipsa; Nunq; iniquens, cum ludentibus misculi me, neq; cum his qui in leuitate ambulānt, participem me præbui. Præterea dupliciter irreprehensibilis est quis à proprio corde. Primo ita, q̄ nunq; se peccasse mortaliter meminit, sicut nūc ait Iob. Alio modo, q̄ licet grauius peccauerit, penituit tñ & emendauit, quod Paulus ait; Nihil mihi cōscius sum. Sicq; Ioan. 3. scribit; Charissimi, si cor nostrum non repræhēderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & qui quid perierimus, accipiemus. [Sicut impius inimicus meus,] i. quilibet istorum contradicentium & resistentium mihi, est sicut impius quia circa prouidentiam errat diuinam, nec pie compatitur, sed iniuriatur mihi percusso. [q̄ aduersarius meus] est quasi iniquus; [q̄ in proximum peccatis] & Quasi, ac Sicut, notant hic veritatem, non similitudinē tñ, quemadmodum Ioan. 1. Vidimus, inquit, gloriam eius, gloriā quasi vngeni à patre. Causam dicentium subiungit, insinuans ami. cos suos hypocritarum secutos vestigia, [Quæ em̄ est spes hypocritæ, si auare rapiat;] i. si terrena & laudes humanas iniuste & cupide fortietur, nihil

Iob. 7.

Iob. 14.

Iob. 9.

Hier. 15.

Tob. 3.

1. Cor. 4.

8 8 10

lominus vana est spes eius: quoniam vera felicitate priuatur, & ista caduca cito ab eo tollentur, sicq; spe omni frustratus, damnatus atque miserimus erit. Specialiter quoque de hypocrita mentionem inducit, quoniam simulata æquitas, est duplex iniquitas: & hypocrisis tanquam falsarj veritatis, videntur maxime detestabiles coram Deo, secundum quod infra habetur. **Iob. 27.** Simulatores & callidi prouocant iram Dei, & non liberet Deus animam eius. id est, quid ei profuit terrena, quando Deus animam eius iuste relinquit & damnat, non liberans eam a morte culpæ in presenti, nec a morte æternæ miserij in futuro? Nunquid clamorem illius exaudiet Deus, cum venerit super illum angustia? i. tempore tribulationis, pauoris & necessitatis Deus non audiet preces eius, quia videlicet tempore sanitatis & prosperitatis Deum contempsit, & in periculo constitutus, non tam ex vero Dei amore, q̄ ex feruili timore inuocat Deum. Nil autē meritorium est, nisi ex vera charitate emanet. Vnde in Prouer. increta Sapientia loquitur impijs: Quis vocauit, & renuistis, despexitis omne consilium meum, ego quoq; in interitu vestro ridebo. Tunc (i. tempore angustia) inuocabit me, & non exaudiam. Rursusq; Prouer. 28. Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Vt ergo oratio sit exaudibilis, virtuosa conuersatione est fulcienda, vel saltem bono ac firmo emendationis proposito. Vnde Esai. loquitur Deus: Cum extenderit manus vestras, auertam oculos meos; & cum multiplicaueritis orationes, non exaudiam. Manus enim vestrae sanguine (i. peccato) sunt plene. Aut poterit in oipotenti delectari i. in Deo veraciter & sincere latari & consolari, videlicet in contemplatione & dilectione, in laude & cultu ipsius? non utiq; q̄ diu est talis, quia non diligit Deum, nec in ipso, sed in terrenis & vilibus rebus delectatio sua consistit, quod sperandum est illi, qui q̄rit in dño delectari, secundū illud Psal. 76. Renuit consolari anima mea. Memor fui Dei, & delectatus sum. Quo circa scribit Gregorius: Qui terrenarum rerum amore vincitur, in Deo nullatenus delectatur esse quidem sine delectatione anima non potest. Nam aut infimis delectatur, aut summis; & quanto altiori sibi dño exercetur ad summa, tanto maiori fastidio fastidit ad infima. & inuocare Deum in omni tempore. Hypocrita oisq; vitiosus, si ad tempus cœperit in diuinis & precibus occupari, cito lassatur & atta dicitur quia nō diligit Deum, nec in eius obsequio delectat. Qui autē Deum synceriter diligit & ardentem, laudibus eius, orationi, bonisq; actibus omni tēpore opportuno & congruo libenter hilariterq; insistit, iuxta illud Psal. 105. Psallam Deo meo q̄ diu sum, lucundū sit ei eloquiū meum, ego vero delectabor in dño. [Doceo vos p̄ manum Dei] i. virtute & subsidio eius, sine q̄ nihil boni valemus. [quæ oipotens habeat] i. iustitiam & formam iudicij, quam habet in se, & quæ est ipsemet Deus iustus ac sapiens iudex. Vel quæ oipotens habeat, i. qd̄ rectum & iustum sit coram eo. [nec abscondā] q̄a hoc charitatis non esset. Sic Sap. 6. inducit. Quid aut sit sapia referam, & non abscondā a vobis sacramentū Dei, & non perit bo veritatē, neq; cum inuidia tabescente iter habebo, qm̄ talis homo non erit particeps sapientia. Hinc Eccūs 41. Sapia (inquit) abscondita & thesaurus inuisus, q̄ utilitas in vtriq;: Solumon q̄q; Melior (inquit) est homo q̄ abscondit iustitiam suam, q̄ qui abscondit sapientiam suam. [Ecce vos oēs noſtis.] Si nouerūt, q̄ dicere voluit, quō docuit eos: Et r̄ndendum q̄ vel im perfecte, vel virtualiter, seu in quodam communi nouerunt. Hæc ideo docuit eos ad cognoscendum actualiter, distincte atq; perfecte. [Et quid sine causa vana loquimini?] i. cum hæc quæ dicam, aliquo modo sciatis, cur tam irrationabiliter contradicatis mihi? [Hæc est pars] i. retributio hois impij apud Deum] i. apud diuinam iustitiam, ei quod meruit retribuēt, [& hæreditas] i. quasi hæreditaria merces violentorum, qui alios per potentiam opprimūt, [quam ab omnipotente suscipient. Sin multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane.] Hoc qdam nimis literaliter de gladio materiali & fame corporali exponunt, cum frequentissime videamus, & Iob hoc supra probauit, q̄ filij & nepotes prauorum sæpe in mundo hoc vsq; ad vltimam ætatem prosperent atq; abundēt. Melius ergo per gladium intelligit vltima iustitia Dei, quam incidunt impij, de q̄ ait Iob 19. Fugite a facie gladij, qm̄ vltor iniquitatum est. Per famem vero exprimit spiritualia refectionis carentia, qua prauj tabescunt. Filij quoq; & nepotes vocant, qui non ppagatione naturæ distaxat, sed & imitatione peccati filij nuncupantur. [Qui reliqui fuerint ex eo] i. amici, familiares atq; domestici malitiam eius sectantes, sepeliuntur in interitu, i. in suis morient peccatis, & quantum ad animam, in inferno sepeliuntur in morte miseris sic & Iudæis ait Saluator. In peccato vestro moriemini. Et Psal. 9. Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. [& viduæ illius] i. impij, non plorabunt. Vel quia de pessimi viri morte gaudebunt, vel quia & ipse tantia prementur angustijs ob suos excessus, q̄ ad defendendum se ipsas agere satis habebunt, sicut per Ezech. 24. dñs dixit Iudæis Non plangetis, videlicet vestros occisos, porro qd̄ de impio dictum est, de vitioso prelato accipi potest, cuius filij & nepotes, id est, subditi & discipuli, eorumq; posterj, gladio diabolicæ temptationis necantur, & fame seu carentia verbi cælestis deficiunt, de cuius obitu non dolent viduæ, id est, plebes subiectæ, inquam vita sua sunt sibijpsæ

& subditi periculosa. [Si comportauerit sicut terram argentum] i. in maxima copia illud sibi collegit, [& sicut lutum,] i. valde abundanter sicut lutum abundat, [præparauerit vestimenta] pro sua non tam necessitate, q̄ voluptate & exornatione, [præparabit quidem] habendo laborem, sollicitudinemq; in parado. [sed iustus vestiet eis,] i. ab eo tanq̄ iniusto possessore tollentur, atq; ad iustorum vsum deuenient, [& argentum innocens diuidet,] i. pecuniam, cæterasq; opes illius in potestate innocens redactas, ipse innocens hincinde moderanter exponet, aut egenis donabit. Hoc, sicut & præcedentia, interdum literaliter ita cōtingit, aliquid aliter, sicut superius Iob ostendit. Quoniam ergo probauit q̄ frequēter ita non accidit, dum scilicet impij vsq; ad finem vitæ suæ diu abundant ac prosperantur, ouncq; fatetur aliquando taliter euenire, apertissime docet q̄ prosperitas atq; aduersitas vitæ presentis, non sunt finale aut sufficiens præmium virtutis & vitij. Spiritualiter, argentum est sacra scriptura, seu eius verba clarissima. Vestimenta autem sunt testimonia scripturarum, quibus se in dicit versipelles, ad persuadendum errores, peccata, perfidias. Itaq; si impius, id est, hæreticus vel seductor tale argentū collegerit, talesq; vestes sibi parauerit, ac secum detulerit ad disceptandum cōtra catholicum edoctum, vir iste catholicus verba, testimoniaq; illius ad proprium assumet comprobandum intentum, ad fidei defensionem, ad falsitatis ac impietatis destructionem, sicq; impium proprijs quæ secum detulit, armis conuincet, sicut David occidit Goliath. Verba demum & scientiam scripturarum dabit & diuidet, seu proponet atq; exponet fidelibus. [Aedificauit sicut tinea domum suam,] i. instabilem sibi mansionem contruxit, quia peccando meretur illa priuari, quemadmodum tinea vestem rodendo præparat sibi locum in ea, sed corrosioni insidit, locum illum amittit. [Et sicut custos fecit vmbra culum,] i. quemadmodum custos vineæ fecit turgurium in quo paululū conuiescat, quousq; vinea tollantur, sic ipse habitaculum sibi fecit, in quo modico tempore permanebit. Ista, quantum ad sensum, frequenter præhabita sunt, ideo immorari superfluum est. Spiritualiter, malus negligensq; prelatus, domum sibi ædificat sicut & tinea; quoniam inter illos moratur, quorū corda malis exemplis, verbisq; impijs ac negligentia demolitur, & quasi diu victurus sit hic, conseruit, emit, paratq; multa, non attendens q̄ celeriter moriet, & cōstita relinquet. Hinc subditur: [Dies cum dormierit, nihil secum auferet,] i. nihil de suis opibus ipsum sequetur, iuxta illud Apostoli ad Timot. 6. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Et in Psal. 48. Ne timueris cum dies factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius; quoniam cum dormierit, non sumet oia, nec descendet cum eo gloria eius. [aperiet oculos suos, & nihil inueniet,] quia vel hora mortis mentales aperit oculos, considerando quo tendat, quid resiet, quō vixit, quid habuit, q̄ cito tempus vitæ suæ defluxit. Tuncq; inuenit se omni virtute & merito vacuum, in pœnis quoq; inferni suam aduertet infamiam atq; inopiam, in resurrectione etiam oculos carnis aperiet, seq; pauperimum cerneret. Hinc fertur Psal. 75. Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. [Apprehendet eum quasi aqua] i. abundanter, [inopia] i. ois boni defectus in inferno. Propter quod Eccūs 9. habet. Quodcunq; potest manus tua, instanter operare quia nec opes, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, erunt apud inferos quo tu speras. Et Eccūs 14. Ante obitum tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibos. Deniq; sicut aqua eum quem apprehendit, extra circumdat & intus replet sic pœnæ & inundationes in feri, damnatos operiunt ac totaliter implent. Tanta demum est inferni inopia, vt diues epulo guttam aquæ petierit, & impetrare non potuit. [noctē] i. hora aduersitatis, mortis seu damnationis, [opprimet eum tempestas] i. impetus vltionis diuinæ, secundum illud Nahum 1. Dominus, in tempestate & turbine vitæ eius. Hic, quoq; 25. Tempestas erumpens super caput impiorum veniet. [Tollet eum vltus vrens & auferet] quia per languorem & acutum auferetur de vita hac. Diabolus quoq; flatu temptationis corda male intendens, & nocendi desiderio ardens, tollit eum ad inferos, iuxta illud Sapient. 5. Tanq̄ turbo venti diuidet illos, [& velut turbo rapiet eum de loco suo] i. de vitæ huius mansionem ac voluptate, sicut superius dictum est. Ducunt in bonis dies suos, & in pñcio ad infernum descendunt. [Emittet] Deus [super eum] debitas pœnas, [& non parcat,] i. pœnam inferni non terminabit, nec quicquam vitiorum relinquet inultum. [De manu eius fugiens fugiet] i. manum seu potestatem atque vindictam iudicis percutientis euadere cupiet, immo & non esse opabit. [Stringet super eum manus suas] i. potestate sua Deus sic eum arctabit, & in pœnis concludet, vt se mouere nisi ad libitum Dei non possit. Sic & Ose, 13. ait. Occurrat eis [videlicet impijs] quasi vrsa raptis catulis. Dirumpam interiora eorum, & cōsumam eos vt leo. [& sibilabit super illum, inueniens locum eius] hoc est, inspectior loci & pœnarum talis damnatio eum conueniet ac deridebit. Nam & Deus Prouerb. 1. reprobis ait. Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subannabo, cum vobis quod timebatis euenierit. Vnus etiam damnatorum alterum inuidiose subannas, quemadmodum leguntur principes damnati dixisse regi Baby-

Iob. 27.

Pro. 1.

Eccūs. 10.

Ioa. 7.

1. Reg. 17.

Luc. 16.

10nis in inferum descendenti: Et tu vulneratus es sicut & nos, id est, nostri similis effectus es, detracta est ad inferos superbia tua. Præsertim autem hoc facit diabolus, intuens in inferno eum quem vicit, iuxta illud Psal. 12. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero. Electi insu per zelo iustitiæ reprobos subfannabunt, quemadmodum dictum est: Videbunt iusti & læta buntur, & innocens subfannabit eos. Postremo ex his calamitatibus quæ de diuite auaro atq; hypocritis dicta sunt, discamus mundum & ea quæ mundi sunt, cordialiter aspernari, diuitias temporales, deliciasq; carnales & omnem seculi laudem, honorem, famam & gloriam prorsus contemnere, abhorrrere ac fugere. Veras autem diuitias, id est, virtutes & dona spiri tus sancti, charismata gratiarum, quæ mentem ditant, ornant, confortant, reficiunt: desideremus, adipiscamur, possideamus, ac iugiter conseruemus, immo & omni hora augere conemur, quæ morientibus nobis animas nostras non deserant, sed eas Deo locupletes præsentæta Inferni supplicia sagaciter ponderemus, vereamur, vitemus. Insuper exemplo beati Iob, stabiles simus in bono incepto, inchoatam iustificationem, profectum, emendationem vsq; ad mortem nullatenus deseramus, prout hortatur Apostolus: Stabiles estote & immobiles, abundantes in opere domini semper. Id quoque sciendum, quia quæ de corporaliter diuite dicta sunt, de quibusdam qui se spiritaliter diuites arbitrantur, intelligi queunt. Hi sunt, qui de cæteris reputant perfectiores, magni & sapientes in oculis suis, atque inaniter de seipsis, non in domino gloriantes, in consulti, audaces, & sibi stulte placentes; qui cum obierint, nihil de diuitiis quas se habere putabant, deferent secum: sed coram Deo se inanes inuenient, apprehendentq; eos inopia semperiterna, confusio summa, & cætera quæ dicta sunt mala.

¶ Expositio literalis cap. 28. Habet argentum venarum suarum principia.

Articulus 54.

Capitulum istud non parum difficile est, ideo expositioni eius est diligentius intendendum. Dicit autem Albertus: In isto capitulo ostendit beatus Iob excellentiam sapientiæ Dei in vestigio creaturarum, id est, in creaturis, in quibus perfectio creatoris apparet per modum vestigi. Suntq; tria alia scripturæ capitula concordantia super istud, videlicet octauum Proverbiorum, vicesimum quartum Ecclesiastici, & maxime tertium capitulum Baruch. Thomas quoque hic ait: In hoc capitulo ostendit Iob spiritualis boni dignitatem, quod iusti à Deo recipiunt etiam in hoc mundo, quod bonum sui sapientia comprehendit. Idcirco intendit præferre sapientiam cunctis corporalibus rebus, & quantum ad originem, & quantum ad preciositatem. Hinc primo ostendit, quæ quæ in corporalibus rebus preciosa videntur, habent in certis locis originem. His consonat quod aliqui dicunt, quia postq; ostendit Iob non indecens esse providentiæ diuinæ, sed decens quæ aliquando impit temporaliter in hoc seculo prosperatur, ratione accepta ex paruitate boni, puta temporalis, sensibilia & caduci, quæ à Deo fortiuntur, nunc idem ostendit ex magnitudine boni, quod iusti etiam in hac vita à domino consequuntur, quod est bonum spirituale, sic temporalia transcendens, quomodo centenarius paruulum numerum, secundum Hieronymum. Ideo licet iusti temporalibus bonis priuati, iudicentur miseri ab iniquis temporalia sola querentibus, tamen reuera feliciores sunt illis, ut pote maiora bona habentes. Ideo mirum non est, quod Deus interdum permittit reprobos & iniustos temporaliter abundare, quibus non intendit spiritalia bona quæ præstantiora sunt, communicare: sicut & pater carnalis ac sapiens bonis filiis bona meliora concedit, malis filiis dimittens bona minora, quia sunt filij eius. Sic Deus electis & bonis tribuit bona gratiæ & virtutum, tanquam filijs adoptiuis, reprobis vero dat terrena, quæ sunt filij eius, per creationem & ad eius facti imaginem. Incipiens itaq; à metallis, quæ hominibus preciosa & necessaria sunt, ait: [Habet argentum venarum suarum principia.] Circa quod Thomas affirmat: Metalla ex humidis generantur vaporibus ex terra resolutis per virtutem solis atq; stellarum, vnde metalla ductilia, liquabiliaq; consistunt quemadmodum eorum uerso lapides & huiusmodi, quæ non malleant neq; funduntur, ex sicca exhalatione gignuntur infra terram retenta. Diuersificantur autem species metallorum, secundum maiorem & minorem puritatem resoluti vaporis, & secundum diuersitatem digerētis caloris, inter quæ aurum videtur purissimum, deinde argentum, postea æs & ferrum. Insuper secundum maiorem minoremve puritatem, metalla ut plurimum habent diuersam originem. Vnde argentum communiter inueniunt in quibusdam terræ aut lapidum venis seu meatibus, quæ labore studiumq; reperiri humanum, quis difficulter. Itaq; ait: Habet argentum venarum suarum principia, id est, originem seu exordia, scilicet in aliquibus locis determinatis, ex quibus resoluuntur vapores apti ad generationem argenti, qui dum immiscentur terræ vel lapidi, efficiuntur ibi venæ argenti. Quidam autem per principia venarum argenti, intelligunt materiale eius principium, puta mineria, ex quibus argentum naturaliter generatur, quæ in determinatis terræ venis esse dicunt. [Et auro locus est in quo conflatur.] Secundum Thomam, quæ aurum purissimum est, inueniunt ut plurimum ghatum in sua puritate inter arenas fluminum, propter multitudinem euapora-

tionis & caliditatis arenæ. Ideo ait, Auro locus est in quo conflatur, quia ex multis arenis colliguntur granula auri, quæ in vnum liquantur, quod non in omni agitur loco, sed in aliquibus determinatis, vbi concurrunt debita virtutis actiua proportio ad materiam tali speciei determinatam. Quidam exponunt sic: Auro locus est in quo conflatur, id est, generatur, cuius generatio vocatur conflatio, quia materia auri magis digesta est virtute caloris, quæ aliorum metallorum, propter quod prius est atq; ductilior. Aliqui quoque ita exponunt, conflatur, id est, in fornace purgatur ab alieni mixtura metalli. [Ferrum de terra tollitur,] quod scilicet in terra quasi indigesta inuenitur, hoc est, in terra saculenta, & nondum perfectam habet ferrum digestionem, cuius visuelicet ferri mineria seu materia de terra accipitur, id est, ex vapore humido resoluta ex terra, ut patuit. [Et lapis calore solutus, in æs vertitur.] Lapis enim proportionatus naturæ æris cui pmiscetur, solutus calore ignis vehementis, in æs vertitur, dum id quod est de natura æris, per calorem eliquatur, ut asserit Thomas, secundum quem æs inuenitur alijs incorporatum. Et ut aliqui dicunt, mineria æris quæ lapis vocatur, quia ob sui duritiam, similitudinem cum lapide quandam sortitur, in æs vertitur. Porro Albertus hic scribit: Ferrum iuxta argentum proportionatius sumitur, & æs iuxta aurum. Itaq; ait: Ferrum de terra tollitur, Ferrum enim nascitur de argento saculento & viuo, & strabrositasq; sulfure: à quibus si saculenta & strabrositasq; tollatur, & maneat mineralia vis, frigiditate congelans humidum, valde depuratum efficitur argentum, & lapis calore solutus, in æs vertitur. Lapis (ut asserit Hermes) dicitur omne quod non euaporat in igne, eo quod sola coagulatione, quæ generatio lapidis est, generatur. etq; regulariter verum, ut in libro Meteororum habetur, quia omne quod coagulat ex humido frigido, soluitur calido sicco, sicut argentum, aurum, ferrum, omniaq; metalla quæ in profundo terræ gignuntur. In prima enim generatione, in lapide mixtum est æs, quod igne soluente liquefcit ac depuratur. Intenditq; sanctus Iob, quod in oculis terræ hoc principaliter non format nisi sapientia Dei, ad litera insinuans, quod etiã in insimis terræ, vestigia sapientiæ Dei monstratur. Vnde summum & primum, quod in nature effectibus inuestigat, est sapientia Dei, quæ est primum principium vite & esse ac luminis, virtutis quoque & pacis, in qua totus animus conuiescit. Ideo Baruch 3. scriptum est: Discite vbi sit prudentia, vbi virtus, vbi intellectus, vt scias simul vbi sit longiturnitas vite, vbi sit lumen oculorum & pax. [Tempus posuit tenebris,] id est, Deus præordinauit quædo debeat esse nox, & quam diu debeat durare. Successionem etiam diei & noctis instituit, iuxta id Gene. 1. Dixitq; Deus, Fiat lux, & facta est lux, & diuisit lucem ac tenebras, appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem, Albertus exponit sic: Tempus posuit tenebras, id est, tempus generationis prædictorum posuit in tenebris, hoc est, in tenebris terræ visceribus, vbi vndique circumposita terra & mons, euaporationem fieri non permittit, immo vaporem ad ima, ut inspissetur, refectunt. Porro omnia quæ in superficie terræ nascuntur & luce, aliquid vite participant, vt planta, animalia, homines. [Et vniuersorum finem ipse considerat,] id est, causam eorum finalem, propter quam ea produxit. Nil enim frustra aut casualiter fecit, sed vnumquodq; ad debitum, conuenientem seu naturalem finem præordinauit & condidit, prout spectat ad sapientem auctorem. Ideo Psalmista loquitur Deo: Nunquid vane constituisti omnes filios hominum? Philosophus quoque: Natura, inquit, & Deus nil faciunt frustra. Thomas autem exponit sic: Vniuersorum finem considerat, id est, terminum resolutionis rerum. [Lapidem quoque caliginis,] id est, rupem proterofam excelsum, solis ardore nigratam. [Et vmbra mortis] id est, profundissimam vallem sub monte iacentem, vmbrosam, ad quam vitalis calor & lux solis raro & parum vel nunquam pertingit, [diuidit torrens] qui scilicet ex monte descendit, in quo nives resoluuntur, quæ defluunt. [à populo peregrinante,] id est, hincinde pro necessarijs vagante seu mendicante, qui circa vnam torrentis ripam viam habet & graditur, sed ad aliam ripam partem non patet ei accessus, quoniam torrentis ob suam magnitudinem transire non valet. Solent etenim in quorundam radicibus montium defluere immedibiles torrentes. [eos quos oblitus est pes egentis hominis, & iniuos] id est, torrentis diuidit à populo peregrinante quosdã habitatores ex alia parte torrentis. Interdum equidem in talibus inaccessibilibus locis pauci aliqui habitant, ad quos mendicantes, impediende in medio torrente, ptingere nequeunt: ideo illos habitatores dicit pes egentis hominis esse oblitus, quia non vadit ad eos, pro pane. Et quoniam habitatores illi manent in loco inaccessibili, additur, & iniuos, quia via ad eos non patet de facillima exponit Thomas. Albertus vero aliter, dicens: Lapidem, inquit, caliginis, id est, caliginem (puta sub terra) natum, & vmbra mortis, videlicet locum, vel locatum sub terra, vbi nil vitæ est, diuidit torrens de monte cum impetu veniens, secumq; trahens lapides, ligna & terram multam, per quæ obruit & occultat generata in imis à populo peregrinante, id est, varijs hostijs demorante in terrasuales præcipue sunt, qui metallorum minerias quarunt, quos lapides caliginis oblitus est pes hominis egentis, quia eos ignorat, inuenireq; nescit, cum tamẽ ob indigentiam quarat thesauros, & iniuos, scilicet lapides, qui & caliginis lapides dicunt,

& etiam inuisibilis in profundissimis terræ generantur, ppter quod à paucissimis inueniuntur. [Terra de qua oriebatur panis] i. sustentaculum vitæ seu fructus de quo fit panis, [in loco suo igni subuersa est] sicut in Genesi de subuersione Pentapoli legitur, quæ igne & sulfure est subuersa. Vnde Sapientia 10, scribitur, Descendente igne in Pentapolim, quibus in testimonium nequitia fumigabunda constat terra deserta. Insuper sæpe cõtingit, vt sub terra habitabilis atq; arabilis lateant veas sulfureæ, ex quibus aliquando accenditur ignis per modum vaporis infra terram inclusi, sitq; terræ motus, terram illam subuertens & inhabitabilem agens. Sic & de igneis vel sulfureis locis seu montibus Siciliæ fertur, quomodo terram vicinam infertilem faciant. Quid autem vtilitatis, ordinante Dei sapientia, inde proveniat, subdit: [Locus sapphiri lapides eius,] i. locus generationis sapphiri, est inter lapillos huiusmodi terræ. Ibi enim gignuntur sapphiri. Si quidem superabundante calore, resolutione tam sicca quàm humidâ ad magnam digestionem proveniunt, vt ex eis aqua preciosa, vt lapides & metalla gignantur. Hinc ait Albertus: Dum igne liquefaciente mineriam, humidum eliquatur, quasi in vitri puritatem conuertitur in quod dum fumosum vaporis penetrat, sapphiri colorem sortitur. In talibus autem locis sapphiri multoties reperiuntur. [Et glebæ illius] videlicet terræ glebis, [aurum] i. mineriam auri est, quod generatur ex vaporum humida, resoluta ex huiusmodi terra. Dicitq; Albertus: Generatio auri est ex humido multum claro argenti viui, & ex terrestri sulfureo multum depurato atq; digesto, quod præcipue in talibus terræ glebis apparet. [Semitam] terræ talis [ignoravit] auis, quoniam aues terram huiusmodi vitant ppter aeris corruptionem & sulfuris abundantiam, ppter quæ in ea non inveniunt locum alimenti aut congruæ nidificationis. [nec intuitus est] eam [oculus vulturis,] quia vitat eandem, qui tñ à remotis intuetur. Allegat namq; Albertus Auicennam, dicentem textu de naturalibus, qd (secundum opinionem quorundam) oculus vulturis ad quingentas leucas cadavera videt. Aliqui textus habent, oculos, & ita legit Gregorius, qui etiam accipit, auis, vt est genitui casus. Sicq; sensus est: Semitam ignoravit auis, id est, terra ita subuersa, experta non est semitas auium, quia non volat per eam, nec intuitus est, id est, nullus in ea vidit oculos vulturis. [Non calcaverunt eam filij inuisitatorum] i. negotiatores filij negotiatorum talem terram deuitant, nec pertransiunt per eam leuâ, quauis per diuersa decurrat prædam quærendo, [Ad silicem] i. ad loca saxosa, lapidososq; montes, [extendit] Deus [manum] i. potestatem [suam,] operando ibi magnifica, sicut subiungitur [subuertit à radicibus montes] i. funditus eos euertit atq; destruxit, quod plenius superiori recorder loco expositum, quo habetur: Qui transiit montes, & nescierunt hi quos subuertit. [in petris riuos excidit] Hoc supernaturaliter fecit Deus bis per Moysen in deserto, vt legitur in Exodo, & in Numeris. Vnde fertur in Psalmo 115. Qui conuertit petram in flagna aquarum, & rupes in fontes aquarum. Naturaliter quoq; interdum per terræ motum erumpit riuus defluens inter lapides, qui prius latebat. Similiter interdum medium montium pertransiunt aquæ, quasi diuina virtute essent excisæ de petris. Sicq; in petris riuos, i. meatus riuorum excidit, secundum illud Psalms 105. Qui emittit fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ. [Et omne preciosum vidit oculus eius.] quicquid enim in vniuerso scilicet clarum & charum est in corporalibus aut spiritalibus rebus, mens diuina clarissime intuetur. [Profunda quoq; fluuiorum scrutatus est] i. certe cognoscit non p inquisitionem, sed p infallibilem inspectionem, quomodo dicitur scrutari corda & renes. [Et abscondita produxit in lucem,] i. ad hominum cognitionem apertâ, quia veritates difficiles, supernaturales, occultas manifeste reuelat ea quoque sub terra seu alibi, facit inueniri & sciri. Hoc plenius dictum est atq; expositum supra, vbi inter cætera dicitur: Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbra mortis. Consequenter beatus Iob declarat spiritalis boni dignitatem, quod electis & iustis etiam partim in vita conferitur præfenti. [Sapientia vero vbi inuenitur?] tanq; dicat, cum præfata corporalia bona, quæ hominibus preciosa videntur, & frequenter inuisibilis diuinitus conceduntur, in determinatis sint locis, & finitales origines habeant, sapientia tamen cum incorporeum donum sit, spiritale & simplex, loco circumscriptione non continetur. Loquitur autem de sapientia non vtiq; naturali & philosophica, nec de sapia originaliter supernaturali, scilicet per reuelationem primo accepta, quæ est sacræ scripturæ notitia, prout sapientia illa ponitur donum gratiæ gratis datæ, de qua dicit Apostolus 1. Corinth. 12. Alij p spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. Talis quippe sapientia bonis & malis hominibus est communis, sicut & cætera dona gratiæ gratis datæ. Loquitur itaq; de sapientia, quæ vere & proprie sapientiæ appellatur, videlicet de sapientia supernaturali infusa, quæ est vnum & primū inter septem dona Spiritus sancti, quæ solis & omnibus charitatē habentibus inest, p quâ mens rectum sortitur iudicium de diuinis, de Deo & pinentibus ad ipsam bene iudicans p saporem seu gustum internum & conaturalitatem affectus ad ipsum, quæ sapia est quasi sapida scientia, id est, charitate formata, &

& bonis actibus decorata, iuxta illud Ecclesiastici: Sapientia, secundum ipsam nomen eius. Ideo de dilectionem notitiamq; includit, & per consequens gratiam gratumfacientem cæterasq; virtutes infusa, quæ sine charitate non insunt, saltem quo ad esse formatum atq; completum. De hac sapientia dicitur: In maleolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Quod autem sic nunc accipitur sapientia, in processu huius patebit Capituli. [Et quis est locus intelligentiæ?] Per intelligentiam quidam hoc loco intelligunt intellectum, & sic accipit Thomas, sed non videtur intinere quomodo accipiat intellectum, qui valde multis modis accipitur, vrpote pro substantia intellectua li, quemadmodum sanctus Dionysius angelos nominat intellectus supmundanos: pro potentia intellectiua, sicq; diuiditur in intellectum agentem & possibilem: pro habitu principiorum, & ita philosophus ponit eum inter quinq; habitus intellectuales: pro habitu supnaturali infuso, quo ea quæ fidei sunt, intelliguntur & quodammodo penetrantur, rationes credendorum intuentur: & sic est vnum de septem donis Spiritus sancti. Item pro actione intellectiua, scilicet cognitione mentali, quemadmodum ait Apostolus: Dabit tibi dominus de omnibus intellectum. Videtur tamen Thomas innuere, qd capiat intellectum put est habitus seu notitia principiorum, quæ in sacra doctrina ponuntur articuli si dei. Dicit etenim qd intellectus seu intelligentia sit principium sapientiæ & scientiæ, scilicet quo ad actum earum, secundum quod sunt habitus supnaturales infusi & dona. Sic quoque intelligentiam sumit Albertus, iuxta quod ultra rationabiliter diceretur, qd intellectus vel intelligentia sumitur iam prout est secundum inter septem dona Spiritus sancti. Iam enim est sermo de intelligentia, quæ vitiosis non inest, sed virtuosus duntaxat. Quemadmodum autem sapientia locum circumscribentem seu corporalem non habet, ita nec intelligentia, sicut Aristoteles ait, qd intellectus vel memoria est locus intelligibiliū specierū, & iuxta scripturas, anima iusti sedes est sapientiæ: sic intellectiua vis seu mens, locus est sapientiæ & intelligentiæ. Quod etiam Alphorabius peripareticus, in libro suo de intellectu & intelligibili, ait. Deinde ponit sapientiæ dignitatem. [Nescit homo precium eius] quia impreciabilis est, nec æstimari potest aliquo bono, corporali aut temporali, nec est commutabilis seu emperibilis precio tali. Propter qd in Actis dictū est à principe Aplos: Simoni mago: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Deniq; sapientia non amatur vt precium, quoniam precium ppter aliud diligitur, vt dicitur textu Ethicorum, cum sit quasi fideiusor futuræ necessitatis. Sapientia vero ppter seipsam diligitur, ad quæ corporalia bona sunt ordinata. Propter quod in Prouerbis scriptum est: Quid pdest diuitias habere stulto, cum sapientiam emere non possit. In actu insuper sapientiæ omnes meliores Philosophi, Aristoteles, Plato & eorum sequaces, Augustinus quoque cum præclaris theologis felicitatem constituunt, præsertim cum vniuersum Dei patris dicat ad patrem: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum. Hinc Prouerbiorum 3, fertur: Melior est sapientia cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Deinde ponit loca in quibus sapientia non inuenitur. [nec inuenitur in terra suauiter viuentium] id est, in carnalibus & voluptuosis hominibus, qui vitam brutalem peligunt, delectationes gustus & tactus Deo ac spiritalibus bonis vilissime pferentes: qui diuina illuminatione, inflammatione charitatiua, consolatione interna prorsus indigni sunt, tanquam inepti & incapaces ad talia, sicut vas stercoribus plenum, non est purissimi balsami susceptiuum. Idcirco 1. ad Corinthios 2. ait Apostolus: Sapientiam loquimur inter pfectos, Et Animaalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Esaiæ quoq; 28. inducit: Quem docebit dominus scientiam? & quem intelligere faciet auditum? Ad quod respondet, ablatos à laude, aures ab vberibus. Hinc Salomon loquitur: Qui amat vinum & pinguiam, non erit sapiens. Et cogitauit à vino abstrahere carnem meam, vt animam meam transferrem ad sapientiam, deuitare meq; stultitiâ. Abyssus dicit, Non est in mei & mare loquitur, Non est mecum. Per abyssum intelligi potest Oceanus: per mare, quæcunq; alia magna aquarum collectio. Hæc ergo factio seu materialiter dicunt, i. considerati ostendit seu cognoscit occasione ministrant, qd in eis non sit sapientia, quæ est spiritale bonum atq; dignissima qualitas, cuius subiectū & locus non est nisi vitalis ac intellectus essentia. [Non dabitur aurū obrizum] p eam tanquam condignum precium eius, aut quod p tali auro valeat emi. Aurum autem obrizum, inter differentias auri preciosissimum est atq; purissimum, optimiq; coloris. Vnde obrizum dicitur quasi obradians. Vel (secundum Albertum) aurum obrizum dicitur quasi obrude, quia in sua manens natura, nulli alienæ naturæ pmixtum est, nec ad vsum aliquos fabricatum, quod in metallis preciosissimum phibetur. Hinc Sapientiæ 7. legitur: Omne aurum in comparatione illius arena est exigua. Prouerbiorum quoq; 3. Beatus homo qui inuenit sapientiâ. Melior est acquisitio eius negotiatione auri & argenti. Vnde subiungit: [nec appedetur argētum in commutatione eius] vt p argento quasi p precio valeat comparari. [NON

Sap. 1.

2. Timo. 2.

Sap. 7.

Acto. 8.

Prou. 15. Aristoteles, Plato Augustinus, Ioan. 17.

Ibidē.

Prouer. 22. Eccē 2.

Albertus.

[non conferetur] i, non comparabitur sapientia tinctis Indiae coloribus; quia pulchrior est coloribus illis. Circa quod ait Albertus: Colores tincturæ eo pulchriores sunt, quo terra in qua fiunt, calidior est, & ad æquinoctialem sub quo summū est temperamentū, vicinior. Et quoniam India sub æquinoctiali est, æqualiter distans à polis in quibus locus frigidus est, & æqualiter à tropicis in quibus locus summi caloris est, bis habens æstatem in anno, videlicet in arietē & in libra, ibi tincturæ pulcherrimæ sunt, quos colores pulchritudine superat sapientia, quia omne corporale superat spiritualis pulchritudo. Propterea de sapientia legitur: Hæc est speciosior sole, & sap. omnem dispositionem luci comparata, inuenitur prior. Thomas p. tinctos Indiae colores, intelligit lapides preciosos, diuersis coloribus naturaliter tinctos, q. maxime repertiunt in India. Insuper Sapientia non conferetur [nec lapidi sardonio] precioso vel sapphiro. Sardonio seu sardonio, lapis est similis rubicundissimæ terræ, & splendoris videtur purpurei, cuius lapidis decore ac dignitatē sapientia vincit. Lapis iste (secundum Thomā) accendit mentē ad gaudiū, acuitq. ingenium, atq. (vt dicit) luxuriam pellit, hominem pudicum reddens & castum. Ideo preciosissimus appellat. Nā & tristitiam ac timorem à lapide onirbino excitatos refrenat. Sardonio quippe (secundum Thomā) ex lapidibus duobus componitur, puta ex sardonio, p. dicitas p. prietas efficiensq. habente, quæ & ob id attribuitur sardonio. Deniq. sup. Apocalypsim de sardonio scripsi ex di. ctiis doctorum. Lapis iste candidus phibetur, in rubeum colorem parumper declinans, eius tamen multa sunt genera. Nam alius rubeus fertur, alius bicolor, vt dictum est, alius trifor. miter coloratur, primū habes nigrum, medium cæcidum, superiorem rubeum, & iste est preciosior, Sardonio etiā humilem facit. Porro sapphir, cælestis & aerei est coloris, qui corpus humanum vegetat, & membra consolidat, tactusq. radis solis, ardentem ex se mittit fulgo. rem, ideo preciosus asseritur. Veruntamen sanctus Gregorius ait hic sardonio & sapphi. rum preciosos non esse, immo aliarum comparatione gemmarum vilissimos, quod ideo di. cit, vt persuadeat sensum literalem relinquendum, p. fertim quoniam lapides istis preciosiores hic retentur, potius tamē videtur cum litera stādum, & affirmādum quod sardonio (sicut hic dicitur) preciosissimus, i. valde preciosus fuit, saltem in terra Iob & tempore suo. Si quid. dem precia lapidum non sunt eadem in omnibus locis, neq. in cunctis temporibus, sicut & Thomas hic tēgit. Verba beati Gregorij archi. queunt ad loca, in quibus hi lapides magis abundant, ita vt minus curent. Nihilominus absolute loquendo, Sardonio & Sapphirus preciosi sunt gemmæ, quod ex Canonica p. batur scriptura. Scriptum est enim Apocalyp. sis 21. Fundamēta muri ciuitatis omni lapide precioso ornata, & ibi consequenter inter la. pides preciosos sapphirus sardonio & ponuntur. [Non adæquabitur ei aurum,] in precio. sitate vel splendore seu pulchritudine, [vel vitrum] in p. spicuitate seu claritate. Horum enim decorem & luciditatem sapientia vincit. Vnde constat istud ad literam posse expo. ni, non obstante verbo dicentis oppositum. Ad diuersa enim sit comparatio, non ad idem secundum incrementum, vt ille sentire se innuit, [nec commutabitur pro ea,] iuxta æqua. litatem valoris, [vasa auri excessa & eminentia] id est, aurea vasa quantumcunq. præualida, & quantitate ac qualitate præclara. Artificialia nanque sapientia nequit comparari, tam mo nullius pene reputatio respectu ipsius. Ideo additur [nō commemorabuntur] id est, commemoratione indigna erunt, [comparatione eius] iuxta illud Sapientia 7. Propo. sui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. [Trahitur autem sapientia de occultis] i. à sup. naturali & secretissima omnium causa Deo suscipitur, impe. tratur & hauritur sapientia ista, videlicet, ab incomprehensibili bonitate, charitate & pieta. te eius, & ex abyfso ineffabili iudiciorum Dei. Vnde contingit, vt vni hanc sapientiam ma. gis quam alteri prætet. Per occultam quoq. poenitentiam ac p. parationem homo ad eam p. tingit, atq. tam occulte coneditur, vt lateat recipientes eo modo, quo de charitatis inex. istentia extant ambigui. Præterea sapientia acquisita, ex secretis rerum creaturarum p. prieta. tibus, naturis, opibus atq. ordinibus trahitur, i. considerando talia inuenitur. [Non adæqua. bitur ei topazius de Aethiopia. Iuxta Gregorium, Pan Græce, Latine dicitur omne. Vnde topazium, quoniam omni colore resplendet, quasi topazium appellatur. Itaq. gemma hæc preciosissima omni fulget colore, quantum color aureus & aereus in ipsa abundat, quæ dum solis luce perfunditur, subar suum vndique fundit, omniumq. gemmarum superat clarita. tem. In suum aspectum maxime trahens adstantes. Hæc gemmarum amplissima, regibus est tam chara, vt ea nil carius inter diuitias suas habere se reputent valeiq. contra iram atq. lu. raticam passionem, quæ ab Aethiopia venit. [nec tincturæ mundissimæ componētur] id est, tincturæ quantumlibet puræ preciosissimæ vestium, poni non poterūt p. condigno sapien. tia precio. [Vnde ergo sapientia venit] id est, quis est dator ipsius, & quæ origo vnde ema. nat, [et quis est locus intelligentiæ] Hoc iam supra interrogauit, sicut expositum est, quæ. sit em in quo originaliter sit, & cui infundat, [Abcondita est ab oculis omnium viuentium.] Hoc

Albertus.
Sap. 8.
Thomas.

Thomas.
Thomas.

Gregorius.

Thomas.
Gregorius.

Hoc quidā de increata sapientia interpretat, quam nullus in hac vita per speciem contemplat, vita viuens mortali atq. humana. Sed quia de sapientia quæ donum est, sermo fuit hucusq. de illa cōtinuāda est expositio. Ista ergo abscondita est ab oculis omnium viuentium: Vel quia corporalibus oculis non videtur, cum sit spiritale intellectualeq. bonum: vel quoniam latee viuentes omnes, qui viuunt solum vita naturæ, secundum seipfos, non secūdam charitatem & gratiam Dei, quomodo ait Apostolus: Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chri. stus. Vel quoniam viatores certitudinaliter scire non valent se sapientiam hanc habere, nisi p. reuelationem, sicut nec charitatē, quæ huic dono inseparabiliter est coniuncta. Vnde ha. bentibus sapientiā istam [scripsit Apostolus] Mortui em estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. [Volucres quoq. cæli latee] Hoc dicit contra sup. bios & augures, qui in qui busdam aubus ponebant sapientiæ participationem tam altam, q. homo ex illa volu. eribus pduceretur ad futuroz. notitiam, quāuis per volucres cæli, homines ingeniosi seu le. ues & auimosi possint intelligi, qui sup. bia suæ demerito hac sapientia destituunt. [Perditio & mors] i. dæmones & reprobi mortui, [dixerunt Auribus nostris] interioribus vel exterioribus [gaudiamus famam eius] i. p. conia sapientiæ huius, sed ipsam non possedimus p. ma. nenter, iuxta illud Sap. 5. Iustitia lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ nō est ortus nobis. Deniq. præinductis verbis consonat quæ in Baruch scripta sunt: Quis inuenit locum sa. pientiæ: aut quis introiuit in thesauros eius: qui ascendit in cælum, & accepit eam, & addu. xit eam de nubibus: Quis trāsiret mare, & inuenit eam, & attulit illam sup. aurum ele. ctum: Non est qui possit scire viam eius, neq. qui excogitet semitas eius, sed qui scit vniuer. sa, nouit & adiuuenit eam prudentia sua. Hoc est quod subditur: [Deus intelligit viam eius] i. modum & proprietatem sapientiæ huius, & qualiter acquiratur ac infundatur, omnemq. eius processum. [et ipse nouit locum illius] id est, mentes eorum, quibus infunditur, quas nō. scit per approbationem, sicut ad Moysen ait: Te ipsum noui ex nomine. Et Apostolus dicit: Noui de minus qui sunt eius. Sapientiæ quoq. 7. Neminem diligit Deus, nisi qui cum sa. pientia inhabitat. Deniq. ipsemet Deus est primus summusq. sapientiæ locus, in quo solo plenitudo sapientiæ continetur, à quo omnis sapientia deriuatur, qui solus comprehens. i. & plene noscit seipsum. [Ipse enim fines mundi intuetur] i. finem cuiuslibet creaturæ, ad quem ipsa spūaliter creata & ordinata ab ipso est, fines etiam mundi, i. extrema vniuersi vel suprema in creaturis & terminis omnium intuetur, iuxta illud Sapientia 8. Attingit à fine vsq. ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Quoniam ergo scit finem rationalis crea. turæ, sapientiam ei infundit, per quam vltimo fini qui Deus est, coniungatur. [et omnia quæ sub cælo sunt, respicit.] Idcirco nouit sapientiæ locum. Omnia enim (iuxta Apostolum) nu. da & aperta sunt oculis eius. Ecclesiastici quoque 29. scriptum est: Domino Deo antequam crearentur, omnia sunt cognita. Omnia enim in diuina essentia tanquam in superclaris. simo exemplari & speculo fontali atq. causali principio, vniuersorum rationibus idealiter pleno, æternaliter certissimèq. resplendent. Ideo cognoscendo seipsum, omnia contem. platur. [Qui fecit ventis pondus] id est, inclinationem eis impressit, qua huc illucq. mouen. tur. Vnde (secundum Augustinum) amor & inclinatio rei, est quasi pondus ipsius, quoniam instar ponderis trahit eam ad locum aptum, vel ad amatum, aut ad quoddam conueniens, Albertus allegat Aucennam, dicentem: Ventus est vapor terrenus aerem fortiter impellēs, cui pondus datur, dum exufflationis ascensionisq. eius terminus certus præfigitur. Vnde in Apocryphis Esdræ angelus Vriel loquitur Esdræ: Pondera mihi ventum. [et aquas appen. dit in mensura] id est, vaporabiliter eleuat eas, atq. in nubibus seruat in certa mensura se. cundum ordinem Sapientiæ suæ, prout nouit terræ ascendentibus expedire, vel prout com. placet sibi. In mensura enim magnitudinis ac tēporis eas suspendit, determinans quantum concreuit, & quando descendat. Immo omnia in numero, mēsurā & pondere fecit, vt Sa. piens scribit. [Quādo ponebat pluuijs legem,] i. naturalem cursum, modum & ordinem eis impressit, quomodo & vbi ac quando descenderent. [et viam procellis,] id est, vētis seu tem. pestatibus ac vndis marinis, [sonantibus,] quis cum sono & impetu tendunt, quibus viam, id est, certum motus & actionis iter ac modum præstitit, [tunc] scilicet in principio dum ista creauit & ordinauit, [vidit illā,] id est, sapientiam in seipso cognouit, non aliunde acce. pit. [et enarrauit] id est, alijs eam cōmunicauit & inspirauit, videlicet angelis, vel in eorum creatione vel confirmatione. [et præparauit] id est, hominibus eam dare disposuit, eorumq. corda ad illam aptauit, [et inuestigauit,] id est, in alijs eam decussit, in quibus & considera. uit an veraciter eam haberent, & quos inuenit ea priuatos, abiecit. Vel inuestigauit, id est, ab hominibus eam inuestigari fecit, corda eorum mouens ad adeptionem profectumq. eius. [et dixit homini,] scilicet primo parenti, & ceteris ad hoc electis, alloquutione interna seu in. spiratiōe angelica. Vni quoq. homini hoc per alium insinuauit. [Ecce timor domini ipsa est sapientia.] Timor domini non est sapientia per identitatem, quia realiter differunt, &

Gal. 2.
Coloss. 3.

Baruch 3.

1. Tim. 2.

Hebr. 4.

4. Esd. 4.

Sap. 112

& distinguuntur subiecto, cum timor sit in appetitu seu voluntate. Porro timor est triplex, pura ferulilis, qui non est sapientia nisi à remoto disponendo ad eam. Facit enim vitare peccata timore poenarum, non Dei amore, nec zelo iustitiarum: ideo nudus & informis est seu absque charitate. Secundus est timor initialis, quo vitatur peccatum partim amore Dei æquitateque zelo, & partim poenarum formidine. Hic itaque timor est sapientia non per essentiam, sed per causam: sicut notitia dicitur amor, & dies dicitur latio solis super nostrum horizon-tem. Timor autem initialis realiter idem est cum timore filiali, ideo simul tempore cum sa- pientia quæ donum est, datur, inest, atque infunditur, sicut & charitas ac cetera dona charitati inseparabiliter iuncta. Si ergo hic timor initialis, est causa sapientiarum huius, & de ipso exponi- tur illud in Psalmo 110. Initium sapientiarum timor dominus hoc sumi oportet, quatum ad pfe- ctum & actum sapientiarum huius, non quatum ad habitum seu essentiam eius, quæ per creationem infun- dit. Quo enim quis peccata plenius atque syncerius vitat, eo in dono sapientiarum amplius cres- cit. Porro tertius est timor filialis, qui ex charitate procedit vitat peccatum, ne Deus inho- noretur aut offendatur, seu deseratur vel deserat. Hic timor potest sapientia nominari, per- quanda inclusionem & ppinquitatem ad eam. Si quidem charitatem magna sapientiamque includit, de quo scriptum est Ecclesiastici 1. Plenitudo sapientiarum timere Deum. [& recede- re à malo,] i. à peccato se elongare, [est intelligentia.] loquendo de prædicatione per cau- sam, quemadmodum de sapientia dictum est. In hoc enim intelligentia consistit, perficitur & monstratur, quæ omnis culpa abijcitur, discernendo inter bonum & malum, verum & falsum per quod mens in dono intellectus pficitur, ut ea quæ fidei sunt, lucide contempletur. Ex qui- bus omnibus Iob intendit, quæ presentis vite prosperitas summa non in temporalibus, exterioribus & caducis rebus consistat, sed in actu sapientiarum & intelligentiarum: quod in seculo isto non fit, nisi timendo Deum vitandoque malum.

[Expositio mystica eiusdem capituli. Art. 55.

Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur. Fre- quenter iam paruit, argenteo nitore eloquentiarum, seu splendida verba sacra scripturarum: auro autem, claritatem sapientiarum, seu charitatis feruore signari. Venæ itaque huius spiritalis argenti, sunt libri scripturarum canonicarum, ex quibus velut ex venis riuali sanctorum ducuntur profusa- que verborum. Principia autem venarum, exordia sunt librorum. Insuper locus in quo con- flatur, sunt corda fidelium, in quibus sapientiarum donum locatur, & aduersis probatur, charitas quoque accenditur immo & per creationem infunditur, & crescendo quasi conflatur. Ferrum de terra tollitur, i. homo iustus ac solidus veri æquique tenax, de terrena conuersatione fre- quenter ad perfectionem hanc gratiarum, Deo miserante ac operante, prouehitur cuius etiam ortus quoque terrenus est, iuxta illud Ecclesiastici 17. Omnes homines terra & cinis. Et Genesis 1. For- mauit Deus hominem de limo terræ. [& lapis] i. peccator lapidei cordis ad diuinorum susce- ptionem eloquiorum durus, [solutus calore] i. diuini amoris feruore ab hac duritia resolutus, & pius beneque mollis effectus, [in æ vertitur] i. fortis & constans efficitur, amando splendens, & docendo instar æris sonorus. [Tempus posuit tenebris.] Tenebræ sunt homines vitiosi, iux- ta illud Ioannis 1. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Conuersis quoque ad lucem iustitiarum loquitur Paulus: Fuiſtis aliquando tenebræ. His tenebris posuit De- us tempus poenitendi, ut emendati saluentur, iuxta illud Esa. 50. Propterea expectat domi- nus ut misereatur vestri. Et Petrus ait: Patienter agit dominus propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti. Insuper posuit Deus tempus his tenebris, quia pfi- xit quoad eos impoentetes in suis puerilitatibus sustinebit: & pondere ac tempore impietatis eorum completis, mox auferet damnatque eos, propter quod Genesis 15. ait: Nondum im- plete, inquit, mensuram patrum vestrorum. [& vniuersarum] videlicet tam electorum que reproborum, [sine m considerat] i. qualiter quisque viam suam hic terminet, quod moriatur, in qua affectione & dispositione suarum mentis à corpore separet, & secundum hoc iudicatur eum. Quod enim angelis est ruina, hoc hominibus est mors, secundum Damascenum. Ideo sicut angeli mali in conuertibi- liter manent in ea affectione & dispositione, in qua ceciderunt sic animæ in ea pmanet dispo- sitione & affectione, in qua à corpore separent. Quod in Ecclesiaste Salomon inueniens, ait: Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit. [La- pidem quoque caliginis] i. tenebrosam, induratum, pfidum que populum Iudeorum, de quo do- minus loquitur Ezechiel. 3. Filii indomabili corde sunt. [& vmbra mortis] i. gentiles incre- dulos, morte peccati infucatos [diuisi diu torrens] i. inuadatio diuinæ vitiorum, de qua illud Da- niel. 7. accipi potest Fluvius igneus rapidus que egrediebatur à facie eius, videlicet Dei. [à po- pulo peregrinante] i. ab electis, qui in vita hac vere sunt viatores, peregrini & hospites, pre- sentia contemnendo atque caelestia feruenter ac iugiter appetendo, de quibus ad Hebræos 11. scribit Apostolus: Conſtitentes, quæ peregrini & hospites sunt super terram, Prædicta itaque poena

& vitio Dei, in die iudicii istos abinuicem diuidet, quando reprobi ibunt in ignem æternum, electi vero in vitam æternam. Vñ Esaia 30. legitur Spiritus domini velut torrens inundans ad pndendas gentes in nihilum. De quibus subiungit: [eos quos oblitus est pes egentis ho- minis] i. reprobos, crudelēs & immifericordes, ad quos pauperes p subsidio ppter illoꝝ fe- rocitate non accesserunt immo pauperes discipuli Christi, de quo & eius discipulis scriptum est Esa. 26. Conculcabit eam [scilicet ciuitatē sublimē] pes, pes pauperis, gressus egenorum, à pfa- tis Iudæis ppter eorū duritiā recesserunt, sicut in Actibus patet. [& inuisos,] i. iniqui, quia errorum vis repleti sunt, & p diuersa itinera pperant ad infernum, inuisi nuncupantur. [Ter- ra de qua oriebatur panis,] i. synagoga vel Ecclesia, de qua tempore quo in ea viguit feruor charitatis & gratia deuotionis, pcessit panis vitæ intellectus, reſectio bonæ operationis, pa- nis lachrymarum, confortatio internæ consolationis. Talibus enim spiritualibus alimentis fideles communiter abundabant, vniuersque alium pauit, præsertim prælati subiectos. [in loco suo, igni subuerſa est,] i. spiritaliter destructa, virtutibus deſtituta, mente corrupta igne libi- dinis, flamma cupiditatis, feruore iræ, impatientiarumque similibus vitioꝝ. Quanta enim fuerit corruptio synagoga in primo Christi aduentu, Euangelistæ testantur: cuius tempore David & Salomonis, fuit magna deuotio. Ideo scriptum est: Quomodo facta est meretrix vrbs fi- delis? Porro que ineffabilis fuerit sæpe Ecclesiæ virtus, sanctitas, feruor, atque pfectio, Chronica narrat: cuius que deplangenda, infelix, & maxima sit modo ruina, desolatio, carnalitas, pro- prius amor, abusus, experientia docet, ita ut illud Apostoli 2. ad Timotheum 4. videatur im- pleri: Scito que in nouissimis temporibus instabant tempora periculosa, & erunt homines se- ipsos amantes, cupidi, elati, sine affectione, sine pace, criminatores, voluptatis amatores magis que Dei. [Locus sapphiris lapides eius] Lapidēs synagoga seu ecclesiæ, sunt viri virtutibus stabiles, de quibus in Esaia dominus pmittit Ecclesiæ: Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidem p pugnacula tua. Iſti fuerunt locus sap- phiris, i. subiecta seu congregatio caelestis conuersationis, quæ p sapphirum caelestis coloris, exprimit, qui dicere poterant: Nostra conuersatio in caelis est. [& glebæ illius aurum.] Gle- ba est fufum terræ. Glebæ ergo ecclesiæ sunt fideles, lutea vasa seu terrena corpora circūſe- rentes, qui olim aurum fuerunt, i. picipue pfectionis in feruore dilectionis, & in sapietia claritate. Nunc autem fideles tales non sunt, sed carnales, terreni, insensibiles ad diuinam & duri, iuxta illud Threnorū 4. Quomodo obscuratū est aurum, mutatus est color optimus? Esaia quoque 1. Argenteum tuum verum est in scoria. De pſatis autem glebis califormiter decoratis, scri- bit Apostolus 2. ad Corin. 4. Habemus theſaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimis virtu- tis sit ex Deo, & non ex nobis. [Semitam ignorauit auis] i. synagoga viam Christi nesciuit p approbationem, immo illam contempsit, abiecit & reprobat. Christus autem auis vocatur ra- tione suæ altissimæ contemplationis & ascensionis, qui plumis & alis virtutum atque donorum summe fuit ornatus. Semita etiā Christi, i. eius ascensionē synagoga credere noluit. Præ- terea omnes impij Christiani semitam Christi hoc modo ignorant, qui arctam viam salutis, que est conuersatio virtuosa, ac poenitentia iter relinquunt, latissimamque æternæ pditionis pambu- lant viam. De Christo quoque ad literam illud Esaia: Vocans ab oriente auem, exponit Hiero- nymus, p auem ibi intelligens Christum, [nec intuitus est oculos vulturis.] Per vulturē Gre- gorius intelligit Christum, sicut per auem quæ vultur vocat, quia ad nostræ fragilitatis mor- ticinium descendit, cuius oculos, i. sapientia & intentione qua genus humanum venit, ppo- suit que saluare, synagoga non nouit, immo hunc seductorem & impiū exclamauit. [non calcauerunt eam filij iſtritoꝝ] i. Apostoli filij Prophetarum, qui spirituales iſtritores fuerunt, iſtritutio- ni morum populi sui iugiter insistentes. Hi inquam Apostoli, videtes synagoga obstinatiōē durissimā, amplius eam non calcauerunt, ad eam pditionis gratia gradiendo, sed ea reli- cta, ad gētes conuertēdas pfecti sunt, prout Paulus & Barnabas dicunt Iudæis: Vobis oportet bar primū loqui verbum Dei, sed quoniā repulſiſtis illud, & indignos vos iudicasti vitæ æter- næ, ecce conuertimur ad gentes. [nec ptransiuit p eam læna] i. Ecclesia, quæ ratione virtu- tis seu potestatis, & ppter bellum eius contra inuisibiles hostes, nominat læna, sicut & Chri- stus dicit leo. Hæc ergo Ecclesia cernēs Apostolos reliquisse Iudæam, eā dimisit & ipsa, nec Christi Euangelium ei pdicare adiecit, de ipsius conuersione diffidens. [Ad silicem] i. ad du- ram gentilitatem conuertēdam, extendit Deus manus suam, quia per Apostolorum prædica- tionem eam instruxit ac potenter conuertit, iuxta illud Esa. 49. Ecce leuabo ad gētes manum meam. [Subuertit à radicibus montes] i. seculi principes & tyrānos, ac supbos Iudæorū pon- tifices ac pſatos prorsus deiecit & condēnauit, iuxta illud Psal. 43. Cōturbati sunt montes in fortitudine eius. De quibus p Esaia loquit Christus: Calcaui eos in furore meo, & concul- caui eos in ira mea. [In petris riuos excidit] i. conuertēdo gentiles, in cordibus eorū sapien- tiarum & græ suarum fluentia fundauit, quæ admodum Ioan. 7. legitur: Clamauit Iesus: Qui credit in me, flumina de ventre eius fluēt aquæ viuæ. [Omne preciosum vidit oculus eius.] Preciosiora in

Mat. 25.

Esa. 1.

Esa. 60.

Phil. 3.

Acto. 13.

Eph. 5.

2. Pet. 3.

Mat. 23.

Ecc. 11.

creaturis sunt rationales seu intellectuales Dei facturæ, p̄sertim si donis gratiæ ornata, creatori suo tota mente inhæreant. Omne itaq; preciosum sub sole, i. omnem hominē virtuosum Deus oculo approbationis conspexit, tãtõq; homo preciosior est in oculis Dei, quãto vilior in oculis suis: tãnto quoq; sit vilior Deo, quãto preciosior sibi, i. quanto magis se erigit.

Luce 16. Hinc loquitur Christus: Quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum. [Profunda quoq; fluuior: scrutatus est] i. occulta & intima cordium humanorum. Per aquam enim & flumina, homines designantur, vt patuit, p̄pter abundantiam vtriusque, & quoniam cor humanum instar aquæ & fluuii instabile fluidumq; consistit, vnde in Psal. 92. cantat: Eleuauerunt flumina vocem suam. Omnium aut corda Deus scrutatur, iuxta illud Ieremiæ 17. Ego dñs scrutans cor, & p̄bens renes. [et abscondita p̄duxit in lucem.] i. mysteria legis ac Prophetarum, atq; velamina scripturæ, per Euangelicã doctrinã exposuit Christus, & per Apostolorum p̄dicationem manifestauit. Vnde de Christo scriptum est: Aperuit illis sensum, vt intelligeret scripturas. Et Apostolus ait: Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ veritatis. [Sapientia vero vbi inuenitur, & quis est locus intelligentiæ?] Hæc Gregorius de increata sapientia, i. vniigenito Dei Christo exponit, de quo loquitur Paulus: Prædicamus Christum Dei virtutem & Dei sapiētiam. Ipse quoq; est intelligentia in creata, de quo reprobi dicunt: Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Siquidē in Deo sunt idem, intelligens & intelligentia, sicut sapiens & sapientia. Hæc ergo sapientia, secundum suam diuinitatem infinita & incircumscrip̄tibilis manens, à nullo p̄fecte cognoscit, nullibi circumscrip̄tue continetur aut elauditur. [Nescit homo precium eius] quia omnia in finite excedit, nec eam quis de condigno p̄p̄rijs potest viribus p̄mereri. Hæc inuenitur in terra suauiter viuētium,] quia voluptuosorum delicate victuum corda Christus per gratiam non inhabitat. Propter quod ait: Væ vobis diuitibus qui habetis consolationē vestrã: væ vobis qui saturati estis, quia esurietis: væ vobis qui ridetis, quia lugebitis & flebitis. In cordibus ergo p̄nitentiã vitam ducētium, sua & proximorū peccata desentit, Christo cordialiter condolētium, p̄p̄riam calamitatem & exultationē, ac p̄p̄riam dilationem iugētium habitat Christus, qui ait: beati qui lugent, quoniam ipsi consolabunt. Ideo ait Psal. mista: Renuit consolari anima mea. Veruntamen est quædam spiritalis suauitas interna, bona, p̄dulcis, quæ Christi inhabitationē non excludit, sed p̄supponit, aut cõcomitat. [Abyssus dicit, non est in me.] Per abyssum homines seculares, duplices corde & callidi designantur, qui instar maris, vanitate & peccatis sunt fluidi & duplicitate obfcuri, iuxta illud Ieremiæ: Præuam est cor hominis & inscrutabile. In talibus autem Christus gratiosus non immoratur, p̄pter quod Sapiens quidam monet: Sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum. Et rursum: Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. [Et mare loquitur, Non est mecum.] Per mare quod orbem sequitur luna, & inquietum atq; amarum est, mentes v̄t̄is agitata & amaricata signatur, quæ factio testatur, quod in ipsis nõ sit sapiētia ista æterna gratiose quiescens, quæ ait: Super quem quiescet spiritus meus, nisi sup̄ quietum & humilem. Vnde Ecclesiastici 27. Homo sanctus in sapientia manet vt sol, nam stultus mutatur vt luna. Sapientia igitur facit hominem ordinatum & stabilem. [Non dabit aurum obrizum, p̄ ea] Per aurum obrizum, quod purissimū preciosissimūq; consistit, angeli sancti in sua puritate manentes, & supernaturalibus donis ornati, intelligunt, qui pro sapientia increata quasi precium eius condignū non dantur: quia incomphensibiliter inferiores sunt ea, sicut ad Hebræos 1. docet Apostolus: Cui angelos dixit aliquãdo Deus, filius meus es tu, ego hodie genui te? [Nec appendet argētum in cõmutatione eius.] Sicut p̄ aurum obrizum angelus, ita argento homines exprimitur: qui quãtumlibet venustate eloquentiæ & splendore scientiæ ornentur, sapientia increata nequeunt comparari, cū & Ioannes Baptista testatur sit indignum se esse soluere corrigiam calceamenti illius. [Non conferet tintinabulum Indici coloribus.] Per Indiam Aethiopes p̄ferentē, mundus hic vitis tenebrosus notatur: tintinabulum coloribus sunt huius seculi sapientes, quorum sapientiam (iuxta Apostolum 1. ad Corinthios 1.) stultam efficit Deus, qui licet intus coram Deo immundi sint, coram hominibus tamen se ornant, & velut sapientes virtuososq; exhibent, sicut & scribis & pharisæis locus est Christus: Væ vobis qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parēt hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorū & omni spurcitiã: sic & vos quidem à foris parētis hominibus iusti, intus vero pleni estis hypocrisis & iniquitate. Itaq; horum nullus comparabilis est sapiētia increata. [nec lapidi sardonycho preciosissimo vel sapphiro.] Per lapidem sardonychū rubræ terræ colorem habentem, quicunq; incolæ mundi: per saphirum, cuius color caelestis est apparentiæ, quicunq; supernæ patriæ ciuis exprimitur. Cum ergo nec terræ, nec celi habitator comparetur sapiētia huic, rite prolatum est verbum inductum. [Non adæquabitur ei aurum vel virum.] Autē cunctis metallis præfulget, & tñ quæ cõtinet in se, abscondit. Vitrum vero extrã est clarum & intus perspicuum, & qualis sit liquor in ipso cõtactus, foris apparet.

Per aurum ergo & vitrum, superna patria, supernorumq; societas ciuim designatur: quorum corda sibimicem claritate fulgent, & puritate translucent. De qua Apocalyp. 21. ait Ioannes: Et erat structura muri eius ex lapide iaspide, ipsa vero ex auro mundo simili vitro mundo. Ibi quippe vniuscuiusq; mentem ab alterius oculis membrorum corpulentia non abscondit, sed patebit animus, patebit corporalibus oculis ipsa etiam corporis harmonia. Sicq; vniuscuiusq; tunc erit conspicibilis alteri, sicut nunc esse non potest conspicibilis sibi & dum vniuscuiusq; vultus attenditur, simul & conscientia penetratur. Omnia ista sunt verba beati Gregorij, quibus concordat quod vicissimofecundo de Ciuitate Dei, de hac materia loquitur Augustinus, insinuans ibi qd omnis interiorum compago & habitudo, prædicto modo patebit. Quod etiam Thomas sup quartum Sententiarum affirmat, asserens hoc dicendum, quia p hoc magis saluat dignitas corporis glorificati, q̄ si dicatur qd p̄spicua, transparentia, seu translucentia non erunt corpora glorificata, sed solum forinsecus clara & lucida sicut aurū, quod tamen aliqui adstruunt. Sed p̄fatis sanctis doctoribus magis credendum est, quos etiam in hoc sequitur vir magnæ illuminationis Ioannes Ruysbroich in libro de regno electorum. Verum nullus in superna hac patria, nec tota illa societas increata valet sapientiæ adæquari. [Non commutabuntur p ea vasa auri excelsa & eminentia.] i. homines p̄clarissimi, diuinorum vasa charismatum existentes, sicut de Paulo phibuit Christus: Aucto. 9. Quia vas electioinis mihi est iste. [nec commemorabuntur in comparatione eius.] Infinite enim ab eius maiestate deficient: ideo in comparatione eius p nihilo reputantur. Circa quod ait Gregorius: Electi supnæ patriæ sancti & iusti sunt, sed participatione sapientiæ, nõ comparatione. Sola enim sapientia increata cum patre & Spiritu sancto veraciter est, cuius essentia comparatum esse nostrum, est non esse. Huic si coniungimur, sumus, viuimus, sapimus: huic si comparatur, nec sapimus, nec viuimus omnino, nec sumus. Hinc sancti omnes, quãdo in visione Dei p̄ficiunt, quanto magis diuinitatis interna conspiciunt, tanto magis se nihil esse cognoscunt. [Trahitur autem sapientia de occultis:] quia inuisibilis existens, inuisibiliter inuenitur atq; p̄cipitur, ex incomphensibili quoq; Dei pietate ac censura infunditur, & interdum p occultissimis meritis ipsa p gratiæ suæ communicationem se p̄stat, ad eius inasup aliquidem cognitionē, ex occultis rerum p̄p̄riatibus, naturis & actibus subtiliter consideratis promouemur in suis quippe relucet effectibus, tñ adæquabitur ei topazium de Aethiopia.] Per topazium lapidem preciosissimum, omni colore ornatum ac splendidum, quicunq; vir p̄fectus ex gentilitate (per Aethiopiam designata) cõuersus, diuerbis virtutum atq; donorum charismatibus micans, significatur: qui quantumlibet commendatur, sapientiæ quæ Christus est, non æquatur: nec tinctur mundissimæ, i. quibuslibet virtutibus eminenter ornati, seu virtutes creatæ, quãuis clarissimæ in suo ordine, componitur, i. sapientia huic comparatur, quæ est virtus & sanctitas p̄ essentiam, oẽm q; p̄fectionem habet per eminentiam infinitam. [Vnde ergo sapientia venit?] Sapientia ista increata sicut à patre æterno p̄cedit, ita ab eo venit ac mittitur, prout p̄testatur: Exiui à patre, & veni in mundum. Sapiens quoq; quidam petit: Mitte illam à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret. [et quis est locus intelligentiæ?] Intelligentia hæc & sapientia increata est in sinu patris, vt in Ioanne habetur: immo quilibet diuina & increata persona est in alia circuminsepsibiliter vere & inconfusibiliter. Nihilominus omnis mens creatæ, diuine sapientiæ contemplatiua amatrix, locus, templum & thronus, receptaculumq; ipsius vocatur. [Abscondita est ab oculis omnium viuētium.] i. à nullo mortalium in hac vita clare p̄ speciem certatur: qd si aliquibus in hac vita datum est Deum videre p̄ speciem, sicut p̄cipue de Moise & Paulo asserit Augustinus, tamen p̄ tunc non vivebant vita sensitua humana, sed in maxima erant abstractione & ecstasi. Hinc ait Gregorius: Quãdiu hic mortaliter viuunt, videri potest quosdam Gregorius quosdam fuisse, qui Deum dixerunt in patria, non in natura sua, sed in claritate sua videri: cuius oppositum p̄bat Gregorius p̄ certissimas scripturæ autoritates, & ratione, quoniã Deo idem est sua natura, suaq; claritas, Veruntamen istis obuiare videtur quod Sap. 6. inducit: Sapientia facie videtur ab his qui diligunt illam, & inuenitur ab his qui querunt illam, p̄occupat eos qui se cõcupiscunt. Et respondendum, qd hoc atq; similia de cognitione clara p̄ speciem non p̄fertur, sed de imperfecta quadam notitia, qua etiam Deus facillime à cunctis cognoscitur, quãtum ad quia est, & quo ad aliquas suas p̄p̄rietas, quæ ex creaturis de facili p̄penduntur. [Volucres quoq; celi latet.] i. animas cõtemplatiuas seu angelos sanctos, ita incretam sapientiam cõphensiuẽ nõ sciunt, nec vidēt, i. tam perfecte & clare, sicut ipsa ex se cognoscibilis extat. Sicut enim infinita est actualitatis, ita est & infinita cognoscibilitatis: idcirco à nullo intellectu compræhensiuẽ conspicitur, nisi qui infinita est p̄p̄rietas & p̄fectionis. Vnde solus Deus cõphendit seipsum, & de tali cognitione accipi potest illud Apostoli: Beatus & solus potens rex regū, qui solus habet im-

Aucto. 9.

Ioan. 16. Sap. 8.

Ioan. 1.

1. Tim. 6.

moralitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Diuinus quoque Dionysius ait sexto caelestis hierarchiae capitulo, quod angeli diuini or natus perfecte non sciunt, sed sola diuina virtus princeps totius illuminationis. [Perditio & mors dixerunt: Auribus nostris audiimus famam eius.] Demones nempe & condemnati in creatam sapientiam in seipsa non vident, sed in suis ea effectibus noscunt, & multa de ea audierunt. In ipsa demum portione poenae ad culpas ea cognoscunt. [Deus] pater, immo & Spiritus sanctus [intelligit viam eius] i. in creatam sapientiam operationem & iter seu modum quo venit ad mentes creatas in incarnationis mysterium seu inuisibilem missionem. [Et ipse nouit locum illius] de quo loco iam dictum est nam & pater secundum Gregorium locus est sapientiae huius, quemadmodum ipsa ait: Ego in patre, & pater in me est. Pater etiam & Trinitas superbenedicta nouit & approbat mentes, quas sapientia ista inhabitat, quae loquitur: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansorem apud eum faciemus. Apostolus quoque testatur 1. Corinthio 3. Templum Dei sanctum est, quod estis vos. [Qui fecit ventis pondus.] Per ventos propter eorum velocitatem ac subtilitatem, intellectuales essentiae, scilicet animae, angelique signatur: quibus Deus fecit pondus, i. amorem eis impressit & naturalem inclinationem ad felicitatem: Pondus quoque virtuosae grauitatis ac maturitatis. [Et aquas] i. charismata gratiarum, [appendit in mensura] hoc est, creatis mentibus indidit secundum ordinem sapientiae suae, de cetero ac varia diuersitate, sicut ait Apostolus 1. Corinthio 12. [Quia alij per spiritum datur sermo sapientiae, alij sermo scientiae, alij gratia sanctorum, alij operatio virtutum, alij genera linguarum, alij discretio spirituum. Saluator quoque] (ut parabolice ait) vni seruum dedit quinq; talenta, alij duo, alij vnum. Hinc rursus testatur Apostolus Ephe. 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Vnicuique etiam electorum Deus gratiam praestat iuxta mensuram praedestinationis suae & capacitatis illius. Vnus vero solus est, scilicet Christus vt homo, de quo scriptum est Ioan. 3. Non ad mensuram dat Deus spiritum. [Quando ponebat pluuies] hoc est, doctrinis & sermonibus doctorum ac praedicatorum. Vnde Deuter. 32. Moses ait: Concrescat vt pluuia doctrina mea. Quemadmodum autem praedicatores dicuntur nubes, sic doctrina eorum dicitur pluuia. [Legem] i. preceptum, qualiter & quibus debeant impartiri ac obseruari, primo ad docentibus, deinde ad audientibus. [Et viam] p. cellis sonantibus] i. processum suae effectum terribilibus scripturarum comminationibus de futuris supplicijs. Vel viam, i. aditum atque introitum ad mentes audientium. [tunc vidit illam.] Pater enim aeternaliter noscit, intuetur & comprehendit vniuersum suum, videlicet sapientiam hanc increatam ac genitam, sicut & ipse filius & pater. Nemo nouit patrem nisi filius, nec filium quis nouit nisi pater. Vel tunc vidit, i. se videre monstrauit, aliosque videre fecit hanc sapientiam, sicut in Gene. 22. ait ad Abraham: Nunc cognoui quod timeas Deum. [Et enarrauit] hoc est, alij eam p. lumen fidei declarauit, videlicet praedicatoribus, ceterisque diuinitus illustratis. [Et praeparauit] i. audientium cordibus per praedicatorum sermones infundere seu reuelare disposuit, quod tempore Apostolicae praedicationis praesertim fiebat, quando per Apostolorum praedicationem Deus corda illustrauit gentiliis. [Et inuestigauit] i. ab alijs inuestigare fecit, quorum intellectum excitauit ad considerandum & praesertandum quae de sapientia patris Christo praedicant, scripturae erant, quemadmodum Acto. 17. de Thessalonicensibus legitur: Nobiliores ex eis susceperunt verbum cum omni audientia, quotidie scrutantes scripturas. Et Sapientia 6. ait author libri huius: Quid sit sapientia referam, & non abscondam sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo. Iuxta hunc modum loquendi ait Apostolus ad Rom. 8. Ipse spiritus postulat pro nobis, i. postulare nos facit. Exodi quoque 33. populo Israel loquitur dominus: nunc depono ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi, i. scire me monstrum, & alios scire hoc faciam.
Gregorius. [Denique] iuxta Gregorium, notanda sunt haec quatuor, quae de sapientia dicta sunt, scilicet vidit, enarrauit, praeparauit, inuestigauit. Vidit namque pater sapientiam hanc, quia species est enarrauit, quia verbum interpretauerat, quia remedium inuestigauit, quia occultum quae quia communis non capit, fecit quod subditur: Et dixit homini: Ecce timor domini, ipsa est sapientia: & recedere a malo, intelligentia.] i. quantum sapientia ista tanquam incomprehensibilis & immensa sit omnino oculis viuentium, quo ad plenam eius comprehensionem, abscondita: nihilominus per timorem Dei castum ac lilialem, peccatorumque deuitationem, ad eam pertingit & ipsa acquirit, ita vt nunc assit per gratiam, & cognoscatur per fidem ac sapientiae donum, postea vero assit per beatificam fructualem. Huius namque sapientiae increatae gratiosam praesentiam atque internam inhabitacionem non impedit nisi peccatum. Propter quod loquitur Esaias 59. Peccata vestra diuiserunt inter Deum & vos. Item quoque 27. Non est omnis fructus, vt auferat peccatum. Timor autem auferit, cauet & vitat peccata, quemadmodum scriptum est: Timor domini expellit peccatum. Et alibi: Per timorem declinat vnusquisque a malo. Vnde hortatur Psalmographus: Timere dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Hinc (secundum Gregorium) ille veraciter vim diuini timoris intelligit, qui se a cunctis operibus prauis custodit.

Joan. 14.

Matth. 25. for. + parabola

Matth. 11.

Gregorius.

Ecclesi. Prouer. 15. Psal. 33. Gregorius.

¶ Explanatio Cap. 29. Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit: Quis mihi tribuat &c.
 Articulus 56.

Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam. Sicut praehabitu est, ideo dicitur assumpsisse parabolam, quia per similitudines & metaphoricè loquitur. Denique (iuxta Thomam) verbis eius iam supra descriptis finitis, praestolabatur vt aliquis amicorum suorum loqueretur: quibus tacetibus, ipse sibi ductis ista adiecit, in quibus propositum suum diffusè declarauit, [et dixit: Quis mihi tribuat vt sim iuxta menses pristinos?] hoc est, in tali incolumitate ac prosperitate honestateque famae. Vnde seipsum declarans, subiungit: [Secundum dies quibus Deus custodiebat me,] vt conseruando in bonis, & praeseruando ab aduersis. Et hoc ait, non quasi Deus eum quando haec dixit, non custodiret, immo virtute & gratia Dei sciebat se in tantis aduersitatibus ab impatiente, desperatione, & caeteris vitijs praeseruari. Sed hoc ideo ait, quia nunc ab inuisibilibus ac visibilibus aduersarijs Deus eum grauissime affligi permisit. Sicque quodammodo a Deo fuit relictus, sicut & Christus tempore passionis clamauit: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?

Psalm. 37.

¶ Insuper, corporis sospitatem temporalemque prosperitatem operauit, non absolute secundum se, sed vt sunt instrumenta virtutis, & quoniam naturaliter talia appetunt, praesertim ab aegris & depauperatis. [Quando splendebat lucerna eius super caput meum,] id est, prouisura, protectio, & directio illustratio Dei menti meae insulsi, seu lata prosperitas a Deo concessa mihi arrisit. [Et ad lumen eius] i. secundum instructionem directionemque gratiosae illustrationis Dei [ambulabam in tenebris]. In incertis ac dubijs me habui ac processit, non propriae prudentiae innitendo. Sic & Michaeas propheta: Cum sedero (inquit) in tenebris, dominus lux mea est, Et Psalmista: Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo. Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo. [Sicut fui in diebus adolescentiae meae,] ita quae gratia mane praenit me. Vnde non ait, infantiae aut pueritiae: quoniam illa aetas illustrationis diuinae ad regimen vitae humanae, communiter non est capax, sed adolescentia, iuxta illud Prouerbio. 1. Detur adolescenti scientia & intellectus. [Et quando secreto Deuserat in tabernaculo meo,] i. domui meae in omnibus benedixit. Vel secreto erat in tabernaculo meo, i. intus in abdito mentis mihi assuit per multiplicem pietatis & gratiae suae effectum, dum in domo mea orationi & contemplationi instabam, quemadmodum Acto. 10. Cornelius ait: Orans eram in domo mea. [Quando erat omnipotens mecum?] per varia beneficia corporalia ac spiritalia, sicut & fatan loquitur Deo de Iob: Nonne tu vallasti eum, & domum eius & vniuersam substantiam per circuitum? Operibus manuum eius benedixisti. [Et in circuitu meo pueri mei.] quos spiritaliter ac corporaliter educaui, & hoc delectabile est, videre pueros ex se natos, quoniam causa diligit proprium germen, & si cognitiua sit, delectatur in eo. Vnde timorato promittitur: Filij tui sicut nouellae oliuarum in circuitu mensae tuae. [Quando lauabam pedes meos butyro?] id est, intantum abundabam butyro, ac caeteris animalium pinguedinibus, vt vsque ad pedum lotionem sufficere posset. Et forte loquitur iuxta consuetudinem patriae. Antiquorum autem diuitiae praecipue, pecora erant, secundum Augustinum. Hinc a nomine isto pecus, pecunia nomen accepit, secundum eundem. [Et petra fundebat mihi riuos olei] secundum Albertum, Oleum de amurca in concavis petrae exprimit. Sicque de puritate, a petra funditur, per quod omnis abundantia terrena scintilla designatur. Thomas per petram intelligit terram saxosam: quia (vt assertit) oliuae optimum oleum producentes, in locis lapideis ac arenosis solent consistere. Itaque sensus est, quod ex talibus locis, riuos, i. copiam olei sumpsit. [Quando procedebam ad portam ciuitatis,] ad iudicandum ibidem. Antiquum enim iudicia proferebantur in urbium portis, vbi iudices ab introeuntibus seu alijs promptius inueniebantur, & ne ciuitas inquietaretur per tumultum caufarum. Vnde Deuteronomij 16. scribitur: Iudices constitues in omnibus portis tuis. [Et in platea] videlicet iuxta portam, [parabant cathedram mihi:] i. solium solenne, quo residerem, ad docendum ac iudicandum. [Videbant me iuuenes,] scilicet vanitatis dediti, [Et abscondebantur:] i. coram me apparere, & vanum quid agere erubuerunt timore maturitatis atque iustitiae meae. [Et fenae asurgentes] mihi accedenti, [stabant,] mihi in hoc reuerentiam impendentes. [Principes cessabant loqui] cum ego loqui ordiret, [et digitum superponebant ori suo.] hoc est, diligentissime tacerunt, & mea eloquia attenderunt, & forte talis exteriori silentio iudicio se ad taciturnitatem cohortabantur. [Vocem suam cohibebant duces,] & lingua eorum gutturi suo adharebat] i. ad loquendum non mouebatur, sed tam attentè & attente me auscultabant, quasi lingua eorum ad loquendum laxari non potuisset. [Auris audiens] verba mea vel famam meam, [beatificabat me] i. felicem me reputauit, [Et oculus videns,] testimonium reddidit mihi, i. conspiciendo opera iusta & virtuosa, quae feci, testabatur quod vere iustus consisterem, quod de interioribus aure & oculo congruentius verificatur. Vel, si de exterioribus sensibus accipiat, auris & oculus haec egisse dicuntur, in-

Michae. 7. Psal. 26.

Iob 1.

Psal. 127.

Augustin. Idem.

¶ Ex-

quantum homines per sensus hos sumpserunt occasionem seu materiam hæc agendi, [eo qd liberasse pauperem] de manu potentioris & oppressoris [vociferantem,] i. conquerentem vel ad me pro ope clamantem, [et pupillum] similiter liberasse, [cui non esset adiutor.] Quia nec patrem nec amicos habuit se iuantes. [Benedictio perituri super me veniebat,] hoc est, qui periturus seu occidendus vel opprimendus fuerat, nisi ego ei subvenissem, benedixit mihi, optando imprecandoq; mihi bona, & gratias referendo. Ad hoc Salomon Prouerbios 24, hortans: Erue, inquit, eos qui ducunt ad mortem, & eos qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses. [et cor viduæ consolatus sum,] quæ sibi viri carentiâ magis eget solatio. His verbis confutat Iob verba amicor; suor;, qui eum superius de crudelitate atque tyrânide accusabât. [Iustitia inducus sum, & vestium me] ea [sicut vestimento,] i. animâ me am iustitia decorauit, & in omnibus iuste habere studui, vt sicut corpus circumdatur veste, sic ego vndiq; iustitiæ actibus ornarer, iuxta illud Esa. 61. Induit me dominus vestimêto salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me. [et diademate iudicio meo,] i. iusto iudicio, quod in omnibus pnuinciaui & feci, ornatus sum in ratione, sicut caput diademate adornatur. Diademataq; est signum recti iudicij rationis. [Oculus] i. director, illuminator, instructor [sui cæco] i. ignorantem, vel etiâ corporaliter cæcum, opportunitate se offerente, ducendo. Ignorantem autem instruere, ad spiritalia misericordix ptingere opa, [et pes claudus] i. adiutor infirmo, quod & corporaliter facere potuit, talem necessitate ingruente portado. Sic & Apostolus Romanor; 12. ait: Sumus singuli alter alterius membra. Item q; Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmor; portare. Et Christus Apostolis loquitur: Vos estis lux mundi. Quid em est lux mundi, nisi oculus hominum mundanor;? Pater erâ pauper;? Pater inquam per caritatem & charitatem, opem & consolationem, quas eis impendit, secundum illud Ecclesiastici 4. Congregationi pauperum te affabilem facito. Tobix quoq; 4. Noli auertere faciem tuam ab illo pauperum enim fiet, vt nec a te auertat facies domini. [et causam quâ nesciebâ] hoc est, negotium in iudicio ppositum, mihi ignotum. Diligentissime inuestigabâ, inquirendo veritatem facti, processum, originem & circumstâtias eius, ne quid doli lateret, aut alio quid de ordine iuris omitterem. Bonum enim bene agendum est, iuxta illud Deuteronomij 16. Iuste quod iustum est exequeris, istud scipue ad iudices spectat, pnt rex Iosaphat ait iudicibus suis: Sit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. [Conterebâ molas iniqui] i. mandibulas eius destruxi, hoc est, eius crudelitatem violentiamq; repressi, [et de dentibus illius aufereram prædam,] i. bona quæ alijs iniuste absumpti ab eo, & quibus pertinebât, restitui, in quo sequutus est Deum, de quibus in Psal. 57. cãtamus: Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet dominus. [Dicebam q;] i. propter hæc opa mea pia ac virtuosa fiducialiter cogitavi. [In nidulo meo moriar,] hoc est, in propria domo manebo quietus, & ibi in pace ac prosperitate stabili viuam, nec alibi velut exul & pauper decedam. Quia enim tam clemētissimus fuit egenus, putauit se in pspérité mansurum, sicut Berzellai dixit ad David: Obsecro vt reuertar in ciuitatem meam, & moriar ibi, sepeliarq; iuxta sepulchrum patris mei & matris meæ. [et sicut palma multiplicabo dies] i. diu viurus sum, sicut palma valde diu vegetabiliter viuuit, quia & scriptum est Psal. 91. Iustus vt palma florebit. [Radix mea aperta est] iuxta aquas. i. ratio vitæ & pspérité meæ plurima habet fomenta diu manendi in vita & prosperitate, quemadmodum arbor iuxta aquas plantata, diutius manet, floret, fructificat. Prædicta autē fomenta intelligit sua opera virtuosa, quæ vitam suam interiorē & prosperitatem fouebant ac fulciebant, sicut aqua arborem iuxta se sitam. Vel radix ista fuit fundamentum vitæ spiritalis, plantatum iuxta charismata gratiarum, quæ per aquas signatur, sicut radix potest intelligi fides seu gra-tumfaciens, vel cordis intentio, quibus cæteræ virtutes ac dona iunguntur. Vnde Hieremias 17. dicit: Benedictus vir qui confidit in domino, & erit tanquã lignum quod transplantatum est super aquas, quod ad humorem mittit radices suas. Insuper dixit: & ros transfuditur in messione mea, hoc est, terræ nascencia mea tēpore messis solis ardore non comburentur, sed rore erunt humecta. Ros etiam (secundum Albertum) auget, mollificat, & ad digestionem cooperatur, vt fructus fiat boni saporis. Hinc Genesis 27. dicitur: In pinguedine terræ & in rore cæli desuper erit benedictio tua. [Dixi quoq;] Gloria mea semper innouabitur hoc est, gaudium conscientix meæ, vel claritas famæ seu delectatio in pspérité quotidie crescet, pleneuare me in bonis inceptis. Vnde Aplus 2. Corinth. 1. ait: Gloria nostrâ hæc est, testimoniũ cõscientiæ nostræ. Et iterũ: Licet is qui foris est, noster homo corrumpat, tamē is qui intus est, renouatur de die in diem. [et arcus meus] i. virtus animi mei, qua hostibus meæ salutis resisto, & iacula virtutum contra eos projicio, [in manu] hoc est, operatio, [mea innouabitur] ita qd de die in diem in virtute proficiam, atq; in bonis actibus amplius abundabo. [Qui me audiebant, exspectabant sententiam,] id est, sollicitè præsolabantur quid de-terminatiue dicarem, scientes qd verbis meis standum esset, & qd non nisi verba sensu-

uestiuit

Roma. 12. Matt. 5.

2. Para. 19.

*non habet, de

2. Reg. 19.

ufecus

2. Cor. 4.

bus, veritateq; plena proferrem. [et intenti tacebant ad consilium meum,] parati acquiescere diffinitioni meæ, [verbis meis nihil addere audebant,] quia tantæ me prudentiæ reputabant, qd suis verbis verba mea perficere non valerent. [et super illos stillabat,] hoc est, ordinate & congruenter venit, [eloquium meum] quemadmodum guttæ cadunt in terram, iuxta illud Deuter. 32. Fluit vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina. [Exspectabant me sicut pluuiam] id est, cum grandi affectu sperantes consolationem & fructum ex verbis meis percipere. [et os suum aperiebât quasi ad imbrem serotinum] qui ex fructibus debitam complet digestionem, ne amari permaneat, in quo notatur qd au-diffime cupiebant eum audire, nam per os, intellectus vel desiderium cordis exprimitur. [Si quando ridebam ad eos] gratiosum & hilarem me eis præbendo, quod aliquando agendum est, ne maturitas sit austera, & homo velut agrestis, sit alijs onerosus, vel etiam immoderato rigore lædat seipsum. Vnde à philosopho atq; moralibus ponitur virtus moralis, quæ eutra-pelia vocatur, per quam homo in ludis & recreatiuis solatijs moderatè se habet. Hinc Seneca doctiliter te habeas, vt nemo te quasi leuem despiciat, aut quasi syluestrem grauiter ferat. Porro risus non semper peccatum est: quando autem sit, & quomodo, & quado, & quomo-do non, articulo fuit offensum. Non credebât qd rideret ex animo & simplici causa, sed potius mystica ratione & ex virtute. Vnde & tunc me verebantur. [et lux vultus mei non cadebat in terram] Si de corporali vultu accipitur, lux vultus, est visus vel faciei hilaritas, Per hoc ergo quod ait, Lux & c. insinuat, qd non fuit mœrore depressus, vt hi qui tristitia victi, visum in terram desigunt. Sicq; per lucem vultus intelligitur oculus, & ita exponit Thomas. Si autem per lucem hanc intelligatur interioris faciei hilaritas, sensus est, qd non fuit inani lætitiæ dissolutus, ita qd lætitia sua non ruit in terram, id est, in vitij conculationem tanq; confusibilis & inhonestâ. Sic exponit Albertus. Potest & ita exponi, qd lux vultus sui, id est, visus exterior non cadebat in terram, i. ad terrenorum immoderatum aspectum nõ ferebatur, vt visus illorum qui terrena cælestibus præferunt. Ideoq; instar porcorum ad carnalia intuen-da iugiter flectit visum, vel vagi sunt oculis, sicut & Salomon loquitur: Oculi stultorum in finibus terræ. Porro, si de interiori spūaliq; vultu effatur, lux vultus huius est ratio vel sapientia eius, quæ in B. Iob non cadebat in terram, quia ad diuinam quotidie erigebatur, nec impri-mebatur carnalibus, lugiter ergo interiori visu & frequenter exteriori ad cælestia se leuauit. [Si voluissem ire ad eos] quod sine idonea causa non fecit, sed propter instructionem, conso-lationem, iudicationem, aut simile aliquid aliqñ p̄fatos accessit. [Sedebam primus] i. in loco supremo & tempore ante alios tanq; oim principalis. [Cumq; sederem quasi rex circumstâte exercitij] quod ait, circumstâte exercitij, referri potest vel ad ipsius Iob sessionem, vt sit sensus, qd sedit circumstantibus multis vel ad regem, eritq; sensus, qd sedit sicut rex sedet circum-stante regem exercitij, ex quo patet, qd maximam impendebant reuerentiam S. Iob. [eram tñ mœrentum] i. afflictorum & desolatorum seu tristem consolator, in prosperis me humilians, non extollens, nec illos despiciens, sicut B. Iob impleuit illud Eccl. 7. Non desis plorantis in consolatione, & quod rursus eodem in lib. p̄cipitur, In die honoris tui ne extollaris. Hæc quoq; præcipue ad reges, prælatos, ac principes spectant, iuxta illud Prouer. 20. Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.

Ecces. 2.

Ecccl. 17.

¶ Pertractatio moralis eiusdem cap. Art. 57.

Addidit quoq; Iob, asuumens parabola suam] Iuxta Gregorium, quia parabola simi-litudo dicitur, constat qd per exteriorum verborum formam mysteria loquitur, qui ad loquendum, parabola assumpsisse memoratur. Deniq; secundũ doctores, S. Iob nunc Christi, nunc ecclesie, nunc cuiuscunq; iusti seu pœnitētis speciem tenet, figuramq; exprimit & personam præsentat. Vnde principium huius cap. exponit Gregorius de ecclesia, pro statu ac tempore eius in persecutiōibus Antichristi, qñ (secundum Gregorium) tanta erit eccle-siæ persecutio atq; angustia, vt hæc tempora cum magno suspirio optet, qd nos cum magno toleramus dolore. Propter qd ait: Quis mihi tribuat, vt sim iuxta menses pristinos, secundũ dies quibus Deus custodiebat me? Verum expositionem hanc, qm à B. Gregorio plenissime est digesta, prætereo aliamq; tropologiam inducam. Quemadmodũ ergo Iob à temporali prosperitate deiectus, & corporaliter grauissime læsus, verba hæc protulit, sic quilibet vera-citer pœnitens, qui aliqñ præclaræ exitit æquitatis, qualis fuit David cum adulterium ho-micidiumq; inexcusabiliter incurrisset, verba hæc dicere potest, tanq; ad pristinũ gradũ vir-tutum cupiens reformari. Quauis etiam de hoie iusto, corporaliter vulnerato aut tribula-to & mente afflictõ, elucidari hæc possint, quod quò fieri possit, ex p̄ducta explanatione fa-cilime cõsiderat. Præfata ergo spūalis moralitas est tractada. Pœnitēs igit̄ ait: Quis mihi tri-buat vt sim iuxta menses pristinos? in tali opulentia spūali, in tali deuotionis compunctio-nisq; gratia, in tali perfectiõne virtutũ, quales aliqñ habui. Quo em spūalia dona bonis terre-nis sunt digniora, & munera gratiæ bonis fortunæ, eo de illar; amissione ampli⁹ est dolendũ,

Gregori⁹

Gregori⁹

2. Reg. 12.

cordialiusq; optandum & efficacius sagendum, vt lapsus ad pristina reuertatur mensuram gratia ac virtutum. Si ergo nos in charitate tepuisse, in Dei obsequio pigros factos conspiciamus, aut graue incidisse peccatum inuenimus, intus dolentibus, fortiter emendemus, & verba haec affectuosissime proferamus, attendentes quod in Apoc. 2. Deus ait cuidam habeo aduersus te, quia charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaq; vnde excedideris, & poenitentiam age. Alioquin venio tibi cito. [secundum dies quibus custodiebat me.] in bonis gratia conferuabat. Sicut enim diei lux incessanter conferuat a sole, sine quo nec ad momentum valet durare, sic nec in ictu oculi in donis gratia permanere valeamus, nisi indefinenter in eis diuinitus conseruemur. Non ergo stultissime glorierimur, neq; vanissime praesumamus, sed cum Psal. quilibet nostrum humiliter deprecetur: Custodi me vt pupilla oculi, sub umbra alarum tuarum protege me. Atq; ex animo fateatur: Nisi dñs custodierit ciuitatem, frustra vigilat q; custodit eam. [Quis splendebat lucerna eius.] lumen gratia vel doctrina sacra scripturae super caput meum.] in mente mea, quae est principium & principale in anima, sicut caput in corpore. [et ad lumen eius.] secundum directionem illustrationis diuinam ambulabam in tenebris.] inter mundanos ac impios conuersabar virtuose ac sapienter, non illosequendo peccata, quis dicat scripturas: Cum peruerso peruerteris. pro hac directione orat.

Psal. 14. Psal. Dirige me dñe in veritate tua, & doce me. Itaq; Psal. 85. Deduc me dñe in via tua, & ingrediar in veritate tua. Porro q; peccatores tenebrarum nuncupent, consistat ex eo quod conuersi ait Apstus Ephes. 5. Fuisit aliqui tenebrarum. Tenebrae eam [videlicet lucem, quae Christus est] non comprehenderunt, [sicut sui in diebus adolescentiae mea.] Spirituales adolescentia dici potest initium conuersionis, dum homo spiritualiter sapere inchoat, sicut in adolescentia corporali, ratione incipit uti. Quidam autem in conuersionis suae exordio sunt feruentis, & postea tepent ac pigri sunt, carnalesq; sunt, quod q; detestandum sit, ex verbo claret Apstus ad Gal. 3. Sic stulti estis, vt cum spiritu ceperitis, nunc carne consummimini. Talibus ergo incumbit dolere, emendare, praeducta q; verba proferre, vt sic cupiant & conentur esse in tali seruire & gratia, in qualibet in conuersionis suae fuerit primordium. Vnde in Apocal. huiusmodi homini dicitur: In mente habe qualiter acceperis & audieris, & poenitentiam age, & esto vigilans. [quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.] i. in conscientiae thalamo seu cordis mei cubiculo, animam meam familiariter visitando, dulciter consolando, inflammando, regendo, ita q; illud Esa. 24. Secretum meum mihi, dicere potui. [quando erat omnipotens mecum.] ita q; dicere potui, Omnia possum in eo qui me confortat. Et rursum: Deus cordis mei & pars mea Deus in aeternum. [et in circuitu meo pueri mei.] i. spirituales filii sui discipuli, vel cogitatus, affectus, actusq; virtuosos, quibus vndiq; foecundabar & adornabar. [Quando lauabam pedes meos butyro.] Pedes sunt mentis affectus operumq; processus, de quibus Cant. 5. legitur. Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? qui pedes butyro lauatur, dum feruida charitatis exuberanti affectu vel interna deuotionis pinguedine seu bona conuersationis abundantia a praeritis malis ac quotidianis defectibus expurgantur. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. Et Saluator ait: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet. Hinc orat Psal. 62. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. [Quando pcedebam ad portam ciuitatis.] Ciuitas est regnum caeleste, de quo Apocal. 21. habetur: Ciuitas non eget sole neq; luna, nam claritas Dei illuminabit eam. Cui Esa. 60. dicit. Non erit tibi sol amplius ad lucendum per diem, sed erit tibi dominus in lucem fundamentum. Huius ciuitatis porta est actio virtuosa, de qua in Euangelio loquitur Christus: Quam angusta porta quae ducit ad vitam. Ad haec ergo portam procedere, est ad opera virtutum seipsum extendere. [et in plateam.] populi latitudines parabant cathedram, i. auctoritatem & locum docendi mihi. Videbant me iuuenes, & abscondebantur; & senes assurgentes, stabant. Potest hoc cum verbis sequentibus clausulae huius, de ipsis diuersae conditionis personis exponi: & de homine q; aliquando tanta extitit auctoritatis, perfectionis ac sapientiae, vt talia sibi exhiberentur ab illis, qualia S. Iob leguntur exhibita. Spiritualliter vero per iuuenes intelligi possunt affectus & motus indisciplinati ac pueriles, qui ab homine virtuoso ad bona agenda tendente pellunt. Senes vero sunt, affectus & motus maturi ac sapientiales, qui in virtuoso oriuntur ac stant, ad rationis imperium preparati. [Principes cessabant loqui.] i. principales conceptus ipsius intellectus, ratione iubente, intus geuerunt, nec in verba exteriora pruperunt, exigentibus id causa & loco & tempore quia aliqui vicissim etiam a bonis verbis cessandi est, iuxta illud Psal. 38. Obmutui & humiliatus sum, & silui a bonis. [Vocem suam cohibebat ducere.] i. conceptus interiores, directiui operis externorum, q; interdum p rationabili causa non iubent exteriora opera fieri, dum cõtemplationi vacandi est aut aliud qd occurrit. [Auris audiens beatificabat me, & oculus videns, testimonium reddebat mihi.] Quicunq; irreprehensibiliter conuersa, implet illud Apstus ad Hebr. 1. Meus testis Ibrael ait: Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quum conuersario pba sit in tribus vestris, & ponam illos vobis principes. [Dicebam q; pposito mentis, in nidulo meo morari.] i. in loco mansionis meae vsq; ad mortem stabilis pmanebor quia [vt ait S. An. S. Antonii] tonus] qui corpus suum in loco non figere nequit, animum suum in Deum non figit. Hinc sancti patres loci facilem seu non necessariam mutationem vehementer vituperant, qm Proverb. 27. leguntur: Sicut avis transmigraans de loco suo, sic vir qui relinquit locum suum. Hinc ad Hebr. 10. hortatur Apstus: Consideremus inuicem in prouocatione charitatis & bonorum operum, non deferentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed consolantes. Veruntamen vitiosa ac periculosa societas est vitanda. Spirituales vero nidulus, in quo ma-

legitur, q; habebant gratiam ad oem plebem, & caeterorum nemo audebat se iungere eis, sed beatificabat eos populus. Ad quod hortatur nos princeps Apstus: Conuersationem [inquit] vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo qd detraclant de vobis tanq; malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum. [eo q; liberafsem pauperem vnterantem.] i. hominem spiritualiter indigentem virtute & gratia, inuisibilem hostium impugnantem] vñctum, & pro adiutorio proclamantem; quem vir charitativus ac virtuosus orando, instruendo, consulendoq; liberat, sicut monet ad Galat. 6. Apstus: Fratres, & si praecoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. Vnde vt ad Iaco. 5. scriptum est: Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viae suae, saluabit animam eius a morte. [et pupillum] i. eum qui spirituali patre, pralato & instructore carebit, [cui non esset adiutor.] contra hostes suae salutis, quem admodum Ecces 5. inducit: Vx solida, quae cum ceciderit, non habet subleuantem. [et cor viduae consolatus sum.] Vidua est anima, quae peccando caelestem sponsum amisit, quae consolanda est, ne desperet. Nisi enim hac causa anima vidua diceretur, Hierem, non diceret, quia non fuit Israel viduatus a Deo suo. [benedictio perituri] i. peccatorum aeternaliter condemnandi, nisi Deus ei per meam informationem & subuentionem auxiliarius fuisset, [sup me veniebat] i. talis quippe iam conuersus & desuper illustratus, intellegens in quantis suis periculis, & quanta sibi Deus p me beneficia gratia pfecisset, bñdixit mihi & maximas egit grates. Quo em vita gratia vitaq; gloria, meliores sunt vita natura, quo insuper mors aeterna, damnationis fugibilior est morte corporali ac teporali, immo breuissimas eo p ereptione a morte peccati, amplius gloriantur regratiandūq; est, q; pro ereptione ab interitu corporali. [Lustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento.] Vestis ad duo pspicit corpori, scilicet ad ortum, atq; ad ptectionem contra nocua, vt sunt frigida & caumasis virtus ad duo animae pdest. Nam eam coram Deo pulchre p ornata, & contra hostes suae salutis defendit, confortat, seu armat. Deniq; vestis vestitū ex omni parte circumdantille ergo qsi vestimēto induit seipsum iustitia, q; in omni qd agit, iustus est, nullumq; pceptum transgredit, sed regia semp gradit via, nec ad dexteram nec ad sinistram declinat. Et [vt ait Gregorius] q; in alijs actio-nibus iustus est, in alijs iniustus, qsi vnum latus operuit, aliudq; nudauit. Immo nec iam bona sunt opa, q; subortis alijs prauis operib; inquinant. Verba q;q; inducta, accipi possunt tam de iustitia q; de virtute communis vni ois virtus, est qdam iustitia, q; p eam fit qd de ceteris seu debitū est, quae admodum ea q; est virtus specialis, moralis & cardinalis, vni cuiq; qd suū est reddēs. [Et diadema iudicio meo.] Qui in oibus rationis iudiciū sequit, non passim impullum, & recte iudicat, discit, increpat & castigat seipsum, iudicio suo qsi diademate decorat; & tam sapiēter regendo se, rite rex appellat, impletq; qd ait Saluator: Iustus iudicium iudicat, cuius iudicij fructū pandit Apstus dicens: Si nos ipsos djudicare mus, non vtiq; iudicare mur. [Oculus iui caeco & pes claudus.] Hoc ad platos ac p̄sidentes potissime p̄tinet, quorum est inferiores illuminare & sustentare, ne vel pignorantiā erret, vel p infirmitatē vincant & peccet. Ideo apstus caeterisq; platos loquitur Chrs: Vos estis lux mundi. Vos estis sal terrae. Vnde ad I. ad Timot. 4. scribit Apstus: Attende lectioni, exhortationi, doctrinae. Hoc em facies, te ipsum saluū facies & eos q; te audiūt. Per Ezech. q; reprobus pastorib; dñs improprietarie loquitur: Quod infirmū fuit, non consolabitur. Præterea spiritualliter caecus est, ignorans, & ois q; in mortali tacet, putat ac putrefit culpa: claudus vero, q; natus in actib; bonis, & facilliter ruit in eis, aut oino deficit ac eisdē. Vnde monet Apstus Hebr. 12. Rectos facite gressus vestris, vt non claudicēs q; erret, magis aut sane. Et Psal. 17. scribit: Claudicauerūt a feminis suis. Possit instrueri & roborandus est, sapiam & fortitudo dinē seu virtutē sibi collatas illis comunicando, prout Petrus inducit Vnusq; sicut accepit gram, in alterutrū illā ad ministrantes, sicut boni dispensatores multiformis grae Dei. [Pater eram pauperum.] ita & nos oem pauperem in charitatis viscereb; amplectamur, eiq; cordialiter cõpatiamur & efficaciter suffragemur. [et causam quam nesciebat, diligentissime inuestigabā.] Hoc ad platos, principes ac iudices potissime spectat, ne ex suspitione aut passione aut facili creditione ad iudicandū pcedat, sed cum maturitate & vtriusq; partis auditione, ac ceteris obseruandis, oia agat. Hinc Deut. 1. Moses filius Ibrael ait: Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quum conuersario pba sit in tribus vestris, & ponam illos vobis principes. [Dicebam q; pposito mentis, in nidulo meo morari.] i. in loco mansionis meae vsq; ad mortem stabilis pmanebor quia [vt ait S. An. S. Antonii] tonus] qui corpus suum in loco non figere nequit, animum suum in Deum non figit. Hinc sancti patres loci facilem seu non necessariam mutationem vehementer vituperant, qm Proverb. 27. leguntur: Sicut avis transmigraans de loco suo, sic vir qui relinquit locum suum. Hinc ad Hebr. 10. hortatur Apstus: Consideremus inuicem in prouocatione charitatis & bonorum operum, non deferentes collectionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed consolantes. Veruntamen vitiosa ac periculosa societas est vitanda. Spirituales vero nidulus, in quo ma-

Psal. 16.

Psal. 126.

Psal. 14.

Apoc. 3.

Phil. 4.

Psal. 72.

Pro. 10.

Iac. 5.

1. Pet. 4.

Ioan. 13.

Mat. 7.

2. Cor. 6.

Hiero. 9.

Gregori.

Ioan. 7.

1. Cor. 11.

Mat. 5.

Ezech. 34.

1. Pet. 4.

S. Antonii

167

nendum & moriendum est, ponitur ipsa tranquillitas interne pacis mentis humane in Deo, seu quies charitatis fideiq; in eo, iuxta illud Psal. 4. In pace in idipsum dormiam & requiescam in quo nido etiam quotidie mori debemus proprie voluntati ac mundo, & sepeliri in luce vultus diuini per contemplationem illius, Vnde super illud Psal. 115. Preciosa in conspectu dñi, mors sanctorum eius, Maximus ait: Preciosissimi transitus in lucem conspectus dñi, quo ab oibus exterioribus absconduntur & moriuntur sibi & mudo, mors sanctorum est, digna beatitudinis precio. Talibus dicitur ad Colos. 3. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Qui aut propriam voluntatem, & sensualitatem in oibus frangit, & mundi vanitates contemnit, vivitq; secundum legem Dei in cunctis, moritur sibi ipsi ac mundo, & vivit Deo, dignus dicere cum Aplo Galat. 2. Christo confixus sum cruci, vivo aut iam non ego. Et sicut palma multiplicabo dies, in vita gratie floribusq; virtutum cunctis diebus manebo. Dies quoq; illuminationum, hoc est, gratias illustrationum in aliorum cordib; precebo, vt illud Psal. 71. dicere queam: Ego aut quasi oliua fructifera in domo Dei. Cõueniatq; mihi illud Ose. 14. Israel germinabit quasi lilium. Et qd Ecci 2. 4. habetur: Quasi palma exaltata sum in Cades. Radix mea, intima cordis mei affectio, caperta est iuxta aquas, ad susceptionem charismatum spũsancti ardentem desiderando, parula & capax effecta est, quia diuinorum charismatum tanto efficitur capax, quanto seruentiores qm charitatis affectio aperit cor amantis ad dilecti ingressum. [ros] i. gratia & consolatio spiritus sancti, de quo loquitur Esaias ad Deum: Ros tuus ero dulcis. [morabitur in messione mea] i. stabiliter conuiescet in meis operibus bonis ac fructibus tempore suo metendis, atq; in horreum dñi colligendis, vt meritorie ac delectabiliter quæ bona vult agam, & intra cælesti congregare regnum, iuxta illud qd dictum est de Christo: Congregabit triticum in horreum suum, paleas aut comburet igne inextinguibili. [Gloria mea semper innouabitur] Studeamus & nos quotidie in Deo copiosius atq; sincerius gloriarı, interius renouari, mentaliter reformari, & arcus meus in manu mea instaurabitur. Hoc iuxta expositionem præhabitam completur in eo, qui illud ad Ephe. 6. adimpleti: Cõfortamini in dño & in potentia virtutis eius. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo. Qui me audiebāt, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum &c. Quilibet prædicat, prælatu & doctor ac iudex, non ad propriam laudem, sed ad Dei gloriam inferiorumq; ædificationem, tam ordinate, virtuose ac sapienter habere se debet, vt habere se studeat in verbis & factis, vt hæc atq; se quentia sibi cõueniant, vt sã subditis reuerentiam ac auide audiat, fructuose suscipiatur, sicq; in ipso rigor iustitiæ & dulcor clementiæ per discretionẽ debent temperari, vt simul timeatur ac diligatur, neq; vt leuis & mobilis, ab aliquo, etiam dum pium se exhibet ac iucundum, spernatur, credatur vel iudicetur, competatq; ei quod subditur: Si qñ ridebam ad eos, non credebant. Ita q; hilares simus absq; dissolutione, tristes sine deiectione, maturi sine austeritate, sociales absq; leuitate, custoditi in visis & quicquid prosperitatis aut promotionis nobis acciderit, nullatenus extollamus: nec honores murent mores in peius, sed pauperum memores simus, verbis & ope eos pro viribus consolantes, quemadmodum scriptum est Ecci 11. In die bonorum ne immemor sis malorum.

Expositio cap. 30. Nunc aut derident me iuniores tempore, Art. 58.

Proposita iuxta se posita clarius innotescunt. Ideo S. Iob præcedenti cap. sua præterita prosperitate descripta, nunc suam aduersitatem commemorat, vt eius magnitudo cui dentius innotescat pateatq; q non pro suis peccatis hæc passus sit, cum tantam fuisse suam perfectionem iam supra ostenderit, & infra ostendet. Nunc autem deridēt me iuniores tempore, propter aduersa quibus affligor, reputantes q ea meruerim, quem olim seniores honorabant. Sic & pueri leguntur derisisse Eliseum prophetam, quorum non dignabar patres potere cum canibus gregis mei iud est, assumere vt simul cum canibus animalia mea custodirent. Pastores enim Iob habuerunt canes gregum custoditores, & protectores à lupis aut similibus feris. Aliquæ etiam viles personæ pastoribus illis subiectæ fuerunt, & simul cum canibus à feris animalia tuebantur. Quod autem Iob sic tales parvipendit, non fuit superbia, sed potius æquitatis quoniam illi vitijs suis se contemptibiles exhibebant. Quorum virtus manuum id est, ars vel potestas eorum erat mihi pro nihilo iud est, nullius reputationis, & vita ipsa putabantur indigni propter eorum excessus. Egestate & fame steriles id est, præinopia atque efurie fructum non producentes, qui rodebant in solitudine id est, grossa ibi alimenta instar brutorum carpebāt, [squalentes calamitate] interiori [et miseria] exteriori. Sic in Luca de filio prodigo legitur: Cupiebat implere venter suam de siliquis, quas porci manducabant. Porro squalentes, deturpari dicuntur. Proprie autem squalens vocatur, qui laxata cute consumpta carne, pallore coloratur cinereo, iuxta illud Threnorum 1. Virgines eius squalidæ. Et manducabant herbas syluestres & crudas, quæ secundum Albertum, sunt inconueniens hominis nutrimentum, allegatq; Auicennam, dicentem quod natura nullo

Maxi. ep̄s
Esa. 26.
Mat. 3.
4. Reg. 2.
Luc. 15.
Albertus Auicenna

lum nutrimentum sufficienter parat homini, nisi lac: cætera oportet elixari siue assari. & arborum cortices, quia secundum Albertum, cortices sunt farina biles, quod non est lignum. Et radix iuniperorum, talium arborum. Vnde & legitur Elias se proiecisse subter vnam iuniperum. Erat autem illorum. Qui de conuallibus ista rapientes, auide capiētes, & sibi mutuo præripere cupientes, cum singularem præfata reperissent, ad ea cum clamore curebant, se iniuicem præuenire conantes, & de istorum inuentione gaudentes. In conuallibus quoq; humidiora ac esibiliora, in montib; vero duriora nascuntur. In desertis habitabat torrentium, vbi torrentes fuerunt, vel in locis torrentium desiccatis, se à caumate protegebāt, & in cauernis terræ, propter umbram, vel super glaream, propter refrigeriũ aquæ vicinæ molitiemq; arenæ. Glarea namq; est terra mollis & arenosa. Gregorius in dicit: Glaream dicitur minutissimos lapides, quos aqua fluminalis trahit. Secundum Albertum vero glaream dicitur mobilis arena, significatq; loca in paludibus solida, vbi latrones propter tutelam morantur, eo q loca talia inaccessibilia sint. Dicuntur aut aliqui habitare supra aliquem locum, quia habitant iuxta eum, quem admodum quidam dicuntur habitare super Rhenum, super quem & Colonia dicitur sita, quia iuxta eum constructa est. Qui inter huiuscemodi stabantur, quæ tantæ fuerunt penuriæ, q præfata vilissima erant eis preciosa atq; iucunda, iuxta illud Prover. 27. Anima saturata, calcabit fauam: anima esuriens, etiam amarum pro dulci sumet. & esse sub sentibus delicias computabat. Sentes sunt spinæ. Itaq; sensus est, q sub locis spinosis, hoc est, sub umbra paruarum arborum spinosarum esse fuit eis amœnum, qm commodius refrigerium non habebant. [Fili] carnis propagatione vitiorumq; imitatione, [sultorum] in anima, & ignobilium corpore, & in terra penitus non parentes, in nullo spectabiles, seu nulla dignitate conspicui. Vel hoc ideo dicit, quia inter hoies cõmuniter non manebant, sicut iam dixit. Ex his oibus magnitudo aduersitatis, Iob declarat, quia quo viiores sunt irrosiores, eo illorum derisio solet esse molestior, ignominiosiorq; cõsetur. [Nunc in eorum canticum versus sum] i. de mea aduersitate faciunt decantationes vel cãtilenas. & factus sum eis proverbum, materia proverbi maledicti origo, quia proverbium maledictionis de Iob compositum, dicendo: Accidat tibi & pereas sicut Iob. Hinc supra S. Iob 16. dixit: Posuit me quasi in proverbium vulgi, & in exemplum sum coram eis, & ibi hæc magna exposita sunt. Abominantur me, tanq; miserimum, & longe sunt à me, tanq; ab hoie penitus detestando. & faciem meam conspuere non verentur, reputantes me tam indignum, vt sine peccato quilibet possit me persequi, quod instigante diabolo fecisse creduntur. Pharetram enim suam aperuit, Deus ex sua præordinatione quasi ex arcu quodam sagittas aduersitatis mihi immisit, sicut ex pharetra mittuntur sagittæ. & affixit me: quia licentia vel permittente Deo, hæc oia acciderunt. Hinc supra dixit: Sagittæ dñi in me sunt, quarum indigario ebibit spm meum. Et frenum posuit in os meum, tam dire me affigendo, abstulit mihi qd ammodo apparentiã me excusandi ac respondendi. Hinc superius dixit: Rugæ meę testimonium dicunt contra me, & suscitatur falsiloquus contradicēs mihi. Deniq; Deus interdum iusto iudicio prauorũ malignitatem per aduersa compefcit, quod per freni impositionem aliqñ designatur, quemadmodum in Esaiã loquitur regi Assyriorũ: Ponam circulum in narib; tuis, & frenum in maxillis tuis. Vel sic: Et frenum posuit in os meum, i. p gratiam suam os meũ verbis impatientiæ refrenauit in oibus his aduersis, prout supra legi in oibus his non peccauit Iob labijs suis. Ad dexteram orientis calamitates meæ ilico surrexerunt. Hoc dicit, quia à plaga meridiana, quæ est ad dexteram respectu orientis, in q Iob habitauit, vt supra paruit. Nam si qs ad oriente se vertat, meridies apparet ad dexterã, itaq; à parte meridiana cõeperunt contra Iob suæ aduersitates & calamitates insurgere, (vt dicitur) ex illa parte venerunt contra eum Sabæi, q primo boues & asinos S. Iob rapuerit, eiusq; pueros, i. pastores interfecerit. Pedes meos subuerterunt, à solitis vijs impediērūt, quasi fluctibus, i. gressus meos impetuose impediērūt [semitis suis] i. violentis suis accessibus contra me, ita q præ aduersitatibus non habeo quo me vertã. [Disipaerūt itinera mea] i. operum meorum pcessus & commoda. Vel etiam ipsa corporalia terræ itinera, p quæ p̄tinentia ad me, ducti seu ire solebant, [insidiati sunt mihi] dolose molientes qualiter mihi nocerent, & p̄gualuerunt, i. desideriorum suorum effectum fortiti sunt in me. & non fuit qui ferret auxilium mihi aduersus eos. Quasi rupto muro, i. sine resistentia, & aperta ianua, i. prompte & absq; obstaculo irruerunt super me, Chaldæi, Sabæi & Satan. & ad meas miseria, i. aduersitates p̄nales [deuoluit] sunt, id est, conuerterunt, vt me per illas opprimerent. Redactus sum in nihilum, id est, iam penè consumptus sum, mortiq; proximus, sic superius dixit: Omnes artus mei in nihilum redacti sunt. Vehementer autem afflictus, hyperbolicis loquutionibus, vt pote verbis per excessum prolatis, vt consueuerunt, vt affectionis suæ magnitudinem clarius promant. Abstulit quasi ventus desiderium meum, id est, quemadmodum ventus repente cum impetu puluerem propellit & agitat, sic DEVS subito omne

Re. 19.
Gregorius Albertus
Iob. 6.
Iob. 16.
Esa. 37.
Iob. 1.
Iob. 3.
Iob. 16.

desiderabile in exterioribus bonis abstulit mihi, videlicet substantiam ac sobolem omnem atq; familiam. & velut nubes pertransijt. cito finita est & recessit à me [salus mea] i. corpore raris sanitas & terrena prosperitas. [Nunc autem in memetipso marcescit anima mea] id est, varijs doloribus premitur, cum naturale sit, rebus liberisq; amissis, & corpore vulnerato, tristari, sed tristitia ista fuit moderata in Iob, vt dictum est [sape]. & possideat me dies afflictionis, id est, vniuersæ huius aduersitatis meæ pœnosæ. [Noctæ os meum perforatur doloribus] id est, nocturnis temporibus, quibus languores atque dolores aggrauantur, puncturæ dolorum meorum vsque ad ossa mea pertingunt. & qui me comedunt, id est, vermes ex meis putridis vlceribus nascentes, meamq; carnem mordentes & consumentes, [non dormiunt] sed die & nocte me rodunt saltem quidam ex eis. [In multitudine eorum,] id est, à vermibus istis multis consumitur vestimentum meum; quia tam multi erant, q; & vestes Iob corroserunt. & quasi capiti tunica sic cinxerunt me. [Capitium est pars vestis circa collum, per quam caput ingreditur. Itaque sensus est, q; vermium tanta exiit multitudo, q; vniq; corpus suum occupauerunt, sicut capitium ambit collum, nec continebantur sub vestibus, sed eruperunt in publicum, & collum circundabant, quod miserabile ac pœnalisimum fuit. [Comparatus sum luto] id est, visilis reputatus sum, fragilis & putrescens apparui. & assimilatus sum fauillæ & cineri] id est, impulsione têtationum & impetu aduersitatum diuersimode agitatus, sicut fauilla & cinis ventis impelluntur. Item pro nihilo habitus, & tanquam leuissimus reputatus. Deinde dirigit verbum ad Deum: [Clamabo ad te] id est, affectuose orabo. Apud Deum erenim plus sonat intèsa affectio, quam clamor vocalis. & non exaudiet me ad votum, id est, tam cito vt cupio. [Sto] orationi intètus. & non respicis me] oculo pietatis, quantum ad corporalis meæ afflictionis amotionem. [Mutatus es mihi in crudelem] id est, tu qui inuariabiliter bonus, pius ac dulcis es in teipso, quantum ad tuum effectum, circa me habes te per modum crudelis, me tam diu ac diu affligendo, nec exaudiendo. Sic & Abacuk 1. ait: Vt que quo domine clamabo, & non exaudies; vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis. Deniq; qd mirum si Deo ascribatur crudelitas, cui furor & seueritas attribuitur. Scriptum est enim Nahum 1. Vt iciscens dominus & habens furorem. Domine, ne in furore tuo arguas me. Ad Roman. quoque 11. Paulus: Vide bonitatem & seueritatem Dei. Nonne Deus meum diffimus iudex velut crudelis videtur, qui de impijs loquitur per Ose. 15. Occurrat eis quasi vrsa raptis catulis, dirumpam interiora eorum, & consumam eos vt leo. & in duritia manus tuæ] id est, in pœnali effectū tuæ potentis, vel in rigore tuo, secundum qd foris apparet. [aduersaris mihi] id est, affligis me contra naturalem meam inclinationem, & contra prosperitatem incolumitatemq; pristinā. Hinc superius loquutus est Deus: Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? [Elevasti me] temporali prosperitate, honore, fama & gloria, prout præcedente cap. patuit. & quasi super ventem ponens] i. alte me promouens, & in statu sublimi, instabili in statu ventis, me statuens, [elisi me] vt valide] i. fortiter deieci atq; laxasti, iuxta illud Psal. 101. Quia eleuans allisisti me. Vnde supra testatus est: Ego quidam ille opulentus, repente contritus sum. [Scio] q; morti trades me] i. non hac tñ tribulatione affliges me, sed tandem per mortem finem huius vitæ mihi impones. Vel dicit hoc, desperando de vita diuturniori in seculo isto, eo modo quo supra dixit: Desperavi, nequaquã vitra iam vitam, & hoc scire se perhibet secundum ordinem inferiorum naturaliumq; causarum: quia (vt dictum est sape) [cætaliter] fuit percussus, supernaturaliter vero motus. [vbi cõstituta est domus] i. quies à tumultu vitæ p̄sentis, finalisq; mansio à cursu & motu pegrinationis istius, vel monumentum, quod concomitanter se habet ad mortem. [omni viuenti] in carne mortali, iuxta illud Psal. 48. Sepulchra eorum domus illorum in æternum. Et rursum Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? [Verunt] non ad consumptione eorum, emittis manum tuam] i. potestatem tuam extendis, tanq; dicat: Quauis oem viuentem in seculo morti tradas, non tñ potestate tua eos oino consumis, nam anima p̄manet immortalis, nec oēs consumptioni, i. æternæ damnationi immittis. Vel sensus est, q; licet eos in vita hac puniat p̄ aduersa, hoc tñ frequenter facit ad emendatione, non ad destructione eorū, sicut Apoc. 5. protestatu] Ego q̄s amo, arguo & castigo. Hinc subdit [et si corruerint] peccando, moriendo seu aduersa ferendo, [ipse saluabis animas eorū] per gratiā in p̄senti, vel p̄ gloriā in futuro, quæ admodum de iusto ait Psal. 36. Cum ceciderit, non collidat, quia dñs supponit manum suam. [Elebam] quidam sup eo q̄ affligis erat] i. affligis vsq; ad lacrymas tēpore p̄speritatis meæ condolebā, iuxta illud Apli Roman. 12. flere cum flentibus. Et Eccl̄s 7. ait: Non de his plorantibus in cõsolatione. [et compatiebas] anima mea pauperi] i. egenis, apprehendendo eorum inopiam q̄s p̄p̄riam, p̄pter coionem naturæ, sicq; eis p̄ posse subueni. Non em̄ vere compatitur alteri, q̄ eius miseriam p̄ posse non releuat. Hanc pietatē sectemur. Beatus em̄ q̄ intelligit sup egenū & pauperē, in die mala liberabit cum dñs. [Expectabā] bonā] i. prosperitatē & cõsolationem à Deo propter merita mea, q; sciaeret mihi sicut ego feci proximis meis inopi-

*succinxerunt

*Clamo orabo exaudis

psal. 6. 37.

Iob. 13.

Iob. 16. quia

psal. 98.

psal. 47.

bus, Communiter em̄ in lege naturali & scripta virtuosi etiam in hac vita fortiebant prospera mundi à Deo, quos non semper accidit. Vnde nec Iob talia expectauit, tanq; principale, sufficiens & finale p̄mum suorū operum meritoriorū, sed tanq; minus principale, prout de p̄dicatore Euagelice veritatis loquitur Christus: Dignus est operarius mercede sua, per mercedem intelligens ibi corporis refectio. & venerunt mihi mala] p̄p̄riam, aduersa, de quibus Amos 3. ait: Si erit malum in ciuitate quod dominus non fecit? [Præstolabar lucem] i. incunditatem, secundum illud Proverbiorū 10. Expectatio iustorū lætitia. [et eruperunt tenebræ] i. desolatio & amaritudo mihi iam euenerunt, quemadmodum Ieremias 14. fertur: Expectauimus pacem, & non venit; & tempus curationis, & ecce turbatio. [Interiora mea] puta viscera atq; vitalia, [tefferbuerunt] i. extra ferbuerunt ex calore febris & vlcerum. Vbi Albertus allegat Hippocratem, dicentem: Febris est in generatione sanie magis, q̄ generata iam sanie, [abq; vlla requie] i. incessanter ad tempus. [Præuenerunt me dies afflictionis] i. tempore iuuentutis meæ afflictiones incidi, quæ tempore senectutis naturalis euenerent. Tunc em̄ homo naturaliter p̄pter inualitudinem suā affligit, iuxta illud Psal. 89. Si autem in potentatibus, octoginta annis & amplius eorū labor & dolor. [Merens incedebā] i. etiā tempore p̄speritatis cum mediocri seu ordinato merore p̄cessi, p̄pter aliorū peccata seu aduersa dolēdo, iuxta illud Psal. 118. Tafecere me fecit zelus meus, q̄ oblit sunt verba tua inimici tui. Item q; Zelus domus tuæ comedit me. Vnde secundum Bedam, zelus est indignatio & tristitia de malo culpa: quæ mala quæ videt, corrigit, si potest; si non potest, tolerat & gemit. [abq; furore] hoc feci, quoniā merore & zelus huiusmodi debet esse sine ira feruente, [consurgens] i. vitis me opponens, [in turba clamabā] eius peccata redarguendo, atq; ad bona manifeste hortans. [Fratr sui draconum] i. homines venenatos, qui alios verbis & exem- plis vitiosos inficiunt, fraternaliter dilexit qui tamē mihi nunc quasi dracones fuerunt, me infestans. & socius struthionū] i. crudelium. Struthio em̄ p̄p̄rii obliuiscit foetus. Vñ loquitur Ieremias Thren. 4. Filia populi mei crudelis sicut struthio in deserto. Vel nomine struthionis, quæ pennas habet, nec volat, simulatores atq; hypocritæ designantur, inter quos Iob sociali charitate se habuit. [Curtis mea denigrata est sup me] i. p̄pter interiorē corruptionem humorem, quasi exusta est, iuxta illud Threno. 5. Pellis nostra quasi clybanus exusta est à facie tempestatū famis. Vñ supra Iob 7. ait: Cutis mea aruit & contracta est. & ossa mea aruerunt] i. vitijs & medullis destituta sunt atq; siccata. [præ caumate] i. ex grādū incendio caloris febris seu apostematis. [Versa est in luctum cithara mea] i. loco iucunditatis, quā habui ex citharæ vsu & melodia, succedit mihi hic p̄luctus. Forte em̄ aliquādo musicis instrumentis vsus est ordinatē, sicut & David lusit in cithara. [et organū meum] versum est [in vocem flentium] siue per organum intelligatur musicum instrumentum, quod fistulis sonat; siue vox propria, vel membrum corporis ad cantandū siue loquendū, ita q; pro gaudio quod ex organo habui, vox lugubris mihi succedit. Per organum quoq; quod fistulis sonat, vera predictio seu instructio designatur: per citharam quæ chordis sonat, recta operatio denotat, quæ in merore vertuntur, dum alij inde non emendantur, aut scandalizantur. Sic & Threno. 5. inducitur Versus est in luctum chorus noster.

Mat. 10. Luc. 10.

Albertus.

psal. 68.

*sine

¶ Elucidatio Capituli 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. Articulus 59.

Quoniam tres amici Iob concorditer nisi sunt demonstrare, ipsum propter sua peccata plagatum, & non nisi pro magnis excessibus tam dire percussum, cuius oppositū ipse defendit: hinc virtutes suas & merita diligentissime ac distincte prosequitur, ostendens se in virtutibus consummatum fuisse, & primo se ab iniqua mēto peccati carnalis excusat, quod peccatum plures commaculat, inuoluit & damnat, atque vt Thomas dixerit, peccatum hoc in lubrico positum est, vt nisi quis occasiones & præambula seu principia eius deuiter, à posterioribus vix possit pedem extrahere. Deniq; primum in hoc peccato, est oculos adspēctus, quo mulier pulchra adspicit, & præcipue virgo. Secundum, est cogitatio, Tertium, delectatio in cogitatione. Quartum, cõsensus. Quintū, opus. Voluit ergo Iob originē huius peccati excudere, sicut fatetur. [Pepigi fœdus cū oculis meis] i. firmiter decreui oculos meos ab incauto mulierum intuitu custodire. Oculi qui pe annunciant seu ostendunt delectabile venereum, & ex adspēctū cogitatio manant, ex qua concupiscentia surgit, [vt ne cogitarem quidem de virgine] i. ne ab incauto adspēctū ad periculosa cogitatione deuoluerem. Cogitare autem de virgine, secundum Albertum, est decorem & formā eius cum colore & cõspicuitate ac ceteris delectantibus intus tractare, quæ cogitatio frequenter polluit mentem etiam eius qui impotēs est corpore. Nec solum beatus Iob oculos custodiuit, ne sic cogitaret de virgine, sed etiā ne de aliqua muliere non sua. Veruntamē ideo ait de virgine, quoniam hac amplius mouet ad concupiscentiam, & magis appetit, quia intacta est, adhuc quoq; maioris decoris est, idcirco facilius decipit. Itaq; quilibet nostrum hęc Iob cautelam se-

Thomas.

Albertus.

clari nō negligat, præsertim qui imperfectus & iuuenis atq; ad mala procliuus est. Quam em̄
 periculosa sit incustodia oculorū, constat ex eo qd̄ ait Saluator: Qui viderit mulierē ad con-
 cupiscendum eam, iam mee chatus est eam in corde suo. Hinc scriptū est Ecclesiastici 9. Vir-
 ginē nō conspicias, ne scādalizetis in decore eius, noli circūspicere in vicis ciuitatis. Auerte
 faciē tuam à muliere compta. Propter speciē mulieris multi perierunt. Itemq; in specie
 mulieris, ira & irruerētia & confusio magna. Quoniā ergo intuitus oculorū, tot occasio est
 malorū, iteq; Ecclesiasti 31. scriptum est: Oculo qd̄ nequius creatū est; Porro secundū Grego-
 rium, exteriores sensus sunt velut foramina & fenestræ, p̄ quas anima exteriora percipit, seu
 respicit, & respiciēs cōcupiscit, quēadmodū loquit̄ Ieremias: Ascēdit mors p̄ fenestras nos-
 tras, ingressa est domus nostras. Mors em̄ per fenestras ascendit & domū ingreditur, dum
 per sensus corporis concupiscētia veniēs intrat mentē, Hinc (secundū Greg.) intueri nō de-
 bet, qd̄ cōcupisci nō licet. Itaq; cū Psal̄m, deuote oremus: Auerte oculos meos ne videāt vani-
 tatē. Insuper S. Iob causam huius custodiæ & castitatis assignat: [Quā em̄ partē haberet in me
 Deus desuper] i. si vitio carnis deditus essem, nihil in me esset quod ad Deum pertineret p̄ cha-
 ritatē eius & gratiā. Vñ nō essem pars aut possessio Dei, immo totus essem diaboli. Illi vero
 sunt pars Dei, in quibus ipse per gratiā habitat, iuxta illud Deuter. 32. Pars autē dñi populus
 eius. Non autē habitat in inquinatis luxuria. Ideo ait Gregorius: Nulla sunt bona cetera, s̄
 Dei oculis testimonio castitatis nō approban̄. Thomas quoq; hic scribit: Homo p̄ peccatū
 luxuriæ videt̄ à Deo recedere. Accedit em̄ ad Deū per actus sp̄iales, q̄ maxime impediūt
 per delectationē Venereā. [& hereditatē] i. quā hereditariā possessionē haberet in me [omni-
 potēs de excelis] i. Deus altissimus, habitās in sup̄nis ac cælestibus ciuihus, iuxta illud Deu-
 tero. 33. Ascensor cæli Deus rectissimus, habitaculū eius sursum, & subter brachia sempiter-
 na. Præterea, iuxta Thomā, quōq; cōtingit, qd̄ luxuriosi ad horā de Deo spiritaliter cogitant,
 sed mox p̄ delectationis concupiscētiā reuocant ad ima. Ideo Deus in eis hereditatem, i.
 firmā ac stabiliē possessionē nō habet. Vnde oportet vt hereditas Dei sit in his, qui sublimia
 & spiritalia appetūt nō in his, qui ad carnalia corruunt ac descendunt. Itaq; electi & virtuosī
 sunt pp̄rie hereditas Dei, q̄ p̄ Esaiā testat̄: Hereditas mea Israel, Deut. 32. asserit̄ Iacob su-
 niculus hereditatis eius, Et Esther 13. Miserere dñe sorti tuæ & funiculo hereditatis tuæ. De
 niq; non solū virtuosī sunt pars & hereditas Dei, sed etiā ipse est pars hereditatis illorum.
 Illi nanq; dicunt pars & hereditas eius, quia præ ceteris eos elegit, assumpsit, ac possidet per
 dona gratiæ, quæ cōtulit eis. Ipse vero est pars & hereditas ipsorū, quia p̄ dona gr̄æ ab ipso
 suscepta, præ cunctis quærunt, amāt & possidēt eum. Vnde Threno. 3. dicit̄: Pars mea domi-
 nus, dixit anima mea, propierea expectabo eum. Et Psal. 15. Dominus pars hereditatis meæ.
 Postremo, hæc est dignissima atq; purissima ratio cauēdi peccata, ex fyncera charitate pro-
 cedens, ne scilicet p̄ peccatū Deus amittat, & ab eo mens separet. Ideo Iob tanq̄ vir p̄fectus
 hac de causa p̄hibet se vitasse corporis inquinamētā, quæ q̄ vitāda sunt, innotescit ex verbis
 1. Cor. 6. Apostoli, p̄fessātis: Qui fornicatur, in pp̄rium corpus peccat. Et rursus: Neq; fornicato-
 res neq; adulteri regnum Dei possidebunt. Itemq; Tollens membrum Christi, faciā memo-
 rum meetricis: Siquidē virtuosus & castus, membrum est Christi: vitiosus vero & luxurio-
 sus, membrum est meretricis, immo & dæmonis, qui caput est vniuersorū malorū, secundum
 Gregorium. Vnde & consequēter Iob ostēdit damna, quæ homo per p̄statum incurrit pec-
 catum. [Nunquid non p̄ditio est iniquorū?] quasi dicat, vtq; luxurioso debet & inest p̄ditio.
 Multiplicem em̄ per luxuriā incurrit p̄ditionē: quia nunc perdit charismata gratiæ, de-
 inde felicitatē æternā in sup̄ in p̄fenti incurrit periculum p̄sonæ & rerum, deinceps æter-
 nis in acquirat damnationem. Et em̄ impura huius peccati voluptas, quo maior ac turpior
 est, eo plus mentē excæcat, in consideratāq; efficit, ita vt præ affectu delectationis istius totē
 periculum ingerat. Propter quod Proverb. 7. Salomon de incontinente iuene scribit: Se-
 quitur eam (scilicet fornicariā) quasi bos ductus ad victimam, & nescit quia de periculo
 animæ eius agitur. Hinc Ecclesiastici 19. habet: Vinum & mulieres apostatæ faciunt etiā
 sapiētēs. Et ibidē: Qui se iungit fornicarijs, erit nequam. Et Ose 4. ait: Fornicatio & vinum
 & ebrietas auferunt cor. Talibus ait & Amos 6. Væ qui lasciuitis in stratis vestris. [& alie-
 natio operātibus iniquitatem] i. iniustis & fornicatoribus inest auersio mentis à Deo, & re-
 cessus à bonis operibus: quoniā delectatio vitiosa incensa, animū fortiter trahit ad mala, re-
 trahitq; à bonis. Inest etiā eis alienatio ab vsu rationis, quæ in actu huius peccati totaliter
 absorbet, immo & peccatū hoc ad quandā insanī amoremq; eroros pertrahit cor stultorū,
 ita vt inlar phreneticorū: alienationē quandā videat̄ incurrere, quibus cōpetit illud Ose 4.
 Sp̄s fornicationis decipit eos. Circa hunc locū multa vitia scribit S. Gregorius, inter cæte-
 ra dicens: Festina consolatio bonorū, est consideratus finis malorū. Dum em̄ boni ex interitu
 prauorū mala conspiciunt quæ euadunt, leue existimāt quicquid aduersi in vita hac patian-
 tur. In suis voluptatibus relaxat̄ iniustus, qm̄ tātō plus ei tēporalia bona suppetūt, quātō am-
 plius

plius ei denegant̄ æterna. Insuper causam, cur peccatum istud & alia vitauerit, aliam introdu-
 cit, quia videlicet Deus iudex omnia intuetur & pensat. [Nonne ipse cōsiderat vias meas] i.
 opor̄ meos processus, [& omnes gressus meos dinumerat] i. etiā minimas meas actiones
 in cogitando, optando, loquendo distictissime p̄pendit ad iudicādum ac remunerandum.
 Hinc supra ait: Obseruasti oēs semitas meas, & vestigia pedum meorū cōsiderasti. Et rursus
 superius dixit: Tu qd̄ gressus meos dinumerasti. Vñ magna nobis indicāta est ratio bene agē-
 di, quoniā ante oculos iudicis omnipotētis cuncta cernentis omnia operamur. Ideo fatetur
 Psal̄m. 118. Seruauī mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.
 Diuinæ igit̄ maiestatis p̄sentiam, æternæ sapiētiae intuitum iugiter consideremus & veneremur,
 nec humanū intuitū amplius q̄ diuinū reueremur: alioqui Deū dignitatis immensæ
 paruipēdimus nimis, & multū atq; vilissimū cōprobamur. [Si ambulauī in vanitate] i. si leui-
 taribus, falsitatibus, iocis, ludis seu risibus fui intētus. Hæc em̄ ad vanitatē pertinent, tanquā
 soliditate virtutis ac veritatis carentia. [& festinauit in dolo pes meus] corporalis seu spirita-
 lis, puta affectus, i. si aliquid per fraudē exequi p̄perauī. & mala hæc in luxuriosis p̄cipue vi-
 gent, qui per p̄fectas vanitates quærūt ad desideratā pertingere voluptatē, atq; ad hoc frau-
 dulentijs multis vtunt. [appendar me in statera iusta] i. in æquitate sui iudicij, per quā omnia
 recte mēsurat ac pōderat, iusteq; iudicat. Vnde dixit Iob 9. Vt inā appenderetur peccata mea
 quibus iram merui, & calamitas quā patior, in statera. Vbi de significatione huius stateræ di-
 ctum est plenius. Porro in his atq; sequētibus huius capituli verbis, vt̄ Iob iuramēto excr-
 cationis, quo iurās obligat se ad penā, si quod dicit, verum nō est, quo & Apostolus vtens
 Ego, inquit, Deū testē inuoco in animā meā, [& sciet Deus] i. se scire monstrabit, & alios scire
 faciet, per approbationemq; sciet. [simplicitatem meam] quæ duplicitati calliditatis ac si-
 mulationis seu fraudis opponitur, & q̄ sibi soli intentus sum. De simplicitate autē Iob, in
 expositione primi capituli diffuse tractatum est. His verbis beati Iob de vanitate & fraude
 excusat se, p̄sertim prout inter peccata mortalia computant̄, cuius grauitatē, synceritatē ac
 simplicitatē imitari debemus, illud Tobie 3. intuentes: Nunquā cum iudicibus miscui me,
 neq; cum his qui in vanitate ambulāt, participē me præbui. Et quod Esa. 32. asserit̄: Fraudu-
 lenti vasa pessima sunt. Itemq; in Psal. 5. Virum sanguinū & dolosum abominabit̄ dñs. Et Sa-
 piētia 1. Sentite de dño in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum. Spiritus em̄ san-
 ctus disciplinæ effugiet̄ fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. [Si de-
 clinauit gressus meus] i. operatio mea [de via] i. de iustione legis diuinæ, & de regia viā quæ
 ducit ad vitam, hoc est, opa mea direxi secundum legis diuinæ p̄cepta, iuxta illud Ieremæ 6.
 Interrogate quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis requiem animabus vestris.
 [Et si fecutus est oculus meus cor meū] i. si oculo exteriori in caute concupiscibiliterq; adspe-
 xi, quod corde concepi sen cogitauī. Interdum em̄ oriuntur in mente cogitationes illicitæ
 per subreptionē, quod etiā homo vitare non valet̄: tunc cohibēdus est oculus corporalis,
 ne illud inordinate aut appetētē adspiciat, quod menti se ingerit. Hinc ait Gregorius: Quæ-
 admodum sæpe tentatio per oculos irahitur, sic nonnunquā concepta interior, facit sibi ex-
 trinfecus oculos deseruire. Hoc ergo & nos cū sancto Iob vitare curemus, nec exhibeamus
 membra nostra arma iniquitatis peccato. [Et si in manibus meis adhæsit macula] id est, ad
 opus iniquum manum extendi, vel impudice aliquam tetigi, aut aliena diripiui. [seram, &
 alius merat] i. fructus meos alijs rapiant, vt sicut feci alijs, fiat mihi. [& progenies mea eradi-
 cerur] i. soboles mea seu propinquitas destruat. Solent enim aliqui aliorum bona aufer-
 re, vt filios suos ditent, iuxta illud Nahum 2. Leo cepit p̄dam sufficiētēr catulis suis. [Si dece-
 ptum est cor meum super muliere] i. ratio mea concupiscētiæ succubuit & consentit, sicq;
 passione decepta, alterius coniugem concupiuit: cōtra quod Proverbiorū 5. inducitur: Quæ-
 re seduceris fili mi ab aliena, & foueris in sinu alterius: [& si ad ostium amici mei insidiatus
 sum] fraudulenter & callide enitēdo, quomodo vxorem eius cognoscerem. [Scortum sit al-
 teri vxor mea] i. publice prostituatur. [& super illam incuruentur alijs] eam per adulterium
 cognoscent, vt pena correspōdeat culpæ, & illud compleatur in me: Per quæ quis pec-
 cat, per hæc & punitur. Vnde David regi, cum vxorem Viriæ cognouisset, loquutus est De-
 us: Ecce ego tollam vxores tuas, & dabo eas proximo tuo, & dormiet cum eis. Sed cum adu-
 lteriū & prostitutio formę maritatē, sit tam grande peccatum, quomodo licuit sancto Iob
 id optare ab alijs fieri, si ipse hoc faceret? Et respōdēdum, qd̄ desiderauit hoc in tali casu, nō
 in quantum prostitutio talis habet rationem culpæ, sed penæ. [Hoc enim] scilicet adulteri-
 um [nefas est,] impium & prorsus illicitum, quia contra diuinum p̄ceptum. [& iniquitas
 maxima] quia inter peccata quæ sunt in proximū, est vnum de maximis, immo post ho-
 micidium ab aliquibus grauissimum dicitur. Vnde & Thomas ait: Quanto maius bonum
 alicui per peccatum auferitur, seu maius nō cumentum inferitur, tanto peccatum illud est gra-
 uius: qui autem alterius coniugem violat, maximū quid & charissimū bonum eius subtra-
 hit

Iob 13.
Iob 14.

* sciat
2. Cor. 1.

Gregor.
Roma. 6.

Sap̄ia 11.
2. Reg. 12.

huc ei, videlicet coniugem, quæ est vna caro cum viro aufert quoque certitudinem prolis, & frequenter totam patrimonij viri successionem, quæ per adulterium ad extraneum venit. Denique coniugati sibijnuicem fidem seu perpetuam fidelitatem promittunt, quod scilicet altero vivente, non erit cum alia quadam persona commixtio. Idcirco in adulterio est fractio voti, quæ à multis doctoribus ponitur maius peccatum quæ perjurium. In adulterio quoque est fur tum, quia possessori res sua, i. marito coniunx sua occulte aufertur, quantum ad vium & tempus. Item adulterium maxime est contra charitatem fraternam seu proximam. Adulter nancq inuitissimè haberet, quod quis suam coniugem violaret, quam vel haberet, vel si haberet. Tantum ergo scelus profus cavendum est, & ei gravissima debetur dānatio. Quidam quoque prauissimi atq; stultissimi sunt, qui tam facilliter & frequenter viros coniuges appetunt. In terdum etiā in loco sacro & in diuino officio, solotq; cogitatu ac desiderio in tantā se impie tatem præcipitant, in quibus nihil diuini timoris est, nilq; reuerentiæ ad Deum immetum. Eignis est adulterium ppter ætum libidinis & per similitudinem operis, sicut subiungitur [vix ad consumptionem deo orā] i. adulteratē spiritaliter destruens, ita quod omnem virtutem & gratiā perdit, dānatiōem incurrit, sape etiā facultates suas consumit, & ut dictum est, per adulterium patrimonium alterius ad impertinentem heredem deuoluitur, iuxta illud Ecclesiastici 23. Omnis mulier relinquens virum suum, peccat, statuens heredem vel hæreditatem ex alieno matrimonio. De igne quoque adulteri Ofcas dicit Omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente. [et omnia eradicās genimina] i. germina auferens vniuersa, quia (vt dictum est) certitudinem prolis tollit, & successionem facit incertā, fructum quoque virtutis & gratiæ profus extirpat, iuxta illud Proverbijs 6. Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeat? Sic qui ingreditur ad vxorem proximi sui, non erit mundus cum tetigerit eā. [Si] pro non [contemph iudicium subire] i. tui & iudici me subdere [cum seruo meo & ancilla mea, cū disciparē] i. in iudicio cōtēderent aduersum me, de subtractione mercedis vel oppressionē laboris, quemadmodū Genes 32. Iacob ait ad Laban; Mutasti mercedem meam decem vicibus. Ex his patet magna humilitas sancti Iob, & quod nulli iniuriā fecit, nec auaritiā deditus fuit, & hoc fecit intuitu diuini iudicij, propter quod subdit; [Quid enim facerē, nisi prædicto modo me habuissem, [cum surrexerit ad iudicādū Deus] i. potestatem & æquitatem suā exhibuerit circa me, ad iudicādū me, & ad retribuendum mihi quod merui? quasi diceret, tunc effugere non valerem, nec ab eo saluaret. [et cum quæserit] i. rationem à me exegerit, [quid respondebo illi?] id est, respondeo non potero, si prædicta bona omiserō, sed dānabilis inuenier. Grauisimum enim scelus est, mercenarios & famulos atq; ancillas opprimere, aut debita mercede priuare. Propter quod Deuteronomij 4. habetur; Non negabis mercedem pauperi, ne clamet contra te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum. Et Ecclesiastici 34. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt. Itaq; panis egentium, vita pauperum est; qui defraudat illum, homo sanguinis est. Et Iaco 5. Ecce merces operariorum vestrorum quæ fraudata est à vobis, clamate & clamor eorum in aures domini Sabaoth introiuit. Denique quod ita habere se debuit, ostendit ex paritate conditionis; Nunquid non in vtero fecit me, qui & illum operatus est? quasi dicat, Idem Deus meam & serui mei animam creauit, & corpori adhuc in vtero existenti infudit, atq; ibidem nostra corpora organizauit. [et formauit me in vulua vnius] i. per vuluæ conceptum ab eodem Deo sumus formati, sicut superius ait ad Deum; Nonne sicut lac multasti me? Ideo similes sumus & æquales in natura specifica. Vnde vnus super alium extolli non debet, quemadmodum Malachiæ 2. inducitur; Nunquid non pater vnus oim nostrum? nunquid non Deus vnus creauit nos? quare ergo despicit vnusquisq; fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum? Hinc scriptum est Sapientia 6. Pusillum & magnum Deus fecit, & æqualiter ei cura est de omnibus. Ad hanc considerationem humilitatis induciunt, hortatur Apostolus prædicates, dicens; Es vos domini eadem facite illis, videlicet seruis, remittentes minas, scientes quia & illorum & vester dominus est in cælis. Cur igitur quidam propriæ conditionis & fragilitatis obliuati, alios adspernantur ita, vt eos alloqui aut adspicere vix dignentur, non attendentes quod sola propria sua superbia faciat eos cunctis bestiis coram Deo contemptibiliores? Immo quanto maiora & plura à Deo officia sunt sortiti, tanto plus humiliari Deoq; regrariari ac subijci, atq; ipsius districtum iudicium formidare debent. [Si] pro non negauit quod volebat? voluntate rationabili. [paupibus] id est, qui quid rationabiliter à me petierunt, eis donauit. De qua voluntate rationabili, intelligendum est, quod in Euangelio loquitur Christus; Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, facite eis. Hinc Ecclesiasticus docet; Fili, elemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transtueras à paupere, Tobiasq; dixit; Noli auertere faciem tuam ab illo paupere, quomodo potueris, ira esto misericors. [et oculos videt expectare feci] i. viduis à me consilium, auxilium, elemosynamve petentibus, mox subue-

Ofca 6.

Ephc. 6.

Math. 7.
Ecc 4.
Tobi. 4.

nire non distuli, ne tristarent, aut me differente verecundatæ abirent. Ideo Proverbijs 3. habet; Non dicas amico tuo, vade & reuere, cras dabo tibi, cum statim dare possis. Et Ecclesiastici 4. Cor inopis ne afflixeris, & ne ptahas donum angustianti. Vnde recte ait Apostolus 2. ad Corinth. 9. Hilarem datorem diligit Deus. [si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea] i. pupillos ac indigētes habui commensales, vel de ppris meis cibarijs manducantes; quia quæ mihi parauit, eis communicavi. Porro buccella dicitur, quia intra cellam buccæ continetur, vt quam hic omne alimentum exprimitur. Hinc Esaias monnet; Egenos, inquit, vagosq; induc in domum tuam, [quia ab infantia mea creuit mecum miseratio] i. quantum ætate & corporis quātitate, tātum in misericordiæ actibus interioribus exterioribusq; pfecti, me in illis quotidie exercitando. In bonis nempe vt ætas corporis, ita & ætas crescit virtutis. In malis crescēte ætate, innocētia decrescit, secundum Gregorium. [et de vtero matris meæ egressa est mecum.] p aptitudinē quandam, ita quod ex speciali dono authoris naturæ naturaliq; complexionē & inclinationē, pronus fui ad opa pietatis, secundum quod aliqui sunt naturaliter bonæ indolis, & secundum diuersitatē complexionum dispositionisq; naturalis siue ingenitæ, quidam inclinantur ad hanc virtutē, aliq; ad aliam, aliqui quoque ex naturali dispositione proni sunt ad aliqua vitia, ad quod illud in Psalmo p test aptari; Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero. His demum verbis Deo, non sibijpsi, Iob misericordiam suam ascribit. Iuuenes itaq; naturalem inclinationem sibi ad virtutes insitam, p vitia non corrumpat; sed ea bene vtatur, & laudabilibus studijs eā perficiant, actuent & porent. Immo quo aliquis melioris est indolis, eo ceteris paribus ad vitam virtuosam plus obligatur, grauiusq; dānatur, nisi donis Dei bene vtatur. Etenim Christo testante; Cui vnus datum est, plus requiretur ab eo. [Si] pro non [despexi prætereuntem] i. quemlibet viatorem seu peregrinantem aut mendicantem, eo quod non habuerit indumentum, & absq; operimento pauperem, i. pauperem nudum non spreui, iuxta illud Esaiæ 58. Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. [Si] non benedixerunt mihi latera eius? i. ipse mihi gratias egit, & bona imprecatus est, eo quod latera eius vestiui. [et de vestibus ouium mearum calefactus est] i. tunicas pelliceas talibus dedi, quibus calefacta est caro eorum. His verbis redarguuntur qui pannosos despiciunt, cum tamen Deus sit honorandus in paupere, contra quos terribiliter loquitur Iacobus in sua Canonica; Si introierit, inquiens, vir in veste candida, & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, ita vt dicatis ei, tu sede hic bene; pauperi autem dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nonne facti estis iudices cogitationum iniquarum? nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo? vos autem inhonorastis pauperes. Hinc Proverbijs 17. scriptum est; Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius. quo contra de compatiēte Salomon ait; Generatur domino qui miseretur pauperis, & vicissitudinem reddet ei. Itaq; vestienti sint nudi. Nam & Christus dicitur se phibet in die iudicij; Nudus fui, & non cooperuistis me. In Luca ait quoque Ioannes Baptista; Qui habet duas tunicas, det non habenti, [Si] leuani sup pupillum manum meam? i. pupillos seu alios inferiores & impotentiores, quos impune ledere potui, nequaquā p potentiam oppressi, nec molestavi, etiam cum viderem me in porta? i. in loco iudicij, quod solebat dari in vrbium portis, vt dictum est, [superior] id est, potentiorum. Vel sensus est, Cum in causa iustitiæ prior essem, iustamq; habere contra inferiores querelam, non dure aut totaliter ab illis exegi, quod iuste exigere potui, sed clementer peperci. [Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus conteratur] i. membra hæc mea quibus abusus sum, dissipentur. Si quidem iustum est vt homo membris priuetur, quibus ad iniustitiā vitur. [Semper enim quasi tumentes sup me fluctus Deum timui] i. indefinēter Deū vehementissime formidauit timore vtq; filiali, velut si vidissem vndas maris in altum crescentes, mihiq; imminētēs super me caderēt; vt metuunt nauigantes, dum fluctus marini super nauem eleuati, imminēt eis. Tunc enim vehementissime timent, nil carnale eos delectat, nil de temporibus curant, sed vitam solam cupiunt conseruare. Taliter sanctus Iob timuit Deum & eius inhonationem atq; iudicium, cuius timorem saltem aliquater sequi nitamur, penfantes quantum in scripturis timor iste laudetur. Salomon itaq; Proverbijs 28. ait; Beatus homo qui semper est pauidus. Et rursus 23. In timore domini esto tota die, quia habebis spem in nouissimo. Itemq; Proverbijs 15. Per timorem domini declinat vnusquisq; à malo. De hoc timore in Ecclesiastico multa scribuntur, videlicet; Timenti Deum bene erit in extremis, & in die defunctionis benedicetur. Et, Qui sine timore est, non potest iustificari. Nihil melius, quàm timere Deum. Timor domini sicut paradus benedicitionis. Et, Si non in timore domini tenueris te instanter, cito subuertet domus tua. Timor dñi, corona iustitiæ est. Sapiens in omnibus metuit. Porro qui ira vt Iob Deum formidat, sapit quod scriptum est Ecclesiastici 34. Qui timet Deum, nihil trepidabit. Ideo loquit Christus Eum timete qui potestatem habet corpus & animam per-

Esaiæ 58.

Psal. 57.

Iaco. 2.

Prou. 19.

Luca 3.

*confirma gatur

Ecc 1. 23.
40. 27.
1. 18.

*exultationis Mat. 10.

dere in gehennam, [et pondus eius] i. maiestatem Dei [ferre non potui.] nisi misericorditer ageret mecum. Ideo alijs sui misericors, & nisi Deo me per timorem humiliter inclinarem. Ideo quasi tumens super me fluctus timui Deum. Pondus quoq; Dei ferre non possumus, quoniam magnitudine sua & perfectione sua immensa infinite excedit & superat nos, nec ad eius cōtemplationem sufficimus. In eius etiam dilectione & gustu deficiamus, iuxta illud Psal. 72. Quia inflammatum est cor meum & renes mei commutati sunt, & ego ad nihilum redactus sum. Defecit caro mea & cor meum. Itemq; Psal. 118. Defecit in salutare tuum anima mea. Quoniam ergo timor Dei retrahit à peccato, Deum iugiter timeamus, q̄ terribilia sint eius iudicia, q̄ intolerabilia quæ infligit inferni supplicia, pependentes; q̄ item malum sit eum offendere, eum amittere, ab eo æternaliter separari. sicq; illud Esaiæ octavo implete conemur; Dominū exercituum sanctificate. Ipse pavor vester, & ipse terror vester. Et quod ait Apostolus ad Philip. 2. Cum metu & timore ac tremore vestram operamini salutem. Hinc monet Psalmista; Servite domino in timore, & exultate ei cum tremore. [Si] pro non [putavi] aux̄ robor meū] i. in auro fortitudinē meā non posui, sed in Deo. A philosopho autem metallo (secundum Albertum) omnes designat diuitias, quia secundum Philosophum 5. Ethicorum, Omnia hoc mensuratur metallo, in quo multi robor suum constituunt, in quantum est fideiusor necessitatis futuræ, & precium redimens ab eadem. Iob autem in creatore robor suum constituit, iuxta illud Psal. 72. Mihi autem adherere Deo bonum est. Et iterum Psal. 17. Diligam te domine fortitudo mea. Itemq; 58. Fortitudinem meam ad te custodiam. Hinc Ecclesiastici 31. scriptū est; Qui diligit aurum, non iustificatur. Et rursus; Beatus dives qui post aurū non abijt. [et obrizo dixi, fiducia mea es] i. in auro rudi, videlicet in sua puritate manenti, qd̄ preciosissimū est iuxta s̄habitaculo eius, in qua, spem meā nō collocaui, sed in Deo beatitudinis meæ, quem admodum ait Apostolus 1. Timoth. 6. Diuitibus huius seculi præcipe, non altum sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo vivo. [Si] læta tus sum sup̄ diuitijs meis multis] i. inordinate de eis gloriatus non sum, quia nec eas immo deranter amavi, nec in eis confusus sum, sed ordinate vsus sum eis, tanq̄ instrumentis & medijs ad beatitudinem veram. Scriptum est enim Ecclesiastici 10. Nihil iniquius q̄ amare pecuniam. hæc enim animā suā habet venalem. Et Psal. 51. Sup̄ eum (s. impium & aurum) ridebitis inhi, & dicent; Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed speravit in multitudine diuitiarum suarum. De huiusmodi diuite, terrena cælestibus, creaturam creatori præferente, ait in Evangelio Christus; Possibilis est camelum per foramen per foramen trāsire, q̄ diuitē intrare in regnum cælorum. [et quia plurima reperit manus meas] i. de hoc quod multa possedi, inordinate lætatus nō sum, nec in illis sup̄bie occupor, implens illud Psalmographis; Diuitiæ se affluant, nolite cor apponere. Itaq; in affectu diuitiarum inordinate nō fuit. Cum em̄ corporalia bona ad spiritalia finaliter ordinētur, diuitiis possunt ordinate queri ac diligij, in quantum necessaria vel vtilia sunt ad spiritalia bona acquirēda, atq; ad sustentaculum vitæ, quantum Deus vltimate possideatur. Hinc fertur; Qui confidit in diuitijs suis, corruet. [Si] pro non [vidi solem cum fulgeret] hominibus non interpositis nubibus [et lunam incedentem clare, & lætatum est in abscondito cor meum] id est, intus lætatus sum in his creaturis lætitia fruitionis, quasi in dñs & cultu latræ dignis. [et oscularus sum manum meā ore meo] in honorem Solis & Lunæ, quasi eorum cultui devote intentus, quæ res, scilicet de osculatio manus huiusmodi, & abscondita per fruitionis creaturæ lætitia, seu luminarium cæli cultura, [est iniquitas maxima,] cum sit idololatria & superstitio vitiosa, qua creaturæ impenditur quod soli creatori debetur. [et negatio contra Deum altissimum.] Adoratio namque & fruitiva lætitia ac latræ cultus, soli altissimo Deo debentur; quæ cum creaturis exhibentur, ipso facto Deus altissimus denegatur. His verbis fatetur se luminaria cæli non adorasse, nec idololatriam extitisse. Suis enim temporibus gentiles communiter luminaria cæli & stellæ tanquam deos colebant, quorum insanium frequentem imitabatur Iudæi, ut patet in libris Regum. Porro quidam idololatræ solem colebant, ut ducem fortunæ in potentatū, fama & gloriæ; lunā vero, ut ducem in sanitatē & prosperitatē terrena, sicut in Ieremia habetur, q̄ mulieres Iudæorū placitas fecerunt reginæ cæli, videlicet lunæ, contra quod scriptum est in Deuteronomio; Ne oculis elevatis ad cælum videas solem & lunam & omnia astræ cæli, & errore deceptus adores ea, & colas quæ creavit dñs Deus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cælo sunt. Vnde Ieremias loquitur; A signis cæli, iniquis, nolite metuere, quæ timēt gētes, quæ leges populorū vanæ sunt. [Si] gaudis sum ad ruinam eius qui me oderat] id est, de aduersitate seu morte hostium meorum nō exultavi, quia eos non odi. Immo personas dilexi, peccata odii, ideo naturę cōdolui. [et exultavi, q̄ invenisset eum malum,] id est, de hoc gloriatus non sum, q̄ malum culpæ seu peccatū incurrit. Immo potius dolui inde, quem admodum David Saulē deplanxit. In hoc ostēditur Iob fuisse vir Evangelicę

Psal. 2.

Ecclesi. 31.

Matt. 19.

Psal. 61.

Pro. 11.

Iere. 7.

Deut. 4.

Iere. 10.

1. Reg. 1.

conno

conuersationis, implens quod præcipit Christus; Diligite inimicos vestros, benefacite his q̄ oderant vos. Hinc Prover. 17. dicit; Qui in ruina lætat alterius, non erit impunitus. Rursusq; Prover. 24. Salomon docet; Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei. cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina illius ne exultet cor tuum. Hoc est quod ait Ap̄s Rom. 12. Noli vinci à malo, sed vince in bono malo. Vnde fatetur Psal. 7. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidā merito ab inimicis meis inanis. Ecce quoq; 28. optime dicit; Mememto nouissimorum tuorum, & desine inimicari, & ne irascaris proximo tuo, & absume te à li te. Sed & Leuit. 19. Moros ait; Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ cuius tuorū. Porro quod ait lex, odio habebis inimicum tuum, intelligendum est quantum ad culpam, non quo ad naturam illius. [Non enim dedi ad peccadum guttur meum,] per guttur impia verba non protuli, optadō infortunata inimici, ideo subditur; [ut expeterem.] i. malum exigentem seu rogarem; maledicens animam eius] i. mala imprecans animæ aduersarij mei, immo correctionem & salutem eius veraciter concupiui. [Si non dixerunt,] immo loquuti sunt; [vi ri tabernaculi mei.] i. domesticis mei. [Quis det, de carnibus eius ut saturerur?] Hoc Gregorius & Albertus exponunt, q̄ viri illi insimul oderant ipsam Iob propter suam iustitiam, & quæ redarguit culpas eorum, q̄ de carnibus eius seu mollioribus quæ habuit, saturari optabant, i. de eius aduersitatibus refici, vel de eius morte lætari, & in hos patienter sustinuit. Thomas vero exponit opposito sensu, q̄ conuersatio & præsentia S. Iob fuit suis domesticis tantū grata & placita, q̄ dixerunt, quis det de carnibus eius, i. quis det ut carnis præfens sit nobis dñs noster Iob, ut saturerur, i. ad libitū cum intueamur. & expositio ista rationabilior mihi videtur. Non enim apparet q̄ vit tantæ mansuetudinis, simplicitatis ac innocentię domesticis fuerit onerosus, præsertim quia superius dixit, quantum eius præsentia ab extraneis appetebatur, & q̄ audiuisse verba eius audierant. Veruntū vtriq; expositioni satisfaciendo, dici forsitan possit, q̄ inter domesticos eius & familiares fuerint quidam peruersi, quibus propter suas iniustitias fuerat odiosus; q̄ aut plures eorū boni fuerint, certum reor, foris non mansit peregrinus, i. quemcunq; peregrinum mihi occurrentem, vel ad me venientē, charitatiue suscepi, & in domum meam deduxi, ac bene tractavi, costium meum victori patuit, i. ita q̄ quibet viator facilem & securam ad me introitum habuit. sicq; B. Iob, sicut & Abraham, hospitalitati liberalissime deditus fuit, sicut & cæteris misericordiæ actib⁹. Vnde ad Hebr. 13. ait Ap̄s; Hospitalitatem nolite obliuisci. Et 1. Pet. 4. Hospitalitas inuicē sine murmuratione. [Si] abscondi quasi homo peccatum meum] i. false me excusavi, & culpam meam per hypocrisim palliaui, vel alio modo celavi, q̄n fuit pandenda & confitenda, sicut hoies facere solent ex inordinato & sulto timore, in quibus timor Dei non est. [et clavi in sinu] i. in corde meo iniquitatem meam] i. nec peccatum commissum in proximum, nec iniquitatem in Deum inordinatē abscondi, sed humiliter confessus sum. Vnde de hoie vitioso nō cōstenti, dicitur; Cū dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua; parceret illi, & non derelinquet illud, & celabit in guttore suo. Hæc virtutem B. Iob imitemur, quia (ut Salomon ait) lucus in principio accusator est sui. Et Esa. 45. hortatur; Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris, [si] expaui ad multitudinem nimiam] i. nullam hoim turbam quantumlibet magnam, inordinato timore sic timui, ut propter eam timore corporalis periculi ab æquitate recederem, aut peccata incurrerem, utpote malens mori q̄ Deum offendere. Peccatum enim est fugibilitatis immensū, eo q̄ Deus sit honorabilitatis amabilitatisq; infinite. Ideo nullo modo debet q̄ ad p̄cā induci. Sic & Psal. 3. testatur; Non timebo millia populi circumdantis me. Itemq; 26. Dñs illuminatio mea & salus mea, quem timebo; Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Esa. quoq; 5. dicit; Quis tu ut timeas ab homine mortali, & à filio hois q̄ quasi scœnum arefcit? Propter nullus ergo timorem à Dei timore est recedendum, quem admodum scriptum est; Time Deum, præter eum vero ne timearis alienum. [et despectio propinquorum terruit me] i. à propinquis & proximis nō ita timui sperni, ut ex hoc iam veritatis & æquitatis relinquerem. Beati em̄ qui persecutionem patitur propter iustitiam. Hoc sancti martyres maxime impleuerunt, quibus & Christus ait Trademini autem à parentibus & fratribus & cognatis & amicis. Sed iam multi sunt qui potius volūt multa illicita operari, q̄ ab hominibus despici, & præsertim q̄ velint consanguineos suos offendere, aut despici ab eis demin quibus timor carnalis & secularis præponderat diuino timori. [et non magis tacui,] id est, contumeliosa illorum verba patienter silenterq; passus sum, iuxta illud Psal. 38. Posui oris meo custodiam, dum confisteret peccator aduersum me. Hinc Prover. 19. habetur; Gloria viri, iniqua prætergredi. Et sequenti ibi capitulo; Honor est homini qui separat se à contentio nibus. Et Ecclesiastic. 7. Non litiges cum homine potente & cum homine linguato, nec egredere sum ostium; ad inuadendum iniuriantes mihi, sicut impetuosus & præsumptuosus au daces facere solent, periculis incaute se exponentes. Consequenter Iob videns sibi à multis non credi, seq̄ contemni, ad diuinum se refert iudicium, sicut & supra aliquoties iam

Iob. 29.

Iob. 20.

Pro. 18.

Pro. 7.

Matt. 5.

Luc. 11.

8 4 se

fecit. [Quis mihi tribuat adiutorem, i. cupio me iuvari, vt veritas pateat, vel auditorem, vt aliqui textus habent, i. qui rationes, quibus veritatem defendo, aduertat. [vt desiderium meum omnipotens audiat] ad effectum perducatur declarando per suam sententiam quis verum dicat, ego vel contraditores mei. [Et librum scribat ipse qui iudicat] i. Deus iustus & infallibilis iudex in scriptis redigi faciat, qui quid boni & mali commisi, ne veritati amplius derogetur. [vt in humero portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi] i. vbiq; eum circumferam, omnibusq; presentem, quicquid in eo conscriptum extiterit, quatenus oēs qualis sum, noscant. Hoc totum ait B. Iob, ad ostendendum securitatem & innocentiam conscientie suae, q; nil cupiat, nisi vt veritas causae ipsius concernentis, vniuersis pandatur. Vnde Ioan. 3. legitur: Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestetur opera eius, q; in Deo sunt facta. [Per singulos gradus meos] corporales & spirituales, videlicet pedum ac virtutum mearum processus & actus, [pronunciabo illum] loquendo & vera esse testando, quae Deus in libro illo descripsit, cuius sententiae contradicere nolo. [Et quasi principi offeram eum] i. huc offeram Deo principi summo, contentus gratumq; habens vt mecum pcedat iuxta ea quae ipse de me in lib. asseruit. Haec autem literaliter de libro conscientiae proprie sumi non valent, q; ex illo alteri in hac vita veritas non monstratur. Quis enim scit quid agatur in homine, nisi spūs hoīs, iuxta Apłm: [Si aduersum me terra mea clamat, & cum ipsa sulci eius desēt,] Terra & sulci eius, materialiter contra possessorem suum clamant & plorant, q; possessor vitiose se habet circa terrae culturam, operarios terrae nimis grauando, aut non debite premiando, ita q; iustam habent rationem clamandi cum fletu aduersus dñm terrae, q; mercede dignam eis non tribuit, quod vitium in B. Iob locum non habuit. Iuxtam istam metaphorā ait Psal. 64. Valles abundabunt frumento, clamabunt, etenim hymnum dicēt. Vnde expositorie subdit [si fructus eius comedi absq; pecunia] i. laboratoribus, qui terrae nascētia aptauerūt ad vsum meum atq; meos, metendo, molendo, seu aliter cooperando, debitam pro labore pecuniam solui. [Et animā agricolarum eius afflixit] i. iniuriam aliquā irrogando, aut solutionem diu differendo. [pro frumēto,] quod seminatum praestolor multiplicatum mihi nasci, [coriatur mihi tribulus] i. herba inutilis ac spinosa, [Et p hordeo spina] Iustum est em̄ vt qui aliena retinet, propria perdat. Et verbum istud alludit ei, quod in Genesi dictum est homini: Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos, sed spinas & tribulos germinabit tibi. Præterea spiritaliter terra contra dñm suum clamat, dum subdit contra platum aut principem suum iuste conquerunt, quia debitum flatuæ & fidentiae eis non exhibet. Sulci vero terrae, sunt hoīes virtuosī virtutibus culti, q; iuxta Iohēlem corda sciderunt poenitentiae vomere, q; superiorū negligentia iniuriamq; deplorant, immo & boni cōmunis atq; animarū desent pericula & iacturam. Talis autem Iob non fuit. Porro fructus terrae absq; pecunia edere, est de bonis ecclesiae sustentari: nec tñ p̄dicationis talentū subditis impartiri, sed debitum officii nō implere. qd q̄ impiū sit, quis non aduertat? Anima demum agricolarū terrae affligere, est vicarios subditosq; principes seu platos iniuste vexare. Postremo, qd ait, pro frumento oriatur mihi tribulus, ita spūalizatur: si praetacta mala commisi, pro bonis gloriae quae iustis donantur, mala mihi damnationis pro mercede praesentur.

¶ Elucidatio cap. 32. Omiserunt autem viri isti respondere Iob.

Articulus 60.

TRibus amicis beati Iob à sua disputatione & replicatione cessantibus, & assertionibus ipsius Iob cedentibus, quartus disputator insurgit, videlicet Elihu, qui (secundum Thomam) acutioribus rationibus vtitur contra Iob, quam priores, magisq; ad veritatem attendit. Vnde nec Iob ei responderet, quauis in aliquo à veritate declinet, & verba Iob sinistre interpretetur. Quomodo autem intelligendum sit dictum hoc Thomae, ex dictis Alberti patet, dicentis: Sententiae tres praemissae, antiquiores dicuntur quia ex communibus sunt & generalibus, quae in inuentione scientiarum & artium prima fuerunt, secundum philosophum in fine Elenchorum, quae communia posteriores coarctauerunt atq; auxerunt, & ad propositum determinauerunt. Talia autem communia fuerunt, quae dixerunt tres viri: & quoniam Elihu iste determinat & coaptat talia communia principia ad propositum, magisq; arguit ex particularibus, quod fuit secundum philosophum studium posteriorum, idcirco sententia ista dicitur iunior atq; posterior. Non em̄ alia dicit q; primi tres sed quia priorum studia coarctauit, & per adiuncta multiplicauit, & ex his probabilis arguit, hinc sententia eius iunior perhibetur, quam diuinitus accepisse se asserit. In rhetoricis quippe disputationibus, quae secundum Boethium sunt inuolutae adiunctis, prima & ghaliora principia frequenter sunt salis particularia aut & coarctata, efficaciora sunt ad persuadendum, quae tamen posteriora sunt secundum artis inuentionem. Præterea secundum Gregorium, verba Elihu tanto grauiori circumspectione pensanda sunt, quanto per inuentus audaciam feruentiore spiritu proferuntur. Postremo, quam sublimia sint quae dicit, constat ex eo quod dominus

1. Cor. 12.

Gen. 3.

Iohel. 2.

Thomas Albertus

Philoso.

Gregori.

nus ait de eo: Quis est iste inuolens sententias sermonibus imperitis? alta etenim dixit, sed in modo loquendi excessit, debitam non obseruans modestiam, sicut in p̄cessu patebit. Itaq; dicitur: Omiserunt autem viri isti respondere Iob, eo q; iustus sibi videretur, sicut & fuit. Bonae enim conscientiae fuit, & Dei auxilio, non proprijs viribus, iustum se censuit, atq; hoc tot verbis monstrauit, q; amici eius ei cōsensisse creduntur. [Et iratus indignatusq; Elihu filius Barachiel] qui forte fuit p̄ximus pater eius, [Buzites] i. de progenie Buz, qui sicut in Genesi legitur, fuit secundogenitus filius Nachor fratris Abraham, vt quidam exponunt. [de cognatione Ram] Secundū Albertum, Abraham primo vocatus est Ram, i. excelsus, postea dicitur est Abram, i. pater excelsus, postremo dicitur est Abraham, i. pater multarum gentium. Cum autem primo habitaret in Chaldaea, non dicebatur nisi Ram, hoc a sibi non legi. Itaq; secundum Albertum, Elihu fuit de cognatione Abraham per Esau, quod praeducto verbo non consonat. [Iratus est autem contra Iob, eo q; iustum se diceret coram Deo] id est, in veritate & secundum infallibile iudicium Dei, non tamen comparatiōe ipsius. Superius enim Iob 13. dixit: Si iudicatus fuero, scio quia iustus inueniar. Et iterum Iob 23. Viam eius custodiui, & non declinaui ex ea. Rursusq; Iob 27. Neq; reprehendit me cor meum in omni vita mea. Haec etenim dicens, videbatur praesumptuosus & agere contra illud Eccli 7. Non te iustifices ante Deum, quoniam cognitor cordis ipse est. Verum haec ira Elihu, quauis sibi videbatur iusta seu ira per zelum, vt pote ex amore Dei ac veritatis procedens, tamen non fuit secundum scientiam, id est, discreta, immo & ex errore processit, quia non recte intellexit verba beati Iob. Deniq; non semper nec vniuersaliter extat illicitum, vt homo iustum se dicat coram Deo, secundum expositionem praetactam, cum & Ezechias alloquitur Deum: Memeto, inquit, quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto. Atq; Psal. 85. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Quod autem Eccli 7. scriptum est, tantundem conuincit, q; homo non debet se passim & sine grandi necessitate seu rationabili causa iustificare coram Deo. [Porro aduersus amicos eius indignatus est eo, q; non inuenissent rationem rationabilem] i. argumētum Iob, quibus se iustum probauit, illosq; reprobauit. [sed tantummodo condemnassent Iob] id est, verbis multis eum reprobassent, non rationib; idoneis dicta sua firmantes. [Igitur Elihu expectauit Iob loquentem] id est, verba eius non interripuit, & tam diu conticuit, quousq; sperauit aliquem trium amicorum Iob, loquutum aut respōsurum, eo q; seniores essent q; loquebantur, videlicet Eliphaz, Baldath & Sophar. Ideo cessit eis propter eorum aetatem, iuxta illud Eccli 32. Adolesces, loquere in causa tua vix cum necesse fuerit. Si bis interrogatus fueris, habeat caput respōsum tuum: & vbi sunt senes, non multum loquaris. Leuit. 19. scribitur: Coram cano capite surge, & honora personam senis. [Cum autem vidisset Iob Ioculo interiori, & idipsum etiam exteriori oculo p̄pendisset,] q; respondere non possent [B. Iob,] iratus est vehemētē] quia putauit q; ex superatione & taciturnitate illorum Deo derogaretur, veritas deperiret, & Iob in suis obduraretur errorib;. [Respondensq; Elihu filius Barachiel, Buzites, dixit.] Ex hoc q; omnia ista tam determinate & circumstantiōnaliter describuntur, certissime liquet q; historia libri huius sit de re vera ceter gesta, non de quadam fictio vel tm̄ parabola: Iunior sum tempore, non tñ scientia aut eloquentia minor, saltem loquendo de nuda atq; informi veritatis notitia. [Vos autem amici Iob] antiquiores iudicio demisso] i. reuenter inclinatos] capite veritatis sum] i. in inuivobis indicare meam sententiam] i. ne loquacitatis & praesumptiois argueret. Allegat Albertus Ciceronem, dicentem q; Socrates in iuuentute sua septem annis siluit, anteq; aliquid loqueretur respondendo. [Et sperabam enim q; gas prolixior loqueretur] i. q; vos senes rationabiliter responduri essetis, [q; annorum multitudo doceret sapientiam] i. vos qui tot annis vixistis, & multa experti estis, ostenderetis errorem & insipientiam Iob, & quid vere tenendū est in materia disputationis praesentis. Vnde superius dictum est: In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Prouerb. 11. 2. fertur: Dignitas senum canities, qd intelligit de canitie mēris, de qua Sap. 4. asserit: Cui sunt sensus hoīs, & aetas senectutis vita immaculata. Ad inuadūm q; q; detestabilis sit insipientia in antiquis, scriptū est Eccli 26. Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde anima illorum. Pauperem superbū, diuitem mendacē, & senem fatuum & insensatum. [sed vt video] experimentaliter ex superatione atq; silentio amicorū Iob, [spūs est in hoīe.] Hoc qdam exponit de spū Dei seu spūs sancto, q; est in eo quem per gratiam suam inhabitat & illustrat. Potest tñ (vt reor) aptē interpretari de anima hoīs, quae est spūs rationis, tanq; dicat, Oībus hoībus est cōmune, spūs seu aīam rōnalem habere, sed non oībus cōmune est sapientia possidere. Hinc subdit: & inspiratio] i. interna illuminatio] oīpōtentis dat intelligentia] i. certā veritatis notitia, à qua ratio naturalis de seipso non adiuta, multipliciter deficit. Hinc Dan. 2. inducitur: Deus dat sapientia sapientibus, & prudentia intelligentib; disciplinam, Et Eccli 1. Omnis sapientia à dño Deo est. Saluator quoq; ait: Cum uenit ille spūs veritatis, docebit vos omnem veritatem. Deus autem q; q; per seipsum immediate edocet

Gen. 32. Albertus

4. Re. 20.

Albertus Cicerō

Iob. 12.

Ioa. 16.

mentem humanam, quandoq; per angelum. Hinc Sapiens orati Mitte dñe sapiētiam de caelis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuæ, vt tecum sit & tecum laboret, vt sciam quid acceptum sit coram te omni tempore. Porro iuxta S. Gregorium, his verbis Elihu ruit ad arrogantiam, reputans se alijs sapientiore. Quatuor enim (secundum Gregorium) sunt species superborum. Prima eorum qui bonum a seipsis habere se arbitrantur. Secunda, eorum qui illud proprijs meritis suis attribuant; tertia, eorum qui se iactant habere quod non habent; quarta, eorum qui despectis cæteris, singulariter appetunt videri habere quod habent. [Non sunt longui]. I. anti qui, [sapientes] cognoscendo diuina, [nec senes intelligūt iudiciū]. i. rectam veramq; censuram actuum humanorum. hoc ad literam dicit contra Iob, & p̄sertim contra eius amicos, q̄ consenserint verbis Iob derogantibus iustitiæ ac prouidentia Dei, secundum Elihu æstimationem, & q̄ crediderint ipsum Iob esse iustum. [Ideo dicam] digna auditu. [audite me] auribus mentis & corporis. [ostendam vobis etiam ego meam scientiam] in quibus verbis notatur hic Elihu de immoderata sui reputatione & suæ scientiæ præsumptione. [Expectaui enim sermones vestros, audiui prudentiam vestrā, donec] disciparetis. I. pariter disputaretis sermonibus, & donec putabā vos aliquid dicere, quod efficax esset ad ostendendum propositum, [considerabam] vestra verba, & quis vestrū rationabilis loqueretur. ideo decet vt nunc me audite dignemini. [Sed vt video, non est] aliquid vestrum q; arguere possit Iob] i. dicta eius improbare, [et rñdere ex vobis] i. ex sensu vel numero vestro, [sermonibus eius] q; bus se excusat atq; iustificat, vosq; accusat. Itaq; ostendit vobis scientiam meam. [Ne forte] vos amici Iob] dicitis, inuenimus sapientiā] i. vere & sapienter argumentati sumus aduersus Iob, dicendo: Deus proiecit eum, non homo] i. per hoc sufficienter probauimus ipsum Iob esse iniustum, qm̄ Deus eum in hac aduersitate proiecit, q̄ errare non potest] & non homo, qui frequenter errat in iudicando ac puniendo. Ex hoc enim potissime arguerunt q̄ Iob esset pro suis peccatis p̄cussus, q̄ a Deo plagatus, q̄ est iustus & infallibilis iudex, non inferens p̄cnam nisi p̄ culpa. Sed (vt patuit) istud argumentū non extat sufficiens, qm̄ falsum est q̄ Deus nullum puniat in hac vita, nisi pro suis peccatis. Hinc Elihu intendit p̄ efficaciora argumenta intentū probare. [Nihil loquutus est mihi] i. in hac disputatione non ad me, sed ad vos verba sua direxit: nec mihi iniuriam intulit, vt patetis me ex ira & passione irrationabili p̄uocatum ad impugnandū verba ipsius. [et ego non secundū vestros sermones] rñdebo illi] i. non tam inuadit vt argumētis, vt vos, sed subtilius arguam. Aliqui autē affirmant q̄ Elihu hōis dicit hoc, q̄a ponebat aīam hōis mortale, cuius oppositū senserunt amici Iob. Verum vt frequēt̄ ostēsum est, amici Iob nō senserūt oppositū huius. [Extimui] est, nec rñderūt] vltra] i. amici Iob ita ex verbis eius p̄teriti sunt, q̄ sibi vltra rñdere ausi non erāt, putantes q̄ esset veraciter iustus, & q̄ ipsi male eissent eum sic obiurgando. [absfulerunt] q̄ se eloquiū] i. sibi ipsi imposuerūt silentiū. [Qm̄] igit expectaui] deferendo senioribus, nec loquendo] q̄ usq; loq; cessaret, secundū illud Eccl̄ 23. Audi tacens, & p̄ reuerentia accedet tibi bona gratia. Item q̄, Homo sapiens tacet vq; ad tempus, lasciuus autē & imprudens non seruat hūc tempus. & nō sunt loquuti, i. isti tres viri post vltimam sermocinationem Iob vltra non responderunt. [steterunt] aduertendo quæ protulit Iob, [nec responderunt vltra, respondebo] & ego partem meam, id est, tantundem vt spectat ad me. [et ostendam vobis scientiam meam]. Hoc semel iam dixit, & rursus illud nūc repetit, quia est zelo æquitatis fuit vt cūq; succensus, tamen quoniam iuuenis imperfectusq; fuit, vanitas se miscbat, & ostērare se concupiuit. imperfecti nempe & passionati quauis aliquando bonum concipiant, & ex bono fonte quid inchoent, multiplex tamen se miscet in processu defectus. [Plenus sum sermonibus] mentalibus, id est, ad loquendum multa concepi, & ad loquendum rhetorice pronus sum, tanquam eminenter facundus & doctus. Sed reuera vitio loquacitatis iubaui, contra quod ait scriptura: Est odibilis qui procax est ad loquendum. [et coarctat me spiritus vteri mei]. Vteri nomine, mens seu intellectus exprimitur, quo verbum internum concipitur, sicut in vtero corporeo proles. Spiritus autem vteri, est vel voluntas ad actum intellectus impellens, vel ipsa anima, cuius vis est ipse intellectus, qui spiritus coarctauit, id est, comstrinxit & incitauit seu impulit ipsum Elihu ad loquendum, partim ex vanitate, & partim ex impatientia, interdu vero iusti ad loquendum impelluntur ex Dei & proximi charitate, ad Dei honorem & proximorum salutem, prout in Actis de Paulo narratur, q̄ incitabatur spiritus eius in femetipso, videns idololatrię deditam ciuitatem Atheniensem. [En] venter meus quasi mustum absq; spiraculo] id est, intellectus meus ita conatur in verba oris erumpere, sicut mustum carens spiraculo seu foramine, per quod vapor ex musto ascendens erumpat, conatur vaporem suum emittere. [quod] lagunculas nouas dirumpit] i. vasa in quib; est, quæ nisi aperturam habeant, per quam vapor ascendens emanet, solēt dirumpi & frangi. Multiplicatur em̄ vapor interior musti, egredi quærens. Vnde in Euangelio loquitur Christus

Matt. 9. Nemo mittit vinum nouum in vtres veteres; alioquin rumpunt vtres, & vinum effunditur.

Hoc

Hoc ipsum & iusti aliquando patiuntur ex purissimo zelo veri & equi, quemadmodum asserit Hier. 23. Factus sum quasi vir ebrius, & q̄si homo madidus vino a facie dñi, & a facie verborum sanctorum eius. Vnde de Ap̄s feruentissime in die Pentecostes loqueretur vobis scelerati dixerūt, quia musto pleni sunt isti. [Loquar & respirabo paululum] i. loquēdo anxietatem & æstuantem cordis feruorem ad loquendum p̄ Deo aliquatiter temperabo, consolabor, & requiescere faciam. [aperiā labia mea] quasi ex deliberatiōe sublimia prolaturus, [et respōns deo] i. tenim quo diutius tacuit, cum ea quæ sibi displicuerunt, & Deo atq; iustitiæ obuiare tanq; blasphemiz videbatur, eo ardētius desiderium rñdendi succreuit in eo. Sic & Eliphaz ad Iob 4. dixit: Conceptum sermonem tenere quis poterit? [Non accipiā] p̄sonam viri] i. inturu hōis a veritate & iustitia non recedam. Ille equidē, secundū Thomam, in rñdendo personam hōis accipit, qui veritatem relinquit, vt homini deferat sicut complacet. In quo verbo Elihu ostendit se Deum imitari, de quo in Paral. Actuumq; lib. scriptum est, q̄ non non sit p̄ sonarum acceptor. [et Deum] homini non æquabo, cum Deus sit infinite, & per consequē, incomparabiliter melior atq; perfectior homine, immo & toto vniuerso, quod etiam Elihu ideo ait, quia secundū suam æstimationem Iob immoderāt̄ comparauit se Deo. Nam infra ait ad Iob: Nunquid tibi iusta videtur cogitatio tua, vt diceres, iustior Deo sum? Cur autē tam iuste loqui intēdat, adiecit: [Nescio enim] q̄ diu subsistam] i. diem & horam mortis ignoro. [et si post modicum] tollat me factor meus] i. ignoro an creator meus cito auferet me de hac vita. Vel sensus est: Nescio an post breue tempus vel longum adducet me ad suum tribunal. Ideo sic agere debeo, quasi quotidie moriturus, quia tempus p̄nitendi mihi dandū esse non noui: vnde p̄ modico dubiæ atq; corruptibilis vitæ, a veritate & æquitate nequaq; recedere debeo. Sic & Christi⁹ Mar. 13. hortati Videte, vigilate & orate, nescitis em̄ qñ dñs veniat, sero an media nocte, an galli cantu, an mane. Deniq; Elihu (vt moris est inaniter sapiētum, & in proprijs oculis virtuosorum) verbis iactantiæ, sapiētia verba commiserit, vt sapiens iudicetur, & rationabiliter loq; monstrē. sed in talibus hōibus passiones & vitia actui rationis se intus permiscet, atq; ad repræhensibilia verba inducunt

¶ Explanatio cap. 33. Audi ergo Iob eloquia mea. Art. 61.

¶ In initio suæ disputationis proœmio, Elihu nūc disputationē ipsam aduersus Iob inchoat, & partim ira ac impatiētia, partimq; p̄sumptione & elatiōe cæcatus, modestiā in loquendo non seruat. [Audi ergo Iob eloquia mea] i. euadētia verba, quasi extra se aperte ac lucide pronuntianda, [et omnes sermones meos] ausculta. [quasi] dicit, Omnia quæ effabor, aduertentia sunt condigna. [Ecce] aperui os meum. [Loquetur] lingua mea in faucibus meis] i. intra fauces ad formationem verborum mouebitur, lingua quippe continuatur ad cor. Idcirco p̄meditata, articulata, literataq; profert. Nunquid paruus fuit in oculis suis, qui hoc magnum atq; notabile reputauit, q̄ aperuisset os suum, idq; pronunciauit quod lingua sua in faucibus suis mox loqueretur? Non vtiq; paruæ sapientiæ aut modici ponderis se putauit, qui proprijs actus sic extulit. [Simplici] corde omnes sermones mei] i. verba mea ex sincera intentione pendunt, ita q̄ nihil intendo nisi veritatis defensionem, ad Dei honorem & aliorum ædificationem. Nec loquar ad calumniandum, nilq; calliditatis vel duplicitat̄ is in me reperietur neq; in verbis meis sonabit. Veruntamen iuxta præhabita, istud ita non fuit quia non tantum ex zelo veritatis motus est loqui, sed insuper ex gloria vana, vtpote excellentiam sapientiæ & eloquentiæ suæ cupiens demonstrare, indeq; reputari. [et sententiam] labia mea loquentur puram] i. sensus altos ac sapientiales sine admixtione falsitatis pronunciaibo, quod rursus penitus verum non est: quauis enim multa vera sententiosaq; proferat, falsa tamē ex eis conclusit aduersus Iob, & multa crimina ei mendose imposuit. [Spūs Dei] fecit me] ideo dignum & iustum, vt me verbis diuinæ maiestati derogatiuis opponam. Quemadmodum enim totum quod sumus & habemus, a Deo suscepimus: ita omne id in eius honorem experdere reuerenter debemus, vt ait Hilarius. Porro per spiritum Dei, intelligi potest spiritus diuinus, vel intellectus seu voluntas diuina, seu Deus absolute, qui spiritus est. [et spiraculum] omnipotentis viuificauit me. In Genesi ait scriptura: Formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Vbi per spiraculum intelligitur spiritus seu anima rationalis, corpus viuificans vita naturæ, immo dans homini vitam vegetatiuam, sensitiuam, secundum locum motiuam, & intellectiuam. & ita hic accipi potest spiraculum, quod dicitur spiraculum omnipotentis, quia ab ipso procedit, creatur, infunditur, immo quodammodo insufflatur. Hinc in scripturis veteris test. anima flatus vocatur, vt cum per Esa. 57. dñs ait: Spūs a facie mea egredietur, & flatus ego faciam. Daniel q̄q; propheta Balsasar regi loquens: Deum, inquit, q̄ habet flatum tuum in manu sua, non honorasti. Insuper p̄ spiraculū intelligi potest ipsa inspiratio Dei p̄ gratiā illustrantē, quæ viuificat mentē ad vitā sapiētialē seu interiorē sapiē actiū, q̄ aīa vitæ est, iuxta illud Sap. 4. Sapiētia vitam filijs suis inspirauit. Christus etiam in Euang. Iustificatus est, ait, sa

Ag.

Thomas

2. Par. 19. Act. 10.

loquatur

Hilarius

Gen. 1.

Dan. 5.

Matt. 22.

pi-

piencia ab omnibus filiis suis. [Si potes, responde mihi, & aduersus faciem meam confite]i. argumentationibus meis satisfac & resiste, si uales. quasi dicat, paratus sum morem gerere tibi, tuamq; responsum suscipere. sed hoc uerbum rursus superbius uidetur praetendere, quid enim est dicere, si potes &c. nisi scio, quia non poteris mihi respondere atq; resistere? [Ecce me sicut te fecit Deus. Iuxta illud Mala. 2. Nunquid non Deus uerus creauit nos? Et enim quantum ad animam, immediate a Deo sumus creati. Substantia uero corporis, a Deo originali condita est, sed per causas secundas formatur & organizatur, atq; a propriis parentibus propagat. Sed opus naturae est principaliter opus primae causae, etiam iuxta philosophos. Et de eodem luto ego quoq; formatus sum. Quis corpus humanum ex quatuor elementis mixtum dicatur, nihilominus de limo terrae primus parens formatus describitur, quia in hois corpore dicitur terra praeter ceteris elementis. De eodem ergo luto in specie, non eodem in numero, lob Elihuq; formati fuerunt: quoniam utriusq; materia, eiusdem est rationis, & quum ad primam hois formationem, oes de luto seu terrae limo formati afferimur, quia ueritas ita formatus est, in quo oes quodammodo eramus & continebamur, tanquam in originali quodam principio. Unde & oes in ipso peccauimus, secundum Ap[osto]l[um]. Praeterea, p[er] luto[m] apte designat materia corporis nostri p[ro]p[ri]a, ueritas, sed enim iam coagulatum in utero matris, atq; p[er] hoc luto assimilatum. Unde & supra lob ait ad Deum: Memento quo[m]o[m]do sicut lutu[m] feceris me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Hinc p[er] Hier[onymu]m. d[omi]n[us] loquens: Sicut lutu[m] in manu figuli, ita & vos in manu mea. Haec Elihu introduxit, ut ex consideratione paris conditionis, lob summatim ridendi fiduciam, uel ne lob despiceret disputare cum Elihu, eo q[uo]d minor esset. Veruntamen miraculu[m] meum, i. sapia mea mihi desuper mirabiliter data, in qua ita p[ro]fulgeo, quasi miraculu[m] uideat q[uo]d ego quoniam iuuenis sum, inter seniores in sapia uinco, cum t[ame]n de luto sim sicut & illi. Non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi grauis. Non erubescas q[uo]d ego iunior te, ita te in eloquentia supero. Aliquis enim molestus est, q[uo]d alius eis inuenit p[ro]fectior. Communiter quoq; minus periti, & minus facundi, terri solent coram sapientiore & eloquentiore. Itaq; consolatur & admonet S. Iob, ne immoderate graue[m] audiendo suae positionis reprobatione[m] p[er] uerba & argumenta rhetorica. Si quidem tanto solet alicui alterius eloquentia esse molestior, quanto p[er] eam sua assertio apparentius confutatur. Denique secundum Gregorium, arrogantibus p[ro]p[ri]um est, ut antequam aliquid dicunt, mira se dicuros existimet, & locutione[m] suam mirando fuerint antiqua in acutis sensibus ipsa elatio tanta fatuitas sit, ignorat. Hinc Paulus Hebr. subtiliter exhortatus, subiunxit: Rogo autem uos fratres, ut sufferatis uerbum solati; etiam p[er] paucos scripti uobis. Elihu autem quodam inania protulit, & quasi consolando subiungit: Miraculu[m] meum non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi grauis. Ille dicta sua uerbum solati; hic uero eloquentia[m] & miraculu[m] uocat. Dixisti ergo in auribus meis, & uocem uerborum tuorum audiui. Dupl[ic]iter dicit aliquid alteri dici in auribus eius. Primo, quia occurrere ei quod dicit, ore loquentis applicato auribus audiens. Secundo, quia sic dicitur, q[uo]d uerba p[ro]ferunt uisq; ad aures p[er]ceptionemq; auditus, & ita intelligit Elihu. [Mundus sum ego, & absque delicto immaculatus, & non est iniquitas in me.] Hoc formaliter lob non dixit, & quis quodam similia protulit, non tamen ad sensum quem Elihu inde elicit & intendit. Denique moris est quendam animo feruidore, dum quod sibi displicens audiunt, illud repetendo exagerrare, alijsq; uerbis auribus iterare. Passiones eadem ratione non refrenatae, faciunt & ad medium uirtutis ac ueritatis recedere. Imponit autem Elihu ipsi lob, q[uo]d uerba haec dixerit, quia iam frequenter & diffuse suas recitauit iustitias, atq; iustum se esse p[ro]bauit, nec meruisse flagella sibi illata. Nam inter cetera affirmauit: Vestigia eius, i. Dei, securus est pes meus, uiamq; eius custodiui, & non declinaui ex ea. Item quoque: Semper quasi tumetes super me fluctus timui Deum. Et rursus: Haec passus sum absque iniquitate manus meae, cum mundas haberem ad Deum preces. Insuper, quis uerba inducta uolent accipi p[er] eodem, tamen hic possunt distinguere hoc modum [Mundus sum] corde de cogitationibus & affectionibus inordinatis, & absque delicto. i. sine culpa omissionis, [immaculatus] corpore a uitijs carnis, & non est iniquitas commissionis ac opere, seu iniustitiae contra Deum aut proximum in me, & hoc Elihu accipit, quasi lob dicere uoluisset, q[uo]d nulli unquam peccato etiam ueniali subiaceat, cum tamen lob huius oppositum falsum sit, dicens: Peccatus, quod faciam tibi oculos hominum. Et denuo: Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. Non habuit, sicut qui de alio conquerit, & ei mala imponit, cum ille sit innocens. Albertus autem exponit sic: Quia querelas &c. id est, occasiones inueniendi querelas aduersus me molitur est. fidei arbitratu[m] est me inimicum sibi hoc sumit ex eo quod lob supra dixit, alloquens atq; interrogans Deum: Quantas habeo iniquitates & peccata, scelerum meorum delicta ostende mihi. Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum? Sed ut ex dictis in expositione uerborum istorum eclaruit, S. Iob ad talem sensum non protulit uerba haec, quod circumueniat eum, et orquet. Non enim Deum insidiatur homini tanquam maleuolus, uel capiat ut eum circumueniat eum. Immo potius occasiones miserendi homini tanquam pedes meos. [Potuit in uerbo pedes meos] ut me quasi captum

Rom. 5.

Iob. 10.

Gregori

Heb. 13.

Iob. 23. 31. 16.

Iob. 7.

Iob. 13.

Iob. 13.

ptum teneat. Et custodiui. i. ad puniendum obseruauit, [omnes semitas meas] ut occasiones contra me reperiret. Verba haec iam dudum scripta atq; exposita sunt, atq; ex dictis ibidem patet. q[uo]d secundum hunc intellectum B. Iob uerba non protulit ista. [Hoc est ergo in quo non es iustificatus] i. quis in nullo alio excessisses, q[uo]d in uerbis his Deo sic derogatus, clarum est q[uo]d grauius offendisses: quod uerum est, si lob tam male sensisset de Deo, aut sensum hunc p[ro]tendisset. Praeterea iuxta Gregorium, Mens arrogantium, dictorum suorum sensum non penetrat, quia interno gustu priuat, & in exteriores fauores quos amat, relabitur. Vera autem scientia afficit, non extollit: & quos impleuerit, non superbientes efficit, sed calentes. Respondendo tibi, quia maior sit Deus hoies. i. sapientior, iustior, perfectior. Hoc p[ro]mittit Elihu, ad innuendum, q[uo]d lob non debuit conueniri de dispositione Dei circa se, nec asserere se iniuste percussum, sed diuinae mentis iudicium sensui suo p[ro]ferre, tacere & contentari. Item ad innuendum, q[uo]d lob p[ro]sumptuose locutus sit, Disputare cum Deo cupio, quasi Deo esset tam par, q[uo]d idoneus esset disputare cum Deo. Item q[uo]d ad comprobandum q[uo]d Deus melius scit defectus & uicia hoies, q[uo]d ipsemet homo, & ideo homo seipsum nimis iustificare non debeat. Aduersus eum contendit. Deo litigiose imponit, q[uo]d non ad oia responderit tibi, i. oia dubia & quaestiones quae ei p[ro]posuisti de causis flagellationis tuae atq; similibus, tibi non soluerit. Hoc ideo dicit, quia superius dixerat lob: Respondere mihi, quanta habeo iniquitates &c. Rursusq; uoca me, & ego, respondebo tibi. Aut certe: loquar, & respondebo mihi. Cosequenter innuit, cur lob ista dicere non debebat. Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit. Hoc tripliciter explanat. Primo sic: Semel in scripturis & uerbis scriptorum aperuit Deus modum sui regiminis, & cur hoies puniat se flagellet. Ideo secundo id non resumit, uincitq; seorsum & singulariter respondendo ad singula, cur eum ita & ita in hoc & in hoc flagellauerit. Propterea tu lob irrationabiliter quibus tibi diuinitus ad singula responderi. Hinc ait Gregorius: In scripturis nobis in eo quod specialiter patimur, oibus coheret respondere. Ibi uita praecedentium sit forma sequentium. Sic exponit Gregorius. Thomas exponit sic: Semel loquitur Deus sua locutione causali ad extra, qua oia facit, iuxta illud Psalm. 148. Ipse dixit, & facta sunt. Semel autem uerbis rationalibus impressit naturale lumen rationis, per quod inter uerum & falsum, bonum & malum discernere, ueritatem quoque & causam suorum euentuum ingredi, inuenire, seu discernere queunt. Ideo opus non est, ut Deus singulis seorsum respondeat. Hoc autem lumen naturale Deus non repetit, quoniam semel inditum animae, in ea ita gemitur manet. Et t[ame]n quod quodam imprefio lucis diuinae in anima, p[er] quod uideri potest, q[uo]d agendum, omittendum, q[uo]d bonum, q[uo]d malum. Hinc cum in Psalmo dixisset Psalmista: Multi dicunt, quis ostendit nobis bonum? statim addit, Signatum est super nos lumen uultus tui d[omi]ne &c. Porro Albertus exponit sic: Semel loquitur Deus, i. uno modo admonet in communi flagellando, & secundo id ipsum non repetit, ut p[er] singula peccata admoneat eum. Per somnum in uisione nocturna, quoniam irruit sopor super hoies, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures uisus, & erudiens eos instruit disciplina. Verbum hoc concordat & correspondet ei quod supra Eliphaz ait in horrore uisionis nocturnae, quoniam solet sopor occupare hoies, panor tenuit me & tremor, & oia ossa mea perterrita sunt. Stetit quodam, cuius non agnoscebam uultum, imago coram oculis meis, & uocem quasi aure uentis audiui &c. Unde multa quae circa huius loci explanationem potissent induci, illo in loco inducta sunt & requirenda ibidem, ne sine necessitate multiplicatio fiat uerborum. Nepe (ut ibi patuit) in somno exterioribus sensibus ab occupatione, tumultu & strepitu operationum suarum cessantibus, anima ad susceptionem reuelationum aptatur, estq; capax infusionis specierum occultae signantium atq; caelestium impressionum, quo minus circa alia occupatur siue distrahitur. Ideo Elihu asserit q[uo]d in somno, i. tempore somni, in uisione imaginaria seu intellectuali, seu ex utraque commixta nocturna, i. quae fit in nocte, sopore seu graui somno in hoies irruente, tunc Deus per se, uel ministerium angelorum aperit interiores aures uisus, uerborum, ueritas imaginariam & intellectuam, quibus interiora uerba percipiuntur, profertur, noscunt, sicut in lib. de Trinitate Augustinus deducit. Virorum (inquam) uirtute uidentium, i. uirtuorum, quis inter dum ex speciali dispensatione & ratione se consilio Dei, etiam uictus id fiat, ut patet in Balaam, quem S. Hieronymus & alij multi putant fuisse hunc Elihu. Et intruens eos in instructione interna, terudit eos disciplina i. cognitione seu eruditione agendorum, ueritas p[ro]tinent ad mores. Immo etiam frequenter cognitione speculatiua & notitia futurorum penitus contingentiu[m]. Hic tamen potissime loquitur de instructione morali. Nam subditur: ut auertat hoies ab his quae fecit. i. peccatis commissis, & liberet eum de superbia. i. ad humilitatem perducat, ad quam homo tanto p[ro]fectius p[ro]fundiusq; p[ro]ducitur, quanto desuper clarius illustrat. Specialiter quoque postquam communiter dixit, Auertat hoies ab his quae fecit, expressit superbiam. Primo, quia superbia oia origo, caput atq; regina est uiciorum. Secundo, ut insinueret ipsum lob potissime excacatum, q[uo]d nimis iustus & sapiens esset in oculis suis. Ideo quoque putaret se absque suis percussum demeritis, nec acquiesceret rationibus op-

Tob. 13.

Gregori

Iob. 13.

Gregori

psal. 4.

Iob. 4.

Augustin

Num. 22.

Hieron.

positum huius probantibus. seruens animam eius de corruptione. I. Ilesione & languore peccati, quod vulnus est anime. Vnde & Sap. 6. habetur: In corruptio facit esse proximum Deo. De peccatoribus quoque ait Psal. 52. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus. & vitam illius corporalem ac temporalem liberans, ac temporalem presentibus, vt non trahat in gladium. I. in occisionem. Vel vitam anime eius, ne transeat in gladium, id est, ne incidat in diuini iudicij districtiorem, poenam ac damnationem. Vnde superius ait Iob 19. Vltor iniquitatem est gladius. Porro secundum Albertum, ad hanc eruditionem supernam reducitur omnis instructio, quae fit per vehementem a sensibilibus abstractionem homini per oraculum vel per visionem reuelationis, siue fiat per signa caeli, siue per angelos, siue per inspirationem immediatam a Deo, & vix est homo qui non aliquo horum modorum admonetur de futuris, vt dicit Tullius in libro de diuinatione & natura deorum. Ideo quoque Elihu ait, vt auertat hominem ab eis quae fecit, quia peccatoribus terribilia somnia solent occurrere, al

Iob. 7. Iudicij ei quod supra dixit Iob Deo: Terrebis me per somnia. Per quod ipse Elihu pungit Iob, quasi dicitur: Ideo terruit te per somnia, vt recederes a tua malitia. Item haec ait, vt innuat quod Deus per somnium ei satis respondit, im mittendo ei visiones horribiles. Circa praehabita scribit multa pulchra Gregorius. Nam super illud, per somnium, &c. ait: Quid est quod per somnium loquitur nobis diuinitatis innotescit, nisi quod Dei secreta non cognoscimus, si in terrenis desiderijs vigilamus? Si ergo interna contemplari volumus, ab implicatione externa dormiamus. Vox Dei quasi per somnium auditur, quoniam tranquilla mente ab huius seculi actione quiescit, & ipso mentis silentio diuina precepta pensant. Denique super illud, Erudiens eos instruit disciplina, testatur: Consideranti & sese per poenitentiam laceranti, quasi quodam plagae percussione, sunt lameta compunctionis. Hinc Salomon loquitur: Liuor vulneris absterget mala, & plagae in secretioribus ventris. Per liuorem quippe vulneris, disciplinam insinuat corporeae percussio nis. Plaga vero in secretioribus ventris, sunt interna mentis vulnera, quae per compunctionem sunt, quae duo inter se differunt, quoniam plagae percussione dolent, lamenta compunctionum sapienter affligentes cruciant, istae reficiunt dum affliguntur per illas in afflictione merores est, per haec in merores laetitia. Quatuor quippe sunt qualitates, quibus viri iusti anima in compunctione vehementer afficitur. Prima, dum malorum seu vitiorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit. Secunda, dum iudiciorum Dei sententiam metuet & secum querens, cogitat ubi erit. Tertia, dum mala vitae praesentis solerter attendens, meruens, considerat ubi est. Quarta, dum bona supernae patriae contemplatur, quae necesse adipsam, iugens conspiciat ubi non est. Insuper praesentis vitae mala sicut sunt, conspiciere nequitia bona aeternae patriae per contemplationis gustum non attingit. Vnde aliquando mens deuota ad quendam inuisitatum dulcedinem inueni faporem admittitur, & raptim aliq modo ardenti spiritu afflata, renouatur tantoque magis inhiat, quanto magis quod amet, degustat, atque ad hoc intrare appetit, quod sibi dulciter sapere intrinsecus sentit, quae vix huius dulcedinis amore sibi coram se viluit, & postquam hanc utcumque percipere potuit, quod sine illa dudum fuerat, inuenit. Cui inhaerere conatur, sed ab eius fortitudine sua adhuc infirmitate repellitur nec potest mentis oculus in id, quod intra se raptim conspexerat, figere, quae ipso vetustatis suae vltu deorsum compellitur ire. Inter haec anhelat, aestuat, super se ire conatur, sed ad familiares tenebras suas, victa fatigatione, relabit. Consequenter ponit tertium modum loquutionis seu responsionis diuinae. In crepat quoque Deus peccatorem per dolorem. Infirmitatem in seculo, in quo iacet aegrotus, & omnia ossa eius marcescere facit, tam grauius eum affligit interdum, vt robur corporis attenuet, caro consumatur, ossa siccant, asserit autem Albertus, quod verba Elihu non sunt nisi determinationes & expressiones clariores verborum trium amicorum, & primo exprimit verba Eliphaz deo contra Iob loquens, incipit sicut Eliphaz incipit supra, dicens: In horrore visionis nocturnae. Similiter quod nunc Elihu ait, In crepat quoque, &c. superius ita loquutus est Eliphaz: In crepationem domus eius reprobes, quae ipse vulnerat & medetur, &c. Abominabilis ei fit in vita sua panis. I. praegnantia in infirmitate, cibaria vertunt ei in nauseam. & animae illius cibis ante desiderabilibus. durante languore, anima aegri cibos detestat, quos tempore sanitate dulces & concupiscibiles reputauit. Infirmitas namque per adustam choleram inficit gustum seu palatum & linguam. Ideo infirmis oia videntur amara, turbaturque appetitus & cadit. Tabescet caro eius, i. in rabem putredinemque vertetur, durante languore, & ossa quae tecta fuerant pelle & carnibus, nudabuntur. Idem in toto aut parte, ita quod sola pelle apparebunt operata, carne consumpta. Appropinquabit corruptio nisi, mori animam, vita sensitua animalis peccatoris, diuinitus ita plagatis anima sumitur in Genesi, dum Iudas fratribus suis ait de Ioseph: Non interficiamus animam eius. Et in Hieremia Iohanna loquitur Godoliam de Ismaele: Ne veniat & interficiat animam tuam. & vita illius praefata, appropinquabit mortiferis, signis & causis mortis. Si fuerit pro eo angelus loquens vnum de similibus istis quae dicta sunt, id est, quod aeger per somnium terrorem vel inspirationem aut infirmitatem correptus, instructus & emendatus sit. Aliqui legunt, Si su-

Gregorij

pro. 10.

Iob. 4.

Iob. 5.

Gen. 37.

Hier. 40.

Gen. 37.

Hier. 40.

erit pro eo angelus loquens vnum de millibus, i. vnum de numero millium angelorum, secundum illud Dan. 7. Millia millium ministrabant ei. vt annunciet hois aequitatem. Deo praesentet & offerat iustitiam aegri & peccatoris, ad quam per poenitentiam conuersus & per aliquid quod praedictorum adductus est, ita quod inspirationi diuinae acquieuit, vel vexatione intellectum accepit. miserebitur eius Deus, qui non continet in ira sua misericordias suas, & post tempore tranquillitatem largitur, & dicitur angelus: Libera eum ab infirmitate, vt non descendet in corruptionem. I. ne moriatur. Inueni in quo ei propicietur, quia mihi obtulisti aequitatem poenitentiae eius, & quod corporaliter tam dure afflictus est, id quod aequanimiter tulit, hinc habet rationem propiciandi ei etiam in corporis curatione. In quo pietas Dei ostenditur, qui tam pronus est indulgere ac subuenire, & quasi occasionem quaerit ad propiciandum. Consumpta est caro eius a supplicijs pro suis peccatis sibi inflictis. reuertatur ad dies adolescentiae suae, ad talem dispositionem in sanitate ac prosperitate, in quali fuit tempore adolescentiae suae, prout 4. Regum legitur caro Naaman restituta sicut caro pueri paruuli. Deprecabitur Deum aeger sic castigatus, & placabilis ei erit, mentem eius virtutibus decorado, & corpus sanando, vel in sanitate conseruando, & videbit faciem suam, & gratiosam praesentiam eius, seu ipsum praesentem per fidem & diuinae virtutis effectum. In iubilo in excessu & maximo gaudio. In patria autem videbit faciem Dei clare per speciem in iubilo consummato. Et red det homini iustitiam suam, secundum iustitiam suam seu iuxta actus & merita suae iustitiae, quia propter poenitentiam suam sanat eum in corpore, iustificatque in mente. Iuxta hunc modum loquendi saepe ait dominus in prophetis: Reddam vobis iniquitates vestras in caput vestrum, vel simile aliquid. Vel, reddet homini iustitiam suam, i. virtutes & gratiam, quas peccando perdidit homo, Deus per poenitentiam illius restituet illi. Virtus autem iustitiae nostrae, est Dei vt dantis, & nostra vt recipientis. Respiciet hoies, i. recognoscat ac intuebitur eos laetans, de sua sanatione exultans, & dicit, peccasti & vere deliquisti, peccata tua tam commissiois quam commissiois humiliter confitebitur, seque pro eis percussum testabit. Hoc etiam facit, quia iam Deus cor eius illuminat, ideo seipsum humiliat & accusat. & vt erit dignus non recipi, citra condignum castigatus sum, & misericorditer actum est mihi erga aeterna, quam merui, poena mihi in temporalem paruam & breuem commutata est poenam: ideo gratias ago. Verba ista notanda & imitanda sunt nobis indefatigenter, vt in aduersis non murmuremus sed quae, quanta & quia commiserimus peccata praesentes, nunquam putemus nos in vita haec condigne puniri in omni quod patimur, pariterissime toleremus, vel ut nihil potderemus respectu vitiois nostrorum, atque intuitu infernalium quae meruimus tormentorum, implentes illud Iudith 8. Non vilificamur nos per his quae parimur, sed reputantes peccata nostris haec ipsa supplicia minora esse, flagella domini quasi serui quod corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Hinc superius dictum est: Multo minora exigeris quam meret iniquitas tua. Liberavit enim animam suam, i. Deum animam reipsum liberavit animam per modum causae meritoriae, sicut Ezech. 3. & 35. dicitur loquitur Tu animam tuam liberasti, ne pergeret in interitum, ne in aeternum periret, quemadmodum pater erudit & flagellat filium suum, ne ad iudicem condemnaret. sed viuens lucem videret, i. viuendo per gratiam ad lumen gloriae perducatur, & Deum quae vera lux est intueatur, viuens quod in seculo isto vita natura, videret lumen solare & prospera huius vitae, iuxta illud Eccles. 11. Dulce lumen & delectabile oculis videre solem. Ecce haec omnia, scriptas iam admonitiones & correptiones per visionem nocturnam & infirmitatis immisionem, per angelicam subuentionem & illuminationem secretam, vt homo redeat a peccatis ad gratiam, copatur Deus tribus vicibus per singulos. Verbum hoc intricatum est satis, multisque fuit erroris occasio, ita vt dicerent hominem non posse poenitentiam post tertiam reciduationem, cuius erroris assertor (vt Lyra hic recitat) fuit & quidam Rabbi Salomon, excaecator Iudaeorum: excaecatus magister. Nouat quoque haereticus Romanae ecclesiae olim diaconus, dixit sacramentum poenitentiae iterari non posse, allegans illud Apoli ad Hebr. 6. Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt donum caelestis, & prolapsi sunt, renouari rursus ad poenitentiam. Et quod 1. Reg. 2. habetur: Si peccauerit vir in virum, placari ei potest Deus, aut in Deum peccauerit, quos orabit, per istam difficultatem Thomas in Summa contra Gentiles rite determinat. Aplos enim de renouatione ad poenitentiam per sacramentum baptismi, quod non iteratur, loquutus est loco praefato, quibus verba eius alijs modis possunt exponi. In verbis quoque libri Regum inductis, non impossibilitas absoluta, sed difficultas magna exprimit. Porro quod iam Elihu ait, Deum oia haec tribus vicibus operari per singulos, nequaquam superficialiter verificat. Multi enim fuerunt, quos Deus per horribiles visiones somniales & per infirmitates corporales non monuit oportet ergo vt distributio hic notata, sit accommodata, & intelligat de his, quos Deus praesatis visitat modis & vicibus, iuxta quem modum loquendi fertur Psal. 144. Allenat dominus oes qui corrumpunt. Per trinitarium vero seu per tres vicibus, insinuat summeus indeterminatus, & conuenienter hoc loco per trina-

4. Reg. 5.

Hier. 15.

Osc. 4.

Iob. 11.

Iob. 11.

Iob. 11.

Iob. 11.

Iob. 11.

Iob. 11.

rium indeterminatus numerus denotatur, quia nunc agit de iudicio quo Deus iudicat actus humanos, in quibus sententia precedit trina monitio. Interdum iudicium dicitur per millenarium, quod per denarium, aliquando per septenarium, nunc autem per trinarium indeterminatus exprimitur numerus. Denique non sequitur, Deus agit haec tribus vicibus, ergo non pluribus. Postremo, cum tota haec vita, sit peregrinatio quaedam & via ad aliam vitam, quid durat haec via, durat & factus atque facultas merendi ac demerendi ad quod ex utroque testamento plura ac certissima possent testimonia introduci, ut revocet animas eorum a corruptione in peccato, quod mentis corruptio est. Et illuminet luce viventium, in lumine gratiae in praesenti, & lumine gloriae in futuro, iuxta illud Psalmi 55. Placeam coram Deo in lumine viventium. Qui enim Deo fruuntur, praeter ceteris creaturis propius vivere asserunt. Virtuosi etiam viatores, quamvis fontem vitae per charitatem & cetera gratiarum charismata iuncti sunt, vivere proprie perhibentur, in quibus multiplex lux invenitur, videlicet gratia gratam faciens, dona spiritus sancti, inter quae donum sapientiae splendidius micat: cetera quoque virtutes, fructus ac beatitudines frequenter lumina appellantur, quibus oibus anima intus coram Deo pulcherrime clarificatur. Deinceps admonet Elihu S. Iob, non parum animose atque frontose: Attende Iob & audi me, & tace dum ego loquor. In tanti tamque sapientis viri verba interrumpere audeas. Si autem habes quod loquaris, responde mihi. Loquere, quia paratus sum, & facile mihi erit satisfacere tibi. Volo enim te parere iustum. Non ex invidia increpo te, quia iustitiam tibi nunc faueo: & quantum in me est, vellem quod posses vere iustum probare. Quod si non habes, responde mihi, & quod te iustum ostendas, laudi meae tace. tanquam discipulus & conuictus, & docebo te sapientiam, ut ea quae Dei sunt, vere intelligas, atque per illa de te ipso discretius iudices.

¶ Expositio cap. 34. Pronuncians quoque Elihu. Art. 62.

PRonuncians quoque Elihu, etiam haec verba loquutus est. In eo quod dicitur, pronuncians, datur intelligi quod cum grandi autoritate, audacia atque facundia loquebatur, ceteros quasi minus sapientes, infra se reputans constitutos. Audite sapientes in diuinis verbis mea, & eruditi in moralibus & rebus humanis ac naturalibus, auscultate me, quasi dicat. Talia loquar, quae non nisi a sapientibus & eruditis queunt intelligi, quemadmodum ait Apostolus 1. Cor. 2. Sapientia loquimur inter perfectos. In quibus etiam verbis Elihu de se ipso non mediocriter magnifice sentit, utpote in sapientia & doctrina se inuenens eminentem, sapientumque & eruditorum aduertentia dignum. Auris enim verba probat, percipit & iudicat, cuius sint soni, & guttur efficit gustu iudicat. Guttur enim per neruum gustationum vsque ad ipsum protensum, escarum sapores percipit atque iudicat quales sint, quod facit gustu, id per sensum gustus, cuius obiectum est sapor, vigetque gustus in nervo gustationis, & fundatur in eo. Hoc Elihu ait, ad inuendum quod sicut exteriorum sensuum est de propriis obiectis bene iudicare, sic sapientum & eruditorum de intelligibilibus, praesertim subtilibus ac diuinis, qualia ipse Elihu intendit proponere, ita quod sicut auris non noscit aut percipit efficit nec guttur verba, ita nec stultus sententiam sapientis. Hoc ipsum & Iob superius ait. Nonne auris verba iudicat, & fauces comedentis saporem? Porro sensus seu potentiae animae dicuntur operari seu agere tanquam a quo agens, quia per eas suppositum, quod est homo, agit, qui agit tanquam quod agens. Quemadmodum enim esse, ita agere & pati proprie sunt suppositorum, secundum philosophum. Iudicium eligamus nobis, i. falsitate & precipitatione animi spreto ac cui tatis, verum amplectamur iudicium, discrete agendo, rite considerando, sicque respondere sit, dicitur Iob an meum, idonee iudicemus. Tale iudicium quilibet nostrum eligere debet in his, quae ipsum concernunt, & ad ipsius iudicium pertinent, Christo dicente. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Vnde Ap. ait. Si nos ipsos iudicare mus, non vtiq. iudicare mur, & inter nos videamus. Ioculo intellectuali, i. viuaciter praedamamus, quod sit melius. Verius & iustius de materia disputationis sentis. Ideo enim datus est homini intellectus, ut verum a falso, bonum a malo, appetendum a fugiendo discernat ac segreget, quod agere sit placitum Deo, ipse testatur per Hier. 15. Si separaueris, in quibus, preciosum a vili, quasi os meum eris. Consequenter aggreditur ipsum Iob. Quia dixit Iob, Iustus sum. Hoc vtiq. dixit: Si iudicatus, inquit, fuero, scio quia iustus inueniar. & Deus subuertit iudicium meum. I. per se atque iniuste me iudicauit, vsque contra ordinem iustitiae, insigendo mihi poenam abscque meo demerito. Verbum istud S. Iob non dixit formaliter, sed simile aliqd. quod Elihu cepit ad sensum istum. Superius enim Iob 19, dixit. Saltem nunc intelligite, quia Deus non aequo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit. Iudicium autem non aequum, videt esse iniquum. Et iterum dixit Iob 27. Vinit Deus quod abstulit iudicium meum. Sed sicut expositum est, talia Iob non dixit, intendens quod absolute iniquo iudicio esset diuinitus iudicatus, sed quod iudicium quod iudicatus fuit, non esset aequum, loquendo de aequitate humani iudicii, quod vnicuique datur secundum quod meruit. In iudicando enim me, mendacium est, error & falsitas fuit in iudicio, quod Deus me iudicauit, & poenis istis exposuit. Hoc Iob nequaquam asseruit, sed Elihu hoc sibi mendose imponit, quia vide-

Iob. 21.

Ioan. 7. 1. Cor. 11.

Iob. 13.

batur sibi sequi ex verbis Iob. Consequens quippe in antecedente quodammodo dicitur, scilicet virtualiter atque implicite. Et violenta sagitta mea. I. poena mihi a Deo inflata, non per iustitiam, sed per violentiam seu tyrannidem Dei mihi inflata est. Hoc rursus Iob non dixit directe, immo nec aequaliter. Elihu tamen hoc sibi imponit, quia supra Iob locutus est Deo: Sto, & non respicis memtatatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuae aduersaris mihi. quod quomodo intelligendum sit, in superioribus iam patuit. Iterum autem Iob 19, Iratus est contra me furor domini, & sic me habuit quasi hostem suum. abscque villo peccato, in nullam habui culpam, ut pateret ista. Verum est quod Iob testatur est se abscque peccato suo esse percussum. Nam dixit Iob 17. Non peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus. tamen non dixit se absolute esse abscque omni peccato, imo oppositum falsus est, deprecans Deum: Parce peccatis meis. Vnde de dicere voluit, quod licet aliquoties venialiter peccauit, non tamen tam grauiter, ut tanta aduersa meruerit, praesertim quia & penitentialibus quidem satisfecit. Elihu autem sequitur eos, quod alio repetunt sermone, & quod ad adiungunt, quod in ipso est & plurimorum origo malorum. Propter quod Prover. 17. scribit: Qui alio sermone repetit, separat foederatos. Ex praedictis praemissis Elihu infert, loquens ad assistentes: Quis est vir ut est Iob, in nullis inuenit ei similis in malitia, quia facile-gus est & blasphemus, iuxta quem modum 5. Reg. de Achab rege Israel scribit: Igitur non fuit alter talis ut Achab, quod venundatus est ut faceret malum in conspectu domini. tunc qui bibit, quasi poculum intra se sumit, (subannationem) i. peccata subannata seu diuini derisionem iudicii, (quasi aquam) abundanter & abscque mensura ac freno, (quod grauit) i. conuersando comunicat, (suum operibus iniquitatem, & ambulat) ad infernum cum viris impijs, ita quod affectu, verbo & opere eis conformis est. Dixit enim, Non placebit vir Deo, etiam si currerit cum eo. Quis feruenter atque alacriter fuerit voluntati Dei sequutus, & obediens ei. Ire autem cum Deo, est bene agendo ei in oibus consentire, seu eius voluntati se conformare, quemadmodum in Gene. si legit Enoch ambulasse cum Deo. Qui autem hoc ipsum seruenter peregerit, non solum vadit, sed insuper currit cum Deo. Porro haec verba B. Iob non dixit, sed Elihu ea illi imponit, quia hinc inde quodam asseruit, ex quibus haec sequi ipsi Elihu videbant. Sigdem supra ait Iob 9. Innocentem & impium ipse (videlicet Deus) consumit. Et iterum Iob 9. Si flagellat, occidat semel, & non de poenis innocentium rideat. Rursusque Iob 9. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimae manus meae, tamen sordibus intinges me. Denique Iob multipliciter probauit se iustum, sicque cucurrisse cum Deo, & tamen dixit ad eum: Arbitraris me inimicum tuum, ex quibus Elihu intulit, quod Iob dixerit se innocentem, & Deo nihilominus displicentem. Verum (ut patuit) inducta haec verba Iob, non ita sunt intelligenda, ut Elihu interpretatur. Ideo viri cordati, magnanimes, fortes & intelligentes, audite me, quia tales verborum meorum capaces sunt, nec alij digni sunt me audire, ut Iob vitij passionibusque repletus, & ideo incorrigibilis manens. Sic Elihu sensit. In sapientes autem & vitiosi dicunt non habere cor, iuxta illud Hier. 5. Audi popule stulte quod non habes cor. Ose. 4. 7. ait Ephraim quasi columba seducta, non habes cor. Prover. 4. 11. legitur: Qui despicit amicum suum, indiget corde est. In quibus verbis cor, per intellectum seu rationem accipitur. Similiter formidolosi dicunt non habere cor, quia in eis ratio passioni timoris statim succumbit. Absit a Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas operis. hoc est quod ait Psalm. 91. Quoniam reclusus Deus noster, & non est iniquitas in eo. Etiam Deus sublimis & benedictus, naturaliter bonus est, essentialiter sanctus, pure & infinite, substantialiterque perfectus, vniuersae bonitatis, sanctitatis atque iustitiae mensura, causa & ratio. Opus enim hominis reddet ei, si secundum exigentiam & meritum actionis seu vitae hominis reddet ei, insigendo aduersa, tribuendo prospera, & iuxta vias singulorum restituet eis. Si secundum affectiones & studia, quibus bene vel male egerit. Sed quoniam virtus & vitium, meritum & demeritum, magis in interioribus quam exterioribus actibus constituuntur, ipsum quoque praemium essentialiter in patria interiori atque elicito actui charitatis correspondet, certum est quod in verbis Elihu atque similibus scripturae locis, per opus non solum exterior operatio designatur, sed quilibet actio hominis, iuxta quem modum Christus loquitur Iudaeis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem mihi sit ille. Denique, quae verba haec Elihu vera sunt, & multis locis scripturae conformia, tamen secundum sensum quem Elihu hic intendit, non semper veritatem fortiuntur. Ideo namque haec verba inducit, ut probet quod Deus non puniat quenquam in vita hac, nisi pro suis peccatis, quod iam supra frequenter patuit falsum. Vere enim Deus non condemnabit frustra, sine ratione idonea, puta peccato, ut Elihu sensit, quod verum est, si ad finalem atque aeternam condemnationem referatur, versus vero intelligatur ut Elihu intendebat, quod Deus neminem in hac vita obicit seu exponit aduersis & plagis, nisi pro suis peccatis, stare non valet. Nec huic verbum secundum quod verum est, obuiat quod supra dominus ait ad Satan: Tu conuicisti me aduersus eum, ut affligerem eum frustra. Absolute enim loquendo, Deus nullum frustra affligit. Quomodo tamen dicat se frustra S. Iob afflixisse, in expositione 2. cap. requiratur. tunc omnipotens subuertet iudicium. Iustus enim dominus & iustitias dilexit. Hinc Baldath differuit: Nunquid Deus supplan-

Iob. 30.

Iob. 14.

Reg. 17.

Gen. 5.

Iob. 13.

Ioan. 6.

Iob. 2.

Ibid.

Psalm. 10.

Iob. 2.

rat iudicium, & omnipotens subuertit quod iustum est: Quem constituit alium super terram: id est, nullum alium præfecit terræ in principem, sed ipse omnium terrenorum prouisor, iudex & dominus est: aut quem posuit super orbem quem fabricatus est: id est, alium non ordinauit mundi rectorem, sed ipse qui condidit omnia, regit. Sed his obuiare videtur, quod ipsemet Christus ex parte naturæ assumptæ protestatur: Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Hinc secundum doctores, anima Christi prælata & dominans facta est omni creaturæ, humanitatiq; Christi subiecta sunt omnia. Deniq; inferiora reguntur per superiora, sicut corpora cælestia suis motoribus, & terrena seu mixta ab orbibus, planetis, & stellis. Vnde secundum Philosophum, oportet hunc mundum contiguum esse lationi

bus superiorum, vt tota eius virtus inde gubernetur. Immo superius dictum est, Terra data est in manus impij. Sed omnium horum atq; similium vna solutio est, qd Deus nullum constituit regem & principem, prouisorem ac iudicem terræ aut orbis alium, qd se tanq; principalem & propria autoritate, voluntate & lege agentem. Sed hoc modo solus Deus p̄sedit vniuersis. Alij vero quos sibi in quibusdam agendis substituit, sunt ministri ipsius, & velut instrumetales ac secundarij præfidentes, quibus desuper lex certa præfigitur, quam nisi sequantur, à summo principe punientur. Sicq; intelligenda sunt, quæ hic scribit Gregorius: Per se mundum regit, qui per se hunc condidit. Vnde Elihu verba ista induxit, ad demonstrandum qd mundus bene regatur, nec actus hoim iniuste desuper iudicentur, quia oipotens Deus si p̄ se ipsum regere non negligit, quod creauit, quod bene creauit, vtq; bene regit: & qui necdum facta creauit vt essent, quæ iam fecit, non deserit. Hinc non licet ad alium appellare, vt cum Deus sit mensura & regula vniuersæ æquitatis ac veritatis, eo ipso quo ipse aliquid agit, sequitur qd sit rectum & bonum, iustum & verum. Vnde iudicia Dei aliq; occultata sunt, nunq; iniusta. Si direxerit ad eum cor suum, si homo mentem suam ad Deum conuerterit, seu ad susceptionem gratiæ eius aptauerit, faciendo quod in se est, iuxta illud Thre. 3. Scrutemur vias nostras & queramus, & reuertamur ad dñm. Item qd Ose. 14. Conuertere ad dñm Deum tuum, qm̄ corruisti in iniquitate tua. Prouer. 23. scriptum est: Hominis est animum preparare. Et denuo ibidem: Cor hois disponit viam suam, sed Dei est dirigere gressus eius. [Sp̄m̄ illius] i. mentem seu animam, [et flatum] i. desiderium, quod flatui comparatur, cum sit quædam aspiratio ad desideratum. Vel per flatum designatur anima, quantum ad vires suas inferiores, ad se trahit. Deus gratiose sibi coniungit, & per charitatem in se transformabit ac vertet, & quod homo per seipsum non valet, Deus efficiet & cõplebit. Ideo monet Apl̄s Hebr. 4. Accedamus cum fiducia ad throni gratiæ eius. Et Psal. 33. Accedite, inquit, ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. Eccl̄i quoq; 2. inducitur: Quis inuocauit illum, & desepit eum? Hinc per Hiero. 30. dñs loquitur: Quis est iste qui applicat cor suum, vt appropinquet mihi? Præterea curuatur cor, cum appetit imarectificatur vero, cū ad Deum dirigitur: & quo homo se ad diuinam illuminationem ac inflammationem magis disponit, pœnitendo, orando, adspirando, seu alijs virtuosis exercitijs se parando, eo Deus eum gratiosus abundantiusq; implebit, illustrabit, accendet. [Deficiet ois caro simul] i. Deo sp̄m̄ hois ad se trahente, caro deficiet, & ois carnalis affectio extinguetur, corporalesq; robur debilitabit, iuxta illud Psal. 72. Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei. Quo em̄ anima in diuina plus transformatur ac rapitur, eo pars sensitua & corpus in suis actibus amplius remittuntur ac debilitantur. [et homo in cinerem reuertetur] i. cinerem & puluerem se esse humiliter recognoscet: quia quo altius contemplando erigitur, eo propriam infirmitatem clarius intuetur. Deniq; comparatione diuinæ potestatis, sp̄m̄ hois ad se trahentis, ois virtus humana occumbit & debilis, ipseq; homo per mortem in cinerem redit. Quemadmodum etiam Eliphaz dixit: Qui habitant domus luteas, consumentur velut à tinea. Præterea, quidam exponunt hæc aliter: Si direxerit ad eum cor suum, si Deus ad aliquem voluntatem suam direxerit ad eum destruendum, sp̄m̄ illius & flatum ad se trahet, i. ab esse in corpore tollet, atque deficere faciet, ita qd caro prorsus corruptetur, homoq; moriet. Expositio ista videtur inepta, idcirco pertranseo. [Si ergo habes intellectum] i. intellectualem capacitatem ad ea quæ dico tibi, [audi quod dicitur, & ausculta vocem eloquij meij] me. In qd^o verbis clarescit, qd Elihu rursus à sua superbia tactus sit, & de altitudine eloquentiæ atq; scientiæ suæ inaniter eleuatus. Hinc ait Gregorius: Habent hoc proprium arrogantes, vt cum acutum qd sentiunt, inde mox ad vitium elationis erumpant, sensusq; oim in sui comparatione despiciant, & se in suo iudicio aliorum meritis anteponant: quia dum minora incaute negligunt, ad maiora perniciosè prorumpunt. [Nunquid qui non amat iudicium, sanari potest?] Hoc dupliciter potest exponi. Primo, qd qui iudicium discretiõis, quo inter bonum & malum, inter verum & falsum discernitur, non diligit, à vitijs nõ curat. Talis em̄ est indiscretus, rōnis iudicio non acquiescens. Secundo, qd qd iudicium Dei nõ amat, sed reprobatur, in anima nõ sanat. Per qd Elihu notat Iob, qd nec aia nec corpore possit sanari, qd diuino iudicio se opponat, & infor-

mationi humane acquiescere spernat. Itaq; debet homo rectæ rationis amare iudiciũ, examinare & increpare seipsum, alioq; recto iudicio stare, in proprio sensu p̄tinax non manere. [Et quomodo tu eum qui iustus est] scilicet Deum, [intantum condemnas], vt dicas eum subuertisse iudicium tuum, teq; mendaciter iudicasse? Quod rursus Elihu erroneè imponit beato Iob. [Qui dicit regem, teq;] i. impios reges Deus vocat apostatas, i. à Deo atq; iustitia apostatantes, ita qd Deus potestati aut p̄sonæ non desert contra iustitiam, sed reges deponit, occidit, condemnat, iuxta illud Ecclesiastici 10. Sedes ducum superborum destruxit Deus. [qui vocat duces impios] dum impij sunt, ita qd Deus neminem timet, nulliq; cedit in derogationem veritatis. Dicit autem Gregorius: Vnusquisq; rector superbus, toties ad culpam apostatiæ labitur, quoties præesse hominibus delectatur. Sub quo enim sit, non considerat. Vnde necesse est vt qui alijs præest, quæ exempla subditis præbeat, seletier attendat, & tantis se sciat viuere, quantis præesse. [Qui non accipit personas principum,] id est, contra iustitiam eis non desert propter dignitatem principatus eorum. Vnde Numerorum 25. iussit omnes principes Israël suspendi in patibulis. Et Sapientiæ 6. habetur: Potentes potenter tormenta patientur, & fortioris in stat cruciatus. [nec cognouit tyrannum,] i. eum non approbavit, nec causam eius iustificauit, [dum disceptaret contra pauperem] id est, iudicio contra eum iuste contenderet. Immo Iaco. 3. Iudicium sine misericordia facit his, qui nõ faciunt misericordiam, præsertim pauperibus. His autē similia & maiora loquutus est Iob, dicens: Balteum regum Deus dissoluit, & præcingit fune renes eorum: ducit sacerdotes inglorios & optimates supplantat. Multaq; alia loquitur ibi, ex quorum proluxa elucidatione illic inducta, ista clarius patent. [Opus em̄ manuũ eius sunt vniuersi] i. creaturæ Dei sunt parui & magni, iuxta illud Sapientiæ 6. Pusillum & magnum fecit dominus, & æqualiter ei cura est de omnibus. [Subito morietur] i. iusto Dei iudicio repete & improuise de vita tollentur p̄fidentes iniqui, secundum illud Psal. 72. Quomodo facti sunt in desolatione: Subito defeuerunt, perierunt propter iniquitatem suam. [Et in media nocte curuabuntur populi] i. diuina virtute humiliabuntur & deficientur, [et pertransibunt] i. de vita ista ad aliam atque ignotam regionem transibunt. Potestq; per mediam noctem, tempus illud nocturnum intelligi, vel quæcunq; gradus aduersitas & tempestas, vel ignorantia, ac vitiositas mētis. Hinc Esa. 1. afferit: Incuruabit sublimitas hominũ, & humiliabit altitudo virorũ. Est autē & curuatio seu curuitas bona, qua quis p̄pria paruitate ppendens, deprimat semetipsum, humiliter de se sentiens, seq; in cunctis spernens & vilipendens. Vnde Baruch 2. inducitur: Anima quæ tristis est super magnitudine mali, & incedit curua, dat gloriam tibi domino. Per Esa. 4. quæc; 60. Deus p̄mittit ecclesijs: Veniet ad te curui filij eorũ: qui detrahebāt tibi. [et auferet violentum absq; manu] id est, tyranni & violenti ab aduersarijs suis tollentur ac perimētur, quoniam contra tales frequenter excitatur seditio subditorũ, vel occulte interficiunt. Ideo subditur: Absq; manu, i. nisi diuise, nõ potestatiue. Grego. vero exponit, qd diuina iudicia auferunt violentũ, absq; manu, i. inuisibiliter, sicut Danielis 8. de Antichristo seu Antiocho scribitur, qd sine manu contref. [Oculi enim eius] scilicet Dei, suntq; super vias hominum] i. actus hominum intuentur. [Et omnes gressus eorum considerat. Non sunt tenebræ, & non est vmbra mortis] id est, in Deo non sunt tenebræ ignorantie aut obliuio, quæ est velut vmbra mortis. Similiter nec extra Deum sunt huiusmodi tenebræ, talisve vmbra mortis, [vt abscondantur ibi] i. in eis seu per eas, [qui operantur iniquitatem] i. peccatores lateant Deum. Nil enim occultare potest creaturam à creatore. Istis, quia sapissime dicta sunt, immorandum non reor, Deum omnia intueri, p̄sare & iudicare. Ideo tam frequenter profert scriptura, vt hominibus timorē Dei, custodiam cordis, emendationē vitæ inueniat. Vnde Ecclesiastici 23. legitur: Oculi domini multo lucidiores sole, in omni loco contemplantur bonos & malos. Hieremias quoq; 16. dñs protesta- tur: Oculi mei sup oēs vias eorum, non sunt absconditæ ab oculis meis. [Neq; enim vltra in hominis potestate est, vt veniat ad eum in iudicium.] Iam de violento asseruit quod auferetur absq; manu, & causam adiecit, qm̄ oculi Dei sunt sup oēs vias hominũ. Ideo pro peccatis debitas pœnas infligit, quibus verbum istud subiunxit: Neq; enim &c. Vnde ad literam de violento loqui videtur, vel de iniquo ac reprobato, vt sit sensus: Quod vltra, scilicet postq; de vita sublatus est, & à Deo in suis iniquitatibus dephelus, seu diffinitiuæ sententiæ condemnatus, nõ est in eius potestate, vt veniat rursus ad Deum in iudiciũ disceptationis seu examinationis, qd non amplius ad iudiciũ istud habet reduci, præsertim loquēdo de particulari iudicio. Gregorius vero exponit de iudicio discretiõis seu p̄riæ discussionis, quo homo in vita hac examinatus iudicaturq; seipsum salubriter, atq; p hoc venit ad Deum, eiusq; gratiã, reprobãdo & castigãdo seipsum. Post mortē autē nõ est in hois potestate venire ad Deum in seu p tale iudiciũ, qd post mortē non est status merendi. Potest etiã ita exponi, qd ex quo Deus oim habet notitiã, hinc post mortē est in hois aliquid potestate venire ad Deum in iudiciũ, qd velut noluit, ad diuinũ iudiciũ trahit, dicēte Aplos: Oēs nos manifestari oportet ante tribunal Chri. [Cõteret multos] 2. Cor. 3.

& innumerabiles, & stare faciet alios pro eis] i. Deus innumerabiles homines in seculo isto saepe occidit ppter eorum peccata, quibus alios succedere faciet: quod etiam spiritualiter facit, dum plurimos iusto iudicio gratia priuat & perire pmittit. Alijs vero in illorū succedentibus locum, vitam naturæ & gratiæ confert. Hoc est quod supra dixit Iob: Qui multiplicat gētes, & pdit eas, & subuersas in integrum restituit. [Nouit enim opa eorum] i. uitiōsa, notitia simplicis cognitionis, non approbationis, quæ admodum Amos 5, fatetur: Cognoui multa scelera uestra, & idcirco inducet noctē] i. æternæ lucis priuationē, iuxta illud Is. 26. Tollat impius ne videat gloriā Dei. In p̄senti quoq; nox, hoc est, caligo peccati & ignorantie seu priuatio gratiæ eis inducitur. Vnde ait Apostolus 2. Thess. 5. Nō simus nocētis neq; tenebrarum. [& conterētur] i. corporaliter moriētur, spiritualiterq; peribunt. Hoc loco scribit sanctus Gregorius: Omne peccatū, quod tamē citius poenitēdo non tergitur, aut peccatum est & causa peccati, aut peccatum & p̄na peccati. Peccatum nanq; quod poenitētia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit, vt non solum peccatū sit, sed peccatū & causa peccati. Sed peccatū qd ex peccato oritur, non iā peccatū t̄modo, sed peccatū & p̄na est peccati: quia iusto iudicio Deus omnipotēs cor peccantis obnubilat, vt p̄cedentis peccati merito, etiam in alia cadat. Hinc de quibusdam scribit ad Romanos primo Apostolus: Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Propter quod tradidit illos Deus in reprobū sensum, vt cōtumelijs afficiant corporalia in seipsis. In Psalmo quoq; 68. dicitur Deo: Appone iniquitatē sup iniquitatem eorū. [Quasi impius percussit eos in loco uiderium.] i. p̄afatos innumerabiles homines malos Deus contriuit atq; plagauit in seculo isto, quod est uiuētium atq; uidentium mansio, ita q; coram alijs eos percussit, sicut decuit pcuti impios, vel sicut alios infideles sacrilegosq; percussit. Sicq; quali, notare potest tam similitudinem, q̄ ueritatem. Ideo demum pcutit Deus iniquos in loco uidentium seu in cōspectibus aliorū, vt illos exemplo alijs terreatur & emendent. Hinc Albertus alibi legat Ptolemæum in Almagest. dicentē: Qui ad alios non corrigi, alijs corrigent ad ipsum. [Qui quasi de industria recesserunt ab eo.] i. à Deo, & à luce iustitiæ auerſi sunt mente ex studio atq; pposito uitiōso, & peccauerunt non ex infirmitate, vel ignorantia pura, sed ex habitu prauo, ex certa malitia, ex deliberatiōe iniqua, excogitantes quasi industrie uias & media ppetrādi iniquitates suas, q̄ cōcupiscētias suas cōceptasq; malitias studiose ad effectū pducere molunt, & pcepta creatoris sui sciētē transgrediunt, atq; in rebus creatis, caducis & uanis, carnalibus seu terrenis finē sibi constituunt, amorē defigunt, delectationem exquirūt, talia summo, immēse, ac incommutabili bono imp̄ssime & inspicitissime pferētes. De quibus loquitur Hieremias: Sapiētes sunt vt faciāt mala, bene autē facere nescierunt. Isti sunt qui lætātur cum malefecerint, quibus competit illud Psal. 35. Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, non est timor ante oculos eius. [& omnes uias eius intelligere noluerunt.] i. diuina p̄cepta, consilia, testimonia, documēta cognoscere contēperunt. Vel si eas nude atq; informiter sciuerunt, aut scire optarunt ex uanitate ad cōmodū sui, non tñ eas scire uoluerunt notitia formata & efficaci, de qua in prima sua epistola ait Ioannes: Qui dicit se nosse Deū, & mādāta eius non custodit, mēdax est. Hic ignorātia inexcusabilis est, grauās & affectata, quæ admodū ludæorū, de quibus ait Saluator: Si non uenissem & locutus eis fuisset, peccatum non haberēt: nunc autē excusationē non habēt, cuius causam subiungēs. Viderunt, inq; & oderunt me & patrē meū gratis. Illos ergo sequunt malitiā, qui ueritatis odiunt instruatōrē. [De hac materia dicta sunt plura in superioribus. Vbi etiā uerbū istud sentēcialiter continet, cum dicit: Qui dixerunt Deo: Recede à nobis, scientiā uiaq; tuas nolumus. Sed occurrat hic dubitatio vna, quæ solet quosdā mouere, quomodo scilicet aliquis peccet ex certa scientia atq; malitia, seu ex deliberatiōe, & uelut industria, cum tamē secundū beatissimū principē theologorū diuinum Dionysium, Nullus respiciēs ad malum, operetur: & iuxta Philosophum, Omnis malus sit ignorans. Secundum quem, etiā obiectum appetitus, est bonum, ita vt malum (secundum quod tale) appeti nequeat. Et respondendum, q; nullus appetit aut efficit malum culpæ, in quantum est malum, sed in quantum est apprensus bonum, nisi enim uideretur aliquo modo bonum, uidelicet ad aliquid uile & delectabile, nullatenus appetetur, nec fieret. Propter quod Salomon loquitur: Omnis uiri uia, recta sibi uidetur. In quantum ergo peccator iudicat aliquo modo bonū, quod uere est malum, errat atq; ignorās uocatur. Hinc secundū Philosophum, notitiā ueri quam homo in generali synceriter habet, passio seu malitia in particulari obtenebrat, ita q; caret scientia actuali formata, quæ dicitur practica & boni efficaciter approbatiua. Itaq; peccat q; ex deliberatiōe & certa scientia, quod agit, nouit esse illicitum, & tamen id facere decreuit, loquendo de informi & uulga notitia nihilominus caret formata & actuali notitia siue scientia. Illa quoq; informis notitia in particulari facta, ignorantia & errori alicui pmisceat, vt dictū est. Sic ergo peccat quasi de industria recesserunt à Deo, eiusq; uias intelligere noluerunt, [vt puenire facerent ad eum clamorē] i.

Iob 12.

Gregori.

Ter. 4.

Pro. 2.

Ioan. 2.

Ioan. 15.

Ibidem.

Job 21.

Dionys.

Pro. 21.

quere-

querelam, sletum, orationem, [egeni] quem impie opprēsserunt, [& audiret] Deus, i. per effectum & exauditionē cognoscere se mōstraret [uocem pauperis.] i. ab impijs afflictorū. Itaq; vt, concomitanter, non casualiter, hic tenet. Ex hoc enim q; puerſi se tam impie haberūt, consequit q; Deus magis atēdit seu audit vel uindicat eos q; opprimunt ab illis. Vñ Gen. 4. ait ad Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Et Exod. 3. Clamor filiorū Israel uenit ad me, quæ uidelicet ab Aegyptijs opprēbātur crudeliter. [Ipso enim cōcedēte pacē, quis est qui condemnet?] i. si Deus dederit alicui pacem p̄toris in p̄senti, uel pacem æternitatis in futuro, quā potissime dat pauperibus & opprēssis, nullus poterit electū hūc Dei dānare, q; si Deus cōcesserit pacē tēporis, nullus poterit tēporaliter turbare, Deo resistere, eius p̄positum opusq; impedire. Sic & Apostolus ad Roma. 8. ait: Si Deus p nobis, quis contra nos? [Ex quo abscondit uultū] suū, i. gratiā contēplationis atq; p̄sentia suæ gratiosam serenitatē abstraxerit, quod etiā bonis aliq; dispēsatue quodāmodo facit. [Quis est q; contēplet eum?] nullus plane, q; ad contēplationē summæ & incōp̄hēnsibilis ueritatis, ad intēndā pulchritudinē Dei, ad delectandū in eo synceriter, requirunt grā gratū faciēti, charitatis, donumq; sapiētiæ. [Et sup gentē & sup oēs homines.] i. tam in qualibet gēte, q̄ in tota hominū multitudine seu in hominibus singulis, istud dictū locum & ueritatē sortit, q; scilicet Deo pacē domante, non est qui dānet, & si uultū suū absconderit, non est qui hominē consolet. Hoc patet (secundū Gregorium) in gentilitate cōuersa, & in synagoga relicta. Nullus ergo suus uiribus gratiā contēplationis ascribat. [Qui regnare fecit hominem hypocritā] ppter peccata populi. Deus indignos, insufficientes, indoneosq; platos seu principes alijs p̄ficere dicitur permittit magis q; effectiue, nisi forte iniquum per impios p̄sidentes corrigat & emēdat uita subditos, electos purgans subiectos per rectores iniquos. Hinc per Esaiam ait: Dabo pueros principes eorū, & effeminati dominabunt eis. Atq; Os. 13. Dabo tibi regē in furore meo, & principes in indignatione mea. Hoc ergo ppter populi sit peccata. Deniq; quod interim particulariter agit in sine seculi, generalissime durissimeq; complebitur, quādo ppter Iudæorū rotiusq; mundi excessus, homo peccati, filius perditionis Antichristus, mundi monarē hiam suscipiet, de quo Iudæis loquutus est Christus: Ego ueni in nomine patris mei, & non accēpistis me. Si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis, de quo 2. ad Thessalonicē. 2. scribit Apostolus: Mitter illis Deus operationē erroris, vt credant mendaciō, eo q; charitatem ueritatis nō receperunt. Hinc ait Gregorius: Nullus q; iniustū rectorē patit, illā immoderanter accusat quoniā sui fuit meriti, puerſi rectoris subiacere ditioni culpā ergo p̄p̄ri magis accusat operis, q̄ iniustitiā gubernantis. Sic quoq; secundū merita subditorum, tribuuntur p̄nae regentium, vt saepe qui uidentur boni, accepto mox regimine p̄mutentur, sicut de Saule 1. Reg. 13. 14. 15. habetur. Itē, sic pro qualitatibus subditorū aliquādo disponunt acta regētium, vt saepe p malo gregis, delinquat etiam uita boni pastoris, vt pater de Dauid in numeratiōe populi, cuius culpā idēo populus luit. Sed quia ipse Dauid culpa in hoc ipso nō caruit, nam uoluntarie supbiens fuit, hinc & ipse punitus est: quia intimo dolore atq; ingenti timore angelum intēdo, & populi sui plagam cernendo, fuit p̄stratus. Sed quia rectoris habent iudicem suum, magna cautela est subditorū, non temere iudicare uita regētium, sed p̄p̄riam infirmitatem incessanter pensare. Saepē etenim quia de nobis ipsis fortia credimus, platos nostros districte iudicamus. Quo enim nos ipsos minus cognoscimus, eo illos quos resp̄hendere nitimur, plus uidemus. Hæc atq; similia multa, pulchra ac ualde uilia circa hunc locum scribit Gregorius de his, quæ p̄sidentes subditosq; concernunt, & quomodo quilibet eorū de seipso humiliter æstimare & ad alium habere se debeat, quæ in Gregorio requiruntur. Postremo Elihu idēo uerbum istud induxit, vt insinuaret ipsum Iob fuisse hypocritā, & ppter populi sui peccata, diuina p̄missione regnasse. Consequenter alloquitur sanctū Iob. [Quia ergo loquutus sum] p̄bando intentum, [ad Deum.] i. ad ipsius honore, atq; finaliter ppter eum, ad quem etiam aliquādo direxi sermonem, [te quoq; non phibeo] loqui. Disputantium enim est, se inuicem audire. [Si erraui, tu doce me.] condispūtantes etenim dociles esse debent, non pertinaces. Ideo si vnus alio quid nouit, alter acquiescere debet. Nec propter uictoriam aut laudem inanem, sed ppter ueritatis notitiam & uirtutis profectum disputatio fieri debet ex charitate. [Si iniquitatem locutus sum,] id est, uerba iniqua, [vltro non addam:] quia peccatis p̄teritis non sunt noua addenda, sed de illis dolendum, & de futuris cauendum, secundū illud Ecclesiastici uicesimo primo: Fili, peccasti, ne adicias iterum, sed & de p̄teritis deprecare, vt tibi dimittantur, & quasi à facie colubri fuge peccata. P̄terea (iuxta Gregorium) consuetudo arrogantium est, tunc auditores de uerbis sacrum errore inquirere, cum se nouerint non errasse, sed fortia quædam dixisse, vt de ipsa inquisitione laudentur, [qui tamen de errore argui adsp̄nantur, dum errasse noscuntur. [Nunquid à te Deus expetit eam,] i. si loquendo iniquitatem incurri, hanc Deus exquiret ad me, non à te quoniā ego p̄ ea rationem dare & p̄nam p̄peti exigam, non tu,] q; displicuit tibi iniquitas

Esaie 3.

Ioan. 5.

2. Reg. 24.

634 3

mea vel sermo meus? Ideo pro meo peccato non punieris, sicut frequenter vnus sit particeps culpæ alterius per consensum ad illam, quasi dicat, Non debes de verborum meorum profectione turbari, quia si in eis excedo, egomet puniar. Vnufquique enim, teste Apostolo, pro seipso rationem reddet. Ad quod insup aliâ ratione adducit [Tu em̄ cœpisti loqui, i. occasionem huic disputationi dedisti, dicendo, Pererat dies in qua natus sum &c. & nō ego] Hoc etiâ Elihu ait, quoniâ culpabiliores esse solent qui in contentionibus inchoant, q̄ qui respondēt. [Quod si quid melius nosti, loquere.] quod dicit, non putâdo q̄ Iob aliquid melius ipso sciret, sed vt eum magis confunderet, immo ad ostendendum insipientiam S. Iob, supbe mox subdit [Viri intelligētes loquātur mihi] quia tales duntaxat digni & apti sunt mecum conferre & disputare. [et vir sapiēs audiat me] quia talis solū capax est sententiæ verborū meorū, quasi dicat, Iste Iob ppter passiones & vitia sua indignus est me alloqui & audire.

Iob 2. Hinc subdit [Iob autē stulte locutus est.] Cum tñ iam discū sit, in omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum quid contra Deum locutus est. [et verba illius non sonant disciplinam] i. non indicant eum moralem, reformatū & disciplinatū, nec continent veram doctrinā, immo ostēdit, q̄ sit penitus vitiosus. Siquide minus dicit, & magis significat. In quibus verbis rursus Elihu p̄sumptionē suā arrogantiāq̄ demonstrat. Veruntñ consequēter zelum Dei habere se simulat. [Pater mi] i. O Deus creator, ratione conditionis & gubernationis pater, [probet Iob vsq; in finem]. vsq; ad mortē aduersitatibus exerceat, quousq; ab errore cessauerit, & veritas tua ei p̄ flagella ista probeat, quia p̄ rationē instrui designat. [Ne desinas ab homine iniquitatis] hoc est, nō cesses impiū istum peccare, quia nō emendat verberibus, qui tantæ est impietatis, quasi homagium fecerit ipsi peccato. Vnde Antichristum Apostolus hominem peccati appellat. [qui addidit super peccata sua] alia multa & magna, [blasphemā,] quæ est impositio falsi criminis in Deum, à quo se phibet iniuste iudicatum & casum. [Inter nos interim constingat] i. p̄nens coarctet, & flagellis cingatur, vt se libere mouere nō queat. [et tunc] i. ita cōstrictus [ad iudicium] vt tunc, videlicet p̄nens cōdebitas diuino iudicio insigēdas, [puocet sermonibus suis] blasphematoris [Deum] i. causam p̄narum hęc Deo ministrat: non q̄ quietissimus & inuariabilis Deus nostris vitijs aut modo aliquo puocetur, sed qm̄ ob nostra peccata tales nobis p̄nens infligit, quasi p̄ hęc puocatus existeret. Intātum em̄ hoc est, vt etiâ ira & furor ei ob similitudinem operis ascribant. Porro quod ait, puocet sermonibus suis Deum, non imprecatiue seu optatiue, sed ironice dixit, quasi dicat, obstinatus & incorrigibilis es: ideo peccet & agat quod vult, quæadmodum Apocalyp. 22. dicitur: Qui in sordibus est, sordescat adhuc.

¶ Elucidatio literalis Capituli 35. agitur Elihu hęc &c.
Articulus sexagesimus tertius.

Igitur Elihu hęc rursus locutus est. Elihu multis argumentationibus vsus est, & vicissim intento concluso, paulisper cōstituit, dans locum respondēdi beato Iob, quo silente, Elihu arbitrans eum, vel ex ignorantia, vel ex indignatione tacere, disputationem suam resumens, ipsumq; Iob acriter impugnavit quia se victum non fatebatur, nec culpabilem affirmabat. [Nunquid a qua tibi videtur tua cogitatio, vt diceret] illa verbis p̄dendo, [Iustior Deo sum?] Dixit em̄. Non tibi o Deus, placet quod bonum est? i. vita seu actio virtuosa. Verba ista beatus Iob non depremissit formaliter, immo nec virtualiter, sed Elihu asserit eum ista dixisse, quia sequēbantur ex præhabitis verbis Iob, secundum quod ea Elihu intellexit. Siquidem superius ait Iob: Quis mihi tribuat, vt veniam vsque ad solium eius, scilicet Dei, proponam coram eo iudicium? Noto multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat. Proponat æqualem contra me, & perueniat ad victoriam iudicium meum. Ex quo sequi videtur, q̄ secundum syncerum processum iustitiæ, Iob in causa iudiciali contra Deum præualuisset, sicq; senserit Deo esse se iustiorē. Sed ad quem senserit, verba illa protulerit, ibidem expositum est. Quod autem Iob dixerit Deo, Non tibi placet quod iustum est. Elihu sumpsit ex eo, quod Iob superius dixit: Si facio iustum, non leuabo caput, videlicet quasi non habeam spem placendi Deo per hoc. [Vel] dixit Deo [quid] i. aliquid [tibi] o Deus [proderit, si ego peccauero.] Vel legendū est hoc interrogatiue, eritq; sensus: O Deus, quid proderit tibi, si ego peccauero? tanquam dicat, Placet tibi vt peccem, quasi hoc tibi prodest, & tamen quid tibi hoc potest prodesse? Sic itaq; Elihu imponit beato Iob errorem illorum, qui dixerunt Deo nostram iniquitatem placere, quasi sibi ad aliqua vitia, vt scilicet ipse ex ea iustiter appareret, eamq; viciscendo, suā declararet iustitiā, ad quod aliqui allegauerūt illud Psalmistæ: Tibi soli peccauit, vt iustificeris in sermonibus tuis, & viuas est indicanda. Contra quorū errorē Apostolus ad Roman. 3. disputat, inter reliqua dicens: Si Dei veritas in meo mendacio abundabit is gloriam ipsius, quid adhuc ego tanquam peccator in hoc? Præterea, verbū istud Elihu imponit beato Iob, q̄ superius dixit Deo: Quare me mundū esse nō poteris? [Nam] ego respondebo sermonibus tuis] quibus se iustum probasti,

basit, ostendens q̄ falsi sint, [et amicis tuis tecum,] i. tribus vitis istis, qui à te conuicti & tibi nunc consentientes, pariter tecum sunt reprobandi. [Suspice cælum] i. orbes cælestes & stellas seu ciues supernos, [et intue] naturam, cursum, dignitatem, actionem & perfectionem omnium horum, [et contem] aethera q̄ alior te sit] i. ex consideratione creaturarum istarū: Dei altissimi, perpendere potes q̄ Deus sit iustior, altior, perfectior, sanctior, sapientior q̄ iustiq; extra sp̄erā & ordinem actioꝝ & passioꝝ, ita q̄ malum in eum cadere nullatenus possit. Inuisibilia etenim Dei (secundū Apostolum) ex creatura mundi cognoscunt. Et Sapientiæ 15. scriptum est: A magnitudine speciei creaturæ, poterit creator horum cognoscibiliter videri. Vnde & ab Esaia admonemur: Leuate in excelsis oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Omnia equidem condidit Deus omnipotens perfectiō ualiter infinitus, vt sua in eis relucere perfectio, atq; ex creaturæ ordinisq; eaz̄ consideratione, ipse à rationali creatura honoraret. Propter quod Proverb. 16. dicitur: Vniuersa ppter seipsum operatus est dñs. Ecclesiastes quoq; 3. ait: Fecit Deus opa sua vt timeat. Deniq; quāuis omne creatū finitū sit, Omnia etenim in numero, mensura, & p̄dere Deus creauit, nihilominus ex creaturæ speculatione cognoscit creator esse immensus, hoc est, infinitē p̄fectio nis in potestate, bonitate & sapientia. Ideo Elihu admonet ipsum Iob ad cæli & aetheris seu aeris intuitionē, quasi dicat: Si illa o Iob rite cōsideras, cognoscis q̄ Deus sit te iustior & absolute p̄fectior infinite. Ideo ei nec obesse uales, neq; prodesse. Hinc subditur: Si peccaueris, quid ei noceris, qui inuariabilis impassibilisq; consistit? Et si multiplicata fuerint iniquitates tuæ, qd facies cōtra eum? i. in nocentū ipsius seu minoratōnē p̄fectiōis & beatitudinis eius. Quāuis em̄ Deus in scripturis frequēter phibeat se ex hominū peccatis ad iracundiā prouocari, immo in Esaia testā: Laboraui sustinēs. Et rursus: Præbuisi mihi labore in iniquitatibus tuis. Itemq; Genes. 6. de Deo asserit, q̄ videns iniquitatē hominū, tactus dolore cordis intrinsecus, dixit: Pœnitit me fecisse hominē. Et per Malachiā loquitur: Si cōfget homo Deū, quia vos configitis me? quāuis (inquā) ista atq; similia in scriptura veritatis contenta sint, non in ista dicuntur, quasi diuina mens infinitē tranquillitatis & gloriæ suæ int̄næ vsquam sustineat detrimentū, sed ppter similitudinē operis eius ad extra, talia asserunt. Ideo Hieremiā 7. legitur: Nunquid me ad iracundiā prouocat, dicit dñs? Nonne semetipsum in confusione vultus sui? Porro si iuste egeris, qd donabis ei, aut qd de manu tua accipiet? i. p̄fectioni eius nihil adicies, nec aliquid quo p̄ficiatur, à te sumet. De quo ait Psalmographus: Dixi dñs, Deus meus es tu, qm̄ bonorū meorū non eges. Nec obstat quod Hieremiā 13. scriptum est: Date gloriā dño Deo vestro, anteq̄ contenebreat. Et Apoca. 19. Regnauit dñs Deus noster oīpotes, gaudeamus & exultemus, & demus gloriā ei. Talia quippe dicunt, non q̄ demus Deo quod ipse non habet, aut quo caret vel indiget, sed q̄ quod tenemus, vel ab ipso accepimus, ei exoluimus, quæadmodū 1. Paralipo. 29. Dauid loquit Deo: Quis ego & quis populus tuus, vt possimus tibi ista p̄mittere? Tua em̄ sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi, homini qui similis tui est, nocerit impietas tuarū? Culpa vnus, alteri nō nocet nocemēto culpa, ita q̄ propter peccatū vnus, alter reddat culpabilis culpa personalis & p̄pria, cui p̄na sententia debeat, nisi alter ex peccato alterius inducat ad culpam p̄sonaliter peccans p̄ impatientiā, iram, cōsensum, aut simili modo. Sed peccatū vnus cuiusq; in p̄prium redundat authorē. Propter quod Ecclesiasticus 27. ait: Qui fodit foueā, incidit in eam, & facienti nequissimū cōsiliū sup ipsum deuoluet. Ecclesiastes quoq; 10. Qui dissipat sp̄em, mordebit eum coluber. Quō ergo impietas vnus nociua est alteri? Et respondēdum, q̄ impietas, limpia & crudelis seu vitiosa actio vnus, nociua est alteri directe nocemēto p̄næ seu damno p̄nali, inferēdo damnū in p̄na, substantia, fama, aut sobole, vt patet de homicidio, oblocutione & furto. Interdū etiâ & q̄si indirecte culpa vnus nocet alteri nocemēto culpabili, inquātum est sibi occasio delinquēdi. Immediate tñ alter nō incidit culpam p̄sonalē, nisi per p̄pria voluntatē, secundū Augustinū, dicentē q̄ peccatū adeo est volitarium, q̄ si nō esset volitariū, nō esset peccatū. [et filiū hoīs adiuuabit iustitia tua.] Virtus em̄ & p̄fectio vnus, alteri, immo & multis p̄dest, bonū exemplū præstādo, veniā & gratiā impetrādo, ad cautelam p̄uidam inducēdo, ab erroribus corrigēdo, ad veritatis notitiā perducēdo. Ideo Iacobus monet: Orate pro inuicē, vt saluemini. Multū em̄ valet deprecatio iusti assidua. Et Ecclesiastici 33. scriptū est: Videte q̄ non solū mihi laboraui, sed omnibus exquirētibus sapientiā. Deniq; quō impietas vnus nocet alteri, atq; iustitia vnus alii iuuat, sc̄ipue cōstat ex eo, qd ad Roman. 5. ait Apostolus de Adam & Ch̄o: Sicut per vnus inobediētiam peccatores constituti sunt multi, ita per vnus hominis obediētiam iusti constituent multi. Postremo, hoc loco inter hominē & filij hoīs, nō oportet differentiā realē inducere. Siquē in toto hoc libro rhetorice scripto, eadē res atq; sententiā sub alijs verbis frequēter exprimit. Insup q̄ indixit, cōsequēter & explanat. [Propter multitudinē calumniatorū clamabit] i. calumniā patientes dolose vociferabunt, & à Deo vel ab hoīe auxiliū postulabūt ppter iniuriam & violētiam

Roma. 14.

Iob 3.

Iob 2.

a. Theff. 2.

Iob 13.

Psal. 50.

Iob 10.

Romani. 1.

Esaie 40.

Esaie 7.

Esaie 43.

Malach. 3.

Psal. 15.

Augusti.

Iaco. 5.

Exo. 12. 3. eis à calumniatoribus factam, sicut filij Israel clamauerunt ad dominum in Aegypto, ppter multitudinem Aegyptiorum calumniantium eos. Talis autem clamor venit interdum ex zelo iustitiae, prout in Euangelio ait Saluator: Deus non faciet vindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, tanquam dicat, Immo utique faciet. Nam subiecit, dico vobis quia cito faciet vindictam illorum, iuxta hanc expositionem quod dicit, calumniatores, passivè accipiunt. Potest quoque sumi actiue, eritque sensus, ppter multitudinem calumniatores, i. iniuriam violentiamque passorum, clamabunt calumniatores, quando pro suis peccatis debita sustinebant tormenta. Prima tamen expositio sequentibus amplius consonat. Nam sequitur: & euilabunt ppter vim brachij tyrannorum. I. impotentiores & inopes flebunt ppter oppressionem & contumeliam eis à tyrannis & duris illatam, quod spiritualiter sumi potest. Quemadmodum enim quidam corporalia damna inferunt, persuadendo aut opprimendo, sic quidam spiritualiter nocent ad vitia inducendo, blandiendo aut pterrendo. Vnde secundum Augustinum, duplicem aciem mundus pducit aduersus Dei electos seu martyres. Nam blanditur vt fallat, terret vt vincat. [Et non dixit: Vbi est Deus qui fecit me?] Hoc quidam singulariter irahunt ad Iob, ita quod Elihu dicere voluit, quod Iob contradicendo diuinam iustitiam, & in aduersis cedendo impatientiam, non attendit diuinam maiestatis presentiam, nec pensauit Deum esse suum factorem & omnium iniustitiarum conditorem. Insuper indeterminate accipi potest, quod quicquid in aduersis deficiens, non dicit verbum seu factum, Vbi est Deus qui fecit me? id est, in ipso non sperat, & eius assistentiam non ppendit, neque presentiam inuiescit. Hinc dicit Gregorius: Quisquis aduersitatum tribulatione frangitur, à quo factus sit, mini me contemplatur. Nam Deus, qui quod non erat, fecit, factum sine gubernatione non deserit: & qui benigne hominem condidit, nequaquam cruciari iniuste eum permittit. Nunquam ergo iniuste nos tribulari putamus. [Qui dedit carmina in nocte] i. cantica iucunda seu consolationem in aduersitate, quia per gratiam suam dat Deus electis aduersa cum gaudio ferre, prout Iacob monet: Omne gaudium existimate fratres, cum in diuersas tentationes incideritis. Et Paulus Romani 12. ait: Spes gaudentes, in tribulatione patientes. Christus quoque hortatur: Gaudete in illa hora & exultate. Hinc dicit Gregorius Carme in nocte, est iustitia in tribulatione, quia est pressuris temporalitatis affligimur, spe aeternorum gaudemus. In quibus verbis Elihu notat Iob, quod in tribulationibus suis non debuit sic trista ri. Vel sic: Qui dedit carmina, i. psalmos & spiritualia cantica ac reuelationes per modum carminum scriptas, in nocte, i. in seculo & caligine ignorantiae vitae huius. Vel ad literam, in nocte, quando reuelationes diuinæ communiter huius, exterioribus (vt dictum est) sensibus quietantur. Talia carmina in libro iustorum poterat contineri, de quo scriptura canonica facit aliquando mentionem. Vnde Albertus: In nocte, inquit, ignorantiae huius prima carmina de Deo fuerunt illud Catonis allegans: Si Deus est animus, nobis vt carmina dicantur. [Qui docet nos super iumenta terrae, & super volucres caeli erudit nos.] Illa enim cum irrationalis naturae, in quibus nec intellectus, nec ratio est, sed sola sensitiva cognitio. Hominibus autem contulit intellectum, quo inter verum & falsum, bonum & malum discernunt, à particularibus abstractunt immaterialia, insensibilia & diuina cognoscunt, studendo proficiunt, vnum ex alio considerant & concludunt. Insuper Deus homines erudit per legem scriptam & Euangelicam, per illuminationem angelicam, per instructionem diuinam, vnum quoque hominem per alium multipliciter erudit, quod per Apostolos scipue fecit, quemadmodum Paulus testatur: Corripientes, in quibus, omnem hominem & docentes omnem hominem in omni sapientia. Spiritualiter per iumenta terrae, designant homines carnalibus vitis de ditibus volucres caeli, notant superbi & curiosi, quod diuinam illustrationem capaces non sunt. Vnde super illos seu plus quam illos Deus instruit virtuosos ac spirituales, quod vnum, Elihu esse se sensit. Postremo, disputationi aia rationalis, qua inferioribus formis per rationem praefulget, etiam corporis dispositio correspondet, non enim vt caetera animalia, habet homo corpus & vultu prona in terram, sed eleuata ad caelum, vt ex hoc ppendat se ppter caelestium ac diuinorum contemplationem plasmatum, sic quod terrenis & carnalibus spretis, ad superna ferat. Hinc Ouidius ait: Os homini sublime dedit, caelumque videre iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. [Ibi] videlicet in tribulatione, secundum Gregorium. Vel ibi, i. quia eruditioni qua Deus homines erudit, non acquieuerunt, [clamabunt] vitiosos atque feroces dignis plagis percussit, [et non exaudiet] eos Deus. [ppter superbiam maiorem] i. propter eorum arrogantiam in qua manserunt, ac diuinis preceptis fuerunt rebelles, ita quod non ppeniterunt veraciter, nec ex amore Dei, sed ex priuato amore ac seruilii timore, pcedit clamor orationis ipsorum. Vnde Proverbia. dñs de talibus prestat: Tunc (i. in aduersitate, necessitate tempore) clamabunt, & non exaudiam: mane cõsurgent, & non inuenient me. eo quod exorsum habuerint disciplinam, & timore domini non susceperunt. Et Psalmista fatetur: Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiet eos. Itaque qui desuper cupit audiri, neque remaneat in affectu peccati, nec in voluntate peccandi, sed ex corde poeniteat & emendet, atque ad Deum mentaliter amorose conuersus, ac iustitiam zelans, preces fiducialiter fundat in desuper. Hinc

Hinc in Esa. 21. dñs loquitur: Si queritis, querite: conuertimini & venite, hoc est, Si me queritis, vere & ex corde me querite. [Non enim frustra audiet Deus.] Superius dixit, quod calumniatorum patientes seu iniuriati, clamabunt & euilabunt, quorum Deus audit clamorem. Deinde subiecit, quod Deus frustra audiet eos, cuius rationem assignans, nunc ait: Non enim frustra audiet Deus. Itaque sensus est, quod Deus non frustra audiet clamorem, precem & gemitum afflictorum: sed pie atque salubriter eos exaudiet, quorum clamorem frustra audiret, si & oppressores eorum in suis precibus exaudiret, praefertim quia (vt dictum est) oppressi, ex zelo iustitiae orant Deum, vt aduersariorum suorum impietatem ac ferociam debite vlciscatur. [et omnipotens causas singulorum intuebitur.] i. actus, negocia, necessitates, vota, preces & studia omnium considerabit, imo indefinenter considerat, vt omnia iuste iudicet & disponat. Circa quod scribit Gregorius: Nemo qui tardius exaudiri, credat quod à superna cura negligitur. Saepè enim quod impleri velociter petimus, ex ipsa tarditate melius prosperatur. [Etiam cum] Iob loqueretur, non considerat. Deus hominum acta non pensat, nec iudicat, iudicare coram illo. coram Deo iudica per rectam rationem te ipsum, omnia tua discutendo, & inuenies quod Deus prouidentiam actuum habeat humanorum, & quod per tuos excessus iusto eius iudicio sis percussus. Vel iudicare coram illo, i. ab eo utique iudicaberis, & per damnationis tuae experientiam scies quod Deus cuncta consideret. Ideo subditur, [et expecta eum.] Quasi dicat, tempore suo videbis quantum erraueris, iuxta illud 2. Mach. 7. Sustine, & videbis qualiter te Deus torquet. Nunc enim non infero furorem suum. i. in hac vita Deus peccatores longanimitè tolerat, & poenitentiam eorum patienter expectat. Flagella quoque quae hic inferit, ex misericordia procedunt, & ad correctionem hominum communiter ordinantur: quoniam poenitentia praesentis medicinales dicuntur, tanquam ad correctionem patientium ordinatae, quibus interdum contingat oppositum in quibusdam, quos Deus in vita hac horribiliter plagat, & aeternaliter in super damnat, vt in Pharaone & suis, in Dathan & Abiron innouescit. [nec vlciscit scelus valde.] i. peccata hominum in seculo isto non vindicat secundum rigorem suae iustitiae, nec multum districte, sed citra condignum & pie nunc punit & admonet per aduersa, iuxta illud Sap. 11. Misereris omnium dñe, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. Hec autem Elihu introducit contra ea quae superius Iob induxit, in quibus asseruit se ultra quam meruit flagellatum, & quod contra eum furor Dei esset iratus. [Praeterea] iuxta Gregorium, Deus diu nunc impios tolerat, quoniam aeternaliter damnati & furorem suum nunc inferre dissimulat, quia effundendum sine fine in posterum seruat. Eant ergo nunc reprobi, & voluptatum suarum desideria multa iniquitate consumunt, atque eo temporalia flagella non sentiant, quo supplicia eos aeterna expectant. Ex praedictis concludit: Ergo Iob frustra aperit os suum, quia quod loquendo intendit ostendere, non potest firmis rationibus comprobare, sed oppositum iam probauit, [et absque] scientia verba multiplicat. i. indiscrete & insipienter est garrulus, quemadmodum Eccles. 7. legitur: Stultus verba multiplicat. Porro secundum Gregorium, proprium arrogantium esse solet, vt pauca credant quae ipsi multa dixerint: & multa credant, quae ipsis pauca dicuntur, quia enim sua semper dicere volunt, aliena audire non possunt. Vim se pati existimant, si ea quae immoderate sentiunt, immoderatus non effundant.

Elucidatio cap. 36. Addens quoque Elihu. Art. 64.

Ad dens quoque Elihu, haec etiam loquutus est. Tacente B. Iob, Elihu positionem suam multipliciter confirmare curauit, & nunc in isto cap. alijs rationibus probat idem, quod superius iam probauit. Sustine me paululum, patienter me audi paulisper, quia succincte loquar. [et indicabo tibi quod verum est, & quod scire te conuenit.] Adhuc enim habeo quod pro Deo loquar. i. alias intueor rationes ad defendendum iustitiam Dei, cui tu derogas, dum te ipsum praesumptuose iustificas. [Repetam scientiam meam à principio.] ea quae ab exordio huius disputationis meae loquutus sum de ista materia, nunc de nouo plenius prosequar, eademque cum clariori probatione resumam. [et operatore] i. Deum creatorem meum probabo iustum. Vere enim absque mendacio sermones mei. Verumtamen Elihu iste nonnunquam false concludit, & ex veris praemissis contra Iob inania intulit. [et perfecta scientia probabitur tibi] i. probabo tibi quod scientia mea quam de Deo & eius prouidentia, equitate, iudicio habeo & propono, sit integraliter vera, & in genere suo perfecta, videlicet quantum spectat ad viatorum meumque statum. Perfectum quippe pluribus dicitur modis. Consequenter probat rectitudinem diuini iudicij, [Deus potentes non abiicit] i. ea ratione qua potentes sunt, eos non deestatur, nec odit, repellit aut damnat, [cum] & ipse sit potens, immo omnipotens. Non enim odit aut abiicit eos ob id vel per id, in quo ei assimilantur: quoniam similitudo per se est causa dilectionis, secundum illud Eccles. 15. Omne animal diligit simile sibi. Cum ergo potentes per potentiam Deo assimilentur, quod illam etiam fortuitur, prout ad Rom. 15. legitur: Non est potestas nisi à Deo: constat quod ratione potentiae eos non abiicit, sed quia abutuntur potentia, qua si bene vtantur, eos acceptat, vt Samsonem, David, Iudam Machabaum. Simili modo diuites

Gregori

Exo. 14. Num. 16.

Gregor.

Judic. 16.
2. Reg. 7.
1. Mac. 3. 6
Sap. 6.
Mat. 19.

non abiicit, cum & ipse sit dives. Porro quod Sapiens habet, Potentes poterit tormenta patientur, & fortioribus fortior instar cruciatus, de potentibus & fortibus sua potentia abutentibus dictum est, quemadmodum & quod loquit Christus: Possibilis est camelum intrare per foramen acus, quod dicitur intrare in regnum caelorum. (sed non saluat impios) impenitentes, si potentes abiicit & condemnat, hoc est propter impietatem eorum, in quo notat quod Iob qui tempore sanctitatis potentissimus fuit, propter sua sit abiectus & casus peccata, sed argumentum istud nihil concludit. Quamvis enim Deus potentes iustos non abiiciat, spiritualia dona eis tollendo aut damnationem infligendo, tamen quantum ad temporalem tribulationem & exteriorum bonorum privationem, eos aliqui abiicit seu quasi relinquit, propter maiorem eorum peccatum, & ob alias causas frequenter expressas. [et iudicium pauperibus tribuit.] Deus enim est pauperum specialis adiutor & iudex in bonum eorum, iuxta illud Psal. 9. Tibi derelictus est pauper. Et item Psal. 71. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum. Iniuriam etiam pauperum singulariter vindicat. [Non aufert a iusto oculos suos] i. pietatis suae respectum non subtrahit iustis, immo per complacentiam respicit eos, & gratiose conseruat ac diligit, etiam dum eos aduersitatibus, tribulationibusque exponit, iuxta illud Psal. 90. Cum ipso sum in tribulatione. [et reges in solio] i. throno regali, collocat in perpetuum] i. p. omne super vitam eorum si potestate sua bene utantur, quemadmodum Prouer. 29. inducit Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in aeternum firmabit. Potestatem perpetuam ista ad successores regum referunt, dum modo & successores huiusmodi iustitiam patrum suorum sectentur. [et illic erigunt] potestate regali vel elatione superbia. [Et si fuerint in catenis] i. propter suam iniquitatem & peccata humiliter & captiuenter, catenisque costringantur, [et vinciant] i. vinciantur funibus pauperum. [quibusdam] penuriam velur funibus aggrauetur, v. g. fame, siti, nuditate & frigore, [iudicabit] eis opera eorum & scelera eorum, [si] p. illa aduersa Deus reducet eos ad vitiorum suorum considerationem, ita quod ex poenitentia considerabunt proprias culpas, prout Esa. 28. habet. [In] modo sola vexatio dabit intellectionem auditui. [et] violentiam fuerunt. [Potentes enim] precipue reges, multoties potestate utuntur pro ratione voluntas. Animosi sunt enim, & aiositas rationem ineffabiliter caecat. Hoc modo reduxit Manassen regem ad poenitentiam, vt 2. Paral. 33. fert. [Reuelabit] enim aurem eorum] i. interiorum illorum aurem docebit, [vt] corripiat] de peccatis eos increpet & emendet. [et loquitur] p. verba interna seu verbera exhortando, [vt] reuertantur ab iniquitate] i. vere poeniteant. [Si audierint] i. diuinae exhortationi & increpationi consenserint, [et obseruauerint] i. ope compleuerint quae Deus eis iniungit, [et] complebunt dies suos in bono] i. liberabuntur a captiuitate, & ad prosperitatem pristinam reducentur, [et] annos suos in gloria] i. regia dignitate atque latitia. [Si autem non audierint] i. obstinati permanserint, [transibunt] p. gladium] i. gladio percutientur, [et] consumentur in stultitia] i. in suo errore & malitia morientur. Aptetur autem in stultitia, quia nec verberibus & aduersis corrigi velle, stultissimum est. De talibus Hierem. 5. asserit. [Dicitur] percussisti eos, & non doluerunt] i. triuisti eos, & reuerterit accipere disciplinam. Esa. 40. 9. Populus non est reuersus ad percutientem se, & dominum exercituum non exarserunt. [Simulatores & callidi] puocant iram Dei] Simulatores dicuntur, quia aliud intus sunt, aliud foris constringunt, sicut hypocrita & sophista, qui virtuosos se simulantes desideria laudis humanae seu commodi temporalis, quemadmodum de pharisaeis loquit Christus, quod deuorabant domos viduarum sub praetextu plurae orationis. Callidi vero vocantur homines astuti, vel potius versuti & nequa, qui ingenio suo male utuntur, subtiliter excogitando media vitiosa, obtinendi seu adimplendi intentum, vt quidam ambitiosi, qui p. fictam humilitatem conantur sortiri placitum, quibus illud Eccl. 10. competit. Est qui nequit se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Hi ergo iram Dei contra se puocant, quia grauissime peccant] tantoque grauius, quanto induriosius & magis scienter, quanto etiam eorum peccata magis directe contrariantur simpliciterati, veritati & aequitati diuinae. Hinc simulata aequitas non est aequitas, sed duplex iniquitas, quia & iniquitas est & simulatio. Simulatores autem & callidi a syncretitate & simplicitate mentis diuinae, praesertim recedunt, suntque duplices animo, sequentes scribas & pharisaeos, quibus in Euang. Matth. 23. loquit Christus: Vae vobis qui similes estis sepulchris dealbatis, quae foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcicia. Sic & vos quidem a foris patretis hominibus iusti, intus vero pleni estis hypocrisi & iniquitate. Hinc Prouer. 14. dicitur: Vir verus odiosus est. Tanta ergo impietate vitemus, atque in omnibus coram Deo synceriter ambulemus, scientes quod ipse indelenter cordium nostrorum inspectorem & iudex est. Porro, verbum hoc Elihu pulchre ad innuendum quod Iob non vere extiterat iustus, sed simulator & callidus, ideoque a Deo percussus sit. [neque] clamabunt] i. Deum non inuocabunt vere ex corde, [cum] vinci fuerint] i. aduersitatibus seu vinculis aggrauati, quoniam tales raro aut nunquam conuertuntur vere ad Deum, secundum Thomam. Et vt ait Gregorius, qui plus ab hominibus se iustos reputari gaudent & appetunt, eo difficilius etiam in aduersis suam malitiam confitentur. Si autem aliqui grauius coarctantur, iniquos se vix suspicentur consentire, quia interna sua detegere veraci confessione

Luc. 10.

Gregori⁹

confunduntur. [Moriatur in tempestate anima eorum.] Duplici morte moritur anima, scilicet morte peccati praesentis, & morte poenae seu aeternae miseriae in futuro. De prima morte dicitur Sapient. 1. Os quod mentitur, occidit animam. De secunda Apocal. 21. Pars impiorum erit in stagno ardenti igni & sulfure, quod est mors secunda. Simulatorum ergo calliditas anima in vita hac moritur morte culpa, in tempestate, i. multiplici strepitu tentationum, in metu passionum, inquietudine vitiorum, quibus succumbunt, deinde moritur in inferno in vario impetu gehennalium tormentorum. Tales equidem in vita hac innumerabilibus vitijs implicantur, & vita eorum inter effeminatos reputabitur, i. effeminatis comparabuntur. Quemadmodum enim effeminati feriuntur, qui ad foemineam molliem sunt deducti, omni peccato & concupiscentia succumbentes, vt molles & habituati in vitijs carnis & sensibus illi cunctis flagitijs eneruiter cedunt, & rationis fortitudinem vilitate deserunt, sicque pusillanimitas ac timidis conformantur, quia quaerunt latere. Magnanimis vero quaerit synceriter apparere, vt dicitur 7. Ethicorum. Detestabile igitur atque ignobile proflus est genus simularum ac callidorum, qui & daemonibus & effeminatis sunt comparandi. [Eripierit] pauperem de angustia sua. [Pauperibus] misereri Deus singulariter est paratus, si clament ad eum & spiritu pauperes sint seu humiles, quos estis aliqui in praesenti permittat vel diu vel vsque ad mortem a visibilibus seu inuisibilibus hostibus infestari, tamen in morte eripit eos de omni huius vitae angustia: & si purgandum nihil habeant, deducit eos mox ad gaudia sempiterna. Hinc Esa. 25. inducit Dicitur Deus, confitebor tibi quia factus es fortitudo pauperi & egeno in tribulatione sua. Hierem. 40. Cantate domino, quia liberauit animam pauperis de manu malorum. [et reuelabit] in tribulatione animam eius] i. tempore tribulationis seu per ipsam tribulationem illuminabit atque erudiet mentem ipsius. Quo enim quis grauius tribulatur, magisque spernitur, tanto Deus gratiosius solet adesse & adesse, si eius auxilium imploretur immo ex sua miseratione immensa nonnunquam praerent tales, corda eorum gratiose tangendo & conuertendo, tunc quoque consolationes occultas infundit, ad contemplationem caelestis praemij animam eleuat, ita vt in aduersis velut in omnibus diuitijs gloriatur, vt pote tribulationis profectum experiens, & Christo libenter cruciformiter se conformans. [Igitur] saluabit te] Deus, si poenitentis conuersusque fueris de ore angustia, ab arcta & dira tribulatione, quae te quodammodo deuorauit, iuxta illud Hierem. 51. Absorbuit me quasi draco. Vel os angustum, non minar satanae, qui Iob percussit, ferocitatem. Saluabit te inquam] latissime] i. abundantissime, reducendo te ad maximam prosperitatem, vel quod ait, latissime, refertur ad os angustum, vt os dicatur angustum latissime, quoniam tribulatio vna est velut paruus introitus ad multiplicem calamitatem, quia ex vno malo homo incidit plura. [et non habente] fundamentum subter se] i. praedicto ore angusto, quod dicitur absque fundamento, quoniam tribulatio impiorum hic inchoatur, & in futuro continuatur, nunquam vero finitur. Quemadmodum autem pelagus dicitur infinitum & sine fundo, non quia simpliciter careat fundo & sine, sed quia a nobis inuestigari fundus eius non valet, sic mala quae incidit homo paulatim ex aliqua prima sua tribulatione, nequeunt numerari, dum quis in mala poenae seu culpa, continue atque quoti die profundius mergitur. Ideo os istud dicitur sine fundamento & fundo, praesertim cum stabili basi non innitatur. Iuxta hunc modum etiam voracitas cupiditasque prauorum dicitur absque fundo & termino. Propterea Abac. 2. habetur: Vir superbus quasi infernus dilatata animam suam, & ipse quasi mors, & non implebitur. Prouer. 27. legis Infernus & perditio non replebuntur. Similiter oculi hominum insatiabiles. Rursusque Salomon loquitur: Venter impiorum insatiabilis. De inferni vero immensa quadam voragine scriptum est Esa. 5. Dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque villo termino. [Requies] autem mensurae] i. quietas in mensurae fecit, erit plena pinguedine] i. abundantia alimentorum, ita quod victualibus abundabis, reddita tibi pristina prosperitate. Spirituiter vero requies mensurae viri iustis, i. tranquilla cordis sui reflectio in contemplatione & gustu delectationisque diuinorum, repletur pinguedine, i. vberimis charismatibus gratiarum, exuberantia consolationum, profectu virtutum, propter quod orat propheta: Sicut adipe & pinguedine repleat anima mea. Ad hanc mensuram per poenitentiam & quotidianam compunctionem pertingitur, dum omnis carnalis delectatio spernitur, & mundi vanitates vilipenduntur. [Causa tua] i. quae fuit inter Deum iudicem & te, i. actio seu conuersatio tua qua iudicari meruisti, quasi impij iudicata est] i. propter causam tuam demerita a Deo plagatus es, vt impij solent, & sicut causa iniqui solita est iudicari, quasi dicat, non quia potens, sed quia iniquus fuisti, sic es iudicatus a Deo. Vnde secundum intentionem Elihu, quasi, dicit hic veritatem, non similitudinem tamen. [Causam] iudiciumque recipies] i. si vere poenitueris, restituet tibi Deus causam bonam decetero, & primum tibi iudicium faciet, vt poenitentibus fieri solet, qui diuino iudicio ad bona peccando perditam reducant, quemadmodum per Ezech. 18. dicitur: Si impius egerit poenitentiam, cum iniquitatum eius non recordabor amplius. Et Psal. 9. loquitur Deus: Quoniam fecisti iudicium meum & causam

Pro. 3.

Psal. 62.

fam meam, ita exponit Albertus, Thomas vero exponit: Causam iudiciumque recipies, i. causa & iudicium tibi reddent, seu auctoritatem & potestatem iudicandi quas dudum habebas, recipies, ut aliorum possis causas discernere, & iudicare de eis. Spiritualiter ita exponitur, ut cuilibet iusto coemmati causa tua quasi impij iudicata est, quia videlicet eorum iusta vita & actio a malis hominibus reprobata, persequutionibusque impetita a Deo quocumque in vita hac affligunt quasi impij essent. Sed causam iudiciumque recipient, quia in futuro cum Christo iudicabitur, & iudicaria potestatis erigent honoris. Sicque versiculus iste maxime competit Christo, qui cum esset sanctus sanctorum, inter sceleratos est reputatus, & sua humiliatione, dijudicatio ac passione iudicariam potestatem promeruit, & viuorum ac mortuorum constitutus est iudex. Consequenter instruit ipsum Iob, quod habeat se, dum iudicandi potestas sibi fuerit in vita hac restituta. Non te ergo superet iras, commotio, seruos seu impetus irae in te ratione non vincat, secundum illud Ecclesi 7. Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit. [ut aliquem opprimas] in iudicio seu aliquo facto, ut aliqui iudices facere solent. Iudex quippe debet esse velut animata iustitia, ita quae peccatis & passionibus careat, atque in omnibus ratione sequatur, neque alicui iniuriam irroget. Ideo Ecclesi 7. dicitur: Noli quaerere fieri iudex, nisi valeas virtute irumpere iniquitates. [Nec multitudo donorum inclinet te] i. auaritia munge, ne munera accipiendo, a iustitia usquam recedas. Hinc Deut. 16. Moses scribit: Non accipies psonam nec munera, quia munera excacant oculos etiam sapientium, & pervertunt verba iustorum. [Depone magnitudinem tuam] i. cordis tui pompam absque tribulatione] i. absque hoc, quod se autem Deus per aduersa te rursus deiciat, & oes robustos fortitudine] depone p tuam iustitiam atque sententiam a sua presumptione & violentia, quae opprimunt alios hoc est, quantum tibi possibile est, non cedas eis contra iustitiam, sicut nonnulli iudices potestibus deferunt ex timore. Hinc Deut. 1. iudicibus dicitur: Ita parum audietis ut magni, nec accipietis cuiusquam psonam. [Ne perahas noctem] i. geti corporali non immoderanter indulgeas, sed tepissime & mane ad iustitiam faciendam conserue. [ut ascendat populus p eum] i. si in nocte perahas & tardares, contingeret quod populus multus ad narem atque accederet pro robustis, i. ad laborandum seu pugnandum p eis contra iustitiam. Vel p eis, i. ad faciendam querelam tibi contra robustos propter eorum violentiam & offensam. Potest & ita exponi, ne perahas noctem, i. statim sine dilatione fac contra robustos iustitiam iudicium, ne p tua dilationem robusti aggregent sibi populos, quod ad eos defendendos ascendat. [Cave ne declines ad iniquitatem] i. pacta penitentia, non recidias, sicut & Chrysostomus in Euang. ait cui dicitur: Ecce sanus factus es, iam amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. [Hanc enim coepisti sequi post miseriam] i. etiam post afflictionem istam penitentiam tibi a Deo immisissam, non permitisti, sed iustitiam casu te ipsum in derogationem diuinae iustitiae. Ideo admonendus es, ne tempore prosperitatis ad vitia corruas, iuxta illud Prover. 1. Prosperitas stultorum perdet eos. Facilius etiam atque frequentius peccant homines tempore prosperitatis quam aduersitatis. Preterea quoniam Elihu supra iam impetrat S. Iob quod derogavit diuinam iustitiam, ideo Elihu nunc ostendit incomparabilem excellentiam Dei in omni equitate & sanctitate. [Ecce Deus excelsus in fortitudine sua] i. propria potestate, non aliunde participata, sublimis est absolute, vix celsior cunctis, de quibus dicitur Psal. 85. Qui datur in virtute sua in aeternum. Et Esa. 57. Hec dicit dominus excelsus & sublimis habitans aeternitate. Circa hoc allegat Albertus Aristotelem, dicentem in lib. de Causis Primū regit res, praequam commisceat eis, per quod Albertus insinuare videt, quod Aristoteles librum de Causis ediderit quod dici non potest, nec Albertus (ut arbitror) hoc intendit, sed ideo forsitan sic allegat, quia (ut in commento suo super librum de Causis testatur) quidam Iudaeus philosophus nomine David, librum illum composuit, ex quodam epistola Aristotelis de principio vniuersi esse, quodam adiungens ex dictis Alphonso & Auicenna ac Algazelis. Veruntamen magis consentiendum est Thomae, qui in commento suo super de Causis, affirmat scriptum librum de elementatione theologica Procli Platonici compilatum, cuius signum est, quod omnia in lib. de causis contenta, in lib. Procli habent, etiam quae sub eadem forma verborum frequenter, & nullus ei similis in legislatoribus. Omnis enim legislator creatus, a perfectione sapientiae atque iustitiae Dei deficit infinitum, & quicquid sapientiae aut iustitiae, perfectionisque habet, ab illo sortitus est. Ideo Deus Prover. 8. differuit Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt per me principes imperant, & potestates decernunt iustitiam. De quo legislatore scriptum est Esa. 33. Dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex noster. Atque Psal. 85. Etenim benedictionem dabit legislator. Denique, Deus est autor legis naturae, legis scriptae, & legis euangelicae. Vnde & verba haec de vniuerso Dei in carnato Iesu Christo legislatore nostro, scilicet exponunt, cui nec Moses, nec aliquis legis cuiuscumque dator poterit comparari, nunc enim de similitudine apparentis, non imitationis, est mentio, sicut & Esa. 40. quo habetur: Cui simile fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis eius? Preterea lex Christi longe perfectior est omni alia lege, quod in epistola ad Hebraeos, quantum ad legem Moysi, perbas Heb. 10. Apulus. [Quis poterit scrutari vias eius?] i. processus eius in operando ad extra, seu eius effectus, quae sunt vias seu media ascendendi ad creatoris notitiam, Opera enim Dei plenarie cognoscere non valeamus, videlicet quo ad singulas eorum proprietates, actiones, vires & habi-

1045.

Rom. 11.

Hier. 14.

Gregori.

tudines. Vnde Sapient. 9. habetur: Difficile inuenimus quae in terra sunt, & quae in prospectu sunt, inuenimus cum labore: quae autem in caelo sunt, quis inuestigabit? Et Ecclesi 7. ait: Cunctae res difficiles, non potest eas homo explicare sermone. Apulus quoque ad Roman. 11. loquitur: Quam incognabilem habuit iudicia eius, & inuestigabiles vias eius? aut quis ei dicere potest, operatus es iniquitatem? i. Deum nullus reprehendere potest, cum ipse sit bonus, sanctus & sapiens per essentiam, mensura & regula prima ac summa vniuersae bonitatis, sanctitatis ac sapientiae, ita vt eo ipso quo Deus sic agit aut iudicat, bonum & irreprehensibile sit. Memeto quod ignores opus eius. Opus Dei, est totum vniuersum seu mundus, qui vt in libro de ciuit. Dei asserit Augustinus, maius miraculum est omni, quod in eo perpetratur, miraculo. Ideo opus hoc homo in vita hac perfecte cognoscere nequit, s. ordinem vniuersi, & naturam differentiamque specificam cuiuslibet rei. Potest autem hoc loco per opus Dei, quodcumque excellens opus eius intelligi. Vel opera eius pluraliter, quoniam in scripturis frequenter pro plurali ponitur singulare. [de quo] i. Deo vel opere eius, [reciderunt viri] i. sapientes, qui de Deo & eius operibus multa metrice conscripserunt. [Omnes homines videt eum] i. aliqualem saltem habent de Deo cognitionem, per naturalem rationem vel famam, seu aliorum prouidam instructionem, seu per scripturas aut per creaturas. Vnde secundum Damascenum omnibus naturaliter insita est cognitio existendi Deum, quod si aliqui fuerunt, vel nunc sunt, quod vnum verum & summum Deum esse ignorauerint aut ignorent, tales omnino sunt bestiales, & hominis appellatione indigni. Vnde distributio ista intelligenda est pro generibus singulorum, praesertim quoniam infantes & naturaliter stolidi Deum non noscunt, quia nec ratione utitur. [Vniuersi] i. intuetur procul] i. obscure & imperfecte, quia in hac vita Deum non noscimus, nisi ex suis effectibus, qui a plena Dei representatione deficiunt infinite, quoniam in infinitum imperfectiores sunt creatore, sed nec ipsos Dei effectus perfecte cognoscere hic valeamus. Vnde Deum intuemur, quantum ad quia est, & quid non est, nunc quoque intuemur per fidem, & in exilio degimus, ideo dicit Apulus 2. Corint. 5. Dum sumus in corpore, peregrinamur a domino, per fidem enim ambulamus, non per speciem. Et rursus 1. Corint. 13. Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem, s. in patria, facie ad faciem, & nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognoscam sum. [Ecce Deus magnus] non quantitate seu mole, sed omnipotentia, beatitudine, perfectione & gloria substantialiter infinitus, iuxta illud Psal. 144. Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. [vincens scientiam nostram] i. maioris scientiae est quam nos incomparabiliter, & sua scibilitate, cognoscibilitate & actualitate nostram capacitatem atque scientiam transcendit & superat infinite. Propter quod ait philosophus, quod sicut se habet oculus nocturnae ad lumen solis, ita intellectus noster ad manifestissimam naturam, i. ad cognitionem substantiali separatae, potissime Dei, quae ex sua natura sunt maxime cognoscibiles. quia plurimum habent de formalitate & actualitate, quae est ratio cognoscibilis ratio propter quod nos dicitur tamen habere de cognoscibilitate, quantum habet de actualitate. Vnde quod talia non cognoscimus, ex nostra est imperfectione. Ideo Deo Psal. 138. facti Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. Et Apulus ait: O altitudo diuitiarum sapientiae & scientiae Dei. Itemque Psal. 146. Magnus dominus & magna virtus eius, & sapientiae eius non est numerus. [Numerus annorum eius inestimabilis] i. innumerabilibus infinitisque annis, si fuisset annus, Deus consistit non quod tempus cadat in ipsum, tanquam sui esse mensura, sed quod aeternitas competit ei, tanquam mensura sui inuariabilis esse, quae omne tempus ambit & comprehendit, propter quod ait Psal. 101. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient, de quo Dani. 7. ait: Antiquus dierum sedit. Et Exod. 15. dicitur Dominus regnabit in aeternum & ultra. Consequenter excellentiam Dei pro opera eius declarat. [Qui aufert stillas pluuiae] i. stillicidia pluuiae in aere aliquando non producit, nec terrae infundit, sicut ad preces Helix tribus annis & mensibus sex non pluit. Vnde in Hierem. scriptum est, quod factum est verbum domini ad Hieremiam de sermone siccitatis, & effundit imbres ad instar gurgitis, cum sibi placuerit, dat pluuiam copiosam. Porro Gregorius legit, quod aufert stellas pluuiae, quod exponit de stellis, quantum est pluuia suo influxu causare, sicut sunt stellae hyades & pleiades, quas Deus aufert, quantum ad hoc quod eo volente pluuia non producat vel non appareat. [Qui] i. in bres de nubibus fluunt, i. ga exinde descendunt dum nubes resoluunt in aqua, non tamen semper tanta pluuia simul actualiter in nubibus continetur, sed vapores nubium successiue in pluuias condensant. [quae] i. exteunt cuncta de super. [Nubes enim sic extendunt, quod] i. visui nostro operantur, & terram totam cui super extendunt, humectant, propter quod ait Psal. 146. Qui operit caelum nubibus, & parat terram pluuiam. [Si] i. voluerit extendere nubes quasi tentorium suum] i. sic eas augere in aere, vt totum hemisphaerium caeli nostro visui tegat, sicut instat caeli atque tentorium videatur extendere. [et] i. fulgurare lumine suo desuper] i. de nubibus emittere micantia fulgura, quae sunt lumina quodammodo a Deo principaliter procedentia, sicut a prima causa, cuius opus est omne opus naturae & intelligentiae. [Cardines quoque] i. littora maris, quae infra nubes contineri videntur aut etiam continentur, sed & aqua nubium ad littora quaedam ma-

ris pertingere potest. Per hæc enim iudicat populos multos, si per impressiones istas pluuiæ, inter gentes iudicialiter ac iuste discernit, quibusdam pluuias miser corditer concedendo, alijs subtrahendo, iuxta illud Amos 4. Plui super vnam ciuitatem, & super aliam non pluui, & dat escas multis mortalibus. Iqua per pluuias terram fecundat, vt fructus, quibus homines sustententur, producat, secundum quod Esa. 55. ait: Descendit imber de caelo, & infundis terram, & dat semen serenti & panem comedenti.

¶ Declaratio capituli 37. In manibus abscondit lucem.

Articulus 65.

Quidam incipiunt cap. 37. in his verbis, aliqui vero in verbis paulopost subditis. s. Sup hoc expauit. Conuenientius tñ hoc loco inchoari videtur, qd hic specialis sensus exordium habet, & quod subditur, Super hoc, &c. est deter minatio, explanatio & profectio sensus verbi istius. In manibus abscondit lucem, & præcipit ei vt rursus adueniat. Annüciat de ea amico suo, qd possessio eius sit, & ad eam possit ascendere. Hucusq; intelligentia condepndet. Est aut verbu istud sublimè atq; subtile, in cuius expositione affit illuminatio spūs sancti. Itaq; planissime procedendo, manus incorpore æ ac supersimplicissimi Dei, sunt sapientia & potentia, iustitia & clementia, itemq; voluntas ipsius. Hæc em præcipue sunt principia operationis diuinæ ad eam. In his manibus Deus sublimis & benedictus lucem abscondit, quia tam lucem gratiæ & doctæ ad ipsam spectantia, q̄ lumen gloriæ in sua habet & continere potestate, ad omnipotentia suæ arbitrium, lumen gratiæ occultans & pandens, retinens & effundens, auferens atq; restituens. Ideo dicitur, præcipit ei, s. lumen gratiæ vt rursus adueniat, quia ad eius imperium, lumen gratiæ indignis reprobisq; abscondit, seu peccati adlatum, vel etiam virtuoso dispensatiue suspensum, quo ad aliquem luminis huius actum, rursus aduenit, oritur atq; infunditur penitenti, siue ostenditur feruide diligenti, in qua re, in offensione aut iterata offensione, annüciat Deus per allocutionem internam, p̄ spei bonæ illuminationem, per angelicam inspirationem, per testimonia scripturæ, per os hoim vicariorū & ministrorū suorū, annüciat inquam amico, i. suo electo atq; dilecto, vt pote homini virtuoso, qd lux ista possessio eius sit, i. lumen gratiæ stabiliter valeat velut bonum q̄dam hæreditarium in vita hæc possidere, & ad ipsum hoc lumen etiam cum deest, aut actualiter non monstratur neq; insulget, queat ascendere, atq; per ipsum ad lumen gloriæ possit pertingere, ita vt non solum lux creata sit eius possessio, sed per eam luci diuinæ æternæ, fontanæ ac infinitæ possit vniri, insigi, immergi, vt Deus sit eius possessio, suæ fructuonis obiectum, suæ felicitatis dator ac terminus. Hæc est vna & facilis verborū interpretatio horum, quæ dante ac illustrante spūs sancto, longe subtilius ac multo profundius possunt exponi, prout p̄fectis duntaxat conueniunt. Etenim Deus gloriosus & felix, naturaliter, pure ac penitus infinite pius, dulcis ac supereminens, tanq; superessentialis, im mensaq; bonitas ac superadmirabilissima charitas, q̄ oia operat secundū consiliū voluntatis suæ, i. sapiēter ac libere, iuxta Aplm ad Ephe. 1. q̄s vult, illuminat sicut vult, q̄ vult, q̄tum vult, & q̄tes vult. Deniq; infusa lucis radii, splendor, augmentum siue essentiam, ad libitum suspendit, retrahit, tollit, sapienter & iuste oia agens. Insup quos vult obtenebratos & gratia destitutos, relinquit, quemadmodū Exod. 35. Moses ait: Miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Hic itaq; Deus super sanctus & supliberrimus, cuius viuere est amare, amates se amat, sibi conformatis se applicat, transformatis in ipsum se monstrat. Cumq; sui amatoris mentem viderit per priuati amoris meram atq; purissimā euulsioem, a se prorsus auersam, Deoq; plene, pure & integre conuersue vitam, intentam & inhiantem, toto zelo Dei honorē & gloriam in oibus feruide cupientem, oimq; conuersionem ac salutem cordialiter ac efficaciter appetentem, ac p̄ hoc in ipsam syncerissimū ois boni honesti affectum mutatam, cum inquā talē viderit eam, completentiā magnā habet in ea, eamq; velut amicā & sp̄sām apprehendit, stringit, amplectitur, & de bonis suis liberalissime ei comunicat. Et ecce in momento, in istū oculi, in instanti, magnitudinis suæ mole sic vincit, sic occupat, sicq; non violēter aut p̄naliter, sed charitate atq; suaviter opprimit eam, vt ipsa defluat, deficiatq; a seipsa & victa amore, stupēs p̄ admiratione eius quā intuet, superclaræ caliginis, p̄ lucis quā cernit, deliciofissima ac amoenissima serenitate, nesciat de seipsa. Sigdem instantaneè inflammata tam vehemēter, ostēdente se ei dilectō, vt prorsus succubat, vires & sensus corporales amittat. Tū Deus omnipotens & excelsus lucē theoricæ contemplatiōis, claritatē doni sapiæ decoratiuā ac p̄fectiuā, excitatiuam & eleuatiuā, quā lucē abscondit in manibus, menti appalat, p̄ lucē hæc erigēs apicē mentis ad increatæ lucis fulgidissimam contemplatiōem, quæ a principe theologorū magno Dionysio appellat mystica theologia: atq; caliginis intuitio, & secretissima mens cum Deo locutio, diuinæ superisplendidiſsimæ ac inuisibilis lucis amorosa inspectio, eū mēs in increatæ lucis abyſſo demergit, in immensi amoris igne comburitur, in supernaſſimæ ac superplaniſſimæ solitudinis impæcabili, immensaq; amplitudine cuiſſimè errat ac feliciter deuiat, p̄-

Dionysio

dans seipsam, nesciens vbi vel quomodo. Verum in hac intuitione mens vt in pluribus non diu defigitur, sed Deus adorandus, sanctus ac sapiens, lucem quā menti ostendit, super fudit & propalauit, rursus retrahit & abscondit in manibus, atq; post paucum horulē spatium denuo præcipit ei, vt mēti oriatur siue adueniat maiori vicissim cum claritate q̄ antea quæ luce mentis micæte, itaq; intus splendescit, ignescit, alteratur, miratur, opprimit, deficit, tuncq; Deus immensa amoenitatis annüciat de ea, hoc est, de luce ista, quā pauloante abscondit in manibus, nuncq; menti propalat. annüciat inquā dilectō, i. puro ac feruido diuinitatis amator, qd possessio eius sit, eo qd ipse cuncta mūdāna, caduca, præsentia, carnalia, exteriora contempserit, & ad eam Deo suffragatē possit ascendere, ita vt quotidie crescens in ea, tandem incessabiliter luci fontali Deo suam creatori æternō, beatifice stet intentus, frui tue immerſus, amatiue absorptus. Porro lux ista, quā Deus supamabilis, infiniteq; bonus, ita abscondit in manibus, proprie ac subtilissime de ea loquēdo, non est (vt dicitur) realiter idem quod lumen gratiæ, i. ipsa gratia gratificas, quæ lumen quoddā est, nec charitas, nec donum sapientia, nec p̄prios atq; elicitus actus ipsius, nec aliquid habituale & fixum in anima, scilicet nec p̄phetias ed actualis quiddā fulgor lucis diuinæ, vultu mentis creatæ instantaneè defuserit incidens, superq; fulgens, ineffabiliter eā clarificas & perlustrans, ita qd sicut in patria lumen gloriæ disponit ad beatificam visionem, ita lux ista eleuat, acuat atq; clarificat ad præfatā cōtēmpationem, mysticā intuitionem, huiusq; vitæ possibilem altissimā perfectionem, in qua tamen multi varij ac diuersi sunt gradus, secundū quod vnus sanctorū alio sanctior fuisse non dubitatur, quis omnes in gradu perfectiōis extitisse feratur. Nec istud mirum putetur, cum iuxta concordem doctorū doctrinā, in omni actu meritorio præter habituales charitatem & gratiā, requiratur actualis motio Spiritus sancti animā excitatis, quæ a quibusdā vbratio nuncupatur, estq; insulſio quædā summæ lucis in mēte. Postremo de præinducta materia sanctus pater noster, dulcis deuotissimūq; Bernardus Dei amicus, iuxta experientia suam sublimem, conuenientissime loquit ad fratres de Monte Dei, inter cetera dicens: Quicquid hic de visione & cognitione Dei fidelibus impartitur, speculum est & ænigma, tātūm distās a futura visione & cognitiōe, quātūm sidus distat a veritate & tēpus ab æternitate, nisi cum aliquādo sit, quod de Deo legitur in libro Iob. Qui abscondit lucē in manibus, &c. Electo em & dilecto Dei, aliqui lux quoddā vultus Dei ostēditur, sicut lumen clausum in manibus, quodq; patet & later ad tenētis arbitriū, vt per hoc qd quasi in trāscursu vel in puncto videre pmittitur, inardescat animus ad possessionē plenā luminis æterni & hereditatē plenæ visionis Dei, cui vt innotescat aliquatenus id quod ei deest, nonnunq; quasi pertrāsiciens gratia p̄tingit sensum amatis, & eripit eū sibi, & rapit in diem qui est a tumultu regē ad gaudia silentiū, & pro modulo suo ad momentum & punctū idipsum ostendēs ei videndū sicuti est. Interim etiam efficit ipsum in idipsum, vt sit & ipse p̄ modulo suo, sicut illud est: Vbi cū didicerit quid inter sit inter mundum & immundū, sibi reddidit, & remittit ad mūdandū cor, vt si aliqui rursus admittatur, sit purior ad videndū, & stabilior ad fruendum. Nusquā em melius se deprehendit modus humanæ impfectionis, q̄ in lumine vultus Dei, vbi vicissim in osculo & amplexu patris & filij, mediā quodāmodo se inuenit mens sincera. Ad hanc perfectionē nemo pertinigit, nisi per sup̄p̄ius plenariā mortificationē, per omnium mundanorū integerrimā aspersionem, per verā profundissimā humilitatē. Et o quā multi huius serenissimæ humilitatē naturā & actus non nesciunt, aut non aduertunt, qui tamē se vere humiles putāt: sed nullus vere & pure se humilē arbitret, qui timet nesciri, qui appetit apparere, qui amat præesse, qui alium sibi similem aut se maiore esse vel fieri aut apparere vetet. Itaq; vitam nostram in verq; serenissimā ac securissimā humilitatis virtute fundemus, oem mundanū carnalem, vanum & stultum affectū funditus extirpemus. Hæc, Deo præstāte, de huius præclari subtilisq; verbi interpretatione prolata sunt, quatenus sic conuersari conemur, quod ad gustum verborum istorū, experientiamq; dictorū nunc viriliter cōsurgamus. Deniq; Albertus, quod dictum est, in manib; exponit vt sit vna dictio datini casus, p̄ immanes itelligēdo crudelēs, q̄ metas rationis & ætatis transcendunt, quibus p̄pter eorū peccata lux gratiæ & veritatis abscondit, quam expositionem etiā Gregorius tangit. Thomas vero exponit hunc passum de luce corporali solis atq; stellarū, quæ diuina virtute aliqui nubibus occultat, sed hoc ordini literæ consonum nō videt. Si quidē de ea ipsa hac luce sub eodē cōtēxtu mox subdit, annüciat de ea dilectō, qd possessio eius sit: rex quo clarissime patet, de ea luce fieri mentionē, quæ virtuosos debetur lux aut solis, bonis & malis cōmunit est, quæ admodū Christus testatur, qd pater solem suum facit oriri super bonos & malos. Insup de luce solis nō annüciat Deus dilectō, quod ad eā possit ascendere, neq; ob hanc annunciationē Elihu subderet: Super hoc expauit cor meum &c. [Super hoc] i. de his iam dictis mirabilibus Dei effectibus, & de benignitate Dei ad homines electos, & qd homo tā fragilis, ad tam sublimē possessionē lucis deficiat queat ascendere, [expauit cor meū,] pauore admirationis ac reuerentiæ, aut certe pauore timoris, for-

Bernard.

Gregorio.

Matth. 5.

midando ne lucis huius possessione priuetur. Proprie tñ pavor hic pro ecclasi sumitur, sicut in Psalmo 30. quo dñs, secundū antiquā translationē: Ego dixi in pauore meo, pietus sum à facie oculorū tuorū. Vbi Hieronymus trāstulit: Ego autē dixi in excessu mētis meæ. Sicut em̄ in excessu loci ecclasi, sic & in pauore animus à se alienat. Qui autē prædicta pfunde cōsiderat, in excessum mentis mox eleuatur, Deiq; gratiosissimā omnipotentī ac superp̄ssimam charitatē intēssimē admiratur, q̄ ita se habet ad hominē, eum videlicet qui ex seipso tam vilis ac fragilis est, atq; ad omne malum p̄cluis, tam sup̄naturaliter ac intime sibi applicat & coniungit. [& motum est de loco suo] i. relictis terrenis & infimis, in qbus ante quieuit per cōplacentiā & amorē, sola cælestia expetiuit post hanc supernā illustrationē. Etem̄ diuina suauitate gustata, & superna luce taliter cōtemp̄lata, vilescunt menti carnalia & caduca, iamq; in cælestibus demoratur: quia vt Christus fateatur, Vbi thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Augustinus quoq; disseruit: Vbi amor, ibi oculus. Porro, secundū Albertū: Expanescit cor & mouet secundum systolen in consideratione altoꝝ, naturaleq; est, q̄ quādo cor à magnitudine cōsiderata resilit in seipsum, vt paulatim redeat cōsiderare illud magnum, & hoc vocat motum de loco suo, quādo paulatim cor resumat vires, & inquit de alto quod cōsiderauit. Ex qbus verbis elicitur, q̄ istud etiā de corde, pur est quid corporale, quodāmodo perit intelligi, vt sex magnitudine pauoris & admirationis in mente, facta sit redundātia pauoris in partem sensitīuā & cor corporale, ita q̄ corporaliter sit cōcussum & motū secundum systolen, vt tāgit Albertus, cuius tñ verba satis obscura sunt. Cordi nāq; cui cōpetit secundum systolen moueri, non cōpetit cōtemp̄lari diuina, cōsiderareq; alta. Præinducto autē Elihu verbo cōsonat illud Abacuc 3. secundum translationē Septuaginta: Dñe, considerauit opa tua, & expaui. [Audiet] hō vel cor meū, de q̄ statim p̄dixit, expaui cor meū. [audiriōnem] i. diuinā instructionē seu allocutionē, qua dilectio lucem p̄statat propalat. [in terrore vocis eius] i. cū timore reuerētia, quo voce instructiōis diuinæ suscipiet, timēs ne ad Deū indecēt se habeat. Vel in terrore vocis eius, i. cū exteriori voce terribili seu tubali, quia frequenter per exteriores sonos horribiles, fiunt reuelationes diuinæ, quæ ad modū Exodi 19. scribitur, q̄ in datione legis primo cœperūt audiri tonitrua. Ezechiel q̄q; primo sui libri capitulo, & in Apocalypsi Ioannes testatur sonū se audisse, quasi sonū castrorū & aquarū multarū seu tonitruū magni in reuelatiōib; sibi factis. Per talia em̄ exteriora realiter vel imaginarie facta, manuducit hō in reuerētia Dei. Hinc Thomas affirmat: Sicut p̄ visionē lucis corporalis, homo reducitur in cognitionē & expectationē cuiusdā altioris sp̄sialisq; lucis, ita per audiū corporaliū sonorū diuina virtute formatorū, homo manuducit ad audiendā spiritalē Dei doctrinā. Idcirco Ioannes ait, q̄ Christo patrē orāte: Pater, clarifica filiū tuum, venit vox de cælo, quam audiens turba, dixit tonitruum factum esse. Alij dicebant: Angelus ei loquutus est. [Et sonū de ore illius p̄cedentē.] Hoc, secundū Thomā, expositorie addit, vt sit explanatio verbi p̄cedētis, videlicet q̄ homo audiet in terrore, vt dictum est, sonū de ore Dei manātem, id est, doctrinam sapiētīæ Dei ex diuino intellectu exortā, quā inuēdō Deo loquutus mens. Vel sonus iste spiritalis, est interna cōcussio, qua Deus animā suo mouet concutiēq; timore. Hinc ait Gregorius: Sonus de Dei ore, est vis timoris de supra irrūēs aspiratiōe. De huiusmodi sono Sp̄sā in Canticis: Sonet, inq; vox tua in auribus meis. [Super oēs celos ipse considerat] i. Deus omnibus præsidens cælis & altior eis, omnīū superiorū, p̄uidentiā habet, motus & actus celorū disponit, per quos & inferioribus insuit. Sic Albertus & Thomas literam legunt. Porro Gregorius legit: Subter omnes celos & c. vt sit sensus: Quod Deus etiam inferiora sub cælo cōtenta ordinat, cognoscit, gubernat, q̄uis per causas secundas p̄uidentiā in talibus exequat. [& lumen illius super omnes terminos terræ.] Lumen Dei potest intelligi, claritas sapiētīæ eius, quæ est super oēs terminos terræ, qm̄ oīa q̄ in terra sunt, intruet. Est q̄q; lux diuina super omnes terminos terræ, quia sublimior est atq; p̄stantior omni luce terrena. Insuper lumen istud Dei, intelligi potest lumen, quod per luminaria cæli, solem, lunā & stellas, sup̄ oīa climata terræ expādit & spargit. Rursum lumē hoc Dei, est doctrina legis diuinæ, quā cunctis terræ habitatoribus cōmunicauit. [Post tū rugiet tonitruū] i. imperiū, influentiā seu effectū Dei cōsequet qui cūq; sonit⁹ magnus à Deo imperatus, sicut tonitruū, aliq; fragores & venti & motus obedientiū diuino imperio creaturarū. In hoībus vero post Dei illuminationē, cōfurgit rugit⁹ lamētatiōis p̄ p̄rijs culpis, & sonitus laudis diuinæ p̄ eius bonitate ac donis. [Tonabit voce magnitudinis suæ] i. voce à sua maiestate causata, suāq; excellentiā cōdecēte, per quā vocē quidā intelligūt tonitruū. Alij sp̄sā m̄ vocē, quæ est insusa doctrina sapientīæ Dei illam donāti. Deniq; iuxta Gregoriū, tonat Deus voce magnitudinis suæ, cum nobis maiestate suā insinuat, & q̄ magnus sit ipse in cælestibus p̄dit, sicq; tonare Dei, est mēti à dextra magnifice loqui, magnaliaq; mōstrare. [& nō inuestigabis, cum audita fuerit vox eius] i. ip̄s qbus Deus ad intra loquit, quos item illuminat, verba sapientis sibi insusa p̄fecte penetrare non poterūt, nec sensum verborū plenarie capiēt. Vel sensus est, q̄ mens humana

Deū

Deum tonantem inuestigare perfecte non queat, etiā cum vocē eius perceperit, quia ex suis creaturis creator plene cognosci nō valet, cū sit omnibus infinite sublimior, nec potestatem eius effectus adæquat. Tonitruum quoq; & alia impressiōes, quæ sunt in aere, quæ quātum ad causas naturales & proximās, valeat inuestigari, tñ quo ad causas primas & altissimas rationes, ob quas Deus talia facit, perfecte ac particulariter inuestigari à nobis non possunt, secundum Albertum. [Tonabit Deus voce sua] sicut expositum est [mirabiliter] i. ex alta & incomprahēssibili ratione sapiētīæ suæ, & taliter vt homines admittēt, propter eminentiam diuini effectus, cuius rationes & causas perscrutari nō queunt. [Qui facit magna & inscrutabilia.] Hoc supra habitum est atq; expositū. Opera quippe Dei, in seipsis sunt magna & nō parabilia & p̄clarissima sunt opa eius, prout etiā Plato in primo Timæi insinuat. [Qui scipit niui vt descēdat in terrā,] quia ad Dei ordinationē ac iussionem nix generatur in aere, la biturq; deorsum, secundum illud Ecclesiastici 43. Imperio suo accelerauit niuem. Et in Psalmo 147. Qui dat niuem sicut lanā. Opera autē naturę tam particularis q̄ vniuersalis, Deo principa liter ascribūt, ad ostendēdum perfectissimā cognitionem ac p̄uidentiā eius, quod etiam in libro isto potissime agit. [& hyemis pluuijs] Pluuię hyemis appellātur, quia tunc magis abundat solis cessante calore, qui in æstate vapores frequēter cōsumit & nubes dissipat. His pluuijs præcipit Deus, vt p̄ducātur & ruant in terrā. [& imbribus fortitudinis suæ] i. pluuijs cum impetu & copia descendētib; qui dicunt imbres fortitudinis Dei, quia ab ea p̄ueniunt, eamq; ostendunt, quibus præcipit Deus generari in aere & venire. [Qui in manu] i. operatiua potētia [omnium hominum signat] i. disponit, ingenerat, imprimit, aptat quid q̄ tempore facere debeant. Talem enim operatiuā virtutē dedit hominibus, vt secundum varietates temporum dispositionemq; eius ac aeris, ad diuersas operationes sit magis disposita: quæ ad alios actus aptus est homo in die, & ad alios nocte: ad alios in æstate, ad alios hyemē: ad alios tempore siccitatis & serenitatis, atq; ad alios tempore pluuiositatis & tempestatis, hinc subditur, vt nouerint singuli opera sua] i. quibus operibus intendere debeant diuersis temporibus. Item manus seu vis ista operatiua, specialiter accipi potest ratio practica, in qua Deus signat, i. vim discretiuam inter bonum & malum constituit, vt nouerint singuli opera sua, an sint virtuosa vel vitiosa, quod homo per naturalem rationem in pluribus cognoscere potest & noscit. Nam & conscientia atq; secundum multos synderesis à Deo rationi sunt indita. Talis autem ingeniatio sue signatio, etiam brutis à diuina p̄uidentiā quodāmodo est impressa. Deus enim tanquam author naturæ & insitutor ordinis vniuersi, singulis de necessitatib; prouidit, & vnicuiq; naturālē contulit inclinationem ad ea quæ suæ naturæ conueniunt. Vnde irrationalia naturali mouētur instinctu ad opa connaturalia sibi. Itaq; secundum Damascenum, potius aguntur q̄ agant. Hinc subditur: Ingredditur bestia latibulum suum, & in antro suo morabit.] Certis enim tēporibus bestia intrant suas speluncas, & manent in eis breuius siue diutius secundum diuersas naturarū suarū dispositiones. Hinc Psal. 103. dicitur Deo: Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertrāsunt omnes bestia sylvarū. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Et Hier. 8. dominus loquitur: Miluus in cælo cognouit tempus suum, turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus aduentus sui. Deniq; secundum Albertum, tempore frigidus quando generatur phlegma, ingreditur suum latibulum quælibet bestia frigida complexionis, frigidi & viscosi nutrimenti, spissę pellis, parui caloris digestiui, vt serpens, rana, ciconia, hirundo, glis, coturnix, & quædam alia. Hęc em̄ viscosos contrahunt humores circa locum digestionis, & nisi ad tempus iaceant & dormiant, tempore generationis phlegmatis, vt in hyeme, calor digestiuius in eis suffocaret & moreret. In somno enim calor confortatur, & humor viscosus subtiliatur, vt membra possit nutrire. [Ab interioribus] i. à polo antarctico nobis semper occulto, interiori atq; depresso, & à locis quæ sunt versus polum hūc, [egreditur tempestas] quæ ab illis locis veniunt nubes tempestuosæ & motu inuolutionis flantes. Meridionales quoq; venti inde flantes, videlicet à parte quæ est versus polum antarcticum, tempestates pluuiasq; produciunt. [& ab arcturo] i. à parte plagæq; terræ quæ est versus polum arcticum seu septentrionalem & aquilonarem, egreditur [frigus] i. venti quippe septentrionales produciunt frigus in aere. Propter quod Ecclesiastici 43. dicit: Frigidus ventus aquilo flauit, & gelant cry stallus ab aqua. Arcturus autem proprie dicitur constellatio, quæ mouetur circa polum arcticum, & dicitur vrsa maior, vt superius plenius dictū est super illud Iob 9. Qui facit arcum & orionas & interiora austrī. Et ex illa parte p̄cedit æqlo, q̄ causat frigus p̄pter remotiōnē solis ab illa plaga cæli. [stāte Deo cōcrefcit gelu] i. ad Dei imperiū flāre vēto boreali seu septentrionali, cōgelatio oritur & augetur, iuxta illud Ecclesiastici 43. Gelu sicut salē dñs fundet sup̄ terrā. [& rursum latissime fundūtur aquæ] i. stāte vēto australi, sit degelatio, & aquæ gelu confrictæ laxantur, & vndiq; diffundūt, ac pluuię produciunt latissime distillantē,

Au

Hierony.

Matth. 6. Augusti.

Apoc. 1.

Ioan. 12.

Gregori. Cantu.

Gregori.

Gregori.

Iob. 4.

Pfal. 147.

Auster eadem cōducit aquas, aperit terrā, & euocat eā, germinareq; facit. Hinc ait Psalmista: Plauit spūs eius, & fluent aquæ. [Frumentū desiderat nubes.] Nubes em̄ frumētō sunt nec effia rix, tā vt melius crescat, q̄ vt umbra nubium ptegat cōtra solis ardorē ne desiccet. Mystice frumētū, electi & boni desiderāt nubes, i. doctōr: irrigatōes doctrinales, cōsolatiōesq; spir itales, vt magis fructificēt, nec aſtu rētationū vrant. [Et nubes spargūt lumē suū] i. lumen qd̄ à sole ceterisq; planetis ac stellis suscipiunt, sup̄ latitudinē terræ diffundunt, nō solū ad ali- qualem terræ clarificatiōē, sed ad eius fecundatiōē. Virtute enim lucis illi, nubii aqua de- scendēs in terrā, eā fecundat. Vñ secundū Albertū, cū nubes eleuātūr à terra, virtutes stellaz per lumē influunt eis, & hñficio illaz virtutū sunt fecundatiōes. Ideoq; circa terrā mouentur. Aqua em̄, cum sit frigida & humida, de se virtutē germinatiuā nō habet, sed à stellis eam forsit. Quæ lustrāt cuncta p̄ circuitū i. sup̄ om̄ia terræ climata successiue impulsi ventoz fe runt, vt lumē suum & vim germinatiuā vndiq; influāt. [Et cūq; eas voluntas gubernātis du- xerit] i. imperiū Dei ferri voluerit, secundū cuius dispositiōē puidentiā, nunc hic, nunc ibi nubes discurrunt & pluuunt. Nā & Deo ordinante ventoz impulsam sequunt. Veni autē cōmuniter gyrum facere solent sequendo motum solis. In mane nāq; cōmuniter flant venti orientales, postea meridionales, de vespere autē occidentales. [Ad omē qd̄ p̄cipit illis sup̄ fa- ciam orbis terraz] i. qui cūq; Deus p̄ nubes fieri voluerit in sup̄ficie terraz, in hoc statim crea- tori obediunt, cuius in diuē cuncta sunt posita. Vñ per nubes diuersi descendunt effectūs in terrā, videlicet grādo, nix, pluuia, fulgura atq; tonitrua. [siue in vna tribu.] Quz em̄ nubes deueniunt solum ad vnā familiā siue puinciā aut etiā vrbe[m], [siue in terra sua] i. in terra ex qua seu ex cuius ags vapores nubii sunt accepti. Interdum em̄ manēt in tali terra, dum nō impellant à fortibus ventis. [siue in quocunq; loco misericordiz suaz] i. om̄i loco, cui mise- ricordiz suaz effectum voluerit impartiri, [si uerit eas inueniri] i. apparere & cōspici à deſide- rantibus eas. Ex grādi et̄m Dei pcedit clemētia, qd̄ de pluuijs p̄uideat regionibus tempori- bus cōgruis, & p̄fertim in calidis terris, in qbus sunt pluuiæ rariore. Præterea spiritaliter nu- bes, i. doctōres, p̄dicatores & boni plati, atq; idonei admonitōres, inſar nubium per cōtem- platiōē amorēq; diuinōz eleuati, sapientia splēdidi, virtute bonifui, spargunt lumē su- um, dum p̄ sapientia & scientiā sibi cōcessas, aliōz corda illumināt, quæ lustrāt cuncta per cir- cuitum, qd̄ vbiq; inueniunt huiusmodi illuminatores, vbi cūq; Spiritus sanctus eos addu- xerit. Interdum em̄ diuinitus phibent alicubi seu aliquibus p̄dicare, quæ admodū in Actis 16. legitur. Vetati sunt Paulus & sui à Spiritu sancto loqui verbū Dei, & nō pmisit eos spūs Iesu. Ezechiel quoz dñs ait. Linguam tuā adharere faciam palato tuo, & eris mutus, nec qua- ſi vir oburgans, quia domus exasperans est. Itaq; in quocunq; loco & populo misericordiz suaz p̄ceperit Deus p̄dicatores tales esse & loqui, ibi & illic fluēta pluuunt doctōr. [Ausculta- ta hæc Iob.] quia sublimia sunt, & aduertentia digna, vt pote in quibus sapientia atq; potē- tia Dei euidenter pateſcunt. [Stas] i. rursus mente te erige, rectēq; viuendo ad cōtemplatiō- nem te p̄para. [Et cōsidera mirabilia Dei] quæ dixi & dicā, quæ quis sint naturalia, nihilomi- nus mirabilia appellant, in quātum ab hominibus plene cōphēndi nō valent. [Nunq; scis quādo p̄cipit Deus pluuijs, vt osēderent lucē nubium eius?] i. quo tempore inſtit à princi- pio & inde frequenter pluuias in terrā descendere, quatenus per eas casum nubibus rarefa- ctis, lux nubium appareret, quā à luminaribus celi suscipiunt, nec apparet q̄ diu nubes sunt densæ & grossæ. [Nunquid nosti semitas nubium] i. motus & processus earz, quō & ex qua causa ad diuersas partes ppellantur ex impulsu ventoz, [magnas & perfectas scientias] i. in quaz rez cognitioē cōsistunt sciētiaz magnæ atq; p̄fectæ, secundū quod ista referunt non solū ad causas suas naturales & proximas, sed inſup ad causas primas & summas, vcs ad ra- tiones sapiz Dei, q̄s in vita hac cōp̄ræ hēdere nō ualemus, Cur s. Deus cuncta hæc taliter inſti- tuerit. Porro secundū Thomā, nubii cognitio, est principii cognoscēdi oēs aeris pmutati- ones, vt pote vētos, pluuias, niues, grādines, tonitrua, atq; s̄lia. Ideo pluraliter dicit, magnas & p̄fectas sciētias, magnas, p̄pter hoc qd̄ huiusmodi impressiōes in sublimi corpore sunt p̄fe- ctas autē, qm̄ nubium sciētia cōphēndit omnem notitiā & scientiā p̄rædictaz impressiō- num atq; effectū, qui ex eis cōsequunt in inferioribus istis. [Nōne vestimēta tua calida sunt, cū plata fuerit terra austro?] Ventus em̄ australis ex calidis regionibus venit, & calidus est, aeremq; & vestes ac corpora calefacit, qd̄ ventus quasi ab imo ueniēs, vapores cōgregādo cō- dēntat, q̄s ventus aquilo magis dispergit. Spūaliter auster est Spūs sanctus, seu feruida inſpi- ratio eius. Vestimēta autē, animæ sunt virtutes & dona Spūs sancti, q̄ cū Spūs sancto afflantur, excitat & aduānt, feruescūt & potissime agūt. [Tu forſitā cū eo fabricat' es celos.] Hoc iro- nice ait, tanq; dicat: Inſitum te erigis, quasi cooperatores Dei s̄fises in creatiōe celoz, cum tñ aereaz impressiōni scientiā nō attingas. [qui solidissimi quasi ære fusi sunt.] i. corpora cæ- leſtia nec diuisibilia nec p̄rāsibilia sunt, vt aer & aqua, ac cetera mollia, sed tā firma & indi- uisibilia sunt, q̄si fusa essent ex ære qd̄ nō cedit tāgenti. Quo verbo redarguunt, dicētēs cor-

Hester 13.

Exec. 3.

pora cælestia esse diuisibilia, ita qd̄ stellæ transirent per celos diuidēdo eosdem sicut auis per aerē, & piscis per aquam. Cuius etiam opiniois fuerunt Plato in primo Timæi, & Ptole- mæus, qui secūdm̄ Hieronymū in dogma Platonis cadere videbatur. Qui inſuper alerebāt orbēs cælestes non moueri aut circūferri, sed planētis & stellis per illos meare choreamq; ducere. Spiritaliter celi sunt angelici spiritus, quoz natura firma ac stabilis est, atq; per gra- tiam sic cōfirmata in bono, vt æri merito comparet. Similiter homines virtuos, p̄pter ro- borationem mētis in gratia & virtute, æri assimilātur. Solus autē Deus est institutor & actor naturæ ac gratiæ. Inſuper irrisorie subdit: [Ostende nobis quid dicamus] i. cum tāta te sapi- entia repures, vt disputare cum Deo velis, doce nos, qualiter nos quoq; Deo respōdere pos- sumus, vel quō dignum aliquid ei seu in laude eius dicamus, qui maior omni est laude. [Nos quippe inuoluimur tenebris] i. ignoratijs varijs implicamur, ideo instructiōe hac tua ege- mus, cū putes te tenebris nō inuolui. Quāuis autē Elihu hoc ironice dicat, nihilominus verū est, qd̄ oēs nos in seculo isto varijs errorz, vitiōz & ignoratijs tenebris ofuscatur, & ea quæ scimus, minima sunt respectu eoz, quæ ignoramus. Demū quæ scimus, nō tā plene ac lympi- de scimus, vt res ipsa cognoscibilis extat, idcirco scriptū est: Cogitatiōes mortalid̄ timidæ & incertæ puidētiæ nostræ. Corpus em̄ quod corrupit, aggrauat animā, & deprimit terre- nam inhabitatiōem sensum multa cogitatē. Hinc dicit Albertus: Ex reuerberatiōe it̄cūscripte lu- cis, oculi nostri intellectus inuoluit tenebris, sicut corporeus oculus inspicies lucē in roza so- lis, qd̄ significat Exo. 19. vbi Moſi dicit ingressio ad dñm in caliginem, quæ caligo fuit reuera- beratio intellectus Moſis ab incircūscripta luce p̄feratis Dei. [Quis narrabit ei q̄ loq̄r?] q. d. cū ipse omnia sciat, nil ei q̄s ignorati potest narrari. Vel sensus est, qd̄ sicut ista q̄ dixit, nullus hic p̄fecte intelligit, ita nec Deo potest narrare. [Etiā si locutus fuerit homo] i. si de Deo & eius opibus mirabilib' loqui inmoderate p̄sumpserit, [deuorabit] i. magnitudine materiæ p̄fus vincet, ita qd̄ vel quōdā voragine tenebræ ac p̄funditatis absorbebit, iuxta illud Pro- uerb. 25. Si cut q̄ mel comedit multū, nō est ei bonū hic q̄ p̄scrutator est maiestatis, opprimis à gloria. Imp̄scrutabilē em̄, in cōp̄rēhēbilē & immēsum p̄sumptuose seruari, maxima est stul- titia. Potē q̄ sic legi: Etiā si locut' fuerit ipse Deus homini, homo deuorabit, i. paruitatem suā cognoscat, & respectu Dei q̄s nihil se esse cōspiciet, neq; tā sublimē rem capere poterit, iuxta illud Deut. 5. Quid est ois caro, vt audiat vocē Dei viuētis? Exo. quoz 20. s̄hij Israel lo- quūtur ad Moſen: Loquere tu nobis, & audiemus, nō loquā nobis dñs, ne moriamur. Simi- liter Ioannis 16. ait Saluator discipulis: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. [At nunc non vidēt lucem] i. homines in hac vita lucē veritatis clare non intuentur, nec Deum qui prima lux est, per speciē contemplant. Nunc vero vidēt eum p̄ suos effectūs, postea cum clare vifuri. [Subito aer cogēt in nubes] i. vapor exuatus in aere, constringēt in formā ac spiffitudinē nubis, ex quo aer ingrossat, ac tenebrosus efficitur. [Et ventus trāsīs] id est, volitans, [sp̄gabit eas] i. ad diuersa loca impellet, quo Deus eas plure iusserit, quod ventus aqlo potissime facit, iuxta illud Prover. 25. Ventus aquilo dissipat pluuias. [Ab aqui- lone aurum venit] In septentrionalibus nāq; regionibus multū de auro inuenitur, quonia ibi calare p̄pter circūstans aeris frigus recurrente ad interiora viscera terræ, efficacius ibi ope- ratur ad auri generationē. Hinc ait Albertus: Aurum inter metalla melioris est digestiōnis ac cōmixtiōnis. Ad hoc autē exigitur, vt frigus extrinsecum circūstans, ad interiora viscerum terræ reprimat calorē mineralem, vt fortis sit ad digerēdum metalli materiā. Ideo in aqui- lone vbi frigus circūstans, melius aurum generat. Hęc est etiam causa, quare in arenulis fluuiorū frigidōz sæpe generatur aurum. Frigus em̄ aquæ, calorē repellit in p̄fundū, vt melius digerat materiā, & faciat puriorē. Vnde Gene. 2. habetur, qd̄ Phison qui est fluuius turbidus, circuit oēm regionē terræ Euilath, quæ est ad aquilonē, vbi nascitur auz, & auz terræ illius optimū est. Hęc Albertus. Verunt p̄ Euilath intelligitur India, quæ videtur esse in oriēte posita magis, qd̄ ad aquilonē. Deniq; in libro de pprietatibus rez, fertur qd̄ in mōtib' Saxo- niz qui sunt versus aquilonē, omnia fere metalla fodisunt p̄ter stannū. Spiritaliter aquilo ter- ram gētilitatis designat, in qua auz venit, i. ecclesia ex gētibus electa atq; collecta. [Et à Deo formidolosa laudatio] venit, i. ex ḡa Dei cōfertur, qd̄ Deū reuerēt ac timorate laudemus, cui cum timore cultum & laudē debemus impēdere, iuxta illud Psal. 2. Seruite dño in timo- re, & exultate ei cū timore. Non em̄ digni & idonei sumus ad laudē ipsius, nisi quātum ipse misericorditer tribuit & acceptat, nec scimus an digni simus amore, ideo formidare debe- mus, ne laus nostra sibi displiceat, dicatq; de nobis: Populus hic labijs me honorat, cor autē eoz longe est à me, & quod rursum ait scriptura: Peccatori autē dixit Deus, quare tu enaras ius- titias meas? [Digne em̄ inuenire nō possumus] i. ex creaturis em̄ cognoscere non ualemus se- cundū dignitatē, p̄fectionē & excellentiā, qua in seipso subsistit, immo à perfecta representa- tiōe diuinæ essentiæ, omnes creaturæ deficiunt infinite, quemadmodum in infinitum im- p̄fectiores sunt Deo. Ideo in Elementatiōe theologica Procli Platonici, & in libro de cau-

Hierony.

Sap. 9.

Pfal. 49.

sis habet q̄ primū seu prima causa, superior est om̄i narratiōe. Ecclesiastici quoq̄ 45. Quis, inquit, vidit eū, & enarrabit? & q̄s magnificabit eū sicut est ab initio? [Magnus fortitudine] quia omnipotēs, & ei idē est esse, fortemq̄ esse, ita q̄ sua infinita essentia est sua infinita potentia. Ideo om̄ia sunt ei nō solū nō impossibilia aut difficilia, immo cuncta sunt ei a q̄e facilia, nec potest in tot, q̄ possit in infinitis plura. [& iudicio.] Iusta nāq̄ & incomphēnsibilia sunt eius iudicia, & iustitia eius enarrari nō potest; quā etiā est ip̄emet Deus iustus, cuius nō minor est iustitia, q̄ elemētia atq̄ essentia. Vnde & p̄ vno peccato mortali p̄cāā infligit aternā. [Ideo timebunt eum viri,] qui vere digni sint nomine viri, tanquam virtute virētes, animiq̄ vigore viriles, quoz̄ est non seruilis, sed filialis vel salē initiali timore Deū timere. Qui est em̄natis & fatuis, vt pore intimatoris, loquit̄ Hieremiā 5. Audi popule sulte, q̄ non habes cor, me non timebis, qui posui arenā terminū mari? Cum em̄ laus sit virtutis, secundū Philosophū, is cuius virtus p̄pter suā excellentiā perfectē nō noscit, cum timore laudatur. [& non audebit contēplari.] Deum p̄ contēplationē adspicere non p̄sumēt, quasi videntes comprehendere eum aut p̄speciem in vita hac cernere, seu p̄fecte cognoscere. [Quos q̄ sibi vident sapientes.] qui vere sunt sapientes in seculo isto. Quo em̄ fuerint sapiētiōres, eo Dei incomparabilē excellentiā ac p̄prie mentis imbecillitatem clarius noscunt, discretiusq̄ p̄pendunt. Idcirco non ingerunt se ad impossibilia peragēda, sed honorē dant Deo. Vnde & Plato ait in primo Timæi: Genitorē opificemq̄ vniuersū tam difficile inuenire, q̄ inuentum impossibile digne profari. Perfectissima quoq̄ contēplatio, qua Deū in vita hac contēplari valemus, est per abnegationē: per quā etiā in mystica theologia mens Deo intendit, prout diuinus Dionysius docet. Itaq̄ Elihu ad confutadū p̄sumptionē, quā sancto Iob imposuit, sermonē suum in conclusionē incomparabilis excellentiā Dei finiuit, & in disputatione p̄fata] quā inter Iob eiusq̄ fuit amicos, Elihu p̄sonā determinat̄ assumpt̄, nunc ipsum Iob, nunc eius amicos redarguens, in quo etiā per p̄sumptionē excessit. Porro secundū Thomam, Iob non respōdet ipsi Elihu quia in principalibus magis secum concordat, q̄ alij tres amici, vel q̄ cum alijs tribus amicis. Secundo, quia ex iuuenili quadā p̄sumptione more contentiorum aliqua verba imposuit Iob, quā nō dixit, vel quā aliter dixit, & multa opprobria effudit in eū ideo vt ad cōtentiōibus abstineret, maluit non rēdere, secundū illud Apl̄s Noli verbis cōtendere: ad nihil em̄ vile est, nisi ad subuersionem audientium.

¶ Elucidatio Cap. 38. Respondens autem dñs Iob. Art. 66.

¶ Quoniam in disputatione p̄habita de p̄uidētia Dei & modo regiminis actuum humanoz̄, varia fuit dissensio tam inter Iob & eius amicos, q̄ inter Elihu & Iob & eius amicos p̄fatos, ip̄sq̄ Elihu quāstionem determinare vsurpauit, nec potuit, ideo dñs eā determinat. [Respondēs autē dñs Iob de turbine, dixit.] Circa hęc scribit Gregorius: Vtrum per seipsum, an per angelū ei sit locutus, ambigit. Potuerūt quippe per angelū commotiōes aeris fieri, & p̄ eum verba sequētia pronounciari. Rursusq̄ potuit exterius angelus in turbine aerem excutere, & tñ p̄ se metipsum dñs vim suā sentētiā cordi Iob sine verbis insonare. Thomas quoq̄ ait, q̄ ad literā intelligi potest, vocē formatā fuisse miraculose in aere cū quadam aeris turbatiōe, sicut in mōie Sima legit factū, vel sicut ad Ch̄m vox facta est, q̄ nōnulli dixerūt cōstruunt factum esse, vt Ioannis 12. scribit. Aliq̄ vero dicūt, q̄ vox ista p̄cessit diuina virtute seu angelico ministerio, quāsi de nubis dēstrare. Albertus vero se facilliter expēdiēs, per turbine intelligit disputationis huius cōflictū. Sicq̄ de turbine quasi de causa materiali, nō q̄si de loco, dñs dicit respōdisse. [Quis est iste inuolūēs sentētiās sermonibus imperitiis?] quibus verbis dñs increpat ipsum Elihu, q̄ quis sentētiās, i. sensus sublimēs & veraces locutus sit, tñ per verba indiscreta, p̄sumptuosa & frivola fecit hoc, aliqua q̄q̄ falsa inuectiue contra Iob dixit. Vnde dñs q̄si de p̄ceptiue ac reprobatiue sic seiscitat, q̄s em̄ hęc quasi dicat, Nō dect eū sic loq̄, quādamodū p̄ Hieremiā dñs seiscitat. Quis est iste pastor q̄ resistat vultui meo?

¶ Porro secundū Thomā, ideo dicit Elihu loquutus sermonibus imperitiis, quoniam om̄is inordinatio ex defectu rōnis p̄cedere dī. Secundū Albertū vero, hoc dī, q̄ cōiungatio iustis est, dum p̄batiōes nō tenēt, nec ad formā syllogisticā reducunt. [Accinge sicut vir lūbos tuos] ia viriliter p̄para te ad audiēdū q̄ dicā, & ad rēdēdū, si vales. Vñ p̄ hęc modū loquēdi dñs q̄si metaphorice admonet eū ad audiēdū: q̄ q̄ corporaliter aliq̄ sunt aduri, lūbos solē p̄cingere, sicut & Ch̄s in cœna linteo se p̄cinxit. Specialiter vero exprimit lūbos, q̄ sunt loca delectationū carnaliū, ad innuēdū q̄ sensualitas necessario sit refrēnāda vel sibi illuminationē fortiari diuinā & reuelationē celestē. ideo Ephesios hortat Apl̄s State succincti lūbos vros in veritate. Et Ch̄s in Euāg. ait: Sint lūbi vestri p̄cincti. Esa. q̄q̄ 23. inducit: Quē docebit dñs scientiā ablatos a lacte, auillos ab vberē. [Interrogabo te, & rēde mihi.] S. Thomas & Albertus ac alij eos sequētes, affirmāt B. Iob de p̄uidētia Dei vere sensisse, tñ in modo loquēdi excessit se, ita q̄ ex inordinato suo modo loquēdi affiātes fuerāt scādalizati, q̄ secundū p̄ficiem quorundā verborū suoz̄ videbat̄ eis de seipso nimis alte sentire, atq̄ diuine excellentiā ac in-

stitiā derogare. Vnde infra Iob cōtēt: Inspiciēter locutus sum, & quā vltra modū excederēt sciētiā meā. Hinc secundū doctores hos, dñs in hac parte redarguit Iob de inordinatiōe hac ipsā, & primo q̄a Iob supra dixit: Disputare cū Deo cupio. Et rursus: Vocā, & ego respōdeb̄ tibi, aut certe loquar, & tu rēde mihi quibus verbis dedit Deo q̄si optionē duoz̄, vt s. teneret partē vel opponētis vel rēdētis, q̄ verba prima facie videbant̄ male sonare, quia Iob nō male intēderet, q̄ tñ alios scādalizauit & p̄turbauit, dñs eū pie nūc increpat, partēq̄ elegit opponētis, multa p̄ modū iterrogatiōis ac argumētatiōis p̄ponēs Iob, ad ostēdēdā incomparabilē em̄natiā sapiētiā suā, p̄pter quā Iob debuit moderatū loq̄, nec eaten⁹ cōqueri, q̄nis in verbis suis mortaliter nō excessit. Porro Greg. oino nitit̄ approbare, B. Iob nō excessisse i verbis, p̄sertim cū supra scriptū sit: In oibus his nō peccauit Iob labijs suis, nec stultū qd̄ cōtra Deū locut⁹ est, & infra dñs ait ad Eliphaz: Non estis rectū locuti corā me, sicut seruus meus Iob. Dñs q̄q̄ insultādo fatanā dixit, postq̄ Iob in reb⁹ & sobole fuit plagat⁹, q̄ adhuc innocētiā retineret. Vult ergo Greg. q̄ Deus nō increpat S. Iob p̄pter excessum in verbis, sed ne de p̄fectiōis atq̄ victoriā suę magnitudine inaniter gloriaret̄ & sup̄biret. Vex qd̄ inter hęc magis tenēdū sit, & quō p̄acta p̄fatiōes valeat cōcordare, q̄ tñ dñs dederit, infra dicit. Itaq̄ dñs excellentiā suā manifestare ordit̄ ex p̄ductiōe, dispositiōe & p̄prietatib⁹ terrā, q̄ est infimū elemētōz̄, & magis hoibus cognitū. [Vbi eras qñ ponebā fundamēta terrā?] i. elemētū terrā & singulas eius partes p̄dixi & sicuauit in debito loco in medio vniuersū. q̄si dicat, tūc nō dñs eras, quo cōstat, q̄ duratiōe & causalitate p̄cedo te, nec tuo cōsilio egui in creatiōe, dispositiōe q̄q̄ mūdī. Hinc Esa. 44. habet: Ego sum dñs facies oīa, extēdēs cœlos, solus stabilis terrā, & nullus mecum, de q̄ Prouerb. 3. asserit: Appēdebat fundamēta terrā. Porro qd̄ ait, fundamēta terrā, intrāitū le gendū est, vt sit sensus, Ponebā terrā p̄ alioz̄ fundamēto elemētōz̄. Elemētū nāq̄ p̄prio nō terminant termino, vt aer & aqua, fundant̄ & terminant̄ ad eā. [Indica mihi] nō q̄si ignoratī, sed indica mihi, i. ondē te scire si vales, [si habes intelligētiā] ei⁹ qd̄ q̄ro. [Quis posuit mēsuras eius, si nos?] i. q̄ dedit & determinauit ei certas has suas dimēsiōes q̄s habet, q̄ nō sunt ei determinatē ex necessitate, vel ex sua natura, qm̄ maior quātitas nō repugnaret, sed ex ordinatiōe sapiētiā ac p̄uidētiā Dei, q̄ oīa in numero, mēsurā & pōdere fecit. Potest & ita exponi, q̄s posuit mēsuras, i. p̄portiones dēc ad alia elemēta i grossitudine seu dēfiteate & subtilitate, secundū qd̄ ex vno pugillo terrā sūt decē pugilli aquā. Ex vno q̄q̄ pugillo aquę, decē aeris, ita q̄ Iocus aq̄, decuplus est ad locū terrā. [vel q̄s terēdit sup̄ eā lineā?] i. certū ei sūtū in vniuersis partib⁹ assignauit, eiusq̄ partes distinxit, iuxta illud Actū. 17. Desinēs terminos habitatiōis eoz̄. Dicit autē Albertus, q̄ terra est minimū corpus simpliciu, p̄ter lunā atq̄ mercuriū, [sup̄ q̄ bases illi⁹ solidare sunt?] Basis dī fundamētū. Bases ergo terrę, sunt fundamēta ipsi⁹, q̄ aliqñ noianē interiores partes terrę, q̄bus aliq̄ vident̄ inniti. Vel bases terrę, est cētrū mūdī, sicq̄ bases terrę possent dici partes cētro vicini oīoz̄: q̄b⁹ verbis dñs insinuare videt̄, q̄ nihil sit sub terra eā sustētās, cū tñ sit corp⁹ grauissimū, sed diuina virtute manet in medio fixa, sapia increata id ordināte, vt oēs partes terrę naturaliter inclinent ad cētrū. Hinc ait Psal. 77. Qui fundasti terrā sup̄ sabbilitatē suā, nō inclinabit in seculū seculi. [Aut q̄s demisit lapidē angularē ei⁹?] i. q̄s de alta p̄tēstate dēorsū misit ei⁹ terrā, qd̄ in ea se habet p̄ modū lapidis angularis, qd̄ est cētrū terrę, secundū Thomā, vel pars centro p̄pinq̄ior, cui aliz̄ partes annectūt̄ & aggregātur, atq̄ ibidē stabiliunt, quādamodū ad lapidē angularē alij lapides congregant̄, & p̄ eū sibi coherēt atq̄ firmāt̄, ip̄sq̄ lapidis angularis ad se & ad parietes ædificiū firmat ac tenet. Præterea circa hęc q̄ri potest, q̄ q̄siōes istę nō vidēt̄ fuisse difficiles. Quis em̄ ignorat q̄ De⁹ posuit terrę mēsuras, ei⁹q̄ sūt & distinctiōe cōtribuit, & cētrū in ipsa cōstituit? Et rēdēdū q̄ dñs nō intēdebat hoc solū inq̄rere, q̄s hac fecit, sed originalē hęc rōnē, & cur p̄ diuinā p̄uidētiā ista sic instituta cōstitūt̄, q̄literq̄ pacta, q̄q̄ vtiq̄ scia, itelle cū excedit hūanū. [Cū me laudaret̄ astra matutina, & iubilaret̄ oēs filij Dei.] i. qñ terrā ita cōstituit, tūc me astra matutina laudabāt, mihiq̄ iubilabāt, oēs filij Dei. Ex q̄ loco qd̄ arguere sunt conati, q̄ spirituales creaturę, vcs angeli, an mundū sensibile sint creatę, sed hoc ex his verbis nō seq̄. Quāuis em̄ simul tēpore creatæ sint, cælū & angeli ac terra, nihilomin⁹ distinctiō elemētōz̄ secuta est, secundū vnā l̄r̄ Genes̄is expōsitio nē. Porro si q̄s dicat, sicut & Thomas dicit, p̄ astra matutina intelligi stellas cæli corporeas, quę q̄ro die factę legūt̄, vñ astra matutina vocāt̄, q̄si de nouo tūc factę, put apud nos astra matutina dicūt̄, q̄ i p̄cipio diei apparēt̄ nihilomin⁹ astra ista dicūt̄ tūc Deū laudasse, q̄a circa hoc tēp⁹ Deū laudare cōpetūt. Vel q̄ simul cū cælo stellato substācialiter facta sunt, quia dicāt̄ q̄ta die p̄ducta, videlicet qd̄ distinctiōe sive ornatū, vt qd̄ exponūt̄. Deniq̄, si p̄ astra intelligent̄ hęc sidera, tūc verū hoc dupliciter accipi potest. Primo, q̄ astra ista laudāt Deū occasionāter & materialiter, qm̄ suo decore, motu, influxu ac ceteris ad ea spectantibus p̄bet̄ omni mēri creatæ occasionē, materiāq̄ laudādi p̄prie creatorē, iuxta quē modū etiā inanimata mixta & irrationalia Deū laudare, sup̄exaltare & b̄ndicere asserunt. Secūdo, q̄ laudāt Deū formaliter, cognitue & p̄prie, secundū opinionē dicentiū corpora cælestia animata. Vnde R.

Iob 42.
Iob 13.
Iob 11.
Iob 49.

Dionys.

a. Timo. 2.

Gregorius.

Exo. 10.

Hier. 48.

Lucæ 12.

Eph. 6.

Lucæ 12.

Moses in lib. ducis neutrorum affirmat, quod non sunt inanimata, ut insipientes putant, sed viuunt atque intelligunt, & creatori suo sublimem laudem decantant, de qua re plura dici hic possent, quod potius tractandum est, si opinio illa displiceat multis, quoniam secundum Thomam in summa contra gentiles, fidei non repugnat. Aliquod vero per astra matutina intelligunt angelos sanctos ac splendidos, eos sicut quod de inferioribus choris sunt, & quod est corpora mouere caelestia. Per filios autem Dei, intelligunt angelos ordinum superiorum, quod est assistere Deo, quod & excellenti laudant Deum. Idcirco ei iubilasse dicunt. Quod autem angeli appellentur filii Dei, in exordio libri huius scriptum est: Cum venissent filii Dei ut assisterent coram domino & cetera. Cosequenter de eminentia sapientiae atque potentiae suae ostendit in dispositione maris, sicut in oceano. [Quis concluserit ostia] id est, certis terminis seu littoribus [mare, quod eruperebat] abundanter & fortiter exurgebat, [quod] de vulua procedat. I. sicut fecerit quod de vtero matris tempore suo quasi impetuose erumpit, ita quod retineri non valet. Vel quasi de vulua procedat, i. ex secreto puritatis seu dispositionis diuinae, aut certe de loco in quo primus fuit creatus, & sicut, quod secundum quod sanctos, tota terram operuit, & alie in aere erigebat, deinde Deo iubente ad unum locum redactum est, put Gene. 1. habet Dixit Deus, congregentur aquae sub caelo, in locum unum, & appareat arida. Et in Psal. 32. Congregans sicut in vtero aquas maris, ponens in thesauris abyssi. Prouerb. 8. Certa lege & gyro vallabat abyssos, [cum] ponere nubem vestimentum eius. I. nubes illud circumdare, sicut homo circumdatur vestimento. Nubes enim ex vaporibus de mari eleuatis maxime generatur. Ideo circa mare magis abundat, circa quod etiam nubilosus aer remanet, dum aquae congregantur ad unum locum. [et] caligine illud quasi panis infantiae obuoluerit. I. operire seu tegete. Cum enim nubes ibi abundat, nubilosusque aer & quod vaporosus nodum eleuati in altum, costas frequenter sit ibi caligo, & videtur ei alludere, quod scriptum est Gene. 1. Tenebrae erant super faciem abyssi. [Circum] dedit illud terminis meis. I. littoribus, ripis seu finibus a sapientia mea subordinatis, videlicet quod effluit & refluat. [et] posui vestimenta eius. I. obstacula procedit [et] ostia. I. claustras vel etiam aperturas, p. quas de oceano egrediuntur particularia maria & flumina, [et] dixi. I. precepto meo institui, [ut] visus huc venies. I. visus ad terminos istos a me constitutos extrema tua pingent, & ex his locis te per maria & flumina praefata diffundes, [et] non procedes amplius, [ne] terram operias, [et] hic] s. ad ripas has [con]stringes tumetes fluctus tuos. I. vndas cum impetu abundantia fluentes, & ex fundo fortiter exurgentes, quod ad littora reuocantur. Circa s. d. d. de dispositione maris, asserit Thomas: Videtur naturalis ordo elementorum regere, ut aqua ex omni parte circumdaret terram, sicut aer ex omni parte circumdat aquam: sed diuina dispositio factum est, ad gratiationem hominum & animalium ac plantarum, ut aliquid pars terrae discooperat remaneret ab aquis, Deo sua virtute aquas maris sub certis limitibus retinente. Sed contra id quod potest obijcere, quod secundum hoc dispositio ista mundi & elementorum, non est naturalis, sed miraculosa & supernaturalis, cum tunc Augustinus super Gene. dicat, quod in prima rege institutio ac ordinatio non queritur, quod Deus potuit, sed quod rege conueniebat naturis. Et respondendum, quod terra & aqua dupliciter attenduntur. Primo, secundum proprias naturas quibus comparatur ad inuicem, & sic naturaliter competere terrae, tam grauiori, esse omnino sub aqua. Secundo, per comparationem ad ordinem vniuersi, & quod ad finem suae creationis, sicut conuenit eis naturaliter dispositio ista quam habent, quod ad hoc facta sunt, ut homini & ceteris animalibus deferuissent: quod esse non valet, nisi pars terrae sit sicca. Vnde secundum philosophos, in gratiatione mixtorum, ignis naturaliter descendit, non per respectum ad propriam naturam secundum se, sed per comparationem eius ad ordinem vniuersi, quod exigit qualibet naturam pagere id propter quod facta est. Hinc fertur in Psal. 103. Terminum posuisti quem non transgredietur, sicut neque conuertetur operire terram. Et Hieronimus dicitur cetera: Posuisti terminum mari, preceptum sempiternum quod non preteribit. Intumescebat fluctus eius, & non transibit illud, [Nunquid] post ortum tuum, postquam natus es, quod ante natiuitatem tuam nil facere potuisti, [precepisti] diluilo, [ut] tempore suo exurgeret, & nocte diei continuaret, vel ut aliquid ageret ad tuam iustitiam, [et] ostendisti aurorae locum suum, [ubi] primo lux solis incipit apparere: hoc est, ista in tua potestate non sunt, nec ordinare potuisti tempore varietates, cursum & ordinem, & ubi aurora inchoaretur. Praeterea secundum Thomam, claritas diluculi suae aurorae, diuersificat secundum diuersas partes eleuationis signorum, quod sol pambulat. Dum enim fuerit in signo velocis ascensionis, in quo cito oritur, parum durat aurora. Quod autem sol est in signo tardae ascensionis, diutius durat, et quod determinata mensura loci, ex quo ibi existere sole, incipit claritas diluculi. Haec omnia Deus commemorat ad declarandam excellentiam suam in omni perfectione, sapientia & virtute, ita ut si Iob respondit ad questiones praefatas, Tu o domine mare ostiis conclusisti Dominus mox intulisset, Ergo tanta est eminentia mea, quod mecum disputare aut contendere neque. Nunquid tenuisti cocutiens extrema terrae? Hoc quod exponunt de terrae motu, tamquam dicat: Nunquid extrema terrae potes tua virtute seu manibus apprehendere & tenere atque cocutere, ut terrae motus causet, in quo non tota terra mouetur, sed aliqua eius extremitates, exterioresve partes? Alij ita exponunt: Nunquid tenuisti cocutiens extrema terrae, id est, homines ab extremo seu fine terrae usque ad extremum cocutiendo eos per mutua impugnationem? Hinc de Deo in Psal. 103. cetera: Qui respicit terram & facit eam tremere. Et rursus in manu eius sunt omnes fines terrae, itaque Eccli. 16. Ecce caeli & caeli caelorum, abyssi & vniuersa terra, & omnia quae in eis sunt, in conspectu Dei

Dei commouebunt motus simul & colles & fundamenta terrae, & cum coespexerit ea Deus, tremore cocutient. [et] excussit ipsos ex ea] id est, peccatores impenitentes per terram motum. Vel alias plagas auferre a terra & vitam praesentem, non tunc sed meum est potestatis. [Resistit] ut iustum signaculum, in ipsius de terra ablatis, signaculum, id est, homo ad Dei imaginem factus reparabit, ita quod loco interfecto, impenitens alij Deo dissonante succedat, sicut lutum, id est, copiose, quod ad modum lutum abudat, vel sicut lutum diuinum, facilius reintegrat. Hinc superius Elihu dixit de Deo: Coteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios per eis. [et] stabit sicut vestimentum] id est, tempore subsistet, & continuo atque paulatim cocutiet, ut vestes paulatim a tinea. Vnde supra Iob dixit: Qui quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comedit a tinea. [Aufert] ab impijs lux tua] id est, vita, prosperitas, gloria temporalis per mortem in terram motu, aut in alia Dei plaga. [et] brachium excelsum confringet] id est, tyrannica virtus seu robur violentorum & superbiorum, vel iniqua dominatio diuinitus destruet atque danabitur, quod ad modum in Ecclo. Sapientia ait: Superborum & sublimium colla propria virtute calcata. Et in eodem volumine legitur: Sedes ducum superbiorum destruxit Deus. Zacharias quoque de ipso pastore asserit: Brachium eius ariditate siccat. Sed & Ezechiel. 4. ferit: Coterit dominus baculum impiorum, virgam dominatum. Hinc 1. Machab. 2. habet: A verbis peccatoris ne timueritis, quia gloria eius steret & vermis hodie extollit, & cras non inuenit, quia couersus est in terram suam, & cogitatio eius perit. [Nunquid] ingressus es profundum maris] oceani, ad videndum varias piscium species & cetera quae latet ibidem. [et] in nouissimis] id est, extremis seu remotissimis & vltimis ac profundissimis locis [abyssi] id est, maris iam dicti, [de] ambulasti] videlicet super fundum ipsius, ubi nullus hominum visus deuenit, nec quod terra illa disposita sit, coespexit. [Nunquid] aperit tibi portam mortis] id est, portam inferni, vel portam mortis dicuntur causae corruptionis mixtorum, potissime hominum, per quas est ad mortem ingressus, quod sigillatim, distinetur, perfecte & plene hoc non noscitur, nonnunquam causa corruptionis ex superioribus fluxu procedit, interdum est ex causa interiori valde occulta, aliquando ex causa supernaturali, dum homines per suis peccatis diuinitus occidunt. [et] ostia tenebrosa vidisti] Ostia tenebrosa id est, cetera, quod porte mortis. Vni ostia ista sunt varij modi, quibus homines vadunt & corrumpunt in infernum. Pluribus autem modis homines decipiuntur ac pereunt, quod aliquando valeat determinare. [Nunquid] considerasti latitudinem terrae? I. latitudinem terrae certitudinaliter non agnoscis. Accipit autem latitudo terrae, a parte australi seu meridiana in aquilonem seu septentrionem, quae latitudo (ut dicitur) tota pertransiri non potest, quoniam torrida zona intermedia, impertransibilis est, propter excessum caloris, ut dicitur. Circa hoc asserit Thomas: Longitudo terrae, secundum astrologos, sumit secundum persequum ab oriente in occidentem: latitudo autem, a meridie in aquilonem: quae in quolibet re maior dimensio, de longitudo & minore dimensio, latitudo. Est autem experimento probatum, quod dimensio terrae, a nobis habitata, maior est ab oriente in occidentem, quam a meridie in aquilonem. Ideo latitudo terrae, a meridie ad aquilonem attingitur. [Indica] mihi, si nosti haec, [ita] ut cum Deo valeas disputare, [in] qua via habitet lux. Lux corporum caelestium in eis distinetur, sicut in eis, hoc est, in luminariis caeli. Itaque quare in qua via habitet lux, est investigare, per quod itinera seu quibus modis atque, processibus luminaria moueant, quod hominibus est incertum, ut patet ex diuersitate opinionum eorum, circa hoc ipsum quibusdam affirmantibus, ea moueri per epiculos atque ecetricos, alij per diuersas motus sphaerarum. Porro secundum Albertum, habitatio lucis, est relatio, interita motio seu reditio solis ad ad terram, vnde nrae horizontis. Vias autem ascensionum & descensionum solis, explicare determinate quod poterit, [et] tenebras quod loci sit. Quod ad modum lux nostra habitabilis ex luminariu motu causat, put in hemisphaerio superiori mouetur sic tenebrae sunt ex recessu eorum, put in inferiori mouetur hemisphaerio, quod eadem habet difficultatem, quantum ad vias & modos motuum luminariu caeli. Non autem perfecte mensurari potest loci aliquid corporis, nisi via per quam ambulat, cognoscat. Quoniam ergo via motuum luminariu, certitudinaliter a nobis cognosci non potest, nec via tenebrarum cognoscere possumus, puta exordium loci, in quo ex solis luminariu recessu, caligo noctis incipit, [ut] ducas vnum quod dicitur, ita lucem quod tenebras, [ad] terminos suos] usque, quod ad ea quod valent pertingere, deducendo lucem & caliginem usque ad extrema ad quod attingere queat. Cuius dicat, hoc neque tunc est potestatis, sed Dei, quod (ut Gen. 1. habet) diuisit lucem a tenebris, [et] intelligas semitas domus eius] id est, lucis, cuius domus est luminare caeleste, quod est velut vas luminis, ut pote sol, quod per varia incedit itinera, secundum quod motus habet diuersos, quod semitas distinet & certe homo in hoc seculo non agnoscit, ut dicitur est. [sciebas tunc] in exordio quasi ego ista disposui, [quod] nasciturus es, & numerus dierum tuorum nouerast] id est, quod diu in vita subsisteres, non utique, quoniam necdum eras, scire autem presupponit esse, sed ego ista praesciui, ideo mecum comparari non valet. [Nunquid] ingressus es] per considerationem acutam & claram [thesauros niuis] id est, virtutem per quam, & materia ex qua generat. Diuina enim potestate omnes huiusmodi impressiones principaliter fiunt, & ex vaporibus seu exhalationibus materialiter produunt. [aut] thesauros gradinis adspexisti] Ipsi sa virtute effectiua & materia gradinis. Haec autem perfecte ac particulariter scire, est super hominem, maxime dum supernaturaliter produunt in vltione iniquitatis prauorum, secundum quod subdit quod praeparauit in tepus hostis, id est, in tempore quod hostes & aduersarios decreuit affligere, sicut Exod. 9. legitur, quod grado horribilis cecidit in terra Aegypti, [in] die pugnae & belli] id est, filiorum sive intestinorum, sicut

Psal. 45.

Iob 34.

Iob 13.

Ecclo. 24. Zach. 11.

for. terrae

Psal. 94.

ue extrinsec^{us} inductoꝝ in sup dic. [p qua via spargit] i. diffundit [lux] luminariū cali, sc̄ipue
 solis p̄ terrā p qua etiā via [diuidit] eius sup terrā. i. calor q̄ in terra cōsequit diffusionē lucis
 solaris. t̄q̄ dicar, modū causalitatis & diffusionis istoꝝ p̄fecte nō capis, quō s. lux vel in infāti,
 vel in tēpore inceptibili, p totū hemisphæriū diffundat, & in diuersis terris diuersus calor
 diuersimode generet. Deniq̄, notanter asserit lucē spargi, calorēq̄ diuidi, qm̄ serenitate acria
 existēte, lux solis ad oēs æq̄litate idiferēterq̄ venit, ita q̄ sensibilibiter claritatis intensio nō diuer
 sificat, sicut diuersificat calor intensio seu augmentū. Præterea hæc duo cōiungit, sc̄dm Albertū,
 qm̄ sicut sequi lucē, & mod^{us} æfius modū lucis. Vbi em̄ lux spargit ad angulū rectū, ubi reflectit
 angul^{us} in seipsum, & fit itērior calor. Vbi vero ad angulū acutū, fit minor æf^{us} vbi aut ad an
 gulū hebetē seu expāsum, æf^{us} fit minim^{us}; sicq̄ semp̄ sc̄dm modū anguli ad quē reflectit lux,
 fit etiā mod^{us} calor. Vñ Ecclⁱ 43. dicit in meridiāno sol exurit terrā, & in cōspectu ardoris ei^{us}
 q̄ poterit sustineret. [Quis dedit vehemētissimo imbrī] i. pluuię, q̄ cū maxia vehemētia cadit,
 [cursum] i. tā ip̄tuoſum ac celerē motū, [et viā sonātis tonitruū] i. q̄s dedit tonitruo sonoro
 suū p̄cessum, ita q̄ sonat, nō q̄ res in vno pmanēs loco, sed q̄si pcedēs de loco ad locū. Quis,
 in quā, hæc dedit, nisi ego q̄ cūcta disposul, sicq̄ istui, vt pluuia valida vētis impulsa & agitata,
 vñ ex nube adfūssima decidēs, cū tāta vehemētia eadat, atq̄ tonitruū taliter sonet, [vt plueret
 sup̄ terrā absq̄ hoīe] i. absq̄ hoīs cooperatiōe siue industria. Vel sup̄ terrā absq̄ hoīe, i. q̄ ab ho
 minib^{us} nō habitat, vñ [in deserto vbi null^{us} mortaliū cōmorat] hoīm, quīs habitet ibi bruta,
 [vt] iher p̄far^{us} [t]pleret inuiā & desolatā] i. terrā i cultā, nō deambulātā nec habitatā. [et pduce
 ret] terra huiusmodi sic irrigata [herbas vitētes]. Itaq̄ sapiēt^{er} De^{us} inſtituit, vt nubes p vē
 tos ipellāt ad talia loca, q̄ aliter irrigari & fœcūdari nō p̄nt, cū em̄ sint sicca, vapores pluuia
 les ex eis nō eleuātur, sed aliūde adducūtur. Spiritualiter, vehemētissim^{us} imber, est efficacissima
 & ardētiss^{ima} euāgelicā legis doct̄ra, cui p Ap̄los De^{us} cōtulit cursum, q̄s p̄dicatio fuit sonās toni
 truū. Nā & in Euāg. Chr̄s Petrū, Iaco. & Ioānē filios appellat tonitruū. Itaq̄ p Ap̄los De^{us} hūc
 imbrē diffudit in deserto & inuia desolatāq̄ via, i. p gētilitatē olim ā Deo relicta, nullaq̄ sam
 ctis p̄s cōsolatiōe refectā in q̄ null^{us} mortaliū, i. hoīm vere rōnaliter viuentiū morabat, vt gētī
 les cōuerſi pducerēt herbas vitētes, i. opa virtuosa. [Quis est pluuia p̄s vel q̄ genuit stilas ro
 ris] de cui^{us} primo egressa est glacies; & gelu de celo q̄s genuit. Hæc oia loquit^{ur} De^{us} ad istū
 dū q̄ ipse hoīs prima & p̄cipalis est causa, & q̄ hi ei^{us} effect^{us} p̄fecte inuestigari nō valēt, q̄ ad
 oēs causas eoꝝ, sicut lucidi^{us} dictū est. Porro varijs modis dē De^{us} alicui^{us} p̄f & genitor. Pluuia
 vero & roris p̄ se genitor vocat, sc̄dm latā p̄ris acceptionē, put cūe p̄cipiū p̄duciū dē
 p̄ ei^{us} q̄d causat. Per vterū vero de q̄ egredit^{ur} glacies, intelligi potest vel cū glaciū materialis, vel
 hoc^{us} q̄ gnat, vel virt^{us} diuina q̄ est prima vis p̄duciū. Gelu q̄q̄ de celo, i. celesti virtute p̄du
 cit. Dicit em̄ Albert^{us}, q̄ lumē Saturni, cā sit gelicidū. Sūt tñ & alia causæ ip̄s. Præterea sc̄dm
 Thomā, causa glaciē est frigores, q̄ est q̄litas fœminina. Fœiē em̄ coiter sunt frigidiores viris.
 Pluuia aut & roris cā, calor est, resoluēs nec permittēs cōgelari vapore. Calor aut est q̄litas
 masculina. Ideo q̄ signat^{ur} circa gnationē glaciē, vtitur noīe vteri p̄fectiātis ad matrē. Circa
 gnationē vero roris & pluuię, vti noīe p̄ris. Ex frigore demū duplex glaciē gnat^{ur} vna i aere,
 q̄d p̄tinet ad pruina de celo cadētē, ad q̄d referri potest, q̄d dictū est, gelu de celo q̄s genuit^{ur}
 q̄d idcirco attribuit p̄f, qm̄ nō apparet tāta vis frigoris in pruina, sicut in glaciē vteriori ac
 grossiori. Mirū q̄q̄ apparet, q̄ in elemēto raro, calido & hūido, puta in aere, glaciē sic for
 mat. Alia vero est glaciē, q̄ in inferiorib^{us} gnat^{ur} aq̄s, in q̄ frigoris vis maior apparet. vñ subūgisse
 [In similitudinē lapidis aq̄ durātur]. i. p̄ntēsum frig^{us} sic cōstringūtur, vt inſtar saxi durā reddā
 tur, q̄d qdā de crystallo exponūt. Nā & philosoph^{us} ait: Ex aq̄ gnat^{ur} crystallus, remoto totaliter
 calido. Cui illud Ecclⁱ 43. cōsonat: Frigid^{us} vētus aq̄lo flauit, & gelauit crystallus ab aq̄. Circa
 hæc scribit Lyra: Oīa ista hic posita sunt ad ostendēdū, q̄ nō sunt ad plenū naturali rōne inue
 stigabilia hæc opa Dei. Lice em̄ philosophi de causis istoꝝ aliq̄ dixerūt in ḡnali, hoc tñ fuit
 obscure & imp̄fecte. Nec vnq̄ fuit dictū ab aliq̄ p̄fecte in speciali & declaratū, quō res tā mollis
 & fluida possit inſim solidari & si aliq̄ esset q̄ nō vidisset, nullo modo crederet dicētē, sicut de
 motu ferri ā magnete. Et qm̄ causa taliū determinata ignorat, dē q̄ habet hoc ā tota specie, i.
 ā p̄prietate sp̄m̄ cōsequētē q̄ sit illa p̄prietate determinata, null^{us} dicit, [et sup̄ficies abyſſi
 cōstringit]. In frigidiss^{ima} terris, sicut in partib^{us} aq̄lonarib^{us}, interdū sup̄ficies oceani cōgela
 tur, potissime circa ripas, nō tñ irrūpere potest frig^{us} aeris vsq̄ ad maris p̄fundū. [Nunq̄ cō
 iungere valebis micātes stellas pleiades]. Stellæ pleiades alio noīe dicūtur septēstellæ, suntq̄
 stellæ pluuiiales, habētēs dominiū q̄ddā sup aq̄s, sicut & luna. Vñ sc̄dm Albertū habēt virtutē
 mouēdi, eleuādīq̄ humidū, & ea q̄ ex humido ḡnant vapore. Hæc stellæ dicunt^{ur} micātes, q̄a est
 parua videāt, tñ clare ac splēdētēs apparēt, vna tñ nō euident^{ur} & clare apparēt, q̄ cōiungit nō va
 lent, quīs p̄p̄in^{us} q̄b̄nūcē sint: temp em̄ in eodē pmanēt sit atq̄ in eadē ad inuicē vicinitate,
 ab inuicēq̄ distātia, sicut & ceterę stellæ fixæ. Ex q̄ sumpt^{us} ut qdā philosophi occasione dicit^{ur}
 di, q̄ astra octauę sphærę, sint fixa in ea, velut clauis in nauī, & q̄ sphæra illa mouēt, stellæq̄ ei^{us}

Marci 3.

q̄

motu

motu ip̄s. Plato tñ & Prolemæ^{us}, his nō obſtatib^{us}, posuerūt, stellas nō esse sic fixas, sed p̄p̄io
 motu moueri sphæra nō mota. [aut gyrū arcturi poteris dissipare] i. circuitū vsq̄ maioris, in
 q̄ septē sunt stellæ, q̄ nobis semp̄ apparēt, & mouent circa poliū septētrionālē seu arctici, q̄s
 gyꝝ vel circuituolutionē hō dissipare aut ip̄edire nō valet, sed De^{us} q̄ oīm est creator. Deniq̄ se
 p̄tē lunę stellę in arcturo seu vsq̄ maiorī, quē admodū in vsq̄ minorī, sed in maiorī sūt stellæ
 maiores & clariore. Quatuor q̄q̄ stellæ sunt in capite & tres in cauda, q̄s dñs noīat, qm̄ sunt
 p̄cipiū frigoris cōgelātis, ea q̄ ex humido sūt vapore, sc̄dm Albertū, de quib^{us} plen^{us} dictū est
 in expositiōe illi^{us}. [Qui facit arctūꝝ & c. Nūqd p̄duces lucifery in tēpore suo,] i. tuę potestatis
 nō est, planetā illū tēpore suo ortui deputato sup̄ horizontē tuū adducere, eiusq̄ motū dispo
 nere. [et vesper^{us} sup̄ filios terrę cōfurgere facis] i. planetā sic dictū nō potes facere oriri terri
 genis. Sc̄dm Thomā, planeta Ven^{us} q̄q̄ orit^{ur} a solē, & tūc dē lucifer^{us} q̄q̄ occidit post solē, &
 tūc vesper^{us} appellat^{ur}. Porro planetæ q̄ semp̄ tardiores sunt motus q̄ sol, incipiūt mane appare
 re a solis ortū, eo q̄ sol p̄p̄io motu q̄ mouēt ab occidēte in orientē, deserit eas, atq̄ p̄trāit
 ad orrū, quē admodū patet in Saturno, ioue & Marte. Luna autē q̄ habet velociorē motū q̄ sol,
 incipit apparere in sero, q̄si deserēs solē, & p̄cedēs ipsū versus orientē. Ven^{us} vero & Mercu
 ri^{us} q̄q̄ incipiūt apparere de mane, q̄q̄ de sero, sed de Mercurio, q̄a raro videt^{ur} & parua est
 quātitas, nō est tā manifestū, sicut de Venere, de q̄ manifestū est q̄ aliq̄n habet velociorem
 motū q̄ sol, & aliq̄n tardiorē. Itaq̄ sc̄dm Thomā lucifer & vesper^{us} sunt idē planeta, diuersa
 fortit^{er} vocabula, put diuersis tēporib^{us} orit^{ur} & apparet. Porro sc̄dm Alber, lucifer semp̄ est Ve
 nus vel Mercuri^{us}, q̄ habēt tēp^{us} suū indicādū lucē de mane, qm̄ sc̄dm ordinē singulorū sunt post
 solē duodecim gradib^{us} vel ampl^{ius}. Tūc em̄ de mane a solē emergūt. Vesper^{us} q̄q̄ sc̄dm Alber
 bertū est stella vesptina, q̄ est etiā semp̄ Ven^{us} vel Mercuri^{us}, qm̄ illæ duæ stellæ p̄fectā distātiā ā
 sole nō habēt, & sole occidētē post eū emergūt de sub radijs eius, q̄q̄ sc̄dm ordinē singulorū,
 [Nūqd nosti ordinē cali,] i. ordinē sit^{us} & mot^{us} celestiuū corpōꝝ, vel p̄portionē, habitudinē,
 influentiā eoꝝ ad inferiora, vel celestiuū orbiū mutūā coordinatiōē, [et pones rōnē eius in
 terra?] i. rōnē seu causam f̄fari ordinis celestiuū corpōꝝ exponēs hoīb^{us}, s. p̄pter q̄s causas sic
 inſtituta & coordinata sint ista, q̄d hūanū trāscēdit ingenū. Spiritualiter, p ordinē cali, angeli
 coꝝ spiritūū hierarchia designat^{ur}, q̄ ab hoīb^{us} determinate nō fit, * quā diuin^{us} Dio
 sius angelicoꝝ spiritūū distinctiōes assignet in ḡnali, vñ q̄ntū ad distinctiōes nouē chorōꝝ, * quum
 [Nūqd eleuabis i nebula vocē tuā,] i. nūqd nebule iubebis, vt ad tuū p̄ceptū ascēdat, vel toni
 truū ḡnet^{ur} ea, & tibi ad nutū obediāt. [et ip̄et^{ur} aq̄s operiet te.] i. in tua virtute nō est, vt aq̄ plu
 uialis copiose descēdat, ita vt te valeat opire. [Nūqd mittes fulgura, & ibūt^{ur} & reuertētia dicēt
 tibi, asum?] i. tuę potētē nō est emittere fulgura, ita q̄ ad tuā dispositionē discurrāt, tēq̄ sci
 piētē reuertant^{ur}, & dicāt tibi verbo vel factō, ecce asumus, i. reuerſa sum^{us} sc̄dm q̄d imperasti.
 [Quis posuit in viscerib^{us} hoīs] i. intimis ac secretis, aīa virib^{us}, s. intellectuū speculationis & p̄
 ctico [sapiam?] Multipliciter em̄ De^{us} intellectuū hoīm sapiam indidit, vt pote habet^{ur} cogno
 scitiuos p̄cipioꝝ, tā in agibilib^{us} q̄ in practicis, naturaleq̄ lumē rōnis, p̄ qd naturale sapiam
 inuenit hō. In sup̄ seipsum, p angelicas mētēs, p hoies sanctos ac eminētēs ceteros illustra
 uit. Ipsosq̄ hoies ceteris illuminatiōes, vñ Ap̄los & phetas ac sancto doctōres Deus mul
 tipliciter atq̄ multiplici sapia & sc̄ia decorauit. Hic Ecclⁱ scripsit: De^{us} de terra creauit hoīem,
 creauit ei sc̄ias sp̄s, sensu ip̄leuicorda illos, dedit illis cor. [Vel q̄s dedit gallo intelligētīā?] i.
 naturalē æstimationē, quā p modū intelligētis in aliq̄b^{us} agit determinatis horis die ac nocte
 cārādo, q̄s p̄portiones celestiuū cognosceret motū, distinctiōēq̄ horāꝝ noctis atq̄ diei. Vñ
 sc̄dm Albertū intelligētīā vocat æstimationē, quā habet gallus de horis distinguēdis ad imu
 tationē solis ab angulis cali in mane, meridie, vespere, media nocte, & etiā ad immutatiōē
 aurę p̄ dispositionē factā in aere cārāt, & qdā alia aīalia, q̄ circa regimē suę vitæ nō sollicitan
 tur. Ideo facile dephendūt impressiōes factas in corporib^{us} suis, vel ā motu cali, vel ā dispo
 sitionē aeris, & sc̄dm illas mouēt. Hinc sc̄dm Damascentū, agunt magis q̄ agūt: q̄a nō libere, sed
 sc̄dm naturalē agūt instidū. [Quis enarrabit calorē rōnē,] i. causam, p̄portionē & ordinē
 celestiuū corpōꝝ, & cur ita disposita sint in magnitudine, multitudine, p̄p̄itate, distātia,
 motu & influētia, cur tot stellæ in firmamēto, q̄ rō diuersitatis eoꝝ in mole, situ, luce ac p̄p̄ie
 tatibus aīas. Hæc atq̄ silia ab hoīe inuestigari nō accidit. [et cōcentū celi q̄s dormire faciet?]
 p cōcentū cali, intelligit^{ur} calorē atq̄ celestiuū motū, p̄portionatā cohabitūdinē, & velut har
 moniā quā dā cōueniētīā, quā creatura eis auferre nō potest. Præterea aduertēdū, q̄ Pytha
 goras & ei^{us} sc̄p̄es, put 2. de calis, refert philosoph^{us}, posuerūt ex cōtactu seu motu celestium
 corpōꝝ harmoniā cū sonū causari, q̄ sonor^{us} cōsonātia, sc̄dm eos, cōcent^{us} potest vocari, q̄ cele
 stia corpora posuerūt aīata, quā dicebāt ā nobis sensibilibiter nō p̄cipi, qm̄ ab exordio natiuita
 tis nræ cepim^{us} ea p̄cipere, & in dē finēt^{ur} q̄s cōnata est eius p̄ceptio ac cōtinuata aīatibus nrīs,
 sicq̄ ex nimia assuefactiōe nō discernim^{us} eā, sicut q̄ diu sedet in fœrido loco, tādē fœtorē nō
 p̄cipit, sed hæc opinionē Aristoteles reprobāt. Idcirco cōcētus hic metaphoricē dē cōueniētiā

Iob. 9.

quum

Ecclⁱ 17.

Damasce,

y 3

tis

tia praeducta. Praefata autem positio sapientiae in visceribus hominis, cœtusque caeli, ab initio fundatiōis terrae fuit vel circiter. Hinc subdit: [Quia fundabat pulvis in terra] i. pulveres terrae firmiter locabant in infimo loco ubi est terra, [et glebae cōpingebatur] i. partes terrae pariter iungebatur p humore eas simul tenentē & cōtinuatē, ne in terra ob sua siccitate in pulverē resoluat. Denique iuxta Albertū, loquitur scdm dispositionē primi mixti atque cōfusi, in quo elementa cōmixta fuerunt, & in quo p modū pulveris terra vaporabiliter ferebat in humido. Hinc dicit, & glebae cōpingebant, residere s. pulvere in fundo, iuxta illud Gene. 1. Cōgregetur aqua quae sub caelo sunt, in locū unū, & appareat arida. Istud pcedit scdm unā expositionē Iſae Genes. Glebae autē cōpingūt dupliciter, Vno modo ad locū, sicq; distinguit terra ab alijs elementis. Alio modo ad cōplexionē, sicq; cōplexio quae magis appropinquat ad caelum seu ad caelestē aequalitatē, meliorē in apprehendēdo & appetēdo sortit dispositionē & animā, vt 6. de aialibus asserit Auicēna. Itaque bona cōplexio nō parū est Dei donū. [Nūqd capies legna p̄dā] i. suffūciēt ei de alimētis poteris puidere, [et aiam] i. aialitatē seu aialem appetitū ac vitā, [carulox eius implebis] necessarijs nutritiōis. [Quis dicit, nō poteris, diuina tū puidētia sufficiētia sibi ac catulis suis pcurat leana, quibus sint multū voraces. Potius quae leana exprimit quae leonem, quā ppter curā & educationē carulox, ipsa auidiōr est ad p̄dā, quā cubat in antris] i. spelūcia manēt nutritiōi catulox vacātes, [et in specubus] i. cauernis [insidiant] i. aialia trāuentia obseruat ad rapiendū ac denorādū, scdm illud Psal. 9. Insidiat quasi leo in spelunca sua. [Quis pparat coruo escā suā] i. de alimētis puidet coruis, nisi principaliter Deus, [quoniam pulli eius clamāt ad Deū,] i. naturali desiderio appetitū necessaria vitā, quae p̄cipaliter sortiunt ad Deo. Clamāt quae ad Deū, nō quia ei habētēs notitiā, sed quia trāse sonitū emittētēs, quae ad Deū attēdit, ita quae puidet eis. Quae libet etiam res naturalis p hoc ipsum quod naturali desiderio appetit aliqd bonū, quodāmodo interpretatiue seu aequaliter clamat ad Deū, velut ab ipso illud intendēs accipere, quod oim est actor bonox, sicq; fert in Psal. 144. Oculi oim in te sperāt dñe, tu das escā illis in tēpore opportuno. Et rursum: Oia a te expectāt, vt des illis escā in tēpore. [vagātes, eo quod nō habeat cibos] i. pullis coruox, p tēpore quae a matribus suis nō alunt, vt dicitur, infra septē primos dies, nō cōpetit vagari seu hinc inde volare. Ideo quā dā legūt, vagiētēs, s. suo modo, quā plorātes ex famis angustia. Vel, vagātes, i. visu hinc inde distracti ac p̄cipiētēs, quae nutritiō nō habēt. Dicit etiam (vt recitat & Tho.) quod coruus pullos suos nator vidēs plumis albos, nō pascit eos donec emēt eos nigrescere, ita quae septē diebus eos nō alit, sed ad Deū sustentant p inditiā eius naturalē virtutē. Alij autē affirmāt, quod Deo ordinātē, quā vermiculi volitāt circa ora coruox quae atrahūt, sicq; alunt. Insuper scdm Albertū noiat coruū magis quae cetera bruta, quae voraciōr & cibi auidiōr est, cui signū est, quae vt in Gen. 8. habet, emissus ex arca, requeit in cadauere. Postremo, ex his clare ostēdit falsitas opinatiū, quod Deo irrationaliū aialium puidētia & distinctā cognatiōnē nō habeat. Nā & Psal. 146. testat: Qui dat iumentis escā ipsos, & pullis coruox inuocātū bus eū. Chrysostomus in Euaḡ. errorē hūc destruit, ait: Nōne quos pascitēs venēit dīpōdīo, & vnus ex illis nō est in obliuione corā Deo? Et itē asserit: Pater vester caelestis pascit ea, s. volatilia caeli, nec obstat illud Ap̄l. 1. Cor. 9. Nūqd de bobus cura est Deo? hoc siquidē dicit ad innuēdū, quod rationaliū creaturaz cura & puidētia, specialit̄ altiorisq; modo cōuenit Deo.

Expōsitio Cap. 39. Nunquid nostri tempus. Art. 67.

Consequenter dñs ad incōparabilis sapientiae suae cōmēdatiōnē, tāgit leges quibusdā aialibus inditas in gñatiōe, in cōsuetudine & habitatiōe. [Nūqd nostri tēpus partus ibicū] i. libices scdm Thomā, sunt aialia corpore parua, in locis petrosis habitātia, & parietis ibi, ad quae loca nō patet hoib⁹ de facili accessus. Idcirco tēpus part⁹ eaz hoibus est icertū. His cōcordat Albertus, dicens: Ibi ex aial in petris & mōtib⁹ cōmoratiū, tā ingētia habēs cornua, vt a capite excūtia, vsq; ad clunes ptingāt, intra quae aliqui cadēs totū corp⁹ recipit, ne allidat in casu. Alij dicit quod ibex sit auis aq̄tica serpētibus inimica. [in petris] i. locis petrosis seu rupibus vbi parit. [vel parturiētēs ceruas obseruasti] Ceruae cū parere debent, loca eligūt secreta, vbi lupi nō solēt accedere. Hic partū eaz dñs dicit esse occultū, inuās quae ipse oim hoib⁹ insitutor & disp̄fator existat ac cognitor. [Dinu merasti mēses cōcept⁹ eaz] i. quae mēses fluxerint ab imp̄gnatiōe seu cōceptu ceruaz, quod licet q̄tū ad aliq̄s ceruas quodāmodo fieri possit, hō tñ hoc de oib⁹ nō certitudinaliter, nec distincte cognoscere potest. [et scisti tēp⁹ part⁹ eaz] i. determinatū tēpus quae pariet, nescis. Scdm quāsdā, loq̄t de scia aīua, quae facit, quae scit vt est puidētia Dei. Vel, vt alij dicit, quae an diuiserit mēses p̄fatos, vt indicaret eos ceruis. Et sibi modo ingrit, an sciat tēp⁹ part⁹ eaz. [Incuruat ad foētū] i. naturali industria sibi diuinit⁹ inditiā incuruat se vt foētū emittat. [et paritū] facilius quae mulieres in specie hūana, nō tñ penitus absq; dolore. Nā subdit [et rugitū emittū] i. deo tñ incuruat se vt facili pariat, quā incuruatio mēbra gñatiua ampliat ad foetus emissionē, nō autē catenus, quoniam ppter arctitudinē mēbroz illoz affligant in foetus egresu. [Separant filij eaz] i. pulli ceruaz atque similitū bestiaz nati, mox a parētibus separant suē recedunt, ita quae mouēt se, nec diu manēt sub cura parētū, vt hoim foetus. [pergunt ad partum]

Hic alibi inchoat Cap. 39.

Psal. 103.

Luc. 12. Matth. 6.

sum] i. primo incipiunt querere escam eis a natura paratam. [Egrediuntur] a matribus ad loca pascuaz, & non reuertent ad eas. [Primo dum nati sunt, & lacte matrum indigent pasci, quibus egrediuntur ad partum, redēnt tñ ad matres suas. Postea vero cum roborati fuerint in mēbris, nec lacte amplius indigent, sic recedūt a matribus, quae non reuertunt ad eas.] [Quis dimisit onagram liberum] i. asinos syluestres quae fecit ab hoim obsego liberos. [et vincula eius] i. quibus ligari poterat, [quos soluit] i. quis eum a talibus vinculis fecit immunē, ita quae tales asini non ligant, nec domesticant, sed libertatis amore hinc inde vagant. Hae atque similia Deus querit, ad innuēdū, quod ipse solus hęc fecit & facere potuit, quod singulis pprietates certas impreficit & istud in onagris mixe videt, cum alij asini domesticent, quod cum illis eiusdem speciei fuerunt. [Cui dedi in solitudine domum] i. antrum siue cauernam. In solitudine enim morat, ne hoibus seruire cogat, cū tñ alij asini picliten, nisi in habitaculis per hoies factis morant. [et tabernacula eius] i. loca in quibus pascit & generat, dedit in terra saluginis. [hoc est, in terra inhabitabili ppter eius siccitatem & solis exustionē, ex qua humor eius quasi in salis amaritudinem vertitur.] [Contemnit multitudinem ciuitatis,] i. mansionē deserti pferit habitatiōi in vrbe. [clamorem exactoris] i. hois quae ab onagro labore p victū sibi impenso exigeret, [non audit] i. quae vocantē se hoīem fugit, reuertens domesticari, subdi & obseq. [Circūspicit montes pascuae suae] i. loca montana in solitudinibus, in quibus inuenit nutrimenta, querit & aspicit. [et virētia quae pquirit] i. loca in quibus sint recētia gramina, quibus vescat, in his amplius delectat, quae in frequētia hoim & pabulis vrbiū. [Cōsequēter loquitur de rhinocero seu vnicorno] i. quae aial ferū, valde quae forte & indomesticabile. Vnde ex cōfidentia ppriā fortitudinis & indignatiōe seruituti, & domesticari non potest. [Nūqd volet rhinoceros seruire tibi] i. non accēscet tibi subdi & obseq, nec mansuetat. [aut morabit ad p̄sepe tuum] i. ita eum cōpescere neq̄bis, vt ad p̄sepe accēscat ligari, & a te cibū accipere, sed libere vult vagari & nutritiōnē ingre. [Nūqd alligabis rhinocerotā] seu rhinocerotē ad arādū loro tuo? i. nequaquam poteris eum sic catenis seu vinculis ligare, vt instar bouis terram tuam aret, aut constringer glebas vallium tuaz, i. ad hoc eum inducere non poteris, vt trahat instrumentū, quod terra arata cōplānat, glebis seu massis eius vel partibus grossioribus fractis p supinductionē instrumenti illius p terrā huiusmodi. [post te] vt s. te pcedentē rhinoceros sequat. [Nūqd fidutiā habebis in magna fortitudine eius] i. quae silla tibi deseruiat & subdat. [et derelinques ei labores tuos] i. an cōmittes ei fructū tuoz custodiā, vt terrā nascētia tuis laboribus pcurata in agro custodiat, sicut saepe canes feroces & fortes dimittunt cum seruo in agris ad custodiā possessionis, cōtra aialia deuoratiua seu hoies spoliātes, tanq̄ dicat, ad ista vnicornē domesticare nō poteris. [Nūqd credes ei quoniam semētē reddat tibi] i. grana bladorū aliq̄ modo faciat egredi, scdm quod bos dicit triturare, iuxta illud Ose. 10. Ephraim vitula doctā diligere triturā. [et arā tuā cōgreget] i. fructū arāe tuae cōportet. [Per hęc oia De⁹ intēdit, quod ipse quae aial talium pprietatiū pduxit, quod ab hoie cōpesci nō valet, incōparabilē habeat excellētia sup hoīem, ita quae homo ei in nullo resistere potest. Porro de natura rhinocerotis multa legunt, de quae refert Greg. Rhinoceros indomit⁹ oino naturae est, ita vt si quae capt⁹ fuerit, teneri nullaten⁹ poterit. Impatiētia quae ppe, vt fert, ilico morit. Magister sentētiaz affirmat, quod sit p̄bissimū aial, hinc quae cōtra inclinationē suā tenet, ex indignatiōe cadit & morit, de quae refert Albert⁹: Cornu rhinocerotis ingēs, lōgitudinis 12. pedū, & ampliatē acutū valde & plenū, nō cōcauū sicut cornu ceruis, & in base vbi cōiungit capiti, diameter ei⁹ est plus quae palmi, egredit quae ad similitudinē gladij. Porro in mamotrectu bibliā cōtinet. In frōte media gerit cornu, ita acutū & validū, vt quae qd impetierit, aut vētile aut p̄foret. Nā & cū elephantibus saepe certamē habet, atque in vētre eos vulnerat & p̄sternit. buxei esse coloris asserit. Tātaz quae est fortitudinis, vt nulla venātiū capiatur virtute. Sed virgo puella, pponit, quae veniētī sinū aperit, in quae ille, oim ferocitate deposita, caput ponit sicq; soporatus, velut inermis mox capit, vt refert Greg. Hinc vt alij dicit, Deus cōparat rhinocerotē, iuxta quod Balaā loq̄tur dñs De⁹ eduxit eū, s. Israhēl de Aegypto, cui⁹ fortitudo similis est rhinocerotis. Etiam purissima virgo Maria vnigenitū Dei, quae null⁹ vnq; valet supare, inuitiue capere, in se traxit ita, quae in ei⁹ vtero, deū in eius gremio regeuit. [Pena struthionis similis est pennis herodij & accipitris.] Scdm Albertū, dñs loq̄tur hic de aiali cōposito ex volatili atque gressibili, quod struthio dicit, i. desertis Libyaz potissime habitāz, carnosas eū quod drupedis, tibias habēs, & tres digitos in pede angulatos vt quod drupes. Rostrū autē & caput, & collū vt cygn⁹, comas magnas ad modū quod drupedis, pēnas i primo anno cineres, sicut anser, & in senectute deficiūt i nigrā lanuginē i modū velleris nigrā auis. In alia nō volat, s. saltat, saltū inuās motu alaz sicut locusta. Ita pena struthionis sicut ē pennis herodij & accipitris, sicut anser, & nō i colore, s. i hoc quae ē pēna. Porro herodij, scdm Albert. ē aq̄la, quae ē heros seu oia auis. Alij dicit quod sit auis rapacissima, aq̄la vicēs. Thomas vero affirmat, quod sit nobiliss, falco, quod gryfalo vocat, vñ videt nomē a quo cū. Per accipitrē quae quā intelligūt nifum, alij quācūq; aue rapacē, Itaque Deus insinuat, quod licet struthio cū p̄fatis auibus quae celestiter volat, siles habeat pēnas, nō i

Gregorius

Gregorius Num. 23.

simile vsum pennarū, qā nec alte neq; celeriter volat, cuius causam assignat Gregorius: Acci-
 pitris, ingens, & herodij parua sunt corpora, seu pennis densiorib⁹ fulia, idcirco cum celerita-
 te transfuolant, qā in eis parum inest qd aggrauat, multū qd leuat. At cōtra struthio raris pē-
 nis induitur, atq; immani corpore grauat, vt & si volare appetat, ipsa pennarū paucitas mou-
 lem tantū corporis in aere non suspēdat. [Qñ derelinqt in terra oua sua.] Non em fouet oua
 sua incubando sup ea, sed fodit hęc in arena, operies sabulo. Nam vt ait Albertus, si incuba-
 ret ouis, cōprimeret earidcirco non incubat, sicut nec serpens, nec lacerta. Tu forsitan in pul-
 uere calefacis eas? Hoc ironice dicit, tanq̄ dicat, nequaq; Præterea, iuxta Thomā, struthio
 hęc naturalē habet industriā, q̄ obseruat tepus calidū, qñ incipiunt apparere stelle q̄ dicunt
 vergilia, in mēse Iulio, & tūc operit oua, sicq; ex calore loci & teporis, qā vcz nō morat nisi
 in locis calidis, oua viuificant, & pulli ex eis nascunt. Albertus aut circa hoc scribit: Calore
 solis excitat intraneus calor oui, q̄ intra testā oui pullū formar, & extra testā educit. ¶ Porro
 qd dicit, q̄ visu foueat ea, falsum est, sed imperitis apparet, qā frequēter est circa oua, & respi-
 cit ea ppter custodiā. [Obliuiscit q̄ pes cōculcet ea, aut bestia agri cōterat.] i. nō attendit, q̄
 oua sua taliter situata, possint faciliter a trāseuntib⁹ cōculcari, vel a bestijs frāgi p cōculcā-
 tione aut cōfessione. Struthio nāq; naturaliter obliuiofum est aīal, & vt Thomas affirmat,
 nullā adhibet curā de cōseruatione ouorū. Cui videt obuiare, q̄ scdm Albertū frequēter adest
 ouis, & aspicit ea ppter custodiā. [Durat ad filios suos qñ nō sunt sui.] qm pullis suis nō pui-
 det, nec eos nutrit vt alię aues, sicq; qdāmodo in se fructum gnationis pulloꝝ suorū amittit,
 ideo seqtur frustra laborauit. Ad pulloꝝ gnationē cooperādo. nā eos dimittit, [nullo timore
 cogēte.] ex ppria soliditate atq; duritia, nō aliq; eā cōpellere ad suorū derelictionē pullo-
 rū, quē admodū alię aues interdū oua vel pullos ad horā relinquūt ex timore volentū cape-
 re eas, vel nidū cōstringere. [Priuauit eā Deus sapia, nec dedit illi intelligentiā.] Sapiam & in-
 telligentia sumit extēse p naturalib⁹ industrijs, q̄s De⁹ alijs aīalib⁹ cōter indidit ad nidificā-
 dū, incubādū, nutriendū, & custodiēdū p prios pullos, q̄s scemina struthiois nō indidit. [Cū
 tep⁹ fuerit.] occasio se mouēdi occurrerit, [in altū alas erigit.] nō q̄ corp⁹ ei⁹ eleuet in aere,
 sed alas p posse extrēdit & leuat, vt citi⁹ currat. [Deridet equū & ascēdit eus.] Hoc dicit, qā
 veloci⁹ currit, q̄ equus aut eques, ita q̄ ab eis cōprehēdi nō valet, nec curat infecutionē eorū.
 ¶ Deniq; spūaliter struthio (scdm qd pēnas habet, nec volat) designat hypocritas, q̄ foris ap-
 parēt, qñ sunt cōtēplatiui ac virtuosij, int⁹ vero terrenis affectib⁹ pgrauant, ita q̄ se ad celestia
 nō attollūt. Inquantū vero struthio durat ad filios suos modo p̄fato, designat parētes carna-
 les vel p̄res spūales q̄ filioꝝ suorū curā nō habēt, sed eos errare desinūt & p̄ire, ppter qd Thre-
 4. inducit filia populi mei crudelis, qñ struthio in deserto. Inquantū aut tā velociter currit,
 vt equū eqtemq; derideat, designat supbos q̄ seip̄os sic erigūt, vt viros virtutū, q̄ suis corpo-
 ribus velut eqs frenatis vrunt, despiciāt & illis se p̄ferant. ¶ Cōsequēter Deus sapiam & eminē-
 tia suā ostēdit, describēdo eq̄ proprietates, q̄ est aīal multis p̄prietatib⁹ ad nobilitatē sp̄cīatib⁹
 singulare ac decoratū. [Nūq; p̄bebis eq̄ fortitudinē?] qd hoc facere tuū nō est, sed mea vir-
 tutis. Est aut equus aīal valde forte, tā ad onera deferēda, q̄ robore animi, ac picula aggrediē-
 da. [aut circūdabis collo eius hinnitū.] p̄prietatē ex q̄ hinnitū p collū, ei ferre nō poteris. Di-
 cit aut hinnit⁹ collo eq̄ circūdatū, scdm Albert. qm ad rotūditatē colli vel cānx, egredīt non
 distinct⁹ motus linguę, sicut vox literata, nec in diuersa format, vt vox dearticulata. Est aut
 equus aīal hinnitiū, ppter libidinē atq; audaciā. Libidinosū vero est, scdm philosophū, p-
 pter cibi, quē sumit, abūdantiā. Audax q̄q; ex cōfidentia fortitudinis & armos in calcib⁹ pedis.
 Hic libidinosū eqs cōparantur Hiere. 5. Vnusq; ad vxorē pximi sui hinniebat. Insuper iuxta
 Thomā, equus exteriori suo ornatu ad libidinē puocat, qā (vt dicit) iuba suę decore ad co-
 itū agitāt, iuba q̄ tōsa, libido ei⁹ extringit siue minuit, vt alij dicit. Ad qd designādū dñs ait
 Aut circūdabis collo ei⁹ hinnitū, q̄ ei i collo a Deo circūdat, p hoc q̄ Deo ordinātē, iuba ei sic
 nascit. [Nūq; suscitabis eū qñ locustas?] Sibilo em excitat equ⁹ ad audaciā ad cursū, & p̄fero-
 tim ad saltū. Tūcq; posteriorib⁹ pedib⁹ accipit saltū sicut locuste. Hęc aut p̄prietatē nō habet
 nisi a Deo. Est etiā signū magni roboris, q̄ quis habēt corp⁹ grāde ac poderosū, nihilomin⁹
 tā velociter currit, remoreq; salit. Deide magna eq̄ audacia aperit Gloria nariū eius terror
 i. bellū q̄ alij p̄terrens, est gloria seu delectatio nariū equi. Odoratu em bellū p̄cipit a remo-
 tis, atq; in hoc delectat vel gloria nariū ei⁹ est terror, qm delectationē atq; audaciā, q̄s habet,
 p̄lio imminente ostēdit qdā terribili nariū sono dilatatis nariib⁹ spm exufflatū, qd est signum
 magnę audacię. Vnde philosophus in Ethicis ex Homero inducit Fortes spm efflabāt per
 nares, & ebulliuit sanguis, & q̄ ad hoc, equus cōparat viris audacib⁹ & iracundis. [terā vngu-
 la fodit.] qñ ad instās bellū se aprās, qd rursum grandis audacię signū est. Nam vngulā quasi
 acuit ad p̄cutiēdū & cōculcandū, quemadmodū aper dentes qñ vult pugnare. Maius q̄ppe
 nocumentū qd equus infert in bello, secundū Albertum, est q̄ calcat, prioresq; calces concu-
 cando impingit, posterioribus vero percutit & repellit. [Exultat audacter.] Gloriat̄ enim
 p̄ralio imminente. [in occursum p̄git armatis.] audacter & imp̄territe, p̄perans contra

hostes, quasi puocans eos ad pugnam. [Cōtemnit pauorem.] in pugna existēs, formidinem
 non admittit. [nec cedit gladio.] immo euaginatib⁹ obuiat gladijs, vulnerari non metues. [Su-
 p ipsum sonabit pharetra.] dum miles equo sedens, sagittam de arcu emittit, [Vibrabit hasta
 & clypeus.] milites em equis sedentes, solēt habere hastas clypeosq; splendētes, q̄ sup equum
 suo micant fulgore. [feruens.] intus calore aīofitatis & ira, & fremens.] ore forbet terram, [il-
 lam vngulis fodiendo, & nariib⁹ ad terram positis fortiter resonando.] Nec reputat tubę so-
 nare clangorē. [i. clangorē tubay ad bellum horantiū non ponderat quasi terribilē, immo
 audit eam libere. Nam] vbi audierit buccinam, quę suo sonitu ad bellum hortatur, [dicit
 vah.] signum exultationis emittit, nec curat. Vah q̄ppe est interiectio exultationē designās,
 iuxta illud Esa. 44. Vah calefactus sum, vidi focū. [p̄cul odorā bellū.] i. a remotis p̄cipit bel-
 lū instare odoratu, q̄ sentit equos veniētes. [Exhortationē ducū.] q̄ suos aīant ad p̄gandū,
 [& vlatū.] i. cōfutam vociferationē ac strepitū.] exercitus veniētis ad pugnā odorāt, vt dicitū
 est, & p̄cipit qdā naturali industria sibi diuinit⁹ indita, qā a Deo factus est in adiutoriū hoim,
 nō tm ad deportationē, sed etiā ad iustitię atq; Reip. iustitiōē. Vñ & in bellis vnus equus dila-
 niat aliū, cū tm, si simul p̄ capū sine ferrib⁹ currāt, vnus currat ac saltet post aliū in p̄cepis &
 aquas. Dicit aut Albertus: Expertū est, q̄ equ⁹ nō castrat leonē aspiciēs, etiā inuito sesore ac-
 cedit leonē. Si vero castratus est, q̄ tum libet vrgeat, retrocedit & fugit intm, q̄ p̄ timore visus
 est sanguinē mingere. [Idcirco] q̄ dicit, q̄ equus ideo equus vocat, qā dū vadūt duo & duo
 simul, ex æquo incedere solēt. [Nunq; p̄ sapia] m tuā plumescit accipiter, expandēs alas suas
 ad austrū.] scdm Gregoriū, singulis annis accipiter veteres pēnas p̄icit, nouasq; accipit, &
 sine intermissiōe plumescit. Domestici aut accipitres, vt meli⁹ plumescāt, loca requirūt tepētia
 & munica, Agrestib⁹ vero moris est, vt flate austrō alas expādāt, q̄ tenus eorū mēbra ad emi-
 tēdū veteres pēnas vti cōcalefāt tepore, poris s. corporis sui aptis, sicq; nouę pēnæ nascant.
 Porro cū vetus det̄, alis cōtra solis radiū expās atq; p̄cussis, tepētē sibi faciūt aurā, & ita po-
 ris aptis vel veteres pēnē exiliūt, vel nouę succrescūt. Itaq; nō est nūc sermo de illa accipitris
 plumatiōe, q̄ prim⁹ plumis vestit in nido, qā tūc nōdū expādere valet alas ad austrū. Accipi-
 ter aut fortis alas regit, q̄bus aues alias insequat. Vñ scdm Albertū etiā, ideo alas suas ad au-
 stri expādīt calorē, vt in durefāt, ne fortiter cōcitat̄ alis ad aeris flectant impulsus. [Num-
 qd ad p̄ceptū tuū] eleuabit̄ agla, & i arduis ponet nidū suū.] i. in locis altis difficilib⁹ accessus,
 qñ dicit, nō ex tua ordinatiōe vel iustitiōe, sed mea volat tā alte, & nidificat tā excelsē. Qñ autē
 naturalis cursus rex, est qdā motio creaturę ad Dei p̄ceptū, scdm Thomā, iuxta illud Psal.
 148. Ignis, grādo, nix, glacies, sp̄s p̄cellarū q̄ faciūt verbū eius. [In petris manet, & in p̄ruptis
 silicib⁹ cōmorat.] Putū etem aerē amat, ideo in locis petrosis sublimib⁹ cōmorat̄, vbi vapo-
 rum minor fit resolutio. In p̄ruptis aut silicib⁹ nidū cōstituit, vt pulli eius ibi securi⁹ cōserua-
 tur, nec ab aīalib⁹ sibi nocius lauant. Ideo q̄q; scdm Albertū, manet in petris, vt ad petrā vn-
 gues rostrumq; acuāt, & sic semp ad p̄dam renouet atq; armet. [atq; inaccessis rupib⁹.] Non
 em vult, q̄ qs ad nidū eius ascēdat. [Inde cōtemplat̄ escā.] i. aīalia & cadauera q̄bus vescat̄,
 [& oculi eius de longe p̄spiciunt.] Ad qd confert q̄ in altis moratur, vbi aer syncerior est. Vt
 aut refert Albertus, Pullos suos aquila probare asseritur, si solem in sua rota queat aspiciere
 irreuerberato oculi radiis; eos qui possunt, suos cognoscit ac nutrit; qui non possunt, hos
 abijcit. Dicit etiam a q̄busdam, q̄ visu per q̄ngentas leucas cadauera percipit & accedit. Alij
 dicunt q̄ odoratu id facit. Cum ergo sit acutissimi visus, in altisq; habitans, recte p̄ eam con-
 templatiui signant, & altissimus ille celestium cōtemplator Ioannes Euang. rite per aglam
 demonstrat. Contemplatiuorū etem conuersatio in cælis est, q̄rum interior visus pacutus &
 clarus est, manentq; in petris, i. firmitate virtutum, & in p̄ruptis silicibus, i. monasticis p̄fecti-
 onibus, quę a mundana cōuersatione p̄cificę sunt, atq; inaccessis rupibus, i. secretissimis di-
 uinorum cōsiderationibus, ad quas nullus carnaliū valet p̄tingere. Inde contemplant̄ escam,
 i. celestis paradisi beatificam refecutionē, ea quoq; quę in p̄senti vita mentē consolent ac ro-
 borent, q̄rum oculi de longe p̄spiciunt, quia ab isto exilio vsq; ad supernā altitudinem pa-
 trię visum p̄tendunt mentalē, quemadmodū de sanctis veteris test. ait ad Hebræos. Aplūs, q̄
 de longe p̄missiones aspexerunt cælestes. [Pulli eius lambēt sanguinem.] aīalium, quę aquil-
 la depradata deserit viua ad nidum. Est em aquila potens in depradatione, quemadmodū in-
 ter quadrupedis leo. Spūaliter pulli aquilę sunt imitatores & discipuli contemplantiuorū, qui
 adhuc diuinorum cōtemplationi intendere stabiliter non valentes, interim dñicę passionis
 memoria & Christi sanguine reficiunt. [& vbi cunq; cadauer fuerit, statim adest.] i. velociter
 aduolat, dum illud visu vel odoratu p̄ceperit, & aliunde impedimentū nō fuerit. Sic in Euan-
 gelio ait Saluator; Vbi fuerit corpus, illic congregabunt & aquilę. ¶ Consequēter inducitur
 in crepato S. Iob, & iusdem humilis confensus cum Deo. Auditis enim his magnificis Dei
 effectib⁹, siluit, qñ cum Deo disputare inefficax. Idcirco dñs eum, modico silētio interiecto,
 rursus alloquitur. [Et adiecit dñs,] i. p̄p̄inductis verbis addidit alia, [& locutus est ad Iob
 Nunc

Gregorius

Heb. 11.

Matt. 24.

1ob.19. Nunquid qui contendit cum Deo, de effectibus Dei argumentat, volens ostendere q non
 1ob.27. fiat penitus iustus, aut iuste exhibiti, vt tu q supra dixisti, Saltem nunc intelligi, ga Deus non
 iusto iudicio afflixerit me? Et item: Vinit dñs q subuertit iudicium meum. [tam facile con-
 gescit, si, facilliter dimittetur in pace, nec exiget verbos; suos; reddere rōnem. qñ dicat, decet
 eum fortiter examinari & exerceri. [Vtiq; q arguit Deum, i. cōtra eum disputare psumit,
 talesq; opera immoderanter, an iusta sint, persecrari conat; [debet & respondere illi, requi-
 retur merito ab eo responsio, vt verba sua, si valer, defendat; alioquin puniatur, nisi pœnitent
 do veniā mereat. ¶ Circa hæc scribit Gregorius: Sanctus Iob sua p̄cussione non putauit me-
 rita augeti, sed vitia refecari, quæ ga in se nulla cognouit, p̄cussum iniuste se credidit; & p̄cui-
 ritētem Deum arguere, est de p̄cussione murmurare, & an iusta fuerat dubitare. [R̄ndens autē
 1ob dño, dixit; se humiliter culpabilē confitēs, non p̄tinax manēs. [Qui leuiter locutus sum] i.
 aliqua verba sine debita grauitate, cōsideratione, cautelaq; p̄tuli, admirationē & plagarum
 acerbitate inductus, [respondere qd possum] i. me excusare non volo, nec tecum amplius
 contendere queo, [Manum meam ponam super os meum], decetero talia verba cauebo, &
 quæ sint illa, subiungit; Vnum locutus sum, qd vtinam non dixissem. i. de cuius platione
 pœnitēo, [Et aliter], etiam aliud verbū dixi, [qbus] duobus [vtra] non addam, [aliq; in ordi-
 natā locutiōis aut simile qd in culpa. Primū hor; duor; secundū Thomā fuit, qd dixit: Cum
 1ob.13. Deo disputare cupio. Secūdu fuit, qd recitādo suas iniustias, videbat q̄tati derogare diuinæ.
 1ob.31. ¶ Porro, secundū Albertū, primū fuit qd ait: Deus non aq; iudicio afflixit me. hoc em̄ incau-
 te platum est, qm̄ licet secundū vnum modum siue respectū, puta secundū ordinē humanæ
 1ob.19. iustitiæ, quæ reddat cuiuslibet secundū qd fecit, nō iuste p̄cussus sit, non tñ absolute dicendū est,
 p̄.147. q; iniuste vel non iuste fuerit cæsus. Iuste em̄ percussus homo à Deo, siue ad Dei gloriā, siue ad
 exercitiū virtutū, siue ad culpā purgationē hoc fiat. Secundū fuit, qd de flagello murmurans
 1ob.6. seu conquerens, dixit: Vtinā appēderent p̄cā mea qbus iram merui, & calamitas qua parior,
 in stateras q̄si arena maris hæc graulor appareret. Hoc etem̄ dixit, non cōsiderans qd secundū
 Gregori; nec cōsigna recepit in flagellis, q vel semel peccauit. Ista est Alberti sentētia. Gregorius vero
 circa hæc scribit: Si p̄inducta Iob verba discutimus, nil eum neq; dixisse inuenimus. Si ve-
 ro dicta eius quæ vere & libere p̄tulit, in aliq; de superbia notamus non iam duo tm̄ erant,
 Gregori; sed plura. Hinc Gregori; p̄ primū istor; duor; intelligit, qd Iob ante suā flagellationē aliqua
 egit digna flagellis, saltem venialiter peccās. Secundū fuit, qd de flagellis sibi illatis murmura-
 uit. Hinc aduertendū, qd Iob in modo loquendi peccauit, q̄ amicos suos & ipsum Elihu scam
 delizauit, non tñ ex superbia fecit hoc, & quod ait se in duobus excessisse, potius ad sensum
 q̄ ad formam verbor; referendū videt; Eandē m̄ p̄p̄e sententiā alijs verbis frequētē p̄nunci-
 auit, secundū q; quod Thomas assignat, in quo Iob excesserit, vt pote suas iniustias cōmemo-
 rando, multa verba, im̄o multa capitula cōtinet. ¶ Deniq; Thomas ait, q Iob coram Deo
 & suæ cōscientiæ loquēs, non de falsa locutione, aut superba intentione se accusat, q̄ ex puri-
 tate animi fuit locutus. Verba tñ eius arrogantiā sapere videbant; Vnde amici eius occasio-
 nem scandali sumferunt. ¶ Oportet autē non solum mala vitare, sed etiam ea quæ habent spe-
 1. Theol. ciam mali, secundū illud Ap̄li Ab omni specie mala abstinetes vos. Itaq; verba Gregori;, qbus
 Gregori; sepe excusat B. Iob ab omni excessu in verbis & factis, intelligēda sunt de excessu culpæ mox
 talia. Venialiter autē in verbis & factis peccasse ostensus est. Nec hoc mirum de ipso, cum &
 de principe Ap̄lorum Paulus affirmet, quia reprehensibilis fuit, & loquitur de eo secundum
 ea quæ post susceptiōem spiritus sancti commisit.

¶ Elucidatio literalis cap. 40. Respondens autem dñs Iob de turbine, dixit
 Articulus 68.

1ob.28. P̄ræfenti cap. dñs increpat Iob, q suam intm̄ cōmendauit iustitiā, quod diuinæ vide-
 batur derogare iustitiæ. [R̄ndens autē dñs Iob de turbine, dixit: Accinge sicut vir lumbos
 tuos. Interrogabo te, & indica mihi]. respōde. Verba hæc in principio scripta sunt atq; ex-
 pōsita, quæ dñs hic refumit, q̄ iam rursus quasi de nouo aggredit eum. Vnde primo animat
 eum, & exhortat ad aduertentiā dicendū. [Nunquid irritū facis?], inuitū & falsum esse ostē-
 des; iudiciū meum, q̄ te tradidi satanæ assignendū, [Et cōdēnabis me], iniustū p̄babis. Si em̄
 iniustū est meū iudiciū, sequit q̄ sim iniustus. [vt] iustificeris. i. iust; appareat, tanq; dicat;
 Intm̄ p̄secutus es tuas virtutes, & cōquestus q sine culpa tua p̄cussus sis, qñ p̄bare intēderes,
 me meumq; iudiciū esse iniustū. Im̄o ita locutus es, q p̄sentes iudicauerūt te hoc p̄tendisse,
 & visus es te sic velle iustificare, vt ex cōsequenti ego p̄ter iniustū, ita q laus tua q̄ te ipsum
 laudasti, videbat in meū vituperiū redundare; & hoc, q̄tum ad modū loquēdi, reprehēdibile
 fuit. Quis B. Iob nequāq; intēderit hoc. ¶ Consequētē dñs ex em̄nētia suæ p̄fectionis ostēdit, q
 homo cum omni humilitate loq; debet ad Deū & de Deo. [Et si habes brachiū], vim operati-
 uam seu potestatem, sicut Deus, hoc est, si instar Dei omnipotens es, [Et si simili voce tonas],

tantæ efficaciz es in loquendo vt Deus, vt pote q mētiri non possis, & solo verbo q̄quid v-
 lueris, facere queas, sicut de Deo habet; Ipse dixit, & facta sunt. Itēq; tāta excellētia es in do-
 cēdo, vt Deus, ita vt vox doctrinæ tuæ, tonitruo cōparet, sicut vox Dei, [circūda tibi decore].
 i. ex om̄i parte te ipsum iustifica, & ab om̄i macula culpæ te prorsus excusa, pulchritudineq;
 & sanctitate deiformē tibi ascribe. Si vero mortalis & fragilis es natura, non ita te laudes, vt
 Deū vituperare videaris, nec ab om̄i culpa te putes immunē, & i sublimi erigere. Ite ipsum
 secure exalta, & Deo parifica. [Et esto gloriosus], i. famosus, clarus & inclytus, seu excellēs.
 ¶ Porro scdm̄ Ambrosiū, gloria est clara cum laude notitia, ita q̄ importat notitiā de boni-
 tate alicuius. Bonitas autē Dei est infinita, cuius p̄fecta notitia non est nisi in ipso. Idcirco glo-
 ria plena in solo Deo est, inquantū plene cognoscit seipm̄, ad quā homo non p̄tingit, nisi
 participando cognitionē diuinā. Propter qd Hierē. 9. dñs loquit; In hoc gloriē, q̄ gloriat, sci-
 te & nosse me. [Et speciosis induere vestibus]. i. om̄ virtutū splēdoribus appareas decoratus.
 [Disperge superbos in furore tuō], zelo ardētis iustitiæ, vel disiecta vltiōe, vt ego. [Et cō-
 funde eos]. i. simili mihi es in potestate, aq; tate & sapia. [Et respiciēs] oculo iustitię sup̄ eos,
 cōm̄ arrogantiē humiliar; eum debite deiciēdo & condēnando. [Respice cūctos superbos].
 elationē eor; cōsidera ad puniendū vel emēdandū. [Et cōfunde eos]. i. vel cōfusione salubri
 pœnitēiam, vel cōfusione pœnali ad cōdēnationē, i. impietate eor; oibus manifesta, eor; vi-
 tuperā, increpā & cōuince. [Et cōtere impios in loco suo], i. destrue & condēma, iuxta illud
 Psal. 9. Cōtere brachiū p̄cōris & maligni. Est tñ & bona ip̄ior; cōtritiō, q̄ eor; pueritas fran-
 git, sicq; salubriter cōuertit. [Abscōde eos in puluere simul, & facies eor; demerge i foueā]. i.
 ad libitū tuū, & vtiq; ad extremū deice eos, & subice tibi, ita vt sub puluerib; de primas eos, &
 vultus eor; in lacū demergas. Vel abscōde eos in puluere, i. occide, ita q sepeliant etiā in ter-
 ra, operiant & facies eor;, i. acie vultūq; mētis seu vires cognititiuas in fouā infernalē demer-
 ge. [Et ego cōstitebor]. i. clare testabor, [q saluare te possit dextera tua]. i. pp̄ria p̄tate possis
 saluari, nō indigēs meo auxilio, eo q̄ p̄fata opa Deo pp̄ria, queas pagere, in detectiōe etem̄ su-
 p̄bos, oipotētia Dei potissime detestat, q̄ sup̄bi Deo rebelles sunt, & qd eius eti, sibi vfar-
 p̄t, vq; gloriā & honorē. Nā & terreni principes ac plati subditos rebelles maxime abomi-
 nant. Deniq; rōnali creaturæ, eo ipso q̄ creatura est, superbia oino discōuenit. Sigdē eo ipso
 q̄ creatura eti, indiget & depēdet, nihilq; boni à seipsa habet & qcquid boni est & habet, cre-
 atori suo tenetur, vt ei illud ascribat, subiciat, atq; in eius honorē & cultum conuertat. Hinc
 competit Deo oēs superbos simul deicere, cōprimere, & in infimo loco dānatos concludere
 tanto amplius, q̄ te extulerit sublimius. ¶ Deinceps dñs excellentiā suam de mōstrat in q-
 busdā suis operib; q̄ntitate & alijs qbusdam pp̄rietatibus valde p̄cipuis, non qdem loquen-
 do de illis secundū se, sed vt per eas, alia qdam natura exprimitur. Im̄o ad literam non est
 pp̄rie sermo de illis, sed de re metaphoricē figurata per eas, puta de demone, qui hic per ma-
 xima qdam bruta insinuat, eo q̄ ab angelica corrueus dignitate, in beluina versus est im-
 manitatem, mōstruositate ac rabiem. Propter qd in formis brutor; frequētē apparer, & eis
 assimilatur, atq; eor; nobis nuncupat, vq; serpens, draco, & gñaliter bestia. Itaq; sicut in Esa
 ia sub p̄fona regis Babylonis, propter eius sup̄biam, & in Ezechiele sub p̄fona regis Tyri, ob
 1. Theol. ciam inanem de sua sapiētia in seipso complacentiā, sacra scriptura de diabolo loquitur tñ,
 Gregori; q̄ multa in p̄fatis p̄phetis cōtenta, de p̄dictis regibus possint exponi; aliq; vero ibi interm-
 scētur, q̄ nō nisi de diabolo pp̄rie intelligunt; propter qd ibi principaliter etiam ad literam
 de casu diaboli mentio fieri fertur; Ita in isto ac sequenti cap. sub noīe q̄randa brutor;, de
 diabolo dēterminat, sic q̄ multa de brutis ip̄s valeant accipi; aliq; vero addunt, q̄ ip̄s ne-
 quaq; conueniūt. Propter quod concludat, qd de ip̄s non sit principaliter mentio, sed de dia-
 bolo, cui illa pp̄rie cōpetunt, sicut in p̄cessu patebit. Primo ergo loquit; Deus de Behemoth,
 q̄ noīe doctiores catholici cōmuniter intelligūt elephantē, q̄ recte Behemoth appellat. Nam
 Behemoth animal interpretat. Porro inter aīalia terrestria, q̄ cōmuniter aīalia noīantur, ele-
 phas magnitudine & virtute valde excedit, vt q̄si per antonomiam animal nuncupetur.
 ¶ Præterea, sicut refert Albertus, Iudæi affirmant, qd Behemoth sit bos, cuius corpus septē m-
 illiaria contineat, collum vnum, & caput vnum, sicq; novem milliaria in vniuerso conti-
 neat, cui; cauda sit quasi sylua cedrina. Sed vt ait Albertus, istud oīno fabulosum, Iudæicisq;
 mendacijs est confictū. Concordat huic recitatiōi & Lyræ Iudæi, inq;ens, dicunt hic, qd Be-
 hemoth sit animal incredibilis magnitudinis, intm̄, qd vna die mille mōiū herbas depascit,
 atq; in crastino herba renascitur in tanta magnitudine, vt p̄cedenti fuerat die, & qd Deus in
 resurrectiōe futura animal istud occider, eiusq; carnibus iusti vescent. sed hæc stulta assertio,
 tam theologicē q̄ philosophicē veritati repugnat. Catholice ergo exponēda est litera. Ecce
 Behemoth quē feci tecū, hoc multiplex explanat. Si em̄ qd dñs ait, tecū, refert ad ip̄m Iob,
 1. Theol. Ezec. 28.

sensus est: Ecce elephas quæ feci tecum, i. sicut & te, q̄a te & illū formavi. Si vero q̄ ait, tecū, referatur ad hoīem indeterminate, vel p̄sertim ad hoīem p̄positū, q̄ hic p̄ lob designat, sensus vnus q̄ nūc tactus est, q̄ illū sicut & elephantē, cōdidit Deus. Alius q̄q̄ est sensus, quē feci tecum, i. eodē die q̄ hoīem primo, p̄duxit: q̄a vt legit̄ in Genesi, sexto die facta sunt bestia terræ & homo. ¶ Insuper si p̄ Behemoth intelligat̄ non ipsa figura, vcz elephas, sed res figurata, puta

Gen. 1. August.

diabolus: difficultas occurrit, quōd cum illo factus sit homo, cū ille factus sit in principio, quā creauit Deus cælū & terrā, s. prima die homo aut̄, vt dicit̄ est, sexta die. sed difficultas hæc facile soluit̄, si iuxta Augustini doctrinā, illa die: in Genesi enumeratio, non tēporis successione nem designat, sed diuersa p̄ducta: ḡna rez, scdm̄ representationē factam in cognitionē mentis angelicæ. Si vero enumeratio illa (vt alij dicunt) tēporis successione importat, ita q̄ prius tēpore factus est angelus, q̄ sit homo, tūc verbū istud dupliciter potest intelligi. Primo, vt ta cū est, tecū, i. sicut te. Scdo, tecū, i. cum te, q̄tum ad hoc q̄ similitudinē tecū habet in intellectuuali natura, cuius similitudinē etiā aliqd̄ vestigiū in elephantē (scdm̄ Thomā) apparet. Dicit̄ em̄ Philosophus 8. de animalibus, q̄ syluestriū animalū maxime domesticabile est elephas. Siq̄dem ad multa intruit atq̄ intelligit, & regē adorare docet̄: q̄d intelligendū non est, q̄si vere ceter habeat rōnem seu intellectuū, sed p̄pter bonitatē & eminentiā suæ naturalis æstimatiū, ita q̄ multū participat de rōne. ¶ Scdm̄ q̄si bos comedit. ¶ Elephas em̄ herbas, granis ac terræ nascentib⁹ vescit̄ sicut bos, nō carnib⁹ sicut leo. ¶ Porro diabolus p̄ hoc aīal figuratus, comedit̄ scdm̄, i. terrenoz dñio delectat̄. Hoies q̄q̄ terrenis vitij implicatos, sp̄ialiter deuorat ac sibi incorporat, de q̄bus loquit̄ E. saias: Vere scdm̄ est populus. Vt aut̄ Gregorius ait, Equi se num q̄tumlibet fordidū comedūt, aquā vero non nisi mundā bibūt. Boues vero aquā q̄tumlibet fordidā bibūt, sed scdm̄ non nisi mūdo vescunt̄. Hinc diabolus boui, non equo, hic cōparatur, q̄a de eo dicit̄ p̄phetā: Esca ei⁹ electa, q̄a vcz virtuosos potissime cupit cōterere. ¶ Fortitudo eius in lūbis eius. Hoc ideo dicit̄, q̄a ex lūbis seu renib⁹ semē ad mēbra ḡnationi deseruit̄ dicit̄. Hinc ait Albert⁹: Fortitudo eius, q̄tum ad masculū, est in lūbis eius: q̄a in lūbis nerui sunt sensitiui, p̄ q̄s semē a cerebro & corpore descendēs, intimaq̄ neruoz tangēs, titillādo libidine cōcitāt, atq̄ in delectatiōes mentē inclināt, subuertit & vincit, quōd admodū 7. Ethicorū philosophus ex Homero allegat, Doli cōplicatrix Venus, furata est valde sapientiū mentē. Auicēna q̄q̄ differuit, q̄ causa p̄uersitatis in hoīe, est, q̄a cum intellectu sit de se rectus, cōiungit̄ tñ imaginatiū ac sensitiuū, q̄ multiplicitate ac strepitu sensibiliū delectabiliū, eligentia intellectu subuertunt. ¶ Virtus illi⁹ in vmbilico vētris eius. Ii, magnā habet firmitatē corporalē in vmbilico, quē tēpore coitus supponit dorso foemellæ, q̄ vmbilic⁹ si fortis non esset, ex cōcussione seu collisiōe corporoz tam ingentiū frangeret. Albert⁹ aut̄ exponit sicut virtus, i. vltimū seu maximū potētē illius, in vmbilico vētris illius, q̄tum ad scdm̄ina. Matrix em̄, cuius neruos tēgit semē viri susceptū in coitu, cōnū habet ad vmbilicū: & dum ibi nerui tangunt̄, scdm̄ina intēle delectat̄. Hinc ait Gregorius, Seminaria coitus & luxuriā vitis esse in lūbis, scdm̄ina aut̄ in vmbilico. Istud aut̄ ad literā de diabolo exponi nō valet, corporaliter saltem, sed ei rōne corporis sui, q̄d est collectio carnaliū hoīm, ista cōueniūt, & ob id dicta sunt, q̄a in immūditia luxuriæ pluri mū delectant̄, & p̄ eam ḡni humano maxime p̄valent dæmōnes, p̄sertim q̄a hoc vitio inquinatos, ceteris q̄q̄ inuoluūt p̄ctis. Quāuis aut̄ qdam dæmōnes incubi aut succubi noīentur, ita q̄ qdam eoz saxe mulierib⁹ sint molesti, scdm̄ August. 15. de ciuit. Dei, non tñ coitus scdm̄ te eos delectat̄ q̄a cū incorporate sint nature, carnali voluptate nō afficiūt, sed ipsa turpitudine eoz cōplacet aio. ¶ Deniq̄ qm̄ p̄ luxuriā hoies magis possunt deijcere, fortitudo diaboli in lūbis eius, q̄tum ad viros, cōsistere dicit̄: & virtus illi⁹ in vmbilico vētris sui, q̄tum ad foeminas. ¶ Stringit caudā suā q̄si cedrū. Ii, tēpore coitus caudā suā inter posteriores tibias stringit̄ q̄d mystice dicit̄, qm̄ q̄s diabolus hoc p̄ctō deuicit, ipsa voluptate ligatos tenet, & in cōsuetudinē ducit. Albertus p̄ caudā intelligit mēbrū genitale, eo q̄ cauda oīm sit neruoz & ab extremitatib⁹ oīm neruoz cōpositū, q̄d in delectatiōis strictū, oēs stringit neruos, q̄rum cōstrictione p̄ totū corpus p̄ cōcauitatē sp̄ogositatēq̄ neruoz semē exprimit̄, & ad locū ḡnationis deducit, vt asserit Auicēna, sicut ferū exprimit̄ de calce. Cōparat aut̄ hoc cōstrictioni cedri, qm̄ cedrus forte est lignū: & cū p̄mis, succū emittit sanguineū: Vnde ex fortitudine, fortitudini libidinis: & ex succo sanguineo, cōparat̄ semini ḡnationis q̄a scdm̄ Auicēnā, semē supfluū est q̄tæ digestiōis. Humor aut̄ q̄tæ digestiōis, ex sanguine exprimit̄.

Gregori⁹

Abac. 1.

August.

¶ Nerui testiculoz eius p̄plexi sunt. Ii, q̄sdā reuolutiōes habēt neruoz, vt 4. de animalibus philosophus scribit de gressibiliū & ḡnantū animalū neruis, vbi Albertus ait: Testiculi, vt Aristoteles dicit, semē attrahūt, vt vētosa calore cholery, de q̄ facti sunt, sicut vētosa calore ignis immisfi. Suspēsi sunt aut̄ in caudis neruoz, & nerui collimitati caudis suis p̄ totū corpus p̄plexi sunt reticulatim, vt vndiq̄ semē trahāt & exprimāt. Per hoc designat̄, q̄ diabolus vitio isto cōcedat̄, etsi cessare conent̄, diuersimode eos vitio huic denuo implicat. ¶ Ossa eius velut fistulæ aris, i. duræ inflexibilesq̄ consistunt. Elephas em̄ habet pedes & tibias inflexibiles, similit̄er

crura inflexibilia: vñ cū cadit, neq̄ resurgere, ossaq̄ solida habet, sine iuncturis siue flexuris, vt grauiissimū corpus magis sustinet. ¶ Cartilago illius q̄si lamina ferrea: i. dura, nec de facili flexibilis, quæadmodū lamina seu magnū frustū ferri nō facilliter incuruat̄ neq̄ exēdit. Cartilago aut̄ est, naris vel aurij vel alteri rei ossa teneritudo, vel os molle sine medulla, vt sunt extremitates costaz: atq̄ opercula ossū q̄ mouent̄. Albert⁹ ait: Cartilago mediū est inter duritiā ossis & mollitiē carnis, & a natura interponit̄ in iūcturis laxis, vbi duo ossa cōueniūt, ne se inuicē tægēdo, se frāgāt aut lædāt. Per hoc obstinatio diaboli & crudelitas designatur, cui⁹ etiā ossa intelligi possunt peccatores feroces, iracūdi & rigidi, q̄ areis fistulis cōparant̄, q̄a immāssui & prinaces existūt, sed in pfundū peccatores veniētēs cōtemnūt, nec p̄ceniēt. Cartilago aut̄ illi⁹ sunt hoies molliores, q̄ vitij in se delectabilibus prorsus inhæret, vt sunt peccata, gustus & tactus, ludij, ioci & siles vanitates, q̄ etiā suis voluptatib⁹ sic ligant ac detinent in malis, vt ferreis laminis cōparent̄. ¶ Ipse est principij viay Dei. Ix hoc verbo & q̄busdam sequētibus cōstat, q̄ ista nō de elephāte scdm̄ se, sed vt est figura diaboli, & de diabolo tanq̄ re figurata principaliter p̄ferant̄. Nō em̄ bestia illa, sed diabolus principij viay est Dei, i. q̄adā principij atq̄ p̄cipij inter cetera creatoris. Nā inter angelos & cū illis est cōditus. Principesq̄ dæmonū summ⁹ fuisse credit̄ angelicorū spiritū, q̄ etiā principij viay Dei asserit, q̄a primo exiit causa, q̄ De⁹ circa intellectuales creaturas nō solū via misericordiz q̄ sibi proprie cōpetit, vsus est, sed & via vlciscētis iustitiæ, q̄d ex creaturaz p̄uersitate cōtingit. Ille em̄ diabolus primo peccauit, alijsq̄ peccādi fuit occasio. ¶ Qui fecit eū. I. Deus creator diaboli, quātum ad bonā eius naturā, q̄ verbo vilissima Manichæi destruit̄ hæresis, duo principia effectiua ponētis, applicabit gladiū eius. i. secundū sapiā suā censurā, iustitiæq̄ dictamē determinabit & ordinabit, quātum diabolus sua potestate, crudelitate seu tentatiōe hoies impugnet, ne s. vltra vires tentent̄. Nā & p̄ angelos sanctos dæmonū potestiatē coeret, ne pro tuo libito nos impugnent. Propter q̄d ait Ap̄st⁹: Fidelis Deus qui non patiet̄ vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cū tentatiōe p̄uentū, vt possitis sustinere. De⁹ em̄ tanq̄ sapiētissim⁹ ac fidelissim⁹ oīm moderat̄, hūanā fragilitatē cognoscit, & vnus cuiusq̄ dispositiōes ac vires addēdit, quātumq̄ inuisibilis ille hostis homine fortior, industriosior, infatigabilior sit, p̄pendit. Ideo applicat gladium eius modo p̄facto. ¶ Huic montes herbas ferunt. ¶ Si ad elephātem referat̄, sensus est, q̄ in montibus nascunt̄ gramina q̄bus nutrit̄: quātum vero ad diabolum, sensus est, q̄a mōtes, i. supbi & magni in seculo isto pariunt ei delectatiōis seu refectionis materia, cōplendo ipsius voluntatē. Præsertim q̄q̄ id agūt plati & principes negligētēs seu impij, qui subditos suos diabolo escā ac p̄dam efficiūt, dū eos in peccatis enutrit̄, aut certe nō corrigūt, iuxta illud Hieremias: Quia stulte egerūt pastores, & dñm nō exquisierūt, ideo dissipat⁹ est oīs grex eoz. Vñ Ioan. 10. loquit̄ Ch̄ris Mercenari⁹ fugit, q̄a mercenari⁹ est, & lup⁹ rapit & dispergit oues. ¶ Oēs bestia agri. ¶ Iudic̄ ibi. ¶ In mōtibus corā elephāte. Nā bestia iā, aialia alia non māducat. Ideo cū ipso morant̄, q̄ nō nocet eis, vt d̄. Porro q̄tum ad dæmonē, sensus est, q̄ bestia agri, i. hoies bestialiter cōuersantes ibi, vcz sub potestate & p̄ctiōe mōtū iā dicit̄: seu dñoz: prauoz, iudic̄ & inaniter gloriānt̄, quæadmodū Daniel habet, q̄ sub arbore, p̄ quā rex Babylonis exprimit̄, oēs bestia habitabāt. Item bestia sunt dæmōnes, de q̄bus cātamus: Ne tradas bestiis animā confitentē tibi. Ager vero mundū significat, vt Matth. 13. asserit: Bestia ergo agri, sunt dæmōnes hoīm tētatores, q̄s etiā Ap̄st⁹ mūdi rectores appellat, hoc est, hoīm mūdanoz. Hæ bestia in montibus, i. p̄fatis ip̄s hoibus iudic̄: q̄a de eoz pessima vita lerant̄, & ad oēm eos infantiā trahūt, vanissimisq̄ occupatiōib⁹ mācipāt. Ideo Psalmista orauit: Neq̄ irideāt me inimici mei. Et Eccl. 23. scriptū est: Dñe pater, ne derelinq̄s me, ne gaudeat inimic⁹ meus. ¶ Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humidibus. Hoc de elephāte Thomas pulchre exponit, dicens scdm̄ Aristotelē lib. de animalib⁹: Elephātes in solitudine manēt, potissime circa flumēs, qm̄ ibi sunt arundinetæ & salices, ac loca vmbrosa, sicq̄ dormit ibidē sub taliū vmbra inter secreta loca calamo: siue canna: in locis humidis circa fluētā, cum sit aīal naturaliter siccū & calidū, p̄pter q̄d talia refrigeria quærit. ¶ Protegit vmbra vmbra eius. I. cōdenfam vmbra eius exigit, vt s. diuersaz rez vmbra cōtra aītum p̄tegit, quæ vmbra: vna sit supior, tanq̄ ab altiorib⁹ causata arboribus. Ideo subdit: ¶ Circūdabūt eū salices torrētis. I. arbores sic vocat̄, q̄ circa torrētēs nascunt̄, quaz vmbra, q̄a dæmones ac frigidiōes sūt vmbra calamo: siue arundinū, elephas q̄rit, & iuxta arbores tales q̄scit. Ad istam q̄q̄ loca q̄rit vmbrosa, qm̄ melancholicū aīal est & sicca cōplexiōis. Per q̄ insinuat̄, q̄ diabolus in hoibus oīosus & voluptuosus mātionē sibi cōstituit in secretis cōcupisctiay laubulis, qui hoies cōtra labores p̄ceniētiales & p̄pugnaz, q̄bus aduersus hūanā salutis hostes pugnat̄, vmbra carnaliū deliciaz & refrigeria p̄uatiōis acediosę optāt & amplectunt̄, ita q̄ vmbra sup vmbra orit̄ eis, de q̄bus cātat̄ Psal. 72. In labore hoīm nō sunt, & cū hoibus nō flagellabunt̄. Prodiēt̄ q̄si ex adipē iniquas eoz, trāsierunt in affectū cordis. Deniq̄, salices sunt arbores infuctuoz, p̄ q̄s hoies vitiosi, a bonis opibus steriles, designant̄, q̄ oēs diabolo se adijungunt,

1. Cor. 1.

*Iudent

Dani. 4.

Psal. 73.

Ephē. 6.

Psal. 24.

Et illi qui circumdant, quemadmodum iusti Deum, secundum illud Psalmi 7. Synagoga populo circumdabit te. Absorbet fluvium, & non mirabitur. Hoc dicitur ad innuendum quod animal istud singulariter multum bibat, sicut sit siccatum & calidum, & maxima quantitate. Ait namque Philosophus libro de animalibus, quod elephas quamdam potavit 14. Macedonicas metretas per semel, & iterum sero alias octo. Ideo per hypobolem dicitur, absorbet fluvium, id est, solum multum bibet, sicut de homine multum vorace asserimus, quod solum comedit totum, quemadmodum etiam Iosaphat. de Chiso aiunt pharisaei: Ecce totum mundum abijt post eum. Sicut sensu subiugit, & habet fiduciam quod insuat Iordanis in os eius, id est, multum poculum potat & appetit, quasi confidat & cupiat se fluvia exhaustare. Fiducia itaque hic per naturalis aialis exelactio accipit. Mystice diabolus absorbet fluvium, id est, multitudinem hominum instar fluminis abundantiam ac instabilitatem: nec miratur, id est, magno non habet, quod tales spiritualiter deuorat ad vitia inducendo, sed habet fiduciam quod insuat Iordanis, id est, collectio hominum quibus inest Dei cognitio, qui per Iordanem fluvium terrae permissiois signatur, in quo Dei vigeat notitia, in os eius, quia & tales presumit ac rudent deicere. Vel, per fluvium designatur incredulus, in quibus nulla virtutum stabilitas: per Iordanem, in quo baptizatus est Christus, fides: & vrosque inuadit diabolus, illosque vniuersos absorbet, & homines plurimos vincit. Rursum per fluvium seculares, per Iordanem religiosi intelliguntur. Diabolus itaque seculares fallit & superat, nec miratur, quia hoc magnam non arbitrat, sed habet fiduciam, quod religiosos quoque valeat deuorare: immo quod aliquem viderit virtutibus magis studere, eo inuidiosus atque callidus nititur eum perferre. Ad quantam vero ruinam plurimos religiosorum deiecerit, tam merabile quod clarum est intueri. In oculis eius, videlicet, elephatis, quasi hamo capiet eum venator. Vnus quippe modus capiendi haec bestia est, quod in via eius sit fouea, cui aliquid superponitur, cui & cibus superponitur. Itaque elephas super locum illum deueniens ruit in foueam, & capit tali dolo, quemadmodum piscis hamo. Insuper elephate sic lapsus, vnus venator accedens, pungit & percutit ipsum. Alter autem venator adueniens, volens bestiam sibi facere mansuetam ac subditam, percutit primum venatorem, & amouet ne percutiat elephatem, datusque ei comedere hordeum, quod cum ter vel quater peregerit, elephas dimittit se iuuentem, atque deinceps ei obediens mansuetusque capitur per cibum sibi oblatum, sicut piscis per hamum, in quo etiam ostenditur, & aculeus oculatur. Per quod mystice figuratur modus, & per Christum superat est demon. Christus enim corpus suum passibile obicit diabolo, quod ille occidit peruras, captus & victus est eo quod velut escam inuasit, vix corpore seu morte corporis Christi, quod Christus velut escam diabolo demonstravit, quod aculeo corporis huius, hoc est, virtute diuinitatis Christi, seu merito obediencie eius, transfusus est instar piscis hamo detenti. Et in sudibus perforabit nares eius. Hoc dupliciter explanatur. Primo, quod elephate per modo in foueam lapsus, primum venator sudibus seu palis perforat nares eius, quia sunt molliores, ideoque magis laesurae. Secundo, ut his verbis tagatur alius modus capiendi elephatem. Nepe ut lib. de animalibus Aristoteles refert, Venatores equitant elephates domesticos, sicque insequuntur elephates syluestres, & instrumentis quibusdam acutis pungunt eos, navesque perforant. Sic Christus suis virtutibus perforat diabolum. Quae autem hic de diabolo sub figura elephatis exposta sunt, Albertus ad litteram ex exponit de natura aialis & brutalis existere in homine, puta de sensualitate. Quae vero consequenter de diabolo dicuntur sub nomine Leviathan, vel sub figura ceti, ipse exponit de infectioe sensitiuae partis in homine a demone seu serpente. sed littera non videtur ad hoc consonare, nec congrue applicari, quemadmodum totum eius processum consideranti patebit. Philosophus autem Iudaei, ut Moses Aegypti, Abraham Hispanalis, Isaac & Jacob Alkindi, per Leviathan intellexerunt malitiam priuatiouis insulam in tota materia, secundum eos, quod textui minus concordat. Consequenter dicitur describit proprietates diaboli sub nomine & similitudine ceti, quod inter omnia animalia marina, quantitate ac potestate excelsit, & alios deuorat pisces, propter quod conuenienter designat diabolum, qui naturali potestate homines superat vniuersos, & deuorat plurimos. Porro, quod ista non sunt principaliter de cetis, sed de diabolo dicta, patebit ex subditis. Rursum ut ait Albertus, fabulosum & stultum est dicere Iudaeorum, dicitur quod Leviathan sit serpens seu piscis, circulo sui corporis totum terrae circumgessit seu ambiens globum, quod solum & radios eius apprehendere nititur atque vorare, sicut solum in circuitu suo semper exagitat fugiunt. tan extra herere poteris Leviathan hamo, quod d. ne quod valebis cetum de aqua per hamum extrahere, cum sit tanta magnitudinis potestatis ac roboris. Congruenter quoque vocatur Leviathan, quia Leviathan interpretatur additamentum eorum. Cetus autem multo maior est quantitate, quam alii pisces, aut etiam animalia quodcumque terre. Siquidem Plinius testatur, occupat spatium 4. iugum, & iuxta Iudaeorum, cetus habet corpus tantam gradem ut mors, & solum ligabis linguam eius. id est, non poteris eum capere per funem in lingua sua, quemadmodum aliquid alij pisces capi solent per funem hamo appropinquatum, cuius aculeus intrat linguam piscis quod capitur, sicut tentus extrahitur. Per quod mystice insinuat, quod diabolus humana potestate sine Dei gratioso auxilio superari non valet, nec a suis suggestioibus impediri, neque ex hominum cordibus extrahi, sed Dei virtute & gratia exigitur, cuius auxilio facillime superatur, iuxta illud Romanorum, Deo ceteris satana sub pedibus vestris velociter. Itaque Christus, eiusque virtute ministri ipsius hamo extraxerunt Leviathan, quia per Christi passionem pertrauerunt diabolum, & de hominum cordibus eiecerunt, eiusque suggestiones & presumptiones coepserunt. Vnde Luc. 10. loquitur Christus discipulis Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones & supra omnia

Matth. 3.

omnem virtutem inimici. Insuper passioe inuente asseruit: Nunc princeps huius mundi eijciet foras. Et, Ego si exaltatus fuero a terra, oia traham ad meipsum. Hoc est quod ad Coloss. 1. ait Apostolus: Expositas principatus & potestates, traduxit confideter. Itaque fune, id est, fide & merito dicitur passiois, ligata est lingua diaboli, superaturque ipse ad veris Christianicis. Nunquid ponas circulum in naribus eius? Id est, ferreum seu alium circulum in naribus ceti ponere neque, ut sic eum cogas tibi seruire & subdi, quemadmodum ho copellit bubalum sibi seruire ac subijci, mittendo annulum ferreum in naribus eius, quod factum, circumducit eum quo vult. aut armilla perforabis maxilla eius? Itaque dicitur, non potes hoc, & sumit hic armilla per hamo seu freno vel chamo, quo equus vel camelus dirigitur ad hominis voluntatem, quosque maxillae vestri perforari vident, dum in eorum ore frenata vel chami mittunt. Per quod figuratiter datur intelligi, quod homo diabolum nequeat ad libitum suum deducere, ad seruandumve cogere propria & humana virtute, sed Christus sua potestate hoc egit, quod circulum posuit in nare diaboli, id est, diuinitatis suae oportetiam, imo & creaturae sanctitatis efficaciam, malignitatem astutiamque diaboli refrenauit. Armilla quoque, id est, sanctissimae conuersationis ac amarissimae passionis suae dignitate, virtute ac merito sic deiecit & vulnerauit diabolum, eiusque perforauit maxillam, id est, deuoratiua calliditatem, quod etiam eos quos dudum absorbuerat, perdidit & quos absorbet, frequenter amittit. Dum peccatores venter poenitent & saluati quoadmodum, perforatis maxillis, cibum ex ore dilabunt. Siquidem per maxillam escam sub detibus continet, ne excidat, sed mastice. Idcirco designat malignitatem & dolum diaboli, quibus peccatores sub huius crudelitatis detibus continet, sed virtute & merito Christi eripiuntur quod plures, ut David cum homicidium & adulterium commisisset. Nam & passio Christi fecit quemadmodum adhuc futura & expectata ac credita, quod fecit pens atque peritura. Denique, iuxta hunc modum loquens, super biff. regi Assyriorum dominus loquitur per Esaiam 37. Ponam circulum in naribus tuis, & frenum in maxillis tuis. Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Nunquid feriet te cum pacibus, & accipies eum seruus sempiternus? quatuor ad cetum, sensus est facilis, quod si tanta est fortitudinis, ut nihil curet de homine, nec timeat eum. Idcirco non deprecatur eum, neque blanditur ei, ne capit ab eo, nec fecerit amicitiam facit cum homine, nec permittit ei perpetua seruitute. Et haec quatuor interdum se per dunt habet, ut dum quos extimore vel necessitate victori porrigit preces, deinde blanditur, tertio ad pacem suscipit, & postremo per pacem perpetua seruituti subijcit. Per quod oia, secundum Thomam, datur intelligi, quod diabolum hominem secundum se seu naturalia sua non metuit, ut ei quasi superiori aut fortiori preces vel blandimenta, pacem aut seruitute exhibeat, si tale quod fingat, facit hoc ad hominem deceptioe, ut ipsi potius sibi subdant, quam eis ipse. Veruntamen diabolus homines quoddam timet, propter dona supernaturalia eis diuinitate data, propter quod aliqui quodam precatur est, & quibusdam obedire atque seruire frequenter compellus est. Vnde & Christus in Euangelio scribit deprecatus, dicens: Si eijcias nos, mitte nos in porcos. Mollia quoque diabolus Chiso dixit, iuxta illud Marc. 1. quod ait ad Christum: Scio quia tuus sanctus Dei. Et iterum Iesu filii Dei summi, venisti ante tempus perdere nos? In hoc demum, secundum Gregorium, diabolus quemadmodum ferit pacem cum Deo, quod ex eius licetia homines detat, sed & diuinitate iustitiam in punitione prauorum subseruit. Christus vero omnem demonum turbam habet aternaliter subditam. Vnde in Euangelio pandens se diabolum superasse, testatur: Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quod possidetis aut fortiori illo superueniens, vicerit eum: vniuersa eius vasa diripiet, & spolia distribuet. Nunquid illud est qui auit? Id est, fraude eum non poteris in tuam redigere potestatem, quemadmodum homo aui illud, dum ea per retia capit. Tale autem quod cetis inferre, non est vnus hominis, quis interdum a pluribus per quodam capiatur industria. tunc ligabis eum ancillis tuis? Id est, non poteris cetum ligare, ut ei ancillae tuae alimeta ministrarent, vel secum exercerent ludum, sicut cum aue quod capta ligat, ut cum ea ludat. Quibus verbis subtilitas, experientia atque calliditas demonis designant, quod tanta sunt, quod ipse humana industria circumueniri non potest aut vinci, nec alijs illud edis perberis. Christus enim vere, virtuose ac sapienter, iuste multipliciterque decepit, dum & matrem virginem habuam desponsatam, & in Aegyptum conuexit, atque in trina tentatione ita rudit, quod diabolus recessit conuictus, ambiguus seu deceptus, sed & tempore passiois maxime eum sefellit, intum, ut Iudaeos ad crucifigendum instigare, & in ipsa passioe formidans, vxore Pilati, ad rogandum per Christi ereptione, grauitur hortaret. Denique ancillis suis Christus illi ligauit, dum tot personarum femine sexus potestate & gratiam sualcedi demonibus contulit. Nam & infirma & abiecta ac contemptibilia, stultaque mundi elegit Deus, ut confunderet sapientes, ut ait Apostolus. Idcirco dicitur eum amici, diuidet illum negociatores. Hoc vno modo inuergatur & negatiue exponit, ut sit sensus, quod tanta sit ceti magnitudo, ut aliqui captus, totum regionem sufficiat. Ideo nec particulariter inter amicos diuidit, nec a negociatoribus carnes eius vendunt. Per quod insinuat, quod demonis malitia tanta plena est terra, ut neque oporteat vnum hominem alteri demonis auxilium adipsi, peritiam cum ipse tam pronus sit omni maleuolo cooperari. Secundo exponit affirmatiue. Non enim cetis capto homines velci possunt, nisi eius corpus aliquo modo diuidat seu cocidat. Vnde & negociatores aliqui eius frustra alicubi vendere possunt. Sic & demon cocidit, dum per predicationem, preces & merita amicorum Dei, membra ipsius ab ipso tollunt, dum si impij conuertunt. A negociatoribus quoque diuidit, cum per predicationem & preces, quibus ait Saluator: Negociamini dum venio: in diuersis mundi partibus diuersi peccatores ad iustitiam reducuntur.

2. Reg. 12.

Matth. 12.

Marc. 5.

Luc. 11.

Mat. 27.

1. Cor. 1.

Luc. 19.

Prou. 31.

for. cre-
pidines

Tales quippe negociatores de talentis seu donis sibi concessis spiritalē lucrū faciūt ac reportāt, dū verbū & exemplū alijs exhibēt, atq; ab eis spiritalē referūt fructū, dum & illi pñciunt, & isti participēs sunt pfecti illorū. Hinc de ecclesia Prouer. vltimo legitur Facta est q̄si nauis inſtitō ris de lōge portās panē suū. Nunq̄d i plebis sagenas pelle ei⁹? q. d. nō. Si em̄ capi ā te nō potest, cōsequēs est, q̄ nec pelle ei⁹ reua tua i plebis. Caut gurgustū pisciū, i. instrumentū piscatorū, virgīs pplexū, in fundū gurgitis posītū ad pisces capiedōs, & capite illius; i. tā magnū est caput ceti, q̄ itare nō valet huiusmodi instrumentū, ideo capite ceti nō potest impleri. Gurgustū autē est nomē scītū ā sono, scdm̄ Albertū, qm̄ aq̄ currens iter * carpedines, gurgur sonat. Vel gurgustū ā gurgite, in q̄ ponit, noīatur. Præterea Thomas refert, q̄ maximi ceti lōgissimis culmis, q̄s habēt dū dormiūt in rupib⁹, pendēt ad faxa, vt dī, tūc; appropinquās piscator, q̄tū potest de pelle ceti soluit, seu deponit ā larido ei⁹ circa caudā. Est em̄ aīal valde pingue, ita q̄ ppter pinguedinē icisurā talē nō sentit, sicq; imissis funib⁹, q̄s ligat ad faxa vel arbores, excitat cetū lapidibus fundā, q̄ cet⁹ recedēdo pellē dimittit. Per q̄ dā intelligi, scdm̄ Thomā, q̄ diabol⁹ virtute hūana neq; icludi, sicut qdā nigromāticī de demōne posse icludere opinantē totū hoc, q̄ sic icludi videt, ex ei⁹ venit astutia, q̄ vtiū ad hoīes decipiēdosim mo sū re dē pferūt, oīa sū ducta p̄nere vidētur ad p̄sumptionē nigromāticorū cōsūtādām, q̄ nitūt cū demōnib⁹ pactū inire, vel eos sibi subicere aut q̄litercūq; cōstringere. Rursus per ista innuit, q̄ nō hūana, sed diuina virtute ac grā, sagenā, i. ecclesia, eiusq; gurgustū, i. occultā loca, claustra, collegia, pelle & capite ceti, i. simpliciōrib⁹, itemq; prudētib⁹ scdm̄ carnē & seculū peccatorib⁹ adimplent, qm̄ huiusmodi peccatores cōuertunt, & Ch̄so atq; ecclesie icor porant. Pone sup̄ eū manū tuā, i. si potes, tua virtute vince & cōprime cetū, q̄ insinuat, q̄ ho mo p̄pria vi nequeat demōnē cōculcare. Itaq; nemo p̄sumat, neq; de p̄rijs virib⁹ aulte late tur, putando se sine gratioſo Dei subsidio posse reluctari aut p̄ualere diabolo. Vñ Deī est ponere manū sup̄ illum, q̄ ad libitū reprimat eius malitiā & virtutē. Memento belli, i. disputationis istius meā aduersum te de p̄dictis meis effectibus, in q̄bus tibi p̄bauī, quāta sit mea excellētia atq; p̄fectio sup̄ te. Vel memēto belli, i. attēde quō ego cōtra diabolum pugno atq; p̄ualeo. Vel memēto belli, i. impugnationis q̄ re diabolus impugnavit, oīa tua tibi tollēdo, teq; corporaliter vulnerādo, ac per hoc cōtra tuā rationē bellādo. In ec̄ vltra adiciās loqui, i. decetero nō loquaris incaute aliq; p̄ferēdo, qd̄ videatur meā sapiētia aut iustitia derogare, cū videas te, nō solum, sed & effectibus meis tā infirmiorē se infieri. Ecce spes eius frustra bitur eum, i. cetus effectū suā expectatiōis priuabitur. Dum em̄ pisces inſequetur, illis ad littora fugiētib⁹, impingit ad terrā seu litus, vbi aq; sibi deficientibus redire nō potest ad p̄fundā aquā; neq; recedere, vñ nec pisces tales apphēdit, sed sup̄ aquā apparēs, ab hoibus vndiq; accurrentibus p̄cipitatur in mortē. ideo subditur; & vidētibus cunctis, qui affunt, p̄cipitabitur, quia ab eis occiditur. Sic diabolus spe sua frustratur, quia dum electos & virtuosos deuorare conatur, ab eis magis p̄sternitur atq; affligitur, dum ei efficaciter reniunt, qui in die iudicij cum oīibus suis p̄cipitabitur in infernum in omnium conspectū sanctorum.

Elucidatio Cap. 41. Non quasi &c.

Art. 69.

Prosequit dñs isto cap. p̄prietates diaboli sub similitudine ceti. Non q̄si crudelis suscitabo eum. Quis hoc de cetō aliq̄liter possit intelligi, vt dñs asserat se tantā beluā tor pisciū deuoratiuā, nō ex crudelitate creasse, q̄si in marinorū deuoratiōe aīalium gloriētur, sed potius p̄pter cōplendū ordinē regū, & ad suā potestatis ac sapiētia ostētionem, honorē & gloriā, vt ex tā mirabilis beluā cōsideratiōe sagaci, creatoris eminentiā laudemus immētam; cōueniētius tñ istud de diabolo explanat, de q̄ dñs p̄testatur: Non q̄si crudelis, i. nō ex auersione, duritia vel crudelitate suscitabo eū, i. diabolu ad tentandū & affligendū hoīes in hoc seculo licentiādo, & eū in illos debacchari p̄mittā, nec ex crudelitate tantā diabolo cōtuli potestatis sed vt pius & sapiēs pater ac iudex, sic ago & ita me habeo, vt hoīes p̄ diaboli impugnationē p̄bati exercitatiq; hā, ā suis q̄q; peccatis p̄ eius afflictionē purgētur, atq; ad ampliōrē grām p̄parētur. Deū inuocare affueſcāt, timorati, solliciti, anxij cōsistat, ā futuris periculis eripiātur, & postremo ad gloriā celerit⁹ p̄ducātur, p̄sertim cū p̄cōne vitē p̄sentis sint medicinales. Hinc sapiēs dicitur Deus nō letatur in p̄ditione viuētū, Tobias q̄q; Nō delectaris in p̄ditionibus n̄ris. Deniq; verbū istud r̄ndet ad id qd̄ lob dixit Deo: Mutatus es mihi in crudelē, & in duritia manus tuā aduersaris mihi. Quis em̄ resistere potest vultui meo? i. p̄sentia seu p̄uidētia vel aduersioni meā, q̄si dicat: Cum scīā me esse oīpotentē, cui nullus valet resistere, ideo pius me cūctis exhibeo, & infirmiorib⁹ clementē me p̄beo, nec demōnē pro fuo libito desuere in hoīes sūo, sed potestātē & voluntatē ei⁹ coerco, put hoīes posse ferre inuētor. Ad maiestātē equidē misericordia maxime p̄tinet. Hinc Hierē. 49. dñs loquitur: Quis sūsis mei, & q̄ sustinebit me, & q̄s est iste pastor q̄ resistat vultui meo? Hester q̄q; 13. scribit: Dñe rex oīporēs, in ditione tua cūcta sunt posita, & nō est q̄ tuā possit resistere voluntati. Itaq; q̄ q̄s alijs maior est atq; potētior, tāto sūt eis benignior. Nihilominus debito rigore ac ordine disciplina seruato, quia

Sap. 1.
Tobi. 3.
Iob 30.

Sap. 11.

Luc. 8.

1. Cor. 17.

& hoc ad verissimā pertinet pietatē, quis ante dedit mihi, vt reddā ei⁹? i. primus sum oīm, independēs, nō indigēs. Ideo nulli sum obligatus, sed quicqd̄ bonitatis vel innocētis virtuosos tentari & flagellari p̄mitto vel facio: imo q̄ oīa feci, oīa quantū ad id qd̄ sunt, amo. Hinc ad Rom. 11. ait Apostolus: Quis prior dedit illi, & retribuēt ei⁹? qm̄ ex ipso, & p̄ ipsum, & in ipso sunt oīa. Sapiēs quoq; dicit Deo: Diligis oīa quā sunt, & nihil odisti eorū: quā fecisti. Omnia quā sub cælo sunt, mea sunt; iure creatiōis, conseruatiōis & gubernationis. Ideo nō crudelitatis, sed pietatis & charitatis animū ad meos gero effectus, immo hoc modo omē creatū est Deis sed de his q̄ sub cælo sunt, ideo dñs loquitur, q̄ de Leviathan e cælo in inferiora pietē, & de eis q̄s tētat, in terra manentibus sermocinat. Insup̄ p̄dit, q̄ nō ex crudelitate sicut diabolus hoīes impugnat. Non parca ei verbis potētibus, & ad deprecādū cōpositis. i. p̄pter nulla ipsi verba parca diabolo, sive sint verba potētatis suā p̄ferētia, sive hūiliationē quandā sonantia, qn̄ ei⁹ potētātē refrenē, impiamq; ipsius puniā voluntatē. Interdū quippe ad deprecādū se cōuertit astute, ne ā nocēdo arceat, vel ne grauius affligat, vt cū loquit Ch̄so: Obsecro te, ne me torqueas torqueri em̄ se insinuauit, si ā nocēdo cessaret. Inducta aut verba non sic intelligēda sunt, q̄ diabolus vñq; veniā deprecet peccatorū suorū ā Deo, cū sit penitus induratus atq; impoenitēs. Ex hoc q̄q; verbo ostēdit, q̄ nō sit tā de cetō principaliter mērio. Quis reuelabit faciē indumētī eius? Hoc de cetō Thomas exponit sic, Sup̄ oculos ceti, vt dī, sunt quādā additamēta carnea seu p̄lica in figura magnā falcis, suntq; ducētā gn̄quaginta super oculū vnū, & rotidē sup̄ altēz, q̄bus vtiur p̄ opculo oculoꝝ suorū tēpore magnā tēpētatis. Itaq; q̄s reuelabit, i. ā p̄dictis p̄licis detegēt & detectā mōstrabit, faciē idumētī ei⁹, i. faciē in q̄ habet has p̄licas vel quēdā vultus sui amictū, q̄si dicat, nullus. Nemo em̄ tā p̄pe audeat accedere, q̄m deouaret ā cetō sper qd̄ in nuiū, q̄ fraudulētias, duplicitates & callidas diaboli machinas nemo sufficit capere aut manifestare, nisi quātum reuelauerit sibi Deus, quādmodū ait Ap̄s 2. Cor. 2. Nō ignoras cogitatiōes eius, puta diaboli, q̄ frequētē apparētī bonitate se vestit & palliat, vt sub specie boni decipiat, iuxta id 2. ad Corin. 11. Ipse satanas trāsfiguratur se in angelum lucis. Hinc scdm̄ Gregoriū, aliter religiosas, aliter seculares tētāt mētes. Malis em̄ hoibus prauā q̄ cupiūt, apte obicit, bonis vero latētē insinuat sub specie sanctitatis illudicillis tanq̄ familiarib⁹; iniquū se manifeste insinuat, istis velut extraneis cuiusdā q̄si honestatis p̄textu se palliat, vt mala q̄ eis publice nō valet, bonæ actiōis tecta velamine, intrōmittat. & in mediū oris ei⁹ q̄s intrabit? Os nāq; ceti ita terribiliter dispositū, dētātū & magnū est, q̄ null⁹ audeat accedere. Habet q̄q; (vt ferī) in gutture pellē, velut mēbrā multū meatib⁹ p̄foratā, ne qd̄ valde corpulentū possit ingre di ventrē eius, q̄ p̄ hoc ipediret ipsi digestio, si aliq̄ absorberet. Vñ ad denotādū q̄ nemo valeat os ceti intrare ad p̄scutādū illos meatus, p̄ q̄s parui pisces in ei⁹ ventrē descendūt, dñs ait, in mediū oris ei⁹ quis intrabit? q̄ designat, q̄ in tētōis & verba diabolicā suggestiōis, q̄bus hoīes absorbere molit, hō nequeat penetrare, nisi sibi desup̄ reuelēt, q̄les sunt viri exercitati, q̄bus data est grā discretiōis spiritū. Portas vult⁹ eius quis aperiet? i. duas mādibulas ceti, superiorē & inferiorē, q̄ inſtat portas aperiri & recludi dunt. S. Thomas p̄ portas ceti, intelligit duos dētes extremos & maximos, q̄s habet ad modū dentiū elephātis vel apris; q̄ significat, q̄ astutiā violētiamq; diaboli, q̄bus velut duab⁹ portis peccatores intrahit sibi atq; incorporat, nemo possit cōpelcere aut scrutari, p̄sertim ad extrahēdos peccatores ex eis, nisi quātū diuina virtute fuerit ad hoc idoneus factus. Per gyrū dentium ei⁹ formidō; i. apparat⁹ horribilis, qm̄ ita dispositi sunt dētes ei⁹ acuti, magni & solidi, vt ascicētibus horror incuriat. Pariformiter dētes, i. crudelissimi modi, q̄bus demon nocet hoibus, extāt terribiles. Deniq; dētes diaboli sunt ei⁹ ministri, videlicet demones inferiores, hoīesq; feroces, potissime impij doctores & p̄dicatores, plati & principes, q̄ potestate aut calliditate alios ad peccata inducūt, sicq; spiritaliter conerūt & aīaz strāgulatores sūt, p̄pter qd̄ fures & latrones vocātur. Corp⁹ eius q̄si scuta fusilia; i. de are fusa, q̄ sunt fortissima. Sic corpus ceti roburū atq; solidū phibēt, p̄pter squamas durissimas, q̄bus tegitur & q̄si armat. Hinc subdit; & cōpactū i. cōnexū seu iunctū, squamis se premētibus, i. ita q̄ vna venit sup̄ aliā ex aliq; parte. Exem̄ cetus, scdm̄ magnitudinē sui corporis, maximas habet squamas sibi fortiter coharētias, vt subdit. Vna vni cōiungit, q̄ se inuicē tangūt, & parim operiūt, si circa extremita squamas. & ne spiraculū quidē i. aer q̄ inspiratiōe atrahit, r̄ncedit p̄ eas; q̄ ob mīniā eaz; cōpressionē, nō est ibi foramē p̄ qd̄ aer intrer aut exeat. Vna alteri adhærebit; i. tenaciter, potissime tēpore sanitatis & roboris ceti. & tenētēs se; i. mutuo sustentātes ac cōfortātes, t̄nequāq; separabunt; duratē vita, sanitatēq; ceti. Mystice, diabolus se habet ad hoīes malos & vitiosos, sicut caput ad corpus, nā insinuat eis motū ad vitia. Itaq; hoīes mali p̄ cordis duritiā, & q̄s p̄pria ac aliorū culpā defendūt, palliat seu excusant, rite p̄scuta fusilia exprimūtur, scūtūq; corporis diaboli asseruntur, q̄ iacula correptiōis se penetrare nō sūnt, sed repellūt; sicut corp⁹ ceti cōpactū est squamis se premētibus, sic glibēt hoīes; velut imūda & foetida squa-

ma est, atq; eorū multitudo ex multis q in prauitate cōcordāt, colligit, q in tm̄ sibi malis cō-
 sentiūt, vt meliores cōcorditer psequāt, & bonis ordinatiōib⁹ cōformiter renitāt, ita vt ne spā
 raculū qdē incedat p eos, qm̄ ita in vitijs indurāt, vt spūsancti infirmū nō sumāt, nec rōnabi
 lē admonitiōē admittāt, sed vnus alteri adhærebit, qā sibi inuicē in pessimis fauēt & cooper
 rant, & tenētēs se, corroborādo se mutuo in peccatis, ne quāq; separabunt, quscq; impiū asse
 ctum pducāt ad opus: sic pharisæi & Sadducei, quīs inter se discordarēt, in Chri⁹ psequuti: de
 cōcordabāt, & hæc est pessima atq; damnāda cōcordia. Deniq; S. Bernardus in qdā sermone
 locū hunc cōueniētē & pulchre applicat religiosis, inter q̄s (vt astruit) nōnūq; vitiosa repe
 rit quorūdā cōcordia: qui si forte viderint in fratre aliquo aliqd p̄cipuē deuotiōis, singula
 ritq; gr̄æ ac p̄fectiōnis in seruore, cōpunctiōe & lachrymis, interpretatūr in malū, moleste
 ferunt, & fratre huiusmodi psequunt, singularitatēq; arguūt. Hi tanq; pueri ac Deo ingrati,
 de pane vitæ faciūt sibi pabulū mortis: & vnde specialissime ædificari debuerāt, inde deterius
 sc̄dalizātur. qd inde cōtingit, qm̄ amore priuato & passicibus ex eo nascētibus, p̄sertim
 spūaliibus vitijs squalēt, sc̄tēt, putrescūt, alterius eminētiā ferre & aspicerē nō valētēs. Ad ve
 ram ergo atq; purissimā Dei ac pximi charitatē se dent, & de alterius p̄fectu ac gr̄a velut de
 ppria lætetur salute, atridētēs qd ait Eusebius Emisenus: Quia nisi claustrales p̄sertim quidie
 extr̄pare studuerit passiōēs, & pprias rescidere volūtates, multo peiores sūt in claustro, q̄ erāt
 in seculo. sternutiō est sp̄s ignis, sternutiō est inflatio a p̄ctore surgēs, q̄ ad exeun
 dū aptos poros nō inueniēs, cerebrū ascēdit ac t̄git, & cōgesta p̄ nares egrediens, totū caput
 p̄tin⁹ cōcutit, sc̄dm Gre. Et vt ait Alber. sternutiō est purgamentū cerebri, qm̄ fumositas ab
 infimis ad cerebrū eleuata, p̄nī culis cerebri se collectis atq; restrictis, ac subito dilatatis, p̄
 nares excurit. Cū ergo caput ceti sit maximū, fortissimā habet sternutiōē, ex q̄ fit atq; cō
 motio & eleuatio, sicq; apparet ibidē cādor aq̄ surgētis ad modū splēdoris ignis. Rursum sic
 ut in hoīs sternutiōē magna ex cōcussioē cerebri cōmouēt & oculi, vt q̄s sc̄tillet, ita ex ster
 nutiōē ceti fulgor qdā vidēt micare ex oculis ei⁹ sicq; sternutiō ei⁹ dī fulgor ignis nō p̄ eī
 sentiū, sed p̄ efficiētiam suē effectū, qm̄ causat splēdore, p̄ cui⁹ sternutiōē exprimit mystice
 indignatio diaboli cōtra hoīs, quā in eos exufflat, ex q̄ nōnūq; in hoīb⁹ ignis irā, ipatiētē,
 cōcupiscētīā gr̄ā, dū ex diaboli tētamētis corda hoīm taliter inflāmāt, quēadmodū 2. Ma
 cha. 9. de Antiocho scribit, qā supbia replet⁹, ignē spirās aio &c. Refert hic Lyra, audisse se à
 qdā expto in mari hoīe veridico, q̄ in ripa maris iuxta Portugaliā, fuit inuēt⁹ cerus, de cuius
 lingua diuisa onerati fuerūt viginūquorū muli. Vñ p̄pendi potest, q̄ta sit moles beluæ huius.
 [Oculi ei⁹ vt palpebrę diluculi.] Oculi nāq; sunt lucidi. Hinc ex oculis ceti, q̄ p̄grades sūt, cla
 ritas qdā diffundit sibi claritati aurorę, q̄ t̄bris pmiscet. Propterea oculi ceti apparēt micā
 tes. Palpebra vero est sin⁹ oculoꝝ, significatq; locū lucis diluculi, q̄ oculis ceti p̄pter claritatē
 hāc cōparāt. Mystice p̄ claritatē oculoꝝ ceti, naturalis p̄p̄citas intelligētis diaboli designa
 tur. Naturalia em̄ sc̄dm Dionysiu in demōibus integra ac splēdida p̄māserūt. Vñ ut
 cognitio practica in diabolo penit⁹ p̄uertit & fuscā p̄ ei⁹ malitiā, quā B. Diony. noiat furorē
 amētē, phātasīā peruā, & cōpiscētīā irrationalē. Idcirco lux intellect⁹ diaboli, poti⁹ diluculo q̄
 meridie est cōparāda. Lux aut̄ mētis angelicę, velut merides phibet. Quidā q̄q; lucē oculoꝝ
 ceti, intelligūt tēporalē p̄sp̄ritatē, quā hoī pmittit diabolu⁹. Greg. vero p̄ oculos diaboli, itellē
 git mḡos cōsiliariosq; erroris, q̄ aliqd veri dicere solēt, q̄b⁹ falsa cōmiserūt, quēadmodū lux
 aurorę, mixta est tenebris noctis. [De ore ei⁹ lāpades p̄cedūt.] vapores copiosi & calidi, q̄ ex
 interiori ei⁹ calore p̄grediūt, atq; ob suā calliditatē lāpadi cōparāt. sicut tēdē ignis accētā. J.
 vapores illi sūt odoriferi & suauēs, quēadmodū tēda qd ē lignū qdā, qd cū accētū fuerit, dul
 cē spargit odorē. Feri nāq; de cetō, qā dū valde furit, vaporē suauē instar odoris ambrę, ex
 suo ore emittit, q̄ odore pisces delectāt & attrahūt: sicq; os ceti itroicit, & deorū ab ipso.
 Quo mystice denotāt, q̄ diabolu⁹ aīay dānationē efuriēs, aliqd amoenitatis & delectabilitatis
 p̄ponit eis in creaturis, q̄ alliciūt ac decipiūt ab ipso, dū delectāt in creaturis nō recte sc̄dm vo
 lūtātē & legē ac ordinē creatoris. Hinc Sap. 14. scriptū est: Creaturę Dei factę sunt in tētatio
 nē aīay hoīm, & in m̄cupulā pedib⁹ insipiētū. [De narib⁹ eius p̄cedit fum⁹.] i. vapor seu aer
 adust⁹ ex abdūati calore ceti, q̄ indiget vt corp⁹ suū tā grāde queat moueri. Habet nāq; pulmo
 nē, atq; respirat sicut delphin⁹, sicut est fum⁹ [colla succēsā atq; feruētis,] i. rei cōtēntē in ol
 la bullētē. Aer q̄ppe qui p̄ respiratiōē emittit, in pulmone fuit, & calefēbat ibi p̄ cordis ca
 lore, q̄ pulmōni cōiungit, sicut aqua in olla calefit p̄ hoc qd igni apponit. [Hali⁹ ei⁹.] i. exha
 latio de ore ceti p̄cedēs, [prunas ardere facit] i. tā calida est, qd ad prunas succēdēs sufficē
 ret. & loq; ad similitudinē accēdētū in sufflatorio prunas, & flāma de ore ei⁹ egrediūt. i. tāti calo
 ris fumositas, vt flāmę affimileēt. Per q̄ oīa insinuat, qd diabolu⁹ suis suggestiōib⁹, tētamētis
 & machinis atq; furoribus, hoīm mētēs velut prunas igne cupiditatis, hāmay vitiorū & ser
 uore libidinis frequētē succēdit. Vnde Esaię 54. dñs ait: Ecce ego creauī fabricū sufflantē in
 igne prunas. [In collo eius morabitur fortitudo.] i. magnam & fixam robur habet in collo,
 alio

aliter p̄dustā magni capitis ferre nō posset. Et vt libro de aīalib⁹ ait phūs, Nullus piscis ha
 bet collū, nisi q̄ generat halitū, q̄les sunt delphin⁹ & cet⁹ ac aliq̄ qdā. Porro per collū ceti, ere
 ctio diabolicę p̄p̄a exprimit, cui cōiuncta est magna naturalis fortitudo diaboli, de q̄ in
 fra habet. Nō est p̄tēs sup̄ terrā q̄ cōparet ei. Per collū q̄q; diaboli, intelligunt alioꝝ subuer
 sos, q̄ coiter sunt potētēs seu calidi, p̄ q̄s diabolus suā exercet malitiā ac venena diffundit in
 alios, sicut p̄ collū caput cōiungit corpori. [Facie ei⁹ p̄cedet egestas.] i. anteq; cet⁹ locū cer
 tū maris accedat, piscib⁹ eum euacuat. Cū em̄ sit corpulētissima & calidissima bestia, pluri
 mo indiget alimētō: ideo pisces sibi occurrētēs absorbet, & inopiā q̄ndā facit in mari. Similē
 faciē seu p̄tīā diabolicę māstionis in aīa, p̄cedit virtutū ablatio, & spūaliū bonorū carētia: qā
 mētē inhabitare nō valet, nisi donis gr̄æ antea spoliēt. [Mēbra carnū ei⁹ cohærētia sibi.] i. mē
 bra corporis ceti fortiter sibi cohærēt, cū sint spissa & grossa. [Per carnes ceti designāt carna
 les, qui facili inspiratiōē diaboli, sensum ei⁹ suscipiūt, seu ei⁹ cōsentīūt, & molles sunt ad oīm
 impressiōē ipsi⁹.] q̄ aīales vocant, qā vt bruta nō sentiūt, nisi q̄ carnis sunt, sicut ait Apl⁹ 1. Co
 rint. 2. Aīalis homo nō p̄cipit q̄ sunt spūs Dei. Iudas q̄q; in sua canonica: Hi sunt q̄ segregāt
 semetipsoꝝ, aīales, sp̄m̄ nō habētēs. [Mittit cōtra eū fulmina.] hoc Thomas exponit de cetō
 ita ad hram, q̄ p̄ fulgura diuinit⁹ missa, & in mare cadētia, sēpe naues piclant. Idcirco p̄ba
 bile est, q̄ ceti q̄q; p̄ fulgura p̄cutiunt. [Ad aliū locū nō ferēt.] i. fulgura ista à Deo emissa,
 certe & infallibilē t̄gēt cetū, cōtra quē destināt, sicut sagitta à p̄to sagittatore eiecta, tā
 git id ad qd t̄gētū dirigit, sicq; Sap. 5. habet: l̄būt directē emissiōes fulgorū. Per qd mystice
 designāt, qd diuinę p̄tātis a culis & flagellis seu vltionib⁹ diabolu⁹ & ei⁹ ministri desciunt ac
 cōdenant, nec plāgę illę alios t̄gūt. [Cor ei⁹.] i. ceti, indurabit q̄si lapis, nō facile cedet sul
 minib⁹, sed p̄ posse resistet ne corripat, quēadmodū durū difficulter corrūpitur. Fortia etē
 aīalia, dū violētē t̄gunt, vires suas q̄si forti⁹ colligūt & assumūt ad resistēdū, hic subdit: &
 stringet q̄si malleatoris, p̄cussoris vel fabri [incus.] qd instrumentū ex icib⁹ malleorū nō frā
 gitur, sed cōsolidat & strict⁹ redditur. sic cet⁹ sentiens læsionē, totis virib⁹ se opponit. Per qd
 obstinatō, imp̄cōnitētia atq; rebellio diaboli ac mēbroꝝ ipsi⁹ mōstrātur, qā ex Dei p̄cussioē
 nō corrigūt, sed indurant, & reniti ac Deo p̄ualere, q̄ti in ipsi⁹ est, cupiūt. [Cū sublat⁹ fuerit,
 timebūt angeli, & territi purgabunt.] Hoc verbo oñdit, q̄ ista de cetō dicunt, vt est figura dia
 boli, seu de diabolo sub noīe Leuiathan p̄ cetō accepti. Quāuis etē cet⁹ sit magnū qd cor
 poris mole, tñ respectu angelicę dignitatis & p̄fectiōis, q̄si null⁹ reputat̄ momentū: imo ho
 mo, p̄pter splēdore intellect⁹, oīb⁹ brutis sublimiter p̄tāt. Nō ergo ob ceti sublatiōē seu
 interfectiōē, angeli sc̄tētū, cū & cælestes orbes, q̄rum cōparatiōē nō solū cet⁹, sed & to
 ta terra vt punctū est, moueātur ab angelis. Vñ vni⁹ beluæ occisiōē p̄ nullo aut minimo re
 putāt, sicut & nos vni⁹ occisiōē parupēdimus pulicis. [De diabolo ergo ista dicuntur, imo
 de principe demoniōꝝ, de cuius sublatiōe seu expulsiōe à throno cælesti, olim terribātur
 angeli sc̄tēt, timore admiratiōis diuinę potētē & pauore reuerētiali ipsi⁹. Similr̄ oēs electi &
 sc̄tēt in die iudicij de totali dānationē ac sublatiōe principis t̄bray, ministroꝝq; eius admira
 bātur atq; timebūt, nō p̄nalē, sed casto & sapiētiali timore, in finitā Dei maiestātē i suis effe
 ctib⁹ nō ignorētēs, sed sapiētē ac reuerētialr̄ admirātēs, eāq; plene cōp̄rēdēre nō valētēs.
 Vñ & in Euāg. Chri⁹ virtutes cælorū dicit mouēdas, & i p̄fatiōē cātam⁹: Maiestatē tuā tremūt
 p̄tēs. Deniq; angeli taliter terribi purgabūt, & in casu diaboli purgabūt, nō ab immū
 ditia culpę, sed à minoratiōe p̄fectiōnis atq; sc̄iā, inq̄tū ex intuitiōe diuinorū effectū, aliq̄
 fortitū illūinationē inferiores à superiorib⁹, & superiores à Deo: vel oēs, q̄tū ad aliq̄ cognoscē
 da immediate à Deo. Diuinā aut̄ excellētīā admirādo, mox in ei⁹ cōreplatiōe resurgūt, & quā iu
 giter in seipsa cōspiciūt, ex suis effectib⁹ & in ipsa magis mirātur, q̄ in se sola. De hoc 6. cap.
 de diuinis noīb⁹ D. Dionysii pleni⁹ loquitur. Cōsequētē de cetō, vt est figura diaboli, loquitur.
 [Cū apprehenderit eū gladi⁹.] i. si q̄ gladio cepit cedere cetū, [subsistere nō poterit.] i. p̄ se gladi
 us, [neq; hasta, neq; thorax.] hoc est, siue gladio, siue lācea, aut thorace p̄cutiat, nō ei nocēbit
 imo instrumenta ista frāgentur p̄pter duritiā corporis ceti, p̄sertim cū dicitū sit, q̄ corp⁹ ei⁹
 sit q̄si sc̄ta fusilia, & dēfissimas atq; cōpactissimas habeat squamas. [Reputabit em̄ vt paleā
 ferrū, & q̄si lignū putridū.] reputabit, i. nec ferreæ nec æneæ instrumenta sibi oīa timebit
 aut fugiet, qā his aut nō, aut difficulter lædi valet. Per q̄ insinuat, qd nulla p̄tate hūana dēmo
 ni possit q̄ p̄ualere, & si oīonib⁹ & virtutib⁹ sc̄tē supet, hoc diuina & icreatura virtute prin
 cipalr̄ agit, nō vt talia ex hūana potētia oriūtur, imo poti⁹ inq̄tum à spūsancto principiātur,
 in oīm actū meritorio motor est principalis. [Nō fugabit eū vir sagittari⁹.] qā sagittas nō
 timet, quasi ab eis lædi non valet. Veruntū vt narratur, quīs talia nō formidat, nihilominus
 proiectione sp̄culorum, quæ non auertit nec fugit, tandem vulneratur ac moritur, atq; ad
 lētus mortuus aratur. [In stipulam ei⁹ versū sunt lapides fundæ.] i. non plus curat aut metuit
 lētus lapidum fundæ, quā stipulam. [sc̄tib⁹ enim saxorum, quæ per fundam proici possunt,
 non læditur, cum tantę sit duritię atq; pinguedinis.] Porro spiritualiter viri sagittarij sunt
 4 præ-

Luc. 27.

Dionysii

quasi paleas.

predicatores idonei, q ex corde & ore velut ex arcu verba acuta ac penetratiua audientiū cordibus imprimūt & inſigūt. Lapidēs vero fundā, ſunt exēplaria ac ſolida opa ſanctorū. & frequēter cōtingit, q nec ſanctis verbis, nec virtuoſis opibus diabolus ſe frenat, q tēter ac renitatur ſaltē ad rēpus, immo virtuoſos ſæpe grauius impoſtunusq; inſeſtatū fundat aut, intellectu cōſtans ac erudit⁹ & practicus eſt, q opa virtuoſa emittit. [Quaſi ſi p̄ ſua aſſimilabit mal leum]. propter duritiā ſquamā, qbus armat, & piſſitudinē atq; pinguedinē cuius ac corporis ſui, verbera malleoꝝ non curat, niſi forte talia verbera diuti⁹ cōtinuaret, ſfertim ſup eandē corporis partē, & deridēbit vibratē haſtā.] i. ſi q̄s cōmineſcit, q haſta eū velit inuadere, non timebit, q̄a p̄forari ita non poteſt. Hæc q̄q; dicunt, ad inſinuandū audaciā ceti, ſcđm qd̄ aliq̄ talia de eō ſuperi⁹ dicta ſunt. Vñ p̄ iſta innuit, q nullo hois conatu aut cōminatione diabolus ſuperet, niſi virtute ſp̄ſſancti. [Sub ipſo erūt radij ſolis] i. eos non appreciabit, nec eoꝝ decore alliciet vt vincat, & ſternet ſibi q̄ſi lutū aux.] i. p̄ nihilo reputat aux, ſed ſpernit & ſubiicit illud ſuæ aſſimilatiōi, ſicut paruipendit lutū. Per q̄ inſinuat, q nulli⁹ rei corporalis pulchritudine aut precioſitate ſubdat vel attrahat, ita q̄ ſuperet; & hoc, inquātū res illæ ſunt pulchræ & precioſæ, non aut inquātū ſunt ipſi⁹ nutritiuæ. In ſup p̄ hæc ſignat, q corporaliū reꝝ precioſitate & precio diabolus nō attrahat, vt ſubdat ſe homini, quīs iterad hoc ſingat, vt hoīem ſubiiciat ſibi in errore & culpa. Poſſunt q̄q; per radios ſolis, hoīes verbo & vita alijs emiciteſp̄ aux aut, charitate rubēces intelligi, q̄s diabolus i hac vita aſpernat atq; p̄ſeq̄tur. [Ferueſcere faciet q̄ſi ollā p̄fundū maris.] Ceti em̄ aliq̄ tāte ſunt magnitudinis, vt aquas maris vehemētē cōmoueat, ſpumareq; faciāt, vel etiā tēpeſtatē i mari p̄ducāt, ſicq; mare a ſundo videt feruere, ſicut aq̄ in olla igni appoſita. Hic Thomas allegat Pliniū, dicentē q̄ in mari oriētali ſunt qd̄ tāte magnitudinis beluæ, vt ipſum mare ab imo vertat & cōcōrit, ac tēpe ſtates efficiāt. [& ponet q̄ſi cū vnguēta bulliūt.] i. tñ aq̄ feruorē ac ſpumā in mari cōcōcabit, ſicut eſt feruor & ſpuma vnguētoꝝ in caldario bulliētū, q̄ p̄pter aerē incluſum faciūt ampli orē ſpumæ & cōmōtionē in ſupficie, q̄ ſimplex aq̄, p̄ q̄ notat turbulētia & inquetudo, quā diabolus cōcōcitat in hoc mūdo, ſfertim in cordib⁹ virtuoſoꝝ, de qbus Eſa. 59. loquitur. Ipsi q̄ſi mare feruēs, qd̄ q̄ſcere nō poteſt. Nā & diabolus ignita ſua ſuggeſtiōe & impreſſiōe, ita ſæpe incēdit fomitē, q̄ totū cor intus incaleſcit ad malū. [Poſt eū lucebit ſemita,] i. ceto ſe mouētē p̄ aquā, apparet retro eū veſtigū longū ſui p̄ceſſus p̄pter grandē ſui corporis molē, q̄ magnā facit in aq̄ cōcuſſionē, q̄ non p̄tinus congeſcit. Quo myſtice denotat, q̄ poſt diabolicā tentationē & cōturbationē quā facit in aīa, remanēt & apparet reliquæ, ita q̄ effectus p̄urbatiōis a diabolo cōcōcitat, non ſemp̄ ſtatim ſedatur & abolet, imo aliq̄ diu durat & difficulter extinguit, ſfertim qñ malo non in principio rite reſiſtitur, ſed illiſt. [Caſi mabit abyſſum q̄ſi ſeneſcentē.] i. tam auide & abunde piſces maris vorabit, & aquā ipſius potabit, q̄ſi putaret mare cito ſiccandū ac finiendū, quē admodū eluſiꝝ q̄ opinat ſibi eſcā defecaturā, comedat multū, cōtra futurā ſe p̄parans ſamēp̄ qd̄ inſinuat, q̄ diabolus velut inſatiabilis homicida, tā affectuoſe, inceſſanter & indefeſſe decipit aīas, q̄ſi mūdus eſſet mox terminā tus, qd̄ em̄ ſeneſcit, p̄pe interiūt eſt, ſcđm Ap̄lm ad Hebr. 8. Thomas aut̄ exponit ſic Aetiā mabit abyſſum q̄ſi ſeneſcentē, i. q̄ſi impotētē ad hoc, q̄ abyſſus deuoret ſeu ſuperet ipſum cetū. Per qd̄ myſtice innuit, q̄ diabolus nō tācā, tāq; p̄petuā reputat poenā inferni, vt ob eā deſinat impie opari, & Deo renitiūmo ſic prauē agit, q̄ſi putaret dānationē inferni aliq̄ terminandā, ad qd̄ aſſimādū etiā qd̄ ſtultos inducit, cū tñ hoc ſcripturis ſc̄lis clariffime obuiet. [Non eſt poteſtas ſup terrā q̄ cōparet ei.] i. nullū terreſtriū aīaliū tāte eſt fortitudinis corporalis, vt cet⁹, q̄ ſicut q̄titate, ita & poteſtate vincit nō ſolū aq̄tica, ſed & terreſtria aīalia. Dicūt q̄q; magiſtri naturalis ſciētia, q̄ maiora ſunt aīalia i mari, q̄ ſup terrācui⁹ cauſa, eſt abūdātia humilitatis in ſemine & in eſca. Vñ in terris humidis maiores ſunt hoīes, q̄ in regionib⁹ ſiccis, vt dicūt. [q̄ factus eſt vt nullū timeret.] Hoc doctores nō de ceto, ſed de diabolo p̄ ipſum figurato, exponūt, q̄ ad hoc factus eſt, i. ex ſua creatiōe & ſuæ naturæ p̄prietate hoc habet, vt nullā creaturā terreſtrē corporalēve timeat, q̄tū ad naturalē eius virtutē, tanq̄ fortior om̄i huīſmodi creatura. Nepe q̄ hoīes ſc̄lōs vereſt, ex ſupnaturali illoꝝ virtute cōtingit. Verūtū iſtud de ceto accipi poteſt, q̄ vt ex p̄habitis innoſceſcit, corporali robore vincit hoīem, & oēm terrenā facturandū circo nec metuit aliq̄d hoꝝ, & in hac locutiōe dictio, vt poſi⁹ notat cōmōitā tiā vel ſequelā, q̄ cauſam, ſicut cū dicitur Tibi ſoli peccauit, vt iuſtificeris in ſermonib⁹ tuis. Ad hoc em̄, q̄ tācā vim corporalē ceto, tācāq; vim ſpiritālē diabolo p̄ſtitit De⁹, cōſeq̄ iſte imp̄terit⁹ anim⁹. Per p̄dictā ergo ſignat, q̄ nulla terrena corporalis aut hūana ptās, aq̄lis ſit p̄tati diaboli, i. naturalia itē gra p̄maſerūt, iuxta D. Dionyſiū 4. cap. de diuinis noib⁹. Vñ q̄ alioꝝis eſt ſp̄ſſi ſue naturæ, ea maioris eſt poteſtatis naturalis; ideo nō poteſtate natura ſed grā, hoīes p̄uaſerūt ei. Hic q̄ nullus de p̄p̄rijs virib⁹ pōt p̄ſumere, aut de ſua victoria vane gaudere, im̄ notimōtati atq; ſolliciti eſſe debemus, q̄ cōtra tā fortē hoīē pugnā habemus, q̄ p̄tate atq; induſtria, experiētia & inſatigabilem nos ſuperat, a q̄ videmur, & quē videre corporaliter pro-

prohibemur, immo nec ſpiritualiter eius cōgreſſus ſemp̄ aduertimus. Præterea, ſecūdū vnam conſiderationē, diabolus factus eſt directe vt nullum timeret, i. vt ſoli creatori caſto ac filiali timore ſubditus eſſentis contra illum ſe erigēs, nullū ex p̄ſumptione vult formidare, niſi inſtitum a Deo compellit & arctat. [Om̄e ſublime videt.] i. ad alta ſe erigit, & ad aggredienda maiora vultū extollit, q̄ in principio dixit: Aſcendā ſup altitudinē nubium, ſimilis ero al- tiſſimo. Hoc aut̄ ceto nō competit, multoq; minus qd̄ ſubdit, cōuenit ei: ipſe eſt rex ſup oēs filios ſuperbiæ.] i. in ſuperbia eos excedit, tanq̄ primus apoſtata, q̄ ceteris formā recedendi a Deo, atq; amandū p̄p̄riā excellentiā primo oſtendit, cuius ducatu ſequunt̄ oēs ſuperbi, q̄ ſi ſuperbiæ appellant, q̄a per illā q̄ſi per matrē diabolo ſpiritualiter p̄ſtantur, ſicut p̄ charitatem hoīes ſunt filij Dei; & q̄a ſuperbiā velut matrē amāt, ſequunt̄ & amplectunt̄, atq; ab ea fouentur, q̄ etiā ſerui ſuperbiæ dici poſſunt, q̄a vitio huic ſubiecti ſunt. Propter qd̄ 2. Pet. 2. inducit Iniqui, ſerui ſunt corruptionis. A q̄ em̄ q̄a ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt. Ioan. 8. ait Saluator: Ois q̄ facit p̄c̄m, ſeruus eſt peccati. Deniq; iuxta Thomam, dñs operationē ſuā quam exerceat in malis, terminat in ſuperbis, vt oſtendat B. Iob, hoc ſibi fuiſſe p̄cipue metuendū, ne a diabolo ad ſuperbiā induceret, ſicq; ad regnum diaboli transferret. Ideoq; abijcere debet affectū & verba, q̄ ſuperbiā ſapiunt ſue ſonant. Itaq; & nos ſi filij & miniſtri diaboli eſſe non volumus, ſi tam crudeliſſimi tyranni ac infeliciffimi regia dñationem veremur, oēm proſus abominemur ſuperbiā, quæ ſola om̄i virtuti inſidiatur, & oīa ḡfarum auferit chariſmata, de qua ait ſcriptura: Odibilis coram Deo & hoībus eſt ſuperbiā: quæ mentem ſumme excaecat. Eccl. 10. atq; turpiſſimam facit. Oēm q̄q; amplectamur humilitatem, quæ ad omne bonum diſponit, p̄dictionemq; Dei & illuminationem ſp̄ſſancti p̄cipue p̄meretur. Non ſumus filij ſuperbiæ, & miniſtri diaboli regiſtris filij ſimul humilitatis, & famuli Chriſti altiſſimi principis.

¶ Expoſitio cap. 42. & vltimi, Reſpondens autem Iob. Art. 70.

A vita diſputatione, allocutioneq; Dei, nunc ipſe Iob Deo, vt dignum eſt, cedit, honorem & gloriam tribuit, & ſeipſum humiliat atq; accuſat, ſecūdū illud Eccl. 20. Quam bonum eſt, correptum manifeſtare poenitentia. [R̄ndens aut̄ Iob dño, dixit: Scio, q̄ oīa potes,] cum ſis inſinitæ potentia, cui oīa aq̄ue facilia ſunt, & cui nihil difficile eſt. Deo ſiquidem idem eſt eſſe, & potentem eſſe, ita q̄ eius eſſentia eſt ſua potētia. Ideo ſicut diuina eſſentia eſt penitus illimitata, ita & eius potentia. Quo verbo Iob p̄ſtetur, q̄ Deus poſſit ſatanā ſuperare, & aduerſitates ſeu tētationes ab illo inſiſctas, auferre, & nulla te later cogitatio. [Oīa em̄ nuda & aperta ſunt oculis eius, ſecūdū Ap̄lm: Deus q̄pe ſuam cognoſcendō eſſentiam, oīa intuetur in ea, quæ illam q̄cunq; modo imitant ſue participāt, hoc eſt, q̄cunq; aliq̄d eniſtatis habet. Similiter cognoſcēdo ſuā potētia, cognofcit diſtincte, p̄fecte & plene oīa, ad quæ ſe illa extendit. Hinc 1. Reg. 16. Deus teſtatur: Nō iuxta intuitum hoīs ego iudico, homo em̄ videt quæ parent, dñs aut̄ intuetur cor. Porro ſecūdū Thomā, hoc verbo S. Iob fatet̄ ſe aliq̄ ſuperba cogitatione pulſatū, vçs recitandō ſuas iuſticias, qd̄ Deum nō latuiſſe inſinuat. Ideo cōtra negantes Deum oīa intueri, ſubiungit: Quis eſt iſte q̄ celat conſiliū] i. cordis ſui diſpoſitionem, diſſinitionē ſeu inſignitionem, putat ſe Deo poſſe abſcondere, [abſq; ſciētia] i. ita q̄ Deus illud non ſciat: Vel abſq; ſciētia, i. imperite & ſulte hoc putat. Gregorius vero exponit ſic: Iob diabolo exprobrās, dixit: Quis eſt iſte, & c. i. diabolus cōſilia ſuperiorum ſuorum aduerſum nos nobis occultat, & hoc abſq; ſciētia, i. irrationabiliter & inſpiciēter hoc agit, qm̄ licet p̄pria ſubtilitate occultas illius machinationes aſpicere non poſſimus, Deo tñ reuelatē nobis miſericorditer detegunt. [Inſup verbū iſtud ḡhaliter accipi poteſt cōtra oēs q̄ ſua prudētia alijs ſalubriter cōſulere poſſunt, & ſana cōſilia mēte concipiūt, nec tñ p̄ximos ſuos dirigere, adiuuareq; curāt, cum tñ hoc agere, ſit elemoſyna ſpiritualis & iſtud omittere, charitati & pietati repugnet.] Ideo q̄a vçs tāta eſt potētia ac ſapia tua o Deus, [inſpiciēter loquutus ſum] Vt em̄ ex dictis in expoſitione habita ſuperi⁹ patet, B. Iob aliq̄ dixit incaute, ita q̄ amici eius & Elihu fuerāt grauit̄ ſcādaliſſimati. Vnde circa ſinem p̄allegati ait capitulū: Quia leuiter loquutus ſum, & ſiderē vltra qd̄ poſſum: Vnum loquutus ſum, qd̄ vtiā nō dixiſſem, & alter, q̄bus vltra nō addāre q̄q; loquutus ſum, t̄q; vltra modū.] i. ineffabiliter & incompaſſabiliter excedit ſciētia meā.] i. diuina iudicia & rōnes eoꝝ immoderate p̄ſcrutari conatus ſum, a q̄rum plenaria cōp̄reheſiōe deſicio infinite. Hinc Eccl. 30. ſcriptū eſt: Altiōra te ne q̄ſieris, & fortiōra ne ſcrutari fueris: ſed q̄ p̄cepit tibi Deus, illa cogita ſemp̄, & in pluribus opibus eius ne ſeris curioſus. Nō eſt em̄ tibi neceſſariū, ea q̄ abſcōdita ſunt, videre oculis tuis. Salomon quoq; Prouer. 25. ſcrutator (inqt) maieſtatis opprimet̄ a gloria. Quib⁹ verbis increpani vani, intemōrati ac ſciolū, q̄ in his q̄ De⁹ nō regit ab eis, iugiter occupant̄ q̄ vero De⁹ exigit ab eis, & q̄ ad eoꝝ ſpectat̄ ſalutē, omittūt. [Audi] i. meā orōnē, cōfeſſionē, interrogatiōnē clemētē au dire, acceptare, informare digneris. [& ego loq̄] i. capta hūiōlētia tua, & ſpe auditiæ tuæ, loquar aut̄, te exorādō, me accuſādō, veniā & informationē humiliter poſtulādō. [Interrogabo te] ſicut diſcipulus magiſtri, & illūminationē tuā precabor, vt in dubijs me dirigas & informas.

Eſa. 4.

Eccl. 10.

Heb. 4.

Gregori⁹

Iob. 32.

Sic

ſal. 70.

Dionyſi⁹

pro-

Sic em Deū in agēdis & cognoscēdis interrogare debemus, orādo pietatē ipsi⁹ p instructiōe & directiōe salubri. Vnde apud Esaiā dñs ait qbusdā: Vx filij desertore, vt faceretis cōsiliū, & non ex me: & ordiremini telā, & nō p spm meū, & os meū nō interrogastis. Hinc in lib. Reg. legi David toties cōsultisse dñm. Et lac. 1. Si qd vrm indiget sapia, postulet a Deo, q dat oib⁹ assuētē, & dabit ei postulet aut in fide nihil hābitās. Et rñde mihi⁹ illuminationē internā vel angelicā instructiōnē, int⁹ vel foris exhibitā. [Auditu auris audiui te.] primo, i. hanc flagellationē, cognoui te ex alio: relatu & fama cōmuni, vtpote impfecte. Tūc aut oculus me⁹ vidit te. Ii. clari⁹ te modo cognosco, q an, quēadmodū clari⁹ scit qd cernit, qd relatu alio: cognoscit. Ex pculsiōe em & allocutiōe, increpatiōe, instructiōe q Deī, S. Iob tā vehemēter pfecti. Vel sic: Auditu auris audiui te, i. an flagellationē meā cognoui te p reuelationē factā ad aurē exteriorē vel interiorē, in q tñ reuelatiōe speciē nullā vidi, psertim oculis exterioritūc aut cognosco te p reuelationē clariorē ac eminentiorē, in q forma seu species aliq⁹ tui mihi apparuit. Certū tñ nō est, an angelū vidit corporali speciē, q i psona Dei hāc dixerit, sicut Iacob q viso angelo, ait: Vidi dñm facie ad faciē, & salua facta est aīa mea. Iudic. 13. Manue loquitur suā vxori: Morte moriemur, qā vidim⁹ dñm, i. angelū Dei q visibiliter eis apparuit. Aliq⁹ aut putat, q Iob imaginaria visioe viderit Deū, seu angelū i Dei psona loquētē. Potest qq intelligi, q p tēpore q dixit hāc, habuit sublimē aliquē ac lympicā cōreplationē de Deo, vt est illuminatio seu cognitio anagogica, ad qd innuēdū fateti Nūc oculus me⁹, vcz intellectūalis, videt te cōreplatiōe theotica. Postremo, putādū nō est q viderit Deū p speciē, nec de tali visioe hic loq⁹. [Idcirco ipse me reprehēdit.] qā nūc clari⁹ te cognosco, synceriusq⁹ cōreplor, ideo impfectū meū pfecti⁹ pēso, & culpā meā incautā locutiōis magis aduerto, hu miliusq⁹ cōiteor. q pater, qā qnto diuinā naturā maiētatē, scītatē & pfectionē lympidi⁹ cōreplamur, eo ppria paruitatē, immūditā, & defectū uositatē pleni⁹ cōtēmur, & cordiali⁹ phtemur. Hic ait Greg. Oīs humana sapia qrolibet acumine polleat, diuinā sapiā cōparata, insi piētia est. Oīa em humana, q iusta & pulchra sunt, Dei iustitiā & pulchritudini cōparata, nec pulchra, nec iusta sunt, oīno nec sunt. Hic Abraham Deo colloquēti. Loq⁹, inq⁹, ad dñm meū, cū sim puluis & cinis. Itē ait Greg. Quāto qsq⁹ min⁹ se videt, tāto min⁹ sibi met displicet: & qnto maioris grē lumē percipit, tāto ampli⁹ reprehēbilē se esse cognoscit. Cū em intrinsec⁹ subleuāt, & orbe qd est, intuetur eā, quā sup se cōspicit, regulā cōgruere nitit. Et qā adhuc humana infirmitas cernit, q ei nō ex minima parte dissentiat: tū ex se illi onerosum est, qd iternā regulā cōueniēt nō est. Vcz qm nulla est recognitio culpā, nisi sequant lamēta pœnitētiā, S. Iob subdit: [Et ago pœnitentiā in fauilla & cinere.] Quod lraliter accipi potest, vt in agnitionē & signū ppria fragilitatis, se in terrā pstrauerit super fauillā & cinerem, quemadmodū dum in Iona legitur, q rex Ninia: indutus est sacco, & sedit in cinere. Et Psal. 45. Humiliata est in puluere anima nostra. Et em cinis & ciliciū, arma sunt pœnitentiū. Vel p fauillā & cinerē, intelligunt austeritas & humiliatio satisfactiōis. Nō em sufficit culpā cōfessio, nisi sequatur (si adit facultas) satisfactiō. [Præterea scdm Greg. In fauilla & cinere pœnitentiā agere, est cōreplata summa essentia, nihil aliud se q fauillā cinerēq⁹ cognoscere. Et em cū in pōio sit inordinata cōplacētia seu delectatiō, & itē qdā cōtra Deū rebello, cōtra primū valet dolor intern⁹, & austeritas in labore satisfactiōis, contra scdm humiliatio cordis & operis. [Postq⁹ aut locut⁹ est dñs verba hāc ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitē.] Ad illū em tanq⁹ ad principiāliorē, forte & ad meliorē ac seniorē, dñs dirigit verbū, vt per ipsum pferat ad alios. Nā & ipse primo orsus est disputare aduersus Iob. Videt qq q dñs dixerit ista B. Iob iā sanato, & forsitan anteq⁹ amici eius redierūt ad propia. [Præterea, an per inspirationē solā internā dñs ista prulerit, an per apparitionē angelicā, vel angeli allocutiōnē interiorē dūtaxat, quemadmodū dicit Zach. 1. Angelus loquebat in me incertū habet, quēadmodū & incertū est, an in somno vel vigilia facta sit allocutiō ista. Si aut De⁹ ita apparuit atq⁹ locut⁹ est huic Eliphaz, postq⁹ dire peccauit, cur putādū est q facta sit ab ipso Eliphaz visio, quā in principio suā disputatiōis se phibet habuisse aī hāc culpā? [Irat⁹ est furor me⁹.] i. zelus iustitiā meq⁹ in te & i duos amicos tuos. I. cōtra Baldath & Sophar. Cū em De⁹ sit veritas & agas, salutat & iniustitiā indignat tāto plus, q ipse verior extat & iustior: & q p dñm a veritate & æqitate magis recedit, eo plus displicet Deo. Amici aut Iob nō solū peccauerūt ei, cōrumelias irrogādo, sed etiā de diuina puidētia erronee sentiēdo, vt paruit sapius. Hinc ad innuēdū magnitudinē excessus eoz, dñs loquitur: Iratus est furor meus. Vnde & subdit: [qm non estis locuti corā me rectū.] i. verba vera ac iusta, qā licet videbant qd diuinā iustitiā cōtra Iob defendere, nihilominus Deus vidit obligatē cordis eoz. [Sicut seruus meus Iob.] Cuius verba vera & recta fuerūt, se cumā intentionē ipsius, quis sepe in modo loquendi deliquerit. sed qre de Elihu dñs mentionē nō facit, ad hoc Thomas rñdet, q Elihu ex imperitia peccauit, Iob aut ex leuitate, amici vero Iob in falsa assertione, pueria dogmata affirmādo, vt q De⁹ nō flagellat aliquē nisi p culpa, & q grauior pœna non est, nisi p culpa maiori. Aliā qq causam Thomas tāgit, qā vcz iam

lam supra dñs redarguit ipsum Elihu, similiter S. Iob. Albertus vero rñdet, q ideo, qm Elihu noui nil auulit, sed alio: pōitiōes determinauit, eas plani⁹ & particulari⁹ prosequendo. [Deniq⁹, qā amici Iob nō ex malitia peccauerūt, sed qd ex zelo Dei, quis indiscretus, qā puta bāt ipsum Iob suis verbis diuinā derogare iustitiā, ideo p dñm eoz remissibili⁹ erat. Hinc dñs ostēdit eia remediū cōtra vuln⁹ p dñm qd incurrerūt.] Sumite ergo vobis 7. tauros & 7. arietes, & ite ad serus meū Iob, & offeret holocaustū p vobis, qā eius patrociniū indigetis, nec digni estis p vobis serus offerre, vel eo indigniores ad hoc. Septenari⁹ aut est numerus pfectionis & totalitatis, idcirco ad expiationē grauiū delictoz, & ad pœnitentiā pfectionē hic numerus cōgruebat. Rursus p 7. tauros, signat mactatio ceruicosa superbia in septē peccatis mortali bus. Per arietes vero q cornib⁹ impingūt, pterua & obstinata falsitatis defensio, veritatisq⁹ impugnatō. qā oportet mactare. Holocaustū, pterea fuit sacrificiū pfectionis, qd ad diuinā reuerentiā maiestatis totū cōburebat, ad figurādū q homo debet se totū Deo offerre, eiusq⁹ cultui mācipare. Iob aut serus meus: seruitute filialis timoris, orabit p vobis. Multi em va let oratio iusti affida, vt dicit Iaco. 5. Et itē: scriptū est: Oratio iusti penetrat cœlos. [Facie eius suscipi.] i. psona eius mihi ab ipso pferatā, eiusq⁹ mentē ad me erectā, seu ei⁹ psonam mihi facialiter apparentē, gratā & acceptā habeo, ipsum p vobis exaudiendo, vt nō impute tur vobis stultitia. Ii. p dñm qd stulte cōmisiū, seu dogma vestrū insipiens nō imponat vobis a me ad dānatiōem aiarum vestraz. Vel ideo ait, stultitia, qā scdm Albertū ex ignorantia peccauerūt, ppter qd facili⁹ recipiūt ad veniā. Illa tñ eoz ignorantia non fuit in toto excusanda. [Nec em loquuti estis corā me rectū, sicut seru⁹ meus Iob q vos iuste increpauit, & a vobis iniuste increpatus est & grauior inhonoratus, nō tñ a vobis auersus est mēte, sed diligit vos, quēadmodū ante. Idcirco idoneus est exorare p vobis suā merito pfectionis.] Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldath Subites, & Sophar Naamathites, & fecerunt sicut Iob: quātus fuerat ad eos dñs. Ita q Eliphaz dixit alijs duob⁹ verba Dei sibi iniūctā q audire, ab sumptis p fatis aialibus, pariter venerunt ad Iob, ab eo humiliter veniā deprecātes, & vt p eis offerret & exoraret, iustā p fates. An vero qlibet eoz assumere iustus sit 7. tauros, totidēq⁹ arietes, vel oēs tres simul tot aialia sumere & offerre picipiebāt, nō tñare exprimit. [Et suscepit dñs faciē Iob.] i. oblationē & precē ipsi⁹ p suis amicis, ad qd etiā cooperabat illo: obedientia, pœnitentiā, humiliatio. [Dñs qq cōuersus est ad pœnitentiā Iob, cū oraret ille p amicis suis.] Hoc dupliciter intelligi potest. Primo, q dñs ab ira ad ppiationē cōuersus est ad pœnitentiā Iob, i. ad pœnitentiā quā p amicis suis assumpit, dolēdo p p dñs eoz, sic q me i to huius doloris Deus illis ignouit, ita exponit Albertus. Secundo, q cōuersus est ad pœnitentiā Iob, q orando p amicis, simul p seipso pœnituit atq⁹ orauit, idcirco & ei magis benignus effectus est Deus. Nā & tāto citius exaudit⁹ est p seipso, qnto deuoti⁹ intercessit p alijs. Propter qd ait Gregorius: Plus p se valere preces suas efficit, q has & alijs impendit. Libentius qppe sacrificiū oratiōis suscipit, cum in cōspectu misericordis iudicis, pximi dilectione conditū dñs veraciter qsq⁹ cumulat, si p aduersarijs etiā hoc impendat. [Et addidit dñs oīa q fuerūt Iob, duplicia.] i. bona ei ablata restituit ei in duplū, reddēdo duplicia eadē in specie, sicut infra patebit. Per qd intelligit, q p tēporali tribulatiōe & tentatiōe, qd patitur electi, multo maiora bona diuinitus sortiūt, q sint corporalia bona q pdunt: qā p illis spūalia dona adipiscūt, & ipsa oblatiōe sequēs, frequēter pcedentem afflictionē excedit etiā in pfer ti. Hinc Esa. 54. dñs ait: Ad punctū in modico dereliquit te, & in miserationib⁹ magnis cōgrega bo te. In momēto indignatiōis meæ abscedi parump faciē meā a te, & in misericordia sempiterna miseratus sum tui. Secūda qq ad Corinth. 1. habet: Sicut socij passionū estis, sic eritis & cōsolatiōis. [Venerūt aut ad eum oēs fratres sui & vniuersæ sorores suæ.] i. oēs cognati & cōsanguinej, & cūcti q nouerūt eū prius: cognitiōe amicitia specialis, vcz anteq⁹ taliter plagaretur, & in ipsa aduersitate eū dereliquerūt, sicut superius dixi: Fratres mei elōgauerunt a Iob. 6. me, & noti mei qsi alieni recesserūt a me. [Et comederūt panē in domo eius cū eo.] i. p rīnā amicitia renouauerūt comedendo cū ipso, volētes ei cōgratulari, suāq⁹ ad eū amicitia declarare. Per panē aut oīs cibus exprimit. [Et mouerūt sup eū caput.] nō ex derisiōe, sed admiratiōe & cōpāsiōe doloris pteriti, vel poti⁹ ex cōgratulationē. Vh superi⁹ Iob dixit suis amicis: Vtinā esset aīa vā p aīa mea: cōsolaret & ego vos sermonib⁹, & mouerē caput sup vos. Hic subdit: [cōsolari sunt eū sup omī malo.] pœnali, i. de emi aduersitate, qd iulerat dñs sup eum pmissiue, pntentes, q nō p suis p dñs fuisset pculsus, & q amici ei⁹ sibi cōradicēdo erassent, ipseq⁹ dñs p ampliori sua salute eum ita tentasset, at q vt ipse Iob alijs in exemplū cōsisteret. Similis cōsolatio legitur facta Tobie in libro ipsius. De duplici autem malo scriptura picipue loquitur, i. de malo culpā, qd non est a Deo nisi pmissiue, iuxta illud Esa. 65. Indurasti corda nostra ne timeremus te, qd tñ qdam pueri impatit Deo, secūdu illud Psal. 20. Qm declinauerūt in te mala. Item de malo pœnā, qd est ipsa afflictio, q est dire ēte a Deo, in qm est aliqd pōitiuum, & culpā purgatio seu vindicta, aut pparatētum ad gratiam ples

Esa. 30. 1. Reg. 23. 30. a. Re. 2. 5. 21.

Gen. 32.

Gregori⁹

Gen. 18. Gregori⁹

Ion. 3.

Gregori⁹

Iob. 4.

offerre

Ecc. 32.

ob

Gregori⁹

Iob. 6.

Iob. 12.

Iob. 8.

ni⁹

niorē, sicut i lob, de q̄ malo dicit Ionā 4. Misert⁹ est dñs sup malitia, quā dixit vt faceret eis, s. Niniuitis, & nō fecit. Et dederūt ei vnusq̄sq̄ ouē vnā & inaurē aureā vnā. Illa munuscula sibi dederūt vel in releuamē suā in opia. ga nōdū restituta fuerāt ei a Deo bona amissa, vel in signū sui fauoris atq; amoris ad ipsum. Vel etiā in prestantiō atq; iudiciū suā ouinā innocētia ac simplicitate, itēq; obedientia ac sapia, q̄ p̄ inaurē signatur. Inauris em̄ auri appendit. Obedientia vero est, verbis Dei auditis parere, & sapia est, ea intelligere. (Dñs aut̄ bñdixit nouissimis lob, Ji. vltimā ei⁹ aetati, seu bonis q̄ postremo possedit, r̄ plus q̄ principio eius.) Ji. primā aetati aut̄ p̄spirati, ga in corporalib⁹ ac spūalib⁹ donis ampli⁹ ditauit eū post suā afflictionē q̄ ante, imo plus dedit ei q̄ ipsemer petijt. Superius et̄m dixit, Quis mihi det vt sim iuxta mēies pristinos. Nūc aut̄ cōcessit ei duplo plura q̄ añ. Nā subdit, Et facta sunt ei 14. millia ouiu⁹q; ante habuit septē millia ouiu⁹. [& sex millia camelos,] ante habuerat tria millia camelos, [& mille iuga bouū.] ante habuit quingēta iuga seu paria bouū. [et mille asinos.] ante habuit asinas quingētas, q̄d totū in principio scriptū est. [Et fuerūt ei septē filij & tres filia.] q̄s oēs post afflictionē hāc gñauit. ¶ Circa hoc q̄ritur, quō oia sint ei duplicia reddita, cū & ante p̄cussione suā totidē filios filiasq; habuerit. Et r̄ndendū, q̄ bona ei⁹ q̄ ei penit⁹ perijt, restituta sunt dupla. Filij aut̄ & filia eius, q̄tū ad aīas, vixerūt & suscitadi secū fuerūt. In statu q̄q; salutis obisse credūt, ita q̄ aeternāter secū erāt victuri. Idcirco nō penit⁹ mortui erāt. Vnde in Mat thāo Ch̄s allegās Sadduceis illud Exodi, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & De⁹ Iacob, adiūgit, Nō est Deus mortuorū, sed viuorū. [Et vocauit nomē vni⁹,] forte primogenitā inter tres, [Diē,] p̄pter puellā claritatē & gratiositatē; [& nomē secundā,] Casia, p̄pter ipsi⁹ suauitatē redolētiaq; famosam. Casia em̄ est species aromatica, [& nomē tertiā,] Cornubij, p̄pter eminentē pulchritudinē eius, p̄sertim in oculis, scdm Thomā. Stibiū q̄ppe vnguentū est, seu herba, q̄ mulieres ad decorādā faciē suā vtūt, iuxta illud Ezech. 23. Circūlinisti sibi oculos tuos. Et 4. Regū lezabē depinxit oculos suos sibi. Hoc aut̄ sibiū sce minḡ seruāt in cornu, vt habeat illud in p̄optu cū velint. Sic ergo appellata est ista puella, ad inuendū q̄ sibi nō egebat, sed speciosior fuit dono naturā, q̄ ceterā sūt hac arte. Hinc sequitur, Nō sunt aut̄ inuētē mulieres speciosas, sicut filia lob in vniuersa terra. Vel in vniuersa terra habitabilū huius mūdī, vel in vniuersa terra habitatiōis lob, iuxta quē modū Ios. 1. legit. Dñs dedit vobis requiē & oēm terrā. Magis tñ intelligēdū videt̄ primo modo. In hac aut̄ speciositate, intelligēda est q̄ cōcedētia mox, & venūta cōpositio in oīm gressu ac motu mēbroꝝ. Nā & p̄ hac corporalit̄ etiā pulchritudo p̄ficiunt. [Deditq; eis p̄ suos hereditatē] in medio fratru⁹ eorū. [Hoc em̄ honore dignā erāt,] p̄pter speciositatē suā tam spūalē & corporalē, & q̄ fratrib⁹ suis charissimā fuerāt, virtutibusq; cōformes. [Vixit aut̄ lob post hac] i. post q̄ ista ei acciderāt, [tētū q̄draginta annis.] Quia em̄ in corpore grauissime fuerat vulnerat⁹, addit ei p̄ cumulo p̄spiratis, lōgitudō dieꝝ in vita sana atq; iucūda in Deo, quēadmodū legit̄ de Tobia, q̄ reliquū tēporis ei⁹, s. q̄d vixit post curationē suā ab angelo, fuit in gaudio. ¶ Præterea, quia lob corporaliter occisus nō fuit, q̄ tñ letaliter fuit p̄cussus, ita q̄ scdm naturā obisset, nisi Deus supnaturaliter restitisset; hinc duplicata vitā humanā duratio, et̄ cōcessa est, sicut & cetera ei sunt dupliciter restituta. Scriptū est em̄ Dies annoꝝ nostrorū, in ip̄s 70. anni. Centū aut̄ & q̄draginta, faciūt bis septuaginta. [Et vidit filios suos & filios filioꝝ suorū.] forte & filiaq; [vsq; ad q̄rtā gñationē.] Idē legit̄ de Tobia, q̄ tñ post suā curationē nō vixit nisi 40. annis, sed i sua curatiōe filij⁹ suos iā extitit vxoratus. Vñ apparet, q̄ filij lob satis maturā aetatis fuerūt anteq; gñauerūt. Alioq; poterat vsq; octauā gñationē posteros suos vidisse. Credēdū est eq̄dē, q̄ filij & nepotes ipsi⁹, virtutes B. lob sint secuti, nec voluptatis amore cōtrahere matrimonium accelerauerūt. ¶ Porro, an filios istos septē & sorores eorū ex prima cōiuge gñauerit, an filla in vita tā diu pmāserit, nō certū habet. Forte em̄ ob sua p̄ciā sublata est, nec digna fuit participare esse p̄spiratis sui mariti tā sc̄i, ad quē in aduersitate sua tā puerse se habuit. Cōueniētia demū fuit, p̄ tēpore legis naturā & scriptā, vt B. lob post suā p̄cussione tāta p̄spirate donaret. Nā & tūc bona tēporalia Dei famulis p̄mittebant, vt hoīes rudes p̄ talia ad Dei obsequium spūaliūq; amorē traherent donorū, & ex cōsideratiōe p̄spiratis lob, p̄penderūt q̄ vitile esset Deo fideliter etiā in aduersis oib⁹ adharere. [Et post hac mortu⁹ est senex] senectūte mētis & corporis. Nescit tñ q̄ senex, nisi legat̄ seu audiat, q̄t annoꝝ fuit q̄n p̄cussus ē, & q̄ diu sua plaga durauit, quēadmodū de Tobia habet, q̄ sex annis extitit cecus. [& plen⁹ dieꝝ] i. replet⁹ ac̄tib⁹ virtuosis, q̄s diuturno q̄ vixit, tēpore fecit. In scripturis em̄ p̄ plenitudinē tēporis, spūaliū bonorū abundātia exprimi solet. Vñ de sc̄tis p̄iarchis i Genesi similiter legit̄, q̄ pleni di erūt defuncti sunt. Hic dicit Ambrosi⁹, Plenitudinē vita iusta habet, inanes aut̄ sūt dies malorū. Nihilomin⁹ hoc loco p̄ plenitudinē dieꝝ, etiā tēporaliū abundātia & incelūitas corporis denotāt, vñ affluētia bonorū fortuna, q̄ p̄pter illorū defectū supius dixit. Ego habui mēies vltimas, p̄sertim q̄ his corporalib⁹ bonis ordinatissime vsus ē p̄ relationē eorū ad spūalia dona bñtitudinēq; aeternā, imo ad summū, immensū & in cōmutabile bonū, q̄d est sup oia De⁹ sublimis & bñdicius, Amē. ¶ Sequitur tractatulus de causa diuersitatis euentū humanorū.

magis quam lob. 19.

lob. 1.

Mat. 22.

Exo. 3.

4. Re. 9.

inter fratres.

Tob. 10.

psal. 89.

Tob. 12.

Ge. 15. 49.

Ambrosi⁹

lob. 7.

D. DIONYSII CARTHVSIANI TRACTATVLVS DE CAUSA DIVERSITATIS euentuum humanorum, ad instantiam reuerendissimi D. Cardinalis de Cusa editus.

PROEMLIVM.

QVÆSTIO paruitatē meā ab excellētia vestra, o Reuerēde p̄ceptor, p̄dilectissime pater, ac literatissime doctor, p̄posita, hęc est. Ecce cum videamus iustos tormēta pati, & q̄ bene egerūt, finaliter deficere, malos aut̄ sæpe optime mori, cui hęc varia terminatio causam dedit. Non Deus iustus, à q̄ non nisi iustū nec fatalis influētia, quæ nostris actibus non dñatur. Ad hūc finē moueo q̄stionem, vt intelligā librum lob, & ea q̄ veteres de fortuna ab astris dependēte tractarūt. Quāq; ad huius q̄stionis p̄fundā atq; fecundā solutiōnem magistralē & plenā, p̄sonam vestrā eximiā ac famosā me ipso rite rear lōge magis idoneā, verunt̄ ne dñationi vestrā p̄missi-
ma videar non p̄tinus, vt decet, obtēperasse, conabor p̄ virib⁹ q̄tum Deus sc̄itiarū dñs dedit, r̄ndere, p̄sertim q̄ (vt Petrus Alphonsi in libro suo clericali testat) dum p̄sona multum excellēs inuitat, p̄soluat, aut req̄rit, mox acq̄scere par est. Et ponit exemplū de angelis, qui ab Abraham p̄iarcha inuitati, statim acq̄uerūt. Porro inuitati à Loth, primo reuerūt, dicētes: Nequāq; sed in platea manebim⁹. Itaq; de q̄stione p̄posita, id in primis cōmemoro, q̄ quis, q̄ntum ad formā verborū, clarissime mora sit, tñ q̄ ad significatiōē, intelligentiāq; inc̄clusam, non mediocriter intricata cōstitit, eo q̄ clausulā eius multipliciter queat̄ intelligi. Idcirco singulā q̄stionis huius particulā, singulatim sunt p̄tractandā, & quēadmodū varium pariāt intellectū q̄dam eorū, est demonstrandū. Præterea prima particula, vt p̄tē, cum videamus iustos tormēta pati, planū & vnicū cōtinet sensū quo circa nihilominus q̄stio, admiratiōq; cōsurgit, & oritur difficultas, si q̄s clausulā istā ampliēt ac dilatat. Et̄m iustorū diuersi sunt gradus, iuxta differētias meritorū. Nēpe nonnulli sunt viri heroici & perfecti, q̄rum rursus distinctio cōspicitur gradualis, q̄busdā existētib⁹ multū sc̄tis, q̄les fuerūt Martin⁹, Bernardus, Franciscus, alijs vero non adeo sc̄tis, ceteris aut̄ nondū p̄fectis. Qui tñ iusti vocant̄, inquam charitate & gra, habituq; iustitię decorātur, diuina obseruātes p̄cepta, q̄ pprie de actib⁹ dantur iustitię. Cōformiter tormentorū vitā p̄sentis diuersa sunt gñā, sed & gradus multiplicē potestēq; tormētorū horū diuersitas attēdi, vno q̄dem modo ex parte causā. Nā q̄dā inferūtur à Deo, q̄s amat, arguit, & castigat. Qui tñ p̄ subiectā hoc solet agere creaturā, & interdū q̄d p̄ angelos bonos, q̄rum ministerio subuertit̄ P̄tāpolim, occidit Aegyptios, p̄cussit Assyrios, interdū p̄ angelos malos, p̄ q̄rum vnū p̄cussus est S. lob. Itēq; tormēta nūc ab invisibilib⁹, nūc à visibilib⁹ hostib⁹ infligūtur. Sæpe q̄q; ex naturalib⁹ causis, siue intrinsicis, siue extrinsecis. Aliqñ demū fortuito seu casualiter vidētur cōtingere, quāq; p̄ cōparatiōē ad certū & infallibilē p̄uidentiā diuinā p̄fectū, certus sit ordo causarū, nilq; casuale aut fortuitū cēseat sicut catholice docet Boethius. Itaq; cū culpā debeat p̄na, nō mixtū est, si iusti nondū p̄fecti, mediocria nōnunq; patiūtur tormēta, p̄ q̄tū die in venialib⁹ multipliciter corrūctes, nec p̄ charitatis ardore ea sufficienter delentes, q̄tidianis egent remedijs, sine reparationib⁹ & tormētis q̄bus purgent̄. Quōd si mediocriter sancti, mediocres sustineāt cruciatus, non multū videbit̄ mirandū & ipsi in venialia sæpe labūtur. At vero nec hoc admirationē sortit̄ ingentē, si & multum sancti, paruis vel mediocrib⁹ afficiātur flagellis, cum (Salomone testāte) non sit homo sup terrā q̄ faciat bonū, & non peccet, iustusq; in die septies cadat. Sed dum eminētē iusti & sancti diuturnis & maximis affligūtur aduersis, atq; ab impijs opprimūtur, tentationibusq; vexātur, admiratio oritur maior. Sigdem q̄ in eis minorem obrinet culpa locū, eo & p̄na p̄cipue magna eis minus videtur congruere. Vnde in hoc casu quæstionis p̄positæ clausula prima, à vestri p̄funditate ingenij studiosissime ac circumspectissime domine pater intellecta videtur atq; intentatā quam, Deo agente, respondebitur infra.

1. Reg. 2.

Gen. 18. Gen. 19.

Apo. 3. Gen. 19. Exo. 12. 14. 4. Re. 19. Job. 12.

Ecces. 7. Pro. 24.

¶ De expositione secundæ clausulæ quæstionis inducā. **Art. I.**
ET eos q̄ bene egerūt, videam⁹ finaliter deficere. Huius verbo obuiare videt̄ illud Psal. 36. Nō vidit iustus derelictū. Itēq; Psal. 36. Iusti aut̄ hereditabūt terrā, & inhabitabūt in seculū seculi sup eā. Illud q̄q; lob 4. Recordare obsecro, q̄n recti delēti sūt. Deniq; ait & Saluator⁹ Ioan. 5. Procedet, q̄ bona egerūt, in vitā aeternā. Quō ergo q̄ bona egerūt, finaliter deficere asserūt, potissimū p̄stāte de bñ agere Psal. 36. Cū ceciderit, nō collidet. Nihilominus p̄inducto verbo cōsonare videt̄ illud Esa. 57. Iustus perit, & nō est q̄ recogitet in corde suo: & viri miser-

cordiæ tollunt, & non est q̄ intelligat. Amplius, q̄sdam ad tēpus bene ac meritorie agere, nec p̄seuerare, sed miserabiliter finaliter q̄ deficere, q̄s ignorat. De q̄bus & Petrus ait: Melius illis erat non cognoscere viā iustitiæ, q̄ post agnitionē reorum reuerti. Ita q̄ clausula ista multipliciter potest intelligi. Primo sic: Eos q̄ bñ egerūt ad tēpus, videamus finaliter deficere, i. a cēpto salutis itinere deficiēdo, p̄ire & cōdēnari. Propter q̄d monet Ap̄tus: Qui stat, videat ne cadat. Hinc (teste scriptura) Sapiēs in oibus meuit. Et Beatus homo q̄ semp̄ est pauidus. Secundo sic: Videmus eos q̄ bñ egerūt p̄seuerāter, finaliter deficere, i. in hac vita vsq̄ ad finē aduersitatib⁹ affici, ab impijs opprimi, & in p̄sequutionib⁹ mori, quēadmodū Ch̄s suis p̄dixit discipulis Trademini à parentib⁹ & cognatis & amicis, & morte afficiēt ex vobis, & eritis odio oibus hoibus p̄pter nomen meum. Tertio sic: Videmus eos q̄ bene egerūt, finaliter deficere, q̄a aliq̄ cōtingit p̄sequutionem p̄pter iustitiā patientis, acerbitati p̄cenā succumbere, q̄ cōtra S. Iob 27. dixit: Donec deficiā, nō recedā ab innocētia mea. Hinc Paulus Ephe. 3. Obsecro, inquit, ne deficiatis in tribulationibus istis. Ita q̄ iuxta hunc varium huius parti culæ sensum, diuersæ & congruæ, Deo agente, infra dabuntur solutiones ad eam.

De sensibus particulæ tertiæ. Art. II.

Malos autē videamus s̄pe optime mori. J Huic itidē verbo cōtrariari videt illud Psal. 33. Mors peccatorū pessima. Et q̄d loquitur Ch̄s: Qui vero mala egerūt, p̄cedēt in ignē æternum. Vnde Iob 4. asseritur: Vidi iniq̄s Deo stante perisse. Iob 4q̄ 8. Deus non porriget manū malignis. Attñ verbo p̄tādo cōsonare cernit illud Ap̄l. Rom. 5. Vbi abundauit iniquitas, abundauit & gr̄a. Talibus denuo Ephe. 5. scribēs: Fuisistis, ait, aliq̄ in t̄bra, nūc autē lux in dño. Ita q̄ verbū istud, sicut p̄cedens, varie accipi potest. Primo, de malis in malitia finaliter p̄seuerantib⁹, q̄ optime aliq̄n mori dicitur, q̄a in opulentiā tēporali, & cōsolatione amicorū ac p̄pinq̄orū multiplici, atq̄ sapissime leui q̄damodo morte decedit, quēadmodū in Iob libro de impio legitur: Iste moris robustus & sanus, diues & felix, viscera eius plena sunt adipe. Secundo accipi potest de malis conuersis, q̄ licet ad tēpus sint vitiosi, tñ cōuersi, dignos agūt p̄nitentiæ fructus, & p̄seuerantes in bonis, optime moriuntur. Iuxta hanc sensus varietatem, ponetur infra proportionata clausulæ huius solutio.

De intellectu clausulæ quartæ. Art. III.

Cui hæc varia terminatio causam dedit. Hoc à cōtrario intelligendum arbitror sensu, quēadmodū illud Aesopi, Sufflauit fistula buccas. Est q̄ figuratiua loquutio, vt sit sensus: Quis dedit causam huius variæ terminationis? Id est, Quis est causa tā diuersæ finitiōis seu finalis euentus, cōclusiōisq̄ hoim? Deinde difficultādo materiā, arguitis, q̄ nō Deus, q̄ cō sit in sensu, nil agit iniustū: nec fatalis influētia, q̄ actib⁹ nō dñatur humanis, q̄s cōstat ex libero manare arbitrio. Postremo tāgitis atq̄ tāgendo supponitis, q̄ fortuna ab astris depēdeat: quod vtrū & q̄lter verū sit, & quō ab influxu cælesti aut fatali varietas oriā p̄fata, q̄lter q̄q̄ a Deo causet, infra put fons sapiæ verbum Dei in excelsis p̄fiteri, ostendetur.

Quod de tēporali p̄speritate prauorū, & multiplici tribulatiōe iustorū, sancti in scripturis canonicis frequenter p̄ modum vehemēter mirantiū sunt loquuti.

Articulus III.

Hieremias in libro visionum suarum ait: Iustus quidem es tu dñe, si disputem tecum. Veruntū iusta loquar ad te: Quare via impiorū p̄speratur, & bene est oibus qui p̄uaricantur? Plantasti eos, & p̄ficiunt. Sic & Abac. 1. loquitur Deo: Quare non respicis contēptores, & taces, cōculeante impio iustiorē se? Propter hoc lacerata est lex. Quia impius p̄ualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. Deniq̄, quasi q̄dammodo stomachans cōtra Deum, Mundi (inquit) sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non potes. Quare non respicis super iniquos, pacem peccatorū videns. Et itē Psal. 72. Ecce ip̄i p̄tiores, & abundantes in seculo obtinuerūt diuitias. Et dixit Ergo sine causa iniusticiam cor meum, & laui inter innocēs manus meas? Deinde ad oppositū arguens, addit: Si dicebā, narra bo sic, ecce nationem filiorū tuorū reprobaui. Mirabile nanq̄ videt, q̄ oipotens, iustus ac sapientissimus Deus, ista in suo p̄mittit fieri regno. Cum ipse sit incōparabiliter sapiētior, iustior, atq̄ potentior oīni humano iudice ac rectorē, regimen eius ordinatius, p̄fectiusq̄ cōsistere debet oīni humano regimine. Propter q̄d fertur in lib. de causis, q̄ causa prima regit res p̄ finem decoris, i. cum summo decore. Cum ergo in humano regimine valde sit indecens & iniustū, si boni & simplices à pessimis opprimant, si iniusti & stolidi p̄esse sinant, si prauissimis & reip. hostibus p̄spera cōdōnent, virtuosus autē & optimis infligant tormētā multo in decētius iniustusq̄ est, si Deus in suo ista efficit regno, aut certe p̄mittit in eo, p̄fertim cum solo impio ea queat p̄hibere ac tollere. Insup̄ duobus modis tollit malum, v̄z p̄ anticipationē, ne ve-

niant: & per correctionem, postq̄ venientiq̄ p̄fectius, per anticipationē q̄ per correctionē tollerere malum ergo Deo excellētissimo regi competit per anticipationē oīe malū auferre de medio. Non igitur p̄ducta mala in suo (vt videtur) regno deberet permittere euenire. Sed vt idem, q̄ gubernatio oipotentis ac supersapientissimi Dei, qua mundū hoiesq̄ gubernat, r̄tūq̄ ordinata, iusta, pulcherrimaq̄ est, nec regimen humanū illam potest imitari perfecte. Deo q̄ppe competit, q̄ creauit sic regere, vt ea sinat p̄prios agere motus & p̄seque actus. Vnde vnūq̄d̄q̄ secundū ipsius naturā, q̄litate & capacitatē gubernat. Quapropter in creata sapientia dicitur attingere à sine vsq̄ ad finem fortiter, & disponere cūctā suauiter. Cum ergo sit homo arbitrii liberi, nequaquā cōgruit Deo, vt hoim ad bona necessiter seu compellat, sed dirigat & inclinet. Hinc non competit creatori secundū extremū suæ oipotentiæ gubernare creaturā: sic em̄ nullū creatū eius motioni & gubernationi resistere posset, vnde nec aliq̄ mereretur. Præterea cum supersapientissim⁹ Deus sit oīm rerum vltimus finis, vniuersalisq̄ rector vniuersorū, spectat ad eum res ita creare ac regere, vt in earum p̄ductione, cōsistentia atq̄ regimine, sup̄ius p̄fectio, oipotentia, libertas, sapientia, misericordia, iustitiāq̄ respiciant. Propter q̄d ait scriptura: Oīa propter seipsum operat⁹ est dñs. Et fecit Deus opera sua vt timeatur. Ex creaturā em̄ cōsideratione patet, q̄ metuendus, q̄ diligendus, q̄ incōparabiliter gloriosus sit Deus. Ideo Esa. 40. dicitur: Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Ob causam q̄q̄ p̄tāctam competit Deo, intendere & p̄curare bonū vniuersi, & bonū cōmune magis q̄ bonū vni⁹ aut bonū particulare. Porro, ex hoc q̄ Deus hoies sic gubernat, q̄ nullū necessitat, oēs q̄ taliter regit, q̄ q̄sdam misericorditer allicit, p̄ducit & saluat, alios aut p̄pter eorū demerita deserit & cōdemnat, diuinā maiestatis pietas & iustitiā p̄cipue innotescit, & in rebus relucet. Rursum in hoc q̄ Deus reprobis & peruersis terrena & tēporalia elargitur, electis vero & iustis spiritalia ac æterna impartitur, sapientia, benignitas atq̄ iustitiā eius sublimiter p̄sentantur, quemadmodū cernimus q̄ prudēs paterfamilias filio dycolo tribuit substantiā viliorem, obedienti p̄stantiorē. Achuc autē, in hoc q̄ Deus p̄mittit electos & iustos à reprobis tribulari, & virtuosos electis varias aduersitates imittit, replet sapia & misericordia eius, q̄a tot bona scit ex malis elicere, & electos in vita hæc purgat, eisq̄ innumerabiles atq̄ ineffabiles cōmoditates p̄ aduersa p̄curat. In hoc q̄q̄ q̄ Deus inter hoies ita discernit q̄dam saluando, alios relinendo, & inter electos vni⁹ p̄ alio tot gr̄a dona in p̄senti, tātaq̄ gloriæ bona in patria cōferendo, similiter inter reprobos vni⁹ plus alio tam horribiliter deserendo, atq̄ tā varie in hoibus opando, hūc in pueritia, illū in adolescentia, alii in iuuetute, q̄tā in senectute cōuertēdo, aliq̄s q̄q̄ dudū cōuersos tāde relinq̄endo, nōnullos nunq̄ ad fidē & gr̄am p̄ducēdo: in his inquā atq̄ similib⁹ relucet oipotētis libertas & incōprehensibilis iudiciorū ip̄s⁹, terribilitas q̄q̄ diuinæ iustitiæ, & imp̄scrutabiles sapia rectoris intusim. Deniq̄ sancti p̄phetæ, q̄rum verba in principio huius articuli sunt iudicia, hæc oīa, Deo illustrāte, nouerūt in circo (vt sancti doctores fatēt) p̄allegata verba loquuti sunt poti⁹ in p̄sona infirmorū, imp̄fectis morē gerentes, q̄ p̄pria in p̄sona, nisi forsan ad insinuatū dum dispositionē aiarū suarū, q̄tum ad partē earū inferiorē ac sensitiuā, sensibili & naturali q̄dam dolore repletā, iuxta quē modū (vt Thomas exponit) Iob & Hieremias diei suæ natiuitatis maledixerunt, iuxta quem etiā modum Christus orauit, calicem sibi auferri.

Cur Deus iustus in hac vita tam multipliciter tribulet & flagellet. Art. V.

Iam prima p̄posita q̄stionis particula est soluenda, v̄z quis causa sit, & q̄ sit ratio, q̄ iusti tot tormenta, tot aduersitates, r̄tationes & p̄sequutiones sustinēt in hac vita? Ad q̄d ex scriptura veritatis, copiosa & euide ē elucescit r̄sistio. Veruntū intuentū, q̄ licet nōnulli multiplicem mali diuisionē assignēt, v̄z malum culpæ, malum p̄cenæ, malum nature, malum fortunæ, cōmuniter tñ ponitur b̄imembris diuisio mali, v̄tpote malū culpæ & malū p̄cenæ. Nam malum nature, vt monstruositas, malum q̄q̄ fortunæ, vt diffortuniū, ad malū p̄cenæ reduci nōcunt. Dicitur ergo doctores, q̄ malum culpæ à Deo sit p̄missiue, & Deo ascribit, q̄a sine eius gr̄a nō vitatur, neq̄ oppositū bonū pagitur. Iuxta quē modū (iuxta philosophū) sol suo recessu est causa corruptiōis & in frigidatiōis. Hinc in Exodo Deus toties loquitur: Ego indurabo cor Pharaonis. In Deut. q̄q̄ Moses p̄testatur: Noluit Seon rex Eschon trāsitu dare filijs Israel, q̄a indurauit dñs sp̄m eius, & obfirmauerat cor illius. Porro Esaias in lib. suarū visionum apertissime loquitur Deo: Quare errare nos fecisti de vijs tuis, indurasti corda nostra, ne timere mus te? Atq̄ Psal. 43. Declinasti semitas nostras à via tua. Postremo ip̄semet Vriæ hoib⁹ se p̄hibet causam malorū, vt em̄ 2. Reg. lib. scribit, cum David cū vxore peccasset Vriæ, Deus p̄ Nathan ei p̄dixit: Ecce ego tollā vxores tuas, & dabo eas pximo tuo, & dormiet cū eis. Tu fecisti occulte, ego autē faciā verbū istud in cōspectu populi hui⁹, & in cōspectu solis. Hoc autē cōpletū fuit, dū Absalon ad p̄ris sui vxores manifeste ingressus est. Sed forsan q̄s dicit: Quid ergo Absalon forefecit, q̄d Deus se facturū p̄dixit, impleuit? Sed plana est solutio, si dicamus q̄ Deus malorum illorum non nisi p̄missiue fuit causa, iusto em̄ iudicio gratiam p̄a-

uis aufert, & eos in diuersa labi finit facinora. Sed tunc fortius obijci potest, pbando qd maloz culpa etiã effectiua De^o sit causa. Sigdem omne esse, a primo ente efficiẽtialiter pfluũt: ois qd actio a primo agẽte efficiẽter, principaliter qd pcedit, sicut & primũ libri de Causis asserit the oremã: Ois causa prima, plus agit & influit qd causa secũda. Cũ ergo pctã cõmissiõis sint actus reales, qa & realẽ sortiunt effectũ, videt qd eoz effectiua De^o sit causa. Preterea dans cõplemẽtũ operi, cooperat agẽtes; sed illicitissimis carnalib⁹ copulis cõplementũ De^o largit. (videm⁹ egdem qd ex adulterinis, fornicarijs, & incestuosis cõplexib⁹ scetus gignunt, qrum aia a Deo creant) ergo tã vitiose se cõmiscẽtib⁹ Deus cooperat, taliumq; detestabiliũ actũ causa effectiua cõuincit. Et rñdendũ, qd in pctõ cõmissionis duo pensant, substantia actus, & deformitas eius. Dicũt ergo doctores, qd qrum ad substantia actus, mala huiusmodi a Deo sunt effectiue: sed qd ad deformitatẽ, ab ipso sũt pmissiue, atq; a voluntate creata & defectiua directẽ & pprie. Simili modo vitiose cõmixtiones pctactã, in q̃tum sunt qdam naturales opationes partis vegetatiuã, a Deo sunt effectiue, & sic Deus eis tribuit cõplementũ, formã substantiale inducẽs, vcz aiam creando infundẽs in q̃tum vero sunt vitiose, sunt ab inordinata & impia hois voluntate. Ex his alterius qdq; satis difficilis patet solutio q̃stionis. Etẽm p Esaiã Deus pater ait de vnigenito filio suo, ppter nos in carnato & passõ: Propter scelus populi mei pculi esũ. Et iterum ibidẽ habet Deus voluit eũ cõterere in infirmitate. Vñ Psal. 68. p̃ri loquit Ch̃sus Quem tu pculisti, psequuti sunt. Et denuo Psal. 87. Sup me (ingt) cõfirmat⁹ est furor tuus, & oes filius tuos induxisti sup me. His cõcordat qd in Actis Petrus p̃fat ap̃st: De^o qui p̃ncipiauit pos oim pphetãz pati Ch̃sm suũ, impleuit sic. Rursusq; apertũ & mirabili⁹ loquens, ait ludãis Ch̃m, definitio cõfilio & p̃scientia Dei traditũ, interemisti. Sed & Paulus disseruit: Proprio filio suo non pepercit Deus, sed p oibus nobis tradidit illũ. Itaq; si Deus pater definito consilio tradidit Ch̃m, si eũ pculisti, pati moriq; voluit, & qd de eius passõẽ p̃ncipiauit, impleuit qd peccauit ludas, qd tradidit illũ; qd ludã, qd eius mortem pcurauerũt: qd miles p̃fidis, qd eũ tot affecerũt tormẽtis, tãq; crudeliter pemerũt; Nõne manũ pcutiẽtis Deĩ adiuuise videntur, eiusq; voluntati subministrãse? Sed ex dictis innotescit solutio, qm̃ actũ illõẽ qbus formaliter sceleratissimi illi Ch̃m tã impie tractauerũt & affixerũt, passionũ qd Ch̃s inde ilatãz, Deus q̃tum ad actũ & passõis substantia, nõ q̃tum ad deformitatẽ culpabilẽ, fuit causa. Deniq; qd Deus pater Ch̃m pati voluit p̃ssima voluntate, paterna charitate & optimo fine, Iudã & ministri Pilari fecerũt voluntate prauissima & ex rãcore ac pessimo fine. ¶ Præterea triplici rõne pater filii suũ tradidisse, pculisse qd dicit. Primo, qm̃ hac pmissit. Secũdo, qa aia Ch̃si voluntatẽ inspirauit, qd spõte p hoibus Ch̃s tradi voluit & occidi. Tertio, qa p Ch̃si traditionẽ & crucifixionẽ humanũ liberare genus decreuit. Cũipotens nanq; & superpaciẽtissimus Deus, imp̃ssimis hoim voluntatibus scit vii ad optima, & ex pessimis optima multa elicere, vt in psequutoribus atq; martyrib⁹ facile eũ p̃sare. Insup ex inductis, alteri⁹ qdq; intricati pater solutio dubij. Vt eĩm 2. Reg. lib. legiũt, cum suggeret Dauid a facie Absolon filij sui, oc currẽs Semei, maledixit regi Dauid maledictiõẽ pessima, dicens: Egredere vir sanguinũ & vir Belial. Cumq; iniuriã regis vlcisci veller Abisã, ait rex: Dimittite eũ vt maledicat mihi. Dis eĩm p̃cepit ei vt malediceret Dauid. Et qd est qd audeat dicere, q̃re sic fecerit? Quocirca inquiratur, an Semei, sic maledicẽdo regi, peccauit. Si sic, ergo De^o p̃cepit pctũ, & fuit directẽ causa peccati: qd implicat, eũ De^o gloriosus & sc̃tus, sit prima rectitudinis regula, veritatis atq; virtutis mẽsura. Si nõ, ergo Dauid in extremis agẽs, iniuste filio suo Salomoni p̃cepit eadẽdere Semei istũ, dieẽdo: Habes apud te Semei qd maledixit mihi maledictiõẽ pessima. Tu ergo noli pati eũ esse innoxũ, deduce te q; canos eius cum sanguine ad inferos. Hoc tñ S. Dauid, tanq; iudex ip̃sus Semei, iuste cõmisiit filio suo, velut successori p̃fidẽtiã suã regalis, (vt expositores fatent) quanq; circa huius solutionẽ q̃sti possent q̃ plura induci, virtualiter in solutũ est. Nepe Dauid tanq; vir p̃picacissimus, cernẽs viã illũ iniquũ, inermẽ, & solũ, sibi tot strenuissimis pugnatorib⁹ circũdato, ita intrepide & diutine maledicẽtẽ, cõsiderauit qd nõ humanũ in infũctũ idipsum agebat, sed Deo (vt aliq dicunt) specialiter ibi agẽte. Et hoc Dauid vocauit Dei p̃ceptum, Semei tñ peccauit, qm̃ voluntate hoc egit puerũ. Ad pctũ nanq; plura cõcurrũt, vcz libẽz arbitriũ, & motus ip̃sus in cõsentiedo. Vnus qd ip̃sus in mouẽdo potentias exequutiuas ad actũ, & oia ista a Deo sunt, qd est author naturã & operatiõũ eiusdẽ. Deformitas qd ad rationẽ peccati cõpletiue, formaliterq; cõcurrit, qd nõ ad Deũ, sed in liberi defectibilitatẽ arbitriũ, sicut in causam reducũt, quẽadmodũ in claudicatõẽ, pgressio & quicqd in ea est ambulationis, ad vim motiuã reducũt vt in causam ambulationis aut defectus, in tibiãz reducũt curuitatẽ. Adhuc aut sup illud Abdiaz, Legatũ ad gẽtes misit, aliq p̃legatũ intel ligũt diuinum instinctum, qd aduersarios Idumãoz instigauit ad impugnanũ eos. Et hoc Deus rectã intẽtiõẽ & iusta fecit ex causa, q̃uis illi praua intẽtiõẽ id fuerit exequuti. Vnde ad Ezechielẽ pphetã loquitur Deus: Fili hois, Nabuchodonosor laborare fecit exercitũ suum labore magno aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei p seruitute qd seruiuit mihi ad-

Esa. 53.
A. 2.
A. 2.
Rom. 8.
A. 2.
Esa. 53.
A. 2.
Mat. 26.
Ioan. 8.
Luc. 23.
Esa. 53.
Rom. 5.
2. Reg. 16.
3. Reg. 2.
2. Reg. 16.
Abdiaz.
Eze. 29.
Ibid.

aduersus eam. Et ibi deinceps p̃dicat qd daturus sit regẽ Aegypti in manus Nabuchodonosor regis, pro p̃fata p̃mo seruitutis. Similiter populu Iudãoz dedit Deus manib⁹ Chaldeozum ppter ip̃sorum pctãq; tñ Chaldãz per nimia crudelitãtẽ & impiã intẽtiõẽ excesserũt, exequẽdo qd voluit Deus, ip̃semet Deus per Hieremiã Chaldãos a Persis & Medis p̃dixit vastandos. Hinc qd de rege Assyriõz per Esaiã loquitur Deus excelsus & iustus: Vã Assur, virga furoris mei & baculus ip̃se est. Ip̃se aut non sic arbitrabit, sed ad contẽdendũ erit cor eius. Et in his patet subtilitas p̃uidentia Dei, p̃funditas qdq; æq̃tas iudiciõz altissimi, vnum p alium punitiẽs. De q̃re sup Danielẽ, aliosq; pphetas Hieron. Haymo, Beda & ceteri plura conscribũt. Postremo sup verbum Abdiaz p̃actum, aliqui per legatũ intelligunt angelum, qd verum opinor, siue de angelo bono, siue de malo dictum sit angelo. Inquantũ em̃ Idumãz p sua facinora meruerũt hostibus tradi, atq; in quantũ Deus p̃ordinauit eos per Chaldãos punire, sic angelus bonus contra Idumãos instigauit Chaldãos in quantum Chaldãz crude li peruersõz animo id egerunt, ab angelo malo incitabantur.

Eze. 19.
4. Re. 25.
Hier. 51. 51.
Esa. 10.
Abdiaz.

¶ Quod Deus est causa maloz p̃nalium & tormentoz quã accidunt iustis. Art. VI.
Hucusq; ostensum est, quõd mala culpa a Deo sint, iam de malis p̃cna fieri oportet. Talium aut maloz, se cundũ doctores cõcorditer, Deus est pprie causa, immo principalis primaq; causa, saltẽ inquantũ sunt p̃cna. Vnde p Esa. 45. loquitur Deus: Ego dñs & non est alter, formã lucẽ & creãt tenebras, faciẽs pacẽ & creãt malũ. Apud Hierẽ. qd 18. Si p̃cnetiã egerit gens illa, agã & ego p̃cnetiã sup malo qd cogitauit vt facerẽt ei. In Iona qd p̃pheta scriptũ est: Misertus est Deus sup malitia quã loquutus fuerat vt facerẽt eis, & nõ fecit. Sed & Amos 3. ait: Si erit malũ in ciuitate qd dñs non fecit? Præterea cõtendũ, qd maloz p̃cna lium qdam sunt positiua, vt p̃cna sensibiles: qdam priuatiua, vt cæcitas & vtrãq; secundum scripturas a Deo sunt, sed modo diuersos: Qm̃ maloz positiuoz, causa effectiua vel prima vel p̃xima, Deus asserit: Maloz vero priuatiuoz est causa, non inflũdo bona opposita. Vnde de damnatoz duplex ponit p̃cna, vcz damni & sensus. Et Ch̃s testat de cæco nato: Neq; hic peccauit, neq; parẽs eius vt cæcus nasceret. Vbi insinuat, qd ex diuina p̃uidentia cõtingit cæcitas cæco illi ad gloriã Dei, vt infra clarebit. Si aut obijciãt illud Sap. 1. Deus mortẽ nõ fecit: dicendũ, qd mortẽ, vt est priuatiõẽ qdam, causam effectiua directẽ non habet, Deus qd p̃ma & principalis intẽtiõẽ morte homini non inflixit, (creauit eũ vt esset oia) sed ppter hois culpam mortẽ inflixit vt debitã p̃cna, q̃si aliunde inductus ad hoc, sicut & ceteras p̃cnalitates immittit. Quod (vt Esaiã disseruit) est opus alienũ & peregrinũ ab eo, cui p̃rium est misereri semp & parcere, qm̃ ex ppria ei id competit bonitate & pietate. Idcirco Sap. 2. habet inuidia diaboli mors introiit i orbem terrãz. Itaq; maloz p̃cna lium positiuoz Deus causa est effectiua, principalis, prima & summa. Dum tñ talia homini p̃suis ingerunt peccatis, volutas humana est eorum meritoria causa. Diabolus vero causa est p̃suisua, suis tentationibus inclinãdo ad vitia, & nonnunq; est causa talium exequutiua, tanq; diuinã instrumentum iustitiãz, iuxta Iob 40. Qui fecit illum, applicabit gladium eius. Quocirca pensandum, qa vt sup illud Iob 1. Fuit possessio ei⁹ septẽ millia ouiu, Thomas scribit: Ex prima Dei intẽtiõẽ iustis semp bona tribuunt a Deo, non solum sp̃alia, sed tẽporalia qdq; sed qd iusti aduersitatibus qnq; premuntur, ob aliquam specialem accidit causam. Vnde & a principio sic institutus fuit homo, qd nullis aduersitatibus subiaceret, si in innocentia permãssit, qua amissa, diuersis ex causis inflicta sunt homini a Deo aduersa. Insup qd vnus & idem effect⁹ per cõparationem eius ad primam causam, & infallibilem ac æternã p̃uidentiam eius necessario fiat, vt pote certa & infallibili causarum connexionẽ ac ordine veniens, qui tñ p cõparationem ad causas secundas & proximas cõtingenter ac libere fer etiam casualiter accidit, Boethius libro de cõsolatione sapientissime docet quod, breuitatẽ studens, cõmemorare omitto. Cum ergo irrationalia, inanimata, & infima qdq; p̃uidentia subint diuina, & in cunctis disponãtur ab ea, quãto magis rationalis creatura, & vniuersa quã cõtingunt in ea? Propter qd ait Saluatori: Nonne qnq; passerẽs vnẽũt dipõndio, & vnus ex illis nõ est in obliuione corã Deo? Ideo subdit ibidem: Vestri aut & capilli capitis numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus plures estis. Hinc constat, qd quicquid aduersitatis acciderit homini a dñõ, q̃cunq; etiã creatura fer causa creata, totũ originaliter, principaliterq; ab illa altissima diuina p̃uidentia (quã causa est rerum) aula p̃cedit, & ei p̃uisum est, non vt q; nisi vitiler atq; salubriter, dũmodo bene vtatur. Predestinatis aut seu iustis electis talia saluberrime accidit, qd p̃ qbus oia cooperant in bonũ & ista est causa p̃cipua, cur cuncta aduersa æquanimiter ferre debeamus, atq; in eis nostrã cõformare voluntatẽ voluntati & b̃p̃lacito ac p̃uidentia Dei, sciẽtes qd ex p̃ordinatione diuina p bono nostro huiusmodi accidit nobis. Vnde & inferentibus ea cõdolere, non indignari debemus, quia per eos Deus salutem nobis pcurat & operatur, quanq; ip̃s id noceat qd p̃sequuntur electos. Porro dum a p̃latis suis qd castigat, patiẽtissime atq; hilariter pati debet, cum illi ip̃sus quãrant salutem, & ex charitate id faciãt.

Ion. 3.
Ion. 9.
Sap. 1.
Esa. 28.
Gene. 2.
Luc. 22.

Si aut non meruit aut durius disciplinae, nihilominus patiens sit, quoniam excrucietur salubriter, et si patiens fuerit, multum meretur. Quod itaque mala poenalia et iustorum tormenta a Deo potissime sunt, scriptura copiosissime docet. Nam S. Iob a Chaldaeis prodatus, a demone flagellatus, a tempestate sobole destitutus, perhibuit. Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est. Non dixit, diabolus abstulit, vel Chaldaei prodati sunt, aut sicut diabolo placuit. Demum quod satan non dixit ad Deum, concede ut tangam ossa eius et carne. Tobias quoque exsercoribus hiruudinum caecus factus, loquitur Deo: Benedico te, quia tu castigasti me. Sic et filii Israel a Philistinis caesi, dixerunt: Quare percussit nos dominus contra Philistinorum? Postremo cum ex diuina prudentia iustus fieri, cum iusto atque occulto id fiat iudicio. Ideo ait scriptura: Noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Quod si quis inquit et dicat, quae secundum Aristotelem, de impiorum prosperitate dolendum est, refidet Thomas, quod Aristoteles non considerauit temporalia bona, nisi per comparationem ad vitam praesentem. Ex hac tamen solutione oritur difficultas, cum ex ea videatur posse inferri, quod secundum Aristotelem Deus non haberet regem et operationum prudentiam humanam. Iuxta hanc difficultatem, quae paucis non valet expediti sermonibus, breuiter student, dimittit. Si rursus dicatur, quod cum Deus sit iustus, non nisi iustum ab ipso, procedit iustus pati tormenta, non iam iustum videtur. Dicendum quod siue per suis venialibus culpis, siue per aliam causam sequenti articulo tractandis iustis patientibus tormenta, iustum est per respectum ad Deum, quod non nisi ex rationabili causa hoc agit. Verumtamen (teste Anselmo) dupliciter dicitur aliquid iustum secundum Deum. Primo & extrinsece, quoniam decet Deum seu bonitatem aut sapientiam eius. Secundo, quia eius iustitia id requirit, praesertim per comparationem ad merita siue demerita aliorum. Dum ergo dicitur a iusto Deo non esse nisi iustum, intelligendum est de iusto communi sumptoralibus falleret, cum Deo multis, reclamantibus eorum demeritis, misericordissime iam succurrat & gratiam praestet, quod tamen iustum est primo modo, quia tamen bonus & pius est Deus, ut deat cum peccatoribus misereri. Vnde & miserationes eius sunt super omnia opera eius. Postremo, sicut Gregorius Boethiusque fatetur, quibus iudicia Dei occulta & mira sunt, dum electis & bonis proueniunt aspera & aduersa, reprobis vero prospera & iucunda: multo tamen secretiora & mirabilia sunt Dei iudicia, dum electis in hac vita accidit prospera, reprobis vero aduersa. Electi namque sunt in seculo isto tanquam in exilio, lachrymarum valle, ubi aduersa expediunt eis magis quam prospera. Hinc viris illuminatis, virtuosos, perfectos, prosperitas valde suspecta est, & in ea plus metuit, formidantes ne in praesenti per suis remunerentur operibus, audiatur cum diuite epulone: Receperisti bona in vita tua. Ea propter dum honoribus extollatur, dum ad sublimia impetio uentur, dum alijs praesentatur, atque ab hominibus reputatur, non mediocriter expauescit, sed interno concutitur timore, non ignorantes illud Gregorius, Hos eligit Deus, quos despicit mundus: immo illud apostoli. Corin. 2. Abscisa & infirma ac stulta mundi elegit Deus, &c. Illud etiam Psal. 52. Quoniam Deus dissipauit ossa eorum, quae hominibus placet, confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Cui illud concionatur Paulus: Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Verum haec oia sane sunt intelligenda, cum idem dicat apostolus: Ego per oia oibus placeo, non quaerens quod mihi uile est. Et denuo: Vnuquisque proximo suo placeat in bono ad edificationem. Propter quod monet scriptura: Curam habe de bono nomine. Vnde, qui negligit famam, crudelis est, potissime si quis in materia fidei mendaciter diffametur, reniti debet secundum Deum pro posse, seque loco & tempore congruis expurgare secundum sanctorum doctrinam.

Tob. 1. Tob. 2. Ibid. Tob. 1. Tob. 1. Reg. 4. Psal. 36. Psal. 144. Gregori. Luc. 16. Gregori. Gal. 1. 2. Cor. 10. Rom. 13. Eccl. 47. Augustin.

De varijs causis tribulationum hominum in hac vita, de multiplici quoque utilitate aduersitatum & tribulationum. Art. VII.

Ab omnium capite electorum, iusto iustorum, & sancto sanctorum: vnico Dei filio inchoetur, interdum tribulatio, tentatio, aduersitas accidit iusto nequaquam proprio eius peccato nec actuali nec originali, neque propter profectum eius in gratia gratum faciente in via, neque ob gloriam praemij essentialis in patria, sed pro aliorum reconciliatioe atque salute. Et hoc soli copiet Christo, de quo scriptum est: Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Vere dolores nostros ipse portauit, cuius liuore sanati sumus. De quo Apoc. 1. recolitur: Qui dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Christus autem a primo suae incarnationis instanti profectus fuit in omni charismate gratiae gratum facientis, atque in donis gloriae beatificae fructuosis, neque in his vnquam profectus, nec horum propiam meruit sibi. Verumtamen accidentale praemium sibi ipsi promeruit, sed in vniuersis quae in mundo hoc egit, dixit & pertulit, promeruit nobis, eiusque meritur per sacramenta ecclesiae, quae sunt velut medicinalia vasa medicamentis caelestis, applicator hominibus. Secundo contingit tribulatio iusto nequaquam pro aliquo eius proprio actuali peccato, sed ad incrementum ipsius in donis gratiae in praesenti, in donisque gloriae in futuro. Et ita sacratissima virgo Maria plures acerbissimas in hac vita passa est tribulationes, praesertim ex copatione filij sui a die natiuitatis eius ex ea, usque ad horam suae crucifixionis, & postea saepe. Nempe (ut quidam sanctorum scripserunt) tempore infantiae Christi, benignissima mater eius infantilia membra eius conspiciendo & conuertendo, vehemensissimo afficiebatur dolore, quia

quia cognouit & vberim considerauit, amarissima morte vnicus & amantissimus filius suus esset a crudelissimis occidendus, quod considerandus. Vnde nonnunquam ex meroris magnitudine quasi defecit. Deinde usque ad tempus quo Christus orsus est praedicare, talibus saepe afflicta est poenis. Nec dubium, quin videns filium suum a ludaeis toties irrideri, blasphemari, ad mortemque impetiri, cordialissime condolebat. Porro tempore passionis adeo amaritudinibus est repleta, ut non immerito afferat Damascenus, dolorem parturientium tunc duplicatum in ea. Sed & post Christi passionem loca passionis ipsius, resurrectionis, ascensionisque visitando, varijs affligebatur affectionum doloribus, iam filij sui passionem ad memoriam reuocando, iam ad eius faciem in patria sensum suspirando. Tertio contingit tribulatio iustis, ut citius & gloriosius coronentur, & sua patientia atque constantia alios in fide confortent, in charitate succendant, ad fortitudinem animi patientiamque conducant, quibus tamen tribulatio potest ad delenda si quae habeant peccata, saltem venientiam esse accommodata, quae admodum martyres sancti. Vnde de B. Cypriano, quae hareticis baptizatos, rebaptizandos putauit, asserit Augustinus, quod si quid in illo fuit purgandum, salce martyrij est deletum. Praeterea aduertendum, quod tribulatio iustis, non eis duraxat, sed tunc militati ecclesiae prodest & subuenit, quoniam viatoribus merita comunicatur sanctorum per vnionem charitatis ad illas, in concessiōibus indulgentiarum, aut alijs modis, iuxta illud apostoli ad Coloss. 1. Gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quae defunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius quod est ecclesia. Quocirca scribit Nicolaus de Gorra: Passiones quas pertulit Christus, & quas sustinet eius fideles, sunt quasi quaedam res publica, seu commune bonum, & thesaurus ecclesiae in quo gloriabit ponit partem suam, sicut in vase ad elemosinam posito super mensam, oēs aliquid ponunt, donec adimpleat, quod thesaurus usque in fine seculi plenus non erit, de qua tamen liberales indulgentiae sunt. Itaque ait apostolus ad Coloss. 1. Adimpleo quae defunt passionum Christi, id est, passiones, pro corpore eius quod est ecclesia, & quas ipse pati me vult, quotidie tolero, Christi passionibus comunicatio in carne mea, in qua tamen sustineo pro corpore eius quod est ecclesia, ad commune bonum ecclesiae. Sed quae dicitur, quod ait, quae defunt passionum Christi, cum passio Christi fuerit passiones sufficiens? Ad hoc datur duplex responsio: Vna, dicitur quod in passioe Christi nihil deest, quo ad sufficientiam, sed quantum ad efficientiam. Alia, asserentium quod passiones Christi dicuntur dupliciter: Vno modo, quas passus est in corpore proprio, & sic nihil sibi implendum. Alio modo, secundum quod in suis patitur membris, puta fidelibus. Vnde & Paulus dixit: Quia me persequeris? Et sic est ibi aliquid adimplendum. Quarto, patitur electi & iusti propter eorum peccata praeterita, quemadmodum Dauid propter excessum cum vxore Virae passus est multa. Et filij Israel, iudic. 1. 3. 8. 10. ob hanc causam saepe tribulati legunt. Quinto, ut occulta eorum patientia atque profectio, alijs in exemplum publice proponant, sicut de S. Iob ait Gregorius. Sexto, ut diuersa & equanimiter sustinendo, probati, Deoque aigni appareant. Vnde Tobias 12. Raphael dixit: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio pararetur. Et Sap. 5. Deus tentauit illos, & inuenit illos dignos se, tanquam in fornace probauit electos. Ecclesiasticus quoque 27. ait: Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Septimo, ut sustinendo aduersa, capiti suo Christo plenius conformentur, dicente apostolo Petro, 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius. Hinc Paulus ad Rom. 8. ait: Si copati mur, & coregnabimus. Octauo, ut per aduersitatum tolerantiam in hac vita, a grauissimis & diuturnis purgatorij eruatur supplicijs, celestiusque pertingant ad gloriam. Nono, ut tentationes & tribulationes ferendo, in spirituali militia si ant experti, sicque & alijs consulerent queat, & copati proueniunt. Hinc Eccl. 34. habetur: Qui non est tentatus, quid scit? Decimo, ut ex afflictionibus & aduersis ac tentationibus, propria homo insufficientiam, infirmitatem, culpam & periculationem aduertat, sicque ad Deum confugiat, & erudiat ab eo. Propter quod Esaias 26. inducit: Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Et denuo loquitur Esaias 18. Tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui. Hinc Hieremias 30. loquitur Deus: Castigo te in iudicio, ne tibi videaris innocis. Et Osae 2. Ecce ego sepiam viam tuam spinis. Vnde decimo, ut homo ex aduersis quae patitur, sumat fiduciam diuinae dilectionis ad se, & gratias agat, & patientiam seruans, in gratia multa proficiat. Ideo 2. Machabaeorum 6. asseritur: Etenim non diu finire peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficii est indicium. Siquidem nulla est grauior aut horribilior Dei vindicta, quam dum hominem ad libitum sine castigatione paterna peccare permittit. Idcirco per Ezechielem 16. reprobo ait: Zelus meus recessit a te, non irascar tibi amplius. Et Osae 4. Non visitabo super filias vestras cum fuerint adulteratae. Atque Psal. 30. Dimisit eos secundum desideria cordis eorum, &c. Duodecimo, ne homo ex spirituali profectus & gratiae magnitudine extollat. Propter quod Paulus 2. Cor. 12. fatetur: Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi angelus satanae, &c. Decimo tertio, propter manifestationem potestatis & misericordiae Dei, & ob gloriam eius, quae admodum Ioan. 9. loquitur Christus de cyclo nato, quod caecus sit natus, ut manifestet opera Dei in illo. Decimo quarto, ut iustitia Dei in afflictione prauorum appareat, quae quaedam per poenas transitorias corrigunt, alioque ut pote in poenitentiam poena hic imposita, & in alio seculo

Matt. 4. Damasc. August. Aug. 9. 1. Reg. 18. 16. 10. 1. Reg. 21. 22. 23. 24. 2. Reg. 14. 15. 16. 24.

Acto. 12.
1. Mac. 6.
Nahū 1.
Hieron.
Gen. 19. 7.
Exo. 32.
Leui. 10.
Nūc. 16.
Nahū.

perpetuat, vt Herodis, Antiochi atq; similitū. Sed cōtra hoc obijci posset, qd vt scribit Nahū, Nō cōfurgit duplex tribulatio: vbi alia habet trāslatio, Nō vindicabit dñs bis in idipsum. Quo in loco videt sentire Hieronymus, qd Sodomitæ & in diluio pereūtes, ac sicut à Deo plagati in eremo, nō sint dānati. Sed vt in decreto plene edocet Gratian⁹, videt illud Hieronymi non posse intelligi, nisi de illis, q in ipsa Dei plagatiōe veraciter pēnituerūt. Verbū qd Nahū ppheta exponit de tribulatiōe sufficēti, qd nō vltra cōdignū, imo circa cōdignū punit Deus pñissimus. Dū ergo tot sint tribulatiōnū taluberri mæ utilitates, clarū est, qd prompte & gaudiose sint pferēda. Propter qd Iacob. 1. exhortat: Omne gaudiū existimate fratres, cū in diuersas tētiōes incideritis. Prouerb. 3. legitur: Disciplinā dñi fili mi ne abijcias, & ne deficias cū ab eo corripieris. Quē em̄ diligit dñs, corripit, & qsi pater in filio cōplacet sibi. Hinc est illud Iob 4. Beatus homo q corripitur à dño. Inreparationē ergo dñi ne reprobes, qm̄ ipse vulnerat, & me deturpauit, & manus eius sanabūt. Ex quibus omnibus constat, q sapiēter Gregorius Boethiusq; locuti sint, q tunc iudicia Dei sunt occultissima, dum electis in hoc seculo proueniunt prospera, reprobis autem aduersa, præsertim cum ad Hebræos 12. scribat Apostolus: Quod si extra disciplinam estis, ergo adulteri, & non filij estis.

Gregori⁹.

Confirmatio prædictorum ex dictis sanctorum. Art. 8.

1. Cor. 15.

Q Vemadmodū illustri sim⁹ pater noster Ioannes Cassian⁹, religiosorū sapiētissimus doctor, Collatiōnū libro, collatiōe nonā cōscribit, In Palestina partibus solitudo vastissima est, in qua summæ vitæ ac sanctitatis monachi diuissime commorātes, repente sunt à discursibus Sarracenoꝝ latrunculis interēpti. Quorū corpora licet (inqt) sciremus tā à pontificibus regionis, q ab vniuersa Arabū plebe tāta veneratiōe præpta, & inter reliquias martyrum cōdita, vt innumeri populi e duobus oppidis cōcurrētes, grauissimū sibi iniucē certamē indixerint, & vsq; ad gladiorū confictū pro sancta rapina sit eorū pgressa contētō, dū pia inter se deuotiōe decerāt, qnā iustius illoꝝ sanctoꝝ sepulturā atq; reliquias possideret, alijs s. de vicinia cōmoratiōis ipsoꝝ, alijs de originis, ppinquitate gloriātib⁹: Nos tñ (ait Cassian⁹) vel nra, vel quorundā fratruꝝ scandalizatorū offensione nō mediocriter ex hac causa p̄moti, & inqretes, cur tātam viros virtutū cūctis mirabiles, tradiderit dñs manib⁹ ipioꝝ, m̄cessi ad S. Theodorū anachoretā preximus. Cui cū de p̄dictoꝝ viroꝝ nece querimoniā iudissemus, tantā Dei paciētiā admirātes, B. r̄ndit Theodorus: Hæc q̄stio illoꝝ solet animos pmouere, q parū fidei vel sciētiæ possidētes, merita sanctoꝝ q in futuro remunerant, arbitratū in hac vita restitui. Ceterū nos, q nō sum⁹ in hac vita tm̄ sperātes in Chrō, ne miserabiliores sim⁹ omnibus hoibus, nosse debemus, qd sit vere bonū, qd malū. E tētm̄ tria sunt om̄ia q in mundo hoc sunt, i. bonū, malū & mediū. Nihil igit in rebus hūanis principale bonū credēdū est, nisi sola animi virt⁹, q̄ fide syncera nos ad diuina pducēs, illi summo, i. finito & cōmūtabili bono facit nos iugiter inhærere. Et ecōtrariō, nihil malū esse, dicēdū est, nisi peccatū solū, qd à Deo nos separās, facit diabolo incorporari. Media aut sunt, q ad vtrāq; partē possunt p̄ vitēs affectū atq; arbitrio deriuari, vt pote diuitiē, potestās, honor, robur & sanitas, corporis pulchritudo, vita ipsa & mors, paupertas, infirmitas atq; similia, q bene vtēti conferūt ad salutē, abutenti ad condēnationē. Porro, mala hæc, puta peccata, nulli inferri possunt inuito, nec Deus id finit. Hic cor nostrū stabile esse debet, vt nec aduersis frangat, nec p̄ speris extollat, quaten⁹ oia cooperent ei in bonū. Vnde mēs iusti s̄sis esse nō debet cetera, q̄ imprimētū semp̄ cedit characteri, sed signatorio adamāntino, vt inuolabilē sui characteris figurā iugiter tenēs, vniuersa q̄ sibi incurrerint, ad q̄litatē sui stat⁹ trāsformet & signet, ipsa vero insigniri aut immurari nullis possit incurfibus. De hoc ipsa materia in p̄allegata collatiōe multa cōtinent, q̄ hic vtiliter possent induci, nisi (cui studeo) breuitas p̄hiberet. Deniq; q̄busdā sanctis legiī Chr̄s dixisset: Sicut annulus signū est despōsitiōis, sic tribulatio corporis & animæ, verissimū signū est electiōis diuinæ, & quasi despōsitiō animæ cū Deo, vt grauat⁹ & tribulatus, confidenter dicere valeat Deo: Annulo suo subarrauit me dñs Iesus Chr̄s. Hinc ait scriptura: Iuxta est dñs his qui tribulati sunt corde. De impijs aut: Non est virga Dei super illos.

Roma. 8.

Ambro.
1. Mal. 33.
Iob 21.

Responsio, cur qui bene egerunt, finaliter deficiunt. Art. 9.

Solūta iam est clausula p̄posita q̄stionis sc̄da, q̄ clausula (vt sc̄dō tāgebāt articulo) multipliciter potest intelligi, & iuxta hoc multipliciter solui. Si ergo sic intelligat, Videmus eos q bene egerūt, finaliter deficere, i. à cōcepto salutis itinere cadere & cessare, nō perseuerando vsq; in finem respondēdū est ita, qd huius ruinæ & inconstātiæ seu defectus causa immediata, directa & p̄pria, est voluntas p̄pria eius qui deficit, cadit & peccat, quæ nō obedit Ap̄lo edocētī Ephe. 4. Nolite locū dare diabolo. Item q̄ 2. Thess. 3. Benefaciētes nolite deficere. Et rursus 1. Cor. 15. Stabiles estote & immobiles, abundātes in ope dñi semper, sciētes q labor vester nō est inanis in dño. Volūtas nāq; creata, in quātum ex nihilo est, vanitati & mutabilitati subiecta est, & prona in malū, put lib. de ciui. Dei Augustinus præclat. Sūt vero & alia causæ infirmitatis & labilitatis volūtatē hūanę. P̄tio ex parte corruptibilis corporis & carnis i. sc̄dē,

Gene. 8.
Augusti.

dicente scriptura: Corpus qd corrūpit, aggruat animā, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitatē. Et iuxta Ap̄m ad Galat. 5. Caro cōcupiscit aduersus sp̄m. Sed & Iob 4. habet Qui habitat dom⁹ luteas, cōsumēt velut à tinea. De hoc etiā in Phgdone subtiliter loquit Plato. Sc̄dō, ex vuneratiōe naturalī rōne originalis peccati, ex q̄ quorū vulnera aīa insiunt, vñ ignorātia in intellectu, malitia in volūtate, infirmitas in irascibili, cōcupiscētia in cōcupiscibili. Vñ Eccl̄ 40. legitur: Iugū graue sup oēs filios Adæ. Tertio, ex naturali conditiōe rationalis aīa, q̄ ita se habet in ordine intellectualī substatīa, sicut materia prima, in ordine entīi, sc̄dm philosophos idcirco intellectuāle lumē multū in ea occūbit, volūtatēq; vigor s̄m m⁹ est, & vis ipsa instabilis. Quarto ex tētiōnū impulsu, siue à diabolo, siue à mūdo, siue ex passionib⁹ insiātū. Itaq; hō ex sua deficiā atq; ignauiā, libere causa est suæ finalis defectiōis, imp̄ueatū atq; ruinæ. Si vero diabolus causa hui⁹ dicat, nō est nisi causa p̄uadēs, insiātū, siue inclinās, nō cogēs. De aut causa istī nō est, nisi nō cōseruādo seu gratiā subrahēdo, qd ita agat iudicio. Præterea, si alit⁹ inquirat, cur vñ labētū De⁹ misericorditer reuocat, ad gratiāq; reducit & saluatū, cū ceciderit, non subleuat neq; reducit, sed finaliter perire pmittit. Ad hæc q̄stionē r̄ndit Ap̄s Rom. 11. O altitudo diuitiā sapīæ & sciētiæ Dei, q̄ incomphēnsibilia sunt iudicia ei⁹, & inuestigabiles viæ ei⁹? Quis em̄ cognouit sensū dñi, aut qs cōsilī ei⁹ fuit? Hinc in Prouer. 25. Salomon dixit: Sicut q mel comedit multū, nō est ei bonū: sic q p̄curator est maiestatis, opprimef à gloria. Sapiēter igit cōsulit nobis Ecclesiastici 3. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutat⁹ fueris: sed q̄ cepit tibi Deus, illa cogita semp̄. Ideo loquitur Augustin⁹: Quē trahat, & quē nō trahat, q̄re istū trahat, & illū nō trahat, noli velle iudicare, si nō vis errare. Semel accipe & intellige: Nondū traheris; ora vt traharis. Deniq; (teste Gregorio) iste bh̄ incipit, & bh̄ cōsummat: ille bh̄ incipit, & male finit: alit⁹ male incipit, & tandē cōuertit ac saluat. Sed cur De⁹ dat gratiā ei quē scit nō p̄ueatur, & hoc in iuuetute ipsius, alit⁹ in iuuetute pmittit errare, & postea eū cōuertit, q̄ tñ etiā in iuuetute p̄ueat⁹ mansisset in gra, si eā tñ accepisset? Vñ pene toto tēpore vitæ suæ pessime viuit, & circa finē cōuertit ac saluat, alit⁹ à pueritia bh̄ se habet, & ætate ad occasum vergēte relinquit, imo magis relinquit. Vna aīa gētiliū embryoni infundit, gramq; baptisimi nunq; fortitur: alia Christianoꝝ embryoni immittitur, & baptisimi donū cōsequitur. Interdū q̄q; aīa añ baptisimū à corpore separatur, & qdā post baptisimū añ rōnis vsū à corporib⁹ exeūt & saluat. Deniq; Ezech. 3. dñs ait: Non ad gentē ignotā linguæ tu mitteris, & si ad illā mittereris, audiret te. Sed ad filios Israhel ego te mitto, q nolūt audire te. Ecce misit Deus ppheta ad eos q̄s nouit nō audire, & non misit eū ad illos q̄s nouerāt audire, si misisset eū ad illos. Nōne mirabile fati est hoc ipsum iudiciū, cui tñ cōcordat Chr̄s in Euāg. ingratū vrbib⁹ exprobrās, qbus p̄sonaliter p̄dicauit: Vñ (inqt) tibi Capharnaum & c. q̄a si in Tyro & Sidone facta fuissent signa q̄ facta sunt in te, olim penitentiā egissent. Hoꝝ atq; similī reddere rationē, intellectu excedit humanū, nisi dicamus simpliciter, q voluntas & cōplacētia Dei est causa, sicut & Chr̄s cū dixisset: Cōfiteor tibi pater dñe celi & terræ, quia abscondisti hæc à sapiētibus & prudētibus, & reuelasti ea paruulis, quasi causam assignās, adiecit: Etiam pater, quia sic placuit ante te. Quæ admodū etiam ait Psalmista altissimo: Dextera tua & brachiū tuum & illuminatio vultus tui, supple salua uit illos, quoniā cōplacuiisti in eis. Hinc Exo. 33. loquitur Deus: Miserebor cui voluerō, & clemens ero in quem mihi placuerit. Præterea, si itē aliquis sciscite tur, cur istū magis q̄ illum reuocat Deus, nonne potest responderi, qd hunc p̄destinauit, nō illū? Et si rursus huius quærat⁹ causa, nonne veraciter responderet, qd istū elegit, nō illum? Porro & si huius ratio inuestigetur, nōne rationabiliter dī, quia hūc magis approbauit, q̄ illum? siquidē secundū ordinem rationis, p̄destinationē præcedit electiō, & electiōne approbatio, vt sup̄ primū Sententiā scribit doctores. Sed si accipiatur p̄destinatio, prout electiōne & approbatione includit, quō etiā cōmuniter sumitur, qd poterit responderi: Forsitā dicitur, q̄ iste aliqua bona ante fecit, magis q̄ ille, ideo reuocatur magis q̄ alter. Sed dato qd hoc aliquid & in aliquibus rite respōdeatur, nō tñ in omnibus locū habet, quā aliqui post longā ac sanctissimā eremiticā vitam (teste Hieronymo) lapsi sint, nec reducti, alij post modicā Dei seruitutē collapsi, hinc reuocati. Insup quāuis vix esset, qd aliqui dicunt Deū semp̄ ad aliquā cōgnitatē respicere, quo ad eos qbus gra datur, cōseruādo gratiā vni magis q̄ alteri, si in totus p̄destinationis effectus simul accipiatur, istud veritatē nō habet, nam quicqd congruitatē assignatur ex parte p̄destinatorū, hoc totum cadit sub p̄uidentiā, p̄destinationēq; Dei, quæ nō solū concernit gratiā finalē in p̄senti & gloriā in futuro, sed etiā omnia illa, per quæ p̄destinatus p̄tingit ad gratiā viæ & gloriā patriæ, tā in remotiōe impedimētōꝝ, q̄ in adēptione necessariorum atq; vtilium auxiliōꝝ. Certum est autem, qd partialis effectus esse nō possit causa rotius effectus p̄destinationis, quia sic esset causa sui ipsius: propterea si totus p̄destinationis effectus simul sumatur, nō poterit ratio assignari, cur istū magis q̄ illum p̄destinauerit Deus, & cur istū reducit, nō illū, nisi diuina voluntas quæ est omnīū prima causa quāuis in generali causa

Plato.

Augusti.
Gregori⁹.

Mart. 11.
Inc. 10.

Ibidem.

Psal. 43.

Hierony.

causa detur, cur qdā p̄destinavit, & alios reprobat, ut si in istis misericordiā, in illis iustitiā suā ondat, cui exemplū in artificialib⁹ naturalibusq; mōstrat, ut qd ex eodē luto figulus facit unū vas pulchrū ad honorabiles vsus, aliud deforme ad vsus viles, ratio dat, qd vtrūq; vas indiget dom⁹. Quod aut ex hac parte luti poti⁹ facit vas pulchrū q̄ turpe, nō est rō nisi volūtas ipsius, cū vtraq; pars luti sit æq̄ disposita. Sicut in prima re: creatioe causa p̄stat, cur vas pars materiæ sit sub forma ista, alia pars materiæ sub forma illa. Nō autē cur determinate ista pars materiæ sit sub forma aq̄, illa sub forma terræ aut aeris, cū scdm se idiferēter ad illas formas se habeat, nisi creatoris volūtas. Hinc Rom. 9. aptissime dicit Ap̄s Igit̄ nō volētis, neq; currētis, sed miserētis est Dei. Dicit em̄ scriptura Pharaonis: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ondat in te virtutē meā, & enarret nomē meū in vniuersa terra. Dicit itaq; mihi, ergo cui⁹ vult, misereatur: & quē vult, indurat. Volūtati autē eius q̄ resistit: Ad hoc r̄ndens Ap̄s, (subdit) O homo, tu q̄ es q̄ r̄ndens Deo? Nunqd dicit figmētū ei q̄ se finxit, cur me fecisti sic? An nō habet potestātē figul⁹ luti, ex eadē massa facere aliud qdē vas in honorē, aliud vero in cōtumeliā? Postea q̄q; Vide, inq̄, bonitatē & seueritatē Dei, in eosq; dem qui ceciderūt, seueritatē, in te autē bonitatē, si tñ permāseris in bonitate. His verbis Ap̄s, Hieremiæ & Esaie cōsonat verba. Nēpe p̄ Hieremiā loquit̄ Deus: Nunqd sicut figulus nō potero vobis facere domus Israel? Ecce sicut iutū in manu figuli, ita & vos in manu mea. Esaie q̄q; 45. inducit: Vx qui cōtradicit factori suo. Nunqd dicit iutū figulo suo, qd facis? Sed tūc rursus q̄stio orit̄: Cū et̄m ratio cōparet regi, & volūtas tyrāno, si summa primaq; causa p̄destinatiōis & electiōis vnus p̄ alio, est meza Dei volūtas, videt tyrānicū esse negociū, irrationabile & iniustū. Sed r̄ndendū, qd aliter est de increata volūtate diuina, q̄ de volūtate creata. In Deo et̄m sup̄beatissimo & æterno, resaliter idē sunt volūtas, sapia, atq; iustitia, sed in creaturis hæc differunt: idcirco eo ipso q̄ Deus sic agit & vult, iustū ac sapiētiale existit, nec sine ratioe Deus sic agit, q̄uis illā in speciali assignare nemo idoneus sit. Postremo de materia ista, nō nisi cū ingēti reuerētia & timore, cum sobrietate meditari debem⁹ & loqui. Ea q̄q; dicitā sunt, electiōis reuerentiā timorē incutiūt gradē, sciētibus q̄ vere Ecclesiastes 9. dicat: Nescit hō vtrū amore an odio dign⁹ sit. Quām itē veraciter rursus Salomon p̄ferat: Cōsidera opa Dei, q̄ nemo possit corrigere, quē ille desuper xerit. Quæ autē iā scripti, Thomas, Bonauertura, Richard⁹ de media villa, Durādus, & alij multi sup̄ primū sententiā cōscribūt. Præterea, si clausula memorata intelligat de malis p̄nālibus, si q̄ bene egerūt, finaliter dicunt deficere, qd vsq; ad finē aduersitatib⁹ afficiunt, violēterve occiduntur, tunc ex p̄cedētibus articulis patet, cur ita cōtingat, & quō Deus sit causa huius, & q̄re sic ordinavit & facit, videlicet p̄pter multiplicē vtilitatē electis inde nascentem. Si demū intelligat quātum ad hoc, qd qui bene egerūt, subinde aduersitatibus cedunt, & acerbitate p̄nā vincuntur, p̄sequitiōibusq; succumbunt, ut illi qui in p̄sequitiōibus cōstituti si dem timore supplicij negauerunt, quo cōtra ait Saluator Matth. 10. Nolite timere eos q̄ corpus occidunt, tūc ex dictis in isto articulo claret solutio. Causa em̄ directā & p̄pria defectiōnis illius culpabilis, p̄pria est voluntas, quæ a fortitudine animi cadens, mollietate locum, nec ad Deum digne cōfugit eius querēdo auxiliū. Persecutores autē & dæmones t̄ratorēs, sunt causæ deficientiæ talis dispositiōis, motiū & occasionales, ut dictum est plenius.

¶ Solutio particulæ tertiæ, scilicet vnde proueniat qd malos videmus sæpe optime mori.

Articulus 10.

SI mali in malitia finaliter p̄manēt, idcirco optime mori dicant, qd in p̄speritate mūda & p̄sentia ac cōsolatiōe amicorū ac p̄pinq̄orū, & leni qdāmodo morte decedunt, hoc ex p̄uidētia Dei & iusto eius p̄cedit iudicio, vel qd fortasse aliqd boni egerūt, p̄ quo in vita hac p̄miant, quēadmodū diuini epuloni Abrahā dixit: Recepisti bona in vita tua. Vel ad damnationē eorū maiore, q̄ beneficijs Dei int̄m fuerūt ingrati, sicq; eorū dānatio apparet iustior. Vel p̄pter ostēsiōnē liberalitatis & bonitatis diuinæ, q̄ ingratis & reprobis tot bona largit̄, quēadmodū ait Saluator: Diligite inimicos v̄ros, benefacite his q̄ oderūt vos, & eritis filij altissimi, qd ipse benign⁹ est sup̄ ingratos & malos, q̄ solē suū facit oriri sup̄ bonos & malos, & pluit sup̄ iustos & iniustos. Qui etiā nullū bonū, quātumlibet modicū, deserit irremuneratū. Porro, si clausula hæc intelligat de malis cōuersis, q̄ poenitentiā agētēs cōdignā salubere t̄mpe moriunt, tunc istud tāto plus attribuēdū est supplicij. Deo, & p̄destinatiōni ac gr̄æ eius, quāto sic optime mori, excedit p̄fatiū optime mori. Quāuis equidē p̄sciētia & reprobatio Dei nō sit p̄pria causa culpæ reprobos, p̄destinatiō tñ est p̄pria causa totius gratiæ & virtutis electorū, quibus Deus ab æterno præordinauit, & dare decreuit omnia quibus perueniunt ad salutem. Propter quod asserit Augustinus: Si p̄destinatus est, ad tempus errare potest, in æternum perire non potest. Et veritas ait: Omne quod dat mihi pater, ad me veniet. Sic Paulus, qd vas erat electiōis, quāuis ad tēp⁹ fuerat p̄secutor & homicida, viros & mulieres trahē ad mortē, sacrilegus & blasphemus, optime obiit. Præterea cōtēdū, qd tā sacra scriptura, q̄ expōsitores sancti & doctores scholastici, loquuntur de bonis & malis, iustis & iniustis, electis &

& reprobis, dupliciter, puta formaliter & materialiter, seu in sensu cōposito & diuiso. Loquēdo nāq; de eis formaliter atq; in sensu cōposito, iust⁹ nō potest dānari, nec p̄destinari perire. Sicq; ait Saluator: Nō potest arbor bona fruct⁹ malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Veruntū arbor bona seu bonus homo, potest fieri malus, inquitū liberi est arbitrii, & volūtate habēs vertibilē. Insup, quæ in scripturis de iustis & iniustis dicitur, ut cōmuniter intelligēda sunt de eis ex hypothesi, ut potē si tales vsq; in finē p̄manerint, sicut cū dicit: Qui se humiliat, exaltabit. Vel: Beati q̄ esuriunt iustitiā, qd saturabuntur. Prædestinatus quoq; (loquēdo de eo materialiter atq; in sensu diuiso, videlicet ut est viator peccabilis, libere habēs arbitriū) potest dānari. Prædestinatio quippe nō tollit ab eo vertibilitatē ac libertatē p̄prie volūtatis. Quod si q̄s dixerit, si hoc modo potest dānari, ponat in esse, ergo potest esse qd p̄destinatus dānatur. Et r̄ndendū, quod si tē hypothesi, qd sit p̄destinatus, nō potest poni in esse. Et si materialiter loquēdo, seu in sensu diuiso ponatur in esse, tunc hypothesi tollitur, & antecedens auferitur: vnde est ibi necessitas consequentiæ, non consequentis.

¶ An fatalis influētia, causa sit actuum humanorum ac diuersæ terminationis eorum.

Articulus 11.

PRO huius intelligētiæ quæstionis scire oportet, an fatum sit, & qd sit. Et primo videtur qd nihil sit, qm̄ Augustinus in lib. de doctrina Ch̄iana affirmat, qd fatum nil sit. Et si mathematici interdum aliqua vera de futuris prænūciāt, dæmonum operatiōe id faciunt ad deceptionē fidelium. Gregorius quoq; Absit, inq̄, a fidelium cordibus, ut fatum aliqd esse credant. Insup videtur, qd nec fati nomine vti sit licitum. Siquidē quinto de ciuitate Dei loquit̄ Augustinus: Si quis Dei potestātē aut ordinationē nomine fati designet, sententiā reneat, linguā corrigit. Cū in fidelibus nāq; nec nomina debemus habere cōmūia. In fideles autē q̄ plures philosophi atq; hæretici, male senserūt de fato. In oppositū est, qd fidelis noster Boethius, aliq; doctores catholici fato vtiunt, ipsum diffiniunt, & aliqd esse dicunt. Et r̄ndendū, qd p̄pter ratios prædictas nō deest fidelē fati nomine vti absq; diffiniētiōe seu declaratiōe præmissa. Itaq; inuēdū, qd (vt in tractatulo qdā de fato, qui Thomæ ascribitur, cōtinetur) nomen fati multipliciter sumitur. Primo, p̄ morte dispositiōe periodorū inducā, scdm illud in Anticlaudio: Lior post fata quiescit. Secundo, dicit fatum æterna dispositiōe p̄uidentiæ Dei de rebus agendis, sicq; in præallegata authoritate Augustini accipitur. Sic tñ cōmuniter nec p̄prie sumitur, neq; astrologi de fato loquētēs ita sumperūt. Tertio sumitur pro vi aut cōstellatione seu casuali influxu stel̄arū ac planetarū ac orbium. Cui quidā philosophi putauerunt omnia inferiora, etiā actus humanos, de necessitate subijci ac parere, dicēte Poeta: Fata volentē trahūt, nolentē cogūt. Et ita secundū Greg. Fatum nihil est, qm̄ opinio illa fuit erronea, vt patebit. Quarto accipitur p̄ dispositiōe cōnexionis, ordinisq; causarū, secundum qd dispositiō ista in rebus creatis digesta atq; explicata est, iuxta p̄uidētiālem p̄ordinationē mentis diuinæ, quæ p̄ causas secundas exequitur, qd in seipsa æternaliter ac p̄uidenter intuetur. Et hoc modo fatum negare, est p̄uidentiā Dei auferre, vt in Summa cōtra Gentiles lib. 3. Thomas faterur. Præter hæc fati acceptiones, adhuc alia ponitur in tractatulo p̄legato de fato cum dicit: Fatum est forma ordinis esse & vitæ inferiorū, causata in ipsis ex periodo celestis circuli, qui suis radijs ambit natiuitates eorū. Et hoc modo loquit̄ Hermes Trismegistus, dicens: Fatum est causæ cōplexio, singulis tēporaliter distribuit, quæ sacramēto deorū celestium sunt p̄ordinata. Et dicit author p̄fati opusculi, fatum sic sumptum distinguit a fato a Boethio diffinito, non tñ necessitatē imponere rebus. Sed quō verū sit hoc, si qd distinguat realiter a fato, prout Boethius illud diffinit, difficile est videre. Præterea queritur, an fatū illud de quo loquitur quidā astrologi, asserētēs qd rebus necessitatē imponat, sit aliqd. Et apparet qd immo, qd secundum Philosophos prognosticātes in astris, vt Ptolemæus edocet in Theorastion, & Albumasar, & Amakir, & Mellista, & Aristoteles, & Gergis, & Albateigni, cum alijs, in hora cōiunctiōis respicitur, ascendēs & domus ascendētis, & cōfertur cum alio planeta quæ respicit ascendēs se vel p̄ aliū, & cū luna quæ magnū habet dominiū fere in qualibet cōiunctiōe, nisi sit in cōbustiōe solis. Si autē nō est alius respiciēs ascendēs, cōfertur cū sola luna domus ascendētis cū dño domus rei quæritur, & secundum qd illi cōiungēt, vel nō cōiungēt, vel respiciēs se vel nō respiciēs, sit iudiciū de re quæsitā vel fienda, vel nō fienda. Ergo videtur qd astrā in omnibus vigorē habeāt ac virtutē. Præterea Isaac Israelita philosophus in lib. diffinitionū differit, qd Deus facit regnare orbē supra inferiora, & disponit secundum imperiū eius regna & bella, ac cætera q̄ ab hōibus regūtur siue gerūtur. Insup scdm philosophum, inter superiora mouētia & inferiora, cōcōrs est harmonia, quēadmodū inter citharæ chordas. Et de nouo oportet, inq̄, hunc mundū contiguū esse latioribus superiorū, vt tota eius virtus inde gubernet. Ad hæc libro de quatuor corū quæuis ita respondet Albertus: Astra vim habēt & rationē signi sup̄ ea q̄ sunt in materia trāsmutabili, & etiā sup̄ illa q̄ obligata sunt illi. Et dico (ait) illa esse in materia, q̄ sunt generabilia & corruptibilia ac mutabilia. Illa autē obligata

gata materia, q̄ de necessitate sequuntur transmutatione materiae, sicut est aia vegetabilis atq; sensibilis. Quaedam aut sunt, q̄ dependentia habet ad materia & obligatione scdm qd, & no simpliciter, sicut est animus hois. Vnde dicimus sanguine accedum circa cor, animu hois inclinare ad iram, & tñ no de necessitate nascit. Et scdm qd animus inclinatur ad materia & complexio nem, sicut etia in eu habet vim constellatione scdm qd, & no simpliciter aliter periret casus, & libere arbitriu, & consiliu, vt pbat philosophus in fine primi Perihermenas, & 2. Physicoꝝ. Sed adhuc est distinguendu, qm̄ quaedam est causa immediata, & ppter qd, & quaedam est causa vniuersalis moues & inclinascasus immediatas. Et dum dr, q̄ stella habet vim in inferioribus, intelligit, q̄ habet vim sicut causę vniuersales mouetes & inclinates causas imediatas, & ppter qd, idcirco no temp seqt ad constellatione effect. His consonat Thomas, duas assignas causas, ob quas constellatione & influxum causalę, caeleste contingit no fortiori effectū. Primo, ob dispositione cōtrariā in materia existentē ex q̄litatebus elemētoꝝ, p̄ quas ad inferiora defer tur. Omne etenim qd in alio recipitur, recipit & est in eo scdm modū capacitatemq; recipientis, scdm Boethiū & authorē libri de causis. Secūdo, ppter oppositas dispositiones in anima sensitiua inuēras. Hoc oppe faciūt apphensa in anima sensitiua, qd faciunt dispositiones qualitatū actiuarū & passiuarū in corporibus. Vnde ex imaginatiōe mulieris totū corpus aliquādo transmutat, & vt recitat Auicēna, qdā ex imaginatiōe & timore leprę, leprosus effectus est. Hinc patētibus sanguinis fluxum, phibet Galienus aspectū rubicundoy. Si ergo apprehēsa, sint constellationi motuq; caelesti cōtraria, excludūt effectū ipsius ab anima, sicut per contrarias dispositiones excludūtur a corpore. Porro, p dispositiones corporales ac aiales caelesti i fluxioni cōueniētes, iuuat caelestis effect. Propter qd Medihahal presat, q̄ caelestis effectus a sapiēte iuuatur astronomo. Hoꝝ q̄q; causam optime tradit Ptolemęus in quadripartito, dum ait Virtutes stellarū p aliud & p accidēs sunt in inferioribus. Per aliud qdem, q̄ p sphaeram actiuoy & passiuoy, p quoy q̄litate actiuas atq; passiuas inferioribus istis inherēt. Per accidēs aut, quia cū forma hęc sit a causa necessaria & immutabili, accidit ei habere, esse in inferioribus ac cōtingēt. Hinc q̄q; Philosoph⁹ 2. de somno & vigilia assimilat mouētia huiuscemodi duplicibus cōsiliarijs. Sapiētes em̄ cōsiliarij ex rōnibus certis suadēt aliqd vniuersaliter faciendū, qd tñ inferiores cōsiliarij, ppter diuersos casus obuiātes dissuadēt, & tunc soluitur lex consiliij superioris sapiētū. Deniq; de fato sup primū sentētiarū, dist. 39. Thomas sic scribit: Fatum & puidētia differunt p essētia, sicut forma domus est aliud p essētiā, scdm quod est in mente artificis, vbi nomē artis habet, & secūdum qd est in lignis atq; lapidibus, vbi artificiatū dr. Ita ratio gubernationis regis, aliud esse habet in mente diuina, vbi puidētia dr: & aliud in causis secūdis, quay officio gubernatio expletur, vbi fatū vocatur, a for fatis, vel q̄ est qdā effectū ordinatiōis diuinę, quę admodū verbū vocale est qdā effectū interioris conceptus, vel quia ex hęc consideratiōe causay fati solēbāt antiquitus de rebus futuris, sicut ex consideratiōe motus celi p̄cipue. Hęc eadē scribunt ibidem Richardus de media villa, Durādus, ac alij. Porro in Summa cōtra gētiles, lib. 5. ait: Vidētes quidē multa in mundo hoc inferiori per accidēs & a casu cōtingere, si particulares causas cōsidererēt, posuerunt, q̄ nec a superioribus causis ordinent. Et isti dixerunt fatū omnino nihil esse. Quidā vero in causas superiores ea reducere sunt conati, a quibus cū quadā dispositione ordinare pcedant, & hi fatū aliquid esse ponebāt, tanq̄ ea quę vidētur a casu cōtingere, ab aliquo superiori sint effata, seu s̄lo quora & ordinata, vt essent. Et hoꝝ nonnulli, omnia quę hic contingunt, reducere voluerunt in corpora caelestia, sicut in causas, vim siderum fatum dicentes, cui prædicta omnia cum necessitate subicerentur, etiam electiōes humanarū quę positio improbata est factis a sanctis. Alia omnia in diuinā prouidentia reduxerūt, ordinatiōe quę est in rebus ex puidētia diuina, fatū vocātes, sicq; ait Boethius: Fatū est inherēs rebus mobilibus dispositio, per quā prouidentia suis quę cōnectit ordinibus. At vero in prima parte Sīmę suę, q̄. 11. 1. asserit Thomas: Fatū in causis creatis est, prout diuinitus ordinatę sunt ad suos effectus. Hinc fatum, si consideretur per cōparatiōe ad diuinā prouidentia, a qua velut a propria origine proficiscitur & causatur, immobile & incōmutabile est, certum & fixum sicut prouidentia. Nam quātum ad Deum, nihil est casuale, ignotum, siue incertum. Si aut fatū referatur ad causas secundas, particulares & pximas, mobile est. Necessitas quoq; fati, quātum ad Deum, necessitas est cōditionata, nō absoluta est. Insup ait ibidē Thomas: Cū fatū sit dispositio puidētiarū in causis secūdis explicita & velut dispersa, ideo q̄ immediate a Deo sūt, fatū nō subiectū tur, sed soli puidētia Dei, sicut creatio, iustificatio, glorificatio. Quęcunq; vero diuina puidētia p causas secūdas exequitur, fatū subdūtur. Vnde secūdum Boethiū, quę summa diuinitati pp̄pina sunt, fatalis ordinis seriem ac mutabilitatem excedūt. De ceteris vero ait: Series fati cælum ac sidera voluit, elemēta cōtemperat, nascētia occidentiaq; p similes fortus reducit, actus fortunayq; hominū indiuisibili causay cōmixtionē cōstringit. Præterea, sicut Guilielmus Parisiēsis in libro suo de fide & legib⁹ recitat, Quidā philosophoy & astrologorum

Fatum qd sit.

rum in tm̄ oia quę in mundo hoc inferiori sunt, cælorum atq; stellarum influentijs posuerūt de necessitate subiecta, q̄ etiam diuersitates sectay & legum, sicut & alias diuersitates, conditionesq; hoim, attribuerunt cælis & stellis vt causis, asserētes legem Hebræorum ortum habuisse a Saturno & cælo ipsius, & propter hoc diem Saturni, q̄ dies est sabbati, celebriore esse apud Iudæos. Legem aut Sarracēnorum, in qua viget voluptas, dicunt a Venere orbēq; eius esse, Ideo Sarracenos diem Veneris celebrare. Legem vero Christianorum, quę sola est lex veritatis, honestatis & sanctitatis perfectę, dicunt legem solis, Ideoq; Christianos diem solis, id est diem dñicum celebrare. Hanc opinionem inanem p̄fatus doctor libro præallegato effaciter reprobat. De hac quoq; materia multum compediōse scribit dñs Petrus de Aliaco, libro suo de sectis & legibus contra superstitiosos astronomos, vbi inter cætera approbat dictum cuiusdam doctoris, dicentis: Licet voluntas non cogatur, tñ corpus alteratur per virtutes cælorum, & tunc anima corpori vnita, fortiter excitatur atq; inducitur, quīs non cogatur, vt velit sequi corporis inclinatioes ad actus publicos aut priuatos, & ad actus bonos seu malos. Addit etiam Petrus de Aliaco, q̄ bonitas constellationis cōfert ad bonitatem complexionis, ex qua aliqui inclinātur ad bona, quemadmodū alij in quibus complexio praua est, vt melancholici, fortes habent inclinationes ad mala. Non tñ putandū est, q̄ alij planetę in se aut directe maleuoli sint, aut causę malitię, sed ex inepitudine & inhabilitate susceptibilitatis materię, malitia corruptioq; contingūt, quemadmodū lux solis aligbus visum iuuat, in alijs visum lædit, iuxta dispositionē suscipientis. Ex p̄inductis patet solutio dubij, an fatalis influenza causa sit diuersitatis actuum atque euentuum humanorum. Est etenim distinguendum, qm̄ si sermo est de fato, de quo dixerūt q̄plures q̄ necessitate rebus inferret: dicendum est, q̄ nequaq; & q̄ huiusmodi fatum non sit. Si aut fatum sumatur pro vi insita stellis, planetis, orbibusq; cælorum, seu casuali influxui virtutis illius, quę agit in inferiora, secundum doctores catholicos & meliores philosophos, absq; hoc q̄ necessitatem imponat, p̄sertim actibus humanis, tunc r̄detur q̄ influenza fatalis est causa dispositiua siue inclinās aliquid ex sua complexione, ex influxu caelesti causata, inclinatur ad tale vel tale bonū, aut malum, & ad passiones diuersas, quibus pauci, videlicet sapientes, resistunt secundū philosophum, certumq; est, q̄ iuxta qualitatem operum & meritorum suorum, diuersa eis contingunt, p̄sp̄ra aut aduersa. Vnde & Thomas prima parte Summę suę, quę. 11. 1. 4. sic scribit: Corpora caelestia in corpora inferiora directe agunt & influunt, in potētias vero organicas animę imprimūt, inquantū secundū variam dispositionē organoy, huiusmodi vires diuersimode agūt, scilicet bene vel male. Intellectus aut & voluntas sunt inorganicę vires, idcirco corpora caelestia non imprimunt in eas, nisi indirecte, inquantū cognitio & affectio intellectualis a sensibilibus & sensitiuis potentis ortū habet, idcirco necessitate non inferūt corpora caelestia in organicas vires, immo sensitiua pars animę subditur rationi, & appetitus inferior volūtati. De p̄sentī demum materia habent ppulchra in libro p̄facto Petri de Aliaco, & in tractatu Aegidij de Roma, quem fecit contra errores philosophorum, p̄sertim astronomorum, videlicet Albumasar & Alkindi, Auicennę quoq; & Algazelis atq; Auerrois, &c.

¶ De fortuna, quid sit, & an ab astris dependeat, & qualiter causa sit actuum humanorum & diuersitatis eorum. Art. XII.

DE hac ipsa materia subtiliter ac profunde scribit Thomas in summa cōtra gentiles tertio libro, cuius verbis pauca præmitto. Etenim quidam philosophi multa in mundo hoc, fortuito, casualiterq; euenire cernentes, Deum de inferioribus istis habere prouidentiam negauerunt. Alij e contrario Deum vniuersorum prouidentiam habere fatētes, fortunam & casum nil esse dixerunt, nisi secundum apparentiam tm̄, eo q̄ oia de necessitate venirent, iuxta certum & infallibilem causarum connexionem ac seriem, a diuina mēte fuisam, p̄fixam seu institutam. Inter hos duos errores extremos, catholica fidei medium tenet doctrina. Porro fortuna est causa per accidens in agentibus secundū ppositum extra frequentē & semp, hoc est, in effectibus qui sunt raro & p̄ter intentionē agētis rationalis naturę. Est ergo oim orthodoxorum patrum sentētia, q̄ quīs diuina puidētia sit vniuersa cōplectens, p̄ntuens & disponēs, non tñ aufert a rebus naturales p̄prietates earum, immo eis illas largitur: ideo in hoibus manet mentis libertas, & vertibilitas voluntatis, & variabilitas ac cōtingentia manēt in rebus: sicq; per cōparatiōe ad particulares & pp̄rias, naturales ac pximas causas, multa a fortuna casuq; sunt. Itaq; loco p̄facto sanctus doctor sic ait: Ex his apparere potest, quōd aliquis benefortunatus dicatur. Dicitur namq; homini secundū fortunam bene cōtingere, dum aliquod bonum accidit sibi p̄ter suam intentionē, quemadmodū aliquis fodiedo sepulchrū, inuenit thesaurum quem non quærebat. Contingit aut aliquem aliquod operari p̄ter intentionem pp̄riam, non tñ præter intentionem alicuius superioris, cui ipse subest, vt si dñs aliquis præcipiat vni seruoꝝ suoy ire ad aliquē locum, ad quem alium misit seruum, illo id igno-

Fortuna.

b b ran

rante, tunc occurfus seruoꝝ est p̄ter intentionē eorum, non p̄ter intentionē dñi eos mittētis. Et ideo licet p̄ comparationē ad hūc seruoꝝ, sit fortuitū & casuale sic aliq̄ obuiare, non tñ p̄ cōparationem ad dñm, immo quo ad eum, est f̄ordinatum. Cum igitur homo secundum corpus suum ordinatus sit sub corporibus cælestibus, secundum animā sub angelis, secundū uoluntatem sub Deo, potest contingere aliquid p̄ter intentionem eorum, quod tñ est secundū iudicium cælestium corporum, vel dispositionem angelorum aut etiam Dei. Quauis enim solus Deus directe ad electionem hominis operetur, tamē actio angeli operatur aliquid ad electionem hominis per modū persuasionis, actio autem cælestis corporis per modum disponentis, in quantum corporales cælestium corporum impressiones disponent ad aliquas electiones. Cum ergo aliquis ex impressione cælestium corporum & superiorum causarum, secundum prædictum modum inclinatur ad aliquas electiones sibi uiles, quarum tñ utilitatem ipsemet nescit, & cum hoc ex illuminatione intellectualium substantiarum illuminatur intellectus eius ad eadem agenda, & ex diuina operatione inclinatur eius uoluntas ad aliqd eligendum aut operandum sibi uile, cuius tñ rationē ignorat, dicitur bene fortunatus & e contrario male fortunatus, quando ex superioribus causis ad cōtraria eius electio inclinatur, sicut de Ioachim dicitur ad Hieremiā: Scribe uirum istum sterilem, qui in dieb⁹ suis non p̄perabitur. Sed in hoc est differentia attendenda. Nam impressiones corporū cælestium in corpora nostra, causant in nobis naturales corporum dispositiones, & ideo ex dispositione relicta ex cælesti corpore in corpore nostro, dicitur aliquis bene fortunatus aut male, sed & bene natus aut male, secundum quem modum philosophus dicit in magnis moralibus, q̄ esse bene fortunatus, est esse bene natus. Non enim potest intelligi, q̄ ex natura intellectus diuina procedit, q̄ unus uilia sibi eligit, & alius nocua præter rationem propriam, cum natura intellectus & uoluntas, in omnibus hominibus sit una. Diuersitas namq̄ formalis induceret diuersitatem specificam. Diuersitas autem materialis, inducit diuersitatem secundum numerum. Vnde secundum quod intellectus hominis illustratur ad aliqd eligendum, uel uoluntas ad Deo insignitur, non dicitur aliquis bene natus, sed potius bene custoditus uel gubernatus. Rursus attendenda est circa hoc alia differentia, nam operatio angeli & corporis cælestis est solum disponent ad electiones; operatio autem Dei, est sicut perficiens. Cum autem dispositio, quæ est ex corporis qualitate uel intellectus persuasionem, necessitatem ad eligendum non inducat, non enim semper homo eligit id quod angelus custodiens eum intendit, neq̄ illud ad quod corpus cæleste inclinatur, semper tñ homo hoc eligit, quod Deus operatur in eius uoluntate. Hinc custodia angelorum interdum cassatur, iuxta illud Hier. 51. Curauimus Babylonem, & non est curata: & multo magis inclinatio cælestium corporum cassatur interdum, diuina uero providentia semper est firma. Est etiam adhuc alia differentia consideranda. Nam cum corpus cæleste non disponat ad electionem, nisi in quantum imprimit in corpore nostro, ex quibus incitatur homo ad eligendum, per modū quo passionem inducunt ad electionem, omnis dispositio ad electionem quæ est ex corporibus cælestibus, est per modum passionis, sicut cum quis inducitur ad aliqd eligendum ex odio uel amore seu ira. Ab angelo uero disponitur aliquis ad aliqd eligendum per modum intellectualis considerationis absq̄ passione, quod contingit dupliciter: Aliquando enim illuminatur intellectus hominis ab angelo ad cognoscendum solum, quod aliqd est bonū fieri, non autem instruitur de ratione per quam est bonum, quæ sumitur ex fine, & ideo quādoq̄ æstimat homo, q̄ aliquid sit bonum fieri, & tamen si quæreretur ab eo, quare, responderet se nescire: ideo cum peruenit in finem uilem quem non præcōsiderauit, erit sibi fortuitum. Interdum uero p̄ illuminationem angeli instruitur, q̄ hoc sit bonum, & de ratione quare sit bonum, quæ dependet ex fine. Et sic, quando peruenit ad finem quem præcōsiderauit, non erit fortuitū. Scien dum quoq̄ q̄ uis actiua spiritalis naturæ, sicut est altior q̄ corporalis, ita est etiam uniuersalior: ideo non ad omnia ad quæ se extendit humana electio, se extendit dispositio corporis cælestis. Rursus, quoniam uirtus humanæ animæ, & etiam angeli, est particularis p̄ cōparationem ad diuinam uirtutem, quæ uniuersalis est respectu omni entis: hinc aliquod bonum accidere potest homini & præter propriam intentionem, & præter cælestium corporum inclinationem, & præter angelorum illuminationem, non autem præter uoluntatem Dei, quæ est gubernatiua sicut & factiua entis, in quantum ens. Vnde oportet q̄ omnia sub se cōtineat, immo quo ad Deum, in nulla re potest esse aliqd casuale aut improuisum. Quia uero fortuita sunt quæ præter intentionē contingunt, bona autem moralia præter intentionem esse non possunt, cum in electione consistant, respectu eorum non potest aliquis dici bene aut male fortunatus, licet respectu eorum possit q̄ dici bene aut male natus, uidelicet quæ ex naturali dispositione aptus est ad electionem uirtutum uel uitiorum, sed respectu exteriorum bonorum quæ præter intentionē euenire homini possunt, potest homo dici & bene natus, & bene fortunatus, & a Deo gubernatus, atq̄ ab angelis custoditus. Consequitur autē ho-

mo ex superioribus causis & aliud auxilium, quantum ad exitus actionum suarum. Cum enim homo & eligere habeat, & exequi quæ eligit, in utroq̄ a causis superioribus adiuuatur. Secundum electionem quædam, ut dictum est, in quantum homo uel disponitur ad aliqd eligendum p̄ cælestia corpora, uel illustratur per angelorum custodiam, uel etiam inclinatur per operationem diuinam. Secundum executionem uero, in quantum homo consequitur ex aliqua superiori causa robur & efficaciam ad complendum q̄d eligit, q̄ efficaciam non solum a Deo, sed ab angelis etiam esse potest, sicut a corporibus q̄q̄ cælestibus, in quantum talis efficacia in corpore sua est. Manifestum est enim, q̄ etiam inanimata corpora q̄dam uires & efficacias a cælestibus corporibus sortiunt, etiam p̄ter illas quæ ad qualitates actiuas & passiuas elementorum consequunt, quas non est dubium cælestibus corporibus esse subiectas, sicut q̄ magnes attrahit ferrum, & lapides quædam ac herba q̄dam occultas habent uirtutes. Vnde nil prohibet q̄ etiam aliquis homo ex impressione cælestis corporis habeat q̄dam efficacias in aliquibus corporalibus faciendis, quas alter non habet, ut medicus in sanando, agricola in plantando, miles in expugnando. Huiusmodi autē efficaciam multo p̄fectius Deus largitur hoibus ad sua opera exequenda. Quantum ergo ad primū auxiliū q̄d est in eligendo, dicitur Deus hominem dirigere: & q̄ ad secundū auxiliū, dicitur hominem confortare: & hæc duo auxilia simul tanguntur Psal. 26. cum dicitur: Dñs illuminatio mea, q̄ ad primū: Dñs protector uitæ meæ, quo ad secundū. Porro inter hæc duo auxilia est duplex differentia, quæ ex primo auxilio adiuuatur homo, tam in his quæ uirtuti subdunt, q̄ etiam in alijs. Sed secundū auxiliū tñ se ad illa extendit, ad quæ uirtus hois ualet. Quod enim homo fodiens sepulchrum, inueniat thesaurum, ex nulla hois uirtute p̄cedit, unde respectu talis p̄uentus, iuari potest ad hoc q̄d instigetur ad quærendū ubi est thesaurus, non aut in hoc, quod ei aliqua uirtus detur ad inueniendum thesaurū. Ad hoc aut q̄d medicus sanet, uel miles in prælio vincat, potest adiuuari in hoc, q̄ eligat cōueniētia mediā ad finem, & in hoc, quod efficaciter exequatur per uirtutem a superiori causa adeptam. Hinc primū auxiliū uniuersalius est. Secunda differentia est, quia secundum auxiliū est ad p̄sequendum efficaciter quæ intendit. Cum ergo fortuita sint præter intentionē, respectu talis auxiliij, non dicitur aliquis p̄prie bene fortunatus. Contingit autē homini bene uel male secundū fortunam, q̄ ipso solo agente, sicut cum fodiens terrā, inuenit thesaurū, interdum uero alterius causæ actione cōcurrente, ut cum quis uadens ad foras causa emendi, inuenit debitorem, quem inuenire non intēdebat. In primo autē euentu homo iuuatur ad hoc, q̄ aliqd bene sibi cōingat, secundū hoc solū, q̄ dirigat in eligendo illud, cui coniunctū est p̄ accidēs aliqd cōmodum, q̄d p̄uenit p̄ter intentionē. In secundo uero euentu, oportet q̄ uterq̄ agens dirigat ad eligendū actionem, uel motum unde sibi occurrat. Præterea oportet & aliud cōsiderare circa prædicta. Nam dictū est, q̄ ad hoc q̄ homini bene aliqd uel male cōingat secundū fortunā, & ex Deo esse potest, & a cælesti corpore, in quantum homo a Deo inclinatur ad aliqd eligendū, cui cōmodum uel incōmodum est cōiunctum, q̄d eligens non p̄cōsiderat, & in quantum a corpore cælesti ad tale aliqd eligendū disponitur. Hoc aut cōmodum siue incōmodum, relatū ad hois electionē, extrahitur fortuitū. Relatū uero ad Deum, rationē amittit fortuitū. Non aut relatū ad corpus cæleste, q̄d patet. Non enim effectus, aliquis amittit rationē fortuitū, nisi reducat ad causam per se uirtus aut cælestis corporis, est causa agens, non p̄ modū intellectus uel electionis, sed p̄ modum nature, cui p̄prium est tendere in unum. Si ergo effectus non est unum, non potest p̄ se causa esse uirtus aut cælestis naturalis. Cum autē aliq̄ duo p̄ accidēs sibi cōiungunt, non sunt uere unum, sed solum p̄ accidēs, quæ non habet aliqd. Idcirco huiusmodi cōiunctionis nulla causa naturalis p̄ se, causa esse potest. Sit ergo q̄ iste homo ex impressione cælestis corporis instigat p̄ modum passionis (ut dictū est) ad fodiendum sepulchrum, sepulchrum autē & locū thesauri non sunt unum nisi p̄ accidēs, quæ non habet aliquid ordinē ad inuicem, unde uirtus cælestis corporis, non potest p̄ se inclinare ad hoc totum, q̄ iste fodiat sepulchrum, & locū ubi est thesaurus: sed aliq̄ p̄ intellectu agens, potest esse causa inclinationis in hoc totum, q̄m intelligens est multa ordinare in unum. Per eandē enim rationē apparet, q̄ homo nō potest esse bene fortunatus uniuersaliter ex uirtute cælesti, sed solū ad hoc uel illud. Dico autē uniuersaliter, ut aliq̄ homo habeat in natura sua impressionem cælestis corporis, ut eligat semper & in pluribus aliq̄, quibus sint cōiuncta p̄ accidēs aliq̄ cōmoda siue incōmoda. Natura enim non ordinat, nisi ad aliqd unum. Sed ea secundū quæ homini bene uel male accidit secundū fortunā, nō sunt reducibilia in aliqd unum, sed sunt indeterminata & infinita, secundū philosophū tertio Physicorū. Non est ergo possibile, q̄ aliq̄ habeat in natura sua eligere semper ea, ad quæ etiam p̄ accidēs cōsequat aliq̄ cōmoda: sed potest esse q̄ inclinatione cælesti inclinatur ad eligendum aliquid, cui cōiungatur per accidēs aliq̄ cōmodum, & ex alia inclinatione aliud, atq̄ ex tertia tertio, non aucti ita, q̄ ex una inclinatione ad omnia. Ex una autem dispositione potest homo ad omnia dirigi. Hucusq̄ potest uerba sancti doctoris fideliter, quasi sub forma sua, ex quibus innotescit, quādo & qualiter

fortuna dependet ab astris, quia non semper, nec solum, nec sicut a causa necessitate, sed inclinante. Præterea cum fortuna cõcernat bona exteriora ac trãstoria, quæ non sunt proprie hois bona, secundum quod homo est, sunt quæ electis reprobisque cõmunia, elucefcit quod sæpe iniusti ac reprobis magis sunt ac melius fortunati, quæ electi & virtuosius, quæ temporali prosperitate amplius florent, electi vero aduersitatibus exercentur. Insuper cõstat, quod fortuna vniuersis hois, quæ dependet ab alio homine, siue hoc sit pter intentionem alterius, siue ex intentione ipsius. Itaque ex his catholicorum doctrinis elicitur, quod intelligenda sint ea, quæ veteres de fortuna dixerunt. Cum etiam sacra doctrina fidei theologia, sit oim scientiarum architecta, princeps & capitanea, ipsa rite cõfeter aliarum scientiarum regula ac mēsurandis circa p eam sunt regulanda, & si opus fuerit, corrigēda philosophica documēta. Cum itaque certum sit, veteres quosdam de fortuna male sensisse, & eam varie depinxisse, emendanda sunt dicta eorum iuxta p̄habita. Sed obicit contra p̄scripta, quia (vt Thomas alibi scribit, & ex p̄ductis eius verbis elicit) fortuna realiter est practicus intellectus, secundum quod est causa alicuius effectus ex intentione, cui effectui aliter pter intentionem intellectus cõiungitur virtus celestis aut angelus, nõ est causa practici intellectus, ergo nec fortuna. Et r̄ndendum quod quis non sit causa eius secundum quod est intellectus, in quo ad hoc quod ratio fortunæ ei conueniat, possunt modo p̄fato concurrere. Præterea secundum doctrinam Aristotelis & Alberti, oportet casualia atque fortuita extra frequenter & semper contingere. Si enim frequenter acciderent, non iam talia essent vere, sed secundum similitudinem quendam & partim, quibus inter dum extenso noie, frequenter accidētia dicantur fortuita, sicut secundum de ciuitate Dei tangit Augustinus de Metello Quinto, cuius felicitatem describens Valerius Maximus, ait Metellum Quintum à primo originis sue die ad vltimum vsque sati tepus, nunquam cessante indulgentia, ad summum (id est, teporali) prosperitate vitam cumulum perduxit fortuna. Nasci eum in vrbe principe terrarum voluit, parentes ei nobilissimos dedit, mirrissimas animæ dotes & corporis vires, vt sufficere laboribus possent, vxorē pudicitia & fecunditate conspicuā conciliauit. Consulatus decus, imperatoriâ potestatem, spectatissimam triumphis p̄textum largita est. Fecit vt eodem tepore tres filios consulares, vnum & cęforum & triumphalē, & quantum p̄orem haberet, vtque tres filias nuptui daret, earumque sobolē sicuti suam exciperet. Tot cunabula, tot viriles togæ, tot multæ nuptiales faces, ois denique gratulationis summam abundantiam est sortitus. Cum interim nullum funus, nullus gemitus, nulla causa tristitia. Et infra, hinc vitæ actum, eius cõsentaneus finis excepit. Nam Q. Metellum vltimo senectutis spatio defunctum, leuicque gñe mortis, inter oscula & amplexus charissimorum p̄gnorum extinctum, sibi & generi humeris suis per vrbem latum, rogo imposuerunt.

Augustin^o
Val. max.
xin. li. 6.

Confirmatio p̄dictorum, ex dictis doctorum. Art. XIII.

Fatum.

Virandus de S. Portiano, super primum sententiæ affirmati Fatum proprie (teste Boethio) dicitur ordo causarum & connexio earum, prout reducuntur in diuinam voluntatem atque scientiam oia ordinantem. Fatum enim à fando dicitur, quoniam quod diuina scientia p̄ordinatum est, quasi effatur. Hæc aut, videlicet scientia, dispositio, prouidentia, & gubernatio se habent per ordinem. Prouidentia namque ad prudentiam pertinet. Sic autem est de Deo respectu totius vniuersi, sicut de duce respectu exercitus, vel de paterfamilias respectu domus. Et primam cõparationem ab Aristotele 12. metaph. habemus, secundam ex eadem ratione accipere possumus. Porro prudens dux exercitus, primo singulos de exercitu ordinat, vnum quæque in suo collocat gradu, & in alio collocat pedite, in alio equite, sicque de alijs. Similiter in domo bene ordinata, p̄familias primo ordinat personas domus, quælibet in gradu suo. Et in alio ponit seruū, in alio coniugē, in alio filiū, ordinatque quod quicquid agere debeat ad cõsequendam finem intentū. Secundo sic ordinatis, cõfert ea quæ necessaria sunt ad sua officia exequenda, & vtunque horum p̄supponit voluntatē, cognitionēque finis, propter quem ordinantur & sunt. Iuxta hinc modum in toto vniuerso Deus quosdam naturas & res cõstituit in gradu & loco eminētiori, alias in decliniori: & ratio huius in Deo existens, vocat dispositio, cuius exequutio vocatur creatio. Prouidentia autem in Deo dicitur, in quantum p̄ordinauit cõferre necessaria ad finis cõsequutionem, cuius exequutio dicitur gubernatio. Præterea aliquid subest prouidentie Dei dupliciter. Primum sicut cui p̄uidet, & sic res subsistentes quibus cõpetit agere, in fineque tēdere, prouidentie subiecta sunt. Secundo, sicut id de quo prouidet, vel quod p̄uidet alicui, vt sunt collatio expeditiui, & impedimentoque remotio. Vnde oia quæ in creaturis sunt, prouidentie subiecta sunt. Quod patet, excludendo tria, quæ magis videntur subterfugere prouidentiam Dei. Prima sunt casualia seu fortuita, quæ cum non sint p̄cognita, non videntur p̄uisa. Secunda sunt mala. Deus namque prouidentiam non videt habere, nisi quoniam est causa, nõ autem est causa malorum, p̄fertim culpæ. Tertia sunt contingētia ad vtrilibet, quæ cum sint indeterminata, nõ videntur determinata ad finem: sed primum horum non cogit. Non enim dicit casuale siue fortuitum, quoniam nullam habeat causam, dicente quoniam de cõsolatione Boethio: Nihil est quod ex legitimis causis non oriatur sed ideo, quia p̄uenit præter intentionem agentis particularis ac proximi. Vnde fossio agri, per se causam habet, scilicet fo-

dientem, & inuentio thesauri similiter, scilicet fossionem aut aliud sed concursus harum causarum est per accidens, & à nulla earum intentus. Si vero esset aliqua causa, has duas causas conuertens per se, quo ad illam, non esset effectus iste fortuitus, sed intentus. Cumque ois ordo & causarum connexio, sit à prouidentia Dei: quoniam ad eam, nihil est à fortuna vel casu, ideo ait Boethius: Quauis casus sit inopinatus ex confluentibus causis in his quæ propter aliquid geruntur, tamen concurrere atque confluere facit has causas ordo ille ex inuitabilibus connexionibus procedens, qui de prouidentia fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit. Secundum quod non cogit, quod ad plura se extendit diuina scientia, quæ eius casualitas, prouidentia autem ad scientiam p̄tinet, ideo potest se ad mala extendere, ad quæ se non extendit casualitas, ideo cadunt sub prouidentia Dei, tanquam ea, contra quæ ab hoibus prouidetur, ne fiant, & quæ ordinant ad potestatem, si fuerint facta. Tertium item non cogit. Nam quis contingētia ad vtrumlibet sint indeterminata in suis particularibus causis secundum se consideratis, apud scientiam tamen diuinam sunt determinata: quoniam Deus scit non solum causas impedimentales secundum se, sed oia etiam impedimenta quæ possunt euenire, & quæ eueniunt. Quibus scitis, scitur quoniam effectus, contingens secundum quod determinatum aliquid. Ideo contingētia sic determinata, prouidit Deus ad determinatos fines. Hæc etiam quantum ad sententiam scribunt Bonaventura, Petrus de Tarento, Richardus de media villa, cum alijs. ideo prolixitatem deuitas, dimitto.

De causis difficultatis intelligendi librum beati Iob. Art. XIII.

Ex p̄ductis o reuerende atque dignissime dñe doctor, timorate, deuote, ac p̄clarissime pater, vt quæ soluta est quæstio paruitati meæ ab excellentia tua tam dignatè quæ humiliat mota, quæ à pauperulo tam longe inferiori & indoctiori informatione petisti. Quæstionem quæ p̄positam dilatarè optasti, quod etiam feci, ne in aliquo ad obtemperandum beneplacito tuo tardus appaream, non quasi p̄ tua p̄sonæ doctissimæ informatione hæc scriberem, (hoc quippe esset Mineruæ ius instruere, p̄priumque insipientiæ & p̄sumptione mōstrare) sed vel ad quandam occasionem sapientie tuæ excogitandi p̄fundi de ista materia, quemadmodum Salomon Prover. 9. loquitur: Da sapienti occasionem, & addet ei sapientiam. Item quæ Prover. 1. Audies sapiens, (nec dubium quoniam simili ratione etiã leges sapientior erit. Vel p̄ mensuram exercitatio, vel p̄ pusillum quæ primus ego sum) in introductione. Enimvero in epistola paternitatis tuæ mihi directæ, id quæstioni p̄positæ adiecit: Ad hunc finem moueo quæstionem, vt intelligam librum Iob. Hinc de intelligentia libri Iob aliqui tangam. Et primo de causis difficultatis ipsius, quæ (vt iam occurrit) tres possunt p̄cipue assignari. Prima est, quia in verbis Iob, secundum suspicium apparentiumque verborum, videt mutua cõtradictio & repugnantia ingens. Secunda, quoniam S. Iob, secundum verborum apparentiam, videt nonnunquam minus reuerenter & caute loqui de Deo & prouidentia eius, ac derogare diuinæ iustitiæ. Tertia, quia amici ipsius & Elihu quæque, secundum formam verborum, vident multo reuerentiore loqui de Deo & iustitia eius, quæ Iob, ac zelari p̄ Deo, & nihilominus reprobant à Deo. Iob autem laudat ab eo. Nunc ergo hæc oia ex libro Iob seriatiim ac breuiter vultur p̄banda. Ecce inter alia multa ait: Vider scio quod non iustificabit homo cõpositus? Deo si voluerit cum eo contendere, non poterit r̄ndere vnū p̄ mille. Si iustificare me voluero, os meum cõdēnabit me. Si me innocente ostēdere, prauū me cõprobabit. His verbis cõtrariari videt quod ita loquitur: Vtinam appenderent p̄ctā mea, quibus iram merui: & calamitas, quæ patior, in stateratibus arena maris, i. innumerabiliter seu incõparabiliter, hæc scilicet p̄na vel calamitas mea, grauior apparet, i. maior quæ p̄ctā quibus p̄cā merui, si quæ merui. Quod ergo verum est illud, Non poterit r̄ndere vnū p̄ mille? Denique alibi ait: Quis mihi tribuat vt inueniā illum, scilicet Deum, & veniā vsque ad solium eius? Ponā corā eo iudiciū. Quod ergo superius dixit, Scio quod nõ iustificabit homo cõpositus Deo, cum ipse cupiat vsque ad solium Dei venire, vt ponat corā eo iudiciū, quæ iustum iudicium petiturus à Deo? Rursus dicit: Si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniatur. Quod ergo ait, Si iustificare me voluero, os meum cõdēnabit me? P̄sertim cum rursus p̄testetur: Donec deficiā, non recedā ab innocentia mea, iustificationem meā quæ cœpi tenere, nõ deserā. Cui etiã verbo obuiare videt, quod antea dixit: Etiã si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Cui nihilominus verbo repugnare videt, quod postmodum in diuersis capitulis iustitias suas tam diffuse ac diligēter describit, inter cetera dices: Viā Dei custodiui, & nõ declinaui ab ea. A mādatis labiorum eius nõ recessi. Adhuc autem p̄testetur: Neque reprehēdit me cor meum in orni vita mea. Et alio loco: Nõ peccauī, & in amaritudo dimidiat morat oculus meus. Itaque: Si in manibus meis adhæsit macula, quasi dicat, Nõ. Quibus oibus diffonare videt quod alibi ait: Peccauī. Quid faciā tibi o custos hoim? Et denuo: Cur nõ tollis p̄ctā meā, & t̄re nõ aufers iniquitatē meā? Et alibi Tu quæ cõgressus meos dinumerasti, sed parce p̄ctis meis. Rursus quæque p̄testatur: Idcirco ipse me respēdo, & ago p̄ceniitiam in fauilla & cinere. Præterea loquitur Deus sub quo curant quæ portat orbem, quantas ergo sum ego qui respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Qui etiam si habuerit quæ p̄p̄iam iustum, non respondebo ei, sed vt meum iudicem deprecabor. Quod ergo ait loquens Deo: Voca me, & r̄ndēbo tibi, aut certe ego loquar, & tu responde mihi. Rursus quæ: Ad

Iob. 4. 36.
Iob. 40.
Iob. 9.
Iob. 6.
Iob. 9.
Iob. 23.
Iob. 9.
Iob. 13.
Iob. 9.
Iob. 17.
Iob. 27.
Iob. 9.
Iob. 17.
Iob. 31.
Iob. 23.
Iob. 27.
Iob. 17.
Iob. 31.
Iob. 9.
Iob. 11.
Ibid.

omnipotentem loquar, & cum Deo disputare cupio, Amplius fatui Non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia perforabit. Vnde & alibi de eo legitur in oibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum quod contra Deum loquutus est. Quod et Iob. 33. Iob ait ad dominum Quia leuiter loquutus sum, respondere quid possum? manum meam non ponam super os meum. Vnum loquutus sum, quod vtiam non diximus, & alterum, quibus vltra non addam. Et Ideo (inquit) insipienter loquutus sum, & quae vltra modum excedunt scientiam meam. Haec de prima causa difficultatis intelligendi librum Iob intelligi sufficiat.

De secunda causa difficultatis eiusdem. Art. XV.

Deatus iste Iob libri sui quidam loco loquens de Deo, ait: Multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Hoc non videtur sapiam, iustitiamque decere diuinam. Rursus Iob 9. ait: Innocentem & impium ipse consumit, hoc videtur contrarium ei, quod Gene. 18. Abraham loquitur Deo: Nunquid perdes iustum cum impio? Non est hoc tuum quod iudicas omnem terram. Et iterum Gene. 18. scriptum est: Num gentem innocentem & iustam perdes? Insup loquit Iob de Deo: Si flagellat, occidat semel, & non de poenis innocentium rideat. Hoc diuine pietatis & aegriti derogare, prorsus videtur, cum Sapient. 1. legatur Deus mortem non fecit, nec delebat in poenitione viuorum. Et Iob. 3. dicit Deo: Non delestaris in poenitionibus nostris. Et omnino crudele videtur, de innocenti poenis ridere. Item Iob 4. ait: Multiplicas iram tuam aduersus me. Quare de vulua eduxisti me, quod vti nam consumptus essem, ne oculus me videret? Hoc videtur impatienter sonare, atque ingratitudinis verbu esse, cum tamen Iob dicat singulariter patientiam decoratus virtute. Nec debet quod de aduersis huius vitae in tantum tristari, ut se doleat esse natum. Praeterea ait suis amicis: Saltem nunc intelligite, quia Deus non aequo iudicio affixerit me. Hoc videtur multis scripturarum testimonij obuiare, atque diuinam derogare iustitiam. Vnde ait Psalm. 118. Cognouit dominus dies iudicia tua. Danielis quoque 10. dicit Deo: Omnes viae tuae & iudicia tua recta. At vero denuo dicit Iob, loquens de Deo: Proponat aegritatem contra me, & pueniet ad victoriam iudicium meum. Hoc rursus sonare videtur, quasi Iob velit asserere iustior esse Deo, & iniuste percussus. Postremo loquitur Deo: Sto, & non respicis me immutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuae aduersaris mihi. Quod de pessimo atque dulcissimo Deo, non bene videtur sonare.

De tertia causa difficultatis intelligendi librum B. Iob. Art. XVI.

Ex memoratis S. Iob verbis, tres eius amici & etiam Elihu vir eloquens & non mediocriter sciens, sed aiosus, vehemetissime inflammati sunt contra Iob, reputantes eum sacrilegum ac blasphemum, immo presumptuosissimum atque hypocritam: quia ut eis apparuit, vltra modum derogauit diuinam iustitiam, & eam depresso, seque vanissime exaltauit & iustificauit. Hinc in oibus vtriusque istius de diuina maiestate loquuti sunt quidam sublimia, & Deum esse iustissimum probauerunt, ut sic infamia quam imputauerunt B. Iob, enormiore ostenderent. Hinc Eliphaz praefat sibi in visu one sic dictum: Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo furior erit vir? Ecce Deus in angelis suis repperit prauitatem, quanto magis qui habitant domus luteas, consumunt velut a tineae? Et ad Deum (inquit) ponam eloquium meum, quod facit magna & inscrutabilia, & mirabilia absque numero. Denique Baldath ait ad Iob: Vtique loqueris talia? Nunquid Deus supplantat iudicium? aut omnipotens subuertit quod iustum est? Si omnipotentem fueris deprecatus, si mundus & rectus incesseris, statim emigilabit ad te. Denique quia amici Iob negare non poterant, quoniam ipse Iob multa fecerit opera bona ex genere, putauerunt eum illa fecisse ex simulatione propter laudem humanam. Idcirco frequenter loquuntur contra hypocritas. Vnde & Baldathi Spes (inquit) hypocritae peribit. Et ne Iob putaretur fuisse veraciter simplex, Baldath adiecit: Deus non praecipiet simplicem. Deinceps Sophar ait ad Iob: Dixisti, purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu Dei. Atque vti nam Deus loqueret tecum, ut ostenderet tibi secreta sapientiae suae, & intelligeres quod multo minora exigeris a Deo, quam meretur iniquitas tua. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad perfectum omnipotentem reperies. Excelsior caelo est, & quod facies? Profundior inferno, & vnde cognoscas? Longior terra mensura eius & latior mari. Si subuerterit omnia, vel in visu coarctauerit, quis contradicet ei? Ipse enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne considerat? Vir vanus in superbiam erigitur. Post haec Eliphaz iterum inuehitur contra Iob, dicens: Quid timeas contra Deum spiritus tuus, ut proferas huiusmodi sermonem? Quid est homo ut immaculatus sit, & iustus appareat natus de muliere? Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & caeli non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit aquas iniquitatem? Praeterea post haec tres Elihu inuasit B. Iob, & praeter ceteris acris contra eum inuehitur, & secundum expositores efficaciter arguit contra Iob, quod praefati. Minus quoque errauit circa providentiam Dei, sed reprehenditur, quia nimis pomposose loquutus est. Itaque ait: Audi Iob eloquia mea. Dixisti enim in auribus meis: Mundus sum & absque delicto, immaculatus, & non est iniquitas in me. Hoc est ergo in quo non est iustificatus. Respondebo tibi, quod maior sit Deus homine, Aduersus eum contendis, quod non ad omnia responderit tibi. Audite sapientes verba mea, quia dixit Iob: Iustus sum, & Deus subuertit iudicium meum & violenter flagita mea absque villo peccato. Quis est vir ut est Iob, qui bibit subannationem quasi aquam? Ideo viri cordati audite me. Absit a Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet. Vere enim Deus non condempnabit frustra, nec omnipotes subuertet iudicium. Et quod tu Iob eum qui iustus est, intantum condempnas? Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiens audiat me. Iob autem stulte loquutus est, & verba illius non sonant disciplinam. Pater mihi, probeat Iob usque in finem. Ne desinas ab homine iniquitatis, qui addit super peccata sua blasphemiam. Nunquid aequa tibi videtur cogitatio tua, ut diceris: Iustus Iob sum? Suscipe caelum quod altior te sit. Sustine me paululum, & indicabo tibi. Adhuc enim habeo quod pro Deo loquar, & operatore meum probabo iustum. Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus eius similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias eius? aut quis ei dicere potest, operatus es iniquitatem? Memento quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, qui facit magna & inscrutabilia. Nos quippe inuoluimur tenebris, digne eum inuenire non possumus. Magnus fortitudine & iudicio & iustitia, & enarrari non potest.

Quod quibusdam verbis expositorum, conferentibus ad intelligentiam libri Iob. Articulus decimusseptimus.

VT primo moralium scribit S. Gregorius, Deus ab exordio mundi quibusdam sanctis tanquam si deribus decorauit, & diuersos diuersis ornauit virtutibus, hunc ista, illi illa singulariter illustrauit virtute. Inter quos beatissimum Iob, virtute patientiae fulcitur precipue, & eundem, quibus tam perfectum & iustum, tam durissime flagellari permisit, ut perfectio quae in ipso latuit corde, per patientiam in aduersis, alijs panderet, atque in imitationis praebere exemplum. Hinc iuxta Albertum, materia libri Iob, est sufferentia & patientia eiusdem. Porro intentio ac finis libri seu authoris ipsius, est declarare, qualiter actus humani prouidentiae diuinae subiaceant. Ideo Thomas: Tota, inquit, intentio huius libri circa hoc versatur, ut per rationes probabiles ostendat, res humanas a diuina prouidentia gubernari. Sed hoc verbum Thomae, cuidam non placet, eo quod totus liber Iob procedat per modum disputationis inter ipsum & eius amicos, intentio autem contra alium disputantis, non est probare id in quo cum illo concordat, sed potius id in quo ab eo dissentit, amici autem Iob coefferunt res humanas diuinitus gubernari: hinc iste concludit, quod intentio Iob non est, probare humana regi a Deo, sed quod non sic, ut sui putabatur amici, regatur ab eo. Vnde infamia ista non contra mentem militat Thomae, quippe qui in libro illius expositione ait exordium: Intentio libri huius ordinat ad ostendendum, qualiter res humanae prouidentia regantur diuina. Dicit quoque Albertus, S. Iob velle ostendere, quod humana regantur a Deo, regimine prorsus opposito humano regi iniqua secundum humani regiminis aequitatem, vnicuique datur ac prouidetur secundum merita vel dispositionem ipsius: sed secundum diuini regiminis seriem, in hac vita frequentius proueniunt prospera impijs, & aduersa electis ac iustis.

Verunt contra hoc obijci potest dupliciter: Primo, quia etiam secundum leges humanas aliquid absque propria culpa multis subijci poenis, ut patet in vltimo criminis laesa maiestatis. Secundo, quoniam Deo vberime in scripturis affirmat se dare vnicuique iuxta opera sua. Ad primum istorum arbitror respondendum, quod Albertus idcirco id dixit, quia ut frequenter & secundum legem commune, immo quasi in oibus ita est, quod secundum humanam iustitiam, dat cuique secundum opera eius, nec recipit exceptionem, nisi in paucis. Quod autem modicum est, pro nihilo reputat, secundum philosophum. Ad secundum dicendum, quod auctoritates huiusmodi referunt ad retributionem iudiciale in obitu singulorum, seu oim in die nouissimo, tam enim etiam in praesenti quodammodo verificantur, quia prout quisque ad gratiam se disponit, illam a Deo sortitur, & secundum quod existit in gratia vitur ea, ipsius adipiscitur incrementa. Negligentia vero iuste subtrahit, & frequenter contingit, ut quo quis plura exercet opera vitiosa, eo amplius a Deo relinquit. Sicque de die in diem, plura & grauiora illabit vitia. Si rursus quis inquit, quia humana iustitia a diuina est iustitia exemplata, ergo eam assequi debet. Insup cum diuina iustitia sit vniuersae iustitiae regula ac mensura, oportet ut humana intantum conformet illi, quantum de ratione habet iustitiae. Et respondendum, quod vti que humana iustitia, eiusque regimine, diuina iustitia & ipsius regimini in aliquid assimilantur: quia & Deus (ut tactum est) in die tam particularis quam vniuersalis iudicij, secundum opera vnicuique reddit, quod & sepe in praesenti etiam efficit vita, iustus prospera, atque iniustus rependens aduersa. Et hoc praecipua facit in consideratione diuinorum iudiciorum admirationem, quod interdum electis & iustis etiam in praesenti temporalia affluunt, ita quod diuitijs honoribusque abundat, ut patet de Theodosio, Carolo, Othone, Herico, imperatoribus. Interdum vero electi aduersitatibus adimpleti, similiter reprobi & iniusti nunc prospera nunc aduersis afficiunt, & quidam eorum his, alij illis exundant, nec potest in diuini processu iudicij, quod ad hoies, in hac vita assignari regula certa, nec de oibus ratione inuestigari. Ex his secundum solutio patet infamiae. Praeterea, ut dicitur Gregorius, liber B. Iob, usque tempus eius extitit indiscussus. Nam & gloriosus Hieronymus, qui ceteros prophetas exponit vniuersos, librum Iob non elucidauit. In legenda quoque sancti Thomae de Aquino asserit, quod ipse hunc librum ad litteram exposuit primus.

Et utiq; quantum ad intelligentiam attinet literalem, eleganter eum exposuit. In vno tamen precipue expofitio eius calumniabilis esse quibusdam videtur. Nam asserit amicos Iob, non posuisse vitam post vitam presentem, videlicet animam rationalem esse mortalem, ideoq; operum honorum remuneratione finalem esse in vita hac, nec insigi aduersa, nisi pro culpa. Et in hoc Nicolaus de Lyra sequitur Thomam. Sed vt super Iob 4. plenius scriptum est, huius oppositio verius esse apparet, idq; ex verbis amicorum Iob declaratur. Siquidem Eliphaz de impijs loquens, De mane, inquit, vsq; ad vesperam succidentur, & quia nullus intel-
 ligit, in ætænum peribunt. Sophar quoq; de impio fatur: Luct quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Iuxta multitudinem aduentionum suarum, sic & sustinebit. Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra aduersus eum consurget. Hæc est pars hominis impij à Deo. Deniq; qui angelorum nouerunt ruinam, communiter agnouerunt eandem per homines instauradam, sicq; senserunt hominū animas immortales. Hinc Sadducei asserentes animam rationalem esse mortalem, dixerunt nec angelum esse, nec spiritum, vt Acto. 24. habet. Amici autem Iob quosdā angelos; ruisse nouerunt. Eliphaz enim factus est in angelis suis reperit prauitatem. At vero cū viri isti fuerint S. Iob tam familiares atq; charissimi, diu ante hæc disputationem, (nam visa percussione sciderūt vestimenta sua, eleuataq; voce fleuerunt, & septe m diebus ac noctibus sederūt cum eo in terra nihil loquentes, quia viderūt vehementem esse dolorem; quo constat, q̄ intensa inter eos amicitia fuerit) non reor probabile, quod Iob tāto tempore reliquisset eos in tāto errore, immo in tanta perfidia, præsertim cum dicat Gregorius B. Iob non habuisse familiares amicos nisi iustos. Nec obstat, q̄ Iob in hac disputatioe locutus est eis, absit vt iustos vos arbitret. Itemq;: Non inueniā in vobis vllum sapientem, hoc nempe (secundum expostores) perhibuit, quia in hac disputatione non habuerūt se sapienter ac iuste. Gregorius demū & Albertus senserūt amicos Iob posuisse animā hominis immortalem. Si autem obijciat, ergo non posuerūt opes; retributionem bonorū fieri in presentem, nec æstimauerūt p solo peccato insigi aduersa, quod tñ scdm Gregor. Thomā & alios asserēbāt, dicendū, q̄ nō sequit. In lege nāq; natura, immo & in lege scripta cōmuniter sic fiebat, q̄ seruientibus Deo fideliter p̄spera euenerūt, sicut Deut. 27. scribit. Vnde Iudæis temporalis prosperitas multoties promittebat, si dño deseruērēt, idq; tunc congruēter fiebat, quatenus per hoc homines rudes ac imperfecti, in fide prouidentia Dei roborarent, & ad spirituum inducerent amorem. Tales nāq; (teste Gregorio) si parua non recipere, magna nō crederent. Nec tñ amici Iob putauerunt temporalem prosperitatem esse finalem ac plenā iusticie conuersionis mercedem, sed inchoatā & aliqualem, quem admodū & Christus in Euāgelio prædicatoribus loquit: In eadē domo manete, edentes & bibētes quæ apud illos sunt. Dignus est em̄ operarius mercede sua. Itaq; longissima illa inter Iob & eius amicos disputatio habita, præsertim consistit in hoc, q̄ amici senserūt, pœnas huius vitæ & aduersa non inferri, nisi pro præuia culpa; Nec magna aduersa insigi, nisi pro scelere graui, & quia viderunt B. Iob grauisimè casum, iudicauerūt eum grauisimū peccatorem, quāuis homines id latebat. Vnde hypocritam eum fuisse finaliter concluderūt. Cōtra quos Iob zelo iustitiæ, iustum se fuisse demonstrat, nec semper impijs aduersa accidere, iustisq; prospera, nec se iudicatum à Deo, iuxta processum humanæ iustitiæ.

¶ Elucidatio atq; solutio difficultatū intelligēdi librū Iob, ex qua datur via intelligendi multa, quæ in libro illo videntur difficilia & obscura. Art. 19.

I Taq; omnia verba præallegata, quibus B. Iob innocente m se asserit, nec peccasse, intātum q̄ cor suum non reprehenderat eum in omni vita sua, nec meruisse tot plagas, intelligenda sunt de peccatis magnis atq; mortalibus, de quibus conscius sibi non fuit. Porro, verba quibus se peccasse fatetur, sumenda sunt de leuibus venialibusq; peccatis, sine quibus vita ista non ducitur, de quibus Iacobus ait apostolus: In multis offendimus omnes. Et 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatū non habemus, nos ipsos seducimus. Pro talibus quoq; Iob quoad tidie satisfacere studuit, vt sanctis viris mos est, nec Deus qui humanā scit fragilitatem, solet talia tam acriter vindicare. Hinc Iob iustum se dixit per mortalium carentiam vitioꝝ, nec tot meruisse supplicia, pensata diuinæ bonitatis clementia, ac fragilitate humana, in secundum diuinæ rigorem iustitiæ, aduersa vitæ presentis non sufficerent p vno veniali peccato. Porro quod dixit: Si iustificare me voluero, os meū cōdemnabit me; innocētē ostēdere, prauum comprobabit, intelligēdum est, q̄ noluit se iustificare per cōparationē ad diuinam iustitiam, cuius respectu humana iustitia iniustitia reputatur, secundū Gregoriū. Nec voluit se iustificare, quasi à venialibus culpis esset immunis. Nec admirādum, si secundum diuersas considerationes tam diuersimode de se loquat, cum & Paulus apostolus de se vno loco testetur: Venit Iesus peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Alibi vero, Nihil, inquit, mihi conficius sum. Per eadē distinctionem concordandū, q̄ Iob interdū asserit se iustum inueniendum, si iudicetur à Deo; interdum autem, q̄ nō iustificatur homo compositus Deo.

Iob 20.
Iob 4.
Iob 2.
Gregori. Iob 27.
Iob 17.
Iob 11.
Gregori.
Gregori.
Deut. 28.
Gregori.
Matt. 17.
Luc. 10.
Iob 34.
Iob 13.
Iob 31.
Iob 6.
Iob 17.
Iob 10.
Iob 6.
Iob 7.
Iaco. 3.
Gen. 8.
Iob 13.
Iob 9.
Gregori.
1. Tim. 1.
1. Cor. 4.
Iob 13.
Iob 9.

¶ Præ-

¶ Præterea, verba in quibus videt minus reuerenter loqui de Deo, pensanda sunt secundum intentionē loquentis. Homines nāq; in vehementissimis doloribus constituti, nō nunquam extense loquunt, & magis ex acerbitate doloris, q̄ libra ac pondere rationis, quāuis intentio bona sit, intellectusq; verax: ideo Deus cordium iudex, talia aliquādo approbat, qui hominibus valde male videt causā. Vnde qd B. Iob ait, Multiplicabit Deus vulnera mea sine causa intelligēdi est, sine causa mihi aut hoib; nota. Vel sine causa tali, pro quali dūtaxat amici sui, contra quos arguebat, putabāt hominem flagellari. Similiter quod ait: Innocentem & impium Deus consumit intelligitur, q̄ etiā innocētēs in hac vita quādoq; vsq; ad mortem in clusiuē aduersitatis affliguntur, quem admodum ad Hierusalem Deus ait Ezech. 21. Occidā in te iustū & impium, Porro qd ait, Non de pœnis innocētum rideat, scilicet Deus; intelligendū est, non per modum ridentis se habeat, illos absq; causa eis cognita tā grauitē affligendo, quasi de eos; gauderet supplicio, in quo tñ non delectatur, nec complacētia habet, in quātum aduersum est & pœnale, sed in quātum illis multipliciter vtile est, Multa em̄ in scripturis Deo ascribunt, non secundum existentia veritatem, sed secundum operis similitudinem, vt est illud Gen. 6. Tacuit Deus dolore cordis intrinsecus, & præcauens in futurum, Delebo (inquit) hominem quem creauī, à facie terræ. Et Nahum 1. Vlciscens dñs & habens furorē. Quō demū intelligi debeat, quod ait Iob 10. Quare de vulua eduxisti me, supra breuiter tactū est, siquidem intelligēdum est eo sensu, quo dixit Iob 3. Pereat dies, in qua natus sum. Quō etiā Hier. 20. ait, Maledicta dies in qua natus sum. Quare de vulua egressus sum, vt viderem laborem & dolorem, & consumerem in confusione dies mei; Sic & Apostolus protestatur: Supra modum grauati sumus, ita vt tædere nos viuere. Qui tñ tam sæpe hortatur in aduersis gaudendum. Sed & Christus sic loquitur: O generatio incredula, q̄ diu apud vos eror; q̄ diu patiar vos; Sancti nāq; sæpe ita loquunt propter causas diuersas, & ad insinuādum dispositionem animæ suæ, in qua fuerunt secundum inferiorem ipsius partem, scilicet sensitiuam. Vnde & Christus sic loquens: Tristis est (ait) aīa mea vsq; ad mortē. De hoc etiā Thomas subtiliter scribit. Præterea, verba Iob 19, quibus asseruit, Deus non æquo iudicio afflixit me; & item Iob 23. Proponat Deus contra me æquitatem, & perueniet ad victoriā iudicium meum non ita sunt accipiēda, quasi Iob voluerit affirmare, q̄ Deus iniuste eum afflixit, vel q̄ hoc posset pbare, sed q̄ nō erat afflicti iusto iudicio, loquēdo de sequitate humani iudicij, & eo modo quo amici eius putauerunt eum iuste percussum, videlicet ob sua peccata. Vnde hoc modo iudiciū eius obtinisset victoriā. Postremo, qd ait ad dñm: Mutatus es mihi in crudelē sitib; & non respicias me loquitur more afflictioꝝ, qm̄ Deus non statim exaudiendo, & pœnas nō auferēdo, quasi per modum crudelis & non aspicientis se habere videtur, præsertim dire afflictio. Iuxta quem sensum Esa. 65, ait: Multitudo vicerum tuorum, & miseracionum tuarum dñe, super me cōtinuerunt se. Et Abacuc 1. V siquequō dñe clamabo, & nō exaudies; Vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis; Atq; in Psal. V siquequō dñe obliuisceris me in finem; Præterea quāuis amici Iob & Elihu vidētur zelo Dei loquenti, & reuerenter de Deo ac prouidentia effati diuina, cordium tamen scrutator omnipotens & super sapientissimus atq; iustissimus Deus, eos redarguit, quia in occulto fuerūt errore, de prouidentia & iudicij Dei nō satis fideliter sentientes, purādo q̄ De; in vita hac nō insigere pœnam nisi pro culpa. Verba quoq; beati Iob interpretabatur sinistre, eumq; temere iudicauerunt, & nimis acriter reprehenderunt, præsertim in tantis consiliutium supplicijs. Iob demū non dixit talia, qualia Elihu ei imposuit, vt pote q̄ dixisset, Iustior Deo sum, & in iudicando me mendacium est. Sed ista atq; similia Elihu æstimauit se qui ex verbis Iob, quæ non veraciter intellexit, q̄ doloris expers, verba dolorosa loquentis non penetravit secundum Gregorium. Ecce reuerende magister, præceptor & pater, ad quæstionem propositam, vt potui, Deo præstante, respondi, & scriptum hoc vobis (non tanquam ex his informando, sed vt ad discernēdum idoneo, an verum catholicumq; consistat) humiliter offero, cupiens illud tam gratanter dignanterq; suscipi, quā affectuose compilatum est & offertur. Superest vt cui plus datum est, iudicij Dei plus expauescat, Deoq; gratior ac subiectior esse conetur. Itaq; summi & infalibilis iudicij (cuius tribunali nos cito ad stare oportet) superueniendam presentiam iugiter perpendamus, maiestatem ipsius super omnia honoremus, sapientia eius aspectum castissimo reueremur pudore, suæ incircumscripibilis bonitatis inflammemur amore, fonti beatitudinis perenniter inhereamus, grates dicamus, cultum debitum impendamus, qui est super omnia Deus sublimis & benedictus, Amen.

AD LECTOREM.

¶ Quoniam inter quæstiones, à Reuerendissimo patre cardine cœteris Nicolao Cusanò motas, multa occurrunt difficilia, elucidationibus libri Iob congruentia, satis congruere videbatur, si iuxta hic imprimerentur omnes huiusmodi quæstiones: quandoquidem non occurrebat locus alius, cui appositè magis sociarentur.

D. DIO.

Iob 4.
Iob 9.
Iob 9.
Sapient. 1.
2. Cor. 1.
Philip. 4.
Matt. 26.
Iob 30.
Psal. 12.
Iob 33.
1. Reg. 16.
Iob 41.
Iob 31.
Gregori.
2. Cor. 5.

D. DIONYSII CARTHV

SIANI IN LIBRVM TOBIAE, ENARRATIO.

PRO O E M I V M.

Prou. 22.

Matt. 7.
Marc. 4.
Lucæ 6.

Idem.

Pro. 22.

Iob 31.

Tob. 13.

Hierony.

Hieros.

Hieros.

VI pronus est ad misericordiã, benedicetur. Infinita bonitas creatoris, benignissima cõstituit legem rationali creaturæ, vt qualiter ipsa vult sibi fieri à suo legislatore & creatore altissimo, sic ipsa suis facere proximis nõ omittat. Hinc apud Lucã ait Saluator: Eadẽ mensura qua mēsi fueritis, remetiet vobis. Quibus verbis p̄misit Date, & dabitur vobis. Deniq; q̄ copiose ac liberalissime desup̄ datur affluentia supernorũ charismatum, his qui toto corde misericordiã actibus pro posse intēti sunt, p̄dit, addendo: Mensurã bonam & confertã & coagitatã & sup̄fluentem dabunt in sinum vestrũ: quo constat, q̄ vere locutus sit Salomon: Qui pronus est ad misericordiã, benedicet. Tali etenim homini, hoies (potissime pauperes) bona imprecant, & ipse totius fons boni, dona gr̄a suæ abundãter largit, immo & tēporalia multiplicare dignatur. Et q̄d amplius est, sibi fieri arbitrat, q̄d eius intuitu & amore exhibet egenis: q̄d in venerabili & virtuoso isto Tobia cui dēter esse completũ, in hoc eius libro nunc exponēdo docetur. Fuit equidẽ ita misericors, q̄ cũ S. Iob dicere potuit: Ab infantia crevit mecũ misratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum. Præterea, circa materiã libri huius aliqua possunt inquiri, quæ ex ipso eius textu infrã patebũt. Præcipua vero occurrit difficultas, quo tēpore sit defunctus Tobias, an s. ante destructionē vr̄bis Hierusalẽ, incõsionemq; templi, an postea. Et de hoc infrã inquisitio erit. Deniq; liber iste nõ cõputat inter scripturas Canonicas, tñ de eius veritate nõ dubitat mater Ecclesia, p̄pter q̄d eũ recepit, & legendum instituit, non ad confirmationē atq; p̄bationē eorũ quæ veniunt in contentione, i. credendorũ, de quibus inter Catholicos & incredulos extat disputatiõis cõtētio, sed ad morũ informationē. Est namq; hic liber historicus, etiã valde moralis ac doctrinalis. Verum cõtra hæc oritur duplex obiectio. Prima, quia Hieronymus ait in p̄logo huius libri, Librum Tobia Hebræi his quæ Agiographa memorat, m̄ciparunt. Libri aut veteris testamēti ad Agiographa ptinentes, Canonici sunt: siquidẽ scripturã canonicã in tres diuidũt partes: In legē, in prophetas, & in Agiographa, vt in p̄logo sup̄ Regũ sanctus refert Hieronymus. Secũda est, quia hic liber non est minoris authoritatis q̄ liber Iudith, de quo in p̄logo suo Hieronymus p̄testat, q̄ synodus Nicæna legit librũ Iudith cõputasse in sanctarũ numero scripturarũ. Sanctã autẽ scripturã vocant Canonicã, ergo & liber iste inter Canonicas scripturas habẽdus est. Ad primã hæc instantiã: Magister in historijs respõdet, dicēdo, q̄ Hierony. accepit agiographa diffusius, textense, put includit apocrypha, cuius solutiõis veritas ex verbis innotescit Hieronymi asserẽtis, librũ Tobia de catalogo diuinarũ scripturarũ Hebræi secãtes &c. Et rursus Arguit (inqt) nos Hebræorũ studia, & imputat nobis cõtra suũ Canonẽ latinis aurius ista trãsserre. Ad secundã sũt r̄ndendũ, q̄ extẽte sumẽdo scripturas diuinas, puta p̄ omnibus libris in Biblia cõtenis, & de Deo tractãtib; liber iste, sicut & liber Iudith, inter diuinas censet scripturas. Postremo, libri huius historia delectabilis est & decora, ac plurimũ informatiua fidelium.

EXPOSITIO CAPITVLI I. TOBIAE EX TRIBU & CIUITATE NEPHTHALIM & C.

HOC primo capitulo describitur cõuersatio virtuosa Tobia, præsertim in operibus misericordiã. [Tobias ex tribu & ciuitate Nephthalim.] Nephthalim interdũ est nomen vnus duodecim patriarcharum, filiorum Iacob patriarchæ, qui ex coniuge sua nomine Balã, ancilla Rachelis, genuit Dan & Nephthalim, vt patet Genesim 30. Interdum Nephthalim sumitur pro rota tribu ex præfato Nephthalim orta. Quandoq; vero pro ciuitate Galilæe ad tribum Nephthalim pertinet, vt aliqui dicunt. Veruntamen Iosue decimonono, vbi ciuitates tribus Nephthalim exprimitur, nulla sic appellatur. Nec etiã i. Para. 7. Ideo istud videt̄ incertũ aut falsum, nisi forsã aliqua vr̄biũ illarũ, alio nomine dicta sit Nephthalim, aut postea sit constructa. Fuit ergo Tobias ex tribu Nephthalim patriarchæ, & ex ciuitate pertinente ad tribum patriarchæ eiusdem, vel ex ciuitate nomine Nephthalim, quæ est in superioribus Galilææ, i. in locis & partibus eminentioribus, seu magis orientalibus prouinciæ Galilææ. Circa quod aliqui dicũt, ideo esse dictũ, in superioribus Galilææ, quoniã duplex est Galilæa, scilicet superior atq; inferior, & q̄ Tobias fuit de Galilæa superiori. Sed iuxta hoc (vt apparet) pot̄ dici fuisse, quæ est in superiori Galilæa, [supra Naafon] i. iuxta

aut

aut supra vr̄bem Galilææ sic nominatã. Aliquãdo aut Naafon est proprium nomẽ viri. Vnde Numer. 7. filius Aminadab noie Naafon, scribit princeps tribus Iudæ fuisse. [post viam quæ ducit ad occidentem, in sinistro habens ciuitatē Sepher, cum captus esset in diebus Salmanaasar regis Assyriorũ.] 4. Reg. 15. legitur, qualiter Teglat Phalasar rex Assyriorũ vastauit regnũ decẽ tribub; & multos ex eis cepit ac trãstulit in Assyrios, tēpore Phacæ regis Israel, regnãte in Iuda Ozia rege, quia alio noie dictus est Azarias. Et hæc vocatur prima captiuitas decẽ tribuum. Postea Salmanaasar rex Assyriorũ, filius s̄dicti regis Assyrii, vastauit, cepit, & trãstulit decẽ tribus, eos qui ex tribub; illis residui erant in terra p̄missis. Et hæc vocat̄ secunda captiuitas tribuum decẽ, quæ facta est sexto anno Ezechia regis Iudæ, & nono anno Osee regis Israel. In qua captiuitate Tobias inter ceteros est abductus, non q̄ ipse captiuari & trãsferri meruerit, sed q̄ in punitiõẽ iusta iniquorum, interdũ contingit & iustos ac innocentes corporalibus pœnis inuolui cũ impijs, sicut Ezech. 23. dñs dixit Hierusalẽ: Occidã in te iustum & impiũ. Sic em̄ Daniel cum socijs suis, atq; Ezechiel à Chaldecis capti fuerunt, quod tñ nec diuinæ prouidentia, nec diuinæ repugnat iustitiã, iusti enim & electi multipliciter in hac vita tribulant, non solũ pro culpis suis, sed etiã pro maiori eorũ p̄fectu, & vt gloriosius coronent, & vt exercitent aduersis, ac alijs in in exemplũ patientiã p̄ponantur, sicut & infrã tangeť. Talia ergo aduersa ordinat iustus & sup̄sapiẽtissimus Deus suis electis in maius bonũ. [in captiuitate tñ positus] i. in terra Assyriorũ captiuus habitans, puta in metropoli regni illius, hoc est, in Ninieui ciuitate, non q̄ fuerit ibi in neruo, aut cippo, aut carcere positus, sed iure vel violentia belli detentus, [viam veritatis nõ deseruit] i. obseruantiam legis diuinę, & cultũ veri Dei nõ reliquit, immo p̄manit in veritate vitæ, in veritate doctrinæ & in veritate iustitiæ. Sicq; in aduersis extitit cõstãs, fidelis & patiens, in quo eius relictus p̄fectio. Aduersa etenim sobant virum, iuxta illud Eccl. 27. Vasa figuli p̄bat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis, ita vt omnia quæ habere poterat, quotidie cõcaptiuis fratribus qui erãt ex eius genere, impartireť. i. filijs Israel secum captis cõdiuideret & cõmunicaret. Et per natos ex genere tuo, possunt specialiter accipi, nati ex tribu Nephthalim: generaliter vero, quicũq; exorti ex progenie & semine Iacob seu tribuum decem. [Cumq; esset iunior omnibus in tribu Nephthalim] i. vnus iunior, vel iunior quibusdã singulari familiaritate tribus illius, vel iunior omnibus notabilibus personis tribus præfate. [nihil tñ puerile gessit in opere.] i. nihil contrariũ laudabilibus moribus, sicq; moribus atate transcendit, & maturitatis, prohibit atq; prudentia, studuit ab ea etate qua capax fuit discretionis, & in innocentia sua p̄mãsit, etiã inter dyscolos sceleratos atq; idololatrã viuẽs, quod fuit donũ gr̄a specialis. [Deniq; cum omnes irent ad vitulos aureos] i. quidam, immo & plurimi, de omnibus tribub; Israelitici regni, assidue tenderent ad adorandũ vitulos aureos, [quos Hieroboam fecerat] per manus artificum, [Rex Israel] metuens, q̄ decem tribus, redirent ad obedientiam Roboam filij Salomonis, si irent ad sacrificandũ Deo in templo Hierusalem, prout 3. Reg. 12. recitatur. [Hic solus] i. præcipue præ ceteris, [fugebat confortia omnium] illorum idololatrãntium, vel ideo dicitur solus, quia tam pauci de decem tribub; tempore illo recesserunt ab idololatria illa, q̄ aliorum respectũ, quasi nulli videbãtur. [et pergebat ad Hierusalem ad templum domini.] ad quod iuit occulte, (vt communiter dicitur) quoniã reges Israel prohibuerunt id subditis suis, posueruntq; in via & montibus quosdam ad obseruandũ, an quis de regno Israel pergeret ad Hierusalem ad sacrificandũ, vt dictũ est super illud Osee 5. Laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super montem Thabor. Sed aduertendum q̄ Osee rex Israel, cuius imperij nono anno captus est Tobias, dedit licentiam omni populo suo, eundi & sacrificandi Deo in templo Hierusalem, vt dicunt Hebræi. Vnde super illud Osee 10. Diuisum est cor eorum, nunc interibũt, refert Hieronymus, Dicunt Hebræi, q̄ q̄ diu reges decem tribuum & ipsæ tribus cõcorditer idola coluerũt, non fuerunt totaliter capti: quoniã idololatria populi aliquãter excusabatur ex tyrannide regum, compellentium populum ad facinus tantum Porro, Osee vltimus rex Israel iussit, ne vituli aurei tanto studio colerentur, contulitq; licentiã plebi, vt irent & sacrificarent in templo Hierusalem, cui populus contradixit, sicq; diuisum fuit cor populi à corde regis. Propter quod nullam suã idololatriã excusationem habebant, & protinus capti sunt. Denique narratio ista videtur consonare scripturis. Legitur namq; 4. Reg. 15. q̄ Osee rex fecit malum coram domino, sed non sicut reges Israel qui ante eum fuerunt. [et ibi adorabat dominum Deum Israel] quem vtq; adorauit quotidie, etiam extra templum, sed in solennitatibus legis, in quibus præceptum fuit, vt sacrificia sua offerrent, & adorarent in templo, adorauit in eo, hoc est, in festis Paschæ & Pentecostes ac Tabernaculorum, iuxta illud Deuteronomij 16. Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in cõspectu domini Dei tui in loco quẽ elegerit, in solennitate azymorũ, & in solennitate hebdomadarũ, & in solennitate tabernaculorum, [omnia primitiua sua] i. primitias frugum & animalium deputatas vsibus

Dani. 1.
Ezech. 1.
Psal. 33.
Eccl. 27.

Hierony.

4. Reg. 17.

bus

buss sacerdotum, & decimas quæ cedebat in sustentaculum Leuitas, prout Leuitic. 27. & Deut. 26. saepe habet, [fideliter offerens] Deo, [ita ut in tertio anno profelytiis & aduenis mini straret oem decimatione.] Decimæ ordinatæ in sustentatione Leuitas, offerebatur quolibet anno, pter q̄s fuit & alia decima, quæ offerebat semel in tribus annis, & creuit in vltim pauperum, p̄sertim profelytorum, i. conuersorum ad Iudaismū, & aduenas seu peregrinos. Hic ergo Tobias tertio anno exhibuit oem decimatione, i. decimā partem omnium rerum suarum, de quibus secundā legem decima offerebat. De his decimis Deute. 15. 14. & Nume. 18. plenius legitur. [Hæc & his similia puerulus obseruabat.] i. adolescentulus, etiā nondū viginti annorum existens, infra quos pueri vocabantur, vt Numer. 1. habetur. [Cum vero factus fuisset vir,] i. postq̄ vicefimum attigit annum, [accepit vxorē Annā de tribu sua.] secundū illud Numer. 36. Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatiōe sua, quod potissime seruabat, dum foemina succederent in parentū hereditate, ne si viris alterius tribus iungerent cōnubio, fortium sequeretur confusio, hereditate vnus tribus ad tribū aliā transeunte; alii non seruabat hoc semper. Nam & Dauid de tribu Iuda, filiā Saul de tribu Beniam in duxit vxorē, genuitq̄ ex ea filium, nomen suū imponens ei,] vocādo eum Tobias, q̄n circumcisus fuit, s. die octaua. Hinc ineptum videt, q̄ aliqui iuniorē illum Tobias nomināt Tobi. [quem ab infantia] i. termino infantie, seu ab exordio quo vti cœpit discretione, [timere Deum] filiali timore sdo cuit, & abstinere ab omni peccatorum p̄sertim mortali, cui pprie cōpetit ratio peccati, cum peccatum dicat transgressio legis diuinæ, & cœlestiū inobediencia mandatorum, à quo peccato diu non abstinere, nisi qui & venialia cum diligentia vitat, cum venialia ad mortale disponant. Parentes autē filijs suis educationē, correctionē & informationē in moribus tenentur. Et q̄ expediens, vt proles à pueritia sua sic informet. Propter quod Eccl 30. scriptum est: Non des filio potestātē in iuuentute sua, sed curua ceruicē illius, & tunde latera eius dum infans est. Hinc Proverb. 22. inducit: Adolefcens iuxta viam suā, etiā cum seauerit, non recedit ab ea. [Igit cum per captiuitatē deuenisset cum vxore sua & filio in ciuitatē Niniuen,] quæ fuit metropolis Assyriorum, & constructa est ab Assur filio Sem, iuxta illud Genesis 10. De terra illa egressus est Assur, & edificauit Niniuen, quæ (vt Ionæ 3. habetur) magna fuit itinere trium dierum. [cum omni tribu sua] i. cum multis de singulis familijs tribus Nephthalim, iuxta quem sentum subiungitur: [et omnes ederent ex cibis gentilium,] prohibitis in lege, prout in Leuitico legitur. [Ite custodiuit animā suam] à transgressione legis, [et nunq̄ contamina tus est in escis eorum.] i. illicita non comedit, iuxta quem modum apud Daniēlem asseritur: Proposuerat Daniēl in corde suo, ne pollueretur de mensa regis, neq̄ de vino potus eius. [Et q̄m memor fuit dñi in toto corde suo,] non solum ad sciendum, sed item ad faciendū ac ad implendū dinia p̄cepta, iuxta id Psal. 102. Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendū ea. Itaq̄ memor fuit Dei assidue atq̄ stabiliter, attendēs iugiter diuinæ maiestatis p̄sentiam, scdm illud Psal. 15. Providebā dñm in conspectu meo semper. Et Psal. 24. Oculi mei semp ad dñm, sicq̄ cum S. Iob dicere potuissit: Considerās Deū, timore sollicitor. [dedit illi Deus grām in conspectu Salmanasar regis,] cuius cor Deus inclinauit ad faciendū Tobias p̄phetæ propter ipsius virtutes. Nempe vt Salomon ait, Cor regis in manu dñi est: quocūq̄ voluerit, inclinabit illud. Qui rursus fateatur: Qui diligit cordis munditiā, amicū habebit regem. [Et dedit ei potestātē, quocūq̄ vellet ire, habens] ipse Tobias libertatē faciēdi q̄cūq̄ vellet facere, i. quæ tñ nō derogaret honori regis, & cultui creatoris. Talē quoq̄ libertatē dedit Nabusardan, ex cōmissione Nabuchodonosor, Hieremię, [Pergebat ergo p̄ oēs qui erāt in captiuitate de populo suo, & monita salutis dabat eis] vt captiuitatē suā æquamiter tolerarent, & in Dei cultu p̄sisterent. Et sicut in Scholastica historia addit, contribules suos, nō custodiētes se, grauius arguebat. [Cum autē venisset in Rages ciuitatē Medorum] quibus tunc imperabāt Assyrii. Vñ 4. Re. 17. narrat rex Assyriorum collocaſſe captiuos ex Israel in ciuitatibus Medorum. [et ex his quibus honoratus fuerat à rege] Salmanasar, puta ex munusculis sibi à rege collatis, qui honorauit Tobias dono libertatis p̄fatæ atq̄ pecuniæ, quæ ad modum & Hier. 48. legitur: Princeps militiæ Chaldaeorum dedit munuscula Hieremię, immo scdm Iosephum, p̄ciosa munuscula dedit p̄phetæ. [habuisset et cę talenta argēti, & cū in multa turba generis sui Gabelum egentē videret, qui erat ex tribu eius,] cū quo vidit, & multos ex captis Israelitis egentes, [sub chirographo dedit illi memoratū pondus argēti] i. pecuniā illā concessit Gabelo sub cautione & chirographo de p̄solutiōe. [Post multū vero temporis, mortuo Salmanasar,] cuius vitā Deus plangauit p̄pter pietatē suā Tobias exhibita. [cum regnaret Sennacherib filius eius.] Illis quippe tēporibus Assyrii monarchiā tenebāt. [et filios Israel exosos haberet, p̄sertim p̄cusso eius exercitu ab angelo in regno Iudæ, vt paulo post in Iſa recitat, & 4. Re. 19. describit.] Tobias p̄gebat per oem cognatiōē suā,] q̄ cognatis, cæteris paribus, magis est succurrendū, sicut & magis sunt diligēdi, [et cōsolabat eos] verbis & beneficijs, sicut subiūgit: [diuidebatq̄ vnicuiq̄] sicut poterat de facultatibus suis & c. At vbi nunciatum est regi] Sennacherib

1. Reg. 18.

Dan. 2.

Iob 13.

Pro. 21.

Pro. 22.

Hier. 39.

Iose. li. 10.

anti. Iuda.

cap. 10.

Esaie 37.

nacherib, q̄ Tobias tot opa misericordiæ exhiberet filijs Israel desolatis, iussit eū occidi. [Et tulit] i. abstulit [oem substantiā eius. Tobias vero cū filio suo & vxore fugiēs,] q̄ pauifatus fuit ab aliquo de suo periculo, [nudus latuit] i. rebus suis spoliatus abscondit se, [q̄ multi dili gebat eū] nō solum ex filijs Israel, sed ex Assyrijs q̄q̄, q̄m erat tot⁹ mifericus, pius, liberalis, pacificus, humilis & modestus. [Post dies vero quadragintaq̄q̄ occiderunt regē filij eius.] de qua occasione habet 4. Regum 19. & 2. Para. 32. atq̄ Esaie 37. Sed de numero horū dierū hic solū sit mētio. Et potest intelligi, q̄ vel post reditū eius à regno Iudæ, & ingressum in Niniuen, vel post p̄ceptum quo sic iussit tractari Tobias, fluxerunt dies hi quadragintaq̄q̄. Cur autē filij occiderunt regem tam impiū, dictū est sup libros Regū & Esaie. Nempe (vt aliqui dicunt) ordinauit filijs suū iuniorē sibi in regno suo succedere: p̄pter quod indignati filij seniores, eū interfecerāt. Alij vero affirmāt, q̄ populus suus idignabat ei p̄pter occisos in terra Iuda, & voluit eū occidere, p̄pter quod cōfugit in templū Dei sui Nesrath, inuocās eum & p̄mittens, q̄ immolare ei filios suos seniores, si eriperet eū de instati periculo: quo cogni to, filij sui seniores eū interemerūt. [Et reuerſus est Tobias ad domū suā, omnisq̄ facultas eius restituta est ei] ex p̄cepto Assaraddon, q̄ patri suo Sennacherib in regno successit, & pietatē in Tobia exercuit, cognitis eius virtutibus, & Deo sic ordinatē, qui tēpore tribulatiōis & tentationis mifericorditer adest, nec p̄mittit homē supra illud, quod potest, tentari, sed facit cū tentatione p̄uentū, & in ea virtutē, victoriāq̄ largitur. Præterea allegorice Tobias Christum designat, de quo loquitur Hieremias: Spūs oris nostri Christus dñs, captus est in peccatiōis nostris, qui in omni ac summa pietate & innocētia vixit, & fructuosissimus mās ab incarnationis exordio vsq̄ ad spūs emissionē, qui duxit vxorē ecclesiā, ex qua per p̄dicationem & baptisimū genuit filij vnum, videlicet populum Christianū in vna fide & lege cōmunicātem, cui imposuit nomē suū, quia à Christo Christianus vocatur. Deniq̄ Iudæis in potestate Romanorū redactis, atq̄ ab inuisibilibus hostibus grauisime captis, Chrs p̄transijt vniuersos, cōsolādo, docēdo, reficiēdo, miracula peragēdo, quæ ad modū sacratissimus ait princeps apostolicū ordinis: Verbū misit Deus filijs Israel, annuciās pacē per Iesum Christū, qui pertransijt benefaciēdo & sanādo omēs oppressos à diabolo. Cumq̄ Sennacherib, i. p̄secutores & tyrāni odirent & p̄sequerent populū Christianū, vbiq̄ terrarū Christus corda fidelium inuisibiliter gratiosissime visitauit, cōsolabat, refecit, ac tādē p̄secutoribus ecclesiæ deficientibus ac deletis, Christus pacē dedit fidelibus, & restituta sunt ei in populo suo, quæ increduli abstulerunt membris & famulis saluatoris. ¶ Tropologicè instruat ex isto caplo vniuersi fideles, vt in p̄p̄eris & aduersis cōstātē adhærēt Deo, atq̄ misericordiæ actibus toto corde cōstitāt intēti, patientiāq̄q̄ in omni aduersitate insupabiliter amplectāt, etiā dato q̄ aduersa nō meruerint sustinere. Insup sobolē suā ab infantia diligēt in omni informēt virtute, p̄sertim in Dei timore ac morib⁹, nō in vanitate, p̄p̄a & trifus, sicut nūc proh dolor faciūt multi.

1. Cor. 10. Thre. 4.

Acto. 10.

¶ Elucidatio Cap. 2. Post hæc vero cum esset dies sextus dñi. Art. 2. Mifericordia & patientia Tobias hic p̄secutorie recitant. [Post hæc vero cū esset dies sextus dñi,] qui dies nō exprimit in hoc loco distincte. [et factū] i. paratū [esset prandij in domo Tobias] hoc est, materia p̄dij. Solent em̄ diebus festiuis aliqua lautiora parari, q̄d in veteri illa lege rudi populo data, p̄cipue seruabat, iuxta illud Nehem. 8. Ite, comedite pingua, & bibite mulsam, q̄a dies sanctus dñi est. Et illud Hester 8. Diem cōstituerūt solennē, vt in eo omni deinceps tēpore vacarēt epulis, gaudio atq̄ cōiuuijs. [dixit filio suo] Vade & adduc aliq̄s de tribu nrā, q̄a cōsanguineis maior debet dilectio ac beneficētia q̄ alijs, cæteris parib⁹. [timētēs dñm] i. de quibus p̄cabiliter scire potes ex relatiōe aut inspectiōe, q̄ timorati existāt. Sicq̄ impleuit Tobias q̄d ait scriptura: Viri iusti cōmensales sint tibi. Itēq̄: Sugbo oculo & infatiabili corde, cū hoc non edebat. Sed iam multi magis curāt inuitare diuites & potentes, quā iniquos, q̄ iustos, timoratos, innocētēs, ac simplices. [vt epulent nobiscū] sobrie & cum gaudio spiritali, nō gulose & libidinosè. Cumq̄ abisset [expleto patris p̄cepto,] reuerſus nunciavit vnū ex filijs Israel ingulatiū ab aliq̄ Assyriorum, [iacere in platea] cæteris filijs Israel non audentibus eū sepelire. Vnde elicit, q̄ etiā filius p̄fati Sennacherib crudelis fuit Israelitis captiuis, [statimq̄ exiliens de accubitu suo] i. de sua comētiōe & loco q̄ sedit vt statim comederet. Erat nāq̄ replet⁹ habitib⁹ virtuosiss, q̄ instar naturæ incitabat eū fortissime ad exequēdum actiōis virtutē, [vt inueniēs p̄dium,] i. iunus puenit ad corpus, tollensq̄ illud, portauit ad domū suā occulte, [tridum sol occubuisse,] caute sepeliret eū. Vñ apparet, q̄ non cœpit comedere, sed inuitatos p̄solabat. [Cumq̄ occultasset corpus] defuncti, vt illud clām de nocte traderet sepulturae, ne vidētes Assyrii dicerēt regi, [māducauit panē] i. p̄parata cibaria, q̄ omnia panis nomine designant [cū lactu & tremore,] q̄a mortē tam crudelē occisi, & calamitatē populi sui desleuit, & futura metuebat pericula, atq̄ ne rex opa sua p̄ciperet, [memorans illum sermonem, quem dñs dixit per Amos prophetam:] Dies festi vestri conuertentur in lamentationē & luctum,] ita q̄ corde & corpore critis mœsti. Porro translatio nostra habet,

*Deum Eccl 9. Psal. 100.

Amos 8.

Conuertam festiuitates vestras in luctu, & omnia cetera vestra in plandiu. Amos aut ppheta diu fuit ante Tobiam, & pphetias suas descripsit: ideo Tobias potuit eas scire, vt pote studiosus in lege & pphetis. Quadiu aut fuerat Tobias, ex 4. Re. 14. & 15. colligit per consideratione regu, q inter Hieroboam filiu loas regē Israel, sub quo pphetauit Amos, & inter Osee regē Israel, cuius anno nono captus est Tobias, regnauerit. [Cū vero sol occubisset, abiit & sepeliuit eum. Arguebāt aut eum oēs proximi sui] adhuc imperfecti, & magis timētes regem terrenum q̄ caeleste, [dicētes: lam huius rei causa interficī iustus es, & itē: sepelis mortuos:] Tobias aut ecōtrario plus timēs Deū q̄ hoies, nō cessauit a defunctor: sepeliēdo ex humo timore, quē admodū subdit. [Sed & Tobias plus Deū q̄ regem timēs, rapiebat corpora occisoz, & occultabat in domo sua, & medijs noctibus sepeliēbat ea.] sicq̄ timuit regem naturali & ordinato timore, & quantum potuit, (saluo Dei s̄cepto) vitauit regis offensam, pro prium periculū, nolēs tētare Deū. Propter qd̄ ait Glossa: Nō debemus nos in pericula scipitare, vel Deū tentare, qm̄ per rōnem possumus nos iuuare. [Contigit aut vt quadā die fatigatus a sepultura,] Si hoc intelligat de die artificiali, q est latio solis sup nostrū horizontē, cōsequens erit, q nō solū in noctibus, sed & luce diurna aliqñ mortuos sepeliuit. Si aut intelligat de die naturali, qui est spatū viginti quatuor horaz, & noctē includit, istud non sequit. [veniens domū, iactasset se iuxta parietē, & obdormisset, ex nido hirundinū dormiētī illi calida stercorea incidēret sup oculos eius, fieretq̄ cæcus.] Circa hoc aliqui dicūt, illā excaecationem ex naturali stercore hirundinū virtute non cōtigisse, s̄sertim cū non ceciderit sup oculos eius aptos, sed clauos, sed ex ordinatiōe diuina, quæ actor est mali p̄cenz, quatenus Tobias sic fieret posteris exemplar patiētiz. Quocirca reor dicēdum, q̄ vtiq̄ ex diuina ordinatiōe magis q̄ casualiter credendum est illud cōtigisse, sc̄ipue, q̄ ambobus oculis eius stercorea illa pariter incidēret ppter causam præctā, secundū quod statim in caplo isto subiungit. Nihilomin⁹ videt dicēdū, q̄ excaecatio illa nō fuit miraculosa, sed naturalis effectus, ita q̄ stercorea illa naturaliter ex sua facultate & caliditate poterāt in oculis Tobiz albuginē, maculamaue causare, q̄uis lumē visuale nequāq̄ in toto extinxerint, put istra habēt nec hoc mirabilius aut minus credibile est, q̄ q̄ oculi Tobiz p applicationē fellis cuiusdā piscis visum recuperauerūt, vt infra habet. [Hæc aut tentationē] i. aduersitatē & afflictionē per quā Deus tentauit & exercitauit atq̄ examinauit Tobiam, & ei⁹ patientiā ac p̄fectionē, nō vt ipsi Deo innotesceret, q̄ cuncta cognouit, sed nobis ad nostrā adificationē. Vnde scriptū est: Deus tētauit iustos, & inuenit illos dignos se. [Ideo p̄misit Deus euenire illi, vt posteris daret exemplū patiētiz eius, sicut & sancti Job.] Simili rōne tētauit Abraham patriar chā, quatenus exemplū obediētiæ postēris donaret. [Nam cū ab infantia sua Deū sem p̄ timuerit, nō est cōtristatus contra Deū] murmurādo aut aliter excedēdo p̄ verba aut facta illicita, teo q̄ plaga cæcitatē eueniret ei, sed immobilis in Dei timore p̄manēt, agēs grās Deo oibus diebus vitæ suæ. [Erat q̄ppe vir valde illuminatus, sciens multas esse tribulationes iustoz, & eas ex varijs causis in fligi, sanctozq̄ patriarchas ac pphetas multa ac magna tolerasse aduersa.] Nā sicut B. Job insulatabāt reges, tres amici eius, q̄ erāt multoz rectores & principes, ppter qd̄ reges vocant, iuxta quē modū Genesis 13. vbi nra translatio habet, rñderunt filij Heth, dicētes ad Abraham, Princeps Dei es apud nos: Alia translatio cōtinet, Rex Dei es apud nos. Circa hæc scribit quidā, Forte reges fuerūt ad literā. Antiquitus em̄ in qualibet ciuitate erat rex vnus, vt patet Iosue 18. Ad quod dico, q̄ in libro Iosue non dicitur hoc, immo vt ibidē fertur, omēs reges quos occidērunt filij Israel in terra promissiois, fuerūt triginta vnus, & tñ multo plures ciuitates erāt ibidem. Sic tēpore illo vnus fuit rex in tota Aegypto. Deuter. 17. q̄ 9. legit, q̄ Og rex Basan præfuit sexaginta ciuitatibus muratis muris altissimis, absq̄ oppidis innumeris, q̄ non habebant muros. [ita isti] Tobiz [parietes] eius [& cognati eius] insulatabāt, à q̄bus grauius est hoc ferre, & [irridebāt vitā eius] cum tñ afflictio nō sit addēda afflictio, sed cōsolatio impēdenda, ne abundantiori absorbeat tristitia [dicētes: Vbi est spes tua, p̄ qua elecmolynas & sepulturas faciebas?] q̄ dicāt, Inanis effecta est, & bono sperato priuata, nec Deo placuit opatio tua, qui p tot bonis (vt apparebat) p̄misit tibi accidere tñ malū. Circa hoc quidā scribit: Ex his videtur, q̄ isti p̄pinq̄ui Tobiz remunerationē boni & mali credebāt tñ esse in vita p̄senti, sicut amici Job. Quocirca dicēdum, q̄ iste, sicut & S. Thomas quē in hoc sequit, sup Job affirmat, amicos Job nō posuisse vitā aliā post præsentē, sed aīas hominū esse mortales, atq̄ finalē retributionem virtutum ac vitioz esse in vita hac. Verum sicut super Job diffuse probaui, nō solum ex verbis B. Gregorij & Alberti Magni, ac aliorum, sed item ex verbis amici Job, ipsi non erant illius opinionis. Putabant tñ iustus in vita hac prospera euenire, nec aduersa infligi, nisi pro aliqua culpa afflictis, iuxta modum quo in lege Moysi iustus vberime promittēbantur prospera in p̄senti, & iniquis intentabātur aduersa in seculo isto. Et raro aut nunquam erat ibi manifesta expressio de remuneratione post vitam p̄sente futura. Nihilominus lex posuit vitam & remunerationem futuram. [Tobias vero increpabat eos, dicens:]

Tob. 11.

Sap. 3. Job 1. 2.

Gene. 22.

Job 2.

Deut. 18.

manfue ac sapienter: [Nolite ista loqui, qm̄ filij sanctor: sumus] videlicet Abraham, Isaac, & Iacob, qui nō posuerunt finalē mercedē iustitiæ in p̄senti. Vnde dñs ait ad Abraham Gene. 15. Ego p̄ctor tuus, & merces tua magna nimis. Hinc ad Hebræ. 11. scribit Ap̄tus: Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, nō acceperunt promissioibus, sed a longe eas aspiciētes & salutates, & confitētes q̄ hospites & peregrini sunt sup terrā. Qui em̄ hæc dicunt, significāt se patriā inquirere. Hinc subdit, [& vitā illam expectamus] per spem, [quā Deus daturus est his.] puta electis in regno caelesti, quæ est vita gloria, beatifica visio Dei, cōsummata felicitas. [qui fidē suam nunq̄ mutāt ab eo] i. nunq̄ in aliquā diffidentia aut incredulitate labant, aut si labant, resurgūt & p̄cēnitēt, & perseverāt finaliter, decedētes in fide formata. [Anna vero vxor eius ibat ad dextrinū opus quotidie] i. ad locū & domū vbi texebat, & lamificio fuit intenta, quo patet magna Tobiz & cōiugis suæ paupertas, q̄ in ppria domo non habebat materiā circa quā operaret. Tobias nāq̄ cuncta quæ habuit, cōmunicauit egenis. [& de labore manū suarum victū quē consequi potuisset, deferēbat. Vnde factū est vt hœdū capraz] accipiens pro mercede sui obsequij, [detulisset domū.] Capra aut & hœdus eius erāt animalia munda & immolatiua, vt in Levitico patet. [cuius cū vocē balantis vir eius audisset.] Porro balanus est sonus ouis & capraz, [dixit: Videte ne forte furtiuus sit. Reddite eū dñis suis, q̄ nō licet nobis aut edere ex furto aliqd̄, aut cōtingere.] Tobias nō suspicabat vxorē suā esse furatā hunc hœdū, quia ipse bonitatē & fidelitatē agnouit. Sed verebāt ne forsitā is a quo hœdū acqui sicut aut emis, furto acquisisset eundē. Mirabat em̄ quō vxor sua paupercula habuisset facultatem emēdi hœdū, nisi forte pro paruo precio acq̄sisset hœdum, eo q̄ vēditior per furtum acquisisset eū. [Ad hoc vxor eius irata,] ira per vitū & s̄dōminatē, [tridit:] Manifeste vana facta est spes tua] i. om̄i beata retributiōe priuata, q̄ tam stulte locutus es, vt mihi apparet, [& elecmolynæ tuæ modo apparuerunt.] i. manifestate sunt fuisse inutiles tibi & immeritoriz, tanq̄ ex fisione & hypocrisi, nō ex virtutibus p̄cedētes. [atq̄ his & huiuscemodi verbis increpabat ei,] quē admodū vxor Iob, quæ dixit B. Iob: Benedic Deo & morere. Nēpe cū cetera sint debiles ratio, q̄ irascunt, solēt omnino immoderātē irasci, s̄sertim dum nec timore nec verecundia refrenantur. Propter qd̄ scriptū est: Non est caput nequius sup caput colubri, & nō est ira sup iram mulieris. [Allegorice per Tobiam mortuos sepeliētes, exprimitur Christus, q̄ conspexit nos sibi in baptismo, q̄ ex itinere fatigatus, repausauit paulisper, Cui calida hirundinū stercorea sup oculos incidēret, i. inuidiosa obloquia leuū & loquērium phariseoz, scribarū, & sacerdotū, qui claritatē & sapientiā Saluatoris obscurauerunt in multoz p̄cordijs, q̄s auerterūt a dño Iesu Chro intantū, q̄ & quā de Ecclesia ad hæreticas corruerunt impietates, atq̄ pro laudibus obtulerunt ei blasphemias, nec Chri increpationē æquanimiter susceperunt. Postremo, moraliter informamur ex isto caplo mortuorum sepulturæ operā dare, Deum magis q̄ hoies quoscūq̄ vereri, nec ex humano timore, aut mortis formidine p̄cepta Dei negligere, atq̄ in omni tentatiōe & aduersitate tranquillitatē, patiētiamq̄ amplecti, diuinæ p̄uidētiæ paternā dispositionē sagaciter cōtēplari, ac futuz Dei iudiciū, & eterne felicitatis plenissimū s̄mū iugiter p̄derare: sicq̄ tanq̄ filij sanctor: ap̄toz immobiles p̄manere in omni fidei veritate, ac filiali timore, & in aduersis quoq̄ gratias agere summo pronisore, patri æterno, fidelissimo ac sapientissimo creatori, atq̄ aduersa de eius manu tanq̄ munera acceptare, iuxta quod Prouerb. 3. edocetur: Disciplinā dñi, fili mei, ne abicias, & ne desicias cum ab eo corripieris. Quē em̄ diligit dñs, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. Demū his qui irrationabiliter nos corripiunt, subsannant, derident, non iam impetuose irascamur aut irrationemur, sed tranquille ac sapienter respondeamus.]

Job 2.

Ecc. 25.

Ioan. 4.

¶ Declaratio Cap. 3. Tunc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lachrymis. Articulus tertius.

Ratio & cōfessio Tobiz hic recitant. [Tunc Tobias ingemuit] cōpatiē errātī vxori, ac p̄sentis exilij p̄sans ærumnas, p̄prio: q̄q̄ & proximoz deflens peccata, [& cœpit orare cū lachrymis, dicēs:] Talis em̄ oratio lachrymosa, maximā est efficaciz apud Deū, & om̄i potentē quasi superare videt. Propter qd̄ ait Glossa: Oratio Deū lenit, lachryma cogit: oratio vngit, lachryma pungit. [Iustus es dñe.] Oratio laudibus Dei admixta, efficacissima esse censet. Propter qd̄ Psalmista fatet: Laudās inuocabo dñm, & ab inimicis meis saluus ero. Hinc Tobias orationē suā a laudibus exorsus est, dicēs: Iustus es dñe, & cōuenientissime atq̄ humilime in primis diuinā cōmendat iustitiā, insinuās se nequāq̄ contra diuinū murmurare iudiciū, cum tñ post tantas iustitias pateret tot & tantas aduersitates. Itaq̄ iustus es dñe, qui nullam culpā definis impunitā, & vniciq̄ reddis qd̄ meruit. [& om̄ia iudicia tua iusta sunt.] Qm̄ vnūquēq̄ secundū sua merita aut demerita post hanc vitam iudicab atq̄ remuneras. Nihilominus pius est dñs & misericors, & miseratiōes eius sup om̄ia opa eius, potissimū in p̄senti, & circa electos, qui sunt vasa misericordiæ Dei, & Psal. 102. fatenti: Non secundum peccata nra fecit nobis, neq̄ secundū iniquitates retribuit nobis immo misericordia & iustitia

Psal. 17.

* vera

Roman. 9.

Dei stant simul, & cōtemperātur in opibus eius. Propter quod subdit, & omnes viæ tuæ misericordia & veritas & iudiciū. I. cunctæ opationes tuæ sunt piæ & iustæ, tuæq; pietas & iustitia in vniuersis tuis relucet opibus, & hoc secundū iudiciū, i. discretionē sapiētie tuæ. Nam & citra condignū punis iniquos, & vltra condignū remuneras iustos. In quibusdā tñ effectibus, pferim in cōdēnatiōe & punitiōe reprobos, magis apparet iustitia Dei & ei' effectus prædominat, quēadmodū in pmiatiōe electorū euidenter respicendat & pdominat misericordia Dei. Interdū quoq; accipit iustitia Dei pro cōdēcentia, qua decet eū sic aut sic agere, sicq; actus diuine pietatis sunt iusti, q̄a tam bonus est Deus, vt deceat eū misericorditer operari, & quibusdā ignoscere, ac bona p malis repēdere. Hinc ait Palmista: Vniuersæ viæ dñi misericordia & veritas. Itemq; iustus dñs in omnibus vijs suis, iuxta hunc sensum Azarias in medio ardentis fornacis illæsus stans, dixit: Iustus es dñe Deus patrum nostrorū in omnibus quæ fecisti nobis, & vniuersa opa tua vera, & viæ tuæ rectæ, vt in Daniele habet. [Et nunc dñe memor esto mei, p exauditiōe gratiosam ostēde te memorē esse mei, qui nunq̄ tuorū obliuisceris, tñe vindictā sumas de peccatis meis.] Ecce quāta humilitas iusti iustis, qui cuncta quæ tolerauit, nō reputauit cōdigna aut sufficientia esse flagella culpæ suarū, immo grauiora se ferebat promeruisse, a quibus petijt misericorditer erui. Neq; reminiscitur delicta mea vel parentū meorū. I. per effectū iustæ vltionis nō ostēdas te reminisci peccata nra, sed ea clementer remittas quasi nō fuerint, & reminiscere miserationū tuarū. Deniq; specialiter orat p suis parētibus, qui forsan in breui defuncti fuerūt, vel adhuc viuēbāt. Et quis (sicut in pcedeti habetur capto) parētēs ipsius iridebāt eū, ipse nihilominus orat tota deuotione pro illis, quod si filij parentibus suis æquiualens reddere nequeūt, qm̄ nō obediuimus pceptis tuis non p propria psona hoc ait, q̄a iam paruit, q̄ in cunctis obediuit diuinis pceptis, sed in psona peccatorū & transgressorū, quibus se ex humilitate cōnumerat, tanquā vnus ex populo illo. Iuxta quē modū loquitur Esa. 53. dicendo: Nos reputauimus eum quasi leprosum & p̄cūsum a Deo. E. d. ras quoq; & Daniel in ofonijs suis dixerūt: Deus meus, cōfundor & erubescō leuare faciem meā ad te, qm̄ iniquitates nostræ multiplicatæ sunt sup caput nostrū, & delicta nostra creuerūt vsq; ad cælū. [Ideo traditi sumus in direptionē.] bona nostra tēporalia ablata sunt nobis. [Et captiuitatem] i. in psonis p̄p̄ris per captiuitatem puniti sumus ad mortē. Vnde dicitur cum est supra, q̄ Sennacherib multos ex captiuis occidit. [Et in fabulā & improperij omnibus nationibus] s. Persis, Medis, Assyrijs, [in quibus dispersisti nos.] quæ de nostris calamitatibus inter se fabulant, & nobis a s̄idue cōuiciant, secundū quod Hiere. 25. dñs ait de talibus: Dabo eos in vexationē & maledictionē, & in stuporē & in sibi, & in opprobriū, eo q̄ non audierint verba mea. [Et nunc dñe magna iudicia tua] i. iusta & sancta ac irrep̄hensibilia, [quia non egimus secundū p̄cepta tua, & non ambulauimus synceriter corā te,] i. pura ac recta intentione, quia et si bona aliqua egimus, tñ multis malis admixta fuerūt, nec satis syncera fuit intentio nostra, quia ad p̄pria commoda reflexi exitimus, vel ad laudes humanas, & ita quasi pannus mēstruatus sunt vniuersæ iustitiæ nostræ. [Et nunc dñe secundū voluntatem tuam,] i. spontaneā tuam pietatē, [fac mecum] iuxta illud Psal. 50. Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion. [Et p̄cipe in pace recipi spiritum meum] i. animā meam iube angelico ministerio tolli a corpore, & quiete transferri ad limbū patris, sicut vult Abraham, i. ad secretam requiem illam & pacem, in qua fuit certa expectatio æternæ salutis, & quies ab omni p̄senti viæ tumultu. Sic & iustus Simeon dixit: Nunc dimittis seruū tuum dñe, secundum verbum tuum in pace. [Expedit em̄ mihi mori magis q̄ viuere.] Hoc aliquo modo sic fuit secundū considerationē Tobie, quia vtilius fuit ei in sinu Abraham repauescere, q̄ assidue sic affligi, & periculis peccadi exponi, quia ex sua cæcitate, irrisione, paupertate, alijsq; aduersis poterat paulatim ad impatiētiam aut inordinatā labi tristitiam. Verunt̄ absolute loquendo, salubrius fuit ei & alijs manere & conseruari in vita eo modo, quo Deus decreuit eum conseruare in vita hac per gratiā & profectū virtutū, atq; per reductionē ad temporalem ac spiritalem prosperitatē eximiam, secundū quod infra habetur. Deniq; iuxta hunc modum legunt sancti viri interdū mortem optasse, & pro ea orasse, non ex impatiētia, sed qua tela & desiderio vitæ quietioris tñ occasione magnæ aduersitatis & afflictionis, a qua secundum diuinā voluntatis pietatē velle liberati, non vidēt peccati. Sic nāq; Moses ait ad dñm: Non possum solus sustinere omnē hunc populū, quia grauis est mihi. Sin aliter tibi videretur, obsecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Sic & Helias fugiens impiissimā lezabel, legitur exorasse: Sufficit mihi dñe, tolle quæso animam meā. Apostolus quoq; 2. Corin. 1. supra modū (inquit) grauat sum supra virtutē, ita vt tæderet nos viuere. [Eadem die] qua sic orauit Tobias, [corripit vt Sara filia Raguel,] Israelitæ capti & habitātis [in Rages ciuitate Medorū,] audiret improperij ab vna ex ancillis p̄fis sui, a qua potius debuit honorari, & grauius fuit a vili & subiecta psona sic oburgari, qm̄ tradita fuit septē viris, a suis parētibus successiue. Nec certū est, an viri illi fuerūt gēules idololatræ,

træ, aut ex filijs Israel captis. Et quicquid inde dicat, constat q̄ viri illi fuerūt iniqui, & tā vniuersæ puellæ coniugio & amplexu indigni. Nam & Israelitæ captiui, pro maxima parte fuerunt idololatræ. Sed qm̄ infra Raguel ait, Credo q̄ ideo fecit vos dñs venire ad me, vt ista cōiungeret cognationi suæ scdm̄ legem Mosi, ad minus elicit, q̄ viri illi non erant de tribu Raguelis & Saræ, sicut Tobias. [Et dæmonij, nomine Asmodæus, occiderat eos,] nō sine permissione diuina atq; angelica. Erāt quippe iniqui & libidinosi, ideo morte digni, sicq; dæmon fuit executor diuine iustitiæ in illorū punitiōe, quēadmodū in adolescentis occisione, q̄ sancta Agnetem volebat polluere. [Mox vt ingressi fuissent ad eā in cubile aut lectū, anteq̄ eā cognouerāt,] Ergo cū pro culpa sua increparet puellā ex charitate & zelo iustitiæ, qm̄ iusta fuit & feruida, [respondit ei] puella illa impatiens & peruersa, [dicens: Amplius non] i. nunq̄ in posterum [videamus ex te filiū aut filiā sup terrā,] hoc est, sterilis maneat, sicut hucusq; fuisti, [interfectrix viros tuos.] Sicq; false accusauit Sarā de tāto facinore, immo & facinoris tāti, tam frequenti reiteratione. Maleuole quoq; maledixit eidē, impredādo ei sterilitatem, quæ tñ fuit grāde opprobriū. Huius peruersæ puellæ prauitate impatiētiamq; festinant multi, superbi, duri, impatiētēs, qui iuste reprehēsi, non solū non recognoscunt p̄p̄riam culpā, sed in ipsum inuehunt corripientē, quē si vere reprehēdere nequeunt, criminantur eum mēdacier. De quibus scribit Amos 5. Odio habuerūt corripientē, & per fecte loquentem abominati sunt. Ecce quoq; 32. Peccator vitabit omnē correptionē. V. 32. (vt Salomon protestat) qui increpatiōes relinquit, insipiens est & qui impatiens est, operat stultitiā. [Nunq̄ & me occidere vis, sicut occidisti septē viros,] Tanta est iniquorū, iracundorū, superborū, impatiētiorūq; peruersitas, excecatio, ingratiūdo, vt iustā & charitatiuā correptionem, (quæ est beneficium maximū,) arbitrentur summā iniuriā, maleficium, & quasi impetiōnē ad mortem. Merito igit scriptum est: Sapiētia & disciplinam qui abijcit, infelix est. [Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum domus suæ,] in quo sibi forsan oratorium præparauit, quēadmodū Iudith, quatenus in loco illo secreto, quieto & alto, deuotionis, contemplationis, orationi liberius puriusq; vacaret. Deniq; sapiens virgo Sara noluit eū impudenti & pueris ancilla contēdere, nec ei dure quid respondere, cernēs eā incorrigibilē esse, sciens vix esse quod Salomon dixit: Honor est homini qui separat se a contētionibus. [Et tribus diebus & noctibus non mādauit neq; bibit, sed in oratione persistēs cum lachrymis, deprecabatur Deū, vt ab isto improperio liberaret eā.] i. a tāta diffamia eā eriperet, ne aliq̄ scandalizaretur in ea, & veritas ad Dei honorē pateret, & ipsa decetero efficaciter fecunda. Præterea an toto triduo ex deuotione atq; seruire absq; interruptione orauerit, nec quicq; cibi & potus ac somni acceperit, an potius ideo dicat infra tres dies & noctes orasse, & nil cibi ac potus sumpsisse, quia pro maiori parte tēporis illius orauit, & per modicū de cibo accepit & potu, videtur incertū. Vtroq; etem modo potest intelligi, quia quod modicū est, reputat pro nihilo. Nam & Act. 27. legitur, Paulum dixisse quibusdā in nauī, Quartadecima die hodie expectantes, ieiuni permanentis, nihil accipierēs. [Factū est autē tertia die dum compleret orationem, benedices dñm] benedictiōe laudis, qua inferior benedicit superiori. De benedictione vero consecrationis, ait ad Hebræ. 7. Apostolus: Sine vlla contradictione, quod minus est, a maiore benedicit. [dixit] benedictū est nomen tuū i. tuipse nomine nominante designatus es benedictus, [Deus patrum nostrorū.] Sapiissime etem in scripturis accipit nomē rei, pro re ipsa, quēadmodū & in ofone dñicæ: Sanctificet nomē tuū. Itaq; venerabilis Sara ex tā diuturna & feruenti oratione desup intra tre secreta consolata, & spe exauditionis exhilarata, dñm benedixit. [qui cum iratus fueris,] non per inuariabilis mētis tuæ commotionē, aut per tuæ infinitæ tranquillitatis p̄urbationē, sed per iustæ vltionis effectum, [misericordiam facies:] quia per p̄nas temporales ignoscis cōtritis, & citra condignū punis. [Et in tēpore tribulationis peccata dimittis his qui inuocāt te,] qui tuæ pietatis flagella patiēter atq; humiliter amplectunt, consistentes multo duriora p̄meruisse, ac misericorditer sibi indulgere petētes. Sic & Abacuc 3. asserit: Cum iratus fueris, misericordie recordaberis. Et Psal. 76. Aut obliuiscetur misereri Deus, aut cōrinebit in ira sua misericordias suas. [Ad te dñe faciem meā conuerto, ad te oculos meos erigo.] Certū est, q̄ ad illocalē & incircūscriptibilem sup̄summū Deū Sara cōuerterit faciē suā interiorē, videlicet mentē, de qua Psal. 26. Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea. Sic & oculos interiores erexit ad Deū altissimū vbiq; p̄sentem, iuxta illud Psal. 24. Oculi mei semper ad dñm. Exteriorē quoq; faciē & oculos corporales leuauit & direxit ad Deū, i. ad locū in quo Deus specialiter esse & habitare asserit, puta ad cælum, vel pro tunc ad templum versus Hierusalem, secundum quod Danie. 6. legitur Daniel in fove cœnaculo ap̄tis fenestris orasse contra Hierusalē. Sic etenim Iudæi in captiuitate positi solebant orare, prout 3. Reg. 8. Salomon dixit: Si in terra inimicorū ad quam captiui ducti fuerim, orauerint te, contra viam terræ suæ & templi quod edificauit, exaudies eos. [Peto domine vt de vinculo improperij huius absoluas me.] i. de dura & falsa ista diffamia, qua velut

Roma. 12.
1. The. 5.
Psal. 24.
Psal. 144.
Dani. 3.

Psal. 78.

Tob. 2.

Nche. 9.
Dan. 10.

Tob. 1.

Esa. 64.

Luce. 2.

Nume. 11.
Deute. 1.

3. Reg. 19.

Tob. 7.

Nume. 16.

Pro. 10. 32.

Sap. 3.

Iudith 9.

Pro. 20.

Matth. 6.

catenis circumdata sum, quod virgini tenerrimæ fuit gravissimū, cum virgines præsertim castæ & piæ, sint maxime verecundæ. [aut certe de super terrâ eripias me] i. in pace tollas spiritum meū à corpore isto mortali. Hoc oravit eo modo, quo expositum est de Tobia, & ne aliā tam enormiter scandalizarent in ea, & ne ipsa per impatientiā laboraret. Sic quippe electi interdū de vita hac tollunt celerius, iuxta illud Sap. 4. Vivens inter peccatores, trāsatus est. Raptus est, ne malitia mutaret intellectū illius, aut ne ficiō deciperet animam eius. Tu scis dñe, q̄a nunq̄ cōcupivi virū voluptatis amore, sed desiderio precis ad Deū obsequiū educandæ, ut paulo post subdit. [& mundā servavi animā meā] auxilio gr̄æ tuæ [ab om̄i cōcupiscentiā] sensuali inordinata veneroq̄, immo & alioq̄. sensibiliū obiectoq̄, quod fuit in tali puella gr̄adis p̄fectio, quæ ad Dei honorē non iactatē hæc proficit, ad augendū sibi p̄p̄ in Deo fiduriā in tanta angustia, sicut & Ezechias rex angustis circumdatus, dixit: Memēto dñe, quomodo ambulaverim corā te in veritate & corde p̄fecto. [Nunq̄ cum ludētibus miscui me] hoc est, in ludicris & humanis solatijs nunq̄ excessi, vel ea om̄ino vitavi, in q̄bus tñ potest se homo virtuosè habere per virtutē moralē, quæ eutrapelia vocat. Sic & Hier. 15. Non sedi [inquit] in cōcilio ludentiū. Interdū vero ludus in malo accipit pro actu dissoluto, quādoq̄ vero in bono, scdm̄ illud 2. R. e. 6. David p̄cutiebat in organo, & ludebat totis viribus corā dño. [neq̄ cum his qui in levitate ambulāt, participē me p̄bui] i. choreas, spectacula, & quicq̄ maturitati morum contrariat, ac vana cōfortia euitavi. Et sic Sara ista cū Hester dicere potuit Deo: Nunq̄ laxata est ancilla tua, nisi in te Deus Israel. [Virū autem] hoc est, viros cum quibus contraxi, [cū timere tuo] filiali [non cū libidine mea consensu accipere] iuxta meoq̄ voluntatem parentum. Ad matrimonium nanq̄ requiritur consensus animoq̄. Et congrue ait, cū timore tuo. Quāvis enī actus carnalis coniugij, possit sine peccato exerceri, raro tamē contingit sine alicui⁹ culpæ admixtiōe. Multa quoq̄ sunt matrimonij onera. Propter quod de coniugatis ait Apostolus: Tribulationē carnīs habebūt huiusmodi. Sed & mulier ponitur sub potestate mariti: ideo sapiens virgo non sine gr̄adi timore consensit in virū. [Et aut ego indigna fui illis] Hoc dicit ex humilitate, ne videat se incaute illis præferre. Et quis tam suas cōmemoravit virtuositates, finaliter tñ se cōmiserit diuino iudicio, sciens q̄ homo frequenter habeat quāsdā culpas occultas, de quibus sibi conscius non est. Vnde Apostolus 1. Cor. 4. dixit: Nihil mihi conscius sum, sed nō in hoc iustificatus sum. Qui aut iudicat me, dñs est. Et Psalmista oravit Psal. 18. Ab occultis meis munda me dñe. [aut illi forsitan non me fuerūt digni] Quid de hoc nil temere audeo iudicare. [quia forsitan viro aliq̄ conseruasti me] hoc ex diuina inspiratione pro sua consolatione aliquāliter intellexit, Deus enim interdum reuelat homini aliquid p̄fecte, aliquando imperfecte, secundum moderatē sapientiæ suæ. [Non est enim in hominis potestate consilium tuum] hoc est, dispositio providentię tuæ, seu ordinatio tui propositi ac decreti, quod inuariabile est, nec potestati subiacet creaturæ. Ideo Esaia 46. testat: Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Veruntamen consilium propriū sumptum, prout est inquisitio de agendis, non conuenit Deo. Sic enim est ignorantis naturæ, ut asserit Damascenus, ut frequenter dictum est alibi. [Hoc autem pro certo habet omnis qui colit te] certitudine adherentiæ, quæ est fidei certitudo. Certitudo autē evidentiæ, est scientiæ certitudo. [quia vita eius si in probatione fuerit] hoc est, in examinatione & exercitatione aduersitatum, [coronabitur] à te corona æternæ felicitatis, dūmodo constans atq̄ fidelis manserit in aduersis, cum scriptum sit: Tanq̄ aurum in fornace, probauit electos dominus, & quasi holocausti hostiam accepit eos. Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu domini. Hinc sanctus Iob: Probauit me [inquit] quasi aurum quod per ignem transit. Atq̄ Apostolus 2. Timoth. 2. Non coronatur, nisi qui legitime certauerit. [Si autem in tribulatione fuerit, liberabitur] dūmodo tribulationem pro suis peccatis & iniustitiis Dei æquanimiter tulerit, dicens illud Miche. 8. Iram domini portabo, quia peccauit ei. Si vero fuerit in tribulatione interna, quæ est ipsa contritio de peccatis, misericordiam consequetur. Hinc scriptū est Nahum 1. Non cōsurget duplex tribulatio. Nihilominus multi de tribulatione seculi huius ad tribulationē corruunt infernalem, q̄a in tribulationē non poenitentia. [Et si in correptione fuerit] hoc est, in castigatione seu repræhensione p̄ suis peccatis, [ad misericordiā peruenire licebit] quādo ipsam correptionē capit gratanter. Ideo scriptum est Iob 5. Beatus homo qui corripitur à domino. Inreparationem ergo domini ne reprober. Nam & dominus falsus est Apocalyp. 3. Ego, quos amo, arguo & castigo. [Non enim delectaris in perditionibus nostris] hoc est, condemnationē & punitionē nostrā, secundum quod sunt p̄cæ atq̄ miseris quædam, iuxta illud Sap. 1. Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Delectatur autem in nostra emendatione & saluatione. Propter quod Ezech. 18. loquutus est: Nunquid voluntatis meæ est mors impij, & nō ut cōuertat & viuat? Nihilominus in perditionibus & cōdemnationibus impioq̄, secundum quod sunt effectus iniustitiæ, delectatur, sicut & iusti, qui lætabūtur, cum viderint vindictā. Propter quod

Prover. 1. differuit: Ego in interitu vestro ridebo. Et Esai. 1. Ego cōsolabor sup̄ hostib⁹ meis. Hinc loquitur Ose. 10. iuxta desiderium meum corripiam eos. [quia post tempestatē tranquillū facis] hoc est, post afflictionē, tentationē, & cōtritionis dolorē, cōfers pectoris pacem seu tranquillitātē internā. [& post lachrymationē & fletū] i. p̄ rōnabilibus causis, [exultationē infundis] i. consolationē internā in isto exilio, deinde æternā incunditatē in regno. hoc est quod Matth. 5. ait Beati qui lugent, qm̄ ipsi consolabuntur. Et Psal. 65. Transimus p̄ ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. De q̄ fertur Iob 5. Ipse vulnerat, & m̄ delectat, & manus eius sanabūt. [Sit nomē tuum Deus Israel bñdictum in secula] hoc est, æternaliter. [In illo tēpore exaudita sunt preces amborum] i. Tobia & Sara, non quo ad hæc q̄ petierunt tolli de vita hac, sed quo ad hoc q̄ releuamen à suis tribulationibus perierunt. [in conspectu gloriæ summi Dei] hoc est, à Deo maiestatis immensa. [Et missus est angelus dñi S. Raphael] qui interpretatur medicina Dei, quia per ipsum Deus curauit hos ambo. Vnde subiungitur: [ut curaret eos ambo] hoc est, Tobiam à cæcitate & mentis afflictione, Sara quoq̄ à viculo improperij sui & sterilitatis opprobrio atq̄ diffamia. [q̄rum vno tēpore sunt orationes in conspectu dñi recitata] i. Deo oblata p̄ angelos sanctos illorum dūmore custodes, non q̄ Deum aliquid lateat, sed quia angeli sancti precib⁹ hoim̄ impendūt suffragia, & orant pro sibi commissis, atq̄ imp̄fectum eorum pie excusant. Sic & in Actib⁹ angelus sanctus legitur dixisse Cornelio: Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Item q̄: Eleemosynæ tuæ cōmemorate sunt in conspectu Dei. Ex p̄habitis edocemur, in omni tribulatione atq̄ angustia ad Deum per orationes feruētē confugere, pro parentibus tam viuīs q̄ mortuis specialiter exorare, increpationes etiam ab inferioribus, & criminationes falsas patienter sufferre, nec contra increpantes contendere, Deum quoq̄ benedicere in suis iudicijs, & om̄em excessum vitare in leuitatibus, ludis, iocis, ac risibus, atq̄ in desolationibus consolationem diuinam æquanimiter præfolari.

¶ Elucidatio cap. 4. Igitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri, ut mori potuisset. Art. 4.

Recitantur hic moralissima ac saluberrima documenta, quibus senior Tobias filium suum, & per eum vniuersos instruxit fideles. [Igitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri] à Deo, [ut mori potuisset] hoc est, q̄ ad hoc q̄ cito [prout petij] moreretur. Qualiter autem fuerit eius oratio exaudita, patuit in præcedentis expositione cap. 5. vocauit ad se Tobiam filium suum, dicit q̄ ei: Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo tñ fundamenta cōstrue. hoc est, firmissime ea imprimere tuæ memoriæ. Cōseruauerit autē facti patres, emigrarunt de seculo isto, sobole suam salubriter exhortari, bñdicere, informare, vt patet in Genesi de Iacob, & 1. Paral. de David. Sic & Christus post cenam nouissimā, passioe sua instante, suos discipulos copiosissime informauit. [Cum acceperit Deus animam meam] i. separando eam à corpore, & in sinu Abraham eam ponendo, eāq̄ [vt spero] misericorditer amplectens, corpus meum sepeli [secundum quod ego sollicitus fui aliorum extincta corpora sepelire, sciens q̄ in die resurgent nouissimo, sicq̄ committimus ea terre tanq̄ deposita quædam quæ suo tempore resumemus] & honorem habebis] i. exhibebis matri tuæ omnibus diebus vitæ tuæ. Proles nanq̄ tenetur parentibus obedientiam & reuerentiam, atq̄ si indigerint, necessarios procuratorem, à quib⁹ beneficia tanta suscepit. Hinc subiungit: [Memor enim debes esse, quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero tuo] præsertim in partu, quod dolor, tremor, m̄ceror, pressura, angustia, occupant & adimplent parturiētē m̄. Cum autem & ipsa complexerit tempus vitæ, sepelies eam circa me: [vt quorum vn⁹ fuit lectus, vnus sit tumulus, atq̄ vt simul salubriter resurgamus, & qui coniuncti eramus in vita, non separemur post mortem. In his innotescunt patientia atq̄ iustitia venerādī Tobia, qui non obstitit q̄ tam acriter & iniuste fuit derisus à coniuge, vt paruit, tam diligēter commissi filio suo de cura illius. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum,] ad minus per habitum fidei, sp̄i & charitatis, & quantum fieri potest, per actus earundem ac aliarum virtutū, pensando iugiter præsentiam Dei, impleasq̄ illud Psal. 18. Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Et Psal. 24. Oculi mei semper ad dominū. [Et caue ne aliquādo peccato consentias, hoc est quod ait Apostolus: Nolite locum dare diabolo,] & præmittas præcepta Dei,] id est, caue ne negligas ea implere, ideo in Ecclesiastico habetur: Salutare sacrificium est, attendere in mādatis, & discedere ab om̄i iniq̄tate. A qua qualiter sit discedendum, tangitur in eodem, quū dicitur: Quasi à facie colubri fuge peccata. [Insuper quo Tobias adhibuit misericordię excellentius fuit intentus, eo ad ipsos efficiacius seruētiusq̄ hortatur, addēdos: Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vlio paupere] te rogante, quin ad minus pie aspicias eum, vt consolēris verbo aut signo, si non habes corporeale subsidium quod impendas. [Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domini] id est, diuinæ pietatis respectus, Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et

Act. 10. libid.

Tob. 3.

Gen. 49. 1. Par. 28. Ioan. 13. 14. 15. 16. Luc. 16.

Tob. 2.

Eph. 4. Eccl. 35.

Eccl. 21.

Mat. 5.

quanto quis proximis fuerit ppter Deum benignior, eo oipotes gratiosior erit ei. [Quo potueris, ita esto misericors. Hoc est, compassius atq subuenies, sicut cosequenter exponitur [Si multum tibi fuerit, abundanter tribue] vnicuiq partem. [si exiguum] tibi fuerit, [etiam exiguum libeter impartiri stude] cum liberali affectu. Deus etem magis pensat affectum, q donum; & magis ppendit, ex quanto, q quantu. Ideo de paupercula mittente in gazophylaci

Marc. 12.

um duo minuta, dixit Salvator: Quia hac vidua plus oibus misit. [Præmiu em bonum tibi thesaurizas] hoc est, acquiris & reponis, quod inuenies [in die necessitatis.] i. mortis & iudicij tui particularis ac vniuersalis, & item in Purgatorij pœnis, in gbus viuorum suffragia tm sunt, qum defuncti hic meruerunt, vt eis pdesse possint, hoc est, quo misericordiores fuerint. Hinc teste Ambrosio, Summa Christianæ religionis in charitate & pietate consistit. Aug

Ambrosi⁹ augustin⁹

gustinus quoq; asserit: Sola misericordia comes est defunctoꝝ. Vnde testatur Psal. 40. Beatus q intelligit sup egenum & pauperē, in die mala liberabit eum dñs. [qm elemosyna ab omni peccato & a morte infernalis miseræ liberat,] Idemodo fiat ex charitate & virtute misericordiæ. & non patietur animā ire in tenebras] Acherontis. Et dato q fiat extra charitatem, frequēter tm de congruo gratiā pmeretur, & intercessione ac meritis eoꝝ gbus impenditur, gratia cōuersionis frequēter elemosynarijs datur, Hinc in Euang. dñs loquitur: Quod superest, date elemosynam, & ecce oia munda sunt vobis. Itemq; Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cū defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. [Fiducia magna] hoc est, causa magnæ fidutiæ, [erit coram summo Deo elemosyna] tam corporalis q spūalia, [oibus faciētib⁹ eam.] De opibus qppe misericordiæ phibet Christus se discipulaturum in die iudicij, misericordib⁹ atq diciturum: Venite benedicīti patris mei, percipite regnum. [Attende tibi ab omni fornicatione,] tam simplicij, q adulterio, incestu, stupro, sacrilegio. A spūali etiam fornicatione, pferim ab idololatria. [& pter vxorem tuam,] quam habituras es, [nunq patiaris crimē scire,] hoc est, nunq alteri commiscearis, nec conficiis tibi fias criminis tanti. [Superbiā nunq in tuo sensu] interiori aut exteriori, [aut in tuo verbo] immo nec facto, neq vestitu, nec aliquo apparatu, [dñari permittas] q cōsentiedo. Idcirco, si subrepat, mox reprime eam, & abhæce tanq diabolicum crimen, male dictionisq; semē, & tecum mōstriferum ac vitiorum originem, matrem, reginā. [In ipsa em initium iumpsit ois perditio.] Quia per superbiā primus ille apostata angelus perdidit semetipsum, & angelos innumera

Luc. 11. Luc. 16.

biles sibi attraxit, atq; ex illa pditione cosequuta & orta est inuidia diaboli, per quam mors intrauit in orbē terræ, vt Sap. 2. differit. [Quicumq; aliqd tibi operatus fuerit, statim ei mercedem restitue.] pferim si perit, & egeat. Qui em fraudem facit mercenario, & q sanguinem fundit, fratres sunt, vt Eccl. 34. legitur. [& merces mercenarij tui apud te oino nō remaneat.] hoc est, diutius q licet. Nam & vnum qtuor clamitantū vitioꝝ, est detentio mercedis operarioꝝ, vt Iaco. 5. asserit. Hinc dñs Leuit. 19. ait: Non morabit opus mercenarij tui apud te vsq; mane. Cōmuniter em pauperes sunt operarij tales, & indigent sua mercede. [Quod ab alio oderis] hoc est, rōnabiliter non vis, & abhorres fieri tibi, vide ne tu aliqñ alteri facias. Duo sunt pcepta iuris naturalis, vnum negatiuum obligans semp & ad semp, quod ponitur hic: Aliud affirmatiuum, obligās semp, sed non ad semp, quod Matth. 7. exprimit Christus: Oia, ingens, qcumq; vultis vt faciāt vobis hoies, ita & vos facite illis. qrum vnum in alio includit. [Panem] i. cibum] tuum cum esuriētibus & egenis comedet; illos invitando vt tecum māducent, sicut S. Iob fecit, qui ait: Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pegrinus ex ea. Hinc ait vnigenitus Dei: Cum facis prandiū aut cenam, noli vocare amicos tuos, neq; fratres, neq; cognatos, neq; vicinos diuites, ne forte & ipsi te reinuēt, & fiat tibi retributio, sed cum facis cōiuuiū, voca pauperes, debiles, claudos & cæcos, & beatus eris, quia nō habet retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum. Itud consilium est, non pceptum. [& de vestimentis tuis] tibi superfluis [nudos tege,] que madmodum beatus Iuanes Baptista admonuit: Qui habet duas tunicas, det non habenti. Et Esa. 58. Cum videris nudum, operi eum. Vniuersa etenim misericordiæ opera tempore opportuno sint adimplēda. [Panem tuum & vinum tuum super sepulchra iusti constitue.] hoc est, in sepelitione fidelium refice pauperes bene pro spiritib⁹ defunctorum in gratia. Non est aut erronee intelligendum, vt iuxta quorundam superstitionem, super monumenta mortuorum alimenta ponantur, quasi mortui corporalibus alimonijs egeant aut vescātur. De hoc recitat Augustinus in libro Confessionum, quem admodum mater sua ad pdicationem Ambrosij, consuetudinem suam reliquerit; & q iste sit sensus, apparet ex verbis sequentibus. [& noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus.] hoc est, incredulis, qui defunctis nequeunt suffragari. [Consilium semper à sapiente perquire,] i. diligenter inquire in arduis ac dubijs, in quibus ad expertorum, sapientium, & Deum timentium est confugiendum consilium, quod etiam à sapientissimo Deo, & ex scripturis ac patrum libris est inquirendum. Vnde Ecclesiastici 36. docetur: Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitabis. [Omni tempore benedic De,

Matt. 25. Matt. 5.

Esa. 14.

Iob. 21. Luc. 14. pro. 3.

Luc. 3.

Augustin⁹ Ambrosi⁹

um.]

um] laudando eum in p̄speris & in aduersis, p̄seueranter vsq; in finem, omni tēpore opportuno, iuxta illud Psal. 33. Benedicā dñm in omni tēpore, semp laus eius in ore meo. [& p̄ere ab eo, vt vias] i. actiones [tuas] interiores, exterioresq; dirigat] p̄ se, p̄ angelicam custodiam, per suos vicarios, atq; p̄ cōsiliarios bonos, q̄ directione superna iugiter ac maxime indigemus, secundū illud Prouer. 16. Cor hois disponit viam suam, sed Dei est dirigere gressus eius. Vnde S. Iulie ait Hier. sanctificatus in vtero: Scio dñe, q̄a non est hois via eius, nec viri est, vt amibulet & dirigat gressus suos. Ideo cū Psal. 118. oremus: Gressus meos dirige secundū eloquium tuum. [& oia consilia tua in ipso p̄maneant,] ita vt nullius consilio ac q̄scas contra Dei p̄cepta ac documenta. Cuncta q̄q; consilia quæ inquiris, finaliter ordines, vt Deo complacās, & salueris. [Indico etiam tibi fili mi, dedisse] hoc est, concessisse, [me decem talēta argenti Gabelo.] prout supra expositum est. [Noli timere fili mi] carnali, mūdano, inordinato & turbulento timore. [pauperem qdem vitam gerimus] in tēporalibus, [sed multa bona habemus,] hoc est, copiosa charismata gratiæ in p̄senti, bonaq; gloriæ in futuro, q̄i timuerim? Deum] filiali timore, iuxta illud Psal. 33. Time te dñm oēs sancti eius, qm̄ nihil deest timentibus eum. [& recesserimus ab omni peccato,] p̄ferim mortali, & etiam veniali pro posse, à quibus potissimum recedit corde, ea abhorrendo, [& fecerimus bene] quæ sunt duæ quæsi integrales partes iustitiæ, propheta dicente: Declina à malo, & fac bonum, & c.

Hier. 10.

Iob. 1.

Psal. 33.

¶ Elucidatio cap. 5. Tunc respondit patri suo, & dixit. Art. 5.

Exequitio, quia iunior Tobias exequutus est patris sui p̄ceptum, describitur hic. Tunc r̄ndit Tobias patri suo, & dixit: Omnia quæ p̄cepisti mihi, faciam pater] auxiliante gratia Dei, habendo me circa Deum, circa matrem meam, circa operarios, circa proximos, circa egenos, circa vxorem, circa defunctos, & circa me ipsum, sicut docuisti me p̄cedenti cap. [Quo aut pecuniam hanc inquirā à Gabelo, ignoro.] Ille me nescit, & ego eum ignoro. Quod signū dabo ei? sed neq; viam aliqñ cognoui. R̄ndit ei pater: Chirographū illi⁹ penes me habeo; q̄ vis, restituet tibi. p̄soluet pecuniam. [Tunc egressus Tobias, inuenit iuuenem] plen didum stantē p̄inctum] i. angelum in forma iuuenis speciosū, [q̄si paratum ad ambulandū.] Et q̄d ait, q̄si, designat hic veritatem, non similitudinem tm̄, quem admodum Ioan. 1. dum dicit: Vidimus gloriam eius, gloriam q̄si vnigeniti à patre. Circa hoc scribit qdam Apparitiones angelicæ in assumptis corporibus sunt scdm̄ p̄prietates legationum, ad q̄s angeli mittunt. Et qm̄ iste mittebat à Deo ad ducendū filium Tobie, p̄ viam, apparuit tanq̄ dispositus ad itinerandū. Quod quis aliqñ ita sit, p̄ferim dum angeli mox volunt ipso apparatu ostendere ad q̄d venerint, non tm̄ videt semp sic factum. Legit em̄ in Genesi, q̄liter duo angeli missi ad Sodomam subuertendā, ingressi sunt in domū Loth, q̄ angeli apparuerūt in forma valde gratiosa atq; amabili, non vehementer terribili. Propter q̄d ciues Sodome æstimantes, q̄ essent pulcherrimi iuuenes, venerūt vt eis abuterent. Et si apparuissent scdm̄ p̄prietatē & habitudinem suæ legationis, apparuissent vtq; in forma metuenda, velut commoti. In libro Iudic. 12. q̄m̄ mater Samsonis legitur marito suo dixisse de angelis: Vir Dei venit ad me, habes vultum angelicum, terribilis nimis. Et tm̄ angelus ille venit ad p̄nunciandum valde iocunda & p̄spera, sicq; secūdu dictum p̄factum, apparuisset in forma hilari & amena, non ita terriifica. Simili modo argui possent de angelo qui apparuit Cornelio centurioni in forma terribili, vt patet in Actibus, atq; de angelis qui (vt Euangelistæ describunt) nunciauerūt Christi resurrectionem mulieribus sanctis, quibus in specie apparuerūt terribili. [Et dixit Tobias] iunior] ad angelum: Vnde te habemus bone iuuenis? hoc est, de q̄ natione & terra es tu? Optauit em̄ aliquem filiorum Israel habere ducem sui itineris. [At ille r̄ndit: Ex filijs Israel,] quod verum est, secundū nois interpretationem. Israel qppe interpretatur videns Deum, sicq; fuit ex filijs Israel, hoc est, de numero filiorum cōtemplantium Deum, de quibus Iob 38. dñs ait: Cum me laudarent astra matutina, & iubilarent oēs filij Dei. Vnde Deut. 32. habemus: Constituit terminos populorum, iuxta numerū filiorum Israel. alia translatio habet, Statuit terminos Gentium, iuxta numerum angeloꝝ Dei. [Et Tobias dixit ei:] Nosti viam q̄ ducit in regionem Medorum? Cui r̄ndit: Noui, & oia itinera eius frequenter ambulauit, & mansi apud Gabelum fratrem nostrum, q̄ morat in Rages ciuitate Medorum, q̄ posita est in mōte Egbatanis. [Ex quo elicitur, q̄ Gabelus fuit vir iustus,] propter q̄d angelus sanctus inuisibiliter sæpius affuit ei & libenter, quem noiat fratrē propter charitatis cōionem, & gratiā gratificationem, & quia (vt credit) fuit de numero electorum. Itemq; propter cōueniētiā in natura intellectuāli, saltem in gñe, & quia eundē habebāt patrem cælestem. Sic & in Apoc. angelus ait Ioanni: 22. annis cōseruus tuus sum. [Cui Tobias ait:] Sustine me obsecro, donec hæc ipsa nunciē patri meo. Tūc ingressus Tobias, indicauit vniuersa hæc patri suo. Sup q̄ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum. Ingressus itaq; angelus domum Tobie senioris salutauit eum, & dixit: Gaudiū tibi semp sit. i. spūalis in Deo iocunditas, in q̄ gloriandū est, non in p̄speris tm̄, sed etiam, immo & potius in aduersis. Vnde hortatur Apus Phil. 3. & 4. Gaudete in dño semper. [& c.

Tob. 4.

Gen. 19.

Iudic. 12.

Act. 10.

Marc. 16.

Mat. 28.

Luc. 24.

Ioan. 10.

Apo. 16. 22.

quod pauci directe formaliterque intendunt, vel intendendo hoc concomitanter & aequalen-
ter, puta voluntate carnale praednantem, ad quam sequitur recessus charitatis & gratiae Dei ab
homine, quam voluptatem multi intendunt. Vnde subiungitur [et suae libidini ita vacat, sicut
equus, quod est animal valde luxuriosum, iuxta illud Eze. 23. Sicut fluxus equorum fluxus eorum. Et
mulus, quibus non est intellectus, quod erri non generet, tamen carnis expetit voluptatem. Habet super
eos potestate daemonum, inon tamen semper permittitur oes tales occidere, sed tempore delapsi pordina-
to punit eos, nisi poenitent. Ex quibus verbis elici potest, cur multi post initium coniugii ce-
leriter moriantur. Tu autem quod multitudinem carnalium & stultorum (quorum infinitus est numerus) se-
quor non debes, cum acceperis eam in uxorem per verba de presenti, & prout moris tunc erat, in-
gressus cubiculum, per tres dies naturales, quod noctes includit, continentis esto ab ea, & nihil ali-
ud iages, nisi orationi vacabis cum ea, inon quod infra hoc triduum aliud gratiam non egerint
Tob. 9. quod orare. Nam & interim comederunt, & dormierunt, secundum quod infra habet. Idcirco per istam
exclusionem non nisi carnalis copula excludi videtur, & quod interim principalis amplexus actio,
esset oratio serena & pura, tamen assidua: quae etiam carnalis comixtio illa, quae
1. Cor. 7. legitima, non mediocriter impedit, propter quod Apostolus dixit: Nolite fraudare invicem, nisi for-
te ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi. Ipsa autem nocte, scilicet prima nocte, quae cum ea in cubi-
culo fueris orans, in censo iecore piscis, fugabit ab ea demonia, potius potestate angelica ac
merito vestrae orationis ac continentiae, quam fumo iecoris inflammati. Quocirca ingritur, quod liter
nunc dicat, in censo iecore, cum supra iam dixerit, cordis eius particulari. Ad quod respondetur,
quod vtriusque incensio, figurativa & suo modo effectiva fuit expulsiōis demonum, & vtriusque cre-
ditur intendisse Tobias, Nam & infra legitur iecur sic incensisse. Secunda vero nocte in co-
Tob. 8. pulatione sanctorum patriarcharum, admittebis, scilicet paulatim proficiendo, virtute protractae ora-
tionis promerere participationem & communionem sanctitatis ac pudicitiae patriarcharum
sanctorum, hoc est, virtutem & gratiam imitandi sanctimoniam, pudicitiamque illorum. Tertia vero
noctē bñdictionem consequeris, scilicet fecunditatem mereberis, & bñdiceris a Deo, [ut filij
ex vobis preceant incolumes.] vnde & infra legitur, septem filios genuisse, filiam nullam.
Tob. 14. Aliqui tamen exponunt istud de bñdictione, quam (ut dicunt) praestabat tunc aliis sacerdos, aut ma-
ior quis inter ipsos, vices gerens sacerdotis. Transacta autem tertia nocte, accipies virginem, [i.
consummatio cum ea coniugii per carnalem copulam, scilicet quarta nocte,] cum timore dñi, ne
Tob. 3. contingat te circa actum matrimonij aliquid modo excedere, sicut intimatoris contingit, prout
supra magis expositum est, & amore filiorum, ad Dei cultum enutriendum, [magis quod libi-
dine ductus, immo oem libidinosum excludendo amorem posse,] ut in semine Abraham
i. in coniuge tua, quae vera est Abraham filia, vel in semine Abraham, i. inter filios Israel, quae semel sunt
Abraham, i. in semine Abraham, i. in sobole tibi praestanda, [bñdictionem], gratiam salubris fec-
cunditatis, in filijs consequaris, quia & hoc maius est donum, filios procreare quam filias. Aut cer-
te in semine Abraham, i. in Christo, de quo in Genesi ait dñs ad Abraham: Bñdicentur in semine
Gen. 22. tuo oes gentes terrae. Bñdictione in filijs consequaris, quatenus filij tui per fidem Christi ven-
turi salventur, sicque benedicaris a dño, non in persona propria tantum, sed item in tua poste-
ritate. Mystice ex isto docemur capitulo, quemadmodum angeli sancti multiplex officium
circa homines habeant, & multiplicia beneficia eis impendant, atque a corporalibus quae pericu-
lulis eripiant eos frequenter. Insuper qualiter fideles debeant ad matrimonium contrahenda
accedere, Et quavis non obligentur per noctes tres post initium coniugium continere, te-
nentur tamen contrahere magis desiderio prolis ad Dei obsequium nutriendam, vel incontinentiam
evitandam, quae voluptatis venerat. Et ante contractionem connubij debent se per orationes &
sacramentalem confessionem parare ad assumendum matrimonij sacramentum, quatenus
consequantur in eius contractione & consecratione gratiam sacramentalem, per quam de-
cetero secundum exigentiam matrimonij converentur, quia in sacramentis euangelicae legis
gratia continetur & datur dispositis. Cum filiali quae timore Dei, non cum libidine sensuali
contrahendum est ipsum coniugium, ut impleat quod ait Apostolus: Honorabile connubium & totum im-
maculatum. Sed heu multi quasi equus & mulus, quibus non est intellectus, contorale accedunt
quam cum praednante concupiscentia accedere, est mortale, cum sit limites matrimonij oino
excedere. Propter quod ois amator ardētior, perhibetur adulter. Postremo, iuxta allegoriam,
iunior quae Tobias figura fuit Christi, quem comitati sunt angeli, secundum quod ait Ioan. 1. Vi-
debitis angelos ascendentes & descendentes super filium hominis. Et sicut Tobias mansit iuxta
fluvium velocissimum Tigris, sic filius Dei incarnatus, comoratus est iuxta nostrae mortali-
tatis abyssum celerissime & incessabiliter defluentem. Quemadmodum etiam Tobias voluit pe-
des lavare, sic Christus exiit a patre, ut suos lavaret electos a fordibus vitiorum in sangui-
ne suo & fonte baptismi. Circa quod legitur Beda: Dum Christus lavaret in cruce pedes suos quae
Beda
bulaverunt super terram, advenit diabolus, quatenus si quod peccati inveniret in eo. Isidorus quoque: Pi-
scis, inquit, voluit denotare Tobias, & diabolus per suos satellites procuravit occidi Christum.
De-

Denique Tobias timuit piscem, invocavitque angelum sic Christus ad ostendendum in se veritatem huma-
nae naturae, naturali timore ex sua deliberatione expavit mortem, apparuitque ei angelus cor-
roborans eum, i. per modum confortatus se habens, consolatoria verba loquedo. Quae modum demum
Tobias piscem traxit in sicco & exenteravit, eiusque interiora per medicinalibus reseravit, sic
Christus vicit diabolum, & eius patefecit versutias per informatione fidelium. Et sicut Tobias allavit
carnes piscis, & inde relictus est sic Christus & Salvator credentes in se igne tribulationis, ardoreque
Spiritus sancti exussit ac consolidavit. Postremo, sicut Tobias secutus est canis, sic Christum ordo pui-
catorum, qui in scripturis signant nomine canum, iuxta illud: Lingua canum tuorum, ex inimicis ab eo.

Luc. 22. Tob. 6.

Declaratio Cap. 7. Ingressi sunt autem ad Raguel.

Psal. 67.

Art. 7.

Qualiter Tobias cum Sara contraxit coniugium, hic narrat. Ingressi sunt autem ad Raguel,
& suscepit eos cum gaudio. Nam fuit vir bonus, exemplo Abraham patris sui, hospitali-
tati intentus. Intuensque Tobias Raguel, dixit Anna uxori suae: Quam similis est iuuenis iste
cōsobrino meo? Tobias seniori? Fuit equidem Tobias iunior similis valde patris sui in vultu
& moribus. [Et cum haec dixisset, ait: Vnde estis?] [Iuvenes fratres nostri?] Consideravit enim
ex habitu quod erat Israelita. [Dixerunt ei:] Ex tribu Nephthaim sumus ex captivitate Ninivae.
quod verificat de ambobus, iuxta modum loquendi, quo aliquid attribuit societati, quae convenit
vni seu parti ipsius, ut dictum est. [Dixitque illis Raguel: Nominis Tobias fratrem meum, qui dixerunt
Nouimus. Cumque multa bona loqueret de eo, dixit angelus ad Raguel: Tobias de quo in-
terrogas, pater istius est. Et misit se Raguel] i. extendit ad amplectendum, [et cum lachrymis oscu-
latus est eum, & ploras super collum eius] ex abundantia laetitia & pietatis comotioe interna ac vi-
scerosa, quemadmodum Iacob & Ioseph cum lachrymis se amplexatos, & super collum alterutrum fle-
uisse legunt, dixit: Benedicite sicut tibi fili mi] i. benedicaris a Deo, & ab hominibus comenderis,
qui & bona tibi imprecentur (sua boni] in naturalibus, [et optimi] in gratiis [viri filius es.
Et Anna uxor eius, & Sara filia ipsius lachrymatae sunt] ex eisdem causis qua Raguel. [Postquam
autem locuti sunt, praecipit Raguel occidat arietem & parari conuiuium. Cumque horaret eos discum-
bere ad prandium, Tobias dixit] ex informatione angelus: [Hic ego hodie non maducabo neque vi-
bam, nisi prius petitionem meam confirmes, & permittas mihi dare Sarae filiam tuam.] Raphael quoque
praedixit Tobias, quod Raguel acquiesceret in hoc. Sic & Gene. 24. servus Abraham, proposito sibi ci-
bo, dixit matri Rebeccae & Labani: Non comedam donec loquar sermones meos. [Quo audi-
to verbo, Raguel expavit] ex timore periculi, [scilicet quod evenerit illis septem viris, qui in gressu
sunt ad eam, & timere coepit, ne forte & huic similiter contingeret. [Et cum nutaret] i. ambigeret
quid esset respondendum ac faciendum in casu isto, [et non daret vili peritui responsum] quia per vtriusque
parte habuit motina fortissima, nec vidit quod amplius expediret. Graue etenim sibi fuit tam vir
tuoso iuueni & suo cognato filiam denegare, cui secundum legem fuerat data, & nihilominus graue
fuit tam iuuenem illum quae eius pareres periculo tanto exponere, quod alijs septem viris filiae suae conti-
gerat. [Dixit ei angelus: Noli timere tam dare isti, quam huic timenti Deum debet coniungi filia
tua] tam ex ordinatione divina, quam ex lege Moisaica, & propter amplexus virtutes. Nam sicut Tobias
suis virtutibus meruit tam virtuosam acquirere contorale, sic Sara tam virtuosum maritum,
iuxta illud Eccl. Pars bona, mulier bona. In parte bona timenti Deum dabit viro per factis
bonis. Et Salomon ait: A dño datur vxor prudens, propterea alius non potuit habere illam. quia for-
dinatio Dei non fallit neque cassat. [Tunc dixit Raguel: Non dubito quod Deus precas & lachrymas
meas admiserit. Et credo quoniam ideo fecit vos venire ad me, ut ista coniungeret cognationi] i.
viro de tribu sua, [scilicet secundum legem Moysi] in Nubis, sicut supra expositum est. Denique angelus sanctus
cum tanta gravitate & potestate loquebatur, & cum occulta vi tanta in exprimendo & imprimendo, quod ex eius
informatione cor Raguelis fuit subito sic immutatum, confortatum & exhilaratum ex fide & spe.
Nam & instanter ac lachrymose Deum rogavit pro filia sua, ut ei prouideret de salubri connu-
bio. [Et nunc noli dubium gerere] i. pro certo agnosce, [quod tibi eam tradam. Et apprehendens de
xeram filiam suam, dextere] Tobias tradidit] concurrente consensu ambobus, & platione verborum
tunc solitorum, [dicens: Deus Abraham & Deus Isaac & Deus Iacob vobiscum sit.] per gratiam temporalem
& indefinentem, [et ipse coniungat vos] mente & corpore, coniunctioe fructuosa atque fec-
cunda, [impleatque benedictionem suam in vobis,] praestando vobis incrementa gratiae & virtutum, de-
inde salutem aeternam. [Et accepta charta, fecerunt conscriptionem coniugii] scribendo in charta quae
gerebant, & dotem puellae, donumque nuptiale, aut etiam testes. [Et post hoc epulati sunt] sobrie,
[benedicentes] i. laudantes [Deum,] & gratias ei agentes de coniugio inito, benedicentesque men-
sam ante comestionem, & postea gratias referentes. [Vocavitque ad se Raguel Annam uxorem
suam] post refectionem, [et praecipit ei ut praepararet alterum cubiculum,] a cubiculo in quo
Raguel & vxor eius iacebant. Vel forsitan etiam alterum a cubiculo, in quo priores viri Sarae
obierant ex loci illius horrore. [Et introduxit illum Sarae filiam suam] post coenam, [et lachry-
mata est,] ex rememoratione praeteritae aduersitatis, & ne iam quid tale accideret. [Dixitque
eis: Forti animo esto filia mea] i. firmiter spera in dño. [Deus celi det tibi gaudium] id est,
d d pro-

Gene. 8.

Gene. 46.

Gene. 24.

Ecccl. 10.

Pro. 19.

Nucl. 26.

quia exemplarissimus fuit in omni apparatu & verbo. Similiter sponus & sponsa fuerant i-

morati, ideo absque dissolutione, gula, lasciuia, ubi omnia agebantur cum gaudio spiritali,

quod cunctis est imitandum fidelibus.

¶ Expositio Cap. 10. Cum vero moras faceret Tobias. Art. 10.

Dolor parentū Tobiaz, & reditus eius hic enarrant. [Cū vero moras] redeundi longio-

Gene. 37.

res, quam itineratio requirebat, [faceret Tobias], causa nuptiarum, ppter quas a Ra-

Tob. 5.

guele detinebatur, [solicitus erat pater eius] id est, inquietus corde pro cruce, & anxius, [di-

cens: Putas quare morat filius meus & c. & nemo reddet illi pecuniam?] Ex nimio em̄ filij sui

amore imaginabat varias causas dilationis reditus sui, quæ admodū anxiatis moris est, & di-

cere poterat illud Job 20. Cogitationes meæ variæ succedunt sibi, & mens in diuersa rapit.

[Cæperunt autē cōtristari nimis, ipse] Tobias senior, [et] Anna vxor eius, & cæperunt flere,

eo q̄ die statuto minime reuerteret filij eorū ad eos. [Nā anteq̄ recessit ab eis, cōputauerūt dī

es infra quos posset reuerti, & apud ipsos reuerlus cōsistere, infra quos nō fuit reuerlus. [Flea-

bat ergo mater eius irremediabilibus lacrymis,] sicut & Iacob defleuit filium suum Iose-

ph, nullam cōsolationē admittēs, [atq; dicebat: Hei mihi fili mi,] vt quid te misimus pere-

grinari, lumen] i. delectabile & iucundū obiectū [oculoꝝ nostrorū,] put hoc supra fuit expo-

siti, [baculū] senectutis nostræ,] quod ibi quoq; est explanatū, [solatiū] i. causa & materia

cōsolationis & gaudij [vitæ nostræ.] Delectabile nāq; est, p̄sentē habere dilectū & adiuto-

rem, & p̄sentem filiū sapiētem, obediētem & virtuosum, iuxta illud Prouer. 10. Filius sapiēs la-

1. Pet. 3.

Gene. 18.

tificat patrē. Et rursus 23. Fili, si sapiēs fuerit animus tuus, gaudebit tecū cor meū, & exulta-

bunt renes mei cū loquuta fuerint rectū labia tua. Item q; Exultat gaudio pater iusti qui sa-

pientē genuit, letabit in eo. [Ipem] posteritatis nostræ,] qm̄ vnica proles filij eorū, qui ampli-

us generare nequibāt, ideo eo carere fuit grauissimū. Nā & parēs quodāmodo manent in

minus peccata mortalia & scandala, quatenus quæ alios habet regere, increpare, disponere, se in cunctis exhibeat exemplarem, ne ei dicatur: Cura te ipsum. Ex his instrunt parentes, qualiter debeant informare filios suos dum traduntur ad nuptias, Ipse quoq; coniuges hic docentur, quid ad earum spectet officium, & q̄ virtuose debeant conuersari, p̄sertim vitādo omnia impudicitie signa & opera atq; fœmineas iniquitates, loquacitates & leuitates, vt sexum vincant virtutibus, conditionemq; moribus.

Luc. 4.

¶ Declaratio Cap. 11. Cumq; reuerterent, puenerunt ad Charran. Art. 11.

Cumq; reuerterent] Raphael & Tobias, eiusq; vxor cū familia & iumentis, [puenerunt ad Charran] i. oppidū sic vocatū, [quæ est in medio itinere contra] i. ex opposito Ninię] ciuitatis [vndecima die,] a recessu de domo Raguelis, Hanc Charran dicunt alig esse, de qua scriptum est Acto. 7. Tunc exiit Abraham de terra Chaldæorū, & habitauit in Charran, quæ in

Genesi vocat Aran. [Dixitq; angelus: Tobias frater, scis quæ admodū reliquisti patrē tuum] vi delicti cæcū, desolātū & inopē, [si placet itaq; tibi, p̄cedamus.] Ecce q̄ humiliter loquit ange-

Gene. 12.

lus. [et] lento gradu insequant iter nostrū familiæ simul cū coniuge tua, & cum animalibus. Cumq; hoc placuisset] Tobias, [dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum de felle piscis] quod

alicubi fuit repositū. [erit em̄ necessariū. Tulit itaq; Tobias ex felle illo, & abierunt. Anna autē sedebat secus viā] quotidie in supcilio mōtis, vnde respicere poterat de longinquo. Et dum

ex eodē loco specularē aduentū eius, vidit à longe, & ilico cognouit venientē filiū suū. Nunciavitq; viro suo, dixitq; Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domū tuam] i. domū tuæ habi-

Rem. 16.

1. Cor. 16.

1. Theil. 5.

1. 1. 65.

tationis, [statim adora dñm Deū tuū, & gratias ei agēs.] Vnde elicit, qd de longe redeūtes, & à suis negociatiōibus reuertētes, mox vt domū suā intrauerint, debeāt in primis Deū adora-

re, & grās ei referre p̄ bñficijs sibi in via ab eo exhibitis, [accede ad patrē tuū, & osculare eū,] pro cōsolatione ipsius ex charitate syncera, iuxta quod Paulus ap̄tus frequenter in suis scri-

bit epistolis: Salutate inuicem in osculo sancto, [statim lini] i. inunge sup̄ oculos eius ex fel-

le isto, Scias em̄ qm̄ mox aperient oculi eius] ad videndū vt ante, puta post mediā horam, vt paulopost tangit. [et] videbit pater tuus lumē cali.] Natura nāq; operatur successiue. Et po-

terat angelus diuina virtute absque naturali medicamine eorum illuminare, sed ad gloriam creatoris voluit creaturæ vires ostēdere, & ne p̄sumamus Deum sc̄tare, quæredo superna-

urale auxilij, dum habemus per naturā subsidiū. [et] in aspectu tuo gaudebit. Tunc p̄cucur-

rit canis qui simul fuerat in via, & quasi nuncijs adueniēs biandimēto suæ caudæ gaudebat. Et cōfurgēs cæcus pater, cœpit, offendēs] i. impingēs, [pedib; currere] ex amore filij redeun-

tis, & ex gaudio de reditu eius. [et] data manu] sua [puero] dirigēti viam ipsius, [occurrit ob-

uiam filio suo, & osculatus est eū cum vxore sua:] i. tam ipse q̄ vxor sua Anna mater Tobias. [Cumq; adorassent Deū] Tobias & eius parēs, [et] grās egissent] de reditu, quo cōstat qd do-

mestici suscipiētes redeuntē, debeāt simul cū illo dñm adorare, & gratias agere, [cōsederunt] ad conferendū de pactis in via & expeditiōe negocij. [Tunc sumēs Tobias de felle piscis, li-

niuit oculum patris sui, Et sustinuit] i. expectauit [quasi dimidiā fere horā] effectū inunctiōis

illius, [et] cœpit albugor̄ i. subtilis, tenuisq; materia s̄culēta instar pelliculæ, vt est in alis ve-

Ioa. 9.

spertilionis, [quasi membrana] i. pellicula [cui ex oculis eius egredi. Quæ] apphēdēs Tobias] i. iunior, [traxit ab oculis eius] videlicet patris sui, [statimq; visum recepit.] Nā lumē visua-

& vicini ipsius [ad] ipsum [Tobia, congratulantes ei de omnibus bonis quae circa illu ostenderat Deus,] i. beneficiis sibi desup exhibitis in seipso & in filio suo. [Et per septē dies epulantes oēs] tū sobrietate & [cū gaudio magno] in dño [gausi sunt:] & forsan introierunt ad Tobia, ante cū vxor filij eius aduenit, quis hoc postea recitet. Mox em vt pceperūt cum illuminatum, uenerūt. Epulationē aut potuerūt differre vsq; ad ingressum vxoris filij ei. Postremo, p linitio-nem fellis piscis, designat amaritudo veræ cōtritionis & cōpūctiois internæ, qua cordis oculo illustrant, & macula vitioꝝ delent. Patet quoq; ex dictis, qualiter dñs pauperē facit & dicit, & post deiectionē repēte honestat. Idcirco in omni aduersitate in ipso tanq; in providissimo atq; pssimo patre confidendum est, constanti, fideli, & insuperabili mente, quia certissimum est, eum vniuersa & singula considerare plenissime.

¶ Elucidatio Cap. 12. Tunc vocavit ad se Tobias filium suum scorsum.

Articulus duodecimus.

Manifestatio mysterioꝝ Dei circa Tobia, hic aperit. [Tunc vocavit ad se Tobias filium suu scorsum, dixitq; eis] Quid possumus dare viro isti sancto q venis tecu? [Fuit quippe Tobias sollicitus de mercede statim reddēda operario, prout docuit supra.] Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater, quā mercedē dabi mus ei? aut quid dignū poterit esse beneficij eius? [Quod. Non possumus ei condignum rependere præmium. Ad quod probandum, commemorat atq; enumerat beneficia eis collata per ipsum, quæ oēm pecuniarum excedebāt valorē, vt patet in textu, pferim qā dāmonē à Sara compefcuit, & ipsum iuniorē Tobiam à piscis deu oratiōe eripuit, patriq; eius vsum recuperavit. Quod qā medicinaliter gefit fuit, nō p modū miraculi, quē admodū Helisæus curavit Naaman Syrum à lepra, nō erat simonia cū, pro tali cura tēporale quid exhibere. Sed peto te pater mi, vt roges eum, si forte dignabitur,] hoc est, quatenus dignetur [medietatē de omnibus quæ allata sunt, sibi assumere.] Alia nāq; medietas videbat bene necessaria ipsi. [Et vocantes eū, pater s. & filius, tulerunt eū in partem, & rogare cōperūt, vt dignaret dimidiā partē omnīū quæ attulerāt, acceptam habere. Tunc dixit] Raphael [eis occulte: Benedicite Deū celi] qui quis fit omnīū rex, creator & De, [specialiter tñ cognominat Deus celi, hoc est, oīm cælestiū orbīū & ciuiū supernoꝝ, seu celi empyrei, qd e st thron⁹ gloriæ eius, in quo ipse omīpotēs, incircūscriptibilis Deus, specialiter esse & habitare asserit, quia in eo euidentius se ostendit, atq; pclarū operat. Hinc in Esdra dicitur] Nos sumus serui Dei celi. Et iterum Esdras in sua ait oratiōe: Quæ so domine Deus celi fortis. [et corā omnibus viuētibus] vobis pntibus, seu corā quibusdā de omnibus, & per historicā horum descriptionē coram cunctis fidelibus per fidē, gratiamve viuētibus, [constemini ei] confessione laudis & gratiæ actiois, [quonia fecit vobiscū misericordiam suam] i. pietatis suæ gratiosos effectus, & beneficia multa ac magna vobis impendit. Etenim sacramētum regis abscondere, bonū est. hoc quidā de regibus huius mundi exponunt, quod expediat celare eorū secreta, qā & ipsi agre acciperēt, si proderēt, & pericula eis ex hoc imminerēt. Potest q; exponi de rege omīpotēte cælesti, cuius sacramēta, hoc est, sacra secreta, fideiq; mysteria, sunt indignis, carnalibus, pfidis, incapacibus celāda, quē admodū Matthæi 7. ait Saluator] Nolite sanctū dare canibus, neq; margaritas vestras mitti in aī porcos. Hinc Paulus 2. Cor. 12. fatef se audisse arcana verba, q nō licet hoībus loq. Et denuo 1. Cor. 3. Nō potui [ingr] vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Itemq; 1. Cor. 2. Animalis homo nō pcepit ea quæ sunt spūs Dei. Stultitia est em illi, Vnde Prouer. 25. inducit: Gloria Dei celare verbū. [Opera autē Dei] naturalia & supernaturalia [reuelare] alijs, [et confiteri] cum laude & fidei ptefatiōe, [honorificum est] hoc est, cedēs ad honorē & gloriā Dei, dū modo fiat loco & tēpore opportuno, & corā capacibus atq; docibilibus. Propter qd ait Psalmī sta psal. 9. Confitebor tibi dñe in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. [Bona est oratio cum ieiunio.] Quam vix sit hoc, innoscit ex eo qd dñs in Euangelio de pessimo quodam dāmonū genere loquitur] Hoc genus in nullo potest exire, nisi in orōne & ieiunio. Ieiunium em mētē ad deuotionē & cōtēplationē disponit. ideo ad orādum efficaciter maxime iuuat, quia vt asserit Damascenus] Oratio est ascēsus mētis in Deū. Hinc sancti patres tradiderunt duas esse alas oratiōis, p quas leuat & volat in cælū, quæ sunt ieiunij & elemosyna. Vnde mox subditur] & elemosyna bona est magis q thesaurus auri recōdere.] cū elemosyna sit actus virtutis & misericordiæ opus, delēs peccata, augmentiq; græ & gloriæ pmeritoria. Ideo addit] Quonia elemosyna à morte] culpæ ac gehēnæ liberat] p modū meritōriæ causæ. Deus aut per modū causæ effectiua, [et ipsa est quæ purgat peccata] sicut expositum est plenius supra. Propterea Prouerb. 15. fertur: Per misericordiam et fidem purgātur peccata. Alibi quoq; Abscondite elemosynam in sinu pauperis, & ipsa orabit pro vobis ad dominū. Quia sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna peccatum. [et facit inuenire vitam æternam.] Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. [Qui aut faciunt peccatum] in proximum, aut in seipso, [et iniquitatem] in Deum, [hostes sunt animæ suæ

1. Reg. 2.

Tob. 4.

Tob. 5.

Tob. 6.

4. Reg. 5.

Nehe. 7.

1. Esdr. 9.

Matt. 17.

Marc. 9.

Damasc.

Tob. 4.

Ecc. 29.

Math. 5.

suæ:] qā aduersant suæ saluti. Et qd maxime sibijpsis nociuū est, hoc optant & inferūt sibi, le duntq; & occidūt spūaliter animas suas. Ideo fert Psalm. 10. Qui aut diligit iniquitatē, odit animā suam. Atq; Prouer. 1. habet: V sicut stulti quæ sibi nociua sunt, cupiunt. [Manifestabo ergo vobis veritatē, & non abscondā à vobis occultū sermonem] i. verba alijs prorsus ignota, seu res secretas significatas per verba. Sæpe etem in scripturis accipit verbū seu sermo pro significatione. [Quā orabas cum la chrymis, & sepe liebas mortuos, & derelinquebas prædium tuum,] ita q tua oratio fuit practica duabus alis pennata ac decorata, immo & ex intima compunctioe & sancta affectione pcedens, cuius signū erat la chrymæ ei adiunctæ, [et abscondēbas p diem in domo tua, & nocte sepe liebas eos, ego obtuli orationē tuā dño] non qsi eam ignorāti, sed ad impetrandū diuinæ pietatis effectū, & supplendo tuū imperfectū, atq; ad cognoscendū ex reuelatione diuina qd tecū esset agendū. [Et qā accepit eras Deo] ex pdestinatione æterna & cōuersatiōe virtuosa, [necesse fuit] i. expediēs p incremēto meritorū tuorū ac pmoꝝ, & ad asseruatiōem multorū, & ad manifestationē potētiae atq; clemētiae Dei, & ad eius gloriā & honorē, put in pntiā iam cernit. Fuit item necesse ex suppositione, & p relationē ad finē. vt tēctio] hoc est, aduersitas pbaret te, i. examinaret & pbum ac fidelē ostēderet, tuāq; virtuositas alijs sic pateret, vt ædificēt in te, & qā scriptura testat, q multa sunt tribulationes iustorū. [Et nūc misit me dñs vt curarē te, & Sarā vxorē filij tui à dāmonio liberarē. Ego em sum Raphael angelus] Nam Raphael interpretat medicina Dei, ideo recte sic vocor, qā ad medendū tibi ac Saræ sum missus. Siquidem angeli ex suis officijs, actibus & pprietatibus noīa fortiunt, [vnius de septem, qui astamus ante Deum] i. Deo iugiter sumus ptesentes per beatificam fruitionem, & ad ei⁹ obsequiū semp parati. Sicq; stare hic sumit, non prout distinguit contra assidere, secundū quod superiores spūs angelici, q ad exteriora ministeria non mittunt, dicunt assidere, iuxta illud Daniel. 7. Millia millium ministrabāt ei, & decies millies centena millia assistebāt ei. Porro qd ait, vnus ex septem, non designat numerū determinatum, sed in determinatū, seu vniuersitatem nobis prorsus innumerabilem, quæ in scripturis septenario frequēter insinuat, sicut cum Apocal. 1. inducit: Gratia & pax vobis ab eo q est, & à septem spiritibus q in conspectū throni eius sunt. De multitudīne aut inā simabili angelorū sanctorū, scriptum est Iob 21. Nunq; est numerus militū eius? & sp quem non surgit & splendet lumen ipsius? atq; Apoca. 5. Erat numerus angelorū millia millia. [Dumq; hæc audissent] Tobias & filius eius, [turbati sunt,] præ vehemēti admiratione & stupore rei tam nouæ ac arduæ, [et trementes, ceciderunt sup terram in faciem suam] qā ex vehemētia admiratiōis & timoris, sequuta fuit & orta in corpore alteratio maxima harmoniæ & cōplexionis, & concursus sanguinis ad cor, sicq; membra fuerunt infrigidata ac tremuerunt, & corpus debilitatum mox corruit, vel etiam, ad reuerentiā Dei ac angeli eius, se pstra uerunt. Sic & Dan. 10. ait: Vidi visionem grandē, & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, & iacebā cōsternat⁹ sup faciem meam. [Dixitq; eis angelus Pax vobis. Nolite timere] Inordinato timore, qā totum p bono vestro est gestum. Propriū vero est angelis sanctis, consolari & confortare eos, qbus gratiose apparēt, q ex humana fragilitate de angelorum apparitione timere, debilitatiq; solent. [Etem cum essem vobiscū] in forma humana vobis apparens, ita q me hoīem esse putastis, [per voluntatem Dei eram] i. secundū bñplacitum ac dispositionem diuinæ voluntatis vobiscū versabar. [Ipsum benedicite, & cantate illi, videbar qdā vobiscū māducare ac bibere:] & vtiq; non iudicatorie, sed vere ac realiter cibū & potū tetigit, sumpsit, traiecit in corpus assumptum, & prout voluit, cōsumpsit, non eo modo quo hoīes, nec cōuertit eos in corpus assumptū per carnificationem mediāte nutritiua virtute. Non enim vnitus fuit corpori assumpto vt forma substantialis, sed tanq; motor. [sed ego cibo inuisibili & potu, q ab hoīb⁹ videri nō potest, vtor.] sicut & ego in propria natura ac specie simplex, incorporeus, inuisibilisq; cōsisto. [Preterea] cibis & potus oīm beatorū, est gloriosa visio Dei, & beatifica fruitio eius, ac delectatio plene cōtentatiua ac satiās, qb⁹ ita replēt, vt indefinēter cupiāt eas, vt intelligatur exclusum omne fastidium, & taliter cupiant ipsas, vt æternaliter & secure habeant eas ptesentes, propter quod beatus Petrus disseruit: In quem desiderant angeli pspicere. Obiectalis demum cibis beatorum, est deitas ipsa, seu trinitas adoranda. Porus vero, est fons infinitæ sapiētiae ac opulentiæ eius, iuxta illud Psalm. 35. Inebriabunt ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Vñ Esa. 66. dñs loquit: Ecce ego declino in eos vt sumē pacis. [Tempus est ergo vt reuertar ad eum qui me misit] quia iam expedita est hæc mea legatio, non q ad vos veniēs, aut vobiscum existens, ab infinito & incircūscriptibili Deo distem siue abierim, sed qā recessi à loco, i. cælo empyreo, in q ipse specialiter esse & habitare asserit, sicq; illuc redeundo, ac vobis disparendo, ad ipsum Deum me redire assero, quem admodū de Christo quoq; cantamus: Egressus eius à patre, regressus eius ad patrem. [Vos aut benedicite dñm, & enarrate omnia mirabilia eius.] hoc est, qdā de omnibus, seu omnia vobis exhibita & cognita. [Et

Tob. 2.

Esdr. 9.

1. Pet. 2.

Ambros.

cum hęc dixisset, ab aspectu eorū ablat⁹ est. i. eorū visus se subtraxit, & repēte disparuit, corpusq; assumptū tā potestatiue ac subito deposuit ac reliquit, q̄ potestatiue ac celeriter assumpserat illud; q̄ materia inferiorē in multis, p̄sertim q̄ ad motū, obedit angelis sc̄tis. [& vitā eum videre non poterunt. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt Deum] deuotissime regratiando, laudādo, orando sine distractione notabili. [Et exurgentes, narrauerūt omnia mirabilia eius; sicut expositum est.

¶ Elucidatio cap. 13. Aperiens autē Tobias senior os suum, benedixit dñm. Art. 13.

Ratiō actio Tobiaz, hic recitat. Fuit em̄ cōsuetudo deuotis Israelitis, Deo componere atq; depromere canticū spūale p̄ bñficijs magnis. [Aperiens autē Tobias senior os suū] vcz ex p̄deliberatione & magna loquēte deuotiōe, [bñdixit Deū] i. laudauit, [& dixit: Magnus es dñe in aternū,] nō q̄titate corporea, sed p̄fectiōe infinita, [& in oīa secula regnū tuū] magnū est, de q̄ legit: Psal. 144. Regnū tuū regnū oīm seculorū, & dñatio tua in oīm gnatione & gnatione. Dani. 4. q̄q; 7. fateti. Potestas eius potestas ęterna, q̄ non auferet, & regnū eius qd non corrumpet. Hoc regnū Dei, est triumphas ecclesia, & aliq̄ modo ecclesia militās, q̄ non corrūpit hic in toto, sed de via transfert ad patriā. Vñ in Euāgelio frequēter vocat regnū celorū, [& salu ru flagellas] misericorditer p̄ aduersa, & p̄naliter castigas in seculo isto tuos electos, [& salu

Mat. 13. 23. pro. 3. Heb. 13. Luc. 10.

ab aduersitatib⁹ eripiedo, & gratiā gloriāq; p̄stando, iuxta illud: Quē diligit dñs, corripiat, & q̄si pater in filio cōplacet sibi. [deducit ad inferos, & reducit:] vt patet in iuscitatis multis a mortuis, q̄rum qdam in mortalib⁹ obierūt p̄ctis, sed p̄ diffinitiuā sententiā nō fuerūt damnati, qdam vero in inferis, hoc est, in limbo aut purgatorio erāt, sicut & Lazarus. Hinc & S. Anna 1. Reg. 2. testat. Dñs mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. Deducit q̄q; ad inferos, hoc est, ad p̄nas & tribulatiōes grauissimas in p̄sentia, ita vt inferno videant conformes. [& non est q̄ effugiat manū,] hoc est, oipotentiā tuā, aut metuendū tuū iudiciū, iuxta illud 1. Mach. 2. Manū oipotentis nec viuus, nec mortuus euadere potero. Ideo nihil salubri⁹ nobis, q̄ vt cōfugiamus ad misericordiā eius, cuius potestati atq; iustitiā nō ualemus resistere. [Cōfitemini dño filij Israel] cōfessione p̄prie culpę ac laudis diuinę. [& in cōspectu Gentium] inter quas capti estis, [laudate Deū, qm̄ ideo disperxit vos inter Gētes] ignorant Deū; p̄ fidē formatā, [vt vos enarretis mirabilia eius.] Illa fuit vna causa captiuitatis dispersionisq; Israelitarū inter Gētilē idololātras, q̄tenus Israelitę annuntiāret Gētilib⁹ magna & mirifica opa ac bñficia Dei, exhibita filijs Israel in Aegypto, in mari rubro, in deserto, & i terra p̄missionis, & rigorē diuinę iustitię circa inimicos ipsorū. Veruntū filij Israel p̄ suos excessus meruerūt capi, taliterq; dispergisse in infinita sapię Deus ex malis nostris & p̄enis elicit multa bona, p̄ter nostrā intentionē atq; notitiā. [& faciat scire eos] puta Gētilē, q̄a non est ali⁹ us Deus oipotens p̄ter eum. [qd̄ euidenter patuit ex hoc, qd̄ hñ Aegyp̄tię & Chananzorum, aliarumq; Gentium non potuerūt resistere mirabilibus Dei, & plagis eius, nec suos defendere cultores.] Ipse castigauit nos p̄ captiuitatē & alias p̄enas, p̄pter iniquitates nostras, & ipse saluabit nos propter misericordiam suam, clemēter ignoscendo, gratiā & salutem p̄stando; dum modo p̄nitentes æquanimiter toleremus flagella p̄sentia. [Aspiciat ergo quę fecit nobiscum] hoc est, beneficia & flagella eius considerate, vt grati sitis, & emēdetis vos; ne deteriora vobis cōtingāt. [& cum timore] cordis filiali, [& tremore] corporis p̄cedente ex interiori timore redundante in corpus. [cōfitemini illi] duplici cōfessione p̄tracta, iuxta illud Psal. 2. Seruite dño in timore, & exultate ei cum tremore. Et ad Hebrę. 12. scribit Ap̄stus Seruiam Deo placentes cum metu & reuerentia. Eten̄ Deus noster ignis cōsumens est. [rege m̄q; seculorū] exaltate in operibus vestris. [hoc est, sublimiter & incōparabiliter eum honorate non solum per verba, sed multo amplius per opera virtuosa, qm̄ ipse testatur:] Filius honorat patrem, & seruus timet dñm suum. Si ergo pater ego sum, vbi est timor meus? & si dñs ego sum, vbi est timor meus? De hoc tege ait Ap̄stus 1. Timot. 6. Regi autē seculorum im mortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. [Ego autē in terra captiuitatis meę confitebor illi] corde, ore & opere, qm̄ ostendit maiestatem suam in Gēte peccatricem iuste puniendo eandem, p̄sertim incredulos, qui filios Israel crudeliter tradauerunt, & peruersa intentione, q̄uis iniquos sunt persequuti, vt patet, p̄sertim in libro Regum ac Iudicum. Frequēter quoq; ostendit Deus maiestātē suam in peccatoribus per magnificos misericordię suę effectus, impios conuertendo. Hinc subditur: [Conuertimini itaq; peccatores] per veram contritiōem, [& facite iustitiam coram Deo] per opera satisfactoria pro peccatis, ac diuina obseruando p̄cepta, [& credentes qd̄ faciat vobiscum misericordiam suam,] quam nulli denegat p̄nitenti. Omnia autē oportet ex fide peragere, quia iustus ex fide uiuit. [Deniq; tempore legis] natura & etiam legis scriptę, sufficit gētilibus seruire p̄cepta legis naturalis, cum fide formata Christi venturimmo semp̄ oportuit credere breue illud symbolum fidei qd̄ ad Hebr. 11. ponit Ap̄stus: Credere, inquis, oportet accedentē ad Deum, q̄a est, & ingrentibus te remunerator sit. [Ego autē] secundum exteriorem hominem, & vires sensitiuas, [& ani-

Deut. 4. Mal. 1. Heb. 2. Rom. 10. Heb. 10.

ma mea] secundū vires suas supremas, i. etiam ego secundū interiōrē hoīem, [in Deo] lætabor iuxta illud: Cor meū & caro mea exultauerūt in Deū viuū. Nō q̄ caro aut appetitus sensitiuus immediate versent circa diuinū simplicissimūq; obiectū, ad qd̄ inorganica & intellectuales potētię solū quēbit attingere, sed q̄a delectatio partis sensitiuę seu carnis, modificatur ac regit ratiōe & charitate, secundū exigentiā legis diuinę. Et item, q̄a lætitia spūalis ac intellectiualis magna reddat in parē sensitiuā & corpus. [Bñdicite dñm oēs electi eius,] q̄ licet ad tēpus errēt p̄ parte, finaliter tñ nō possunt p̄ire, [agite dies lætitię] iuxta illud Ap̄stus: Gaudeat in dño semp̄. [& cōfitemini illi.] Hierusalē ciuitas Dei, castigauit te dñs in opibus manu um tuarū. Ii. p̄pter p̄ctā tua te iuste puniuit, intelligēdo p̄ ciuitatē habitatores ip̄i⁹, q̄ frequēter fuerūt p̄ suis correpti scelerib⁹. vocaturq; ciuitas Dei, q̄a electa a Deo, vt tēplū Dei esset in ea, & cultus ip̄si⁹ ac studiū legis in ipsa vigerēt. [Cōfiteri dño in bonis] i. in bñficijs eius tibi collatis, atq; in actib⁹ virtuosis, vt bñdicas ei ore & ope. q̄ cōtra dñs loquit de iniquis: Populus hic labijs me honorat, cor autē eorū dōge est a me. [& bñdic Deū seculorū,] i. oīm gnationum, per iodōs ac temporē, vt reddificet in te tabernaculū suū. i. tēplū. Ex hoc & ex verbis sequētib⁹ qdam dixerūt, Tobia ista dixisse post destructionē Hierusalē a Chaldeis, ita qd̄ Tobias scām eos loquitur ista historice. Sed ex scripturis p̄batur obisse diu añ destructionē Hierusalē, cōbustionēq; tēpli, vt infra tanget. Ideo alij dicūt eū hic & sequēti cap. loq; p̄phetice, & p̄pter certitudinē p̄phetię loq; de futuro p̄ modū p̄teriti. [& reuocet ad te oēs captiuos] tuos, i. qdam ex oibus. Dedit autē Cyrus rex Persarū cūctis Iudæis captis in suo dño, licentiā re-

Phil. 4. Efa. 29. Marc. 7.

deundi ad p̄pria, vt legi⁹ in Esdra. [& gaudeas in oīa secula seculorū] in bñtitudine illa cęlesti. Iuxta splendida fulgebis q̄a post reditū a Babylonica captiuitate, alijq; vigit cultus Dei in Hierusalē & in tēplo, multūq; iusti ac sapiētes, & spū p̄phetię fulgētes, fuerūt ibidē, vt Zacharias, Aggeus, Malachias, Esdras, Zorobabel, & c. Deinde in tēplo illo oblat⁹ est Christus, lux mūdi, de q̄ Simon sc̄tis dixit: Viderit oculi mei salutare tuū, Lumē ad reuelationē gentiū. Deinceps Christus sape p̄dicauit, & multa miracula facit in tēplo, atq; post eius reuēctionē & spū sancti missionē, gloriosi ap̄stoli p̄dicauerūt ibidē, & primitiua ecclesia erat q̄tēte in portu cu tēpli, sicut in Actib⁹ refert Lucas, p̄pter q̄ oīa Aggeus tēplū scām p̄tulit primorū Magna, ingens, erit gloria dom⁹ hui⁹ nouissimę magis q̄ primę. [& oēs fines terrę adorabūt te] i. Deum tuū in te, vel adoratiōe dulcię honorabūt sc̄tos, q̄ in te dño ministrabāt, qd̄ aequaliter dicitur esse impletū post reditū de Babylone, qm̄ multi Iudæi p̄ mundū dispersi, & qdam Gētilē uenerūt frequēter in Hierusalē adorare dñm, p̄sertim in solēnitatibus aliquibus legis, vñ legitur Act. 2. Erāt autē in Hierusalē habitātes viri religiosi ex oīm natiōe q̄ sub celo erūt. P̄tius autē adimpletū est tēpore grę, coruscate Euāgelio Saluatoris, qm̄ Christiani cum summa deuotiōe uisitauerūt assidue urbē sc̄tam & sacra loca, q̄ & tandē p̄ multos annos pacifice possederunt, tūc q̄ implebat qd̄ subditur Nationes ex longinq̄ ad te ueniēt, & munera deferēt; q̄a tēporalia ac spūalia dona dño offerēbāt, [adorabūt in te dñm, & terrā tuā in sanctificationē habebūt] i. terrā sanctam uocabūt, & p̄cipue honorabūt, sicut adhuc uocat, honorat, & vndiq; uisitat, p̄sertim p̄pter Christi mysteria ibi cōpleta. [nomē em̄ magnū] i. Deū altissimū, inuocabūt in te, de q̄ Psal. 75. Nomus in Iudęa Deus, in Israel magnū nomē eius. [Maledicti erūt q̄ cōtemperint te] eo qd̄ sc̄ta sis, & locus mysteriorū ministrorūq; Dei, [& cōdemnari erūt q̄ blasphemauerint te] negādo te esse locū sacrū, vt tacitū est. [bñdiciteq; erūt q̄ edificauerint te] spūaliter aut materialiter. Nam & hi q̄ in Esdra leguntur edificasse Hierusalē, bñdicunt ibidē. [Tu autē lætaberis in filijs] i. in habitatorib⁹ atq; fidelibus [tuis] q̄si mater eorū, sicut ecclesia gaudet in filijs suis. Ipsaq; vrbs seu edificii gaudet metaphorice & materialiter, i. alicis facit vel oñdit gaudere, & sui p̄speritate p̄ modū lætātis se habet, qm̄ oēs bñdicent. Ii. qdam ex oib⁹, seu oēs electi filij tui, q̄ fide & ope sunt fideles. [& cōgregabunt] i. fide, spe & charitate, [ad dñm] Beati oēs iam in spe & merito, [q̄ diligūt te] charitate infusa, i. filios tuos, seu habitatores fideles, [& q̄ gaudēt sup̄ pace tuā] i. tuę tranquillitati ac paci interiori, seu etiā exteriori cōgratulant ex charitate. [Præterea sicut ea q̄ in isto sequunt capit. spūaliter & mystice exponunt de cęlesti & superna Hierusalē, seu triumphātē ecclesia, sic p̄dicta mystice possunt exponi de ecclesia militātē, q̄ frequēter p̄ Hierusalē designat. Ad quā uenerūt & cōuerſæ sunt nationes ex toto orbe, & Deū adorauerūt in ea, cuius captiui sunt, q̄ a diabolo capti tenent sed dum p̄nitēt, ad ecclesiam reducunt. [Anima mea benedic dñm, qm̄ liberauit Hierusalē] ciuitatem suam a cunctis tribulationibus eius dñs Deus noster.] Istud uidet q̄būsdam non posse intelligi de ecclesia militanti, quæ vsq; ad finem mundi tribulationibus exercetur, & multo minus de Hierusalem illa terrena, q̄ nunc vsq; ab infidelibus detinet. Idcirco exponūt hæc de triumphanti ecclesia, q̄ nulli subest aduersitati. Vnde subiungit: Beatus erō non solum in me, sed & in sobole mea, & valde beatus. Ii. fuerint reliquię feminis mei ad uidentā claritatē Hierusalē, Ii. si posteritas mea, vel salte reliquię eius p̄ductę mecum fuerint ad cōtemplandū lucem incretam, q̄ totam triumphantē illustrat ecclesiam, & claritatem ciuium supernorū,

Efa. 29. Marc. 7. 1. Efa. 2. 3. Zac. 4. Luc. 2. Act. 27. Agg. 2.

1. Efa. 2. 3. Zac. 4. Luc. 2. Act. 27. Agg. 2.

1. Efa. 2. 3. Zac. 4. Luc. 2. Act. 27. Agg. 2.

1. Efa. 2. 3. Zac. 4. Luc. 2. Act. 27. Agg. 2.

Ag. 2.

de quo Psal. 35. In lumine tuo videbimus lumen. Et Apocal. 21. Civitas non eget sole neq; luna. Nam claritas Dei illuminabit eam. Iuxta hunc modum loquendi in Psalmo, a militante ecclesia dirigit sermo ad ecclesiam triumphantem, sub eodem contextu, dum dicitur: Gloriosa dicitur de te civitas Dei. Et paulo post subditur: Sicut lætatiū oim, habitatio in te, qd de triumphante exponit. Portæ Hierusalē ex sapphiro & smaragdo ædificabunt, & ex lapide preciosissimo orbis circuitus murorum eius. De quocumque ecclesia hoc sumitur, certū est qd p gemmas huiusmodi designat merita seu p̄mia electorum, ornamenta virtutum, & diuersa charismata gratiæ & salutis, vel ipsę electorū virtuosę seu gloriosę p̄sonę, ex quibus militans ac triumphans consistat ecclesia. Et possunt p portas intelligi merita, p quę meremur intrare in patriam, seu sancti plati, p̄sertim apli. Per muros vero, custodes & munimenta ac securitates sp̄iales Hierusalē, iuxta quę sensum subiungitur: Ex lapide candido & mudo hoc est, preciosissimis pulcherrimisq; lapidibus sp̄ialibus, cōs plateę eius sternerent intelligendo p plateas, mansiones cœlestis Hierusalē, & choros ac ordines beatorum. Vnde ait Saluator: In domo patris mei mansiones multe sunt. Sic & 1. Pet. 2. habetur: Ipsi tanquam lapides ædificamini in domo sp̄iales. Atq; Apoc. 21. Erat structura muri eius, vcz ciuitatis Hierusalē ex lapide iaspide. Ipsa vero ciuitas ex auro mundo simili vitro mundo. Et p vicos eius alleluia cantabit hoc est, incessabilis laudatio Dei, p mansiones huius Hierusalē canent, iuxta illud Psal. 35. Beati qui habitāt i domo tua dñe, in secula seculorū laudabūt te. In sup̄ potest hic loc⁹ etiā de militanti exponi ecclesia, q̄ gūis in hac vita, q̄ ad se totam, non liberet a cunctis tribulationib⁹ suis, tñ q̄ ad multa mēbra ipsius, liberat ita quidie, & ad cœlestē pducitur regnū, & multi fideles ad tempus in magna tranquillitate seruiūt Deo, ita qd cū David psallere queūt: Exquisi dñm, & exaudivit me, & ex oibus tribulationib⁹ meis eripuit me. Nā & de militate ac primitiva p̄sertim ecclesia exponit illud Esa. 54. Exit opus iustitię pax, & cultus iustitię silentiū, & securitas vsq; in sempiternū, & sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fidutię, & in requie opulētā. Amplius, etiā de militanti ecclesia exponit Esa. 54. Pauper cula, tēpestate cōuulsa, Ecce ego sternā p ordinē lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponā iaspidem p pugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & oēs terminos tuos in lapides desiderabiles. Quę oīa doctores catholici, Hieronymus, Haymo, Beda, & alię de militate ac triumphate exponit ecclesia, sicut ibidē exposui. In hac q̄q; ecclesia p̄grinate dñs indefinētē laudat. Benedict⁹ dñs, q̄ exaltauit eam. Quia vtrāq; ecclesiā mirabiliter sublimauit, maxime triumphantem. [vt sit regnū eius] hoc est, regnatio seu regimē Dei, tñ seculi seculi sup eam, Amē.] Ecclesia nāq; vtrāq; indefinētē gubernat, iam q̄ritur q̄ tēpore Tobias obierit, & vtrū p̄dicta de visitate & incendio Hierusalē ac tēpli, reductioneq; ludæorū ad terrā suā, locutus sit historicē vel ppheticē. Cōmuniter autē dicunt doctores & expositores catholici, qd ppheticē, & qd diu obierit ante destructionē Hierusalē a Chaldæis. Dicitū est em̄ in expositiōe iā supradicta, qd captus fuit 9. anno Osę regis Israel, & 6. anno regni Ezechię regis Iuda, q̄ regnavit annis 29. vt legit 4. Regū, sic q; post captiuitatē Tobię regnavit ad minus 22. annis, post quem filius eius Manasses regnavit annis 55, vt scribitur etiā 4. Reg. 21. Post Manassen regnavit filius eius Amon annis 2. q̄ mortuo, Iosias filius eius regnavit annis 31. Post ipsum filius eius Ioachim regnavit 11. annis. Atq; post Ioachim Sedechas regnavit etiā 11. annis ante destructionē Hierusalē, quę omnia 4. Regum & 2. Paralipomenon libris scripta sunt, qui anni coniuncti, sunt 152. Tobias vero (vt sequenti cap. dicitur) vixit annis 102. qui etiā quando captus fuit, erat tantę ætatis, qd ex legitima coniuge habuit filium. Hinc & magister in historijs probat, qd iunior Tobias circa 20. annum Iosię regis defunctus est, etiā dato qd fuerit anni vnus quando cum patre suo captiuis abductus est. Iosephus quoq; testat: Omne tempus a captiuitate Israelitarum vsq; ad duarum tribuum transfmigrationem, fuit annorum 130. Hinc ait Iosiorus, qd Tobias pphetię sp̄i plenus, de sep̄na Hierusalē multa decantat. Si autem his obijciatur, qd secundū hęc liber Tobię esset inter libros prophetarum, & inter volumina scripturę canonicę computandus. Dicendum, qd non sequitur: quia nec constat qd ipsemet librum istum conscripserit: immo ex sequenti capitulo magis apparet oppositum, nec aliquis authenticorum inuenitur hoc dicere.

Expōsitiō cap. 14. Et consummati sunt sermones Tobię. Art. 14.

Felix terminus vitę Tobię senioris ac filij eius hic describitur. Et cōsummati sunt sermones Tobię: quos dixit post suam illuminationē, prout p̄cedenti narratur cap. iij. post vtrāq; p̄scripta locutus est aliqua, sicut in isto cap. continet. Et postq̄ illuminatus est, visum recipiendo Tobias, vixit annis quadraginta duobus, & vidit filios ne potum suorum i filios filiorum Tobię filij sui, viuendo vsq; ad tertiam generationem. Cōpletis itaq; annis 102. sepultus est honorifice in Niniue i filio suo & posteris eius. Erat q̄q; valde famosus etiā apud illos gentiles, quibus gesta eius & virtutes innotuerunt, & quib⁹ tam grandę fuit ætatis. [Quinquaginta nanq; sex annorum] existens, [oculorum lumen] visum luminis oculorum, non

nō ipsum lumē pupillę amisit, vt patuit, & dictū est sępe. [Sexagenari⁹ vero recepit] visum luminis oculorū suorū. Vñ elicit, qd quorū circiter annis exstitit cæcus. [Reliquū vero vitę suę in gaudio fuit] sp̄irituali, atq; in p̄p̄teritate & alacritate p̄cipua, sicut & vita Iob post suā curationē. Præterea miror, quo magister in historijs dicat Tobię vixisse 52. annis post suā illuminationē, & vixisse in toto anno 112. cum textus manifeste aliter dicat, & cum bono p̄f̄p̄tatione. Repete loquar aduersus gentē & regnū, vt eradicē & destrua illud. Si p̄nitentiā egerit gēs illa, agā & ego p̄nitentiā sup malo qd cogitavi vt facerē ei. Porro Niniue destructa fuit p Chaldæos, sed postea fuit reedificata. [Et fratres vestrī]. Israelitę, qd dispersi sunt p captiuitatē a terra Israel, reuertēt ad eā, & ierusalem a terra Perse. [Ois autē] tota p̄cedenti cap. patet, ista loquebat ppheticē de futuro p modū p̄teriti, qd tempore q̄ ista dixit Tobias, adhuc stetit, & postea diu. [Ibiq; reuertent oēs timētēs Deū] Pro maiori em̄ parte timorati Iudæi ex Cyriacetiā redierūt, nō tñ oēs, qd nec Daniel. Idcirco qd ait, oēs, intelligendū est de generibus singulorū, non de singulis generib⁹. [Et relinquet gētes idola sua] qd p ap̄p̄torū p̄dicationem fuit copiose impletū, & venient in Hierusalē, & habitabūt in ea, vt 3. qdam de gētib⁹. Melius tñ de ecclesia militate accipit, sicut & illud qd subdit, [et in ea gaudebūt oēs reges terrę] qd ad literā de vrbe Hierusalē non potest intelligi. [Et adorantes regem Israel] Iesum Christum vcz Messiam, Deū & hominem in vnitate p̄sonę. Quāuis autē qdā Gētilēs, idololatria sua relicta, venerūt cum filijs Israel redeuntib⁹ a Chaldæa ad terrā suā, illi tñ fuerūt tam pauci, qd ppter eos non vidēt dicitū, relinquet gētes idola sua. [Audite ergo filij mei] parē vestrū. Seruete dñō in timore filiali, [et veritate] vitę, doctrinę atq; iustitię, [et in quire vt faciatis q̄ placita sunt ei, & filijs vestris mandate] i. p̄cipite, [vt faciatis iustitias] i. opera iusta, impledo diuina p̄cepta, [et elemosynas] ex charitate & pietate, cū humilitate, [vt sint memores Dei, & benedicant eum] in omni tempore in veritate & in tota virtute sua, vt non cum torpore, sed pleno serore, & cum posse extremo. [Nunc ergo filij audite me, & nolite manere hic, sed quocumq; die sepelietis matrem vestram] i. immediatā matrem filij mei Tobię, & auiam vestram, [circa me in vno sepulchro, et eo dirigite gressus vestros vt exatis hinc] i. celerius, qd cōueniētē poteritis. [Video em̄, qd iniquitas eius]. vitiorū eius cōgeries, [in eam dabit ei]. requirit vt destruat. [Factum est autē post obitum matris suę, Tobias abcessit ex Niniue cum vxore sua & filijs & filiorū filijs, & reuersus est ad soceros suos] i. ad parentes cōiugis suę. [Inuenitq; eos incolumes in senectute bona, & curam eorum gessit, & clausit oculos eorū] i. mox vt expirauerunt, iuxta morem temporis, populūq; illius. [Et oēm hereditatē domus Raguelis ipse pcepit, viditq; qntam gnationem filiorū suorū. Et cōpletis annis 99. in timore dñi] i. casto & sancto, [cum gaudio sepeliet eum] i. non qd de morte eius lætati sint, sed quia virtuose cursum suū finiuit, sicq; gaudio eorum qdā moeror de separatiōe tam chari patris admixtus. [Omnia autē cognatio eius, & ois gnatio eius, in bona vita & in sancta conuersatione pmanit] i. ad tempus notabile, [ita vt accepti essent tam Deo q̄ hoibus bonis, quemadmodum i. Reg. habet de Samuele, qd tam Deo q̄ hoibus placuit, & de multis sanctis euāgelicę legis, vt de beatis viris Clemente, Syluestro, Sebastiano, Bernardo & alijs multis, in quibus abundabant non solum virtutes theologicę & diuinę, ac donā, sed & virtutes illę morales, per quas fit homo hoib⁹ gratiofus, amabilis & acceptus, vt sunt māuetudo, hūilitas, pietas, &c. [et cū eis habitab⁹ in terra, iad quos eorum deuenit cognatio]. Sic creator omnipotens magnificat suos electos, & meritis patrum sanctorum, multa bona largitur eorum posteritati, Ad laudem & gloriā suę p̄p̄tati, qui est super omnia Deus sublimis & benedictus. Amen.

FINIS.

D. DIC.

psal. 86.
Ibid.
Ioh. 14.
Ioh. 13.
Hierony.
Haymo
Beda
Tob. 11.
4. Re. 20.
4. Re. 22.
4. Re. 23.
4. Re. 24.
Tob. 14.
Ioseph. li. 10.
ant. iud.

Iob. 41.
Ioh. 13. 4.
Nau. 2. 3.
*nostri
*enim
1. Reg. 2.

D. DIONYSII CARTHV

SIANI IN LIBRUM IVDITH ENARRATIO.

PROE M I V M.

Gen. 2.

Infra. 8. Hierony.

H AEC vocabitur virago. Quamvis hoc nomen virago primæ mulieri ac matri omnium nostrum, tanquam proprium fuit impositum ab homine protoplasto, quia de viro sumpta fuit & formata, vnicuique tamen mulieri viriliter agenti iam potest cõpetere, & tanto eminētius venerabili atque magnanimiti viduæ Iudith, quanto inter feminas viriliter egit, quæ tam fortissime agnoscentur operata, quæ etiã superbæ & feroces gentes barbaricæ, Persæ, Medi, Assyrii horruerunt constantiam eius. Multa narratur de virtus præclaris, qui amore boni communis se magnis exposuerunt periculis, & pro liberatione populi sui se dederunt mortis discrimini quibus hæc fidelissima femina, omni virtute ornata, fide, spe, charitate, & boni communis affectu tota succensa, non immerito comparatur. Hæc typus est virginis gloriosa, hæc figura militantis ecclesiæ, quæ sub lege Mosaica euangelicam duxit vitam, immo in vita actiua & contemplatiua perfecta fuisse ostenditur, quæ sua cõuersatione honestissima, facta est exemplar & regula vitæ & castimonie vidualis, quæ sacerdotibus & principibus plebis suæ fuit prudentior atque constantior, cuius præconia infra in expositione libri sui plenius innotescunt. Qualiter autem intelligendum sit, quod beatus Hieronymus in prologo libri huius adserit, librum hunc ab Hebræis inter agiographa computari, & à Nicæna synodo in sanctarum numero scripturarum collocari, supra in proemio super Tobiam expositum est.

¶ Expositio cap. 1. Arphaxat itaque rex Medorum subiugauerat gentes multas.

Articulus 1.

Beneficium magnificæ liberationis concessit filijs Israel per venerabilem viduam Iudith, in hoc libro describitur deo præmittuntur præambula quædam ad declarandum, qualiter facta sit liberatio illa. Arphaxat itaque rex Medorum subiugauerat gentes multas imperio suo, quia non sufficit suæ ambitioni atque tyrannidi regnare in Media, sed ad monarchiam quædam aspirans, multas provincias per armorum violentiam subdidit sibi, nec erat hæres regni Medorum, sed natus ex populo regni illius. Cyrus quippe rex Persarum, victo Assyrago suo rege Persarum, ipsum Assyragem traiecit humanæ, dans ei regnum Hyrcanorum, i. Parthorum, & Dario fratri matris suæ filia Assyragis, dedit regnum Medorum sub spe redeundi ad illud, seu rehabendi id ipsum, quod & factum est. Mortuo autem Cyro, Arphaxat Medus partem regni illius sibi attraxit, ut tandem toti Mediæ præfideret, atque in vrbe Egbatanis nomine surgens, urbem illam vehementer auxit, reparauit, munivit, & quasi inexpugnabiliter confortauit muris, portis & turribus, præsertim ad resistendum filio Cyri regis, prout hæc in Scholastica historia plenius recitatur. Hinc subditur, & ipse ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Egbatanis, quam dicitur ædificasse, quia præfato modo eam reparauit, auxit & meliorauit, iuxta quæ sensum Nabuchodonosor fertur dixisset.

Dan. 4.

Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificauit in domum regni, cum tamen Babylon diu ante fuerit ædificata, cum scriptum sit Gene. 10. Fuit autem principium regni eius, siphisus Nemroth, Babylon & Arath. Arphaxat itaque urbem illam construxit [ex lapidibus quadratis,] ut muri, turres, portæ, & domus existerent fortiores, [et scilicet,] ut essent pulchriores, [fecit muros eius in altitudine cubitorum septuaginta, & in latitudine cubitorum triginta. Turres vero eius posuit in altitudine cubitorum centum,] quod totum ministerio grauissimo gentium quas subiugauerat, fecit, sicut & Nabuchodonosor Babylonem, cum qua vrbs ista Egbatanis similitudinem habuit magnam, sed ad ipsius æqualitatem & excellentiam non peruenit, cum muri Babylonis leguntur fuisse altitudinis centum cubitorum, & quinquaginta in latitudine, turres vero ducentorum cubitorum. [per quadrum vero, eorum latus vtriusque vicinorum pedum spatio tēdebatur,] v. v. unumque latus turrium per quadrum cubitorum protēdebatur spatio pedum viginti ultra latitudinem murorum. Nam turres erant figuræ quadrangularis ad æquales angulos, & muri turrium extendebant se per spatium viginti pedum, tam extra urbem quæ infra, ultra latitudinem muroꝝ. [posuitque portas eius in altitudine turrium,] ita quæ erant centum cubitorum, quemadmodum turres, ut litera videtur sonare, quibus aliq̄ aliter dicant, [et gloriabatur inanimiter,] quasi potens, [tam superbe & præsumptuose, ac si à seipso habuisset potētiam, sicut Ezech. 29. dñs loquitur Pharaonit Audi Pharao draco magne, qui dicis, meus est fluuius, & ego feci me ipsum. Vel quasi potens, quia vtiq̄ potens fuit, sed non

non tam singulariter, ut putauit, [in potentia exercitus sui] copiosi, [et in gloria] quædrigarum suarum, [in multitudine, fortitudine, ac eminentia suorum curuum bellicorum,] quæ frequenter consueverūt olim pugnare, stando in carribus, prout ex libris Iosue & Iudicum innotescit. Anno igitur 12. regni sui, [non præfati Arphaxat, sed 12. anno regni Cambyses filij Cyri, de quo subdit, Nabuchodonosor rex Assyriorum,] quæ alio nomine dicitur est Cambyses, atque in Ebraeo notatur Artaxerxes vel Assuerus, [quæ ante iam Chaldei destruxerūt, sed postea exitit reparata. Porro Cyrus rex adhuc viuens, filio suo Cambysii tradidit regnum Assyriorum, cuius regni metropolis Niniue erat. Regnavit autem Cambyses in monarchia solummodo octo annis. Idcirco quod hic dicitur de 12. anno regni eius, accipitur per inclusionem annoꝝ quibus regnavit, Cyro monarchia patre suo adhuc viuente. [pugna uit contra Arphaxat, & obtinuit,] vicit eum in campo magno quæ appellatur Ragau, [in quo tam magni exercitus poterāt colloari,] circa Euphratem & Tigridem, inter duo flumina illa, [et Iadafon, in campo Erioth regis Elicox. Tunc exaltatū est regnum Nabuchodonosor] iuhivis, tanto aduersario suo deiecto, [et cor eius eleuatū est] in superbia plus quæ ante, non Deo, sed robori suo triumphū illam ascribens, cum tamen omnipotens mundi rector per ipsum tanquam suum flagellū castigasset & occidisset violentū illum, tyrannicūque Arphaxat, [scilicet quod in Efaia rex Assyrius Sennacherib vocat virga furoris Dei & baculus eius,] & misit ad oēs quæ habitabant in Cilicia & Damasco [metropoli regni Syriæ, iuxta illud Efa. 7. Caput Syriæ Damascus. [et Libano, & ad gentes quæ sunt in Carmelo & Cedar, & inhabitantes Galilæa, in capō magno Eidelon, & ad oēs quæ erant in Samaria, & trans flumē Iordanē usque ad Hierusalem, & oēm terrā Iesse,] Circa hoc oritur quæstio duplex. Prima, quoniam Cyrus pater istius fuit monarcha, unde ait Oia regna terræ dedit mihi Deus celi, Monarchia autem nondum ablata fuit Medis & Persis, ergo Cambyses imperavit iam & præfuit oibus regnis his. Secunda est, quoniam Samaritani legunt in lib. 1. Ebraice fauisset huic regi, ad quæ petitionē phibuit templi reparationē, quod patet eius licētiam reædificari. Iste est namque Artaxerxes, cui scripserūt Samaritani, memores salis, quod in palatio comederat regis. Ad primum horum aliquid dicitur, quod Cambyses seu Nabuchodonosor iste petijt à præfatis regnis & populis tributa multo grauiora quæ pater ipsius. Ideo contradixerūt ei, & nuncios eius remisērūt vacuos à tributis & sine honore, sicut habet in textu. Alij dicūt, quod Cyrus habuit monarchiã in partibus orientibus, non in occidentibus, inter quas dicit istos in textu expressas fuisse, respectu partium in quibus Cyrus habuit monarchiam. Ad aliud Lyra rñdet, quod liber iste ab Hebræis oino apocryphus reputat, quia in hac re & alijs multis non videt bene cõsonos quibusdam scripturis adnotatis. Potest etiã dici, quod quibus Samaritani illi fauebāt regi huic contra Iudæos, tñ quæ iam tam graua exegit tributa, fuerit auersis, vel quibus aliq̄ superiores inter ipsos zelabantur per rege, cõmunes tñ Samaritanæ noluerūt regi sic subijci, vel quod de cõtradictione inducū est, non referat ad eos, de quibus obiectio loquitur, quæ quoniam alioꝝ respectu erāt paucissimi, quibus non cõputant. [Ad hos oēs misit nuncios Nabuchodonosor rex Assyrius, quæ oēs vno animo contradixerūt, & remisērūt eos vacuos, ac sine honore abierūt. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex ad oēm terrā illā,] i. cõtra habitatores regnoꝝ & puinciarū illarū, iurauit per regnū suū & thronū suū, propriam potētatē & iurisdictionem, tanquam sacra & quædam dignissima, [quæ defenderet se de oibus regionibus] his, iniuriã sibi factã ab illis vindicaret. Nepe ex vehemēti superbia, abiectionē legatorū suorū reputauit, quæ siuipsum impugnationē, vel minus dicitur plus designabat per quendam tropū loquēdi, quæ lipote nuncupat. Quidã per Nabuchodonosor istū spiritaliter intelligūt diaboli, quæ tñ plurimos sibi subiecerit, intumescit, sed persequutio historiæ non videt ad sensum huiusmodi concordare. Non enim per Arphaxat regem potest intelligi princeps fidelis, sed ipse quoque diabolus, Satanã autem [ve ait Saluator] in seipsum diuisus non est, vel princeps incredulus qui non resistit diabolo. Similiter gentes idololatræ, quæ in textu leguntur contradixisse Nabuchodonosor regi, non designant plebem fidelium, nec repugnant, sed subduntur, seruiuntque diabolo.

¶ Declaratio cap. 2. Anno tertio decimo regni Nabuchodonosor regis.

Articulus 2.

Hic narratur qualiter Nabuchodonosor iste per suum exercitum præfatas gentes sibi inobedientes vastauit, nec est difficultas in textu, idcirca nec immorandū, nisi forsitan aliq̄ difficultatis occurrerit. Anno 15. regni Nabuchodonosor regis, [quæ alio nomine vocatus est Artaxerxes & Cambyses,] vicesima & secūda die mensis primi, [quæ ad Iudæos vocat Nisan, & est Martius seu Aprilis,] quæ interdiū cõcurrit cum Martio, aliq̄ cum Aprili, prout sup Genesim & Exodū plenius est expressum. [factū est verbū in domo Nabuchodonosor regis Assyriorū,] & etiã Medoꝝ atque Persarū, [ut defenderet se,] ipse rex iussit ex parte sui promulgare sententiã, quæ vindicaturus se esset de inobediētibus sibi, quatenus domesticis sui ac subditi inciperēt se parare, [vocauitque oēs maiores natu, & oēs duces & bellatores suos, & habuit cū eis mysteriū.] secretū [cõsiliū] sui, dixitque cogitationē suã in eo esse, ut oēm terrā suo subiugaret imperio.

omnes populos sibi nondū subiectos, p̄sertim occidentales. Orientales em̄ sibi iam magna ex parte obediebāt. Quod dictū cum placuisset oībus] cōsiliarijs suis, applausus sibi volentibus. & q̄a purabāt hoc satis facilliter posse impleri, sc̄q̄ ex hoc ampliores diuitias ac honores cōsequuturos, vocauit Holoferne principē militiæ suæ, similit̄ regi suo in oīmi crudelitate & ambitioe, vt infra insinuat. [Et dixit ei Egrede aduersum oīne regnū occidentali]. cōtra oīa regna occidentalis plagæ p̄fata, q̄ respectu terræ Assyriæ sunt in parte occidentali. [Et cōtra eos p̄cipue q̄ cōtempserūt imperiū meū] in t̄m, q̄ legatos meos cōsiliabiliter abiecerūt, vt habeat in fine p̄cedentis cap. [Nō parcat oculus tuus vlli regno, oēm̄q̄ vr̄be munitā sub iugabis mihi. Tūc Holofernes vocauit duces & magistratus virtutis Assyriæ] i. potētū agmīnum regis. Impij em̄ q̄si mare ferues, q̄d q̄scere non possēt, p̄ni sunt ad inq̄rudines litū & tumultus. [Et dīsterauit viros in expeditione] i. in exercitu seu ad constituendū ex eis exercitū ad p̄sequendū regis intētū. [sicut p̄cepit ei rex, 120. millia peditū pugnatorū] ex q̄ patet, q̄ nec oēs, nec sem̄p̄ pugnabāt antiquus in q̄drigis seu currib⁹, sed q̄dam pedestres, q̄dam equestres, sicut & modo. Nā subdit: [Et eq̄tes sagittarios duodecim millia,] q̄ in ipso cōgressu pugnabāt sagittando, deinde & aliter. Itaq̄ multo plures erāt pedestres. Nam & Vegetius lib. de re militari testat, q̄ robur exercitus in pedibus sit cōsistens. [Oēm̄q̄ expeditionē suā] exercitum peditū, p̄fecit p̄ire in] i. cum multitudine innumerabiliū camelorū, cū his] s. uictualibus, quæ exercitibus sufficerent copiose, vt essent p̄mpiores ad siliandū. Nēpe vt lib. p̄allegato ait Vegetius. In castris & exercitibus amplius metuenda est fames, q̄ gladius. [boum] q̄q̄ armenta, gregesq̄ ouium, q̄rum non erat numerus, frumentū ex oīni Syria in trāitu suo parati cōstituit. Aurū vero & argentū de domo regis assumpsit multū nimis. Et p̄fectus est ipse, & oīs exercit⁹ cum q̄drigis & eq̄tib⁹, & sagittarijs, q̄ operuerūt faciē] i. superficiē] [terræ, sicut locustæ,] q̄ vastāt & deuorant terrā nascētia, sic & illi hoīm bona. [Cumq̄ p̄transisset fines Assyriæ,] venit ad magnos montes Angā, q̄ sunt à sinistro Ciliciæ, ascenditq̄ oīa castella eorū] i. aduersariorū, & obtinuit oēm̄ munitionē] i. loca munita deuicit. [Et s̄regit aut̄ ciuitatē opimatissimā] i. famosissimam, vel vt aliq̄ habēt, opimatissimam, i. opulētissimam, noīe] [Melothi,] q̄a (vt dicit) fuit vr̄bs negociatorū, sicut & Tyrus. [p̄dauitq̄ oēs filios Tarſi] i. habitatores & ciues territorij sic vocari, seu maritimos spoliavit, [et filios Ismael, s. Agarenos, qui erant cōtra faciem deserti] i. in locis eremi, seu ex eius opposito morabant. [Et ad austrū terræ Chelcon,] Et transiit Euphratem] fluiuium paradisi, quem per latum transfretauit cum suis, [et venit in Mesopotamiā, & fregit] i. destruxit seu debilitauit oēs ciuitates excelsas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vsq̄q̄ pueniatur ad mare] mediterraneū, [et occupauit terminos eius à Cilicia vsq̄ ad fines Iaphet, qui sunt ad austrū. Abduxitq̄ oēs filios Madiani]. Madianitas amouit à terra ipsorum & captiuauit, aut suo exercitui partim adiunxit ad seruiendum, vel adiuuandū, prout infra habet, q̄ assumpsit sibi auxiliarios ex gētib⁹] quas deuicit. [Et p̄dauit oēm̄ locupletationē] i. possessiōes & abundantias diuitiarū eorū. [oēsq̄ resistētē sibi,] q̄ nec iure, seu potē violētia belli acquerūt subijci ei, [occidit in ore gladii, & post hęc descendit in campos Damasci in diebus messis,] vt cladis maturis, q̄m̄ maiora potuit sibi damna inferre. Vnde subiungitur, [et succendit oīa fata] i. blada, totēq̄ arbores & vineas fecit incendi] i. destrui & excidi. Ecce quanta sc̄clera ex ambitione nascuntur, & qualiter iustus ac sapiens Deus punit vnum iniquum per alium. [Et cecidit timor illius] i. timor cōceptus ex cōsideratione victoriæ & crudelitatum Holofernis, [super omnes inhabitantes terram] i. occidentalem, qui ista perceperunt, & sibi similia fieri metuebant.

Judit. 1.

Esa. 57.

Vegetius

Gene. 2.

Judit. 3.

1. par. 19.

¶ Explanatio cap. 3. Tunc miserunt legatos suos. Art. 3.

Narratur iam, qualiter plurimæ gentes necessitate & timore compulsa, subiecerunt se Nabuchodonosor huic. [Tunc miserunt legatos suos vniuersæ vr̄biū & puinciæ,] infra noiatarum, [reges ac principes Syriæ s. & Mesopotamiæ & Syriæ Sobal,] de q̄bus 1. Paral. lib. habet, & erant multū bellicosi, t̄m̄ terrore deiecti, gratiam petierunt & pacem. [Et Libyæ atq̄ Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: desinat indignatio tua circa nos, melius est em̄] i. minus horrendū, [q̄m̄ viuentes seruiamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi simus tibi, q̄ morietes cum interitu nostro, ipsi seruitutis nostræ damna patiamur,] i. non solum efficiamur captiui, sed vnā cum captiuitate p̄tinus occidamur. Mora namq̄ oīm̄ terribiliū terribilissimū est, secundū philosophum. Captiuitas vero q̄ est mors ciuiliis, non est mors, nisi secundū q̄d. [Oīs ciuitas nostra, oīsq̄ possessio, oēs montes & colles, & campi, & armenta boum, gregesq̄ ouium & caprarū, equorūq̄ & camelorū, & vniuersæ facultates nostræ atq̄ familiaris, in cōspectu tuo sunt oīa nostra sub lege] i. iussione, dispositio nōstra sicut placuerit tibi. Tunc descendit de mōtib⁹, & obtinuit ciuitatem munitā] i. regnorū iam p̄dictorū, [et oēm̄] i. populū] inhabitantē terram] puinciæ istæ seu q̄dam de oībus vel p̄ modum hyperbolice loquutionis est accipiendū, q̄ valde multos subdidit sibi, sicut in Da-

niele Nabuchodonosor rex Chaldæorū legit̄ cūctis regnis ac puincijs terræ imperasse. Et in Eisdra libro adferit Cyrus. Oīa regna terræ dedit mihi Deus, iuxta quem tropum scribæ & pharisei legunt dixisse de Ch̄tholice totus mūdus abiit post eū. [De vniuersis aut̄ vr̄bibus,] q̄ sic sine resistētia subdidit se ei, [et assumpsit auxiliarios viros fortes,] q̄a plus creditū illis. [Tantūq̄ metus puincijs illis incubuit, vt vniuersæ vr̄biū habitatores, principes, & honorati simul, cum populis exire obuiā veniēt, excipiētēs eum cū coronis & lāpadibus, ducētēs choros in tympanis & tibijs. Nec t̄m̄ ista faciētēs, ferocitatē p̄ctoris ei⁹ mitigare.] in toto potuerūt, q̄s eum tam honorifice acceperūt, exeundo obuiā veniēt, exeundo in quā cum coronis, i. fertis, in signū triumphos ipsius, & lāpadibus seu luminarib⁹, q̄si ad honore p̄claræ & splendide potestatis ac sap̄iæ suæ. [Nā & ciuitates eorū] q̄dam] destruxit, [vel partim muros euertēdo, vel totaliter eas incēdendo,] [et lucos eorū succidit] i. loca amœna arborib⁹ cōstita, in q̄bus suas idololatras atq̄ luxurias exercebāt, q̄d non fecit zelo veri Dei, sed ob causam q̄ subdit. [Præceperat em̄ illi Nabuchodonosor rex, vt oēs deos terræ exterminaret] i. tēpla seu phana & cultum illoꝝ, [vt vt ipse solus Deus dicere] ab his nationibus, q̄ potuissent Holofernis potētia subiugari. [Isc̄q̄ p̄peritas stulti illius pdidit eum, inducēdo eum ad tam insanissimā, sceleratissimāq̄ sup̄bia, q̄ iussit sibi diuinū exhiberi honorē, non obstatē q̄ mortalē se sciret. Talis fuit & Caius Cæsar, & Herodes p̄cussus ab angelo. ideo infinita sapia Dei decētissimi eipsum deiecit p̄ femina, & regno eum priuauit in seipso ac posteris, itz q̄ filium regni successerunt non habuit. Circa q̄d scribit q̄dam, q̄ secundū latinos ei successit Darius filius Hytaspis, sed in Scholastica historia verius recitat, q̄ ante Darium illum duo ei successerūt, quīs modico regnauerunt tēpore, s. Ireneides, & post eum frater eiusdē, [p̄transiens aut̄ Syriā & Sobal] sibi nūc subiugata, [et oēm̄ Apamiā, oēm̄q̄ Mesopotamiā, venit ad Idumgōs in terrā Gabaa.] Gabaa non est hic nomē ciuitatis terrę p̄missionis, de q̄ Saul fuit, sed loci in regno Edom, [et Septopolis,] acceptiq̄ ciuitates eorū, [vel bello, aut ex volūntaria seu potius cōacta p̄bitione ipsorū. Quæ em̄ ex timore sūt, partim sunt volūntaria, secundū philosophum, sicut p̄dictio mercii in mare. [et sedit ibi] i. in territorio illo moratus est] [per 30. dies,] cōsumēs & deuorās bona terræ illius, sic & Balac rex ait Egressus est populus ex Aegypto sedens contra me. Talis erem̄ demoratio q̄q̄ designat noīe sessionis, aliq̄ noīe stationis, in eodē verbo iacendi aut faciēdi, vt Iaco. 4. Faciemus sibi annū. [in q̄bus diebus adunari p̄cepit vniuersum exercitū virtutis] i. potestatis] suæ, [volēs cū p̄ate & gloria p̄ficisci ad vltiora. Multi aut̄ de exercitu ei⁹ discurrebāt hinc inde ad p̄dandū & male agendum.] Nabuchodonosor iste & Holofernes recte dicunt̄ tenuisse Antichij figurā, q̄ oīa deuastrabit, & q̄ subiecerūt se Holoferni, significāt eos q̄ ex timore subdent se Antichristo.

¶ Elucidatio cap. 4. Tunc audientes hæc filij Israel. Art. 4.

Modo describitur, qualiter populus Iudæorum se dedit ad resistendum imp̄ssimo Holoferni. [Tunc audientes hæc,] quæ dicta sunt in p̄cedenti cap. [filij Israel, qui habi] i. habitabant in terra Iudaj, in terra duarum tribuum post reditum à Babylonica captiuitate, post quem reditum contigerunt hæc omnia, [timuerunt valde à facie eius. Tremor etiam & horror inuasit sensus eorum, ne hoc faceret Hierusalem & templo dñi, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum. Et miserunt in oēm̄ Samariam, & vsq̄ Hiericho p̄occupauerūt oēs vertices montium,] i. impediendū iter per eos] [et muris circumdederunt vicus suos, & congregauerunt frumenta in p̄parationem pugnæ] i. de victualibus fecerunt sibi p̄uisionem ad resistendum Assyrijs, potius per orationes, ieiunia, lachrymas, q̄ per bellica arma, vel etiam per bellatorum, sed in auxilio Dei consistere. Nihilominus fecerūt q̄d in eis erat, p̄occupando itinera montiū & loca angusta, ne pateret Assyrijs iter ad Iudæam. Vnde subiungit, [faceros etiam Eliachim,] q̄ infra vocat̄ magnus sacerdos & pontifex. [scripsit ad vniuersos q̄ erāt contra Efdrelon, q̄ est contra faciem campi magni iuxta Dothaim, & vniuersis] i. Israelitis, [q̄ via trāitus esse poterat] i. p̄ q̄s Assyrij possent venire versus Hierusalē, [vt obtinerēt ascensus mōtiū, p̄ q̄s via esse poterat ad Hierusalē, & illuc custodirēt, vbi angustum iter esse poterat inter montes. Et fecerunt] i. scripsit] filij Israel, secundū q̄d cōstituerat eis sacerdos dñi Eliachim. [Circa hæc oriunt̄ difficultates, nam sicut p̄dictum est, Nabuchodonosor iste fuit Cambyses phibuit p̄sequationem ædificationis templi, ita q̄ sub eo muri templi non fuerūt erecti, nisi tam alte q̄ astantes poterant sup̄ eos appodiare, nec fuit vltra p̄sequutio facta vsq̄ ad annum secūndum Darij regis, vt patet in Aggæo, nec Hierusalē fuit reædificata, nisi post aduentum Nehemiæ, quod fuit post mortem Nabuchodonosor huius. Quæritur quoq̄ q̄s fuerit iste Eliachim pontifex, q̄m̄ Iesum filium Iosedech fuit pontifex Iudæorum toto tēpore regni Cambysis huius, & vsq̄ ad regnum Darij, sub quo templum fuit constructum & consummatum, prout Zach. 3. legitur. Insuper habetur in libro Eisdre, q̄ ex imperio Cambysis seu Artaxerxis regis, cessauerunt Iudæi ædificare: quomodo ergo ausi fuissent eius exercitui repugnare?

Dan. 1. 1. Esd. 1. 1. Ioan. 11.

Act. 11.

1. Re. 9. 16.

Num. 22.

Art. 4.

Judit. 3.

Judit. 5.

Iose. lib. 11. ant. i. ca. 2.

Agg. 1.

1. Esd. 3.

Postremo, tempore illo Samaritani erant gentiles, & fautores regis præfati ac hostes Iudæorum, ut patet in Esdras; quod ergo misit Eliachim in oem Samariam? Propter hæc & alia, quodam Hebræi hunc librum refutauerunt, & inter apocrypha posuerunt, sed quoniam iuxta præhabita, Nicena synodus librum istum suscepit, breuiter respondendum, quod tempore Nabuchodonosor huius, templum fuit inceptum, & altare super quod sacrificia offerrebatur, constructum, cultusque Dei fiebat ibi quotidie, atque pro templo dicunt timuisse Iudæi, ne templum violaretur. Similiter habitacula ministrorum templi, & quædam ædificia ciuitatis erant tunc facta ante Nehe- miam aduentum, ideo memebant hæc destrui, quibus etiam ad iussione Artaxerxis omiserunt profectum ædificium templi, maluerunt tamen se morti exponere, quam prædicata penitus dissiperent. Vel distinguendo tempora & vicissitudines temporum, mutationesque cordium humanorum, concordant prædicta. De prædicto demum Eliachim præfate aliquid opinantur, quod fuit Iesus filius Iosedech, & alio nomine sit appellatus Eliachim, quibus alij dicant quod fuit filius illius Iesu, aut alius à Iesu præfate missus. Præterea quis in Samaria tunc manebant gentiles, nihilominus ibi multi ex decem tribubus Israel morabantur, ad quos misit Eliachim. Et clamauerunt ois populus Israel ad dñm instantia magna. cum ingenti seruore & pseruatiã, & humiliauerunt animas suas in ieiunijs & orationibus, ipsi & mulieres eorum, & induerunt se sacerdotes cili- cius, ieiunauerunt & compunctione, & infantes, præstrauerunt contra faciem templi dñi. parentes & sacerdotes præstrauerunt infantes suos versus templum, ut Deus per hoc magis ad misericordiam prouocaretur, compartiendo interitioni, innocebentibus infantibus imminenti, quemadmodum 2. lib. Paral. sub Iosaphat rege legunt viri cum vxoribus & infantibus dñm inuocasse in templo. & altare operuerunt cilicio. Et clamauerunt ad dñm Deum Israel vnanimiter, ne darent in prædam infantes eorum, & vxores eorum in diuisione. ne ab hostibus dissecarent, vel ne à suis maritis abstraherent & violarent. & ciuitates eorum in exterminium, & sancta eorum darentur in pollutione, ne sancta loca & altare ac vasa cultus diuini, & insideli- bus contaminarent. & starent in opprobrium gentibus. Tunc Eliachim sacerdos dñi magnus, quod nomine solet pontifex in scripturis testamēti ver. designari, [circumit oem Israel,] ut non solum per scripta & nuncios, sed & proprijs verbis ac personali presentia populum hortaretur, consolaretur ac roboraret. colloquutusque est eos, dicens: Scitote quoniam exaudiuit dñs preces vestras, & exaudire propoluit siue exaudiet, [si manentes pmaneritis in ieiunijs & orationibus in conspectu dñi.] Tales enim preces tam piæ, diuturnæ, ieiunijs decoratæ, solent à fonte misericordie exaudiri. Memores estote Moysi, qui Amalech. i. populum Amalechitarum seu regem illum cum populo suo, [confidentem psumptuose,] in virtute sua [corporali,] & in potentia sua. i. robore adiutorij sui, seu in experientia sua bellandi, [et in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus & equitibus suis, non ferro pugnando, sed sanctis orando precibus] deiecit. Sic erunt vnuerfi hostes Israel, si pseruaueritis in opere hoc quod cepistis. Mose namque cum extensione manuum suarum orante, pualuit Iosue cum populo Israel contra Amalechitas, prout Exo. 17. legitur. Veruntamen hic multa dicunt, quæ ibi non habent, quod Amalech confidebat in suis equitibus & quadrigis, ex quibus apparet, quod venit cum curribus & mul- tis equitibus, quod consonat his, quæ libro antiquitatum Iosephus sup hoc refert. [Ad hæc igitur exhortationem eius deprecantes dñm, pmanebant in conspectu dñi, ita ut etiam hi qui offerrebant dño holocausta, sancti ciliicij offerrent sacrificia dño, & erat cinis sup capita eorum. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, ut visitaret populum suum Israel.]

¶ Expositio cap. 5. Nunciatumque est Holoferni, quod filij Israel præparassent se ad resistendum. Art. 5.

Commotio Holofernis in filios Israel vitiosa, & beneficia Dei exhibita Israelitico populo, hic narratur. Nunciatumque est Holoferni, quod filij Israel præparassent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent, & furore nimio exarsit in iracundia magna. Vocauitque oes principes Moab, & duces Ammon. i. maiores Moabitarum ac Ammonitarum, quos in auxilios sibi assumpserat, & dixit eis: Hos interrogauit, quia viciniore erant populo Israel. [Dicite mihi, quis sit iste populus qui montana obsidet, hoc est, custodit, cingit, montiumque conclusit itinera. aut quæ & quales, & quantæ sint ciuitates eorum, quæ etiam sit vir- tus. i. potestas eorum, aut quæ sit multitudo eorum, vel quis sit rex militiæ eorum.] sit pro- ximum non regebantur per reges, sed per pontifices. [et quare præ oibus qui habitant in oriente, non respectu terræ Assyriorum, ut dictum est, sed respectu terrarum transmarinarum ver- sus solis occasum, [si] contentempserunt nos, & non exierunt obuiam nobis, ut susciperent nos in pace? Tunc Achior dux oim filiorum Ammon, qui ex vicinitate loci, aut propinquitate originis, quoniam Loth pater Ammonitarum, filius fuit fratris Abraham patris Hebræorum, ut in Gene- nesi legitur, immo ex speciali pudentia Dei & studio, valde cognouit historias Iudæorum. [respondens, ait: Si digneris audire dñe mi, dicam veritatem in conspectu tuo de populo isto qui in montibus habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore meo. Populus iste ex progenie Chal-

Chaldæorum est. Nam Abraham fuit filius Tharæ Chaldæi. [Hic primò in Mesopotamia habitauit.] Non simpliciter primum, quia primo in Chaldæa manserunt, deinde in Mesopotamia, & ibi priusquam in terra ista montana, videlicet terra promissionis. Hinc Gene. 1. fertur Tulit Thare Abraham filium suum, & Loth filium filij sui Aran, & eduxit eos de Vr Chaldæorum, ut irent in terram Chanaan, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum. Vnde scriptum est Iosue 24. Trans flumini habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham & Nachor, seruiueruntque dñs alienis, quod qualiter intelligendum sit, ibi expositum est. Deserentes itaque ceteroniam patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, & vnum Deum celi coluerunt, i. verum Deum creatorem celi, & oim conten- torum in celo, quod est cõtinentia visibilium & inuisibilium secundum Damascenũ, [qui & præ- pit eis, ut exirent inde, & habitarent in Charran.] in vrbe Mesopotamiæ nomine Aran, quæ in Achiis dicitur Charran, in qua habitauerunt ad tempus, & ibi rursus præcepit illis Deus, ut ab ea intrarent terram promissionis, prout Gene. 15. legitur: Dixit dñs ad Abraham: Egredere de terra tua, & veni in terram, quam monstrauero tibi. [Cumque operuisset oem terram.] Chanaan factem, descenderit in Aegyptum: primo ipse Abraham cum Sara & Loth, sicut Gene. 12. recitatur, Deinde Iacob cum sobole sua, sicut per 400. annos, qui inchoat à promissionis facta de Isaac nascituro, aut circiter, sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorum non posset exercitus: hoc est, diffuciliter præ multitudinem poterant numerari, vt per hyperbolen intelligatur. Nam in lib Num. bis fuisse numerati legunt. [Cumque grauasset eos rex Aegypti] seruitute durissima, [atque in ædificatiõibus] urbium suarum in luto & latere subiugasset eos, clamauerunt ad dñm suum. Cumque eiecissent eos Aegyptij à se, & cessasset plaga, hoc est, interfectio primogenitorum ab Aegyptijs, [et iterum vellent eos,] filios Israel capere, & ad suum seruitium reuocare, ipsi Aegyptij, quos paulo ante exire celeriter cõpulerunt ex timore, ne iterum plagarent propter ipsorum Israelitarum detentionem, vt Exo. 12. & 13. scriptum est: fugi- tibus his. Israelitis, [Deus celi mare aperuit, hoc est, mare rubrum diuisit,] ita ut hinc inde aqua maris illius diuisa, quasi murus solidarentur, stando firmiter sine defluxu, prout Exo. 15. reperitur. [et isti pede sicco fundum maris pambulando transierunt. In quo loco dum innume- rabilis exercitus Aegyptiorum eos psequeretur ita aquis cooperit est, vt non remaneret vel vnus qui factum posteris nunciaret.] Egressis autem filijs Israel mare rubrum, deserta Sina montis occurrerunt, in via sua inuenerunt, & intrauerunt desertum, in quo mons Sinai situs est. Veruntamen in Exodo leguntur, primo intraesse desertum Sur, sed Achior iste non omnia, sed quædam notabiliora commemorat, sicut & S. Stephanus, [in quibus nunquam homo habitare pos- suit, vel filius hominis requieuit.] hoc est, conueniens habitatio hominum deserti istud non fuit, quæ ad tempus ibi manebant pastores, aut alij quidam, propter quod scriptum est Hiere. 2. Non dixerunt, vbi est dñs, qui transduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem & in- uiam, per terram sitiis & imaginem mortis, in qua non ambulauit vir, nec habitauit homo. [Illic fontes amari obdulcati,] hoc est, dulces atque potabiles, facti sunt eis ad bibendum. [Imi- raculose] Mose lignum in aquam mittente, Vnde Exo. 15. legitur: Venerit in Marath, nec poterat bibere aquas de Marath, eo quod essent amaræ, [et per annos 40. annonam] hoc est, escam videlicet manna de celo consequuti sunt, vt Exo. 16. legitur. [Vbi cumque ingressi sunt sine sagitta & arcu, & absque scuto & gladio,] Deus eorum pro ipsis pugnavit. Hoc est, victoriã ipsis donauit principaliter potestate sua diuina, nõ virtute armorum, ipsi tamen interdum armis pugnaverunt, sed Deo adiuuante pualuerunt. [et dicitur Quotiescumque autem præter Deum suum] hoc est, Deum patrum eorum qui voluit specialiter colli ab ipsis, & multa ac magna spalia beneficia contulit eis, [alterum] coluerunt. [cultu] latræ, [dati] sunt in prædam & in gladium & in opprobrium, vt pater Iudic. 1. & 10. [Quotiescumque autem pccauerunt, dedit eis Deus celi] virtutem resistendi. Deus enim illorum odit iniquitatem, cum sit essentialiter sanctus & bonus. Vnde scriptum est Sap. 14. Odio sunt Deo impius & impietas eius. [Nam & ante hos annos cum recessissent à via quam dederat illis Deus, exterminati sunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui adducti sunt in terram non suam. Nuper autem reuersi] de Babylonia captiuitate ex licentia Cyri regis, [ex dispersione qua dispersi fuerant,] adunati sunt, & ascenderunt montana hæc orientis, ad terram hanc patrum suorum montanam reuersi sunt. [Nunc ergo mi dñe, perquire si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum,] diligenter inuestiga, an in aliquo magno facinore, præsertim in idololatria Deum suum iam offen- derunt, nec inde pccauerunt, & si sic, [Ascendamus ad eos debellando, quoniam tradet Deus eorum] eos tibi. Si autem non est offensio populi huius coram Deo suo, non poterimus resistere illis, quoniam Deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vnuerse terræ. Et factum est, cum cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt oes magnates Holofernis, hæc audientes, & cogitabant interficere illum, dicentes: Quis est iste qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosori, & exercitibus eius homines inermes & sine virtute, & sine peritia artis pu-

Gen. 10.

Damascen.

Art. 7.

Gen. 46.

Num. 1. 26.

Exo. 11.

Exo. 14.

Exo. 15.

Art. 7.

gnaz: quæ ars pugnae, plus valet in filiis q̄ potestas, scdm Vegetiũ. Vnde scriptum est, Melior est sapia q̄ vires, & vir prudens q̄ fortis, ideo Salomon Prouer. 20. dixit: Cõsilijs tractada sunt bella. Veruntm̄ impj̄ isti verba Achior male intellexerũt, atq̄ mēdaciter repetierũt. Non em̄ dixit filios Israel posse resistere exercitui Nabuchodonosor regis, sed q̄ De⁹ eos defenderet eos, & pugnaret p̄ ipsos, si iusti essent. Vt ergo agnoscat Achior, qm̄ fallit nos sup̄bissimj̄ isti fuerũt animo incorrigibiles & prorsus indociles, cassendam in mōrana, & cum capti fuerint, n̄ nobis potētes eos, vtr̄ filiorum Israel, tunc cū eidē gladio trāserberabit, vt sciat ois gens, qm̄ Nabuchodonosor deus terræ est. Circa hoc scribit qdam Non dicit, Deus cæli, sed terræ. vident em̄ illius erroris fuisse, q̄ dicebat diuinā puidentiā ad cælestia se tñ extendere, secūdu qd̄ dicit Iob 22. Circa cardines cæli pambulat, nec nostra cõsiderat. Hoc aut̄ nomen Deus impositũ fuit à puidentiã rege & gubernatione, ideo Deũ terræ dicebāt, cuius regi men ad plura se extendit. Intentio aut̄ regis Nabuchodonosor & sui exercitus fuit, oēm terram suo subiugare imperio. Propter qd̄ à suis denotabatur deus terræ. Hæc ille. Cuius verba non videt cõcordare qd̄ subdit, & p̄ter ipsum alius nō est, supple Deus. Vnde videt fuisse eor̄ error, qd̄ non esset deus p̄ter Nabuchodonosor. Nam & sequēti cap. Holofernes ait ad Achior, vt oñdam tibi, q̄ non est deus nisi Nabuchodonosor. Superius q̄q̄ dictũ est: Præceperat Holoferni Nabuchodonosor rex, vt oēs deos terræ exterminaret, vt ipse solus diceret deus ab his nationib⁹ &c. Sp̄aliter vero p̄ Holoferne & bellatores ipsos, significat tyranni & p̄secutores ecclesiæ: gētes aut̄ q̄ legatos suos miserũt ad Holofernem p̄ pace, & consensũt subijci imperio eius, intelligunt pusilli & imperfecti, q̄ non valēt aliq̄ magna aduersitatis p̄ iustitia pati, nec mori p̄ Ch̄o, q̄ de talibus loquitur, q̄ tēpore tērationis recedat. Porro, p̄ filios Israel meruētes, ne Holofernes faceret Hierusalē tēplo q̄ dñi, qd̄ fecerat alijs vrbibus & dñs ipsoꝝ, intelligunt fideles rite cõstantes, q̄ magis verent̄ irreuerentiã Dei & sc̄torum ac sacramentor̄ ipsius, q̄ ppriam mortē, malūtq̄ mori q̄ Ch̄iana religiois ac fidei catholice cõculcationē videre, ideo sp̄alibus armis, immo & corporalib⁹ q̄q̄ resistūt. Per Achior demũ boni catechumeni cõpēter instructi, ac fidē tenētes, sed nō dũ baptizati signant̄, q̄lis vt (vt in Actibus legitur) fuit Apollo ille electus, viam Dei edoctus, sciens tantum Baptisma loannis, & cepit fideliter in ecclesia agere.

¶ Declaratio cap. 6. Factum est aut̄ cum cessassent loqui &c.

Articulus 6.

Factum est aut̄ cum cessassent loqui magnates Holofernis ad Achior, vt habetur in fine præcedentis cap. indignatus Holofernes, magnatibus suis consentiens & applaudens, [dixit ad Achior: Qm̄ prophetasti nobis] Hoc irrisorie ait, [dicens, q̄ gens Israel descendatur à Deo suo: Iq̄n̄ obedit ei in oibus, vt ostendam tibi qm̄ non est Deus nisi Nabuchodonosor, cum perculserimus eos omnes, sicut hominem vnum,] hoc est, ita q̄ nullus eorum euadat, vel ita facilliter sicut hominem vnum, [tunc & ipse cum illis interibis, & omnia Israel tecum p̄ditione disperiet, & probabis. In teipso experieris, & tua morte testaberis,] q̄ Nabuchodonosor sit dñs vniuersæ terræ: Tuncq̄ gladius militiæ meę transiet per latera tua, & cõfixus caedes inter vulneratos Israel, & non respirabis vltra, donec extermineris cum illis. O q̄ stolidissima verba, quia & dato q̄ filij Israel & Achior pm̄issi fuissent occidi ab Holoferne, ex hoc consequens non fuisset, q̄ Nabuchodonosor esset deus terræ, sed q̄ esset tyrannus & persecutor crudelis. Nam & impj̄ in hac vita frequenter p̄valent contra iustos, quos Deus exercet, purgat, & coronat per impios. Porro si p̄phetiam tuam veram existimas, non cõcidat hoc est, in merorem non cadat vultus tuus, & pallor qui faciem tuam obtinuit, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse. Vt aut̄ noueris, quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illos populo sociaberis, vt dum dignas gladij mei penas exceperint, ipse simul vltioni subiacas. Iq̄uis aut̄ Achior credidit se vera dixisse, non tñ mirũ fuit q̄ timuit, qm̄ ignorauit, an filij Israel Deo placerent, & qm̄ vidit verba sua recta intentione placita, tam puer se, agre, & erronee esse accepta. Tunc Holofernes præcepit seruis suis, vt cõprehenderent & ducerent eum. Achior in Bethuliam, quæ de vrbib⁹ filioꝝ Israel fuit Holoferni vicinior, & traderent eum in manus filioꝝ Israel. Et accipientes eum serui Holofernis, p̄feci sunt p̄ cæpestria, sed cū appropinquassent serui Holofernis cū Achior [ad montana, exierũt contra eos fundibularij] Israelitæ, iacientes saxa cum fundis, q̄ montiũ itinera obseruabāt. Illi aut̄ serui s. Holofernis, diuertētes à latere montis, ne à fundibularijs læderent. Holofernes aut̄ iubens seruis suis pducere ipsum Achior vsq̄ Bethuliam, putauit q̄ filij Israel non auderent suos lædere seruos. ligauerunt Achior ad arborē manibus & pedibus, & sic vincũ dimiserũt eum, & reuersi sunt ad dñm suũ. Porro filij Israel soluētes eum, duxerũt Bethuliam, atq̄ in medium populi illum statuentes, percontati sunt. Inquisierunt, [quid rerum esset] i. Iob causam, & ob cuius rei euentum, q̄ illum vincũ Assyrij reliquissent. In diebus illis erant illic principes, Ozias de tribu Simeon, & Charmi q̄ & Othonie.] Circa hoc in Scholastica fertur hi-

historia, q̄ aliqui de Hierl'm miserat̄ duos sacerdotes ad Oziam hunc in Bethuliam, sicut ad conlandũ, dirigendũ & cõforandũ ciues Bethulie. In medio itaq̄ senioꝝ & in cõspectũ omniũ Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat, ab Holoferne interrogatus. Cumq̄ vniuersa Achior exposuisset, qualiter erat interrogatus ab Holoferne, & qd̄ rñdit eidē, omnia populus Bethulie hæc audies, cecidit in facie, adorates dñm, quia ex verbis Achior cõpuncti fuerunt, & valde accessi ad innocationē Dei, spemq̄ exauditionis conceperat, & zelo iusto zelabant̄ pro Dei honore, pro veritatis ac iustitiæ manifestatiõē, & cõmuni lamētatiõē & flctu vnanimes suas preces dno effuderũt, dicētes: Dñe Deus cæli & terræ, intue re. i. intue dõ deijce & castiga [supbiam eor̄] vt in p̄senti puniat, nō amplius peccēt, nec cultui diuino valeant aduersari. Ne p̄ pro deiectionē hostiũ boni cõmunis, orari potest ex zelo iustitiæ, & boni cõmunis amore. [et respice] oculo pietatis [ad nostrã humilitatē], qui p̄strati in toto corde & corpore, nos corã te humiliamus, [et faciem sanctoꝝ tuor̄ attēde] i. mētes fidelium, seu preces & merita patriarchar̄ ac prophetar̄ sanctoꝝ, p̄ quos nos exaudire digneris, & obēde quia nō derelinque præsulum dē te] hoc est, tua pietate & gratia, [et p̄sumētes de te, & de sua virtute] i. potestate seu dignitate, [gloriantes] inaniter ac supbe, [humilias] hoc est, deijcis, punis & damnas. [Finito itaq̄ flctu, & p̄ totã diem oratione populor̄ completa, conso lati sunt] ipsum Achior, dicētes: Deus patrum nostror̄, cuius tu virtutē prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinē i. recompensationē, vt eorum magis tu interitum videas. Cum vero Deus noster hanc libertatē dederit seruis, hoc est, liberationē ab Assyrijs, quã tibi optamus, & affuturam speramus, [sit & tecum dominus in medio nostri] p̄ gratiam specialem, vt sicut placuerit tibi, ita cum omnibus tuis conuerferis nobiscum] i. inter nos viuas & circũcisionē obseruantiasq̄ legis nostræ accipias, si volueris. Non enim tenebatur Gētilis ad legis mandata, nisi moralia cum fide Christi vēturi, sed si voluerunt communicare Iudæis in eũ agni paschalis, alijsq̄ quibusdam cæremonialibus legis, oportebat eos primitus circũcidi, iuxta illud Exo. 12. Hæc est religio phasæ: si quis peregrinorũ in vestram voluerit trãfere coloniam, circũcideret prius omne masculinum eius: si quis autē circũcisus non fuerit, non vescetur ex eo, quæ admodum enim modo nullus admittitur ad Euangelicę legis sacramēta, nisi baptizatus, sic nec tũ ad Mosaicę legis sacramēta, nisi circũcisus. [Tũc Ozias finito con silio eius] quo tractauerunt, quid in tam ardua causa eis restaret agēdum, [suscepit eum] videlicet Achior, [in domum suam, & fecit cœnam magnam. Et vocatis omnibus presbyteris] hoc est, senioribus seu sacerdotibus [stimul, expleto ieiunio, recesserunt. Postea conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam] i. in synagoga [orauerunt.] Habebant namq̄ in singulis vrbibus suis synagogas, in q̄bus vacabāt orationi, deuotioni, lectio niq̄ legis & prædicationi, & omnes pariter orauerunt, vt cõmunis oratio exaudibilior esset. Non enim solet p̄ p̄dicationi sua communitatis repelli oratio. Vnde 2. ad Corinth. 4. ait Apostolus: Adiuuantibus vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum personis facierum, eius quæ in nobis est donationis per multos gratia agantur pro nobis.

¶ Explanatio Cap. 7. Holofernes autem altera die &c.

Art. 7.

Angustia & coarctatio filioꝝ Israel ex obsidione Assyrioꝝ, hic describitur: [Holofernes aut̄ altera die] i. die sequēti postq̄ tradidit ipsum Achior Israelitis, [p̄cepit exercitibus suis] fuit aut̄ vnus totalis exercitus, sicut & vn⁹ princeps militiæ, sed diuisus fuit in aliquas turmas. [vt ascenderet contra Bethuliam] in alto inter montes locatã, ideo ait, ascenderent. Voluitq̄ statim indignationē, crudelitatem & cõminationē suam implere. Indignat̄ quoq̄ accepit, q̄ serui sui fuerũt à fundibularijs Israeliticis fugati. [Erāt aut̄ pedites bellatores cētum viginti millia, & equites viginti duo millia] Supra legit, q̄ erāt duodecim millia equitũ sagittarioꝝ, ideo auctus videt̄ numerus equitũ, vel eq̄tes nō erāt sagittarij oēs, p̄ter p̄paratiões, i. præter turbã & numerũ filioꝝ viroꝝ, quos occupauerat captiuitas] i. q̄s cepit & in auxiliarios sumpsit. [et adducti fuerāt de puincijs & vrbib⁹] vniuersæ iuuentus] i. oim iuuentus, quos sic in suũ redegit obsequiũ. [Omnes parauerũt se pariter ad pugnã cõtra filios Israel, & venerũt per crepidinē] i. summatit̄ seu extremitatē [mōtis vsq̄ ad apicē] i. summatit̄ loci, [quæ respicit sup̄ Dothaim] hoc est, locũ seu oppidũ sic vocatũ, [à loco qui dicitur Belma, vsq̄ ad Chelmon] q̄ est cõtra Esdrelon. Filij aut̄ Israel vt viderũt multitudinē illoꝝ, quã in alto loco illo poterat̄ cernere, [prostrauerũt se sup̄ terrã,] humiliter deprecãtes diuinũ auxiliũ, sine q̄ sciuerũt se nequaquã posse illis resistere, & nihilominus qd̄ in ipsis erat agētes, [mittētes ciuēres sup̄ capita sua, vnanimes orãtes, vt Deus Israel ostēderet misericordiã suã sup̄ populum suũ. Et assumētes arma sua, se derunt per loca quæ angustũ itineris tramitē] hoc est, ante viã callem cõpendiosum, [dirigũt inter montosa,] hoc est, inter loca montana ostendunt, siue redificant. [et erāt custodiētes ea] ne Assyrij per ea ad Bethuliam seu alia oppida sua possent accedere. [Porro Holofernes dum circũiuit per gyrum] Bethulię à remoto, [reperit quod fons qui infuebat in aqueductum illorum] qui in Bethulia erant, ad quos aqua fontis illius

per aqueductum illū currebat. Hoc, vt magister in historijs addit, inuenit per auiculas quæ bibebant aquā de aluocō, & per latentes rimulas aqueductus. [& incidi p̄cepit aqueductū illorum] ne per eum aqua in urbem illā decurreret. [Erant tamē non lōge ab vrbe fontes, ex quibus ciues Bethulix [sursum] hoc est, secreta ne ab Assyrijs notaret, [videbant haurire aquā ad refocillandum] ardorem & siccitatem sitis suæ, magis q̄ ad potandum. [Sed filij Ammon & Moab] qui oderunt Israelitas, [accesserunt ad Holofernem] cupientes ei placere, [& dixerunt: Filij Israel non in læca, nec in sagitta confidunt] hoc est, tibi opponunt se, nō ex confidentia armorū, sed locoꝝ suoz. ideo subditur: [Sed montes defendunt illos,] quia propter loca illa montosa difficile est illos accedere, & oporteret nos diu in obsidione manere. [& muniant] hoc est, protegunt ac confortāt, [illos colles in præcipitio] i. in magna altitudine [constituti, vt ergo sine cōgressiōe pugnæ possis eos superare, pone custodes fontiu, vt non hauriant ex eis, & sine gladio interficias eos, aut certe fatigati, tradent ciuitatem suam, quam putant, in montibus positā, superari non posse. Et placuerunt verba hæc Holoferni, & coram omnibus satellitibus eius. Et constituit per gyrum centenarios per singulos fontes. Cūq; custo dia ista] fontiu [per dies viginti esset expleta, defecerunt cisternæ] hoc est, aquæ cisternæ, [& collectiones aquarū] quæ ex fontibus solebar acquiri. [Tunc ad Oziam cōgregati sunt omnes viri] i. ciues Bethulix, [edicentes: Fœminæ & iuuenes & paruuli, omnes simul vna voce dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te] hoc est, iustitiā suam ostendat in eo, q̄ inter nos culpam habet in causa hac, [qui fecisti in nos mala] i. afflictionem hanc induxisti super nos tuo consilio imprudenti, [nolens loqui pacifice cum Assyrijs] tractādo cum eis, vt nos in seruos susciperet. [Et propter hoc vēdidit nos Deus in manibus eoz] hoc est, propter istam rebellionē Deus iam quasi dedit nos potestati ipsoz, sicut res datur pro precio. [Et ideo non est qui adiuuet, cum prosternamur ante oculos eoz] i. ipsis sciētibus & nos circumvallantibus, corruamus in mortem, [in siti] ex pot̄ defectu. [& perditione magna. Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte] hoc est, sine diuturniore resistētia [tradamus nos Holoferni. Melius est em̄ vt captiui benedicamus dñm vinentes.] Et sic habebant adhuc aliquam confidentiam euadendi mortem, si se traderent Holoferni. Parua tamen spes ista. [Equam moriamur, & simus opprobrium omni carni, cum videamus vxores nostras, & infantes nostros mori ante oculos nostros. Contestamur hodie caelum & terram] hoc est, omnem creaturam, seu angelos & homines in testimonium sumimus, & cum attestatione tali rogamus. Contestamur quoq; sic: [Et Deum patrum nostroz, qui vlciscitur] i. vlciscendo vitia nostra punit, [nos secundum peccata nostra, vt tradatis ciuitatem in manus militiæ Holofernis, vt sit finis nostræ] i. mors breuis in ore gladij, qui longior efficit in ariditate sitis. Et cū hæc dixissent, fact̄ est sletus & ululatus maguus in ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad dñm, dicētes: Peccauimus, iniuste egimus. Tu q̄ pīes, in tuo sigello vindica iniquitates nostras] hoc est, per teipsum seu angelico ministerio corrige nos. [& noli tradere cōfidentes te] i. nos fideles qui te confitemur vob̄ Deū, [populo qui ignorat te.] iuxta hunc modū dixit rex Dauid: Melius est mihi incidere in manus dñi, [multæ enim sunt misericordies eius] q̄ in man̄ hoim. [vt nō dicāt inter gētes] i. ne increduli inter se dicāt [Vbi est Deus eoz?] i. iam apparet q̄ Deus eoz nō curat de eis, nō potest eis auxiliari, ac si dicāt, p̄ tuo honore zelamus, & si nō vis nos exaudire ppter nos, saltē ppter teipsum & tuipsum us honorē & gloriā nos exaudi, ne blasphememur a perfidis & iniquis, sicut p̄ Esaiā testatus est: Propter me ego faciā vt nō blasphemem. Ezech. 43. Non ppter vos, ego faciā, notū sit vobis, sed propter nomē sanctum meū. [Et cū fatigati his clamoribus, & his sletibus lassati siluissent, exurgens Ozias infulis lachrymis, dixit: Aequo animo estote fratres] sperādo in dño, [& hos quinque dies expectemus a dño misericordiā.] ideo exprimit quinque dies, quoniā aqua quā habebāt, quæ vix per vnā diem suffecit ad satietatem, nō videbat vltra quinque dies posse seruire, quāuis parcissime sumpta. [Foran em̄ indignationem suam abscinder, & dabit gloriā nomini suo. Si autem transfactis quinque diebus non venerit adiutoriū nobis] a Deo, [faciemus hæc verba quæ loquuti estis] vrbe tradendo. De hac præfixione quinque dierum reprehenditur iste Ozias sequenti capitulo, vt ibi patebit.

¶ Declaratio cap. 8. Et factum est.

Art. 8.

Exhortatio, oratio & consiliū venerabilis viduæ Iudith, hic referunt: [Et factum est cum audisset hæc verba] Ozix, qui dixit, q̄ traderet vrbe post quinque dies, nisi interim veniret auxilium. [Iudith vidua de tribu Ruben] cuius stirps in textu describitur, [& vir eius Manasses in diebus messis mortuus est. Venit enim æstus super caput eius,] ex quo ardore solis fuit inas accensus, & ægritudinem incurrit letalem, sicut & quartæ Regum quarto legitur de filio Sannatidis suscitato per Helisæum. [& sepultus est cum patribus suis. Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus & mensibus sex.] Voluit enim deinceps in viduali castimonia Deo seruire. [Et in superioribus domus suæ fecit sibi cubiculum secretū,]

&

& in ipso cubiculo oratorij, vt sequenti parer capso, & camerula illa fuit etiā oratorium eius. [in qua cum puellis] i. ancillis, aut cognatis, [clausa morabat.] ita q̄ raro exiit domum, soli Deo vacās in loco abstracto, & viroz vitās aspectus, familiaritates, colloquia, cōiuita, & cæteras lasciuia occasiones, nō solū ne ipsa ad carnalia incitaret, sed ne appeteret ab alijs. [& habens sup lumbos suos cilicium] pro carnis edomatione, maiorisq; græ impetratiōe, [ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ,] quibus in viduitate pmanst. Maritatus autē mulieribus nō liceret sic ieiunare sine cōsensu mariti. [pter sabbata & neomenias] hoc est, exordia mēsu, quia in primō die cuiuslibet mēsis fuit quæ dā festiuitas legis, vt in Leuit. 23. & Deu. 5. patet. Vñ Psal. 80. Buccinare in neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ. [& festa domus Israel] [festa, Paschale & Tabernaculoꝝ, & Hebdomadarū seu Pentecostes, quæ erāt festa legis præcipua.] [Erat autē elegati] i. veniit [aspectu nimis,] habens pulchritudinē corporale, morale & spūalem, [Cui vir suus reliquerat diuitias multas & familiā copiosam:] sicq; eius contentia fuit magna, & multū laudabilis, quia inter tot incitamentā libidinis, quæ sunt, iuuentus, pulchritudo, opulētia, & multitudo viroz p̄sentium, mansit tā casta. [& hæc erat in omnibus] i. Tim. 5. famosissima, quā timebat dñm valde] filiali timore, qui pfectā & feruidā charitatē includit, facitq; hominē corā Deo custoditū, sollicitū, & irrephēbiliter cōuersantē: quia vt Salomon loquit, Qui timet Deū, nihil negligit. [Nec erat qui loqueret de illa verbū malum] quia Deo atq; hominibus ex sua exemplari & sancta complacuit vita, tales quoq; erāt beatissimi Ioannis Baptistæ parēs, incedētes in omnibus iustificatiōibus dñi sine querela. [Hæc itaq; cum audisset,] hoc est, sedēs in domo sua pcepisset, [qm̄ Ozias pmississet, q̄ transfacta quæta die traderet ciuitatē Assyrijs] quia vt apparet, nō aderat, quādo Ozias ptulit ea. Nam subditur: [cmissit ad presbyteros Cambri & Charmin,] vt veniret ad se, quia inuite processit in publicum, [Luc. 1.] [Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est verbum, in quo consentit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyrijs, si intra quinque dies non venerit vobis adiutoriū?] Quasi dicat, illicitum est. Cur non direxit sermone ad Oziam? Ad hoc aliqui dicunt, q̄ nondum erat præfens, quibus obijci potest, q̄ infra in isto capitulo, Ozias & presbyteri leguntur ei pariter respondisse. Ad quod dici potest, q̄ interim forsan aduenit. Vel si cum presbyteris venit, tamen presbyteros primo affatur, quoniam sacerdotum fuit etiam ipsum Oziam super hoc increpare. [Et qui estis vos qui tentatis dñm?] quasi dicat, merito essetis nimis prudentes ad hoc, nec aliquo modo vos decet. [Non est iste sermo qui misericordiā puocet] i. exauditionem mereat a pietate diuina, [sed potius qui irā excitet, & furorē accēdat] i. rigorē diuinæ mereat iustitiæ in vindictā quæ tētat Deū, est græ peccatū. Nēpe phigere tempus, infra quod, si Deus nō subuenerit, cessat ab eius inuocatiōe cōtra p̄idos, est infra tēpus p̄pria libertate determinatū velle experiri diuini succursum subsidij, alioq; incredulis subiugari, etiā in destructionē cuius diuini, quædam modū fuit in isto casu. si em̄ aduersarij obtinuissent Bethuliā, de facili obtinuissent ac destruxissent Hierlm. Et si obijciat q̄ Hieremias ppheta cōsuluit Sedechiæ regi, vt traderet vrbe Hierlm Nabuchodonosor regi: Dicendū q̄ cōsuluit hoc, non in destructionē vrbs & tēpli ac cultus diuini, sed pro cōseruatione illoz, quia sciebat q̄ ciuitas & tēplum destruerent a Chaldeis, nisi sponte eis dētraherent. [Posuistis vos tēpus miserationis dñi] hoc est, tēpus infra quod Deus clemēter subueniat, [& in arbitrio] id est, iudicio vestro, [tēpus constituitis ei, sed quia patiens est dñs] i. longanimiter ferēs offensam, nō statim vlciscens. Patientia autem & virtutes morales quæ circa passiones versant, non cōpetunt Deo, quo ad passionum ordinationē, sed quātum ad operis conformitatē. [in hoc ipso] i. de culpa hac [p̄nitentiamus] & ex humilitate connumerat se eis, qui rei erant in illo peccato. [& indulgētiam eius cum lachrymis posulemus,] vt sit vera contritio ex intimo cordis fundo proveniens. sic em̄ placat, inueniturq; Deus, iuxta illud Deut. 4. Cum quaesieris dñm Deū tuū, inuenies eum, si tamen toto corde quaesieris eum, & tota tribulatione animæ tuæ. [Et ideo humilissimi illi animas nostras] i. ad Dei honorem, recognoscamus humiliter p̄prias culpas. [Non em̄ quasi homo Deus sic cōminabit] i. nō ex impetu passiois, nec vt mox inferat vltionē, [neq; sicut filius hominis ad iracundiā pronocabit, cum sit simplicissima, & prorsus immaterialissima mens inuariabilis in æternū, qui p̄ Malac. 3. protestat: Ego dñs & non mutar. De quo & Baalam loquitur: Non est Deus quasi homo vt mentiat, nec vt filius hominis vt mutetur.] [& in spiritu * contrito] hoc est, corde compuncto, [& humiliato seruientes illi,] quia ait per Esaiam: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & tremmentem sermones meos? [Dicamus sentes domino, vt secundum suā voluntatē sic faciat nobiscum misericordiam suam.] Hoc enim Deo gratissimū est, vt rationalis creatura propriam voluntatem plenarie creatori suo resignet, malet & offerat. sic nāq; Chrus passione instante exorās, non reā, inquit, sed tua voluntas fiat. [vt sicut cor nostrū conturbatum est,] hoc est, vehemēter perterritum, cōtristatum, afflictum. [in superbia eoz,] i. ex ambitiosa & arroganti inuasiōe, comminatione, obsidione Assyrioz istoz. [cita de nostrā humilitate]

Iudith 9.

Eccles 7.

Luc. 1.

Hierc. 39.

Iob 35.

Ngc. 33.

conflicta-

tihūliato

Esa. 66.

Matt. 26.

glo-

a. Reg. 24.

Esa. 48.

gloriamur in dño] hoc est, de liberatiōe nostra humiliter postulata à Deo, qm̄ non sumus sequuti peccata patrum nostrorū, qui dereliquerūt Deum suum] idola adorādo, sanguinem innocētē fundendo, aut occidendo pphetas, aut cōsimilia ppetrando facinora. ideo merito in Deo nostro confidimus, q̄ ab hostibus istis nos eruet, sicq; verba hęc ptulit Iudith, non populū suū laudādo simpliciter, sed ad augendū sibi ac populo spem in Deo, sicut & Ezechias angustiatas à rege Assyriorū, inuocās dñm: Obsecro, ait, memento quō corā te ambulauerim in veritate & corde pfecto. [p quo scelere dati sunt in gladiū, & in rapinā inimicis suis. Nos autem aliter Deum nescimus] per fidem & cultum, p̄ter ipsum: quia nec alius Deus est. [expectemus humiles consolationem eius.] Non em̄ repellat in sempiternum dominus, quia & abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarū suarum, vt Threnorū 4. loquitur Hieremias. [Et exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorū,] hoc est, tribulationes nobis illatas ab hostibus, vindicabit in ipsis, eos affligendo, vt iustum est. [et humiliabit] i. deñciat, omnes gentes quę insurgunt contra nos, & faciet illas sine honore dñs Deus noster. [Hęc fuerunt verba bonę fidutię, non prophetię, vt æstimatur, quīs paulo post euenerint.] Et nunc fratres, qm̄ vos qui estis presbyteri in populo Dei,] hoc est, sacerdotes & seniores, & ex vobis pendet anima illorū. i. salus & prosperitas animarū ipsoꝝ ex vestra salubri eruditione, virtuosaq; conuersatione, pro magna parte dependet, iuxta illud Ecclesiastici 10. Qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Hinc per Hieremiam dñs asserit: Quia stulte egerunt pastores, & dñm non exquirēterunt, propterea omnis grex eorū dissipatus est, [ad eloquium vestrum corda illorū erigite] hoc est, vestra salubri exhortatione corda ipsoꝝ ad Deum reducite, vt confidat in ipso. [vt memores sint, quia tentati sunt patres nostri] i. multipliciter impugnati ab inuisibilibus ac visibilibus inimicis, vt pbarentur, si vere colerēt Deum suum] i. quatenus per aduersa pateret, an Deo constāter atq; fideliter adhererent. Vnde & Iudic. 3. legitur: Dimisit dñs Chanaanos, vt in eis experiretur Israelē, vtrum audiret mādata dñi, an non. [Memores esse debent, qm̄ pater noster Abraham tentatus est:] iuxta illud Gen. 22. Tentauit Deus Abraham. [et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.] Nam ex carissima prexit ex terra Chanaan in Aegyptum, & ibi ablata est ei propria vxor, & puteos eius abstulerunt aut repleuerunt. Palastini, quę omnia legunt in Genesi. [Sic Isaac] qui exhibuit se paratum, vt offerret Deo in holocaustum. [Sic Iacob, & Moses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transferūt fideles.] Sic ait Paulus, quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū cælorum. [Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore dñi], qui aduersitates & impugnationes non tolerauerunt patienter ac timorate, aut prauis suggestionibus non resistenter idonee, [et impatientiam suam & improperium murmurationis suę cōtra Deum protulerūt] aduersus ipsum murmurādo, seu ipsum tentādo, aut culpā retorquēdo in ipsum, exterminati sunt ab exterminatore] i. interfecti Deo præcipiente, & eius sententiā angelo hono aut malo exequēte. Etenim in Numeris pueri filij Israel legunt dixisse: Vtinā mortui essemus in Aegypto, vrinā pereamus, & nō inducat nos dñs in terrā istā, ne cadamus gladio. Propter quod Deut. 1. Moses loquitur eis: Noluitis ascendere, sed increduli ad sermonem dñi murmurati estis atq; dixistis: Odit nos dñs. Hinc dñs dixit ad Moysen: Viquequo multitudo hęc pessima murmurat contra me? In solitudine hac iacebant cadauera vestra, & à serpētib; perierūt] secundum illud Num. 21. Inmisit dñs in populū ignitos serpētes. Ab infernalibus quoq; serpētib; tales peccādo piritaliter snecabant. [Et nos ergo non vlciscamur nos pro his quę patimur] ex impatientia aut diffidentia, nec peccemus in Deum contra ipsum murmurādo, seu quasi volēdo vindicare iniurias nostras, per offensam & inhonorationem ipsius Dei, derogādo iustitię eius, aut ascribēdo ei impatienter nostras miseras. [sed reputantes peccatis nostris hęc ipsa supplicia minora esse,] ita vt fateamur ex corde, q̄ peccando meruimus pati aduersa his grauiora, [flagella dñi, quasi serui qui corripimur à domino] i. castigationes istas Deo permittēte aut ordināte atq; volēte nobis infligtas, [ad emēdationē, & non ad perditionē nostram euenisse credamus:] vt scilicet per tēporales pœnas purgati, tormēta euadamus æternā vel etiam à p̄senti psecutione eripiamur, dñm inuocādo, & quę illata sunt, æquanimitē sustinēdo. [et dixerūt illi Ozias & presbyteri,] qui exhortationē & in crepationē scemina patiēter & humiliter susceperūt propter virtuositatem ipsius, quia & ipsa ex zelo iustitię, charitatis seruore, & ex inspiratione diuina humiliter, non iactanter, fuit locuta. [Omnia quę locuta es, vera sunt, & nō est in sermonibus tuis vlla reprehensio. Nunc ora pro nobis dñm, qm̄ mulier sancta es & timēs Deum. Et dixit illis Iudith: Sicut quod loqui potui, Dei esse cognoscitis] i. verę atq; salubre, cita quod facere disposui, probate] i. suo tempore cōsiderate, & nūc interim expectate, donec p effectū propositi mei pensetis, [si ex Deo est, & orate vt firmū faciat Deus cōsiliū meū] i. illud p̄ficiat, & ad salutariē ducat effectū. [Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeam cum Abra meā] id est, cum ancilla meā, & orate

4. Reg. 20.

Hiere. 10.

Gen. 12.
Gen. 16.
Gen. 22.
Gen. 34.
Exo. 16:32
Acto. 14.

Nūc. 14.

Nūc. 14.

Nūc. 21.

orare, vt sicut dixistis, diebus quorū respiciat dñs populū suū. Vos aut nolo vt scrutemini actū meum] i. non interrogetis à me quid agere velim. [et vsq; dñ renunciem vobis] qd egerim vel per meipsum, sive per aliū. [Nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad dñm Deū nostrū.] Et dixit ad eam Ozias princeps Iudæ] i. vnus de principalibus & rectoribus tribus seu populi Iudæ, scdm̄ qd Nicodemus vocat princeps Iudæorū. [Vade in pace, & dñs sit tecū in vltionem inimicorū nostrorū.] i. insigēdo per te hostibus nostris iustā punitionē in vindictā iniquitatum eorū aduersum nos. Ex isto caplo accipere possumus multa moralia & optima documenta. Nempe in primis ex isto informant caplo videt vniuersę, vt quīs formosę, iuuenes, nobiles, diuitesq; cōstant, atq; in viduali castimonia perseuerēt, & quo appetibiliores fuerint, eo plus vident occasiones lasciuie ac scādala aliorū, & corpus suū in spūs redigāt seruitutem aspero (aut etiā ciliicino) vestitu, ieiunijs, oronibus, disciplinis, vigilijs. Insup hic docetur, ne Deū aliquo modo tentemus, sed in ipso vsq; in finē, etiā si nos occiderit, cōfidamus, & dum Dei misericordiā imploramus, ipsum nequaquā verbis aut actibus seu negligentia offendamus. In omni quoq; necessitate, tribulatione, angustia in spiritu cōrito & humilitate dñm inuocemus. Cuncta demū aduersa cum inuidia patientia amplectamur humiliter, confitētes q̄ peccata nostra multo maiora mereant supplicianeq; nos vlciscamur, nec contra dñm vltatenus murmuremus, sicq; sanctorū patrum exempla considerantes, eadem totis viribus imitemur, & proximos, vt pro nobis assidue orent, pulsemus.

Ioan. 3.

1. Cor. 9.
Iob. 13.

Dan. 3.

1. Cor. 10.

Expositio Cap. 9. Quibus abscedentibus &c. Art. 9.

Oratio Iudith hic introducit. [Quibus abscedentibus, Iudith ingressa est oratoriū suū] qd erat in supioribus, vt patuit p̄cedenti caplo, [et induens se cilicio, posuit cinerē super caput suum.] Dicunt aliqui, q̄ p̄ter cilicium quo fuit supra nudum corpus vestita, etiam iam vestiuit se cilicia veste exteriori, [et prostrernens se dño,] cui se humiliavit vestitu & cinere, corde & corpore, [et clamauit ad dñm] ex vehemēti affectionis suę ardore, [dicens: Dñe Deus patris mei Simeon,] ex quibus verbis apparet, q̄ fuit de tribu Simeonis, cum p̄cedenti sit dictum caplo, q̄ fuit de tribu Ruben. Ad quod nōnulli respōdent, q̄ fuit de tribu Ruben, ex parte patris, atq; ex tribu Simeonis ex parte matris, quod & in Scholasticā affirmat historia. contra quod arguit quidam satis prolixē. Primo, qm̄ mulieres non debebant coniungi viris alterius tribus. Secundo, quia Ruben ad quem reducitur generatio Iudith, non videtur fuisse Ruben patriarcha filius Iacob, sed alius, quoniā inter patriarchā & Iudith multo plures fuerunt generationes q̄ p̄cedenti capitulo inducuntur. Tertio, quia nec in Genesi, nec Paralip. scribitur aliquis filiorū ipsius Ruben vocatus fuisse Simeon, sicut in p̄cedenti capitulo. Ad quę omnia facilius posset respondere, qui p̄fatam respōsionē vellet tenere. Respondendo ad primū, q̄ mulieres quę non successerunt in hereditate paternā, poterant contrahere cum viris tribuum aliarum, sicut Dauid de tribu Iuda sumpsit Michol de Beniamin tribu. Ad secundum, q̄ non omnes, sed quædā præcipue generationes ipsius Iudith in ascendendo ponuntur Cap. p̄cedēti. Ad tertiu, q̄ Simeon ille filius Ruben medietus aut immediatus, binomius fuit. Deniq; p̄tæctus, dicens ipsam Iudith fuisse de tribu Simeonis ex parte patris & matris, in argumentationis suę processu affirmat, q̄ Iacob cito postq̄ Esau quadragenarius duxit vxores, perrexit ad Mesopotamiam, & quadraginta octo annorum fuisse videtur dum genuit Ruben. Circa quod dico, q̄ Iacob erat octoginta annorū aut circiter, quādo ad Mesopotamiam est profectus, siquidem Gene. 37. legitur ipse Iacob filium suum Ioseph præ cæteris dilexisse, quia in senectute sua genuit eum. Rursumq; Gene. 47. fertur, q̄ Iacob ingressus Aegyptū, locutus sit Pharaoni: Dies peregrinationis vitæ meę sup terrā, centū triginta anni sunt parui & mali, & tunc Ioseph nondū erat quadragenarius: triginta namq; fuit annorū, quādo à Pharaone cōstitutus est princeps Aegypti, vt habetur Gene. 41. Deinde fluxerunt septem anni fertilitatis, quibus euolutis primo anno caritię uenerunt fratres eius ad eum, quibus secunda vice ad se reuersis locutus est: Bienniu est q̄ cepit esse famess adhuc quinque anni resāt, quibus nec arari potest nec meti, & tunc erat triginta nouem annorū. Moxq; misit pro patre suo, qui tunc fuit centū triginta annorū, sicq; in nauitatis Ioseph fuit nonagenarius. Porro in Mesopotamia habitauit annis viginti, quę oīa patent in Genesi, & dato q̄ Ioseph fuisset natus in vltimo illoꝝ viginti annorū, tñ pater eius fuisset septuagenarius, quādo Mesopotamiā est ingressus. Ioseph aut natus fuit quattuordecimo circiter anno habitationis Iacob in Mesopotamia, vt in Genesi patet. Vnde cōcluditur, q̄ Iacob fuerit circiter septuaginta sex annorū, quādo venit ad Mesopotamiam. [qui de diti illi gladiū in defensione alienigenarū.] i. ad vlciscendū sup̄rū quod alienigenę seu infideles Chanaanī cōmiserunt in filia Iacob. [qui violatores extiterūt in conuinatione sua] i. sua pollutiōe corruerūt Dinam filiam Iacob. Vñ subiungit, [et denudauerunt femur virginis in cōfussionem.] & sumitur hic plurale pro singulari, quoniā solus Sichem filius Emor illam corripuit. Vel ideo ait pluraliter, violatores, quoniā aliqui adiuuerūt eū ad perpetrandum hoc.

Iudith 8.

Judith 8.

Ibid.

1. Reg. 18.

Judith 9.

Gene. 45.

Gene. 30.
Gene. 28.

Gene. 34.

hoc scelus. [& dedisti mulieres eorum in praeda, & filios eorum in captiuitatem, & oem pradam in diuisionem seruis tuis] videlicet filijs Iacob, [qui zelauerunt] i. per amorem sequuti sunt [zelum tuum] i. seruorem tibi placentem contra iniustitiam. Vide quae totum istud repugnare scripturae canonicae, quae Iacob redarguit ultionem praefata, dicens Simeoni & Leui Turbabis me, & odiosum fecistis habitatoribus terrae huius. In extremis quoque agens, valde abhorruit illam vindictam, dicens: Simeon & Leui vasa iniquitatis bellantis. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cetero eorum non sit gloria mea: quia in fuore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Vnde elicit, quod non zelo Deo placere seu zelo Dei, sed ex furore & indignatione illud fecerunt. Ad istud magister in historijs breuiter dicit: Iudith non commendauit factum Simeonis, quod detestatus est Iacob, sed ultionem factam a domino per manus ipsius. Alius quidam prolixius respondens: In illo (inquit) facto duo fuerunt, videlicet zelus vicifedi superius, & illud fuit iustum & licitum, quia non habebat iudicium qui vellet factum punire, cuius auctor erat princeps ciuitatis & populus eius fautor, & sic loquitur hic Iudith. Alius est modus vicifedi, qui fuit malus & proditorius, in quantum filij Iacob transgressi sunt pactum habitum cum Sichemitis, & sic reprehendit illud Iacob. Vnde ista responsio non videtur idonea. Primo, quoniam iuxta factam factum illud non processit ex zelo Dei, sed ex indignatione atque rancore. Secundo, quia tamen opus illud, quod modus operis, vitiosus fuerunt. Opus namque ex praua pessimo radice, non ex iusto zelo, ut patuit, & modus fuit fraudulenter. Tertio, quia post initum factus nequaquam licuit filijs Iacob illa facere ultionem, nec potuerunt ad hoc habere zelum Dei secundum scientiam post initum pacis pactum quod totum patet ex verbis Hieronymi, affirmantis: Significauit Iacob non sui fuisse consilij, quod Simeon & Leui ipsam Emor & Sichem filij eius viros sibi fecederat interfecerunt, & contra ius pacis & amicitiae sanguine effuderunt innocetum, & crudelitate quasi furore rapti, muros hospite urbis euerterunt. Insuper quod dicit filios Iacob non habuisse iudicem, qui factum vellet punire, non apparet, quoniam cum Emor erat rex Sichimorum, non tamen totius terrae illius, & sic habuit superiorem, ad quem potuisset referri. Vnde Iosue in scriptum est: Afer inter omnia regna antiquitus primatum tenebat. Praeterea, quoniam iudicem talem non habuissent, tamen postquam Emor & Sichem tam magnam praebuerunt emendam & satisfactionem, & pacis conditionem inierunt cum Iacob & filijs eius, ac circumciderunt se, non licuit filijs Iacob illa exercere vindictam. Propter quod ipse Iacob asseruit, furore eorum & indignatione esse maleditionis, quia tamen pernox fuit furor eorum, atque tamen dura ipsorum indignatio, quod post tanta beneuolentiae signa, satisfactiois quoque dona oblata, & inita pacis pacta, non fuerat emolliti. Amplius, responsio ex Scholastica historia introducta, videtur obscura: quoniam ultio eius non videtur commendanda fuisse secundum praedicta, nisi forsitan quo ad diuinum iudicium, quoniam Emor & Sichem non videntur vere poenituisse de scelere illorum: sicut quatum ad hoc, iuxta fuit illa vindicta, quoniam Simeon & Leui non recte ex zelo laudabili, sed ex furore & indignatione executi sunt eam. Iuxta quoque modum ista fuit Iudith: exterminatio, puniatio, captiuatio facta per Assyrios & Chaldaeos, quoniam Assyrii & Chaldaei ex vitiosa radice infixerunt talia filijs Israel, sicut aliquo modo videtur verba Iudith posse saluari. [Subueni, quoniam te dicit Deus meus, mihi viduae,] qui (teste Psalmista) pater es orphanorum, iude quoque viduae, de quo item dicitur Psalmista: Pupillum & viduam suscipiet. Tu enim fecisti priora] i. pristinas dedisti victorias filijs Israel descriptas in libris Moysis, Iosue 10. Iudic. 7. 8. 11. 4. Reg. 19. 2. Para. 20. [& illa post illa cogitasti] i. vni post aliud facere decreuisti. Omnia tamen simul in ipso aeternitatis instanti plenissime cognoscis, ex gatas, intueris, non successiue vni post aliud, & hoc factum est quod ipse voluisti, quia omnipotens es, ideo ait Propheta Psalmista: Omnia quaecumque voluit dominus, fecit in caelo & in terra. Oes enim viae tuae paratae sunt: id est, a te praedispocatae sunt tuae actiones, atque in promptu habes agere omnibus modis tibi placentibus, & exhibere actus quoscumque volueris, [& tua iudicia] i. iusta & iudicialia opera tua, [in tua prouidentia posuisti] i. in praedestinatione & libertate sapientiae atque potentiae tuae, ita quod quicquid forssecus agis & iudicas, ex certa & aeterna prouidentia procedit. Vnde & Paulus ad Ephesios. 1. Omnia (inquit) operata secundum consilium voluntatis tuae. [Respice castra Assyriorum] nunc] i. exercitus istos Assyriorum oculo tuae iustitiae per ista eorum punitionem intueri, in quantum sunt hostes boni communis ac cultus diuini, [sicut tunc castra videre Aegyptiorum dignatus es, quoniam post seruos tuos armati currebant] dum filij Israel, Moise duce, exierunt Aegyptum. [Sed alexisisti super castra eorum] i. per districtam vindictam ostendisti te impios illos aspice re, secundum illud Exo. 12. Et ecce respiciens dominus supra castra Aegyptiorum: pro columna ignis & nubis, interfecit exercitum eorum. [& tenebrae fatigauerunt eos] i. affligebat Aegyptios ex hoc, quod nubes tenebrosa stetit inter eos & filios Israel, ita quod tota nocte Israelitas accedere non valeret, iuxta quod in Exodo fertur: Tollens te angelus domini, qui filios Israel praecedebat, abiit post eos, & cum eo pariter columna nubis inter castra Aegyptiorum & castra Israel, & erat nubes tenebrosa, ita ut ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent. [Tenuit pedes eorum abyssus, & aquae operuerunt eos] i. aqua maris rubri ad priorem refluxens locum, impediuit pedes Aegyptiorum: a processu, [sic

Ibid.

Gen. 49.

Gen. 34.

Ibid.

Rom. 10.

Hierony.

Gen. 34.

Ibid.

Gen. 34.

4. Reg. 17.

Ibid.

4. Reg. 25.

Psal. 9.

Exo. 17.

Exo. 14.

[sic sicut isti] puta Assyrii, [dicit qui confidunt in multitudine sua, & in curribus suis, & in cassis] i. periculis praecutis ferro seu cuspede, quas loco hastarum rusticorum portant. [& in sagittis suis, & in lanceis suis gloriantur, & nesciunt quia] i. quod tunc ipse verus, omnipotens & omnia intrinsecus dominus Deus noster, qui conteris bella ab initio] i. ab antiquis temporibus contriuiti bellatores iniquos, & bella eorum cassata, sicut in Iosue & Iudicum libro narratur. [& dominus nomen est tibi] i. quia tu propria potestate & auctoritate vniuersis & singulis dominis, cuius respectu omnis creatura dominans, est instrumentum & serua, imbecillis, dependens, exigua, ideo ait Psalmista: Qui dominatur in virtute sua in aeternum. Vnde per Esa. 42. testatur: Ego dominus, hoc est nomen meum. [Erige brachium tuum] i. omnipotentiam tuam sublimiter per effectus tuos ostende, [sicut ab initio, & allide virtutem eorum in virtute tua] i. propria potestate confringe potestatem atque exercitum Assyriorum. [cadat virtus eorum in iracundia tua] i. in rigore iustitiae tuae. [qui promittunt se violare sancta tua] i. aeterniter praesumunt quod sacra templi contaminabunt ac destruent. [& polluere tabernaculum nominis tui] i. templum tuum maiestati deputatum seu inchoatum. [& dejicere gladio suo cornu altaris tui.] Fac ut gladio proprio eius superbia amputetur. [superbum caput Holofernis amputetur manu mea] i. mucrone. [Capiatur laqueo colorum suorum in me] i. incauto suo intuitu sic afficiatur ad me, ut id fiat occasio suae interfectionis. [& percuties eum ex labijs charitatis meae] i. per verba labiorum meorum, quae ex charitate filiorum Israel pronuntiabo, facies eum seu permittes decipi, atque corrumpere seu occidi, ut spero. Haec enim dixit ex bona fiducia, non ex certitudine absoluta. Veruntamen circa haec est praecipua difficultas, quae & in sequentibus quoque occurrit. Vide etiam Iudith optasse ac postulasse, quod Holofernes eam intendo, accenderet libidinoso eius amore & carnali affectu, quatenus sic deceptus, perimeret ea in lecto aut camera. Alium autem ad mortale periculum propositum incitare, seu velie inducere, est mortale periculum, & charitati Dei ac proximi directae contrarium, quoniam tunc hoc ultra ordinem ad commendabile finem immo bonus finis, est appetendus & exquirendus seu obrinendus proportionata & licita media. Ad istud dicendum videtur, quod Iudith, quae erat virtuosa & prudens matrona, non intendebat Holofernem inducere ad libidinosum amorem aut concupiscentiam vitiosam, sed ad concupiscentiam talem ac tantam, quod acciperet eam ad suam familiaritatem, vel optaret habere eam & accipere coniugem, non quod ipsa intendet cum ipso contrahere, quod nec voluit nec licuit ei, videlicet Holoferni. Circa hoc refert Lyra positionem quorundam, dicentium quod Iudith non peccauit in praedicta oratione & sua compositione, quoniam aliud intendebat, & aliud prauidebat. Intendebat quippe sic grata fieri Holoferni, quod post familiariter esse cum ipso ad eius interitum perpetrandum, quod ei licitum erat, quoniam fuit aduersarius Dei & boni communis ac cultus diuini. Prauidebat autem amorem Holofernis illicitum circa se. Non tamen propter hoc debuit dimittere bonum praedictum, sicut nec Deus dimittit peccatorem punire, quoniam videtur eum ex hoc deterriorari, ut patuit in Pharaone. sed contra positionem hanc obijcit praesertim expostor, quoniam eadem est intentio finis, & eorum quae sunt ad finem, quoniam apprehenduntur ut ordinata ad finem, sicut mobile eodem motu mouetur in medium & terminum. Iudith autem intendebat mortem Holofernis, tanquam finem intentum, ad quem intendebat pertingere per priuatam familiaritatem: & hanc familiaritatem intendebat per ardorem concupiscentiae Holofernis in ipsam, & sic intendebat eum inducere ad periculum mortale, sed qui vult positionem istam, quae satis probabilis reputatur, defendere, dicere habet, quod Iudith non intendebat familiaritatem illam Holofernis acquirere per vitiosum ardorem concupiscentiae sensualis in ipsam, sed per concupiscentiam talem ac tantam, qua cuperet eam ducere in uxorem, & quoniam ipsa facillime poterat conijcere, quod Holofernes eam vitiose appeteret, non tamen ob hoc debuit purificationem familiaritatis illius vitare, sicut qui ab usurarijs accommodat ad vsuram, non peccat, quoniam sciat quod illi non mutabunt sibi sine vsura, quoniam ipse non intendit eos ad vsuram inducere, sed propriae necessitati consulere: & sic malo illoque vitatur ad bonum suum, sicut & Deus ex malis aliorum elicit multa bona. Hinc in secunda secunda, quae est 78. loquitur Thomas: Nullatenus licitum est alium ad peccandum inducere, sed malo ac peccato alterius uti in bonum, est licitum. Nam & Deus utitur peccatoribus in bonum, dum ex eorum malis elicit bona. Hinc Augustinus Publicolam sciscitanti, an liceat ut iuramento iuratis per falsos deos, vidit, quod utens iuramento ita iurantis, non se sociat peccato illius, sed bono eius pacto, quo fidem seruauit: peccaret autem, si illum induceret ad iurandum per falsos deos. Da mihi in animo constantiam, ne foemina infirmitate aut mollietate seu formidine vincat aut fleat, [ut ceterum illam] non in quum homo est & in officio constitutus, sed in quum iniquus est ac tyrannus, hostis diuini cultus, fidelis quoque populi, [& virtutem] i. abusum potestatis eius, ut euerat illum. Sic enim de iusto caturus: Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Et iustus fatetur: Despexit oculus meus inimicos meos. Erat enim hoc memoriale nominis tui] i. opus commemoratio dignissimum, in quo omnipotentiae ac sapientiae atque iustitiae tuae, excellentia relucebit ac recoletur, immo laudabitur, [cum manus

Ios. 7. Iudic. 8.

3. Reg. 8.

Deu. 36.

Exo. 5. 6. 7. 8. 9.

Augustin.

Psal. 14. Psal. 19.

sceminae deiecerit eum]i. tam superbum, crudelem ac superbissimū hoīem, cui nullus viroꝝ seu principum potest aut audet resistere, vnde apertissime innotesceat, hoc esse opus puiden-
 tia tua iustissimā, quā superbos humiliat, & tam arrogantissimū, tam cōfusibiliter (vt confi-
 do) calcabit. Vnde Abimelech videns se per mulierem letaliter vulneratum, dixit armige-
 ro suo: Euagina gladium tuum, & pcutē me, ne forte dicar q̄ a scemina interfectus sum, [Non em̄ in multitudine est virtus tua dñe]i. potestas tua non consistit in copioso exercitu, sicut potestas regis terreni sita est in multitudine adiuuantū eum, sed tu ex te & per te oīpo-
 tens es, & tua potestate potes dare triumphū tam bene per vnum, sicut per multos, quemad-
 modum i. Reg. 14. Ionathas ait: Non est dño difficile saluare in multis vel in paucis. Secundi
 quoq; Paral. 14. Asa rex dñs, inquit, non est apud te vlla distātia, vtrum in paucis auxiliaris, an in pluribus. [neq; in equoꝝ viribus voluntas tua est]i. bñplacitum tibi non est in fortitu-
 dine equoꝝ, sed in spe & deuotione tuorum fidelium, iuxta illud Psal. 146. Non in fortitudi-
 ne equi voluntatē habebit, nec in tibis viri bñplacitum erit ei, ideo Prouer. 21. asserit: Equus paratur ad diem belli, dñs autē salutē tribuet. [Neq; superbi ab initio placuerunt tibi]i. immo in prima ætate mundi superbos gigantes, & in principio creationis supbientes angelos deie-
 cisti. [sed humilium & mansuetorū tibi semp placuit deprecatio]cum Eccli 35. scriptum sit: Oratio humiliantis se nubes penetrabit, atq; Psal. 149. Exaltabit mansuetos in salutem. Hanc q; duā virtutes Deo præcipue placent, & inuicem sunt germanæ, ac tantæ excellentiæ, vt eas Christus potissime cōmendauerit a se esse discēdasi. Dicite, ingens, a me, quia mitis sum & humilis corde. Vnde & diuinus Dionysius in epistola ad Demophilum scribit, Moses, Dauid & Ioseph maximam apud dñm gratiam inuenerunt, qm̄ mansueti fuerunt. [Deus celo-
 rum, creator aquarū & Deus totius creaturæ, cuius potestati nullus potest resistere, cœcaudi me miseram deprecantē]i. afflictam & populo meo intime condolentē, ac periculo magno expositam, nisi succurras: quia cum pulchra sim, me impij illi in primis sedarent. [de tua misericordia psumentem. Iquia per te facere spero, quod meis virib; me posse implere diffido. [Memento dñe testamenti tui]i. pacti quod cum patribus nostris inisti, qbus & pmisitū, q posteritati eorum ad te cōfugienti succurreres, & memor sis obseruantiz ac religionis testa-
 menti, quod per Moſen nobis mandasti, vt eas conserues, [& da verbum] efficax, sapientiale & bene sonans, [in ore meo] dando mihi gratiā sic loquendi, q̄ positum meum fortitē effe-
 ctum. [& in corde meo consiliū corroborat] vt bene iudicem de agendis, [vt domus tua] vcy templū, [in tua sanctificatione]i. in sancto cultu tuo & in cōsecratione, [permaneat] nec vio-
 letur per impios. [Et oēs gentes agnoscat] per victoriam nobis tua virtute pstantam. [Qm̄ tu es Deus, & alius nō est præter te]i. q tu solus sis verus Deus, immo q nullus habeat esse ple-
 num atq; perfectum, nisi tu, cuius comparatione omne creatum esse, est velut non esse.

¶ Expositio cap. 10. Factum est aut cum cessasset clamare ad dominum.

Articulus 10.

Qualiter Iudith se ornauit, & Holoferni occurrit, hic recitatur. [Factū est aut cum cessasset clamare ad dñm]i. orationē suam compleſset, in q̄ clamauit potius seruore deuotionis, q̄ altitudine vocis, [Surrexit de loco, in q̄ iacuerat pstrata ad dñm, vocauitq; Abram suam]i. ancillā non q̄lemcunq; sed valde electā, quā nouerat alijs ancillis prudentiorē & constantiorē ac multū fidelē. Vel dicit Abra, quia paulo post, eam libertati donauit. [Et descendēs in domum suam, abſtulit a se ciliciū, & exiit se vestimētis viduitatis suæ.] Viduas em̄ decet humilis, simplex, non curiosus vestitus. Vnde in Genesi legit, Thamar deposuisse vestimēta viduitatis. [Et lauit corpus suum] forsan in balneo, vt capax fieret vncionis. [Et vnxit se myrrho optimo]i. vnguento odorifero facto de myrrha. [Et discriminauit]i. diuisit & ornate distinctit, [crines capitis sui]q; discriminalia seu pectines, de qbus Esa. 61. legit. [Et imposuit mitram sup caput suum]i. sertum q̄ddam caput decorās. [Et induit se vestimētis iucunditatis]i. vestibus qbus in magnis solēnijs utebat, vel viro suo viuētē solebat aliqñ vti, siue in nuptijs, & cōsimilibus iucundis negocijs. [Induitq; sandalia pedibus suis]i. calcamenta pulchra, in qbus solent celebrare papa & p̄sules. [assumpsitq; dextraliola]i. dextra ornāmēta, & siliā]i. ornāmēta ad caput pendētia, instar liliorū formata, [& in aures]i. aurium ornāmēta, [& annulos]i. q ponunt in digitis, [& oibus ornamentis suis ornauit se.] Cui etiam dñs cōtulit splendorē, iugendo gratiose eius decorem. [Qm̄ ois ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendeat]i. ex magnitudine charitatis populi sui, quem cupiuit a piculo liberare, & ex plenitudine deuotionis qua affectauit cultū Dei in suo conseruare vigore. [Et ideo dñs in illa hanc pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore oīm oculis appareret. Imposuit itaq; Abre suæ ascopam]i. mensuram seu vtrum vini, [& vas olei]i. vasculum cum oleo, [& polentam]i. subtilem farinam aut cibum inde confectū. Vel est genus leguminis. [& lapares]i. cibos de oleribus, vel secundū q̄dam de ficibus factos, [& panem & caſeam.] vt his interim vescerent, non gentiliū escis, [& profecta est. Cumq; venissent ad portam ciuitatis] Be

Bethulie, inuenerit expectantē Oziam & presbyteros ciuitatis. Qui cum vidissent eam, stu-
 pentes, mirati sunt nimis pulchritudinem eius] Ozias & sacerdotes, [Nihil tñ interrogātes, eam dimiserunt, dicentes: Deus patrum nostrorū det tibi gratiā]i. prospere successum in executione tui propoſiti, [& omne consiliū tui cordis sua virtute corroboret, & gloriatur super te Hierusalem, & sit nomen tuum in numero sanctorū.] Et dixerunt hi qui illic erant, omnes vna voce, fiat Iudith vno orans dñm, transiit per portas. Factum est aut cum descendere ret montē] qui erat extra & prope Bethuliam, [circa ortum diei occurrerunt ei exploratores Assyriorum]i. obseruatores qui per gyrum vr̄bis obseruabant, ne quis de vr̄be effugeret, [& tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis, aut quo vadis? Quæ rñdit]i. Filia sum Hebræorum. Ideo ego fugi a facie eorum, qm̄ futurum agnoui, q̄ dent vobis in deprædationē]i. vestræ voluntati exponant ad deprædandū. pro eo q̄ cōtemnentes vos, noluerūt vltro]i. sponte tradere seipſos] in manus vestras, [vt inuenirent misericordiā in conspectu vestro. Hac de causa cogitavi mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, vt indicem illi secreta illoꝝ, & ostendam illi, q̄ aditu]i. accessu] possit obtinere eos, ita vt nō cadat vnus de exercitu eius. Et cum audissent viri illi verba eius, cōsiderabāt faciem eius, & erat in oculis eorum stupor, qm̄ pulchritudinem eius mirabant nimis. Et dixerunt ad eam: Conseruasti animā tuam, eo q̄ tale reperisti consiliū, vt descenderes ad dñm nostrū. Hoc autē scias, qm̄ cū steteris in conspectu eius, bene tibi faciet, & eris gratiss. in corde ipsius. [Circa hæc, dubia duo occurrūt. Primum, an licite ita ornauit se. Et videtur q̄ non, cū sancti patres testent, q̄ vir aut mulier ornate se vestiens seu ad ornans, & suo ornatu oculos hoīm in se puocans, etiā si nullum damnum inde sequat, tñ æternū supplicium patietur, quia venenum p̄buit, si fuisset q̄ biberet, q̄ erit sic agit, alios q̄tum in se est, scandalizat. Et vñ homini per quem scandalum venit. Aliud est, an mentita sit, & mentiendū peccauerit, p̄ferendo verba iam tacta. Et videtur euidētē esse mentita & peccasse, falsū scienter & ex proposito p̄ferendo. Ad primum horum vidēdū cōcedendū, secundū p̄acta in p̄cedenti articulo, q̄ ornatus ille excusetur a culpa, quia sic decorauit se, vt possit cōgruenter appeti ab Holoferne in coniugē, & hoc vltra reuoluit ad populi sui liberationem. Quauis talia non sint passim ad imitationē trahenda, sicut nec alia multa quæ in scripturis legunt, & ex inspiratione diuina, p̄cessisse credunt, nec aliter excusant. Ad aliud q̄dam rñdēt, q̄ Iudith mystice sit loquuta. Alij dicunt, secundū q̄d litera sonat, q̄ mentita sit mendacio officioso, venialiterq; peccauit: Quib; obijci posset, quia mendaciū officiosum est, q̄d est alicui vile & nulli nocuum. Hæc autē verba Iudith referēbant ab ea ad Holofernis deceptionē, immo & interfectionem. Verum ad hoc posset rñderi, q̄ Holofernis p̄meruit sic decipi & occidi, atq; vtilius ei fuit tolli de medio, q̄ viuēdo diutius tot crimina p̄petrare. Videt q̄q; dici posse, q̄ ironice sit loquuta, secundū q̄d 3. Regū Michæas ait ad Achab: Ascēde & vade prospere, & tradet dñs in manu regis. & tales loquutiones sunt etiam in scripturis frequentes, tñ vt pbabiliter dicitur, non oportet ipsam Iudith a veniali mendacio excusari. [Duxerūtq; illam ad tabernaculū Holofernis. Cumq; intrasset ante faciem ei, statim captus est in oculis suis]i. mox vt eam vidit, vulnerat⁹ est cōcupiscentiā, q̄ fuit ei deceptiois & mortis occasio. [dixerūtq; ad eum satellites eius: Quis cōtemnat populi Hebræorū, q̄ tam decoras habet mulieres, vt nō p̄ his merito pugnare debeamus cōtra eos?] q̄si dicāt, nō sunt Hebræi isti tam aspernandi, qm̄ dignū sit nos cōtra eos pugnare, eo q̄ vxores eorū ac filiz sine tam pulchra. Istud fuit & vnum malū, p̄ter intentionē venerabilis Iudith, ex eius ornatu secutum, q̄ i. Assyrii ex ea sic decorata, amplius accendebant ad inuadendū Iudæos, & ad violandum eorū filias & vxores. [Vides itaq; Iudith Holoferne sedentē in conopeo]i. in throno seu folio suo, ad cuius sedis magnificentiā & ornātū fuit appensum subtilissimū rete, sericumve resticulū, defendēs aduersus muscas, & culicū morsum. [Quod erat ex auro & bysso, & purpura, & smaragdo, & lapidibus preciosis intextum]i. insertum. [Et cum in faciem eius intēdisset, adorauit eum] adoratione dulci. Vel ex simulatione, vel ex potestatis ipsius cōsideratione, quia non est potestas nisi a Deo immo ad p̄curandū sibi beneuolentiā eius in interitū ipsi, [Rom. 13. t̄ prosternēs se sup terrā. Et eleuauerunt eam serui Holofernis, iubente domino suo.]

¶ Explanatio cap. 11. Tunc Holofernes dixit ei: Aequo animo esto.

Articulus 11.

Respōsio Iudith ad Holofernem, hic scribitur. [Tunc Holofernes dixit ei: Aequo animo esto, & noli pauere in corde tuo]i. lam per concupiscentiam victus, cepit moliter loqui cupiens scemina complacere. [qm̄ ego nunq̄ nocui]i. lasi, [viro qui voluit]i. absq; omni reni [se] rñdere Nabuchodonosor regi. Populus aut tuus, si non cōtempſisset me, non alleuassē lanceam meam super eum: Nunc autē dic mihi, quia ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi vt veniret ad nos. Et dixit Iudith: Sume ancillā tuā verba, qm̄ si sequutus fueris verba ancillæ tuæ, faciet rem perfectam dñs tecum. i. perfectum opus iustitiæ faciet in te, interficiendo te per me. hæc fuit intentio Iudith. Quæ tamen per verba hæc dedit Holoferni intelligere, q̄

Hierony. Bernard.

Matt. 18.

Iudic. 9.

3 Reg. 22.

Rom. 13.

Deus daret ei pfectam victoriam de Hebrais. Intēdebat namq̄ eum decipere, secundū quod in bello iusto licet vti insidijs, vt Iosue ostendit, ac in iudicium libro pater simile. Nam & verbis obfcuris licitum est veritatem celare, non autē mentiri. ¶ Viuit em̄ Nabuchodonosor rex terrarū non totius terrarū, sed magnæ partis ipsius, intelligēdo per terram, habitatores eius. [Et viuit virtus eius quæ est in te] i. potestas eius tibi commissa viget, [et operat per te ad correctionem oim̄ aiarum errantiū] i. ad castigandū & emendandū q̄dam de oim̄ gñe peccantiū, circa quos Holofernes & rex eius erant flagellū diuinæ iustitiæ. Dicuntq̄ aliq̄ ipsam Iudith dixisse hæc verba iurando, sicut cōsuetudinis est scripturæ, p̄ hanc formā verborū, Viuit dñs, iurare. Et sic Iosue legit p̄ salutē Pharaonis iurasse. Sed cōtra hoc obijcit qdā, q̄ Iudith non excusaret à falso iuramēto, qd est mortale p̄c̄m, q̄ obiectio nō apparet idonea. qd em̄ mox subdit, ad cuius assertionē verba illa inducunt, est verū, vcz, [qm̄ non solū hoīes seruīūt ei per te, sed & bestię agri obtēperāt illi] qd de hoībus certū est. De bestijs vero, verificat eo modo, q̄ p̄ Hieremiā & Ezechielē p̄dixit: Insuper & bestias agri dedi ei, seu bestias agri obediēt illi, vcz Nabuchodonosor regi Chaldæorum. Dicunt autē bestię obtēperare homini metaphoricè. [Nunciat em̄ industria] i. soleritiam animi tui vniuersis gētibus] i. q̄busdam de oībus, [et indicatū est oim̄i seculo] i. cunctis habitātibus nunc in mūdo, i. q̄busdam de cūctis, vt sit distributio accōmoda atq̄ loquutio hyperbolica. [qm̄ tu solus bonus] & potēs es in oim̄i regno eius] i. p̄cipue bonus in tuo officio, & potēs in ciuili regimine, ac summus post regē. cōstitutus em̄ in officio publico solet attribui bonitas dignitatis, quīs viri oīi existāt, sicut & Paulus ap̄lus in Actis ait iudici incredulo: Non infansio, optime Feste. [et discipula tua] i. informatio seu increpatio primitiua circa rebelles. [om̄ibus, puincijs p̄dicatur, nec hoc latet qd loquutus est Achior] i. cuius verba supra habetur. [Nec illud latet, qd iusseris ei euenire] qd itē dē continetur supra. [Cōstat em̄, Deum nostrū sic p̄c̄is effensum] à populo nostro, [vt mandauerit] i. insinuauerit, [q̄ p̄phetas suos ad populū] Hebræorū, [q̄ tradat eū] aduersarijs, [p̄ p̄c̄is] i. Hoc simpliciter est verū, si referat ad tēpora p̄cedentia, seu subsequētia tēpus Iudith, non autē videt verificari p̄ tēpore illo. [Et qm̄ scīst se offendisse Deū suū] filij Israel, tremor tuus super ipsos est] i. in eis est tremor ex cōsideratione excellētis & iracūdiæ tuæ aduersus eos. [Insuper etiā fames inuasit eos, & ariditate aquæ] i. p̄ siccitate sitis quā patiunt ex carētia aquæ seu potus, iuxta quē modū loquēdi fert̄ Psal. 108. Caro mea immutata est p̄pter oleum, i. ex defectu olei. [Iam inter mortuos computant] i. q̄si mortui sunt, sicut de homine agonizante dicimus, q̄ sit mortuus homo. Vnde & 1. Reg. 20. David fatesc̄ Ergo & mors vno tm̄ gradu. diuidi mur. Ista ad literā ita erāt. [Deniq̄ hoc ordināt, vt interficiat̄ pecora sua, & sanguinē eorum bibat] Quod Leuit. 7. prohibet. Iud̄ interdum ab obfessis seu in necessitate cōstitutus legit̄ factū. Non autē legit̄ q̄ filij Israel ad literam hoc egerint, qd in sp̄ualiter bene egerūt, bestiales motus extirpando, & cōtritione de illis cōcepta, q̄si poculo sit replēdo. aliq̄ autē dicit̄ eam in his & sequentib⁹ verbis mentitā. Glossa vero ait, q̄ loquuta sit non adulatorie neq̄ mēdaci- ter, sed mystice atq̄ p̄pheticè. [Et scīā dñi Dei sui, q̄ Deus p̄cepit non contingi] i. vasa sacra tēpli, q̄ tagere non licebat, nisi tēpli ministris, vt qdam exponūt. Vel primitias & decimas sacerdotibus ac Leuitis deputatas. [in frumēto, vino & oleo hæc cogitauerūt impēdere] i. in p̄rium vsur redigere, vel alienigenis dare seu cōmutare p̄ frumento, vino & oleo, [et volūt cōsumere, q̄ nec manibus deberēt cōtingere] i. sacra vasa, qd ad literā verū non fuit. Porro, in necessitate poterāt decimæ & primitiæ comedi ab alijs, quā à tēpli ministris, quæ ad modū Dauid & existēs cum eo, comederūt panes p̄positionis, vt 1. Reg. volumine narra. [Ergo qm̄ hæc faciūt, certū est q̄ in p̄ditionē] tradant. Quod secundū sup̄ficiem literæ ita non fuit, em̄ sp̄ualiter etiā iusti in hac vita p̄ditionibus, i. dānis & tribulationib⁹ ac mortib⁹ exponunt. [qd ego ancilla tua cognoscēs, fugi ab illis] i. p̄ modū fugiētis veni ad te, seu mente recessi à peccatis eorum. [Et misit me dñs hæc ipsa nunciare tibi] i. q̄a à Deo inspirata est Iudith, vt veniret ad Holoferne. [Ego em̄ ancilla tua Deū colo, etiam nunc apud te, & exiet ancilla tua, & ora- bo Deum, & dicit̄ mihi, qm̄ eis reddet peccatum eorum] i. qm̄ infiget eis debita p̄cēnā p̄ eos p̄c̄is, vcz in particulari ac vniuersali futuro iudicio, q̄tum ad imp̄cēnitentes. [et veniens nunciabo tibi, si Deus hoc iusserit mihi. Vel, nunciabo tibi mētis mæ conceptū] i. ita vt Jegerat̄ ad- ducam te per mediam Hierusalem. Et habebis oēm populū Israel, sicut oues, q̄bus non est pastor, & non latrabit vel vnus canis cōtra te, qm̄ mihi hæc dicta sunt per prudentiam Dei. Ironice dicit hoc, vel figuratiue, vel quia per apprehensionē imaginariam poterat Holofer- nem sic ducere, siue vt qdam dicunt, officiosa mendacia prouult. [Placerunt autē oīa verba hæc coram Holoferne] qui accepit ea secundū quod sonuerunt, & pro ipso esse fauorabilia videbant. [Et mirabant̄ sapientiā eius, & dicebāt alter ad alterum] hoc est, serui Holofernis mutuo loquebant̄. [Non est talis] i. tam p̄fecta mulier super terram in conspectu] i. apparatu vniuersitateq̄ morum, [in pulchritudine & in sensu] i. sententiositate [verborū] quasi di- cāt̄ Digna esset coniugio principis nostri. [et dixit ad illam Holofernes] Bene fecit, qui misit te

te ante populū, vt des illum tu in manib⁹ nostris. Et qm̄ bona est promissio tua, si fecerit mihi hoc Deus tuus] quod promittis, erit & Deus meus. Hoc videtur dixisse ex quadam emol- litione circa mulierem, cuius amore extitit victus ad complacendū eidem. Aliās magnū non reputabat filios Israel superare. [et tu in domo] i. familia seu palatio [Nabuchodonosor] re- gis magna eris] videlicet coniunx aut concubina mea.

¶ Expositio cap. 12. Tunc iussit eam introire, vbi repositi erāt thesauri eius.

Articulus 12.

Nunc recitatur, qualiter vsq̄ secretum cubiculi Holofernis perducta sit Iudith. [Tunc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere eam, & consti- tuit quid daretur illi de conuiuio suo.] Ex quo patet, q̄ valde honorauit eam, & de eius fide- litate non dubitauit. [cui dixit Iudith] Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi præ- cipis tribui, [si de cibarijs tuis, in quibus sunt aliqua lege prohibita, tne veniat super me offen- sio] hoc est, ne Deum meum offendam, & offensus non reuelet mihi, quando daturus sit popu- lum. [Ex his autem quæ mihi detuli, māducabo] cui Holofernes ait: Si defecerit tibi ista, quid tibi faciemus? Et dixit Iudith: Viuit anima tua domine meus, quoniam non expendet omnia hæc] i. vidualia, [quæ mecum portauit ancilla tua, donec faciat Deum in manu mea] i. per obsequium manus meæ seu virtutis operatiuæ, [ea quæ cogitauit] quod fuit implerum, quia antequam omnia illa comedit, Holofernem occidit. [Et induxerunt illam serui eius in tabernaculum, quo præceperat, & petijt, dum introiret] hoc est, quando incepit ab Holofer- ne recedere ad locum thesaurorum eius, rogauit Holofernem, [vt daretur ei copia] i. liber- tas & facultas, [noctē & ante lucem egrediendi foras ad orationē, & depre cādī dominum] vt instante aurora, oraret deuotius sola cum sua ancilla. [Et præcepit] Holoferne] q̄ cubicula- rijs suis, vt sicut placeret] i. ipsa Iudith ad placitum suum, [exiret & introiret] locum sibi de- putatum, [et adoraret] vbi & quādo veller, Deum suum] per triduum] postquam intendebat dormire cum illa. [et exibat noctibus in vallem Bethulæ, quæ fuit extra urbē illam non lon- ge, & baptizabat] i. lauabat se, sicut manus, facie, seu plura membra] in fonte, [qui erat ibi, vt mundior oraret secundum cōsuetudinem Iudæorum, & pulchrior remaneret ob causam præhabitam] [et vt ascendebat] de fonte, [orabat dominum Deum Israel, vt dirigeret viam suam, ad liberationem populi sui, & introiens munda] i. non inquinata cibus gentilium, aut aliqua legis irregularitate [manebat in tabernaculo] thesaurorū Holofernis, [vsq̄ dum ac- ciperet escam suā in vesper] vnde apparet q̄ ieiunabat illis diebus vsq̄ de sero. [Et factum est in quarto die] ab exitu Iudith de Bethulia, [Holofernes fecit cœnā seruis suis] solennem, volens post cœnam cum Iudith vniri. Et aliqui putant, q̄ voluit eam accipere coniugem. [Et dixit ad Vagao eunuchum] Vade & suade] i. informa seu induc Hebræā illam, vt spon- te consentiat habitare mecum. Ex quibus verbis videtur insinuari, q̄ voluerit eā secū decere ro detinere quasi vxorem. [Fecit em̄ apud Assyrios, vt foemina irrideret virum, agēdo vt immunda] i. incognita & non humiliata à viro, [transeat ab eo. Tunc introiuit Vagao ad Iu- dith, & dixit] Non vereat bona puella] forte putauit eam adhuc virginē esse, [introire ad do- minum meū, vt honorificet ante faciem eius, & manducet cum eo. bibat vinum in iucunditate, Cui Iudith respondit] Quæ ego sum, vt contradicā dño meo? Omne quod erit ante oculos eius bonū & optimū,] i. quædā de oībus illis [faciam] quātum ad aliqua, s. veniēdo ad mensam eius, & manducādo cū ipso, atq̄ intrando cubiculum eius. [Quicquid autē placuerit illi,] de præambulis ad dormiendū cum ipso, [hoc mihi erit optimū omnibus diebus vitæ meæ] i. erit mihi occasio & mediū exequendi, in eo quod cupio, s. interficiendi eum secrete in suo cubiculo. [Et surrexit, & ornauit se vestimento suo, & ingressa stetit ante faciem eius. Cor autem Holofernis concussum est] i. repente implezum motu concupiscentiæ prædomi- nantis & ardore libidinis, statim vt Iudith venit ad eius præsentia. [Erat enim ardens in con- cupiscentia eius. Et dixit ad eam] Bibe nunc, & accumbe] hoc est, comede [in iucunditate, quoniam gratiam inuenisti coram. Et dixit Iudith] Bibam domine, quoniam magnificata est anima mea hodie p̄ omnibus diebus meis] i. nunq̄ fui tātum honorata honore munda- no, seu à principe tam potente, vt modo. Et hoc ad literam potuit esse verum. Et præsertim, inquantum honoratio illa fuit ei dispositio valde propinqua ad exequendum suum inten- tum in Holoferne, fuit præcipua sublimatio sua. Ipsa tamen tam reuenter, & quasi fauora- biliter loquebatur, quatenus Holofernes nequaquam se obseruaret ab ea. [Et accepit] ipsa Iudith [et manducauit & bibit coram ipso] Holoferne, [ea quæ parauerat ei ancilla eius. Et iucundus factus est Holofernes ad eam] i. ex eius præsentia, præsupponēs, se mox fructurum obiecto tam concupito. [Bibi] q̄ vinum multum nimis, quantū] vna die [nunq̄ biberat] i. vi- ra sua. Quod fecit ex immoderata lætitia. Et quia imperus passionis suæ concupiscentiæ, & ardor libidinis mentem eius obcauerunt, ita q̄ sine discretione ingurgitauit se.

¶ Declaratio Cap. 13. Vt autem sero factum est.

Describitur hic decapitatio Holofernis: [Vt aut sero factū est,] finita iam cœna, [cessi-
 nauerunt serui eius ad hospitia sua,] hoc est, tentoria in quibus repaſabant. [Et con-
 current Vagao ostia cubicali,] Holoferne & Iudith existentibus in cubiculo, [et abiit. Erant
 autem omnes] videlicet Holofernes & serui eius [fatigati à vino,] id est, valde inebriati seu in-
 gurgitati. [Erantq; Iudith sola in cubiculo cum Holoferne. Porro Holofernes iacebat in le-
 cto nimia ebrietate sopitus, hoc est, grauiter dormiens. [Dixitq; Iudith puella suā, vt stare
 foris ante cubiculum, & obseruaret] an aliquis adueniret, quateus sibi hoc infinuaret. Hoc
 dixit Abrā suā antequam introiit in cubiculum Holofernis. Vel egresso Vagao eunucho,
 aperuit ostium cubicali, & paulisper egrediens, dixit istud ancillæ suæ, [Stetitq; Iudith ante
 lectum Holofernis, orans cum lachrymis, & labiorum motu in silentio, dicens: Confirma me
 Deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt sicut promissisti, Hierusa-
 lem in ciuitatem tuam erigas &c. hoc est, ab Assyriorum istorum inuasiōe eripias, & eam exal-
 tes, seu reedificari perfectius facias. Quemadmodum enim Esaias, Hieremias, Ezechiel præ-
 nunciauerunt vrbis illius destructiōem ante Babyloniam captiuitatem, sic prædixerunt
 eius reparationem post reditum ab eadem captiuitate futuram. [Et cum hæc dixisset, accessit
 ad columnā, quæ erat ad caput lectuli. Et pugionem eius excoluit,] id est, ensem paruū
 bis acutum Holofernis, dissoluit. [Cumq; euaginasset illum, apprehendit comā capitis eius,
 & ait] Confirma me Deus in hac hora, & percussit bis in cervicem] hoc est, collum eius. [et
 abscidit caput eius] Vnde constat qd fortiter viriliterq; percussit. [et abstulit conopeum eius,
 Iudith] videlicet ipsi Holofernis, de quo conopeo dictum est suprà, quod secum portauit, vt in-
 fra elucescit. [Et euoluit corpus eius truncum,] hoc est, corpus Holofernis capite truncatum
 traxit à lecto in terram, vt patet sequenti capitulo, quatenus cubicularius, ingressurus ante
 alios cubiculum, maiori concuteretur horrore, viso cadauere. [Et post pusillum exiuit, & tra-
 didit caput. Holofernis ancillæ suæ, & iussit vt mitteret illud in peram suam, & exierunt duæ
 secundum consuetudinem suam, quasi ad orationem suam.] hoc est, quasi ad orandum in
 valle Bethulia, sicut iam ante fecerunt noctibus tribus, [et transierunt castra] id est, tentoria
 ac militiam Assyriorum pertransierunt, ita qd exploratores seu vigiles Assyriorum eas non
 accesserunt, nec interrogauerunt, quoniam data fuit libertas ex eundi ad orationem ipsi Iu-
 dith ab Holoferne, saltem per tres noctes, & forsan non viderunt eam. [Et gyranter] id est,
 circueuntes] vallem] Bethuliam, [venerunt ad portam ciuitatis remotiorem à circueuncente
 Assyriorum exercitu,] & dixit Iudith à longe custodibus murorum] quibus prę gaudio ac-
 clamauit, certa, qd ab Assyrijs audiri non possent. [Aperite portas, quoniam nobiscum est De-
 us] per speciale effectum misericordie & que potentie suæ, ideo subditur: [Qui fecit virtu-
 tem in Israel] id est, per me feminam Israelitam, fecit magnum & potentem effectum. [Et
 factum est cum audissent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis] ac cæteros prin-
 cipales, [et concurrerunt ad eam omnes à minimo vsque ad maximum, quoniam speraue-
 runt] id est, simulerunt pauloante, [eam iam non esse venturam] Sicq; sperare, quod proprie
 sumptum, est præsolatio de bono futuro, sumitur hic multum improprie pro timere. Itaq;
 timuerunt eam non esse reuerſuram, sed ab Assyrijs detentam & violatam, aut ob suam re-
 mitentiam interfectam. [Et accedentes luminaria, congyrauerunt] i. in circueuntes steterunt, [et
 ea eam vniuersi] cupientes noua audire in tam arduo casu. [Illa aut ascendens in eminenti-
 orem locum, vt videretur & audiretur à cunctis, iussit fieri silentium. Cumq; oēs tacuissent,
 dixit Iudith] Laudate dñm Deum nostrū, qui non deseruit sperantes in se] vcz nos, qui in tan-
 to periculo cum, fiducia inuocauimus eum. [et in me ancillam suam adimpleuit misericor-
 diam suam,] i. multiplicem effectum suę pietatis copiose exhibuit mihi, [et interfecit in ma-
 nu mea,] i. p obsequiū manuū mearū, qrum vna tenuit comā Holofernis, alia inuulit lectum,
 [et hostem populi sui in hac nocte. Et pferens de per caput Holofernis, ostēdit illis, dicens] Ecce
 caput Holofernis principis militie Assyriorū. Ecce conopeum illius] qd fuit expansum
 ante lectum ipsius ad repellendū muscas & culices, [in qd recumbat] i. infra qd iacebat [in
 ebrietate sua.] Deinde iurat se intactam rediisse, sicut patet in textu qd plan⁹ est. [Vniuersi aut
 adorantes dñm] cum laude & gratiaz actiōe, que modum tam Iudith admonuit, [dixerunt
 Bñdixit te dñs in virtute sua.] in oipotētia sua multiplicauit in te dona & bñficia sua, per que
 fecit te bñdictam, atq; ab oibus bñdicendā, [q p te ad nihilum redegit inimicos nostros].
 cœpit redigere, & mox pleni⁹ rediget. Iā em p̄supponebat se p̄ualituros exercitui, cuius prin-
 ceptus fuit occisus. [Porro Oſias princeps populi Israel, dixit ad eā] Bñdicta es tu filia à dño Deo
 excelso p̄ oibus mulierib⁹] diuini acceptis, [sup terrā] existētibus tēpore isto. Verū an tpe
 illo non fuerit aliq; mulier in hoc mūdo sanctior q; hæc Iudith, videt incertū, nec Oſias scire
 hoc potuit sine reuelatiōe diuina. Sed constat qd q̄tum ad specialia qdā bñficia, & qd ad aliq; be-
 nēfica gesta, fuerat p̄ tūc p̄ cæteris mulierib⁹ bñdicta. Quō de q̄libet sc̄o dicit cōfessor: Non est
 inuētus similis illi. [Bñdictus dñs, q creauit cælū & terrā, q te direxit in vulnera capitis prin-
 cipis

capis inimicorū nostrorū] i. ad vulnerandū & amputandū caput principis inimicorū nostrorū
 rum, [q̄a hodie] i. in hac nocte, [no me tuum] i. te ipsam [ita magnificauit] per p̄clarissimos
 actus, q̄s fecit p̄ te, & ad q̄s agēdos te inspirauit, direxit, corroborauit, [vt nō recedat laus tua
 de ore hoīm, q memores fuerint virtutis dñi in æternū, pro qbus nō peccasti anime tuę pro-
 pter angustias tribulationis generis tui, sed subuenisti ruinae ante cōspectū Dei nostri. Et di-
 xit omnis populus, Fiat, Fiat.] sicut videmus impletā. [Porro Achior vocatus venit.] Genti-
 lis nāq; & incircūcisus existēs, nō te ingressit in p̄p̄m Dei, nisi vocatus. [Et dixit ei Iudith: De-
 us Israel, qui testimoniuū dedisti qd vlciscat se de inimicis suis, ipse caput oīm incredulorū inci-
 dit hac nocte in manu mea. Vidēs aut Achior caput Holofernis, angustiatu] i. horrore cō-
 cussus ex tā inopinato & arduo facto, [p̄ pauore] i. admiratiōe & qdā formidine, [cecidit in
 facie suā sup terrā.] Tales etē v̄hemētes passiōes partis sensitiuæ sūt cū grādi & immode-
 rata alteratiōe corporalis nature, sicut debilitatē inducunt & casum, [et c̄stuant animā eius]
 id est, ad anxietatem, sudorem, c̄stasim quandā deuenit anima, quia & omnipotētia ac p̄-
 uidentiam Dei in isto intuebatur negotio. [Postea vero q̄ reassumpto spiriitu recreatus est]
 id est, rationis iudicio & viribus paulatim recuperatis, [procidit ad pedes eius] videlicet Iu-
 dith, [et adorauit eam adoratiōe dulci, p̄pter eminentiā virtuositatis ac sapiētie suæ.] [Et di-
 xit: Benedicita tu à Deo tuo] i. à Deo vero, & ad eius honorē & laudē, [in omni tabernaculo la-
 cob] i. tota posteritate Iacob patriarchæ, [qm̄ in omni gēte quæ audierit nomen tuū] i. gesta
 tua perceperit, [magnificabit Deus Israel sup te] i. Deus omnipotēs magnifice laudabit ex
 cōsideratiōe beneficorū, quæ cōtulit tibi. Et mirabiliū quæ fecit per te, Ecce q̄ infirma est p̄se-
 ctio puidentiæ ac sapientiæ Dei. Qui cuncta tam præclare disponit, & superbos humiliat,
 immo eos qui animosius se extollunt, confusibilis deſicit.

¶ Expōitio Cap. 14. Dixit aut Iudith ad omnem populum. Art. 14.
Congressus Hebræorū cōtra Assyrios, hic recitat. [Dixit aut Iudith ad omnem populum:]
 Audite me fratres, Suspedite caput hoc sup muros * vestros] in signū diuini subſidi, &
 vt capitis huius intuitiōe cōcipiatis maiore cōtra hostes audaciā, quæ ad modū 2. Mach. 15.
 fertur de Iuda Machabæorū. Suspedit aut caput Nicanoris in summa arce, vt eſset manifestū
 signū adiutorij Dei. [Et erit cum exierit sol] de hemisphario inferiori ad hemisphariū supe-
 rius, [valde mane] vnusquisq; aptus ad præliū, [v. vir q̄ sit viginti annorū, prout describit Nu-
 merorū. 1. accipiat arma sua, & exite cū impetu] laudate & cito quasi nihil timētes, [non
 vt descendatis, * deorum] eundo tarde & timide, [sed quasi impetū faciētes. Tunc explorato-
 res, necesse erit, vt fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam. Cumq; duces eo-
 rum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis,] qm̄ sine scitu, nutu & dispositione principis
 militie, non audebāt prælium inchoare aut gerere. [et inuenerint eum truncum] i. capite
 truncatū, [decidit sup eos timor.] Cumq; cognoueritis fugere eos, ite post eos securi de vi-
 ctoria, [qm̄ dñs conteret eos sub pedibus vestris. Tunc Achior videns virtutē, quā fecit Deus
 Israel] i. magnificū illum effectū Dei, [relictō gētilitatis ritu] i. cultu idolop, [credidit Deo].
 Ilegem Moſis acceptauit, credens contētis in ea. [Et circumcidit carnē præputij sui] i. circū-
 cidit fecit se cūdem legis tenorē. [Et appositus est ad populum Israel, & omnis successio ge-
 neris eius.] Præterea quæri potest, qualiter licuit Hebræis ipsum Achior ad suam commu-
 nionem ita suscipere, cum in Deuterono. 32. iusserit dñs: Ammonites & Moabites etiā post
 decimam generatiōem non intrabunt in Ecclesiā Dei in æternū. Respondet, qd illud præ-
 ceptum dispensatiōe admisit ex inspiratione diuina in certis personis, p̄pter eaz̄ præcipuam
 deuotiōem & beneuolentiā circa Deum legis & populū eius, sicut in Ruth Moabitide, & isto
 Achior Ammonite, prout Thomas in prima secundæ magis declarat. [Mox aut vt orta est
 dies.] Hic refert, qualiter executi sint filij Israel iussione Iudith, nec est difficultas in litera, id-
 circo nec immorandū. [Quod vidētēs exploratores, ad tabernaculū Holofernis cucurrerūt.]
 Vel ad tentoria Assyriorū, intelligendo plurale per singulare. [Porro hi qui tabernaculo erāt
 Holofernis, ante ingressum cubicali p̄strepentes, & sonitum faciētes cum motu pedum,] ac
 alij signis, [in quietudinē arte moliebant, vt nō ab excitātib⁹, sed à sonantibus Holofernes
 euigilaret] i. cum industria exercebant resonantiā quadam. [Nullus em̄ audebat tabernacu-
 lum virtutis Assyriorū] i. ædem, cameram seu cubiculum regis aut principis Assyriorum.
 [pulsando aut intrando] per ianuam, capere. Sed cum venissent duces qui singulis præ-
 erant aciebus, & tribuni] qui dicunt præfuisse mille viris, [dixerunt cubicularijs,] qui cōſi-
 dentius intrant cubilia dominorū suorū: [Intrate, & excitate illum. Qm̄ egressi mures de ca-
 uernis] i. latibulis suis, [ausi sunt nos prouocare ad plium.] tam aspernanter locuti sunt Assy-
 rij de Israelitis ex magnitudine elationis, ideo meruerūt ab his, quos pro nihilo reputabant,
 deſcī. [Tunc Vagao ingressus cubiculū eius, stetit aſ cortinā, & plausum fecit manibus suis.
 (Suspicabat em̄ illū cū Iudith dormire) sed cū nullū motū iacētis sensu aurū caperet, accessit
 sit proximās ad cortinā, Et eleuās eam, vidēs qd cadauer absq; capite Holofernis in suo san-
 guine

Esa. 19.
 Hier. 16.
 39. 21.
 Eze. 4. 12.
 35.
 Esa. 62. 1.
 45. 6. 6.
 Hier. 46.
 50.
 Eze. 28.
 36.
 Iudic. 10.
 Iudic. 16.
 Iudic. 17.

Psal. 17.
 Esa. 10.
 Ezech. 17.
 Dani. 4.
 Luc. 14.
 * nostros
 * scorsum
 Ruth 4.

guine tabefactum] i. infectū atq; scdatū, [iacere sup terrā, exclamavit voce magna cū fletu, & scdit vestimēta sua, & ingressus tabernaculū iudith, nō inuenit eā. Et exiliuit foras ad populi, & dixit: Vna mulier Hebræa fecit cōfusione] i. cōfusibile homicidū, occidendo principi pē nostrū [in domo regis Nabuchodonosor] i. in populo eius. [Ecce em̄ Holofernes iacet in terra, & caput eius nō est in illo. Quod cū audissent principes virtutis] i. exercitus seu acie rum [Assyrioz, sciderūt vestimēta sua] præ dolore. [Et intolerabilis timor & tremor cecidit sup eos, & turbati animi eoz valde. Et factus est clamor incōparabilis in medio castrorū eorum.] audientes em̄ principem suū esse occisum à muliere Hebræa, non confidebant se posse resistere viris Hebræis contra se venientibus & armatis.

¶ Declaratio Cap. 15. Cumq; omnis exercitus decollatum Holofernem audisset.

Articulus decimus quintus.

FVga & debellatio Assyrioz hic describunt: [Cumq; ois exercitus] Assyrioz [decollatū esse Holofernē audisset, fugit mēs] i. vñs rōnis q̄ ad multa. [& cōsiliū ab eis] ita q̄ non cōferebāt, nec inquirebāt de modo resistēdi Hebræis, q̄ respectu Assyrioz paucissimi erāt, ac vlciscēdi tā cōfusibile mortē principis sui. [Et solo tremore & metu agitati, fugæ p̄fidū sumūt] i. fugā p̄ remedio ac subsidio assumpserūt, sicut ut nullus loqueret cū pximo suo, sed inclinato capite relicto oib; euadere festinabāt Hebræos, q̄s armatos sup se venire audierāt. Sic em̄ timor p̄dominā & p̄turbatio obtenebrauerāt corda eoz, nec egerūt, quē admodum i. Macha. 2. exercitus Ionathæ narrat fecisset. Qui cognoscēs Ionathā dām suū perisse, hortati sunt se mutuo ad resistēdū hostibus suis sup se venientib; & ipsos hostes vertērūt in fugam. [Fugietes] Assyrii p̄ vias cāporū & semitas colliū fugietes em̄ de bello diuisim, p̄ diuersas fugiūt vias. [Itaq; filij Israel vlulātes] i. alte clamātes, [post ipsos] Assyrios fugietes. [Et qm̄ Assyrii nō adunati in fugā ibāt p̄cipites] i. huc illucq; ruētes seu vacillātes, [siliū aut̄ Israel vno agmine] i. pariter adunati p̄sequētes] Assyrios [debilitabāt] vulnerādo aut occidēdo, [cōs inuenire potuissent. Misitq; nūcios Ozias p̄ oēs ciuitates & regiones] i. p̄ terras 12. tribuum [Israel. Ois itaq; regio] illa [oisq; vrbs electā iuuetutē]. Elegātes robustosq; iuuenes bellatores [armatā misit post eos] i. ad insequeūdū Assyrios, [& p̄secuti sunt eos in ore gladii, quoz p̄ueniēt ad extrematē finū suoz. Reliq; aut̄ q̄ erāt in Bethulia, gressi sunt castra Assyrioz, & p̄dā abstulerūt. Hi vero q̄ victores reuerū sunt] ab īsecutiōe Assyrioz, [cōia q̄ erāt illorū] q̄ f. Assyrii fugietes reliquerūt in cāpis atq; tētorijs, [abstulerūt. Ioachim aut̄ summ̄ p̄t̄ifex] qui supra vocatus est Eliahim, secūdum p̄babiliorē opinionē. [venit in Bethulia cum vniuersis presbyteris suis, vt videret iudith.] Naturale nanq; est homini, libenter videre eos q̄ magna & mira atq; insolita operant. Nam & in ipsis authoribus mirabilia gesta eoz quodāmodo cōspiciunt, sicut effectus in sua causa. Similiter hoīes em̄inēt sapiētēs & sancti, libeter vident, sicut & cetera q̄ magnā excellētia suat: [Quæ cū existet ad illū, b̄dixerūt] i. laudauerūt illā omēs, videlicet p̄t̄ifex & sacerdotes, [vna] i. cōsona voce dicētēs [seu vno verba alterius approbātē & confirmātē: Tu gloria Hierusalē] i. obieciū, causa & materia glorię & honoris ciuitatis Hierusalē & habitatoz ipsius, qm̄ eruiū eam & templū ac habitātes in ea à magnis periculis, & à violatiōe diuini cultus. Sic quoq; [tu] es [lætitia Israel] i. Israeliticę plebis, quā nunc magnificē lætificasti. [Tu honorificētia populi] i. cui] i. causa & materia honoris & sublimationis tuoz; conciuū p̄opinoz & amicoz. [Quis fecisti viriliter, nō muliebriter, & gratiā sic agendi accepisti à dño, & confortatū est cor tuū, eo q̄ castitatē amaueris] viduālē ex charitate, hoc est, Dei intuitu & amore, sine q̄ nihil est meritorū apud Deū, [& post virū tuū alter nescieris] cum tñ sis iuuenis, pulchra, opulētā, nobilis, & multā familiam habēs. [Ex ideo manus dñi confortauit te] ad faciendū opus tā magnū. [Et eris benedicta in æternū] i. in ecclesia militate laudaberis vsq; in finē mūdi, atq; in triūphātē ecclesia eris p̄petue gloriosa. [Per dies aut̄ triginta vix collecta sunt spolia Assyrioz] à populo Israel. Porro vniuersa quę Holofernis peculiaris fuisse probata sunt, i. cuncta quę iudith & populus certe aut probabiliter cognouerūt p̄prie p̄tinuisse ad Holofernē & vñm ipsius, dederūt iudith in auro & argēto, & vestibus, & gemis, & omni supellectili, & tradita sunt illi omnia à populo] tanquam victrici principis tanti, & procuratrici totius victorie.

¶ Elucidatio Cap. 16. Tunc cantauit canticum hoc dño iudith. Art. 16.

Finaliter introducitur hic laus & gratiæ actio iudith, quā obtulit Deo in recognitionem beneficiorum suorum ac tanti triumphi. Consuetudo autem fuit iudith, de magnis beneficijs atq; victorijs canticū Deo offerre. [Tunc cātavit canticū hoc dño iudith, dicēs: Incipite dño in tympanis] i. cū talibus musicis instrumentis incipite Deū laudare, quaren? ex melodiā musicorum, p̄uocemini ad deuotionem maiorem, & eadē ratione [cātate dño in cymbalis.] Perro tympanū est pellis seu corum sup lignū extēntū ex vna parte, & significat carnis castigationē ac mortificationē, spūalemq; iucunditatē in tali virtuosō exercitio consistētē. Cymbalū vero est musicū instrumentū, ex permixtis metallis sonum reddēs acutum. [Per

Galat. 5. Psal. 150.

Per quod vnanimis plurima psalmodia, seu laus Deo oblata, exprimit. Idcirco q̄ carnē suam cū vitijs & cōcupiscētis crucifigit, atq; cū alijs cōcorditer psallit, spūaliter cātāt dño Deo in cymbalis, iuxta illud Ro. 15. Vnanimes vno ore honorificetis Deū. [m̄ modulāmini] i. cātate illi, [psalmodia nouū] i. recēs p̄coniuū pro nouis beneficijs istis. [Exultate] spūali lætitia, [& inuocate nomē eius] i. ex itimo cordis affectu ipsum orate. [Dñs cōterēs bella] i. bellatores & bella iniusta cōtra populū suū infurgētia destrūēs, dādo victoriā suis fidelib; sicut Exo. 14. & 17. lo iue 6. 8. 10. iudic. 1. 6. 14. librig; 1. Reg. 5. 7. 8. 2. Reg. 21. 2. Par. 25. & 1. Macha. 3. & 5. copiose describit. Inuisibiliū quoq; hostiū tentamēta & p̄lia, facit superari ac destrui, iuxta illud Ro. mañ. 16. Deus conteret satanā sub pedibus vestris velociter. [Dñs nomē est illi, qui posuit castra sua] i. tentoria seu exercitus suos, vel angeloz subsidia, de quib; lohes. 2. Multa [inquit] sunt nimis castra Dei, fortia & faciētia verbum eius. Vnde vñs angelis sibi obuiātibus, iacob ait Gene. 31. Castra Dei sunt hæc. [in medio populi sui, vt eriperet nos manu omnū inimicorum nostrorū] visibiliū & inuisibiliū, iuxta illud Psal. 90. Angelis suis mādauit de te, vt custodiant te in om̄ibus vijs tuis. De quib; & 4. Reg. 6. loquit Helisæus: Plures nobiscū sint q̄ cum illis, i. cū prauis hominibus. [Venit Assur] i. exercitus Assyrioz cum principe suo, ex montibus ab aquilone] i. p̄ loca montosa à plaga septentrionali secūdum vñm respectū, vt tactū est supra, [& in multitudine fortitudinis suę, cuius multitudo obturauit torrētes] eos terra repledo aut epotādo p̄ se & p̄ sua iumēta. [Dixit se incensurū] hinc meos] i. oppida, villas, castella terrę p̄missiōis. [Et iuuenes meos occisurū] gladio, infantes meos dare in p̄dā, & virgines in captiuitatē. Deus aut̄ omnipotēs] qui ait Hiere. 49. Quis similis mei, & qs sustinebit me? & qs est iste pastor qui resistat vultui meo? [nocuit] i. laci [eum] secūdum antiquā grammaticam, & tradidit in manus sceminæ] principē Assyrioz. [Et confudit eū] i. cōfusibiliter fecit occidi. [Non em̄ cecidit potēs eoz] à iuuenib;] i. Holofernes princeps & potētior, inter suos. Quē admodū em̄ naturale robur corporis p̄cipue cōsistit in corde, sic fortitudo exercitus in principe militiæ. Hinc libro de re militari ait Vegetius. Quod sicut cor est in medio corporis, sic princeps militię esse debet in medio sui exercitus. Itaq; potēs ille nō cecidit à iuuenibus, i. interfectus nō est manu iuuenū, qui in bellis frequēter se exponūt periculis, vt magnum aliqd. agere videant, & probitatē ostendāt. Vnde 2. Reg. 3. Abner dixit ad Ioab: Surgat pueri & iudāt corā nobis, quoz vnusq; defixit gladiū suū in latus contrarij. Et vocatus est locus ille ager fortū. [Nec filij Titan p̄stulerūt eū] i. Filij Titan dicunt qdā Græcos; valde excellentes in viribus, q̄ interdū vocant Titanes. Titan quoq; nōnunq; pro sole accipit. A quo dicunt Titanes, quia mūdum suū p̄prietate illuminātes, idcirco in epra videt̄ expositio intelligentiū per filios Titan, filios gigātis siue gigantū. De quibus & subdit: [Nec excelsi gigantes opposuerūt se illi.] Sed iudith filia Merari] cuius genealogia supra descripta est, [in specie faciei suę dissoluit eū] hoc est, p̄ pulchritudinē traxit eū in laqueū mortis, iuxta sensum introductū, [& expositio patet sensus verborū sequētium.] Exiit se vestimēto viduitatis, vsque ibi, tamquam ceruicē eius pugione] i. gladio breui pungētī. [Horruerūt per se constantiā eius] hoc est, horror inuasiō corda Persę, ex cōsideratiōe cōstantiæ iudith, quę tantū principē ausa fuit inuadere. [& Medi audaciā eius.] Hi Persę & Medi fuerūt in Assyrioz exercitu, qui cū stupore timuerūt tam horrēdam sui principis mortem à scemina attētam, [Tunc vlulauerūt castra Assyrioz] hoc est, acies eoz miserabiliter clamauerūt, sicut in quar tēdecim sine capitulj legiū: Factus est clamor incomparabilis in media castra eoz. [Quando apparuerunt humiles mei] hoc est, filij Israel, p̄sertim habitatores Bethulie ad Deū humili liter clamitātes [tarsētes in siti] hoc est, aridi p̄ potus inopia. [Filij puellaz cōpunnerunt eos] i. filij Israel ex Hebræis puellis nati, simul vulnerauerunt & punxerūt fugietes Assyrios. [Et petierūt Assyrii in p̄t̄io] à facie dñi mei] hoc est, ab aspectu & adiutorio Dei occisi sunt Assyrii, in illa impugnatōe eis ab Hebræis illata. [Hymnū cātemus dño, hymnū nouū cātemus Deo nostro, Adonai dñe magnus es tu.] Adonai, est nomē Hebraicū, quod interpretatur dñs. Sicq; duo hæc nomina idē significāt. Et vnum est expositiū alterius, sicut cum dicitur, Abba pater atq; vt asserit Glossa, Adonai est vnum de decem nominibus Dei apud Hebræos. Præterea aliqui libri habent, Adonai dñe Deus. Et sic magister in historijs ponit, addens: Super hoc cāticum inuenis, quod dicit Hieronymus sup Psal. 8. Domine dñs noster. Quia cum in Hebræo legitur dñi geminatum, sicut hic, Adonai domine Deus, primum est τὸ πρῶτον ἄμωρον, apud Hebræos ἄμωρον, hoc est, ineffabile; Secundum vero est nomen domini cum mune. Itaq; Adonai domine, magnus es tu, nō corporis quantitate, sed in circumscriptibili maiestate, & prorsus infinita perfectione. [Et p̄clarus in virtute tua] hoc est, excellentissimus potestātē & sanctitatē, ac in teipso supersplendidissimus & suppulcherrius, inaccessibile lucē inhabitans. Tibi seruiat omnis creatura tua, quia dixisti, & facta sunt misisti spūritum tuum, & creata sunt] i. imperium effudisti, seu spūsancti potestātē in opus procedere voluisti, iuxta illud Psal. 52. Verbo domini celi firmati sunt, & spūritu oris eius omnis

Galat. 5. Psal. 150.

Iudith 8.

Iudith 10.

Marc. 14. Roma. 8. Gala. 4. Hiero. Psal. 8.

1. Tim. 6.

vix-

virtus eorum. [Et non est qui resistat voci tue] hoc est, tuo imperio, quo absolute vis aliquid fieri. Nullus quoque potest verbis diuinis iussioni de iure resistere, quibus tñ de facto multi resistunt. [Montes à fundamētis mouebunt cū aquis,] quando tu iusseris, iuxta illud Psal. 109. Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes, & fumigat. [Petra sicut cera liquefcunt ante faciem tuā] hoc est, ex maiestatis tue p̄sentia & p̄cepto. Quod tamē imminente futuro generali iudicio, maxime fiet p̄ ignem conflagrationis, secundū illud Psal. 96. Ignis ante ipsum p̄cedet. Item q̄ Psal. 68. Montes sicut cera fluxerūt à facie dñi. Hinc fertur Job 9. Qui transtulit montes, & nescierūt hi quos subuertit. Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutient. Ecclesiastic, quoq; 16. ait. Ecce cælum & cæli calorū, abyssus & vniuersa terra, & omnia quæ in eis sunt, in conspectu Dei commouebunt, mōtes simul & colles, & fundamenta terræ, & cum conspexerit illa Deus, tremore concutient. [Qui autem timet te] filiali timore, p̄seueranter vsq; in finem, [magis erant apud te p̄ omnia.] Quia fulgebunt sicut sol in regno suo, & nihil deerit eis. [Vx genti insurgētī sup̄ genus meum] id est, contra filios Israel, & nunc contra Christianos iniuste se erigenti. [Dominus em̄ omnipotens vindicabit in eis] peccata eorum contra fideles commissa, iuxta illud Deute. 32. Quia sanguinem seruorum suorum viciscet, & vindictam retribuet in hostes eorum. [In die iudicij] generalis ac particularis [visitabit illos] visitatione p̄cæ & condemnationis. De qua loquitur Sophonia 1. Visitabo sup̄ omnem qui arroganter ingredit, & visitabo sup̄ viros defixos in facibus suis. De qua visitatione loquitur Esa. 24. Post dies multos visitabunt. Quia damnati post quācunq; seu quantumlibet longam durationem punient. [Dabit enim ignem & vermes in carnes eorum] iuxta illud Et. 66. Vermis eorum non moriet, & ignis eorum non extinguet. Ideo subditur. [Vt vram & sentiant vsque in sempiternum.] & de igne illo nulla est dubitatio, quin vere sit corporalis & acerrime puniens, sed non consumens. Porro de verme communitur dicitur, q̄ sit spiritalis, videlicet remorsus synderesis. Vex̄, quia hic dicit, Dabit ignem & vermes in carnes eorum, aliquid, vt Haymo & eum sequentes, de corporalibus, edacibus, horredissimis ac monstruosissimis vermibus istud exponunt. De q̄ nuper plenus scripsi sup̄ illud Ecclesiastic 7. Humilia valde spiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis: idcirco hoc loco p̄transio. Amplius veneranda hæc Ludith, ac populus non laudibus tantum, sed & sacrificijs Deum honorauerunt, sicut subiungitur. [Et factū est post hæc, omnis populus] i. quidā de omnibus, præsertim maiores ac bellatores post victoriam, [venit ad Hierusalem,] vbi erat locus sacrificiorum, [adorare dñm] quem in omni loco poterat adorare, sed adorare cum sacrificijs non licebat, nisi in templo, nisi ex inspiratione & dispensatione diuina. [Et mox vt purificati sunt omnes,] secundū legem, De purificatione aut̄ redeuntium à bello, legitur Numero. 31. qui purificabant aspersione aquæ iustrationis, & qua iterum Numero 19. habet. [obtulerūt holocausta,] quæ ad diuinæ maiestatis honore totaliter incendebant, in signū, q̄ rationalis creatura debet se totā Deo offerre, ac diuino m̄cipare obsequio, [et vota] i. vovus seu spontaneas hostias, [et repositiones suas] i. oblationes quas facere p̄miserunt. De quibus omnibus in Leuitico legit. [Porro Ludith vniuersa vasa] i. arma bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, & conopeum, [de quibus iam dictū est,] obtulit Deo [totius victoriæ donatori in recognitionem & iugem commemorationem beneficiorum ipsius. Propter quod subdit,] in anathema obliuionis, i. ad condemnationē & exclusionem in memoracionis beneficiorum tantorum. Fecit em̄ ea suspendi vel referuari in templo, vt filij Israel ea inuendo, memores semp̄ essent beneficiorum istorum. [Erat aut̄ populus iucundus secundū faciem sanctorum] i. spiritali lætitia secundū apparatū hominum virtuosorum, & sicut in faciebus sanctorum viroꝝ solet ex interiori sinceritate & iucunditate interna, iucunditas quædā forinsecus ac claritas relucere. [Et per tres menses gaudiū huius victoriæ celebratum cū Ludith. Post dies aut̄ illos vnusquisq; redijt in sua. Et Ludith magna facta est in Bethulia,] q̄ creuit quotidie in sapientia & virtute, & in honore habebat p̄cipuo. [et p̄clarior erat vniuersæ terræ Israel] i. clarissima mulier Israelitæ tēpore illo. [Erat aut̄ virtuti castitas adiuncta,] ita vt non cognosceret virū omnibus diebus vitæ suæ, ex quo defunctus est Manasses vir eius. Erat aut̄ sanctis diebus p̄cedens cū magna gloria. [non vti q̄ cū fastu & pompa, sed ex deuotione, & pro Dei honore, qui eam sic exaltauit, & cuius gratia considerabat in ea. Proceffit aut̄ cū decenti ornatu atq; familia,] put de cuius excellētiā, & gloriā in dño. [Mansit aut̄ in domo viri sui annis centū & quinq;], non q̄ tot annis habitauerit in domo mariti defuncti, sed tādū, q̄ puenit ad annos vitæ suæ centū & quinq;. [Et dimisit Abram suā liberam] i. liberavit, immo & locupletauit eam abūde, quā dilexit vt filiam, iuxta illud Ecclesiastic 35. Seruus fidelis sit tibi dilectus quasi anima tua, & quasi filij tracta eū. [Et defuncta est ac sepulta cū viro suo in Bethulia,] luxi q̄ eā populus diebus septē, [sicut Eccl 1. 23. scriptū est] Luctus mortui, dies septē. Luctus aut̄ facti & iniqui, omnes dies vitæ eorum. [In omni aut̄ spatio vitæ eius nō fuit qui p̄turbaret Israel,] hoc non potest intelligi, sicut sonat, cū ea viuente

Dani. 12. Matt. 13.

Haymo.

Assy.

Assyrii grauiſſime p̄turbauerint Israel. Sed sensus est, q̄ in spatio vitæ eius post p̄fata victoriam nullus generalis p̄fectione Israelitico intulit populo. [Et post mortē eius multis annis.] Et hoc meritis sanctæ femine huius, [Dies aut̄ victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorum & festiuorum dieꝝ accipitur & colitur à Iudæis ex illo tēpore vsq; in præsentem diem.] atq; vt in Scholastica historia fertur, Cambyse est vocata à Cambyse seu Nabuchodonosor rege, ad Dei honore ac impij regis confusionē. Præterea constat, hanc magnanimē, castam & feruidā Ludith, fuisse figurā virginis gloriosæ atq; Ecclesiæ. Holofernem autem & eius exercitum, designasse diabolum & angelos tenebræ, qui semper impugnat Ecclesiam. Beatissima aut̄ Maria virgo prorsus deuicit diabolum, sicut de ea Deus prædixit illi iniquo [Inimicitias ponā inter te & mulierē, ipsa conteret caput tuum. Et quanta Christiana virgo & sancta Ecclesia in omni virtute & gratia pulchriores existunt, tanto plus impius ille eas subuertere nisus est. Sed ipsa prostrauerūt eum proprio p̄gione ipsius, dum tentamenta illius penitus constantēs, per ea sibi p̄p̄is meruerūt coronam, & illi procurauerunt confusionem, cunctis quoq; fidelibus formam resistendi dæmonibus ostenderūt ita, q̄ fideles exemplis & documētis virginis benedictæ, & almæ maris Ecclesiæ succens ac roboratis, su gauerunt & vicerūt damones tentatores, suamq; victoriā Deo cum omni humilitate, laude, gratiarumq; actione, & sacrificio Euangelicæ legis attribuerūt & obtulerūt. Preciosissimas demū opes, i. animas deceptas, quas abstulerūt Holoferni, i. diabolo, incorporauerūt dño Iesu Christo in anathema obliuionis, quatenus nunquā obliuiscamur beneficiorum Saluatoris. Sed & virgini benedictæ optime conuenit laus illa: Tu gloria Hierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi tui. Postremo de præfato Nabuchodonosor seu Cambyse in historijs recitatur Cambyse post prædicta cum grandi exercitu intravit & vastauit Aegyptum, & abominatus religionem Aegypti, cæremonias eius ac templa deposuit, edificauitq; urbem Babylonem in Aegyptorā qua dum regrederetur, agrotauit ac ferebatur ceruicibus regum, & mortuus est in Damasco, reddente illi quod meruit iudice summo, qui est super omnia Deus sublimis & benedictus. Amen.

Gene. 3.

D. DIONYSII CARTHUSIANI IN LIBRVM HESTER, ENARRATIO. PROOEMIUM.

Sicut sol oriens in mundo in altissimis Dei, sic mulieres bonæ speciei in ornamentis domus sue. Potest hoc verbū de sancta & speciosissima Hester cōuenienter exponi, cuius domus fuit synagoga seu familia Iudæorum. Itaq; sicut sol claritatis suæ splendore tenebras fugat, terram fecundat, ac totum venustat sensibilem mūdum, & reddit eum visibilē: sic electissima Hester desolatissimū populum suum à nebulis tristitiæ eripuit, suisq; precibus ac beneficijs exhalauit, & de paupere fecit diuitem, atq; virtutibus suis, sapientia & doctrina ornauit, populū illū ad creatoris amorem & cultū succendit, & ab extrema aduersitate ad maximam prosperitatē perduxit. Et omnia ista per eam egit omnipotens, cuius sapientiæ non est finis, & cuius potentia nec terminum habet neq; mensuram, qui & infirma elegit, vt per ea operetur maxima bona, quemadmodum in historia libri iam exponendi monstratur.

Eccl. 16.

Esa. 9. Psal. 146. 1. Cor. 1.

Expositio Cap. I. In diebus Assueri regis.

Articulus primus.

Iber Hester inter scripturas cōputatur canonicas, atq; in ordine agiographoꝝ reponitur. Accidit quoq; historia ista post reditū filiorū Israel à Babylonica captiuitate, & primo isto narratur capitulo, qualiter Assuerus rex suam repudiavit uxorem. Secundo, qualiter puellam nomine Hester, natione Hebræam, duxit in coniugem. Deinde qualiter per eādem procurata sit liberatio Iudæorum à mortis periculo. [In diebus Assueri, qui regnauit ab India vsque Aethiopiā super centum vnginti septem provincias. Assuerus iste rex fuit Persarum atq; Medorum, quem aliqui dicunt fuisse octauum post Cyrum regem, qui monarchiam obtinuit, omisis duobus magis, i. sapientibus, qui post Cambysem filium Cyri regis regnasse dicuntur septem mēſibus tantum, vt quidam hic scribit, quod non appareat idonee dictum, quia (vt magister in historijs narrat) primus illorum duorum sapientum regnauit mensibus septē, & post eū frater ipsius modico tempore, ita q̄ duratio regnationis eorum non se extendebat ad annum vnum. Huius opinionis, q̄ scilicet Assuerus fuit octauus post Cyrum, fuit author Scholasticæ historiæ, dicēs q̄ post duos Magos illos regnauit Darius filius

Hy.

Hystaspis, vnus septem sapientum seu Magorū, qui post regem iudicabant & administrabāt regnum Persarū. Post Darium, filius eius Xerxes, post quē filius eius Artaxerxes, post hunc filius eius Xerxes secundus, cui successit Sogdianus, & Sogdiano Darius cognomēto Nothus, huiusq; Dario Artaxerxes, alio noīe Astuerus, sub quo contigit historia Hester. Alij dicunt, qd Astuerus iste fuit quartus post Cyrum, quod Iosephus sensisse videt. n. lib. antiquitatum, affirmās post Cyrum regnasse filium eius Cambysen, post Cambysen Dariū filij Hystaspis, qui Darius nō fuit de femine Cambysis, post Darium autē filium eius Xerxes, post Xerxen filium eius Artaxerxen. Quidā vero opinant, qd Astuerus iste successit immediate Cyro regi Persarū, vel salē Cābyli filio Cyri. Præterea Nicolaus de Lyra positiones has recitat, dicit qd tertia veri similior videat, & addit qd Rabbi Salomon vno loco dicit Astuerum hunc immediate Dario successisse, & tamē sup Danielē tenet, qd Cambyses fuit medius rex inter ipsos, Ratio autē quæ mouit Lyram ad reprobādum duas primas positiones, est, qm̄ præsupposuit, qd Mardochæus captus fuit cum Iechonia rege Iuda, quod infra dicit patere: sicq; per durationem Babylonicæ captiuitatis, & per tēpora quibus præfati reges Persarū regnauerūt, probat qd Mardochæus primo anno regni Astueri fuit ad minus ducentorū quinq; annorum, & adhuc alij multo anni essent addendi. Non est autē probabile, qd tam diu vixerit, aut in tanta ætate facere potuisset, quæ legi infra fecisse. Secundam quoq; positionē redarguit, quia secundū eam Mardochæus in principio regni Astueri fuisset centū quinquaginta sex annorū, imo & plurimū. Itaq; tertiā sequēs positionē, dicit qd Mardochæus in principio regni Astueri fuit cititer centum annorū. Verū Rabbi Paulus omnia ista argumēta Lyre conat cassare vna solutione. Lyra namq; se fundat in eo quod sequenti habet caplo, Erat autē vir Iudæus in Susis ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair, filij Semei, filij Cis de stirpe Iemini, qui translatus fuerat de Hierusalē, eo tēpore quo Iechoniā regē Iuda Nabuchodonosor rex Babylonia transfulerat. In hac autoritate hoc relatiuum, qui, Lyra refert ad Mardochæum, quod Rabbi Paulus dicit posse referri ad Cis proauum Mardochæi, vel ut si dicamus, Dauid fuit filius Iesse filij Obeth filij Booz, qui cōtraxit cum Ruth Moabitide, relatiuum hoc, qui, refert ad Booz, nō ad Dauid. Verū ista solutio Rabbi Pauli, non inuenit idonea, quia em̄ quod ait de relatiōe relatiui, possit saluari, sumēdo præinducta verba scdm̄ se, tñ si attendant verba sequētia, veritatē non habet, quia secundo capitulo post præallegata verba immediate subiungit, qui fuit nutritus filia fratris sui Edissæ, quæ altero nomine Hester vocabatur. Quo cōstat, qd vtrūq; hoc relatiuum, qui, seu vnum repetitum, ad Mardochæum sit referēdum. Sed his obuiare videt, quod magister in historijs refert tunc in Susis Iudæus vocabulo Mardochæus de tribu Iemini, qd descēderat de trāsmigratiōe Iechonia, hic erat nutritus? Hester. Ex qbus verbis apparet, qd p̄ natiuitatē descēderit de aliquo transmigrato cum Iechonia, præsertim cum Glossa eiusdē historiæ dicat, descēderat de transmigratiōe nō immediate, sed per successiōes, quia pater eius vel auus vel proauus descēderat. Ad quod dicendum, qd in Scholastica historia in libro correspondente 4. Regum 24. manifeste habetur, quod Nabuchodonosor translulit cum Iochim seu Iechonia in summa quasi decem millia, inter quos erant Mardochæus & Ezechiel. Et sic magis standum videt textui, q̄ Glossæ illius, & præsertim textui libri huius canonici. Itaq; veriorē puto primam positionē, quam magister in historijs sequit, & qd Iosephus aliquos omisit. Nam secundus Xerxes quē omisit, regnauit duobus mensibus, Sogdianus vero quē omisit, mensibus septē. Quid autē de Mardochæo senserit Iosephus, in libro antiquitatum non repperi, nisi quod vndecimo libro antiquitatum narrat Dariū regē scripsisse Samaritis, Zorobabel & Ananias & Mardochæus legati Iudæorum vos accusant, quod tamē de isto Mardochæo nō arbitror dictum, sed de alio quodam ad Iudæam ab Babylone reuerso, ad quā Iudæam Mardochæus nō rediit, nisi forsan dicatur ad tēpus rediisse, & rursus in Babylone reuersus. Verum iuxta hæc re manet quæstio, qualiter potuerit Mardochæus tam diu vixisse, & in senectute tam magna egisse quæ infra de eo narrat. Ad qd facilliter poterit responderi, si ad omnipotētiam Dei respiciatur, qui per Mardochæum voluit Israelitico populo subuenire, immo infra tēpus Euangelicæ legis gunt quidā vixisse vsq; ad quadringētos annos, sicut in Chronicis Martini recitat de quādam, qd ob senium vocabat Ioannes de Tempore. Et nuper in ducatu Hollandiæ quidāam, qui supra centū multis annis vixisse asserit. Tamē de his quæ infra certitudinē sunt, nō cōuenit multū assertorie loqui. Itaq; in diebus Astueri [quā sedit in solio] i. regio throno [regni sui], tanq̄ receptus & roborat, [Susia ciuitas] regni Persarū [regni ei] exordiū fuit] i. caput atq; metropolis. [Ter tio ergo anno imperij sui fecit grande cōuiuū cunctis principibus & pueris suis] i. ministris [fortissimis Persarū & Medorū] inclytis ac præfectis puinciarū coram se, vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, centū & octoginta diebus. Circa hoc dicit qdā, nō esse verisimile, qd homines, præsertim qd a remotis venerūt, tot diebus vacauerint: deo dicit, hos centū octoginta dies esse referēdos ad tēpus p̄paratiōis cōuiuū, nec exhibuisse regē populo suo, nisi cōuiuū septem

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Hester 1.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 3.

Hester 4. 5. 6. 9.

ptem dierum, de quo subditur: Cumq; impleant dies cōuiuū, inuitauit omnē populū qui inuentus est in Susis, a maximo vsq; ad minimū, & septē diebus iussit cōuiuū p̄parari in vestibulo horti & nemoris. Sed istud ineptissime dictū censeo, præsertim cū nec autoritate, nec idonea ratione probet, & textus manifeste dicat oppositū. Nec mirum, qd ad infatigātam tantū regis vacauerint tot diebus, cū interim gratis lautissime reficerent. Nec verū, nec vllam ap̄parentiā habet, qd p̄paratio cōuiuū durauerit centū octoginta diebus, cū omnia necessaria haberent copiose, immo copiosissime ad manū, cum in textu dicat, qd exhibuit istud cōuiuū, vt ostēderet diuitias regni sui. Insup̄ textus euidenter inter cōuiuū ista distinguit, tam quo ad locum q̄ quātum ad tēpus, & item quātum ad inuitatos. De primo nāq; cōuiuio ait, fecit grande cōuiuū multo tempore, scilicet 180. diebus, nec fit mentio ibi de speciali loco, deinde tractat de cōuiuio septē diez, nec in descriptione primi cōuiuū vlla fit mentio de p̄paratiōe cōuiuū, sed de exhibitione duntaxat: immo in descriptione cōuiuū septē diez, fit verbū de p̄paratiōe cōuiuū, & nihilomin⁹ exponit hoc de cōuiuū exhibitione, ergo potius primū. Rursus, descripto primo cōuiuio, adiungit: Cūq; impleant dies cōuiuū, & consequēter tractat de secundo cōuiuio, quod affirmat septem durasse diebus. Iterum primū cōuiuium asserit factum cunctis principibus & pueris regis fortissimis Persarū & Medorū inclytis & præfectis puinciarū. Secundum vero cōuiuium asserit factum omni populo in ciuitate Susis inuento. Et hæc omnia etiam Iosephus libro antiquitatum vndecimo profertatur, qui etiam scribit, qd rex misit per omnes puincias, denunciāns vt opera relinquerent, & multis diebus pro eius imperio lætarent: quo patet qd diu vacabant, quibus concordat omnino Scholastica historia, quæ fatetur primū cōuiuium factum esse in domo illa mirabili, de qua legitur in historia Alexandri, cuius columnæ erant argenteæ, tectum instar firmamenti con cameratum, habens gemmas diuersicolores in figuram siderum & signorum dispositas. de hoc narrat & Iosephus: Tabernaculum figurat rex ex aureis argenteisq; columnis, vela purpurea sup̄ eas extēdēs, vt multa millia discumbentiū operirēt. Secundū autem cōuiuium, iuxta præfacta, Factum est in vestibulo horti & nemoris, i. pomcerij nemorosij, [quod regio cultu & manu] i. regali ornatu ac artificio [constitū fuit] i. cōsertum ac decoratum aromaticis fructiferisq; arboribus, prout tanti Imperatoris de cuius claritate. De hoc in historijs legitur: Post hoc centum octoginta dies inuitauit omnem populū qui erat in Susis, & discubuerunt extra domum septem diebus in vestibulo horti deliciarū, in quo fuit vinea habens stipites argenteos, palmites aureos, & botros ex varietate gemmarū distinctos. [Et pendebant ex omni parte sentoria aere] i. albi & clari, [et carbasi] i. aurei, [et hyacinthini] i. caelestis, [coloris.] Color em̄ hyacinthi, similis phibet dispositioni caelestis orbis seu sphaeræ caelestis, [sustentata funibus byssinis & purpureis] i. extensa funibus factis de bysso seu candidissimo lino & de purpura, [cui eburneis circulis inserti erant] i. circulis factis de ebore, quod satis forte fuit ad onus illud, [ac columnis marmoreis] vt pote de marmore lapide factis, [fulciebant] i. sustentabant ex parte vtriusq;. [Lectuli q̄q; aurei & argentei] i. loca ad sedendum instar lectulorū disposita, mollia atq; operta tincturis & mixturis ex auro & argēto formatis, [sub pauimēto vestibuli smaragdino & Pario stratū lapide] i. cōplanatū lapidibus de insula Paro, & similibus in colore seu dispositione gemmarū, quæ smaragdus vocat, [quod mira varietate pictura decorabat. Bibebāt autē aureis poculis] i. ex vasis seu scyphis aureis, atq; (vt Iosephus addit) vasis illis inserti erāt lapides preciosi ad delectationē & spectaculū p̄parati. [et alij atq; alij vasis cibi serebant] i. in vasis & scutellis ex materijs diuersarū specierū aut dispositionū preciosis, & iuxta diuersitatē ferulorū, fuit diuersitas vtēsiū seu vasorū. [Vinū q̄q; vt magnificētia regia dignū erat, abundās & p̄cipuū ponebat; nec erat quolētes bibere cogeret ad bibendū] importune inuitado, vel ad æquales haustus hortado, vt quidā brutaliter faciūt, & in iure valde vituperat, sanitatiq; metis ac corporis aduersat. [sed sic rex stauerat, p̄ponēs mensis singulis de principibus suis, vt vnusquisq; qd vellet acciperet] de cibo & potu cum libertate & vrbānitate. Nā & naturaliter delectabile est vti libertate. Et tñ, vt Iosephus refert, solitū fuit Persis cogere ad potum cōuiuātes. [Vashti q̄q; regina fecit cōuiuū feminarū in palatio regis.] Sicq; femine vescebant seorsum, quod casu honestū, atq; o casu vitadi multa peccata. Feminis q̄q; specialiter obest, ex viroz cōsortio vino repleri. qd cōstat, qd ineffabiliter detestabile sit, qd etiā in quibsdā vrbibus Christianorū, viri & feminae in eisdē stuphis repræsentāt se nudos, & in * stuphis aut balneis mulierculæ seruiūt viris. [Itaq; die septimo] huius secūdi cōuiuū, sumēdo cōuiuū pro cōgerie cōuiuioz tot diez. [cū rex esset hilarior, & post nimia potationē incaluisse mero.] Vinū em̄ latificat cor hoīs. [p̄cepit septē eunuchis, qui in cōspectu eius ministrabāt] familiaris & in mēsa, [vt introducerēt reginā Vashti corā rege, vt ostēderet cūctis populis & principibus] adhuc ibi p̄sentibus, [illius pulchritudinē. Erat em̄ pulchra valde.] Quāuis em̄ secundū illud cōuiuū specialiter factū sit ciuibus Susis, vt apparet ex litera, multi tñ ibi erant ex principibus & gentibus puinciarū regis, vt inuuit Iosephus

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ibidē.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Eccē 49. Psl. 103.

phus: idcirco ex isto non sequitur, quod non fuit nisi vni coniuuium. [Quae reuinit, & ad regis imperium quod p eunuchos mandauerat, venire contempnit.] Huius contrarium videtur Iosephus insinuare, dicendo, quod pro legum Persarum custodia, prohibentium ab extraneis alienas coniugales videri, non accessit ad regem, Ex quo elicitur, quod non ex contemptu, sed potius ex pudicitia & obseruantia legis Persarum, phibentis coniuges eorundem ab alienis viris videri, non venit ad regem. Hinc aliqui dicunt in Hebreo haberi. Et reuinit regina Vasthi venire secundum verbum regis in manu eunuchorum. Verum ad hoc ex verbis Iosephi patet responsio. Etiam ait quod rex saepe misit pro ea, & tamen non acquieuit, quod contemptum includebat. Rex enim in tali lege potuit dispensare. [Vnde iratus rex, & nimio furore succensus.] Vitanda autem est regis ira, quantum rationabili fieri potest, quia ut Prover. 19. Salomon loquitur, Sicut fremitus leonis, ita & ira regis, qui puocat eum, peccat in anima sua. Et rursus: Nuncij mortis, ira regis, interrogauit sapientes, qui ex more regio ei semper aderant. Nam & philosophus docet, quod rex seu princeps debet sibi associare multos sapientes, ut habeat quasi oculos multos, quos directione iuuet, quia plus videtur oculi multi, quam vnus. Et sic fecit Assuerus. Nam addidit: [Et illos faciebat cuncta consilio, scientium leges ac iura maiorum.] insinuat a sapientioribus & supremis principibus. Erant autem primi & proximi septem duces Persarum atque Medorum. Talibus committenda est gubernatio subditorum, videlicet peritis & expertis in omnibus, qui quarant bonum commune, non propria commoda, & iusti sint ac prudentes. Et quis rex fuit iratus, non tamen sine hoc consilio voluit ad vltionem procedere, quia ira oculum cordis excacat. Propter quod Seneca: Nihil (inquit) volo tibi irascenti licere, quam tibi irato omnia licita esse videntur, quae si ira persuadet, [qui videbant faciem regis] familiariores ei fuerunt & magis contubernales, [et primi post eum residere soliti erant.] huc in eadem, siue in alia mensa, & in consilijs & consimilibus causis, [cui sententia Vasthi regina subiaceret. Responditque Mamuchan,] qui inter septem sapientes in litera vltimo ponitur, [audiente rege atque principibus: Non solum regem laetit regina,] derogando regis honori, & hoc publice coram cunctis, per quod scandalizant plurimos, & eius exemplo foemina spernit maritum suorum praecipua, nisi ipsa tam acriter puniat, quod caeterae matronae inde terreamur, & a consimili compescant. Et hoc est quod prolixè narrat in textu qui planus est. Placuit consilium eius. I. eunuchi istius regis & principibus, [ut s. regina Vasthi ultra non ingrederetur ad regem, sed regnum illius] i. communionem in regno conuenientem uxori regis, altera quae melior est illa, accipiat, & cunctis vxores deserat maritis suis honoris. Hinc rex omnibus suis principibus scripsit, Vitos esse principes ac maiores in domibus suis. Vnde & iuxta Apostolica documenta, vir caput est mulieris. Et viri est, instruere ac dirigere coniugem in aegedis, ac erratè corrigere. Hinc Gene. 3. legitur dictum primae mulieri a domino: Sub viri potestate eris, & ipse dominabit tui. Ideo & beatissimus princeps Apostolici chori, in prima sua canonica ait: Similiter mulieres subditae sint viris suis, sicut Sara obediebat Abraham, dominum eum vocans. Veritatem principatus viri in vxorem, non est per omnia, sicut principatus serui ad dominum, ut etiam docet Philosophus, immo in multis ad paria iudicantur: sed in principalibus & arduis rebus ac causis, vir principalior est, nam & sex foemineus est sexus subiectioris. Et communiter viri in naturalibus & iudicio rationis atque constantia cordis, perfectiores sunt foeminis, quanuis interdum contingat oppositum. Postremo quidam spiritualizant istam historiam, intelligentes Christum per Assuerum, de qua expositione super sedere melius puto.

[Expositio Cap. 2. His itaque gestis, postquam regis Assueri indignatio deferuerat.

Articulus secundus.

Hic describitur, qualiter Hester facta est coniunx regis. [His itaque gestis, postquam regis Assueri indignatio deferuerat] i. seruire desistit, & mitescere cepit cor eius circa abiectam vxorem. Ira enim, sicut & caeterae passiones appetitus sensitivi, fit cum corporali transmutatione qua sedata, sedatur & passio saltem a vehementia sua, & specialiter generat cum sanguinis ebullitione, sellis euaporatioe, inflammationeque cholerae: quibus cessantibus, ira mitescit. [recomendatus est Vasthi] prioris vxoris, [et quae fecisset] i. inobedientiam eius, [et quae passa esset,] videlicet libellum repudij seu repudiationem, & cepit in corde suo eius inobedientiam quodammodo excusare, propter causam in precedenti articulo introduci: scilicet quod apparuit ei, quod vltra condignum esset punita, quod non videbat regiam decere maiestatem, ad quam constabat scipue spectare clementiam, iuxta illud Prover. 20. Roborat clementia thronum regis, quanuis autem in precedenti capitulo dicitur, quod regi Assuero placuit eunuchi consilium de Vasthi abiectioe, Iosephus tamen vndecimo antiquitatum libro enarrat, quod consilium eunuchi rex grauius tulit, decessit amore vxoris, & reminiscens ipsius decoris, & tristebat quod propter irremediabile suum edictum eam non potuit renouare. Idcirco in sollicitudinibus & mœrore permansit: quem videntes amici nimio mœrore confecti, persuadebant ut amore pristinae coniugis & amore nil potius deponeret, & quæreret per vniuersam terram virgines decoras, ex quibus pulcherrimam haberet vxorem, arbitratum sic posse extingui prioris cupidinem, alia introducta, & desiderium ad mulierem pieceta subtra-

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ibid.

Pro. 19.

Pro. 16.

Seneca.

Ephe. 5.

1. Cor. 7.

1. Pet. 3.

Gene. 18.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 3.

etiam, paulatim posse ad cohabitantem conuerti. Hoc est ergo quod subdit: [Dixeruntque puellae] i. familiares & charae, [regis atque ministrum] domestici siue percipuit. [Quarant regi puellae virgines speciosae, & tradant in domo foeminarum,] ad usum regis deputatas, [sub manu Egai eunuchi.] Eunuchus in scripturis quoad accipit pro castrato, & sic videtur hic accipit. Interdum vero pro continente & probato in moribus, sicut sumit precedenti caplo, cum dicitur septem eunuchi in conspectu regis ministrasse. [Et est propositus & custos mulierum regiarum,] quae vni regis deputant, quibus ille eunuchus habuit, puidere de ornatu & viciu atque custodia, & accipiant modum muliebrum, i. apparatus ad ornatu & corporis mundificationem pertinentem, [et caetera ad usum] foeminarum ac cultu earum, [necessaria. Et quaeque inter omnes regis placuerit] praeter caeteris, [si ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi, & ita ut suggererant, iussit fieri.] Erat autem vir Iudaeus in Suis ciuitate, vocabulo Mardocheus, de stirpe Lemini de qua & Saul. [Reg. 19. fuisse asserit,] quod translatus fuerat, [hoc precedenti articulo expositu est,] nutritus Hester, [quam, defunctus Hester parentibus, adoptauit in filiam. nam filia fuit fratris sui Hester, inter caeteras puellas tradita eunuchis, secundum Iosephum, de Babylonia fuit adducta, & Mardocheus eius amore sequutus est eam, & sic habitauit in Suis.] quae placuit ei, [puta eunuchis,] ut excoleret modum muliebrum, i. mox festinauit eam ornare, habens ipse firmam, quod rex eam eligeret in vxorem. Nam ut Iosephus testatur, Gratia vultus sui respicientium delectabat magis aspectu, [et traheret ei partes suas] i. ea quae ad eius pertinebant decorationem, [et septem puellas speciosissimas] i. valde pulchras, minus tamen quam Hester, [et tam ipsam quam eius pedesque ornaret atque excoleret] i. valde exquisite componeret, cupiens ejus promotionem, & ut ipse per hoc consequeretur fauorem illius, [Quae noluit ei indicare populum & patriam suam. Mardocheus enim praecerat ei, ut de hac re omnino reticeret.] Iudaei quippe tunc erant ibi captiui, & a multis contempti, ac singularis religionis, [Cum autem venisset tempus singularis] pro ordinem puellarum, ut intraret ad regem, [ad quiescendum cum illo, intrabant successus, seu quilibet die suo. Vnde Iosephus ait: Per singulos dies ad concubitum vna regi mittebat,] expleris omnibus quae ad cultum muliebrum pertinebant, [in balneationibus, vnctionibus, aromatatumque applicationibus & vestimentorum] de core, [mensis duodecimo] vertebat, [quia per integrum annum praeparabant ad regis conjunctionem,] ita distaxat, ut sex mensibus vngerent oleo myrtino, i. humore, gutta seu lachryma fluente de arbore quae myrtus vocatur, cuius oleum carnem mundificat, [et alij sex mensibus quibusdam pigmentis] i. coequectionibus, [et aromatibus] vterentur ad reddendum corpus foeminae magis suauis & molle ad tactum, ne quid inodueniens odoris inueniret in aliqua, [ingredietesque ad regem] de die in palatium, quicquid postulassent ad ornatum pertinentem, accipiebant, [ab aliquo] ad regem ad hoc deputato, [et ut eis placuerat,] coequectionem, i. ad proprium libitum excolere & decorare, [de triclinio] i. aula seu palatio foeminarum, [ad regis cubiculum] transferebantur, quae sub manu Susagari eunuchi erant, qui concubinis regis praesidebant, [Alii opinantur] quod rex vniuersas puellas secum dormientes duxit vxores, & tamen concubinae vocentur, tanquam coniuges secundariae, minusque principales, sicut Gene. 30. Zelpha & Bala quae vocantur vxores Iacob, alij concubinae. Alij magis tenent propositum, nam & gentiles per magna parte concubitum simplicis fornicationis non reputabant peccatum: immo ut dicitur est Iudith 12. Fecit sicut apud Assyrios, ut foemina irrideret virum, agendo ut immunis transeat ab eo. [Evoluto autem tempore,] instabat dies in quo Hester intrare debebat ad regem, quae non quae fuit muliebrum cultu. [Non enim aspirabat ad regis copulationem atque coniugium,] ut infra patebit: ideo commisit ornatu suu eunuchis. Hinc subdit: [Sed quaeque] voluit Egaeus eunuchus, haec ei ad ornatu dedit. Erat enim formosa valde & incredibili pulchritudine, omniumque oculis gratiosa & amabilis videbatur, [quod totu ex diuina] puidentia factu est, ut per eam populus Israel liberaret. Ecce qualis artifex est omnipotens Deus, & quod pulcher pulcherrimus, incomparabiliter pulcher & suppulcherrimus, atque ad intuitum supulcherrimus, infiniteque gratiosus, sup amabilis est ille in semetipso, & ad fructum dupulcherrimus, qui in tam modica corporis parte, in fragili vasculo, in mortali materia vilique gleba tantam pulchritudinem, amabilitatem & delectabilitatem constituit. Denique pulchritudinem illam corporalem mirabiliter venustauit & auxit supernaturalis pulchritudo mentis in donis gratiae ac virtutum, redundans ac resplendens in corpore: pulchritudo quoque moralis, in venustissimis moribus, apparatus & coequectione exteriori consistens. [Ducta est itaque] ad cubiculum regis mense decimo, quod vocatur Tebeth. Ianuarius apud nos. Non utique decimo mense suae expositioe & praeparationis ad regis accessum, sed decimo mense septimi anni regni Assueri. [Et adamauit eam] rex plusquam omnes mulieres: vel diuinitus vel coniunctim acceptas, loquedo de maritali affectu. Et qui a tantam virtuositate, pudore & honestate considerauit in puella, [posuit diadema regni] in capite eius. Fecitque eam regnare loco Vasthi, & iussit coniuuium praeparare per magnificum cunctis principibus & seruis suis: quod scdm Iosephum, Scholasticumque historiam, durauit per integrum mensem. [Et dedit rex] quae in vniuersis principibus] i. a subditis suis non exegit solita tributa siue obsequia anno illo

Hester 1

Hester 1. Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ibid.

Ibid.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ibid.

aut circiter. Vel sensus est, quod fecit eos ad tempus a manualibus cessare laboribus, puta per mensum, cum Iosephus dicat, quod precepit eis festa pro suis nuptiis celebrare. Tac dona largitus est suis officariis, cognatis, amicis, domesticis, iuxta magnificentiam principalem. i. regale & imperialem, videlicet liberaliter valde, quod est contra prudentes, qui in nuptiis suis aut sobolis suae, grauari subditos suos exactiōibus seu munere exhibitiōibus quas requirunt. [Cumque secundo quaerent virgines & congregarent, Mardocheus manebat ad ianuam regis.] Cur iam post initium cum Hester conubiū, virgines quaerebatur? putat quidam quod ad concubinatum, alii dicunt quod ipsa Hester nequaquam volente proderet generalia sua, rex simulauit se velle ducere aliam, & simulatorie fecit virgines quaeri, quatenus sic extorqueret a coniuge genus ipsius. Ad quod referunt quod sequitur. [Necdum prodiderat] i. manifestauerat [Hester patriā & populū suū iuxta mandatū eius] Mardochei. [Quicquid enim ille precipiebat, obseruabat Hester, & ita cuncta faciebat, ut eo tempore solita erat quo eam paruulā nutrebat,] in quo patet humilitas & obediētia Hester. Quod vero paululū p. moti, mox intumescit, & obedire despiciūt suis parentibus aut magistris, seu his a quibus sunt instituti. [Eo igitur tempore quo Mardocheus ad ianuam regis morabatur, irati sunt duo eunuchi regis, volueruntque insurgere in regē, & occidere eum.] cuius rei causa nescit, nisi quod serui sepe ex indignatiōe, ambitiōe, traditiōe machinant in mortem principis sui, quoadmodū patet 3. Reg. 15. 16. & 4. Reg. 15. vbi reges Israel a seruis suis occisi legunt. [Quod Mardocheum non latuit.] Dicit nonnulli, quod eunuchi audiēte Mardocheo, contulerūt de regis interfectiōe in lingua, quā putabāt non intelligere Mardocheū. Iosephus vero dicit, quod vnus eunuchorum habuit seruū Iudaeum, cognoscentē dñi sui insidias, & retulit Mardocheo, statimque nunciavit reginā Hester, & illa regi ex nomine Mardochei. Quae sita est, & inuentū, & appēsus est vterque in patibulo. & ita rex sapiēter pcessit, nō statim incaute credēdo, sed examinādo negotiū. [Et iussit rex vt in libro memoriali scriberet, vt pro vita sua aliqd repēset ei. Mādātumque est historis.] i. in libris historialibus scriptū. [Et annalibus traditū corā rege.] Annales vocant libri historici, in quibus scribuntur quae singulis contingūt sub regibus, vt reges talia recōdo, ex memoria pteritorum caute se habeāt per cōsideratiōem pteritium, ac puidētiā futurorum. Circa caput istud aliqua possent inquiri. An f. regi licuit suam sic abjicere cōiugem, cū inseparabilitas dicat esse de ratiōe matrimonij, & an illa repudiata atque viuēte, licuit ei ducere aliam. Itē an licuit ipsi Hester cū rege gētili cōtrahere, cū hoc fuerit phibitū lege. Et an fuerit vera vxor regis, cū dispar cultus impediāt matrimoniū cōtrahendum, dirimatque cōtractū. Ad quae longū est plenarie rēspōdere. Breuiter autē tēgendo dici potest, Nō oportere Assuerum excusare a culpa, ipsamque Hester esse diuina pordinatiōe ac dispēfatiōe contraxisse cum illo, sicut Samson cū Philistaea, vt patet Iudic. 14. vbi habet quod res illa agebat a dño. Et Salomon adhuc bonus cum filia Pharaonis, vt patet 3. Reg. 3. Hōs autē magi stralis discussio, ad quartum spectat sententiarum.

Iose. lib. 11. an. in. ca. 6.

Deut. 7.

Gene. 41.

Hester 15.

Iudit. 2.

Exod. 17.

1. Reg. 15.

Art. 3.

Cap. 5. Post hac rex Assuerus exaltauit Aman. Art. 3.
 Capitulo isto describitur, qualiter Aman exaltatus a rege, procurauit ab eodem populo Iudaeorum morti adiudicari. Post hac rex Assuerus exaltauit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag regis Amalechitarum, quos Saul vastauit, & quos regē iam nominatum, Samuel ppheta confudit in frustra, vt 1. Reg. 15. legitur. [et posuit solium eius super omnes principes, quos habebat] i. super ceteros, qui sub ipso rege praerant populo, sicut Pharaon exaltauit elephum Ioseph. Et sic Aman fuit primus post regem. Veruntamen infra legitur, quod Aman fuit animo & gente seu genere Macedo, Ex quo apparet quod non fuit Amalechita. Ad quod rēspōdebitur ibi. Cuncti que serui regis fledebant genu, & adorabant Aman. Sic enim iussit eis Imperator. Solus Mardocheus non fledebat genu. Ad reuerentiā Aman, neque adorabat eum, ne honorem Deo debitum, homini exhiberet, quia vt dicitur, Aman superbissimus voluit sibi non solum dulcia, sed & latrāe adorationem impendi. Si quidem cultus dulcis poterat ei exhiberi, tanquam personae excellenti in officio regiminis constituit. Aman autē super hominem impissime se extollens, voluit adorari vt Deus: quae modum Nabuchodonosor rex Assyrius, videlicet Cambyfes, & Caius Imperator, vt legitur. [Quod cum audisset] quod scilicet Mardocheus esset Iudaeus, [nec se adoraret, iratus est valde.] Oderat enim Iudaeos, a quibus cognauit progenitores & pdecessores suos fuisse occisos. Hinc serui regis an nūcianturunt ipsi Aman de Mardocheo, [cupientes scire, an Mardocheus pseueraret in sententia] i. in rēspōsiōe quae se dixit esse Iudaeum, & ideo non posse se hominē adorare. Et quoniam serui regis nouerat Iudaeos esse exotos, hinc Aman cupiebat scire ex quadā curiositate, an Mardocheus auderet hoc euidenter fateri, ipso Aman sciente aut audiente. [Et pro nihilo duxit in vnum] videlicet [Mardocheum mittere manus suas] vltices, [magnumque voluit omnem Iudaeorum perdere nationē, quae erat in regno Assueri mense primo, cuius vocabulū est Nisan] apud Iudaeos, & apud Latinos Aprilis, quis interdū cōcurrat partim cum Martio. [missa est fors in vna, quae hebraice dicitur Phaur] i. ipse Amā inuidiosus fortis leg, missa forte in vas quoddam, quod

quod vna vocat, ad sciendū per sortis oraculū, [quo die] mensis [et quo mēse gens Iudaeorum deberet interfici, & exiuit] p sortis ostēsiōe [mensis duodecimus quod vocat Adar] secundū Hieronymus, & Martius scdm Latinos. Exiuit quoque p sorte tertiusdecimus dies mēsis eiusdem. Haec fecit Aman ex vehemēti indignatiōe & ira nequissima, tantā volens exercere vindictā in totū populū Iudaeorum, ppter vnus delictū, scdm suū iudiciū quod tñ vera nō fuit delictū, sed virtus. Supbi enim iniuriā sibi factā, quāuis parua, reputāt valde graui iudicio in vlciscēdo excedens mensurā, & agunt cōtra iustitiā. Denique sciēs se apud regē audientiā habere pcipuā, praesupponit se facilius acquirere a rege iudiciū mortis cōtra Iudaeos. [Dixitque Aman regi: Est populus pro omnes regni tui puincias dispersus, nouis vtens legibus & carem omnis,] i. cōdo vnum solum Deū, nō deos, quos ab antiquis temporibus coluerūt Gētilēs. Nihilominus lex Iudaeorum a tempore Moysi vsque ad Assues p durās, non fuit penitus noua, quā Aman sic dixerit, ad inflam mandū regē cōtra Iudaeos. [Insuper & scita] i. decreta [regis cōtemnēs.] Vnde dicit plebis scitū. [Et optime nosci] quod nō expedit regno tuo] i. bono cōmuni & paci, [vt insolescat] i. cōtra solitū legū regni tui se habeat, [per licentiā] i. pmissionē manēdi in vita & obseruatiōe sua. [Si tibi placet, decerne] i. iudica, [vt pereat] i. occidat, [et decē millia talētor] appēdam arcariis gazae tuae] i. custodibus thesaurorum tuorum. Hoc addidit Aman, vt videret multū zelari p rege & p pace cōmuni, cui nō uouera & corruptrix, solet esse dissolutio ac dispar cultus. Et ne rex retraheret a sententiā mortis in Iudaeos dicitāda, ppter damnū tributorum, quae sibi a Iudaeis dabant. [Tulit ergo annulū quo utebat,] nō solū ad manū suā ornatū, sed itē ad literas sigillandas, sicut tūc moris fuit. In annulis demū talibus fuit signū formatū ad imprimendū & signandū epistolas. [De manu sua, & dedit eū Aman,] vt iuxta suū cōceptū diceret & sigillaret ex nomine regis literas mortis cōtra Iudaeos. Credidit Assuerus nimis impio Aman, nō inquirēs accusatiōis veritatē. Facilitas autē credulitatis, decipit multos, & in pōdētibus periculosa est subditis, etiā bonis. [Vocati que sunt scribae] i. scriptores [regis.] Scriba tñ frequēter accipiunt pro sapiēte seu doctore, vt legitur. [et literae missae sunt] p curiores regis ad vniuersas puincias regni eius, vt occideret omnes Iudaeos a puero vsque ad senē] i. vniuersos, etiā infantulos atque decrepitos. [et mulieres] i. cunctas psonas foemine sexus. Et vt prioriorē essent gētilēs hoc facere, dabat faciētibus illud licētia diripiēdi ac retinēdi bona Iudaeorum, quos trucidaret. ideo subdit: & bona eorum diriperēt quippe filij Israel vastauerūt Amalechitas, tamē contra pceptū Dei, pepererūt pecoribus Amalech, sicut 1. Reg. 15. fertur. [statimque in Susis] metropolitani regni, [pendit edictū] i. ex dispositiōe Aman, appēsum est de ceteris in scriptis de Iudaeorum iteritū, ne rex suā reuocaret sniam, sicut nec eā de Vasthi abiectionē reuocare audebat. Hoc loco ponit Iosephus formā epistolae praeterea ex nomine regis cūcis eius puincias missae, quae infra continet. [rege & Aman celebrante conuiuio] tanquam rem cōmunitati saluberrimā ordinassent, [et cunctis Iudaeis qui in vrbe Susis erant, stentibus.] immo vt Iosephus scribit, etiam ciuitas turbabatur, vt pote Iudaeis captiuitatis compariens.

Exo. 17.

Iose. lib. 11. an. in. ca. 6. Hester 13. Iose. lib. 11. an. in. ca. 6.

Expositio Cap. 4. Quae cum audisset Mardocheus, scidit vestimenta sua. Articulus quartus.

Refertur hic, qualiter Mardocheus Hester reginā indoxit ad intercedendū corā rege p liberatiōe plebis Iudaicae. Quae cum audisset Mardocheus, scidit vestimēta sua, vt moris fuit Iudaeis, immo & quibusdā gentilibus, sicut Iob 1. & 2. ipse Iob & amici eius legunt vestimēta sua scidisse. [et indutus est sacco] i. aspera saccoque veste, in signū contritionis, spar gens cinerē capiti] ad humiliandū se corā Deo, quasi puluere se recognoscēs ac cinerē. [et in platea media ciuitatis voce magna clamabat, ostendēs amaritudinē animi sui] praesertim quia pēlabat se esse occasiōē tāi periculi, ac desolatiōis diiudicatiōisque populi sui, [et hoc ciulatu vsque ad fores] i. ianuās [palatij gradies. Non enim erat licitū, indutū sacco aulam regis intrare.] Vnde se dicit Iosephus, vsque ad aulam puenit, & ante ipsam stetit, quā cum tali habitu ingredi, fuit prohibiti, ne huiuscemodi vestis, aut sic vestitus, miserabilis que apparēs, horrorem incuteret regi, aut eius magnificentia derogaret. [In omnibus quoque puincis, oppidis ac locis, ad quae crucele regis dogma] i. pstatū edictū quasi doctrinaliter & apparēt dicitatum, [puenerat, planctus ingēs erat apud Iudaeos, plurimis sacco & cinere pro strato vtiētibus] ad impetrādum auxiliū Dei, iuxta illud Hier. 6. Accingere cilicio, conspergere cinere. [Ingressi si sunt aut puella Hester & eunuchi] i. pedisequae eius, & cubicularij qui erāt castri. Et apparet, quod isti secrete nouerunt Mardocheū & Hester esse cognatos. [nunciaueruntque ei.] Quod audiens] Hester, [consternata est] i. mērore oppressa, [et misit vestē Mardocheo, vt indueret eam] sicque honeste vestitus, aulam intraret, quā accipere noluit Mardocheus, quia nōdum finitum fuit malum illud pennale, propter quod euadendū, induerat sacco. [quam accipere noluit. Accititque Athach eunuchus praecipit vt iret ad Mardocheum, & diceret, cur hoc faceret.] Ingressusque Athach, inuenit eum in platea ciuitatis, qui indicauit p eunuchū ei] i. Hester reginā, [omnia quae acciderāt] in hoc casu, [vt intraret ad regē, & deprecaret] p pro suo] quod

Vbi supra.

de quo faciendo excusat se, quia edictum fuit, quod quicumque non vocatus ingrederetur atrium regis, mox moreretur, nisi rex auream virgam quam tenebat in manu, ad sic introeuntē extenderet p̄ signo clemētiae. Hinc addidit: Ego igitur quō ad regē intrare poterō, q̄ triginta dieb' non sum vocata ad eū. Habuit em̄ extrā & alia multa deliciarū suarū obiecta, & Deus omnipotens deuota reginā p̄uidit de tali cōtinentia & quiete. [Quod cum audisset Mardocheus, rursus mādauit Hester] reginā, solita autoritate loquēs ad eam increpatorie & audacter, certus quod ipsa virtuosa domina patienter, non indignanter acciperet, [dicens: Ne putes quod animam tuā solum liberes, quia in domo es regis p̄ cunctis ludæis] i, noli putare quod a sentētia mortis contra ludæos promulgata, p̄serues propriā vitā dumtaxat per hoc, quod facta es contubernalis & coniunx regis, & ideo non cures pro populo tuo rogare. [Si enim nunc silueris,] non rogando regem pro tuis, t̄per aliam occasionē liberabunt ludæi id est, Deus alijs modis ac vijs, eis (ut spero) succurret, [Et tu & domus tua peribitis,] i. Deus iusto iudicio permitte te, & domesticos seu cognatos tuos occidi, eo quod neglexeris populo tuo in tanto periculo subuenire. [Et qui nouit, vtrum idcirco ad regnum peruenieris] i. confors & contortalis regis effecta sis, [vt in tali tempore parareris?] i. vt disponaris venire ad prædiciam ruinam in tempore persequutionis istius, in quo deseris tuos. Vel sensus est: Quis nouit &c. ac si dicat: quoniam occulta sunt Dei iudicia, forsitan tamen idcirco imperatrix & regina facta es, quatenus ex præordinatione diuina pares te succurrere nobis. [Rursum quod Hester Mardocheo mandauit Congrega omnes ludæos] vtriusque sexus, [Et orate pro me,] vt communis oratio mihi prosperum mereatur successum. [Non comedatis & non bibatis tribus diebus & tribus noctibus:] Nisi eo modo quo ieiunantes solent non manducare, videlicet solum semel in die, vel tā parce & sobrie comedatis in die, vt quasi nil reputetis sicut de eo quod parum comedit, dicimus: Nihil manducauit. [Et ego cū ancillis meis similitur ieiunabo.] sic quod ancillæ istæ videntur fuisse fideles, & forsitan conuerse pro sua reginam. [Et tunc ingrediat ad regem] sperando quod Deus misericorditer mecum disponet, & mentem regis mihi propiciam exhibebit, [contra legem faciens] intrando ad regem inuocata, i. non vocata, [tradens me morti] i. periculo mortis p̄ liberatione populi mei, nisi Deus gratiose p̄uideat & succurrat. [luit itaq; Mardocheus] ad exequendum reginæ præceptum.

¶ Explanatio Cap. 5. Die autem tertio induta est Hester regalibus vestimentis.

Articulus quintus.

EXordium petitionis Hester reginæ hic recitat, [Die autem tertio induta est Hester regalibus vestimentis] & sic regem accessisse videt tertio die suæ ieiunationis & orationis, orantibus adhuc pro ea, & ieiunantibus cunctis ludæis in suis manentibus. Ipsa quæ in lugubri veste orauit ac ieiunauit, qua deposita, ornauit se preciosissimis atque pulcherrimis quæ habuit vestimentis. Propter quod infra legit, quod circumdata est gloria sua, & deposuit vestimenta ornata sui, quia & communia ornamenta seu quotidiana vestimenta, quæuis preciosa & decora, deposuit. Vestimenta quoque lugubria, in quibus interiori ornata, scilicet com punctioni, orationi, ieiunationi vacauit. [Et stetit in] i. a camera sua p̄cessit vsq; ad atrium [domus regis, quod erat interius contra basilicam] i. ex opposito regis aulae. [At ille sedebat super solium suum in consistorio] i. loco iudicij vbi ad iudicium statuit [palatij contra ostium domus,] in qua rex sedit, ex qua potuit eam videre, & antequam venit ad illum locum, iuit per ianuas multas, secundū quod infra legit: Ingressa cuncta per ordinem ostia &c. [Cum quod vidisset] rex [Hester reginam stantem, placuit oculis eius.] Erat enim pulcherrima, speciosissime quoque vestita, roseo colore vultu perfusa, gratis ac nitentibus oculis pallens, sicut infra legit. [Et extendit contra] i. versus [eam virgam auream] pro signo clemētiae & amoris, [quā tenebat in manu, quæ accedens, osculata est summitatē virgæ] ad reuerentiam reginæ dignitatis. Erat quod virga illa sceptrum regis. Sed his contrariari videt, qd̄ infra legitur. Cum quod eleuasset rex faciem, & ardentibus oculis furorem p̄toris indicasset, regina corruit, & in pallorem colore mutato, lassum quod super ancillam reclinauit caput. Iosephus quoque Rex (inquit) aspexit eam asperius, iracundo quod vultu, & tunc apprahedit reginam membrorum debilitas, & super ancillas quæ prope latera eius erant, repente collapsa est. Et simili modo, magister in historijs refert. Et respondendum, quod ea quæ in isto libro habent ab eo loco, Dixit quod Mardocheus, A Deo facta sunt ista non habent in Hebræo, vt dicit Hieronymus, & infra patebit, sed in editione vulgata sunt, & ex Iosepho sumpta. Idcirco dicendum pro hoc cōcordia, quod rex primo aspectu visa regina, fuit contra eam commotus, eo quod non vocata venisset, sed visa eius discoloratione, verecūdia, debilitatione, declinatione, rex subito fuit animo alteratus, & reginæ compassus, timens de morte eius improuisa, putat hoc infra p̄teritis enarrat. sic quod regina cum consolata fuisset & roborata, ex verbis regis osculata est virgam, [Dixit quod ad eam rex:] Quid vis Hester regina? Quæ est petitio tua? Etia si dimidiā regni mei partē petieris, dabit tibi] a me, Quāuis em̄ fuit regina, regnā tñ p̄tinebat ad regē, nec sine regis

Hester 17.
Hester 17.
Ibidē.
Ibidē.
Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 6.
Hester 10.
Hiero.
Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 6.
Hester 15.

gis scitu & voluntate regina potest urbem aut partem regni alienare, aut alteri dare. At illa rēdit: Si regi placet, obsecro, vt venias ad me hodie, & Aman tecum ad conuiuium quod parauit per ministrantes. Ideo regem inuitauit, vt cum factus esset rex potu solito more hilarior, proponeret ei suam petitionem. Ipsum quoque Aman inuitauit, quia in eius præsentia voluit cum regi accusare, vt rex contra præsentem magis incitaretur. Aliq̄ vero dicit, quod ideo, vt alij principes incitarentur odio & inuidia contra Aman, eo quod sic honoraret præ ipsi, etiam a reginā sed hoc, vt apparet, fuisse culpabile, nec apparatus videtur habere. [Venit itaq; rex & Aman ad conuiuiū] reginæ, quæ tunc regē rogauit, vt die sequenti, ipse & Aman rursus ad suum veniret conuiuium, quod sic Deo ordinante pactum est, vt interim cor regis magis afficeretur ad Mardocheum, q̄ ad Aman, & ipse Aman sibi ipsi foueam in quam caderet, præpararet. [Egressus est itaq; Aman] a p̄sentia regis ac reginæ, [illa die lætus & alacer] ex tanta sua prosperitate, vt & simauit, in die honorum non existens memor malorum, nec prouidus periculorum sibi euenire potens. Propter quod non impleuit quod scriptum est: Sapiens in omnibus metuit. [Cum quod vidisset Mardocheum, non solum non sibi astarte] xisse, sed nec motum de loco, indignatus est valde [reputans se sic parui pendii ab illo, quod su] perbiissimus ferre non potuit, sed vehementer iratus fuit. Ira namque est appetitus vindictæ propter paruipensionem itacētē illatam, secundū philosophum. [Et dissimulata ira,] quam per signa monstrare, inhonestum ac stultum est, iuxta illud Eccl̄s 7. Ira in sinu stulti requiescit. Et iterum Salomon loquitur: Fatuus statim indicat iram suam. Qui autē dissimulat inuiriā, callidus est. [Reuersus est in domum suam] & exposuit suis oēm suam p̄sp̄ritatem, ad dēns quod d̄iu videret Mardocheum ludæum sibi odiosissimum ante fores palatii, misere se arbitraretur. Mox quod de cōsilio amicorum & coniugis fecit erigi trabem, i. crucem seu patibulum s̄cubiū, quatenus procuraret a rege ipsum Mardocheum suspēdi in eo, & sic lætus ad conuiuiū iret. Nam passio iræ sicut a tristitia inchoat, sic vltione illata, ad delectationē secundū philosophū terminat. [Placuit quod ei consiliū] rāg suæ passioni atq; inuidiæ consonum, [Et iussit parari crucem excelsam] Circa hæc q̄ritur: An ne peccauerit Mardocheus, nullum penitus exhibēdo honorē huic Aman. Et videt quod immo, quia hoc fuit cōtra regis p̄ceptum, & habuit speciem mali, scandalizatiū quod extitit alioj, immo & inflammatiū ipsius Aman ad p̄sequendū ludæos. [Insuper Mardocheus licite poterat aliquā saltem reuerentiam] facere Aman, in assurgendo seu alio modo absq; derogatiōe honoris soli Deo exhibēdi. Et secundū applica documēta, obediendū est d̄nis etiā dycolis, & ducib' a rege missis, q̄d̄iu non transcendūt limites suæ autoritatis in sciendo. Ad hæc posset quis dicere iuxta phabita, quod Mardocheus ita se habuit, quia Aman voluit adorari & honorari vt Deus, scitūm quod Lyra ad hoc allegat Glossas Hebræicam, sed hoc R. Paulus multipliciter reprobat. Nō em̄, vt apparet, voluit altius honorari, q̄ rex Assuerus, quod non voluit adorari vt Deus, & si voluit sibi vsurpare honorem diuinum, derogasset regio honoris, quod ex timore Assueri aulici facere non fuit. Hinc addit Rabbi Paulus, quod Glossa illa non tenetur vt authentica ab Hebræis. Et quod sint duæ Hebræorū opinionēs, cur Mardocheus noluit flectere genua corā Aman. Vna dicentiū, quod Aman gerebat ad collum suum idolum q̄ddam, ideo noluit eum adorare, ne adorare illud idolum videret. Alia, quod Deus p̄cepit filijs Israel in Deuter. ne obliuiscerent iniuriæ eis ab Amalechitis illata. Et qm̄ Aman fuit de stirpe illoj, noluit signa amicitie aut reuerentiæ ipsi Aman ostendere. Veruntū glossa hebræica cōsonat, quod infra Mardocheus in oratione loquitur Deo: Cuncta nostri & scis, quod non pro superbia fecerim hoc vt non adoraretim Aman superbissimū. Libēt̄ em̄ p̄ salute Israel etiam vestigia pedū eius de osculari paratus essem, sed timui, ne honorē Dei mei transferrē ad hoīem, & ne quenq; adorare excepto Deo meo. Vex ad hoc R. Paulus r̄dit, illud non haberi nec recipi ab Hebræis, q̄ de isto libro non habēt, nisi vsq; ad decimū cap. inclusus. Veruntū mihi apparet, quod his non obstantib', Mardocheus potuisset licite aliquē exhibere honorē Aman in assurgendo, vel simili modo, nec ex Deuter. illud fuit ei illicitum, quod d̄ns iussit, ne obliuiscerent filij Israel expugnare Amalechitas, q̄d iam fuit impletum p̄ Saul & Samuelem. Propterea non videtur, q̄liter Mardocheus excusē de hoc, quod nullā voluit facere reuerentiā impio Aman, nisi dicat quod ex occulto instinctu spūs sancti se ita habuerit, per quem modū plurima excusantur, quæ alias fuissent illicitas: sicut quod Samson cum Philistæis occidit seipsum. Et q̄dam scēminæ sanctæ submerserunt se, ne a perfidis violarent, prout libro de ciuitate Dei Augustinus declarat. Hinc dicendum apparet, quod Deus qui voluit arrogantiam huius Aman per Mardocheum & Hester deijcere, mouit cor Mardochei ad talem rigorem & irreuerentiam circa Aman.

¶ Declaratio cap. 6. Noctem illam rex duxit in somnem. Art. 6.

Exaltatio Mardochei hic describitur. [Noctem illam] ante q̄ rex & Aman comederunt primo cum Hester, [rex duxit in somnem] Deo sic ordinante pro sublimatione Mardochei. Vnde Iosephus ait: Deus malignam spem Aman detidebat. Nam regi somnum per il

psal. 7.
Ecc̄l. 11.
Ecc̄l. 18.
Pro. 17.
1. Pet. 3.
Eph̄s. 6.
Tit. 3.
Hebr̄. 3.
R. Paulus
Deut. 25.
Hebr̄. 15.
R. Paulus
Hebr̄. 10.
Deut. 25.
1. Reg. 15.
Iudic. 16.
Augustinus

Hebr̄. 1.
Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 6.
gg 4 lama

Iose. li. 11.
an. iu. c. 6.
Hest. 16.

ribus epistolarum ac librorum vocatis, [epistolae sunt scriptae, vt Mardocheus voluerat, & missae per veredarios, nuncios qui secundum Iosephum equites erant. Harum epistolae formam ponit Iosephus in hoc loco quae infra continet. Quibus veredarij imperavit rex, vt conuenirent, alioquerent, ludaeos per singulas ciuitates, & in vnum sciperent congregari ipsos ludaeos, vt starent pro animabus suis, pro defensione viri sui, & oes inimicos suos cum coniugibus & liberis & vniuersis domibus, familijs seu cognatis, interficerent in inferno illis, quod illi decreuerant inferre ipsis ludaeis. Et constituta est per oes puincias vna vltionis dies, 13. mensis 12. noie Adar, quo die iusserat Aman ludaeos occidi. Sicq; ordinata diuina iustitia, eo die praeruerunt ludaei aduersarios suos, quo aduersarij ipsos occidere decreuerunt, [summaq; epistolae tenor & sententia epistolae praedictarum summarim, breuiter fuit,] qm sententia infra diffuse habetur, [paratos esse debere ludaeos ad capiendam] immo & exercendam vindictam de hostibus suis, fautoribus Aman, cuius edictum exequi intendebat. Deniq; epistolae illae materialiter erant multae, sed vna in forma & sensu fuit, hoc est, vna in specie. Egressi q; sunt veredarij celeres nuncios praerentes, & veloces ambasatas secum portantes. Mardocheus aut de palatio & de conspectu regis egressus, fulgebant vestibus regijs hyacinthinis, purpurei coloris, & aerinis, hoc est, coloris aerijs clari & albi, [coronam auream portans in capite, amictus pallio serico atq; purpureo. In tali apparatu, decore, & gloria fecit eum rex egredi, vt cunctis pateret authoritas & potestas sibi commissa, tñ aurea illa corona in preciositate & forma a diademate regis distabat, [Oisq; ciuitas exultauit, atq; gauiosa est,] hoc est, tota vrbis Susis, nisi forsitan paucis fautoribus Aman exceptis. Vel ois, i. quae libet ciuitas regis, ad quam rumor horum deuenit. Nouerat eni superbia Aman, & Mardochei virtutem. Ideo de illius deiectione, & huius promotione gloriabantur, in quibus verificationem est illud Prouer. 27. In multiplicatione iustorum latabit vulgus. Cum impij sumperunt principatum, gemet populus. [Ludaeis aut noua lux oriri visa est,] i. copiosa materia iucunditatis & clarificatio oculorum, Ideo vndiq; multipliciter laetabant, [in tps, vt plures] i. multi gentiliu & idololataru, [eorum religioni & caeremonijs iungerent] i. ad iudaismum conuerterent, colentes decetero verum Deum per obseruantias caeremonialium pceptorum, immo & moralium & iudicialium mandatoru, percipientes q; Deus Israel sic subuenisset populo suo, eiusq; aduersarios trucidasset tam inopinata atq; celerrime. [Grandis enim cunctos] Assueros subiecos Iudaici nominis terror inuasi, ita q; nomine ludaeorum audito, perterritabantur, quorum Deum credebant summum & omnipotentem.

¶ Declaratio cap. 9. Igitur 12. mensis, quem Adar vocari ante iam diximus, 13. die.

Articulus 9.

EXequutio vltionis, quam ludaei in hostes suos exercuerunt, hic narratur, nec est difficilis in textu. Primo enim exprimitur tempus, quo vlti sunt suam iniuriam in eos, qui concordauerunt, iuxta voluntatem Aman, occidere ipsos ludaeos, & eorum diripere opera. [Fama Mardochei crecebat quotidie,] quia virtuose & sapienter regebat, & res publica praesolito prosperabat sub eo, [et diuulgabatur,] q; erat patris reginae, ipsumq; regem sua fidelitate praeseruasset a mortis deo principes & praefecti prouinciarum, extollebant ludaeos timore Mardochei, [quem principem esse palatii post regem] vel magistratum curiae, [et plurimum posse cognouerant,] quia rex honorauit & habuit eum vt patrem, [ita vt in Susis] metropoli regni, [quingentos viros ludaei occiderint, extra] i. praeter & vltra, [decem filios Aman, quos cum occiderunt, praedae de eorum substantijs agere noluerunt] i. nihil de possessionibus occisorum conuerterunt in proprium vsum, quod fuit honestum, ne ex cupiditate, non aequitate, viderentur se vindicare. [Qui] rex [dixit reginae] Quid vltra postulas? Cui illa: Derur ludaeis potestas, vt sicut hodie fecerunt, sic & cras faciant in Susis] solū. In ipsa etenim vrbe plures & potentiores fuerunt aduersarij ludaeorum, in qua & Aman personaliter habitauit. Ideo Hester rogauit sibi fieri vltionem per duos dies, & factum est ita. In ceteris vero vrbibus percusserunt aduersarios suos tertio decimo die mensis Adar, & quartodecimo die cadere desiderunt, ita q; illa die neminem occiderunt, iuxta quem sensum in Susis cessauerunt percutere quintodecimo die mensis Adar. [Scriptis itaq; Mardocheus omnia haec] in libro isto, cuius author est ipse, quanuis vocetur liber Hester, quia principaliter tractat de ea, & ipsa principalior fuit in procuracione liberationis ludaeorum, [et literis comprehensa, misit ad ludaeos] p totum Assueri imperium, vt quatuordecima & quinquedecima die mensis Adar pro festis susciperent, id est, decetero festiuitate habere in memoria beneficioru Dei & victoriae eis concessae, [ga in ipsis] diebus vlti sunt de inimicis suis, id est, quatuordecimo die mensis illius cessauerunt ab vltione ludaei extra Susas habitantes, ludaei autem in Susis habitantes, cessauerunt ab vltione quintodecimo die deo voluit Mardocheus vtrunq; die haberi solennem, vt vacarent epulis, sobrie tamen, & gaudio spiritali Deo regratiantes atque conuiujs moderatis, [Consequenter ponitur recapitulatio praedictorum] Aman enim filius Amadathi & c.

atq;

Hest. 3.

Iose. lib. 12.
an. iu. c. 6.

R. Paulus

Hierony.

Dan. 10.

atq; ex illo tempore institutionis solennitatis istius, [dies isti] festiui, 14. & 15. mensis Adar, [appellati sunt] a Mardocheo & sequacibus eius, [Phurim, i. fornum, eo q; Phur, i. fors in vrbem missa fuerit,] no ad ludaeis, sed ab Aman, vt supra expositum est. fuitq; vna fors in comuni, sed duae in particulari, vt tactum est ibi. Ideo hic dicitur dies sortium in plurali, & additur, quia tunc pars, in singulari. Itaq; dicti sunt dies sortium ab euentu, non proprie a materia. Et quia fors illa fuit occasio vltionis seu victoriae, de qua principaliter fuit ista celebritas. Verumtamen Iosephus refert, q; ludaei vocant hos dies conuersatores, quia vbi in eis de morte grauissimo in gaudium sunt conuersi, vel quia tunc pariter conuersantur in epulis & ferulorum mutuis transmissionibus ac donorum largitionibus. [Susceperunt itaq; ludaei sup se] i. concorditer obligauerunt se ad celebrandum hos dies. Consensus em exigitur ad nouae legis seu iustitiae robur, auctoritatem & ratificationem. [Isti sunt dies, quos nulla vniq; debet obliuio, & cunctae quae in toto orbe sunt prouinciae, celebrabunt,] i. ludaei habitantes in cunctis prouincijs mundi, quod per hyperbolen dictum est. [Scripterunt q; Hester & Mardocheus etiam secundam epistolam, vt omni studio dies ista] i. solennitas duorum dierum istoru, [sanctiretur] i. firmiter seruaretur, [in posterum,] durante cursu veteris test. [Et miserunt] epistolam istam secundam ad oes ludaeos imperij Assueri, [vt haberent pacem] internam cum Deo, & pacem externam inter se inuicem & cum gentilibus, inter quos versabantur, non se extollendo aut insolenscendo, eo q; regina & princeps palatii essent de natione eorum, [et sufficerent veritatem,] acquiescendo veritati, doctrinae atq; iustitiae. Vel vt qdam exponunt, accipiendo hunc librum inter libros canonicos sacrae scripturae, obseruantes etiam ieiunia atq; clamores, i. memoriam ieiuniorum & clamororum orationum, quos postulerunt auxilium Dei aduersus periculum eis ab Aman paratum, anteq; pualuerunt modo praedicto. Porro Rabbi Paulus dicit istud ab Hebraeis ita exponi, q; Hester & Mardocheus ordinauerunt, vt ludaei ante solennitatem haec sortiu, vacaret orationibus & ieiunijs p gra deuotionis, & ad recordationem, q; Hester, Mardocheus & alij ludaei, orando & ieiunando clamauerunt ad dnm p causa praedicta, [susceperunt] vt obseruaret oia quae libri huius vocat Hester, historia continent, i. crederet & approbaret vniuersa, quae in libro hoc, qui intulatur liber Hester, sunt scripta.

¶ Expositio cap. 10. Rex vero Assuerus, Art. 10.

DEus qui nullum bonum deserit irremuneratum, Assuero regi magnam contulit prosperitatem terrenam, p pietate sua circa Israelitas, & p iustitia quam in aduersarios eorū exercuit. An vero fuerit tandem ad verum Deum ab idololatria per Hester & Mardocheum conuersus, nescitur, quis infra satis monstrat habuisse notitiam quendam veri Dei & prudentiae ac iudicij eius, beneficiorum quoq; ipsius, [Rex vero Assuerus oem terram & cunctas maris insulas fecit tributarias] i. sub tributo sibi deseruientes, quod per modum hyperbolici sermone est intelligendum, ad insinuandum q; valde magnam terrae partem & plurimas insulas, non tñ simpliciter oes sibi subiecit, intelligendo per terram & insulas, habitatores earum, [cuius sortitudo,] quia inimicis rebellibusq; praualuit, [et imperium] super subiectos, [et dignitas] monarchica, [atq; sublimitas] quae Mardocheum exaltauit, scripta sunt in libris Medorum atq; Persarum, q;rum specialiter hereditarius rex fuisse refertur deo illi gesta illius specialius ac diffusius habebant descripta, [et quod Mardocheus secundus a rege] i. primus post regem in ordine principum, [fuerit & magnus] apud ludaeos [auctoritate, sapientia, bonitate,] [quarens bona] populo suo [quia sollicitus] fuit pro communi populi sui bono, [et loquens] quae ad pacem sui seminis pertinerent, sicq; Deus per eum consolabatur ludaeos dispersos. Hucusq; seu vsq; ad haec verba inclusit, liber Hester in Hebraeo habetur. Idcirco Hieronymus mox subiungit, [Quae habentur in Hebraeo, plena fide expressi,] haec aut quae sequuntur, scripta repperi in editione vulgata, i. translatione inuenta & publicata, cuius author ignoratur, [quae Graecorum lingua & literis] i. sermone & libris [continetur, & interim] i. medio spatio, [post finem] libri istius hoc capitulum ferebatur, i. pars huius capituli exprimebatur, vbi verba immediae sequentia, [Dixitq; Mardocheus,] [quod iuxta nostram consuetudinem] obelo, i. veru nota uimus, i. ante haec verba posuimus similitudine veru seu virgulae, ad inuendū q; ista sequentia non sunt authentica seu canonica, sed transfodiunt, hoc est, ab Hebraeis non recipiuntur, immo tanq; superflua absconduntur a canone scripturae. [Dixitq; Mardocheus] post ipsius Aman suspensionem & suam promotionem, [a Deo facta] sunt ista. [Tunc nanq; intellexit] visionem, quam ante habuerat, per reru euentu & euidentiā facti, idcirco non fuit propheta ex visione huiusmodi, q; intelligētia ē opus in visione. [Recordat^o sum somnii] qd viderā, hęc eadē q; ista gesta sunt significatis, nec eorū q; q; irritū fuit, i. nihil horū q; vidi i somnio illo, inane fuit aut cassum. Vidit aut in somno paruum fontē, q; paulatim videbat crescere & augeri atq; exuberare in fluuiū, & conuertere in lucē & solē. Vidit q; duos dracones & duas gētes. Et p fontem paruum significata est Hester quae creuit sapientia, virtute, auctoritate & fama, ita q; in istar lucis ac solis latificauit & clarificauit populum suum, hoc est qd dicitur, [Paruum fontem qui creuit]

360 Cap. 11. D. DIONYSII CARTHUSIANI

uit in imaginaria visione, in fluvium, & in lucem, solemque conuersus est, & in aquas plurimas redundauit, Hester est, ipsam Hester designat. duo dracones ego sum & Aman per significationem & proprietatem, ita quod comparatur draconibus, non tamen conformiter, quoniam ille dicitur draco per potestatis suae abusum & venenatam impietatem, aliorumque pestiferam infectionem. Ego autem per potestatis valorem & charitatis firmiterem. Draco tamen est ignea fera. Sic Christus significatur per leonem ratione fortitudinis, & diabolus ratione ferocitatis. Gentes quae conuenerant cum vno dracone, hi sunt qui conati sunt delere nomen Iudaeorum puta fautores ipsius Aman, volentes vitam & memoriam Iudaeorum omnino extinguere. Gens autem mea, Israel est. Israeliticus populus me sequens draconem. Quae clamauit ad dominum, & saluum fecit dominus populum suum ab insidijs Aman, & fecit signa magna atque portenta inter gentes, deiciendo Aman cum suis, & nos humiles exaltando. & duas sortes esse precepit. partes seu euentus vel distinctiones, vnam populi Dei videlicet Iudaeorum fidelium, & alteram cunctarum gentium hoc est, infidelium idololatrarum. Venitque vtraque fors in statutum ex illo iam tempore coram Deo vniuersis gentibus. ex decreto diuini iudicij quilibet gens accepit suam mercedem, & saluata est vna, quae clamauit ad dominum, ac perditam altera, ideo subditur. Et recordatus est dominus populi sui Iudaeos, ostendit se memorem Iudaeorum, eos pie exaudiendo. Tac misertus hereditatis suae hoc est, hereditariae plebis suae, de qua ait per Esaiam decimo nono. Hereditas mea Israel.

Declaratio cap. 11. Anno 4. regnantibus Ptolemæo & Cleopatra.

Articulus 11.

Hoc capitulum vndecimum modice differt a precedenti, quia eiusdem somnij descriptio est. Itaque Anno 4. regnantibus Ptolemæo rege Aegypti, & Cleopatra coniuge, attulerunt Dositheus & filius eius hanc epistolam Phurim. I. fortium, videlicet somnij Mardocheus quod precedenti articulo expositum est, sed hic aliqua verba adduntur. Erat autem Mardocheus de eo numero captiuorum, quos traxerant Nabuchodonosor cum lechonia rege Iudaeae, prout supra expositum est. Et ex isto patet verum esse quod dictum est ibi, videlicet Mardocheum cum lechonia fuisse captum. Et hoc eius somnium fuit. Apparuerunt in somno imaginaria visione [voces], clamores, & tumultus & tonitrua & terræ motus, & conturbatio magna super terram, per quae omnia praesigurabatur tempestas, inquietudo & vehementia tribulationis imminens populo Iudaeorum in regno Assueri sub tempore Mardochei & Aman. Talia quoque apparuerunt non imaginarie tantum, sed vere realiter in nativitate Alexandri regis, ad praesignandum vehementiam tribulationum imminetium orientalibus regnis atque prouincijs ab Alexandro tunc nato. Et ecce duo dracones magni, paratim contra se in praelium. Mardocheus & Aman, iuxta praehabita in precedenti articulo expositionem, ad quorum clamorem contra se inuicem, cunctae concitae sunt nationes. I. quaedam de omnibus regni, praesertim Assueri adhaerentes impio Aman, vt pugnarent contra gentem iustorum. I. Iudaeos veri Dei cultores occiderent. Fuitque dies illa, i. tempus designatum per somnium illud, tenebrarum, tristitiarum, & discriminis, i. periculi, tribulationis & angustiae, & ingens formido super terram, & hoc primo in populo Iudaeorum, promulgato edicto de eorum occisione: postea autem in fautoribus Aman, misso decreto, quod ad Iudaeos essent interimendi. Conturbataque est gens iustorum, I. Iudaeorum, timentium mala sua, aduersa eis instantia, prout dictum est iam plenius. & preparata ad mortem, i. trahita & exposita periculo mortis ex machinationibus Aman. Clamaueruntque ad Deum, & illis vociferantibus in oratione, fletu, & gemitu, fons paruus creuit in fluvium maximum, i. humilis Hester, origo consolationis & gaudij Iudaeorum, exaltata est valde & exaudita a rege in tantum, quod toti populo suo impetrauit abundantiam exhilarationis, pacis & prosperitatis. Hinc subditur Lux & sol ortus est. Hester surrexit, & iucunditatem ac clarificationem procurauit Iudaeis, quod & de Mardochei elevatione potest intelligi, quo exeunte de regis conspectu cum regis vestibus, coronaque aurea, visa est Iudaeis lux noua oriri. Humiles exaltati sunt, i. Hester, Mardocheus & Iudaei, qui ad Deum humiliter confugerunt, & deuorauerunt inelytos, quia penitus superauerunt principem Aman, & filios ac fautores ipsius, quod cum vidisset Mardocheus in somno & visione imaginaria, quam tamen non intellexit. Nam subditur. Et surrexisset de stratu, lecto suo cogitabat quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo id quod vidit, tenens pro certo, quod futurorum esset praesagium, & ardua designaret. ideo fuit cupiens scire quid significaret somnium. I. quod Deus sibi ostendit diu antequam res designata euenit, quatenus ea impleta, Mardocheus certius nosceret id ex diuina providentia contigisse.

Elucidatio cap. 12. Morabatur autem eo tempore in aula regis.

Articulus 12.

Consequenter in hoc duodecimo capitulo recitatur, qualiter Mardocheus significauit Assuero insidias eunuchorum, prout supra est conscriptum. Morabatur autem Mar do

docheus eo tempore in aula regis cum eunuchis regis, qui ianitores erant palatii, & in primo palatii limine praesidebat. Cumque intellexisset cogitationes eorum per signa & facta quaedam exteriora, vel per verba alterius linguae, quam illi putabat Mardocheum non intelligere, sicut supra patuit, ubi ex Iosepho allegatum est, quod seruus vnus eunuchorum illorum, natione Iudaeus, reuelauit ad Mardocheum, cui ille non credens, caute personaliter considerauit & obseruauit conatus eorum, secundum quod subditur. Et curas diligentius prouidisset, didicit quod conarent in regem Artaxerxes. Assuero [manus mittere] violentas ad occidendum. Et nunciavit super eo regi. de hac re significauit Assuero veritatem per Hester reginam. Rex autem quod gestum erat, scripsit in commentarijs. I. scribi fecit in libris memorialibus, in quibus continebantur res dignae memoria, [datis ei] s. Mardocheo [pro delatione] i. accusatiōe eunuchorum, [muneribus] quod qualiter intelligendum sit, in expositione superiorum est expressum. Aman vero gloriosissimus i. honoratissimus & famosissimus erat [coram rege] Assuero, qui fecit eum talem ac tantum, videlicet summum post se, & voluit nocere Mardocheo & populo eius, procurando eorum occisionem, [pro duobus eunuchis.] supra dictum est, quod voluit eos occidere, quoniam Mardocheus non flesterat genua coram ipso Aman. Hic vero inuinit alia causa, quia videlicet Aman aegre tulit, quod Mardocheus accusauit eunuchos regi, & occasio fuit interfectionis illorum, qui erant amici Aman, atque vt aliqui opinantur cupiebant promotionem ipsius Aman in regem.

Elucidatio Cap. 13. Rex maximus Artaxerxes.

Art. 15.

Capitulum praesens includit epistolam, quam misit Aman ex nomine regis Assueri de occidendis Iudaeis, orationemque Mardochei. Epistola autem hoc exemplar fuit, & sumptum est istud ex Iosepho, quod vnde primo antiquitatis libro hanc ponit epistolam quasi de verbo ad verbum, sicut habet hic, & insertum ac additum fuit editioni seu translationi vulgatae, cuius auctor nescitur. Rex maximus Artaxerxes alio nomine Assuerus, princeps monarcha, [ab India usque Aethiopia] & c. Cum plurimis gentibus imperare, & vniuersum orbem suae ditionis, i. imperio, subiugasset, quod per hyperbolen dictum esse, tactum est saepius. Non enim occidentalibus & circummarinis praesuit regnis, [voluit nequaquam magnitudine abuti potentis,] Hoc enim esset tyrannicum abuti potentia, Propter quod Prouerbijs, 28. inducitur Leo rugiens, & versus ephraem, princeps impius super populum pauperem. Item quod Dux indiget prudentia, multos opprimit per calumniam. Istud pulchrum procerum praemisit impius Aman ex nomine regis, ne Iudaeorum occisio crudelitati ascriberet, [sed clementia & lenitate] i. mansuetudine, [gubernare subiectos.] Roborata namque clementia throni regis, & mansuetudo maxime concedit praesidentes, quoniam ita exerceat & obruit oculum mentis, quae oportet in praesidentibus esse plumpydum & tranquillum ad efficaciter iudicandum, vt absque villo timore inordinato, [vita silentio transigentes,] i. quiete praesidentes, [optata cunctis mortalibus pace fruere.] Omnia enim naturaliter appetit suo modo pacem, nam & motus tendit ad quietem, & bella ordinant ad pacem, & sicut grauius deorsum, leuia vero sursum quiescunt, sic appetitus humanus quiescit in pace, sic & Apulus 1. Tim. 2. effatur: Obsecro fieri orationes, vt quietas & tranquillam vitam agamus in omni pietate. Nichilominus quaedam ex corruptioe naturae seu habitu vitioso vel suggestionem iniqua ad iniquitatem inclinant, Esaiam dicit: Impij quasi mare feruens quod quiescere non potest. Quarere autem me a consiliarijs meis, quod hoc posset impleri, vnus qui sapientia & fide, i. fidelitate ceteros praecellebat. Hoc Aman ex nomine regis scripsit de seipso, cum tamen in vitiosis & passionatis non sit vera prudentia, quae est virtus, neque sapientia salutaris, quae possit esse in eis versutia quaedam & scholastica notitia ac informis cognitio, [indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum & c.] Quod cum didicissemus, videtes vna gentem rebellē aduersus omne hominum genus & c. iussimus vt deleant, quatenus nefarij hoc est, detestabiles & nominatione indigni homines vna die ad inferos descendentes, [quatenus] ad animas, quae immortalitate multigenitium crediderunt se cognouerunt, [reddant] i. auferre desistant, [imperio nostro] i. subditis nostro dominio ac nobis, [pacem] quae turbauerat, [Ecce sceleratissimus iste Amas] apparere dictauerunt istam epistolam, & suam colorauit ferocitate atque inuidia, quae in hoc multi usque in praesens sequuntur, qui sub specie boni & optimi, mala & pessima regunt, proponunt & praedicant. Ideo simulatores & callidi, specialiter & enormiter puocant iram Dei, & illusores Deus illudet corrumpetque fallaces in laqueis, quae alijs texunt. Sequitur oratio Mardochei, [Mardocheus autem deprecatus est dominum,] post promulgationem epistolae praescriptae & decreti, [memor omnium operum eius,] in generali, vel quorundam de omnibus, seu operum naturae & gratiae ac gloriae, sicque ait Psalmista Psal. 142. Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis. Specialiter vero considerauit Mardocheus opera & beneficia Dei, Israelitis ab antiquis diebus exhibita, & dixit: Domine Deus rex omnipotens] de quo loquitur Esai. 33. Dominus legislator noster, dominus iudex noster, dominus rex noster. Cui dicit Hierem. 10. Non est similis tui domine, magnus es tu, & magni nominis tui in fortitudine tua. Quis non timebit te rex gentium? [in ditione tua] i. in tua potestate atque dominio, [cuncta sunt posita] cum sis vniuersorum creator, cuius conceptioni, iussioni ac nutui necessario subest,

h h &

Ibid. Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Hester 1.

Hester 3.

Hester 4.

Hester 3.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ibid.

Pro. 20. Deut. 16. * terrore

Esa. 57.

Iob 36. Prou. 3. Psal. 7.

& parat omnia natura creata iure creationis & autoritate creatis, & non est qui possit resistere tuæ voluntati] qua vis aliqd absolute & volitione existente in te, quæ nunquã ab effectu sibi placito impeditur, sicut per Esa. 46. testatus est: Consiliũ meũ stabit, & omnis voluntas mea fiet. Et rursus Iob 41. dicit: Quis resistere potest vultui meo? omnia enim quæ sub celo sunt, mea sunt. [si de creueris], deliberaueris, [saluare Israel] i. Israeliticã plebẽ ab imminente periculo, nullus poterit impedire, & continuo liberabit a te. [Tu fecisti cælum & terrã, & quicquid cæli ambitu continetur, dñs omnium es] autoritate & iure creationis, cõseruationis, gubernationis & finalis dispositionis, ideo cunctis inest obediẽtialis potentia ad obediendum tibi tam naturaliter q̃ supernaturaliter, nec liminat tua potestas immensa ad naturalem cursum ac ordinẽ rerum. [Cuncta nosti & scis, quã non pro] i. ex [superbia] vel pro obtinenda excellentia aliqua, [et contumelia] alicui interenda, [fecerim hoc, vt non adorarem Aman supbissimũ, &c.] Istud supra expositũ est. [Et nunc dñe Deus Abraham, miserere populo tui, quã voluit nos inimici nostri]. Aman & sui, [p̃dere, & hæreditatẽ tuã delere. Ne despicias partem tuã] i. Israeliticã plebẽ quæ est parua in hominũ vniuersitate, [quam] plebẽ ad tuum cultum præ cæteris gẽtibus elegisti, [redemisti ex Aegypto] in patribus suis sub Mose. Vel, quã, cuius patres tibi redemisti. Interdũ enim loquit scriptura de pluribus seu diuersis, quasi de vno aut eis dẽ. [Exaudi deprecationẽ meã, & propicius esto sorti & funiculo tuo] i. populo tibi sequestrato ac partito, sicut per sortẽ venit alicui pars de toto, quod tamen ex tua prouidentia, nõ fortuito, factũ est ita. [Et conuerte luctũ nostrũ in gaudiũ] eripiedo nos de imminente aduersitate, [vt viuẽtes] vita naturæ & gratiæ, [laudemus nomen tuũ] nominatũ, ite ipsum, [domine] gratias referendo, [et ne claudas ora canentium] te, i. ora nostra te laudantia in hymnis & psalmis, in lege & prophetis, non permittas claudĩ per mortem violentam nobis certissime imminẽtem, nisi tu pie succurras.

¶ Expositio Cap. 14. Hester quoq; regina confugit ad dñm. Art. 14.

Forma orationis Hester reginæ hic ponit. [Hester quoq; regina confugit ad dominũ] i. ad implorandũ misericordiam, subuentionemq; Dei se conuertit. Itaq; mentis conuersione, non loci mutatione, ad Deũ incircũscriptum vbicq; præsentem confugit. [et pro vnguẽtis varijs] i. quibus aliquãdo utebat, nõ ex carnali affectu, sed necessitate, ne regem offenderet, cui ppter commune bonum populi sui placere habebat, [cinere & stercore impleuit caput, & corpus suum humiliauit ieiunijs] i. capiti suo superiecit cinerem, & corpus suum prostravit in terram, nec ab immunditijs illud more solito lauit, & forsam luto aut alia vili materia illud liniuit, p̃ maiore sui humiliatiõne, ad impetrandũ auxilium pietatis diuinæ, [omniaq; loca in quibus ante lætari consueuerat] infra habet in fine huius capituli, q̃ non sit lætata in palatio regis, nisi in Deo Israel. Ideo sensus est, Omnia loca in quibus ante lætari consueuerat, i. signa alicuius lætitiæ demonstrare seu per modũ lætatis fornicus se habere. Potest quoq; exponi de spiritali iucunditate, quam in actibus habuit virtuosus, sed hac vice intenta fuit doloribus. [crinium laceratione compleuit] præ dolore extrahendo p parte capillos capitis sui, quemadmodũ & Esdras vel Nehemias se fecisse testant. Compleuit aut sic loca illa, i. præ solito occupauit, vt sit hyperbolicus sermo. [et deprecabatur dominum Deum Israel, dicens: Domine mi] per specialem deuotionem mei ad te, & per gratiosam prouidentiam tui ad me, [qui rex noster es solus] quia pro nunc non habemus p̃rium regem terrenum. Et tu solus rex noster es per spiritalem gubernationem, regendo nos intus per fidem & gratiam ac directionem internam. Vnde ait Psalmista Psal. 73. Deus autẽ rex noster ante secula. Et Psal. 22. Dñs regit me, & nihil mihi deerit. [adiuuã me solitariam] i. humana confortia euirantem, & tibi quãtum mihi possibile est in secreto vacãtem, atq; corq; de quibus nata sum, societate priuatam, [et cuius præter te nullus auxiliator est alius] i. in isto periculo nullus mihi potest efficax adiutorium præbere, nisi tu per modum tibi placẽtem, [periculum meum in manibus est] i. de proximo imminet, & quasi tam præsens & certum, sicut id quod manu tenetur, nisi tu aliter ordines. [Audiui a patre meo, quod tu dñe tulisses Israel de cunctis gentibus] i. a cæteris nationibus separasti Israeliticum populum, mancipando eum tuo obsequio, iuxta illud Deute. 7. Te elegit Dñs, vt sis ei populus peculiaris de cunctis pp̃tis qui sunt sup terrã. [et patres nostros ex oibus retro maioribus nostris] i. patriarchas Abraham, Isaac, Iacob applicuisti tibi, relictis prædecessoribus, p̃genitoribusq; eorũ qui idolis seruerunt. Hinc scriptum est Deuter. 10. Patribus tuis conglutinatus est dñs, & elegit eos. Iosue quoq; in fine libri sui ait: Trans fluium (inquit) habitauerunt patres vestri, Thabre pater Abraham & Nachor, serueruntq; dñs alienis. [vt possi deres hæreditatem sempiternam] i. quatenus Israeliticũ populũ haberes tibi iugiter seruientẽ, & a te gratiose possessum, sicut Deut. 1. 3. 4. 7. & 11. legitur sæpe. [Peccauimus in conspectu tuo.] hoc Hester loquit in persona populi sui, cõnumerando se transgressores ex humilitate, quã fuit membrũ plebis illius. Et simili modo loquit Esdras: Peccata nra creuerũt vsq; ad cælũ. [et idcirco tradidisti nos in

Hester 3

Exo. 12. 14

1. Esdr. 9

Iosue 24

1. Esdr. 9

manus inimicorũ nostrorũ. Coluimus enim deos eorũ,] puta gentilium, quibus nos tradidisti captiuos, quoniam multi ex filijs Israel fuerunt idololatæ quando ab Assyrijs & Chaldeis capti fuerunt, & ante frequentes tẽporibus Iudicum. [Et nunc non eis sufficit, q̃ durissima nos opprimunt seruitute] in captiuitate, quæ est mors ciuiliis. [sed robur manuum suarũ] i. dñs atq; simulacris ascribentes tanq̃ datoribus potestatis, [volunt tua mutare promissa] i. volunt nos priuare tuæ pietatis effectibus, quos nobis penitentiam agentibus pmisisti, dicens Deute. 30. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde retrahet te dñs Deus tuus, si conuersus fueris ad eum in toto corde tuo. [et delere hæreditatem tuam] i. plebem Israeliticã omnino extinguere, cuius posteritatem pmisisti vsq; in finem seculi conseruare, dicens p̃ Hieremiam 31. Hæc dicit dñs, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunæ & stellarũ in lumine noctis: Si defecerit leges istæ corã me, & semen Israel deficiet, vt non sit gens coram me cunctis diebus. [et claudere ora te laudantiũ] interficiendo tuos cultores, [atq; extinguere gloriam tẽpli & altaris tui] i. cultum sacrificiorũ tuorũ, qui sit in templo tuo, & obsequiũ quod tibi ibidẽ impendit, impedire, sicut tẽpore Iudith Holofernes conatus est facere. [vt aperiant ora gẽtium] i. dando eis occasiõẽ & materiã blasphemandi te & caremonias tuas. [et laudent idolorũ fortitudinem] ascribendo eis victoriam qua prævalent nobis, cum tñ ex tua pmissione, immo & efficiẽtia id contingat ppter nostrã peccata, [et p̃dicent carnalẽ regem in sempiternũ] id est, regem nos omnino extinguẽtem & auferẽtem commendẽt perpetue & inter deos transferẽdum annunciet, tanq̃ qui optime fecerit nos tollẽdo, quia superstitiosos & turbatores pacis cõmunis nos asserunt. [Ne tradas dñe sceptrũ tuũ] i. regiã potestatem sup nos, [his qui non sunt] i. impijs & sceleratissimis hominibus, qui p̃tinus morientur, & sp̃ualiter nihil sunt, ac cõparatiõẽ fidelĩũ, virtuosorũq; hominũ, nullus sunt momenti, secundũ quod Ap̃tus ad Galat. 6. ait: Qui se putat aliquid esse, cũ nihil sit, [ne rideat ad ruinam nostrã] sed cõuerte cõsiliũ eorũ sup eos] i. læsionẽ quã suo cõsilio machinant nobis infligere, fac eis infligi. Sic & ppheta orauit Psal. 53. Auerte mala inimicis meis, in veritate tua dispede eos, vt impleat in eis illud Eccl. 27. Facienti neq; simũ cõsiliũ sup ipsum deuoluet. [et eum qui cepit in nos fœuire, disperde] i. ipsum Aman qui cepit in nos crudelissime agere, contere. Hoc zelo iustitiæ est petitũ cõtra hostes boni cõmunis atq; diuini cultus, & vt in p̃senti puniantur, & p̃ mortem sublati, cessent sibi damnationẽ peccãdo augere. [Memento dñe] i. per effectũ declarata te memorẽ nostri in bono. [et oĩde te nobis] i. per gratiosam exauditiõẽ & illuminationẽ internã, [in tẽpore tribulationis nostræ] i. sicut dixisti Psal. 90. Cũ ipso sum in tribulatione, [et da mihi fidutiã] i. mētis constantiã & confidentiã plenã in te, [rex] i. Iudæorũ qui tibi fideliter cõsistent, [et vniuersã diẽ potestatis] i. dominator, dator & cõseruator omniũ potestati, quæ respectu tuæ maiestatis sunt seruitutes & imbecillitates, [tribue sermonẽ cõpositũ] i. ornatũ ad audienti bene placẽtẽ, [in ore meo] nõ ob laudẽ & gloriã meã, sed ppter liberationẽ populi tui, [in conspectu leonis] i. Assueri regis, qui ob eminentiã suã potestatis ac regiæ dignitatis leo vocat, [et quia ex instigatiõẽ Aman crudele edictũ cõtra Iudæos emisit. [et transfer cor ipsius in odiũ hostis nostri] ita vt odiat ipsum Aman, in quãtum tã impius est, nõ in quãtũ est homo, qd nõ est charitati contrariũ, de quo fertur Psal. 138. Perfecto odio oderã illos. [vt et ipse pereat] i. tẽporaliter puniat per mortẽ, [et ceteri qui ei consentiũt] ad interficiendũ nos, qm̃ morte digni sunt, nõ ipse tantũ, sed & consentientes eidem, quos ignorãtia nõ excusat, [adiuuã me ancillã tuã, nullum aliud auxiliũ habẽtem, nisi te dñe, qui habes omniũ scientiã, & nosti quia oderim gloriã iniquorũ] i. vanã eorũ gloriatiõẽ, ambitionẽ, iactãtiam, [et detester cubile incircũsiorũ & omnis alienigenarũ] i. idololatræ, sicut lex continet, [et quãtũ in me est, quis ppter rationabiles causas illud admittam, ideo additur] [Tu scis infirmitatẽ meã] quia per me, sine fauore regis, nequeo plebi meã succurrere, [et necessitatẽ meã,] Iqua cõpellor regi misceri, quæ in hoc coniugio causa est dispensationis, [et q̃ abominer signũ supbia & gloriæ meæ, quod est sup caput meũ] i. regiũ diadema, quod est signũ excellentiæ atq; honoris mei, [in diebus ostẽtationis] meæ, qñ procedo in publicũ, vt ostẽdat populo pulchritudo & eminentia mea, [et detester illud quasi pannũ mẽstruatã] quo quid sordidius inuenitur? [et nõ portẽ illud in diebus silentij meij] dum p̃mittor in secreto thalami mei Deo vacare in tranquillitate, silentio & contẽplatione, qm̃ fœmineã quoq; loq; citatẽ abhorreo. [et q̃ nõ comederim in mensã Aman,] i. iudũ ad eiũ cõuiuia, sicut frequẽter optauit, quis ex necessaria causa bis inuitauerim eũ ad mẽsam meã. [nec mihi placuerit conuiuũ regis] ppter cibos qui in eo ponunt, lege phibitos, & ppter varias pompas, dissolutiones & apparatus ibi admixtos. [et nõ biberim vinũ libaminũ] i. sacrificiorũ, videlicet vinum idolis immolarũ. [et nunq; lætata sit ancilla tua, ex quo huc trãslata sum] a Terra Babylonis, vt dicitũ est aũ, [nisi in te dñe Deus Abraham], qui licet sis oĩs Deus, tñ ad mofen es locutus: Hæc dices filijs Israel, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos. Hoc nõs

4. Reg. 17. 24. 25. Hiere. 50. Iudic. 1. 3. & 10. Ro. 13.

Iudith 3.

Hester 3.

Roma. 1.

Nũc. 18.

Hester 5.

Hester 2.

Acto. 10. Exod. 3.

men est mihi in æternum. [Deus fortis sup omnes] quia solus omnipotens, & infinite vniver-
 sis potentior. [exaudi vocē illoꝝ qui nullā aliam spem habent.] q̄ in te, seu nullū in quo con-
 fidat, nisi te dñe. [& erue me à timore meo.] à periculo quod timeo, & ab isto timore quo af-
 fligor. Ecce q̄ deuora, sesuens, & pfunda oratio, & ò quanta ex his probat fuisse huius electę
 reginę pfectio, quę in tanta opulentiā, honorificentia & frequentia constituta, tam virtuo-
 se, timorate & ordinate se habuit, quę omnē gloriā mundi, voluptatē, dignitatē, vanitatesq̄
 seculi tam plenissime spreuit, ita vt nunq̄ nisi in Deo sit gloriata in regali palatio: nõne spiri-
 tus vbi vult spirat, & omnipotēs corda suosq̄ vbiq̄ iuxta placitū suū immutat, afficit & gu-
 bernat. Quid ad hæc nos pusilli dicemus, q̄ ex leui & volatili verbo, signo aut facto inaniter
 gloriāmur aut pueriliter cõturbamur, & fumus vt puluis quē proicit ventus à facie terrę
 instruamur ergo pfectione virtutū foemina huius sanctę, & qui gloriat, in dño gloriemur
 ostentari, apparere, famari optemus, neq̄ in vestitu aut ornāmētis vnquā lætemur. In omni
 quocq̄ tribulatione cõfugiamus ad Deum, & teos nos esse ex cordis intima compunctione
 confitemur, ac diuinam commendemus iustitiā. Postremo, q̄ sancta hæc Hester sic com-
 memorat suas virtutes, fecit ad Dei honorem & nostram ædificationem, præsertim ad au-
 gendam confidentiam suam in Deo,

¶ Expositio Cap. 15. Et mandauit ei (haud dubium, quin Hester) Mardocheus.

Articulus decimusquintus.

Hester 34. **E**A quę scripta sunt tertio & quarto capitulis, hic plenius recoluntur. [Et mandauit ei
 Hester 3. haud] i. non [dubii quin Hester] reginę [Mardocheus] per eunuchum, vt scriptū est
 supra, [vt ingrederet ad regem, & rogaret pro populo suo] captiuo, [& pro patria sua] i. pro
 populo patrię, ne & habitantibus in Iudęa, Aman tandē induceret vastitatē & læsionem, ac
 cuius diuini destructionem. [Memor (inquit) esto dierum humiliatatis tuę.] id est, parui
 & humilis status tui, in quo eras quando te enutriui, ideo subditur. [quomodo nutrita sis in
 manu meā.] id est, sub dispositione regiminis mei, qui te corporaliter spiritaliterq̄ nutri-
 ui in timore Dei, deuotione & scripturis te instruens. [die autem tertio deposuit vestimen-
 ta ornata sua] i. vestimenta quotidiani ornatus, vel lugubria ornamenta, quibus se spiri-
 taliter decorauit, orando & ieiunādo. [circundata est gloria sua] hoc est, preciosioribus ac
 pulchrioribus suis vestimentis ac ornamentis. [Et assumpsit duas famulas, & super vnā] q̄
 quę præcedebat, [innitebatur] i. modice appodiabat, [quasi præ deliciis & nimia teneritu-
 dine corpus suū ferre non sustinēs.] portare nõ valens, quasi onus pprii corporis deferre, te-
 neritudini ac deliciis eius opponeret. [Altera aut famula] sequēbat dominā, desluentia in
 humis] i. in terrā, [indumenta sustentans.] Ex hac cauda vestimentorū virtuosę Hester, nõ ex-
 cusant vanę & fatuę foemina, quę vestibus nimis longis vtunt. Nam illa ex necessitate qua-
 dam, cū tadio cordis absq̄ omni complacētia vana, talibus vestibus vtēbat. Legit autē 2. Re-
 gum 15. q̄ filia sancti David eximie regis, vestibus inducēbat talaribus, vsq̄ ad talos pingētibus.
 Hoc vtiq̄ cõsideratōe & imitatione dignissimū est. [Ipsa aut roseo vultu colore perfusa,
 gratis ac nitentibus] i. splendidibus [oculis trisē celabat animū, & nimio timore contra-
 ctum] i. constitit. Quemadmodū em̄ delectatio cor dilatat, sic timor, dolor, tristitia con-
 trahunt illud. Verumt̄ dispositio cordis solet relucere & apparere in facie, p̄sertim in oculis,
 iuxta illud Eccl̄ 19. Ex visu cognoscit vir, & ab occurso faciei cognoscit sensatus, tñ per gra-
 tiam & virtutes potest, qui tristis & timens est, vultū & visum quasi iucundum prætere
 monstrare. Virtus em̄ moralis reprimt passionē, & gratia vincit naturam. Ratio quoq̄ sen-
 sitiuo appetitui dominat, immo & multi per industriā vel virtutem, sciunt cordis disposi-
 tionem celare in facie, & signa oppositę dispositionis ostēdere. [Ingressa ergo cuncta per or-
 dinem ostia, stetit contra regem] i. ex opposito versus faciem eius. [vbi ille residēbat indutus
 vestibus regis, auroq̄ fulgens & preciosis lapidibus, vt sic suo apparatu intuētibus incute-
 ret reuerētiā, & timore reginę ac imperatorię maiestatis. Vnde subiungit] [Eratq̄ terribi-
 lis aspectu. Cumq̄ eleuasset faciem, & ardētibz oculis furorē p̄toris indicasset, regina cor-
 ruit.] quia vehemētia passionis vehementis timoris, valde debilitat corpus, potissimū in te-
 nerima muliere, facitq̄ sanguinem à membris ad cor decurrere, & sic pallorē generat ac tre-
 morem. propterea subdit] [in pallorem colore mutato, lassum sup ancillam reclinauit ca-
 put. Conuertitq̄ Deus spiritū] i. indignationē seu animū regis in mansuetudinē. Ipse em̄
 omnipotens immutat cor principū terrę, atq̄ vt allegatum est, Cor regis in manu Dei est,
 & quocunq̄ voluerit, inclinabit illud. Nam & omnipotēti Deo pprium phibetur, immediate
 agere in apicem voluntatis. Hinc ait & Iosephus Rex, vt arbitrator, voluntate Dei mētē mu-
 tauit. [& festinus ac metuens.] ne regina desiceret, aut mali qd̄ pateret, [exiliū de folio, & sustē-
 tans eam vlnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebat: Quid habes Hester? Ego sum
 frater tuus, noli metuere, nõ morieris. Non em̄ pro te, sed pro omnibus] i. pro ceteris cunctis
 præter te, [lex hæc cõstituta est] i. p̄ceptum, vt nullus intret ad me nõ vocatus. Q. d. disp̄sare
 possūm

possum in lege hac, & dispenso. [Cumq̄ illa reticeret, tulit auream virgam, & posuit sup col-
 lum eius, & osculatus est eā, & ait: Cur mihi non loqueris? Quę respondit: Vidi te dñe quasi
 angelū Dei] videlicet in gradū splendore, terribiliq̄ aspectu sicut angeli soler hominibus ap-
 parere. [& conturbatū est cor meū præ timore glorię tuę] i. reginę maiestatis, quā offende-
 re, est sibip̄si mortis periculū p̄creare, iuxta quod Salomon ait Prouerbio. 26. Sicut rugitus
 leonis, ita & terror regisq̄ puocat eū, peccat in animā suā. [Valde em̄ mirabilis es dñe] i.
 multū excellens, ita vt mirū sit, q̄ vnus homo ita p̄mineat ceteris, quod tamen ex diuina or-
 dinatione procedit. [& facies tua plena est gratiā] i. pietate redundat in eos, quibus se vult
 exhibere ppiciū, sicut & Iacob ait ad Esau Gene. 33. Sic vidi faciē tuā quasi viderim vultū
 Dei. Circa quod loquit Augustinus Vtrū verba Iacob pauentis ac p̄turbati vsq̄ ad adulatio-
 nem hanc pruperunt, an sine peccato hæc dici poterūt? & forsā q̄ immo, quia & dii gen-
 tium dicit, & indices & plati dñi vocant, de quibus p̄cipitur, Dijs nõ detrahes: sic & in p̄posi-
 to dici potest, q̄ Hester scdm̄ piūm intellectū tam cõmendatorie potius q̄ adulatorie locuta
 sit regi. [Cumq̄ loqueret, rursus corruit] ex pauore, nõ ex simulatione, & pene exanimata
 est] i. sine anima quasi effecta ex viriū defectione, quod Deus sic ordinauit, vt rex magis affi-
 ceret reginę, & eius magis acquiesceret precibus, vidēs in ea tantā teneritudinē, erubescētiā,
 & reuerentiā circa se, sicq̄ metueret eam quocunq̄ modo geuare. Vnde subiungit] [Rex
 autem turbabatur, & omnes ministri eius] qui aderant, [consolabantur eam.]

¶ Declaratio Cap. 16 Rex maximus Artaxerxes.

Art. 16.

Sicut prædictū est, in isto libro à decimo cap̄o multa sunt, quę non habentur in Hebręo,
 Sed in editione vulgata, secundū Hieronymū. Per editionem vulgatā, quidam intelligūt
 translationem Septuaginta interpretū, quę tēpore Hieronymi per ecclesiā publice legebat̄,
 tur, & maxime fuit diuulgata. Alij per editionē vulgatā intelligūt editionem, cuius author
 nescitur, & sine nomine sui interpretis quinta editio appellatur. Itaq̄ ista quę in Hebręo
 non habent, dicunt aliqui à Iosepho alijsq̄ scriptoribus esse excogitata, & editioni vulga-
 tæ esse addita & inserta, hoc est, translationi Septuaginta interpretum. Vel secundum alios,
 editioni, cuius author nescitur, ita quod ille addidit ea editioni ex Iosepho & alijs. Certum
 est enim, quod forma epistolę supra positę, forma quoq̄ epistolę quę hic in isto habetur
 capitulo, continent de verbo ad verbum vndecimo antiquitatum Iosephi libro. Porro Hu-
 go de sancto Victore in expositione Prologorū Biblię, & alij quidam affirmant, q̄ ipsi Se-
 ptuaginta interpretes fecerunt istas additiones. Vtraq̄ autem opinio ad propositum suum
 probandum trahit, quod in Prologo huius libri ait Hieronymus: Librum Hester editio vul-
 gata laciniolis hincinde funibus trahit, addens ea quę ex tempore dici poterant & audiri,
 sicut solum est scholaribus disciplinis, sumpto themate excogitare, quibus verbis vti po-
 tuit qui iniuriam passus est, vel ille qui iniuriam fecit. Præterea constat, Iosephum valde diu
 post Septuaginta fuisse interpretes. Ideo q̄ per vulgatā editionē, intelligūt translationē Septua-
 ginta, & q̄ Septuaginta fecerunt istas additiones, non possunt defendere, quod epistola in
 isto capitulo scripta, & quę superius continet, sint sumptę ex Iosepho, immo dicere habēt,
 quod Iosephus sumperit eas esse translationē Septuaginta. Est autem epistola huius capitu-
 li multum notabilis, & etiam plana, ideo non oportet expositioni ipsius prolixè insistere.
 [Rex maximus Artaxerxes ab India &c.] Hoc supra expositum est. [Multi bonitate prin-
 cipum & honore qui in eos collatus est] i. dignitate eis à principibus concessa, vel honora-
 tione ab inferioribus seu alijs eis exhibita. [abusi sunt in supbiā] extollendo se de sua pro-
 motione. [& non solum subiectos regibus] scilicet bonos & obediētes, [nitunt opprimere,
 sed etiam sibi gloriam] i. excellentiam, [non ferentes] cum modestiā & quiete, [in ipsos qui
 dederunt, molunt infidias] i. reges vel principes à quibus promoti sunt, conantur obrue-
 re, sicut Decius Cæsar adhuc miles honoratus à Philippo Imperatore, aspirauit ad imperi-
 um, & interfecit dominū suum, quod & 4. Reg. 15. quidam fecisse leguntur. [Nec contenti
 sunt non gratias agere beneficijs,] i. benefactoribus pro eorum beneficijs, [& humanitatis
 in se iura violare,] i. contra debitum pietatis & gratitudinis agere, reddendo malā pro bo-
 nis. [Sed Dei quoq̄ cuncta cernentis arbitrantur se fugere posse sententiam,] id est, putant
 se posse iudiciū Dei euadere, vel negando prouidentia veri Dei, vel tam intimore peccan-
 do, ac si putarent Deum non esse iudicaturum actus eorum. [& intārum vesani] i. ad tantū
 insipientiā excessum [prorumpunt, vt eos qui credita] i. commissa [sibi officia diligenter
 obseruant, mendaciorū * funicularis] i. falsis & subtilibus accusationibus [conentur subuere-
 re,] i. deicere aut necare, [dum aures] interiores [principum simplices] i. dolositate & du-
 plicitate carentes, ac columbina simplicitate ornatas. [& ex sua natura alios existimantes] i.
 putantes alios esse tales, quales ipsi sunt, scilicet simplices, nõ dolosos, neq̄ mēdaces. Sigdem
 qualis quisq̄ est, taliter iudicat, & tales esse alios facilliter suspicatur. Propter quod Prouer-
 bios. 14 scribitur: Innocens credit omni verbo. Iob quoq̄ 15. Sonitus (inquit) terroris sem-

Augusti

Psal. 81. Exod. 24.

Hester 17.

12. 13.

Hester 14.

15. 16.

Hieros.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Hester 13.

Hieros.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Hester 15.

Ibidē.

Roma. 13.

*cuniculis

per in auribus impij, & cum pax sit, ille infidias suspicatur. Veruntamen simplicitati debet esse adiuncta grandis discretio atq; noticia diuersitatis dispositionum morumq; hominum, vt incautam credulitatem deuitent, cum Ecclesiastici 19. scriptum sit Qui cito credit, leuis corde est, & minorabitur. [callida fraude decipiunt.] sicut 1. Machabæorum 7. & 9. legitur fecisse Alchimus, inflammando Demetrium regem contra Iudam Machabæum. [Nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate & necessitate temporum, vt Republicæ possit utilitas, ferre sententiam:] i. determinare quid sit agendum aut euitandum. Oportet namq; secundum diuersitatem locorum, causarum & temporum, & iuxta diuersam dispositionem hominum, mutare decreta & innovare statuta, & si quid ex errore processit, corrigere. Et vt manifestius quod dicimus, intelligatur: Aman filius Amadathi, animo & gente Macedo, pietatem nostrâ sua crudelitate commaculans, id est, diffamans, dum ex nomine nostro crudelia promulgat præcepta: qui in tantum arrogantia tumorem sublatus est, i. eleuatus est, vt regno nos priuare niteretur & spiritu, i. vita. Cætera huius epistolæ verba ex præhabitis clara sunt, aut per se plana. Sed quaritur hic, an Aman fuit Macedo, i. de provincia Macedoniæ, & videtur q; sic ex verbis præctis, quibus iam dictum est, quod fuit Macedo, non tantum animo, sed etiam gente. Oppositum huius videtur ex ante dictis patet, ubi habetur, q; fuit de stirpe Agag & Amalechites, quod & Iosephus protestatur: Ad istud quidam respondet, q; Aman dicitur Macedo per similitudinem, quia Macedones iam rebellabant imperio Persarum, & Alexander Macedo abstulisset monarchiam, ad Græcos transferens eam. Cui responsioni obijcitur, q; tempore Assueri Macedones nondum cœperunt Persarum imperio rebellare, sed Alexander rex Macedo incepit & compleuit illam rebellionem multis annis post mortem Assueri, sicut ex Iosepho & Scholastica historia, & ex gestis Alexandri ac alijs Chronicis, historijsq; probatur. Deniq; ad insinuandum, q; per similitudinem fuerit Macedo, sufficeret dicere, q; fuit animo Macedo. Quod autem fuerit natione Macedo, videtur ex eo quod in epistola ista Assuerus adicitur hoc cogitans ipse Aman, vt illis, scilicet Mardocheo & Hester, intersectis, insidiaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. Nam si fuisset Macedo solum per similitudinem, non per nationem, non curasset regnum Persarum in Macedones, qui sunt Græci, transferre. Itaq; potius reor, q; ex vno parente fuerat Amalechita, & de genere Agag regis, atq; ex alia parte de regno Macedoniæ. Quod vero in fine huius Epistolæ legitur, [Omnia provincia & ciuitas quæ noluerit solennitatis huius esse particeps,] scilicet festi sortium, referendum est ad Iudæos, qui in prouincijs Assueri manebant. Quod si Iudæam solennem ac perennem habuerunt memoriam de sua liberatione a temporali corporaliq; morte, quam indefinitem & celeberrimam debemus habere memoriam de liberatione nostra spiritali a morte peccati & infernalis ac æternalis supplicij, facta per incarnationem & passionem vnigeniti filij Dei, qui cum patre æterno & adorando paracletico Spiritu sancto, vnus est vniuersorum creator & dominus, & super omnia Deus sublimis & benedictus, Amen.

Hester 3.
Ioseph. lib. 1.
an. iu. ca. 6.

D. DIONYSII CARTHVS

SIANI IN ESDRAE LIBRVM PRIMVM,
ENARRATIO.
PROOEMIUM.

NEX VERITATIS FVIT IN ORE EIVS. VERBVM hoc Malachia, ad literam scriptum de Leui filio Iacob patriarchæ, conuenienter accipitur de Esdra sacerdote ex semine Leui nato, qui idoneus factus imitator præfati Leui patris sui, in pace & æquitate ambulauit cum Deo, & multos auertit ab impietate, fuitq; lex Moïsi, quæ est lex iustitiæ & incommutabilis veritatis, in corde, ore ac opere Esdræ. In corde vtiq; per assiduam memoriam & amorem, interiorisq; hominis directionem secundum legis tenorem, secundum quam cogitationes & affectiones suas direxit. In ore, per aliorum informationem atq; in opere, per sanctam conuersionem. Deniq; ipse Esdras scriba velox legem recuperauit, & populum Israel gubernauit, qui populus, defunctis Moïse ac Ioseph, fuit vsque ad tempus Saul gubernatus per iudices, deinde vsq; ad Babylonicam captiuitatem per reges. Post modicum vero à captiuitate eadem, per sacerdotes, inter quos erant Esdras & Nehemias.

Malac. 2.

Iudic. 18.
Acto. 7.
1. 1. Idr. 1.
Nehem.

Expositio Caps. In anno primo Cyri regis Persarum.

Art. 1.

Exor-

EXordium libri huius, cum fine secundi Paralipomenon libri coincidit, vt inuentibus cõstat. Vnde & Esdras editor libri istius, illius quoq; libri creditur author, itaq; ait [In anno primo Cyri regis Persarum] quod non est intelligendũ de primo anno vitæ Cyri istius, neq; de primo anno simplicis & particulatis regni eius, sed de primo anno regni eius in perialis monarchici. Cum enim vnâ cum Dario suo auunculo destruxisset monarchiam Chaldeorum, & eorum metropolim Babylonem urbem euertisset, Darius tenuit monarchiã annis duobus, q; mortuo, Cyrus monarcha effectus, primo suæ monarchiæ anno dedit Iudæis à Nabuchodonosor rege Babylonis transmigrationis & captis, licentiam redeundi ad propria, sicut subiungitur, vt completeretur verbum domini, [prolatum] ex ore Hieremias, [suscitatum] dominus spiritum Cyri regis Persarum, hoc est, mētem eius instigauit inspiratione occultâ, interna, & etiam per quædam exteriora, sicut tangitur, [et] transduxit vocem] i. denunciationem fecit per scripta, [in omni regno suo] i. per totam suam monarchiã. Hinc subditur, [et] etiam per scripturã] i. epistolam [dicens] Prædixerat autē dñs Hieremias 25. & 29. Cum cœperint impleri in Babylone 70. anni, i. 70. annis completis à tēpore transmigrationis seu captiuitatis Iudæorum à Chaldeis, visitabo vos & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum, de quibus annis sit mentio apud Zachariam & Daniele, quibus computatio annorum illorum, à diuersis diuersimode assignetur, sicut in Scholastica historia satis habetur. Erantq; anni illi impleti, Cyro monarcha effecto, ideo dñs volens verba & promissa sua per Hieremiam p̄nunciata implere, excitauit & mouit cor Cyri ad dādum p̄fatam redeundi licentiã. Ad quod etiam fuit inductus, quia Iudæi captiui ostēderūt sibi librum Esaiæ propheta, & 45. cap. lib. eiusdem, in quo & nomen ipsius Cyri fuit tam diu ante expressum, & reedificatio ciuitatis Hierusalem de Cyri licentiã fienda, clarissime propheta huius verbis: Hæc dicit dñs Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, ipse ædificabit ciuitatem meam. Porro de tempore reedificatione non in capitulo isto, sed in immediate p̄cedente, dñs p̄dixit per Esai. 44. Qui dico Cyro, pastor meus es: & templo, ædificaberis, Hæc autē per annos 200. & 10. per Esaiam fuerūt prædicta, vt Iosephus scribit, [Hæc dicit Cyrus rex Persarum:] Sicut magister in historia recolit, post mortem Darij regis Medorum, Cyrus monarchiam tenuit orientis. Eratq; rex Persarum atq; Medorum, quia Darius ille non habuit filium, & quibus regnum Medorum fuerat maius ac honorabilius regno Persarum, Cyrus tñ posuit solum monarchiæ in Perside, quā Persæ sublimauerant eum primo in regem. [Oia regna terræ dedit mihi dñs Deus cęli:] cuius puidentia cuncta subduntur terrena. Hoc tñ per hyperbolen dictum est, ad insinuandum q; valde magna regna erant ei subiecta in oriente, non tñ simpliciter oia regna terræ, immo nec absolute oia regna orientis, [et] ipse p̄cepit mihi, p̄ inspirationem internam, & per prophetam suum p̄nunciari, vt ædificarem ei domum,] i. templum, [in Hierusalem,] i. in loco ubi ante sita fuit Hierusalem, & ubi iam rursus constructur ex mea licentiã, [iq; est] quantum ad fundum suum, & cito erit [in Iudæa. Quis est in vobis] i. inter vos, [de vniuerso populo eius] i. ex numero Iudæorum. [sit Deus illius cum eo] per assistentiam gratiosam. [Ascendat in Hierusalem] i. ad locum quo stetit, [et] ædificet domum Dei [Israel] i. quicumq; natus est ex populo Israel, ostendat se esse cultorem Dei cęli, ascendendo ad Iudæam, ad reedificandum templum. Nec solum dedit licentiã ædificandi templum, sed & ipsam urbem Hierusalem, quam cœperunt reedificare anteq; templum. Hanc autē gratiam relaxationem captiuitatis Iudæorum Deus per Esaiam prædixit his verbis: Ipse captiuitatem meam dimittet, non in precio, neq; in muneribus, [ipse est Deus qui est in Hierusalem] i. Deus cęli urbem Hierusalem elegit in locum præcipuum cultus sui, & templi, ac sacrificiorum, & ita quis incircumscriptus sit, & p̄sens ubiq; ibi tñ est per speciales effectus. [et] oēs reliqui in cunctis locis vbicunq; habitant,] i. Iudæi qui vel nolunt, aut nequeunt ad Iudæam reuertē, adiuuent eum,] i. eos qui ascendunt illum, [viri de loco suo,] i. residui illi hoc faciunt ex locis habitacionum suarum in imperio meo, [argento & auro, & substantiã, & pecoribus] i. dan do eis in subsidium expensarum in via, vel reedificationis templi, & vrbis Hierusalem, aliqd de suo argento & auro, ac cæteris facultatibus ac iumentis, [excepto quod voluntarie offerunt in templo Dei,] quod est in Hierusalem,] i. præter dona quæ ex propria deuotione volunt erint ad templi reedificationem siue ad sacrificia Dei ibi fienda offerre. [Insuper quod dictum est,] & oēs reliqui adiuuent eum, potest intelligi de Gentilibus inter quos habitabant Iudæi, quibus Gentilibus Cyrus iussit, vt Iudæos in hac causa iuarent. Nam Iosephus ait: Tūc scripsit Iudæis illius terræ vicinis, vt aurum conferrent & argentum ad templi renouationem, insuper ad immolanda pecora. Refert quoq; Iosephus Cyrum ita scripsisse, qm̄ maximus rex orbis terrarum me regem cõstituit, credo hunc esse quem gens Israel adorat. Is em̄ & nomen meum per prophetas prædixit, qm̄ templum eius ædificaturus essem in Hierusalem. Et surrexerunt omnes principes patrum] id est, præcipui patres & maiores seniorum,

4. Reg. 25.
2. Par. 36.

Zach. 1.
Dan. 9.

Esa. 45.

Ibid.

Ioseph. lib. 11.
an. iu. ca. 11.

1. Esd. 3.
Esa. 45.

Hierem. 15.

Ioseph. lib. 11.
an. iu. ca. 11.

Ide. vbi supra.

[de Iuda & Benjamin & sacerdotes & Leuiti, qui nati fuerunt ex tribu Iuda, tribuq; Benjamin, atq; ex tribu Leui. Hæ etem tribus erant & manserunt sub regibus Iuda, diuiso regno Israelitico sub Roboam filio Salomonis, & pariter captæ fuerunt. De hoc Iosephus scribit: Conuocans Cyrus clarissimos Iudæorum qui in Babylone, i. in terra Babyloniæ habitabāt, dixit se concedere Iudæos remeare ad propria, & reedificare ciuitatem Hierusalem & templum. Et ois cuius suscitauit Deus spm̄, ut ascenderet ad ædificandum templum dñi, quod est in Hierusalem. i. quilibet de præfatis tribus tribubus Israel, cuius mētem Deus instigauit, ut ascenderet ad ædificandum templū. Vniuersiq; qui erant in circuitu Iudæe, vel in circuitu Iudæorum pergentium illuc, radiuuerunt manus eorū in vasis argenteis & aureis, in substantia iuuentis & supellectiliū. i. massariato, hoc est, talia clinodia & subsidia illis præstando: quod qdam exponunt de Iudæis in Babylonia remanētibus amore vrorum, quas ibi acceperant, & sobolis quam ibi præauerunt, ac possessionum quas ibi habebant. Quidam vero exponunt, dicentes, q; Gentiles de mandato Cyrī talia dederunt Iudæis pergentibus. Iosephus quoq; ait, q; dum Iudæi venissent, oēs amici regis iuuabāt eos, & conseruabant ad templi renouationem, alij aurum, alij argentum, alij equos & multitudinem iumentorum. Rex quoq; Cyrus protulit hoc est, exhibuit, vasa templi dñi, quæ fuerunt instrumenta & utensilia cultus diuini in templo à Salomone constructo, quæ tulerat Nabuchodonosor de templo Hierusalē. i. ex templo inibi sito. Asportauit autē ea secum, partim qm̄ captiuauit Iochim regem, & partim dum Iechoniam abduxit, reliqua dum templū combussit, prout 2. Paral. vltimo, & 4. Regum libris describitur. Et posuerat ea in templo Dei sui in vrbe Babylonis, & sic iuxta suam scētā ea quodammodo honorauit, ponendo ea in loco solenni & sacro, deputandoq; ea cultui secundum suam æstimationem diuino. Balthasar vero filius siliū eius deputauit ad cultui suo, bibendo ex eis cum suis, vt habetur Daniel. 5. Propter quod meruit regno priuari ac vita, & aliqui opinantur q; Iudæi reulerunt hoc Cyro, idcirco libentius ea remisit. Protulit autē ea Cyrus rex per manum Mithridatis, qui secundum Iosephum fuit custos thesaurorū ipsius, & annumerauit ea Sasebbasar principi Iudæ] hoc est, thesaurarius ille sub certo numero assignauit & tradidit vasa illa viro noie Sasebbasar principi Iudæ, i. vni de principalibus tribus seu populi Iudæ, seu duci redeantium ad Iudæam, dicuntq; aliqui, q; Sasebbasar ille fuit Daniel, alij, quod fuit Zorobabel, qd magis consonum videtur ei qd in fine huius cap. legitur: Vniuersa tulit Sasebbasar, cum his qui ascendeant de transmigratione Babylonis in Hierusalem. Daniel quippe cum illis non rediit, sed Zorobabel. Et hic est numerus eorum: Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille. Phialæ erant vasa, in quibus vinum libationis fufum considerabatur, an esset aptum ad sacrificia. [cultelli quibus carnes hostiarum diuidebantur, 29. scyphi aurei 30. scyphi argentei secundum di] in inferioris dignitatis, valoris & vsus, 410. vasa alia mille. In scyphis recipiebatur sanguis hostiarum, præferunt in scyphis argenteis. In aureis vero scyphis [vt fertur] portabatur sanguis sacrificiorum quorundam intra sancta sanctorum in festo expiationis, [Omnia vasa aurea & argentea quinq; millia quadringenta. Vniuersa tulit Sasebbasar cum his qui ascendebant de transmigratione Babylonis in Hierusalem.] Certum q; numerus prædictorum vasorum iam numeratorum, non constituit tantam summam. Secundo, præter illa fuerunt alia multa minus forsan preciosa, quæ omnia simul fuerunt tot millia ac centenaria. [Postremo, de Cyro isto rege Persarū multa in Iosepho & Scholastica historia, chronicaq; leguntur, qui & triginta annis fertur regnasse, ac monarchiam annis duodecim tenuisse, qui cum grandiusculus esset, & à pueris ludentibus esset factus eorū rex, inobedientes pueros dire correxit & interdum plagauit, quod puerorum parentes egre ferentes, cōquesti sunt regi Assyagi auo Cyri, qui iusserat puerum ipsum mox natum occidi, sed Deo ordinante fuit conseruatus in vita. Cumq; rex puerum Cyrum ad se vocatum argueret, cur pueros ita plagasset, respōdit intrepide se hoc fecisse, non vt puerum, sed vt regem: quo audito, miratus est rex, & signa quadam generis sui considerauit in eo. Tandem cum Cyrum monarcha reges plurimos expugnasset, à regina Massagetarum nomine Thamari, vicus est & occisus: quæ caput ipsius Cyri abscessum, proiecit in vas humano sanguine plenum, dicens cum insultatione, Satiare nunc sanguine quem semper stitisti. Circa illud, Surrexerunt principes patrū de Iuda, ait quidam, q; tribus Iuda & Benjamin & Leui, non tantum peccauerunt, sicut alix tribus Israel per Assyrios capti: sed hoc non videtur consonare scripturis, qm̄ per Ezechielem dñs ait ad Hierusalem, per quam, secundum omnes expositores, ad literam intelligit populum regni Iuda, & præsertim habitatores Hierusalem: Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit, sed vicisti eas, i. Sodomam & Samariam sceleribus tuis, & certum est, q; per Samariam intelligat regnū decem tribuum, cuius Samaria fuit metropolis, idem patet in Ezechiele sub similitudine Oolibæ & Oolibæ. At vero potest hoc loco per Cyrum allegoricè dominus Iesus Christus verus mundi monarcha intelligi, qui destructo regno diaboli, ædificauit per

3. Re. 12. Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 11. Idē, vbi supra. 3. Re. 6. 7. 4. Re. 24. 4. Re. 25. 2. Paral. 35. Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 11. Eze. 25. 26. Ibid. Ioseph. lib. 10. an. iu. ca. 14. Item. lib. 11. cap. 1. 2. 3. Eze. 16. Eze. 23.

per seruos suos ecclesiam, & fastus est se omne quod habet & est, accepisse à patre, quod per scripturas euāgelistarum vniuerso orbi notificauit, & vasa Dei abduca, reduxit, electos, qui à diabolo erant seducti, vitiatorumq; vinculis irretiti, reducendo ad gratiam ac salutem. ¶ Expositio cap. 2. Hi sunt autē provincix filij, q; ascenderunt de captiuitate.

Articulus 2.

Hic particularius describuntur reuersi de Babylone. [Hi sunt autē provincix filij] hoc est, habitatores Babyloniæ, vel vt quidam dicunt, Iudææ. Porro nati & commorati in territorio aliquo, appellantur filij eius, [qui ascenderunt de captiuitate] i. de terra captiuitatis suæ, puta de Babylonia, [quam] hoc est, cuius captiuitatis plebem, vel quam plebē captiuā, transtulerat Nabuchodonosor in Babylone, & reuersi sunt in Hierusalem, & in Iudam. Vniuersiq; in ciuitatem suam, i. ad loca in quibus antea steterant vrbes Hierusalem, & alia oppida regni Iuda à Chaldæis destructa. Quemadmodū em̄ aues diligunt suos nidos, & vrba sua latibula, sic hoies sua loca natiua. Vnde Laban ait ad Iacob: Ad tuos ire cupiebas, & desiderio tibi fuit domus patris tui. Hinc hortatur Apłus: Non deserentes collectionem nostram, [qui venerunt cum Zorobabel] & ceteris qui exprimuntur in textu, v. 34. & c. cum Iosephus, Nehemia, Saraia & c. [istæ] istæ Nehemias est alter ab eo, de q; infra habetur, & fuit dum populi postmodum. [Numerus virorum populi Israel] reuerforum à Babyloniæ terra, est, qui in litera subditur. Scriptura autē computat viros, qui s. ad minus 20. annorum extiterant, potentes ad bella procedere. [Filij Phares] ex tribu Iuda [duo millia & c.] planus est textus, nisi q; multa ponuntur hic nomina, quæ possunt esse nomina tam virorum seu patrum familiarum q; vrbiū, nec cōstat, qualiter potius sint sumenda. Nam & ciues habitatoresq; vrbiū, eorum filij nuncupantur, sicut & ipsæ ciuitates vocantur filix regni siue provincix. ¶ Consequenter inducitur numerus & genealogia sacerdotum, [Sacerdotes] supple fuerūt hi [filij] laiaia in domo] hoc est, familia [Iosaz, nongenti & c.] Leuitæ, qui erant sacerdotibus inferioribus ac subservientes, [fuerūt filij Iosue & c.] Cantores filij Asaph, qui fuit vnus principalium cantorum, à Dauid in tabernaculo dñi institutorum, vt 1. lib. Paral. fertur, cuius posterij erāt cantores, centum viginti octo] & vnus eorum principalis fuit cantor, q; psalmos Dauid cantabat ac laudes diuinas, potissime tempore sacrificiorum, [filij] ianitorum] hoc est, custodum portarum templi seu atrij eius [Nathinai,] qui erant (vt legitur) successores Gabonitarum, portantes ligna & aquas ad locum cultus diuini, quod officium imposuit eis Iosue, [Filij seruorum Salomonis] trecenti nonagintaduo. ¶ Omnes Israelitæ tempore Salomonis exiitētes, fuerūt serui ipsius. Sed qm̄ præcipua Salomonis occupatio extitit circa templum, factum ad tempus, ideo specialiter serui Salomonis vocantur, qui ad custodiam ac reparationem ædificiorum templi fuerunt ordinati. [Et hi qui ascenderunt & c.] Hic numerantur aliqui, q; certificare non poterant se esse de semine filiorum Israel, & quidam eorum vtabantur sacerdotali officio, vel posse se vti putabant. Vnde & de filijs sacerdotum dicuntur in litera. [Hi quæserūt scripturam genealogix suæ,] hoc est, historiam fidedignam, in qua linea generationis eorum contineretur, & non inuenerūt, & electi sunt de sacerdotio] i. prohibiti sunt fungi sacerdotali officio, ad vitandum periculum seu discrimē, qm̄ iustum fuit à Deo in Exodo atq; Leuitico, ne quis sacerdotali fungeretur officio, nisi de semine Aaron oriūsus. Vnde nec in nouo testamento permittitur quis celebrare Missam, nisi probare possit esse se ordinari. [Et dixit Athesfara eis, vt non comedent de sancto sanctorum] hoc est, cibos precipue sanctos, v. 3. ad esum & vsum sacerdotum solummodo deputatos, vt erant aliquæ partes hostiarū pro peccato pacificarumq; oblationum, [et panes] propositionis, [donec surgeret sacerdos] dicitur atq; perfectus] i. tam eminenter eruditus, virtuosus, ac sapiēs, q; Deus super se hac eum certificaret per reuelationem, seu alio modo. ¶ Præterea Athesfara iste dicitur Nehemias fuisse. Nam infra narratur Nehemias istud iussisse, atq; vt fertur, Athesfara interpretat relaxatus, qm̄ de consilio sapientum Hebræorum relaxatus fuit bibere vinum regis, cuius (vt infra habetur) fuit pincerna. Nam & Daniel describit, q; ipse Daniel & socij eius rogauerunt cunuchum, ne cogerentur bibere de vino, vnde bibebat rex ne contaminarentur. Deinde ponitur summa prædictorum & aliorum, qui eis fuerant sociati. Nam & de alijs tribubus Israel quidam redierunt cum tribus tribubus iam præfatis. Nempe quando populus regni Iudæ captus est à Chaldæis, multi ex regno Israel in regno Iudæ commorabantur, qui manus euascerunt Assyriorum, & sub Ezechia rege conuerterunt se ad cultum Dei, & habitare cœperunt in terra Iuda, & hi capti fuerunt cum populo Iudæ ab ipsis Chaldæis.

¶ Expositio cap. 3. Iamq; venerat mensis septimus.

Articulus 3.

Reformatio templi & altaris hic recitatur, qualiter scilicet sint incepta. [Iamq; venerat septimus mensis] primi anni regressions in Hierusalem, qui mensis dicitur correspondere nostro Septembri, & partim Octobri, & erant filij Israel in ciuitatibus suis. Congregatus est

10. 15. 4. Reg. 25. Gen. 31. Heb. 10. Neh. 1. Eccl. 49. Naū. 1. 2. Reg. 6. Ios. 9. Exo. 29. Leuit. 8. Neom. 8. 4. Reg. 23. 4. Reg. 17.

est ergo ois populus, ja captiuitate reuerfus, [quasi vir vnus] hoc est, voluntate concordia ad instaurandum altare ac templi, de qbus Hiere. 32. dñs pdixit: Dabo eis cor vnum & animam vnā. in Hierusalem, & surrexit Iosue filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, Iste Iosue, est Iesus filius Iosedec, tunc pontifex Iudæorum, vt Iosephus refert vndecimo libro antiquitatum, de quo Zach. 3. legitur: Audi Iesu sacerdos magne. [& Zorobabel filius Salathiel,] qui duo erant principales in isto negotio atq; in populo illo. [& fratres eius, & edificauerit altare Dei, hoc fuit altare holocaustorum in atrio factum sub dio, quia templū nondū fuit inceptum, & primo cōceptum altare construere, vt possent q̄tidie sacrificia immolare.] Colocauerunt autē altare super bases suas, i. super conuenientia fundamenta. [deterrentibus eos per circuitum populis terrarum] i. gētilibus, & p̄sertim Samaritanis, quos in terra decem tribuum collocauerant reges Assyriorum, qui cōmuniter fuerunt aduersarij Iudæorum. [& obtulerunt super illud holocaustum dño] i. sacerdotibus mane & vespere. hoc fuit sacrificium iuge & quotidianum, quo offerebatur q̄tidie agnus anniculus, i. vnus anni de mane, & item de vespere, sicut scriptum est in Numerorū libro, in quo dñs ait: Hęc sunt sacrificia quę offerre debetis, agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum. [feceruntq; solennitate tabernaculorum, sicut scriptum est] in Leuitico, quę incepit quinta decima die septimi mensis, quia ibidem legitur, a quoddecimo die mēsis huius septimi erit feria tabernaculorum septem diebus. Qualiter autē illa solennitas celebrabatur, eodem capitulo & etiam infra in isto volumine continetur. [& holocaustū diebus singulis per ordinem secundum p̄ceptum] Dei, in Leuitico & Numeris, vbi de his sacrificijs agitur. [opus diei in die suo] i. sacrificium siendū quolibet die p̄fixo, [& post hoc holocaustum iuge] i. quotidianum, quod nullo die omittēbatur propter quęcunq; sacrificia alia immolanda. [itam in Calēdis] i. neomenijs seu mensium exordijs, [q̄ in vniuersis solennitatibus dñi quę erant consecratę] i. in p̄cipuis festis legis, vtz pascha, pentecostes, tubarum, expiationis & tabernaculorum, de quibus in Leuitico & Numerorum libro ac Deuteronomio frequenter fit mentio. [& in oibus] diebus, [in quibus vltro offerebatur munus dño] i. sp̄te ex deuotione vltro debitum fiebat a plebe oblatio. [A primo die mēsis septimi cōeperunt offerre holocaustum dño.] Itunc em̄ crexerunt altare, ante cuius erectionem non poterant immolare. [Porro templum Dei necdum fundatum erat.] Dederit autē p̄ncipales inter Iudæos [pecunias latomis] i. lapidum cætoribus, [& cæmentarijs,] q̄ cum cæmento muros seu parietes ex lapidibus construebant. [Cibum quoq;] vtz blada, [potum & oleum] dabant [Sidonijs Tyrijsq;] i. viris operarijs de Sidone & Tyro, [vt deferrent] i. apportarent [ligna cedrina de Libano] monte, in q̄ crescunt. [ad mare Ioppen] i. vsq; ad ripam maris mediterranei, iuxta quam sita est vrbs nomine Ioppe anti quę, quę a Iaphet filio Noę perhibetur fundata, vbi est portus mediterranei maris. [iuxta quod p̄ceperat Cyrus rex Persarū,] qui [Iosepho teste] iussit de suo [impetus] in oibus fieri. Sic & 3. Regum lib. legit Salomon dedisse blada & oleum Hiram regi Tyri, q̄tenus serui ipsi adducerēt pro constructione templi ligna cedrina & abiogna, secundum qd Paral. lib. 2. addit: Et de vino qd dedit Hiram regi. [Anno autē secundo aduētus eorū] i. a Babylone [ad templū Dei] i. ad locum templi nondū tunc incepti, [cōeperunt edificare tēplum] [Zorobabel & Iosue &c. & constituerūt] Leuitas a 20. annis & supra i. qui erant ad minus 20. annos, [vt vrgerēt opus dñi] i. sollicitaret̄ edificium templi. In lib. Numerorū legit dñs p̄cepisse numerari Leuitas a 30. anno vsq; ad annum 50. ad portandum & faciēdum sibi in ium sta. Alio loco Numer. habetur: Hęc est lex Leuitarum, a 25. annis & supra, ingredientur vt ministrent in tabernaculo fœderis. Quomodo ergo licuit istis constituere Leuitas a viginti annis? Ad quod dicendum videtur, qd isti Leuitę dicūtur positi ad sollicitūdinem struēdum templi. Si autem faciēbant cætera opera Leuitarum, forsan ex dispensatione sic factum est, quia pauci erant adhuc. [Stetitq; Iosue] pontifex, [& filij eius & fratres eius, quasi vir vnus] i. ordinate atq; concorditer, [vt instarent super eos qui faciēbant opus in templo Dei] i. in loco templi, hoc est, ad dirigendum operarios ipsos ad agēdum viriliter. [Fundato igitur templo, steterunt sacerdotes in ornatu suo] i. sacerdotalibus vestimentis induti, [cum tubis,] quarum vsus fuit in cultu & obsequio Dei, & in Iubileo, & dicebantur tubę sacerdotales, de quibus Iosue 6. fuerunt quoq; tubę, quarum vsus fuit in bellis, & alie tubę ad populum conuocandum, sicut in libro Numerorum. [& Leuitę filij Afaph in cymbalis] i. cum talibus musicis instrumentis, de quibus p̄dictum est. [vt laudarent Deum per manum Dauid regis Israel] i. secundum ordinationem Dauid regis laudarent dominum in psalmis a Dauid compositis. [Et concinebant in hymnis & confessione domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius super Israel, in psalmis & laudibus alijs ac spiritalibus canticis pauciter cecinerunt, omnipotenti gratias agendo de templi fundatione.] [Omnis quoq; populus] Israel ibi p̄sens, [vociferabatur clamore magno in laudando dominum, eo qd fundatum esset templum domini.] Plurimi etiam de sacerdotibus & Leuitis & principes patrum]

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 2.

4. Reg. 17.

Num. 28. Ibd.

Leuit. 23.

Num. 29. Leuit. 23.

Leu. 16. 23. Nu. 10. 28. Deut. 16.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 2.

3. Reg. 5. 2. Par. 2.

Num. 3. Num. 8.

Num. 16.

Nu. 29. 21. 2. Reg. 6. 1. Re. 29.

id est, p̄cipui inter patres, [& seniores qui viderant templū prius] i. a Salomone constructum, [cum fundatum esset,] non qd fuerint qñ illud templū fundabat, sed cum fundatum, i. firmiter collocatum esset in suo vigore subsistens, [& hoc templū] i. templi huius se cuncta fundamenta, [stebāt voce magna,] itum ex recordatione destructionis illius primi celeberrimi templi, [quia templū istud secundū fundatum, videbatur parui momēti respectu templi prioris, nec apparebat, qd vnq; ptingeret ad notabilem venustatem & gloriam cōparatione templi prioris.] Hinc per Aggæum dñs ait constructoribus templi secūdi: Quis in vobis est de relictis, qui vidit domum istam in gloria sua prius? & quid vos videtis hanc nunc? Nunquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? & ibi consequenter dominus consolabatur eos, dicendo: Magna erit gloria domus istius nouissimę magis quā primę, quod, sicut ibi expositum est, impletum est per Christi p̄sentiam, oblationem, p̄dicationem, miraculosasq; actiones in templo secundo.

¶ Elucidatio cap. 4. Audierunt autem hostes Iudæ & Benjamin,

Articulus 4.

Modo describitur, qualiter aduersarij Iudæorum procurauerunt prohibitionem regni Samaritani habitantes in terra decem tribuum, hostes Iudæorum reuerfora de Babylone, qui erant ex tribu Iudæ ac Benjamin & etiam Leui. [qd filij captiuitatis] i. p̄fati Iudæi ante diu in captiuitate detenti, & iam inde relaxati atq; remissi, [edificarent templum domino Deo] Israel, accedentes ad Zorobabel & ad principes patrum, dixerunt eis: Aedificemus vobiscum, quia ita vt vos, quærimus Deum vestrum] i. Deum Israel colimus, sicut & vos. Legitur 4. lib. Regum, qd cum Salmanasar rex Assyriorum captiuasset & abduxisset decem tribus Israel, posuit in terra earum gentes diuersas, quibus idola sua colentibus Deos misit leones, qui deuorauerunt multos ex eis, quo cognito, rex Assyriorum iussit illuc adduci vnum de sacerdotibus Israel a se captis, vt doceret gentes illas colere Deum. Sicq; receperunt circuncisionem & Mosi libros, Deoq; Israel sacrificauerunt, & cum hoc colerent deos & idola sua. Hinc dicunt: Ecce nos immolauimus victimas] i. hostias Deo Israel, [a diebus Assarhaddon regis Assur, qui adduxit nos huc.] Legitur 4. Regum lib. qd mortuo Sennacherib, successit ei in regno Assarhaddon filius eius, iam autē inductum est, qd Salmanasar rex Assyriorum, pater ipsius Sennacherib, captis filijs Israel, collocavit in terra eorum gētilēs. Quomodo ergo dicitur, Ecce nos immolauimus victimas ex diebus Assarhaddon regis Assur, qui adduxit nos huc? Ad hoc quidam respondet, qd sacerdos fuit missus ab ipso Assarhaddon, & cum ipso sacerdotē multos gentiles idem rex misit ad inhabitādum territorium decem tribuum. Quod dictum pro parte verificatur, nempe vt magister in historijs refert, Salmanasar paucos adduxit gentiles ad inhabitandum Samariam. Assarhaddon autē postea misit multo plures, populo aduentus sacerdotis differri vsq; Assarhaddon regem, videlicet per totum tēpus regni Sennacherib, immo secundum Iosephum nono lib. antiquitatu, Salmanasar misit non vnum t̄modo sacerdotem, sed plures. [Et dixit eis Zorobabel & Iosue & reliqui principes: Nō est nobis & vobis, vt edificemus dño Deo nostro] i. vobis non cōuenit societas aut communio vel ius edificandi nobiscum templum Deo nostro, [sed nos ipsi soli edificabimus dño] templum, sicut p̄cepit nobis Cyrus rex Persarum.] Cyrus em̄ (vt patuit supra) dedit Iudæis, non gentibus, licentiam construendi templum Deo, quis alijs dederit licentiā adiuuandi Iudæos. Isti autē peruersa intentione voluerunt se Iudæis edificanti b̄ commiscere, vt i. in societate eorum admixti, eos plus impedirent, quia familiaris inimicus est efficax ad nocendū terrę] Samarię & circumiacentiū regionum, [impediret manus populi Iudæ] i. Iudæos edificantiū, [& turbaret eos in edificando] i. faciendo eis diuersas molestias, seu impedidit adducere lignorū & consimiliū ad edificia necessariorū. [Conduxerūt q; aduersum eos consiliatores] i. qd iam induxerūt pecunijs, [vt destruerēt consiliū eorū,] i. vt ipsi consiliatores suis p̄suasione b̄ impediret Iudæorū consiliū ab edificationis p̄sequutione. [Quibus diebus Cyri regis Persarū, & vsq; ad regnum Darij regis Persarū] i. vsq; ad secūdū annū imperij Darij huius, de q̄ infra dicit, quis & q̄m filius fuit. Hinc Aggæi 1. habet in anno secūdo Darij regis, &c. His cōsonat qd Iosephus narrat, dum mitterent templi fundamenta, oēs in circūitu gentes p̄ferim Cuthæi, i. Samaritani, petebāt satrapas, vt impediret Iudæos ne ciuitatem & tēplum instauraret; qd pecunij corrupti, fecerūt sic, qd Cyrus circa bella occupat̄ nesciuit. In regno autē Assueri ipse est rex Artaxerxes, in principio regni eius, scripserūt p̄fata gentes, [& cōsulationem aduersus habitatores Iudæ & Hierusalem] i. contra Iudæos commorantes in terra Iudæ & vrbe Hierusalē. At vero quis fuerit iste Assuerus, habet difficultatē ppter opinionū varietatem, & potissimum propter diuersitatem noim regis eiusdem, & coincidentia nōm-

1. Reg. 6.

Agg. 1.

4. Re. 17.

4. Re. 19.

4. Re. 17.

Iose. lib. 9. an. iu. c. 14.

1. Esd. 1.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 2.

num regum diuersorum. Frequenter em rex habuit noia multa, & rursus diuersorum regum nomina erant eadem saepe, sicut & adhuc sunt. Itaque aliqui putauerunt, quod Assuerus cui nunc dicitur scripta accusatio contra Iudaeos, fuit is qui Hester accepit vxorem: quod Lyra testante, etiam R. Salomon tenet, & verum est, quod Iosephus recitat Assuerum illum a Graecis Artaxerxen vocari. Dicit quod vocatus sit Cyrus. Veruntamen Iosephus ait, quod Assuerus iste non fuit qui ipsam Hester accepit, sed diu ante, vix quod fuit Cambyses filius Sui immediatus, qui Cyrus dedit redeundi licentiam, & hoc expositores catholici sunt sequuti, & verum censetur. Et Cambyses ille in lib. Iudith, Nabuchodonosor nuncupatur. Opinio autem Rabbi Salomonis, paulo post erronea ostenditur. [Et in diebus Artaxerxis] i. Cambyses, [scriptis] Besellam] i. vir hic vocatus, [Mithridates & Tabeel] i. alij viri sic dicti, principes Samaritanorum, [ad Artaxerxen regem] Persarum, [vix] Cambysen, quod Cyro successit in regno & monarchia. [Epistola autem accusatiois scripta erat Syriace] i. verbis Syrorum, [et] legebat sermone Syro, [i. eodem sermone] quo extitit scripta, ita quod non legebat audientibus per interpretem in alia lingua, quam audientes illi nouerant Syriacam linguam. [Rehum Beel Theem,] tria sunt noia. Circa quod scribit quidam, Expositores nostri dicunt comuniter, quod sint tria noia propria hominum scribentium istam epistolam, quod dictum ex ignorantia Syri sermonis procedit. Nam secundum proprietatem linguarum illius, Rehum est proprium nomen, alia duo sunt noia appellatiua sui officij. Beel enim dominum significat vel magistrum, Theem rotinationem. Ratiocinatio autem vno modo significat computationem, alio modo, plationem verborum. Est igitur sensus, quod Rehum fuit vel magister vel dominus coputi. Haec ille. Cuius obiectio possit faciliter responderi, quod in multis linguis eadem noia sunt appellatiua & propria, sicut in Latino, Leo, amator, amicus & consimilia, & frequenter in eadem appositione possunt vtroque modo sumi, ut certum est. Praeterea multi doctores catholici in hoc loco dicunt, Beel & Theem esse comunia noia & designare officium: ideo expositores catholici non fuerunt hoc loco taliter, tamque generaliter de ignorantia & errore notandi. Amplius non videt vix, quod Rehum ille fuerit magister aut dominus coputi, quia (ut Iosephus tangit & magister in historijs sequitur) fuit scriptor accidit rex, nec obstat quod sequitur, [et] Samsai scriba. Reges namque & principes consueverunt habere scriptores regum gestarum in propria terra, quod dicebant scribae, & alios conscribentes ea, quod in alijs contingebant puincijs, quod dicebant scriptores accidentium regum. Vnde quod quidam ait, quod Rehum ille dicitur epistola, & Samsai eam scripsit, erroneum est aut incertum, si secundum suam opinionem, Rehum ille fuit magister aut dominus coputi, cum scriptores & scribae magnatum comuniter melius sciant formam & modum dicendi quam principes. [et] ceteri de gentibus quas transiit, de terris imperij sui migrare, & in Samaria habitare fecit, [Afennaphar] i. p[ro]phetas Assorhaddon, quod plura sortit[ur] est noia, quod (ut dictum est) terram decem tribuum magis populauit, quam Salmanasar auus ipsius. [Hoc est] exemplar epistolae quam miserunt ad eum, quam praefati miserunt Cabyri regi Persarum, [Artaxerxi] i. Cambysis regi Persarum, [serui] i. nos ministri tui, quos praefecisti populo tuo, [viri] quod sunt trans fluum] Euphratem, quod inter Persas & Samariam medij fuit, [salute] dicunt. Notum sit regi, quia Iudaei quod ascenderunt a te ad nos, venerunt in Hierusalem ciuitate rebellis & pessimae. [Ex hoc loco] (ut recitat Lyra) p[ro]phetas Rabbi Salomon, quod epistola ista sit missa Cyro regi Persarum, quoniam ipse Cyrus, & non filius eius Cabyfes, dedit Iudaeis redeundi licentiam. Quod argumentum facillime soluit, cum sit sensus, Ascenderunt a te ad nos, i. a terra imperij tui ad terram nostram. Denique Rabbi Salomon iste (ut dictum est) dicit, quod Assuerus seu Artaxerxes cui scripta est ista epistola, fuit Assuerus, quod ipsam Hester duxit vxorem, quae constat non fuisse Cyrum, quod dedit Iudaeis redeundi licentiam, & paulo post clarius reprobat error iste. [Quia] edificat extruentes muros eius & parietes componentes. Circa hoc scribit quidam, In hoc falso accusabat Iudaeos, quod non reedificabant ciuitatem, sed tantummodo templum, quod dictum stare non potest, immo prius ceperunt reedificare ciuitatem & templum, alioquin vbi mansissent, nec principes illi ausi fuissent regi suo tam manifestum & ad oculum patens mendacium scribere. Cyrus quod dedit Iudaeis licentiam reedificandi, non solum templum, sed etiam ciuitatem, ut cito probabit. [Nunc] ergo notum sit regi, quia si ciuitas illa edificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum & vectigal & annuos redditus non dabunt, tibi erunt rebelles, rennendo soluere redditus, quos omni anno soluere obligant de terra nascensibus & arborum fructibus, tributa quod & vectigalia. Dicit autem tributum, quod datur seu soluit ministro principis deputato ad levandum huiusmodi bonum. Vectigal autem, quod principi apportat seu pedagium quod soluitur de rebus quod vehunt per terram aut aquas. [et] usque ad reges haec noxia] i. rebellio & offensio ista perueniet, [i] usque ad te, successoresque tuos. [Nos] autem memores salis quod in palatio comedimus, ad memoriam reuocantes beneficia collata nobis a te & a patribus tuis usque ad minimas, usque ad sal, vel usque ad cibos sale conditos, [nunciamus] regi, ut reeenseas] i. recolas & ingrietas. [In] libris historiay patrum tuorum, & inuenies scriptum in commentarijs, & scies quia verba ista, verba rebellis est. [I]s qui resp[on]dit regi. [Verbum] i. responsiua epistola, [missi] rex Rehum] id est, ipsi Rehum ac ceteris qui cum eo scripserant regi. [A] me praecceptum est, & reeenseant] i. reeenseant

Hest. 2.
Iosef. lib. 11. an. iu. ca. 6. Iudith. 2.2.
Iosef. lib. 11. an. iu. ca. 7.

Iosef. lib. 11. an. iu. ca. 3.

4 Re. 14

Hest. 2.

runt] scribae mei in libris historiae, [in] ueneruntque, quoniam ciuitas illa ab antiquis diebus aduersus reges rebellat, rebellare consuevit, & hoc reges & ciues Hierusalem quod fecerit iuste, ut patet de David, Asa, Iosaphat, Ezechia: quod quoniam iniuste, ut tempore Ioachim & Sedechia, quoniam Deus propter peccata eorum subdidit eos infidelium regibus, [Nam] & reges fortissimi fuerunt in Hierusalem, quod dicitur sunt omni regioni quae trans fluum est, prout 2. & 3. Regum de David & Salomone refertur, [Tributum] quod & vectigal & redditus accipiebant, i. reges illi Hierusalem, [David, Salomon] receperunt tributa & alia quaeque ad regnis & prouincijs, s. Syria, Moab, Ammon, Idumaea, quas sibi subiecerat. [Nunc] ergo audite sententiam, [Prohibeatis] viros illos] ab executione aedificationis, [et] verba ista non aedificet. Circa hoc scribit quidam, Ex quo patet quod Artaxerxes iste fuit Cyrus, & non retractauit dictum suum, quia non dederat licentiam quod edificandi ciuitatem, sed tantum templum, ut habetur supra, nec istud retractauit. Circa hoc dico quod Artaxerxes iste non fuit Cyrus, qui dedit licentiam aedificandi templum, sicut dictum est & probatum, quia secundum Hieronymum in multis locis expositionum suarum super prophetas, Cyrus ille fuit oino per oia fauorabilis ipsis Iudaeis, & hoc Beda, Haymo & ceteri catholici concorditer dicunt. Insuper falsum est & factae scripturae contrarium, dicere quod Cyrus iste non dedit Iudaeis licentiam reedificandi ciuitatem, sed solum templum, quoniam (ut in expositione superiori allegatum est plenius) de Cyro hoc rege Persarum per Esaiam dominus pronunciauit. Ipse aedificabit ciuitatem meam, quod certum est de urbe Hierusalem esse praedictum, & esse sensum. Ipse aedificabit, i. aedificari licentiaabit & permittet, aut certe iubebit, secundum quod ipsemet Cyrus dixit. Ipse s. Deus caeli, praecipit mihi ut aedificarem ei domum in Hierusalem. Si ergo Cyrus prohibuit ciuitatem aedificari, suum utique edictum reuocauit. Nec verum est primo haberi capitulo huius libri, quod Cyrus dedit Iudaeis licentiam reedificandi solum templum. Nam quis ibi dicitur de templo construendo, non tamen additur ibi aliquid de praecisione aut exclusionem aliorum. Iterum dictum est, Cyrum fuisse inducendum ad templi reparationem, quia Hebraei ostendunt ei praefatam Esaiam prophetiam, & quia in ea de ciuitatis reedificatione manifeste habetur, constat quod ad hoc dedit licentiam, immo de ciuitatis reedificatione habetur ibi apertius quod de templi constructione, ut patet ex primo articulo. Rursus Iosephus ii. antiquitatum lib. recitat Cyrum scripsisse, Iudaeos terram meam inhabitantes, qui uoluerunt ad patriam suam redire, permisi & ciuitatem renouare, templumque Dei in ea aedificare. At vero secundum opinionem illam erroneam Cyrum suum retractasset edictum de templi aedificatione: alioquin Iudaei non omisissent prosequi aedificium templi, nisi epistola regis hoc continuisset. Tunc intermissum est opus domus domini in Hierusalem, prosequutio templi & aedificatio ciuitatis, & non fiebat usque ad secundum annum Darij regis Persarum, qui Darius secundum Iosephum, Hieronymum & sanctos doctores, fuit filius Hytaspis & diu praecessit Assuerum, cuius coniunx extitit Hester. Aliqui uero Hebraei affirmant, quod fuit filius Assueri & Hester. Postremo iuxta mysticum sensum, per reedificationem templi & ciuitatis Hierusalem, designatur reformatio ecclesiae in capitibus eius & membris. Per gentes uero impediens, signant inuisibiles atque uisibiles ecclesiae hostes, falsi fratres, uitiosi praelati, & oes qui aduersant ueritati, paci & reformationi ecclesiae, qui dum nec ratione nec autoritate queunt catholicis praualere, libenter se muniunt secularium principum fauore ac potestate, apud quos mendaciter criminantur atque accusant catholicos, & sicut fideles exultant & uoce altisona laudant Deum dum ecclesia aliquo modo reformatur. Sapientiores tamen & perfectiores, considerantes in quanta sanctitate & iustitia ecclesia Deo seruiuit tempore apostolorum & postea diu, plorant dum moderni temporis qualemcumque reformationem conspiciunt.

¶ **Explicatio cap. 5.** Prophetauerunt autem Haggaeus propheta & Zacharias filius Addo. Arr. 5.

Hic agitur de resumptione aedificationis templi, & de appellatione propter hoc facta ad Darium regem. Prophetauerunt autem Haggaeus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudaeos qui erant in Iudaea & Hierusalem & in nomine Dei Israel. Isti duo fuerunt in terra Babyloniae nati, & inter duodecim minores computantur prophetae. Vnde in Scholastica fertur historia: Ascensuri ex Babylonia in Iudaeam, alios hortabant Iudaeos ut secum ascenderent, sed paucos inuenerunt qui assentirent eis. Propterea in exhortatione & apparatu tres annos conpleuerunt, & in tertio anno regni Cyri egressi sunt sub Zorobabel duce eorum & Iesu pontifice, exhortantibus eos Zacharia propheta & Haggaeus iuuenes, sed nondum prophetae. Denique mortuo Cambyse & Darij imperante, hi duo prophetae admonuerunt ipsum Zorobabel atque pontificem & populum, ut rursus inciperent prosequi aedificium templi & ciuitatis, etiam nondum ad hoc licentiam obtenta a Darij, praedicientes ex reuelatione diuina, quod prosperaretur opus in manu eorum, nec Darij impediret. Veruntamen secundum Iosephum, Zorobabel audita promotione Darij in regem, festinanter eum accessit, quia iam dudum habuit familiaritatem amicitiam secum, atque (ut legitur) ex insigatione ipsius Zorobabel Darij fecit uo-

2. Reg. 8.
3. Re. 15.
4. Par. 12.0.
1. Re. 18.19.
4. Re. 2.4.15
2. Re. 1.8.
3. Re. 4.9
1. Efd. 1.
Hiero lib. 12. c. 6. m. 1. in Esa. ca. 44. 45.
1. Efd. 1.
Esa. 45.
1. Efd. 1.
Ibid.
Ibid.
Iosef. lib. 11. an. iu. ca. 2.
Iosef. lib. 11. an. iu. ca. 5.
Hest. 1.
Act. 2. 3. 4. 6
Act. 8. 10.
11. 12.
Iosef. lib. 11. an. iu. ca. 2.
ii tum

tum Deo Israel, qd si fieret rex, reedificaret ciuitatem Hierusalem & templū in ea. Concessit itaq; Darius ipsi Zorobabel largam licentiam instaurandi templum & urbem & priuilegia multa. Sed sicut magister in historijs scribit, iste ascensus Zorobabel ad Darium, fuit pōnq; resumpsit aedificationem, dum principes Darij habitantes trans flumen, petierunt a Zorobabel, qua autoritate prosequeret aedificationem dudum phibitam, sicut iam ex textu patet. In ipso tempore venit ad eos Thatanai & Iudcos Thatanai, qui erat dux trās flumen] Euphratem, & Starbuzanai & cōsiliarij eorum, & dixerūt: Quis dedit vobis cōsiliū, vt domum hanc aedificaretis, & muros eius? ciuitatis aut templi? instauraretis? Ad quod responderunt eis, quae essent noīa hoīm aucthorum illius aedificationis? i. qui essent principales in opere illo, qd f. Haggaius & Zacharias ex diuina reuelatione hoc insinuarent esse agendum, & qd Zorobabel dudum amicus Darij, esset exequutor operis huius. [Oculus aut Dei eorum] i. respectus diuinae pietatis & conforationis, factus est super senes Iudaeos, eos corroborans, ita qd non cessauerūt ab incepto. [Et non potuerūt] principes p̄gati [inhibere eos,] quia Iudaei de ipsoꝝ inhibitione non curauerūt. Vel quis uenerūt cum inhibendi proposito, oīpōtens tñ immutauit corda eorum, ita qd non phibuerūt. Prima tñ expositio aptior reputatur. Nam subditur: Placuitq; vtriq; parti, puta Iudaeis & Samaritis, [vt res ad Darium referretur] i. causa ista ad iudicium Darij regis deportaretur, quia tunc erat monarcha in oriente. [Et tunc] satisfacerent aduersus accusationem illam] i. Iudaei ex determinatione Darij r̄derent ad accusationem eis obiectam, qd incaute haberent se, aedificando sic sine licētia regis. [Exemplar epistolae] quam misit Thatanai ad Darium] i. sermo epistolae quam miserant ei hi, qd cum ipso Thatanai scripserunt Dario regi, cui scripserūt sicut Dario regi [pax oīa] i. pax perfecta, seu pax interior, exterior, praesens & futura. [Notum sit regi,] isse] i. iussit nos ad Iudaeam ad domum Dei magni. [Isti em̄ Samaritani cum dīs suis] i. Samaritani cum dīs suis colebant & Deum Israel, quem magnum & summum esse credebat, [quae aedificatur lapide impolito] i. ex impolitis seu non sculptis lapidibus, [et ligna ponunt in parietibus,] opusq; illud diligenter extruunt, crescitq; in manibꝰ eorum. Interrogauimus ergo senes illos: Quis dedit vobis potestatem vt domum hanc aedificaretis? R̄sponderunt: Nos sumus serui Dei caeli & terrae, & aedificamus templum qd erat constructum ante hos annos multos] i. aedificamus templum simile tēplo oliui a Salomone constructo. Itaq; ex eo tempore quo fundamenta templi sunt a Zorobabel seu Sabasar posita vsq; nunc aedificabatur templum, non continue, sed interueniente longa interruptione ex Cambylis prohibitione, vt patuit capitulo praecedente. [Nunc ergo si videtur regi] bonum, recenseat in bibliotheca regis] i. in armario seu repositoꝝ librorū suorum annalium & historiarum, [quae] bibliotheca est in Babylone] i. in terra Babylonia. Siquidem verba Babylonia fuit destructa, [vtrumnam] a Cyro rege iussu sit vt aedificaret domus Dei in Hierusalem, & voluntatem regis super hac re mittat ad nos.]

¶ Explanatio cap. 6. Tunc Darius rex praecipit, & recensuerunt in bibliotheca. Articulus 6.

Præceptum Darij de templo aedificando & cōsummando, hic ponitur. [Tunc Darius rex praecipit] i. ministeris & scriptoribus suis, [et recensuerunt] i. inuenerunt, [in bibliotheca] i. in regni continētū gesta p̄cedentium regum. [qui erant in Babylone] i. in regno Babyloniae, prout se ante extēderat & includebat multa & magna regna. [et inuentū est] in Egbathanis, quod est castrum. In libro Iudith habetur, qd Egbathanis fuit potentissima ciuitas, quod ergo vocatur castrū? Forsan qm̄ instar fortalith fuit firmissime facta, sicut secundu q̄runda expositio[nem] Christus de Hierusalem dixit discipulis: Ite in castellum quod contra vos est. Vel forte Egbathanis sumitur hic pro castrō, non pro ciuitate, [in Medina] i. in regno Media seu Medorum, inuentū est sibi volumen vnum, talisq; in eo scriptus erat commentarius] i. tractatus expositorius rei gestae per Cyrum. [Anno primo] Cyri regis, Cyrus rex decreuit vt domus Dei quae est] i. esse debet, vel cuius locus est [in Hierusalem] aedificaretur in loco vbi immolant hostias, & vt ponant fundamenta supportantia altitudinē] i. structuram templi, quod erit in altitudine] 60. cubitorū, & latitudinem cubitorum 60. Aliqui opinantur qd latitudo sumatur improprie hic pro longitudine templi, s̄ntim cum latitudo templi Salomonis non fuerit nisi cubitorum 20. Veruntū Iosephus etiā refert sicut in textu habetur. [et ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis nouis,] hoc videt ex verbis Iosephi quasi exponi, dum ait: Et faciant tres parietes lapideos ipsius, vsq; templi & vnum parietem ligneum ex materijs ipsius provinciae. ¶ Præterea obijci potest, quia si templum istud secundū, fuit altitudinis 60. cubitorum, videtur fuisse altiꝰ templo Salomonis, quod habuit 50. cubitos in altitudine, prout 3. Reg. 6. habetur. Et r̄ndendum qd templū Salomonis fuit 50. cubitorum in altitudine vsq; ad primum tabulatum, deinde totidem vsq; ad tabulatum secundū, & ab illo vsq; ad verticem habuit adhuc in altitudine cubitos 60. Vnde tota eius altitudo describitur 2. Paral. 3. vbi habetur: Porro altitudo 120. cubitorum erat. [Nūc ergo] Thatanai & qui estis trans fluum, procul recedite ab illis, [et Iudaeis reedificantibus templum & urbem Hierusalem,] et dimittite fieri templum Dei a duce Iudaeorum, & offerant oblationes Deo caeli, orentq; pro vita regis] Darij & filiorum eius] prospere conferuanda. Circa hoc scribit quidam, Ex hoc patet, qd rex iste habebat fidem vnius veri Dei. Veruntū an habuit fidem formatam vel solum informem, an potius solummodo fidem suam & quandam credulitatem fidei similem] nō aut fidem quae est theologica virtus, puro incertum. Nam (vt patuit) etiam Samaritani idololatras, credebant, supplicabant & sacrificabant vni vero Deo, Similiter Assur, cuius coniunx fuit Hester, credebat esse vnum verum & summum Deum, oīm puiforem, vt patet in eius epistolis, praesertim Hester vltimo, & tñ isti non habuerunt fidem quae est virtus theologica, nec formatam neq; informem, sicut neq; haeretici nec Sarraceni, qui vnum Deum, non idola, colunt. [A me ergo] Dario rege] positum est decretum] i. ordinatio & praecipitum, [vt oīs homo] qui hanc mutauerit iussione[m], i. transgressus fuerit eam, [et tollat lignum de domo ipsius,] si habuerit domum & lignum pro patibulo aptum: alioquin alitudo sumatur huiusmodi lignum, [et configatur in eo. Domus aut eius publicetur] i. facultates ipsius ad fidem pertineat regis. [Deus qui habitare facit nomen suum] i. qui in templo Hierusalem iussit se inuocari, noīari, laudari, & qui seipsum voluit ibi per specialem gratiam esse & habitare, [et dissipet oīa regna, & populum qui extēderit manum suam] vt repugnet, & dissipet domum Dei. Aedificauerunt] Iudaei templum & urbem, [iubente Deo] i. per Haggaium & Zachariam pphetas, [et iubente Cyro & Dario & Artaxerxe] regibus Persarum, & compleuerunt domum Dei. Jex qua forma verborum patet salutaris R. Salomonis, dicentis qd Artaxerxes iste fuit idem qui Darius: qd si verum esset, scriptura non loqueret de eo & Dario cum interpositione huiusmodi cōiunctionis copulatiua. Idcirco cum Iosepho dicente, qd Artaxerxes ille fuit filius Darij, & a Iosepho Xerxes vocat. Nec obstat, qd tēplum dicit esse completū sexto Darij anno, vsq; qd aedificiū eius secundū se[m]p̄tū tñ deerant eius ornati & vtenlibꝰ & adibꝰ in gyro fiendis pro templi ministris, vsq; ad diem tertij mēsis Adar, qd duodecimus mēsis est apud Iudaeos. Deinde in litera describit, qualiter Iudaei seu filij transmigratiōis, i. de transmigratiōe & captiuitate reuerſi, fecerūt aedificationem templi, & pontifex ac maiores fecerūt sacerdotes ac Leuitas stare ordinate secundū cōgruentiā officioꝝ suoz in vicibus suis, in qbus ministrare debebat & exercere opera Dei, sacrificando, laudando, & circa hostias pparandas ministerium exhibendo, [sicut scriptum est in lib. Mosis] p̄sertim in Leuitico & lib. Numeroz p̄ diuersa capitula, & plana est litera. [Es purificati sunt sacerdotes & Leuitae] i. ad faciendū pascha secundū legem erant dispositi & purgati p orationes, lotiones & cōtinentiā, atq; per immunitatem ab irregularitatibꝰ & immunditjs legis, a qbus debebat esse immunes aut purgati pascha facturi & agnum paschalem manducaturi, de qbus oībus in Exodo, Leuitico & ceteris Mosis libris diffuse tractat. Purificati sunt ergo tquasi vir vnus, i. oēs cōcorditer sine exceptione. [Et fecerunt solennitatē] azymoz septem diebus in laetitia, qm̄ Iustificauerat eos dñs, [gratioso] agendo cum ipsis, [et conuerterat] cor regis Assur ad eos, vt adiuuaret manus eorū] i. mentē Darij regis inclinauerat ad faciendū tam liberaliter & benigne cum ipsis, & ad habendum se tam deuote circa Deum & templum. Dicitur aut Darius rex Persarum, rex Assur, quia & regnum Assyriorum fuit sub eius imperio.

tanai & qui estis trans fluum, procul recedite ab illis, [et Iudaeis reedificantibus templum & urbem Hierusalem,] et dimittite fieri templum Dei a duce Iudaeorum, & offerant oblationes Deo caeli, orentq; pro vita regis] Darij & filiorum eius] prospere conferuanda. Circa hoc scribit quidam, Ex hoc patet, qd rex iste habebat fidem vnius veri Dei. Veruntū an habuit fidem formatam vel solum informem, an potius solummodo fidem suam & quandam credulitatem fidei similem] nō aut fidem quae est theologica virtus, puro incertum. Nam (vt patuit) etiam Samaritani idololatras, credebant, supplicabant & sacrificabant vni vero Deo, Similiter Assur, cuius coniunx fuit Hester, credebat esse vnum verum & summum Deum, oīm puiforem, vt patet in eius epistolis, praesertim Hester vltimo, & tñ isti non habuerunt fidem quae est virtus theologica, nec formatam neq; informem, sicut neq; haeretici nec Sarraceni, qui vnum Deum, non idola, colunt. [A me ergo] Dario rege] positum est decretum] i. ordinatio & praecipitum, [vt oīs homo] qui hanc mutauerit iussione[m], i. transgressus fuerit eam, [et tollat lignum de domo ipsius,] si habuerit domum & lignum pro patibulo aptum: alioquin alitudo sumatur huiusmodi lignum, [et configatur in eo. Domus aut eius publicetur] i. facultates ipsius ad fidem pertineat regis. [Deus qui habitare facit nomen suum] i. qui in templo Hierusalem iussit se inuocari, noīari, laudari, & qui seipsum voluit ibi per specialem gratiam esse & habitare, [et dissipet oīa regna, & populum qui extēderit manum suam] vt repugnet, & dissipet domum Dei. Aedificauerunt] Iudaei templum & urbem, [iubente Deo] i. per Haggaium & Zachariam pphetas, [et iubente Cyro & Dario & Artaxerxe] regibus Persarum, & compleuerunt domum Dei. Jex qua forma verborum patet salutaris R. Salomonis, dicentis qd Artaxerxes iste fuit idem qui Darius: qd si verum esset, scriptura non loqueret de eo & Dario cum interpositione huiusmodi cōiunctionis copulatiua. Idcirco cum Iosepho dicente, qd Artaxerxes ille fuit filius Darij, & a Iosepho Xerxes vocat. Nec obstat, qd tēplum dicit esse completū sexto Darij anno, vsq; qd aedificiū eius secundū se[m]p̄tū tñ deerant eius ornati & vtenlibꝰ & adibꝰ in gyro fiendis pro templi ministris, vsq; ad diem tertij mēsis Adar, qd duodecimus mēsis est apud Iudaeos. Deinde in litera describit, qualiter Iudaei seu filij transmigratiōis, i. de transmigratiōe & captiuitate reuerſi, fecerūt aedificationem templi, & pontifex ac maiores fecerūt sacerdotes ac Leuitas stare ordinate secundū cōgruentiā officioꝝ suoz in vicibus suis, in qbus ministrare debebat & exercere opera Dei, sacrificando, laudando, & circa hostias pparandas ministerium exhibendo, [sicut scriptum est in lib. Mosis] p̄sertim in Leuitico & lib. Numeroz p̄ diuersa capitula, & plana est litera. [Es purificati sunt sacerdotes & Leuitae] i. ad faciendū pascha secundū legem erant dispositi & purgati p orationes, lotiones & cōtinentiā, atq; per immunitatem ab irregularitatibꝰ & immunditjs legis, a qbus debebat esse immunes aut purgati pascha facturi & agnum paschalem manducaturi, de qbus oībus in Exodo, Leuitico & ceteris Mosis libris diffuse tractat. Purificati sunt ergo tquasi vir vnus, i. oēs cōcorditer sine exceptione. [Et fecerunt solennitatē] azymoz septem diebus in laetitia, qm̄ Iustificauerat eos dñs, [gratioso] agendo cum ipsis, [et conuerterat] cor regis Assur ad eos, vt adiuuaret manus eorū] i. mentē Darij regis inclinauerat ad faciendū tam liberaliter & benigne cum ipsis, & ad habendum se tam deuote circa Deum & templum. Dicitur aut Darius rex Persarum, rex Assur, quia & regnum Assyriorum fuit sub eius imperio.

¶ Elucidatio cap. 7. Post haec autem verba. Art. 7.

Recitatur hic promotio atq; prosperitas Iudaeorum sub filio Darij regis, [Post haec autem verba] i. post gesta iam ante descripta sub Dario. Saep̄ aut in scripturis sumitur verbum pro re significata pro verbo, [in regno Artaxerxis,] vsq; filij Darij, quem Artaxerxen Iosephus vocat Xerxen, [Esdra] i. cuius genealogia in textu describitur, ascendendo vsq; ad Aaron] qui fuit sacerdos ab initio] i. pontifex Iudaeorum primus a tempore qd Deus per Moſen in deserto instituit sacerdotium Iudaeoz, distinctum a sacerdotio legis naturalis, in qua oēs primogeniti fuerant sacerdotes. Fuerunt tñ plures intermedij inter Esdram & Aaron, qd hic exprimitur, sicut ex 1. Paral. lib. elicitur, principales aut ponunt hic, [ipse Esdras] ascendit de Babylone] versus Iudaeam, qd in altiori est situ, qd Babyloniae terra. Dicunt aut nonnulli qd Esdras primo ascenderat cum Zorobabel; deinde Babyloniā rediit ad deducendū secū plures inde in Iudaeam, & ad impetrandū priuilegia quaedam a rege: quod si ita est, mirum qd non sit de eo mētio specialis in descriptiōe reuerſionis Zorobabel. Ex Iosepho quozq; & ex Scholastica historia id non apparet, [et ipse scriba] velox in lege Mosis] i. doctus valde & peritus in scripturis veteris testamenti] qui & ideo dicitur scriba velox, quoniam nouos apices literarum excogitauit faciliores ad scribendum & exprimentum, qui & legem a Chaldaeis compositam dicitur reparasse, & ceteras veteris testamenti scripturas recuperasse. P̄tate uerum, i. libros Mosis apud Samaritanos inuenisse asseritur. [Et dedit ei rex Artaxerxes,] secundum manum domini Dei eius super eum bonam,] id est, secundum gratiosam & potentem opem & assistentiam Dei, [omnem] petitionem eius] id est, vniuersa quae a p̄fatio petijt regem.

4. Re. 17.

3. Re. 6. 7.

1. Esd. 4.

Iudic. 8.

Matt. 21.

Marc. 11.

3. Reg. 6.

Iose. lib. 11.

an. iu. ca. 2.

1. Esd. 1.

Agg. 2.

Zach. 3.

Iose. lib. 11.

an. iu. ca. 3.

Leuit. 8.

Num. 4. 6.

Leuit. 7.

Exo. 28.

Leuit. 8.

Num. 6.

Deut. 18.

Iose. lib. 11.

an. iu. ca. 1.

2. 6.

Exo. 28.

1. par. 6.

De hoc Iosephus vndecimo antiquitatum recitat libro, fuit in Babylone vir iustus & gloria magna potius, apud multitudinem primus populi Iudeorum sacerdos, q cum legum Moysi integram haberet scientiam, amicus factus est Xerxi regi. Præterea advertendum, q secundum magistrum in historijs, Artaxerxes iste fuit alter q Xerxes filius Darii, & successit in regno Xerxi prefato, atq vocatus est Artaxerxes Longimanus. [Esdras aut paravit,] apravit & prebuit cor iuum, vt inuestigaret legem dñi. eam recoleret & recuperaret, & faceret j. obedi ret eadem, quia scientia pceptorum & legum, ordinatur ad opus, quem admodum & philosophus prestat. Quid sit virtus scrutatur, vt boni efficiamur, Ideo scienti & nō facienti, peccatum est illi, & doceret in Israel pceptum & iudicium. I. ipsam Israeliticum populū reuer sum doceret per verba & scripta pcepta moralia, puta decalogum & mandata iudicialia, quæ assignant modum seruandi iustitiam inter proximos. Per hæc aut insinuat, q docuit quoq pcepta carcerum q docent modum colendi Deum in sacrificijs, & in discretionem ciborum, ac consimiliū rerum figuratum. [Hoc est aut exēplar epistolæ] cōtentiū ceteri dñi. pcepti seu ordinatiōis, [quod dedit rex Artaxerxes Esdræ sacerdoti Artaxerxes rex regum] rerenorum subiectione monarchiæ Persarū, [Esdræ doctissimo salutem.] Nam & propter sapientiam suam Esdras fuit regi tam acceptus, charus, & honoratus ab ipso. Atq vt refert Hieronymus, Hebræi dicunt ipsum fuisse Malachiam pphetam, q inter duodecim prophetas est vltimus, & fuisse eum aspectus angelici, & sic erat decorus & multū amabilis. [A me dertum est, vt cuiuscūq placuerit in regno meo,] i. toto imperio meo, [de populo Israel tecum vadat in Hierusalē. A facie em regis & septem consiliatorū eius,] i. a psona ac pntia mea & se ptem principalū consiliatorū meorū, [missus es,] i. nemp vt legitur in lib. Hester, Reges Persarum & Medorū habebant assidue secum septem nobilissimos duces in iure & legibus peritissimos, qrum consilio cuncta agebat. [vt visites Iudæam & Hierusalē] i. terrā & populum tuū, [in lege Dei tui,] i. cum obseruantia & memoria legis Moisaicæ, [q est in manu,] i. operati onē tuā, quam habes ad manū, hoc est, in pmpu, [et vt feras] i. te cum portes, argenti & aurum, qd rex & consiliatores eius sponte obtulerūt Deo Israel in subsidij ornamentorū, sacrificiorū ac adijū templi, iam itaq notitia veri Dei lōge ac late innotuit gētib' ex dispōitōe & cōmoratiōe filiorū Israel inter illos, & ex ppetratione mirabilij, q Deus tūc fecit inter gentiles illis tēporibus. Ex relatiōe qq Israelitarū narrantiū gētib' magnalia Dei scripta in lege. Et hæc fuit vna causa, cur Deus puniuit pccā populū sui p dispersionē inter gētiles. Propter qd scriptū est Tob. 13. Cōstremini dño filij Israel, & in cōspectu gentiū laudate eum, qm̄ ideo disperdit vos inter gētes q ignorat Deum, vt enarretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, qm̄ non est alius Deus oipotens pter eum. [et orne argenti & aurū qdcunq inueneris in vniuersa puincia Babylonis, & qd populus offerre voluerit] i. populus tuus residuus, q nō vult tecum ascendere in Iudæam, detentus amore vxorū ac sobolis ac possessionū, quas habet in Babylone. Vel populus meus residuus post me & septem consiliarios meos. [Vasa qq q dantur in ministerij domus Dei tui,] i. sacra vasa deputata ad Dei cultum in templo, [trade in conspectu Dei,] i. in tēplo reponere tēpore opportuno. [Sed & cætera qbus opus fuerit in domo Dei tui, dabis de thesauro & de fisco regis] i. emes de pecunia ad me pntente, quam accipies a pfectis meis trans flumen. Itaq de fisco, i. de communi pecunia, seu camera regis. [Ego Artaxerxes rex statui] i. iussi & cōmissoribus custodibus arcæ publicæ, i. repositoriōrū pecunię meę seu thesaurarijs meis, [vt qdcūq petierit Esdras a vobis, absq mora detis ei vsq ad argenti talenta centū, & vsq centū batos vini,] Batus mensura est, q alio noie dicit Ephī, vcs trium modiorū. [et vsq ad frumenti coros centum] Corus hic sumit p mensura aridorū, sicut batus p mensura liquidorū. Et cōtinet corus, vt legit, decē modios. Estq tertia pars oneris, qd potest portare Camelus. Veruntū mēsuræ istæ apud diuersos valde diuersificant, nec scire valemus de facili certā qritatē earū. [Tu aut Esdra scdm sapiam Dei tui, q est in manu tua] i. iuxta sapientiam tibi a Deo collatā, cōstitue iudices & psides, vt iudicent omni populo q est trans flumē] i. pvide vt ibi sint iudices & psides idonei prudētes, q ad pfectū populū iudicēt recte i omni causa, qā potestāte habes instituēdi tales, & destituēdi indignos. [His] i. q nouerūt legē Dei tui, q iudicēt pitis in lege tua, vcs ppo tuo, & ita videri ptas ista extēdi ad iudices & psides pfectos Iudæis, & forsan ex plebe eorū. [Et ois] natiōe vt cōuersiōe ad Iudaismū, [q nō fecerit legem Dei tui, & legē regis] i. pcepta meā diligenter, iudiciū erit de eo, siue in mortē, siue in exiliū, siue in cōdenationē substantiæ, vel certe in carcerē] i. volo vt talis adiudicet morē corporalis aut exilio, qd est mors ciuilis, aut priuationi possessionū suarū in toto aut parte, seu incarcerationi scdm exigentiā grauitatis aut paruitatis sui excessus, vel secundū qd pccm̄ eius pcesserit ex ignorantia, aut infirmitate, vel ex certa malitia. [Et dixit Esdras.] Hoc tñ non est de textu, sed subintelligit. Dixit itaq Esdras, Deo gratias agens, cum iudicāte & administratione, eo q Deus oipotens mentē regis gentilis taliter inclinauit ad pmouendum cultum Dei Israel in templo Hierusalē, [Benedictus Deus pater noster, q dedit hoc in corde regis,

Iac. 4.

Hierony. Mal. 1.

Hest. 1.

Eze. 45.

gis, vt glorificaret domum dñi, & in me inclinauit misericordiam suam coram rege. I. pietatem & gratiam suam mihi impendit, per quam sui regi & cōsiliarijs eius acceptus, atq ab eis in oibus exauditus. [Et ego confortatus manu Dei quæ erat in me] i. diuino subsidio, directione, & assistentia Dei corroboratus, congregaui de Israel principes, i. pncipuos quosdam de Iudæis adhuc in Babylonia commorantes, [qui ascenderent mecum in Hierusalē, quibus monitran epistolam regis, qua visa, animati fuerunt mecum ascendere,] q Expōitio cap. 8. Hi sunt ergo principes familiarum &c.

Articulus 8.

Valiter Esdras cum suis in Hierusalē venerit, hic refertur. Nec est difficultas in litera. Hi sunt ergo principes familiarum, qui ascenderūt mecum in regno Artaxerxis regis de filijs Phinees, Gerson, de filijs Ithamar, Daniel] Ipsi fuerūt sacerdotes nati ex Aaron & pfectis filijs eius, vt catholici expōitores fatentur. Ideo quidam inepte circa hoc repræhendit expōitores catholicos. [Congregaui aut eos ad fluuium, qui decurrit ad Ahaua] i. Iosephus dicit, ad Euphraten, & forsan venerunt ad aliquē riuum ipsius, seu tandē ad fluuium ipsū. [et māmūs diebus tribus,] i. ppausando, seu aliquos expectando, aut de necessarijs, puidendo. [Quasiq in populo & in sacerdotibus de filijs Leui] i. Leuitas qdam, secūdū qd Leuita a sacerdotibus distinguunt, & inferiores sunt, sacerdotibusq deseruiunt, prout in libro Numer. legitur, & cōsequenter ibidem cap. 4. [et non inueni ibi] i. nullum Leuitam reperi ibi mecum. [Itaq misit Eliezer & Ariel & Semeiam & Elnathā & Iarib &c. ad Eddo,] q est primus in Caspiæ loco, vt adducerent nobis inde ministros Dei nostri] i. pferunt Leuitas. Circa hæc scribit qdam, dicunt expōitores nostri cōmuniter, q Esdras misit nuncios ad Iudæos, quæ erant vltra montes Caspios, quos transfulerāt reges Assyriorum, quod dictum reprobat ille, quia sacerdotes & Leuitæ non fuerunt capti cum decem tribubus, quæ sunt vltra Caspios montes. Nec illi de montibus illis potuissent tam cito venire ad Esdrā, sicut in litera venisse dicunt hi, pro qbus misit. Sed argumenta hæc modici sunt vigoris. Quauis em sacerdotes & Leuitæ fuerunt capti a Chaldeis diu post decem tribuum captiuitatē ab Assyrijs, interim tñ durante per 70. annos captiuitate, & Babylone destructa, poterant qdam de sacerdotibus & Leuitis ad decem tribus transisse. Deniq decem tribus illas nondū fuerunt clausæ. Alexander em rex eas reclusit, atq vt Iosephus narrat, erant in Media, i. in regno Medorum, & sic poterant satis cito venire ad Esdrā, quia habuerunt a rege licentiā. Insuper dictum illud Catholicorum, qd & in Scholastica historia continet, verbis Iosephi cōsonare videtur, q ait 11. lib. antigratum Exemplū epistolæ misit Esdras ad oēs Israelitas, & ad Mediam inhabitatē. Ecce manifesta probatio. Additq Iosephus: Totus aut populus Israel, i. decem tribus, in terra illa pmanst, Ideoq duæ tñ tribus sunt constitutæ per Europam & Asiā, obsequētes Romanis. Veruntū duabus tribubus illis, vcs Iudæ & Beniamin, annuerat tribus Leuitica. Atq vt dictum est sæpe, aliqui ex decem tribubus fuerunt capti cum populo regni Iudæ, & redierunt vel ipsi vel eorum posteri cum Iudæis a Babylone. Afferit etiā Iosephus decem tribus hæctenus trans Euphraten cōmorari pbantur, qrum multitudines innumerabiles numero cōprehendi non possunt. De qbus in Scholastica historia addit, q circa finem mūdi egredient, magnam hoim stragem facturi. Et p̄dicauit ibi ieiunium] i. hortando vt ieiunaret, qtenus Deus custodiret nos in p̄cessu itineris. [Erubui em a rege petere auxiliū, qā dixeram regni Manus] i. protectio, [Dei nostri est sup oēs q q̄runt eum in bonitate] i. in synacritate virtutum, [et furor] i. rigor suæ iustitiæ & vindictæ, [incumbit sup oēs q dere linquant eum.] Idcirco ne rex scandalizaret, si Esdras videretur de diuina defensione diffidere qrendo humanū auxiliū, Esdras erubuit petere subsidij a rege p deductione per viam, nec hoc fuit Deum tentare, p̄sertim quia ex rationabili causa processit, & per orationes atq ieiunia ad Deum conuenerunt ram Esdras q populus eius. [Et separaui de principibus sacerdotum 12. j. duodecim notabiliores ex numero sacerdotum elegi,] Appēditq eis argenti & aurum, & vasa cōsecrata domus Dei, quæ obtulerat Rex & cōsiliatores eius, vniuersūq Israel] de numero eorū q inuēti fuerāt in terra trāsmigrationis, nec redierūt, i. oia ista assignaui sacerdotib' illis fideliter, sicut ea recepi sub p̄dere & numero certo, [et crateras aureas] q sunt vasa duas ansas habētia, [et dixi eis,] vcs sacerdotibus, [vos sancti dñi] i. vos estis electi ministri Deo consecrati, [et vasa hæc sc̄ta sunt,] Vigilate & custodite] i. oia ista quæ vobis assignaui, & diuino sunt cultui deputata, vigilanter custodite, [donec appēdatis] i. qsq ea assignentis in Hierusalē, [in templo Dei coram principibus sacerdotum & Leuitarum] i. corā pncipalibus inter sacerdotes atq Leuitas. Vt sc̄lia nanq cultus diuini & sp̄alia bona, sunt cum p̄cipua diligentia custodienda. [Promouimus ergo] i. ad pcedendum mouimus pedes nostros, [et venimus in Hierusalē, & mansimus ibi tribus diebus,] Die aut quarta appēsum est argenti & aurum & vasa, assignata & tradita sunt in tēplum, [in thesaurum ipsius,] Dederūt aut edicta regis satrapis, epistolam regis Artaxerxis, continentem p̄fecta pcepta ipsius, p̄fer

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 3.

Num. 3.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 15.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Num 4.

tauerunt reuersi à Babylone, [qui erant de conspectu regis]i, ex parte & ex commissione p[re]di-
di regis constituti p[re]fecti & duces [trans flumen, & eleuauerunt populū & domum Dei] i
id est, duces ac Satrap[ar] magnifice honorauerūt populū Dei & templum eius, propter p[re]-
cepta regis, & propter beneficia ac priuilegia qu[ae] rex concessit eisdem.

¶ Exp[os]itio cap. 9. Postquam autem h[ec] completa sunt &c.

Articulus 9.

Magna quaedam tr[an]sgressio populi à captiuitate reuersi, & eiusdem iniquitatis depl[or]-
ratio, hic describuntur. Postq[ue] aut[em] h[ec] [qu]ae in fine p[re]cedentis capit. narrant, [completa
sunt, accesserunt ad me principes,] hoc est, aliqui principales & boni de populo illo reuerso,
dicentes: Non est separatus populus Israel [qui cum Zorobabel rediit,] [à populis terrar[um].]
i. à cōmixtione gentiliū in gyro terr[ae] nostr[ae] morantium. [Tulerunt em[en]i,] acceperūt iudaei
[de filiabus eorum sibi & filiis suis vxores,] uel potius quasi vxores, quia inter eos, ut infra pa-
tebit, non fuit matrimonium verum. [& commiscuerunt semen sanclum.] i. deputatum ad
diuinum obsequium, [cum populis terrarum]i. cum gentilibus & idololatriis. Tamen iudaei
qui t[ame]n facinus cōmiserunt, q[ui]d[m] manserunt in illo, non fuerūt sancti, sed vitiosi. Sed inquam
tum erant specialiter deputati ad cultum Dei, dicunt sancti quom[od]o admodū vitiosus platus, ta-
tionē sacri officij dicitur pater sanctus. [Manus etiam principum & magistratum]i. maio-
rum in populo, non t[ame]n Zorobabel nec pontifex Iesus, ut aliqui dicūt. Hieronymus t[ame]n sup[er] Za-
chariam, ubi fit mentio de hoc Iesu, affirmat eum dixisse vxorem alienigenam. [fuit in tr[an]-
sgressione hac prima]i. primo culpabilis, & alijs dans exemplū sic agēdi. Tamē q[ui]d ait, prima,
posset referri ad tr[an]sgressiōnē, ut sit sensus, q[ui] in hac prima tr[an]sgressiōne, q[ui] fuit p[ri]ncipue gra-
uis, fuerunt culpabiles & ipsi principes, magistratusq[ue] iudaeorum. ¶ Deniq[ue] sicut testatur B[ea]-
Hieronymus super Malachiam, iudaei à Babylone reuersi, acceperunt Gentiles vxores, rep[re]-
Mal. 2. diatis vxoribus proprijs, propter earum deformitatem & vetustatem: q[ui]d fuit valde duplici-
terq[ue] enorme, q[ui]a & ipsa repudiatio fuit in se vitiosa, & alienigenas ducere, fuit phibitum in
Deut. 7. Deuter. Et de hac iudaeorum iniquitate, agitur Malachie 2. multum sententiose, quibus breuiter
& obscure, prout ibi expositum est. [Cumq[ue] audissem sermonem istum, scidi palli meum
& tunicam:] sicut mos fuit iudaeorum in magna afflictio[n]e & aduersitate. [& euulsi capillos
capitis mei & barbam:] ex vehemēti dolore, & in signum m[er]itissimae, in q[ui]bus apparet feutor d[omi]-
ni & zelus iustitiae. S. Esdras circa Deum & proximos, [& dixi, Deus meus, confundor:]
menterq[ue] erubescor [for] insecus leuare faciem meam ad te:]i. faciem cordis ad tuam sanctita-
tem, vel faciem corporalem ad caelum, in quo specialiter esse & habitare cognosceris. Et hoc
propter enormitatem & sceleritatem vitiorum nostrorum, atq[ue] ex consideratione puritatis
& dignitatis tuae immensae. De turpitudine em[en]i & enormitate culp[ar]um, summe erubescendum
est coram Deo. Hinc subditur: [Quia iniquitates nostras commisit in proximum,] [multiplicatq[ue]
sunt sup[er] caput nostrum:]i. in cordibus nostris, & oino inexcusabiliter imputat[ae] sunt nobis.
Viri em[en]i q[ui] tam scelerata inire connubia, grauissime peccauerunt in coniuges suas, quas ab-
iecerunt, & eas induxerunt ad magnam desolationem, fletum, pusillanimitatem, & ad multa
peccata, scilicet iram, murmuratiōnē, impatientiā, inuidiam, ad quas passiones prone sunt femi-
nae, [& peccata nostra] in Deum commissa [creuerunt vsq[ue] ad caelum:]i. vehemētissime
multa & graua sunt effecta. Itaq[ue] Esdras ex humilitate connumeravit se tr[an]sgressoribus il-
lis, sicut & Daniel in sua oratiōe, & Esaias dum ait de Christo: Nos reputauimus eum quasi
Ier. 33. leprosum, Et rursus: Oēs nos quasi oves errauimus, & traditi sumus in gladium & captiuita-
Ibid. tem & in confusiōnē vultus, sicut & in die hac:]i. ga & nunc multi insultant nobis, tam h[ic] in
Iudaea, q[ui] in regnia, ubi fratres nostri sub seruitutis iugo morant[ur], [& nunc quasi parum, & ad
momentum facta est deprecatio nostra ad d[omi]n[u]m Deum nostrū:]i. non nisi modicissime [temp]-
ore habuimus idoneitatem deprecandi te, s[ed] q[ui]d[m] à magnis vitijs eramus immunes, q[ui]n eramus
in via huc redeundi, & cito postq[ue] huc venimus, tāta cōmissis scelera, q[ui] non possumus ex-
cusari, nec digni sumus corā te apparere aut deprecari. [q[ui]a serui sumus]i. regis Persar[um], imo &
vitijs. Iniq[ue] nanq[ue], teste sacratissimo principe Ap[osto]lo, sunt serui corruptionis. A q[ui] em[en]i q[ui] su-
peratus est, huius & seruus est. [Et n[un]c q[ui]d dicemus d[omi]n[u]s Deus post hac:]i. excusare non possumus
nos, q[ui] post tot & tanta b[en]eficia tua tam ingrati fuimus tibi, [q[ui]a dereliquimus mā data tua,
q[ui] p[re]cepisti in manu:]i. p[ro] obsequio [seruor[um] tuor[um] p[ro]phetar[um],] dicens: Terra ad quā ingredimini,
im m[un]da est:]i. terra p[ro]missiōis, q[ui] phibetur immūda, p[ro]pter flagitia in ea cōmissa. [& repleue-
rūt eā ab ore vsq[ue] ad os:]i. p[ro] hyp[er]bolē, ad innuendū, q[ui] abundatissime ea enormissime in ea pec-
cauerūt Amorrh[ae]i, Chananaei, &c. q[ui]rum scelera in Deuter. cōscribunt. Sic & Manasses dicit
replese Hierusalē sanguine innocentū vsq[ue] ad os. [N[un]c ergo filias vestras ne deris filijs eor[um],
& filias eor[um] nō accipiat.] Istud p[re]cepit d[omi]n[u]s p[ro] Mosen alioq[ue] p[ro]phetar[um], & p[ro] Zachariam ac
Malachia repr[ae]hēdit huius p[re]cepti tr[an]sgressiōnē: p[ro] alioq[ue] q[ui] eloquia p[ro]phetar[um] admonuit
Num. 31. populū Israel saepe de huius p[re]cepti impletione. [& non queratis pacem & p[er]seueratiōem eo-
rum.]

rum] i. nō habeatis communionē cum ipsis, sed vitetis omnino eor[um] cōsortia, immo d[omi]n[u]s eos
occidi iussit, nec ut tales erant amandi. Non tamen fuerant odiēdi, quo ad p[er]sonam vel natu-
ram ipsos, [ut non conuerteremur] ad pristina vitia nostra. [Nunquid iratus es nobis vsq[ue]
in consummationem?]i. noli nos omnino deserere, nec gratiam vitandi peccata
totaliter nobis abstrahere, ne penitus pereamus: [Domine Deus Israel, iustus es tu, quoniam
derelicti sumus, qui saluauerimur,] i. iam p[ro] magna parte p[ro]pter peccata nostra sumus con-
sumpti, & tamē dereliquisti quosdam residuos, utpote nos ad hoc, ut p[en]itētia & b[en]e vi-
uendo consequamur salutem. [Ecce coram te sumus in delictis nostror[um] id est, euidenter rei
& valde culpabiles. [Non enim stari potest coram te super hoc] id est, stare non possumus
coram tribunal tuo ad excusandum nos in hac parte, immo si excusare voluerimus nos, os
nostrum condemnabit nos: & si voluerimus iudicio tecum contendere, non poterimus re-
spondere vnum pro mille.

¶ Exp[os]itio Cap. 10. Si ergo orante Esdra, & implorante Deum. Art. 10.

Cum intima compunctiōne, lapidiali pudore & lachrymar[um] effusione, pro alior[um] pecca-
tis, ita q[ui] instar publicani, de quo in Euangelio legitur: Erubuit oculos suos ad caelum leuare,
[collectus est ad eum de Israel,] i. de populo Israelitico, [& ceteris grandis virorum & mulie-
rum:] qui secundum Iosephum, erant mediocres, nec rei criminis eius, [& fleuit populus fle-
tu magno] ipsi Esdrae compatiēdo, & propter commissa flagitia. Esdras autem tam acerbis-
sime luxit, quia existimauit ex sua exhortatione maiores non acquiescerēt abijcere peccata
faras vxores Gentiles, ut Iosephus scribit. Sed meritis eius Deus aliter ordinauit, & reorum
tetigit corda. Nam subdit: [Et respondit Sechanias] vnus inter p[re]cipuos: [Nos p[re]uari-
cati sumus:] quia & ipse vnus fuit reorū in scelere illo, ideo in primis exhibuit se paratum
ad emendationē, quatenus ceteri eius exemplo similiter facerēt. [Et nunc si est p[en]itentiā]
id est, quia possumus p[en]itere, cum non sit desperandum, [percutiamus foedus cum domi-
no] i. pactum firmum ineamus cum [Deo nostro, ut projiciamus] i. remoueamus à nobis
[vniuersas vxores] alienigenas, & eos qui de his nati sunt,] ne amore prolis redeant ad
nos. Si tamē feminae illae voluerunt pueros apud patres manere, forsitan licuit. [Surge, tuum
est discernere.] i. iudicare quid & qualiter sit agēdum, cum sis iustus ac sapiens, & a rege p[re]-
alijs honoratus. [Nosq[ue] erimus tecum:] non corpore tantum, sed & voluntatis conformi-
tate & cooperatione. [Surrexit ergo Esdras, & adiurauit principes] id est, p[re]cipuos facer-
dotum & Leuitas:] quo constat verum esse, quod Iosephus narrat p[re]fatum Sechania sug-
gessisse Esdrae, ut omnes iurare abijcere coniuges illas. [Et surrexit Esdras ante domum Dei]
id est, ante tēplum, ad cuius fores iacebat prostratus. [panem non comedit, & aquam non bi-
bit,] id est, illa die ex tristitia nihil comedit. Solet autem in scripturis p[ro] panem & aquam,
omnis efca & potus signari. Lugebat enim in tr[an]sgressiōnē, i. ex dolore de illor[um] tr[an]sgres-
siōne, & ad placādum illis Deum. [Et missa est vox:] i. p[re]ceptum exiit ab Esdra, [in Hierusa-
lem & Iuda] quia p[ro] totam terram, in qua habitabant iudaei reuersi, fecit p[re]ceptum hoc, quod
fuit citatio populi, promulgari: [ut congregarent in Hierusalem] infra triduum, cui p[re]cepto
fuit adiuncta grauis poena contra inobedientes, videlicet spoliatio totius substantiae posses-
sionis, & q[ui] non venientes, abijcerent de synagoga, tanquam excommunicati. Vnde &
in Euangelio Ioan. 9. scriptū est, q[ui] conspirauerunt iudaei, q[ui]a si q[ui]s confiteret Iesum esse Chri-
stum, extra synagogā ferret. Conuenerūt ergo infra tres dies, [Ipse est mensis nonus] in quo
cōuenerunt, q[ui] apud Hebraeos d[icitur] Sileos, & correspondet [ut fert] partim Nouembri, & partim
Decembri. [& sedit omnis populus in platea domus Dei:] i. in atrio p[ro] tēplum. Nam Iose-
phus Cum in superiori [inquit] loco tēpli confidissent, [tremētes p[ro] peccato & pluujs] i. ex
doloris sui excessu, & ex metu vltionis diuin[ae], atq[ue] ex frigore hyemali, tremebant. [Et dixit
Esdras: Date confessionē Deo] i. Deū honorate, v[er]a peccata recognoscēdo, bonitatemq[ue] Dei
& b[en]eficia eius laudādo. Sic & Iosephus dixit ad Achan tr[an]sgressorē: Fili mi, da gloria Deo,
& cōfite, atq[ue] indica mihi quid feceris. [& separamini à populis terr[ae],] [& ab vxoribus alieni-
genis] i. cōsortia atq[ue] cōnubia gentiliū idololatrar[um] decetero euitate, & vxores ex illis sumptas
relinq[ue], cū nō sint verae vxores, cū dispar cultus impediāt matrimonij cōrahēdiū, dirimatq[ue]
cōtractū, & viuētibus vxoribus legitimis nō potuissit sine peccato sup[er]dicere alias. Nec li-
bellus repudij fuit p[ro]missus tanq[ui]d licitū, sed tanq[ui]d minus malum, ut vitaret vxoricidium,
idcirco cū d[omi]n[u]s dixisset, Cū odio habueris, supple vxorē, dimitte eā: os addidit, Operiet aut[em]
iniquitas vestimentū eius. [Et r[ed]iit vniuersa multitudo] iuxta verbū tuū sic fiat. Verunt[ame]n quia
populus multus est, qui reus est criminis huius, [& tēpus pluuia,] & non sustinemus stare for-
ris] p[ro]pter imbrem hyemaleq[ue] frigus, [constituant principes in vniuersa multitudine:] qui
pergant p[ro] ciuitates, ad p[er]cutandum eos qui peccauerūt in casu isto, [& oēs in ciuitatibus no-
stris qui duxerunt vxores alienigenas, veniāt] ad p[re]sentiā principum [tēporibus]i. i.
i i 4 p[re]s-

Iob. 9. Ibid.

Luc. 8.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Ibid.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Ioseph.

Deut. 24. Maer. 19. Malac. 2.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Luc. 4.

Dani. 10.

præordinatis à principibus, q̄ intimabūt diem certū, & iudices eius, videlicet cuiuslibet vrbis, veniāt simul ad principes, sicq̄ abiciant tales vxores, iuxta sententiā principum & iudicum. Atq̄ vt Iosephus adicit, Ordinauerunt vt illi eligerent ad corrigēdum hoc vitium, & ad separādum vxores illas à viris Iudæis, qui non erāt culpabiles in hoc facto. Nempe q̄ alios habet corrigere, debet esse immunis à vitijs, p̄sertim ab his, de quibus increpat alios, ne ei dicat: Medice, cura teipsum. [Et sederunt in prima die mensis decimi, vt quærerent rem] i. negocium p̄scrutarent, & executioni mandarent. Sicq̄ ceteriter p̄cesserunt ad vitia corrigēda, quoniā vicefimo die mensis noni decreuerunt sic esse agēdū. [Et consummati sunt] i. perfecte inuenti, numerati atq̄ correcti, [omnes viri qui duxerunt vxores alienigenas, & dederunt manus suas] i. promptos se exhibuerunt, [vt eijcerēt vxores suas] p̄dictas, quæ tamen (vt dictum est) non erant vere vxores, nec fuit inter Iudæos & eas verum matrimonium, ad quod inseparabilis ptinet, sicut in Euāgelio loquit Christus, Mat. 19. Quos Deus cōiunxit, homo nō sepat. Deinde exprimunt in textu hi, q̄ in isto facinore erāt rei, & plan' est textus. Ecce q̄ multa bona facit virtuosus platus, cuius est subditos peccata desere, & pro eorum illuminatione, conuersione, compunctione Deum lachrymose precari, ac ieiunare pro illis, sicq̄ iniquis gratiam p̄uenientem, & dura corda emollientem p̄mereri & obtinere, sicut & Daniel se fecisse testat: Lugebam, iniquiens, trium hebdomadarū diebus panē desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Hierem. quoq̄ 14. Deducāt, inquit, oculi mei lachrymas per diem & noctem, & non taceāt. Subditos vero est, platis eorū salū em querentibus prompte atq̄ humiliter obedire, vitia & vitiosæ occasiones abijcere, plenam confessionem & satisfactionem cōdignam peragere. Ad laudem & gloriā omnipotentis, qui est super omnia Deus sublimis & benedictus, Amen.

D. DIONYSII CARTHUSIANI IN NEHEMIAM, QUI EST ESDRAE SECVNDVS, ENARRATIO. PROOEMIUM.

Ecc. 49.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5. 1. Esdr. 3.

Ecc. 19.

NEHEMIAS IN MEMORIA MVLTIVM TEMPORIS, QUI erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, erexit domos nostras. Liber iste dicitur esse pars libri Esdræ, quia de eadem tractat materia, estq̄ velut prosecutio historiæ libri Esdræ. Propria tamen habet capitula, & alius est author. Nam vt Iosephus scribit, Esdras post gloriam quam apud Deum habuerat, vitam in senectute veneranda finiuit, atque in Hierosolymis cum multa liberalitate sepultus est, quo defuncto, post prosperitatem sub eo habitam passi sunt Iudæi multiplicem aduersitatem, & muri ciuitatis destructi sunt, quo cognito, Nehemias vir iuuenis & pin cerna regis Artaxerxis, à quo rege & Esdras fuerat honoratus, priuilegiatus & missus, de eiusdē regis licentia venit Hierusalem, eiusq̄ muros, portas, seras ac domos construxit: ideo æterna memoria dignus effectus est.

¶ Elucidatio Cap. 1. Verba Nehemiæ filij Helchiæ. Articulus 1.

Esdr. 6.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Verba Nehemiæ filij Helchiæ: supple, sunt quæ sequunt, quæ ab eo conscripta sunt, & fuit de stirpe sacerdotali. [Et factum est in mense Casleu,] qui apud Hebræos (secundum Iosephum) vocatur Sileos, apud Latinos December. [anno vicefimo] regni Artaxerxis, [et ego eram in Susis castro] id est, in fortalio quodam vrbis illius, quæ fuit metropolis regni Persarum. Vel per castrum, intelligitur ciuitas ipsa instar castri fortissima, vt dictum est plenius super Esdras. [et venit ad me Hanani vnus de fratribus meis,] id est, cognatis. Quod dictum est, ad me, non est (vt fertur) de textu, [ipse & viri ex Iudæa,] id est, ex tribu Iudæ, vel ex populo Iudæorum habitantium in Iudæa. [Et interrogauit eos de Iudæis, qui remanserant & supererant de captiuitate,] id est, qui adhuc vixerunt, & in Iudæa morabantur, reuersi ex Babylonica captiuitate, seu nati ex illis reuersis, [et de Hierusalem,] id est, de statu ciuitatis Hierusalem eos specialiter interrogauit. Refert Iosephus, q̄ viri isti, quasi peregrini ad vrbem Susis declinauerunt: Obuiantq̄ eis Nehemias ante Metropolim, & audiens eos hebraice colloquentes, interrogauit eos quæ dicta sunt. [Et dixerunt mihi: Qui remanserunt, & derelicti sunt de captiuitate in provincia] Iudææ, [in afflictione magna sunt, & in opprobrio:] qui à Samaritanis & circusiæ centibus gentibus grauiter vexabantur & spernebantur. Immo vt in Scholastica fertur historia, & ex Iosepho sumptum est, per dies susinebant impetū hostium noctibus quoq̄ intrabant latrunculi, & plateas Hierusalem implebāt cadaueribus mortuorū. [et murus Hierusalē dissipatus est, & portæ eius combustæ sunt igni] Circa

Circa hoc scribit quidā: A tēpore quo Nabusardan incendit ciuitatē, & muros eius dirupit, non fuerat data licētia reedificādi eā, sed solū templū & ptinetia ad ipsum, per Cyrum & Darius. Sicq̄ iuxta expositionē istius, quod hic dicit de dissipatiōe muroꝝ Hierusalē, & de combustione muroꝝ ipsius, intelligit de destructione & combustione facta per Nabusardan principem militiæ Chaldæorū. Sed error dicti istius, supra in expositione libri Hester ostēsus est: Et ex expositione 1. Esdr. 1. patet, nempe q̄ ciuitas Hierusalem de Cyri regis licētia reedificaret, Deus per Esaiā euidenter p̄dixit, vbi de Cyro loquens ipse, inquit, ædificabit ciuitatem meā. Et asserit idem Iosephus. Deniq̄ destructionē muroꝝ Hierusalē per Chaldæos factam Nehemias nō ignorauit, nec aliquis Iudæorū. Quod aut scriptura ista loquit de dissipatiōe muroꝝ Hierusalem Nehemiam latente, cōstat tam ex isto, q̄ ex sequenti caplo. Subdit enim: [Cumq̄ audissem verba huiusmodi, sedi & fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabam:] Bona namq̄ est oratio cū ieiunio, prout angelus Raphael ait Tobiz. Sed & lachrymæ, quæ ex charitatis seruire, seu vera contritiōe deuotionisq̄ pietate procedūt, oratione faciūt esse fortissimam. Insuper, sequenti caplo loquit Nehemias ad regē: Quare nō mereat vultus meus, quia ciuitas domus sepulchrorū patris mei, deserta est, & portæ eius combustæ sunt? Vnde probat, ista intelligēda esse de noua destructione, quā ante necierat Nehemias. Deniq̄, q̄ Hierusalē sub Zorobabel & Esdra fuerit aliquantulum reedificata, patet ex dictis in Esdra, in cuius lib. primo scriptū est: Ciuitatē Hierusalē reedificat extructes muros eius. [et dixit: Quare dñe Deus celi] i. vniuersorū caelestiuū corporū, ac supernorū spiritūū. Nā sicut per terrā intelligunt frequēter habitātes in terra, iuxta illud Psal. 65. Omnis terra adoret te Deus: ita per cælū, habitātes in cælo. [fortis,] quia omnipotens [magis,] qm̄ infinitas es in omni p̄fectione atq̄ terribilis, videlicet iustus & imp̄scrutabilis, in cuius manus incidere, est valde metuendū: [qui custodis pactū] i. p̄missum, seu amicitiaē fœderis ac ius, [et misericordiam] his qui te diligunt, & custodiunt mādata tua: quibus fideliter implet & pie donas quod p̄missisti. Fiant aures tuæ auscultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationē serui tui, quā ego oro corā te hodie ac nocte, pro filijs Israel seruis tuis. Loquit aut scriptura de sup̄simplicissimo & inuariabili Deo affectū & more humano, cum th̄ auris & oculi Dei, nō sint nisi sapientia eius, omnia noscēs ac intūs, vt sit sensus: Per effectū exauditiōis oratiōis meæ, ostende te nosse ac intueri meā orationē, qua oro pro seruis tuis. Multū etiam placeat Deo amor boni cōmunis, & oratio fusa ex tali amore. [et cōfiteor pro peccatis eorū,] quibus peccauerūt tibi. Confiteor eos peccasse, vt digneris eis ignoscere. [Ego & domus] i. cognatio patris mei [peccauimus] Hoc addit, ne videatur se inaniter iustificare. Certumq̄ est, q̄ ipse Nehemias à venialibus non fuit immunis, [vanitate seducti sumus,] omne enī peccatū est vanitas quædam. Et Proverb. 4. ait scripturas: Sultus illudit peccatū: & qui peccat, errat atq̄ seducit, iudicans male, saltem in particulari. Propter quod omnis peccans, dicit esse ignorans. Vnde & Salomon protestat: Omnis viri via, recta in oculis eius, Hinc per Hieremiam dñs loquitur: Quid inuenerunt patres vestri iniquitatis in me, quia ambulauerunt post vanitatem, & vani sunt facti sunt? Insuper, omnia ista terrena, transitoria & ca duca, dicunt vana & vanitates, iuxta illud Ecclesiastis 1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quibus seducunt iniqui, secundū illud Sapientia 14. Creaturæ factæ sunt in tentationem animæ hominum, & in miscipulam pedibus insipientium. [et non custodiimus mandatum tuum] i. p̄cepta tua decalogi, quæ dicunt moralia, [et cæremonias] i. p̄cepta cæremonialia, [et iudicia tua] id est, mandata iudicialia. [Memento verbi] id est, per effectum ostende te memore promissionis seu pacti, [quod mandasti] i. insinuasti Moysi [seruo tuo] & per eum promulgari iussisti, [dicens: Cum transgressi fueritis] ita enormiter, vt ultra tolerari non possit, iuxta illud Hieremiz 44. Non poterat vos dominus vltra portare propter malitiam studiorū vestrorum, [Ego disperdam vos] peste, captiuitate, gladio, fame, de quibus dñs ait per Ezechielem 14. Mittam in eos quatuor iudicia mea pessima, [et si reuertamini ad me] cum cōdigna contritione & emendatione, [et congregabo vos.] Istud loquitur est dñs Deuteronomo, 29. & 30. [Obsecro domine, sit auris tua intendens ad orationem seruorū tuorum, qui volunt timere nomen tuum:] i. teipsum filiali timore, ita vt etsi nodum fiat in charitate, nec filialiter timeant te, tamen misericorditer eos p̄uenias, obicemq̄ gratiæ tollas de corde ipsoꝝ, & tuum spiritalem amorē ac filialem timorē ipsis infundas, [et dirige seruum tuum hodie] i. me ipsum in omnibus, specialiter ad p̄ponendū conuenienter regi meam petitionē. [et da ei misericordiam ante virum hunc] i. coram rege Artaxerxe da mihi gratiā, qua ei acceptus sum in mea postulatiōe, ita vt pie impleat eam. [Ego enim eram pin cerna regis:] Ideo habui ei me p̄sentare, & potui eum ad placitum meum accedere. Iuxta mysticum sensum, per Iudæos in angustijs constitutos, & ipsam Hierusalem cōstruere cupientes, intelligunt electi fideles, qui Ecclesiæ reformationē desiderant, & eius ruinā deplangit, qui ab iniuisibilibus hostibus atq̄ à prauis hominibus multipliciter affligunt. Per Nehemiā quoq̄ designant æmulatores le-

gis diuina, ac zelatores diuina iustitia, qui videtes se p prijs viribus ecclesie reformationem pcurare non posse, per ofones, ieiunia, lachrymas ad Deum cofugiunt, quatenus ipse suam dignet reformare ecclesia. Muri aut ecclesie, sunt plati, doctores & pdicatores, quoz est gre gem dominicu circūvallare, custodire, munire: qui dum scadalose atq carnaliter conuerfan tur, muri Hierusalē dissipant, de quoz deiectione est maxime cotribuandū, & peoz erectio ne orādum. Porta aut Hierusalē, sunt virtutes & merita, per quz patet ingressus in triūphan tem ecclesiam, quz igne concupiscentie & carnalis amoris, flammaq iracundie & vitioz incendio, comburantur in eis qui corrunt.

¶ Expositio Cap.2. Factum est autem in mense Nisan. Art.2.

NVC recitat, qualiter Nehemias de licentia regis in Hierusalem venerit. [Factum est aut in mense Nisan, qui cum nostro Aprili concurreit, aut partim cum Martio, anno vicefimo Artaxerxis regis.] Præcedenti capto dictum est, q in mense Casleu, i. Decembri vel secundum quosdā Nouembri, anno vicefimo Artaxerxis, Nehemias interrogauit de statu Hierusalem quomodo ergo eodem anno in mense Nisan factū est, quod hic narrat, cum isti duo menses non veniant in eodem anno, ita q Nisan sequatur mensē Casleu, sicut hic agitur de mense Nisan, qui fuit post Casleu. Ad quod quidā respondēt, q Nehemias hic lo quit secundū modū cōputationis Iudæoz, dicentium, mīsdum esse creatū in mense Tysseri, correspondenti partim nostro Septembri, & partim Octobri, & q ille sit simpliciter primus mensis anni, & Casleu tertius, Nisanq septimus, quauis postea ex euentu, mensis Nisan vocatus sit primus mensis anni, quia in eo filij Israel educti sunt de Aegypto. [Et leuani] manum meam, [Et dedi regi vinum] i. vasculum in quo fuit vinum, ei porrexi. [Et eram quasi languidus ante faciem eius:] i. pallidus ex præuijs ieiunijs, oratiōibus, fletibus, vigilijs atq tristitijs. [Dixitq mihi rex,] i. suspicans q mali aliquid cogitarem in eum, quasi volens eum intoxicare, & ex timore deprahendendi de tanto facinore pallefcere. [Quare vultus tuus tristis est:] i. signa interioris mceroris ostendit, [cum te ægrotum non videam:] Non est hoc frustra] i. absque causa notabili, [sed malum, nescio quid] sit istud, quia cordiū secreti certo & determinate cognoscere, vires excellit humanas. [in corde tuo est.] Nam interiora per exteriora quædam, præsertim ex dispositione vultus & oculoz, probabili & in generali noscunt, iuxta illud Ecclesiastici 19. Ex visu cognoscit vir, & ab oculo faciei cognoscitur sensatus: amicus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis, enunciat de illo. Vnde & Prouerbijs 27. fertur: Quomodo in aquis resplendet vultus propicietium, sic corda hominum manifesta sunt p dēibus. [Et timui valde ac nimis,] ne forte rex excusationi meæ non crederet, & suæ suspicioni nimium iohareret. Sicq forsan per pœnas extorqueret à me veritatem. [Et dixi regi:] Rex in æternū viue. quasi dicat, vitam tuam cupio iugiter conseruari & prosperari, atq post vitam hanc æternal ter felicitari. [Quare non mcerat] i. rationabiliter tristetur [vultus meus, quia ciuitas domus sepulchro] patris mei deserta est,] id est, vastata, ita q nunc pauci morantur in ea, respectu tempoz quæ captiuitatē nostram præcesserunt. Sed cur ait, ciuitas domus sepulchro patris mei, & non potius ciuitas domus sepulchri patrum meoz, cum apud Iudæos consueuerint patres & filij in eodem sepulchro recondi? Et respondēdum, q plurale frequenter pro singulari ponitur, & e contra. Sicq per patrem intelligit suos pgenitores. [Et portæ eius combustæ sunt igni.] Et ait mihi rex,] qui ex verbis præactis considerauit, q Nehemias optaret ciuitatis suæ reparationem. [pro qua re postulas?] & orauit Deum cæli,] oratione interna ac breui, vt dirigat me in petendo, regemq inclinaret ad consentiēdum, [et dixi ad regem:] Si videtur regi bonum,] quasi dicat, tuæ discretioni totum committo. [et si placet seruis tuis,] i. septem consiliatorijs tuis tibi adstantibus, de quoz consilio omnia agis, iuxta morem regum Persaz atq Medozum, vt dictū est super Esdras, & Hester primo habetur. [rogo vt mittas me in Iudæam, & ædificabo eam,] scilicet urbem Hierusalem, complendo eius reædificationem à Zorobabel inchoatam, & ab Esdra auctam, & postea minoratam. Dixitq mihi rex & regina: Vsq ad quod tēpus erit iter tuum, & quando reuertetis? i. quādiu quæris ibi manere: Ex quo patet, q rex & regina nō libeter caruerunt præsentia tam modesti & fidelis pincernæ. Porro quid ad hanc interrogatiōem responderit Nehemias, non scribit hic: sed infra recitat Nehemias, se rediisse ad regem anno regni eius tricessimosecundo sicq abtens fuit annis duodecim, quoniam anno regni eius vicefimo abiit versus Iudæam. [Et placuit ante vultū regis, & misit me.] Et constituit ei tempus, & dixi ei: Si regi videt bonum, epistolas det mihi ad duces regionis, quæ est trans flumen] Euphraten, officiatos regis, [vt transducant me, donec venias in Iudæam] i. cū securitate me ducāt vsq ad loca inter Iudæos reuerfos sita. [et epistolā ad Asaph cu] coopere summitatem templi instar turris constructi, vel turris ædificatæ ppe templū pro eius munitione, [et muri ciuitatis] i. ad operiēdum portas muri, seu turres in eo fiedas [et domum

Nehc.1.

Exod.12.

Tob.14.

seru.2. tuus

1. Esdr. 7.

Nehc. 8.

num quam ingressus fuero] i. etiā ad tegēdum domū quā inhabitabo, [et dedit mihi rex iuxta manū Dei mei bonā mecū] i. fecit quæ petij, secundū qd Deus gratiose & fauorabiliter affuit mihi. Præterea Iosephus addit, q Nehemias à rege dimissus, cū principibus militū atq equitibus venit Babyloniā, & secū inde duxit multos Iudæoz: cū spōte sequētes. [Et veni ad duces regionis trans flumē, dediq eis epistolas regis.] Miserat autē rex me cū principes militū & equites. Et audierūt Samaballac & Tobias: hi erāt hostes Iudæoz, & de aduerſū Nehemię dolebāt. Consequēter in textu describit, qualiter Nehemias ad tēpus suū celauit ppositū, & circumiit, cōsiderauitq urbē & muros destructos, qualiter possent aptius reparari. r. ec est difficultas in litera, in alia qua tangam. [Et iumentū non erat mecū, nisi animal cui sedebā] hoc est, ego solus equitavi, & qui me cū circūbāt, pedites erant. [Egressus sum ante frontē draco nis] i. locū sic nominatū. [Non erat locus] i. via apta ad pgreediēdū, [iumento cui sedebam] quia distorta erant itinera, & ruina fuerit ibidē facta. [et indicavi eis manū Dei,] q esset bona me cū] i. assistentiā & auxiliū Dei. ppe: mihi ab ipso cōcessum. [Vobis autē] Samaritanis aduerſarijs nostris gētilibus atq idololatrijs, [non est pars] i. cōmunio neq hæreditaria portio, [et iustitia] i. cultus syncerus veri Dei, [et memoria] in bono [in Hierusalem] i. omnino alieni estis à Deo & à fideli populo eius & ab urbe Hierusalē ad diuinū cultum electa. Iuxta tropologiam, s̄tatus cupiēs reformare ecclesiam, debet omnes eius tuinas, deformitates & abusiones cōsiderare, & qualiter possint ac debeat reformari, ppendere sicq secreta suo ad tempus opportunū abscondito, debet sibi viros idoneos associare, ac suum ppositum insinuare eidem & ipsos hortari, vt sibi cooperent & assistāt ad reformādum colapsa, & vt confidāt in dño, certi de adiutorio eius, eum modo quod in ipis est, fecerint, & ne timeant aduersarios boni communissimos parati sint p Deo, pro æquitate, pro proximoz salute, & p bono communi persecutiones pati ac morrem, subire.

¶ Expositio cap.3. Et surrexit Elias sacerdos magnus. Art.3.

Hic ipsa reædificatio ciuitatis Hierusalē, & muroz ac portaz eius describit. [Et surrexit Elias sacerdos magnus] i. pontifex Iudæoz, qui secundū Iosephū & magistrum in historijs, fuit filius Ioachim seu Eliachim pōtificis, qui Ioachim erat filius Iosue filij Iosedech. [et fratres eius] sacerdotēs ædificauerunt portam gregis. Alia translatio continet, Aedificauerunt portam & probaticam piscinam. Fuitq porta hæc iuxta templū, per quam inducebant greges animalū offerendoz, de piscina autē probatica habet apud Ioannem. De hac porta quidā exponūt illud Michæ 4. Et tu terris gregis nebulosa. tñ sicut ibi expōsi, p turrim illā intelligit ibi ad literam templū. Deniq in hac ædificatione dectū principisacerdotum cum suis existere primū, & portam construere prope templū. [Ipsi sanctificauerunt] id est, firmiter statuerūt eam ad Dei honorem, nam sanctum, vno modo idem est quod firmū. [et statuerunt valuas eius,] i. portas eius seu ianuas, quæ à voluendo nomen sortitæ sunt, q in apertione & clausura voluunt ac reuoluunt, & per portas cointelliguntur vates & seræ, [et vsque ad turrim centum cubitorum] sanctificauerunt eam] i. firmauerunt, ædificando, iuxta eam in muro vsq ad turrim centum cubitorum ab vna parte, [et vsque ad turrim Hananeel,] i. ex alia parte. Vnde prædictum fuit Hieremiæ 31. Aedificabit ciuitas domino à turre Hananeel. [et iuxta eum] i. prope ædificata à pontifice, [ædificauerunt viri Hiericho,] hoc est, oriundi ex urbe sic dicta, [et iuxta eum] forsan ex alio latere, [ædificauit Zachar filius Amri] incipiēdo vbi dimisit Elias. [Portam autē piscinam] sic vocatam, quia per eam copia piscium inferebat, [ædificauerunt filij Asnae,] Et ipsi texerunt] i. construxerunt vel texerunt, i. operuerunt eam] lignis, vt & murus fortius cohæreret. Hæc porta, secundum Iosephum, appellata est postea porta David, quoniā fuit ex opposito mōtis Sion, i. illi partis Hierusalem, quæ pars vocata est ciuitas David, vt pater 2. Reg. 5. [et iuxta eos] ædificauerūt Theueni,] i. nati ex urbe Thecua, de qua fuit Amos propheta, & mulier sapiens quam Ioab misit ad David, prout 2. Reg. 14. describitur. [Optimates autem] i. superiores eorum, non supposuerunt colla sua in opere domini] i. non adiuuerunt in ædificijs istis, in quo eorum negligentia & vulgarium diligentia denotantur. [Et portam veterem] ædificauerunt Iojada filius Paseah, & Mosollam filius Besodiaz. Hæc porta vocata est vetus, quia vestigia eius apparuerunt à diebus Iebusoz atq Melchisedech, vt in Scholastica fertur historia. [iuxta eos] ædificauit Melchias & Masphas] quod est hic nomen viri, [qui erat pduce in regione trans flumē] i. vices ducis illius supplēuit, quia vt dicitur, dux quidam trans flumē, quus Gentilis natione, cupiebat ad ædificandum contribuere ex deuotione, quod fecit per virū pdictum. [Et dimiserunt Hierusalem,] extra eam ædificando, vel eam extendendo, [et portam vallis] per quam ibat de ciuitate ad vallē Iosaphat, [ædificauit Ammoni,] & portā Serquiliij, p quam tempore pluuio immunditia ciuitatis decurrebāt in torrentem Cedron. [Portam fontis] quæ & infra porta aquaz vocatur, & à fonte sibi ppinquo sic dicta est, [ædificauit Sellum.] Nempe portæ hic nominatæ, inueniuntur & alia nomina habere. [princeps pagi] i. villa seu vici

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Ioan. 9.

Ioseph. 6.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

Amos 1. 7.

Nehc. 8.

vici Maspha, & muros piscinæ Siloe in hortu regis, i. muros piscinæ sic nūcupatæ cōstruxit vsq; ad hortū regis, vel ædificauit muros piscinæ fluentis regis hortū. Dicit aut Efa. 8. Aquæ Siloe transeūt cū silēto. Apud Ioannē q; Euāgelistā dī: Vade, lauare in natatoria Siloe, qd interpretat missus. [& vsq; ad gradus q; descēdunt de ciuitate David.] Siquidē ad ciuitatē David, hoc est, ad arcē Sion ascēdebat p; gradus. [Post eū ædificauit Nehemias filius Asboch vsq; cōtra sepulchrū] i. ex opposito sepulchri [David] regis, q; sepultus est in ciuitate David, vt legit 3. Reg. 2. [& vsq; ad domū fortū, in qua fortes regis David seu agonis:] solēbāt manere, nō q; domus illa adhuc stetit, sed vsq; ad locū vbi aliqñ stabat, porrigebat ædificatio huius. [Nathinai autē] qui ligna & aquas comportabant ad domū Dei, [habitabant in Ophel] i. loco sic dicto, nō remote à tēplo. [Sursum autē à porta eq; ædificauerūt sacerdotes.] Hæc porta nō fuit porta ciuitatis, sed posita erat ante aria tēpli vsq; ad quā licuit equitādo ascēdere versus templū, atq; exinde dī incepsisse habitatio sacerdotū. Littera plana est. Mystice potest hoc loco p; Nehemiā Chrīs intelligi, q; militatē ædificauit ecclesiā, cuius cooperatorum fuerit gloriosi Apłi, ceteriq; discipuli ac plati, p̄dicatores atq; doctores, q; q; q; domū seu cōgregationē sibi cōmissam ædificauit exēplo & documētis. Porro p; septē portas, puta p; sex portas ciuitatis, & p; portā eq; ritē intelligunt septē ecclesiastica facta, p; quæ ad caeleste regnū ptingit, vel septē dona Spūs sancti, seu tres virtutes theologice & quatuor cardinales. Specialiter demū, p; portā gregis, designat spontaneā resignatio suūspis, & mortificatio ppriæ voluntatis, seu crucifixio ppriæ carnis cū vitijs & cōcupiscētijs, per q; omnia offert se homo suo creatori, sicut p; portā gregis inducebant pecora immolantia dño offerēda. Per portā piscinū, figurata est p̄dicatio p̄dicatio Euāgelij, per quā hoies q̄i pisces capti, Chrō incorporant, qui dixit ad summū Apłm: Ex hoc iam hoies eris capiens. Per portā veterē intelligit cognitio scripturaz; veteris testamēti, p; quā fides corroborat. Per portā fontis, effusio lachrymar; desiderio regni caelestis, seu copia gratiaz, vel aqua sapientie salutaris. Per portā vallis, sancta humilitas. Per portā sterquilinij, recognitio ppriæ defeciositatis & expurgatio vitiorū. Per portā equos, fortitudo, feruor, velocitas p̄dicatoz; ac plator; quoz; est Chrīs vndiq; circumferre. Postremo p; optimates Thecūenoz;, nō supponētes colla sua in ope Dei, rectē intelligunt, qui in ecclesia fulgēt ecclesiastica dignitate, sed per negligentiam torpēt, & carnali cōuersatione scēdant, qui pulchra dicunt magna q; p̄dicant, sed ea nō exequent, quibus ait Saluator Mat. 23. Alligat onera grauiā & importabilia, & imponūt ea sup humeros hominū, digito aut suo nolunt ea mouere. Similiter nobiles & potentes, q; dicat Apłs 1. Cor. 1. Quia nō multi potētes, nō multi nobiles sunt inter vos, sed abiecta mudi elegit Deus, vt cōfundat fortia. Nā & recte Gregorius: Hos elegit Deus quos despicit mūdus, de quibus ait Psalmista Psal. 72. In labore hominū nō sunt, & cū hoibus nō flagellabunt: Ideo tenuit eos supbia.

Ioan. 9. a. Reg. 5.

Efa. 11.

Galat. 5.

Matt. 4. Luc. 5.

Eccē 19.

¶ Expositio Cap. 4. Factum est autem cum audisset Sanaballat. Art. 4.

Ponitur hic vnū obsta culoz;, quo aduersarij ludæoz; conati sunt ludæos ab ædificatione retrahere, vt pote eos acriter impugnādo. [Factū est autē cū audisset Sanaballat] inter Samaritanos p̄cipuus, [q; ædificarem murū, ratus est valde] inuidēs p̄peritatis ædificantū, [& dixit: Quid ludæi faciunt imbecilles] i. infirmū q̄i dicat: Non poterūt facere aliqd magnū. [Num dimittēt eos gētes?] i. gentiles in eoz; circuitu cōmorātes, nō permittēt eos opus inchoatū cōplere. [sed & Tobias Ammonites proximus eius, ait: Aedificēt] i. nō est curandū qd ædificatio ipsoz;. [Si ascēderit vulpes, trāsiliet murū eoz; lapidēs.] tā bassus & debilis erit murus quē faciūt, & sic poterimus murū illū ad placitū dissipare. [Et dixit Nehemias] Hoc nō est de textu. [Audi Deus nos, q; facti sumus despectui] i. iniuste nos cōtempserūt. [Cōuertere opprobriū sup caput eoz;] i. p; eoz; opprobrio q; nos aspernati sunt, puniant à te. [& da eos in despectiōe in terra captiuitatis] i. p; eo q; nos s; reuerūt iniuste, nec cōpassi sunt reuersis à captiuitate, fac eos iuste cōtemni & captiuari. [Ne operas iniquitatē eoz;] i. inultam nō deferas, [& peccata eoz; corā facie tua nō deleant] i. nō tradant obliuioni à te, donec debite castigent[q; irriserūt ædificatē] vrbē cult; diuinē & tēpli Dei, nō ex odio, sed poti' zelo iustitię, orauit hæc Nehemias, & vt in p̄nti purgaret & castigaret, vel q̄i ppheticę loquēs hęc ptulit. Sic em̄ & i libro psalmoz; multa dicūt, vt est: R edde vicinis nris leptupli in sinu eoz;, impropertū ipsoz; quod exprobrauerūt tibi dñe. Et Hierē. 17. Induc [inq;] sup eos diem afflictiōis, & duplici contritiōe cōtere eos. Hi aut erāt infideles, & obstinati in vitijs, ac publici hostes verę religionis ac boni cōmunis: Ideo licuit cōtra eos sic exorare, nō odiō natura nec p; onā secundū se, sed impietate & impio secūdum qd tales. [Factū est autē, cū audissent q; obducta esset cicatrix muri Hierusalē, & cepissent interrupta cōcludi] i. interruptio muri esset reparata in rimulis & scissuris, [irati iunt nimis, & cōgregati sunt oēs vt venisēt pariter] ad expugnandū nos. [Et orauimus Deū] sine cuius auxilio nō potuissēmus illis pualere, [& posuimus custodes sup murū. dixit autē ludas] i. tribus seu populū ludææ aut aliq; vir notabilis ludas noier; debilitata est fortitudo portatis] i. p; ortates onera sunt lassati, & hamus nī

Psal. 78.

mia est] hoc est, terra efferenda, vt cōuenientius fiant ædificia, est copiosa, ita vt laboriosum sit eam efferre: nec apta est expositio, vt per terram intelligant calx & arena, quę p̄p̄ris poterant nosse designari. [& nos non poterimus ædificare] propter hæc impedimēta. Iñi cœperunt animo frangi, pusillanimitateq; deijci. [& dixerunt hostes nostri: Nesciant, donec veniamus in medium eorum] i. improuise irruamus in ædificantes. [Factum est autē venientib; Iudæis q; habitabant iuxta eos] i. prope Samaritanos, q; auisabant Nehemiam & suos de aduersariorum cōfederatione & proposito veniendi contra ipsum & populū suū. [statui post murum populū in ordine cum gladijs suis & lanceis,] i. in acie ordinata ad standū extra ciuitatem, vt se opponerent hostibus. [Et surrexi, & ajo ad optimates: Nolite timere à facie eorum. Cum audissent inimici nostri nunciatū esse nobis] de eorum insidijs & aduētū, [dāssi paruit Deus consiliū eorum] ingerendo eis timorē seu diffensionem. [A die illa media pars iuuenū eoz;] i. p̄dicatoz; bellatoz; nostroz;, [faciebat opus in muro, & media pars parata erat ad bellum] vacans ab opere, vt esset fortis & p̄cincta ad pugnam. [& principes post eos] ad dirigendum iuuenes circa pugnam. [Et dixi ad optimates & reliquā partem vulgi, Deus pugnat pro nobis,] Inos confortando, & aduersarios p̄sternendo. [Et dixi populo: Vnusquisq; cum puero suo] i. ministris aut filijs, [maneat in medio Hierusalē] tanq; in loco magis munito, & vbi magis necessaria sunt auxilia contra hostes, [& sint vobis vices] i. vicissitudines seu alternationes, [per diem & noctem ad operandū] vt i. vna parte operante & vigilāte, alia paulisper repauset. [Ego autē & fratres] i. cognati, [mei & pueri mei & custodes, non deponebamus vestimenta nostra] de nocte, quia modicissimo somno eramus cōtenti. [Vnusquisq; tñ nudabatur ad baptismum] i. solum nudauit se ad aliquantulam horam, vt iuxta morem & ritum legis lauaret, & lauando purificaret se vel corpus suum à sudoribus, immunditijsq; ex labore cōtractis lauando mundaret. [Spūaliter per aduersarios ludæoz; armantur, intel liguntur hæretici & peruersi persecutores & tyranni, qui profectui & reformationi aduersantur ecclesiæ: contra quos, seculares fideles corporalibus armis armantur, & etiam diuini inuocatione subdijs; p̄p̄iales aut personæ, orationibus pugnant & lachrymis. Omnes quoq; ædificantes & bonum ecclesiæ p̄mouentes, accincti sunt gladio spūs, quod est verbum Dei, ac veræ discretiōis iudicio. Et sicut Nehemias ac sui, propter nullam aduersariū improbitatem, ab incepto opere cessauerunt, ita debemus in sanctis actibus esse constantes.

Ephē. 6.

¶ Expositio cap. 5. Et factus est clamor populi. Art. 5.

Reprehendunt hic ditiores ludæoz; de auaritia, immisericordia, & vsura circa proximos suos extenuatos ludæos. [Et factus est clamor populi & vxoz; eius magnus] i. medioeres, pauperesq; ludæi & eorum vxores, querulose & miserabiliter clamauerunt, [aduersus fratres] i. cognatos, [suos ludæos] diuites, & potentes, à quib; grauabant vsuris, ita quod diuites contra legem mutuauerūt pauperibus sub vsura, immo filios ac filias indigentū ludæoz; emerunt in seruos & ancillas: quod & pauperes aliqui necessitate qdam cōpulsī, adhuc sponte pati p̄posuerunt, sicut subiungit: [Et erant] pauperes, [qui dicerēt: Filij nostri & filia; nostræ multæ sunt nimis:] ita quod eos alere non valemus, [accipiamus pro precio eorum frumentū, & comedamus & viuamus] i. vendamus eos diuitibus, atq; pro precio accipiamus victualia. [Et erant qui dicerēt, agros nostros & vineas & domos nostras opponamus] in opia; nostræ, i. veditiōni seu impignoratiōni exponamus ad subueniendū nostræ indigentia; ideo subditur, [& accipiamus frumentū in fame] i. tēpore famis seu caritatis huius, [& alij dicebant, mutuo sumamus pecunias in tributa regis] i. vnus alteri concedat pecuniā ad vsuram, vt p̄soluamus regi tributa, demusq; agros nostros & vineas exponendo eos, vt tacitū est, venditiōni vel impignoratiōni, quæ admodū in Genesi legunt fecisse Aegyptiā, [& nunc sicut] carnes fratrum nostroz;, ita & carnes nostræ sunt] i. corpora nostra merito essent à seruitute aliena & libera, sicut & corpora diuitum ludæoz;, & ex eodem patriarcha Iacob sumus progeniti, eiusdemq; legis ministri. Hinc in Ioanne dixerūt ludæi: Semen Abrahæ sumus, & ceteri: ni vnq; seruiumus. [& sicut filij eoz;] sunt liberi, ita & nostri filij merito liberi essent. Potest q; exponi opposito modo: Sicut carnes fratrum nostroz; q; māsērūt in Babylone, sunt in seruitute sub rege Persaz;, ita & nos sum; in afflictione, & idē de filijs illoz; ac nostris. [Et iratus sum nimis] i. ira p; zelū, p̄ferim cōtra diuites q; se tam immisericorditer & auare habuerūt circa egenos. [Cogitauitq; cor meum] meū, i. intra me deliberaui qd dicerē, nec ex impetu loquutus sum passiois. [Et increpauit optimates & magistratus] i. superiores & iudices ludæoz;, [dicens: Vsuras ne singuli à fratrib; vestris] i. regnis ludæis, * accipiat. [tanq; dicerē. In hoc peccatis enormiter, cum Deut. 23. iussu sit, Non scenerabis fratri tuo ad vsurā.] Et congregati aduersus eos concionē] i. congregatiōem magnā, q; tenus publice corripere, q; publice peccauerūt, iuxta illud Apłi 1. Tim. 5. Peccātes corā oibus argue, vt & ceteri timorē habeāt. [Et dixi eis: Nos, vt scitis, redemimus fratres nostros ludæos, q; vediti fuerāt gētib; scdm possibilitatē nostrā.] Quāuis em̄ Cyrus rex Persaz; & Artaxerxes rex dimiserūt ludæos gratis, q̄tum

Deut. 18.

Gen. 47.

Ioan. 8.

accipiat

1. Efa. 1.

1. Efa. 7.

ad id iuris, quod habuerunt in eos ratione captiuitatis eorum in regnis suis, illi tamen iudaei quod uiderunt erant gentilibus, redimebant ab his quorum serui empti erant. Sicque redemerunt multos eorum, ipse uero Zorobabel, Esdras & Nehemias. Et uos ergo uendite fratres uestros iudaeos quos emistis in seruos, uendere uultis, non gratis dimittere. Et nos ememus eos. Quasi dicat, Non decet nec licet, praesertim in casu & tempore isto. Veruntamen absolute loquendo, non fuit iudaeis prohibitum, filios suos ac filias uendere in famulos & ancillas, cogente penuria, iudaeis diuitibus. Nec diuitibus illis fuit prohibitum emere illos, sed ultra sex annos ipsos tenere in seruitute fuit prohibitum, iuxta illud Exo. 21. Si emeris seruum Hebraeum, sex annis seruiet tibi in septimo egredietur liber gratis. Hinc a Ieremia arguuntur iudaei, quod talem libertatem non exhibuerunt seruis egyptiis. Et si uerum, nec inueniuntur quod raderent. Quia in isto casu generalis afflictio atque inopia, debebat proximis suis egenis gratis misericorditer subuenire. Et dixi eis, Non est bona res quam facitis. Quare non in timore Dei nostri filiali aut saltem initiali ambulatione, custodiendo diuina precepta. Quia qui timet Deum, nihil negligit. Ne exprobrer nobis ab inimicis nostris, ne aduersariis subiciamur, & ne nobis insultet, iuxta illud Psal. 78. Ne dicat inter gentes, ubi est Deus eorum? Principaliter tamen Deum timere & honorare debemus ex charitate ipsius, quatenus ei coplaceamus & uiuamus. Istud dicendum est Christianis, ut scilicet timeant Deum, & obediatur ei ab hominibus eorum, Turcis & Sarracenis. Deinde Nehemias exemplo suipsum & suorum, hortatur iudaeos ad liberalitatem & pietatem praestandas. Et ego & fratres mei & pueri mei domestici, cum odauimus plurimis, gratis coefferimus multis iudaeis pauperibus, pecunia & frumentum. Non repetamus in commune istud, communiter in hoc concordemus, quod ista sic mutuata, non repetant ab eis quod facultate non habent soluendi. Aes alienum coedamus quod debet nobis, pecunia quod nobis debet a subditis ratione nostri ducatus, non exigimus nobis psolui, sed quasi mutuatum quod reliquimus illis. Reddite ergo eis agros suos & uineas, &c. Quin potius & censuram pecuniam, i. centesimam partem pecuniae, sicut ueni, uini & olei, quae exigere ab eis solebatis, date pillis. Soluite per ipsos pauperibus de bonis uestris, cum ipsi non habeant unde psoluant. Haec cetera soluere batur regi, p. tributo terrae. Insurgit & excussit sinum meum, & dixi, Sic excutiat dominus oem uisum, id est loquor, quod non copulerit uerbum istud, &c. A die autem illa quae praeparat rex mihi, ut essem dux in terra iudaei, p. 12. annos quibus psui populo iudaeorum, ut dux ex regis commissione, ego & fratres mei annonas non comedimus, uictum a populo non accepimus, quod tamen mihi debebat ratione ducatus mei, si exegissem. Quin potius in opere muri edificauimus, propria manu interdum, & agrum non emimus, quia propria commoda & diuitias non quaerimus, sed Dei honorem & bonum commune. Iudaei quoque & magistratus 150. uirique in officijs erant & a populo sustentari solebant, & ueniebant ad nos de gentibus, in mensa mea erant, & sic sui hospes liberalis, ne populus grauaret. [parabat mihi], pro esu meo & eorum, quos reficere uolui, p. dies singulos, i. quod dicitur bos uinum, arietes sex, & inter dies decem uina diuersa, i. plura dolia uinorum ducerorum infra decem dies expendi cum comensalibus meis. Insurgit & annonas ducatus mei non quaerimus. Valde enim attenuatus, i. p. paupertate exhaustus, cerat populus, pro maiori parte. Memento mei Deus meus in bonum, i. ad hoc, ut mihi misericors sis & gratiose retribuas, secundum omnia quae feci populo huic iudaeorum, i. secundum merita beneficiorum quae eis exhibui, propter te, & sicut pie & liberaliter feci eis, ita fac mecum, iuxta illud Matth. 7. Qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Ex isto cap. ad opera pietatis instruimur, sed heu iam multi infelicissimi nominetenus Christiani, iudaeorum auaritiam imitantur, uisuras committunt, pauperes grauatur, opprimuntque subiectos, filios suos ac filias uendunt seruituti peccati, & subdunt iugo diaboli, non reprimendo eos a uitijs, sed magis inducendo ad uanitates. Docent quoque maiores praelati exemplo Nehemiae peccantes, quis potentes & magnos, sine psonarum acceptione strenue increpare, salubriter exhortari, atque ad condignam suorum executionem officiorum feruissimam admonere, immo oes qui praesunt, docent hic suis subditis in temporalibus & spualibus, praesertim inopia tempore liberaliter subuenire, non ocio, loquacitati, uoluptative gustus & tacetis vacare, sed in omni opere uirtuoso seipos in primis exemplares & alacres exhibere, & contentari sobrio cibo, modico potu, mediocri somno.

¶ Explanatio cap. 6. Factum est autem cum audisset Sanaballat.

Articulus 6.

Describuntur hic insidiae ipsi Nehemiae illatae. Factum est autem cum audisset Sanaballat & Tobias & Gosem, qui inter aduersarios Nehemiae erant principales, quod edificasset murum, & non esset in ipso interruptio, quia iam erat integratus & continuatus. Miserrunt ad me, dicentes simulatorie, Veni, et percutiamus foedus, i. pactum pacis et amicitiae inaequans firmissime, ideo additur, in uiribus, i. ipsum foedus reborando per occasiones uuloram, in signum quod morte dignus confisteret, qui pactum hoc uiolaret. Fuit namque antiquus consuetudo, ut in consederatioe huiusmodi occideretur uisulus unus aut plures aut alia persona in signum firmitatis, atque ad designandum quod mortem mereretur qui foedus transgrediretur.

tur. Hinc per Hieremiam, loquit dominus: Dabo viros quod praerantur foedus meum, & non obseruauerunt uerba foederis, quibus assensum sunt in conspectu meo, uisulum, quem coeciderunt in duas partes, & transferunt inter diuisiones illas. Ex quo elicitur, quod in signum firmitatis consueuerunt etiam semel ire inter partes animalis occisi atque diuisi. In campo uero uolebant esse Nehemiam trahere extra urbem, quatenus in rure occiderent eum, hinc subditur: Ipsi autem cogitabant ut faceret malum mihi. Deinde in litera ponitur excusatio Nehemiae, & planus est textus. Et misit ad me Sanaballat, iuxta uerbum prius, insidiosus, sicut & ante. Non tamen uerba praesentia speciem amicitiae, sed comminationis. Aliquid tamen uerba amicitiae addidit simulatorie, sicut subiungitur puerum, i. ministrum, & epistola scripta in hoc modo: In gentibus auditum est, si inier nos gentiles iam publice uulgatum est, & Gosem, cui tanquam uiro solenni credendum est, dixit, quod tu & iudaei cogitatis rebellare contra regem, perferam, propter quam causam & prophetas posueris, qui praedicant de te in Hierusalem, i. quoddam induxeris ad hoc, qui simulant se spiritu prophetiae habere, dicentes, quasi ex reuelatione diuina: Rex in Iudaea est, i. ex Dei uoluntate Nehemias iste est rex terrae & populi huiusmodi, non regi Persarum, obediatis. Auditorus est rex haec, si percipiet ista, & indignabitur tibi, idcirco ueni, ut inuicemus foedus filium pariter, qui literis possis te excusare. Et misit ad eos, dicens, specialiter ad Sanaballat, tanquam ad capitaneum inquit, Non est factum secundum uerba haec quae loquor: i. per epistolam quam misisti. Quam ob causam magis confortauimus manus meas, tanto plus animauimus me ad operandum, quanto multiplicius ac insidiosius impius ille uolebat me impedire. Sic & nos debemus tanto seruentius Deo seruire, uirique resistere, quanto importunius inuisibiles aduersarii nos impugnant, aut homines prauis impedire nostrum profectum nituntur. Et ingressus sum domum Samariae, iudaei, quem mihi fidelem esse putauimus, qui ait, Tractemus nobiscum in domo Dei, i. inter nos coheramus in templo, quatenus tu Nehemiam euadere possis pericula, & claudamus portas aduersus domum Dei, uenturae templi maneat clausus, quia uenturi sunt Sanaballat & sui, ut interficiant te. Et dixi, resutando talem suggestionem: Num quisquam similis mei fugit? Nunquam aliquis in Deo confidens, & quae Dei sunt agens, fugere habet timore humanorum? Quis uero ego, quis similis mei in Dei confidentia, ingredietur templum fugiendo hostes, & uiuet? ac si dicat, si sic fugerit timore inordinato, mereret diuino priuati auxilio, & occidi. Nihilominus licitum est ex rationabili causa, & ex naturali mortis timore, praesidio fugae assumere, & locum sacrum ac tutum intrare, sicut & David sanctus frequenter fugit a facie Saul. Non tamen id illicitum est in derogationem iustitiae, atque in detrimentum boni communis, sicut in proposito isto. Ad hoc enim falsarius iste uoluit Nehemiam in templo recludere, ut opus Dei negligeret, & Nehemias notaret de fuga formidolosa, quasi non speras in domino. Et inter alia, ex diuino instinctu seu consideratione industriae meae, quod Deus non misisset eum, i. ex diuina directione mihi talia non praeserret. Sic quoque de spualibus, non locali, missione intelligit istud, quae admodum, Regum Abiases senex & caecus dixit ad uxorem Hieroboam ad se missam: Ego missus sum ad te durus nuntius, sed quasi uaticinans, non uere, sed appareret prophetans, loquitur, esset ad me. Magis enim debuerat consulere Nehemiam, ut confidendo in domino, praepararet se ad resistendum aduersariis illis diuini cultus ac boni communis, qui ut ita recluderet se. Acceperat enim precium, pecuniam a Sanaballat, ut ita deciperet me, & haberent malum, i. aliquam culpam scientem de me, quod exprobraret illi, insultaret atque obijceret, mihi, Memento mei, p. Tobiam & Sanaballat, i. a talibus erue me, iuxta opera eorum talia, ut eis poenam iustam infligam, propter tam uitiosa uerba eorum & gesta. Mihi autem miseraris, eo quod tanta ac talia ab ipsis iniuste pesseris. Sed & ad aduersarios prophetarum & ceterorum prophetarum quod terrebatur me, illorum pseudoprophetae uolentium me ptererrere, memento per debitam eorum castigationem saltem in uita hac, ne peant in aeternum. Copletus est autem murus Hierusalem 25. die mensis Elul, & dicitur esse sextus mensis apud iudaeos, ac correspondere communiter partim nostro Augusto, & partim Septembri, 15. diebus, quo constat, qui seruenter ac fortiter laborauerunt. Unde de tam expedita & celeri con summatione muri, consternati sunt aduersarii, uidentes hoc fieri non potuisse absque specialiori potentis subsidio, & hoc est quod subditur: Factum est autem cum audissent, &c. Sed & in diebus illis multae optimatum iudaeorum epistolae mittebantur ad Tobiam, multi maiores inter iudaeos miserunt frequenter epistolae ad Tobiam Samaritanum habitantem, sed Ammoniten natione, ut pater supra, & a Tobia ueniebat ad eos epistolae. Multi enim erant in iudaea habentes iuramentum eius, confederati ei cum iureiurando, quia gener erat, filiam habuit, Sechaniam, in uxorem, quae Sechanias fuit unus de praecipuis inter iudaeos, & Iohannan filius eius, puta Tobiae, acceperat filiam Mosollam, inter iudaeos notabilis uiri. Sicque per coniugia fuit inter istos iudaeos & Samaritanos amicitia, & confederatio facta, quod periculosum fuit Nehemiae, cum non sit nequior pestis, quam hostis familiaris, cui dum creditur, piculum improuise incurritur, tamen quod dictum est, Iohannan filius eius, ad Sedechiam uerbera referri, sed & laudabant eum, puta Tobiam, coram me, ut iniret pactum cum illo, & uerba mea nunciabant.

uictis

Hier. 34.

Deu. 26.

Luc. 6.

1. Tim. 5.

uictis

Ono.

1. Reg. 17. 19. 20. 21. 1. Reg. 24. 26. 18.

3. Reg. 14.

Neh. 4.

kk 2 bant

Deut. 23. in lege audierant, Ammonites & Moabites non intrabunt in ecclesiam Dei, Additur etiam in Scholastica historia, qd statuerunt & ipsa iumenta debere ieiunare, & pueros vsq ad pueros septem annorum. Existerunt & confitebant peccata sua, & iniquitates patrum suorum: quas fuerunt magna ex parte imitari, sicq; & pro patribus suis defunctis orabant. Confitebantur aut peccata sua non sacramentali confessione, sicut fit in euangelica lege, sed coram Deo seu publice coram sacerdote, prout moris fuit in lege, iuxta illud Psal. 31. Dixi, confitebor aduersum me iniuriam meam dno. Vnde & Salomon dixit: Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Qui aut confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Et confurrexerunt ad standu, vt electionem legis audirent. & legerunt in volumine legis. Leuita seu scriba, quater in die, & quater in nocte confitebant. In quo patet seruos deuotionis eorum, & vigilantia magna in nocte. & adorabant dnm. De hoc magister in historijs scribit: Conueniunt octies ad audiendu legem, quater in die, & quater in nocte, lectione terminata, prostrauerunt se populus ad orandū, & fiebant preces super eum ad sacerdotibus, & tandem benedictio sacerdotalis. Ex qbus secundū Bedam ecclesia traxit exemplū. Nam supra gradū sit lectio, prout paulopost legunt Leuita ascendisse super gradum, & Leuita, i. diaconi faciunt proclamationes in populo. Octies quoq infra diem & noctem ad ecclesiam conuenit, quibus non penitus eodem modo quo tūc. semel em in nocte surgimus ad nocturnos, secundū illud Psal. 118. Media nocte surgebā ad confitendū tibi. in die vero septies psallimus, iuxta illud Psal. 118. Se pries in die laudem dixi tibi, vcs in laudibus, quæ confueuerūt circa vel ante auroram cantari, & in prima, tertia, sexta, nona, vesperis & completorio. In singulis aut horis pro lectio dicitur capitulare. Postea prosternimur ad preces in diebus non festis, & subditur oratio p benedictione. Surrexerunt aut supra gradum Leuita: q in litera exprimunt, & dixerunt: Surgite & benedicite dno viuēti, sab eterno & vsq in æternum: cui in presenti reposita, & in futuro æternaliter bñdicunt electi. & bñdicant iōes rōnales creaturæ, nomini gloriæ tuæ. tibi ipsi glorioso, & excelso, residenti in summo celo, vel in sublimi deuotione id agant. Vnde & angeli nato Christo ex virgine cecinerunt Gloria in excelsis Deo. in omni benedictio neq; plena & pfecta cōmendatione tuæ bonitatis & pfectionis in semetipsa, & laude. Ipsi ppter opa & beneficia sua, seu per respectum & habitudinem ad creatura. Porro quod subdit, Et dixit Esdras non est de textu, sed subintelligitur, secundū eos q dicunt totum residuum esse verbum ipsius Esdræ. Alij dicunt non esse subintelligendū, nec verba sequentia esse folium Esdræ, sed aliorum quoq consentiū Deo. Potius tñ apparet, qd sint a solo Esdra prolata, ap probantibus alijs. Non em videtur qd plures simul pulerunt verba ista, sicut tres pueri in camino quasi ex uno ore Deum laudabant. Tu ipse dñe solus qm solus es Deus verus, non plures dij. Tu fecisti cælum, i. oēs orbes cælestes cōtentos sub summo celo, & cælum cælorum i. cælum empyreum quod ambit & continet cuncta creata. Estq; immobile & manio beato rum, dictum empyreum, i. igneum, non a calore, sed splendore. & oēm exercitum eorum. i. cunctos ordines supernorum spūum. Interdum vero planetæ ac sidera vocant cæli militia. Vnde 4. Regū legi Manasses adorasse oēm militiam cæli, iuxta quem modum possent dici exercitus cæli ac orbium. terrā & vniuersa quæ in ea sunt, quæ sunt creata & facta a Deo, tanq; a prima causa mediate vel immediate, maria & oia quæ in eis sunt, & tu viuificas oia hæc. Non est hoc intelligendū iuxta qrundā infaniam, qd totus mūdus sit vnum animal, cuius partes sint quatuor elementa, & reliqua animata sint, vel qd Deus sit anima mundi aut oim vita formalis, sed oia hæc, i. qd de his oibus, viuificat Deus, aut certe metaphorice viuificat oia, dando singulis aliquā operationē, motū seu inclinationē ad ppriū finē. Viuū nāq; vocat, qd mouet seipm. & exercitū cæli. i. vniuersitas cælestiū ciuū te adorant. Qui aut dicit corpora cælestia esse animata, affirmāt exercitū cæli, i. vniuersitate m planetarū, stellarum, orbūq; cælestium Deum proprie adorare. Et quis dicatur non esse animata, atamē adorant Deum materialium, qm sua eminentia, claritate & perfectione ostendit creatorem suum esse adorandum. Iuxta quem modū cuncta creata Deū benedicere & laudare dicunt. Tu elegisti Abram] per pdestinationem ab æterno, & tempore præordinato vocasti eum ad tuum obsequium, atq; ad terram promissam. Hinc subditur: Et eduxisti eum de igne Chaldæorum. In Gene si legitur Abram exisse de Vr Chaldæorum, vbi per Vr secundū qdam intelligitur villa seu locus matuitaris habitacionisq; Abram in Chaldæa, Alij asserunt per Vr intelligi ignem, dicitur ipse Abram fuisse pfectum in igne de pcepto Nemroth, eo q ignē noluerit adorare, & q diuina virtute exiuit illusus de igne. Cui dicto videt hęc litera cōsonare. Posset tñ p ignē tribulatio magna, quā in Chaldæa tolerauit, intelligi. Vnde dicitur Iudic. 8. Abrahā tētat est, & p multas tribulationes pbatus, Dei amicus effectus est. & posuisti nomē eius Abraham, i. eum q antea vocabatur Abram, quod interpretat pater excelsum, vocasti Abraham, quod interpretatur pater multarū Gentium, dicens ad eum: Ne cvltra vocabis nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, ga patrem multarum Gentium constitui te. & inuenisti cor eius

fidele coram te. Quia in aduersis & prosperis tibi constanter adhaesit, & fuit in fide p̄cipuus, qui coram spem in spem credidit. Et vidisti afflictionē patrū nostrorū in Aegypto, iudices ad Mosē: Vidi afflictionē populi mei in Aegypto, & clamorē eius audiui, & sciens dolorē eius descendi vt liberarē eū. Clamorē eorū audiui sup mare rubrū. Iuxta illud Exo. 14. Camauerūt filij Israel ad dnm: Ad montē qq; Sinai descēdisti. Nō locū mutādo, sed mirabilia ibi agēdo, & p creaturā subiectā, quia p angelū in tua psona apparentē & loquentē apparuisti. Propterea subdit: & locutus es cū eis de celo. Quāuis em angelus loqueret Mosi tñ, non populo, decē tñ pcepta dñs p angelū dedit, & prulit toto illo pp̄lo audietē, sicut in Exo. 20. & Deut. 4. legi. Vnde Moses ait ad pplm: Interrogasti facta est aliqñ huiusmodi res, aut vnq cogniti, vt audiret populus vocē Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti: & dedisti eis iudicia recta. i. iudicialia pcepta veraciter iusta, & legē veritatis. i. legē Moisaicā, in qua nihil est falsitatis, & ea quæ credēda sunt, pponunt, ac veritas de Deo & creaturis docet. [cremōnias] i. pcepta caeremonialia, & pcepta bona videlicet pcepta moralia, & sabbatū sanctificatum ostēdisti eis. i. iubēdo vt diem septimū celebrarēt. [ipsi vero & patres nostri sup te egerunt] p rebellionē cōtra te & Mosē, q loquit eis: Loquutus sum, & nō audistis: & aduersantes imperio dñi, & tumētis supbia, ascēdistis in montē, & dederūt caput] i. cor suū inclinauerūt, vt reuertērent ad seruitutē suā] pristinā in Aegypto, atq; ad consuetū iugum diaboli, obsequiumq; peccati, dicētes: Vtinā pereamus, & nō inducat nos dñs in terrā istā, ne cadamus gladio. Nōne melius est reuerti in Aegyp̄tū? Dixerūtq; alter ad alter: Cōstituiamus nobis ducē, & reuertamur in Aegyp̄tū. Et quidē cū fecisset sibi vitulū cōstatū, quia Aaron cōpulerāt, vt p manū artificū formaret imaginē vituli, & dixissent: iste est De' tuus] d Israel tui te eduxit de Aegypto. In Exodo legunt dixisse: Hi sunt dij tui Israel, q te eduxerunt de terra Aegyp̄ti. Quō ergo hic narrat in singulari dixisse, Hic est Deus tuus? Respondet, qd ibi plurale pro singulari sumptū, vt sæpe fit in scripturis. [Fecerūtq; blasphemias magnas,] sacrificantes idolo vano, & illud Deū vocādo, atq; in circuitu eius choreas ducēdo & cōcinēdo, iuxta quod legit: Sedit populus māducare & bibere, & surrexerūt iudere, & s̄m tū bonum dedisti, qui * duceret eos: qd intelligi potest de angelo sancto, q columnā nubis & ignis mouēdo, restū eis iter ostēdit. Vñ Exo. 23. dñs dixit: Ecce ego mitto angelū meū, q pcedat te & custodiat in via. Potest qq; intelligi de Spū sancto, quē dñs infudit Mosi duceri ipsorū, vt tē charitatie & mansuetē pduceret puerum populū illum, qui spūs p mirabilia multa ip̄s p̄gessit. Nā Exo. 33. legit Mosēs exorasse: Si nō tu ipse pcedes nos, ne educas nos de loco isto &c. de quo spūs ait Propheta: Spūs tuus bonus deducet me in terrā rectā. [Nihilq; eis dedit] de necessarijs vitæ. Interdū tñ ad tēpus sustinuerunt penuriā, famē, sitim, sed misericorditer & celeriter eis puidit. [Vestimēta eorū nō inueterauerūt, & pedes eorū non sunt attriti] i. hæc aut lassitudine afflicti, hoc est, qd Deu. 29. scriptū est: Adduxi vos p desertū 40. annis, nō sunt attrita vestimēta vestra, nec calcemēta pedū vestrorū: vetustate cōsumpta sunt, qd fuit grāde miraculū. Quod vero hic dī, Pedes eorū nō sunt attriti, ponit contentū p continēte. Vel intelligendū est de iustis, qbus & māna sapuit, sicut volebat, scdm illud Sapientia 16. Ad quod quisq; volebat, cōuertebat. Peruersi aut fatigabant, iuxta illud Numeror. 11. Ortum est murmur populū quasi dolentiū pro labore. Et rursus Numeror. 21. Cepit tædere populum itinere ac laboris. & dedisti eis regnā] i. regides, imo terras triginta vnus regū, in terra pmissio nis, vt Iosue 12. dicit. & ppl̄os] eis subiecisti. Prouocauerūt autē te ad iracundiā, i. cōcītādo int e immaterialiss. Deo aliqūā passionē, turbationē, aut alterationē, sed ad iustā vltiōis effectū seu ægtatis rigorē, sicut Hierē. 4. restatus est: Nunqd me ad iracundiā prouocant? Nunne semetipsos in confusione vnus fuit? Et in tempore tribulacionis suæ clamauerūt ad te, & dedisti eis saluatores. Hoc frequētē factū est tempore Iudicū, vt ex historia lib. Iudicū elucefcit. Scriptū est em: Suscitauit dñs iudices qui liberarent eos. Cumq; suscitaret iudices, hæc erat misericordia, & audiebat afflictio: gemitus, & liberabat eos de cede vastitū. Cumq; requiescissent, i. cessationē ab hostiū impugnatione habuissent, reuersi sunt] ad pristina vitia ac peiora. [Conuersiq; sunt rursus ad te,] vexatione eis intellectu p̄sente, & liberasti eos] quod sapius accidit sub diuersis iudicibus. Hinc Iudic. 2. inducit: Cumq; mortuus esset iudex, reuertebant, & multa maiora (i. peiora) fecerūt. [Et dederūt humerū recedentē] i. onus p̄ceptorū tuorū sup se ferre recusauerūt, iuxta illud Zachariæ 7. Noluerūt atē dēdere, & auerterūt scapulas recedētes. Cor suū posuerūt vt adamātem, ne audirēt legem, [Et p̄taxisti] i. prolongasti, [sup eos annos multos,] i. multis annis eorū punitionem & captiuitatem distulisti, & cōtestatus es eos in spiritu tuo] i. p reuelationem propheticā ad prophetā prolaram sub testimonio veritatis, p̄nunciasti & comminatus es eis flagella & aduersa infantia. Vnde p Hieremiā sp̄e locutus est: Misit ad vos omnes seruos meos p̄phetas, vt reuertēret vnusquisq; ad via sua mala. In misericordijs aut tuis plurimos non fecisti eos in cōsumptionē] id est, ex magna & infinita misericordia tua noluisti eos omnino disperdere, extirpare, & in

RO. 4.
EXO. 3.
EX. 20. 21.
A&U. 7.
EXO. 21.
DEUT. 1.
NUC. 14.
EXO. 32.
IBID.
EXO. 32.
1. COR. 10.
*DOCERET
PSAL. 142.
NUC. 20.
IUDIC. 1.
2. 5. 8. 10.
ESA. 28.
HIERE. 7.

Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.

quem Iosephus nominat Iaddum, qui Iaddus secundum eundem obuiauit in pontificalibus Alexandro Magno, ut suo loco Deo stante narrabit. [In diebus autem Ioaehim pontificis iam stanti erant sacerdotes] qui fuerunt [et principes familiarum] i. scilicet principes familiarum, qui exprimunt in textu, [Leuita in diebus] i. tempore pontificatus, [Eliash & Ioiada & Iohanan,] quod paulo ante vocat est Ionathan, [et Iaddua scripti principes familiarum] i. descripti principales in familijs Leuiticis, quae ab eis duxerunt originem, quos descriptio non venit ad nos, [et sacerdotes in regno Dario Persae] i. regnante Dario rege Persarum, qui templi inchoatione iussit compleri, ut patuit 1. Esd. 6. [Filijs Leui principes familiarum] Leuiticorum, [scilicet] pti in libro verborum die] i. Paralipomenon, ubi primo libro descripti sunt in sua radice, hoc est, in patribus suis, non in proprijs nominibus, qui manserunt in vita, saltem p parte vsq ad dies Ionathan pontificis filij Eliash. Ita tamen, quod immediatus pater istius Ionathan fuit Ioiada, sicut iam patuit. [Et principes Leuitarum] i. scilicet pui & nobiliores inter Leuitas, [Hasebia & Serebia & c. fratres eorum] p vices suas i. iuxta suae successiois ordinem in suo obsequio, [vt laudarent] Deum, [et confiterentur] beneficia eius ac sua populique peccata, [iuxta preceptum] i. ordinationem & iussione[m] [Dauid regis,] 1. Paralipo. 16. scriptam, [et obseruarent] aequae per ordinem] i. successiue exequerentur sua officia aequaliter, vnusquisq in tempore suo, [Mathania] & ceteri qui sequuntur in textu, fuerunt custodes portarum, tempore & vestibulorum: ante portas, [chi] supple fuerunt [in diebus Ioaehim] pontificis & reliquos, qui in textu ponunt. Sequitur de ipsa muro & ciuitatis Hierusalem dedicatione, [In dedicatione autem] i. instante dedicatione, atq ad faciendum solemniter dedicationem muri Hierusalem, [requisierunt] i. conuenire fecerunt, [Leuitas de omnibus locis suis, vt adduceret eos in Hierusalem.] Et mēdari sunt sacerdotes & Leuita, & mundauerunt populum & muros. Porro sacerdotum tanquam superiorum purgatio fiebat p corpore & vestium lotionem, p ofones, ieiunia, continentiamq ad tempus ab vxore amplexu, & p aspersionem aquae lustrationis, ac p sacrificia quaedam. Interdum tamen ad purgatione eorum non cōcurrēbant haec omnia. Leuita autem faciliiori ritu mundabant, quam sacerdotes, quemadmodum 2. Paralip. 29. legitur, videlicet p aspersionem aquae lustrationis, ofones & lotiones & alia quaedam, nō tamen in omnibus fiebat mundatio vno modo. Sacerdotes vero & Leuita sanctificabant populum, sacrificando & orando p ipso, aspergendoq eum aqua p̄fata, de qua Numeros 19. scribitur. Murum vero sanctificabant, aquae istius aspersione. [Ascendere autē feci] ego Nehemias, cuius sunt verba haec, [et principes Iuda super murum, & statui duos choros magnos laudantium] Deum, diuisos ab inuicē. [Et ierunt ad dexterā sup murum] primus chorus, & principes quidā eos sequentes, sicut in textu subiungit, quos & Esdras dicit praecessisse, secundum quod infra habet: Esdra scriba ante eos in porta fontis. [laudabantq Deum in vasis cantici Dauid] i. in musicis instrumentis, in quibus ordinauit Dauid psalmos & cantica decantari, [et contra eos ascendētur in gradibus ciuitatis Dauid.] Ciuitas nāq Dauid & templū fuerūt in alto sita, ita q per gradus ascendebat ad templū, sicq aliqui ab inferioribus ascendebant vsq ad murū obuiam venientibus p eundē. [Et chorus secundus gratia referentiū] Deo de reparatione ciuitatis & muroy ac templi, [sicut ex aduerso] videlicet circumēdo p partem muri oppositam, quousq sibi inuicem obuiarent in reditu circa templum, [et media pars populi sup murum] ibat, cum isto secūdo psallentium choro, cum quo iuit vna pars principum, atq pars populi sequēs eos. Propter quod dicitur ibi fuisse pars media populi. [et super] i. prope [turrim furnorum] iuxta quem dicunt fuisse fornaces, [et vsq ad murū latissimū] i. eam partē muri, quae spissior fuit, eo q ex illa parte poterat maior impugnatō & periclitatio imminere ciuitati. [et sup portam Ephraim] i. iuxta portam sic dictā, quia fortassis respexit ad terram & sortem tribus Ephraim, ac iuxta ceteras portas, quae cōsequenter noiantur in litera, vsq ad portā gregis sitam iuxta templū, vt dictū est supra, & steterūt in porta custodiae, quae fuit prope atrium templi. [Steteruntq duo chori] psallentium in domo Dei, & ego & dimidia pars magistratū meorū iuxta chorū vnū. [Et sacerdotes,] i. puta [Eliachim] pontifex, qui iam vocatus est Ioaehim, [et Maasia,] & alij qui nominantur in litera, [et immolauerūt] victimas magnas. Recensuerūt quoq in die illo viros sup gazophylacia thesauri, i. ordinauerūt & numerauerūt viros fideles pro custodia arcay seu receptaculoy, in quibus colligebant quae p sustentaculo vitae sacerdotū ac Leuitarū offerebant, [ad libamina] i. ad recipiendū ibi liquida offerenda, quae in vsum ministrorū templi venerūt, [et ad primitias] quae sacerdotibus soluebant, [et ad decimas,] quae Leuitis, [vt introferrent] per eos principes ciuitatis] i. vt ipsi principes inducerēt sacerdotes atq Leuitas ad ministrandum in templo, & ad commemorandum in eius circuitu, habita ibi competentī prouisione, [in decore gratiarū] i. ad iōes, i. cum deuota ac pulchra regratiōe ac laude diuina, [quia laetatus est Iuda] i. populus tribus Iudae ac Benjamin, [in sacerdotibus & Leuitis] assistantibus, i. deuotione, ornatu & obsequio assistantium sacerdotum ac Leuitarū. [Et custodierunt] obseruationem Dei sui] i. praecēpta a Deo obseruari iussa adimplerunt, [et] specialiter obseruati-

1. Para. 5.

2. Reg. 5.

Neh. 3. laudantium

1. ad iōes

nationem expiationis] i. purgationis qua seipso ac populum purificabant. Oportet enim in primis purificare seipsum, quoniam charitas incipit a suo subiecto. Et Eccl. 34. scriptum est: Ab immūdo quid mūdabitur? [et ceteros & ianitores iuxta praecēptum Dauid & Salomonem,] qui multa ordinauerūt obseruanda in cultu Dei ac templo, atq in ordine ministrorū, [quia in diebus Dauid & Afaph] qui fuit propheta, [ab exordio] quo duo chori psallentium ordinati fuerunt a Dauid in tabernaculo Dei, [erant principes constituti cantorū in carmine laudantium & consentiū Deorū] i. carminibus, psalmis & canticis Deo iugiter decantandis, prout 1. Para. 16. diffuse describit, [et sanctificabant] Leuitas, [hoc est, populares] apertant ipsos Leuitas ad obsequiū, prouidēdo eis necessaria vitae ac ministrandum pro populo, dando quoq Leuitis decimas, ostendebant se eis inferiores, [et Leuita sanctificabāt filios Aaron] i. sacerdotes, quibus se fatebant inferiores, ac subseruiebant in cultu Dei, sicq reddēbat ipsos sacerdotes ad diuini cultus obsequia aptos & expeditos, sed & pontificibus decimas decimarum suarum soluebant. Loquendo autem de sanctificatione consecrationis, superiores sanctificabant eos qui inferiores consistunt, dicente Apostolo ad Hebraeos 7. Sine vlla contradictione, quod minus est, a maiore benedicitur.

¶ Elucidatio Cap. 13. In die autem illo lectum est in volumine Moysi. Att. 15.

Ponuntur hic vitia absente Nehemia commissa, & ab eodē reuerso correctā. [In die autem] i. tempore illo, [sicut frequenter in scripturis dies pro tempore sumitur,] lectum est in volumine Moysi ab Esdra seu alio scriba, [audiente populo,] quod non debeant introire Ammonites & Moabites in Ecclesiam Dei vsque in aeternum; intelligendo per Ecclesiam atrium mundorū, quia nec ipsi vulgares natione Iudae poterant introire sancta, i. primam & exteriorem templi partem, sed sacerdotes. Sancta autem sanctorū pontifex tantum intrauit. Alij per Ecclesiam Dei intelligunt communionē in matrimonio. Illa tamen communio fuit alio praecēpto prohibita, vt scilicet cum alienigenis idololatris non sociarentur conubia, eo q non occurrerunt filijs Israel eū pane & aqua egressis de Aegypto, & conduxerunt aduersum eos Balaam hariolum ad maledicendum filijs Israel, hoc est, ad dandum consiliū quod deicerent, vt legitur Num. 22. Istud etiam fecit Balach rex Moab, qui etiam fuit rex Median. Deniq hoc praecēptū de Ammonitis & Moabitis non ingressuris Ecclesiam Dei, cōtinetur Deuterono. 32. [Factū est autē eum audissent legē] i. praecēptū hoc legitur, [separauerunt omnia alienigena] i. gentilem idololatram, [ab Israel] i. a societate & copula Iudaeorū. Hoc tamen supra nono capitulo legitur factum Nehemia praesente. Sed vt infra patebit, ipso absente & reuerso ad regem, rursus fuerunt sociata coniugia cum alienigenis, [et sup hoc erat Eliash] id est, pontifici illi commissum fuit prohibere de cetero tale scelus, quod tamen non adimpleuit. [proximus Tobiae] i. amicus Tobiae Ammonitae, ob causam quae infra habet. [Fecit ergo sibi] iste Eliash [gazophylacium grande,] & ibi erant ante eum reponetes] i. Leuita & sacerdotes reposerunt in gazophylacio illo [munera] i. oblationes, [et thus & vasa] sacra [cultus diuini, & decima frumenti, vini & olei] consecrata ad cultū Dei, vsumq ministrorū ipsius, & haec fuerunt inde ex voluntate pontificis huius amota, & vasa ac thesauri Tobiae fuerunt ibi repositi. [In his autem non fui in Hierusalem,] vbi si fuisset, tales abusiones non permitissem. Esdras quoq interim fuit defunctus, [quia anno tricesimo secundo Arraxerxis regis Babylonis,] i. regni Babyloniae. Fuit etiam monarcha sup regna illa orientalia. [veni ad regem,] i. iuxta tempus condicium. [et in fine dierum] i. circa finem dierum vitae meae, vel regis aut seruitutis quam regi exhibui, [rogavi regem,] vt pmitteret me ad Iudaeam & Hierusalem redire, [et] de eius licentia [veni in Hierusalem,] & intellexi malum,] i. peccatū, [equod fecerat Eliash Tobiae] i. ad complacendum Tobiae, seu quasi ad commodum eius, [vt faceret ei] puta Tobiae [thesaurus] i. praerberet ei repositoria thesaurorum suorum, [in vestibulis domus Dei,] & malum mihi visum est valde,] q scilicet sacrum locum deputauit vni hominis idololatrae seu gentilis, [et proieci vasa domus Tobiae,] faciedo ea offerri foras de gazophylacio] memorato, [praecipiq ministris templi,] & emundauerunt gazophylacium,] forsam aspersione aquae lustrationis, quoniam ex praedicto abusu fuit contaminatum. [Et retuli] ibi vasa domus domini, sacrificium & thus, Sequit aliud malum quod Nehemias correxit, [et cognoui] q partes Leuitarum non fuissent datae,] i. q populus aut pontifex non dedisset Leuitis quod eis pro sustentatione vitae fuerat pro eorum obsequio dandum. [et fugisse] vnusquisq] de Leuitis [in regionem suam,] i. ad loca quae sibi aptiora poterat inuenire, vel ad vrbes & villas quas habuerunt olim in regno decem tribuum, ad acquirendū necessaria sibi. [Et egi causam aduersus magistratus,] & pontificē, & eius fautores, [et dixi] Quare dereliquimus domū Dei? [modeste loquitur] propter dignitatē pontificis, & connumerat se illis reis, vt per hoc ad poenitentia compungerent celerius. Et est sensus, cur per subtractionē praecēptam fecit Leuitas & cantores ab templo abcedere? [et congregaui eos,] i. Leuitas reuocauī, & feci] eos [stare in stationibus,] i. locis & officijs suis. [Et omnis Iuda] i. populus Iudae,

Cap. 13.

Reportabat decimam frumenti, vini & olei in horrea,] pro Levitarum refectio[n]e. [Et constituitur sup horrea,] i. pro custodia horreorum & rerum contentarum in eis ordinavitur [Selemiam sacerdotem & Sadoc & c.] ut congruenter eroga[n]t Levitis recollata pro eis. [Memento mei Deus pro hoc,] i. merito huius beneficentiae meae, [et ne deleas miserationes meas,] quas feci in domo Dei mei,] i. non permittas eas privari effectu beatae remunerationis, nec eas despicias acceptare. [Deinde narrat, qualiter de violatione sabbati reprehenderit eos. [In diebus illis vidi in Iuda] i. in populo Iudae quosdam [calcantes torcularia in sabbato & c. Er Tyrin] i. viri ex Tyro gentiles, habitaverunt in ea] scilicet in Iudaea. [Et obvi] gaudi optemates Iudae, & dixi eis: Vos additis super iracundiam Israel,] i. taliter transgrediendo meremini violationem divinam augeri in filiis Israel, & Deum facitis eis magis iratum, quantum ad similitudinem operis. [Factum est autem cum quiescissent portae Hierusalem in die sabbati] i. cum cessassent a motu apertionis, vel merito cessare sic debuissent, videlicet circa vesperam diei sabbatum praecedentis, in qua vespera incepit sabbatum, i. quies, [dixi, & claverunt ianuas] portarum Hierusalem, ne intrerit aliqui ad vendendum quicquam sabbati die. [dixi quoque Levitis, ut munda] darent] secundum legem, iuxta modum in praecedenti articulo introductam. [Et pro hoc memento mei Deus meus, & parce mihi secundum multitudinem miserationum tuarum.] Ecce quam humilis oratio fusa a viro tam iusto, qui in tot & tantis virtutum operibus misericordiam imploravit, & iuxta eius immensitatem sibi indulgeri expetit, sciens quod bonis nostris sint multa mala admixta. Sequitur reprehensio de illicitis coniugiis: [In diebus illis vidi Iudaeos ducere uxores Azotidas,] i. oriundas ex Azoto urbe Philistinorum. [et maledixi eis] zelo iustitiae, vel pro modum propheticam praenunciationis seu sub conditione, nisi se emendarent, aut certe temporales punitiones eis imprecando, ne in aeternum perirent. [et cecidi,] i. verberavi [ex eis viros] i. quosdam, [et decalnavi,] i. dehonestaui, faciendo abradi barbam, capillove capitis talium transgressores, sicut rex Ammonitarum abradit barbam feruorum David, quod tunc erat in genes confusio. Constat quoque ex his, quod male servauerint Iudaei sua promissa & iuramenta sigillis roborata, pro quibus permiserunt violationem sabbati & coniugia cum alienigenis, multa quoque similia evitari, ut patuit supra. Deinceps pro exemplum ostendit, quod periculosa erant Iudaeis coniugia talia, eo quod sapientissimus Salomon pro ea ad lapsum deveniret, sicut in textu, quod planus est, recitatur. [et dilectus Deo suo erat.] Nam nato eo, dominus iussit eum vocari a matris nomine dno. Qualiter autem dilexerit eum, super 2. Regum 12. tractatum est, & posuit eum regem privilegio speciali, non iure primogeniturae. [de filiis autem Ioiada] i. vnus filiorum Ioiada, [filius Elia] sibi sacerdotis magni] i. pontificis qui fuit avus illius filij Ioiada, [erat Sanaballat gener] i. filium ipsius Sanaballat duxit uxorem, ideo Elia sibi fecit Tobiae ea quae dicta sunt, tanquam amicus ipsius propter Sanaballat, qui familiarissimus erat Tobiae, [quem] filium Ioiada, [sugavi] a me] tanquam rebellem, quia uxorem illam sacrilegam dimittere recusavit. [Recordare domine Deus meus aduersum eos qui percellunt sacerdotium] i. per iustam castigationem in vita hac, ostende te memorem iniquitatis ipsorum, qui sacerdotium & sui officij dignitatem ac privilegium inhonorant, ac per hoc tibi ingrati sunt. Ad sacerdotes autem illos legales pertinetur contraria honesta contrahere, ut patet Levitici 21. [igitur mundavi eos ab omnibus alienigenis] vxoribus, nisi forsitan paucis induratis exceptis. [et constitui sacerdotum ordines & Levitarum, vnumquemque] ordinem, [in ministerio suo.] ut quilibet ordo illorum servaret in tempore suo in templo, quem iam modum 1. Paral. 2. & 25. legitur David fecisse: Tempore enim Nehemiae sacerdotes iam erant multiplicati, & in oblatione & appositione lignorum in ignem perpetuum in altari holocaustorum semper ardente, quem sacerdotes tenebant nutrire, ponendo ligna in eo quotidie, ideo addit, [temporibus constitutis & in primitiis] i. in accipiendo primitias, hoc est, primos propriosque fructus a populo. Postremo librum suum in deuota & humili oratione concludit, quasi de suis iustitiis non presumens, neque se iactans: [Memento] inquit, [mei Deus meus in bonum.] quasi dicat, sci o & fateor cum sancto Iob, quod vniuersorum memineris. Et item, quod quotidiam memores es in malum, hoc est, ad debitam violationem, iuxta illud Amos 8. Iuravi dñs si oblitus fuero vsque in finem omnia opera eorum. Vnde & Salomon contestat: Cuncta quae sunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, siue bonum sit, siue malum, ideo precor dñe Deus meus, & cum hac oratione tua recedendo me pietati. Memento mei Deus meus in bonum. Circa hoc Iosephus scribit: Multa talia laudibus digna, dum cum summa fecisset magnificentia Nehemias, ad senectutem perveniens, & sanctus est, vir benignus & natura iustus, atque circa propriam gentem magnificentissimus, qui in memoria sui aeterna muros Hierosolymitanos reliquit. Itaque tam fidelis ac servidus viri memorem vsque in finem virtutes, & sanctam Dei Ecclesiam iugiter edificare, roborare, perficere nitimur, pro ea iudicem orando, exemplariter conversando, & proximos totis viribus adiuvando. Ad laudem & gloriam omnipotentis, qui est super cuncta Deus sublimis & benedictus, Amen.

2. Reg. 10.
Neh. 9.
3. Reg. 12.
Ibid.
Ecc. 12.
Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 5.
Ecc. 49.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN PRIMVM LIBRVM MACHABEORVM ENARRATIO. PROLOGVS.

IUDA, te laudabunt fratres tui. Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum. Catulus leonis Iuda. Posunt haec verba de Iuda Machabaeo & fratribus eius convenienter exponi. Etenim sicut inter duodecim patriarchas filios Iacob, Iudas fuit robustioris inter quos filios Mathathiae Iudas filius eius fortior erat, magnanimior quoque, & omni virtute ad iustum & strenuum bellatorem pertinere, eminenter specialiterque ornatus. Hinc a fratribus suis & consanguineis, totoque populo suo vere, fideliter, praecipue laudabatur, fuitque omnibus charus valde, nam bonum commune stultitiam propriae vitae, & religionis suae diuinam defensionem magis quam omnem terrenam amavit prosperitatem. Fuit ergo legis zelo accensus, Dei amore ignitus, fraternae charitate repletus, fortitudine mentis & corporis decoratus, ex diuinae sapientiae ordinatione dato populo Iudaeorum pro consolatore & ereptione eorum, cum extremis calamitatibus subderetur. Non enim repellit in sempiternum dominus, nec plebem fidelem relinquit finaliter. Denique in historiis huius voluminis patet miseriae conditionis humanae, insania ambitionum, vanitas mundi, instabilitas regni terreni, pudentia quoque Dei circa electos, & qualiter inter electos reproboque discernat, atque magna pars hominum pereat gladio.

Gene. 49.
Ibid.
1. Mac. 2. 3.

Expositio Cap. 1. Et factum est postquam percussit Alexander rex Macedo. Articulus primus.

HISTORIA quippe Tobiae praesens satis diu historia Iudith, historia quoque Iudith historiam Hester, sed & historia Hester, historiam Machabaeorum quod, prolixitate vitans, declarare non praesequor, sed ad Iosephum atque Scholasticam historiam mitto lectorum. Ponitur autem in exordio huius libri aliquid de Alexandro Magno, & de diuisione monarchiae suae, ut sic ordinata te ad gesta deueniat Machabaeorum, immo ad notificationem providentiae, iustitiae, misericordiae & beneficentiae Dei circa populum Iudaeorum, durante adhuc cursu veteris testamenti. Non est autem hic liber in Canone, in ab Ecclesia tanquam verus receptus est. [Et factum est,] Cur a cognitione haec, & incipit, cum nihil praesens, inter quae mediata & connectit. Et respondendum, quod incipit sic, ad inuendum quod multa omittat gesta historica, quae mente considerant, sed stylo non expressit. Ad ea ergo quae mente intuebat, ista coniungens quae scripsit, sic incipit. Sic & Ezechiel & Ionas suos exortii sunt libros. [postquam percussit Alexander Philippi] filius [Macedo] i. de Macedoniae provincia Graeciae oriundus, in quo & primo regnavit, defuncto rege Philippo, cuius filius putatius fuit Alexander, quae reuera (ut eius historia) fuit filius Nectabani regis Aegypti, qui timore aduersariorum suorum, mutato habitu, fugit & exiit Aegyptum, atque ad vxorem Philippi regis Macedonum veniens, ad mulieris illius familiaritatem receptus est, & cum ea concubens, & ex eadem genuit Alexandrum pro adulterio. Philippus autem rex putauit se verum Alexandri patrem. Vnde & nato Alexandro, Aristoteli scripsit: Natus est mihi filius, & magis reuerentior dominus, quia natus est tuis temporibus, quam quia natus est, quoniam a te cum informandum confido. Praeterea Alexander dicitur Darii percussisse, non quod manu propria, aut per suum exercitum occiderit illum, sed quoniam fugauit ipsum in bello. Cumque fugiens Darius, peruenisset in suum palatium, a duobus de suis principibus est occisus. Alexander autem insequens eum, repperit eum adhuc semiuivum, & multum condoluisti ei. Et tunc Darius vtiliter admonuit Alexandrum, ne ex victoribus superbiret, & inter caetera ordinavit, ut filiam suam Alexander duceret coniugem, quod & factum est. [Sed quaeri potest, quis fuerit Darius iste. Ad quod quidam responderet, quod secundum Hebraeos fuit filius Assueri ac Hester, quod stare non potest, nec omnes Hebraei hoc dicunt, immo (ut referit ille) Hebraei dicunt Darii illum qui post Cyrum regem renouauit & dedit Iudaeis licentiam edificandi templum & urbem Hierusalem, fuit Darius ille filius Assueri & Hester, ita quod favorabilis fuit Iudaeis, quia ex matre Hebraea extitit natus, & tamen nec hoc verum est. Et certum est quod temporibus illius Darii nondum erat Alexander hic genitus. Nempe illi Dario successit in regnum filius eius Artaxerxes, sub quo Esdras & postea Nehemias venerunt in Hierusalem: quod & Iosephus attestat, quis alia nomina postulat. Post Artaxerxen regnavit Xerxes, quod Iosephus dicit fuisse Assuerum. Alij vero, quos magister in historiis sequitur, affirmant quod post Artaxerxen regnavit Xerxes duobus mensibus, post Xerxen Sogdianum mensibus septem, post Sogdianum Darius cognomine Nothus, post Darii Nothum

Ioseph. lib. 12. an. iu. ca. 4. 5-6-7.
Ezech. 1. Ion. 1.
Ioseph. lib. 11. an. iu. ca. 4-5. 1. Esdr. 8. Neh. 2. 3. 6. Ioseph. lib. 11. an. iu. c. 6.

Artaxerxes cognomēto Mennon, quē vt in Scholastica fertur historia, dicitur Hebræi Assme-
 rum fuisse, post quē regnavit Artaxerxes, qui dicitur Ochus, post Ochum Arsamus, post
 Arsamū filius eius Darius, quē Alexandr deicit. [qui] Alexandr post Ochum regnavit in Græ-
 cia] i. primus fuit monarcha Græcorū, & in tota Græcia, totūq; oritē regnavit & impera-
 vit, qm̄ monarchiā Persarū destruxit, & transfudit monarchiā ad Græcos, designatus in visi-
 one Danielis per hircū caprarū, qui terrā non tetigit, quia celeritate omnia devastando per-
 transiit. [egressus de terra Cethim,] locus est Græciæ, nō solitudinis, vnde habet Numer. 8.
 Morabā eo tēpore Israēl in Cethim. [Dariū regem Persarū & Medorū] A tēpore em̄ Cyri
 regis fuerūt illa regna in vno rege vnita, defuncto auunculo Cyri, Dariō nomine, qui cum
 Cyro Babylonē destruxit. [constituit prelia.] Nam Dariō isto deiecto, prexit ad Indiam com-
 ara Porum regem Indorū, & in via p̄liatus est cōtra alios multos q̄s superavit. Vnde subiun-
 git: & omniū obtinuit munitiones] hoc est, loca munita, videlicet castra, fortalicia, oppi-
 da, in quā, omniū repugnantū sibi. [et siluit terra in conspectu eius,] i. habitates in terra, con-
 tra eum rebellare aut clamare nō p̄sumpserunt, p̄sertim postq̄ Porū regem Indorū deiecit.
 [Et congregavit virtutem] i. robur bellicū, [et exercitum fortem nimis.] Nam primo ha-
 buit paruū exercitū, comparatiue loquendo sed ex gentibus quas debellauit, cōiunxit sibi
 auxiliarios multos & elegantes, quemadmodū de Holoferne narrat Iudith 8. De vniuer-
 sis vrbibus assumpsit sibi auxiliarios viros fortes & electos ad præliū, & p̄sertim Persarū & Me-
 di ab Alexandro deiecti, facti sunt ei multū fideles, sicut & ipse exhibuit eis leuē, & re-
 gnum Persarū commisit auunculo Darij, duos quoq; principes q̄ Dariū vulnerauerunt vsq; ad
 mortē, occidit. [et p̄transiit vsq; ad fines terrarū.] Transiuit em̄ per maximā & horribilem
 Indiā eremū, in qua multa pericula tolerauit, & tandē deuenit ad arbores solis & lunæ, vbi
 responsum accepit de sua morte: sicq; ad fines terrarū deueniens versus orientē, intrauit Ocea-
 num remotius, q̄ Hercules ante eum, & statuit illic columnas vitæ columnas ab Hercule pos-
 itas. [et exaltatus est] potestate, honore atq; latissima iurisdictione, [et eleuātū est cor eius,] i.
 per superbiā & ambitionē, tamen audita responsione, q̄ cito moreret, humiliavit cor suū in
 multis. & obtinuit regiones gentiū & tyrānos, & facti sunt illi in tributū] hoc est, tributarij
 hi q̄s vicit. [et post hæc decidit in lectū, & cognouit quia moreret.] Fuit em̄ infectus a Iolo
 suo p̄ncerna, cui antea dederat alapam. [et vocauit pueros suos nobiles.] i. collegas, [qui se-
 cum erant nutriti a iuuentute sua, & diuisit illis regnū suū] i. imperiū, non vnicū regnum,
 [et dum adhuc viueret.] Fertur tñ in sua Legenda, q̄ ex coniuge sua filia Darij genuit filium,
 qui adhuc erat infans. Diuisit autē regnū suū in duodecim partes, no-
 lens q̄ aliquis ei par postea legeret: sed dispositio illa fuit cassata, qm̄ alijs abiectis, non nisi
 quatuor successerunt eidem, quemadmodū a Daniele fuit predictū. Deniq; sumptō vene-
 no in Babylonē Aegypti, mox loquelam amisit, & extremā suam voluntatem scripto in-
 scripsit. Iolus autē & frater eius Cassander, etiā uxorem Alexandri & filij eius infantulum pere-
 merunt. [et regnavit Alexander annis 12.] Ex quibus (vt legitur) imperauit annis sex aut se-
 pte in pace, & vixit annis triginta duobus. [et mortuus est, & obtinuerunt pueri eius.] i. sōda
 les prefati regnū, vnusquisq; in loco suo] sibi deputato. Quod tamen de quatuor principa-
 libus pueris & successoribus eius accipit. [et imposuerunt sibi omnes diademata post mor-
 tem eius, & multiplicata sunt mala] p̄cena & culpa [in terra,] qm̄ successores Alexandri com-
 tra se inuicem acerrime & implacabiliter pugnaverūt, & quidam eos (sicut infra habet) ve-
 hementissime oppreserunt Israeliticū populum, p̄sertim reges Syriæ & Aegypti. Maxime
 vero Antiochus Nobilis, de quo subditur: [Et exiit ex illis radix peccati Antiochus Illustris,] i.
 id est, ex semine regum illorū natus est Antiochus, dicitur Illustris, qm̄ acer & strenuus fuit in
 bellis, & primo p̄buit se cunctis benignū ac liberalē, propter quod vocauerunt eū Epiphane,
 id est, illustrem, qui factus rex, virtuositate suam, quā diu absconderat, cepit ostēdere, & tam
 celeratissimus fuit, vt merito appellē radix peccati, qm̄ per se & per subditos subditos fecit
 innumerabilia & crudelissima mala, p̄sertim in populum Iudæorū, immo & in consanguin-
 eos suos reges Aegypti, fuitq; valde dolosus. [filius Antiochi regis Syriæ] qui vocat Antio-
 chus maior, de quo inter multa recitat Iosephus, q̄ fuit Iudæis valde fidelis & pius, sicut & in-
 fra secundo tangit libro. [qui] Antiochus Illustris fuerat Romæ obfēs] i. obfagiū. Cum
 em̄ pater eius in festaret Aegyptū, missi sunt duo legati Romanorū, qui cōpulerunt eū inde
 recedere, & filij eius seniore Seleucū, p̄ maiori securitate, obfide acceperūt. Antiochus vero
 sceleratissime filij sui Antiochi, rogauit vt illū pro fratre acciperet obfide: quod & fecit,
 vt Iosephus narrat 12. lib. antiquitatū. [et regnavit in anno 137. regni Græcorū] incipiendo
 hanc numerationē anno: a monarchia Græcorū, hoc est, a regno monarchico quod incipit
 ab Alexandro, atq; in eius morte fuit monarchia illa finita, & cito post hoc ceperunt Romā-
 ni ad monarchiā aspirare, quā & post multa & magna bella obtinuerūt, & maior fuit eorū mo-
 narchia, q̄ Alexandri, nec adhuc in toto destructa. [In diebus illis cuncti ex Israel filij iniqui,
 &

Dani. 8.

Iose. li. 10. an. iu. ca. 13.

1. Mac. 12.

1. Mac. 1. Iose. li. 12. an. iu. ca. 6. a. Mac. 1.

Iose. lib. 12. an. iu. ca. 6.

& fauerunt multis, dicentes: Eamus & disponamus testamentum,] hoc est, fœdus amicitie
 & ritū religionis, [cū gentibus quæ circa nos sunt:] i. cū gentilibus idololatriis, [quia ex quo
 recessimus ab eis] p̄ disparē cultū & resistentiā, [inuenerūt nos multa mala] p̄cena, i. diuer-
 sas & duras aduersitates & p̄secutiones sumus p̄fessi. [Et bonus visus est sermo in oculis eorū.] i.
 iudicauerūt sic esse, non attendētes q̄ multa sint tribulationes iustorū, quos Deus exercet &
 purgat p̄ impios. Nec etiā considerantes, q̄ iuxta p̄phetarū oracula, tam regnū Iuda q̄ regnū
 Israēl fuerūt destructa, potissime p̄pter idololatriā ritū, & q̄ tēpore Iudicū fuerūt hostibus
 traditi, p̄pter deorū culturā. Impij isti fuerūt similes Iudæis nequissimis, qui legunt Hiere. 44.
 dixisse: Verbū quod loquutus es ad nos in nomine dñi, nō audiemus ex te, sed faciemus omne
 verbū quod egrediet de ore nostro, vt sacrificem⁹ reginæ celi, i. lunæ, sicut fecimus & fatura-
 ti sumus, malumq; nō vidimus. Ex eo autē tēpore quo cessauimus reginæ celi sacrificare, indi-
 gemus omnibus, & gladio & fame consumpti sumus, quorū perfidiā & errorem reprobāt ibi
 Hieremias. [et destinauerūt aliqui de populo] hoc est, p̄posuerūt sic agere, vel miserunt nau-
 cios, [et abierunt quiddā] ex parte illorū, [ad regē] Antiochum, [et dedit illis potestātē, vt fa-
 cerēt iustitias gentiū.] i. opa idololatriæ q̄ gentes iusta esse putabāt. [et edificauerūt gymna-
 sium in Hierosolymis.] Gymnasium p̄prie dicitur locus, in quo homines exercent ad iustitiam
 corporalē, & curios: probat velocitas. Hinc transfert ad significadum scholas, locumq; stu-
 dij, in quo est exercitatio animi ad opponendū ac respōdendū: & ita hic sumit pro schola, in
 qua docent statuta & ritus gentiliū, & recesserunt a testamēto sancto, i. ab obseruatiā legis
 Mosaicæ. [et fecerunt sibi] hoc est, in se & in suis esse p̄miserunt. [sp̄ntia] non circūcidendo
 filios suos, & ritū sp̄ntiarū viuēbat, atq; vt Iosephus scribit, fecerūt circūcisioni suæ quædā
 velamina, ne in denudatione viderent Græcis dissimiles. Nempe in sacris Priapi incedebant
 totaliter nudi, sicut & scemina in factis Veneris. [et recesserunt a testamēto sancto, & iuncti
 sunt nationibus.] gentilibus quos Iudæi q̄s paruipendēdo, p̄pter eorū incredulitatē, cōmuni
 nomine nationes vocabāt. vnde est illud Psal. 95. Dicite in nationibus, quia dñs regnavit. [et
 venūdati sunt] hoc est, intuitu cōmodi tēporalis seip̄os tradiderūt, & quasi viderūt dia-
 bolus p̄ vitiosum cōsensum. vt facerēt malū. Sic 3. Reg. 21. Helias ait ad Achab: Venūdatus
 es vt faceres malū in conspectu dñi. Deniq; sicut in Scholastica fertur historia, Causa tantū
 flagitij fuit Onias pontifex, duos habes fratres contendētes pro pontificatu, qui vt placere
 Antiocho, petierūt vt liceret eis facere gymnasium in Hierusalē, & ad idololatriā declinare. &
 vocabat vn⁹ eorū Iesus, alter Ioānes. Vex ad placēdū impio regi, imposuerūt sibi gentilia no-
 mina, ita q̄ Iesus vocauit se Iasonē, Ioānes Menelaum, de quibus infra 2. Macha. 4. habet.
 [Et paratū est] i. ad obediendū dispositū. [regnū in cōspectu Antiochi.] Cum em̄ adhuc Ro-
 mæ existēs, p̄cepisset patrē suū obisse, & sciret fratris sui inertiam, clam vel (vt aliqui dicunt)
 de senatorū cōsensu, recessit a Roma, & venit in Syriā, ac mortuo fratre suo, in regē susceptus
 est. [et cepit regnare in terra Aegypti, vt regnaret sup duo regna] videlicet Syriæ, in qua pa-
 ter suus regnavit, & Aegypti, quod vnus eius habebat. Circa hoc scribit q̄dā Antiochus, f.
 Magnus, ad cōfederationē ipsius cū rege Aegypti, dedit filiā suā Cleopatrā Ptolemæo Epi-
 phani, ex qb⁹ nat⁹ fuit Ptolemæ⁹ Philometor. Ergo mortuo Ptolemæo Epiphane, Antioch⁹
 Illustris rex Syriæ accepit aliquas ciuitates regis Aegypti regno suo p̄pinqvas, quasi tutor
 neporis sui adhuc pueri: quas cū duces Aegypti repeterēt p̄ puero, & ille nollet reddere, mo-
 rum fuit bellū inter ipsos & Antiochū, in quo deiecti sunt duces Aegypti, & p̄ consequens
 Ptolemæus Philometor cū eis, adhuc iuuenis, & spoliata Aegypto, Antiochus venit Hiero-
 solymā, & fecit ibi mala quæ in textu sequunt. Hæc ille. Cuius narratio videt a veritate desi-
 cere, q̄ (vt Iosephus & alij referūt) Ptolemæus Philadelphus filiā suā Cleopatrā dedit vxorē
 Antiocho regi Syriæ: quod & scripturæ cōcordat canonicæ, cū scriptū sit Dani. 11. Filia regis
 Austrī venit ad regē aquilonis facere amicitiam, vbi p̄ regē Austrī, scdm̄ Hieronymū & ceteros
 expositores catholicos, intelligit rex Aegypti, quæ fuit in plaga Australi, & sic filia eius
 venit ad cōtrahendū cū Antiocho rege aquilonis, i. Syriæ, quæ fuit versus Aquilonē respectu
 Aegypti. Itaq; Antioch⁹ Illustris ambitioē duct⁹, voluit sibi vsurpare regnū Aegypti. [et ira-
 uit Aegyptū in multitudinem grauij. cū exercitu copioso ad susinendū molesta,] cū curribus &
 elephātis, [q̄ sunt aialia magna, sup se ligneas turres gestātia, in quibus sunt bellatores desuper
 p̄siliātes & iacula emittētes,] & copiosa nauij multitudines: [sicq; inuasit Aegy-
 ptum ex terra & mari, & forsan bello pugnavit cōtra quosdā Aegyptiorū.] [et constituit bellū
 aduersus Ptolemæū regē Aegypti &c.] Post Alexandrū Magnū primus in Aegypto regna-
 uit Ptolemæus Lagi filius, qui Ptolemæus cognominatus est Soter, a quo (vt legitur) posterū
 eius vocati sunt Ptolemæi, quod fuit eis nomē cōmune, p̄ter quod habuerūt p̄pria nomina.
 Quod vero hic dī de Ptolemæo, quiddā exponit de Ptolemæo Philometore, quē tñ alij di-
 cūt victū ab Antiocho Magno. [Et conuertit Antiochus iter suū, & ascendit ad Hierosoly-
 mam, & intrauit in sanctificationem i. in templum Dei sanctificantis, & in quo homines san-
 ctificati]

Psal. 35.

Ezech. 6. & 12. Iudic. 1. 3. 8. & 10.

Hiere. 44.

Ibidē.

Iose. lib. 12. an. iu. ca. 6.

Iose. lib. 12. an. iu. ca. 6.

Hierosol.

Exo. 25. 26. 27. **Edificabant, [cum supbia, & accepit altare aureum] i. deauratū forinsecus laminis aureis. Et exponit hoc de altari thymiamatis, sup quod in cēdebat thymiamata, eratq; in tēplo, & in exere reu parte eius, quæ dicit sancta. [& candelabrū luminis] sup quod sita erat septē lampades, seu lucernæ aureæ, put Exo. 25. iubeat. [& vniuersa vasa eius] i. instrumenta vt forcipēs & emittoria, quæ scdm Hebræi ppetatē sermonis, vasa vocant. [& mēsam ppositiōis;] sup quam omni sabbato ponebant duodecim panes calidi, sublati inde panibus, quib; pcedenti sabbato sup eā positi erant, put Exo. 25. tangit. [& libatoria] quæ erāt vasa, in quibus ponebant mate riaz liquidæ, ex quibus fiebant oblationes. [& phialas] i. vascula thymiamatū & vnguentorū. [& mortariola, & velū] in medio tēpli dependēs & diuidēs inter sanctā & sanctā sanctorū, i. exteriorē interioremq; partē templi. [& coronas] insertas quibusdā vrensilibus templi, [& ornāmētum aurēū, quod in facie templi erat;] Per quod quidā intelligunt cortinā auriphry giatam, circa ingressum templi pendentem. [& comminuit omnia] i. a pristina forma frangēdo, ad partes minutas redegit, ad faciendū inde aliqua sibi placētia, suoq; vsui deferuētia. [Deniq; Ptolemus Philadelphus, cū ad eius petitionē Septuaginta interpretes trāsiuissent vetus testamētum, misit in templū Hierosolymitanū pter alia aurea vasa, mēsam aurēā gem mis impreciabilibus insignitā, cuius crassitudo, i. spissitudo cum esset dimidiū cubiti, materiam tñ superabat artificij opus. An autē & illam mēsam accepit, quæ potest & constat, q; sic, si reperit eā. Mēsa autē ppositiōis p Mosen fieri iussa, fuit de lignis Sethim, vt patet Exo. 25. Sed 3. Reg. 7. legit Salomon mēsam aurēā fecisse in tēplo, quæ iam diu fuit ablata. An ve ro preciosissima mensa illa à Ptolemæo missa, fuerat deputata ad mensam ppositiōis, possēt inquiri. Ecce quid est violētus & impius rex, nisi magnus latro & pessimus fur; [& accepit ar gentū & aurū] in templo reposita & oblata, [& vasa cōcupiscibilia] i. preciosa & pulchra, [& accepit thesauros occultos quos inuenit] p se & per suos satellites, in quo patet infatigabilis cupiditas eius, quos tam exquisitē pcrusatus est abditā loca, cū tñ in nullo offendissent eum Iudæi. [& sublati omnibus, abiit in terrā suā, & fecit eadē hominū] i. multos occidit in quo pater sua crudelitas, [& factus est planctus magnus in Israel] i. ab Israelitico populo, p fectum de templi pphanatiōe, [& in omni loco eorū] i. in ciuitatibus & villis Iudæorū. [Et in gemuerunt principes & seniores, & iuuenes & virgines infirmati sunt] & tristitia & dolore, [& speciositas mulierū immutata est] i. alterata & versa in discoloratiōe, & p vestibus preciosis induerūt lugubres vestes. [Et cōmota est terra sup habitantes in ea] i. habitātes in terra, obstupuerūt ppter tot & tanta mala facta in terra Iuda. Ipsa quoq; terra intuetibus pbiis materiā cōmōtionis ppter mala illata habitatorib; terra. Sed & terra à sua dispositiōis de core est alterata, ppter tot calamitates inhabitātū eā. [Et post duos annos dieb;] i. Cur cum dixisset a nnos, addidit dieb; forsan quia sicut in lege erant hebdomades dierum, hebdomadesq; annorū, quæ quilibet cōtinuit septem annos, ita de annis. [misit rex principē tribu torū] i. superiorē inter eos qui tributa leuabāt p rege. [& venit Hierusalē cū turba magna, & loquutus est ad eos] i. ad habitatores Hierusalē [verba pacifica in dolo,] dicēdo se venisse pro utilitate ipsorū. [Et crediderūt ei, & intruit sup ciuitatē repēte.] statim cū fuerat intrōmissus. [& percussit eā plaga, & pdidit] i. occidit [populū multū, & succēdit eam] i. vrbem Hierusalē p parte, nō totā. [& destruxit domos eius] validiores, ex quibus potuissent Iudæi resistere hostibus suis, [& muros eius in circuitu,] non deſcendendo muros totaliter, sed faciendo in muris hinc inde interruptiōes & apturas, p quas pateret eis ingressus in vrbē dum vellēt. [Et edificauerūt ciuitatē Dauid] i. arcē illā in sublimitate mōtis Sion, vbi Dauid aliqñ habi tāuit, [muro magno & firmo] in gyro, vel muris fortibus loco parietū, [& turribus firmis,] ex quibus possent eſcere iacula. [& facta est illis in arcem] i. p castro & fortalicio vsi sunt ea, [& posuerūt illic gētem peccatricem, & facti sunt in laqueum magnū.] impij habitātes in ar ce, vsi sunt ipsa arce tanq; laqueo, ad capiēdum affligēdumq; Iudæos in Hierusalē commo rates, [& factum est hoc ad insidias sanctificationi] i. templo, vt sex arce impedirent Iudæos à templi ingressu, quod fuit iuxta arcem, eſciendo iacula sup intrantes templum. [& in dia bolum malū] vel vt aliqui habēt, in diabolicum, i. maximū malum. [in Israel] i. quia fuit de structiūm cultus diuini ac boni cōmunis, [& contaminauerūt sanctificationē] i. templum violauerunt. [& facta est Hierusalē habitatio exterorū,] i. extraneorū, ex quo pater q; non fuit tota destructa. [& facta est externa semini suo,] hoc est, aliena à pprijs ciuib; inibi natis. [Sanctificatio eius desolata est sicut solitudo] i. templum desitutum est, & priuatum suo honore, cultu ac ministrorū frequentia. [dies festi ei] cōuersi sunt in luctum, i. p gaudijs solē niētiū, successerunt lamenta. [Secundum gloriā eius, multiplicata est ignominia eius] i. quo maior fuit apparatus templi in cultu, honore & gaudij pporibus priuatis, pſperitatis etiā Antiochi Magni, vt habet libro secundo, eo sub impijssimo isto Antiocho maior facta eius inhonoratio. His obijci potest, quia (vt Iosephus refert 12. lib. antiquitatū, & magister in his torijs) cū Antiochus redisset in Aegyptū, & inde esset repulsus p Romanorū legatos, quibus Aegy**

Leui. 25. Decu. 16.

3. Reg. 5.

2. Mach. 9. Iose. lib. 11. an. iu. ca. 6.

Aegyptij tunc erāt conſe derati, post biennium redijt in Hierusalē cum furore, & fecit in ea quæ iam recitata sunt hic, & alia pluratergo psonaliter venit, nec per principem tribu torū cōmisiit hæc scelera, pſertim cum infra secūdi libri cap. 5. cōscriptum sit: Eodē tempore Antiochus secundā pfectiōne parauit in Aegyptū. Et sicut in expositiōe illius capli dicunt Rabanus, Glossa & alij expostores, Antiochus ab Aegypto tunc rediens, efferatis animis ve nit Hierusalē. Ad istud videt dicēdum, Scripturā istā, videlicet huius primi capli, non loqui de reditu illo Antiochi in Hierusalē, sed de aduentu pſacti principis tribu torū, missi ab Antiocho paulo post cū recessisset Antiochus à ciuitate Hierusalē conculcata, de quo aduētū præallegato secūdi lib. cap. 5. habet: Misit odiosum principem Apolloniū cum exercitu viginti & duobus millibus, pſcipiens eis, omnes pſectę ætatis interficere. Quod autē princeps ille verba pacifica loquebat in dolo, tangit ibi his verbis: Qui cum venisset Hierosolymā, pacem simulans, quieuit vsq; ad diem sanctū sabbati. [Et scripsit Antiochus omni regno suo] i. cunctis regionibus sibi subiectis, inter quas fuit tunc terra Iudæorum, regibus Syrię subdita, vt essent omnes populus vnus, vnus obseruatiōe & culturæ seu legis ac ritus. Vnitas em populi, ex vnitate legis & obseruatiōe caremonialiū pendit. Similiter ex vnitate capitū seu pſati. Ad quod insinuandum ait Saluator: Fiet vnus pastor & vnus ouile. Hinc Gene. 34. Emor & Sichem dixisse legunt: Si circūcidamus masculos nostros, ritum gētis sequētes, vnus efficiemur populus. [& reliquerūt vnusquisq; legē suā] i. quilibet subditorū Antiochi, q; aliā legem habuit ante, q; ipse, [& conſenserūt omnes gētes,] quæ erāt sub ditione Antiochi, eius edictō. Non tñ simpliciter omnes, potissime in Iudæa, vt infra habet. [& multi ex Israel conſenserūt] pcepto tyranni illius pſactō, [& sacrificauerunt idolis, & conquinauerunt,] i. transgressi sunt [sabbatum,] faciendo in eo seruilia opa, [& misit Antiochus libros] i. epistolas decretales, [in Hierusalē, vt sequerent leges gentium terrarū] hoc est, instituta idololatrię regali sui, [& phiberent] vel nunciū Antiochi, vel maiores Iudæorū, [holocausta & sacrificia & placationes fieri in tēplo Dei.] Per holocausta intelligunt oblationes, quæ ad diuinæ reuerentiā maiestatis totaliter comburebant, in signum, q; rationalis creatura debeat se omnino sui creatoris obsequijs mācipare, & eius amore succendi. Per sacrificia vero, hoc loco intelli gunt oblationes pacificę atq; spontaneæ. Per placationes autē hostiarū peccato, quibus domi nus placabat. [& conquinari sanctā & sanctū populū Israel.] Hoc refert ad verbum il lud, vt prohiberent, sed ad illud, misit vt sequerent, & c. & conquinari sanctā, i. loca sacra, vt templum & synagogas, sacramentaq; legis & populū Israeliticum ad veri Dei cultum ele ctum, vitijs gentilitatis fœdari. [& iussit edificari aras] i. altaria, sup quæ sacrificaret dñs & idō lis suis. [& templa] i. phana deorū, [& immolari carnes suillas] i. porcinas, [& pecora com munita] hoc est, immunda & lege phibita, [& vt immutarent omnes iustificatiōe Dei.] ob seruatiōes omnium pceptorū Dei, p quas homo fit iustus, ommitterent, atq; p eis obseruatiōes gentilitatis assumerēt. [& congregati sunt multi de populo Israel ad eos, q; dereliquerūt legē dñi] hoc est, ad impijssimos illos Iudæos, qui ante hanc Antiochi iustionem assumpserunt ritum gētiliū, sicut phibitum est, vt fuerūt Iason & Menelaus cum suis fautorib;. [& fugia uerunt populū Israel, nō acquiescēt eis,] in abditis, i. ad spelūcas, ad quas ex timore fugerūt. [die 15. mensis Casleu] qui correspondet nostro Decembri, quanuis interdū concurrat cum Nouembri, sicut antiqui catholici, Beda, Haymo, Rabanus, Magister in historijs, & alij do ctissimi, qui cum Hebræis sæpiissime contulerunt, bene scripserūt, quis qdā posterorū, de hoc reprehēdere illos frequēter adiecerit. [Edificauit Antiochus abominādū idolū desolatiōis] i. idolum Iouis, sicut 2. lib. plenius recitat, quod fuit causa desolatiōis fidelium Iudæorū, & si gnum desolatiōis templi. [& libros legis Dei,] videlicet libros Moſis, & alios etiā libros ve teris testamēti, vt reor, [& obusserūt,] sicut Chaldæi ante fecerunt. [In virtute sua] i. p ostēta te tyrannica faciebat hæc populo Israel. [& sacrificauit] idolo Iouis [sup arā, quæ erat con tra altare] i. ex opposito altari Dei. Sicut em edificauit in templo idolum illud turpissimū, sic & aram eiusdem. [& suspendebant pueros] i. infantulos circuncisos [à ceruicibus] i. in col lis per funes euntes iuxta ceruices. Veruntū secundo libro leguntur duæ mulieres, quę circū ciderant paruulos suos, suisq; pſcipirata, infantibus ad vbera suspensis.

[Expositio Cap. 2. In diebus illis surrexit Mathathias filius Ioannis, &c.

Articulus secundus.

Recitata Iudæorum tribulatiōe acerrima, describitur hic exordiū subuentiōis eorum. [In diebus illis surrexit] i. ad gesta virilia se erexit. [Mathathias filius Ioannis, filij Simeonis, sacerdos ex filijs Ioarim:] qui Ioarim fuit vnus vigintiquatuor sacerdotum post pontifi cem principatum, quos 1. Para. 14. Dauid legitur instituisse. Veruntamen iste nominali ibi alio nomine. Nam & infra Ioarim iste vocatur Iarib. Surrexit, inquam, & abiit à Hierusalē, vbi ministravit in templo. Sic & Zacharias pater beatissimi Ioannis Baptistę dicitur fuisse de vice Abia, [& concedit in mōte Modin,] id est, in oppido situato in loco montoso, quod

Rabanus.

Ioan. 10.

Beda. Haymo. Rabanus.

2. Mac. 5.

2. Par. 36.

2. Mac. 6.

L. Mac. 14. Luc. 1.

miche. 7.

Modin vocat. [& habebat filios quinq;] quorū nomina & cognomina ponunt in literis & sicut virtus consistit in medio, sic medius inter illos fuit Iudas Machabæus, virtuosissimus & strenuissimus inter fratres suos. [hi viderunt] oculo exteriori & interiori [mala quæ fiebant &c. Et dixit Mathathias Væ mihi] temporalis tristitiæ & doloris, iuxta quæ modum loquitur. Michæas Væ mihi, quia faciūs sum sicut homo qui colligit in autumno racemos vindemiæ. [vt quid natus sum videre contritionē] i. destructionē & desolationē [populi mei,] de quo natus sum, [& contritionem ciuitatis sanctæ] Hierusalē, quæ fuit specialiter ad Deum cultum electa. [& sedere illic] i. ibi esse ad faciendum sacerdotale officium, si esse possibile. Circa hæc verba: Væ mihi, Vt quid natus sum videre, quidā scribit: Quasi diceret: Minus malū mihi esset, simpliciter non esse, q̄ tanta populi mala & contemptū cultus diuini videre, quod non videri idonee dictū. Nam quīs minus malū sit, nō esse simpliciter q̄ peccare, non tñ minus malū est, non esse simpliciter q̄ videre mala quæ cūq; poenæ & culpæ, p̄sertim dum videtur cū compassiōe, displicentia, aut mentis renisū, prout Mathathias hic ea vidit. [cū datur in manibus inimicorum, sancta in manu extraneorū facta sunt,] i. sacra loca & vasa templi Gentibus tradita sunt, [& templum eius contemptū est,] & vilius vilius mancipatum, sicut homini ignobilis. Quæ gens non hæreditauit regnum eius; Quasi dicat, valde diuersæ nationes obtinuerunt successiue Iudæam, videlicet Assyr̄, Chaldæi, Syri & Gætes eis admixtæ. Compositio eius i. decor seu venustas [ablata est quæ erat libera, facta est ancillæ] i. Synagoga seu gens Iudæorum, quæ consuevit soli Deo esse subiecta, & ab humanæ seruitutis oppressionis iugo immunis, facta est gentilibus seruiens sub tributo ac iugo grauissimo. Sic & Hieremias ait Threno. i. Facta est quasi vidua dña gentiū, princeps puincipiæ facta est sub tributo. [& ecce sancta nostra] i. sacra obseruantia legis, [& pulchritudo nostra] i. templi ac plebis venustas, [& claritas nostra] i. nobilitas veræ libertatis, consistens in solius Dei obsequio, [& desolata est, & coinquinauerunt] i. corruerunt seu inhonorauerunt team Gentes, Quo ergo nobis adhuc viuere? i. poti⁹ optare debemus, seu tolerabili⁹ nobis esse debet bene mori, q̄ tot & talia mala conspiceret. Vnde 4. Reg. 22. dominus ait Iosif: Colligam te ad patres tuos, vt non videant oculi tui omnia mala quæ inducturus sum super locum istum. [& scidit Mathathias & filij eius vestimenta sua,] sicut moris fuit Iudæis, [& item quibusdam gentilibus in magnis aduersis, in signum mœroris.] [& operuerunt] i. induerunt [se cilicijs,] assidendo corpus suum ad impetrandum misericordiam Dei. [planxeruntq; valde] ex dolore de calamitatibus tātis, præsertim de dissipatiōe diuini cultus. [Et venerūt illuc missi ad regē, vt cogere eos, q̄ cōsigerāt in ciuitatē Modin, immolare dñs & accedere thura] ad honore eorū, [& à lege Dei discedere &c. Et rñdit Mathathias, & dixit voce magna: Ego & filij & fratres mei,] i. cognati sine germani, [& obediemus legi,] immo & actōri datoriq; legis [paratū nostrorū &c. Et vidit Mathathias] Iudæi quēdā accedentē ad sacrificandū, [& doluit] de tāto facinore, p̄sertim qm̄ erat sc̄a dālizatiū oim̄ astitū Iudæorū. [& cōtremuerūt renes eius] ex redūdantiā vehemētū affectiōni aīæ, sensitūq; partis in corpore, iuxta illud Eza. 21. Corruī cū audire, conturbatus sum cū viderē, emarcuit cor meū. [Et accessus est furor eius] i. ira eius per zelū inflammata est, secundum iudiciū legis, hoc est, sicut lex dicit, & vera requirit discretiōem: qm̄ ira illa sic regulata, cooperat ad exquendū actū iustitiæ, secundum philosophū, [& insiliens trucidant eum] i. Iudæum illū idolo sacrificantē, [sup aram] quēdam odū Phinees p̄didit Zambri Iudæum, cū Cosbi Madianitide se cōmiscētē, prout Nume. 25. narrat, sed & virū qui coquebat immolari idolo, occidit, tanq̄ hostē Reipublicæ, ac violentatōrē ad recedendū a cultu Dei, immo secundum Iosephū, Mathathias cū filijs suis, occidit virū illum cum militibus secū missis, q̄ pauci fuerūt. In Scholastica q̄q; fert historia: Surgens Mathathias, trucidauit eum s. p̄fati Iudæum, & nuncios regis interemit, [& zelatus est legē] i. cū seruo re eā dilexit, sicut ope demōstrauit, quēadmodū ait Helias 3. Reg. 19. Zelo zelatus sum p̄ domino exercitiū. [& exclamauit: Omnis q̄ zelū habet legis] diuinæ datæ per Moysen, [statuites te statumē] i. firmiter p̄ponēs vetus testamentū seruare, [teneat post me.] & fugit ipse & filij eius in montes, i. ad loca montana deserti. Deniq; ad intelligendū plene histoniam huius primū libri, oporteret habere recursum ad librum sequentem, videlicet secundū Machabæorū, vbi eadem recitantur pro magna parte quæ hic, & frequenter cum additiōe. Nam & de isto puncto habetur 2. Machabæorū 6. Et renunciatum est viris regis, i. ministris ac ducibus Antiochi, qualiter quidam contempserunt præcepta illius, & confugerunt ad loca deserti, & abissent post illos multi fideles Iudæi. [Et statim perrexerunt ad eos viri Antiochi, & concitauerunt aduersus eos prælium in die sabbati] scientes, q̄ illa die non repugnarent Iudæi, [& non responderunt Iudæi eis,] hoc est, ministris regis, vel quia modicum responderunt, quod reputatur pro nihilo, vel non responderunt ad vltimū interrogatā, aut non responderunt ad vota seu voluntatem querentium. Aliqua tamē verba responderunt, vt patet in littera. [nec oppulauerunt] hoc est, nō obstruxerunt, [loca occulta] per quæ hostes potuerunt eos

eos accedere, ne tantundē operadō sabbatum violarent. [dicentes: Moriamur oēs in simplicitate nostra] i. in simplici fide, qua iuxta simplicem literæ videtur esse illicitum sabbato p̄sari, cum scriptum sit: Nihil operis facietis in eo. Et iterum: Maneat vnusquisq; apud semetipsum. Veruntū ista simplicitas fuit partim columbina, q̄a simulatiōe & duplici citatis carnis p̄licatæ partim, vt apparet, asinina, quia discretiōe & vera intelligētia præcepti de obseruantia sabbati, fuit priuata. Excusabilis tñ fuit in istis, qm̄ (vt videtur) nondum fuit ab Hebræorum doctoribus determinatum, q̄ in sabbato liceret pugnare: immo adhuc tempore Christi inter Iudæos conuersantis, ipsi scribæ & pharisæi præceptū de sanctificatione sabbati male intelligebant. Vnde & Christus de violatione sabbati frequenter reprehenderit, quibus ille conuenienter respondit. Itaq; per præceptum de sabbati celebratione, non prohibebatur necessaria ad damna vitanda, vt bouem & asinum soluere, & ad aquandum deducere, & minus ea quæ necessaria sunt ad vitæ defensionem, vt præliari aut persequendum fugere, sicut Helias à facie Iezabel fugiens, ambulauit 40. diebus. [Et testes erunt sup nos cælum & terra] i. ciues cælestes & habitantes in terra, testabuntur pro nobis coram summis iudicis tribunali, [q̄ iniuste perdidit] hoc est, occidit, [nos.] Angeli etenim sancti testatur pro sibi commissis & iustis in Dei iudicio, & viri perfecti per modum asessoris dignitatis, iudicabunt cum Christo & eius approbabit sententiam. Hinc ait propheta de Deo: Aduocabit cælum desursum & terram discernere populum suum. [Et intulerunt illis bellum sabbatis, & mortui sunt vsq; ad mille hominū animas] i. mille supposita speciei humanæ, sicq; sumitur pars pro toto, quemadmodum Acto. 27. Eramus vniuersæ animæ in nauī ducentę septuaginta septem. Ex hoc ergo verbo non sequitur, q̄ animæ hominum sint mortales. [& dixit vir proximo suo] hoc est, vnus Iudæorum residuorum fidelium dixit ad alium: [Si non pugnauerimus pro animabus nostris] i. pro defensione vitæ nostræ. [& iustificationibus,] hoc est, obsequiis nationibus legis, & pro conseruatione cultus diuini, [citius disperdent nos de terra], omnes nos trucidabunt, & ita ex erroneo intellectu præcepti de obseruantia sabbati, sequetur magis inhonoratio Dei & destructio legis, q̄ cōseruatio eius. [Et cogitauerunt in die illa, dicentes: Quicumq; venerit ad nos] i. contra nos, [in bello die sabbatorum, pugnemus cōtra eum.] Hoc determinauerunt ex informatione Mathathias, qui fuit peritus in lege, atq; vt Iosephus refert, dixit, si sic legem seruaueritis, eritis hostes legis, dantes causam vt pereat populus Dei, & lex cum plebe peribit. & ex tunc inoleuit consuetudo Iudæis pugnandi in sabbato, si bella conseruant in eo. [Tunc congregata est ad eos] puta ad Mathathiam & suos [synagoga], i. collectio Iudæorum, [fortis viribus] corporalibus ac spūalibus, [omnis voluntarius in lege, & omnes qui fugiebant à malis, facti sunt illis ad firmamentum. Et collegerunt exercitum,] eligentes sibi Mathathiam in principem, [& percusserūt peccatores,] tam Gentiles quos inuenierunt, q̄ Iudæos incredulos ad paganisimū conuersos. [in ira sua] per zelum [& ceteri] qui eorū manus euaserunt increduli, [fugerunt ad nationes. Et circūiuit Mathathias & amici eius] vrbes & valles Iudææ & destruxerūt aras] idolis fabricatas, [& circūciderunt pueros incircuncisos.] In tali etenim casu non oportuit circuncisionē fieri die octauo ad natiuitatē. [& p̄speratum est opus in manibus eorum] i. opa bona quæ incepterūt, Deo auxiliante, expeditā habuerunt successum, prospereq; p̄cessum. [& obtinuerūt legē de manib⁹ gērium & regū] i. obseruantia legis Moysiæ recuperauerūt, repulsa infidelis hū potestate, qua ad rēpus fuit suppeditata. [& non dederūt cornu peccatori] i. sceleratissimo Antiocho non exhibuerunt exaltationem, sed magis depressionem suæ potestatis, q̄ ea abutebat ad contumeliā creatoris. I dicitur in talib⁹ non fuit ei obediendū, sed resistendū. [Et appropinquauerūt dies Mathathias vt morerēt, & dixit filijs suis: Nunc conseruata est superbia] i. Antiochus voluntariā suam iam ad tēpus potēter p̄ tyrannicā abusione executus est, [& castigatio] i. afflictio nobis p̄ ipsam inducā p̄pter nostrā peccata, magna fuit & fortis. [& tēpus euerfionis,] quæ subuersa est obseruatiā legis diuinæ, roboratū fuit aduersus nos. Tēpus autē fuit deuotiōnem ab his, quæ hūc in tēpore, vt dicitur boni vel mali, prospere aut aduersum, forte seu debile. [& ira indignationis] i. vltio nostræ transgressionis, nobis inducā ex detestatiōe diuinæ iustitiæ, qua nostrā delicta detestatus est Deus. Nunc ergo o filij, amulatores estote legis] i. tēpore huius aduersitatis tanto seruenis diligite atq; defendite legem, quo acris impugnat. [& date animas vestras,] id est, vitam vestram periculis mortis constanter exponite pro testamento patrum] i. pro defensione veteris test. patribus nostris dari in monte Sinai, vt Exo. 20. legitur, Quemadmodum em̄ quilibet homo pro defensione totius corporis sui exponit manum, seu quodcunq; aliud membrum, sic pro defensione boni cōmunis, potissime cultus diuini, vnusquisq; debet se totum exponere. [Et memento tēpore op̄e patris,] vt ea sequamini, & accipietis gloriam magnā] i. copiosam a Deo mercedē, [& nomen aternū] i. famā laudibus plenā in p̄senti & in futuro, iuxta illud Psal. 111. In memoria aternā erit iust⁹. Et Pro. 10. Memoriz iusti cū laudib⁹. Vñ scdm̄ Iosephū, iter cetera dixit: Corpa quæ mortalia sūt, Op̄e vero iustorū: monumenta, an. iu. c. 8

Iose. li. 12. an. iu. c. 7.

EXO. 13. 16
Leui. 23.

Mat. 12. 23
Mar. 2. 3
Luc. 6.

13. 14
Ioan. 7. 9
EXO. 16.
3. re. 19.
Psal. 49

10. lib. 12
an. iu. c. 7

10. lib. 12
an. iu. c. 8

id est, commemorations, immortalitatis ordinem consequuntur. Ideo bona quae nullo sine claudenda sunt, appetatis & in quo quis melior fuerit altero, cedentes vobis inuicem, propriis ministris virtutibus. [Abraham nonne in tetatione inuentus est fidelis?] i. ex fide & fidelitate paratus Deo obedire in immolatione charissimi filii sui Isaac, ut in Genesi narratur. [& reputatum est ei ad iustitiam,] i. a Deo approbatus est, & iustus reputatus pro obedientia illa & voluntate completa. Hinc Iacob. 2. inducit Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? [Ioseph in tempore angustiae suae.] captiuitatis seruuitus in Aegypto, [& custodiuit mandatum Dei] de adulterio euitando. Mandata namq; decalogi ad naturalē pertinent legem, quae sunt de iudicio naturalis rationis oibus insito. Propter quod Ioseph dixit ad fratrem suum: Quod possum hoc malū facere, & peccare in Deum meum? ut scriptum est Gene. 39. [& factus est dñs Aegypti.] i. ppositus & princeps sub Pharaone, qui dixit ad Ioseph: Vno tñ regni solio te pcedam, ut pater Gene. 41. [Phinees pater noster,] de cuius semine nos sacerdotes geniti sumus, [zelando zelum Dei.] i. amando & exercendo zelum Deo placentē p cōseruando Dei honore & impietate vlciscendo, ex quo zelo (ut tacitum est) perfodit turpiter agentes, [accepit testamentū sacerdotū aeternū.] i. pactum seu pmissionem, qd sacerdotale officium pmaneret ei ac posteris eius per omne tēpus veteris testā. iuxta illud Numer. 25. Locutus est dñs ad Moysen: Ecce do ei partem foderis mei, & erit tam ei qd femini eius pactum sacerdotij sempiterni, quia zelat⁹ est pro Deo suo. [Iesus dum implet verbum, factus est dux Israel.] i. Iosue obediendo in oibus his quae sibi Moses commisit aut iussit, meruit esse & factus est successor Moysi in regimine Israelitici populi, quemadmodū scriptum est Numer. 27. Dixit dñs ad Moysen: Tolle Iosue virum in quo est spūs Dei, & pone manum tuam super eum, & dabis ei partem gloriae tuae, ut audiat eum oīs synagoga filiorum Israel. [Caleph dum testificatur in ecclesia] i. testādo coram multitudiue filioꝝ Israel, bonā & fertilem esse terram pmissionem, & filios Israel eam posse facilliter obtinere Deo iuuante. [accepit hereditatem.] i. pmissionem a Deo, qd hereditatem consequeret in terra pmissa. qd q̄nter actum sit & impletum, in Numer. 34. & Iosue libris recitat. [David in sua misericordia.] i. merito suae pietatis, quam in multis, p̄sertim in inimicissimo sibi Saule saepe monstrauit, qd nec tunc voluit, nec pmisit eum occidi, qm̄ q̄rebatur ab ipso Saule ad occidendū. Vnde legit. 1. Reg. 23. 2. 4. 26. [Regum libros.] i. abisai. Ne inuicem occidas eum. Quis em̄ extēdit manū suam in Christum dñi, & innocens erit? [consequutus est sedem regni.] i. Helias dum zelat⁹, amat & implet [zelum legis.] i. affectum quem habuit pro legis ac diuinę maiestatis honore, ob quam causam resistit Achab regi, & pphetas Baal occidit, quinquagenariosq; caelestis igne pcurauit comburi, [receptus est in caelum.] i. in caelum aereum meruit eleuari, atq; in curru igneo ad paradisum transferri, prout 4. Reg. 2. describit. [Ananias, Azarias, Misael credentes p̄fectes in Deū,] liberati sunt de flamma.] i. hoc est, in medio fornacis ardentissimę manserūt, & inde exierunt illasi. Propter quod Nabuchodonosor dixit: Benedictus Deus eorum qui misit angelum suum, & eruit seruos suos, quia crediderunt in eum, prout Dani. 3. scriptum est. [Daniel in sua simplicitate.] i. columbina, quae in oibus Deum synceriter coluit, nec adulatibus, nec cōminationibus cessit, [liberat⁹ est de ore leonum,] secundū quod ipse ait in libro suo Dario regij: Deum meus misit angelum, & conclusit ora leonum, & non nocuerūt mihi. Quod miraculū etiam secundo contigit Danieli sub Cyro rege, ut Dani. 4. est scriptum. [& ita cogitare per gnationem & gnationem,] i. ea quae acciderūt per gnationum successiones & temporū intervalla, fidelibus ad memoriam reuocare, prout in libris Moysi, Iosue, Iudicum, Regum, &c. continetur: quia oēs qui sperant in eum, in Deum confidūt spe formata, [non infirmant.] i. non deficiunt corde, sed roborant in dño mēte & etiam saepe in corpore. Ideo ait Psal. 25. In dño sperans non infirmabor. Ecce quoq; 2. adserit: Nullus sperauit in dño, & confusus est. Et rugus hortatur ppheta Psal. 26. Expecta dñm, viriliter age, & cōfortet cor tuum, & sustine dñm. [& a verbis peccatoris.] i. ex cōminationibus Antiochiq; ne timueritis timore carnali immoderato, secundū quod Christus ait in Euang. Math. 10. Nolite timere eos qui corpus occidunt. Vnde & Esa. 51. habetur: Quis tu vt timeas ab homine mortali, & a filio hoīs qd quasi focum arefcit? Ideo Salomon loquit: Qui timet hoīem, cito corruet. [& gloria ei⁹ aere⁹ & vermis est.] i. gloriatio eius inanis, de cor & apparatus, vilis est, foetida, & cito putrescēt. [hodie extollit, & cras.] i. cito post hęc tēpōn inueniet: Iga p mortem erit sublat⁹, iuxta illud Psal. 36. Vidi impium superlatum, & transiit, & ecce non erat. [& cōuersus est in terram suā.] i. Hoc qdam exponunt de corporali Antiochi reuersione ad terram Syrię, vt didi est cap. p̄cedenti. Sed expositio hac non consonat literę p̄cedenti, pro cuius causa istud inducitur. Ideo sensus est, qd cōuersus est in terram suam, i. post mortem p̄tinus resoluatur in terram, de qua secundū corpus formatus est, iuxta illud: Exhibit spūs eius, & reuertet in terrā suam. Nam & primo parenti dñs dixit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrā, de qua sumps⁹ es. Fuit autē hoc ipm̄ qd ait hic Mathathias, i. Antiocho adplet⁹, qd post pau. eos, a-

nos expirauit ex aegritudine molestissima, quae de eius corpore vermes ebulliebant, tantusq; scetor, qd nullus poterat eum ferre, vt infra secundi lib. cap. 9. narratur. [& cogitatio eius] i. effectū operato frustrabitur, & damnationē recipiet. [Vos ergo filij cōfortamini.] i. vobis ipsos inuicem animate, & sperādo in dño robur accipite, atq; pro cōfortatione corporis & animae Deum fideliter inuocate. Bellatoribus autē specialiter necessaria est fortitudo, quae est virtus cardinalis, per quam homo viriliter aggreditur ardua, & in piculis mortis cōstanter se habet ac fortiter p̄liatur. Hinc Ios. 1. dñs iussit: Ecce p̄cipio tibi, confortare & esto robustus valde. [& viriliter agite in lege,] i. ita vt eam psonaliter impleatis, & a populo vestro obseruari pro viribus faciatis. [quia in ipsa gloriosi eritis.] i. famosi & beati, si eam sic obseruaaueritis. [& ecce Simon frater vester scio qd vir consiliū est.] i. industrius, circumspectus & prudens, ad dandū consilia bona aptus, qui & in dono consiliū abundauit, ipsum audite auribus cordis & corporis, [semper,] i. omni tempore opportuno, p̄sertim in bellicis rebus, in quibus prudentia plus valet q̄ corporalis fortitudo. immo & fortitudinem, quae est virtus, magis prudentia dirigit. Hinc scriptum Sapient. 5. Melior est sapientia q̄ vires, & vir prudens magis q̄ fortis. Hoc Ecce 9. plenius memorat: Melior est sapientia fortitudine. [& ipse erit vobis pater.] i. loco patris, q̄tum ad consiliariē directionem. Siquidē ratione eminentiē in sapientia, aliquis non immerito pater vocatur. [Et Iudas Machabaeus fortis viribus a iuuentute.] i. ab exordio iuuentutis suae, in qua adhuc est, immo nec ad senectutem peruenit, vt infra patebit. [sit vobis princeps militiū.] i. qm̄ aptus est stare in acie, & p̄rijs facis alios animare. [& ipse ager bellū populū.] i. principalis erit in p̄rijs vestrae cōmunitatis, [& adducet ad vos oēs factores legis.] i. Iudaeos qui pmanerunt in obseruatiā legis, colligite & vobis associate. Nam & hi q̄ bene se habent in diuinis, sunt melioris fidutię, secundum philosophum, & magis adiuuati merent a dño. Propter quod 2. Paral. lib. propheta ait Amasia regi Iudae: O rex, ne eger dia rectam exercitus Israel. Non em̄ est dñs cum Israel. [& vindicabit vindictā populū vestri.] i. vni dicādo exercete zelo iustitię debitam vltionem in aduersarios vestros pro crudelitibus & sceleribus quos cōmiserunt in populū vestrum, magis autē in Deum. [& tribuite retributionē] i. iustam vindictā, [& eos impugnantib⁹,] i. & benedixit eos.] i. filiis suis imprecatus est bona, cōmendauitq; eos Deo. [& apposuit est ad patres suos.] i. defunctis, & q̄tum ad animā suam, adiunctus patrib⁹ suis in limbo ac Abrahāe sinu, saltem post purgatorij pones, si quid purgandū detulit secum. [& mortuus est 146. anno.] nō vitā suā, quia non vixit tam diu, sed regni Graecorum. Vnde elicitur, qd vno tñ modo anno p̄rauit populo in ducatu p̄didit. Antiochus em̄ intravit Hierusalem anno 143. deinde post duos annos misit principē tributorum, qui vastauit Hierusalem, vt patuit. Tuncq; surrexit, & se erexit Mathathias cum suis cōtra Antiochum. Et obiit anno 146. Ex isto cap. multipliciter informamur, principaliterq; i. institumur, qd cordialiter & amarissime debeamus ruinam ecclesię deplorare, & pro eius reformatione per orationes, lachrymas, abstinentias, humiliaiones & corporū nostrorum afflictiōnes iugiter laborare. Qualiter etiam principes Christiani & cūcti fideles ad hoc idonei, debeant aduersarij fidei insatigabiliter repugnare, & esse parati ad mortē p̄ defensionē Christianae religionis ac boni communis, atq; pro viribus suis consilio & auxilio reformare collapsa. Insuper instruntur p̄lati ac p̄sidentes, vt morti appropinquantes, solliciti sint de fructuoso regimine subditōꝝ suorum post suam decessionem, & maxime, vt virtuosi, discreti, condigni ad p̄sidentiam prouehantur. Postremo docemur hic sanctorum patrum virtutes & exempla p̄pendere ac sectari, sicq; confortari & sperare semp in dño, & inordinatum timorem abijcere, & vsq; ad mortem zelari pro Dei honore ac communi salute.

[Elucidatio cap. 5. Et surrexit Iudas qui vocabatur Machabaeus.

Articulus 3.

Recitatur hic, qualiter filij Mathathiae exequuti sint inclyti patris sui p̄cepta in bellis, & excellentia Iudae Machabaei hic declaratur. [Et surrexit] i. ad actus strenuos se erexit Iudas, & adiuuabant eum fratres sui ac ceteri, qui se coniunxerant patri eius, & p̄raliabantur p̄ralium Israel cum Iudaeis. Id est, alacriter & iucunde exercuerunt p̄ralia pro communi bono Israeliticae plebis. Exercuerunt enim p̄ralia ex virtute multiplici, videlicet ex charitate Dei & proximorum, ex zelo iustitię, ex fortitudine quae est virtus cardinalis, atq; ex laetitia quae Deo cultum & ceremoniam exhibet. Signum autem virtutis, est delectatio acti omni annexa. Ideo quod Aristoteles quaerit in Ethicis, an fortitudo habeat delectationem in actibus suis, ex isto habet responsonem. [& dilatauit gloriam populo suo.] i. famam & iucunditatem auxit vndiq; Israeliticae plebi. [& induit se loriceam sicut gigas.] i. immo veraciter gigas fuit, non corporis mole, sed operum strenuitate. [& succinxit se arma bellica, sicut in p̄lijs,] & protegebat castra Iudaeorum Israel [gladio suo.] i. similis factus est leoni in operibus suis, quae sicut leo est fortissimus bestiae, ad nullius pauens occursum, sic ipse fuit p̄tū fortissimus virorum, nullum metuens inimicorum. [& sicut catalus leonis rugiens in venatione,] i. Nam

perijt

2. par. 35.

1. Mach. 1.

pro. 30.

hic

confortado, vel ut aliqui dicunt, in signum qd parati erant se morti exponere pro lege tenenda, siue ut Deus dignaretur attendere & implere promissiones, quas in Deuter. repromisit zelatoribus & obseruatoribus legis, qd si daret eis victoriam contra amulos legis. [de quibus libris scrutabantur gentes similitudinem simulachrorum suorum, si gentiles inquirebant comprobare culturam idolorum suorum, quia ex libris legis probabant in tabernaculo Moysi ex precepto Dei fuisse similitudines siue imagines Cherubin, iuxta illud Exo. 25. Duos Cherubin aureos & productiles facies ex utraque parte oraculi. Hac aut probatio fuit inefficax, quia imagines non erant positae ibi ut adorarentur vel colerent, neque ut res quas representabant, uel angelici spiritus, colerentur uel dii, sed ad designandum qd mentes illa angelica iugiter creatori adstant ad obsequendum, Gentiles aut ista scrutantes ex lege, fuerunt eruditi, & forsitan philosophi, cognoscentes esse unum summum Deum, & nihilominus deos suos colentes: immo quidam philosophi, ut Porphyrius, concesserunt legem Moysi esse datam a Deo, nec idololatriam esse in lege prohibitam nisi Hebraeis, dicentes qd Deus altissimus uoluit solus coli ab illis, non tamen uoluit deos non adorari ab alijs gentibus, ad quod allegabant illud Exod. 22. Dns non detrahes. Et illud Exo. 21. Si dixerit seruus, diligo dnm meum, offeret eum dñs dñs. Contra quam stultam opinionem arguit Augustinus in lib. de ciuitate Dei, & attulerunt ornamenta sacerdotalia, iad ostendendum qd libenter eis uterent in templo Dei, si possent, & extra, si liceret, & primitias & decimas, quae solebant in templo offerri. & suscitauerunt, i. ad inuocandum Deum induxerunt Nazareos, uel quosdam specialiter Deo consecratos, qui impleuerant dies voti sui, quo uouerant se Deo vacaturos ad certum tempus, quo expleto, debebant sacrificia quadam offerre Deo, prout Numer. 6. scribitur. Aliqui uero erant Nazareei per totam tempus uitae suae, ut Samson & Samuel. Vnde Iudic. 16. loquitur Samson Nazareus sui, consecratus dño sum de utero matris meae. Iudic. 13. patet de Samuele 1. Reg. 1. & 2. & clamauerunt uocem magna in caelum, i. ad Deum caeli, cui magnitudo uocis accepta non est, nisi in quantum procedit ex magnitudine deuotionis & pia affectionis, [quid faciemus istis, & quo eos ducemus?] quasi dicant, Dolemus qd non possumus uti ornamentis sacerdot talibus, alijsq; praedictis in templo, nec illuc ducere Nazareos. Idcirco tu dñe inueni. & sancta tua conculcata sunt & contaminata, i. sacra templi loca ingressi sunt peruersi, & contaminauerunt ea uitijs gulae atq; luxuriae ac idololatrijs, prout secundo libro clarius continetur. [Et sacerdotes tui facti sunt in ludum & in humilitatem, i. propter tam abominabilia scelera plorauerunt & humiliauerunt se & sunt despecti. Quomodo poterimus subsistere ante faciem eorum, nisi tu Deus adiuues nos? & tuis exclaimauerunt, i. buccinis sacerdot talibus ceceinerunt ad impetrandum auxilium Dei, sicut in Iosue fecisse leguntur. Et post hac constituit Iudas duces populi, i. exercitum suum ordinate distinxit, & quosdam quibusdam iuxta legem praefecit, uel tribunos & centuriones & pentecontarchos & decuriones. Porro tribunus praefuit bellatoribus millibus, centurio centum, pentecontarchus, i. quinquagenarios praefuit quinquaginta, decurio decem, de quibus 1. xo. 18. legitur: Constitue tribunos & centuriones & quinquagenarios & decanos. & dixit Iudas his qui edificabant domos, & sponsabant uxores, & plantabant vineas, & formidolosis, ut rediret unusquisq; in domum suam secundum legem. Nam in Deuteronomij volumine iussum fuit, ut tales redirent ab exercitu ad propria loca, qui de nouo crexerat sibi domum aut vineam, aut sponsam acciperent, seu pauidi cordis erant, ne desiderio nouae rei & timore separandi ab ea, uel ex formidine mortis fierent ad bella inepti, aliosq; redderet pauidos. & mouerunt Iudas & sui, & etiam hostes, castra, i. turmas suas, & ait Iudas bellatoribus suis: Accingimini, i. armis accingite uos, & estote filij potentes, i. fortes corde & corpore, confidentes in Deo, [qm̄ melius] i. comendabilis, magisq; meritorium, est uobis mori in bello iusto ex parte nostri, qd inimus ex charitate & zelo iustitiae pro diuini cultus & boni communis defensione, quod aequipollet martyrio, [qm̄ videre mala gentis nostrae & sanctorum] i. aduersitates, in ortes & prophanationes populi nostri & sacrorum locorum. Sicut aut fuerit uoluntas in caelo, sic fiat.]

¶ Explanatio cap. 4. Et assumpsit Gorgias quinq; millia uirorum.

Articulus 4.

1. Mach. 3. **E**Xequutio belli, de cuius apparatu dictum est in praecedentibus, describitur hic. Et assumpsit Gorgias quinq; millia uirorum & mille equites electos, ut in ipsa nocte improuise superueniret exercitui Iudae, & occideret eum. Erat enim Gorgias in huiusmodi bello caute, insidjs & circumuentibus plurimum tritus. [Et filij qui erant in arce, i. quidam gentiles in arce morantes, serant illis duces] i. itinera aptiora ostenderunt Gorgias & suis. [Et audiuit Iudas] i. machinationem Gorgias, quae fuit sibi per aliquem reuelata, Deo sic ordinante. [Et surrexit ipse] Iudas, & potentes, i. fortes uiri qui secum erant, [percutere uirtuorem exercituum regis, i. ad interficiendum improuise totum reliquum agmen Antiochi missum a Lyfia, ut sic arte illuderetur, & industria iusti, fraudē impij superaret.] Adhuc etiam disper-

sus erat exercitus] Gorgias [a castris] i. ab exercitu illo magno a Lyfia missus, ad quem exercitum nondum reuerfus fuit Gorgias cum suis, [et uenit Gorgias in castra, i. loca castrorum seu tentoria, Iudae nocte, & neminem inuenit, & querebant eos in montibus.] In libro isto specialem difficultatem intelligendi textum, inducit frequens uariatio nominum & uerborum, quo ad numerum seu de numero singulari ad pluralem, & conuerso, atq; relatio ad diuersa, & introductio appositioy: tertiae personae sine expressione suppositioy. Ideo ad intelligentiam literae necessarium est, circumstantiam eius & praecedentia ac sequentia intueri. sic & nunc cum singulariter dictus est, uenit Gorgias, & neminem inuenit, pluraliter addit, & querebant eos in montibus, Senfus est, qd Gorgias & sui querebant Iudam atq; exercitum eius in montibus, ad qd putauit Gorgias Iudam & suos ex timore fugisse. Ideo subdit, [qm̄ dixit] ipse Gorgias, [fugiunt hi a nobis, & cum dies factus esset, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus uirorum tantum, qui tegumenta & gladios non habebat:] & hoc propter paupertatem, ut Iosephus & Magister in historijs dicunt. Alijs nonnullis uidef hoc itare non posse, quia capitulo praecedenti narrat Iudas & sui in duobus praelijs pualuisse, & spolia occisoy: tulisse. Ideo dicunt, correctum textum hunc esse, quonia tegumenta & gladios non habebat. ac si dicat: Ideo non fuerunt cum Iuda, nisi tria millia, quia non habuerunt arma & enses, p pluribus. Quauis autem hoc dictum apparentiam habeat, securius tamen uidetur sequi primam expositionem, quia & libri correcti communiter habent, [Qui non:] quia & Iosephus ita refert, qui tamen scribit octo millia fuisse occisa de exercitu Seron, ut patuit in expfitione praecedentis capituli. Itaq; dici potest, qd tria millia ista non habuerunt tegumenta & gladios ad sufficientiam: sicut aliqui dicunt nudus, quia male seu parum uestitus. Deniq; 1. Reg. 1. Regu volumine legitur: Cumq; uenisset dies filij, non est inuenus ensis & lancea in manu totius populi qd erat cu Saul & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius: & tamen ante praelium illud Saul cu suis expugnauerat Ammonitas, ut legit 1. Reg. 11. Estq; pbabile qd eoy: spolia abstulit, inter quae erant & arma, [et uiderunt] hi qui erant cu Iuda [castra gentiu valida & loricatorum] esse pedites aduersariy: [et equitatus] i. equites, [in circuitu eoy:] pro defensione & subsidio peditum. [et hi] puta equites, erant [docti ad praelium.] Iudae autem non erant exercitati in bellicis rebus, nisi forsitan quidam eoy: ad aliquantulum tempus. [et ait Iudas uiris qui secum erant:] Ne timueritis multitudinem eorum. Memenote quomodo salui facti sunt, i. a morte & occisione Aegyptioy: erepti, [patres nostri in mari rubro,] i. in sicato fundo maris illius. tanquam dicat, non propterea & humana, sed diuina uirtute pualere confidite. [et nunc clamemus in caelum] id est, ad Deum caeli tam seruicide, ut oratio nostra ad ipsum ptingat, qui tamen uere ubiq; est, iuxta quod Ecclesiast. 35. dicitur: Oratio iusti penetrat caelos. [et miserabitur nostri dñs, & memor erit testamenti patrum nostrorum.] i. patrum quod iniit & percussit cum eis, dicens, qd pugnantes in ipso confidentes iuuaret. Itaq; Iudas impleuit illud Deute. 20. Si exieris ad bellum, & uideris equitatu & curru, & maiorem qd tu habes, aduersarij exercitus multitudinē, non timebis eos. Appropinquante aut praelio, stabit sacerdos ante faciem exercitus, dicens: Audi Israel, vos hodie contra inimicos uros pugnae comitit, nolite metueri, nolite cedere, qd dñs in medio uestri est, & pro uobis dimicabit. [et leuauerunt alienigenae] i. exercitus Lyfia: oculos suos, & uiderunt eos] i. Iudam & suos [uenientes ex aduerso, & tuba cecinerunt, qui fuerant cum Iuda,] in signum audaciae & confidentiae magnae in Deo. Nempe scdm Iosephum, Iudas inter cetera dixit ad suos: Etiam nudis corporibus pugnare debemus & Deum inuocare, qui sepius nos inermes contra plures & armatos uictoriam fecit acquirere. [et psequutus est] Iudas [alienigenas fugietes.] Et apparuit pars quadam pspiciens de monte] i. pars exercitus quem Gorgias assumpsit, ut Iudas expugnaret, cuius exercitus pars prospexit in campum de monte, in quo Gorgias quaesierat Iudam. [et uidit Gorgias, qd in fugam conuersi sunt sui] i. exercitus ille missus a Lyfia, de quo exercitu Gorgias millia sua accepit. [et successa sunt castra] i. tentoria seu tabernacula suos, quae Iudas succendit illis fugatis. [Quibus illi] puta Gorgias & eius exercitus, [conspicis, timuerunt ualde, & fugerunt omnes in campo alienigenae, & acceperunt] Iudas & eius exercitus [aurum multum & argerum & hyacinthum & purpuram maeoniam & opes magnas:] quae omnia a fugientibus erant relicta in campo. Hyacinthus aut in uerdum p flore, quandoq; p gemma, aliqñ pro genere panni accipit. Has aut diuitias p parte attulerunt mercatores, qui uenerunt ad emendum Iudaeos in seruos, quos suppsuerunt uincendos. [Et conuersi] Iudas & sui a collectione spolioy: [thymnum canebar,] Deo grās referendo, & ei, non suis uirib; uictoriam ascribendo, neq; inaniter gloriadosi deo meruerunt maiorem fortiri triumphum, sicut in textu consequenter describit, quia & ipsum Lyfiam psonaliter contra eos uenietem, cu sexaginta millibus peditu & quinq; millibus equitu superauerunt, nec est difficultas in litera, [et benedicebat Deum in caelum,] [erigedo corda sua cum manibus & uultu ad caelos, iuxta illud Thren. 3. Leuemus corda nostra cu manibus ad dñm in caelos, & uiderunt] Iudas & sui [exercitum fortem] Lyfia, uel factu est, [et orauit Iudas] Benedi-

1. os. li. 12. an. iu. c. 10

ibidem.

1. Reg. 13.

EXO. 14.

1. os. li. 12. an. iu. ca. 10.

Et Saluator Israel liberator & adiutor, immo & beatificator Israeliticæ plebis in te speratis. Incepitq; ludas oratione suam à laudib; Dei, quonia oratio laudibus Dei admixta, exaudibilior est, iuxta illud Psal. 17. Laudans inuocabo dñm, & ab inimiciis meis saluus ero. [qui contriuisi impetii potentis] i. Goliæ gigantis, [in manu David,] qui [vt 1. Reg. 17. legit] dixit Goliæ Dabit te dñs in manu mea, & auferam caput tuum. [et tradidisti castra alienigenar;] i. Philistinor; [in manu Ionathæ.] quod qualiter factum sit, 1. Reg. 14. diffuse narratur, [Conclude] i. coarctata & vince [exercitum istum in manu populi tui Israel,] & confundant in exercitu suo] i. in præsumptione & confidentia, qua de sua multitudine præsumunt & extoluntur. Vel, in exercitu suo, i. in debellatione sui exercitus, quia hoc eis confusibile erit, q; tantus eor; exercitus à nobis multo paucioribus fuerit debellatus. [da illis formidine, & tabefac] i. stupidam ac debilem reddet [audaciam virtutis] i. potestatis seu turmæ [eorum.] Sic enim ad libitum alterare hominum corda, Deo est proprium, sicut est dictum. [et commoueat contritione sua] i. de sua destructione ipsimet admirent, quia omnipotentiam suam, operationemq; intimam & secretam ignorant. [Deiçe eos gladio diligentiu te.] Cognouit enim ludas, q; ipse & fideles qui erant secum, erant in charitate. Hoc in quantum cognouit vel pphaliter per certa charitatis opera atq; iudicia, vel certitudinaliter ex reuelatione diuina seu inspiratione occulta. [Et commiserunt prælium, & ceciderunt de exercitu Ly sia quinq; millia viros.] Videns aut; Ly sias ludæor; audaciam, quia parati sunt aut viuere] cum liberate & obseruantia legis, [aut mori fortiter.] i. virtuose pro defensione cultus diuini & boni cõmunis, [abijt Antiochiam.] Præterea ludas tor sortitus victorias, sollicitus fuit de renouatione cultus diuini, vt subdit. [Dixit aut; ludas & fratres eius ccc cõstiti] i. cõstruendi, victi, dissipati [sunt inimici nostri] pro magna parte, [ascendamus nũc] Hierosolymam in alto sitam, [mundare sancta & renouare.] i. ad purgandum sacra loca, templum atq; altaria à gentilibus prophanata, & ad renouandum cultum Dei in eis. [Et congregat; est omnis exercitus, & ascēderunt in montem Sion, & viderunt sanctificationem deserti] i. templum quasi in solitudine versum, [et altare] tam thymiamatis q̄ holocausti, [pphanatum] quia sup vnum illoꝝ posuerat sceleratissimus Antiochus idolum louis, & in atrijs templi virgulara nata, sicut in [satu] i. in nemore, [et pastophoria diruta] i. destructas mansuiculas quæ erant in circuitu tēpli pro reuic sacerdotũ dum ministrabāt, seu refectione offerentiũ hostias, quæz parte, cedēt in elum eor; inibi comederūt. [Et sciderūt vestimēta sua] præ dolore, in q̄ ostēderunt feruidum zelum quem pro diuinæ maiestatis honorificentia habuerūt. [et exclamabant tubis signor;] i. tubis p quæ multa significabant, clangeruntq; tubis lugubri sonitu, vt sic ad ampliorē prouocarent lamentationē in casu tam tristi. Deniq; per hanc clangorē tubarum populus excitabat, dum castra erāt mouēda. Populus quoq; & principes cõuocabant ad gratiāda consilia. In bellis quoq; & festis ac epulis erat vsus tubar; istar; prout Numero. 10. plenius scriptum est. [Tunc ordinauit ludas viros] i. fortes & strenuos milites, [vt pugnaret; aduersus eos qui erāt in arce:] ne impij illi molestias inferret per iacula, purgātib; tēplum. [et elegit sacerdotes sine macula:] i. quos putauit magis deuotos, qui erāt magis idonei reformare collapsa, & purgare polluta, [et tulerunt] i. extra tēplũ portauerūt [lapides cõtaminationis,] ex quibus cõstructa fuit ara louis circa altare Dei, sup quod positũ fuit louis simulacrũ, vt patuit primo caplo. [in locũ immundũ] i. vilem & sordidũ, in detestationē idololatriæ. [Et cogitauit de altari holocaustor; quod prophanatũ fuerat] per hoc, q; status louis superposita erat ei, [quid de eo faceret. Et incidit illi] ex illuminatione diuina [cõsiliũ bonũ, vt destrueret illud] propter abusiones sacrilegas in eo commissas, ne forte esset illis in opprobrium] i. ne ipse ludas & sui sustinerēt confusionē, si altare illud relinqueret integrũ, qd sic erat per idololatrias violatũ, [et demoliri sunt] i. destruxerūt [illud, & posuerūt lapides eius in monte domus] i. in monte Sion, in quo tēplũ fuerat situm [in loco apto] i. mundo, eo q; lapides illi primo erāt consecrati ad cultũ & sacrificia Dei. [quo ad usq; veniret ppheta, & responderet de eis] i. ex diuina reuelatione doceret, quid esset agendũ de illis lapidibus, seu cui essent vsui deputandi. [et acceperūt lapides integros scdm legē] i. non sectos, iuxta illud Exo. 12. Quod si altare lapideum feceris mihi, non edificabis illud de sectis lapidibus. Et Deute. 27. scriptum est: Edificabis altare domino de lapidibus quos ferrum non tetigit, i. de saxis informibus & impolitis, cuius præcepti ratio literalis ac mystica ibi expressa est. [et edificauerunt altare holocaustorum] [nouum, secundũ illud qd erat prius,] i. instar altaris prioris quod destruxerunt. [et edificauerunt sancta,] i. exteriorē tēpli partē, quæ dicebatur sanctũ seu sancta, in qua erat altare thymiamatis, reparauerūt, in quibus erat corruptũ aut læsum. [et q̄ intra domũ erāt intrinsecus] i. interiorē partē tēpli, q̄ dicebatur sancta sanctor; [et q̄dem] i. eides seu mansiones sacerdotũ, q̄ erāt in gyro atrij tēpli, in quibus tempore officij morabant. [et atria sanctificauerunt:] extra pando virgula ex eis, & aqua lustrationis cum oratione eadem aspergendo. [et fecerunt sancta noua vasa.] iam em̄ ex frequē-

ti vis

ti victoria, spolijs hostiũ, auro & argento fuerunt ditati. Et per vasa intelligunt quecũq; instrumenta & vtenilia cultus diuini in templo. Antiochus naq; rapuerat omnia. [et intulerunt cadelabrum aureũ,] sup quod erāt septem lucernæ seu lapades aureæ, [et altare incensor;] sup quod ponebat & cremabat incensum boni odoris, vt esset in templo odor suavis, non afflictiuus, ex crematione animalium, quæ in holocaustum comburebant. [et mensam] ppositionis [in tēplũ] hæc tria stabāt in prima exterioriq; parte tēpli. Atq; vt dominus Exo. 26. iussit, mensa ponebat in parte aglonari, cadelabrum in australi, altare intēsi in medio ex opposito sancti sanctor; [et incensum posuerunt sup altare] thymiamatis, quod ex aromaticis speciebus fuit confectum, & congruo tempore incendebat, put Exo. 30. legitur. [et accēderunt lucernas] septem [quæ sup cadelabrum erāt] tres ex vno latere, tresq; ex altero, & septima in supremo cadelabri, sicut Exo. 26. describit plenius. [Et posuerunt sup mensam panes ppositionis] calidos sabbato, [et appēderunt vela:] vnum in medio tēpi inter sancta & sancta sanctor; aliud in introitu tēpli, de quibus velis & eor; materijs ac formaturis, habetur Exo. 26. Prædicta quoq; inungebant oleo vnctionis, quæ admodũ Exo. 30. fieri iussum est, ad quod pertinere potest quod subdit; [et quod mouerunt omnia opa quæ fecerāt.] Illa naq; inunctio, fuit q̄ cõsummatio oper; p̄dictor; [et ante matutinũ] i. aũ aurorã [surrexerunt quinta & vicesima die mensis] nomine Casleu, de quo dictũ est sape, [centesimi] & quadragessimioctauo anni] Græcor; [scdm tempus] i. eodẽ die renouatũ est tēplum à Iuda & suis, quo die in specie fuerat pphanatũ ab Antiocho euolutis tribus annis. Anno em̄ centesimo quadragessimioquinto, vicesimo quinto die mensis Casleu, extitit prophanatum; anno autem centesimo quadragesimo octauo, 25. die mēsis p̄fati, est renouatũ quod non est casualiter, sed diuina puidētia factũ, q̄ iuxta mēsurã culpæ, infligit mēsurã pœnæ, renouatũ est, in quã [in canticis] i. psalmis & laudibus Dei, [et citharis] i. musicis instrumentis ad mouendum factis, [et cinyris & cymbalis,] & cecidit omnis populus] ibi præfens [in faciem] p̄ferrens se Deo humiliter ad gratiãdum & exorandum. [et fecerunt dedicationem altaris octo diebus] i. dedicationē seu consecrationē altaris vno die factã, celebrauerunt septẽ diebus sequentibus. Quæ admodũ in Ecclesia festa solennia habent octauã, quod inde dicit tractum, [et obtulerunt holocausta, & salutaria laudis] i. hostias grãz actionis, pacificas, spontaneas, & votiuas, [et ornauit faciem tēpli coronis aureis:] quonia rege cæli iuuate, regibus terræ præualuerunt. [et scutulis] i. paruis & scutis, in signum triumphor; eis desup concessor; [et statuit Iudas] quẽ fecerūt principẽ sacerdotũ, [et fratres eius, vt agat] i. celebret [dies dedicationis altaris, ab anno in annum] p̄ dies octo, à quinta & vicesima die mensis Casleu, [cum lætitia] i. mentis, & gaudio redundãte ex corde in corpus, de cuius festiuitate dedicationis fertur Ioan. 10. Facta sunt ençnia in Hierosolymis, & hyems erat. Mensi etenim Casieo correspondet December, quis interdũ Nouember in parte, & edificauerunt in tempore illo montem Sion] i. in monte illo pro defensione tēpli munimenta fecerunt, Ideo subdit, [et per circuitum eius muros altos, & turres firmas.] Iosephus refert, murum in circuitu ciuitatis & turres altissimas edificauit Iudas, ne quãdo venirent gentes, & conculcarēt eum & templum & edificia eius in monte Sion constructa, & munivit Bethsuram, i. vrbe[m] sic dictã, quã tam fortiter muris & turrib; roborauit, q; ea quasi fortalicio seu castro contra hostes poterat vti, præsertim contra Idumæos. Vnde subiungit, [vt haberet populus] Idumæor; [munitionē contra faciem Idumææ.] Quemadmodum enim Esau psequutus est fratrem suum Iacob, sic Idumæi ludæos, prout etiã in Abdia propheta plenius continet. Postremo, præter præteritam altaris dedicationem, habuerunt ludæi festum dedicationis tēpli Salomonis, vt patet 3. Reg. 8. & fuit [vt dicit] septimo mense scdm cõputũ Hebræor;. Habuerunt etiam festũ dedicationis tēpli post reditum à Babylone constructi, vt patet 1. Esdr. 3. & vt in Scholastica fertur historia, illa duo festa in diffuetudinē transferunt ex tempore quo istud cœpit seruari. De quo Iosephus: Hanc, inquit, festiuitatem celebramus, vocãtes eam lumina, i. festum luminum, eo q; præter spem hoc nobis splendidũ lumen colendæ religionis apparuit.

Declaratio Cap. 5. Et factum est vt audierunt gentes in circuitu. Art. 5.

Describunt hic varia bella atq; victoria Iudæ contra manentes, quæ prosperitati Iudæor; cõmuniter inuidebant, sicut in Esdra & Nehemia p̄cipue innotescit. [Et factũ est, vt] i. postq; audierūt gētes in circuitu] Iudæor; morãtes, [q; edificatũ est altare tēpli & sanctuarium] i. ipsum tēplum [renouatũ est] i. instauratum in suo decore & cultu, [vt prius] i. ante quã ab Antiocho pphanatũ [citãt; sunt valde,] ex inuidia, & quia idololatra erāt, [et cogitãt; tollere genus Iacob] i. de crederunt trucidare Iudæos quĩ erāt inter eos. [et cœperunt occidere quoscã de populo] Iudæor;. [et debellabat Iudas filius Esau] s. Idumæos, [et eos qui erant in Arabathane] i. vrbe seu regione sic dictã, [q; circũ sedebant] Iraelitas] i. arctãbat Iudæos. [et recordatus est malitiam] filiorum [Esau] i. habitatorum loci sic nominati, vel uatorum ex viro sic dicto, [qui erant populo] Iudæorum [in la-

I. MAC. 12. EXO. 26. EXO. 25.

EXO. 25.

I. MAC. 1. 2

I. Mach. 1.

IOSE. II. 12. ANT. I. U. CA. 10.

GENE. 33. ABDIÆ 1.

2. PARA. 3.

IOSE. II. 12. AN. I. U. CA. 10.

queum & scandalū] decipiendo, impingendoq; eos. [& anathematizavit] i. maledixit [eos] zelo iustitiæ, tanq̄ aduersarios Dei & populi sui, [& incēdit eos in turribus, & tranſiit ad filios Ammon, & inuenit manu fortē] i. robur exercitū Ammonitarū. [& Timotheum dū eē eorū, & cōtriti sunt] Ammonitæ [in cōspectu eorū,] videlicet Iudæ & suorū, immo ab ipso Iudæ & suis, [& cepit laſer] i. urbē famoſam sic appellatā, [& filios eius] i. habitatores seu vicōs aut oppida subiecta. [Et cōgregatæ sunt gētes.] Describit hic qualiter Iudæi habitātes in terra Galaad, & itē Iudæi habitātes in Galilæa, miserūt ad Iudæ & ad fratres ei⁹ p̄ subuētiōne, & planus est textus. [Ut audiuit autē Iudæ & populus eius sermones, cōuenit in cōſuetudine] i. copioſa fidelium multitudo, [cogitare] i. ad inquirēdum & deliberādum, [quid facerēt fratribus] i. proximis [suis, qui in tribulatiōe erāt, & expugnabant ab eis] i. ab inimicis suis, de qb⁹ dētū est suprā. Ex his elicit, q̄ in arduis causis sit cōuocādū & celebrādū ḡnale concilium. [Dixitq; Iudæ] post diligētem inquisitionē [Simoni fratri ſuo: Elige tibi viros, & vade & libera fratres tuos in Galilæa &c. Et dati sunt Simoni viri tria millia, & assumpti eos] puta Iudæos, [qui erāt] habitātes [in Galilæa, cū omnibus quæ erāt illis], cū omnibus rebus ad eos ptinentibus, [& adduxit eos in Iudæā,] ne amplius infestarent ā gētibus. [Et Iudæ & Ionathas] qui secū ceperūt octo millia, quia ad acriora p̄gebat bella. [& occurserūt eis Nabuthæi] qui vidēt fuisse quidā ex Israel sic vocati, & ipsius Iudæ amici. [& factū est diluculo] cū eleuaſſent Iudæ & sui oculos suos, ecce populus multus, cuius nō erat numerus. [p̄ hyperbolē, & erāt gētiles portātes scalas & machinas, vt cōprehenderēt munitionē] i. fortaliſſimum in quod Iudæi cōfugerāt. Et vidit Iudæ quia cepit bellum illos gētiliū, oppugnatiū locum illum munitū, & eos q̄ erāt in illo, [& clamor belli] i. bellatūm, vel sonus collisionis armorū, machinarumq; bellicarū, [aſcēdit in cælum] i. multū alte, [& venit tribus ordinibus post eos.] Diuisit em̄ exercitū suū in tres partes, & sic tribus agminib⁹ distinctis, aggressus est impios illos ā tergo, [& exclamauerunt tubis hi qui erāt cū Iudæ,] iuxta illud Num. 19. Si exieritis ad bellū de terra v̄stra cōtra hostes, clāgeris viulātibus tubis, & erit recordatio vestri corā dño Deo vestro, vt eruanini de manibus inimicorū vestrorū. [& clamauerunt in oratione] quæ est sp̄ialis & sonātissima tuba. [& cognouerūt castra], i. exercitus Timothei, quia Machabæus est, cuius p̄ſperitatem & fortitudinem erāt experti. [& proſuſerunt eos plaga magna, & ceciderūt ex eis fere octo millia viros. Et diuertit Iudæ in Maſphat] i. ad urbem gentiliū sic vocatā, non in Maſpha, quæ fuit vrb̄ Iudææ. [Deinde describit alia ac maior debellatio Timothei ā Iudæ. Et miſit Iudæ speculāri exercitū] i. quosdā indutrosos miſit de suis ad cōſiderādum quātitatem ac diſpoſitionem exercitus Timothei, [& renunciauerunt ei,] videlicet Iudæ, quia conuenerunt ad eum] i. ad Timotheum, omnes gentes quæ in circuiſu noſtro ſunt. Et dixit Timotheus Si tranſierit Iudæ ad nos prior &c.] tranſiretando p̄ torrentem ad nos, [nō poterim⁹ ſuſtinere eum] quia tranſfretatio illa fuit ſignum audaciæ & confidentiæ magnæ, quæ multum valet in prælio. [Et congregauit Iudæ viros ſos Israelitas, qui erāt in Galaaditide] i. in terra Galaad, q̄ten⁹ secū morantē cū ſecuritate in terra Iudææ. [Erāt autem Iudæ congregans extremos] i. vltimos, ne quis hostium improiſe irruens percuteret eos, quem admodum Amalechitæ in deſerto percuſſerunt extremos & laſſos agminis filiorum Israel, prout in Exod. 17. & Deutero. legiſ. [& exhortabat populum p̄ torā viā] per ſeipſum & per ſcribas ſacerdotes quos habuit ſecum, admonendo populum ad virtutes, & grates Deo reddendas. [Et aſcēderunt in montem Sion], i. in templum ſitum in monte, & obtulerunt holocauſta,] pro gratiarum actione, [q̄ nemo ex eis cecidiſſet, donec reuerterent in pacē] quod fuit non ſolum magnum beneficium Dei, ſed & grande miraculum, cum in obſidionibus, de quibus in textu ſit ſermo, ſoleant fieri ſtragēs v̄ring. [Et in dieb⁹ quibus Iudæ] & fratres eius erant abſentes, caudiuit Iosephus & Azarias princeps virtutis] i. exercitus ſecum relictū. Nam hi duo erant ā Iudæ relictū pro custodia terræ Iudææ, [res bene geſtas] ā Iudæ & fratribus eius, [& prælia quæ facta ſunt, & dixit] Azarias ille ad Iosephum [Faciamus & ipſi nobis nomen], i. famam præclaram. [& præcepit] Azarias [his qui erant in exercitu ſuo,] vt pergerent ſecum ad pugnam, ad quod non fuerunt obligati, quia ā ſuperiori ſuo, hoc eſt, ā Iudæ ſuit ei prohibitum aſſumere bellum, ipſo Iudæ nondum reuerſo. [& abierunt Iamniā], i. ad prouinciā ſic vocatā. [Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiā illis, & ceciderunt de p̄ſo Israel ad duo millia, & fugati ſunt Iosephus & Azarias.] cuius deiectiōnis triplex cauſa aſſignatur ex litera, Prima, quia contra virtutē obedientiæ iuerunt ad prælium. Secunda, quoniā ex vanitate moti fuerunt, hoc eſt, deſiderio famæ & laudis humanæ. Tertia, quia non erant de ſemine Mathathia, per cuius filios Deus præ ordinauit populo ſuo victoriā dare. [Et viri Iudæ] i. ipſe Iudæ poſſimū & fratres eius poſt eum, deinde propinqui & familiares auxiliarij eius, [magnificati ſunt valde] poteſtate, honore, fama, triumphis & chariſmatibus gratiæ Dei. [Et conuenerunt ad eos fauſta acclamationes] i. quidā gentiliū, viſa tot victorijs & p̄ſperitatibus Iudæ ac fratru⁹ & viros ipſius, ve-

nerūt ad ipſos, ad cōponendū cū eis pacē & amicitia cclamabātq; eis fauſta, i. laudes de e⁹ fortunjs ſeu p̄ſperis eorū ſucceſſib⁹. [In illa die ceciderūt ſacerdotes in bello,] q̄d qdam exponūt de p̄dictis Iosepho & Azaria, q̄ dicunt fuiſſe de ſtirpe ſacerdotali, q̄ tñ in textu legūtur fugari, non interfecti. Poſſet quoq; exponi de ſacerdotib⁹ quibusdā p̄fectis cū eis ad p̄lium. [dum voluit fortiter facere], i. qñ ſacerdos ille quicūq; p̄ſumpſit ſe fortiter acturū, [dum ſine conſilio] verē prudētia p̄xit in p̄lium. [& videt ſcriptura iſta quaſi deſpectiue loqui de illis, & ā numero plurali ad ſingularē deſcendit, ſicut ſit in libro iſto frequenter.]

[Explanatio cap. 6. Et rex Antiochus pambulauit ſupiores regiones.] Art. 6.
Mors vitioſi Antiochi, & regnatio filij ei⁹, atq; cōgreſſio Iudæorū cōtra eū, hic deſcribitur. [Et rex Antioch⁹ pambulauit] egrādo [ſupiores regiones,] ad colligēdū tributa ab eis. Specialiter autē nitebat vrbē quādam ditiffimā, Elimaidē noīe, ſpoliare; ſed nequit, qm̄ habitatores vrbis illi⁹, agnita ei⁹ rapacitate, fugauerūt eū. Cūq; abiret cū ingēti triftitia, venit qdā annūciās ei, q̄tas ruinas & mortes ſuſtinerūt duces ac ſubditi ſui ā Iudæis. [& q̄a diruerūt] i. q̄ Iudæ ac ſui deſtruxerūt [abominationē] i. idolū Iouis collocatū ab eo ſup altare tēpli. [& ſanctificationē] i. templū [circūderūt muris excelſis. Et factū eſt vt audiuit rex ſermones iſtos, expauit] Antioch⁹ [his auditis,] & cōmot⁹ eſt valde] admiratiōe, ira & impatiētia. immo ſicut infra 2. Mach. 9. habet, replet⁹ furore, iuſſit ſine ceſſatiōe agitari curru, ſup quē ſedit, cōminās Iudæis & tēplo ac vrb̄ Hierſm, moxq; ex curru cū impetu cadēs, [ſuis ei⁹ viciq; ad mortē.] Et incidit in lāguorē p̄ triftitia] & etiā ex illa ruina. Sigdē ſpūs triftis exiecat oſſa, atq; vt iterū Salomon p̄teſtaſt: Sicut verm̄ nocet ligno & tineā veſtimēto, ita triftitia nocet cordi. [& dixit amicis ſuis: Reſceſſit ſomn⁹ ab oculis meis] ex inquietudine phātaſie, ſollicitudine & timore. Vñ & Nabuchodonofor ex viſiōe ſua p̄terit⁹, ait: Sermo reſceſſit ā me. [Et dixit i corde ſuo: In q̄ta tribulatiōem deueni, & in q̄s fluct⁹ triftitiæ, in q̄ nūc ſum, q̄ iucūdus erō & dilect⁹] amicus, qui b⁹ cōplacū, ā qb⁹ & illuſtris q̄ſi anonomatice ſum vocat⁹. [Nūc vero remiſiſcor & malorū q̄ ſeci] i. Hierſm. Cognoui ergo, q̄a p̄pterea inuenerūt me mala iſta] Ecce quō vexatio dedit huic impio intellectū. [Et vocauit Philippi vñ de amicis ſuis] cui dedit inſignia regalia, cōmittēs ei adminiſtrationē totī regni ſui, quāſq; filij ſuus Antioch⁹ ap̄t⁹ eſſet ad regimen. [Et mortuus eſt illic Antioch⁹] ſceleratiſſim⁹, [anno 149.] regni Græcorū, & ſic regnauit vix annis 12. Cœpit nāq; regnare anno 137. vt patuit ſuprā, ſicq; illud Iob 17. (Iniq; ante tēpus ſuū ſublatus ſunt) in ipſo impletū eſt. Vñ & ait Eccē 8. Nō ſit bonū impio, nec p̄iogen⁹ dies eius, ſed q̄ſi vmbra p̄terit⁹, q̄ nō timēt faciē Dei. Circa hūc locū Ioseph⁹ ſcribit Miror Polybitū, q̄ vir bon⁹ exiſtēs, dicit ideo perſiſſe Antiochū, q̄ voluit tēplū Dianæ in Perſide deuaſtare. Qui em̄ nullaten⁹ egit peccatū, ſed tm̄ cogitauit, nullo reatu tenet. Ex qb⁹ verbis elicitur quidā Ioseph⁹ aſſimilaſſe, nō eſſe culpā in cogitatiōe aut appetitiōe, niſi p̄cedat in actū. Auctor vero Scholaſticæ hiftoriæ ſic cōcludit: Hic pater ſc̄dm opinionē Iosephi, q̄ lex cōhibuit manum, nō animū. [Et cognouit Lyſias, q̄a mortuus eſt rex:] q̄a ad talia denūciāda multi p̄currūt. [& cōſtituit] ipſe Lyſias [regnare Antiochū filij eius] regis deſuncti. Hoc celeriter ſecit Lyſias, ne adoleſcēs Antiochus veniret ſub tutela atq; regimine p̄ſati Philippi. [& q̄ erāt in arce, cōcluſerāt] Israel in circuiſu ſanctorū.] i. arcauerāt ipſos ſacerdotes & cōſiſtētes cū eis infra ſep̄ra tēpli, ita q̄ nō valebāt libere introire & exire, ſicut cultus Dei exigit. Arx ḡp̄e, Iosepho teſte, altitudinē tēpli vicit. [Et cōuenērūt ſimul & obſederūt] Iudæ ac ſui [eos] q̄ erāt in arce. [& fecerūt balifſtas], i. inſtrumēta ad iaciēda ſpicula cōtra arcē, [& machinas] i. alia bellicā, ad arcē obtinēdā idoneas. [Et exierūt qdā ex ipſa arce de nocte], i. clam, [& adiuerūt ſe illis imp̄ij ex] Israel] reſugio legis, [& abierūt ad regē, & dixerūt] Nos decreuim⁹ ſeruire p̄i tuo] Antiocho iam deſuncto. Iſti fuerūt, q̄ p̄ primo caplo legunt acceſſiſſe Antiochū p̄ licētia viuēdi gētilitē. [& filij n̄i] p̄pter hoc abalienabāt ſe ā nobis,] volētes in iudaismo manereſt & q̄cūq; inueniebant ex nobis, interſiciebant] ā Mathathia & filijs ac adiutoribus ſuis. [Et ecce appli cauerūt hodie], i. tēpore iſto, [ad arcē & munitionē], i. fortaliſſimū] i. Bethſura vrb̄ munierūt] ſicut p̄ habitū eſt. [His auditis, cōmot⁹ eſt rex] & collegit grādē & fortē, ſicut patet in textu, exercitū, in q̄ erāt 30. elephāti docti ad p̄liū, i. p̄ exercitacionē multū dirigibiles facti in bellis. nā & teſte philoſopho, elephāti ſunt iter breua ſc̄p̄ue diſciplinabiles, tāq; de rōne multū participātes. [& applicuerūt] rex ac ſui [ad Bethſurā] expugnādā, [& fecerūt machinas, & exierūt] Iudæi cōſtituto in fortaliſſimo illo, [& ſuccēderūt eas] machinas regis, [& repugnauerūt viriliter] Iudæ em̄ nō poſuit in fortaliſſimo illo cuſtodiedo ac defendēdo, niſi fortiffimorū pugnatōres valde audaces. [& Iudæ reſceſſit ab arce] ad ſuccēdēdū ſuis in Bethſura, [& ſurrexit rex añ Iudæ], q̄a audiuit Iudæ venire, [& cōparauerūt], i. diſpoſuerūt ſe [exercitus] tē regis q̄ Iudæ, [in p̄liū, & elephāti cōnderūt] ſanguinē v̄ræ & mori] i. materiā illā liquidā exp̄preſſā ex v̄ris & moris cruori cōſimilē, [ad cōueniēdū eos in p̄liū.] Ex talis nāq; materiæ intuitiōe puocant ad pugnā, ſicut & equi ex buccinā clāgore, iuxta illud Iob 39. Nō reputat tubæ ſonare clāgore, vbi audierit buccinā, dicit vah. [& diuiſerūt] miniſtri regis [beſtias] i. elephātos, q̄ videntur

Prou. 17.
 Prou. 25.
 Dani. 2.
 Eſa. 28.
 I. Mac. 1.
 Iose. li. 12.
 an. iu. ca. 13.
 Iose. li. 13.
 ant. iu. ca. 14.

maximæ bestiarum, [p regiones, sed & turres lignæ sup eos] f. elephatos, & residuū equitatum hinc & inde] i. ex utroq; latere bestiarum, [statuit] i. ordinate diuisit [in duas partes] sic q; vna pars residui exercit' fuit à dextris bestiarum, alia à sinistris. [tubis exercitū cōmouere] i. ex clāgore buccinarum animare & excitare bellatores ad pugna, [& perurgere cōspicuos] i. milites in legionibus cōdensatos cōstringere seu dirigere ad pcessum, vt sic cōiunctim pgreddentes, nō possent ab hostib' separari ab inuicē. [et vt resulit sol in clypeos aureos & æteos] exercitus regis, [resplenderet motēs ab eis, sicut lapides ignis] ex repercussione radiorū splendētium. Iussit em̄ rex clypeos illos nudari, vt nimiu suis claritatis fulgorē emitterēt, & hoc forsitan fecit ad incuriendū timorē ludæ ac suis. [et distincta] i. ordinate diuisa, [est pars exercit' regis p motēs excessos] per q's iuit, ne q's de exercitu ludæ effugeret p motēs excessos. [et alij] hoc est, alia pars exercit' distincta est & pcessit [p loca humilia,] i. bassa, [et ibat caute & ordinate.] Talis em̄ ordinatio, valde vtilis est in bellis immo scdm Vegetiū, Multitudo inordinata nō est, nisi hostiū victima. [Et cōmouebant] qdā admiratiōe seu horrore oēs inhabitates terrā illam, à qua videri poterat & audiri exercitus ille, [et voce multitudinis eorū] & collisione armorū. [Et appropinquauit ludas & exercitus eius in prælium, & ceciderūt] de exercitu regis sexcenti viri. Porro infra 2. Mach. 5. aliqua aliter recitant de plio isto, q; hic quæ ibi discutiant. [Et vidit Eleazar filius] Saura bestia vnā loriatā loriciis regis, & visum est ei, q; in ea esset rex, & dedit se, vt acqreret sibi nomē æternū, p periculo mortis corporalis p bono cōmuni. [Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens q; à dextris & à sinistris. Et iuit sub pedes elephatis] ppe & infra pedes illi' elephatis, putās q; rex esset in ea, i. in turre supposita bestij illi. [et occidit eū] videlicet elephatē, [et cecidit] bestia [sup ipsum, & mortuus est illic] oppressus mole elephatis, sicut & Samson expirauit sub domo quā deiecit, sed istud factū est in publico bello, in q; p boni cōmunis cōseruatiōe seu pcuratiōe, exponēda est mortis discrimini vita corporalis particulariū psonarū. Quod autē Eleazar' dicit istud fecisse, vt acqreret sibi nomē æternū, in bono accipit, scdm qd ait scriptura: Curā habe de bono nomine, put supra expositū est. Præterea vt Iosephus refert, & Magister in historijs sequit, Eleazar iste fuit frater carnalis ludæ Machabæi, & supra Eleazarus appellat, atq; quart' inter filios Mathathia, nec obstat q; noiat hic fili' Saura, Nā Saura potuit esse nomē matris suæ, sicut & Ioab & fratres ei' in libris Regū frequēter dicūt filij Seruiz. Vel Mathathias alio nomine vocat' est Saura, quædamodū pater David, vocat' fuit Isai & Iesse ac Naas. Nā legi in Regū libro, q; Amasa fuit fili' Abigail filij Naas. Et cōstat q; Abigail illa fuit soror Seruiz, hunc Eleazar' ludas vocauit Mauronem, vt Iosephus scribit. [Et vidēs] ludas [fuit virtutē] i. potestatem [regis & impetū exercit' eius, diuerterant ab eis.] Festinabāt em̄ ad templū redire, & illud munire ac custodire, ne poccuparet à rege, [et fecit rex pacē cum his qui erāt in Bethsura,] pmittēdo eis securitatē, dū modo exirēt fortalicij, & dimitterēt illud sibi. [qd & fecerūt, necessitate quadā cōpulsit.] Et exierūt de ciuitate, qā nō erat eis alimēta ibi cōclusis. [ip̄i custodes loci illius obfessi ibidē à rege, nō habuerūt necessariā vitā.] [q; sabbata erāt terra] i. septim' annus, in quo ludæi terrā nō seminabāt, put Leuiti. 25. habet, q; dñs iussit: Sex annis ferus agrum tuū, Septimo anno sabbatū erit terra, agrū nō ferēs, Sed qualiter istud potuit esse causa penuriæ ludæorū istorū, cū dñs eodē dicat capto. Quod si dixeritis, qd comedemus anno septimo, si nō seuerimus anno sexto: dabo benedictionē meā vobis anno sexto, & faciet fructus triū annorū. Ad qd quidā respondēt, q; beneficiū istud multiplicatiōis fructuū sexto anno, fuit subtractū ludæis post reditū à Babylone, sicut & alia qdā. Hæc tñ respōsio pbat ionē nō habet, nec autoritatē. Ideo dici potest, sicut & infra in isto capto tangit, q; hi qui remanserāt in ludæa de gētibus, cōsumpserāt reliquias eorū, [et terræ nascētū quæ repositæ erāt.] Vel ob aliquā populū culpā, fuit beneficiū hoc subtractū pro tunc in parte vel toto. [Et cōprehendit rex Bethsurā] egressis inde ludæis, [et applicuit castra ad Hierusalē ad locum sanctificationis] i. templi. [et statuit balistas] ad sagittādum contrarios, [et ignis iacula] ad incēdendum, [et tormenta] i. magna instrumenta [ad lapides iactandos, & scorpjos] i. instrumenta [ad emittendum] venenatas [sagittas & fundibula. Fecerunt autē & ipsi] ludas & sui machinas] bellicas, [et pugnaverūt dies multos. Esca autem] i. sufficientia vidualium pro tempore notabiliter longo, [non erat in ciuitate] Hierusalem, [eo q; septimus annus esset] sicut modo expositum est. Quibus verbis p causa subiungitur: [et qui remanserāt in ludæa de gentibus, cōsumpserāt reliquias eorū, quæ repositæ fuerāt. Et remanserunt in sanctis] i. in ciuitate & templo Hierusalem [viri pauci] cum ludæ, [quoniā obtinuerat eos fames] i. ex inopia vidualium, cōpulsit fuerūt occulte exire. Ideo ludas cum suis cito fuisset deuictus p famem ex obsidione, nisi Deus subuenisset p modū qui subdit, & sicut liberauit sanctū David à circūdatione Saulis p aduentū Philistinorū in terram Saul. [Et audiuit Lysias, q; Philippus reuersus esset à Perside &c.] Festinauit ipse Lysias [ire & dicere ad regē] Deficim' quotidie per mortē aliquorum ex nostris &c. [et incumbit nobis ordinare de regno.] Qd. negligimus vtiliora.

[Nunc

[Nūc itaq; dem' dexteras hoib' istis, & faciam' cū illis pacē, & ambulet in legitimis suis &c. Et placuit sermo in cōspectu regis, & misit illos facere pacē, & receperūt illa, & iurauit illis] vçs ludæ & focijs ei', [et] q; nihil ei noceret, nec tēplo; qd iuramentū mox fregit, ingressus lo cū sc̄m munitū, cui' muros dissipari pcepit, vt patet i. textu. Verūm ab hac narratiōe videt 2. Mach. 13. plurimū discrepare, qd 2. libro de ista recitat historia, sicut ibidē dñs cōcedēte tangit.

Declaratio cap. 7. Anno centesimo quinquagesimo oprimo &c. Art. 7

Bella ludæ habita contra successorem predicti regis Antiochi, hic narratur. [Anno 151. Bexijt Demetrius Seleuci filius, ab vrbe Roma] Sicut præhabitū est, Seleucus iste fuit frater Antiochi Epiphani, qui mortuo Seleuco, inuasit regnum ipsius, nepote suo, vçs filio pfa ti Seleuci exclusio, qui filius noie Demetrius, profectus est Romam ad agendū contra auunculum suum Antiochum. Audiensq; ipsum obisse, reuersus est, & ascendit in ciuitatem maritimā: i. iuxta mare sitā, [et regnavit illic.] Atq; vt Iosephus refert, Ciuitas illa fuit Tyrus. [Et factū est, vt ingressus est in domū regni patrū suorū.] i. in urbē atq; palatium Antiochi, quæ fuit metropolis Syria. [Cōprehendit exercitus Antiochum] filium Antiochi Epiphani, [et Lysiam,] ad quos exercitus cōceperat displicentiā & rancorē, pferit illi q; cū Philippo venerūt, quem Antiochus iste [secundū Iosephū] paulo ante occidit. [Et venerūt ad eum] i. pu ta Demetriū viri iniq; ex Israel, [refugæ legis,] [et Alchimus dux eorum,] q; volebat fieri sacerdos. i. princeps sacerdotū seu pōstefex, vt post insinuat. [et accusauerūt populū] ludæorū apud regē, dicētes: Perdidit. i. occidit ludas amicos tuos, quos reperit in ludæa seu alibi. [Et misit rex Bacchidē,] & Alchimū impij cōstituit in sacerdotiū. i. in pontificatū. [et venerūt in ludæā] cum grādi exercitū verbisq; dolosis voluerūt decipere ludæa fratres eius, q; non crediderūt illis iniquis. Porro alij qdam credebāt illis, sicut subiungit: [et cōuenerūt ad Alchimū & Bacchidē] cōgregati scribarū regere quæ iusta sunt, i. ptenētia ad bonū reipub. & ad cōseruationē cultus diuini, [et primi,] [et Assidæi,] q; erāt in filijs Israel, & exgrebat ab eis. i. ab Alchimo & Bacchidē pacem. Porro Assidæi ludæi sunt dicti, q; assidue vacabāt diuinis. [Dixerūt em̄] Homo sacerdos de femine Aaron venit, non decipiet nos. Hi boni viri iuxta suā synceritatem iudicauerūt de alijs, sed decepti fuerūt, & occisi ab impio illo vçs qd 60. viros quæ deceptio habuit in eis rationē pcedere, non culpā. [et incubuit timor & tremor in oīem populū] ludæorū. [hæc cōsiderantē,] cuius timoris signum est [q; dixerūt:] Non est in eis vçs, Alchimo & societate ipsius, [et veritas] vberorū, q; nec iuramenta seruant neq; promissā, & iudicium] i. discretio veræ prudentiæ, seu iudicium rectum in factis. [transgressi sunt em̄] cōstitutū] i. ordinationem inter nos factam. [Et abiit Bacchides ad regem] Demetrium, cōmissa Alchimo regione ludææ. [et fati] agebat Alchimus pro principatu sacerdotij sui obtinēdo & cōseruando. In quo notatur eius ambitio, & scriptura minus dicendo, plus notat, vçs q; importune, impudēt, & per practicas vitiosas conatus sit pōstificatū obtinere & possidere, prout ambitiohis est consuetudo. Numerari etem vitia nequeunt, q; ex ambitione nascunt, ex qua inter cætera oriunt inuidia, suspicio praua, crudelitas, simonia, simulatio, hypocrisis, falsitas, inquietudo, mendaciū, plurius, atq; adulatio, prout in libro de cōsideratione pleniū docet S. Bernardus. [et vidit ludas oīa mala quæ fecit Alchimus &c.] [et fecit] ludas vindictā in filiis de ferrores, [qui legem patrum suorum sanctā dereliquerāt,] qui tanq; apostatæ legis, fuerūt gētibus ferociosiores. [et cessauerunt vltra] exire in regionem] i. adiutores Alchimi, pferit qui erant in arce, non audebant amplius per ludæam discurrere ad p̄dandum & occidēdū ludæos. [Et misit rex Nicanorem &c.] Et hostes parati erant rapere ludam] Cum em̄ Alchimus vidisset ludam sibi praua iussit, ad regem reuersus, accusauit ludam & suos multis criminibus. Propter quod rex misit Nicanorem cum Alchimo, habentē secum magnum exercitū, voluitq; ludam capere dolo. [Et innotuit sermo ludæ.] Et cōterritus est] ludas [ab eo.] Nam vt Iosephus refert, Cum ludas & Nicanor pariter starēt, dedit Nicanor suis militibus signū, vt raperēt ludā. qd sentēs ludas, subito territ', prudēt & fortiter exiliuit ab illo nequissimo. [et amplius noluit videre faciem eius,] i. puta Nicanoris cū tali circūuentiōe & ad tēpus. Postea tñ, sicut 2. habet libro, erant multum concordēs. Deinde cōtra se inuicem pugnaverūt. [Et cōgnouit Nicanor,] qd denudatū est consiliū eius, & exiuit obviam ludæ in pugnam, & ceciderunt de Nicanoris exercitū fere 5. millia viri, & fugerūt in ciuitatem David] i. ad arcem ipse Nicanor & sui, ad gentiles ibi manentes & eis cōfiterderatō. [et post hæc verba] i. post gesta designata p verba hæc, [ascendit Nicanor in montē] Sion] i. ad aliqua eius loca eminentiora. [et exierunt de sacerdotibus] populū] i. aliq; sacerdotes exiere de tēplo salutare eum, et demōstrare ei holocausta omnia quæ offerebant p rege. [Specialiter em̄] orandū est p p̄dentiibus et cōmunitatibus etiā iniquis et perfidis, vt cōuertant. Propter qd Hieremias mandauit ludæis in Babylonia captis, vt orarent pro pace ciuitatis ad quā translati fuerunt. [et irridēs] Nicanor spreuit eos tanq; idololatra, [et polluit] i. inhonorauit. [Et locus est] superbe, et iurauit cū ira, dicēs: Nisi traditus fuerit ludas et exercit' eius in manus meas, succendā domum

4 istam]

Iudic. 16.
Ecc. 41.
1. Mach. 2.
Iosef. li. 12.
an. iu. ca.
14.
1. Mach. 2.
1. Re. 26.
3. Reg. 11.
1. Reg. 16.
Iudic. 1.
Matth. 1.
2. Reg. 17.
Iosef. li. 12.
an. iu. ca.
14.

105. lib. 12
an. iu. c. 15

ibid.

Bernardus.

Ios. lib. 12
an. iu. c. 15

2. Mach. 3.

Hier. 29.

Romanis ipsos Iudæos, non dabitur. Jā Iudæis triticum, &c. Ji. stipendium, sed Romani suis expensis succurrent Iudæis. [Quod si post hæc verba, hi aut illi Ji. Romani sine Iudæis, cedere vel demere] ad hæc vel ab his aliquid voluerit, faciet ex pposito suo Ji. cōcordi deliberatiōe, seu cōmuni vtriusq; partis cōsensu. [sed & scripsimus eji. Demetrio, f. dicentes: Quare gravasti iugū tuū Ji. p̄tatis tua tyrānidē & abusum, [sup amicos nros & socios Iudæos? Si ergo ite] adierint Ji. accesserint nos, aduersum te] cōquerēdo, atq; subsidiū postulādo, [faciemus illis iudicium Ji. iudicialē vindictam, & pugnabimus tecū Ji. contra te] [mari] Ji. bello nauali, [terra] q;] [¶ Explanatio cap. 9. Interea vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor, Articulus 9.

Mors Iudæ & institutio fratris sui Ionathæ, ac aliqua eius bella hic describuntur. [Inter ea] Ji. inter ea quæ dicta sunt, hoc est, infra tempus quo legati Iudæ & populi sui fuerūt in expeditione commissi eis negocij occupati, [vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor & exercitus eius in prælio, appoiuit Bacchidem & Alchimum rursus mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis] Ji. fortiores & constantiores de suo exercitu qui solēt poni in dextera parte, & regi à dextris assistere. [Et abierunt, & castra posuerunt in Masalot, & occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum multas, intelligēdo per animas ipsos homines, qui quantum ad corpus, occidebantur. Per partem etenim totum exprimitur, iuxta præhabita. [Et Iudas posuerat castra in laifa, & tria millia viri electi cum eo, Ji. cum Iuda, Et viderunt] qui erant cum Iuda, [multitudinem exercitus Bacchidis, quia multi sunt] Ji. 20. millia peditum & duo millia equitum, [et timuerunt valde.] Cum tñ frequenter præualissent in bellis, in quibus comparati loquendo, pauciores erant respectu aduersariorum, q̄ in isto occursum fed ad Romanos idoloras confugiendo, meruerunt priuari confortatione animatiōis ac confidentiæ Dei. [et non remaserunt nisi 800. viri cum Iuda, & vidit qd deflaxit] Ji. minoratus sic fuit exercitus eius, & bellum perurgebat eum, Ji. valde ardebat eum, ita qd sine suorum periculo non poterat declinare. [et contractus est corde, Ji. solitam confidentiam in Deo amisit pro parte. quia non habebat tempus congregandi eos, qui deflaxerūt de suo exercitu, et dissolutus est] formidine quadā, subtracta sibi solita magnanimitate & spe plena in Deo, quia ad hominum infidelium confugerat opem. Vnde nec in isto congressu legitur suos more solito ad cōfidendum in dño admonuisse, aut precem fuisse ad Deum, sed potius cum ambiguitate qdam dixisset [Eamus ad aduersarios nostros, si poterimus pugnare aduersus eos.] Veruntū quia habitum magnanimitatis, aliarumq; virtutum in magna excellentia habuit, non fuit totaliter mente deiectus, nec fugere acquieuit: immo ad moriendum pro bono cōmuni, exhibuit se paratum, dicendo: [Si appropiauit] Ji. si nunc instat tempus nostrum, Ji. finis curriculi vite nostræ, [et moriamur in virtute, Ji. in exercitio virtuoso] fortitudinis, iustitiæ, immo & charitatis fraternæ. [de o subditur, [propter fratres nostros, Ji. pro cōmuni pace & salute proximorum nostrorum, quatenus liberati ab hostibus, Deo secundū legem deseruiant. et non inferamus crimen gloriæ nostræ, Ji. maculā famæ nostræ, vel opprobrium eminentiæ nostræ, neq; excessum meritis nostris, pro quibus nobis debetur gloria æternalis.] Et mouit exercitus Iudæ de castris, Ji. tentorij suis, in quo patet adhuc Iudæ audacia, quæ magnanimitate iure obuiam tanto exercitui inimicorum suorum. [et diuisi sunt egres] Bacchidis in duas partes, & fundibularij & sagittarj p̄sibāt exercitum] Bacchidis: & primi ceteraminis oēs potentes, Ji. viri existentes in dextro cornu cum Bacchide, q̄ erāt primo pugnatūri, fuerunt validi pugnatores. [et proximauit legio] militum Bacchidis ex duob; partibus, [et cōmota est terra à voce exercitus] Ji. habitantes in terra sunt admirati & qdam horrore concussi. Vel ipsa terra quasi timere videbat ex buccinarum & tubarum clangore, cōgredientium clamore & collisione armorum atq; strepitibus ictuum. [et vidit Iudas qd firmior] Ji. robustior] est pars exercitus Bacchidis in dextris, Ji. in dextero cornu seu latere, [et cōmiserūt cum ipso] Bacchide] oēs constātes corde, [vt perierunt] Ji. cōtrita est dextera pars ab eis, Ji. dexterrum cornu illud à Iuda ac suis est dissipatum & victum, atq; in fugam conuersum, sicut subiungit: [et psequutus est eos ad montem Azoti.] In quo pater mira feruente deo, strenuitas, & elegantiā Iudæ & virorum suorum, & qd Deus oipotens illum pusillum regem suum in extremo illo conflictu non reliquit, sed mirabiliter confortauit, quos eos p̄ magna parte p̄misit occidi, qd feliciter obierunt, & virilissime suas compleuerunt ac conclusērūt cōgressionē & expeditiones. Vnde & Iosephus circa hoc refert: Vidēs Iudas Bacchidem cum suis electis in dextero cornu ordinatū, congregās animosissimos viros, inuasit illā partem exercitus, & confregit ibi, ordinem eorū dirupit, & medios ad fugā cōuertit. [Et q̄ in sinistro cornu erāt] cōtrita est dextera cornu, & sequuti sunt post Iudā & eos q̄ cum ipso erāt, & tergo. [Et ingruuāt] est plium] contra Iudam & suos, q̄ stabant in medio hostium aduersarij circumsepti, tamq; lassati, quia à mane vsq; ad vesp̄erā pugnauerūt. [et ceciderūt multi ex his & illis, plures tamen ex exercitu Bacchidis, et Iudas cecidit, & ceteri fugerūt.] tali

10f. lib. 12 an. ru. c. 18

tali ac tanto capite suo prostrato. Qui (vt Iosephus scribit) fugere nolens, stans hostibus circumsep̄tus & fortiter pugnans cum suis, multos interfecit aduersarios, & tandē percussus occubuit. Talis finis Iudam inuenit vir fortē, magnū & bellicosum, mandatorē patris sui maiorem, oia pro libertate ciuiū facere & pati paratū. Tali ergo virtute plenus, magnam sibi gloriā & monumēta seruauit, liberans gentē suam à Macedonū seruitute, q̄ cum principatum sacerdotij trib; annis habuisset, defunctus est. Hæc Iosephus. [Et Ionathas & Simon tulerūt Iudam fratrem suum, Ji. corpus eius abfulerūt non die eodem, sed paulo post, qd & ab hostibus redemerūt pecunia, vt in Scholastica (ex Iosepho) fertur historia. [et cetera verba] Ji. gesta] Iudæ & bello] & virtutū] Ji. virtuosorū, strenuorūq; op̄orū eius, tñ sunt descripta. Multa em̄ erant valde] ita q̄ singula describi vix poterāt. [Et factū est, post mortē Iudæ emeruerūt] Ji. de p̄fundo malitiæ suæ diu absconditæ exierūt aut pruperunt manifeste in medium, extincto eo cuius timore non audebāt hoc facere, viri] iniq; in oibus finibus Israēl, &c. In diebus illis facta est famēs] Ji. carissia] magna valde] in terra Iuda, [et tradidit se Bacchidi oīs regio eorū cum ipsis] Ji. Iudæi cōmuniter subiecerūt se Bacchidi sub tributo, seu etiam alijs modis p̄ necessarijs vitæ adp̄cedētis. [et facta est tribulatio magna in Israēl] qm̄ Bacchides amicos Iudæ cōfusi biliter crudeliterq; pemit. [Et cōgregati sunt oēs amici Iudæ, & dixerūt Ionathæ:] Ex q̄ frater tuus Iudas defunctus est, vir similis ei non est qui exeat cōtra inimicos nostros. Nunc itaq; hodie te elegimus esse p̄ eo in principē & ducē. Et suscepit Ionathas tēpore illo principatū] ducatus & p̄tificatus, non ambitiose, sed ex cōmuni & cōcordi populū sui electione & tempore tantæ angustię, vt esset primus in omni congressu & acie. [et fugerunt] Ionathas ac sui, [eo qd Bacchides vellet eos occidere] & fugerunt caute, non vituperabiliter timide. [in desertum,] quousq; adunarent se in iocem, & exercitū congregarēt. [et cōsederunt ad aquam lacus Asphar] Ji. mortui maris, p̄ quod transit Iordanis, iuxta illud Iosue 3. Aquæ Iordanis inferiores, in mare solitudinis, quod nunc vocatur mortuum, descenderūt. [et die sabbatorum venit Bacchides,] ad impugnandum Ionathan, venitiq; sabbati die, vel in contemptum religionis Iudæorum sabbato libenter gescerunt, vel putans Ionathan die illa non pugnaturum, aut saltem inuite. [et Ionathas misit fratrem suum ducem populū, Ji. Ionathas fratrem suum Ioannem misit cum aliquibus qbus eum præfecit,] et rogauit Nabuthæos amicos suos] q̄ secundū Iosephum, Nabuthæi dicunt ab vrbe noie Nabath. [vt cōmēdaret illis apparatum suum] Ji. supellectilem suam apud illos deponeret, quousq; cōtra Bacchidem ipse Ionathas dimicaret. Aliq; tñ habent, vt cōmodarēt illis apparatum suum, i. q̄tenus Nabuthæi concederēt Ionathæ ac suis arma sua atq; tentoria. [et exierunt filij lambri ex Masdeba] Ji. vrbe sic dicta, [et cōp̄ra] henderūt Ioannē] p̄fatum Ionathæ fratrem. [Et recorderati sunt sanguinis fratris sui] Ji. Ionathas & Simon recolētes iniuriā fratris sui Ioannis & cessionem à filiis lambri, fecerūt v̄tionem, quæ in textu q̄ planus est, recitatur. [et vindicauerūt] Ji. vindicando exercuerūt] [v̄tionem sanguinis] Ji. effusionis sanguinis] [fratris sui] zelo iustitiæ. [et dixit ad suos Ionathas:] Surgamus & pugnemus contra inimicos nostros, [vt] Bacchidem & eius exercitum. [Non est enim hodie, sicut heri & nudius tertius] Ji. sicut præteritis diebus, in quibus fuit nobis libertas eundi ac diuertendi hinc inde, Nunc autem oportet nos pugnēdo præualere, aut infelicitate subdi seu trucidari. [Nunc ergo clamate in cælum] Deum cæli inuocando. [Et cōmissum est bellum, & extendit Ionathas manū suam percutere Bacchidem,] quatenus princeps impiorum hostium interempto, celerius præualeret. Estq; probabile, qd Bacchides vir valde audax, animosus & fortis, appropinquauit ad Ionathan, vt eum occideret. [et diuertit Bacchides ab eo retro] alioquin fuisset occisus à Ionatha, [et ceciderunt de parte Bacchidis mille viri, & reuersi sunt in Hierusalem] ipse Bacchides & sui, occisus de eorum exercitu mille viris. [et edificauerunt] Ji. captas munierunt, & in aliquibus extruxerunt, [ciuitates munitas in Iudæa, & posuit custodias in eis] Ji. custodes & raptores de populo suo, [vt inimicitias exerceret in Israēl] Ji. populū Iudæorum spoliarent ac molestarent. [et accepit filios principum regionis] Ji. filios principum Iudæorum sumpsit in obsequio, [ne vel ipsi vel patres eorum contra se rebellarent, Ionathan adiuuando.] [Et præcepit Alchimus] destrui muros] Ji. parietes seu munita mura] Ji. domus sanctæ interioris] Ji. sancti sanctorum, [et opera prophetarum] Ji. edificia templi facta ex instigatione Zachariæ & Aggzi prophetarum sanctorum, vt patet 1. Esdræ 2. & Aggzi 1. [In illo tempore percussus est Alchimus,] plagatus à Deo, & occisus propter facinora sua, [et apprehendit de viris regionis, qui principes erant militiæ] ipsius Bacchidis, seu principales in eius exercitu, [50. viros, & occidit eos.] hoc Ionathas fecit, cum post mortem Alchimi Bacchides redisset ad regem, & rursus expletis duobus annis ad Iudæam fuisset reuersus. [et contritus] Ji. victus, non occisus, [est Bacchides] ab eis] hoc est, à Ionatha & Simone. [et misit ad eum] p̄uta ad Bacchidem volente ad propria remeare, [et Ionathas legatos cōponere cum ipso] Bacchide] pacem, & reddere ei captiuos] hoc est, vt Bacchides redderet Ionathæ eos quos de populo Ionathæ captiuauit, [Iona-

10f. lib. 12 an. ru. c. 18

ibid.

ibid.

zach. 3.

thas

thas q̄q̄ s̄buit se paratū reddere Bacchidi, quos captiuos habuit de populo Bacchidis, vt Io-
sephus refert, & in hoc vterq̄ cōsensit. [& cessauit gladius ex Israel] i. popu^l Israel a solita ho-
an. iu. c. 18 stitū impugnatione est liberat: nihilominus post hęc habuerūt & alia pl̄a, vt infra habet, sed
non tā dura neq̄ ita assidua, sicut ante. [& habitauit Ionathas in Machmas] i. vrbe ludæe sic
noīata, de qua exponitur illud i. Reg. libri: Erāt cum Saul duo millia in Machmas.

¶ Expositio cap. 10. Et anno 160. ascendit Alexander. Art. 10.

CEsta Ionathæ, bella ac p̄peritas eius sub multis regibus habita, hic narrantur. [Et anno
160. ascendit Alexander Antiochi filius, qui] Alexander cognouit est Nobilis,] sicut
i. mac. 1. ausus eius, Epiphanes est cognouit sive illustris. Aliq̄ aut accipiunt hoc loco nobilem & il-
lustrē p̄ eodē, & addunt q̄ Alexand̄ iste fuit filius Antiochi Nobilis seu Illustris, & frater
Antiochi, q̄ Eupator vocatus est. [& occupauit Ptolemaidā, & receperit illum, & regnauit
10f. lib. 13. illi] i. in vrbe illa Syriæ, atq̄ vt Iosephus refert, ex p̄ditiōe militum in Ptolemaidā cōmo-
an. iu. ca. 3 rantiū, Alexander fuit receptus: q̄a militibus illis displicuit Demetrius propter suam sup̄bi-
am, q̄a dum se clausisset in q̄dam turre regali, quam non longe ab Antiochia cōstruxerat, ā
nemine videbatur: sed & r̄p̄ vt desidiosus neglexit, ideo subditi oderāt eum. [Et misit Deme-
trius rex epistolā ad Ionathā verbis pacificis,] i. ex timore, ne Ionathas auxiliaret Alexandro,
memor molestiæ & iniuriæ quas ā Demetrio tolerauit. [& dedit ei potestātē congregandi
exercitū, & fabricare arma.] Vnde elicit, q̄ ludæi vehemētē premebant iugo regū illorū. [&
habitauit Ionathas in Hierusalē, & cepit edificare] i. meliorare in struclis, [& innouare ci-
uitatē, & fugerūt alienigenæ,] i. gentiles, [q̄ erāt in munitionibus,] i. locis munitis, [quas adifi-
cauerat Bacchides] prope arcem vel secundū q̄dam, extra & prope Hierusalē. [In] in Beth-
sura remanserūt aliq̄ ex his q̄ reliquerāt legem,] i. apostata legis. In arce q̄q̄, vt infra & in Io-
sepho pater. [Et audiuit Alexander rex,] q̄lter Demetrius scripserat Ionathæ: idcirco & ipse
scripsit ei amorosam epistolā ex affectu non ficto, misitq̄ ei munera preciosa, vt patet in lite-
ra, in q̄ non est difficultas. [& induit se Ionathas stolā sanctā] i. vestē pontificālē. Nam Alexan-
der non solū cōstituit eum summū sacerdotē, sed etiā misit ei stolā, vt Iosephus narrat, quīs
hoc textus non dicat. [in die solenni scenopægiæ] i. dedicatiōis tēpli primi ā Salomone con-
structi, vt q̄dam exponit, quæ expositio phatur in septa, q̄a in lege cōmunitur p̄ festū scenope-
giæ intelligit festū tabernaculoꝝ. Iosephus q̄q̄ refert: Sūcipiēs epistolā Alexandri Ionathas,
induit stolā sacerdotali, festo tabernaculoꝝ instāte. Festū q̄q̄ scenopægiæ occurrebat septi-
mo mēse, vt patet in Leuitico, de q̄ mēse loquit hic scriptura, dēcedo: & induit se Ionathas
stolam sanctā septimo mēse. Veruntū stolam illam ā rege missam ipse cōserauit, anteq̄ ves-
tibat ea in Dei obsequio. [& audiuit Demetrius verba ista,] q̄ s. Alexander scripsit & munera
cōtulit Ionathæ, [& ait cōsiliarijs suis:] Quid hoc fecimus? cur ita habuimus nos, q̄ hoc hie-
ri p̄missimus, q̄ p̄ occupauit nos Alexander apprahēdere amicitia ludæoꝝ ad munimē sui?] i.
ad suā p̄tectionem & opem. [Scribā & ego illis verba deprecatoria & dignitates & dona, vt
sint meū in adiutorij, & scripsit Demetrius eis, Ionathæ ac populo eius in hęc verba:] Qm̄
seruastis ad nos pacē, & mansistis in amicitia nostra, & non ac cessistis ad inimicōs nostros: p̄
cōsiderationē, [gauisi sumus, & c.] Hęc falsa erāt & ficta, vt Ionathas erubesceret nō adhæ-
rere Demetrio, [& remitteamus vobis p̄stationes multas] i. multa q̄ nobis dare solebatis certis
tēporibus, immo dābimus vobis donationes] i. munera. [Et nūc absoluo vos & oēs ludæos]
in meo dñio cōmorantes, [ā tributis, & p̄cia salis indulgē,] i. pecunias quas soluistis p̄ sa-
le, q̄d cōfeciistis in terra nostra ex aqua maris, sup̄ q̄d p̄ parte sita est terra Iudæe. Sicq̄ aquæ de
mari eductæ p̄ alueos, sup̄ terrā vertebant in sal p̄ solis calore, [& coronas remitto,] quas solu-
uere cōsueuistis. [& tertias feminis,] i. tertias frugū partes. Merito ergo Esdras loquutus est:
Fructus eius multiplicat regibus, quos posuisti sup̄ nos. [& dimidiā partē fructus ligni,] i. ar-
borū, in totū tēpus p̄sentis meæ. [& Hierusalē sit sc̄lā,] i. Dei cultus exerceat in ea & in tem-
plo ipsius. [& libera] ā tributis, [& decimæ & tributa] quas nobis soluere solēt, [ipsius sint], ei
remaneāt p̄ bono eius cōmuni. [Remitto etiā potestātē arcis,] i. ita vt nullus in ea moret̄ con-
tra Ionathæ voluntatē, ideo addit, [& do eam summō sacerdoti,] non simpliciter, sed vt con-
stituat in ea viros q̄sc̄q̄ ipse voluerit,] q̄ molestiā nō ingerāt intrantib^{us} templū, q̄ custodiāt
eam p̄ rege, vt Iosephus addidit & verbis sequētis cōcordat capituli. [& oēs aiām] i. p̄sonā
10f. lib. 13. [ludæoꝝ captiuā in omni regno meo, relinq̄ liberā gratis. Et oēs dies solēnes] i. maiora festa,
an. iu. ca. 3 vt Paschæ, P̄tecostes, tabernaculoꝝ, & tybay, q̄ semel venerūt in anno, [& sabbata] in omni
hebdomada veniēt q̄q̄ & neomeniæ] i. festa in exordij mensū celebranda, [& dies decreti],
num. 36 pro celebrandis festiuitatibus ex certis casib^{us} instituti seu ordinati, quemadmodū dies fortis
hest. 7. 8. p̄ interfectione Aman, liberatione q̄q̄ ludæoꝝ, & dies victoriæ Iudith. [& tres dies] n̄te diem
Iudit. 13 iolenē] i. sc̄p̄uam legis solennitatē, [& tres dies post eam]. Iosephus vero ait pluraliter, ante
eos & post eos, & sic p̄ diem solennē fortis designant solennes dies felici in anno veniētis.
Solennitas autē Paschæ & P̄tecostes durauit septem diebus, prout Leuit. 24. habetur. [Sint
omnes

omnes dies immunitatis ab exactiōe, [& remissionis] ā vectigalibus, cōmibus Iudæis qui
sunt in regno meo, & nemo habebit potestatem agere aliquid cōtra Iudæos in foro conten-
tioso, [& mouere negociā aduerus aliquem eorum in omni], quacūq̄ causa] in p̄tractis
diebus, [& vt ascribantur ex Iudæis in exercitu regis] ad negociā bellica, pro defensione reip̄,
qui sint quasi milites & stipendiarij regis, & p̄cipui defensores Iudæorum in regno meo ma-
nentium, [vsq̄ ad 30. millia virorum]. Et dabitur illis copiæ] i. necessaria ad sua officia p̄ra-
genda, vt arma, stipendia aut cōsimilia. [& oportet] dari cōmibus exercitibus regis, & ex
ipsis] 30. millibus Iudæorum, cōordinabuntur] aliqui per principes meos, [qui sint] custodes
& propugnatores] in munitionibus regis magnis] i. fortaliths. [Et ex his constituentur] qui
sunt] super negociā regni] i. aliqui officiatī ad expediendum negociā, [quæ aguntur ex fide]
i. q̄ tantæ sint reputatiōis, q̄ eis credat, [& ambulent in legitimis suis, sicut pepit rex in ter-
ra Iudæa], vbiq̄ in regno meo permittantur viuere secundum legem patrum suorum, [sicut
p̄cepti eos permitti sic viuere in Iudæa. Et tres ciuitates quæ additæ sunt Iudææ ex regione
Samaritæ, cum Iudæa reputentur] tanq̄ de iure pertinentes ad eam, [vt sint sub vno], p̄ncipa-
pe sacerdotum, ideo subditur: [& non obediāt alienæ potestati, nisi summo sacerdoti]. Iu-
dæi nanq̄ post reditū ā Babylone per pontifices regebantur. [Ptolemaidā & cōfines vrbes
eius, quas dedi donum sanctis qui sunt in Hierusalē], ministris templi, sacerdotibus ac Le-
uitis, [ad necessarijs sumptibus sanctoꝝ], ministrorum illorum diuinis cōsecratorum. [Et
ego singulis annis dabo] ad sacrificia aut cōsimilia, [15. millia siclorum argenti], tantam pec-
uniam. Siclus autem, vt in lege habetur, 20. obulos habet, sed sicli erant diuersi, [de rationi-
bus regis], de rebus & bonis ad me de iure spectantibus. [& omne quod reliquum fuerit, da-
bunt qui p̄sunt negocijs in opera domus], ad ea quæ necessaria sunt in templo, [& super]
i. vltra hęc 5. millia siclorum quæ accipiebant] officiatī mei pro me vel alijs reges, [de sancto-
rum ratione], de pertinentibus ad templi ministros, vel ad templum, [ad sacerdotēs pertine-
ant], qui ministerio sacerdotali funguntur. [& quicūq̄ confugerint in templum, & in omni-
bus finibus eius], infra septa ipsius, [obnoxij regi in omni negociō], i. astricti ad satisfaciendum
mihī pro culpa quacūq̄, cōmittantur & vniuersa quæ sunt], i. attrimentis, libera ha-
beant, & ad edificanda] vel restauranda] opera sanctoꝝ], i. edificia templi & appendicias eius,
sumptus dabunt de ratione], redditisque regis, vt autem audiuit Ionathas & populus eius
sermōnes istos, non crediderunt eis.] Nam ficti erant & blandi, ex timore prolati, [& compla-
cuit eis in Alexandrum], qui ex sinceritate quadam scripsit & contulit eis: quia ipse fuerat
eius princeps sermonum pacis,] i. p̄cipuus repromissor atq̄ exhibitor verborum pacifico-
rum, non loquens nec scribens eis dolose, [& ipsi] Alexandro auxilium ferebant omnibus di-
ebus opportunis. Circa hoc quaritur, an in hoc bene egerunt, & apparet q̄ non quoniā Ale-
xander iste non habuit ius ad possidendum hoc regnum Demetrii, fuit enim ex semine An-
tiochi Illustris qui regnum inuasit, expulso filio fratris sui senioris Seleuci, cui regnum com-
petebat de iure, ratione primogenitura. Quid ad hanc respōdendum sit cōfessionem, non vi-
deo, nisi forsan q̄ Demetrius ob suam in Iudæos tyrannidem, & ob alia crimina meruerit re-
gno priuari. [Et congregauit Alexander rex exercitum magnum, & admoit castra contra
Demetrium. Et commiserunt pralium duo reges, & fugit exercitus Demetrii, & c. & cecidit]
i. occisus est Demetrius in die illa.] Circa hoc Iosephus scribit: Demetrius fortiter pugnās, non
paucos hostium prostrauit. Cumq̄ fugans alios equus eius cœni barathro, id est, profundo
luto in hæsisset, minime fugere valens, occiditur. Videntes etenim hostes quod ei accidisset,
reuerſi, circumdederunt eum: & omnibus in eum iacula destinātibus, cum ipse pedestrīs for-
titer resisteret, postea per fossus vulneribus lapsus est. [Et misit Alexander ad Ptolemaum re-
gem Aegypti legatos, dicens: Quoniam regressus sum ad regnum meum, & c. Et nunc statu-
amus ad inuicem amicitiam, & da mihi filiam tuam uxorem] quod Ptolemaus libenter fecit.
[& scripsit Alexander Ionathæ, vt veniret sibi obuiam in Ptolemaidā ciuitate.] Quo cum
Ionathas peruenisset, dedit Alexandro ac Ptolemao munera preciosa & magna, & honora-
uerunt eum, p̄cipue Alexander, qui iussit eum purpura mox vestiri ac secum sedere, & p̄ri-
mum esse amicorum suorum, ac ducem atq̄ participem principatus. Deniq̄, sicut in Scho-
lastica fertur historia, quatuor sunt insignia regalia, s. purpura, fibula aurea, dādemā, & sce-
p̄trum. Consequenter describitur bellum Ionathæ contra Demetrium p̄tractū Demetrii fi-
lium. In anno 165. venit Demetrius filius Demetrii ā Creta] i. in iura, de qua ex parte matris
fuerat oriundus: ideo patre suo occiso, illuc confugit. In vrbe illa postea fuit archiepiscopus
ipse Titus apostoli Pauli discipulus, Iupiter quoq̄ fuit rex Cretæ, de Creteſibus vero allegat
Apostolus illud poetæ: Cretenses semp̄ mendaces, malæ bestis, ventres pigri, [& audiuit Ale-
xander] aduentum Demetrii, [& conuictus est valde] timens ab illo vāſari, quia Demetri-
us ille fuit de linea regalis, p̄cipue ex semine primogeniti magni Antiochi, [& reuerſus est]
Alexander] Antiochiam regni sui metropolim. [Et constituit Demetrius Apolloniū ducem,

10f. lib. 13. an. iu. ca. 3

Act. 14. rit. 1.

& cōgregavit exercitum magnum: ut in primis expugnaret Ionathan, quem scivit Alexandro fortiter confederatum, [& accessit ad Iamnam in Iudæa prope mare sitam, [& misit ad Ionathan ipse Demetrius rex, vel Apollonius ex parte ipsius, [Tu solus resistis nobis]i. p̄cipue impedis nos, roborando audaciam Alexandri, [Ego autem factus sum in derisum & in opprobrium]ab Alexandro & suis, qui occupant terram patrum meorum, nec me volunt recipere, & etiam a te & tuis, [Propterea, quia tu potestatem exeres aduersus nos in montibus,]ita q̄ in locis montanis, & in vr̄ibus fortalitijs q̄ huiusmodi confidis, ad quæ difficile est ascendere, præsertim equitibus, [Nunc ergo si confidis in virtutibus tuis]i. robore tui exercitus, seu corporalibus viribus aut iustitijs, q̄bus facta tua coloras, [descende ad nos in campum]: ut in loco plano, prælijs apto pugnemus, [quia mecum est virtus bellorum]i. fortitudo exercitus atq; industria præliandi, [Interroga & disce, quis sum ego] quasi dicat, si excellentiam meam perpenderes, te mihi opponere non auderes, Loquitur aut̄ comminatorie, p̄sumptuose, superbe, tanq̄ volens Ionathan perterrere, qui confidens in d̄hō magis q̄ in virtutibus suis, ex verbis tantæ improbitatis fuit magis ad magnanimitatem & confidentiam puocatus, sicut subiungitur, [Ut audiuit aut̄ Ionathas sermones Apollonii] ex ore nunch seu ex epistola, [motus est animo] ad iustam indignationem, & ad iram per zelum atq; audaciam, quem admodum Dauid ex verbis Goliath, Erant namq; deuoti cultores veri Dei, in q̄ confidentes, verba idololatrarum spernebant, [Et elegit] Ionathas [10. millia virorum, &c. & applicauerit Ionathas & Simon frater eius] cum exercitu suo [in Ioppen], extra & prope Ioppen, nam subditur, [Et exclusit eum a ciuitate]i. populus in Ioppe existens, portas clausit, ne Ionathas introiret cum suis: q̄ custodia Apollonii, Ioppe erat, i. milites ab Apollonio constituti in vr̄be illa, ad succurrendū sibi tempore opportuno, [& oppugnauit] Ionathas eam, & exteriti qui erant in ciuitate,] ne caperet eam & ipsos occideret, [cæperunt eum] & prælium commiserunt contra se inuicē Ionathas & Apollonius, non statim tūc, sed paulo post, [& cognouit Ionathas, qm̄ sunt insidiæ post se]i. q̄ Apollonius aliquos dimisisset occulte, qui a tergo inuaderent Ionatham & suos tēpore prælii, [& circueiuit] Ionathas & sui, [castra eius] puta Apollonii anteq̄ pugnaverunt, ne includerentur à viris Apollonii, [& eiecerunt] milites & sagittarij Apollonii [iacula in populum] Ionathas, [à mane usq; ad vesperam], Populus aut̄ stabat sicut præcepit Ionathas, & laborauerunt equi eorum v̄cs militum Apollonii, Circa hoc Iosephus scribit: Ionathas suis præcepit, sagittas equitum tesudine facta excipere: quod cum fecissent, nihil lædebantur, quis hostes super eos frequentia tela vibraret, vsque quo sua euacuasent sagittas, nam sagittæ corpora clypeis septe minime contingebant, cum consipatione tesudinis tela venientia refugarentur, [& eiecit]i. ad bellandum repente direxit Simon exercitum suum,] videns aduersarios iam lassatos, [& commisit contra legionem]i. p̄cedestrem, quibus equites non valebant multum succurrere, Propter quod subditur: Equites enim fatigati erant] sagittando, [& contriti sunt ab eo]i. à Simone, hi qui erant in legione, [& fugerunt, & intrauerunt in Bethdagon idolum suum]i. in domum seu templum Dagon dei vel idoli sui, [vt se]i. eos [liberaret, & accēdit Ionathas Azotum,] & templum illud cum existentiibus in se, [Et fuerunt qui ceciderūt gladio, fere octo millia virorum, Et mouit inde Ionathas castra & applicuit] Ionathas castra sua, [Alcalam] quæ fuit vna de quinq; principalibus vr̄ibus Philistinorū, [& exierūt obuiam illi] v̄cs Ionathas, [in magna gloria] non audentes se ei opponere, [& vt audiuit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Ionathan] ad regratiandum ei, quia expugnauit aduersarios Alexandri, [& misit ei fibulam auream, sicut est consuetudo dari cognatis regum,] Iosephus dicit, torquē auream, Porro iam supra in isto cap. dictum est, q̄ misit Ionathæ purpuram, aureamq; coronam, Cumq; iuxta præhabita sint quatuor insignia regalia, patet q̄ misit Ionathæ tria, quartum, s. ceptum sibi referuans, [& dedit ei Accaron] vnam quinq; principalium ciuitatum Philistinū, [& oēs fines eius]i. vr̄bes & villas Accaroni confines, [in possessionem,]

¶ **Expositio cap. 11. Et rex Aegypti congregauit exercitum.** Art. 11.
 Describitur hic gesta quadam plurium regum, videlicet regis Aegypti, regumq; Syriæ Alexandri & Demetrii, & principaliter gesta Ionathæ sub eisdem, [Et rex Aegypti] Ptolemæus Philometor, secundum Iosephum, [cōgregauit exercitum] copiosum, sicut arenam quæ est ad oram]i. in litore [maris,] quod hyperbolice accipi potest, [& quarebat obtinere regnū Alexandri dolo, & addere illud regno suo,] quod fuit detestanda ambitio, & multum in naturalis, cum Alexander esset gener ipsius, esseq; spes q̄ ad nepotem aut neptem Ptolemæi ex filia sua Cleopatra Alexandri vxore, deuoluendum esset regnum Alexandri, Sed infelix a ambitio caret oculo, tamq; crudelis est, q̄ nec patri parcat, nec fratri, [& exiit] Ptolemæus de Aegypto [in Syriam verbis pacificis] simulans se venisse ad profectum generi sui, [& ideo vr̄bes] aperuerunt ei] præsertim quia Alexander hoc eis commisit, [Et vt appropinqua- rit] Ptolemæus [Azoto, ostenderunt ei] Syri pergentes cum ipso, vt Iosephus tangit, [tem- plum

plum Dagon incēsum, & Azotum] q̄q̄ incēsum, [& cætera eius demolita]i. destructa [& corpora] occisorum] proiecta, & eorum q̄ cæsi erant in bello, tumulos]i. sepulchra, q̄ tanq̄ vilio rei erant sepulti, [& narrauerunt regi, quia hæc fecit Ionathas, vt inuidiam faceret ei]i. vt regem inflammarent inuidia contra Ionatham, [& tacuit rex] nolens contra Ionatham amicum Alexandri litem assumere, ne Alexander percipiendo tale litigium, malum aliqd̄ suspi caretur contra Ptolemæum, [& occurrit Ionathas regi Aegypti in Ioppen] volēs pro posse pacem amicitiamq; seruare cum regibus p̄pter cōmune populi sui bonum, [Rex aut̄ Ptolemæus obtinuit d̄hūm ciuitatum] Syriæ, auxilio militum suorum, quos in singulis posuit vr̄ibus illis, vsq; Seleuciam maritimam,]i. vr̄bem sic appellatam ad mare sitam, [& cogitabat in Alexandrum consilia mala,] qualiter posset eum oīno opprimere fraudulēter, [Circa hæc] ibid. gesta, multa scribit Iosephus, quæ huic historiæ non concordāt, nec cum ea vident posse cōcordari, nisi forsā multum exorte, Ideo magis credendū est huic libro, [& misit legatos ad Demetrium, dicēns: Veni, cōponamus inter nos pacta pacis & amicitiae scēdus, & dabo tibi filiam meam quam habet Alexander,] Tale diuortium fuit oīno illicitum, [Pœnitent̄ em̄ me q̄ dederim illi filiam meam, Quæsiuit em̄ me occidere,] Hoc secundū Iosephum ita fuit, Nam refert Ptolemæus exisse Aegyptum ad p̄bendum solatia Alexandro, & tñ in Ptolemaida fuerit quati occisus in insidijs Alexandri, quas per Ammonium Ptolemæo parauit, Et aliq̄ dicit, q̄ voluit Ptolemæum inficere, sed textus non consonat, asserens Ptolemæū egressum, vt dolo regnum Alexandri acgreret, Subditur, [& vituperauit eum,] v̄cs Ptolemæus Alexandrum, [propterea q̄ concupierat regnum eius, & intrauit Ptolemæus Antiochiam] metropolim Syriæ, vt ibi coronaretur super Syriæ regnum, Vnde subiungit, [Et imposuit capiti suo duo diademata Aegypti & Asiae,] Quare non ait, Aegypti & Syriæ, nisi forsā qm̄ Syriæ est pars Asiae, prout Asia dicit vna de quatuor plagis vel partibus mundi, [& audiuit Alexander] fraudes & practicas Ptolemæi, [& venit ad eum in bellum &c. & fugauit eum]i. Alexandrum Ptolemæus, Occulta q̄ppe sunt iudicia Dei, q̄ permittit interdum, peiores melioribus seu min⁹ prauis p̄ualere, ex certa & legitima causa quæ hoīes latet, sicut in lib. Iudic. legunt filij Beniamin in iniurissimam causam habentes, cæteris tribubus Israēl iustam pugnadī causam habentibus, immo ex diuina reuelatione ad bellum p̄cedentibus, bis p̄ualuisse, Certum est aut̄, Alexandrum istum fuisse idololatram, atq; in multis culpabilem, [& fugit Alexander in Arabiam] cum filio suo Antiocho ad parētes maternos, [& abstulit Zabdiel Arabs caput Alexandri, & misit Ptolemæo,] In Scholastica fertur historia: Rex Arabum timens potestātē Ptolemæi, occidit Alexandrum, & referuauit filium eius, Ptolemæus vero, capite Alexandri viso, gauisus fuit, [Et Ptolemæus mortu⁹ est in die tertio,] postq̄ caput acceperat Alexandri, Sicq; Deus iusto iudicio puniuit celerrime tantas Ptolemæi impietates, [Et q̄ erant in munitionib⁹]i. i. hi quos rex Aegypti constituerat in munitis Syriæ locis, [perierunt ab his q̄ erant intra castra], opprimebant a militibus & pugnatorib⁹ Demetrii, q̄rum multi ante adhesionē Alexandro, Demetrius namq; & Syri noluerunt, loq̄ sua munita, ab Aegyptijs possideri, [In diebus illis congregauit Ionathas eos q̄ erant in Iudæa, vt expugnaret arcem &c. Et abierunt qdam viri iniqui ad regem Demetrium, q̄ nunciauerūt ei q̄ Ionathas obsideret arcem, & vt audiuit, iratus est], Demetrius iratus est contra Ionatham, cum sibi denunciati⁹ esset à quibusdam perfidis apostatisq; Iudæis, q̄ Ionathas obsideret arcem, [& dedit se periculo], Ionathas exposuit se periculo mortis, p̄gendo ad regem Demetrium, [cum sacerdotibus ac seniorib⁹ Iudæorum], Non obstante q̄ contra regis p̄ceptum iussit cōtinuari arcis obsidionem, de qua re intēdebat regi causam rōnabilem assignare, [& inuenit gratiam in conspectu eius], Iuxta Demetrii, cui attulit munera preciosa & multa, per quæ mentē Demetrii emolluit, Oipotēs q̄q; ad nutum immutat principum corda, Vnde & Demetrius, p̄ter spem Ionathæ, multipliciter honorauit, exaltauitq; Ionatham, quem admodū Alexander, nec accusatoribus eius audientiam præbuit, [& postulauit Ionathas a rege, vt immunem], à triburo seu obsequijs, vel grauaminibus solitis liberam, [faceret Iudæam, & tres Toparchias]i. principatus vr̄bes, s. Samariam] quæ fuit metropolis in regno decem tribuum, [& confines eius], duas vr̄bes ei cōsine, [& promisit ei] v̄cs regit] talenta 300.] in recōpensationem emolumentorū consuetorū, [& cōcessit rex, & scripsit Ionathæ epistolas de his oibus in hunc modum], itenorem & formam] conti- nentes: Rex Demetri⁹ Ionathæ fratri salutem & genti Iudæorum, Exemplum epistolæ quædam scripsimus Lasheni parenti nostro de vobis, misimus ad vos] Lashenes iste creditur fuisse p̄pinquus, charus & familiaris Demetrii, Specialiter q̄q; honoratus ab eo, propter qd̄ voca- uit eum parentē, Propter qd̄ etiam scripsit ei propria gesta, sicq; gratiā & beneficia quæ con- cessit Ionathæ ac Iudæis, significauit Lasheni, & formā epistolæ illi missæ, misit & Ionathæ ac populo eius, [genti Iudæorum decreuimus benefacere, propter benignitatem quam erga nos habet, Statuimus ergo], ordinamus & exhibemus] illis oēs fines Iudææ, & tres ciuitates] v̄cs] Lyddam et Ramatham quæ additæ sunt Iudææ ex Samaritā] hoc est, ex ciuitatib⁹ regni

1. Reg. 17.

10f. lib. 13. an. iu. ca. 3.

10f. lib. 13. an. iu. c. 5.

10f. lib. 13. an. iu. c. 7.

ibid.

ibid.

psal. 35.

judic. 20.

1. Mach. 11.

10 f. hb. 13.
an. iu. c. 4.

ta & habenda inter Iudæos & Spartiatas. [Nos] hoc est, ego Ionathas & populus meus, [cum nullo horum indigeremus], nullo humano auxilio atq; solatio pro presenti, quia nunc pacem habemus, & prosperitate letamur. Vel ut Iosephus tangit, iste est sensus: Nos cum nullo horum indigeremus, id probandum vos esse nostros cognatos, non indigeremus extranea pbaratione, quia per sacras nostras literas, i. scripturas hoc esse credimus, [habentes solatio sanctos libros] & scripturas veteris test. [qui in manibus nostris sunt] in quibus iam tempore pacis exercemur, & magnam ac spiritalem consolationem haurimus & experimus, iuxta illud Psal. 118. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Item diuina scriptura est paradisus deliciarum, promptuarium sapientiarum atq; scientiarum, recreatio intellectus, inflammatio voluntatis, doctrix fidei, genitrix spei, desperationem extinguens, confidentiam veniam subbens, mensa refectiois internæ, impinguatio mentis beneuolentibus & potus, medicina & lumen, opulencia animarum, conciliatrix ac conseruatio gratiarum, via æternæ salutis. Hinc ait Ap[osto]lus Roman. 15. Quæcumq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. [maluimus mittere ad vos] q[ui] hoc ipsum negligere, [renouare fraternitatem & amicitiam], ea recolendo quæ conseruatiua & augmentatiua earum sunt. [Multa enim tempora transierunt ex quo misistis ad nos], [tempore regis vestri præfati], & Oniæ. [nos ergo in omni tempore] opportuno, [sine intermissione] horis statuitis, sicut subiungitur, [in diebus solennibus memores sumus vestri in sacrificijs & obseruationibus] mandatorum, caeremoniarumq; legis, orando & sacrificando pro vobis, ut fraterna requirit dilectio. [Letamur itaque de gloria vestra] hoc est, vestra prosperitate & paci ex charitate congratulamur. [Et nunc bene facietis, respondentes nobis ad hæc]. Cõsequenter ponitur rescriptum Spartiatarum, Ionathæ & suis remissum. [Onias] qui fuit rex Spartiatarum. [tempore] Ionathæ sacerdoti magno, pontifici Iudæor[um], salutem. Inuentum est in scriptura de Spartiatas & Iudæis, quoniam sunt fratres, & quia sunt de genere Abraham. In quo libro scripturæ veteris test. scriptum sit istud, potest inquiri, & dicunt quodam, quod in Genesi, ubi generationes Abraham describuntur, tam ex Isaac q[ui] ex Ismaele, tam ex filiis Cethuræ, ex quibus teste Hieronymo innumerabiles gentes exorta sunt. Verum in nostra translatione non inuenitur istud sub nomine Spartiatarum aut Lacedæmoniorum. Forisitan t[ame]n in Hebræo sub alijs reperitur nobis. Quidam vero his obijcit, quia in præfata epistola Arii regis Lacedæmoniorum, dicuntur Lacedæmones cum Abraham familiaritatem socialiter habuisse, non ergo fuerunt de semine eius. Hinc ille cõcludit Magis videtur quod Spartiatæ descenderunt de Nachor fratre Abraham, qui cum Abraham diu socialiter vixit, cuius etiam generatio Genesi 11. describitur. Verum ista obiectio probatur inepta, quoniam in præinducta epistola, non solum Lacedæmones, sed & Iudæi dicuntur familiaritatem cum Abraham socialiter habuisse. Si igitur Lacedæmones idcirco non sunt de genere Abraham, quia socialiter habuerunt familiaritatem cum eo, sequetur quod nec Iudæi sint de genere aut semine Abraham, quia dicuntur familiaritatem cum ipso socialiter habuisse. Denique in textu apertissime dicitur inuentum est in scriptura de Spartiatas & Iudæis, quoniam sunt fratres, & quia sunt de genere Abraham, non ergo de genere Nachor fratris Abraham. Porro, quod dicitur familiaritatem socialiter habuisse cum Abraham, intelligi potest dupliciter. Primo, quantum ad patres eorum, quoniam Isaac per quem Iudæi descenderunt de Abraham, & vnus filiorum Cethuræ, per quem Spartiatæ descenderunt de Abraham, socialiter familiariterq; vixerunt ad tempus cum Abraham. Secundo, ut sicut in scripturis sapientissime per Iacob intelligitur populus Israel natus ex Iacob, ita per Abraham intelligatur aliqua eius posteritas, cum qua Iudæi & Lacedæmonij familiaritatem ac societatem habuerunt, vel ad seiniticem. [Pecora nostra & possessiones nostræ, vestra sunt, & vestra nostra] i. tanta est inter nos fraternitas atq; dilectio, ut bona nostra cõmunia reputent, & parati simus bona nostra pro vestra eorum oditate exponere, sicut & vos vestra pro nobis. Hoc consonat & alludit ei q[ui]d in præmemorata epistola Arii regis Spartiatarum habetur, vestra simul & nostra cõmunia reputamus. Sequitur alius apparatus prelii, in quo principes Demetrii fugerunt timore Ionathæ ac foerum. [Non enim dedit eis spatium] loci aut temporis, [ut ingrederentur regionem eius]. Iudæam, quia intulissent aliqua damna fructibus terræ seu alijs rebus. [Et misit speculatores in castris]. circa & prope turbas eorum, [reuerfi] speculatores, [nunciantes] Ionathæ, [quia cõsueuerunt] alienigenæ [superuenire illuc] puta ad Ionatham, [nocte], ut improprie perirenterent eum ac populum suum. [Et accenderunt focos in castris suis]. i. alienigenæ cum cognouissent Ionatham & eius exercitum esse paratum ad prælium contra eos, timuerunt & fugere decreuerunt, & ne in fuga deprehenderentur a Ionatha insequente, accenderunt luminaria quodam in castris suis, quasi ad designandum quod essent matura & pugnaturi. [Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocabantur Zabadae, & percussit eos]. Iste secundum quosdam fuerunt, quos supra vocantur filij Iambri, qui Ioannem fratrem Ionathæ occiderunt. [Et reuertus est Ionathas, & cogitauit

Gene. 25.
Hierony.

*Arij

I. Mach. 9.

uit ædificare fœdicia,] i. loca munita seu fortalitia in Iudæa, [et exaltare altitudinem magnam] hoc est, construere murum valde sublimem & fortem [inter medium arcis] quæ fuit in monte Sion, [et cinitatis] i. residuæ partis ciuitatis Hierusalem, [ut separaret eam] a cerce a ciuitate, [ut esset ipsa] arx [singulariter] i. separate consistens ab vrbe, [et neq; emanet neq; vendat] i. existentes in arce, non possunt habere cõmunionem cõ ciuibus, nec ab eis necessaria vitæ acquirere. [Et cecidit murus qui erat super torrentem] Cedron, [ab ortu solis] i. situs prope seu versus torrentem illum a parte orientali, [et reparauit eum], facièdo ibidem murum robustiorem. [Et Simon] gdficauit Adia in Sephala. i. munitio in loco sic dicto. immo scdm Iosephum, fecit fortalitia quadam in puincia, hoc est, extra Hierusalè in Iudæa. Consequenter describit, qualiter impissimus Tryphon ambitiosissime optas regnare in Asia, seu Syria Asiæ parte, decreuit fraudulenter trucidare Antiochum regem sed metuens resistentiã patri a Ionatha, prope fuit in primis occidere Ionatham, quæ & fecellit, sicut in textu qui planus est, recitat. [Et misit Tryphon exercitum suum & equites in Galilæam] ad interficiendum triginta septem milia quæ Ionathas illuc remisit. [Ar illi cum cognouissent, quia cõphensus est Ionathas]. Hoc enim suspicabant pro certo, viso exercitu Tryphonis eos insequente, [et perit]. Putabat namq; eum iam esse occisum, aut prope iam erat ut occideret, [thorati sunt semetipsos] & in hoc sapienter egerunt atq; viriliter q[ui] Assyrii, qui cognita morte Holofernis principis sui in fugam sunt versi. [Et videtes hi qui insecuti fuerat] i. exercitus Tryphonis, [quia] p[ro] anima vitæ est] i. quod viri Ionathæ parati erant pugnare tam fortiter, ut decet pro defensione propriæ vitæ, præsertim dum est spes fugiendi, [reuerfi sunt] ad Tryphonem, non audentes contra Iudæos inire certamen. [Illi autem venerunt omnes cum pace in terram Iudæam]. Cum pace, inquam, temporis, non pectoris: quia de Ionathæ & suorum deceptione doluerunt vehementissime.

Iudit. 14.

Expofitio cap. 13. Et audiuit Simon quod congregauit Tryphon exercitum, Art. 13. **Q**uælit post Ionatham fuit Simon frater ipsius, hic enarrat. [Et audiuit Simon quod congregauit Tryphon exercitum copiosum] ad destruendum Iudæam, [videtes, quia in timore populus est] quia non habuit caput principemq; regem, congregauit populum in Hierusalem, & adhortatus, dixit vobis scitis, quanta ego & fratres mei & domus patris mei, cognati mei, [fecimus] p[ro] legibus nobis p[ro] Mosen datus conseruadis, [et p[ro] sanctis] i. pro templi & diuini obsequij tuitione, [thorati] gra perierunt] i. corporaliter occisi sunt [omnes fratres mei] videlicet Ioannes a filiis Iambri, Eleazarus ab elephante super eum cadente, Iudas a Bacchide, Ionathas a Tryphone. [Et relictus sum ego solus, & nunc non mihi contingat parere animæ meæ] i. vitæ corporali ita, quin eam exponam periculo mortis p[ro] defensione legis diuinæ ac plebis meæ. [Non enim melior sum fratribus meis, vindicabo itaq; grem meum] i. iniurias populis mei uolui sustinere. [Et accessit ei spiritus populi simul, & responderunt] Iudæi [voce magna], hæc audientes: Tu esto dux noster. Itaq; Simon iste prudens & sagax, non ambitiose ad præfidentiam se ingressus, sed ex charitate & pro cõmuni necessitate paratum se obtulit ad onera, pericula & labores, magis quam ad honores. [Pugna prelium nostrum] &c. Et congregatis omnes viros bellatores, accelerauit cõsummare muros. Et misit Simon Ionatham filium Absolomi, & cum eo exercitum nouum in Ioppen] urbem, quæ [ut p[re]cedenti habet capitulo] sibi subiecit, atq; in eius fortalitia quosdam de suis cõstituit, sed iam fortiores plures, & quibus amplius cõfidebat, voluit in illo reponere, qui nullo modo Tryphon se subderent. [Et relictis his qui erant in arce, mansit illic ipse]. Hoc non videtur posse exponi de arce montis Sion, cum paulo post in isto dicat capitulo: Qui autem in arce erant, miserunt ad Tryphonem legatos &c. Ideo potest intelligi de arce fortalitiij siti in Ioppe, in q[ui] p[re]f[ati] Ionathas Absolomi filius mansit cum suis p[ro] certa custodia, alijs inde remotis. [Et ut cognouit Tryphon quia surrexit Simon] in p[ro]uisione ad ducatum [et quia cõmissurus] i. pugnaturus esset cum eo]. cõtra [prelium], nisi ipsemet Tryphon cederet, [misit ad eum], videlicet Simonem, [legatos, dicens] Pro argenteo quod debet frater tuus in rone regis] i. in exactiõne faciendâ fratri tuo ex parte regis de debito persoluedo, [detinimus eum]. Et nunc mitte argenti talenta centumna & duos filios eius obfides,] p[ro] securitate quod non resistet regi. Ideo subdit, [ut non dimissus fugiar a nobis]. ne ab hac captiuitate relaxatus, recedat a nobis per rebellionem. [Et remittimus eum] acceptis filijs eius atq; pecunijs. [Et cognouit Simon quod cum dolo loqueret secum] per nuncios. Erat enim Simon vir p[ro]picax & acutus. [Iussit t[ame]n argenti dari]. Tryphoni misit [et pueros, ne inimicitia magna sumeret ad Iudæos] i. ne ipse Simon incurreret duplicem & inimicitiam Israelitici populi, qui mortem Ionathæ imposuisset Simoni, nisi misisset argentum ac filios Ionathæ. Populus namq; dixisset, quod Simon ex auaritia vel ambitione non misisset pecuniã aut pueros, quatenus ipsemet Simon in principatu maneret. Tamẽ ut Iosephus refert, Simon exposuit populo & suis amicis fraudẽ Tryphonis. Nihilominus de consilio amicoq; misit q[ui] impissimus Tryphon postulauit. Sicq; videt Simon in isto bene egisse ad vitandam scadalum cõmunitatis & periculum magnũ politice sue reuersionem, siuisset sedatio mota in populo.

Iose. li. 13.
an. iu. c. 9.

¶ Quod si obijciat, nō fuisse licitum, innocētes iuvenes ita exponere morti Respondet, q̄ in tali casu id licuit, quia & corporalis mors puerorū fuit minus malum q̄ mala p̄facta. Nā iau dabiliter exponit quis seipsum morti corporali p̄ bono cōmuni. [& Simon & castra] i. exercitus eius [ambulabat in omnē locum quocūq̄ ibant] i. p̄ loca p̄p̄inqua locis per quā Tryphon cum suis trāsiuit, & gyravit ad impugnādum Iudæam, vt vbq̄ possent Tryphoni resistere. [Qui autē in arce Hierusalem erant, miserunt ad Tryphonem legatos, vt festinaret venire p̄ desertum, & mitteret illis alimonias &c. Erat autē nix valde multa,] quā impediuit iter & aduētum Tryphonis, quia p̄ niuis multitudine non patuit sibi via. [& cum appropinquasset Baschama] i. loco sic dicto, [occidit Ionathan & filios eius.] Ecce sic Deus omnipotens p̄mittit in hoc seculo nequā reprobos & iniquos, electis & iustis fualere ad electorū purgationē, sicut in Ionatha isto ac filijs ei⁹. [& misit Simon & accepit] p̄ manus nuncioꝝ suorū, [ossa Ionathæ fratris sui, & sepeliuit eā in Modin, in sepulchro parentū suorū.] Et edificauit sup̄ sepulchrū patris sui,] & etiā matris, [& fratrum suorū, edificā altum visū,] ita q̄ ad remoto quoniam videri, [de lapide polito] i. ex politis lapidibus, ante & retro, & statuit septē pyramidas] i. structuras altas & quadratas à latitudine incipiētes, & in angusto sinē sumentes, quia inferius erāt lata, superius arctā, quā antiquitus fiebāt in sepulchris magnorū. Vnam contra vnā patri & matri,] i. ex vna parte vnā pro p̄re, & ex parte opposita aliā pro matre, & simili ordine quatuor pyramides, [quatuor fratrib⁹] iam defunctis, septimā pro se. [& his circumposuit columnas magnas] sustentātes structurā edificij memorati, [& sup̄ columnas arma ad memoriā aternā] strenuissimorū op̄erū bellicorū Mathathia, filiorū eius, immo in recordatione diuinorū auxiliorū ac triumphorū eis desup̄ concessorū, atq̄ ad inuentiū edificiationem, vt considerarent qualiter sit pugnādum p̄ defensione legis diuinæ, & p̄ cōseruatione iustitiæ, ac p̄ bono cōmuni. [& iuxta arma naues sculptas.] De armis vero alig dicit, q̄ erāt vera arma, sicut supra monumenta fortium pugnatorū, suspendunt quādoq̄ vexilla & scuta. Alij dicunt q̄ fuerāt arma sculpta. [Tryphon autē cum iter faceret cum Antiocho rege adolecente,] cuius extiterat tutor, [dolo occidit eum, & regnauit p̄ eo.] Et imposuit sibi diademata Asia,] alligatis sibi milites p̄missis & donis. [& fecit plagā magnā in terra.] Faciunt em rex, ostendit suā ferociam quā ante celauit in multis. [& edificauit Simon p̄sidia] i. loca munita [Iudææ] ad resistendum Tryphoni, cuius tyrānidem nouit. [& misit ad Demetrium, vt faceret remissionem regionij] i. Iudæis faceret releuamen ab aliquibus grauaminibus, exactionibus seu tributis eis impositis, [quia omēs actus Tryphonis p̄ direptionē illi, dissipationem & deceptionem, fuerāt gesti.] Idcirco Simon cum suis maluit fouere partem Demetrii, quā Tryphonis, qui nihil iuris habebat in regno. [Et Demetrius respondit ei⁹ Rex Demetrius Simoni summo sacerdoti & genti Iudæorū Coronā auream & * Bainem, Bainem, scdm̄ Rabanum, est ornamentū colli ex aureis annulis factum, itaq̄ coronā & habent quam misistis] in signum amicitia, [suscepimus] gratia, [& parati sumus vobiscū facere pacem magnā,] vt cum vestro auxilio expugnem Tryphonē, [& scribere p̄uobis regis] i. officii ac discip⁹ nostris, [remittere vobis quæ indulsim⁹,] ne quid exigāt à vobis vltra quā commisi eis. [Quæcūq̄ enim constituimus,] i. ordinauimus aut concessimus, [vobis constat] i. certa seu firma sunt. [Remittimus quoq̄] vobis ignorantias & peccata] id est, quocūq̄ modo peccastis in nos, ferendo auxiliū aduersario nostro Antiocho, [et si qui ex vobis apti sunt conscribi inter nostros] milites vel amicos, [conscribantur] cum fuerint comprobati. [Anno centesimo septuagesimo ablatum est iugum gētium ab Israel] i. grauamen, tyrānicūq̄ dominium regum gentiliū & eorū satellitū, à Iudæis cessauit magis p̄fecte q̄ ante. Postea tñ habuerunt impugnationē ab illis, vt infra habet, sed modicū fuit & comparatione priorū grauaminū quasi nihil. [Et cepit populus Israel scribere in tabulis & gestis publicis] i. historialibus libris publicorū notabiliūq̄ gestorū prospera & aduersa, quæ eis sub Mathathia, eiusq̄ filijs acciderunt. [In dieb⁹ illis Simon applicuit ad Gazam] urbem Philistinū, [& circumdedit eā castris] i. tentorij seu pugnatorū turris, quia fortassis adhaesit vrbe illa Tryphoni. [& p̄cessit turrem vnā, & qui eruperant, erāt intra machinam] turris percussā [& circumdedit] ne occiderentur in turre, [& factus est motus magnus] timor, vllulatus, admiratio, desolatio [in ciuitate] quia viderunt se non posse Simonis manum euadere. Ideo [p̄solabant sibi à Simone dextras dari] i. pacem concedi, quæ p̄ applicationē manus dextræ solet cōferri. [& eiecit eos] filios idololatriæ, [de ciuitate] Gazæ [& emundauit eorū] i. templā & phana seu alia loca, [in quibus fuerant simulacra] i. idola quæ inde eiecit, & loca aqua lustrationis aspersit, seu alio modis mundauit. [& tunc intrauit in eam] scilicet ciuitatem, [benedicea dominū] qui sibi victoria concessit, [& eiecit ab ea omni immunditia] i. idololatriæ spurcitiæ, [collocauit in ea viros qui legem facerent] i. cultores veri Dei qui legis p̄cepta implerent. [& fecit sibi habitationem] i. tam fortiter eā muniuit, q̄ erat apta pro sua habitatione tempore opportuno. [Qui autem erant in arce Hierusalem, prohibebantur egredi,]

* Bainem

& ingredi regionem] Iudææ. Erāt nāq̄ arctati & conclusi p̄ murū altum & fortem, quem Ionathas fecit inter arcē & vrbe Hierlm, vt supra patuit. [& clamauerūt ad Simonē, vt dextras acciperent,] quatenus viuis dimitterent. [& dedit illis, & eiecit eos inde, & mundauit arcem] à contaminationib⁹] idolorū atq̄ similibus spurcitiarū. [& intrauerunt] Simon ac alij sacerdotes & maiores de populo, [in eā cum laude] Dei [& ramis palmarū] in signum lætitiæ ac triumphij, [& cinyris] i. musicis instrumentis, sonum magnū qui cōmouet aerē, facientibus, de quib⁹ dicit̄ est in expositione supra habitis, [& cymbalis & nablis] i. citharis, [& hymnis] i. psalmis & canticis alijs sp̄ualibus, [quia contrit⁹ est inimicus magnus ex Israel] i. congeries hostium molestissimorū, qui tot annis fuerunt in arce. [Et constituit] i. Simon ordinauit, [vt omnibus annis ageret dies hñ] quib⁹ purgata & pacifice possessa est arx, [cum lætitiā] tanq̄ festiui in memoriā beneficij tāti, [& muniuit montē templi] i. montē Sion, in quo fuit templum muris, turrib⁹, armis & p̄uisionibus. [& habitauit ibi] iuxta templū pontifex templi, [& vidit Simon] Ioannem filium suū] qui postea nominat⁹ est Ioānes Hyrcanus, [q̄ vir esset p̄rēhñ] i. apt⁹ est ad plia p̄ra ceteris filijs suis, videlicet audax, [fortis], prudēs, & diligēs, [& posuit eum ducē vniuersarū virtutum] i. principem omnium exercituum seu pugnatorū suorum, tñ sub se, Simon em̄ mansit supremus dux populi. [& habitauit in Gazaria], i. in Gaza vrbē p̄fecta, valde munita & bene p̄uista, vt in ea resisteret hostibus Israel. In hoc facto dat̄ exemplum plati, vt eos quos viderint ceteris virtuosiores & prudentiores, p̄ficiant alijs, tanq̄ ad sp̄ualia certamina aptiores, omni p̄sonarū acceptione seclusa.

¶ Declaratio Cap. 14. Anno centesimo septuagesimo secundo. Art. 14.

PROSPERITAS magna Simonis & Iudæorū sub eius regimine hic narrant, Aliqua tamē p̄mittunt & inserunt. Anno centesimo septuagesimo secundo congregauit rex Demetrius exercitum suum, & abiit in Mediā,] in regnum Medorū, [ad contrahēda sibi auxilia contra Tryphonē] Rex autē Medorū per vnū principū suorū p̄cessit exercitū Demetrii, ipsumq̄ Demetrium princeps ille perduxit ad regem illum Medorū atq̄ Persarū, qui & incarcerationi Demetrii, ac paulo post interfecit, vt Iosephus refert. [& siluit terra Iudæa] i. à notabilibus bellis quieuit populus Iudæorum, [omnibus diebus Simonis] i. omni tempore sui ducatus, Aliquod tamen bellum fuit sub eius ducatu, sed populus Iudæorū in eo p̄ualuit. Et quod modicum est, reputat̄ pro nihilo. [& quæsiuit bona genti suæ], p̄sertim bonum sp̄uale, inducēdo Iudæos ad cultum Dei deuotū, exteriorē quoq̄ tranquillitatē eis quæsiuit & cōseruauit, referēdo eā ad spiritalē profectū. Et hoc ad oēm p̄inet p̄sidentē, potius quærere bonum commune populi sibi subiecti, q̄ p̄pria commoda. [& placuit illis potestas eius], quia viderunt q̄ quæreret bonum cōmune, & pie ac māsuete p̄sset, non opprimens quenquā iniuste, [& cū omī gloria sua accepit Ioppen], inter cetera sua magnifica gesta, obtinuit & possedit vrbe nomine Ioppen maritimā in portum, ita q̄ ibi fuit nauigantiū quies & statio. [& fecit introitum in insulas maris], i. ordinauit q̄ à loppe paquā fuit iter publicum ad paucitas in aquarū medio sitas. [Et congregauit captiuitate multam], i. Iudæos hincinde à captiuitate redemit, & in Iudæam reduxit. Vel sensus est, q̄ multos captiuauit gentiliū, [& dominat⁹ est Gazaræ], i. Gazæ vrbi [& Bethsuræ] quæ vrbes specialiter exprimit, quia in eis erant fortialitia valde fortia, & à regibus frequēter possidebant. Fuitq̄ difficile ea sibi subijcere. [& arci] Hierusalem, quā nec Iudas, nec Ionathas potuit obtinere. [seniores in plateis sedebant] tempore suo, [& de bonis terræ tractabāt], cōserēdo de prosperitate Iudææ. [& iuuenes induebant se gloriam], p̄clarum amicum, & iucunditate multiplici replebant. [& stolas belli], i. bellicum apparatū ad exercitiū, quaten⁹ si causa exigeret, essent ad bella periti. [Et ciuitatib⁹ tribuebat alimoniam], faciendo in eis p̄uisiones communes, [& constituebat], sic disposuit eas, vt essent vasa munitionis], i. apta instrumenta defendendi se contra hostes, & vt ipsi cientes essent armati atq̄ idonei se tueri. Nempe scdm̄ idioma Hebræum, vasa vocant quæcūq̄ instrumenta seu media vel principia, alicuius effectus contentiua aut p̄ductiua: sicq̄ Paulus vocat⁹ est vas electiois. [quoadusq̄ nominatū est nomen gloriæ eius], i. nomen eius famosum & in clytū] vt scq̄ ad extremū terræ], i. valde longe & late, vt sit hyperbolicus sermo, quo aliquid dicit̄ per excessum sine mendacio, ad insinuādum magnitudinē rei, [& confirmauit omēs humiles populi sui], i. obediētes Deo & sibi. Sup̄bos autē & trāgressores deiecit, ideo fuit verus famulus eius, qui sup̄bis resistit, humilib⁹ autem dat gratiam. Hinc subdit [& abstulit omnē malum & iniquum] pro posse. Nam collapsa & deformata reformauit pro virib⁹], i. corrigibiles autem iulis de medio. [& legem exquisiuit], i. circa legem intelligentiā ac adimplētionē diligēs fuit, [sancta], i. sacra loca & cōtēta in eis diuino cultui deputata, [glorificauit & multiplicauit vasa sanctorū], i. vasa diuini obsequij. [Et auditū est Romæ, q̄ defunctus esset Ionathas.] Nam & in Roma multi morabant Iudæi. [& vq̄ in Spartiatarū], de quibus imp̄dem dicit̄ est, auditū est hoc. [& cōstituti sunt valde], ita dolose & impie est occisus cū filijs suis. Vnde pro consolatione Simonis, tam Romani q̄ Spartiatarū scripserunt ad eum ep̄stas de

I. Mac. 1. 7.

I. Mach. 4.

Iose. li. 13. an. iu. c. 9.

Acto. 9.

I. Pet. 5. Iaco. 4.

I. Mach. 2.

¶ Elucidatio Cap. 16. Et ascendit Ioannes de Gazaris.

Articulus decimus sextus.

ET ascendit Ioannes de Gazaris, & nunciavit Simoni fratri suo, à quo voluit informari de modo resistendi Cedebeo. [Et elegit Simon de regione sua viginti milia viros, peditum & equites, & profecti sunt simul pedites illi & equites cum Ioanne & Iuda filijs Simonis. Et surrexerunt mane, & abierunt in campum] vtpote parati ad plium contra Cendebeum. [Et ecce exercit' copiosus] Cendebei veniens [in obviam illis equitum & peditum, & fluvius erat inter medium ipsorum. Et admouit] Ioannes [castra] sua [contra faciem eorum] i. aduersarios suos, & vidit populum suum trepidatē ad trās fretādum torrentē, [quia aduersarij erant plurimi valde, & transfretauit primus,] suo exemplo confortās & animās suos. [et viderūt eum viri] sui tam magnanimiter transfretantē, & transierunt transfretando [post eum.] Sic is qui p̄cēst, in omni actu virtutum & arduis causis ac spūalibus pugnis, debet se exemplarem ac strenuum exhibere, subditos suis edificare exemplis, ac formam victoriæ demonstrare, & esse primus in acie. [Et exclamauerunt sacris tubis] Ioannes & sui secundum legis mandatum, vt sēpe expositum est. [et in fugam conuersus est Cendebeus, residui autem fugerunt in munitionem] i. in locum munitum. [Tunc vulneratus est Iudas frater Ioannis.] Postea tamē conualuit, & cum patre suo Simone fuit occisus, vt infra habet. [Ioannes autem insequutus est eos] videlicet Cendebeum & suos, [donec veniret Cedronem] i. ad munitionē ibi constructam, [quam edificauit] Cendebeus, vt dictum est supra in isto capitulo. Sequit de deceptione intersectioneque Simonis. [Et Ptolemæus filius Abobi constitutus erat dux in campo Hiericho.] Simon enim p̄fecit eum parti Iudææ, videlicet locis p̄ circuitum campi Hierichuntini, [et exaltatum est cor eius] ex suis diuitijs, & quoniam gener exiit Simonis, [et volebat obtinere regionem] i. toti Iudææ p̄esse ppter quod [cogitauit Simon] focerum suum, [et filios eius] occidere. [Maledicta namq; ambitio non fatiā, & nemini parit.] [Simon autē perambulauit ciuitates quæ erant in regione Iudææ] non obstante senio suo, [sollicitudine gerens eas] i. sollicitus pro bono communi & statu salubri in temporalibus ac spūalibus subditos, in quo patet seruo ac diligentia eius. Per quod instruant qui p̄sunt, vt p̄sonaliter aut per idoneos vicarios visitent subditos suos, & deformata reforment, ac sine personarū acceptiōe cunctis iustum agāt iudicium, sicut & i. Re. g. 7. Samuel legit peregrisse. & 2. Paral. 17. Iosaphat rex per aptos vicarios. [et suscepit eos] videlicet Simonem [ac filios eius] Mathathiam Iudamque [in munitiunculam] i. partem & fortem turrim, [cum dolo,] vt fraude faceret, quod nec potestare nec equitate facere quirit. Dolus namq; ambitionis est comes ac filia venenata. [et cum inebriatus esset Simon & filij eius] i. bene ac copiose refecti, non tamen gulose repleti, [occiderunt eum & duos filios eius & quosdam pueros eius] i. ministros p̄dictus filius Abobi, immo diaboli, & eius ministri, qui tam venerabili seni non pepererunt. [et scripsit hæc Ptolemæus regi] Antiocho, cui p̄ hoc confidebat placere, eo qd occidisset aduersarium eius. [et misit alios in Gazaram tollere] i. ad occidendum [Ioannē] cuius interitum magis optauit, quoniam nouerat magnanimitatē, fortitudinemque ipsius. [Vr audiuit autem] Ioannes à puero qui euasit & p̄cucurrit, patrem & suos fratres esse occisos, ac aliquos esse missos pro ipso occidēdo, [vehementer expauit] de tam inopinato effectu, & metuens circumueniri ac perimi, [comprehendit viros qui venerant p̄dere eum, & occidit eos] qui venerunt occidere eum. Sicque omnes filij Mathathie occisi sunt. [Et cætera sermonum] i. rerum gestarum seu documentorum [Ioannis & bellesum eius,] quæ post patrem suum commisit, inter quæ fuit p̄cipuum illud, quo vicit Hyrcanos. Vnde à vicis Hyrcanis cognominatus est Hyrcanus, quemadmodum Scipio ille Romanus ab Africanis quos debellauit, vocatus est Scipio Africanus. [et bonarum virtutum] eius, videlicet magnanimitatis, fortitudinis, iustitiæ, charitatis seu actuum strenuorum, [quibus fortiter gessit, & adificij murorum quos extruxit] in vrbe forsā Hierusalem, aliarumve ciuitatum Iudææ. [scripta sunt in libro dierum sacerdotij eius,] quem librum non habet Ecclesia, sicut nec alia quædam volumina, quæ in libris Regum ac Paralipomenon nominantur & allegantur. [ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.] quem Ioannem Hyrcanum dicit Iosephus fuisse ducem atq; p̄ticipem ac prophetam. Crudelissimus autem filius Abobi, vinculauit vxorem Simonis, matrem Ioannis & duos fratres eius iuniores. Cumque Ioannes acriter obfideret filium Abobi in oppido Achon, pessimus ille fecit matrem Ioannis ac fratres eius super muros vsque ad effusionem sanguinis flagellari, comminando qd p̄cipitaret eosdem. Sicque Ioannes ex compassione matris ac fratrum ab obfidiōe cessauit, qui triginta annis optime p̄sedit, ac deinde quieuit in pace. Ad laudem & gloriam omnipotentis, qui est super omnia Deus sublimis & benedictus, Amen.

NUM. 10.

10. lib. 13 an. iu. ca. 14. 15.

¶ Finis libri primi Machabeorum.

D. DIO.

SIANI IN II. LIB. MACHABAEORVM ENARRATIO.

PRO O E M I V M.

SICVT in Scholastica fertur historia, 2. lib. Machab. non est historia profectio, sed profectæ recapitulatio. Est em̄ epistola, quam scripsit Iudas Machabæus & senatus Iudæorum ac Hierosolymitarū, dispersioni Iudæorum, i. Iudæis dispersis, qui exulabant in partibus Orientis, & maxime in Aegypto, in qua insinuauerunt eis duas solennitates à se institutas: Vnam de purificatiōe templi, aliam de victoria contra Nicanorem, ad quarum solēnizationem illos exhortabantur. Porro alij dicunt, qd liber iste sit abbreviatio librorū Iasonis Cyrenæi, de factis Iudæ Machabæi & fratrum eius ac populi editorum, vt patet in fine 2. cap. huius libri & horum vtique potest verificari, quia hic liber in exordio sui continet p̄actam epistolam. Abbreviat quoque summam Iasonis libros, & multa addit, quæ in 1. Machab. volumine non habent.

¶ Elucidatio cap. 1. Fratribus qui sunt per Aegyptum, Iudæis &c.

Articulus primus.

FRatribus qui sunt per Aegyptum, Iudæis. Qui fratres nostri sunt, s. nati ex semine Iacob, sicut & nos, & eiusdem nobiscum sunt legis ac fidei. [salutem dicunt fratres qui sunt in Hierosolymis Iudæi, & qui in regione Iudææ, & pacem bonam. j. spiritalem internam, immo & temporalem, ordinatam ad pacem spiritalem. Habitabant aut plurimi Iudæorum in Aegypto, p̄sertim ab eo tempore, quo Ptolemæus cognomento Soter, qui post Alexandrum Magnum primus in Aegypto regnauit, plurimos Iudæorum à Hierosolyma & Iudæa secum captiuos in Aegyptū deduxit, cuius successor Ptolemæus Philadelphus cupiens sibi trāsferri libros vet. test. plurima milia Iudæorum liberauit à seruitute, & remisit Iudæos p̄ticipi, à q̄ petijt sibi viros doctissimos mitti ad trāsferendū libros legis Mosaicæ de Hebræo in Græcū. Nihilominus adhuc multi Iudæorum in Aegypto māserūt, & multiplicati sunt ibi valde, quibus missa fuit ista epistola. B̄n̄diciat vobis Deus, benedicēdo vobis in spūalib' ac temporalib' bonis, & meminerit testamenti sui, j. promissiones veteris test. in vobis implere dignet. Sicque per effectum ostendat se memore pacti seu p̄missionis, quod inijt & percussit cum patribus nostris in monte Sinai legem dandā, immo & ante cum patriarchis, Abraham, Isaac & Iacob, quibus tam pro ipsorum personis, q̄ pro posteris eorumdem multa promisit, vt in Genesi per diuersa recitatur capitula. Hinc subditur, [quod ad Abraham, Isaac & Iacob locutus est,] q̄ sunt de numero seruorum suorum fidelium, & sic aliquid hic suppletur. Potest t̄n̄ abiq; supplemento exponi Meminerit testamenti sui, j. pacti sui, seruorum suorum fidelium, i. concernētis seruos suos fideles, & eis facti. de hoc pacto legiur Gen. 12. Dixit d̄s ad Abraham faciam te in gentē magnam, & magnificabo nomen tuum, erisq; benedictus, & semini tuo dabo terram hanc. Et alio Genesi loco ait ad Isaac: Tibi & semini tuo dabo vniuersas regiones hæc, complens iuramentū quo spondi Abraham patri tuo, & benedicent in semine tuo oēs gentes terræ. Præterea in Genesi locutus est ad Iacobi Terram hanc tibi dabo & semini tuo, erisq; semen tuum sicut puluis terræ, & benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ. [et det vobis cor oibus] j. cordis illuminationē & deuotionē det oibus vobis, [vt colatis eum] per obsequiantia legis diuinæ. Et p̄sertim colitur Deus cultu interno per fidem, spem, & charitatem. Deinde per latram, cuius adus sunt deuotio, oratio, laudatio, sacrificium, iuramentum, & vorum. [et factis eius voluntatem,] i. ea quæ Deo sunt placita, & in primis eius p̄cepta corde magno. cum ingenti cordis affectu. Potius enim respicit Deus ex q̄to, q̄ ḡtum, hoc est, ex quali & q̄to affectu cordis quid fiat, q̄ opus seu datum exterius. [et animo volenti,] i. spontaneo, non coactatoque ex charitate, nō ex seruilis timore, quemadmodum Iosue 14. legiur: Seruite d̄o corde perfecto & animo voluntario. [Adaperiat cor vestrum,] intellectum illustrando, voluntatemq; excitando ac inflammando, [in lege sua] intelligēda ac adimplēda, prout orat Psal. 118. Da mihi intellectum, & seruabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. [et in p̄ceptis suis] vt ea sincere intelligatis ac impleatis, [et faciat pacē] p̄pectoris ac repositis, iuxta illud Prouerb. 16. Cum placuerint d̄o viæ hoīs, inimicos eius conuertet ad pacē. [Exaudiat orationes vestras,] quibus petitis vere salubria, & petitis à Deo decētia, [et reconciliet vobis,] misericorditer ignoscēdo, [nec vos deserat in tēpore malo] j. in aduersis, immo nec in vitijs & peccatis, sed in eis pie p̄ueniat vos, & ad penitendū ac emendandū inducat. Deniq; tēpū dicit bonum aut malum, propter ea quæ contingūt aut fiunt

Gen. 26.

Gen. 28.

I. Par. 28

o o in

bernaculorum celebratam, nec festum de incensione ignis. Nam subditur [Et] celebratis
 1. Ed. 2. idem ignis q datus est miraculose a Deo, [qñ] Nehemias, edificatio templo & altari, obtulit
 sacrificia. [Fuit em sacerdos, quemadmodu Esdras. [Nam cu in Persidem ducerent patres no
 stri, istud exponit de captiuitate Iudæorū sub Nabuchodonosor rege, q eos iussit duci in Ba
 4. Reg. 25. bylonem ac Babyloniæ regionem, atq ex illa multi Iudæorū deuenērūt in regionem Persa
 rum atq Mesopotamiam, sicq ducebant & illuc, qñ in Babyloniā ducebant. [sacerdotes q tunc Dei
 cultores erant, acceptum ignem de altari, absconderūt in valle] [sacerdotes cum alijs in ca
 ptiuitatem ducendi, ignem q sub altari holocaustorum iugiter arsit, secum sumperūt, atq
 in valle [vt dicitur] Iosaphat absconderūt. [ubi erat puteus altus], p fundus & siccus. Sic & Io
 an. 4. legitur Puteus altus est. Et Psal. 68. Veni in altitudinem maris, [atq in eo cōtutati sunt
 eum]. in lacu illo tute & clam posuerunt hunc ignem. Ex q elicit, qd & tunc erant aliq sacro
 dotes deuoti & iusti, q̄uis perpauci. [ita vt oibus] pter hos sacerdotes, ignotus esset locus in
 quo ignis ille fuit absconditus, q ad hoc, q̄ erat locus absconsonis ignis ipsius. Puteus tñ il
 le pluribus fuit notus. [Cum p̄terisset aut̄ dies multi] post 70. annos Babyloniæ captiuita
 tis & amplius. [q̄ placuit Deo vt mitteretur Nehemias a rege Persidum] ad reedificandū Hie
 rusalem, a rege [inquam] Artaxerxe, a quo Nehemias licentiā p̄t̄h̄ redēdi, vt in Nehe. 2. ha
 betur: [nepotes sacerdotum illorum q absconderūt] ignem, [misit] Nehemias. [ad reqrendū
 ignem] p̄fatum in valle p̄dicta. [q̄ sicut narrauerūt nobis, nō inuenērūt ignem] illum, q̄ iam
 fuit extinctus. [sed aquam crassam, & iussit eos haurire] ex puteo illo aqua crassam. [q̄ sacrifi
 cia quæ imposita erant] altari holocausti, [iussit sacerdos Nehemias aspergi] aqua ipsa, & li
 gna quæ erant supposita [sacrificijs, iussit similiter] aqua illa aspergi. [vt] q̄. i. post q̄ hoc factū
 est, & tēpus affuit q̄ sol resulsit. [radios sensibiliter] emittendo, q̄ prius erat in nubilo. [i. sub
 obscuro seu nube densa, accensus est ignis magnus] diuina virtute, angelico ministerio, q̄ li
 gna illa subito fuerūt incēsa, [ita vt oēs] hęc intuetes ac p̄cipientes, [mirarentur] cum aq̄ soleat
 ignem extinguere, nō inflāmare. Porro, de hac re nihil habet in Esdra & Nehemia. [Orati
 3. Reg. 18. onem aut̄ faciebant oēs sacerdotes dum cōsummare] sacrificiū, q̄ ab igne illo desup
 deuorabat, sicut & sacrificium Helix, vt 3. Reg. volumine habetur. Erāt aut̄ magna deuotio
 ne succensū ex miraculo illo. Orabantq̄ Deum, vt sacrificiū ipsoz esset Deo acceptū. [Iona
 tha inchoante,] iste non fuit Ionathas frater Iudæ, sed qdam inter cātōres p̄cipuum. [q̄ ceteris
 rudentibus,] sicut & nunc in ecclesia incipit cātō. [Et Nehemia erat oratio, hunc habēs
 modum.] Præterea Nehemias ponit qdam orationē eius, sed illā fecit, adhuc cum rege Persa
 rum existēs, hęc vero in tēplo existēs Hierusalē. [Dñe Deus oim creator,] Non q̄ vniuersa &
 singula sint immediate a Deo creata, cum multa pducantur a causis secundis, multa q̄q̄ ge
 nerent a principijs eiusdem speciei, vt cernimus sed vel simpliciter & immediate, aut quo ad
 primordiale materiam, vel q̄tum ad formam substantialē, oia sunt a Deo creata. [In tribu
 his] qm̄ ei nullus potest resistere, neq̄ ab eo appellare, suntq̄ occulta iudicia eius, & nescimus,
 an amore simus digni, an odio, aut qd finaliter eueniet nobis. Ideo dixit Ap̄st̄ Hebr. 10. Hora
 rendum est incidere in manus Dei uiuentis. Et Psal. 65. Venite, & videte opa Dei terribilia in
 consilijs sup filios hoim. Hinc S. Iob 23. Considerās [inquit] eum, timore oim sollicitor. [q̄ fortis,]
 quia oipotens: [q̄ iustus,] immo ois iustitiæ ac virtutis regula, fons, mensura, & causa. [q̄ mi
 sericors,] non p cōpassionis affectum, q̄ ad diuinam naturam, sed p pietatis effectum, [qui sol
 us es rex bonus] indepēdēter, essentialiter & incircūscriptibiliter. Vnde ait Saluator Luc. 18.
 Nullus bonus nisi Deus. [solus p̄stans,] i. incōparabiliter dignus, & eminens, seu oia donans.
 [solus iustus] pure, p̄fecte & infinite, cuius cōparatione ois creatura nullius videt esse iustitiæ,
 oisq̄ creata iustitia, velut iniustitia reputat. Propter quod vniuersa iustitiæ nostræ, sunt tāq̄
 pannus menstruata. [qui liberat̄ Israel] i. Israeliticum populū in te confidentē, [ab omni ma
 lo] p̄cēnæ & culpæ in vita p̄senti aut futura, [q̄ fecisti patres electos] i. sanctos patriarchas, q̄
 bus de disti esse naturæ, [q̄ sanctificasti eos] p infusionem gratiæ ac virtutum. [accipe sacrifi
 cium pro vniuerso populo tuo Israel, & custodi partem tuam] i. Israeliticam plebem quam
 tibi p̄ ceteris elegisti. [Congrega dispersionē nostrā,] i. populū nostrū hinc inde p diuersas re
 giones dispersum, & reduc ad terram hanc patrū nostrorū, atq̄ p fidem, spem & charitatem
 sp̄ualiter collige eos, vt sint vnum mysticum corpus in te viuificantem sp̄sanctū. [Libera eos
 q̄ seruiunt Gentib⁹,] sub tributo, vel in serues & ancillas eis vnnundati sunt, aut p paupertate
 in exilio obsequunt Gētilibus, a quibus spernunt. Vnde subiungit: [cōtempros & abominā
 tos respice] i. oculo pietatis, [vt ficiant Gētes] i. ex nostrā gratiosa & miraculosa liberatione a te
 facta, [q̄ tu es Deus noster,] q̄ licet sis Deus oim iure creationis & gñalis dñationis ac guber
 nationis, specialiter tñ es Deus noster per pudentiā specialem & gratiosam directionem, &
 per cultum ac adhesionem, q̄ tibi fideliter adharemus. [afflige opprimētes nos,] i. in hac vi
 ta eos pie & iuste castiga, & eorum tyrannidē reprime, q̄ aduersant bono communi cultuiq̄
 diuino, [q̄ cōtumeliam facientes] cultoribus tuis in superbia, i. ex elatione: quod zelo iusti
 tiz,

tiz, non emulacione aut affectu vindictæ, Nehemias rogauit. [Construe populum tuum in
 loco sancto tuo] i. in terra promissionis & in Hierusalem, [sicut dixit Moses,] qui eis promi
 sit hanc terram. Et Deuter. 30. dixit: Si ad cardines celi fueris dissipatus, inde retrahet te dñs,
 & inducet in terram pro qua iurauit patribus tuis. [Cum aut̄ consumptum esset sacrificiū,] i.
 oim combustum ab igne prædicto. Nam oblatum fuit in holocaustum. [ex residua aqua]
 quæ super sacrificia non fuerat fusa, [Nehemias iussit lapides maiores] in altari existentes, vt
 lapides [vt dicitur] laterales, [perfundi]. Quod vt factum est, flamma ex eis accensa est diuina
 virtute, quemadmodum de prædicto igne est dictum. [sed ex lumine] i. splendido igne, [q̄d]
 lumen [resulsit] ab altari, in quo fuit ignis prædictus, [consumpta est,] ita q̄ minor flamma
 videbatur absorberi a maiore, & a duabus fieri vna. [Vt vero manifesta est res,] i. factio isto
 miraculoso de ignum horum productione & holocausti consumptione vndiq̄ diuulgato,
 renunciatum est regi Persarum] Artaxerxi, a quo missus fuerat Nehemias, [q̄ in loco in quo] nehe. 2.
 ignem absconderant sacerdotes, [vt] in valle prædicta, [aqua apparuit, de] i. cum qua Nehe
 mias, & qui cum eo erant, purificauerunt sacrificia, [carnes hostiarum] lauerunt, sicut in Le
 uiticō iussit esse de carnibus animalium immolatorum, & igne inde succenso, sacrificia
 cōsummauit. [Considerans aut̄ rex] Artaxerxes factū illud mirabile, [q̄ rem diligenter] exa
 minans] per testes & inquisitores, ne forte esset conficta, [fecit ei] i. Deo, vel ei, vt pote Nehe
 mia, hoc est, ad instantiam & propter reuerentiam eius, [templum] Deo in Hierusalem. Cer
 tum est aut̄, Nehemiam esse missum a rege Artaxerxe ad Hierusalem anno regni Artaxerxis
 vicesimo, s. diu post Esdras, sicut legitur in Nehemia, & tunc templum fuit factum & con
 summatum, quantum ad suam structuram, immo sexto anno Darij regis Persarum, vt legi
 tur in Esdra, exitit cōsummatum: ideo factio templi non potest hic accipi proprie pro eius
 ædificatione: idcirco dictum istud non cōsonat opinioni erroneæ Iudæorum, & suorum se
 quacium, dicentium q̄ inter Cyrum & Darij istum non fuerunt intermedij reges, nisi Cam
 byses & Assuerus, ita q̄ Darius iste secundum eos fuit Artaxerxes immo ex isto loco probat̄
 tur falsitas opinionis illius, si factio proprie accipiatur, qm̄ factio ista templi, cōtigit diu post
 20. annum regni Artaxerxis, vt patuit. Et tñ si Artaxerxes iste fuit Darius, necesse est dicere,
 q̄ 6. anno regni eius factum & completum sit ædificium templi. Quod aut̄ inter Cyrum &
 Darium plures intermedij erant, constat ex dictis, & super Esdras magis est approbatum.
 Quod ergo Artaxerxes dicitur templum Deo fecisse, intelligendum est, q̄ templum illud or
 nauit & honorauit, atq̄ per hoc opere demonstrauit, templum hoc esse factum Deo vero &
 summo. Et talis modus loquendi, frequens est in scripturis vet. test. vt aliquis dicatur quid fa
 cere, quia ostendit aut dicit hoc factum esse siue futurum. Hinc subditur] vt probaret] i. ope
 re approbare] ut testaretur, [quod factum erat,] vt] 3. miraculum illud de ignis productione
 & holocausti consumptione vere esse diuinum. [q̄ cum probasset] i. factum illud taliter ap
 probasset] sacerdotibus] tanq̄ veri Dei ministris, [dedit multa bona, vt alia atq̄ alia munera]
 vt orarent pro ipso ac regno suo, & ex donis illis sacrificia procurarent, & multa talia dedit
 illis per principes suos, qui præsidebant trans flumen, [q̄ accipiens manu tribuebat illis] i.
 etiam propria manu consulit ipsis aliqua quæ accepit de bonis suis. Nam & Nehemias post
 12. annos cum sua comitiua ad Artaxerxen reuersus est, & postmodum de licentia regis, rur
 sus ad Hierusalem redijt, vt in Nehemia legitur, & tunc rex munera preciosa contulit Nehe
 miae ac suis. [Appellauit aut̄ Nehemias hunc locum] i. diem seu festum loci istius, puta altaris
 seu templi, [Nephtar, qd̄ interpretat̄ purificatio,] & supra in isto cap. vocatus est dies ignis,
 & cetera qui datus est de aqua crassa. [Vocatur autem apud plures,] id est, ab alijs multis, [Ne
 phi. Iquod idem designat quod Nephtar.

¶ Elucidatio cap. 2. Inuenitur autem in descriptionibus Hieremiæ &c.

Articulus 2.

Hoc loco declaratur quedam in præcedēri cap. dicta, præsertim de absporatione ignis
 altaris holocausti, inuenitur aut̄ in descriptionibus Hieremiæ, i. in sermonibus ac Hi
 eremiæ, vel ex ore ipsius scriptis, Quæ tamen descriptiones, nec a catholicis, nec ab Hebræis
 habentur, q̄ iussit accipere ignem eos qui transmigrabāt] i. q̄ Hieremias præcepit sacer
 dotibus Dei cultoribus, qui a Iudæa in Babyloniā transferebantur, quod secum acciperēt
 ignem altaris holocaustorum, vt eum in valle absconderent Iosaphat, [vt significatum est]
 a prout dictum est cap. præcedenti, [q̄ vt mandauit transmigratis] i. sicut iussit sacerdotibus
 in Chaldaeam trālati. Sic continetur in descriptionibus illis, [q̄ dedit illis legem] i. legē Mo
 sis commisit Hieremias illis, vt eam implerent, & forsā librum legis Moysi præstitit eis ad le
 gendum, recolendum, custodiendumq̄ legem. Hinc subditur] Ne obliuiscerentur præcepta
 dñi, & vt non exerrarent mentibus] i. ne corda eorum per infidelitatem errarent. [vidētes si
 mulacra,] i. idola aurea & argentea & ornamenta eorum, [quæ in Babylone] viderunt a Chai
 dæis adorari & coli. Et de hoc habetur in epistola Hieremiæ missa Iudeis in Babylone mo
 2. Mac. 1. 1bid. bartuc. 6

Hiero.

rantibus, & alia huiusmodi salubria documenta, [dicens] Hieremias [hortabatur] prefatos [arcam legem] i. assiduam memoriam & obseruantiam legis [amouerent] a corde suo. Erat autem in ipsa [scriptura] i. praedictis descriptionibus Hieremias contentum, quod tabernaculum Moysi & arcam per Beseleel factam [iussit] Propheta Hieremias [diuino] responso ad se factum, comitari i. per comites seu socios viae portari secum ad spatium certum. Ex hoc apparet, quod Hieremias p[ro]pheta p[ro]phetia destructionis ciuitatis Hierusalē, cōbustionisq[ue] templi a Chaldaeis, sollicitus fuit p[ro] arca, ceterisq[ue] praedictis d[omi]ni exorauit, vt sibi reuelare dignaretur, qualiter illa essent cōseruanda, cuius p[ro]p[ter] petitionem d[omi]ni dedit responsum, vt faceret quae sequuntur, v[er]o quod d[omi]ni dedit ea secum, [v[er]o]q[ue] exijt. Ii. quo v[er]o ipse Hieremias eundo p[ro]tingeret [in montē] in quo Moses ascendit, & vidit Dei hereditatem] i. in montem Nebo in verticem Phasga, in cuius montis altitudinem Moses Deo iubente ascendit, ad videndum terram p[ro]missionis, quae vocatur hereditas Dei, i. terra quam oipotens filijs Israel p[ro]mittit habere ditare possidendam. Hinc scriptum est Deuter vltimo: Ascendit Moses de campestribus Moab sup[er] montem Nebo &c. [et] veniens ibi Hieremias, inuenit locum speluncae, [quam] ex reuelatione diuina cognouit, [et] tabernaculum] i. materiam tabernaculi, [et] arcam & altare incensum] i. thymiamatis [intulit] illud, & ostium] speluncae [obstruxit, & accesserunt] quidam simul] i. pariter p[ro]perauerunt ad locū p[ro]dictum, [cui]q[ue] sequebantur] Hieremias, [vt] notarent sibi locum] in q[ui] p[ro]dicta erant abscondita. Ve autē cognouit Hieremias] curiositate illos] in ingrendo locum p[ro]sum, [culpas] i. increpans [illos], dixit q[uod] ignotus erit locus] ille tabernaculi & altaris & arcae, [donec] congreget Deus cōgregationē populi] i. populū Iudaeor[um] hinc inde dispersum, in vnū recolligat, [et] p[ro]p[ter] eius] fiat populo p[ro]p[ter] iatione perfecta. [et] tunc d[omi]ni ostendat hanc] i. tabernaculum, arcam, altare, [et] apparebit maiestas d[omi]ni, i. Deus oipotentiā & gloriā suam ostendet per effectus p[ro]claros, [et] nubes erit] i. Jobumbrans populo Dei, [sicut] & Moysi manifestabatur columna nubis] & nubes quaedam in consecratione tabernaculi, iuxta illud Exo. 40. Postq[ue] cuncta perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria d[omi]ni impleuit illud. [Qu]g[er]itur, an ista impleta sunt, an implenda. Circa hoc scribit Nicolaus de Lyra: Hanc congregationē & p[ro]p[ter] iationē expectant Iudaei futuram in aduentu Messiae, & nos intelligimus eas factas in Christi aduentu, iuxta illud Iou. 11. Iesus moriturus erat p[ro] Gente, & non t[ame]n p[ro] filios Dei q[ui] erant dispersi, congregaret in vnū. Cum ergo p[ro]dicta non sint in Christi aduentu ostensa, quia secundū Hebraeos a tēpore captiuitatis Babylonica vsq[ue] nunc, non est ostensa aut habitata arca Dei, p[ro]p[ter] hoc locus iste videtur aliquis falsus aut salte dubius. Possit t[ame]n ad hoc dici, q[uod] praedicta apparebunt in fine mundi, in cōuersione Iudaeorum ad fidem Christi. Sed hoc videtur esse contra illud Hier. 3. Non dicent vltra, arca d[omi]ni, neq[ue] ascendet super cor, neq[ue] recordabuntur illius, nec fiet vltra. Item quod hic dicit de absconctione altaris & arcae per Hieremiam, non habet apparentiā magnā, q[ui]n Hieremias fuit incarcerationis vsq[ue] ad captiuitatem Hierusalē per Chaldaeos, vt patet Hier. 37. & 38. & sicut ante captiuitatem ciuitatis, ita non fecit nec posita, vt videt[ur] q[ui]n capta ciuitate, Chaldaei mox cōfregissent oia preciosa, nō solum aurea & argentea, sed etiam arca, abstruleruntq[ue] secum, vt dicitur 4. Reg. 25. P[ro]p[ter] q[uod] non videtur verisimile, q[uod] Hieremias dimiserunt arcam & altare incensum, quae erant de auro purissimmo, vt habetur Exo. 25. Igitur p[ro]p[ter] ista & alia supradicta de morte Antiochi & de tempore Demetrii, quae cum difficultate magna vix possunt cum alijs scripturae locis concordari, vt patet ex supradictis, liber iste secundus, & maxime quantum ad suam praefationem, reputatur a multis multum apocryphus. Istud tamen maiorum iudicio derelinquo. Hae Lyra. Circa haec recolo, quae magister in historijs recitat S. Epiphanius ep[iscopu]s de Hieremia dixisset. Hic est Hieremias, q[ui] templū euertendū p[ro]nosens, arcam testamenti cum his quae in ea erant, tulit, & precibus suis eam absorberi fecit in petra. Petram vero digito signans, nomē Dei impressit, i. tetragrammaton, vt dicit, & factum est sigillum in similitudine sculpturae, q[ui] ferro enatur, ipsūq[ue] Dei nomē operimēto nubis celatū, vt ex tūc nec locū q[ui] recognoscere queat, nec ipsum legere nomē vsq[ue] in diem hunc & vsq[ue] in finem, & instar p[ro]phetae figurae, illic saepe nubes vel ignis nocturno sit tēpore, eo q[uod] gloria Dei ab eius lege non desinat. Est autē petra ista in eremi terra inter duos montes, in quibus iacent Moses & Aaron. Dixitq[ue] Hieremias p[ro]phetis] i. D[omi]ni de Sion recessit ad caelos, inde rursus in virtute uertetur, & erit signum p[ro]sentis eius q[ui] vniuersae gentes adorauerint lignum, dixitq[ue] Hanc arcam praeter Aaron produceret nemo poterit, & tabulas quae in ea sunt, nullus aperiet sacerdotum, nisi electus Dei Moses, & in prima resurrectione resurget haec arca, & exibat de petra, atq[ue] ponetur in monte Sina, & oēs gentes congregabuntur ad eam, regressum Dei sustinentes, & aduersarium q[ui] eos quassaturus est, interimere fugientes. Hae Epiphanius, cuius verba in aliquibus videntur diffonare a verbis istius huius. Sicutq[ue] verba illa Epiphani ad intelligendū difficilia, sicut & textus iste. Certum est t[ame]n, literā istam, si saluari debeat, non ita esse intelligendā, q[uod] in primo regis Messiae aduentu fuerint tabernaculum Moysi, arca & altare incensum, realiter ac corporaliter ostendenda. Spūalia ter vero, & q[ui]am ad res significatas per ea, ostēsa sunt in primo Christi aduentu, & deinceps.

Quādo autē & qualiter ostēda sint realiter ac corporaliter, nō scio, nec definire p[ro]sumo, tamen vt tetigi, ista ista a falsitate poterit p[ro] piā & mysticā expositionē aliquā excusari. Cum enī ab ecclesia recept[us] sit liber iste ad legēdum publice in diuino officio, nō apparet tutū q[uod] dicat falsus sine apocryphus: q[uod] vt S. ait Hieronymus, apocrypha nescit ecclesia. Porro q[uod] in fine moratis verbis Nicolai de Lyra habet, arcā & altare incensum fuisse de auro purissimo, non potest stare secundum quod sonat. Arca namq[ue] fuit de lignis Sethim, vt legit Exo. 25. Fuerat vero deaurata intus & extra auro mundissimo, vt eodem patet cap[itu]lo. Altare quoq[ue] incensum fuit de lignis Sethim, secundū illud Exo. 30. Facies & altare ad adolendū thymiama de lignis Sethim, q[uod] etiā fuerat deauratū, vt fertur illud. Insup[er] q[uod] in phabitis Epiphanijs verbis asseritur, q[uod] petra illa est in eremi terra inter duos montes, in quibus iacent Moses & Aaron, requirit intelligētiam piā. De Aaron equidē constat, q[uod] in monte Hor sit sepultus, vt Numer. 20. recitat. Moses vero non in monte, sed in valle esse sepultum, probat per id Deuteronomij vltimū. Mortuus est Moses seruus d[omi]ni in terra Moab iubente d[omi]no, & sepeliuit eū in valle terrea Moab. [et] cōsequēter ad celebrationē purificationis, dedicationisq[ue] tēpli inducuntur facta Salomonis a Moysi. [Et sicut] cum Salomon petijt, vt locus sanctificaret magno Deo] i. Salomon exorauit, vt tēplum a se aedificatum, consecraret & acceptabile esset Deo immēso, vt 3. Reg. 8. describit, 2. quoq[ue] Para. 6. [manifestabat haec, Magnifice enī sapiētia tractabat] i. Salomon sapiam sibi insulam, p[ro]clare ostendit in tēpli cōstructione & dedicatione, immo in increata sapiētia honoratiōe ac cultu. [et] vt sapiētia habes, obtulit sacrificiū dedicatiōis & cōsummatiōis tēpli, iuxta illud 3. Reg. 8. Rex & omnis Israel cum eo, immolabat v[er]tices corā d[omi]no, & dedicauerunt tēplum d[omi]ni, sicut & Moses orabat ad d[omi]nū, & descēdit ignis de caelo] aereo, [et] cōsumpsit holocaustū. hoc fuit in cōsecratiōe Aaron, filiorumq[ue] eius, iuxta illud Leuit. 9. Egressus ignis a d[omi]no, deuorauit holocaustū, & adipēs qui erāt sup[er] altare, [sic] & Salomon orauit, & descēdit ignis de caelo, & cōsumpsit holocaustū] a Salomone p[ro] manus sacrificij oblati, secundum illud 2. Para. 7. Cumq[ue] compleisset Salomon fundēs p[ro]ces, i. gressus descendit de caelo, & deuorauit holocausta & v[er]tices. [Dixitq[ue] Moses, eo q[uod] nō sit māducatū quod erat pro peccato] i. Moses repræhendit filios Aaron, quia nō comederit hostiam p[ro] peccato oblatam, sed ipse Moses inuenit eam exustā. Vnde in litera subdit, [Et cōsumptum est] i. igne altaris exustum, quod fuerat comedēdum. Hinc scriptum est Leuit. 20. Inter haec hircum qui oblati fuerat pro peccato, cum quæreret Moses, exusti repperit, iratusq[ue] contra filios Aaron, ait: Cur nō comeditis hostiā p[ro] peccato, &c. [Similiter] & Salomon octo diebus celebravit dedicatiōē. 3. Reg. 8. de hac fertur celebratiō: Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem celebrē septem diebus, & septem diebus, i. quatuordecim diebus. Quō ergo hic dicit celebrasse dedicatiōē octo diebus? Ad q[uod] quis dicere possit, q[uod] numerus iste non ponit hic p[ro] p[ro]p[ter] precisionē numeri maioris, & q[uod] minor nō excludit maiorē. Efficiens autē responsum dendum per illud 2. Paralip. 7. Fecit Salomon solennitatem in tempore illo septem diebus. Fecitq[ue] die octauo collectam, eo q[uod] dedicasset altare septem diebus. Itaq[ue] de illis primis octo diebus hic agit. Nemp[er] q[uod] Salomon dicit quatuordecim dieb[us] celebratē fecisse, exponitur q[uod] primis septem diebus celebritatem fecit de templi dedicatiōe, alijs septem celebravit festiuitatem tabernaculor[um] mox sequentem. [Inferbant autē in descriptionibus & commentarijs Nehemias haec eadem] i. de obseruanda festiuitate dedicatiōis templi tempore Esdrae & Nehemias aedificati, continebant & concludebant similia iam p[ro]dictis in quibusdam scripturis & commentis Nehemias, quae scripta nō habent, sicut nec praallegatae descriptiones Hieremias p[ro]phetas. Veruntamē in Esdra habet de solennitate dedicatiōis templi illius, [et] qualiter cōstruens] i. ipse Nehemias faciens [bibliothecam, congregauit de regionibus libros] & p[ro]phetas & David. [Tempore enim illo congregauit Esdras veteris testamenti volumina a Chaldaeis incensa, videlicet Pentateuchum, psalterium, prophetarumq[ue] libros] quos sic reputatos, Nehemias de regionibus Iudaeae, Samariae & Galilaeae, seu alium de collegit, atq[ue] in bibliotheca sua redegit. [Epistolae quoq[ue] Regum] Iuda memoria dignas, sic congregauit, & de donarijs] i. scripta de muneribus exhibendis seu offerendis collegit cum ceteris. [Similiter autem] & Iudas ea quae didicerat per bellum, quod nobis acciderat, congregauit omnia] i. Iudas Machabaeus fecit cōscribi ea quae cognouit per bella q[ui] Iudis suo tēpore contigerūt, in quibus bellis multa magna & mirabilia Dei auxilia apparuerunt, quae aeterna memoria sunt condigna. [Si ergo desideratis haec] i. si libros istos habere optatis, [mittite qui p[ro]ferant vobis] i. destinate aliquos ad nos, qui vobis eos deportēt. [Acturi itaq[ue] purificationē] i. celebraturi festū de purgatione templi & consecratione altaris factis tēpore Mach. [scriptus] mus vobis, vt & vos festū hoc celebratis. [Bene ergo facietis si egeritis hos dies] solenniter. [De] autē q[ui] liberavit populum suū frequēter, v[er]o tēpore Moysi & Iudicū ac Regū, & nūc tēpore Iudae ac fratru[m] ei[us], dādo victoriā in plurimis bellis. [et] reddidit hereditarē omnibus] i. Iudaeis cum Iuda collectis, Iudaeam ac hereditaria quaeq[ue] bona restituit, quod tamē tēpore Simonis

2. Efd. 6

magis impletum est, qm vnusquisq; sedit sub vite sua, & sub ficulnea sua, & coluit terram suā cū pace, vt dictū est i. Mach. 14. [& regnū] i. regionē patrū nrorū, vel ducatū ac regimen. Nā ludas ac fratres ei fuerunt duces & principes, immo & summi sacerdotes ppli Iudæorū, immo à tēpore reuerfōis à Babylonica captiuitate vsq; ad Herodē Afcalonitā, habuerūt Iudæi aliquos rectores & principes de populo suo, quæadmodum Gene. 49. Iacob testatus est: Nō auferet sceptrū de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittēdus est. Aristobolus vero filius Ioannis Hyrcani filij Simonis, prim' impoſuit sibi regium diadema post reditū à Babylonica captiuitate, quæadmodū Iosephus 13. lib. antiquitatū describit. [& sacerdotiū] i. sacerdotale dignitatem seu pontificatū, [& sanctificationē] i. templū seu sacrā obferuantia legis. [sicut pmissit in lege] quia p Moſen frequēter p̄dixit, qd p̄nitentib' & conuersis Iudæis redderet terrā patrū suorū. [speramus qd cito nostri miserebit,] dādo nobis finalem liberationē per regem Messīā, vel erucēdo nos omnino à gētiliū infestatione, [& congregabit de sub cælo in locum sanctū] i. de diuersis regnis in terrā promissionis, quod & tempore Chri impletū est p congregationē spiritale in fide, spe & charitate, & in militate ecclesie, quæadmodū Esa. 66. dñs dixit: Mittā ex eis qui saluati fuerint, ad gētes in mari, in Aphricam & Lydiā, tenentes sagittam in Italiā & Græciā, ad insulas longe, & adducēt omnes fratres vestros. Consequēter author huius libri tāgit materiā voluminis huius, modūq; p̄cedendi, & qd mouerit eū ad cōpilandū hoc opus. [De Iuda vero Machabæo & fratrib' ei' & de tēpli magni] in Hierlm sub Zorobabel facti, [& purgatiōe] de quo tēplo Aggæ' 1. cap. p̄dixit: Magna erit gloria dom' hui' nouissimæ, magis q̄ primæ. [& de arā] i. altaris [dedicatiōe] de qua habet 1. Mach. 4. [& de illuminationib'] i. cælestib' apparitionibus, cordiumq; illustratiōib', [quæ de cælo factæ sunt ad eos] i. ad Iudā & ei' fratres, & adiutores, [qui p Iudæis fortiter fecerūt] i. p cōmuni defensione Iudaici populi strenue pugauerūt, [ita vt vniuersam regionē, cū pauci essent, vindicaret] i. iniurias toti populo Iudæorū illatas ab Antiocho rege ac suis, vt cōtererēt, cū tamē respectu aduersariorū, essent p̄paci. [& barbarā] i. ferocē gētiliū [multitudinē sugaret] vt patuit 1. Mach. 3. [& ciuitatem] Hierusalē [liberaret, & leges quæ abolitæ erāt] i. legē & p̄cepta Moſis p Antiochū quasi deleta & seruari phibita, [restituerentur] i. denuo seruariēt & conscriberētur p Iudā & fratres ipsius, [cōno cum omni tranquillitate p̄picio facto illi] i. Deo eis misericorditer auxiliāte. [Itemq; ab Iasone Cyreneo quinq; libris cōp̄hensā] i. diffuse cōscriptā in qnq; codicib', [tēraim'] nos vno volumine breuiare. [Ex hoc quidā concludunt, qd in hac cōpilatione plures fuerūt, quod stare non potest, immo vnus fuit breuiator & author huius voluminis, vt patet in fine 2. Machab. 15. quo ait: Ego qd in his faciā sine sermonis & si qd bene, & vt historiē cōpetit, hoc & ipse velim si autem minus digne, concedēdum est mihi. Est autem consuetudo magnis authenticisq; p̄sonis, distinctiōib' iurales numeri vii. [Considerātes enim multitudinem librorū & difficultatem eorū qd Iasone de his reb' cōposuit,] volentibus aggredi narrationes historiæ, p̄pter multā vniuersitatis reorū curauimus] i. sollicitē p̄uidim' his, qui volunt rerum istarū historiā legere, ne tēdio afficiant ex prolixitate librorū, faciēdo hunc librum cōmpēdiōsum. [volentibus quidem legere, vt esset animi oblectatio] i. vt hunc librum cum cordis delectatione breuiter legant. [studiōsis vero] p̄uidimus, [vt facili' possint] ista memoriæ commēdare. Omnibus autē legentibus vtilitas conferat,] i. vt vniuersi hæc legētes, edificētur. [Et nobis ipsis non facilem laborē assumpsim', quod tamē inuitu & amore cōmunis vtilitatis libēter peregerimus. Propterea subdit:] sicut hi qui p̄perāt conuiuium, & quæ sit aliorū voluntati parere] i. obedire, parādo cibaria iuxta eorū velle. [p̄pter multorū gratiā] i. p̄fectum, [libenter laborem sustinemus, veritate quidē de singulis, authoribus concedētes] i. cre dētes qd ipsi authores librorū vera scripserūt de singulis reb' & gestis, de quibus hic loquimur. [Ipsi autē scām datā] i. p̄conceptam & tactam [formam] scribendā per abbreviatiōem, [breuitati studentes. Sicut enim noua domus architecto de vniuersa structura curādum est,] i. sicut principali constructori domus incūbit sollicitudo de toto edificio & partibus eius, & qualiter aggregētur ac redigātur in formam: Et vero qui pingere curat] i. per picūras & limitatiōes ornate domū iam factā, [quæ apta sunt ad ornatum, exquirēda sunt], pulchri colores & cōfectiones, ex quibus fiunt adornatiōes ipsius domus. Vnusquisq; em̄ habet exquirere ea, quæ ad suā p̄tinent artem, [ita estimādum est & in nobis] i. de nobis, qui non intēdimus historiā librum originaliter compilare, sed potius descriptam historiā cum venustate abbreviare. Denique quid historiographo cōmp̄tat, subditur: [Et em̄ intellectu colligere] i. rerū describēdas: veram intelligentiā perscrutari ac adunare, [& ordinare sermonē,] vt dō stylo conuenienti ac clausulis aptis, [& curiosus] i. satis diligētē, nō immoderātē, [partes singulas quasq; disciquere] i. inuestigare quasq; partes, ex qbus totum volumē est cōmp̄sādum, hoc est, singula quæ gesta ac verba recitatione condigna, vel singulas partes dictaminis, [historiæ cōgēnt authori], historiographo. Quid autē congruat abbreviatori, subiungitur: [Breuitatem

vero

vero dictationis] i. narratiōis ac styli, [sectari, & executiones rerū vitare] i. omittere digressiones declarātes q̄ter quæq; sint gesta, q̄ declaratiōes illæ non sunt vtilēs breuiati. [conce-dendū est] i. cōuenit ei qd scripta aliorū summam breuiare intrēdit. [Hinc ergo] i. statim post hæc, vt pote in exordio sequētis capli, [narrationem] i. exordii historica recitatiōis huius libri incipiemus.] siquidē dicta hucusq; p̄ modum plogi sunt inducta. Vnde subiungit: [de p̄fatione in dixisse sufficiat. Stultum em̄ est, ante historiā effluere] i. verbis supfluis abundare. [In ipsa autē historia succingij] i. nimium festinare, & sermonem abrumperē.

[Expositio Cap. 3.] Igit cum sancta ciuitas habitaret in omni pace. Art. 5.
Descripturus author libri istius victorias Iudæ Machabæi & suorū, & qualiter defendēdrunt populum Iudæorū, p̄mittit qualiter populus ille post magnam p̄seritatem & p̄ceteram, maximas incidit cladēs. Itaq; in isto caplo recitat miraculosam Iudæorū consolatiōem, & aduersarij eorū p̄strationem sub Onia pontifice. Igitur cum sancta ciuitas] Hierusalem ad Dei obsequium p̄lecta, in qua fuerunt templum & studium legis, scēs pontificis, immo & thronus regis tēpore Dauid vsq; ad Sedechiā, [habitaret in omni pace] i. multum pacifice, ita qd ciues eius deuoti gaudebāt pace p̄ctoris & temporis. [Leges etiā] i. p̄cepta Moſaica legis adhuc optime custodirent] ab habitatorib' ciuitatis, [p̄pter Oniæ p̄ntificis dispositionem & pietatem] i. ex virtuosa & exemplari p̄sidentia & gubernatione Oniæ, qui fudatos sapienter disposuit & instruxit, atq; in omni cultu Dei p̄cessit. Pietas quippe vno modo idē est, quod cultus Dei seu patria. Alio modo sumitur p̄ misericordia. Tertio, put est vnum de septem donis, itaq; causa bonæ cōuersationis ciuiū, fuit virtuositas p̄lati eorū, iuxta illud Eccl 10. Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Et qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitātes in ea. Vnde & Salomon Pro. 20. dixit: Rex qui sedet in folio iudicij, dissipat omne malum inuitu suo. [& animos odio habentes mala] i. ex bonitate cordis illos, qui malum culpz abhorrent quia ad bona vere honesta seu virtuosa, syncere afficiebant. [Fiebat, vt & ipsi reges & principes] gentiles [locum] i. urbē [& templū] Hierusalem [summo] i. valde magno [honore dignū ducerēt,] tanq; summi Dei habitaculū, & cult' diuini mansionē electā, [& templū maximis munerib'] illustrarēt,] mittēdo oblationes & dona copiosa ac preciosa ad templū, sicut & Darius rex & alij quidā in Esdra & Nehemia fecisse legunt: quia isti gentiles, quis & idola colerent, tñ vnus veri & summi Dei aliqualem habuerunt notitiā, [ita vt Seleucus Asiæ rex,] filius Antiochi magni, [de reddētib' suis p̄staret omēs sumpt' ad ministerium sacrificiorū] p̄tinentes.] Verantamen sicut in Scholastica fertur historia, Seleucus iste fuit iners & pessim'. Iosephus vero refert patrem eius Antiochū Magnū, fuisse liberalem ad exhibendū necessariā p̄ sacrificiis offerēdis. Sicq; Seleucus iste ad tempus in hoc in ita:] videtur fuisse patre suum, & postea peioratus. Deinde recitat, qualiter tribulatio cœpit in Hierusalem exoriri. [Simon autē de tribu Benjamin, p̄positus tēpli constitutus] ad respondendum negociā tēpli in exteriorib' rebus. Non em̄ fuit p̄ntifex vel sacerdos, cum fuerit de Benjamin tribu, [cōtēdēbat, obſistere sibi principe sacerdotum] Oniā, [iniquum aliquid in ciuitate] Hierusalē [moliri] i. fabricare. Inuidebat nāq; Oniæ p̄ntifici, voluitq; plebē ad rebellionem inducere contra illū. Impij em̄ tñ mare feruēs, quod quiescere nō potest, vt dicit Esa. 57. [sed cum vincere Oniam non posset] i. cōtra p̄ntificem p̄ualere, quia Onias vir pius, iustus & sapiens, erat populo charus, & multos habebat fautores in ciuitate potētes. [venit ad Apolloniū] vnum de principib' regis Seleuci. [& nūciavit ei, pecunijs innumerabilib' plenū esse arariū] i. locum thesaurorū [Hierosolymis.] Erat autē arariū istud locus sit' iuxta templū, in quo arario referuabant deposita notabilij p̄onay & sustētacula vitæ pauperū qdā. [& cōmunes copias] i. opes illas ad Rempublicā p̄tinentes, [quæ non p̄tinent ad rationem sacrificiorū] i. ad emendum victimas oblationum. [esse immensas] id est, valde multas & magnas. Etenim quia Seleucus exhibebat sumptus p̄ sacrificijs, dixit Simon iste, opes illas ad sacrificia nō spe stare, p̄supponens qd rex p̄tinentia ad sacrificia inuite auferret. [statimq; Heliodorus iter aggressus est] versus Hierusalē, quia Seleuc' commisit ei pecunias sibi afferre. [Tunc sumus sacerdos] Heliodoro [declarauit, deposita esse hæc,] i. opes illas esse ibi repositas [ad] p̄curādum [vtilitalia viduarū & pupillorū] egentium. Quædā vero] esse deposita [Hyrcani Tobiz viri valde eminentis] i. excellentis & fidelis p̄sonæ. Nehemiæ autē 13. fert ipse Nehemias eiecisse de gazophylacio vasa Tobiz infidelis. [Decipi vero eos, qd credidissent loco & tēplo impossibile omnino esse] i. fieri nō posse nec esse p̄mittendū a Deo, qd hi deciperent, i. reb' atq; depositis suis spoliarent, qui ea cōmendauerāt templo cum fide, qd conseruarent a dño in ipso templo seu ppe illud, [quod p vniuersum mundum] i. p multa regna mundi, vt sit hypothesis sermo. [honoraui] i. famosum habet [pro sui veneratione] i. venerabilitate [& sanctitate] seu pro veneratione quæ Deo exhibetur in ipso. [Sacerdotes autē ante altare cum sacerdotibus stolis] i. vestibus idētauerunt se,] humiliādō se intimo corde, & sacerdotallyter vestiti, vt sic benignius aspicerent a Deo. [& inuocabāt de cælo,] Quare nō dicit, inuocabāt de

PRO. 15.

4. Reg. 2.

de terra, cum isti inuocantes fuerint in terra, non in celo. Est igitur sensus, inuocabant, i. auxili-
 um sibi exhiberi implorabat de celo, rogantes eum qui de depositis legem.] i. preceptum [po-
 suit, ut his qui deposuerat ea in psato arario, [salua custodiret Deus,] ne diriperent. Porro
 de depositis dñs aliqua iussit Exo. 22. [Nam vero qui videret summi sacerdotis vultum, mēte
 vulnerabat.] i. ex corde condoluit ei, tam miserabiliter disposito in facie, in cuius pallore ac
 mortiformi dispositione vehemētissim⁹ dolor & mœror ac pauor cordis apparuerūt. Quē-
 admodum enī cor gaudēs exhilarat faciē, sic in mœrore animi deiciit spūs. put Prouerb. 17.
 testat. [Accincta q; mulieres cilicijꝫ pectus,] i. asperitate vestis cilicijꝫ se affligētēs ac humi-
 liantes &c. [sed & virgines quæ conclusæ erāt.] i. viroꝝ iuuenumq; aspectibus abstractæ, & ex
 virginali pudore remanētes in domo vel circa templū reclusæ, & pijs opibus occupatæ, quo-
 usq; maritarent, [percurrēbat ad Oniā,] tanquā ad patrem spiritalem, assistentes ei per com-
 passionē, ofonem & stetum. [Erat autem misera commixta multitudine] ludzoz ex pso-
 nis vtriusq; sexus congregatoꝝ. [& magni sacerdotis] Oniæ [in agone.] i. in laboriosa mētis
 angustia cōsistituri expectatioꝝ. [quoniā cum afflictione multiplici præstolādaū eventum
 sine mōꝝ rei. [& hi inuocabāt Deum omnipotentē, vt credita sibi.] i. deposita eis commissa,
 [his qui crederāt,] p̄ta depositarijs, [cum omni integritate conseruarentur:] vt nihil de
 ip̄is possēt auferri. [Heliodorus autē quod decreuerat, p̄liciebat.] i. implere studebat, [sed spi-
 ritus omnipotentis] i. voluntas seu animus Dei, immo Spiritus sanctus ex patre filioq; pro-
 cedens, [magna fecit suæ virtutis euidentiā:] i. omnipotentia suā publice demonstrauit, per-
 terendo & deiciendo Heliodoz & eius satellites. [Apparuit enim illis quidā equus terribi-
 lem habens illorum.] Fuitq; angelus sanctus, in forma equitis metuendū apparens, qui &
 corpus equi iessum formauit ac mouit, sicut de curru & equis, quibus vctus fuit Felias in ca-
 lum, tenet. [Alij etiā apparuerunt duo iuuenes] i. angeli in forma adolescentum, ad insinuā-
 dum qd angeli nunquā inuenerant. [qui circūsteterunt eum, & ex vtraq; parte] Heliodo-
 rum [flagellabāt, &c.] eumq; multa caligine circumfusum] i. p̄r timore & tormētō nihil
 videntem [rapuerunt] i. sacerdotes apphenderunt, putātes qd mortuus esset, & ne ex p̄sentia
 extincti cadaueris, p̄fertim perfdi hominis, sacer locus contaminaret, qui etiā ex ingressu v̄
 uentis alienigenæ contaminabatur. [atq; in sella gestatoria] i. sede portatoria [positum] eiecerunt
 i. exportauerunt de ipso arario. [Consideras autem summ⁹ sacerdos, ne forte rex] Se-
 leucus [suspicaret malitiā aliquā ex ludæis circa Heliodoz consummatā.] i. qd aliqui ex lu-
 dæis armari, taliter tractassent, aut magica arte affligi fecissent Heliodoz a malignis spiriti-
 bus, [obtulit p̄ salute viri] i. p̄ curacione Heliodori [hostiā salutariē] m̄cum oratione. Aliquī
 vero dicūt Heliodoz fuisse occisum & mortuum, atq; Oniæ precib; suscitatum, quia habet
 in textu, quod in supremo spū, i. in agone erat constitut⁹. [Nihilomin⁹] litera ista magis insi-
 nuare videt, qd nondum expirauit, sed localiter extitit vulnerat⁹, moxq; obiisset, nisi p̄ preces
 Oniæ vita, i. sanitas vitæ, fuisset ei donata. [Heliodoz autē hostia Deo oblata] p̄ manum sa-
 cerdotis p̄ gratiā actione, qd fuit curat⁹, [& votis magnis Deo p̄missis &c.] rep̄dabat, i. re-
 meabat [ad regem &c. eo qd in loco] i. in tēplo [vere sit Dei] quādā virtus] i. potestas angelica
 locum custodit, immo ipsemet Deus. [Nam ipse qd in cælis habet habitationem, visitator &
 adiutor est loci illius] i. gratiofus & potens defensor, quoniam locus ille Deo extitit conse-
 cratus, qui per effectum multiplicem visitauit eundem.

¶ Expositio Cap. 4. Simon autem prædictus, pecuniarum & patriæ delator.
 Articulus quartus.

Recitatum est p̄cedenti capitulo, qualiter Deus virtuosum pontificem Oniam glorifica-
 uit. Hic describit multiplex tribulatio atq; iniusta occisio eius. [Simon autem prædict⁹
 pecuniarum & patriæ delator] i. p̄ditor, qui suos accusauit conciuēs & proximos, prout in ex-
 erdio p̄cedentis narraui capli. [male loquebatur habitatorib; Hierusalem] de Onia, tanquā
 ipse] Onias [Heliodoz instigasset ad hæc] i. ad spoliandum ararium. [promissoremq; ciuita-
 tis,] qui p̄p̄o suo prouisionē fecit de spiritalib; ac tēporalib; bonis, [ac defensorē gētis suæ]
 ludæicæ, cuius pontifex fuit, quam & ab inuisibiliū hostium deuoratione p̄seruauit, [causis
 est insidiatorem regni dicere.] Sic enim inuidia mentem peruertit. Hunc impiissim⁹ Simo-
 nem sequunt iniqui, qui non solum se ipsos mendose excusant, sed alios quoq; m̄dāciter cri-
 minant, diffamant, & contra iustos nitunt proximos inflāmare. [sed cum inimicitia] Simo-
 nis contra Oniam [in tātum p̄cederent, vt etiā per quosdā Simonis necessarios] i. amicos,
 [homicidia fierēt,] ita qd quosdā adhærētes Oniæ interfeceūt, [& cōsiderans Onias periculū
 cōtentionis] inter conciuēs. Nam & intestina bella maxime nocēt. [& Apolloniū insanire] i.
 omnino irrationabiliter irasci & indignari ludæis, [ad augendā malitiā Simonis,] cui Apol-
 lonius iste fauebat, vt patuit p̄cedenti capitulo. [ad regem se contulit] i. Seleucum accessit.
 [Videbat enī, sine regali p̄uidencia impossibile esse] scdm viā humanā, [pacē rebus] i. p̄p̄o
 vtriusq; partis [dari,] qd rex melius potuit cohibere. Reges qd solent multos p̄cedentes ha-
 bere

bere. [Nec Simonē posse] facili conatu [cessare a stultitia sua] i. a stultis opibus quæ incepit.
 Erat enī habitatus in vitijs, atq; prauissimæ cōluetudinis mole victus. [Sed post Seleuci vi-
 tæ excessum] i. post mortē Seleuci regis, [cū suscepisset regnū Antiochus,] ambiebat lason fra-
 ter Oniæ summ⁹ sacerdotiū] quod ab Antiocho Epiphane emere studuit, cui & [promitte-
 bat & alia iussu. talenta argēti, si potestati eius cōcederet] ab Antiocho [gymnasium] i. scho-
 lam gētilis ritus & ephebiā sibi constitueret] i. prostibulum pueroz pulchroz p̄ sus com-
 modo facere. Ephebus quippe vocat puer formosus & lucidus. [& eos qui in Hierosolymia
 erāt, Antiochenos scribere] i. in ritu gētilitatis esse & dici imitatores Antiochenoz. [Quod
 cū rex annuisset,] i. qd gētilis erat, [& obrinuisset ipse lason principatum sacerdotiū,] statim ad
 gētilē ritum cōtribules suos] i. ludæos suæ tribus, videlicet sacerdotes & sibi ex parte matris
 p̄pinquos, [transfere coepit,] vt sic ad paganismū induceret alios quoq; ludæos. [& amotis
 his] i. ablatiis a ludæis beneficijs ac priuilegijs his, [quæ humanitatis causa] i. ex pietate [Lu-
 dæis a regibus] A sia aut alijs [fuerāt constituta] i. data [per Ioannem] natione ludæam, qui
 ista pcurauit a regibus, [& patre Eupolemiū,] qui Eupolemius [capud Romanos de amicitia &
 societate functus est legatione] i. a Iuda Machabæo missus est ad Romanos, ad constituendū
 cum illis amicitia ac societate, quæ admodū scriptū est in primo libro Elegit Iudas Eupole-
 mium filium Ioannis, & lasonē filium Elezaari, & misit eos Romam. [Legitima ciuium iu-
 ra desituens,] i. tollens ac dissipās diuinæ precepta ac legis diuinæ statuta seu iura, [& praua in-
 stituta sanciebat] i. vitiosas ordinatiōes ac passiones instituit. [Etenī ausus est sub ipsa arce]
 videlicet prope tēplū, [gymnasiū cōstitueret, & optimos quosq; epheboꝝ] i. elegantiores pue-
 ros quos potuit adipisci, [in lupanaribus ponere] ad exercēdū in illis Sodomiticū crimē.
 [Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddā & p̄fectus gētilis & alienigenæ con-
 uersationis] i. vitium enī contra naturā, non p̄tinet directe ad infidelitatem, sed carnalitatem
 turpissimā. Est tamē augmentum conuersationis gētilis, quæ veri Dei caret salutari notitia. Id-
 circō ad turpitudinē sine timore estuduit se. [p̄pter ip̄m & nō sacerdotis lasonis nefariū & in-
 auditum scelus] i. congeriem scelez eius. lason autē indignissimus fuit nomine sacerdotis,
 nec fuit sacerdos Dei, executione officij aut merito. Nam & sacerdotes Dei ad idololatriā ac
 p̄fata grauissima traxit facinora. [Ita vt sacerdotes iā non circa altaris officia deciti essent,
 sed festinarēt paricipes fieri palæstræ] i. ludationis vel p̄fati gymnasiū, [& p̄hibitionis eius
 iniurijs] i. vitiosæ exhibitionis institutionū lasonis huius, [& in exercitijs dicit] i. ludi quo
 discus seu plumbea scutella proieciēbat in aerem, & nunc vocat ludus proiectendi lapides.
 [& patrios quidem honores pro nihilo habentes] i. venerandas obseruantias legis ad patribus
 eorum seruatū vilipendentes. [Græcas gloriās] i. actus & ritus Græcorum gentilium, in qui-
 bus ipsi Græci gloriabant, [optimas arbitrabantur] in quo grauissima patet execratio mem-
 tis eorum, qd tam stolidissime atq; falsissime iudicabant, [quarum gratia] i. propter quas glo-
 rias [periculosa eos contentio habebat] id est, intestinam dissensionem valde periculosam
 inciderunt, quia quibusdam idololatriæ illæ displicuerunt, alijs placuerunt. hoc per omnia
 his consimiles] in cultu idololatriæ gentilitatisq; ritu esse cupiebant, quos hostes & p̄rem-
 ptores habuerant] videlicet Syris & Græcis ac Asianis. In leges enim diuinās impie agere,
 eas transgrediendo, [impune non cedit] iuxta illud Psal. 118. Maledicti qui declinant a man-
 datis tuis. Iob quoq; 24. Deus inultum abire non patitur. [sed hæc sequens tempus declara-
 bit] id est, veritas horum patebit ex sequentibus, in quibus & ea narrantur, quæ contigerunt
 post tempus illud in quo contigerunt prædicta. Tempori autem ascribuntur ea quæ sunt
 in tempore. [Cum autem quinquennalis agō] i. ludæa seu cōcertatio exercitativa, quæ de
 quinquenio in quinquennium fiebat, Tyri celebraretur] id est, in loco illo sollemniter fieret,
 [& rex] scilicet Antiochus Nobilis [præfens esset.] Fiebat enim ludæa illa ad reuerentiam
 Herculis, qui pugnatō fuit fortissimus. [misit lason viros portantes argēti didrachmas tre-
 centas in sacrificium Herculis,] quas postulauerunt hi qui asportauerunt, i. eas secum tulo-
 runt, [ne in sacrificijs] Herculis terogarentur, quia non oporteret,] i. nec necessarium, im-
 mo nec vtile esset. [Propter presentes autem] i. ad instantiam eorum qui aderant, [date sunt
 in fabricam nauium t̄remum] i. ad construendum naues in quibus erant ordines tres re-
 morum. [Misso autem in Aegyptū Apollonio] quem illuc misit Antiochus, [propter pri-
 mates Ptolemæi Philometæ regis] Aegypti, cuius aliqua oppida occupauit Antiochus,
 quæ primates p̄fati Ptolemæi adhuc adolescentuli, requirebant ab Antiocho, principes
 Ptolemæi contra eum, oppida illa reddere non volentem, pugnam mouerūt. [Cum cognou-
 uisset Antiochus alienū se a negocijs regni] Aegypti effectū, venit Hierosolymā. Fuit enī ab
 Aegypto p̄ Romanoz legatos repulsus, vt dictū est plenius in expositiōe primi libri. [& ma-
 gnifice a lasone] quem ad pontificatum Simoniacæ ac peruerte promouit, [& ciuitate susce-
 pitus, cum facularum luminibus & laudibus ingressus est, & inde in Phœnicen exercitum cō-
 uertit.] Verumtamen tunc, vt viderat, fecit mala multa & magna, quæ primi libri capto
 primo

iose. li. 12.
ant. iu. ca.
16.

primo recitant. [Et post triennii tempus misit Iason] frater Oniæ [Menelaum supradicti Si-
monis fratrem, portantem pecunias regi] Antiocho, [et de negocijs necessarijs] i. de causis sibi
commisiss [responsa perlatu] i. reportatus a rege. Circa hæc incidit quæstio, quod Me-
nelaus iste dicat frater Simonis supradicti, qui (vt pcedenti fert caplo) de Benjamin fuit tri-
bu, Iason autem & Onias de tribu Leui & Aaron erant. Iosephus autem apertissime scribit
duodecimo antiquitatum libro, qd Iason & Menelaus fuerunt fratres Oniæ. Hinc Lyra hoc
loco negat Iosephum propter huius libri autoritatem. Verum Magister in historijs & alij
multi authenticæ & antiqui catholici, sequuti sunt Iosephum, & rationabiliter, vt videt. Iu-
dæi em non sustinuerunt Menelaum in pontificatu, nisi de genere Aaron exisset. Nec post
reditum a Babylonica captiuitate legunt Iudæi vnquam aliquem habuisse pontificem, nisi
de stirpe Leui & Aaron. Quod autem Menelaus dicit fuisse frater Simonis supradicti, quidam
exponunt, dicentes qd fuit frater eius non carnis ppgatione, sed imitatione & conformitate
malitiæ. Iuxta quod modum Ecclesiastici 34. scriptum est: Qui effundit sanguinem, & fraudè facit
mercenario, fratres sunt. Posset etiã dici, qd quia tribus Leui poterat cum ceteris tribubus Is-
rael matrimonia sociare, Menelaus iste ex parte vnus parentis, pferim matris, forsitan fuis-
set de Benjamin tribu & Simonis frater. [At ille] videlicet Menelaus [commédatus regi] Antio-
cho ab eius ministris, q ad hoc faciendum erãt (vt credit) a Menelao p dona ducti. [cum ma-
gnificasset faciem potentatis eius] i. regè & eius potentia magnifice commédasset, [in semet-
ipsum retorfit summũ sacerdotiũ] i. pcurauit illud sibi a rege donari ambitiose, simonia-
ce, fraudulenter. [acceptisq; a rege mädatis] quid ageret, & vt p pontifice susciperet, [et venit,
&c. & Iason, qui p prium fratrem captiuauerat] i. causa fuit qd Onias seorsum reclusus, vt in-
fra habet. [in Ammonitem] i. regionè Ammonitarũ [expulsus est]. Illuc em sacerdotij princi-
patu priuatus aufugit. [De pecunijs vero regi promissis] Menelaus [nihil agebat], [i. eas An-
tiocho non pfoluit, [cum exactiõnem faceret] id est, pfolui eas regi exigeret [Softratus],
sicut & vtrigalia pfolui exegit, [qui] Softratus [arci] quæ fuit in monte Sion, [presidebat].
Quam ob causam vtriq; videlicet Menelaus & Softratus, [ad regem sunt euocati], [ad red-
dendum rationè, cur Menelaus regi non soluit quod debuit. [et] comperto qd [Menelaus]
fuit in culpa, [amotus est a sacerdotio] i. pontificatu, [succedente Lysimacho fratre suo] quia
de femine Aaron fuit, vt probabilis reputat. [Et cum hæc agerent, contigit Tharcentes &
Mallotas] i. cines ab vrbibus suis sic nuncupatos, [seditionem mouere] contra regem suum
Antiochum, a q videbant cõcepti, [eo qd Antiochi regis concubine dono essent dati]. ob hoc
qd Antiochus dedit eos pro munere suæ concubine, vt essent sub illius dominatione. [fessit-
nanter itaq; venit rex sedare illos] ne & concubinam suam contristaret, aut subditos contra
se acrius puocaret. [relicto suffecto] i. substituto [vno ex comitibus] i. principibus seu so-
cijs sui regiminis [Andronico] in Antiochia, ex qua venit sedare pzfatos. [Ratus autem] i.
existimans [Menelaus accepisse se tempus opportunum] procurandi interfectione Oniæ,
rege absente [aurea quadam vasa de templo furatus], quod sacrilegium fuit. [donauit An-
dronico], vt eius sibi amicitiam pcuraret, sicq; per eum obtineret Oniam occidi. [Qui]
Andronicus [cum venisset ad Oniam, & suasset ei de asylo procedere,] de loco illo in quo
tutus fuit, nec poterat lædi, descendere, [statim eum peremit. Propter quod] id est, ob tam
immanissimam impietatem, [indignati sunt Iudæi & Græci] in Antiochia existentes, atq;
regresso regi conquesti sunt, qui Deo instigante vsq; ad lachrymas condoluit interfecto, &
Andronicum purpura exutum, veluti degradatum, fecit occidi. [Moltis autem sacrilegij]
id est, rerum sacrarum abusionibus, qd Lysimacho in templo commissis, & diuulgata fama]
de tantis criminibus, [congregata est multitudo] Iudæorum vitia Lysimachi abominan-
tium [aduersus Lysimachum, multo iam auro exportato] de templo per Lysimachum,
illud in vsus proprios conuertentem; [Turbis autem insurgentibus] contra Lysimachum,
[Lysimachus armatis fere tribus millibus] que erant de parte ipsius, [iniquis manibus] id est,
adiutorio impiorum illorũ, [viti cepit. Et multi quidem vulnerati] de adiutoribus Lysima-
chi, [quidam autem & prostrati] i. occisi, [omnes vero] residui de eius exercitu, [in fugam
conuersi sunt, ipsum etiam facilem] Lysimachum [circa ararium] scilicet, extra tem-
plum [interfecerunt. De his ergo cepit iudicium aduersus Menelaum agitari] i. Iudæi ce-
perunt Menelao hæc crimina & sacrilegia Lysimachi imputare, quia consilio Menelai fa-
cta fuerunt. [Et cum venisset rex Tyrus, ad ipsum detulerunt negocium] missi vtriq; a se-
nioribus Iudæorum, qui tres accusauerunt Menelaum coram rege. [Es cum superaretur
Menelaus] i. obiectiõibus & accusatiõibus contra se factis respondere non posset, [promi-
sit Ptolemæo] amico seu consiliario regis, [multas pecunias ad suadendum regi] i. vt psum-
deret Antiocho Menelaum reum non esse, sed accusatores ipsius. [et ad sententiam deduc-
xit] id est, Ptolemæus ille iniquus induxit regem ad proferendum sententiam p Menelao.
[Miseros autem] i. accusatores Menelai miserabiliter criminatos & circumuentos, [qui etiam
si apud

si apud Scythas] i. homines sic vocatos, qui crudeles irrationabilesq; dicuntur, [causam di-
xissent] i. negocium contra Menelaum proposuissent, [innocentes iudicarentur] a Scy-
this, quia apertissime iusta fuit eorum causa. [Hos morte damnauit] Antiochus, [Cito ergo
iniustam pœnam dederunt] i. passi sunt, Iuxta quem loquendi ait Apostolus 2. ad Thessa-
lonicenses 1. Qui pœnas dabunt in interitu æternas, [qui pro ciuitate] Hierusalem & populo Is-
dæorum, [et sacris vasis] templi, [causam prosequuti sunt] contra Menelaum coram rege.
[Menelaus autem propter eorum qui in potentia erant, auaritiã], i. propter cupiditatem
principum Antiochi, quibus munera cõtulit Menelaus, [permanebat in potestate] i. sacer-
dotij principatu. Ecce quanta sunt in hoc mundo facinora, & qualiter iusti ac pii ab impijs
opprimunt, ipsiq; impij prosperant ad tempus secundum dispensationem secretorũ iudicio-
rum altissimi. Propter quod Esaiæ 57. dicit Iustus perit, & nõ est qui recogitet in corde suos
& viti misericordiæ colligunt, & non est qui intelligat. quæ res interdũ mouet fideles in ad-
mirationem, iuxta illud Abacuk primo: Quare domine respicis contempores, & taces, cõcul-
cante impio iustorem? Propter hoc lacerata est lex, quia impius pualet aduersus iustum.
Propterea egredit iudiciũ puerum. Sed si respiciamus ad futuri seculi retributiones, atq; ad
ordinem inhiatæ sapientiæ providentiæ Dei, admiratio cessat.

¶ Declaratio Cap. 5. Eodem tempore Antiochus secundam pfectionem
parauit in Aegyptum. Art. 5.

GRauissima psecutio Iudæorũ per Antiochũ facta, hic recitat. Præmittit tamè impugna-
tio Iasonis, & expugnatio eius. [Eodè tẽpore Antiochus secundã pfectionè] parauit in
Aegyptum, [disposuit se ad ingrediendum & expugnandum] Aegyptũ altera vice. Qualiter autè
his intrauit Aegyptũ, in expositione 1. cap. lib. 1. narratũ est. Consequenter describit, qualiter
Deus futurã Hierosolymitarũ pstrationem pmonstrauit, p visiones & signa ad monens illos
ad vitæ correctionem. [Contigit aut per vniuersam Hierosolymorũ ciuitatè] videri, [i. ciuibus
eius] [diebus quadraginta] certis horis ac quibusdã diebus infra spatium quadraginta dieorũ,
quãuis vt pbabile est, non singulis illis diebus. [per aera equites discurrerent, auratas stolas] i.
vestes [habentes] quæ sup arma indui solent, [et cursus equorũ per ordinem digestos] id est,
ordinate dispositos secundum bellicam artem, [et congressiones fieri cominus] i. de pro-
pe plia exerceri, [et scutorũ motus], quæ in bellis varijs modis mouent, & icilius opponunt
ad tuedum se. [et galeatorũ multitudinẽ] plurimos hominũ galeas habentiu, [et gladijs distri-
ctis &c.] i. multipliciter agitatjs, extensis, retractis. Deniq; hæc fiebant in aere ministerio an-
gelorum bonorũ siue malorũ. Sic & S. Gregorius in Homilia 8. refert se igneas acies vidisse
in celo, anteq; pcureret Italia gladio. Similiter ante euerfionẽ Hierusalẽ a Romanis, signa va-
ria pcesserunt & visa fuerunt, quæ hic partim tangunt in textu, pleniũq; describit a Iose-
pho lib. de Iudaico bello. [quapropter omes] habitatores Hierusalẽ [rogabat in bonũ mon-
stra conuerti] i. signa illa monstratiõne digna, bonum aliquid psignare, videlicet Iudæorũ
victoriã, quorũ tũ significabãt ruinã. [sed cum falsus rumor exisset, quasi vita excessisset] i. qd
obisset [Antiochus, assumptis Iason non minus mille viris] repete aggressus est ciuitatẽ] Hie-
rusalem, volens opprimere Menelaum, a quo fuit priuatus poficiali officio, & illud recupe-
rare, putans regè obisse, a q erat depositus. [Iason vero nõ parcebat ciuibus suis in cede] i.
sine misericordia eos crudeliter interfecit, [nec cogitabat pspexitatè aduersus cognatos] i.
circa Hierosolymitas, quorũ multi erãt consanguinei sui, non cogitauit pspere, sed aduersa
eis insigere, [malum esse maximũ] i. pceptum damnũ [arbitrans, hostium, & non ciuiũ se-
trophæa captũ] i. obtinere victoriã de vere hostibus suis, & non potius de suis conciuibus,
quos magis oderat q gentiles vere inimicos & aduersarios suos. Propter quod potius affecta
uit Iudæos q gentiles occidere. [et pfugus iteq; abiit in Ammonitem] i. in regionem Amm-
onitarũ [ad vltimũ exitum] i. exterminium sui. [cõclusus ab Areta, Arabum tyrãno, omnibus
odiosus, vt refugalegũ] i. apostata a Mosaicis legibus, [et peregre perijt, Lacedæmonias] i.
ad regionẽ, vrbem, seu populũ Lacedæmoniacũ [profectus, quasi p cognatione ibi refugiuũ
habiturus] i. tanq defendendus & pie tractandus ab illis veluti a cognatis. Lacedæmonij etiam
erãt Spartiatæ, nati de femine Abræ, vt dictũ est plenius 1. Macha. 12. [et qui in sepulchro mol-
tos abiecerat] quos occidit, [ipse & inlamentatus] i. non deploratus, [et insepultus] abiicitur,
[sepultura neq; peregrina] i. alterius terræ monumento, [neq; patrio sepulchro participans].
Vnde elicit qd apud Spartiatas eius prauitatè & apostasiam a lege noscentes, gratiã non in-
uenit, sed occisus fuit ac insepultus abiectus. [His ita gestis, suspicatus est rex] Antiochus [so-
cietatem deserturos Iudæos] i. recessuros a sua obedientia, cõmuniõne ac tributõne pfolutio-
ne, qd impijsimũ Menelaus sibi forsitan puastr per scripta seu alio modo. Creuit nãq; in ma-
litiã, & ad insidias ciuium, vt in fine pcedentis habet cap. [et ob hoc rex pfectus ex Aegypto] i. i. Mach. 4.
quia Romani per legatos iusserunt ei ab Aegyptiorũ impugnatione recedere. [effertatis] i. eru-
delibus [animis ciuitatè quidẽ] Hierusalẽ [armis cepit]. [habitatores em vrbis inter se discor-
p p des]

iose. li. 12.
ant. iu. d.

1. Mach. 4.

des, ei non multum restiterunt. Immo fauentes ei, introriserunt eum. Tuncque fecit per milites suos inhumanissimam & atrocissimam stragem in ciuitate, ut fertur in textu qui planius est. [Auisus est etiam intrare templum vniuersae terrae sanctissimum] i. sacrarium phanis & templi gethylium, utpote vtero Deo consecratum, & sceleratissimum] i. vitiosum [manibus fumens sancta vasa] templi, [equae ab alijs regibus & ciuitatibus] i. ciuitatum quarundam rectoribus [erant posita] i. data, & per ministros templi collocata [ad ornatu loci & gloria,] ut Deo seruiret in eis. Cyrus enim rex Persarum, & Darius ac Artaxerxes atque Antiochus Magnus, & filius eius Seleucus, & ceteros quosque nonnulli vrbium aliquae, exemplo regum suorum multa preciosa decoraque vasa transfuderunt ad templum Hierusalem, ut partim ex dictis, & ex Esdra patefecit. [conturbabat indignae] i. irreuerenter tanquam vasa comunia, [et contaminabat] applicando ea sacrilege vrbibus suis ac alienis. [ita alienatus] i. vitiosus & passioibus obscuratus [Antiochus, non considerabat quod propter peccata habitantium, ciuitati deus modicum fuit iratus] permittens eam ac templum ipsius sic pphanari ad breue tempus, & citra condignu, & hoc pbat per castigationem Heliodoro infligita, ut supra habet. [Vix non propter locum gentis, sed propter gentem locum elegit.] Nam minime principale ordinat ad principalem. Ideo locum ordinat ad habitatores suos, & propter illorum profectum eligit, non e contra. [Ideoque & ipse locus,] videlicet templum & ciuitas, [factus est particeps malorum] i. penaliu, i. punitiuum [populi] sui, ita quod propter pphanatorem & contempnum loci sui & templi. [postea fiet socius] i. participator [et bonorum,] i. prosperitatu. Ista tamen est impropria locutio, quam inter rationalia & irrationalia ac inanimata, non est proprie loquendo societas. [et quod derelictus est in ira.] i. iusta ultione commipotentis, itaque in magna Dei reconciliatioe cum summa gloria exaltabit. [quod] fuit impletu aliquo modo, quoniam Iudas & fratres eius templum recuperauerunt, purgauerunt & ornauerunt, sicut in 1. lib. & infra quoque habet. Plenius autem in Christi aduentu, oblatione, predicatioe & miraculosa optatione in templo. Tunc enim impletu est quod Aggeus dixit, cap. 1. Magna erit gloria domus huius nouissimae magis quam primae. [igitur] Antiochus mille & octingentis ablatiis de templo talentis, velociter Antiochia regressus est, estimans se praesumptuosa terra ad nauigandum &c. [quod] per hypbolen dictu est, ad insinuandum indicibilem impietatis illius elationem. [Reliqui autem] [positi] id est, quosdam de principibus suis [ad affligendum gentem] Iudaeorum. [Hierosolymis] quidem Philippum, in Garizim] loco Samaritae [Andronicum,] non illum quem praecedenti capitulo legitur in Antiochia occidisse. Porro de hac templi spoliatioe & ciuitatis Hierusalem afflictioe, sanctique loci & vasa eius contaminatioe, plenius dictu est in 1. lib. [Cumque] oppositus esset contra Iudaeos] hoc ipsum scriptu est 1. lib. & est sensus: Cum Antiochus firmasset suum propositu ad persequendum Iudaeos, misit odiosum principem Apollonium cum exercitu &c. Ista historia in 1. lib. habet, quauis nomen Apollonii ibi non exprimat, quod tamen in 1. lib. est expressum. [et tunc] i. sabbato [seruatis] Iudaeis] i. ab opibus cessantibus, [arma capere suis] praecipit non quasi ad impugnam Iudaeos, sed quasi ad exercendum hastiludia torneamentave aliqua; quae subiungit, [omnesque simul] Iudaeos, qui ad spectaculum processerant, trucidauit. Vnde elicitur quod Iudaei non obseruabant se ob armationem praesentem. [Iudas autem Machabeus] quod decimum erat. Iudas hic dicitur decimus, non in ordine fratru, inter quos tertius fuit, ut patet 1. lib. sed in ordine summorum pontificu. Non tamen incipiendo computationem pontificu ab Aaron, inter quem & Iuda multo plures fuerunt, sed a principio regni Graecorum. Circa haec scribit quidam: Regnu Graecorum, ut scribit quidam expositores, incepit a Seleuco, qui in Syria successit Alexandro Magno, & tunc s. tempore Seleuci summus sacerdos fuit Onias Iaddi filius, qui secundum hoc dictu fuit Simon iustus primus pontifex, secundus Eleazarus, tertius Onias filius, quartus Manasses Eleazari auunculus, quintus Onias Simonis iusti filius, sextus Simon Onias filius, septimus Onias huius Simonis filius, quem occidit Andronicus, octauus Iason, nonus Menelaus, decimus Iudas Machabeus. Hoc accipit de Glofa Rabani, qui sumpta est ex dictis Iosephi, sed videtur deficere in duobus. Primo, quia Menelao successit Lysimachus. Et sic quae ratione numerat Iason & Menelaus, numeraret & iste Lysimachus decimo loco, & non Iudas. Secundo deficit, quia ponit regnum Graecorum incipere a Seleuco, quod tamen incepit ab Alexandro Magno. Circa haec dico, quod redargutio ista nulli aut modico ei valoris. Non enim putandum est, Rabanum ignorasse quod regnum Graecorum monarchicum seu imperiale ab Alexandro inceperit. Idcirco dato quod dicat id, quod iste ei imponit, intelligendum est de regno Graeco diuiso in quatuor regna, primum post Alexandrum regnauit in Syria Seleucus pater Magni Antiochi, qui habuit filios duos, videlicet Seleucum & Antiochum Nobilem. Quod autem de Lysimacho obijcitur, solueret dicendo, quod modicissimo tempore praefuit, ita quod Menelaus cui ipse successerat, prius ei occisus successit, ut patuit praecedenti capitulo. Idcirco non numeratur. Nec verum est quod Iudas ei successit. Nihilominus dici potest quod computatio ista ab Alexandro incipiat, cuius tempore pontifex Iudaeorum extitit Iaddus, quo connumerato, alijque praefatis, atque relictis Iasone & Menelao ac Lysimacho, qui illegitime ac pessime intrauerunt, cultu magis Dei dissipauerunt, & non exercebant, Iudas est decimus, scilicet proximus post Oniam ab Antiocho interfectum. Ita

2. Mac. 4.
1. Mach. 1.
1. Mach. 3.
1. Mach. 2.

Iudas cum suis [in desertum] secesserat, [scilicet] cum patre suo ac fratribus, ut dictum est 1. Machab. 2. [Ibi] inter feras vitam agebat, & foeni cibo vescens] Iudas ac sui rebus similibus foeno, utpote radicibus quibusdam & herbis ac fructibus terrae, quae ibi poterant inueniri. [ne participes essent] coinquinatiois] i. idololatriae, transgressionisque legis Mosaeicae, ad quas Antiochus populum Iudaeorum coegit.

[Expositio] Cap. 6. Sed post non multum temporis misit rex senem quendam.

Articulus sextus.

Describunt hic in speciali tribulatione per Antiochum & principes eius infligita Iudaeis. [Sed post non multum temporis] i. post breue tempus [misit] rex senem quendam Antioche num] tanquam authenticum, & cum eo alios quosdam. [qui compelleret] Iudaeos] per minas & poenas [ut se transferret] ad patrijs & Dei legibus] i. leges diuinas ab eorum patribus seruatas, in patria sua relinquerent. Denique ista & multa subsequenta, dicta sunt atque exposita primo 1. lib. cap. 9. [compelleret] Iudaeos [contaminare] etiam quod in Hierosolymis erat templum] ita ut in eo sacrificaret Iouem, non vero Deo, [et cognominari] Iouis Olympij] i. templum illud vocare templum Iouis cognomento Olympij, a loco illo sublimi in quo colebatur. [et in Garizim,] putaret hi qui locum inhabitabant, Iouis hospitalis] i. templum quod erat Deo constructum in monte Garizim in Samaria, cognominari templum Iouis hospitalis, pur erant rogantes qui locum illum inhabitabant. Et sic idem Iupiter, qui ad diuersis locis in quibus colebatur, diuersa cognomina fortiebatur. Quo circa pensandum, quia ut Iosephus refert, Manasses sacerdos frater pontificis Iudaeorum, filia Sanaballath Samaritani ac gentilis duxit uxorem. Propter quod prohibitus fuit ad altare accedere, nisi uxorem illam abiceret, quam nolens relinquere, ad partem uxoris Sanaballath est profectus, qui construxit ad eius intuitum templum Deo in Garizim monte. Videntes autem Samaritani Iudaeos ab Antiocho propter cultu Dei ita oppressos, postulauerunt ab ipso, ut templum Dei inter ipsos situm, Ioui consecraret, ne ab Antiocho aut eius principibus instar Iudaeorum affligerent. [pessima] autem & vniuersis Iudaeis fidelibus] grauis erat malorum] i. persecutionum, immo & transgressionum] [incursum] i. boni Iudaei incurrebant grauissimas calamitates & plequeutiones ex sceleratissimis actibus seruorum Antiochi. [Nam templum] luxuria & comestationibus] gentium erat plenum, i. vitia carnis exercebant in templo] a gentilibus ac Iudaeis ad paganismum conuersis, [sacratisque] adibus] scilicet arrijs templi & domunculis sacerdotum in gyro templi constructis, [mulieres] impudicae] se vitro] i. sponte ac libere]ingeriebant, intro ferentes] i. in loca sacra secum portantes] ea, quae non licebat] illuc inferri, videlicet, cibos ac potus] lege prohibitos, aut sacrificia] pphanata Ioui sacrificanda, [Altare] etiam] holocausti] plenum erat illicitis] hostijs Iouis. [neque] sabbata] galia] a patribus olim seruata in patria illa, [nec simpliciter] se quicquam Iudaeum confitebatur] i. tam pauci audebant confiteri se esse fidei & ritu Iudaeos, quod respectu aliorum quasi nulli videbantur, Attamen aliqui erant, put 1. Machab. 2. & infra ostenditur, [ducebatur] autem] Iudaei] [cum] amara necessitate] i. graui mortis formidine] [in die natalis] regis Antiochi] [ad sacrificia] Iouis] seu aliorum deorum] quos coluit. Veruntamen illa non fuit absoluta necessitas, sed condonata, videlicet si viuere vellent; alioquin fuissent occisi, nisi sacrificasset sic. Ideo illa necessitas non excusauit eos a peccato mortali, quonia tenebantur potius mori, quam transgredi legem Dei. [et cum] Liberi] i. Bacchi, qui credebat deus vini & vineae, [sacra] celebrarentur,] a ministris Antiochi, [coquebantur] Iudaei] [hedera] i. tali herba consumili viti, [coronati] i. habentes super caput sertum factum de hedera, [Libero] circuire] i. ad honorem Bacchi eius] phanum seu altare in gyro pambulare, vel ut aliqui dicunt, chorizare. Praeterea sicut dictum est super illud Ionae 4. Praeparauit dominus hedera, Hedera est arbuscula seu virgultum lata habens folia, & facit densissimam umbram, & oritur crebro in partibus Palaestinae, secundum Hieronymum, maxime in locis arenosis, & cito crescit in altu, si habeat aliqd solidu aut stipitem, per quod ascendat; alioquin super terram reptat. [decretu] autem] exit] in proximas gentium ciuitates] i. praecipuum Antiochi] mittebat] hinc inde] per oppida] subditos] ipsi, [suggerentibus] Ptolemis] i. deest, imitatoribus] & fautoribus] imperij] Ptolemaei, qui ut supra habet, induxit Antiochum ad praefendum sententiam per Menelao & contra fideles Iudaeos. [ut] pari modo] & ipsi] gentiles] vrbium] illarum] aduersus Iudaeos agerent] i. Iudaeos in suis vrbibus commorantes ad sacrificandum compellerent. [erat] ergo] videre] miserabile] & crudeliter] effectum, quod] subdit] [duae] enim] mulieres] Hebraeae] fideles] [de] late] sunt] i. seruus Antiochi] accusatae, [natos] suos] circumcidisse, quas, infantibus] ad vbera] suspensis, cum publice] per ciuitatem] circumduissent,] ad alias] mulieres] Hebraeae] errorem, [per] muros] precipitauerunt] quod] fuit] crudelissimu] opus, tam in] matribus, quam in] infantibus, qui] suspensi] fuerunt] ad vbera] matrum, quibus] fuerant] nutriendi, praesertim] cum] tam in] Exo. 32. quam in] Deute. 12. dominus] iusserit. Non] coques] hordium] in lacte] matris] suae. [Alij] vero] Iudaei] [ad] proximas] coeuntes] i. simul] cunctos] [speluncas, &] late]nter] diem] sabbati] celebrantes,

10se. li. 10.
an. i. u. c. 7

2. Mach. 4.

flammis succensit sunt, eo q̄ verebatur ppter religionem & obseruantiam manu sibi auxilium ferre, i. quia non audebat se defendere, hostibusq̄ resistere, eo q̄ sabbatum esset, putans illicitum se pugnare in sabbato, put istud primi libri secundo caplo plenius dictum est atq̄ expositum. [Obscuro autē eos qui hunc librum lecturi sunt,] aut eius lectionem audierunt, [ne abhorrescat ppter aduersos casus,] ne ppter grauissimas istas tribulationes Iudæis inhiat, scadalizent, sive abhorreat populum Iudæorū tanquā Deo odibilem, vel quasi inane sit Deo seruire, qui sibi seruientes pmittit tam atrociter trucidari, [sed reputent] q̄ aduersa quæ acciderunt Iudæis, [non ad interitum] i. finalem pditionē seu totalem extirpationem, [sed ad correctionem esse generis nostri] ut scilicet, in hac vita paternaliter castigarent a Deo, ne in æternum periret, quod est diuinæ dilectionis indicium & effectus. Propter quod scriptum est Prover. 3. Disciplina dñi filii mi ne abijcias, & ne deficias cum ab eo corripieris. Quæ enim diligit dñs, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi. [Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere] i. non pmittere peccatores ad libitum diu peccare, [sed sita tim vltionē adhibere] i. eos p temporales aduersitates ac pœnas a peccatis reprimere, [magnū beneficiū est indicium] i. euidenter beneficiū grāde, cum pœnæ vitæ p̄sentis sint medicinales: & incomparabiliter melius sit, temporaliter castigari, sicq̄ a vitis reseruari, q̄ in tempore isto sine sereno delectationibus frui, ac postea in æternum puniri. [Non enim sicut in alijs nationibus] idololatrias [dñs patienter expectat] i. eaq̄ dānationē differt, emedationemq̄, quantum in se est, p̄solat, [vt eas cum iudicij] particularis in morte singulorū, vel generalis in fine mundi, [dies aduenit, in plenitudine peccatorū puniat] i. secundum exigentiam omnium vitiōrū eorū, condemnet ac torqueat, cum mensurā iniquitātū suarū impleuerint. [ita & in nobis] Iudæis [statuit, vt peccatis nostris in finem deuolutis] i. vsq̄ ad mortē absq̄ correctione p̄trahis, [ita demū in nos vindicet] nostra peccata per infernalē & æterna supplicia. [Propter quod nunquā miser[icordi]ā suā a nobis amouet] in toto seuo taliter, sicut a gētilibus reprobis. [Corripiens vero] paternaliter in p̄senti, [in aduersis populū suum non derelinquit] finaliter, aut dona gratiæ subtrahēdo electis, quāuis ad tempus pmittat eos acriter infestari. Hæc de populo Iudæorū pro cursu veteris testamenti verificant. Nunc autē ira Dei supuenit eis vsq̄ in finem. De populo autē Christiano ista nūc dici possunt, qui est genus electum, gens sancta, populus acquisitionis, pars atq̄ hæreditas Deimon q̄ vniuersi electi sint, immo & ipsoꝝ creditores multi sunt vocati, pauci vero electi, sed quia p̄ ceteris gentibus plures electi in isto sunt populo. Itaq̄ reprobus & iniquos ac vitiosos credentes p̄citos, Deus omnipotens, iustus, sanctus ac metuendus pmittit prosperari ac deliciari in seculo isto, nec virga eius est sup eos, De quibus ait P̄salm. 30. Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis. Vnde huiusmodi populo ait per Ezechielem p̄phetā: Zelus meus recessit a te, non irascar tibi amplius. [sed hæc nobis ad commonitionē legentium] i. ad eorū exhortationem, ne abhorrescant, & c. vt dictum est. [dicta sunt paucis] verbis, magnam sententiā includentibus. [iam autē veniendum est ad narrationem] rerum gestarum, in quibus aduersa grauissima contrigerunt populo nostro. [igitur Eleazarus vnus de primoribus] i. dignioribus maioribusq̄ [scribarum] qui erant legis periti, [vir etate p̄fectus, & vultu decorus, apto ore hians] ex violētia p̄sequutorū, volentium eum ad esum carniū porcinarū cōpellere, [compellebat carnem porcinam māducare. At ille gloriosissimā mortē] i. mortē virtuosam p iustitia & lege diuina maximā gloriæ meritoria, magis q̄ odibile vitā] i. conuersationē vitiosam [complectens, voluntarie pibat ad supplicium] ex charitate ad aliorum adificationem. [intuens autem] i. mente ppendens, [quæadmodū oporteret accedere] i. quā consistenter atq̄ fideliter necesse sit ad martyrium p̄gredi in casu huiusmodi. [patienter sustinēs desinavit] i. decreuit & deliberavit, [nō admittere illicita] i. nō agere cōtra legē p̄cepta [ppter vitā] temporalis [amorem], [cum vitā p̄sentem ordinada sit ad vitā spiritualem æternalem ac gloriosam. [Hi autē qui astabāt, iniqua miseratiōe cōmoti] i. cōpassiue fallaci trahente ad vitā, quæ venit nō ex spirituali, sed sensuali amore. [ppter antiquā viri amicitia tol lenens eum, secreto rogabāt afferri carnes, quibus vesci licitum erat] scdm legem, [et ppter veterē amicitia & c.] Vnde hi vident fuisse Iudæi, a lege ad gentilitatē prolapsi. [At ille] s. Eleazarus, [cogitare cepit etatis suæ & senectutis eminētia dignatū] quia non solum longē iudine temporis, sed & decore virtutū fuit ornata. Senectus enim venerabilis est nō diuturna, & c. vt dicit Sapia 4. [et ingenitæ nobilitatis canici] i. sensū suum decoratū virtutibus, prout ingenta sua nobilitas ex Abraham & patriarchis cōtracta requirebat, qm̄ filius Abraham fuit non solum carne, sed & sanctitatis imitatione, scdm quod Christus Ioan. 3. ait Iudæis: Si filij Abraham esis, opa Abraham facite. [respondit cito] quia in re tam iusta nō fuit habēda longa cōsultatio. [pmitti se velle in infernum] i. p mortē tēporalē transire ad limbū patrū. [Non enim a tali morte] inquit, dignū est fingere] i. decēs vt simulatione, quæ in tali casu fuisse scadalizatiōis & mortale peccatū, cū p fidei ac legē diuinæ defensione dandū sit testimoniū euidentis ac fyn-

I. Pet. 2.
Mat. 20.
Ezec. 16.

cey: absq̄ cōfessione. [Iobē vitā fortiter excedēdo] i. virtuose ac fideliter finiēdo] senectute dign' apparebo] i. ita me habebō, sicut meā cōdecet senectutē, ita vt merito senex appeller. Male dicit' em̄ puer centū annorū, si p̄opto aīo. p̄ grauissimā & sanctissimā legib' honesta morte pfungar] i. trāsitorū fat. Dicunt autē leges Dei grauissimā, i. honestissimā ac summe maturā, quæadmodū homo factus & honeste se habes, dñ morib' grauis. [His dictis, cōfessione] i. supplicij trahēbat. [sed cū plagis perimeret, dixit] Dñe q̄ habēs [sciam & c. duos corporis sustinēdo] dolorē] p̄sentim q̄ ta senex sum, videlicet nonagenari'. [scdm animā] i. superiōrē animā] portionē, videlicet scdm mētis dictamē & ratiōis cēsūrā, & potissimē scdm charitatis impulsū, [ppter timorē tuū filialē, q̄ charitatē] includit, [libētē hæc parior,] ne te offendā, aut a te separet. [et iste hoc modo decessit,] omib' nobis adificationē salubrē & grāde exemplū relinquens, vt p Deo, p fide, p iustitia ad mortē quantūlibet durā sumus parati, nec fictione aut duplicitate detestada vtamur. Postremo, qm̄ iuxta doctrinā Apl̄, i. Corinthio. 1. Corpora nostra tēplum sunt Spiritus sancti, atq̄ in sacris ordinibus constituti, p̄sentim consecrati sunt Deo in templum, videamus ne & corpora nostra comestatiōe & luxuria polluantur, sed omni virtutum exercitio occupentur.

Expōsitiō Cap. 7. Contigit autem septem fratres vnā cum matre sua ap̄ p̄tensos, compelli a rege. Art. 7.

Eleberrimū martyriū septē fratrū & veneradā matris eorū hic recitat. [Contigit autē septem fratres vnā cum matre sua compelli a rege] Antiocho [contingere contra fas] i. * edere contra p̄ceptum legis comedere [carnes porcinas] flagris & tauris cruciatos] i. flagellaros extrematibus virgularū colligatos, atq̄ flagellis factis de corio taurorū. [Vnus autē ex illis qui erat primus, sic ait] Quid queris, & quid vis discere a nobis? Parati sumus mori, & c. Itra tus itaq̄ rex, iussit sartagine] i. caldarias magnas & ollas æneas succēdi, & ei qui prior fuerat locutus] qui & primogenitus] fuit, [linguā amputari:] quasi peccasset, tā consistēter respondendo, p linguā. [et cute capitis] abstracta, summas quoq̄ man' & pedes] i. man' & pedes quoque sunt extrema membra in corpore hoīs, [p̄scindi.] Aliqui tñ dicūt extrematē manū ac pedū, i. digitos seu pollices, scdm quod Iudic. 1. Adonibefech ait: Septuaginta reges, amputatis manū ac pedū summitatibus, colligebāt sub mēsa mea ciborū reliquias. [et cum p omnia inutilis factus esset] i. ineptus ad opa vitæ p̄sentis, vt pote membris priuat', nec diu viuere potens vita naturæ. [iussit] ei [ignē admoueri] i. applicari, [et adhuc spirare] i. anhelitum trahentem, [torreri in sartagine] i. cremari & vti in caldaria seu patella. quod cum fieret, [maior & frater ei'] nō terrebant, sed desup cōfortati, [se mutuo hortabant] foriter mori] p lege diuina, [dicētes, dñs] Deus [aspiciet] veritatē vitæ atq̄ iustitiæ, & verā fidē sanctæ confessionem approbādo, & remunerādo hæc omnia, & eos qui veritati & equitati repugnant, damnando] & consolabi in nobis] i. nos consolabit, atq̄ pro temporali isto tormēto gaudia conferet sempiterna. Sancti quoq̄ martyres in ipsius suis martyrijs mirabiliter consolant & exhilarant desup in cordibus suis, ita q̄ consolatio talis frequēter copiose redundat in partem sensitivā, ac tormēta alleviat, [quæadmodū] in p̄testatione cantici] i. in cātico suo cum inuocatione testificationis cali ac terræ edito ac plato, [declarauit] Moyses Deut. 32. dicens [Et in seruis suis consolabit] i. consolationē infunder cordibus seruorū suorū. Nosira autem translatio habet, Et in seruis suis miserabit, & redit in idem, quoniā consolatio ista, est misericordia Dei & misericordiæ eius effectus. Vnde & Paulus 2. Cor. 1. fate si Benedicētis Deus q̄ consolāt nos in omni tribulatione nostra. Et P̄salm. 93. Scdm multitudinē dolorū meorū in corde meo cōsolatiōes tuæ lætificauerūt animā meā. [Mortuo itaq̄ illo primo hoc modo, sequentē dicebat ad illudendum, & interrogabāt, & c. At ille respondit patria voce] Non faciā & c. & in vltimo spū cōstitutus] i. secundus frater, videlicet primus in ordine post primogenitū, cum passus esset supplicia similia supplicij fratris sui defuncti, postus in agone & ppe vltimā respirationē ac expirationē, [ait] Tu quidē scelestissime] i. vitiosissime, vt pote publicus peccator iustus, & aduersarius legis diuinæ, crudelissimusq̄ tyrānus, [in p̄senti] vita nos perdis] i. interficiet] sed rex mundi, in æternā vitā resurrectiōe nos suscitabit] i. resurrectiōe electorū, quæ erit via ad vitā beatā ac sempiternā in corpore & animāque resurrectiōe vocat' immutatio, i. 2. d melius mutatio, iuxta illud Apl̄, 1. Cor. 15. Omnes quidē resurgemus, sed non omnes immutabimur. Christus quoq̄ Ioan. 5. Procedent qui bona fecerūt, in resurrectiōe me vitæ, haud dubium quin gloriæ. Qui vero mala egerūt, in resurrectiōe iudicij, [post hūc] tertius] frater] illuditur,] cum impiorū illorū derisione puniebāt ac illulorie tractabāt. Veruntū ipse a spe sua nō illudēbat, nec sulte, sed sapiētissime habuit se. [et linguā] postulat] i. exactus & iustus a tyrāno linguā extēdere, vt abscederet. [cito] protulit eā] tanquā ex corde paratus ad omnium membrorū suorū dilacerationē ppter iustitiæ defensionē. [et manus] consistenter extendit] ad amputationē, [et cum] fiducia] æternæ remunerationis, [ait] E celo ista possideo] i. membra corporis mei a Deo creatore calorū accepi & habeo. Ad corporis q̄q̄ formationem

15a. 63.

Dei, inquantū propter originalis peccati reatu retardabant à gloria, q̄ retardatio fuit q̄dam peccati illius vindicta, & hæc ira Dei vocat. Tunc rex accensus ira, in hunc crudelius descendit, & c. Nouissime autē mater post filios consumpta est, i. feliciter mortua, & (vt creditur) martyrizata. His verbis magister in historijs addit: Pro hac tanti progatua martyrij, afferunt plurimi, de his septem fratribus ecclesiam solemnizare. Præterea si in vet. test. ianua regni cęlestis nondū aperta, tam feruidi erant electissimi fratres isti ad sustinendū tam acerbū martyrium, quanto magis sub euangelica lege, aditu regni superni patefacto, debemus esse feruidi ac parati ad tolerandū quæcumq; aduersa, immo & amarissimas mortes pro Deo? Amplius, huius venerandæ matris exemplo discant parætes sobolem suam vero sancto & sp̄iali, non carnali aut sensuali amore diligere, eamq; salubriter informare, nec à religionis ingressu (q̄ est mors ciuili atq; martyrium q̄ddam) retrahere. Postremo, qm̄ septenario vniuersitas designatur, possunt per septem hos martyres, vniuersi euangelicę legis martyres figurari. Et sic ut post martyres illos consummata est mater eorum ita post eorum martyria, q̄ in fine mundi sunt ab Antichristo & suis ministris martyrizandi, sancta mater ecclesia cõsummabitur tota in gloria plena. Demum in nouo testamento inuenitur simile præfato martyrio in beatissima femina Felicitate, & septem filijs eius martyribus gloriosissime coronatis.

¶ **Elucidatio cap. 8. Iudas vero Machabeus, & qui cum illo erant, introibant latenter in castella.** Articulus 8.

Quoniam Deus gloriosus post tempestatē tranquillitatem largitur, describit hic, qualiter populum suum lamentabiliter conculcatum cepit mirabiliter exaltare, fecitq; triumphare. Et quæ hic scribuntur, in primo lib. præhabita sunt. Iudas vero Machabeus & qui cum illo erant, tres fratres & consanguinei eius, & qui in Iudaismo permanserunt, introibant latenter in castella & c. Iudas, quæ gentiles ministri Antiochi obtinuerunt & in habita uerunt ad tempus iniuste. Idcirco latenter & nocturnis temporibus ac per insidias poterant expugnari. & inuocabant dñm, vt vocem sanguinis ad se clamatis audiret. Oppressi enim & interfecti innocentes, est vnus de quatuor peccatis clamantibus ante Deum, quæ specialiter exigunt desuper fieri uisionem. [Videns autē Philippus quem Antiochus in Hierusalem posuit principem ad assidendū Iudæos, vt dictum est ante, tp̄ualit̄m uisū ad p̄uocandum venire.] Iudas successit magis ac magis præualere, tad Ptolemaum ducem Cœlesyriæ & Phœnicis scripsit. Quæritur, an iste Philippus, fuerit cui in sequenti cap. legit Antiochus suum filium commississe? Et dicunt quidam, q̄ immo. Cõtra quos obiicit quidam Primo, qm̄ iste Philippus fuit in Hierusalem, alius autē cum rege in Perside, qm̄ factū est bellum istud. Secundo, qm̄ iste fuit Phryx natione, vt patuit ante, aliter autē erat colla sianus Antiochi, vt cap. fertur sequenti. Sed istæ obiectiones videntur inanes. Si em̄ bene pensentur, quæ hic & tertio primi lib. cap. scripta sunt, missio ista ad Ptolemaum facta p̄ Philippum, p̄cessit inter Antiochi ad Persidem. Ad aliam p̄sset quis dicere, q̄ Philippus iste ex vno latere exitit Phryx, ex alio colla sianus regis. Verū tñ parua est vis, an fuerit idem an alter. [At ille] Ptolemaus, [velociter misit Nicanorem, datus ei 20. millibus, & c. adiuncto Gorgia.] Videtur ista historia distorsare à dictis in primo lib. cum scriptum sit ibi: Elegit Lysias Ptolemaum & Nicanorem & Gorgiam, & misit cum eis 40. millia virorum & 7. millia equitum. Porro q̄ hic & ibi de eodem bello fit sermo, constat ex eo quod additur ibi & hic de cõuersione mercatorum ad emendū Iudæos, quos præsupponebant vincendos. Nam subditur hic: Constituit autē Nicanor regi. ad commodū regis Antiochi ordinauit, vel regi ante suum recessum asseruit, vt tributum quod erat dandum Romanis, quibus tributarius fuit Antiochus, [de captiuitate Iudæorum suppleret] de pecunia quam accepturum se p̄sumpsit pro Iudæis vendendis, [promittens se nonaginta mancipia] seruos seu supposita [Iudæorum, talēto distrahorum] pro vno talento daturum ac vndiq; dispersurum. Ad istud respõdendum videtur, q̄ Philippus primo scripsit Ptolemao, à quo missa fuerunt 20. millia, quibus paulo post ante congressum contra Iudam Lysias addidit alia 20. millia & equitum millia 7. [Ex quibus] s. Iudæis cum Iuda existentibus, [quidam formidantes propter multitudinem] aduersariorum, [et non credentes diuine iustitię] non satis sperantes, q̄ iustitia Dei eis auxiliaretur, eorumq; inimicis aduersaretur, [in fugam vertebantur. Alij vero dñm deprecabantur, vt eriperet eos de impio Nicanore, qui eos priusq̄ ce minus]i. propter veniret, vendiderat] dicens, q̄ daret nonaginta mancipia Iudæorum pro talento. [et si non propter eos] id est, nō propter ipsorum merita, sed tamen propter testamētum quod erat ad patres eorum] id est, propter conseruationem veteri testamēti in suo vigore, vel propter adimplerionem promissionis factæ patriarchis de conseruanda eorum posteritate. [Conuocatis autē Machabeus septem millibus, quæ cum ipso erant.] Contra hoc obijci potest, quoniam in 1. Machab. 4. habetur, q̄ erant tria millia tantum. Respondetur, q̄ ibi numerantur qui caeteris magis erant armati, progabab, vt fortiter contenderent] id est, pugnarent [ante oculos habentes] intercedentes] con-

1. Mach. 3.

2. Mach. 5. p̄fectum

2. Mac. 5.

2. Mach. 9

1. Mach. 3.

ibid.

tumeliam quæ in loco sancto esset illata, quam perfidi illi intulerant templo. [Itemq; iniuriam ciuitatis] Hierusalem [habitæ ludibrio] & contēptui, cadhuc etiam veterē instituta conuulsa. p̄cepta patribus data, esse violata. Vel per veterē instituta, intelligendæ sunt ordinationes aliquæ ad Iudæos senariibus factæ. Itaq; p̄pter tanta aduersarios facinoræ, eos credere expugnandos. [Admonuit autē eos de auxilijs Dei]. q̄liter Deus adiuuit frequēter patres eorum, sicut in Exodo, Iudicum, Regum, & Paral. libris narratur. [et de prælio quod eis aduersus Galatas fuit in Babylonia, vbi vt ad rem]i. ad pugnam] uentū est, Macedonibus focis hesitantibz, i. metuentibz. Macedonibus existentibz cum Iudæis, [ipsi] Iudæi [soli] existentēs [6. millia, p̄emerunt 120. millia. de isto bello non legitur alibi in scripturis, neq; in Iosepho] & tñ mirabilis fuisse videtur, q̄ in 1. lib. leguntur 3. millia Iudæorum missa à Ionatha regi Demetrio, occidisse in Antiochia 100. millia hoim. [Cõstituit itaq; fratres suos duces vtriq; ordini] iuicuiq; eorum commisso. Et dicunt aliq; q̄ in q̄libet ordine seu acie erant aliq; equos, & qdam pedes, cum tñ nec in isto, neq; in lib. 1. legat Iudas equis vsus in præijs. [Simone] & Iosephum & Ionatham, Iosephus iste dicitur fuisse is, qui 1. lib. Eleazarus appellatur, quem 12. lib. antiquitatum Iosephus noiat Saphum. [Ad hoc etiam ab Esdra lecto sancto libro] iste fuit alter ab Esdra de Babylone reuerso. Itaq; Esdras iste legit ex lib. Mosis aliqua verba pro pugnatorum confortatione, iuxta illud Deuter. 20. Appropinquante bello, stabit facerdos ante aciem, & loquetur: Audi Israel, nolite timere, quia dñs in medio vestri est. [et dato signo de adiutorio Dei] eis mox affuturo, qd̄ signum potuit esse clangor tubarū in ipso congressu, iuxta illud Numer. 10. Si exieritis ad plium, clangetis vultatibus tubis, & erit cor datio vestri coram dño, vt eruatini de manibz inimicorū vestrorū. [In prima acie ipse dux] s. Iudas cõmisit cum Nicanore. i. cõtra Nicanorē & aciem eius. [et facti sibi adiutores] oipote, interfecerunt Iudas & suis super 9. millia hoim. Veruntñ 1. lib. habetur, 3. millia. Ad quod ridetur, q̄ in acie Nicanoris 3. millia corruerunt. In toto autē aduersariorum exercitu, 9. millia, [sed reuersi sunt] Iudas & suis hora conclusi. detenti, qm̄ imminēbat hora in qua cepit celebrari sabbatum in quo quis potuerunt pugnare se defendendo, non tñ sp̄ite & sine necessitate alios inuadendo aut insequendo. [Et ex his qui cum Timotheo & Bacchide erant] contra se] contendentes, contra ipsos Iudæos pugnantes, [super 20. millia interfecerunt] Iudæi cum principe suo Iuda. De isto bello habetur 1. lib. Ibi tñ habetur 8. millia sed additur ibi de alio bello, & poterant simul esse plus q̄ 20. millia. Ibi tñ non fit sermo de Bacchide, Puranicq; aliqui, q̄ Bacchides iste fit alter ab illo, quem in 1. lib. legitur cum Alchimo misisse Demetrium. [Et cum arma eorum collegissent, diligenter oia composuerunt in locis opportunis] vt suo tempore vterentur eisdem. [et cum opinia] s. festa de victorijs cõtra hostes obtentis, ad regrandum Deo, [agerentur in Hierusalem, eos qui sacras ianuas] templi [incenderant] id est, Calisthenem] qui fuit in hoc principalis, [incenderunt] & c. Facinorosissimus autē Nicanor, qui mille negociantes, mercatores ad Iudæorum venditionem] a se faciendam] adduxerat. Porro an mercatores illi fuerunt mille dūtaxat, an plures: ita q̄ ponatur hic numerus determinatus pro indeterminato, videtur ambiguum. [humiliatus auxilio dñi ab his, quos nullos existimauerat, deposita veste glorię] i. veste sua preciosa, ne agnosceretur, [per mediterranea fugiens] secretus quo valebat, [solus venit Antiochiam] & c. [vel quia oino solus, vel quia cum paucis venit illuc] & prædicabat protectorem Deum habere Iudæos. Hoe dixit, suam deiectionem excusando magis, q̄ Deum laudando.

1. Mach. 11.

1. Mach. 2. Ios. lib. 12.

1. Mach. 4.

1. Mach. 5.

1. Mach. 7.

¶ **Explanatio cap. 9. Eodem tempore Antiochus inhoneste reuertebatur de Perside.** Articulus 9.

Mors fecleratissimi Antiochi hoc loco describitur. Eodem tempore Antiochus inhoneste reuertebatur de Perside. Intrauerat em̄ eam Ivrhem [quæ dicitur Persipolis] quæ primo lib. Elimades nuncupatur] quam cur introierit, dictum est ibi. [et cum venisset circa Egbatanam ciuitatem] & c. de q̄ fit mentio in Iudith & Esdræ libris, [institi] agitari currum sine intermissione] vt molestiam sibi factam in Iudæis vlcisceretur, [caelesti] eum in iudicio perurgente. Ii. Deo cali iudicio pmittente impium illum sic furere contra Iudæos, & ex cõsequenti p̄cipere currum sic agitari, ad quod consecuta est ruina & cõuassatio corporis sui] qd̄ fuit effectus à Deo, qui permisit illum sic insanire, quatenus hęc plagam incureret, teo q̄ ita superbe locutus est venturū se Hierosoly mam, & congeriem] i. cõstructionem & cumulum] sepulchri Iudæorū eam facturum] hoc est, q̄ occideret vniuersos in Hierusalem cõmorantes Iudæos, ita q̄ ipsa fieret occisorum sepulchrum. [Sed qui vniuersa] cõspicit] dñs Deus, percussit eam insanabili & inuisibili plaga,] quæ intra viscera fuit latens. Non tñ suis correctus. [Vt em̄ finiuit hunc sermonem, apprehendit eam dolor dirus viscerum. Et qd̄ em̄ satis iuste & c. Super hæc autē & supbia repletus, ignem] iracundię, indignationis, impacientię] animo] spirans] i. euaporans animo, i. corde & etiã corpore p̄ verba cõminatoria turbulento] gestus] in Iudæos] sicut de acquisissimo Daciano saudne recitat Augustinus. [Conti-

1. Mach. 6.

Iudit. 1. 1. Esd. 6.

gr.

git illum impetu euntem, celerrime procedentem in sua quadriga, [de curru cadere,] & forsan currus reuerfabatur. [isq; qui sibi videbatur fluctib' maris imperare, supra humanū modum superbia repletus, & montiū altitudines in statera appendere, &c.] tam superbe se habuit, ac si hoc purasset. Et sic iste sermo hyperbolicus, ad innuendū inhumanū fastum & arrogantiam eius, [in gestatorio] instrumento facto ad portandū portabatur. Hic ergo cepit ex graui deductus superbia, ex detestabili & importabili elatione ad extremam calamitatem deiectus, [ad agnitionem sui venire] iuxta illud Esa. 28. Tm modo sola vexatio dabit intellectum auditui. Vnde per Hieremiam dñs Castigo te, inquit, ne tibi innoxius videaris. [et ait] Iustum est, subditum esse Deo. [cuius iustam vindictā in me ipso experior.] & mortalem non paria Deo sentire; ex quo apparet, qd diuinum quid impie sensit de se. [Orabat aut scelestus hic dñm, qd non esset misericordiā] i. veniam peccatorū & gratiā [cōsecutus] qm eius oratio & pœnitētia non prouenit ex zelo iustitiæ, neq; ex charitate, neq; ex odio culpæ sed ex timore pure seruilis, & desiderio euadendi afflictiones corporales quas incidit. Sic & Esau scribit Apulus, qd non inuenit pœnitētiæ locum, quanq; cum lachrymis inquisisset eam. Deinde multa & magna promisit, vt misericordiā conseruet, i. curationem & euasione suppliciorum diuini iudicij. [et ciuitatem] Hierusalem [quam] paulo ante [volebat] facere sepulchrum congestorū, i. Iudæorum occisorum simul accumulatorum, [optat] reddere liberam a tributo, ac Iudæos æquales in priuilegijs Atheniensibus facere pollicetur.] Erat quippe Atheniē priuilegiati & libertati in multis, qm philosophiā studij uiguit ibi. [et desperans] de sua curatione. Nam sensit dolores suos augeri assidue, [scripsit] Iudæis in quos sciuit se grauius excessisset. [Optimis] ciuibus Iudæis plurimam salutem, &c. Si esset sententia cuncta uobis sunt. i. oia pspere ad libitum uestrū uobis eueniūt, [maximas] agimus gratias. Et ego in infirmitate & c. graui appræhensus, non desperas memet ipsum iam dictum est, qd scripsit desperas de sua curatione. Ideo uidetur ista mēdaciū loq; pferit cum subdat, [sed] psem multa habēs effugiendi infirmitatem. [Ex] qbus etiam uerbis elicitur, qd timore mortis & desiderio corporalis sanitatis, dixit & scripsit atq; pœnituit, non amore uirtutum. [Respicies aut] i. ego ppendēs, [q; pater meus] Antiochus magnus ostēdit, qd post se susciperet principatū, [q; Seleucus] filius eius senior succederet sibi in regno, [vt] si qd contrariū accideret aut difficile nunciaret. i. si aliqua ardua & aduersa negocia euenirent, [scientes] hi q; in regionib' erant. i. habitatores regionum ipsius cui esset summa rerum derelicta, i. gubernatio regni commissa, [nō] turbarent. i. immoderate, ucs certi ad quem deberēt recurrere in talibus causis. [Ad] hæc confidēs de pximo potentes qsq; & uicinos, i. reges aut principes in gyro regni mei habitantes, [in] diari tēporibus, i. obseruare qbus tēporibus possent regnū meum cōmodius impugmare, [et] euentū expectantes. i. oportunitatē seu effectum, in q; hoc possent implere qd maxime esset, qn non sciret quis esse deberet successor meus in regno. Ideo [designauit] Antiochū filiu meum regē, i. insinuat, qd ipse mihi succedat in regno, [tē] me sēpe, recurrit in superiora regna. i. Perlarum atq; Medorum aut aliorum, [multis] uestrū cōmendauis. [I]stud uidet blandū magis, qd uerum. [et] scripsit ad eum quæ subiecta sunt in epistola ei missa. Oro itaq; uos memores beneficiorū publicæ & priuatim, i. rogo ut uos ipsi, recordantes beneficia, quæ uobis exhibui manifeste & in priuato. Quæ tñ beneficia pauca aut nulla fuisse uident: nisi forsitan ante confirmationē suam in regimine, qn suam occultans malitiam, cūctis se p̄buit gratiosum. [vt] unusquisq; uestrū cōseruet fidem, i. fidelitatem, [ad] me & ad filium meū. Confido cū eum modeste & humane aduram, i. qd utiq; spectat ad regem, ne abutatur magnitudine potestatis, & clementia decoxerit. Vnde & rex apum caret aculeo. [et] sequentē ppositū meum, cōmunem uobis fore, i. pium & iustum, sicut & cæteris, ne psonarum acceptor existat. [I]git ho micida & blasphemus pessime, i. atrocissime, [ne]c ad salutem p̄cussus a Deo, miserabili obitu uita defunctus est. i. uita priuatus. Vnde elicit, qd non uere pœnituit. [T]ransierat aut cor pus] eius de loco illo ad sepulchrum patrum suorum, [Philippus] collataneus eius, i. eodē lacte nutritus, de q; i. lib. plenius continet. Dicit aut hic, qd Antiochus obiit in motibus. Nihil lominus p̄allegato cap. legi decidisse in lectum, ucs post lapsum de curru, de q; ibi nil legitur. [Qui] metuens Antiochi filium, ad Ptolemæum Philometorē, q; fuit filius Ptolemij Epiphanis regem Aegypti adiit. Primo tñ uenit & occupauit Antiochiā, & p̄satis ibi. Filius aut Antiochi ad hæc Lyfæ, & opposuit se Philippo, & eū in Antiochia oppugnauit, quā cōtra regem tenere non ualēs, fugit, vt dictū est, in Aegyptū. Ex isto docemur cap. qd metuenta sine Dei iudicia, & q; multa ad ueram requirant contritionē. Quod item plurimi uident pœnitere in angustijs & extremis, non tñ salubriter: qm ex seruilis timore, non ex dilectione nec zelo iustitiæ: nec synere, qm Deum offenderunt, sed ppter mala pœnalia & aterna supplicia, quæ sibi imminere uerentur. Tempore ergo sanitatis & iuuentutis est pœnitendum.

¶ Declaratio cap. 10. Machabæus autem & qui cum illo erant.

Articulus 10.

Pur-

Purgatio templi, & varia bella Machabæi, hic describunt. [Machabæus autem, & qui cum illo erant, dño se protegentes, templum & ciuitatem] Hierusalem [recepit] i. recuperauit. [Aras autem] &c. Ista plenius sunt descripta atq; exposita primo lib. Idcirco p̄ranseundum. [et de igitis lapidibus igne concepto] i. excusso. [Dicunt autem] igni lapides, q; duri & apti sunt, i. Mac. 4. vt ignis excutiatur ex eis. [rogabat dñm, ne amplius] malis talibus incidere] i. tam feroces persecuciones & clades a perfidis sustinerent. [sed] ab ipso mitius corripere]ntur, & non barba ris & blasphemis hoibus traderent. [Ita & David ait] Melius est mihi incidere in manus dñi, multæ em̄ miserationes eius, qm in manus hoim. In Iudic. 10. filij Israel etiam leguntur Deo offenso dimisse. Redde tu nobis quicquid tibi placet. [thyrsos] i. baculos seu medios fructus, ex qbus rami hinc inde pcedunt ac oriuntur. [et ramos] p̄ferebant ei] i. adducebant ad reuerentiam Dei, [q; prosperauit] mundare locum tuum] i. p̄sperum dedit successum purgandi templum p Iudæ & suos. [Hic] i. filius Antiochi [suscepto] regno, [constituit] sup negocia regni Lyfiā quendā] & Antiochus pater huius Antiochi constituit sup negocia regni in magna parte Philippium, vt lib. i. dictum est. Antiochus uero filius p̄satis Antiochi, a Lyfia nuritus, p̄satis eū totius regni negocia. [Nam] Ptolemæus q; dicebat] i. cognouit eū est [Macer] i. Nam supra facta est mentio de alio Ptolemæo. [iusti] tenax erga Iudæos esse constituit. i. decreuit se iustitiam habere, non tyrannice neq; inique, circa Iudæos. Condoluit em̄ eorū miseris & pressuris, quas ab Antiocho & eius ministris sustinerunt. Idcirco non uoluit eos iniuste grauari. Hinc subditur: [Et] p̄cipue, ppter iniquitatem] i. iniquā oppressionem, [quæ] facta erat in eos, & pacifice cum eis agere] uoluit. [Sed] ob hoc accusatus ab amicis] uel suis uel Antiochi regis, de quo subdit: [apud] Eupatorem] i. Antiochum Antiochi Nobilis filium. [cum] frequēter proditor audiret] i. cum sēpe audiret se p̄ditorem uocari, uel cū Antiochus Eupator audiret multoties, qd Ptolemæus iste p̄ditore elicit, [eo] q; Cyprum uocari, uel cū Antiochus Eupator audiret multoties, qd Ptolemæus iste p̄ditore elicit, [eo] q; Cyprum sibi creditū] i. suæ cōmissam custodiat. [Philometore] i. Aegypti, [deseruisse] et, ad Antiochū Nobilē trāslatus] i. sponte p̄fectus, & de eius familia factus, [etiam] ab eo recessisset, [non] satis faciendo eius crudelitati circa Iudæos, [ueneno] uitā finiuit] & sic iniuste interfecit eū, saltē qd ad causam Iudæos respiciet. [Gorgias] aut cū esset dux locorū] i. princeps aliquarū terrarū uel urbium circa Iudæam. [casum] p̄tis aduenis] i. extraneis ad eius auxiliū cōsuentibus, [frequēter] Iudæos debellabat] qd dā, ucs quos hinc inde improuise inuasit. [Iudæi] uero q; tenebāt] oportunas munitiones, i. con grua fortalitia in Iudæa, [fugatos] ab Hierosolymis] gentiles, i. ad Iuda aut suis inde expulso, suscipiebāt] ad pugandū aduersus eos. Hi uero q; erat cum Machabæo, multa uel inuictes] i. ualde fortiter obliuiscēs, [loca] obtinuerūt] i. fortalitia Idumæorū, qd p̄erat Gorgias, expugna uerūt. [Machabæus] ad eas, quæ amplius purgebant, pugnas conuersus est] i. contra fortiores aduersarios, & cōtra impugnationes acriores psonaliter dimicauit, in q; patet strenuitas & audacia eius. [Hi] uero q; cum Simone erant] i. Iudæi existentes cum Simone fratre Machabæi, [cupide] uideat] qd qbusdā q; in turribus erat, suasi sunt pecunia, & 70. millibus didrachmis acceptis, dimiserūt] qd dā] i. pecuniā acceperūt a qbusdā gētilibus obfessis in turribus, quos pmiserunt effugere. [Cum] aut Machabæo nunciatū] hoc esset, cōgregatis principibus] i. du cebus sui exercitus, quos sibi substituit, [accusauit] qd pecunia fratres uendidissent] i. quod p pecunia pmiserunt fugere multos gentiles, q; postea occiderūt Iudæos, sicq; illoz euasione, suis occisorū ab eis Iudæorū perditio. [Hos] ergo] Iudæos [proditores] factos] ppter acceptionē pecuniæ pro aduersarij euasione, [interfecit] Iudas. Consequenter describitur mira, magna, ac celestis uictoria, Iudæis contra Timotheum & suos concessa. [At] Timotheus & c. conuocato exercitu peregrinā] i. extraneā] multitudinis, & congregato exercitu Asiāno, i. bellatorum ex Asia, [aduenit] quasi armis Iudæam captus. Machabæus autem & q; cum ipso erat, deo precabant] eū ad altaris rep̄idinem] i. extremitatē in circuitu, p̄uoluti, vt inimicis eorum esset inimicus, [secundū] quod impij erant. Odit em̄ oēs q; operant iniquitatem, & odio sunt deo impij & impietatis vt illos temporaliter refrenaret atq; prosterneret, ne diutius populum Dei vexarent, & cultum impedirent diuinum. [et] post orationem longius de ciuitate] Hierusalem] procedentes, [ne] aduersarij intrādo Iudæam,] damna ei inferrent, [proximi] hoibus effecti, [re]sederunt. Primo aut solis ortu, ucs ualde mane, [ut]iq; commiserunt] pugnam, [Iudas] cum suo exercitu contra Timotheum ac suos. [Isti] i. Iudas & sui, [uictoria] & p̄satis] i. sponsores cum uirtute dñm habentes] dñs em̄ in Deuter, & alibi sēpe, [spon] dit fidelibus bellatoribus suis triumphum] i. cum uirtute, i. cum efficacia uel cum fide & spe habebant Deum triumphi sponsores, in quo solo sperabāt. Illi autem, puta Timotheus ac sui, [du]cem belli animum habebant] i. in propria animositate ac robore confidebant. [sed] eū uehementis pugna esset, apparuerunt aduersarij] i. Timotheo & suis, [de] celo missi. [Nam] sancti angeli erāt] in Iudæorum missi subsidium, [uiri] quinq; in equis] i. angeli in specie uirorum equestrum, [Iudas] ducatum p̄stantes. [Deniq;] quæ sequuntur, difficultatem non habent. De hoc autem p̄lio uideatur textus loqui primi libri cap. 5.

¶ Deo

psal. 3. sap. 14.

Deu. 9. 3. 2. leuit. 26.

¶ Declaratio cap. 11. Sed paruo post tempore Lysias procurator regis.

Articulus 11.

Mirabilis victoria contra Lysiam data Iudæis, hic recitatur. [Sed paruo post gesta in fcedenti cap scripta tempore Lysias, &c. congregatis 80. millibus, veniebat aduersus Iudæos, existimans se ciuitatem Hierusalem captam gentib' habitaculum facturum.] Præsumpsit em̄ se occisurum aut euecturum om̄es Iudæos in Hierusalem commorantes, & positurum in ea habitatores gentiles. [Templum vero in pecunia: quæstum habiturum] ita q̄ oblationes, decimas, primitias, & sacrificia quæ offerri solebant in templo, conuerteret in luera ac comoda regis ac sua. [Et per singulos annos venale sacerdotum] i. venditurum om̄i anno pontificatum, &c. [Vt aut Machabæus & sui cognouerunt expugnari prædici] i. fortalitia sua à Lysia, [hortatus est] Machabæus ferre auxilium fratribus] i. Iudæis, qui in prædicijs erant obfessi, & à Lysia impugnabantur. In tempore em̄ angustiq̄ comprobatur amicus. [Cumq̄ pariter prompto animo procederent] versus Lysiam, qui munitionib'. Bethsuræ obfidebat, [apparuit præcedens eos eques armis aureis hastam vibrans] ad ostendendum, q̄ ad dexteram aggredierent aduersarios suos. Fuitq̄ eques ille angelus sanctus, in specie equestris viri apparatus. [Tunc om̄es simul benedixerunt misericordem dñm, ferocissimas bestias & muros ferreos parati penetrare. Ii. quocunq̄ ardua aggredi. Estq̄ hyperbole.] De isto bello videtur mentio fieri quarto primi libri cap. Ibi tñ legitur Lysias congregasse 60. millia & equitum 5. millia. Ibi quoq̄ legitur de eius exercitu 5. millia corruisse. Hoc vero 11. millia peditum, equitum vero mille 600. Hæc aut videntur posse cõcordari, per hoc quod additur ibi Videtur aut Lysias suorum fugam & Iudæorum audaciam, abiit Antiochiã, & elegit milites, vt multiplicati, rursus venient in Iudæam sicq̄ videtur post redisse cum pluribus, & maiorem partem suam in suis. [Et quia non insensatus] i. vsu rationis carens erat Lysias, erat tñ insensatus, i. vera & spiritali sapientia destitutus, secundum quod quidã fatentur: Nos insensati, vitam illorum æstimabamus infantiam. Vnde quibusdam deceptis scribit Apulus O insensati Galatz. [secum ipse reputans factam diminutionem] i. minorationem sui exercitus pensans, [et intelligens inuictos esse Hebræos, Dei omnipotentis auxilio innitentes] i. eo q̄ diuino subsidio inhærent ac iuuarentur, misit ad eos, &c. [pro pace faciendâ inter se & eos, [et regem compulsum amicum fieri] q̄ induceret regem prece & suggestione ad hoc, q̄ reconciliaretur Iudæis. [Annuit aut Machabæus precibus Lysia, & quæcunq̄ Machabæus scripsit Lysia, vt ea impetraret à rege in Iudæorum fauorem, [ea rex concessit.] Deinde in textu ponitur epistola Lysia ad Iudæos, in qua inter cetera dicitur: Quæcunq̄ regi potuerunt perferri, i. ea quæ poterant Antiocho regi cõuenienter insinuari ac præsentari ex parte vestra, [expolui] i. declarari ei per scripta vel nuncium. [Et quæ res permittebat, concessit] i. id quod dispositio rerum rationabiliter admisi vobis impendi, rex indulxit. Subditur data literæ huius: Anno 148. Iquod intelligitur de annis regni Græcorum. [Dioscori mensis] i. Iunii, in quo sol intrat signum Geminorum, qui Græcæ vocantur Dioscori. Sed oritur quæstio. Hæc enim epistola scripta est mortuo Antiocho Nobili, qui (vt in primo lib. habetur) obiit anno 149. quod ergo scripta est ista epistola anno 48? Respondetur, q̄ iste annus 148. fuit idem cum illo 149. sic tñ, q̄ exordia huius anni diuersimode accipiunt. [Regis aut epistola, ista continebat Rex Antiochus Lysia fratri salutem.] Illustres aut & nobiles, cognatos suos noiant fratres. Vnde 2. Regum libro Ioab ad Amasam: Salue, inquit, mi frater. [Patre nostro inter deos trãslati,] i. ad deorum societatem assumpto & deificato, quia seruus erat in cultu deorum suorum. Sic etem reges paganorum putabant parentes suos post vitam istam deificari, sicut & nos ponimus viros sanctos in obitu mox angelis sociari. [nos volentes eos, qui sunt in regno nostro, sine tumultu agere] i. pacifice viuere, [audiuimus Iudæos velle tenere suum institutum] i. legem eis à Deo suo prefixam, [ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua] i. dari eis à nobis licentiam obseruandi legum suarum statuta. [Volentes igitur hanc quoq̄ gentem quietam esse, statuentes iudicauimus templum restitui illis, &c.] i. dari eis libertatem seruandi ritus & obseruantias legis suæ in templo: quod vtriq̄ iam recuperauerant & habebant, quia ista epistola edita fuit. [Ad Iudæos aut epistola regis talis erat: Rex Antiochus fenatui Iudæorum] i. congregationi maiorum seu collegio seniorum gubernantium Iudaicum populum. Dicitur em̄ fenatus à senex & natus, quasi natio seniorumq̄m̄i seniores prudentia & astate, ad officium præsentia: huius eligebatur. [Si valetis] i. si prospere vobis succedit, [sic estis vt volumus.] quasi dicat, diligimus vos, quia bona volumus vobis. Diligere em̄, secundum Philosophũ, est alicui bonum velle. [Adij] i. accessit [nos Menelaus, dicens, vos velle descendere ad vestros qui sunt apud nos] i. ad Iudæos qui in vrbib' regni nostri hinc inde morantur. [His ergo qui commentantur] i. ad nostra transeunt loca ex loco & populo vestro, [dexteram dæmonis securitatis] i. saluum conductũ, [vsq̄ ad diem 30. mensis Xandici] i. Aprilis, [vt] Iudæi inueter non habitantes, [vtiant cibis & legibus suis] i. cibis eis sic itis iuxta legem suam, alijsq̄ præ-

ceptis ppriæ legis. [et nemo eor' molestiam patiat de his, quæ per ignorantiam gesta sunt:] id est, ppter præteritas pugnas habitas inter nostros & populum Iudæorum, in quibus Iudæi putabant se iuste moueri, vel ppter alia in quibus ex ignorantia contra nostra fecerunt præcepta. [Mifimus autem & Menelaum] id est, virum istum quem misistis ad nos, remisimus ad vos, [qui vos alloquatur,] informando vos oretenus plenius de nostra voluntate. [Valere.] Hinc dicit, quod iste Menelaus fuit alter à pessimo Menelao, de quo dictum est supra, & de quo infra continetur. Siquidem iste Menelaus missus videtur à Iuda & suis pro impetranda licentia, quod aliqui boni in lege periti, possent inuisere Iudæos inter gentiles mansionem habentes, ad informandum eos de obseruantia legis. [Miserunt etiam Romanij] id est, legati Romanos: constituti in via versus Antiochiam, [epistolam] ad Iudæos, [ita se habentes: Quintus Memmius & Titus Manilius legati Romanorum.] Magni autem Romani cõmuniter habuerunt nomina duo ac plura. [populo Iudæorum salutem. De his] id est, quæ Lysias cognatus regis concessit vobis, & nos concessimus] vt sint rata. Iam enim Romani doginabantur regibus Syria & Aegypti ac alijs multis. Ideo authoritatem habebant confirmandi aut reuocandi concessa à regibus illis & eorum principibus. [De quibus autem ad regem iudicuit referendum] id est, de maioribus causis, [concessim aliquem] nuncium [mittite] ad nos, insinuando nobis quid postuleris, [diligentius inter vos conferentes.] quid & qualiter deceat vos postulare, [vt decernamus] id est, determinemus, [sicut expedit vobis.] Videtur autem epistola ista Romanorum missa Iudæis, antequam Iudas misisset Romam ad inuendam societatem cum ipsis. Hoc enim fuit, Antiocho & Lysia occisis regnante Demetrio, vt patet primo libro.

¶ Expositio Cap. 12. His factis pacificationibus. Art. 12.

Describuntur hic varia bella ac gesta Machabæi. [His factis pacificationibus] id est, concessationibus pacis inter regem Antiochum ac Iudæos, [Lysias pergebat ad regem. Iudæi autem agriculturæ operam dabant.] quod ante ppter assidua bella facere non valebant, sicut tam plene. [sed hi qui resederant,] i. aliqui ex principibus regis, qui iuxta Iudæam post Lysiam recessum manebant, videlicet [Timotheus,] non ille qui in fine Capituli decimi narrat à Iudæis occisus, [et Apollonius, sed & Hieronymus & Demophon] i. Superbus, qui ita cognominatus est, forsitan ob suæ elationis excessum, quem admodum rex Romanorum Tarquinius, vocatus est Tarquinius Superbus. [et Nicanor Cypriarches] i. princeps Cypri constitutus à rege, [non sinebat eos in silentio agere & quiete] id est, pacifice, & sine remissione. [Ioppitæ vero] id est, gentiles commorantes in vrbe maritima nomine Ioppe, [tale flagitium perpetraverunt. Rogabant] deceptorie Iudæos, cum quibus habitabant, [id est, se cum morantes in Ioppe, [ascendere scaphas,] i. nauiculas, [quas parauerant] Ioppitæ ad recipiendum in eis Iudæos, [cum vxoribus & filijs Iudæorum] [ipsum] &c. Secundum commune itaq̄ decretum] ciuitatis Ioppensis, [et ipsa acquiescentibus] id est, Iudæa facientibus, sicut communitas illa Ioppensis decreuit fallaciter ipsos Iudæos rogare, [cum in altum pcessissent] id est, longe à littore, vbi & aqua paulatim fit altior, tendens ad quandã rotunditatem, sicut & qualibet gutta, sicut in sphaera mundi probatur. [submerserunt] Ioppitæ, [non minus ducentos] Iudæos, [quam] fraudulentissimam impissimamq̄ crudelitatem Iudas, &c. [tanquam communis patronus populi sui, zelo iustitiæ viriliter vindicauit. Et sicut fecit Ioppitis pro scelere facti, sic fecit Iamnis gentilibus pro impia eorum voluntate, qua voluerunt trahere Iudæos sibi cohabitantes, sicut Ioppitæ fecerunt. Innotuit namq̄ Iamnitatum volũtas facinorosa per certa indicia.] inde scilicet à Iamnia ciuitate [cum abissent] Iudas & sui, [commiserunt cum eo] id est, contra eum in via pugnauerunt [Arabes &c. qui victi] à Iuda, [petebant dexteras sibi dari] i. pacem cõcedi, [promittentes se pascua daturus,] i. prata & pascualia loca Iudæis circa se morantibus, & pecora multa habentibus. [Aggressus est autem] Iudas cum suis ciuitatem quandã firmam, quæ habitabatur à turbis promiscuarũ, i. diuersarum commixtarumq̄ gentium. Hi autem qui erant in ea, remissius agebant, [non resistendo viriliter, quia in fortitudine sui oppidi confidebant. [maledicti sunt facientes] id est, prouocantes [Iudam, & loquentes quæ fas non est,] Deum Israe]l blasphemando aut male dicendo, q̄ scilicet ipsum Iudam & suos iurare non possent, quæ admodum Sennacherib fecisse legitur. Quæ verba tam impia atq̄ nefaria sunt, vt scriptura 4. re. 18. eda. 36. adnotet ea per eorum contraria, vt cũ 3. Reg. 21. inducitur: Benedixit Naboth Deo & regi. Iob quoq̄ primo: Nisi in faciem benedixerit tibi, id est, maledixerit. Et item Iob 2. Benedic Deo, & morere. [Machabæus autem inuocato magno mundi principe] Deo maiestatis immensa, de quo & Aristoteles duodecimo primæ philosophiæ Entia, inquit, nolunt male disponi. Pluralitas principum mala, Vnus ergo princeps, de quo ait scriptura, Iob 34. Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? [qui sine arietibus,] i. bellicis instrumentis sic appellatis, [et machinis] alijs temporibus leuis,] id est,

2. Mac. 4. 2. Mac. 13.

* cõgruit

1. Mach. 7.

* sup hos

4. re. 18. eda. 36.

Iosua, precipitabat Hiericho, deiecit deo muros ei, vt habet Iosua 6. [Iruit ferociter muris, & innumeras cades fecit, &c. Inde venerunt] Iudas & sui [ad eos] Iudæos, [qui dicuntur Tubianæ,] q[ui] sc[ilicet]am Glosam nō erāt Iudæi natiōe, sed quidam Iudæi confederati, dicti Tu bianæ, quasi aliena tuba vocati. [Dositheus autē & Sosipater qui erāt duces cū Machabæo,] i. sub eo, quoniam Iudas præfuit toti exercitui, seu parti quam sibi assumpsit: illi vero parti exercitus, vt millenarij aut tribuni. [Peremit] Iudas [decem millia viros,] ad [Timotheo] in foralatio quodam [relictos. Cognito autem Iudæ aduentu, Timotheus præmisit mulieres & pueros] sibi subiectos, & gentiles, ne à Iudæis caperentur, [in præsidium] id est, foralium [quod Carnion dicitur. Erat enim inexpugnabile,] id est, valde difficulter expugnabile. Ve runtamen Iudas diuina virtute expugnauit, & combussit illud cum existentibus in eodem, vt 1. Machabæo 5. legitur, vbi præsidium istud vocatur Carnain. [Cumq[ue] cohors Iudæ præma apparuisset,] i. prima pars sui exercitus, siue prima ipsius turba seu societas venisset obuiam [hostibus,] timor hostibus incussus est ex præsentia Dei. [i. occulta operatione Dei] vbiq[ue] præsentis, populo suo gratiose assistens. Deus enim inuisibiliter corda immutat, perterret, confortat vel forte per aliquod signum visibile Deus præsentia suam ostendit: & in fugam versi sunt alius ab alio, i. ab inuicem fugientes, & vnus præ alio euadere nitens, [ita vt magis à suis deicerent] i. à se inuicem perimerent, sicut de Madianitis legit Iudicum 7. q[ui] mutua cæde se truncabant. [Timotheus incidit in partes] i. in manus bellatorum qui erāt sub ducatu [Dosithei & Sosipatri. Post horum fugam & necem mouit] Iudas [exercitum] ad Ephron ciuitatem munitam, &c. [Est autem historia ista 1. Machabæo 5. scripta atq[ue] exposita. [Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt] Iudas ac suis exercitus. [Contentantibus autem &c.] i. Iudæis qui inter Scythas illos gentiles manebant, dicentibus Iudæ Machabæo q[ui] Scythæ fuissent, & essent eis benigni etiā tēporibus infelicitatis] i. aduersitatis, Iudas & sui [admonuerunt Scythas, vt decetero essent Iudæis illis beneuoli.] & sic [venerunt Hierosolymam die solenni septimanarum] i. festo Pentecostes imminente, quod celebrabat euolutis septem hebdomadibus, à primo die festiuitatis paschalis, prout Leui 25. scribitur, q[ui] Pentecosten abierunt] Iudas & sui [contra Gorgiam. Exiuit autem] Gorgia [contra Iudam] cum peditibus tribus millibus, & equitibus quadringentis, quibus congressis, cōtigit paucos rursus Iudæos. [] & hoc ppter eorum iniquitatem, qua paulo post subditur. [Dositheus vero quidam de Bachinoria] i. de populo gentili sic dicto, Iudæis confederato [vel de Iudæis sic appellatis à loco in quo habitabāt,] [vir fortis, Gorgia tenebat] & iste Dositheus fuit alius à prædicto, &c. [atq[ue] ita Gorgia fugit in Maresam] i. in locum sic nuncupatum. [At illis qui cum Esdrin erant] i. cum viro principali de parte Gorgia, [diutius pugnabant] contra Iudæos, [q[ui] & fatigatis] ipsis, vel Iudæis, vt aliqui dicunt, primum tamen magis consonat textui, [inuocauit Iudas dominum, &c. & cum septimus dies] scilicet sabbatum [suppauerunt, secundum consuetudinem legis purificati] aqua lustrationis propter contactum mortuorum in prælijs, prout Numer. 9. fuit præceptum, [sabbatum egerunt,] quiescendo deuote in laudibus Dei. [Inuenerunt autem Iudæi] qui erant cum Iudæ, [sub tunicis interfectorum] Iudæorum in bello prædicto [de donarijs idolorum] id est, aliqua preciosa idolis dedicata, [à quibus lex prohibet Iudæos] ne talia sibi assumerent, iuxta illud Deute. 7. Non assumes ex eis quicquam. Non inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est. [Omnibus ergo] Iudæis ibi præsentibus, [manifestum factum est,] ob hanc causam eos corrumpit, & rogaue sunt dñm, vt id quod factum fuerat delictum, obliuioni traderet. i. pie ignosceret. [At vero fortissimus Iudas,] qui mente & corpore fuit fortissimus, [facta collatione] i. pia distributione facta, id est, tractatu cum suis habitis de agendis pro prædictis occisis, [duodecim millia drachmas argenti] i. argenteos nummos, qui drachmæ vocantur. Drachma nanq[ue] nummus est certæ quantitatis, habens imaginem regis. Talium ergo nummorum duodecim millia [misit Hierosolymam,] in qua erat locus sacrificiorum, videlicet templum in quo fieri debuit ista oblatio. Ideo sequitur offerri p peccatis mortuorum sacrificium, i. vt pecunia ista offerretur ibi Deo in sacrificium, hoc est, ad vsus diuinos p remissione peccati illorum, qui donaria idolorum assumpserant sibi, vt dictum est, & pro alijs eorum remittendis peccatis. Sperauit autem Iudas eos anteq[ue] expirauerunt, de illo suo poenituisse peccato. [bene & religiose] i. pie atq[ue] fideliter [de resurrectione] furata & generali [cogitans. Nisi em̄ eos qui ceciderant] per mortē corporalem ac tēporalem, [resurrecturos speraret] in die nouissimo, sicut S. Iob, In nouissimo, inquit, die de terra surrecturus sum, [suppluum videret] & vanum, orare p mortuis. & eadem ratione sacrificiū offerre pro ipsis, esset inane. Contra hoc argui potest, quoniam istud videtur sonare, ac si animæ nō punirentur post vitam hanc, nisi resumptis corporibus. Possesitq[ue] aliquis dicere, q[ui]s corpora non essent resuscitanda, pius tamē esset pro animarum à corpore separatarum reconciliatiōe & ereptiōe à pœnis orare atq[ue] sacrificare. Immo multæ fidei lium animæ, à pœnis purgatorij liberant per orationes & hostias an̄ corporum suscitacionem.

EE

Et respōdendum, q[ui] plena animarum remuneratio absq[ue] corporum resuscitatiōe & glorificatiōe fieri nequit: quod insinuādum, istud satis extense platum est. [Et quia considerabat q[ui] hi qui cum pierate] i. religione fidei cultuq[ue] Dei [dormitionem] i. mortem [acceperant, optimam haberet repositam gratiam] i. spem felicitatis æternæ, seu ipsam præmium beaticum eis paratum quod reseruat[ur] à dño, sicut ait Apostolus 2. Timothei 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in die illa iustus iudex. [Sancta ergo & salubris est cogitatio] pro defunctis exorare, [elemosynas facere, sacrificiumq[ue] offerre,] vt à peccatis soluantur: id est, à pœnis quæ debentur eorum peccatis, liberentur: quæ peccata in contritione, quantum ad culpam, remissa sunt: & nisi in hac vita satisfiat pro ipsis, oportet quod restat, post hanc vitam suppleri.

¶ Expositio capituli decimitertij: Anno centesimo quadagesimonono.

Articulus decimustertius.

HIC refertur, qualiter Iudas cōtra Antiochum Eupatorē pugnavit, quæ res 1. lib. diffuse 1. Mac. 6. describitur. Veruntamen dicit hic, q[ui] Antiochus iste habuit in suo exercitu centum & decem millia peditum, & quinq[ue] millia equitum, elephantos quoq[ue] vigintiduos. In primo autem, q[ui] habuit centum millia peditum, & viginti millia equitum, atq[ue] elephantos triginta duos. Respōdetur, q[ui] forsitan in exercitu regis fuerunt in primis cētum millia, deinde in via adiuuata sunt millia decem. De equitibus vero aliqui dicunt, q[ui] inter eos erant quinq[ue] millia cæteris elegantiora, & in acie regis disposita, qui hic numerantur. Vel primo exiit cum quinq[ue] millibus equitum, deinde alia millia accurrerunt. De elephantis etiam dicitur, q[ui] vigintiduo in eis erant elegantiores, qui hic ponuntur, aliq[ui] ta centur: sed & numerus minor simpliciter positus, non excludit maiorem, & maior includit minorem. Præterea queritur, cum in præcedentibus plenius legatur factæ pactiones pacis & amicitie inter Antiochum & Iudæos, cur violatis pactionibus illis, rex venit aduersus illos? Dicendum quoniam Iudas obfedit arcem, ideo quidā ex arce & aliq[ui]niqui Iudæi accesserunt Antiochum, & conquirebantur aduersus Iudam & suos, prout sexto primi libri cap. plenius recitatur. [Habuit item rex currus cum falcbus] i. currus falcatos [trecentos] quales & Amorthæi quidam habuisse leguntur Iosua 17. & Iudicum 1. [Commisericuit autem se illis Menelaum] de quo facta est mentio ante, & ad tēpus fuerat princeps sacerdotū, [q[ui] est multa fallacia deprecabatur Antiochum] non cessare, nisi Machabæo proftrato. Ideo subditur: [non pro patriæ] i. cōpatriotarum suorum [salute] seu prosperitate, [sed sperās se constitui in principatum] i. pontificatum. [sed rex regū] videlicet Deus omnipotens, [suscitauit animos] i. intellectionem & voluntatem, seu motus & indignationem [Antiochi in peccatorem] i. contra Menelaum. Etenim cor regis in manu Dei est, qui quocunq[ue] voluerit, vertit illud. [Et suggerente] Lyfia, hunc Menelaum [esse causam omnium malorum] i. disensionem & pugnam inter Iudæos & regem. Fuit em̄ vnus de primis ambitiosis & iniquis Iudæis, qui accesserunt ad Antiochum Nobilem, & concitauerunt eum cōtra Iudæos, iussit eum apphensum in eodem loco necari. Erat autē in eodem loco turris, aggregum] i. cumulum seu adunationem] vndiq[ue] habens cineraria. Inde] i. de turre illa [in cinerem deieci] iussit sacrilegum] Menelaum, qui enormiter fuit abusus sacris rebus vasisq[ue] templi, & satis iuste vt scilicet pœna corresponsderet culpæ: & per quæ peccauit, per eadem puniretur. [nam quia multa erga arā] i. circa altare [Dei delicta commisit,] vt patet ex dictis in isto libro. [cuius] altaris [ignis holocaustia consumēs,] & cinis] ex combustis sacrificijs remanens, [sanctus est] i. ad diuina obsequia ordinat, quem admodum vasa templi sancta dicuntur. [ipse in cineris morte damnatus est] i. iustus occidit & mori per precipitationem sui à turre in cineres, [sed rex mēte effrenatus] i. predominantem passionatus, ira & indignatiōe absq[ue] freno iudicij ratiōis repletus, [veniebat, nequiorē se patre suo Iudæis ostēsurus] i. crudeliter eos affligere cupiens & intendens, q[ui] erat à suo patre assidit. [Omnibus itaq[ue] Iudæis] p triduum cōtinuum, [pstratis in oratiōe] i. cōpetentibus horis trium dieq[ue] illor[um]. [ipse vero] Machabæus [cum senioribus] Iudæor[um] [cogitauit vt exiret obuiam] ad resistēdum regi, [anteq[ue] rex intraret Iudæā, & obtineret ciuitatē] Hierosolam, [q[ui] dñi iudicio] i. adpositioni atq[ue] arbitrio puidentiæ Dei [committit exitū rei]. Negerit inter se & regē: sic tamē, vt sperādo in Deo, faceret qd in se erat. [Dans itaq[ue] potestātē omnī Deo] i. Deum esse omnibus itaq[ue] pfectans, & omnē potestātē ei ascribens, cum nō sit potestas nisi à Deo, & dato signo suis Dei victoriz. adiutores suos informēs, atq[ue] cōfidere faciens de obtinēda victoria virtute diuina: qd potuit eis pfuadere p authoritates scripturæ, & p signa ac gesta q[ui] legunt in ea. [nocte aggressus aulam regiā] i. appropinquas tentorio regis, [in castris] i. acies bus aduersarior[um], [interfecit viros quatuordecim millia] In 1. lib. legit, q[ui] ceciderūt de exercitu regis sexcenti viri. Respōdet q[ui] Iudas primo & improuise circa disuculū inuasit regis exercitū, & tot millia interfecit in eo, sicut hic legit. Deinde in clara die phtus est cōtra regem in campo: & tunc occidit de populo regis viros sexcentos, [q[ui] maximum elephantorum.]

qq 2 Hoc

W BACENO
ZIS

rob 19.

Roma 13.

1. Mac. 6.

Hoc quoque in secundo illo consilio dicit factum: quavis hic participatione narretur. Fuitque elephantus ille, quem Eleazarus frater Iudae occidit, prout in primo libro fertur. [sed rex accepto gustu audaciae Iudaeorum.] hoc factum expertus eorum audaciam, [arte difficultates locorum.] contabat.] conabat per industrias & bellicas artes aggredi & expugnare loca Iudaeorum munita difficulter accessibilia. [et Bethsuram quae erat Iudaeorum praesidium munitum] quia in urbe illa habebant Iudaei fortalium valde forte. [castra admovebat.] i. suum exercitum applicare curavit. [sed fugabatur, impingebatur, minuebatur.] i. quidam de eius exercitu fugabantur, impellebantur, occidebantur a custodibus illius fortalium impetum facientibus in quosdam de populo regis. [His autem qui intus erant,] scilicet in praesidio Bethsurae, [Iudas necessaria] visui [mittebat. Enunciavit autem mysteria.] i. secreta Iudae & suorum [hostibus] videlicet Iudae, regi ac suis, [Rodocho] quidam de Iudaico exercitu] & sic fuit & p[ro]ditor populi sui, & secretorum manifestator, ideo summe vitandus, iuxta illud Prover. 20. Ei qui revelat in mysteria, ne miscaris. Attamē quidam ait, quod Rodochus iste ab adversariis captus, fuit ad revelandum haec per tormēta cōpulsus, cui dicto non videt consonare quod subditur, [qui requisitus, comprehensus est & conclusus.] Vnde apparet, quod Iudas & sui sentientes sua mysteria hostibus revelari, requirebant a quo illud fieret, & comperto quod a Rodocho, comprehenderit eum & expediturunt. [Itaque rex sermone] habuit cum his qui in Bethsuris erant.] i. cum existētib[us] in fortalio illo, vt traderet sibi praesidium illud, salva eorum vita, in quo consenserunt ei, & ipse p[ro]misit nil mali facere eis, sicut subiungit: [dexteram dedit] illis, [acceptum] praesidium seu fidem ab illis de resignatione praesidii, [abijt, commisit cum Iuda] i. contra Iudam, [supersatus est] rex, quonia[m] ceciderunt de eius exercitu viri sexcenti, vt dictum est i. Macha. 6. Alqui tamē exponunt, quod supersatus sit Iudas: quia p[ro]fata capto scriptum est, videntes virtutē regis & impetum exercit[us] eius, diuerterunt ab eis. [Vt autem cognovit rebellasse Philippum Antiochiae.] Istud praallegato i. lib. capto expositum est. [mēte cōsērnans, Iudaeos deprecatur] est rex de pace componēda, [subditus] quod eis.] i. eorum petitioni acquiescens, [iuravit de omnibus] quibus iussu visum est, & reconciliat[us] Iudaeis, [obtulit sacrificiū, honoravit templū, munera posuit, Machabaeum amplexatus] est, & fecit eum a Ptolemaida vsque ad Gerrenos ducē & principem.] i. p[ro]fectum & officiatum in certis negotiis. Sed his cōtrariari videt, quae in primo libro continent, quo legitur Intrauit rex montem Sion, & vidit munitionem loci, & rupit citi iuramentum, & mādavit destruire murum in gyrosific[is] templum in honoravit, & cōtra Iudam hostiliter egit. Ad quod dicendum videt, quod postquam taliter egit, ad mentem reuertus, inde p[ro]mituit, & fecit quae iam dicta sunt hic. [Vt autem venit Ptolemaida,] grauiterebant Ptolemaides amicitia[m] cōventionem] factam inter Iudaeos & regem, [indignantē] de tali pacificatione, [ne forte scedus] a amicitia[m] irrumpere]nt, & violarent Iudaei. [Lysias autem populum sedavit,] exponendo rationem facti illius.

¶ Explanatio Cap. 14. Sed post triennij tempus. Art. 14.
Pella Iudae & suorum gesta contra Demetrii filium Seleuci, hic recitant. [Sed post triennij tempus] a morte Antiochi Nobilis, quod tamē per synecdochē verificat, quia Antiochus [vt in primo libro dictū est] obiit anno cetero simo quadagesimo nono, & Demetrius venit anno cetero simo quinquagesimo primo, vt in i. lib. inuenit. Verunt[em] annus qui ibi cetero simus quadagesimus non vocat, in isto libro cetero simo quadagesimo octauus supra vnde cetero simo capitulo nuncupat, quod qualiter concordet, tactum est ibi. [cognovit Iudas Demetrii Seleuci] filium & c. [tenuisse regiones aduersus Antiochum,] quia exercit[us] reliquit Antiochum, & adijt Demetrio, quod fuit filius senioris filij Magni Antiochi. [Alchimus] autē quidam, qui summus sacerdos fuerat] ab Antiocho factus, de quo Alchimo multa sunt habita primo libro. [sed voluntarie] conquinat[us] est] vitij gentilitatis, [temporibus cōmixtionis,] quando iussit Antiochus vt omnes de regno suo essent populus vnus, vt scriptū est primo cap. [cōsiderans] sibi nullo modo esse salutē,] i. optatā prosperitatē, seu corporis sanitatē sub Iuda, qui ipsū propter scelera sua fugavit, [ne] accessum ad altare] Iudae praesidēte, [venit ad Demetrium] anno 150.] Primo libro legit, anno 151. sed concordatio est induc[t]a. [cesserens ei auream coronam] tanquam de iure regnanti, [et palmam] forsitan auream in signum triumphi, & tanquam victori, [et tallos qui templi esse videbantur,] i. sublata de templo aut similia talis templi. Tali autem dicunt offerentia vasa, quibus in praecipuis festis utebantur sacerdotes, & in istar turrim erant formata. [et ipsa die filium] de causa propter quam venit, ne videretur regi munera dedisse p[ro]pter p[ro]prium commodū.] Tempus autē opportunū demetrii suae factus,] i. cōsecutus ad aperiendum inuentū insipientia[m] ambitionis] suae, [cōuocatus a Demetrio] ad cōsiliū & c. ipsi qui dicunt Assidē Iudaeorum,] i. inter Iudaeos assidue vacantes diuinis, [bella narrant,] & c.] vniuersa[m] accusatōes hui[us] nequissimi Alchimi,] sunt mēdosae, [sed] orō rex, & cetero simo] Iudaeorum] & generi] i. populo Iudaico, [secundum promulgatā] omnibus humanitatem tuam, prospice] i. quide[m] de pace iuxta tuam clementiam omnibus notā. [Nam] quam

diu superest Iudas] i. eo viuentē, [impossibile est pacem esse negotiis] Iudaeorum. Sic ambrosio & fraudulentum suos ornāt sermones, & pphetant, non posse esse pacem in cōmunitate, nisi hi qui ipsorum ambitioni resistunt, tollant. [Talibus autem] ab hoc dictis & ceteri amici Iudae ficti, vel amici Alchimi, hostiliter se habētes contra Iudam, [quem mēdaciter] accusabāt, [inflammaverunt] Demetrium.] i. ira, odio, indignatione aduersus strenuissimū ac nobilissimū Iudam. Dicit autē quidam hoc loco & alibi, quod licet Alchimus fuit de genere Aaron, non tamen defecit de eo per lineam sacerdotalem: quod non videtur posse saluari, nisi intelligat de linea summi sacerdotij, quum in i. lib. scribitur de Alchimo: Homo sacerdos de semine Aaron venit, quod statim Nicanorem misit in Iudaeam, & c. [Audito Nicanoris] aduentu, Iudaei cōspersi terra.] Nam pro maiore sui humiliatione superiecerūt capicibus suis terram, seu puluerem terrae. [rogabant eum] quod populum suum cōstituit, in aeternum custodiret.] Deus enim vult populum Iudaeorum manere vsque in finem mundi, in quo & innumerabiles conuerent. [Imperante autē] duce] vs Machabaeo, [statim inde] mouerunt] sui ad occurrendū Nicanori. [Nicanor tamen] audacia[m] cōmitem] i. principū sociorum] Iudae, & c. sanguine iudicium facere audebat,] i. per belli cōgressum non audebat exquirere, quis iustiore[m] causam haberet, Iudas an ipse Nicanor, ideo misit quidam ad Iudam pro amicitia[m] cōponēdis. [et cum] diu de his consiliū ageretur] a Iuda & suis, [et ipse] dux ad multitudinem retulisset.] i. Iudas causam hanc in generali sua cōuocatione proposuisset, [toim] Iudaeorum] fuit vna sententia, amici tamen annuere.] i. cōsensum p[ro]bere.] Morabat autē Nicanor Hierosolymis, nihilque agebat] contra Iudaeos. Fuit tamen idololatra, & impie agentes contra Deum. [Greges] quibus quae congregatae fuerant] i. quas secum adduxerat ad pugnandū cōtra Iudam, [dimisit] iredeire ad propria sua alia loca. [Habebat autē] Iudam semp charum ex animo, & erat viro inclinatus, rogavit] eum ducere vxorē, filiosque procreare, nuptias fecit, & c.] Verum de hac familiaritate & amicitia Iudae atque Nicanoris, i. lib. nil recitatur. Estque difficile hanc scripturam cum his, quae in i. lib. scripta sunt, cōcordare. Ibi enim legitur Demetrius misisse cum Alchimo Bacchidem, non Nicanorem, in primo accessu Alchimi ad ipsum Demetrium. Cumque Bacchides esset ad Demetrium regem reuersus, & Alchimus non posset Iudae resistere, ad Demetrium redijt, quod tunc cum eo Nicanorem misit. Cumque Nicanor quasi decessisset Iudam, cōteritus est Iudas, & amplius noluit videre faciem eius, puta Nicanoris. Et post hoc commissi Nicanor filium duplex contra Iudam, sicut ibidem narrat. Hinc p[ro] cōcordia videret dicendū, quod prima vice Demetrius misit cum Alchimo Bacchidē atque Nicanorē. Vel quod hoc loco penitus subreceptor, primus accessus Alchimi ad Demetrium, & missio Bacchidis cum Alchimo in Iudaeam: & ita quod dictū est hic de accessu Alchimi ad regē, intelligeret de secundo accessu Alchimi ad regem Demetrium, & quod tunc cum Alchimo fuit missus Nicanor, quod semel cōtra Iudam pugnauit, & postea cum eo ad tēpus habuit pacē, sicut hic scribitur [Alchimus autē] vidē charitatē illo[rum].] Iudae & Nicanoris] adiunice.] Charitas hic extēse sumit p[ro] amicitia sociali, non p[ro] amore supernaturali in fuso, quō certū est in Nicanore non fuisse. [venit ad Demetrium, & dicebat] Alchimus Demetrio, [Nicanorē] rebus alienis.] i. regi cōtrarij] assentire, cōmunicando cum Iuda. [sed] quae regi resistere non poterat.] Nicanor, [opportunitatē] obseruabat] quae p[ro]ceptū p[ro]ficeret.] i. crebat capere Iudam. Verunt[em] non excusatur Nicanor a crimine, quod sic amicitia[m] scedus ini cum Iuda, rupit. Immo magis debuit a Demetrio cōno recedere, quod ei in rebus ita illicitis obedire.] At Machabaeus videns austerius secum agere Nicanorem,] quia p[ro] exteriora quaedam iudicia auctoris Nicanoris patuit Iudae,] cōculcauit se a Nicanore,] nō ex vituperanda formidine, sed ex prudentia & cautela. Ideo subditur:] Quod ut ille] putat Nicanor] cognouit fortiter] i. prudenter & virtuosē] se a viro praeventum,] ita quod eum capere nequirit,] dixit sacerdotibus:] Nisi mihi Iudam vincitum tradideritis, templum hoc Libero patri consecrabo,] ita vt ad honorē Liberi seu Bacchi readificetur. Afferuit enim Nicanor, quod templum comburere atque deiceret. [Razias autem] quidam de senioribus, delatus] i. accusatus] est Nicanori] tanquam zelator Iudae ac boni communis Iudaeorum, [vir amator civitatis] Hierusalem, cuius prosperitatem in temporalibus ac spiritalibus concupiuit, ac pro viribus procurauit. [et bene audiens] i. rationabiliter discernens] quae audiebat, indigentibus quoque beneuolus. Vel bene audiens, id est, bene auditus a populo suo, sumendo actiuum p[ro] passiuo. [qui pro affectu] i. propter charitatem suam ad populum suum,] pater Iudaeorum] appellabatur. Hic multis temporibus continentia[m] p[ro]positum] reuauit in Iudaismo.] Si p[ro] continentiam] castitas designat, potest dici quod mortua coniuge, decetero castus permanens. Per continentiam tamē potest intelligi generalis quaedam virtutum conditio, scilicet moderantia seu repressio animi ab excessu,] corporis] & animam] i. vitam animale[m]] contentus tradere pro p[ro]fenerantia] i. paratus dare in mortem] p[ro] virtutum constantiam] ad quem comprehendendum misit Nicanor.] Putabat enim, si illum] scilicet Raziam,] decessisset,] inspiualiter aut corporaliter occidisset, compellendo illum p[ro] p[ro]nas ad paganismū,] alioquin eum atrocissime trucidando,] se se cladē maximā] i. mi-

ibidem.
 i. Mach. 7.
 i. Mach. 7.
 i. Mach. 7.
 i. Mach. 7.
 i. Mach. 7.

Lyrachus.
 i. Mach. 7.
 i. Mach. 7.

